

Saurashtra University

Re – Accredited Grade 'B' by NAAC
(CGPA 2.93)

Chauhan, Anand H., 2008, “નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા ધિરાણની વસુલાત પર જામીનીકરણની અસર”, thesis PhD, Saurashtra University

<http://etheses.saurashtrauniversity.edu/id/eprint/730>

Copyright and moral rights for this thesis are retained by the author

A copy can be downloaded for personal non-commercial research or study, without prior permission or charge.

This thesis cannot be reproduced or quoted extensively from without first obtaining permission in writing from the Author.

The content must not be changed in any way or sold commercially in any format or medium without the formal permission of the Author

When referring to this work, full bibliographic details including the author, title, awarding institution and date of the thesis must be given.

Saurashtra University Theses Service
<http://etheses.saurashtrauniversity.edu>
repository@sauuni.ernet.in

“નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા ધિરાણની વસુલાત પર
જામીનીકરણની અસર”

“Impact of Securitisation on
Recovery of Debts by Financial Institutions”

મહા શોધ નિબંધ

ડૉક્ટર ઓફ ફિલોસોફી(કાયદા શાસ્ત્ર)ની ઉપાધિ માટેના
નિયમો અન્વયે સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટીમાં રજૂ કરવા માટે

◆ અભ્યાસક ◆

આનંદ એચ. ચૌહાણ

B.Com., LL.M. (Business Law)

◆ માર્ગદર્શક ◆

ડૉ. કમલેશભાઈ પી. જોષીપુરા

એસોસીએટ પ્રોફેસર

કાયદા ભવન - સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી
રાજકોટ.

મે - ૨૦૦૮

નોંધણી નંબર : ૩૨૯૨

નોંધણી તારીખ : ૧૫-૯-૨૦૦૫

પ્રમાણપત્ર

આથી પ્રમાણિત કરવામાં આવે છે કે

આનંદ એચ. ચૌહાણ એ આ મહાશોધ નિબંધ

**“નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા લેણી રકમની વસુલાતના
સંદર્ભે જામીનગીરીનું તત્કાલ પરિણામ”**

મારા માર્ગદર્શન નીચે પી.એચ.ડી. (કાયદા શાસ્ત્ર)ની
પદવી માટે તૈયાર કર્યો છે.

આ સંશોધન મૌલિક છે જે અન્યત્ર કોઈ પદવી માટે
રજૂ કરવામાં આવ્યું નથી કે આ સંશોધનનો કોઈપણ અંશ
ક્યાંય પ્રસિદ્ધ થયો નથી.

આ શોધ પ્રબંધનો સારસંક્ષેપ
પી.એચ.ડી.ની ઉપાધિની જરૂરીયાતના ભાગરૂપે રજૂ કરેલ છે.

રાજકોટ
મે, ૨૦૦૮

માર્ગદર્શક
ડૉ. કમલેશભાઈ પી. જોષીપુરા
એસોસીએટ પ્રોફેસર
કાયદા ભવન, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી
રાજકોટ

અભ્યાસક્રમું પ્રમાણપત્ર

આથી પ્રમાણિત કરવામાં આવે છે કે હું નીચે સહી કરનાર

આનંદ એચ. ચૌહાણ

એ આ મહાશોધ નિબંધ

**“નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા લેણી
રકમની વસુલાતના સંદર્ભે
જામીનગીરીનું તત્કાલ પરિણામ”**

મારા માર્ગદર્શક

ડૉ. કે.પી. જોષીપુરા

ના માર્ગદર્શન હેઠળ પી.એચ.ડી. (કાયદા શાસ્ત્ર)ની પદવી માટે તૈયાર કર્યો છે. આ સંશોધન મૌલિક છે જે અન્યત્ર કોઈ પદવી માટે રજૂ કરવામાં આવ્યું નથી કે આ સંશોધનનો કોઈપણ અંશ ક્યાંય પ્રસિદ્ધ થયો નથી.

આ શોધ પ્રબંધનો સારસંક્ષેપ પી.એચ.ડી.ની ઉપાધિના અનુસંધાનના ભાગરૂપે રજૂ કરેલ છે.

રાજકોટ
મે, ૨૦૦૮

આનંદ એચ. ચૌહાણ
B.Com., LL.M. (Business Law)

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ -૧ : પ્રસ્તાવના

પાના નં. ૧ થી ૨૫

૧) વિષય પરિચય :	૧
૨) સંશોધન - સમસ્યા :	૧
૨.૧ એન.પી.એ.ની ઉત્પત્તિ પાછળના કારણો	૪
a. રિઝર્વ બેન્ક દ્વારા મિલકતનુ વર્ગીકરણ તેમજ ઓળખાતી આવક પર સમજી શકાય તેવા નિયમો નક્કી કરવા	૫
□ કાર્ય રહિત સંપત્તિઓ	૬
□ બાકી રહેતી રકમ ભૂતપૂર્વ બને છે	૬
□ કાર્યરહિત સંપત્તિની વ્યાખ્યા અમલ તા ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૧થી	૬
□ કાર્યરહિત સંપત્તિની વ્યાખ્યા અમલ તા ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૪	૭
b. એન.પી.એ.નાં રીપોર્ટ રજુ કરવા	૭
c. મિલકતના વર્ગીકરણ માટે માર્ગદર્શન	૭
d. મિલકતનુ વર્ગીકરણ સુવિધાના આધારે નહિ, ધિરાણ મેળવનારના આધારે થવું જોઈએ	૮
e. બિનલાભદાયક અસ્કયામતો વિષે વિશેષ સમજ :	૮
□ આવકનો પરિચય- ઓળખાણ	૮
□ બેંક અધિકારીની જવાબદારીઓ	૯
□ અસ્કયામતોનુ વર્ગીકરણ	૧૦
□ બિનલાભદાયક અસ્કયામતોની જોગવાઈ	૧૧
□ ધિરાણોનુ વર્ગીકરણ	૧૨
f. કામચલાઉ ખામીઓ ખાતાઓ	૧૪
g. ખાતાનુ કદ તેમજ ખરાબ પરિસ્થિતી	૧૪
h. પાકા સરવૈયાની તારીખની આજુ બાજુ ખાતાઓ નિયમિત કરવા જોઈએ	૧૪
i. સહચાર્ય સંજોગો હેઠળ ધિરાણ	૧૫
j. જામીનગીરીની કીમતમાં ઘસારાવાળા ખાતાઓ	૧૫
k. વાણીજ્ય બેંકો દ્વારા આપવામાં આવેલ PACS/Fss ની ધીરાણ	૧૫
l. વ્યાજ ભરપાઈ કરવા અંગે કાયદાથી મોકુફીવાળુ ધિરાણ	૧૬

m. ખેતીવાડી માટે ધિરાણ	૧૬
n. સરકારી ખાત્રીના આધારે આપવામાં આવેલ ધિરાણ	૧૬
૨.૨ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની બિનલાભદાયક અસ્કયામતો (Non Performing Assets) નો અર્થ :	૧૬
૨.૩ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની બિનલાભદાયક અસ્કયામતોની બાબતમાં વાસ્તવિક સ્થિતિ અને તેની કામગીરીનું મૂલ્યાંકન	૧૮
a. વાસ્તવિક સ્થિતિ :	૧૮
b. ભારતીય રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની કામગીરીનું મૂલ્યાંકન :	૨૦
□ પરિમાણાત્મક દષ્ટિએ કામગીરી:	૨૦
□ ગુણાત્મક દષ્ટિએ કામગીરી :	૨૦
૩) સંશોધન હેતુ	૨૧
૪) પૂર્વધારણાઓ	૨૩
૫) માહિતીના સ્ત્રોતો	૨૪
૬) સંશોધન પદ્ધતિ	૨૪
૭) સંશોધનની મર્યાદાઓ	૨૪
૮) સંશોધનની ઉપયોગીતા	૨૫

પ્રકરણ - ૨ : ધિરાણ કરતી બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ - પાના નં. ૨૬ થી ૫૮

પ્રસ્તાવના	૨૬
૧) વ્યાખ્યાઓ	૨૬
૨) બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ	૨૭
૨.૧ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો	૨૭
૨.૨ ખાનગી બેંકો	૨૮
૨.૩ વિદેશી બેંકો	૨૮
૨.૪ ભારતીય બેંકોની દરિયાપારની શાખાઓ	૩૦

૨.૫	સહકારી બેંકો	૩૦
	a. પ્રાથમિક શહેરી સહકારી બેંક	૩૧
	b. જીલ્લા પ્રમાણે કેન્દ્રીય સહકારી બેંકો	૩૨
	c. રાજ્ય સહકારી બેંકો રાજ્ય મુજબ	૩૩
૨.૬	પ્રાદેશિક ગ્રામ્ય બેંક	૩૩
૨.૭	જામીન વિકાસલક્ષી બેંક	૩૪
૨.૮	સ્થાનિક ક્ષેત્રિય બેંક	૩૫
૨.૯	ઔદ્યોગિક નાણાકીય વ્યવસ્થા કરતી મંડળીઓ	૩૫
૨.૧૦	ભારતની ઔદ્યોગિક ધિરાણ અને રોકાણલક્ષીય નિગમ	૩૬
૨.૧૧	ભારતીય ઔદ્યોગિક વિકાસ બેંક	૩૮
૨.૧૨	ભારતીય નાની ઔદ્યોગિક વિકાસ બેંકો	૩૯
૨.૧૩	રાજ્ય નાણાકીય નિગમ	૪૦
૨.૧૪	ભારતીય ઔદ્યોગિક પુનઃ રચના બેંક	૪૦
૨.૧૫	ભારતીય આયાત-નિકાસ બેંક	૪૧
૨.૧૬	ભારતીય નાણાકીય અને વળતર ઘર	૪૧
૨.૧૭	ભારતીય જામીનગીરી અને વ્યાપારી નિગમ લિમિટેડ	૪૨
૨.૧૮	ભારતીય માલ-જથ્થા અતિધારણ કરનાર નિગમ	૪૨
૨.૧૯	રાષ્ટ્રીય ગૃહલક્ષી બેંક	૪૨
૨.૨૦	પ્રાથમિક સહકારી ધિરાણ મંડળીઓ	૪૩
૨.૨૧	શહેરી સહકારી બેંક	૪૩
૨.૨૨	વિકાસ બેંકો	૪૪
૨.૨૩	અન્ય વિકાસ સંસ્થાઓ	૪૫
૨.૨૪	ભારતીય ઔદ્યોગિક મુડી રોકાણ બેંક	૪૫
૨.૨૫	વહાણવટા ધિરાણ તથા રોકાણ સંબંધી કોર્પોરેશન લી. (S.C.I.C.I Ltd.)	૪૬
૨.૨૬	અન્ય વિકાસ સંસ્થાઓ :	૪૬
	a. યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઈન્ડિયા: (U.T.I.)	૪૬

b.	જીવનવીમા નિગમ : (એલ.આઈ.સી.)	૪૭
c.	જનરલ ઈન્સ્યોરન્સ કોર્પોરેશન	૪૭
d.	કૃષિ અને ગ્રામીણ વિકાસ માટેની રાષ્ટ્રીય બેંક	૪૭
e.	રાષ્ટ્રીય ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમ	૪૮
f.	રાષ્ટ્રીય લઘુ ઉદ્યોગ નિગમ	૪૮
g.	રાજ્ય ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમો	૪૮
h.	ભારતીય નિકાસ શાખ બાહેધરી (ખાત્રી) નિગમ	૫૦
i.	રાષ્ટ્રીય ગૃહ નિર્માણ બેંક	૫૦
j.	ગૃહનિર્માણ અને શહેરી વિકાસ નિગમ લી.	૫૧
k.	ગૃહ નિર્માણ વિકાસ નાણા નિગમ લી.	૫૧
l.	સ્થાનિક વિસ્તાર બેંક	૫૧
૩)	બેંક અને ગ્રાહક વચ્ચેના સંબંધો	૫૨
૩.૧	સામાન્ય સંબંધો	૫૨
a.	લેણદાર દેવાદારના સંબંધ	૫૨
b.	એજન્ટ તરીકે	૫૩
c.	ટ્રસ્ટી કે ભાડે પટ્ટે આપનાર	૫૩
૩.૨	વિશિષ્ટ સંબંધો	૫૩
a.	ગ્રાહકના ચેક સ્વીકારવા	૫૩
b.	ખાતાઓનું સંયોજન	૫૫
c.	ગ્રાહકના ખાતાની ગુપ્તતા જાળવાણી	૫૫
d.	બેંકને લીયનનો હકક	૫૬
e.	સર્વિસ ચાર્જસ કે ઈન્સીડેન્ટલ ચાર્જસ વસુલ લેવાનો બેંકનો હકક	૫૭
f.	ખાતું બંધ કરાવવાનો બેંકનો હકક	૫૭
g.	ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ આપવાની રીત	૫૭
h.	સમય મર્યાદા	૫૮
i.	બેંકોનો ફાળવાણીનો હકક (કલેટનનો નિયમ)	૫૮

પ્રકરણ - ૩: ધિરાણો અને જામીનગીરીઓ
અંગેનું માળખું અને નિતીઓ

પાના નં.

૫૯ થી ૧૪૧

૧) ધિરાણની વ્યાખ્યાઓ	૫૯
૨) આદર્શ ધિરાણ માટેના સિધ્ધાંતો	૬૦
૨.૧ ધિરાણની સલામતી	૬૦
૨.૨ તરલતા	૬૦
૨.૩ ધિરાણનો હેતુ	૬૧
૨.૪ નફાકારકતા	૬૧
૨.૫ જામીનગીરી	૬૧
૨.૬ જોખમની વહેંચણી	૬૧
૩) ધિરાણના પ્રકારો	૬૧
૩.૧ વ્યાપારી ધિરાણો	૬૨
a. કેશક્રેડીટ ધિરાણ	૬૨
b. ટર્મ લોન તળેનું ધિરાણ	૬૨
c. શેર સભ્યને લોન ધિરાણ	૬૨
d. પેકિંગક્રેડિટ ધિરાણ	૬૨
e. સરકારી જામીનગીરી તળેનું ધિરાણ	૬૨
૩.૨ સેવાકીય ધિરાણો	૬૩
a. હાઉસીંગ લોન	૬૩
b. વ્હીકલ લોન	૬૩
c. કન્ઝ્યુમર લોન	૬૩
d. એગ્રીકલ્ચરલ લોન	૬૪
૩.૩ સેવાકીય હેતુ માટે વ્યાપારી ધિરાણ	૬૪
૪) અન્ય પદ્ધતિ મુજબ ધિરાણના પ્રકારો	૬૪
૪.૧ ભંડોળ સુવિધાના આધારે	૬૫
a. ઓવરડ્રાફ્ટ	૬૫
b. રોકડ ધિરાણ ખાતું	૬૫

c.	બીલ ફાઇનાન્સ	૬૬
	□ બિલના પ્રકાર	૬૬
d.	નિકાસ સામગ્રી માટે ધિરાણ	૬૮
e.	યોજના માટેનું ધિરાણ	૬૮
	□ બજારનું પૃથ્થકરણ	૬૮
	□ સંચાલને લાગતું પૃથ્થકરણ	૬૮
	□ ટેકનોલોજીનું પૃથ્થકરણ	૬૮
	□ ભરપાઈ કરવામાટેની વ્યવસ્થા	૬૮
	□ પ્રોજેક્ટનું સ્થાન	૬૮
	□ વ્યવસાયલક્ષી તેમજ આર્થિક પરિસ્થિતિ અંગે પૃથ્થકરણ	૭૦
	□ સરકારી ખાતાના અધિકારીઓની પરવાનગી	૭૦
f.	ધિરાણ	૭૧
	□ માંગણી મુજબનું ધિરાણ	૭૧
	□ માધ્યમ સમય માટે ધિરાણ	૭૧
	□ લાંબા સમય માટે ધિરાણ	૭૧
g.	સાહચર્ય ધિરાણ	૭૧
h.	મંડળ દ્વારા ધિરાણ	૭૧
i.	કામચલાઉ ધિરાણ	૭૨
૪.૨	ભંડોળ સિવાયની સુવિધાઓ	૭૩
a.	શાખપત્ર	૭૩
b.	બેંક દ્વારા બાંધધરી	૭૩
	□ નાણાકીય બાંધધરી	૭૩
	□ કામગીરી અંગે બાંધધરી	૭૪
	□ વિલંબિત ભરપાઈ અંગે બાંધધરી	૭૪
c.	સહસ્વીકૃતીની સુવિધા	૭૪
	□ રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયાની સુચનાઓ (સહસ્વીકૃતી સુવિધા અંગે)	૭૪
	□ રક્ષણ વ્યવસ્થા	૭૪
૪.૩	જામીનગીરીનો પરિચય	૭૬
a.	શેર	૭૬

□	શેરના જામીન તરીકેના લાભો/ફાયદાઓ	૭૬
□	જામીનગીરી તરીકે શેરના ગેરલાભો	૭૭
□	શેરને જામીનગીરી લેતી વખતે બેંક દ્વારા લેવામાં આવતી સાવચેતી	૭૭
b.	ડિબેન્ચર્સ	૭૯
□	જામીનગીરી તરીકે ડિબેન્ચરના ફાયદાઓ	૭૯
□	જામીનગીરી તરીકે ડિબેન્ચરના ગેરલાભ	૭૯
□	ડિબેન્ચર જાહેર કરતી વખતે નિયમોનું નિરીક્ષણ	૭૯
c.	જમીન અને બાંધકામ	૮૦
d.	માલ અંગેના ટાઈટલ દસ્તાવેજ	૮૦
□	ટાઈટલ ના દસ્તાવેજો જામીનગીરી માટેના લાભો	૮૧
□	ટાઈટલના દસ્તાવેજો જામીનગીરી માટેના ગેરલાભો	૮૧
□	માલના દસ્તાવેજો જામીનગીરી તરીકે લેતી વખતે રાખવામાં આવતી સાવચેતી	૮૨
e.	પહોંચ	૮૩
f.	સ્થિર થાપણ પહોંચ	૮૩
g.	જીવન વીમા પોલિસી	૮૪
□	જીવન વીમા પોલિસીના જામીનગીરી તરીકે લાભો	૮૪
□	જીવન વીમા પોલિસીના જામીનગીરી તરીકેના ગેરલાભો	૮૪
□	જીવન વીમા પોલિસીને જામીનગીરી તરીકે સ્વીકારણી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની સાવચેતી	૮૫
h.	ગવર્નમેન્ટ સપ્લાય બીલ્સ	૮૫
□	બિલની જામીનગીરી સામે આપવામાં આવતા ધિરાણ અંગે ગેરલાભ	૮૬
□	બિલની સામે ધિરાણ આપવામાં આવતી સાવચેતી	૮૬
i.	કરજ ખાતુ (દેવા ખાતુ)	૮૭
□	ઉધાર ખાતાની સામે ધિરાણ આપતી વખતે રાખવામાં આવતી સાવચેતી	૮૭
j.	સરકારી જામીનગીરી	૮૮
□	રાષ્ટ્રીય બચત પ્રમાણપત્ર વિગેરે	૮૮
૪.૪	ગીરોના પ્રકાર	૮૯
a.	ગીરો	૮૯
□	ગીરોનો અંશ	૮૯
□	ગીરોનું વર્ગીકરણ	૮૯

b.	જંગમ મિલકતનો ગીરો	૯૫
	□ પ્લેજનો અંશ	૯૫
	□ કઈ વ્યક્તિ માલ પર ગીરો મેળવી શકે છે.	૯૬
	□ ગીરો લેનારના હક	૯૬
	□ પ્લેજ માલને જપ્ત કરવા અંગે સરકારનો હક	૯૮
	□ ગીરો લેનારની ફરજો	૯૮
	□ ગીરો આપનારના કર્તવ્યો	૧૦૦
c.	ગીરો	૧૦૧
	□ હાઈપોથીકેશન અને પ્લેજ	૧૦૧
	□ ફોજદારી રૂએ વિશ્વાસનો ભંગ	૧૦૨
	□ ધિરાણનું મહત્વ	૧૦૩
d.	સોપણી	૧૦૩
e.	મજરે આપવું	૧૦૫
	□ સ્પષ્ટ અથવા ગભિરિત કરાર	૧૦૫
	□ ખાતામાં રહેલ ટ્રસ્ટ ભંડોળ	૧૦૫
	□ ફડયામાં જતી કંપનીને સેટ-ઓફનો હક	૧૦૬
	□ ધિરાણ મેળવનારની નિષ્ફળતાના કારણે જામીનને મજરે મળતો હક	૧૦૬
	□ જ્યારે ગ્રાહકની નાદારી, મૃત્યુ અથવા માનસીક સંજોગોના કારણે ખાતુ બંધ કરવામાં આવે ત્યારે	૧૦૬
	□ કોઈપણ જામીનનો નિકાલ કાર્યા બાદ વધતી રકમ માટે	૧૦૬
	□ જુદા-જુદા ગ્રાહકોના ખાતાઓ	૧૦૬
૪.૫	ધિરાણનું વ્યાજદર	૧૦૭
a.	પ્રાથમિક વ્યાજનો દર	૧૦૭
b.	વ્યાજનો દર નક્કી કરવા માટેની સત્તા	૧૦૭
c.	સામાન્ય દર	૧૦૮
d.	સ્થિર વ્યાજનો દર	૧૦૮
e.	દંડાત્મક વ્યાજ	૧૦૮
f.	નિયમ બનાવવાની	૧૦૮
g.	પ્રત્યાહરણ વિરુદ્ધની આડઅસર	૧૦૯

	h. સહચાર્ય ગોઠવણી પર ધિરાણ	૧૦૯
	i. બેંક દ્વારા માસિક વ્યાજ દરની ગણતરી	૧૦૯
૪.૬	આદર્શ ધિરાણ માટેના સિધ્ધાંતો	૧૧૦
	a. ધિરાણની સલામતી	૧૧૦
	b. તરલતા	૧૧૦
	c. ધિરાણનો હેતુ	૧૧૦
	d. નફાકારકતા	૧૧૧
	e. જામીનગીરી	૧૧૧
	f. જોખમ ની વહેંચણી	૧૧૧
૪.૭	ઉછીની રકમ આપવા માટે બેંકના સિધ્ધાંતો	૧૧૧
	a. ધિરાણ મેળવનારની સામાજિક પ્રતિષ્ઠા સ્થાન તેમજ ક્ષમતા	૧૧૨
	b. ધિરાણ મેળવવા માટેનું કારણ	૧૧૨
	c. ધિરાણની રકમ	૧૧૨
	d. ધિરાણનો સમયગાળો	૧૧૩
	e. ભરપાઈ કરવામાટેના સ્ત્રોતો	૧૧૩
	f. ધંધાનો પ્રકાર	૧૧૩
	g. જામીનગીરી	૧૧૪
	h. ધિરાણની રકમમાંથી મળતો નફો	૧૧૪
	i. રાષ્ટ્રીય કાર્યપધ્ધતિ	૧૧૪
૪.૮	બેન્કો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓની ધિરાણ અંગેની નીતિ	૧૧૪
	a. ધિરાણ લેનાર- બૌરોઅર	૧૧૫
	b. વ્યાપાર-સ્વરૂપ	૧૧૫
	c. જામીનગિરી	૧૧૫
	d. વ્યાપાર-સ્થળ	૧૧૫
	e. તરલતા	૧૧૫
	f. નાણાકીય પગલાનુ નિરિક્ષણ	૧૧૬
	g. સંપત્તિ તેમજ જવાબદારીનું વર્ગીકરણ	૧૧૬
	□ સંપત્તિ	૧૧૬
	□ જવાબદારીઓ	૧૧૭

	□ ગુણોત્તર પૃથકકરણ	૧૧૮
	□ બેંક માટેના મહત્વના ગુણોત્તર	૧૧૯
h.	ગુણોત્તર પૃથકકરણની મર્યાદા	૧૨૪
	□ ગુણોત્તરની ખરાઈ ખાતાની ચોકકસાઈ પર નિર્ભર છે	૧૨૫
	□ ખરો ન ગુણોત્તર મેળવવા માટે સમયસર ખાતામાં ફેરફાર કરવા જોઈએ	૧૨૫
	□ સંજોગોમાં ફેરફાર	૧૨૫
	□ ગુણોત્તરની ગણતરી ખાતામાં દશાવામાં આવતી બે વસ્તુઓ વચ્ચેના સંબંધો સમજી પછી જ કરવી જોઈએ.	૧૨૫
	□ ગુણોત્તર જુદા-જુદા મિલનસારની દ્રષ્ટીએથી થવું જોઈએ	૧૨૫
૪.૯	બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા ધિરાણ આપવા સામેના નિયંત્રણો	૧૨૫
a.	કાયદાકીય નિયંત્રણ	૧૨૬
b.	ભૌતિક નિયંત્રણ	૧૨૬
c.	નાણાકીય નિયંત્રણ	૧૨૬
	□ સ્થળ તેમજ સ્થળ સિવાયની તપાસ	૧૨૬
	□ બેંક દ્વારા સ્થળ સિવાયની તપાસ	૧૨૬
	□ રિઝર્વ બેંકની સુચના મુજબ જુદા-જુદા પત્રકોની રજૂઆત	૧૨૬
d.	બેંકની તકેદારી મુજબનું નિયંત્રણ	૧૨૭
	□ બેંક દ્વારા સ્થાનિક તપાસ	૧૨૭
	□ માલનો હિસાબ	૧૨૮
	□ સ્થાનિક તપાસ કરતી વખતે બેંક અધિકારીએ ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દા	૧૨૯
	□ માલના હિસાબનો રિપોર્ટ	૧૩૦
	□ આપેલ ધિરાણ અંગે તપાસ	૧૩૦
	□ અંત સુધી ઉપયોગ થાય તેવું ભંડોળ	૧૩૦
	□ ધિરાણ માટેની જામીનગીરી	૧૩૨
	□ સ્થાવર મિલકત	૧૩૨
	□ માલ	૧૩૨
	□ બીલ્સ	૧૩૩
	□ સગોત્રો/વધારાનો	૧૩૩

□ ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ દ્વારા ખાતાની સાચવણી	૧૩૩
□ ધિરાણ મેળવનારના વ્યાપારલક્ષી ખાતાના વિકાસ અંગેની તપાસ	૧૩૩
e. બેંક દ્વારામાં આપવામાં આવતા ધિરાણ પર મુકવામાં આવેલ પ્રતિબંધ	૧૩૪
□ કાયદાકીય પ્રતિબંધો	૧૩૪
□ ધોરણસરના પ્રતિબંધો	૧૩૬
□ સગાસંબંધીઓ	૧૩૭
□ ધિરાણ	૧૩૮
□ મુખ્ય વ્યાજ	૧૩૮
□ બેંકના ઓફિસરો તેમજ સિનિયર ઓફિસરના સગાસંબંધીઓને ધિરાણ આપવા પર પ્રતિબંધ	૧૩૯
e. એવી ઔદ્યોગિક સંસ્થાઓ જે એજોન ને નુકસાની પહોચાડે તેવી વસ્તુઓ બનાવતી હોય અથવા વાપરતી હોય ધિરાણ આપવા પર પ્રતિબંધ	૧૩૯
g. સીલેક્ટીવ ક્રેડિટ કંટ્રોલ (SCC) હેઠળ આવતી સંવેદનશીલ વસ્તુઓ પર ધિરાણ અંગે પ્રતિબંધ	૧૪૦
h. અન્ય ધિરાણ પર પ્રતિબંધ	૧૪૧
□ શેર, ડિબેન્ટર અને બોન્ડ સામે ધિરાણ આપવા અંગે	૧૪૧
□ મની, માર્કેટ, અને મ્યુચ્યુઅલ ફંડની સામે	૧૪૧
□ અન્ય બેંક દ્વારા આપવામાં આવેલ ફીક્સ ડીપોઝીટ રીસીપ્ટ સામે	૧૪૧

**પ્રકરણ - ૪: ધિરાણ વસુલાત અંગેના
પ્રવર્તમાન કાયદાઓ**

**પાના નં.
૧૪૨ થી ૨૭૭**

૧) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮ (સુધારેલ કાયદો એમેન્ડમેન્ટ ૧૯૯૯ મુજબ)	૧૪૨
પ્રસ્તાવના	૧૪૨
૧.૧ અમુક સંજોગોમાં નોટીસની બજવણી	૧૪૨
૧.૨ ન્યાય અદાલતની પરવાનગી	૧૪૩
૧.૩ માંદા ઔદ્યોગિક એકમો અંગેનો કાયદો ૧૯૮૫ (Special Provisions Act. 1985)	૧૪૩
૧.૪ કંપની કાયદા ૧૯૫૬	૧૪૩

૧.૫	પ્રેસીડેન્સી ટાઉન્સ ઈન્સોલ્વન્સી એક્ટ-૧૯૦૮/ પ્રોવીન્સીયલ ઈન્સોલ્વન્સી એક્ટ ૧૯૨૦	૧૪૩
૧.૬	દાવાની વિષય વસ્તુ જ્યાં આવેલી હોય ત્યાં દાવાઓ માંડવા બાબત	૧૪૪
૧.૭	દાવો દાખલ કરવો	૧૪૫
૧.૮	કોર્ટની હકુમત	૧૪૫
	a. દાવો દાખલ કરવા માટેની ન્યાય અદાલત	૧૪૫
	b. જે જગ્યાએ દાવાની હકીકતો ઉત્પન્ન થાય તે સ્થાને દાવો દાખલ થશે	૧૪૫
	c. સ્થાવર મિલકતના દાવાઓ જુદી-જુદી કોર્ટની હકુમતમાં	૧૪૫
	d. જ્યાં કોર્ટની હકુમત નક્કી ન હોય ત્યાં દાવો દાખલ કરવા અંગે	૧૪૫
	e. કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા જંગમ મિલકત સામે વળતારનો દાવો	૧૪૬
	f. અન્ય દાવાઓ જ્યાં પ્રતિવાદી રહેતો હોય અથવા દાવાનું કારણ ઉત્પન્ન થયેલ હોય ત્યાં દાખલ કરવા માટે હકુમત	૧૪૬
૧.૯	દાવાની રજુઆત	૧૪૬
૧.૧૦	દાવા અરજી	૧૪૬
૧.૧૧	દાવા અરજીની વિગતો સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ	૧૪૭
૧.૧૨	લેણી રકમની દાવા અરજી	૧૪૭
૧.૧૩	સ્થાવર મિલકત અંગેનો દાવો	૧૪૭
૧.૧૪	સંક્ષિપ્ત કાર્યરીતિ	૧૫૩
૧.૧૫	ગીરોના દાવા	૧૫૪
૧.૧૬	સમરી દાવો	૧૫૫
૧.૧૭	દાવા અરજી સ્પષ્ટ કરેલ પત્રકો	૧૫૬
૧.૧૮	દાવાનું માળખું	૧૫૭
૧.૧૯	સમન્સની બજવણી	૧૫૭
	a. વાદી અથવા તેના એજન્ટને સમન્સની સોંપણી	૧૫૭
	b. ન્યાય અદાલતની નિયંત્રીત પ્રક્રિયા દ્વારા સમન્સની સમાંતર બજવણીની અમલવારી	૧૫૭
	c. ચોડીથી સમન્સ બજાવો	૧૫૮
	d. મંડળ તેમજ લિમિટેડ કંપનીને સમન્સની બજવણી	૧૫૮
૧.૨૦	પ્રતિવાદી દ્વારા રજુ કરવામાં આવેલ જવાબ-વાંધા	૧૫૮

૧.૨૧	હકીકતો સ્વીકારવી અથવા ન સ્વીકારવી તેની ખાત્રી કરવા અંગે	૧૫૯
૧.૨૨	કરારનું સમાધાન કરવા માટે કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ વિકલ્પ	૧૫૯
	a. લવાઈ	૧૫૯
	b. સુલેહ, વિરોધ સમન	૧૫૯
	c. લોક અદાલત દ્વારા ન્યાયીક સમાધાન	૧૫૯
	d. મધ્યસ્થીકરણ	૧૫૯
૧.૨૩	મુદાઓ કાઢવા	૧૬૦
૧.૨૪	જો પ્રતિવાદી હાજર ન થાય અને બચાવ ન કરે તો વાદી હુકમનામુ મેળવવા હકદાર છે.	૧૬૦
૧.૨૫	પ્રતિવાદી દ્વારા હાજર થવાની કાર્યવાહી	૧૬૦
૧.૨૬	સમન્સ ફોર જજમેન્ટની સુનવણી	૧૬૧
૧.૨૭	હુકમનામાને રદ કરવા માટે કોર્ટની સત્તા	૧૬૧
૧.૨૮	વેચાણના દાવામાં આખરી હુકમનામું	૧૬૧
૧.૨૯	જ્યાં રકમ ચુકાવાયેલ ન હોય	૧૬૨
૧.૩૦	વેચાણ દાવામાં બાકી રહેતી રકમની વસુલાત અંગે	૧૬૨
૧.૩૧	વેચાણ મિલકત જો અગાઉથી ગીરો મુકેલ હોય તો તે અંગે	૧૬૨
૧.૩૨	વચગાળાની રાહત	૧૬૨
	a. ચુકાદા પહેલા કેદ	૧૬૩
	b. પ્રતિવાદી દ્વારા આપવામાં આવતી જામીનગીરી	૧૬૪
	□ પ્રતિવાદી જામીનગીરી આપવામાં નિષ્ફળ જાય તો તેને દિવાની કેદમાં મોકલવામાં આવશે.	૧૬૪
	□ ચુકાદા પહેલા મિલકતનો કબજો	૧૬૪
	c. ચુકાદા પહેલાં જપ્તી	૧૬૫
	□ મિલકતનો શરતી કબજો	૧૬૬
	□ જ્યાં કારણ દર્શાવવામાં આવેલું ન હોય અથવા જામીનગીરી ન આપવામાં આવેલી હોય ત્યાં મિલકતનો કબજો	૧૬૬
	□ આદેશમાં જણાવેલ મુજબ મિલકતનો કબજો કરવામાં આવશે	૧૬૬
૧.૩૩	કામચલાઉ મનાઈહુકમ	૧૬૬
	□ મનાઈહુકમ આપતાં પહેલા પ્રતિવાદીને નોટીસ આપવી	૧૬૮

□ કોર્ટે મનાઈ હુકમની અરજીનો નિકાલ ૩૦ દિવસમાં કરવો	૧૬૮
□ મનાઈ હુકમનું પાલન ન કરવા માટેના પરિણામો	૧૬૮
વચગાળાના આદેશ	૧૬૯
a. વચગાળાનું વેચાણ કરવા માટે આદેશ	૧૬૯
b. દાવામાં દર્શાવેલ મિલકત અંગે નિરીક્ષણ દેખરેખ તેમજ તેને કબજે કરવું	૧૬૯
c. નોટીસ કાઢવા બાદ આવા આદેશો માટે અરજી કરવી	૧૭૦
d. જામીનનો કબજો પક્ષકારને તાત્કાલિક મળવા અંગે	૧૭૦
e. કોર્ટ સમક્ષ રકમ તેમજ અન્ય વસ્તુ જમા કરવા અંગે	૧૭૦
૧.૩૪ રિસીવરની નિમણુંક	૧૭૦
□ વસુલદારને નિમણુંક કરવા અંગે	૧૭૧
□ વસુલાત અધિકારી- વસુલદારની ફરજો	૧૭૨
૧.૩૫ દાવાની સુનવણી તેમજ સાક્ષીઓનો પુરાવો	૧૭૨
૧.૩૬ ધિરાણ વસૂલાતની સમય મર્યાદા	૧૭૨
૧.૩૭ ચુકાદો અને હુકમનામું	૧૭૩
૧.૩૮ હુકમનામાની વિગતો	૧૭૪
૧.૩૯ હુકમનામાની તૈયારી	૧૭૪
૧.૪૦ હુકમનામાની અમલવારી અંગે	૧૭૪
૧.૪૧ હુકમનામાની તખ્તદીલી	૧૭૪
a. હુકમનામાના લેણદાર દ્વારા કરવામાં આવેલ અરજી	૧૭૫
b. તાબેદાર કોર્ટ	૧૭૫
c. હુકમનામાનો અમલ લઈ આવતી કોર્ટ દ્વારા અમુક પ્રશ્નો નક્કી કરવા અંગે	૧૭૫
□ દાવાના પક્ષકારો વચ્ચે ઉદ્ભવેલા પ્રશ્નો	૧૭૫
□ અમલવારી, મુક્તિ અથવા હુકમનામાના અમલીકરણને સંબંધિત પ્રશ્નો	૧૭૫
૧.૪૨ હુકમનામાનો અમલ લઈ આવતી કોર્ટ હુકમનામું લઈ જઈ શકતો નથી	૧૭૫
૧.૪૩ હુકમનામાની બજવણી હુકમનામાના દેવાદારના પ્રતિનીધી સામે કરવામાં આવશે	૧૭૬
૧.૪૪ અમલ માટે કાર્યવાહી	૧૭૬
૧.૪૫ નાણાની વસૂલાતના હુકમનામાની અમલવારીના પ્રકાર	૧૭૭

૧.૪૬	હુકમ દેવાદાર દ્વારા હુકમની ચુકવણી હુકમનામા મુજબ	૧૭૭
૧.૪૭	હુકમ લેણદારને કોર્ટની બહાર રકમ ચુકવવા માટે	૧૭૭
૧.૪૮	હુકમ દેવાદારને દિવાની કેદ	૧૭૮
૧.૪૯	મિલકતનો કબજો	૧૭૯
૧.૫૦	કબજા અને વેચાણ કરવા પાત્ર મિલકત અંગે હુકમનામું	૧૭૯
૧.૫૧	જે રકમ અથવા મિલકતનો કબજો અથવા વેચાણ ન થઈ શકતું હોય	૧૮૦
૧.૫૨	ખેતીવાડીના કુલ ઉત્પાદનમાંથી અમુક ભાગને મળતી મુક્તી	૧૮૧
૧.૫૩	કબજો કરેલ મિલકતનું વેચાણ	૧૮૧
૧.૫૪	વેચાણની કાર્યવાહી થયા બાદ તેની વહેંચણી	૧૮૧
૧.૫૫	વ્યાજની ચુકવણી	૧૮૨
૧.૫૬	અવલ હુકમનામા ઉપરની અપીલ	૧૮૪
૧.૫૭	અપીલનાં હુકમનામા ઉપરની અપીલો (બીજી અપીલ)	૧૮૫
૧.૫૮	રેફરન્સ	૧૮૫
૧.૫૭	રિવ્યુ	૧૮૬
૧.૫૭	ફેરતપાસ	૧૮૬
૨)	ગુજરાત કો.ઓપરેટીવ સોસાયટીઝ એક્ટ ૧૯૬૧	૧૮૮
	પ્રસ્તાવના	૧૮૮
૨.૧	કસૂર કરનાર પ્રયોજકો વગેરે સામે નુકશાન આકારવાની રજીસ્ટ્રારની સત્તા	૧૮૮
૨.૨	હાજર રહેવા વગેરેની ફરજ પાડવાની સત્તા	૧૮૯
૨.૩	તકરારોનો નિર્ણય કરવા માટેની કાર્યરીતી	૧૮૯
૨.૪	તકરારોની પતાવટ	૧૯૦
૨.૫	ચુકાદા પહેલાની જપ્તી	૧૯૧
	લાગુ પાડવા બાબત અને ક્ષેત્ર મર્યાદા	૧૯૨
	સામાન્ય	૧૯૨
૨.૬	રજીસ્ટ્રાર અથવા તેણે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિ અથવા નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓના બોર્ડનો નિર્ણય	૧૯૨

૨.૭	નાણાં કેવી રીતે વસુલ કરવા	૧૯૩
	લાગુ પાડવા બાબત અને ક્ષેત્ર મર્યાદા	૧૯૪
	દિવાની કોર્ટ દ્વારા ચુકાદાની બજવણી	૧૯૪
	બંધારણીય કાયદેસરતા	૧૯૪
	રજિસ્ટ્રારની સત્તા	૧૯૫
	બજવણી	૧૯૫
૨.૮	પ્રમાણપત્ર કાઢી આપ્યા પછી કરવામાં આવેલી મીલકતની	૧૯૫
	ખાનગી તબદીલી મંડળી વિરૂધ્ધ નિરર્થક	
૨.૯	વેચી ન શકાય તેવી મીલકતની તબદીલી	૧૯૫
૨.૧૦	પાક અંગેની લોનની વસુલાત	૧૯૬
૨.૧૧	રજિસ્ટ્રાર અથવા તેણે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિ અથવા	૧૯૭
	નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓના બોર્ડના નિર્ણય સામે અપીલ	
૩)	રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩	૧૯૮
	પ્રસ્તાવના	૧૯૮
	કાયદાનો વિસ્તાર	૧૯૯
	કાયદાનો અમલ	૧૯૯
૩.૧	વ્યાખ્યાઓ	૧૯૯
૩.૨	કરજ વસુલાત ન્યાયપંચની સ્થાપના	૨૦૩
૩.૩	ન્યાયપંચની રચના	૨૦૩
૩.૪	પ્રમુખને નિમણુંક કરવાની લાયકાત	૨૦૩
૩.૫	ઓફિસની મર્યાદા	૨૦૪
૩.૬	ન્યાયપંચના કર્મચારી	૨૦૪
૩.૭	ન્યાયપંચના રજિસ્ટ્રાર	૨૦૪
૩.૮	રજીસ્ટ્રારની વધારાની ફરજો તેમજ સત્તા	૨૦૪
૩.૯	ન્યાયપંચનો હુકમ આખરી હોય છે અને રદ બાતલ ગણાતો નથી	૨૦૫
૩.૧૦	ન્યાયપંચની હુકુમત, સત્તા તથા અધિકારો	૨૦૫
૩.૧૧	ન્યાયપંચના મુખ્ય અધિકારીની સત્તા	૨૦૭
૩.૧૨	હુકુમતનો બાદ	૨૦૭

૩.૧૩	નાણાકીય સંસ્થા તેમજ બેંક દ્વારા રજુ કરવામાં આવેલ અરજી	૨૦૮
૩.૧૪	અન્ય બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ અરજદાર બેંક સાથે જોડાઈ શકે છે	૨૦૯
૩.૧૫	ન્યાયપંચ સમક્ષ કરવામાં આવેલ અરજી ઠરાવેલ સ્વરૂપમાં, દસ્તાવેજ પુરાવા સાથે અને ફી સાથે હોવી જોઈએ	૨૧૦
	a. અરજીઓની ગોઠવણીની રજુઆત	૨૧૦
	b. અરજી દાખલ કરવા અંગેની કાર્યવાહી	૨૧૦
	c. દાખલ ફી	૨૧૧
	d. અરજીમાં રહેલ માહિતી	૨૧૧
	e. અરજી સાથે બિડેલ દસ્તાવેજો	૨૧૧
	f. અનેક કારણોને નડતી બાદ	૨૧૨
	g. પ્રતિવાદીને શેરો કરેલ અરજીની નકલ આપવી.	૨૧૨
૩.૧૬	ન્યાયપંચ દ્વારા પ્રતિવાદીને નોટીસ બજાવી અને પ્રતિવાદીના જવાબ વાંધાઓ	૨૧૨
૩.૧૭	પ્રતિવાદી દ્વારા આપવામાં આવતી કબુલાત	૨૧૩
૩.૧૮	પ્રતિવાદી દ્વારા કરવામાં આવેલ પ્રતિદાવો અને સામો દાવો	૨૧૩
	a. પ્રતિદાવાનો અર્થ	૨૧૩
	b. સામા દાવોનો અર્થ	૨૧૪
	c. પ્રતિદાવા અને સામા દાવા વચ્ચે તફાવત	૨૧૪
૩.૧૯	ન્યાયપંચ દ્વારા મનાઈ હુકમ આપવા અંગે	૨૧૪
૩.૨૦	ચાલુ કેસ દરમિયાન મિલકતની જપ્તી	૨૧૫
૩.૨૧	ન્યાયપંચના હુકમનો અનાદર	૨૧૬
૩.૨૨	કોઈપણ મિલકત અંગે સ્વીકારનારને નિમણુક કરવી	૨૧૬
૩.૨૩	કંપની સામે વસુલાત અંગેનું પ્રમાણપત્ર	૨૧૭
૩.૨૪	વ્યાજના અનુસંધાનમાં આદેશ	૨૧૭
૩.૨૫	હુકમમાં સહી તથા તારીખ	૨૧૮
૩.૨૬	હુકમની જાહેરાત	૨૧૮
૩.૨૭	અરજદાર તેમજ સામાવાળાને આદેશની નકલ આપવી	૨૧૮
૩.૨૮	વસુલાત અધિકારી દ્વારા પ્રમાણપત્ર બહાર પાડવું.	૨૧૮
૩.૨૯	અન્ય ન્યાયપંચોને વસુલાત અંગેના પ્રમાણપત્રની નકલ આપવી	૨૧૮

૩.૩૦	ન્યાયપંચ દ્વારા ફેસલાનુ પુનરાવલોકન	૨૧૮
૩.૩૧	અરજી ને ઉતાવળથી ચલાવવા અંગે	૨૧૯
૩.૩૨	ન્યાયપંચની અંતર્ગત સત્તાઓ	૨૧૯
૩.૩૩	અપેલન્ટ ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ	૨૧૯
૩.૩૪	અપેલન્ટ ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવા માટેની કાર્યવાહી	૨૨૦
૩.૩૫	વિલંબ માટે ક્ષમા	૨૨૦
૩.૩૬	અપીલનું સ્વરૂપ	૨૨૦
૩.૩૭	અપીલ મેમોરેન્ડમ ની વિગત	૨૨૦
૩.૩૮	બહુવચન કારણો (ઘણા બધા કારણો)	૨૨૦
૩.૩૯	અપીલ સાથે બિડેલ દસ્તાવજો	૨૨૧
૩.૪૦	શેરો કરેલી અપીલની નકલ સામાવાળાને આપવી	૨૨૧
૩.૪૧	ફી	૨૨૧
૩.૪૨	પક્ષકારોને સુનાવણીની પૂરતી તક આપ્યા પછી ઉચ્ચતર ન્યાયપંચ દ્વારા હુકમ આપવો.	૨૨૧
૩.૪૩	સામાવાળા દ્વારા જવાબ રજૂ કરવો.	૨૨૧
૩.૪૪	પક્ષકારોને સાંભળવાની તક	૨૨૨
૩.૪૫	અપેલન્ટ ન્યાયપંચનો હુકમ	૨૨૨
૩.૪૬	ઉચ્ચ ન્યાયપંચની સ્વયંભૂ સત્તાઓ	૨૨૨
૩.૪૭	ન્યાયપંચ દ્વારા અપીલનો ઝડપી નિકાલ	૨૨૨
૩.૪૮	અપીલ દાખલ કરતી વખતે લેણી રકમ પર થાપણની રકમ જમા કરાવવી	૨૨૨
૩.૪૯	ન્યાયપંચ તેમજ અપેલન્ટ ન્યાયપંચન સી.પી.સી. ની જોગવાઈઓ બંધન કરતા નથી	૨૨૩
૩.૫૦	ન્યાયપંચ તેમજ અપીલ ન્યાયપંચની સત્તા	૨૨૩
૩.૫૧	ન્યાયપંચ તેમજ અપીલ ન્યાયપંચ સમક્ષ કાર્યવાહી ન્યાયીક કાર્યવાહી છે	૨૨૪
૩.૫૨	અપીલ રજૂ કરવા માટે અધિકૃત વ્યક્તિઓ	૨૨૪
૩.૫૩	સમય મર્યાદા	૨૨૫
૩.૫૪	ન્યાયપંચ દ્વારા નકકી કરેલ રકમ વસુલ કરવી	૨૨૫
	a. પ્રતિવાદીની સ્થાવર તેમજ જંગમ મિલકત કબજે કરી તેનું વેચાણ કરવું	૨૨૫
	b. પ્રતિવાદીને ગિરફતાર કરી તેને જેલમાં નાખવો	૨૨૫
૩.૫૫	પ્રમાણપત્રની વિધિ માન્યતા તેમજ સુધારો	૨૨૬
૩.૫૬	પ્રમાણપત્ર સુધારા તેમજ પાછું ખેંચવાની કાર્યવાહી અંગે મનાઈ હુકમ	૨૨૬

૩.૫૭	વસુલાત અંગેની અન્ય પધ્ધતિઓ	૨૨૭
૩.૫૮	આવક કરના કાયદા ૧૯૬૧ ની અમુક જોગવાઈઓનો અમલ	૨૨૮
૩.૫૯	વસુલાત અધિકારીના હુકમ વિરુદ્ધ અપીલ	૨૨૯
૩.૬૦	પરચુરણ	૨૨૯
૩.૬૧	હુકમનામું અથવા આદેશ થયા બાદ પ્રમાણપત્ર ન્યાયપંચ દ્વારા આપવા માટે સતા	૨૩૨
૩.૬૨	ન્યાયપંચ, અપીલ ન્યાયપંચના પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ તેમજ તમામ કર્મચારીઓ સરકારી નોકર છે	૨૩૨
૩.૬૩	શુભ નિષ્ઠાથી કરેલ કાર્યવાહી અંગે રક્ષણ	૨૩૩
૩.૬૪	આ કાયદાની ઉપરવટ જાતી અસર અંગે	૨૩૪
૪)	સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાઈનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨	૨૩૪
□	કાયદાનો અમલ	૨૩૪
□	કાયદાની જરૂરીયાત	૨૩૪
□	કાયદાનું ક્ષેત્ર	૨૩૪
□	કાયદાના ક્ષેત્રમાંથી મુક્ત સિક્યોર્ડ અસ્કયામતો	૨૩૫
□	સીક્યુરીટી હિતનું વેચાણ	૨૩૫
	સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (એન્ફોર્સમેન્ટ) રૂલ્સ -૨૦૦૨	૨૩૯
	સીક્યોરીટાઈઝેશન એક્ટ હેઠળ કાર્યવાહી	૨૩૯
	સીક્યુરીટાઈઝેશન એક્ટ એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાઈનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ની વિસ્તૃત સમજૂતી	૨૪૭
	પ્રસ્તાવના	૨૪૭
૪.૧	સલામતી	૨૪૭
૪.૨	જામીનીકરણ કંપનીઓ અથવા પુનઃસ્થાપન કંપનીઓની નોંધણી	૨૪૮
૪.૩	સીક્યુરીટાઈઝેશન અને રીકન્સ્ટ્રક્શન કંપનની નોંધણી માટેની જરૂરીયાતો	૨૪૯
a.	કંપનીએ નુકસાન કરેલ નથી	૨૪૯
b.	નાણાકીય સંપત્તિની વસુલાત અંગે ગોઠવણી હોવી જોઈએ	૨૪૯
c.	વ્યવસાયીક ડાયરેક્ટરો	૨૪૯
d.	અર્ધા સ્વતંત્ર ડાયરેક્ટરો	૨૪૯

e.	નૈતિક અધ:પતનને લગતા ગુન્હા સંબંધે ડાયરેક્ટરનો સજા ન કરી શકાય	૨૪૯
f.	બાહેંધરી આપનાર કંપની કોઈ નિયંત્રિત અધિકાર ધરાવતી નથી.	૨૪૯
g.	વિવેકશીલ માપદંડને માન્યતા	૨૪૯
૪.૪	નોંધણી અંગેનું સર્ટિફિકેટ આપવું	૨૫૦
૪.૫	નોંધણી અંગેની અરજી રદ	૨૫૦
૪.૬	કંપનીની નોંધાયેલ કચેરીનું સ્થળ તેમજ સંચાલનમાં ફેરફાર કરવા માટે રિઝર્વ બેંકની પરવાનગી	૨૫૦
૪.૭	નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર રદ થવા અંગે	૨૫૦
૪.૮	નોંધણી અંગેનું પ્રમાણપત્ર અથવા નોંધણી અંગેની અરજી રદ કરવા સામે અપીલ	૨૫૧
૪.૯	રોકાણની રકમ ભરપાઈન થાય ત્યાં સુધી કંપની અસ્તિત્વમાં રહેશે	૨૫૧
૪.૧૦	નાણાકીય સંપત્તિમાં હક તેમજ હિતનું સંપાદન	૨૫૧
૪.૧૧	કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરી સાથે સલામતી માટે કરારની નોંધણી કરવી	૨૫૧
૪.૧૨	કંપની દ્વારા જામીનગીરીનો અમલ	૨૫૨
૪.૧૩	બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા અથવા સામે ચાલતા દાવાઓ તેમજ કાર્યવાહી	૨૫૨
૪.૧૪	કરજદારને આપવામાં આવેલ નોટીસ અને તેને જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરવો	૨૫૨
૪.૧૫	કંપની દ્વારા ભંડોળની પહોંચ દ્વારા જામીનગીરી પ્રસિધ્ધ કરવા અંગે	૨૫૩
૪.૧૬	કંપની દ્વારા ભંડોળ ઉભો કરવો	૨૫૩
૪.૧૭	બિન વસુલાત નાણાકીય સંપત્તિના સંજોગોમાં લાયક સંસ્થાકીય ખરીદનારઓની સભા	૨૫૩
૪.૧૮	જામીનગીરી પહોંચને નોંધણીમાંથી મળતો બાદ	૨૫૩
૪.૧૯	સંપત્તિ પુન: નિર્માણ અંગેના પગલાઓ	૨૫૪
૪.૨૦	કંપનીના અન્ય કાર્યો	૨૫૪
૪.૨૧	દાવા અથવા સમાધાનથી વિવાદ અંગેનો ઠરાવ	૨૫૪
૪.૨૨	રિઝર્વ બેંક મુદ્દાઓ અને રિતી નીતીની પધ્ધતિ નક્કી કરવા માટે સત્તા ધરાવે છે	૨૫૫
૪.૨૩	સલામતી, પુન:નિર્માણ અને જામીનગીરી વ્યાજના વ્યવહારો અંગેની નોંધણી	૨૫૫
૪.૨૪	સલામત વ્યાજ અંગેની સલામતી, પુન:નિર્માણના વ્યવહારો અંગે નોંધ રાખવી	૨૫૫

૪.૨૫	જામીનગીરી વ્યાજના સુધારાને કેન્દ્રીય રજીસ્ટ્રાર કચેરી સમક્ષ નોંધ કરાવવી	૨૫૬
૪.૨૬	કંપનીએ જામીનગીરી વ્યાજ અંગેની જાણ કરવી	૨૫૬
૪.૨૭	કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરી દ્વારા નોટીસ જે કંપનીને ચુકવણી અંગે આપવામાં આવે છે	૨૫૬
૪.૨૮	જ્યારે કોઈ કારણ દર્શાવવામાં આવેલ ન હોય ત્યારે સલામતીના ગીરોખતની નોંધણી	૨૫૬
૪.૨૯	જો કારણ દર્શાવેલ હોય તો, તે પત્રની નોંધ કરવી	૨૫૬
૪.૩૦	કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરીના રજીસ્ટરની ચકાસણી	૨૫૬
૪.૩૧	કસુર માટે દંડ	૨૫૭
૪.૩૨	રિઝર્વ બેંકના પાલન ન કરવાથી દંડ	૨૫૭
૪.૩૩	જામીનગીરી વ્યાજનો અમલ	૨૫૭
૪.૩૪	સલામતી વ્યાજનો અમલ	૨૫૯
૪.૩૫	જામીનગીરી વ્યાજનો અમલ ક્યારે થઈ શકે ?	૨૫૯
૪.૩૬	નોટીસની વિગત	૨૫૯
૪.૩૭	નોટીસની બજવણી	૨૫૯
૪.૩૮	જ્યાં ધિરાણ એક કરતા વધારે લેણદારો દ્વારા આપવામાં આવે	૨૬૦
૪.૩૯	સલામત કરજો વસુલ કરવાના પગલા	૨૬૦
૪.૪૦	નોટીસ આપ્યા બાદની કાર્યવાહી	૨૬૧
૪.૪૧	જંગમ જામીન મિલકતનું મૂલ્યાંકન	૨૬૨
૪.૪૨	જંગમ મિલકતનું વેચાણ	૨૬૨
૪.૪૩	વેચાણ નું પ્રમાણપત્ર પ્રસિધ્ધ કરવું	૨૬૩
૪.૪૪	સ્થાવર મિલકતનું વેચાણ	૨૬૩
૪.૪૫	સ્થાવર મિલકતનું મૂલ્યાંકન	૨૬૪
૪.૪૬	મિલકત વેચાણ અંગે ધિરાણ મેળવનારને આપવામાં આવતી નોટીસ	૨૬૪
૪.૪૭	વેચાણનો સમય તેની સોપણી અને વેચાણનું પ્રમાણપત્ર પ્રસિધ્ધ કરવા અંગે	૨૬૪
૪.૪૮	ખરીદનાર દ્વારા ચુકવવામાં આવેલી કિંમત	૨૬૫
૪.૪૯	સ્થાવર મિલકતના વેચાણ અંગે	૨૬૫

૪.૫૦	બોજાને આધિન મિલકતનું વેચાણ	૨૬૫
૪.૫૧	સ્થાવર મિલકતનો કબજો તેમજ સોપણી	૨૬૫
૪.૫૨	સંચાલકની નિમણૂક	૨૬૫
૪.૫૩	કરજદારનું જે વ્યક્તિ પાસે લેણું હોય તેવી વ્યક્તિ દ્વારા રકમનું ચુકવણું	૨૬૬
૪.૫૪	તબદીલ મેળવનાર ના માં તમામ હકો તબદીલ થાય છે	૨૬૬
૪.૫૫	ખર્ચ તેમજ કોઈપણ પ્રકારનો બોજો ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી મેળવવો	૨૬૬
૪.૫૬	ધિરાણ મેળવનાર વેચાણ અથવા તબદીલ પહેલા પરત મેળવી શકે છે	૨૬૬
૪.૫૭	લેણદાર બાકી રહેતી રકમ મેળવવા કાર્યવાહી કરી શકે છે	૨૬૬
૪.૫૮	બાકી રહેતી રકમ વસુલવા માટેની કાર્યવાહી	૨૬૭
૪.૫૯	લેણદાર ગીરો મિલકત અથવા જામીન સામે કાર્યવાહી કરી શકે છે	૨૬૭
૪.૬૦	લેણદારોના હક અંગે કાર્યવાહી	૨૬૭
૪.૬૧	ધિરાણ મેળવનાર નોટીસ મળ્યાબાદ મિલકત ની તબદીલ કરી શકતા નથી	૨૬૭
૪.૬૨	જો ધિરાણ મેળવનાર કંપની ફડયામાં હોય તો જામીન મિલકતનો અમલ	૨૬૭
૪.૬૩	સલામત લેણદાર અંગેની કાર્યવાહી કરવા માટે જીલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ અને ચીફ મેજિસ્ટ્રેટને સતા	૨૬૮
૪.૬૪	સંચાલક તરીકે સંસ્થાનો કબજો લેવાની પધ્ધતિ તેમજ તેના અમલ	૨૬૮
૪.૬૫	ઓફિસની નુકસાની બદલ ડાયરેક્ટર વળતર નહી	૨૬૯
૪.૬૬	અપીલ માટેનો હક, ડેપ્ટ રીકવરી ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ	૨૬૯
૪.૬૭	નોટીસ માં જણાવેલ રકમના ૭૫% જેટલી રકમ જમા કરતા અપીલ ચલાવી શકાશે	૨૭૦
૪.૬૮	ન્યાયપંચ દ્વારા અપીલ નો નિકાલ	૨૭૦
૪.૬૯	એપેલન્ટ ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ	૨૭૦
૪.૭૦	એપેલન્ટ ન્યાયપંચ દ્વારા અપીલનો નિકાલ	૨૭૦
૪.૭૧	અમુક સંજોગોમાં ધિરાણ મેળવનાર વળતર તેમજ ખર્ચ મેળવવા માટે હકદાર છે	૨૭૦
૪.૭૨	હિત માટે કરેલ કામગીરી સામે આપવામાં આવતું રક્ષણ	૨૭૦
૪.૭૩	દિવાની કોર્ટને હકુમત નથી	૨૭૧
૪.૭૪	આ કાયદાનું અધિરોહિત કોઈપણ અન્ય કાયદો કરી શકતું નથી	૨૭૧
૪.૭૫	સમય મર્યાદા	૨૭૧

પ) ધિરાણ વસુલાતની અન્ય પદ્ધતિ	૨૭૧
પ્રસ્તાવના	૨૭૧
કાયદા સુધારાનો હેતુ	૨૭૧
ચેક પરતના નિર્ધારિત કારણો	૨૭૧
નિર્ધારિત કારણો	૨૭૧
કોર્ટ જજમેન્ટ	૨૭૨
'સ્ટોપ પેમેન્ટ', સંબંધી સુપ્રીમ કોર્ટનું તાજેતરનું જજમેન્ટ	૨૭૨
છટકબારીની સંભાવના	૨૭૨
કોર્ટનું અવલોકન	૨૭૩
અવલોકનની અસર	૨૭૩
ચેક આપવાનો નિર્ધારિત હેતુ	૨૭૩
સ્પષ્ટીકરણ	૨૭૩
જવાબદારી સંબંધી ધારણા	૨૭૩
ફરીયાદ પુર્વે લેખિત નોટીસ	૨૭૩
નોટીસનું સ્વરૂપ	૨૭૪
નોટીસનો નિર્ધારિત સમય	૨૭૪
નોટીસની બજાવણી	૨૭૪
ગુન્હો ક્યારે બને ?	૨૭૪
ફરીયાદ નોંધાવવાની નિર્ધારિત મુદત	૨૭૫
ફરીયાદ માટેનું લીમીટેશન ક્યારથી શરૂ થયુ ગણાય ?	૨૭૫
જજમેન્ટ : ચેક બીજી વખત રજુ કરી શકાય.	૨૭૫
ફરીયાદ માટે યોગ્ય હુકમત કયા સ્થળની કોર્ટને છે ?	૨૭૫
ચેક અસ્વીકાર અંગે સીવીલ તેમજ ક્રીમીનલ એમ બંન્ને કોર્ટ દ્વારા પગલા લઈ શકાય ?	૨૭૫
ફરીયાદ અરજી સાથે જોડવાના આધારભુત કાગળો	૨૭૫
ગુનાની સજા સંબંધી જોગવાઈ	૨૭૬
દંડ અને સજા	૨૭૬

**પ્રકરણ - ૫: ધિરાણ વસુલાતના સંદર્ભે
અદાલતના ચુકાદાઓ**

**પાના નં.
૨૭૮ થી ૩૮૮**

૧)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૭૧૪(આંધ્રપ્રદેશ)	૨૭૮
૨)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૭૮૬(આંધ્રપ્રદેશ)	૨૮૩
૩)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૭૮૮(દિલ્હી)	૨૮૫
૪)	૨૦૦૬(૨) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૧૮(સુપ્રિમ કોર્ટ)	૨૮૮
૫)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૪૮૪(આંધ્રપ્રદેશ)	૨૯૫
૬)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૫૦૦(દિલ્હી)	૩૦૪
૭)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૪૯૮(દિલ્હી)	૩૧૦
૮)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૩૫(અલ્હાબાદ)	૩૧૨
૯)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૭૧૮(મુંબઈ)	૩૧૫
૧૦)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૧૧૯(ઔરંગાબાદ)	૩૧૮
૧૧)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૬૭૦ (અલ્હાબાદ)	૩૨૧
૧૨)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૭૯૬ (ગુજરાત)	૩૨૩
૧૩)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૮૦૩ (પટના)	૩૨૫
૧૪)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૪૯ (દિલ્હી)	૩૨૭
૧૫)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૫૫ (દિલ્હી)	૩૨૯
૧૬)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૫૫૬ (અલ્હાબાદ)	૩૩૦
૧૭)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૭૦૦ (દિલ્હી)	૩૩૫
૧૮)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૬૬૦(અલ્હાબાદ)	૩૪૦
૧૯)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૭૮૧(આંધ્રપ્રદેશ)	૩૪૫
૨૦)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૩૮(દિલ્હી)	૩૪૯
૨૧)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૩૫ (ચેન્નાઈ)	૩૫૫
૨૨)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૫૯૭ (કલકત્તા)	૩૬૫
૨૩)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૭૪૯ (નાગપુર)	૩૭૪
૨૪)	૨૦૦૬(૧) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૭૫૪ (પુના)	૩૭૯
૨૫)	૨૦૦૬(૨) ડી.આર.ટી. કેઈસીસ ૧૪ (સુપ્રિમ કોર્ટ)	૩૮૫

નિષ્કર્ષ :	૩૮૯
માનવસર્જિત કારણો	૩૯૩
૧. ઔદ્યોગિક એકમોમાં પ્રવેશલ માંદગી	૩૯૪
૨. પ્રોજેક્ટનુ ખામી ભરેલુ મૂલ્યાંકન	૩૯૪
૩. દસ્તાવેજો ની અપુર્ણતા	૩૯૪
૪. રાજકીય હસ્તક્ષેપ	૩૯૪
૫. માળખાગત સુવિધાની ખામીઓ	૩૯૫
૬. નાણાની સલામતીના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતની અવગણના	૩૯૫
૭. ધિરાણના તારણમાં નબળી જામીનગીરઓનો સ્વીકાર	૩૯૫
૮. વૈધાનિક પદ્ધતિની બિકાર્યક્ષમતા	૩૯૬
૯. બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓની સામાજિક પરિવર્તનની જવાબદારીઓ	૩૯૬
૧૦. વસુલાત માટેના સભાનતાપૂર્વકના પ્રયત્નોનો અભાવ	૩૯૬
૧૧. ઋણ રાહતની સુવિધા	૩૯૭
૧૨. અનુગામી પગલાઓની બાબતમાં ઢીલી નીતી	૩૯૭
૧૩. માર્ગદર્શનલક્ષી અપુરતી તાલીમી સુવિધાઓ	૩૯૭
૧૪. અપુરતો કોમ્પ્યુટરરાઈઝ બેંકિંગ વ્યવહાર	૩૯૭
૧૫. ઈરાદાપૂર્વકની કસુર કરવી	૩૯૮
૧૬. બેંક અધિકારીઓનુ ભ્રષ્ટાચારી માનસ	૩૯૮
૧૭. કુદરતી પરિબળોની પ્રતિકૂળતા	૩૯૮
સૂચનો અને ભલામણો :	૩૯૮
એન.પી.એ.(બિનકાર્યક્ષમ અસ્કયામતો) ની આવકને ઉલટાવવી	૩૯૯
ભાડાપટે આપેલ મિલકત પર મળતી આવક ને ઉલટાવવી	૩૯૯
વ્યાજની અરજી	૩૯૯
એન.પી.એ. લપસતા અટકાવવું	૩૯૯
એન.પી.એ. ને લપસતા અટકાવવા માટેના માર્ગદર્શન	૪૦૦
૧. સમસ્યાઓની વહેલી ઓળખ	૪૦૦

૨.	નવા આદેશનો ઉપયોગ	૪૦૧
૩.	અગાઉથી સાવચેતીની પદ્ધતિ	૪૦૧
૪.	ખાસ સ્પષ્ટ કરેલ ખાતાઓ	૪૦૨
૫.	શુધ્ધ ઈરાદે ધારણ કરનાર વ્યક્તિઓની ઓળખ	૪૦૩
૬.	સમયસર અને યોગ્ય જવાબ	૪૦૩
૭.	રોકડ પ્રવાહ પર કેન્દ્ર	૪૦૩
૮.	સંચાલનની અસર	૪૦૪
૯.	સહચાર્ય/સામુહિક ધિરાણ	૪૦૪
૧૦.	કાયદાકીય પગલા દ્વારા વિચારમાં ફેરબદલી	૪૦૪
૧૧.	ઓડિટરની જવાબદારી	૪૦૫
એન.પી.એ. ને લપસતા અટકાવવા માટેના યોગ્ય પગલાઓ		૪૦૫
૧.	ધિરાણો ની ફરીવાર ગોઠવણી	૪૦૫
૨.	પ્રમાણિક ખાતાઓની ગોઠવણી માટેના વર્તાવ	૪૦૬
૩.	ગોઠવણી કરેલ પ્રમાણિક ખાતાઓનો વર્તાવ	૪૦૬
૪.	ફરીવાર ગોઠવેલ ખાતાઓને ઉચ્ચપદવીમાં લઈ આવવા	૪૦૬
૫.	સામાન્ય	૪૦૭
૬.	ધિરાણની ફરીવાર ગોઠવણી મંડળ માટે	૪૦૭
	(CDR) = (Corporate Debt Restructing)	૪૦૭
	લક્ષ્ય	૪૦૭
	બંધારણ માળખું	૪૦૭
	અન્ય મુદ્દાઓ	૪૦૮
	કાયદાકીય આધાર	૪૧૦
	ફરીવાર ગોઠવેલ ખાતાઓની નામા પદ્ધતી	૪૧૦
	CDR દ્વારા ગોઠવવામાં આવતુ ધિરાણ અંગેના ખાતા નીચે મુજબની જોગવાઈઓ હેઠળ અસરમાં આવશે.	૪૧૦
	□ CDR હેઠળ ગોઠવાયેલ પ્રમાણિક ખાતાઓ અંગે નો ઉતારો	૪૧૦
	□ CDR હેઠળ ગોઠવાયેલ પેટા પ્રમાણિક ખાતાઓ અંગે ઉતારો	૪૧૧
૭.	અમલ મુકેલ યોજનાઓ	૪૧૧
	□ ભંડોળ વ્યાજ	૪૧૩

□	બાકી રહેતી રકમને અન્ય દસ્તાવેજોમાં ફેરવી શકાય છે	૪૧૩
૮.	જામીનગીરીની ઉપલબ્ધતા, કરજદાર / જામીનની પૂર્ણ સદ્વરતા	૪૧૪
૯.	નાણા મેળવવા	૪૧૪
૧૦.	જહાજ પર માલ પહોંચાડનાર વેપારીમથકને ધિરાણ	૪૧૪
૧૧.	નિકાસયોજનાને ધિરાણ	૪૧૪
૧૨.	બી.આઈ.એફ.આર./ટર્મ લેન્ડીંગ ઇન્સ્ટીટ્યુટ દ્વારા પુનઃસ્થાપનને અધિકૃત રીતે બહાલી આપેલ હોય તેને ધિરાણ	૪૧૪

Practical Tips for Taking Action Under the SRFAESI Act

૪૧૫

સીક્યુરીટાઈઝેશન એક્ટ એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાઈનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઇન્ટરેસ્ટ એક્ટ-૨૦૦૨ હેઠળ લેવાતા પગલાઓ માટે વહેવાર મુદ્દાઓ

1.	ખાતાની ઓળખ	૪૧૫
2.	ખેતી માટે ધિરાણ	૪૧૫
3.	નકારાત્મક પૂર્વધિકાર	૪૧૬
4.	નોટીસની બજવણી	૪૧૬
5.	નોટીસ મુજબની રકમ ભરપાઈ ન થાય તો	૪૧૮
6.	ગીરો મિલકતનો ભૌતિક કબજો CMM કોર્ટ/જિલ્લા કોર્ટ દ્વારા મેળવવા અંગે	૪૧૮
6.1	CMM સમક્ષ અરજી દાખલ કરવા અંગે	૪૧૮
6.2	સ્થાવર મિલકતનો કબજો	૪૧૮
6.3	કબજાનોટીસ ની બજવણી	૪૧૮
6.4	કબજા નોટીસની પ્રસિધ્ધી	૪૧૮
6.5	સ્થાવર મિલકત નુ મૂલ્યાંકન	૪૨૦
6.6	કબજા સાધનોનો સંઘ	૪૨૦
7.	જંગમ ગીરો મિલકતનો કબજો	૪૨૦
8.	જંગમ ગીરો મિલકતનુ મૂલ્યાંકન	૪૨૧
9.	જંગમ મિલકત ના વેચાણ માટેની કાર્યવાહી	૪૨૧
9.1	વેચાણનું પ્રમાણપત્ર	૪૨૨
10.	સ્થાવર મિલકતના વેચાણ અંગે નોટીસ	૪૨૨
10.1	સંચાલકને નિમણુક કરવા	૪૨૩

10.2 બાકી રકમ વસુલ કરવા માટે ની કાર્યવાહી	૪૨૩
11. કાયદા ની અધિરોહણ કરતી અસર	૪૨૩
12. ગીરો/જમીન મિલકતની મુક્તી	૪૨૩
13. અમલ કરવા અંગે એજન્સી ને નિમણુંક	૪૨૩
14. સારાંશ	૪૨૩
લોક અદાલત	૪૨૪
કાયમી લોક અદાલત	૪૨૪
□ લોક અદાલત તેમજ DRT લોક અદાલત દ્વારા વસુલાત	૪૨૫
મિલકત પુનઃસ્થાપન એકમો (Asset Reconstruction Companies) (ARC)	૪૨૬
એન.પી.એ.ના વેચાણથી બેંક અને નાણાકીય સંસ્થાઓને મળતા ફાયદાઓ	૪૨૬
સંપત્તિની તબદીલી અંગેના માર્ગદર્શન	૪૨૭

પરિશિષ્ટ : કાર્યવાહીઓના નમુના પાના નં. ૪૨૮ થી ૪૪૦

પરીશીષ્ટ - ૬	ધીરાણ મેળવનારની મિલકત તારણમાં હોય તો	૪૨૮
પરીશીષ્ટ - ૭	જામીન દરજજે મિલકત તારણમાં હોય તો	૪૨૯
પરીશીષ્ટ - ૧	પંચનામું (જંગમ મિલકત)	૪૩૨
પરીશીષ્ટ - ૧	પંચનામું (સ્થાવર મિલકત)	૪૩૩
પરિશિષ્ટ - ૨	શોધ યાદી	૪૩૫
હરરાજીનું પ્રોસીડીંગ		૪૩૬
પરીશિષ્ટ - ૨	મિલકતનું વેચાણ	૪૩૮
પરીશીષ્ટ - ૩	જંગમ મિલકત વેચાણ અંગેનું પ્રમાણપત્ર	૪૩૯
પરીશીષ્ટ - ૫	સ્થાવર મિલકત વેચાણ પ્રમાણપત્ર	૪૪૦

સામાયિકો

- ૧ બેંકીંગ ચિંતન - અનુચિંતન સામાયિક ૨૦૦૪
- ૨ જર્નલ ઓફ બેંકીંગ સ્ટડીઝ, માર્ચ ૨૦૦૪
- ૩ સર્ધન ઇકોનોમિસ્ટ, ઓક્ટોબર-૨૦૦૪, આરબીઆઈ-૨૦૦૧ મુજબ
- ૪ બેંકીંગ ચિંતન-અનુચિંતન સામાયિક - ૨૦૦૦૨
- ૫ રીપોર્ટ ઓન ટ્રેડ એન્ડ પ્રોસેસ ઓફ બેન્કિંગ ઇન ઇન્ડિયા ૨૦૦૧-૨૦૦૨
- ૬ રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા બુલેટીન - ૨૦૦૧-૨૦૦૨
- ૭ આર.બી.આઈ. બુલેટીન - ૨૦૦૨

કાયદાઓ

- ૧ પી.એસ. પટેલ દ્વારા લખાયેલ બેંકીંગ કાયદો
- ૨ બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯
- ૩ વેચાણના કાયદા ૧૯૩૦
- ૪ ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ ૧૯૮૨ (મિલ્કતની તબદીલનો કાયદો ૧૯૮૨)
- ૫ બેન્કીંગ લો એન્ડ પ્રેક્ટીસ - આવૃત્તિ ૨૦૦૪, વો.-૧
- ૬ ભારતીય કરારનો કાયદો - ૧૯૭૨
- ૭ બેન્કીંગ લો એન્ડ પ્રેક્ટીસ - આવૃત્તિ ૨૦૦૫, વોલ્યુમ - ૧
- ૮ સીક ઇન્ડસ્ટ્રીઝ કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૮૫
- ૯ કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬
- ૧૦ પ્રોવિન્સીયલ ઇનસોલ્વન્સી એક્ટ ૧૯૨૦
- ૧૧ દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)
- ૧૨ ગુજરાત કો.ઓપરેટીવ સોસાયટીઝ એક્ટ ૧૯૬૧
- ૧૩ રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઇનાન્સીયલ ઇન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩
- ૧૪ રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઇનાન્સીયલ ઇન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ-૧૯૯૫(સુધારેલ કાયદો- ૨૦૦૦)
- ૧૫ સીક્યુરીટાઇઝેશન એક્ટ એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાઇનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઇન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ (SRFAESI Act-2002)
- ૧૬ સીક્યુરીટી ઇન્ટરેસ્ટ (એન્ફોર્સમેન્ટ) રૂલ્સ-૨૦૦૨

કેઈસ - લો

૧. એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ ગુજરાત - ૧૫૮
૨. ૬૦ કંપની કેઈસીસ - ૧૬૩ (બોમ્બે)
૩. (૧૯૬૯) ૩૯ કંપની કેઈસીસ - ૧૧૪
૪. આઈ.એલ.આર. ૧૯ - મદ્રાસ-૨૪૯
૫. એ.આઈ.આર. ૧૯૪૭ - લાહોર - ૪૦
૬. એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૦ - કલકત્તા - ૫૫૦
૭. એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૨ - આંધ્રપ્રદેશ - ૨૭૨
૮. એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૧ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૧૬૧૩
૯. આઈ.એલ.આર. - ૫૬ - કલકત્તા - ૮૬૮
૧૦. એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૭ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૧૩૨૨
૧૧. એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૪ - કલકત્તા - ૩૮૬
૧૨. એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૫ - આંધ્રપ્રદેશ - ૧૧૩
૧૩. એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૬ - અહ્મદાબાદ - ૧૩૪
૧૪. એ.આઈ.આર. - ૧૯૨૮ - મદ્રાસ - ૧૦૨૨
૧૫. એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૩ - કલકત્તા - ૧૩૨
૧૬. એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૧ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૧૨૧૦
૧૭. એ.આઈ.આર. - ૧૯૩૮ - બોમ્બે - ૧૦૧
૧૮. એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૬ - દિલ્હી - ૧૧૫
૧૯. એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૭ - ગુજરાત - ૧
૨૦. એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૬ - ઓરીસ્સા - ૨૪૭
૨૧. ૧૯૯૧ (૭૦) કંપની કેઈસીસ - ૮૫૦ (કેરલા) - ૨૦૦૮
૨૨. એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૯ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૮૫૦
૨૩. એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૧ - મદ્રાસ - ૩૧૬
૨૪. એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૯ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૩૧૩
૨૫. એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૭ - મદ્રાસ - ૨૨૧
૨૬. એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૩ - કર્ણાટક - ૨૩૩
૨૭. એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૬ - મધ્યપ્રદેશ - ૩૨
૨૮. ૧૯૮૯ (૧૩૯) બોમ્બે લો જનરલ - ૨૨૨
૨૯. ૧૯૯૭(૨) જી.સી.ડી. ૨૧૦ (ગુજરાત)
૩૦. ૧(૧૯૯૦) બી.સી. ૫૨૧ - કેરલા
૩૧. ૧(૧૯૯૦) બી.સી. ૩૮૬ - દિલ્હી

૩૨. ૧(૧૯૯૪) બી.સી. ૫૫૫ - દિલ્હી
૩૩. ૨(૧૯૯૨) બી.સી. ૫૩૦ - દિલ્હી
૩૪. એ.આઈ.આર. - ૧૯૯૪ - ગુજરાત - ૨
૩૫. એ.આઈ.આર. ૧૯૮૯ - બોમ્બે - ૯૫
૩૬. એ.આઈ.આર. ૧૯૯૨ - મધ્યપ્રદેશ - ૨૮૫
૩૭. ૧(૧૯૯૬) - બી.સી. - ૩૦૯ (એફ.બી.) બોમ્બે
૩૮. ૧૯૭૮ (૪૮) કંપની લૉ કેઈસીસ - ૨૭૧, ૨૭૭
૩૯. એ.આઈ.આર. ૧૯૬૭ - સુપ્રિમ કોર્ટ કેઈસીસ - ૯૩૫
૪૦. એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ - સુપ્રિમ કોર્ટ કેઈસીસ - ૪૩૭
૪૧. એ.આઈ.આર. ૧૯૬૭ - સુપ્રિમ કોર્ટ કેઈસીસ - ૧૮૧
૪૨. સુપ્રિમ કોર્ટ કેઈસીસ - ૧૯૭૯ - પાના નં. ૩૯૬
૪૩. સુપ્રિમ કોર્ટ કેઈસીસ - ૧૯૭૯ - પાના નં. ૫૨૫
૪૪. એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ - સુપ્રિમ કોર્ટ કેઈસીસ - ૧૨૦૧
૪૫. ૨(૧૯૯૦) બી.સી. - ૩૮ (ડી.બી.) કલકત્તા
૪૬. ૧(૧૯૯૩) બી.સી. - ૫૯૨ (ડી.બી.) આંધ્રપ્રદેશ
૪૭. ૧(૧૯૯૧) બી.સી. - ૨૯ - આંધ્રપ્રદેશ
૪૮. ૧(૧૯૯૩) પંજાબ લૉ રીપોર્ટ - ૪૭૩
૪૯. ૩(૧૯૯૯) ગુજરાત ક્રન્ટ ડાઈજેસ્ટ (જી.સી.ડી.)- ૨૧૯૯
૫૦. ૧(૧૯૯૫) ગુજરાત ક્રન્ટ ડાઈજેસ્ટ (જી.સી.ડી.)- ૪૪
૫૧. એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૧ - કલકત્તા - ૩૬૮
૫૨. ૨(૧૯૯૫) સીવીલ ક્રન્ટ કેઈસીસ (સી.સી.સી.) - ૧૦૭ ગુજરાત
૫૩. ૧ સપ્લી (૧૯૯૪) ગુજરાત ક્રન્ટ ડાઈજેસ્ટ (જી.સી.ડી.) - ૪૯૬
૫૪. એ.આઈ.આર. - ૧૯૫૮ - મદ્રાસ - ૬૩૪
૫૫. ૩ સી.ટી.ડી. - ૮૩
૫૬. એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૧ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૨૧૮
૫૭. ૩ સી.ટી.જે. - ૫૯૨
૫૮. ૧૯૩૮ - જી.એલ.એચ. - ૯
૫૯. ૩૩-સી.ટી.ડી. - ગુજરાત - ૧૧૬
૬૦. ૫-સી.ટી.ડી. - ૧૫૬
૬૧. એ.આઈ.આર. - ૧૯૪૭ - બોમ્બે - ૩૭૦
૬૨. એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૭ - અલાહાબાદ - ૮૧
૬૩. એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૩ - ગુજરાત - ૧૫૯
૬૪. ૧૮૫-સી.ટી.જે. - ૬૪૦
૬૫. એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૪ - બોમ્બે - ૧૯૫
૬૬. ૧૯૮૫(૨) જી.એલ.આર. - ૧૩૩૭
૬૭. ૧૯૯૯(૨) જી.એલ.એચ. - ૫૭૧

૬૮. ૧૯૭૮ - મહારાષ્ટ્ર લો જનરલ રીપોર્ટ - ૨૫
૬૯. ૧૯૮૪ - બોમ્બે લો રીપોર્ટ - ૨૨૨
૭૦. ૧૯૮૪ - સી.ટી.જે. - ૧૩
૭૧. ૧૯૭૮ - ગુજરાત લો રીપોર્ટ - ૨૦
૭૨. સી.ટી.જે. - વોલ્યુમ ૨૭ - ગુજરાત - ૫૪
૭૩. ૧૯૯૭ - કંપની લો કેઈસીસ - ૫૩૪ - ગુજરાત
૭૪. ૯૬(૧૯૯૯) કંપની લો કેઈસીસ - ૬૦૨
૭૫. ૨૦૦૦ બેન્ક જર્નલ - ૬૮૦ - બોમ્બે
૭૬. એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૯ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૧૨૮૪
૭૭. એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૧ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૧૭૭
૭૮. એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૨ - હિમાચલ પ્રદેશ - ૩૪
૭૯. એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૧ - રાજસ્થાન - ૧૦૭
૮૦. એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૨ - કર્ણાટક - ૫૬
૮૧. ૧૯૯૯ - મહારાષ્ટ્ર લો જર્નલ - ૪૮૧
૮૨. ૧૯૯૭(૪) - કરન્ટ સીવીલ કેઈસીસ (સી.સી.સી.)-૩૭૧-ઓરીસ્સા
૮૩. ૨૦૦૧ (૧)-બેન્ક કેઈસીસ-૪૨૬
૮૪. એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૧ - બોમ્બે - ૧૭૦
૮૫. એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૦ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૧૫૩૫
૮૬. ૧૯૯૬(૧) - બેન્ક કેઈસીસ - ૫૦૯
૮૭. એ.આઈ.આર. - ૨૦૧ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૩૨૦૮
૮૮. એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૧ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૨૨૮૦
૮૯. એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૩ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૩૭૫
૯૦. એ.આઈ.આર. - ૧૯૯૦ - કર્ણાટક - ૧
૯૧. ૧૯૯૭(૧) બેન્ક કેઈસીસ - ૬૫૫
૯૨. ૨૦૦૦ - બેન્ક જર્નલ - ૨૨૦ - આંધ્રપ્રદેશ
૯૩. એ.આઈ.આર. ૨૦૦૦ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૨૬૭૧
૯૪. એ.આઈ.આર. ૨૦૦૦ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૧૫૩૫
૯૫. એ.આઈ.આર. ૧૯૯૭ - દિલ્હી - ૨૩૯
૯૬. ૨૦૦૦ - બેન્ક લો જર્નલ - ૧૬૬
૯૭. ૧૯૯૯ (૧) મધ્યપ્રદેશ લો જર્નલ - ૬૪૪
૯૮. એ.આઈ.આર. - ૧૯૪૮ - પટના - ૧૨૮
૯૯. ૧૯૯૨(૭૨) કંપની કેઈસીસ - ૧૩૬ - ગુજરાત
૧૦૦. ૧૯૯૬(૪) સુપ્રિમ કોર્ટ કેઈસીસ - ૧૬૫
૧૦૧. એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૦ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૩૬૫૪
૧૦૨. ૧૯૯૫ (૨) ક્રીમીનલ ટ્રાયલ - ૩૭૮, ૪૨૭, ૫૬૮
૧૦૩. ૧૯૯૭ (૨) ગુજરાત કરન્ટ ડાઈજેસ્ટ-૪૯૭,
૧૦૪. ૧૯૯૭ (૨)-ગુજરાત લો રીપોર્ટ-૧૧૯૧

बैंकिंग चिंतन-अनुचिंतन

(बैंकिंग पर व्यावसायिक जर्नल)

वर्ष 17 अंक 3

अप्रैल-जून 2005

बुद्धौ शरणमन्विच्छ

प्रकरण - 9 प्रस्तावना

गते शोको कर्तव्यो भविष्यं नैव चिन्तयेत्
वर्तमानेन कालेन वर्तन्ते हि विप्रक्षणाः

૧. વિષય પરિચય :

આજના સમયમાં બેંકો તેમજ અન્ય - નાણાકીય સંસ્થાઓ માત્ર નાણાની લેવડ-દેવડ પુરતી જ મર્યાદિત રહેલ નથી, પરંતુ તેનો અસરકારક ઉપયોગ કરવા સાથે જોડાયેલ છે. બેંકો તેમજ અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓ જામીનગીરી સામે શાખ એટલે કે ધિરાણ આપવાનું મહત્વપૂર્ણ કાર્ય કરે છે, જેના દ્વારા પ્રાપ્ત કરેલ વ્યાજની કમાણી દ્વારા થાપણો પર વ્યાજ ચુકવવા તથા વહીવટી કાર્યો કરવા પાછળ થયેલ ખર્ચાઓને પહોંચી શકાય છે, તેમજ નફો કરી શકાય છે. બેંકો તેમજ અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓની ધિરાણ ક્ષમતા રીઝર્વ બેંકની શાખ નીતિ ઉપર આધાર રાખે છે. બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓની શાખ નિર્માણ કરવાની શક્તિ તેનામાં રહેલી જમા રકમ અને ધિરાણ તરીકે આપેલ નાણાની તરલતા પર આધાર રાખે છે.

૨. સંશોધન - સમસ્યા :

બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ માટે એકત્ર કરેલી થાપણોનું ધિરાણ કરી વ્યાજ ફરક વડે નફો મેળવવો તે સ્વાભાવિક હોવાથી, ધિરાણ કર્યા વગર બેંકીંગ ક્ષેત્રનું અસ્તિત્વ મહદ્ અંશે સંભવ નથી. બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓએ આપેલા ધિરાણ અંગે તેમના અનુભવો જણાવે છે કે, ધિરાણ-ખાતેદાર તરફથી પરત ભરપાઈ કરવામાં આવતું નથી પરિણામ સ્વરૂપ ધિરાણ ફસાઈ જવાથી (NPA) નોન પરફોર્મિંગ એસેટનું પ્રમાણ જોખમી સ્તરે પહોંચી ગયું છે, જેની વિપરીત અસર બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓની આર્થિક સ્થિતિ ઉપર પડે છે.

ભારતીય બેંકોની એન.પી.એ. સને ૨૦૦૨^(૧)ના આંક મુજબ રૂ. ૫૬ હજાર કરોડ જેટલી હતી. આટલી જંગી રકમ ધિરાણ મેળવનાર આહક પાસે અટવાઈ જાય ત્યારે કોઈપણ બેંક કે નાણાકીય સંસ્થાની નફા શક્તિમાં ઘટાડો થવો સ્વાભાવિક છે. સને-૨૦૦૩માં લોકસભામાં અપાયેલી માહિતી પ્રમાણે તમામ રાષ્ટ્રીયકૃત, વાણિજ્ય બેંકોની ચોખ્ખી - એન.પી.એ. રૂ. ૫૧,૪૭૦ કરોડ હતી. તેમાં જો નાણાકીય સંસ્થાઓની એન.પી.એ. ઉમેરીએ તો રૂ. ૭૧ હજાર કરોડ ઉપર પહોંચે છે.

ધિરાણ ફસાઈ જતાં પેદા થતી એન.પી.એ. બેંકો માટે બેવડા શિરદર્દનું કારણ બને છે. એક તરફ આવા લોન ખાતામાં વસુલાતપાત્ર વ્યાજની રકમ ઉધારી શકાતી નથી એટલે કે નફો તેટલો ઓછો થશે. બીજી બાજુ રીઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાની માર્ગદર્શિકાઓ પ્રમાણે આવા ફસાયેલા ધિરાણ સંભવતઃ આગળ જતાં માંડવાળ કરવાનું થાય તેની જોગવાઈ રાખવા ચાલુ નફામાંથી અમુક રકમ અનામત ખાતે લઈ જવી પડે છે, પરિણામે વહેંચણીપાત્ર નફાનું પ્રમાણ ઘટે છે.

બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓની બગડતી જતી પરિસ્થિતિમાંથી માર્ગ કાઢવા માટે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ તેનો તલસ્પર્શી અભ્યાસ કરવા માટે વખતો-વખત કમિટીની રચનાઓ કરેલ. રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ નરસિંહમ કમિટી તથા તિવારી કમિટીની રચના કરેલ.

શ્રી ટી. તિવારીની કમિટી કે જેનો બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા સામનો કરવામાં આવતી પરેશાનીઓનું નિરીક્ષણ કરી તેનો ઉકેલ લાવવા માટે નિમણુંક કરવામાં આવેલી તે કમિટીએ તપાસ્યું કે,

“Large amount advanced by the banks and financial institutions to defaulting Industrial Units and others defaulting borrowers are locked up due to the delays under the existing legal procedure and process of Recovery.”

શ્રી એમ. નરસિંહમ કમિટીએ તેના રિપોર્ટમાં RBI ને જણાવ્યુંકે,

“Banks and Financial Institutions at present face considerable difficulties in recovery of dues from the clients and enforcement of security - charged to them due to the delays in the Legal Processes. A Significant portion of the funds of unproductive assets, the values of which keep deteriorating with the passage of time.”

આપણા ભારતીય કાયદાકીય પગલા મુજબ દાખલ કરેલ દાવો ૧૦ વર્ષ પછી પૂરો થતો હોય છે. વધુમાં હાઈકોર્ટ અથવા સુપ્રિમ કોર્ટ સમક્ષ અપીલ કરવામાં આવે તો વધુ ૧૦ વર્ષનો સમયગાળો નિકળી જાય છે. આમ, નાણાકીય સંસ્થાઓ અને બેંકો દ્વારા કરવામાં આવતા વસુલાત અંગેના દાવાઓ રકમ વસુલ કરવા માટે ખૂબ જ અઘરા છે.

૩૦ સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૦ના રોજ ૧૫ લાખથી પણ વધુ કેસો જે જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો દ્વારા તેમજ ૩૦૪ કેસો નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા ધિરાણની રકમ પરત મેળવવા માટે જુદી-જુદી અદાલતોમાં પેન્ડિંગ હતા. આ કેસોમાં જે રકમ ધિરાણ તરીકે આપેલી હતી તે રૂ. ૫,૬૨૨ કરોડ કરતાં પણ વધારે હતી તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા જે રકમ ધિરાણ તરીકે આપવામાં આવેલી તે રૂ. ૩૯૧ કરોડની હતી. જેમાં સને ૨૦૦૦માં ૧ કરોડથી પણ વધુ કેસો જે જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો દ્વારા તેમજ ૫ લાખથી વધુ કેસો નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા ધિરાણની રકમ પરત મેળવવા માટે જુદી-જુદી અદાલતોમાં પેન્ડિંગ હતા. જેની રકમ ૫૬,૦૦૦ કરોડ કરતાં પણ વધુ હતી. જો આટલી મોટી રકમ કોર્ટ કાર્યવાહીના કારણે રોકાયેલ હોય તો તેનો જાહેર જનતા ઉપયોગ કરી શક્તી નથી અથવા તો આવા ભંડોળનો કોઈ વ્યવસ્થિત ઉપયોગ થતો નથી, જે દેશની પ્રગતિ માટે હાનિકારક છે.

“જાહેર ક્ષેત્રોની બેંકોને ધિરાણ ખોટું થવાની સમસ્યા ખાનગી તથા વિદેશી બેંકોની સરખામણીએ વધુ નડે છે. ગ્રાહક પાસેથી હપ્તો કે વ્યાજ કશું પાછું આવે નહી તેવા ધિરાણનો અંગ્રજીમાં નોન પરફોર્મિંગ એસેટ (એન.પી.એ.) કહે છે. હિસાબી પદ્ધતિના આ શબ્દ NPA તરીકે જ પ્રદેશિક ભાષામાં પ્રચલિત છે.

બેંકોની નફાશક્તિ તરલતા અને ઈક્વિટ શેરમૂડી ઉપર NPA નું પ્રમાણ સીધી અસર કરતું હોવાથી હાલ ભારતીય બેંકો માટે આ મુદ્દો સૌથી ગંભીર સમસ્યા અને પડકાર તરીકે સામે આવ્યો છે. ભારતની બેંકોમાં એનપીએનું પ્રમાણ આંતરરાષ્ટ્રીય માપદંડોની તુલનાએ ઉચ્ચ હોવાથી આ મુદ્દે રાષ્ટ્રીય સ્તરે કાર્યવાહી થવી હવે આવશ્યક બની ચુકી છે.

અર્થતંત્રની ઉર્જા ગણાતા બેંકીંગ ઉદ્યોગની તંદુરસ્તી ઉપરથી સમગ્ર દેશની આર્થિક તાકાતનું માપ કાઢી શકાય છે. આર્થિક ઉદારીકરણના યુગમાં બેંકિંગ તથા નાણાકેત્રના સુધારાઓ અગ્રેસર રહી અન્ય ક્ષેત્રમાં પરિવર્તનના ઘોતક

બને છે. ભારતમાં પણ નવી આર્થિક નીતિના અમલથી જાહેરક્ષેત્રની બેંકો પાસે છે, જે નીચેના કોઠા ઉપરથી સારી રીતે સમજી શકાય છે. (૨)

ક્રમ	બેંકજુથ	બેંકોની અસ્કયામતો	ધિરાણ	થાપણ	સંખ્યા
(૧)	જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો	૨૭	૭૫.૭%	૭૪.૨%	૭૯.૬%
(૨)	ખાનગીક્ષેત્રની બેંકો	૨૧	૬.૨%	૬.૭%	૬.૭%
(૩)	ખાનગીક્ષેત્રની નવી બેંકો	૦૮	૧૧.૩%	૧૨.૧%	૮.૫%
(૪)	વિદેશી બેંકો	૩૬	૬.૮%	૭.૦%	૫.૨%

માર્ચ, ૨૦૦૧ માં જાહેરક્ષેત્રની બેંકોનો કાર્યકારી નફો રૂ. ૧૩૭૮૩ કરોડ રહ્યો હતો, જે ૧૯૯૫ માં ફક્ત રૂ. ૫૬૨૮ કરોડ હતો. તે પ્રમાણે ચોખ્ખા નફામાં પણ રૂ. ૧૧૧૬ કરોડમાંથી વૃદ્ધિ થઈ તે રૂ. ૪૩૧૭ કરોડ ઉપર પહોંચ્યો હતો. આ સમયગાળામાં મુડી પર્યાપ્તતા ગુણોત્તર ૯.૪૬ ટકાથી વધીને ૧૧.૧૮% એ સ્થિર થયો હતો.

યોગ્ય ગ્રાહકને તેની ગુણોત્તર પ્રમાણે ધિરાણ આપવામાં બેંક સત્તાવાળાઓની આંતરસુઝની કસોટી થાય છે. સલવાયેલુ ધિરાણ બેંકની નફાશક્તિમાં પ્રતિરોધ પેદા કરતું હોવાથી નોન પરફોર્મિંગ એસેટ (એનપીએ) ઘટાડવા બેંકોએ હરસંભવ પ્રયાસો કરવા રહ્યા.

આજે વિરૂવના તમામ દેશોના બેંકિંગ ઉદ્યોગને ધિરાણ અપાયા બાદ વસુલાત અટકી જવાની સમસ્યા નડી રહી છે. દેશ દીઠકાનુન જુદા હોઈ શકે છે, પણ રૂપિયા સલવાઈ જવાનો ગુણધર્મ બંધે સમાન જ હોય. સામાન્ય રીતે કોઈપણ ધિરાણ મેળવનાર ગ્રાહક પાસેથી મુદ્દલ અથવા વ્યાજ અથવા બનેની વસુલાત ૧૮૦ દિવસ જેટલી મોડી થાય તેને નોન પરફોર્મિંગ એસેટ કહે છે. માર્ચ, ૨૦૦૨ થી નવો નિયમ અમલી બન્યો છે, તે મુજબ કોઈપણ લોન ખાતામાં મુદ્દલ કે વ્યાજ વસુલાત માટે નિર્ધારિત દિવસથી ૯૦ દિવસ પછી પણ વસુલ થાય નહીં તેને એન.પી.એ. ખાતુ ગણવું.

ભારતીય બેંકોની એન.પી.એ. સન ૨૦૦૨ ના અંક મુજબ રૂ. ૫૬ હજાર કરોડ જેટલી હતી. આટલી જંગી રકમ ધિરાણ મેળવનાર ગ્રાહક પાસે સલવાઈ જાય ત્યારે કોઈપણ બેંક કે નાણાકીય સંસ્થાની નફાશક્તિમાં ઘટાડો થવો સ્વાભાવિક છે, માટે બેંકો એનપીએ ઘટાડવા સદાય ચિંતિત અને સતર્ક રહે છે. સન ૨૦૦૩ માં લોકસભામાં અપાયેલી માહિતી પ્રમાણે તમામ રાષ્ટ્રીયકૃત વાણિજ્ય બેંકોની ચોખ્ખી એનપીએ રૂ. ૫૧૪૭૦ કરોડ હતી, તેમાં જો નાણાકીય સંસ્થાઓની એનપીએ ઉમેરો તો અંકડો રૂ. ૭૧૦૦૦ કરોડ ઉપર પહોંચે છે. (૩)

	રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની એન.પી.એ.	રૂપિયા (કરોડમાં)
૧.	સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા જુથની બેંકો	૧૭૨૦૭
૨.	પંજાબ નેશનલ બેંક	૪૯૮૦
૩.	બેંક ઓફ બરોડા	૪૧૬૮
૪.	બેંક ઓફ ઈન્ડિયા	૩૮૦૪

(૨) જર્નલ ઓફ બેંકીંગ સ્ટડીઝ, માર્ચ ૨૦૦૪

(૩) જર્નલ ઓફ બેંકીંગ સ્ટડીઝ, માર્ચ ૨૦૦૪

૫.	સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા	૩૨૪૪
૬.	કેનેરા બેંક	૨૪૭૫
૭.	યુનિયન બેંક ઓફ ઈન્ડિયા	૨૪૮૮
૮.	ઈન્ડિયન ઓવરસીઝ બેંક	૧૮૮૬
૯.	અલ્હાબાદ બેંક	૧૮૪૧
૧૦.	ઈન્ડિયન બેંક	૧૬૩૦
૧૧.	દેના બેંક	૧૬૧૭
૧૨.	સિન્ડીકેટ બેંક	૧૪૧૬
૧૩.	યુકો બેંક	૧૩૬૯
૧૪.	પંજાબ એન્ડ સિંઘ બેંક	૧૨૪૭
૧૫.	ઓરિએન્ટલ બેંક ઓફ કોમર્સ	૧૧૪૬
૧૬.	યુનાઈટેડ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા	૮૫૮
૧૭.	બેંક ઓફ મહારાષ્ટ્ર	૮૫૮
૧૮.	કોપોરેશન બેંક	૬૫૭
૧૯.	આંધ્ર બેંક	૫૮૧
૨૦.	વિજયા બેંક	૫૦૬

સ્ત્રોત : જર્નલ ઓફ બેંકિંગ સ્ટડીઝ, માર્ચ, ૨૦૦૪

ધિરાણ ફસાઈ જતા પેદા થતી એન.પી.એ બેંકો માટે બેવડા શિરદર્દનુ કારણ એવી રીતે બને છે કે, એક તરફ આવા લોનખાતામાં વસુલાતપાત્ર વ્યાજની રકમ ઉધારી શકાતી નથી એટલે નફો તેટલો ઓછો બેસે. બીજી બાજુ, રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાની માર્ગદર્શિકાઓ પ્રમાણે આવા ફસાયેલા ધિરાણ સંભવત : આગળ જતા માંચવાળ કરવાનુ થાય તેની જોગવાઈ રાખવા ચાલુ નફામાંથી અમુક રકમ અનામતા ખાતે લઈ જેવી પડે છે, પરિણામે વહેચણીપાત્ર નફાનુ પ્રમાણ ઘટે છે. નરસિહમ સમિતિની ભલામણોને ધ્યાનમાં લઈ રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ એન.પી.એ. અંગે બેંકોને આપેલા આદેશો પ્રમાણે તમામ બેંકોએ તેમાના સઘળા પ્રકારના ધિરાણને ચાર શ્રેણીમાં વર્ગીકરણમાં ગોઠવવુ ફરજિયાત બનાવાયું છે.

૨.૧ એન.પી.એ.ની ઉત્પત્તિ પાછળના કારણો

બેંકો માટે એકત્ર કરેલી થાપતોનુ ધિરાણ કરી વ્યાજ ફરક વડે નફો રળવો સ્વાભાવિક હોવાથી ધિરાણ કર્યા વગર બેંકિંગ ક્ષેત્રનુ અસ્તિત્વ હરદમ સંભવ નથી, પરંતુ ધિરાણ ફસાઈ જવાની ઘટના પાછળ આતંત્રીક અને બાહ્ય પરિબળો જવાબદાર રહેતા આવ્યા છે. બાહ્ય પરિબળો એટલે રીકવરી ટ્રીબ્યુનલની નબળી કામગીરી, બેંકના પૈસા પરત નહી કરવાની ખાતેદારની દાનત, પ્રાકૃતિક અપત્તિઓ, ઔદ્યોગિક માંદગી,

ધિરાણની માગનો અભાવ, કામદાર સમસ્યા તથા સરકારી નીતિમાં ફેરફાર થવા વગેરે. જ્યારે આંતરીક પરિબલોમાં વહીવટમાં શિથિલતા, ધિરાણ કરવાની સુઝનો અભાવ, ખાતેદાર એકમોની નિયમિત મુલાકાતે જઈ તેમના ઉપર નજર રાખવાની બાબત પ્રત્યે બેંક અધિકારીઓની ઉદાસીનયા તથા ખાતેદાર ધિરાણ મેળવી જે ધંધો કરશે તેમાંથી પોતાનો નફો કાઢવા પછી બેંકને હપ્તા ભરી શકવા સમર્થ રહેશે. કે નહી તેવા પૃથકકરણની દષ્ટિની ગેરહાજરી વગેરે. બેંક વહીવટદારો એનપીએની સમસ્યાને હલ કરવામાં જેટલું મોડું કરે તેટલો કેસ સંકુલ બની જતો હોવાથી આ મુદ્દે સત્કતા તમામ સ્તરે કેળવાય તે જરૂરી છે.

ભારતીય બેંકિંગ ઉદ્યોગમાં હાલ એનપીએનું પ્રમાણ જોખમી સ્તરે પહોંચી ગયું હોવાથી તેની વિપરીત અસર બેંકની આર્થિક તબિયત ઉપર થતી રોકવા માટે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાની આ વિશેની માર્ગદર્શિકાઓ મુજબ બેંકોએ ચાલુ નફામાં જોગવાઈ કરવી ફક્ત આવશ્યક નહી, ફરજિયાત પણ છે. પરિણામસ્વરૂપે અત્યારે જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોના કાચા નફાના ૬૫ ટકા ફક્ત આવી જોગવાઈ પાછળ અનામતમાં લઈ જવા પડે છે. અલબત્ત, માર્ચ ૨૦૦૨ માં આ ટકાવારી ૬૩ ટકા રહી હતી.

ઉપરોક્ત કોઠામાં રજુ થયેલા આંકડા મુજબ બેંકોનો ચોખ્ખો નફો અનુક્રમે ૩૯ ટકા, ૩૧ ટકા અને ૩૭ ટકા રહ્યો હતો. બેંકો પાસેથી મેળવેલ નાણા પરત નહી કરવાની દાનત ધરાવતા ખાતેદારોમાં સલવાયેલ ધિરાણની રકમ ચાલુ નફામાંથી કાઢેલ જોગવાઈ સામે માંડવાળ કરવાની વાત રાષ્ટ્રીય સંપતિને નુકસાન કરવા બરાબર છે.

ધિરાણ હુબવાની શક્યતા સામે નફામાંથી કરાયેલ જોગવાઈ (રૂ. કરોડમાં)

	૨૦૦૦	૨૦૦૧	૨૦૦૨
નફો	૧૩૦૪૨	૧૩૭૯૩	૨૧૭૨૦
હુબવાની સંભાવના ધરાવતા ધિરાણો	૭૯૨૬	૯૪૭૬	૧૩૬૧૨
માટે જોગવાઈ	(૬૧%)	(૬૮%)	(૬૩%)
ચોખ્ખો નફો	૫૧૧૬	૪૩૧૭	૮૧૦૮
	(૩૯%)	(૩૧%)	(૩૭%)

I. Fixing of Prudential Norms on Income Recognition Asset Classification and Provisioning by the Reserve Bank : (રિઝર્વ બેન્ક દ્વારા મિલકતનું વર્ગીકરણ તેમજ ઓળખાતી આવક પર સમજી શકાય તેવા નિયમો નક્કી કરવા)

રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ નાણાકીય પદ્ધતિ પર અને અંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસાય પર નસિંહમ કમિટીના કહેવાથી મિલકતોનું વર્ગીકરણ તેમજ ઓળખાતી આવક પર નિયમો બનવેલા છે. જેથી ખુબ જ સહેલાઈથી બેંકિંગ ક્ષેત્રે આગળ વધુ શકાય છે. આ પોલીસી બહાર પડતા દરમિયાન રિઝર્વ બેંકે જણાવેલ છે કે ઓળખાતી આવક પરની પોલિસી લક્ષ્યપાત્ર હોવી જોઈએ અને તે વસુલાતના તમામ રોકોર્ડ્સ પર આધારિત હોવું જોઈએ. તે જ રીતે મિલકતનું વર્ગીકરણ પણ લક્ષ્યપાત્ર હોવું જોઈએ અને ખાત્રી કરવી જોઈએ કે તેમા સ્થિરતા છે. વર્ગીકરણ

મિલકત અંગેનું તેના સમય પર આધારિત હોવું જોઈએ તેમજ તેનું કાર્ય જામીનગીરી અને મળતા મૂલ્યાંકન પર નિયમો બનાવવા જોઈએ. રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ સમજી શકાય તેવા નિયમોના પરિચય તમામ પધ્ધતિ માટે આપેલો છે. તેમજ જરૂરીયાત મુજબનું નિરીક્ષણ કાર્ય અંગે પણ ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે.

a. **Non-Performing Assets :** (કાર્ય રહિત સંપત્તિઓ)

જે સંપત્તિ બેંક માટે એક આવકનું સાધન ન બને તો તે નોન-પર્ફોમીંગ એસેટ્સ (NPA) કહેવાય છે. NPA ની વ્યાખ્યા ધિરાણની સુવિધા માટે જેમા વ્યાજ અથવા હપ્તાની રકમ મુળ રકમ પર ચોકકસ સમય માટે બાકી રહેલ હોય. આ ચોકકસ સમયનો ઘટાડો નીચે મુજબ થયેલ છે.

Year ending march 31

Specified Period

1993

Four Quarters

1994

Three Quarters

1995 Onwards

Two Quarters

b. **Amount becoming Past Due :** (બાકી રહેતી રકમ ભૂતપૂર્વ બને છે)

કોઈપણ પ્રકારની નાણાકીય સવિધામાં બાકી રહેતી રકમ જે ચુકવવાની તારીખથી ૩૦ દિવસ દરમિયાન ભરપાઈ ન થાય તેને ભૂતપૂર્વ બાકી રકમ કહેવાય છે. બેકિંગ પધ્ધતિમાં જુદા જુદા સુધારા ના કારણે જેમકે રકમ ચુકવણી માં સેટલમેન્ટ પધ્ધતિ, વસુલાત પધ્ધતિ, ટેકનોલોજી વગેરે ના કારણ તા. ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૧ થી પાસ્ટ ડ્યુ વિમુક્ત કરવામાં આવેલ છે.

c. **Definition of Non-Performing Assets w.e.f 31st march 2001 :**

(કાર્યરહિત સંપત્તિની વ્યાખ્યા અમલ તા ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૧ થી)

પાસ્ટ ડ્યુ ની વ્યાખ્યામાં વિમુક્તિ આવ્યા બાદ NPA ની કાર્ય પધ્ધતિ જોવામાં આવશે જ્યાં

- કોઈપણ ધિરાણ હેઠળ વ્યાજ અથવા હપ્તાની રકમ ૧૮ દિવસ કરતા વધુ દિવસ માટે બાકી રહેતી હોય.
- જ્યારે કોઈપણ ખાતુ ઓવરડ્રાફ્ટ/કેશક્રેડિટ અંગે ૧૮૦ દિવસ કરતા વધુ દિવસો માટે કાર્યની બહાર રહે.
- ખરીદ બિલ તેમજ ડિસ્કાઉન્ટ બિલ ૧૮૦ દિવસ કરતા વધુ દિવસ માટે ના કરી રહે.
- જ્યારે વ્યાજ અથવા હપ્તાની રકમ બાકી ત્રણ હપ્તાઓ સુધી બાકી રહે. પરંતુ અઢી વર્ષ કરતા ઓછા સમય સુધી આ ધિરાણ ખેતીવાડા માટે આપવામાં આવે છે.

□ કોઈપણ પ્રકારના ખાતા અંગે ૧૮૦ દિવસો કરતા વધુ દિવસો કરતા વધુ સમય માટે બાકી રહેતી હોય.

d. Definition of Non-Performing Asset w.e.f. 31st March 2004 :

(કાર્યરહિત સંપત્તિની વ્યાખ્યા અમલ તા ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૪)

પાસ્ટ ૩૫ ની વ્યાખ્યામાં વિમુક્તિ આવ્યા બાદ NPA ની કાર્ય પદ્ધતિ જોવામાં આવશે. જ્યાં

□ કોઈપણ ધિરાણ હેઠળ વ્યાજ અથવા હપ્તાની રકમ ૯૦ દિવસ કરતા વધુ દિવસ માટે બાકી રહેતી હોય.

□ જ્યારે કોઈપણ ખાતુ ઓવરડ્રાફ્ટ/કિશકેડિટ અંગે ૯૦ દિવસ કરતા વધુ દિવસો કરતા વધુ દિવસો માટે કાર્યની બહાર રહે.

□ ખરીદ બિલ તેમજ ડિસ્કાઉન્ટ બિલ ૯૦ દિવસ કરતા વધુ દિવસો માટે બાકી રહે.

□ જ્યારે વ્યાજ અથવા હપ્તાની રકમ ૨ પાક ત્રણ હપ્તાઓ સુધી બાકી રહે. પરંતુ અઢી વર્ષ કરતા ઓછા સમય સુધી આ ધિરાણ ખેતીવાડી માટે આપવામાં આવે છે.

□ કોઈપણ પ્રકારના ખાતા અંગે ૯૦ દિવસો કરતા વધુ સમયે માટે બાકી રહેતી હોય.

એપ્રિલ ૨, ૨૦૦૨ થી બેંકે માસિક વ્યાજ વસૂલવા નિયમ બનાવેલ છે. જેથી બેંક સહેલાઈથી કામ કરી શકે છે. સાથો સાથ NPA નો દર માસિક પદ્ધતિથી ગણાવો જોઈએ. કારણકે NPA ની ગણતરી ત્રિમાસિક પદ્ધતિથી થાય છે તે વ્યાજ કોઈપણ ચોક્કસ સમય દરમિયાન કરવામાં આવે છે. જેમકે ૧૮૦ દિવસ પછી એપ્રિલ ૨૦૦૧ થી અને માર્ચ ૩૧, ૨૦૦૪ થી ૯૦ દિવસ પછી.

II. Furnishing a report of NPAs : (NPAs નાં રીપોર્ટ રજૂ કરવાં)

બેંક એ NPA નો રિપોર્ટ RBI સમક્ષ રજૂ કરવો પડે છે. NPA બેંક ના તમામ ખાતાઓને અનુલક્ષી ને હોય છે. જેમા તેની વિદેશી શાખાઓ ના ધિરાણ ની માહિતી નો સમાવેશ થાય છે. RBI દ્વારા આપવામાં આવેલ નિયત નમુના મુજબ તૈયાર કરવાનો હોય છે. NPA ની રકમ RBI સમક્ષ રજૂ કરતા પહેલ સરપેન ખાતામાં આવતી રકમ NPA ની કુલ રકમ હોવી જોઈએ અને NPA ની ચોખ્ખી રકમ દર્શાવવામાં આવે છે. જે બેંક વ્યાજ સરપેન ખાતુ ન હોય તે NPA પર મળતી વ્યાજની રકમ રિપોર્ટના અંતે નોંધ તરીકે દેખાડી શકે છે. જ્યારે RBI સમક્ષ NPA દર્શાવવામાં આવે તે પહેલા ટેકીનકલ બાદની રકમ બાકી રહેતી કુલ રકમમાંથી બાદ થવી જોઈએ જેથી NPA ની રકમમાંથી કોઈ ભુલ થાય નહિ.

III. Guidelines for Classification of Assets : (મિલકતના વર્ગીકરણ માટે માર્ગદર્શન)

i. મિલકતનુ વર્ગીકરણ ઉપર મુજબના વર્ગો મુજબ કરવા માટે તે મિલકતની જામીનગીરી તરીકે તે ધિરાણની રકમ મેળવવા માટે ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

- ii. બેંકે અંદરની પધ્ધતિઓની સ્થાપના યોગ્ય રીતે કરવી જોઈએ. જેથી NPA કરવા માટે વધુ વિલંબ થાય ખાસ કરી ને અન્ય કિંમતના ખાતામાં બેંકે અન્ય કિંમતના ખાતા જાણવા માટે એક લઘુતમ મુદ્દો તેના ધંધાના આધારે નક્કી કરવો જોઈએ યોગ્ય મિલકતનું વર્ગીકરણ કરવા માટે જવાબદારનું સ્થાન સ્થિર કરવું જોઈએ. તે પધ્ધતિમાં એક માસની અંદર ચોકકસ રસ્તાના આધારે મિલકતની શંકાઓની ગોઠવણી થઈ જવી જોઈએ.

IV. Classification of Asset should be borrower-wise and not facility wise : (મિલકતનું વર્ગીકરણ સુવિધાના આધારે નહિ, ધિરાણ મેળવનારના આધારે થવું જોઈએ.)

બેંક દ્વારા ધિરાણ મેળવનારને આપવામાં આવતી તમામ સુવિધાઓ NPA ગણાશે. જો ધિરાણ મેળવનારનો ઉધાર રકમ ધિરાણ ખત અથવા જામીન દ્વારા વિકશે તો તે અલગ ખાતામાં દર્શાવવામાં આવે છે અને બાકીની રકમ ધિરાણ મેળવનાર ના મુખ્ય ચાલુ ખાતા તરીકે આવક ઓળખવા માટે મિલકતનું વર્ગીકરણ કરવા માટે નિયમો ના અમલ માટે થશે.

V. બિનલાભદાયક અસ્કયામતો વિષે વિશેષ સમજ :

શ્રી એમ. નરસિંહમ કમિટીએ બિનલાભદાયક અસ્કયામતો માટે આવકની પરિચય (Income Recognition) અસ્કયામતોનું વર્ગીકરણ (Assets Classification) તેમજ તેની જોગવાઈ (Provisioning) માટેના જે નિયમો બનાવ્યા છે તેને સમજદારીપૂર્વક ના ધોરણો અગર વિવેકબુદ્ધિ પ્રમાણેના નિયમો કહેવામાં આવે છે.

તો હવે આપણે બિનલાભદાયક અસ્કયામતોના ખ્યાલને સમજવવા માટે જે નિયમો બનાવવામાં આવ્યા છે તેમાં ઉપરોક્ત (i) આવકનો પરિચય (ii) અસ્કયામતોનું વર્ગીકરણ અને (iii) જોગવાઈ એ ત્રણ વિભાગનાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે તેને સ્પષ્ટ કરીએ.

a. આવકનો પરિચય- ઓળખાણ (Income Recognition) :

બિનલાભદાયક અસ્કયામતોના ખ્યાલને બરાબર સમજવા માટે બેંકની આવકનો પરિચય ઓળખાણ મેળવવાનું જરૂરી બની રહે છે.

અર્થ : કોઈપણ બેંકની શાખામાં તેના લેઝરમાં જાયરે નફાનુકસાન ખાતામાં કોઈપણ રકમ આવક કોલમમાં જમા થાય છે ત્યારે તેને તે બ્રાન્ચની આવક ગણવામાં આવે છે. બેંકે જે ધિરાણો કર્યા હોય છે તે ધિરાણ લેનારના ખાતામાં દર ત્રણ માસે વ્યાજની રકમ ઉધારવામાં આવે છે અને તેના શાખાના નફાનુકસાન ખાતામાં જમા લેવામાં આવે છે, પરંતુ ખાલી આ નોંધ બેંકના ચોપડા પર કરવામાં આવે તેનો કોઈ અર્થ નથી. ખરેખર તે ઉધારેલ રકમ બેંકના ગ્રાહકે તેના ખાતામાં જમા કરાવેલી હોવી જોઈએ, તો જ તે આવક તરીકે (Income Recognition) ગણાય છે.

જ્યારે છેલ્લા બે ત્રિમાસિક વ્યાજ અને હપ્તા જો મુદતી લોનમાં ભરપાઈ ન થયેલ હોય તો ૩૧ માર્ચના રોજ આ મુદતી ધિરાણ એ NPA માં પરિવર્તિત થઈ જાય છે. હવે મુદતી લોન ખાતુ NPA પરિવર્તિત થાય પછી જો તે ખાતામાં વ્યજ ઉધારી બેંકના નફાનુકસાન ખાતામાં જમા કરવામાં આવે તો તે વ્યાજની એન્ટ્રી પાછી બદલવી પડે છે એટલે કે બેંકની સાચી આર્થિક સ્થિતિની જાણકારી મેળવવા માટે નફાનુકસાન ખાતામાં તે વ્યાજની રકમ ઉધારી બેંકના જનરલ લેઝરમાં આ માટે જે એક ખાતુ રાખવામાં આવેલ હોય છે તેના ખાતે તે જમા લેવામાં આવે છે અને જ્યારે તે રકમ ગ્રાહક તરફથી ખરેખર જમા કરાવવામાં આવે છે ત્યારે તે સરભર કરવામાં આવે છે. બેંકના જનરલ લેઝરમાં આ માટે રાખવામાં આવેલ આ ખાસ ખાતાને Interest Suspense Account કહેવામાં આવે છે.

b. બેંક અધિકારીની જવાબદારીઓ:

- ૧) બેંક અધિકારીએ સંભવિત NPA નુ ખાતુ પ્રમાણભૂત ખાતામાંથી NPA માં ન સરકી જાય તેની તકેદારી રાખવી જોઈએ.
- ૨) જનરલ લેઝર ના Interest Suspense Account માં જે રકમ પડેલ હોય તેની રીકવરી કરવાના નિષ્ઠાપૂર્વક પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.
- ૩) કેશ-ક્રેડિટ ખાતામાં જે રકમ જમા થતી હોય તેને બનેત્યા સુધી એ રીતે લઈ જવી જોઈએ કે જેથી આ પ્રમાણભૂત ખાતુ રહે અને NPA માં ફેરવાઈ ન જાય.

આમ બેંક શાખાના અધિકારીની એ ફરજ બે છે કે Interest Suspense Account માં જે રકમ બેલેન્સ હોય તેમાંથી વધુ ને વધુ રકમ ખરેખર વસુલ થઈ જાય તો તે તેની સાચી રિવરી થલ ગણાય. બેંકે નીચેના સંજોગોમાં વ્યાજ ગ્રાહકના ખાતામાં ઉધારવાનુ બંધ કરવુ જોઈએ.

- (૧) કોઈપણ ખાતા સામે અદાલતમાં દાવો દાખલ કરેલ હોય.
- (૨) બેંકે આપેલ ધિરાણ પાછુ ખેચવાની નોટિસ આપેલ હોય.
- (૩) જે ખાતુ એક વર્ષ કરતા વધારે સમયથી Sub Standard રહેલ હોય.
- (૪) જે કોઈપણ ખાતા શંકાશીલ વસુલાત માટે અગર સંપૂર્ણ નુકસાન તરીકે પરિવર્તિત થયેલ હોય.

શાખા બેંક અધિકારીએ ઈન્ટરેસ્ટ સસ્પેન્સ એકાઉન્ટ ઉપર પૂરેપુરો અંકુશ રાખવા માટે : (૧) દર ત્રણમ મહિને આ ખાતાનુ બેલેન્સ જનરલ લેઝર સાથે મેળવવુ જોઈએ. (૨) દરેક NPA ના ખાતા ઓનો વાર્ષિક રેકર્ડ રાખવો જોઈએ અને દર વર્ષ મેળવવો જોઈએ. (૩) પહેલી જ વખત જે ગ્રહકનુ ખાતુ NPA થયુ હોય તો તે ખાતુ પાછુ Standard Accounts થાય તે માટે પ્રયાસ કરવા જોઈએ.

આ રીતે જે ખાતાઓ NPA માં પરિવર્તિત થયા હોય તેની એન્ટ્રી બેંકના મુખ્ય લેઝરમાં ઈન્ટરેસ્ટ સસ્પેન્સ એકાઉન્ટ ખાતામાં કરવાની જોગવાઈકરવામાં આવી છે. જેથી તેનુ વ્યવસ્થિત નિયમન અને નિયંત્રણ થઈ શકે અને તેની વસુલાત અંગે ઘટતી કાર્યવાહી થઈ શકે.

c. **અસ્કયામતોનુ વર્ગીકરણ (Assets Classification) :**

અસ્કયામતોના પ્રકારો : બિનલાભદાયક અસ્કયામતોના ખ્યાલને સ્પષ્ટ કરવા માટે અસ્કયામતોના વર્ગીકરણની વિભાવનાનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે. કોઈપણ ધિરાણ કાર્યક્ષમ છે કે નહિ તે જાણવા માટે તેનુ વર્ગીકરણ નીચે મુજબ ચાર પ્રકારમાં કરવામાં આવે છે.

૧) પ્રમાણભૂત (Standard) અગર સ્થાપિત ધોરણ મુજબની અસ્કયામતો : કોઈપણ ખાતામાં નિયમિત હપતા ભરાતા હોય અને ત્રિમાસિક વ્યાજ જે તે ખાતામાં ઉધારવામાં આવે જે તે ગ્રહક દ્વારા જમા થતુ હોય તેવા બધા જ ખાતાઓ ને પ્રમાણભૂત અસ્કયામતો કહેવામાં આવે છે. તેને શ્રેષ્ઠ અસ્કયામતો પણ કહેવામાં આવે છે. આવા ખાતાને NPA માં પરિવર્તિત કરવાનો પ્રશ્ન પેદા થતો નથી.

૨) બિનપ્રમાણભૂત (Sub Standard) અગર સ્થાપિત ધોરણ પ્રમાણે ન હોય તેવી અસ્કયામતો: બિનપ્રમાણભૂત અસ્કયામતોને ઉત્તરતી કક્ષની શ્રેષ્ઠ અસ્કયામતો પણ કહેવામાં આવે છે. કોઈપણ ખાતુ બિનપ્રમાણભૂત ત્યારે જ ગણાય કે જ્યારે તે ખાતુ NPA માં પરિવર્તિત થયેલ હોય અને NPA માં પરિવર્તિત થયા બે વર્ષથી વધારે સમય થયો ન હોય. આનો અર્થ એ થયો કે કોઈપણ ખાતુ પ્રથમ વખત NPA માં જ્યારે પરિવર્તિત થાય છે ત્યારે ખાતાને બિનપ્રમાણભૂત ખાતુ કહેવામાં આવે છે. દા.ત., મુદતી લોન ખાતામાં બે ત્રિમાસિક હપતા અને વ્યાજ ન ભરેલ હોય તો તે ખાતુ NPA માં પરિવર્તિત થાય છે, જેને બિનપ્રમાણભૂત અસ્કયામતોનુ ખાતુ કહેવાય છે.

૩) શંકાશીલ વસુલાત હોય તેવી અસ્કયામતો (Doubtful Assets) : જે ખાતામાં વ્યાજ અગર હપતાઓ તે ખાતુ NPA માં પરિવર્તિત પામ્યા પછી બે વર્ષ કરતા વધારે સમય રહે છે ત્યારે તેને શંકાશીલ વસુલાત ખાતુ હોય તેવી અસ્કયામતો તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે. આ પ્રકારના ખાતના પણ નીચે પ્રમાણે ત્રણ પ્રકાર પાડવામાં આવે છે. : (૧) એક વર્ષ માટે શંકાસ્પદ (૨) એક વર્ષથી વધારે પણ ત્રણ વર્ષ સુધી શંકાસ્પદ અને (૩) ત્રણ વર્ષથી વધારે શંકાસ્પદ ખાતુ, એવા ત્રણ પેટા પ્રકારો પાડવામાં આવ્યા છે.

આ પ્રકારની શંકાશીલ અસ્કયામતોનો સમય ગાળો બે વર્ષથી માંડીને સાત વર્ષ સુધીનો હોય છે. આમ જ્યાં સુધી બેંક પાસેથી ધિરાણ લેનાર ગ્રહકની કોઈપણ મિલકતમાંથી આ રકમ વસુલ ન થાય ત્યાં સુધી આ રકમ NPA માં શંકાશીલ વસુલાત અસ્કયામત ખાતે બાકી રહે છે.

૪) સંપૂર્ણ નુકસાન-ખોટ થયેલ હોય તેથી અસ્કયામતો (Loss Assets) : બધી જ શંકાશીલ અસ્કયામતો કે જેમાં વસુલાતની કોઈ શક્યતાજ ન હોય, તેમજ શક્ય હોય તે બધાજ સ્ત્રોત દ્રાર

ધિરાણ વસુલાત માટે પ્રયત્નો કર્યા પછી પણ કશું જ પ્રાપ્ત ન થયું હોય ત્યારે બેંક આ ધિરાણ ને સંપૂર્ણ નુકસાન ખોટ તરીકે લઈ જાય છે.

સામાન્ય રીતે નાણા ધિરાણ લેનાર પાસે હાથ ઉપર કોઈ મિલકત વેચવા માટે ન હોય તેમજ જામીન થનાર પાસે ચોખ્ખી કોઈ મિલકત સ્થાવર અગર જંગમ ન હોય ત્યારે આવા ધિરાણોને સંપૂર્ણ નુકસાન-ખોટ કરતી અસ્કયામતો તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે.

જે ધિરાણની સંપૂર્ણ જામીનગીર ભારત સરકારે અગર રાજ્ય સરકારે આપેલ હોય તેને NPA માં લઈ જવાનો સાવલ પેદા થતો નથી. તેથી આવી અસ્કયામતોને શ્રેષ્ઠ અસ્કયામતો ગણવામાં આવે છે, પરંતુ જો સરકારે ધિરાણ ના અમુક ભાગ પરુતી જ ગેરંટી આપી હોય તો તેજવા ધિરાણના ખાતમાં ગેરંટી સિવાય ના ભાગમાં જો હપતા અગર વ્યાજ ન ભરવામાં આવેલ હોય તો તેને NPA માં લઈ જઈ શકાય છે.

d. **બિનલાભદાયક અસ્કયામતોની જોગવાઈ (Provisioning for Non Performing Assets):**

જે બધા પ્રકારના ધિરાણો બિનલાભદાયક અસ્કયામતોમાં પરિવર્તિત થયેલા હોય અને લાંબો સમય યથાસ્થિ તિમાં રહેલા હોય તો તે કોઈપણ બેંક માટે ખુબ જ જોખમ રૂપ છે.

NPA ના ખાતાઓની વ્યાજ સહિતની પડત રકમોને કારણે બેંકના સરવૈયાનુ સાચુ ચિત્ર મળતુ નથી. તેથી બેંકના સરવૈયાના સાચા ચિત્ર ને પ્રાપ્ત કરવા માટે NPA ના ખાતાઓના વ્યવહારોને કોઈ રીતે ગોઠવવા અને કઈ રીતે તેની જોગવાઈ કરવી તે અંગે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ સંપૂર્ણ માર્ગદર્શિકા બહાર પાડેલ છે કે જેમાં આ અંગેની સ્પષ્ટ સમજ પૂરી પાડવામાં આવી છે. આ માર્ગદર્શિકામાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે જે ધિરાણના ખાતાઓ NPA માં ફેરવાઈ જાય પછી તે ખાતમાં જે રકમ બાકી રહેતી હોય તે બંધી રકમ પેટે અન્ય સોર્સ દ્વારા રકમો મેળવી લેવાની હોય છે. જેમ કે બાકી રહેતી રકમમાંથી (૧) સૌ પ્રથમ મખાતામાં જમા રકમ (Suit Filed Suindry Deposit A/C) હોય તેને બાદ કરવી જોઈએ. ત્યારબાદ (૨) જે સિક્યોરીટી બેંક પાસે હોય તેની સંભવિત વેચાણ કિંમતને બાદ કરવી જોઈએ. તરબાદ (૩) જે રકમ શંકાસ્પદ બાકી રહે છે. તેના પર DICGC (Deposit Insurance Credit Gaurantee Gaurantee Corporation) દ્વારા જે રકમ મળવાપાત્ર બને છે તે બાદ કરવી જોઈએ. આ બંધી વ્યવસ્થા દ્વારા જે રકમ બેંકે NPA ના ખાતા પેટે મેળવી શકે છે તે મુળ બાકી રકમમાંથી બાદ કર્યા પછી જે કંઈ ખરેખર બાકી રહે છે તેને ચોખ્ખી બાકી રહેલી રકમ કહેવામાં આવે છે કે જેની જોગવાઈ કરવાની જવાબદારી જે તે બેંકની બને છે.

બેંકની આ જોગવાઈએ અંગેની જવાબદારી અદા કરવા માટે શ્રી નરસિંહમ કમિટી માર્ગદર્શન આપતા જણાવે છે કે આ ચોખ્ખી બાકી રકમ માટે શક્ય હોય ત્યા સુધી સમાધાન દ્વારા ચોખ્ખી

બાકી રકમ મેળવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને તાત્કાલિક તેમાં સફળતા ન મળે તો જે ચોખ્ખી જુદા જુદા ખાતાઓના સંદર્ભમાં બેંકે આ જોગવાઈ કોઈ રીતે કરવી તે અંગે માર્ગદર્શન મેળવવા માટે રિઝર્વ બેંકની માર્ગદર્શિકાનો આધાર લેવો જોઈએ. આ માર્ગદર્શિકામાં વિવિધ ખાતાઓના સંદર્ભમાં બેંકે પોતાના નફામાંથી જે નાણાકીય જોગવાઈ કરવાની હોય છે.

અસ્કયામતોનું વર્ગીકરણ(*)	૧૯૯૭	૧૯૯૮	૧૯૯૯	૨૦૦૦	૨૦૦૧
કુલ ધિરાણ	૨૪૪૨૧૩ (૧૦૦)	૨૮૪૯૭૧ (૧૦૦)	૩૨૫૩૨૮ (૧૦૦)	૩૮૦૦૦૦ (૧૦૦)	૪૪૨૧૩૪ (૧૦૦)
(૧) ઉત્તમ અસ્કયામતો	૨૦૦૬૩૭ (૮૨.૨)	૨૩૯૩૧૮ (૮૪.૦)	૨૭૩૬૧૮ (૮૪.૧)	૩૨૬૭૮૩ (૮૬.૦)	૩૮૭૩૬૦ (૮૭.૬)
(૨) સાધારણ અસ્કયામતો	૧૨૪૭૧ (૫.૧)	૧૪૪૬૩ (૫.૧)	૧૬૦૩૩ (૪.૯)	૧૬૩૬૧ (૪.૩)	૧૪૭૪૫ (૩.૩)
(૩) શંકાશીલ અસ્કયામતો	૨૬૦૧૫ (૧૦.૭)	૨૫૮૧૯ (૯.૧)	૨૯૨૫૨ (૯.૦)	૩૦૫૩૫ (૮.૦)	૩૩૪૮૫ (૭.૬)
(૪) ખોટ અસ્કયામતો	૫૦૯૦ (૨.૧)	૫૩૭૧ (૧.૯)	૬૪૨૫ (૨.૦)	૬૩૯૮ (૧.૭)	૬૫૪૪ (૧.૫)
કાર્યી એનપીએ	૪૩૫૭૬ (૧૭.૮)	૪૫૬૫૩ (૧૬.૦)	૫૧૭૧૦ (૧૫.૯)	૫૩૨૯૪ (૧૪.૦)	૫૪૭૭૪ (૧૨.૪)
ચોખ્ખી એનપીએ	૨૦૨૮૫ (૮.૨)	૨૧૨૩૨ (૮.૨)	૨૪૨૧૧ (૮.૧)	૨૬૧૮૭ (૭.૪)	૨૭૯૬૯ (૬.૭)

આ રીતે NPA ના વિવિધ પ્રકારના ખાતે જે રકમો બાકી લેણી નીકળતી હોય તે રકમને સરભર કરવા માટે જે તે બેંકે પોતાના નફામાંથી જ ઉપર પ્રમાણે પ્રતિ વર્ષ ૩૧ માર્ચે રકમો બાદ કરીને તે રકમ બેંકના મુખ્ય જનરલ લેઝરમાં રાખવામાં આવેલ Interest Suspens Account માં લઈ જવાની રહે છે.

e. ધિરાણોનું વર્ગીકરણ:

શ્રી નરસિંહમ કમિટી NPA ના ખ્યાલને વધુ સારી રીતે સ્પષ્ટ કરવા માટે બેંકો દ્વારા જે ધિરાણો આપવામાં આવે છે તેનું નીચે પ્રમાણે ચાર પ્રકારોમાં વર્ગીકરણ કરે છે અને તે ધિરાણો ક્યારે NPA બને છે તે સમજાવે છે.

1. મુદતી ધિરાણ (Term Loan) : મુદતી ધિરાણમાં જે વ્યાજ અને હપતો પાસ્ટ ડ્યુ (Past due) થાય અને બે ત્રિમાસિક હપતા અથવા વ્યજ ધિરાણ લેનાર ન ભરી શકે તે રકમનો સમાવેશ

બિનલાભદાયક અસ્કયામતમાં થાય છે. દા.ત., એતી ના ઋતુગત કાર્ય માટે જે ખેતધિરાણ લીધેલ હોય તેના છ માસિક હપતા અગર ચડત વ્યાજ ખેડુત દ્વારા ન ભરી શકાયુ હોય તો તેને NPA ગણવામાં આવે છે.

અલબત્ત N.S.C, ઈન્દિરા વિકાસપત્ર, કિસાન વિકાસપત્ર વિ. સામે આપવામાં આવેલ મુદતી ધિરાણનો સમાવેશ NPA માં થતો નથી.

2. કેશ-ક્રેડિટ/ઉપાડ (Cash credit/Over Draft) : કોઈપણ કેશ-ક્રેડિટ અથવા ઓવરડ્રાફ્ટ એકાઉન્ટ બિનલાભદાયક અસ્કયામતોની વ્યાખ્યામાં ત્યારે આવે છે કે જ્યારે ૩૧ માર્ચ પુરા થતા વર્ષ દરમિયાન તેના નાણાકીય વ્યવહારો નિયમની બહાર (Out of Order) રહેલ હોય.

કોઈપણ કેશ-ક્રેડિટ કે ઓવરડ્રાફ્ટ ખાતુ નીચેના સંજોગમાં નિયમ બહાર છે તેમ ગણીને NPA માં પરિવર્તિત કરી દેવામાં આવે છે.

૧. કોઈપણ ખાતામાં ઉધાર બાકી (Debit Balance) આખા વર્ષ દરમિયાન તે ખાતાની મંજૂર કરેલ રકમ કરતા વધારે રહેતી હોય તો તે વર્ષના અંતે ૩૧ માર્ચના રોજ તે ખાતુ NPA માં પરિવર્તિત કરી દેવામાં આવે છે.

૨. બે ત્રિમાસિક સમય દરમિયાન ખાતામાં જો કોઈ રકમ જમા ન થઈ હોય તો તે ખાતાને ૩૧ માર્ચના રોજ NPA માં લઈ જવામાં આવે છે.

૩. છેલ્લા બે ત્રિમાસિક સમય દરમિયાન અમુક રકમ ભરપાઈ થઈ હોય પરંતુ તે બે ત્રિમાસિક નુ વ્યાજ ભરપાઈ ન થઈ શક્યુ હોય, તો તે ખાતાને ૩૧ માર્ચના રોજ NPA માં લઈ જવામાં આવે છે.

3. હુંડીની ખરીદી તાથા ડિસ્કાઉન્ટ (Bill Purchases) : કોઈપણ હુંડી અથવા ચેક ખરીદ કરેલ હોય યા ડિસ્કાઉટ કરેલ હોય અને તેની રકમ બે ત્રિમાસિક હપતા દરમિયાન ભરપાઈ કરવામાં ન આવે તો તે ઓવર ડ્યુ ગણાય છે અને હુંડી અગર ચેકની રકમને NPA માં લઈ જવામાં આવે છે. દાત. કોઈ એક મુદતી હુંડી તા. ૧-૧-૨૦૦૩ ના રોજ ડિસ્કાઉન્ટ કરેલ હોય અને તેની પૈસા ચુકવવાની તા. ૩૦-૬-૨૦૦૩ હોય અને તેનુ ચુકવણુ તે દિવસે ન થાય તો તેજ દિવસે તે ઓવર ડ્યુ બીન જાય છે અને તા. ૧-૭-૨૦૦૩ થી તે બિલ ખાતાનો સમાવેશ NPA માં થઈ જાય છે.

4. બીજી ધિરાણની સગવડો (Other Accounts) : ઉપરોક્ત પ્રકારના ધિરાણોમાં જેનો સમાવેશ થાય છે તે સિવાય જે કોઈ ધિરાણ સગવડો બેંક તરફથી આપવામાં આવે છે તેમાં જ કોઈ રકમ બે ત્રિમાસિક સમયથી વધારે પોસ્ટ ડ્યુ તરીકે કહે છે, તેનુ પરિવર્તન NPA માં થઈ જાય છે.

આ રીતે વિવિધ પ્રકારના ધિરાણોના સંદર્ભમાં સમયસર ધિરાણો પરત આવતા નથી ત્યારે તે બેંકો માટે બિનલાભદાયક અસ્કયામતોનુ સ્વરૂપ ધારણ કરી લે છે.

આમ, નરસિહમ કમિટીએ ધિરાણ અસ્ક્યામતોમાંથી જે ધિરાણોનું હપતા સમયસર ન ભરાતા હોય તેને અલગ તારવી ને તેને બિનલાભદાયક અસ્ક્યામતો (NPA) એવું નામ આપ્યું અને આવા ખાતામાં ખાતેદાર તરફથી જ્યાં સુધી ખરેખર ચડત વ્યજ કે હપતા જમા ન કરાવવામાં આવે ત્યાં સુધી તેના ખાતામાં વ્યજ ઉધારવાનું બંધ કરવા જણાવ્યું. આથી ખોટી રીતે જમા થયેલ વ્યાજ કે હપતાનો સમાવેશ નફામાં થતો નથી તેથી બેંક આર્થિક સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ખરેખર ક્યાં ઉભી છે તેનો સરળતાથી અંદાજ નીકળી શકે છે.

આ રીતે, નરસિહમ કમિટીની આર્થિક સુધારાની ભલામણોનો મુખ્ય ઉદ્દેશ બિનલાભદાયક અસ્ક્યામતોના ખ્યાલનો અધાર લઈ ને બેંકે પોતાના બેલેન્સ સીટમાં નફાની સાચી પરિસ્થિતિ દર્શાવવી જોઈએ તે છે.

VI. **Accounts With Temporary Deficiencies : (કામચલાઉ ખામીઓ ખાતાઓ)**

NPA તરીકે મિલકતનું વર્ગીકરણ વસુલાતના રોકોડના આધારે થાય છે. કોઈપણ બેંકે કોઈપણ ધિરાણ ખાતાનો NPA માત્ર થોડીક ખામીઓના કારણે માની લેવું ન જોઈએ. તે ખામીઓ કામચલાઉ હોય છે. જેમકે નવો સ્ટોકપત્રક મર્યાદા કરતા વધુ બાકી રહેતી રકમ, સ્ટોકપત્રકને સમયસર રજુ ન કરવા વગેરે આવી ખાતામાં રહેતી ખામીઓનું વર્ગીકરણ કરવા માટે બેંકે નીચે મુજબના માર્ગદર્શન અપનાવવા જોઈએ.

- બેંક ખાત્રી કરવી જોઈએ કે ચાલતી મૂડી માંથી જે રકમ ખેચવામાં આવે તે ચાલુ મિલકત દ્વારા ઢકાઈ જાય છે. રકમ ખેચવા માટેની સત્તા ચાલુ સ્ટોકપત્રક પર આધારીત છે. તેમ છતાં ધિરાણ મેળવનારની મુશ્કેલો ધ્યાનમાં રાખતા બેંક દ્વારા લેવામાં આવતા સ્ટોકપત્રક ૩ મહિના કરતા જુના સ્ટોકપત્રક પર આધાર રાખતો હોય તો અનિયમિત કહેવાય છે. આવી ચાલુ મૂડી જો ખાતામાં ૧૮૦ દિવસ સુધીમાં સતત ચાલતી રહે તો તે NPA થશે. તેમા જો ધિરાણ મેળવનારની નાણાકીય પરિસ્થિતિ સંતોષ કરક હોય તો તે ધ્યાન પર લેવામાં આવતી નથી.
- નિયમિત ધિરાણ મર્યાદા નિયમિત કરવા માટે પાકતી તારીખથી વધુ ન હોવી જોઈએ. જો કોઈપણ સંજોગો માં નાણાકીય પત્રકો તેમજ અન્ય માહિતી ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી ન મળે તો બેંકે એવા પૂરાવા દેવા જોઈએ કે તેની ધિરાણ મર્યાદા થોડા સમયમાં કોઈપણ સંજોગોમાં છ મહિના કરતા વધુ વિલંબ થાય તો સામાન્ય રીતે યોગ્ય ગણાતું નથી. જેથી જો કોઈપણ ખાતુ ૧૮૦ દિવસમાં પાકતી તારીખથી રીન્યુ કરાવામાં આવે તો તે NPA તારીખે ઓળખવામાં આવશે.

VII. **Out of order status of an account : (ખાતાનું કદ તેમજ ખરબ પરિસ્થિતી)**

જો કોઈપણ ખાતામાં ખાતની બેલેન્સ રકમ બાકી બોલતી હોય અને આવા સંજોગો અવાર નવાર ઉભા થતા હોય તો આ ખાતાની પરિસ્થિતી ખરબ જણાય છે. તે ઉપરાંત આ ખાતામાં છ મહિના સુધી જેમાં ન થતા હોય અને વ્યાજની રકમ સમયસર જમા ન થતી હોય તો ખાતાને આઉટ ઓફ ઓર્ડર કહેવાય છે.

VIII. Regularisation of accounts near about the balance sheet date :

(પાકા સરવૈયાની તારીખની આજુ બાજુ ખાતાઓ નિયમિત કરવા જોઈએ.)

વર્ગીકરણ કરવા માં આવેલ ખાતાઓ ઓછા ધિરાણો પાકા સરવૈયાની તારીખ પહેલા રેકર્ડ થયેલ હોય તે ખુબ જ કાળજીપૂર્વક સાચવવો જોઈએ. જે ખાતુ માહિતીના કારણે ખામી દેખાડતુ હોય તેને NPA તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. પ્રામાણિક સંજોગો માં બેંકે ઓડિટર તેમજ નિરીક્ષકોને સંતોષકારક પૂરાવો ખાતાની નિયમિત માં બેંકે ઓડિટરે તેમજ નિરીક્ષકોને સંતોષકારક પૂરાવો ખાતાની નિયમિત તાના અનુસંધાનમાં રજુ કરવા જોઈએ.

IX. Advances under consortium arrangements : (સહચાર્ય સંજોગો હેઠળ ધિરાણ)

સહચાર્ય હેઠળ કરવામાં આવેલ મિલકતનુ વર્ગીકરણ સભ્ય વ્યક્તિગત બેંકના વસુલાત રેકોર્ડ અને વસુલાત માટે ના સંજોગો પર નિર્ભર હોય છે. સહચાર્ય હેઠળ જ્યારે ખાતુ કોઈપણ બેંક દ્વારા રાખવામાં આવતુ ન હોય તેવા સમયે તે સભ્ય બેંકનુ ખાતુ NPA તરીકે ઓળખાશે. સહચાર્યમા તમામ સભ્ય બેંકે પોતાની વસુલાતનો ભાગ અંગે ગોઠવણી કરવી જોઈએ અને મુખ્ય બેંકની સહમતિથી તેઓનો ભાગ મેળવી મિલકતનુ વર્ગીકરણ કરવુ જોઈએ.

X. Accounts Where there is Erosion in the value of security (જામીનગીરીની કિંમત મા ધસારાવાળા ખાતાઓ)

NPA કોઈપણ જુદાજુદા વર્ગીકરણ હેઠળ જવાની જરૂર નથી જ્યા ધિરાણ ભરપાઈ અંગેના સંજોગો ખુબજ ગંભીર હોય ત્યા સંપત્તિ નુ વર્ગીકરણ સીધી રીતે શંકાશીલ અથવા નુકશાન મિલકત કહેવાય છે. (Doubtful or Loss assets) જ્યારે મિલકતની કિંમત બેંક દ્વારા છેલ્લા નિરક્ષણ કરતી વખતે કરવામાં આવેલ આકાકાણી કરતા ૫૦% કરતા ઓછી થઈ જાય ત્યારે તેને ધસારો કહેવાય છે. આવા NPA સીધી રીતે શંકાશીલ અથવા નુકશાન મિલકત (Doubtful or Loss asset) ના વર્ગ હેઠળ આવે છે અને તે મુજબની જોગવાઈઓ લાગુ પડે છે. જો જામીન મિલકતની કિંમત બેંક અથવા RBI દ્વારા કરવામાં આવેલ આકારણી કરતા બાકી રહેતી રકમ ના ૧૦% કરતા ઓછી હોય તો તે મિલકત ને સિધી રીતે નુકશાન મિલકત (Loss Asset) હેઠળ મુકી આપવુ જોઈએ અને તેને સંપર્ણ રીતે અથવા બેંક ઈચ્છે તે રીતે રદ કરવુ જોઈએ.

XI. Advances to Pacs/fss ceded to Commercial Banks :

(વાણીજ્ય બેંકો દ્વારા આપવામાં આવેલ PACS/Fss ની ધીરાણ)

ખેતી માટે આપવામાં આવેલ PACS/Fss ને ધિરાણ ની સુવિધા હેઠળ જો બે પાકની ઋતુના સમય સુધી જો ધિરાણની રકમ ના હપ્તા ભરપાઈ ન થાય તો તે NPA ના વર્ગ હેઠળ આવશે ધિરાણ આપવામાં આવે તો તે પણ NPA થશે.

XII. Loans With Moratorium for Payment of Interest:

(વ્યાજ ભરપાઈ કરવા અંગે કાયદાથી મોકુફીવાળુ ધિરાણ)

બેંક ઔદ્યોગિક કામગીરી માટે તેમજ ખેતીવાડી માટે ધિરાણ આપતી હોય છે. જેમા વ્યાજની રકમ અમુક સમય માટે ચુકવવા માટે કાયદાથી મોકુફી મળે છે. જેથી બાકી રહેતી વ્યાજની રકમ મોકુફી સમય પુરો થયા બાદ જ ગણવામાં આવશે. જેથી આ બાકી રહેતી વ્યાજની રકમ NPA થતી નથી. ધર માટેના ધિરાણ જે સેવા કરો અને સભ્યોને આપવામાં આવે છે. જેમાં મુદલ રકમની વસુલાત થયા બાદ જ વ્યાજની રકમ ચુકવવામાં આવે છે. ત્રણ માસનો સમય વીત્યા બાદ તે સમય માટે બાકી રહેતી વ્યાજની રકમ NPA થતી નથી પરંતુ ત્યાર પછીના સમય માટે બાકી રહેતી વ્યાજની રકમ NPA થાય છે.

XIII. Agricultural Advances : (ખેતીવાડી માટે ધિરાણ)

ખેતીવાડી માટે આપવામાં આવેલ ધિરાણમાં જો વ્યાજની રકમ અથવા હપ્તાની રકમ બેંચ પાક ઋતુ કરવા વધુ સમય માટે બાકી રહેતી હોય પરંતુ અઢી વર્ષ કરતા ઓછો સમય હોય તો તે NPA ગણાશે. ઉપર મુજબની જોગવાઈઓ પાકા સમય માટે આપવામાં આવેલ ખેતીવાડીને લગતા ધિરાણ માટે લાગુ પડશે. જમા ઘઉં, શેરડી વગેરે જેવા પાકના ઉત્પાદન તેમજ વેચાણ માટે આપવામાં આવે છે. જો ધિરાણની રકમ નુ વ્યાજ અથવા હપ્તો ૧૮૦ દિવસના ગાળા માટે બાકી હોય તો તે NPA થશે. જો ભરપાઈ કરવા માટે કોઈપણ પ્રકારની કુદરતી આફતોનો ધિરાણ મેળવનારને સામનો કરવો પડે તેમ હોય અને ભરપાઈ થયેલ ન હોય તો બેંક પાતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરી રાહત આપી શકે છે તેમજ નવુ ધિરાણ ટુકા સમય માટે RBI ના માર્ગદર્શન હેઠળ આપી શકે છે. આ નવુ ધિરાણ ચાલુ દેવુ ગણાશે અને NPA ગણાશે નહિ.

XIV. Government guranteed adances : (સરકારી ખાત્રીના આધારે આપવામાં આવેલ ધિરાણ)

કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલ ખાત્રી કોઈપણ ધિરાણ અંગે બાકી રહેતી રકમ માટે NPA ગણાશે નહિ. જ્યા સુધી સરકાર પોતાની આપેલ ખાત્રી પાછી ન ખેચે આ પ્રકારની ખાત્રીઓ આવકની ઓળખ માટે નથી. પહેલી એપ્રિલ, ૨૦૦૧ થી રાજ્ય સરકારની ખાત્રી સામે આપવામાં આવેલ ધિરાણ જો છ માસ કરતા વધુ સમય માટે બાકી રહેતી હોય તો તે NPA ગણાશે. ૩૧ માર્ચ, ૨૦૦૧ થી આ બાકી રહેતી રકમ માટેનો સમય ૧૮૦ દિવસ કરવામાં આવેલ છે.

૨.૨ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની બિનલાભદાયક અસ્કયામતો (Non Performing Assets) નો અર્થ :

૧૯૯૯ પછી રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની શાખાઓમાં અસાધારણ વધારો થયો અને તે સાથે એક બાજુએ થાપણોમાં વધારો થયો તો બીજી બાજુએ ધિરાણોમાં પણ સારો એવો વધારો થયો, પરંતુ આ બાબતમાં કેટલાક ખોટા નિર્ણયોને કારણે અમુક ધિરાણો નિષ્ફળ જવાની પ્રક્રિયા શરૂ થઈ અને બેંકોની નફા કારકતા માં દિન-પ્રતિદિન ઘટાડો થવા લાગ્યો. પરંતુ આ નફાકારકતાના ઘટાડાની સમસ્યા પાછળ ખરેખર નક્કર કારણ શું છે તેનું અનુમાન કરવામાં બેંકના વહીવટકર્તાઓ નિષ્ફળ ગયા. અથી આ બગડતી જતી પરિસ્થિતિમાંથી માર્ગ કાઢવા માટે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ નાણાકીય ક્ષેત્રે સુધારાઓ કરવા અંગે ભલામણો કરવા માટે શ્રી એમ.

નરસિહમ કમિટીની રચના કરી. તેણે આ અંગે તલસ્પર્શી અભ્યાસ કરીને પોતાનો રિપોર્ટ ૧૯૯૧ માં રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાને સુપ્રત કયો. જેમાં તેણે બિનલાભદાયક અસ્કયામતોના ખ્યાલને સ્પષ્ટ કરતા જણાવ્યું કે આપણા દેશમાં બેંકો દર વર્ષ જે નફાના અહેવાલો પ્રસિદ્ધ કરે છે, તેમાં સાચા નફાના આકડાઓ હોતા નથી, કારણકે કોઈપણ વ્યક્તિએ બેંક પાસેથી ધિરાણ લીધું હોય, પરંતુ તે વ્યક્તિ બેંકને તેના હપતા તથા વ્યાજ નિયમિત ન ભરે તો પણ તે રકમ તેના ખાતામાં ઉધારવામાં આવે છે અને તાના ખાતામાં દેવાનું પ્રમાણ વધતું જાય છે, પરંતુ તેના ખાતામાં જે હપતા કે વ્યાજ ઉધારવામાં આવેલ હોય તે વ્યક્તિએ હકીકતમાં બેંકને નાણા આપેલા હોતા નથી. તેથી વાસ્તવમાં આવા હપતા વ્યાજ ઉધારવાનો કોઈ અર્થ રહેતો નથી. કારણ કે આમ કરવાથી તો વાસ્તવમાં જે બેંક ખોટ કરતી હોય તેને નફો કરતી બતાવી શકાય છે, પરંતુ આ સાચો નફો નથી છતાં તેને નફા તરીકે દર્શાવવાની આ રીત ભારોભાર ખોટી પુરવાર થાય છે. આમ, વાસ્તવમાં હપતા કે વ્યાજની જે રકમ બેંકમાં જમા ન થયેલ હોય તે રકમને નફામાં બતાવી ને આપણે બહુ મોટી ભુલ કરી રહ્યા છીએ. આવી ભુલ થઈ રહી છે તેનું ખરું કારણ એ છે કે આપણે બેંકોની બિનલાભદાયક અસ્કયામતો ના ખ્યાલને આજ સુધી સ્પષ્ટ રીતે પિછાણી શક્યા નથી. તેનથી બેંકોની વાસ્તવિક આર્થિક સ્થિતિ ખરેખર શું છે તે જાણવું હશે તો બેંકોની બિનલાભદાયક અસ્કયામતો એ ખરેખર શું છે તે જાણવું પડશે.

આમ, શ્રી નરસિહમ કમિટીએ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની બિનકાર્યક્ષમતાના પાયામાં દટાયેલ બિનલાભદાયક અસ્કયામતોના ખ્યાલ ને પ્રકારમાં લાવી ને બેંકિટ ક્ષેત્રે દીવાદાંડીરૂપ સુધારાઓ કરવાની દિશામાં માર્ગદર્શન પૂરું પાડીનું મૂલ્યવાન ફાળો નોંધાવ્યો છે.

રિઝર્વ બેંકે પણ આ સુધારાઓના મહત્વને પીછાણીને ૧૯૯૧ માં નરસિહમ કમિટીનો અહેવાલ પ્રાપ્ત થયા બાદ તુરત જ તેના પર ચર્ચાવિચારણા કરીતે તા. ૧-૪-૧૯૯૨ થી જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોમાં અસ્કયામતોનો પ્રશ્ન ખુબ જ મૂંઝવી રહ્યો છે.

નાણાકીય સંસ્થાઓની બિનલાભદાયક અસ્કયામતો એટલે નાણાકીય સંસ્થાઓના બાકી લેણામાં થતો સતત વધારો તેમજ ધીમી વસુલાતની સમસ્યા રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો માટે આ સમસ્યા ખુબજ ચિંતાજનક બની ગઈ છે.

બિનલાભદાયક અસ્કયામતો (NPA) ની સામાન્ય વ્યાખ્યા જે બધા જ પ્રકારનો ધિરાણ લાગુ પડે છે તે નીચે પ્રમાણે આપવામાં આવી છે.

“બધા જ પ્રકારના ધિરાણો કે લોન કે જેના પરનું ભરવાપાત્ર વ્યાજ અગર હપતો છેલ્લા બે ત્રિમાસિક સમયથી ભરેલ ન હોય તેને નાણાકીય સંસ્થાઓની બિનલાભદાયક અસ્કયામતો કહેવામાં આવે છે.”

આ વ્યાખ્યા અનુસાર રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો એ આપેલા વિવિધ પ્રકારના બધા ધિરાણો જેવા કે મુદતી લોન (Term Loan) કેશ-ક્રેડિટ (Cash Credit) ઉપાડ (Over Draft) હુડીની ખરીદી (Bill Purchases) વગેરેનો બેંક ધિરાણોમાં સમાવેશ થાય છે અને જ્યારે બેંકો એ આપેલા આ પ્રકારના ધિરાણ સમયસર પરત નથી આવતા ત્યારે તેને બિનલાભદાયક અસ્કયામતો તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે.

આમ, જ્યારે બેંકો એ આપેલા વિવિધ પ્રકારના ધિરાણો સમયસર પરત નથી આવતા ત્યારે તે બધા ધિરાણોનો સમાવેશ બિનલાભદાયક અસ્કયામતોમાં થાય છે.

૨.૩ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની બિનલાભદાયક અસ્ક્યામતોની બાબતમાં વાસ્તવિક સ્થિતિ અને તેની કામગીરીનું મૂલ્યાંકન

I. વાસ્તવિક સ્થિતિ : રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો એ ૧૯૬૯ પછી અવશ્ય સુંદર પ્રગતિ સાધી છે. તેની ના પાડી શકાય તેમ નથી. પ્રગતિની દૃષ્ટિ એ જોઈએ તો બેંકોનો ચોખ્ખો નફો ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૧ ના રોજ ૨.૦૯૬ નો હતો, તે વધીને ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૨ રોજ ૪.૮૬૦ કરોડનો થયો છે. આમ, આ એક વર્ષ માં ચોખ્ખા નફામાં ૧૩૨ ટકાનો વધારો થયો છે. ચોખ્ખા નફામાં સૌથી અગળ પડતી બેંકોમાં કેનેરા બેંક, પંજાબ નેશનલ બેંક, બેંક ઓફ બરોડા, બેંક ઓફ ઈન્ડિયા અને ઓરિએન્ટલ પડતી બેંક ઓફ કોમર્સનો સમાવેશ થાય છે. પરંતુ સાથે સાથે બિનલાભદાયક અસ્ક્યામતોમાં જે સતત વધારો થઈ રહ્યો છે તે પણ એટલી જ દુઃખદ બાબત છે. જેનો ખ્યાલ નીચે આકાશકીય માહિતી દ્વારા આવી શકે છે. ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૧ ના રોજ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની NPA ની રકમ ૩૪, ૧૭૧ કરોડ રૂ. ની હતી તે વધી ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૨ ના રોજ ૩૬,૭૬૩ કરોડ રૂ. ની થઈ છે. આમ, એક જ વર્ષના ગાળામાં NPA માં ૨,૫૮૨ કરોડ રૂ. નો વધારો થયો છે. અલબત્ત NPA ની બાબતમાં બેંક ટુ બેંક અલગ અલગ પરિસ્થિતિ છે. પરંતુ કુલ NPA માં જે વધારો થઈ રહ્યો છે તે ખુબ જ ચિંતાજનક બાબત ગણાવી શકાય છે. કારણ કે વિસિત દેશોમાં NPA નું પ્રમાણ માત્ર ૨ ટકા જેટલું જ છે જ્યારે આણે ત્યાં રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોનું NPA ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માં કુલ ધિરાણના ૬.૭૪ ટકા જેટલું હતું જે ખુબ જ વધારે ગણાવી શકાય. વધુ પડતા NPA ને કારણે રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો એ પોતાના નફામાંથી વધુ પડતી જોગવાઈ કરવી પડે છે અને બીજી બાજુએ વ્યાજની આવકમાં ઘટાડો થાય છે. તેથી નાણાની જે સાચકલ ફરવી જોઈએ તે અટકી જાય છે. જેના કારણે અસ્ક્યામતોની જવાબદારી વધી જાય છે અને ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા ધિરાણોમાં ઘટાડો થાય છે. વળી NPA ની વસુલાત માટે વધુ ને વધુ સમય ફાળવવો પડે છે. તેથી વિકાસલક્ષી કામો પર ખાસ ધ્યાન આપી શકાતું નથી. (૫)

હવે આપણે રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોના ચોખ્ખા ધિરાણો સામે ચોખ્ખા NPA ના પ્રમાણમાં છેલ્લા વર્ષોમાં ફેરારો થયા છે તે તપાસીએ.

બંધી રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોનું NPA નું પ્રમાણ ^(૬)				
ક્રમ	વિગત	બેંકો	૩૧-૩-૨૦૦૦	૩૧-૩-૨૦૦૨
૧.	ચોખ્ખા ધિરાણો	સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા સહિત બંધી રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો	૩,૫૪,૦૭૧	૪,૮૦,૬૮૧
૨.	ચોખ્ખું NPA	" "	૨૬,૧૮૭	૨૭,૮૬૨
૩.	ચોખ્ખા ધિરાણો સામે થયેલ ચોખ્ખી NPAની ટકાવારી	" "	૭.૪ ટકા	૫.૮૨ ટકા

(૫) બેંકીંગ ચિંતન-અનુચિંતન સામાયિક - ૨૦૦૨

(૬) બેંકીંગ ચિંતન-અનુચિંતન સામાયિક - ૨૦૦૨

આગળના કોઠાના અભ્યાસ પરથી નીચેના મુદ્દાઓ ફલિત થાય છે.

૧. બંધી રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોના ચોખ્ખા ધિરાણનું પ્રમાણ ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૦ ના રોજ ૩,૫૪,૦૭૧ કરોડ રૂ. નું હતું તે વધીને ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૨ ના રોજ ૪, ૮૦,૬૮૧ કરોડ રૂ નું થયું છે. આમ ચોખ્ખા ધિરાણોમાં બે વર્ષમાં ૧,૨૬,૬૧૦ કરોડ રૂ.નો વધારો થયો છે.
૨. બંધી રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોના ઉપરોક્ત ચોખ્ખા ધિરાણોની સામે ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૦ નો રોજ ચોખ્ખા NPA નું પ્રમાણ ૨૬,૧૮૭ કરોડ રૂ. નું હતું તે વધી ને ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૨ નો રોજ ૨૭,૯૬૨ કરોડ રૂ. નું થયું છે. આમ, ચોખ્ખા NPA માં ૧,૭૭૫ કરોડ રૂ. નો બે વર્ષમાં વધારો થયો છે.
૩. બંધી જ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોનું NPA નું ટકારવારી પ્રમાણ ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૦ ના રોજ ૭.૪ ટકાનું હતું તે ધટી ને ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૨ ના રોજ ૫.૮૨ ટકાનું થયું છે.

આમ આ બે વર્ષના ગાળામાં ચોખ્ખા ધિરાણમાં અને ચોખ્ખા NPA માં આકડાકીય રીતે વધારો થયેલો જોવા મળે છે. પરંતુ ટકાવારીની દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો આ બે વર્ષના ગાળામાં ઘટાડો થયો છે તે આવકારપાત્ર બાબત ગણાવી શકાય.

NPA ની મોટી જવાબદારી ધરાવતી રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો (વર્ષ ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૧)^(૭)

ક્રમ	વિગત	રકમ (કરોડ રૂ.માં)	NPA ખાતાઓની સંખ્યા
૧.	સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા	૭,૪૨૬	૪૩૬
૨.	પંજાબ નેશનલ બેંક	૨,૧૮૨	૧૪૦
૩.	બેંક ઓફ ઈન્ડિયા	૧,૮૨૮	૧૫૫
૪.	બેંક ઓફ બરોડા	૧,૬૦૮	૧૧૭
૫.	સેન્ટ્રલ બેંક	૧,૧૨૬	૮૫
૬.	દેના બેંક	૧,૦૪૨	૭૭

ઉપરોક્ત કોઠાના અભ્યાસ પરથી એ સ્પષ્ટ બે છે કે, કુલ ૨૧ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોમાંથી NPA ની સૌથી વધુ સમસ્યાનો સામનો જે બેંકો કરી રહી છે તે ઉપરોક્ત ૬ બેંકો છે. આમાં પણ સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા NPA ની બાબતમાં સૌથી ટાય પર છે. જેનું ૪૩૬ ખાતાઓ સામે NPA નું પ્રમાણ ૭,૪૨૬ કરોડ રૂ. નું છે. ત્યારબાદ અન્ય પાંચ બેંકોનું NPA નું પ્રમાણ અને ખાતાની સંખ્યામાં ઘટાડો થતો જોવા મળે છે. (સંખ્યાની બાબતમાં બેંક ઓફ બરોડા આપવાદરૂપ છે.) અને ૬ બેંકોમાં દેના બેંક નું NPA નું પ્રમાણ ૧,૦૪૨ કરોડ રૂ.નું અને ખાતાઓનું પ્રમાણ ૭૭ નું છે જે ઉપરોક્ત પાંચ બેંકો કરતા સૌથી ઓછું છે.

II. ભારતીય રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની કામગીરીનું મૂલ્યાંકન :

હવે આપણે રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની ઉપરોક્ત વાસ્તવિક પરિસ્થિતિને દષ્ટિ સમક્ષ રાખીને તેની કામગીરીનું બિનલાભદાયક અસ્કયામતોના સંદર્ભમાં મૂલ્યાંકન કરીએ.

રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોએ ૧૯૬૯ થી માંડી ને આજ પર્યન્ત જે કામગીરી બજાવી છે તેને તેના મૂલ્યાંકનની દષ્ટિએ બે વિભાગમાં વિભાજિત કરી શકાય : (૧) પરિણાત્મક દષ્ટિએ કામગીરી અને (૨) ગુણાત્મક દષ્ટિએ કામગીરી.

a. પરિણાત્મક દષ્ટિએ કામગીરી: પરિણાત્મક પાસાને જ્યાં સુધી લાગે વળગે છે ત્યાં સુધી રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોએ આ ક્ષેત્રે જે પ્રગતિ સાધી છે, તે ખરેખર અસાધારણ પ્રકારની ગણાવી શકાય. જેમકે (૧) બેંકિંગ શાખાઓની સંખ્યામાં અસાધારણ વધારો થયો છે. (૨) કુલ થાપણોમાં ખુબ જ વધારો થયો છે. (૩) કુલ ધિરાણો માં અકલ્પિત વધારો થયો છે. વિગેરે. તેથી આ બંધાના પરિણામ સ્વરૂપ રાષ્ટ્રના વધુ ને વધુ લોકોને બેંકિટ સુવિધાઓનો લાભ આપવાની દિશામાં આજ સુધીમાં જે કોઈ પ્રયત્નો થયા છે. તે પ્રસંશાની દાદ માંગી લે તે પ્રકારના છે તેની ના પાડી શકાય તેમ નથી.

b. ગુણાત્મક દષ્ટિએ કામગીરી : વાસ્તવમાં રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોના નક્કર વિકાસ માટે જેટલી અગત્યતા પરિણાત્મક દષ્ટિએ પ્રગતિ સાધવાની છે તેનાથી અધિક અગત્યતા ગુણાત્મક દષ્ટિએ પ્રગતિ સાધવાની છે. પરંતુ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની પ્રગતિનું નબળું પાસું એ છે કે રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો ગુણાત્મક દષ્ટિ એ પ્રગતિ સાધવામાં થાય ખાઈ ગઈ છે. જેમકે ગુણાત્મક દષ્ટિ એ સાચી પ્રગતિ ત્યારે સાધી કશેવાય કે જ્યારે નફાકારકતા, સરતા, વિશ્વસનીયતા અને કાર્યક્ષમતામૂ વધારો થયો હોય, પરંતુ વાસ્તવિક પરિસ્થિતિના અભ્યાસ પરથી એ સ્પષ્ટ બને છે કે તેમાં તેને ધારા સફળતા મળી નથી. આ નિષ્ફળતા માટેન નીચેના કારણોને જવાબદાર ગણાવી શકાય: (૧) કર્મચારીઓની પોતાના વ્યવસાય પ્રત્યેની નિષ્ઠામાં ઘટાડો (૨) કર્મચારીની કાર્યકુશળતામાં ઘટાડો (૩) વહીવટી ખર્ચમાં સતત વધારો (૪) વિવિધ શાખાઓ વચ્ચે સંકલનનો અભાવ (૫) સત્તાના દુરઉપયોગમાં વધારો (૬) રાજકીય હસ્તક્ષેપમાં વધારો વિગેરે બાબતોએ બેંકિંગ ક્ષેત્રે તેની કામગીરીને નિષ્ફળતા તરફ ખેંચી જવામાં ખુબ જ મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે અને આ બંધાના પરીણામ સ્વરૂપ જે સૌથી વધુ ચિંતાજનક સમસ્યા તેમાંથી ઉભરી આવી છે તે છે બિન લાભદાયક અસ્કયામતોની સમસ્યા. રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની વાસ્તવિક સ્થિતિના મુદ્દામાં આપણે જોયું કે તેની બિનલાભદાયક અસ્કયામતોમાં દિનપ્રતિદિન અસાધારણ વધારો થઈ રહ્યો છે. જેણે રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોના વિકાસને ખોખલો કરી નાખ્યો છે. તેથી જો રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોએ નફાકારકતા સદ્રતા, વિશ્વસનીયતા અને કાર્યક્ષમતામાં વધારો કરવો હશે તો ગુણાત્મક દષ્ટિ એ તેઓએ તેની કામગીરીમાં સુધારો કરવો એ જ સાચો એ અંતિમ ઉપાય છે. તેથી રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોએ પ્રથમ દષ્ટિએ આખોને આંજી દેનાર પરિણાત્મક

બાબતો પરથી વિકાસના ફોકસને ફેરવીને ગુણાત્મક બાબતો પર તેને કેન્દ્રિત કરવું જ પડશે. અન્યથા માત્ર પરિમાણાત્મક વિકાસની દોડ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોએ નકકર વિકાસની દિશામાં આગળ વધવા માટે પરિમાણાત્મક પાસાને બાજુ પર મુકીને ગુણાત્મક પાસા સાથે સંબંધિત બિનલાભદાયક અસ્કયામતોના ગંભીર પ્રશ્નને કેન્દ્રમાં રાખીને અન્ય કામગીરીની ગુથણી કરી ને આયોજનને નવો રાહ આપવાનો સમય પાકી ગયો છે. આમાં જેટલું મોડું થશે તેટલું સફળતાની દિશાના પ્રમાણમાં મોડું થશે.

રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની કામગીરીનું મૂલ્યાંકન કરતા એ હકીકત સ્પષ્ટ બેન છે કે તેની બિનલાભદાયક અસ્કયામતોમાં જે સતત વધારો થ રહ્યો છે તે રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો માટે સૌથી વધુ ગંભીર સમસ્યારૂપ છે. તેથી સૌથી વધુ ધ્યાન આ બાબત પર આપવાની તાતી જરૂર છે.

નરસિહ કમિટી એ આપણા દેશમાં રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો સમક્ષ બિનલાભદાયક અસ્કયામતોની ગંભીર સમસ્યાઓ પેદા થઈ છે તેને બરાબર સમજાવવા માટે આર્થિક સુધારાઓ અન્વયે રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોની આ સમસ્યાના ઉદાણ ને તપાસને જતાવ્યું કે ધિરાણ એ બેંકોની આવકનું મુખ્ય સ્ત્રોત છે. કારણ કે નફો મેળવવામાં ધિરાણો અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. તેથી ધિરાણોની બાબતમાં જો બેદરકારી સેવવામાં આવે તો બેંકોને ખુબજ નુકસાન સહન કરવું પડે છે. તેથી ધિરાણોની બાબતમાં સાવધાની કેળવવા માટે તેણે બિનલાભદાયક અસ્કયામતો સાથે સંકળાયેલ કેટલીક વિભાવનાઓને સમજાવેલ છે. આ વિભાવનાઓમાં : (૧) ધિરાણો કોઈ પદ્ધતિઓથી આપવામાં આવે છે? (૨) આવક ની ઓળખાણ હે છે ? (૩) અસ્કયામતો નું વર્ગીકરણ અને તેનો દરજ્જો સુધારવાના ઉપયોગ તેમજ (૪) બિનલાભદાયક અસ્કયામતોના ખડાને પૂરાવા માટે ની જોગવાઈઓની ઉપર પ્રમાણે વિગતવાર સમજૂતી આપી છે અને તેના દ્વારા બેંકોની સદ્રતની દૃષ્ટિએ અને નફાકારકતાની દૃષ્ટિએ સાચી પરિસ્થિતિ શુ છે તે નક્કી કરવા માટેના અને તેમાં સુધારાઓ કરવા માટે ઉપર મુજબના માપદંડો પૂરા પાડ્યા છે.

૩) સંશોધન હેતુ (Aim & Object):

૩.૧ ભારતની બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ કે જેનું રીઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા નિયંત્રણ કરવામાં આવે છે તેવી તમામ બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓમાં NPAની સમસ્યા દિન-પ્રતિદિન વધતી જોવા મળે છે. ધિરાણ વસુલાત ન થવાથી જે NPAમાં વધારો થાય છે, તેનાથી બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓને તો આર્થિક નુકશાની તો જાય છે, પણ તેની સાથે સાથે તે દેશના અર્થતંત્રને પણ અસર કરે છે. આજે ધિરાણ વસુલાત એ આપણા ભારત દેશની બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓની મોટામાં મોટી સમસ્યા છે. આ સંશોધન હેતુનો એક હેતુ ધિરાણ આપ્યા બાદ તે વસુલ ન આવવાના કારણો અને NPA કઈ રીતે ઉદ્ભવ થવા પામે છે, તે વિશે માહિતગાર કરવાનો છે.

૩.૨ આજે પણ ન્યાયીક પ્રક્રિયા ગોકળગાય ગતિએ ચાલે છે. ધિરાણ વસુલાત માટેનાં દાવાઓ કે જે

દિવાની અદાલતો અને લવાદ અદાલતોમાં ચાલે છે, તે દાવાઓની કાર્યવાહી કાયદાનાં અટપટા નિયમો હેઠળ અને તેની પ્રક્રિયા હેઠળ વધુ ને વધુ ગુંચવાતી જાય છે. અને આવી પ્રક્રિયાઓનો લાભ દેવાદાર બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓની વિરુદ્ધમાં લેવામાં આવે છે. જેના પરિણામે બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓના હાથ બંધાઈ જાય છે. પરિણામ સ્વરૂપ ધિરાણનો એક ભાગ બિનકાર્યક્ષમ અસ્કયામતોમાં તબદીલ થવા પામે છે. માટે આ સંશોધનનો બીજો હેતુ દિવાની કાર્યવાહીમાં તેમજ અમલીકરણ કેટલે અંશે થાય છે ? તેમાં ઢીલ થવાનાં કારણો ? અને આ બધા વિશે ચર્ચા કરીને તે ઉપરનાં નિષ્કર્ષ અને સૂચનો જણાવવાનો હેતુ છે.

- ૩.૩ કાયદામાં ફેરફાર કરવાથી ધિરાણ વસુલાતની સમસ્યા હલ થઈ જતી નથી, પરંતુ તેનું અમલીકરણ એ પણ એક ખૂબ જ મહત્વનું પાસું છે અને તેનો અમલીકરણ કરવા માટે કાયદાનાં પ્રબંધોનો યુસ્તપણે પાલન થવું જરૂરી છે, પરંતુ આજે પણ કાયદાના પ્રબંધોનું યુસ્ત પાલન થતું નથી. જેના માટે કોઈ નક્કર પગલાઓ લેવામાં આવ્યા નથી, જેથી ધિરાણ વસુલાતની સમસ્યા એ બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓમાં જડની જેમ વળગેલી છે. તો તેના અનુસંધાનમાં તેના અમલીકરણ ન થવાનાં કારણો, તે માટેનાં નક્કર પગલાંઓ કે જે લેવા ખૂબ જ જરૂરી છે તેનાથી માહિતગાર કરવાનો હેતુ છે.
- ૩.૪ સિક્યુરિટાઈઝેશન એક્ટમાં ૨૦૦૨માં સુધારો કરી અમલમાં મુકવામાં આવેલ છે, જે સુધારો ઘણો જ સુચક છે. જેનાં પરિણામ સ્વરૂપ ધિરાણ વસુલાત અંગેની ઘણીખરી સમસ્યાઓ દૂર કરવા માટે કાયદાને સક્ષમ બનાવેલ છે. જેમાં જુદી-જુદી ધિરાણ વસુલાતની સમસ્યાના સંદર્ભમાં સ્થાપવામાં આવેલ કમિટીનાં રિપોર્ટમાં જણાવ્યા મુજબના સુચનોનો અભ્યાસ કરવામાં આવેલો છે અને તેને આ સુધારાથી સામેલ પણ કરવામાં આવેલ છે. પરંતુ આ કાયદામાં પણ થોડા અંશે ખામીઓ રહી જવા પામી છે. આ એક્ટની પણ પોતાની મર્યાદાઓ છે, જેનાં કારણે આ કાયદા હેઠળની ન્યાયપંચની સત્તાઓમાં કાપ થવા પામેલો છે. તો તેનો અભ્યાસ કરવાનો, સમસ્યાઓ અને મર્યાદાઓ વિશે ચર્ચા-વિચારણા કરવાનો જુદી-જુદી કમિટીનાં રિપોર્ટ તપાસવાનો અને તેમણે કરેલ ભલામણો જણાવવાનો અને તે વિશેનાં મારા મંતવ્યો જણાવવાનો છે.
- ૩.૫ બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ કોઈપણ ધિરાણ કરે ત્યારે તે ધિરાણની સલામતી માટે યોગ્ય રકમનાં જામીન તરીકે માલ-મિલકતો, સાધનો, સ્થાવર મિલકતો જામીનગીરી તરીકે લે છે. તેવા સંજોગોમાં બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓએ થાલમાં માંડી આપેલી મિલકતોનો કોર્ટ કાર્યવાહી બહાર કઈ રીતે તેવી મિલકતોનો કબ્જો લઈ, તેનું જાહેર હરરાજી દ્વારા નિકાલ કરીને સમાધાનકારી રીતે ધિરાણ વસુલાત કરી શકે તે અંગેનાં સુચનો કરવાનો અને બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓએ આ ક્ષેત્રે જે પગલાંઓ લીધા છે તેની જાણ કરવાનો ઉદ્દેશ છે.
- ૩.૬ આમ, આ શોધ નિબંધનો હેતુ અને ઉદ્દેશ બેંકીંગ સંસ્થાઓ, નાણાકીય સંસ્થાઓ અને તેનાં અધિકારીઓ, સંલગ્ન સંસ્થાઓ, ન્યાયીક ક્ષેત્રની તમામ વ્યક્તિઓને, વિદ્યાર્થીઓને તેમજ અન્ય

વ્યક્તિઓને પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિમાં ધિરાણ વસુલાતનાં ક્ષેત્રે નાણાકીય સંસ્થાઓની સમસ્યાઓ તે અંગેના પ્રવર્તમાન કાયદાઓ, તેમાં રહેલી ખામીઓ તપાસીને તે વિશેનાં યોગ્ય પગલાંઓનું સૂચન કરવાનો અને ધિરાણ વસુલાત વિશેની વિસ્તૃત અને સ્પષ્ટ સમજણ આપવાનો છે.

૪) પૂર્વધારણાઓ :

બેંકીંગ ક્ષેત્રે કામ કરતી બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા આપવામાં આવેલ ધિરાણો અને તેની સમયસરની વસુલાતના આધાર પર છે. જે જોતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે બીજા દેશો કરતાં ભારતમાં ધિરાણની વસુલાત એ મુખ્ય સમસ્યા છે. આવી સંસ્થાઓ જો નીચે મુજબના કાર્યો કરે તથા નીચે જણાવેલ પદ્ધતિ તથા બાબતોને ધ્યાન ઉપર લે તો કદાચ ધાર્યા પરિણામો આવી શકે અને ધિરાણને NPA થતું અટકાવી તેને સમયસર ભરપાઈ કરાવી શકાય છે તેવી સંશોધકની પૂર્વધારણાઓ છે. જેમકે;

૪.૧ રિકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ બેંક એન્ડ ફાઈનાન્સીયલ ઈસ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩ તેમજ ત્યારબાદ સિક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રિકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાઈનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ ઈનફોર્સમેન્ટ ઓફ સિક્યુરીટી ઈન્ટ્રેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૦ અમલમાં આવેલ છે. ત્યારબાદ કાયદાને વધુ અસરકારક બનાવવા સિક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રિકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાઈનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ ઈનફોર્સમેન્ટ ઓફ સિક્યુરીટી ઈન્ટ્રેસ્ટ ઓર્ડિનન્સ, ૨૦૦૨ અસ્તિત્વમાં આવેલ છે. જેનાથી ધિરાણ વસુલાત ને વેગ મળેલ છે. જે અંગે બેંકીંગ ક્ષેત્રે કાર્ય કરતી સંસ્થાઓએ અંગત રસ લેવો જોઈએ.

૪.૨ બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓએ ધિરાણ લેનાર આહકની આર્થિક ગતિવિધિ ઉપર આત્મીયતા કેળવીને નજર રાખવાની ટેવ બેંક અધિકારી કેળવે તે જરૂરી છે. તેમજ ધિરાણ માંગતી અરજીઓ સામે લોન આપી દેવાની માનસિકતા છોડી બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાને કયા ક્ષેત્રમાં ધિરાણ આપવાની ગુંજાઈશ મોજુદ છે તેનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. તેમજ ધિરાણ લેનાર આહકનો હેતુ તપાસી તેને જરૂરીયાત જેટલી જ રકમ આપવી જોઈએ તેમજ તેના ધંધાની ચડતી-પડતી પર તેમજ તેને સંલગ્ન પરિબલો પર નજર નાખતા રહેવું પડે.

૪.૩ બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા “વન ટાઈમ સેટલમેન્ટ” હેઠળ લોન ખાતેદારને એકીસાથે રકમ ચુકવવા તૈયાર થાય તો લેણું ઘટાડી આપવાની કે વ્યાજ માફ કરી ખાતું ચુકતે કરી આપવાની સવલત આપી ધિરાણને NPA થતું અટકાવવા અંગે વખતો-વખત આવી યોજનાઓ લાગુ કરવી જોઈએ.

૪.૪ ઉપર જણાવ્યા મુજબની બાબતો ઉપરાંત નીચે જણાવ્યા મુજબની બાબતો ધ્યાને રાખવામાં આવે તો અસ્કયામતોનો દરજ્જો સુધારી શકાય છે અને વધુ કાર્યક્ષમ બનાવી શકાય છે.

□ માંદા ઔદ્યોગિક એકમોની ઓળખવિધિ ઝડપથી થવી જોઈએ.

□ મુલ્યાંકન પદ્ધતિ વૈજ્ઞાનિક બનાવવી જોઈએ.

- ધિરાણની મંજૂરી માટે પૂર્ણ દસ્તાવેજ પુરાવા અનિવાર્ય ગણાવા જોઈએ.
- નાણાની સલામતીના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતોનું બરાબર પાલન કરવું જોઈએ.
- ધિરાણ મંજૂર કરતાં પહેલાં માળખાગત સુવિધાઓની ઉપલબ્ધતાને તપાસવી જોઈએ.
- માર્ગદર્શનલક્ષી તાલીમી સુવિધાઓ વધારવી જોઈએ.

આ સંશોધન કાર્ય એક આર્થિક તેમજ કાયદાકીય અભ્યાસ છે. બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓની આર્થિક પરિસ્થિતિ તેમજ ધિરાણ વસુલાતની કાર્યક્ષમતા નજર સમક્ષ રાખવાથી પ્રાપ્ત થતી માહિતી પ્રાથમિક બાબત છે અને બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓની ધિરાણ વસુલાત અંગેની સમસ્યાઓથી નજીક રહેવાથી તેને બરાબર ઓળખી શકાય છે, જેના અનુસંધાને કાયદાઓનો અભ્યાસ કરવાથી ધિરાણ વસુલાત અંગેના ઉપાયો નજર સમક્ષ આવી જાય છે. એ રીતે આ સંશોધન મહદ્ અંશે સૈદ્ધાંતિક છે. તેમજ ધિરાણ વસુલાતની સમસ્યા અને કાયદાકીય પ્રબંધો વચ્ચે તુલના પણ થશે એ રીતે તુલનાત્મક સંશોધન પણ બનશે. બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓની ધિરાણ વસુલાતની પ્રક્રિયાઓ, તેમાં વખતો-વખત RBIની નીતિઓ અને માર્ગદર્શન મુજબ ફેરફાર અને તેની ધિરાણ વસુલાત પર અસરો, તેમજ ધિરાણ વસુલાતની સમસ્યામાં વખતોવખત ઉદ્ભવતા પ્રશ્નો ધ્યાનમાં લેતાં તે તુલનાત્મક સંશોધનની સાથોસાથ નિરીક્ષણ સંશોધન પદ્ધતિ પણ બની રહેશે.

પ) માહિતીના સ્ત્રોતો :

આ સંશોધન અભ્યાસના માહિતીના પ્રાથમિક સ્ત્રોતોનો મુખ્ય આધાર જુદા-જુદા કાયદાઓ છે કે જે ધિરાણ વસુલાત પર આધારિત છે તેમજ બેંકો પાસેથી તેને ધિરાણ સંબંધે જે કાંઈપણ રોજબરોજના જે વ્યવહાર પગલાઓ લેવા પડે છે તે અભ્યાસમાં ઉપયોગી ભાગ ભજવશે. તેમજ આ સંશોધન અભ્યાસના માહિતીના ગૌણ સ્ત્રોતો જેવા કે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા અને ઈન્ડિયન બેંક ઓફ એસોસિએશન દ્વારા બહાર પાડવામાં આવતાં બુલેટીનો, જુદા-જુદા પ્રકાશનો, કમિટી રીપોર્ટ, સામાયિકો, વર્તમાનપત્રો વગેરે માહિતીઓ આ સંશોધન અભ્યાસક્રમમાં ઉપયોગી ભાગ ભજવશે.

દ) સંશોધન પદ્ધતિ :

આ અભ્યાસનો હેતુ તેમજ ઉદ્દેશ પૂર્ણ કરવા માટે જુદી-જુદી પ્રકારની આંકડાકીય માહિતીઓ જેવી કે NPAના દર, વ્યાજના દર, વસુલાત માટેના પ્રમાણ, ગીરો મુકેલ મિલકતના સંદર્ભમાં તેમજ કાર્યવાહીની ઢીલના કારણે નુકશાનનો દર વગેરેનો ઉપયોગ કરી પરિણામમાં સરખામણી કરવા માટે અને હાલની પરિસ્થિતિ જાણવા માટે જુદા-જુદા કાયદાઓ તેમજ રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા અને ઈન્ડિયન બેંક એસોસિએશન દ્વારા બહાર પાડવામાં આવતા બુલેટીનો, જુદા-જુદા પ્રકાશનો, કમિટી રીપોર્ટ, સામાયિકો, વર્તમાનપત્રો વગેરેનો ધિરાણ વસુલાત માટેની સંશોધન પદ્ધતિના ભાગરૂપે અભ્યાસ કરવાનો છે.

૭) સંશોધનની મર્યાદાઓ :

૭.૧ આ સંશોધનના અભ્યાસ માટે જુદી-જુદી માહિતીઓ જે જુદા-જુદા કાયદાઓ તેમજ પ્રકાશનો,

કમીટી રીપોર્ટ, બુલેટીનો, પ્રકાશનો, અહેવાલો તેમજ રૂબરૂ મુલાકાત દ્વારા સંશોધન સમસ્યા વિશેની જાણકારી પુરતો જ મર્યાદિત રહેશે.

- ૭.૨ આ સંશોધન અભ્યાસનો મૂળભૂત હેતુ મર્યાદિત સંશોધન પુરતો જ છે, જેમાં ધિરાણ વસુલાતના સંદર્ભમાં જુદા-જુદા કાયદાઓની પ્રક્રિયા તેમજ તેનાં અમલીકરણ અને તે મુજબ વહીવટી કાર્યો પૂર્ણ કરતા સુધીની માહિતીઓ તપાસવાનો, તે સંદર્ભમાં ઉદ્ભવતી સમસ્યાઓ જણાવવાનો અને તે અંગેના તારણો તેમજ સૂચનો કરવા પુરતો જ મર્યાદિત છે.
- ૭.૩ આ સંશોધનનો અભ્યાસ ભારતીય બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ પુરતો જ મર્યાદિત છે, તે વિશ્વના અન્ય કોઈ દેશની બેંકો કે નાણાકીય સંસ્થાઓના સંદર્ભમાં નથી.
- ૭.૪ ધિરાણ વસુલાતની સમસ્યાને પોતાની એક મર્યાદા છે, જેના અનુસંધાનમાં આ સંશોધન અભ્યાસની પોતાની પણ એક મર્યાદા છે.

૮) સંશોધનની ઉપયોગીતા :

- ૮.૧ વર્તમાન સમયમાં બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓને સિક્યુરીટાઈઝેશન એક્ટમાં ૨૦૦૨માં સુધારો કરી અમલમાં મૂકવામાં આવેલો છે, જે સુધારો ઘણો જ સુચક છે. જેનાં પરિણામ સ્વરૂપ ધિરાણ વસુલાત અંગેની ઘણી ખરી સમસ્યાઓ દૂર કરવા માટે આ સુધારાથી કાયદાને સક્ષમ બતાવવામાં આવેલ છે. તો આ કાયદાનાં સુધારાની વિસ્તૃત સમજૂતી કેસ લો આ સાથે સંશોધન અભ્યાસમાં રજૂ કરી તેની સરળ સમજૂતી આપી વધુ ઉપયોગી બનાવવામાં આવશે.
- ૮.૨ બેંકીંગ સેક્ટર સમગ્ર તથા નાણાકીય સંસ્થાઓ જ્યારે ધિરાણ કરે ત્યારે તે માટે લેવા જોઈતા સાવચેતીના પગલાઓ ધિરાણની સલામતીને લગતા જામીનગીરી અંગેના નિયમોની વિસ્તૃત ચર્ચા અહીં આ સંશોધન અભ્યાસનાં ભાગ તરીકે દર્શાવવામાં આવશે અને બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા ધિરાણ વસુલાત માટેના જે સમાધાનકારી પગલાઓ લેવામાં આવે છે તેની જાણકારી તેમજ બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓએ લીધેલા સમાધાનકારી પગલાઓથી વાકેફ કરી તેની સફળતા-નિષ્ફળતા વિશે વિસ્તૃત અભ્યાસ આ સંશોધન અભ્યાસમાં દર્શાવવામાં આવશે.
- ૮.૩ પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિમાં ધિરાણ વસુલાતના ક્ષેત્રે બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓની સમસ્યાઓ તે અંગેના પ્રવર્તમાન કાયદાઓ, તેનાં અમલીકરણની સમસ્યાઓ વિગેરે જણાવીને યોગ્ય સૂચનો અને પગલાઓની વિસ્તૃત માહિતી આપવાનો કે જેનાથી ધિરાણ વસુલાત અને તેની સમસ્યાનો વિસ્તૃત અને સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવશે જે સંલગ્ન વ્યક્તિઓને ઉપયોગી થશે.

बैंकिंग चिंतन-अनुचिंतन

(बैंकिंग पर व्यावसायिक जर्नल)

वर्ष 18 अंक 3

अप्रैल-जून 2006

प्रकरण - 2
धिराए करवी अंको
नाएाकीय संस्थाओ

भारतीय रिजर्व बैंक की
लोकपाल योजना

પ્રકરણ - ૨ : ધિરાણ કરતી બેંકો

તાને નાણાકીય સંસ્થાઓ

પ્રસ્તાવના :

આજે બેન્ક સમાજના એક આવશ્યક અંગ તરીકે ગણી શકાય. કોઈ સામાન્ય વ્યક્તિ પણ બેન્કમાં રોકાણ કરી અને પોતાના નાણાંની બચત કરી શકે છે. તેમજ તે પર વ્યાજ મેળવે છે. આ બેન્કો પાસેથી વ્યક્તિને નાણાંની જરૂરીયાત હોય નાણાં લોન સ્વરૂપે ઉછીના બેન્ક પાસેથી લે છે. બેન્ક દ્વારા દરેક લોન લેનારને આપવામાં આવેલ લોન અલગ અલગ હોય છે. અહીં આ પ્રકરણમાં બેન્ક અને ધિરાણની વ્યાખ્યાઓ આપવામાં આવેલી છે. તેમજ ધિરાણના પ્રકારો ઉપરાંત આદર્શ ધિરાણ માટેના સિદ્ધાંતોની વિસ્તૃત ચર્ચા કરવામાં આવેલી છે.

૧. વ્યાખ્યાઓ^(૮) :-

- ૧.૧ ભારતનાં ૧૮૮૧ નાં નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ્સ એક્ટની કલમ (૩) માં જણાવ્યા પ્રમાણે બેંક એટલે - બેંક શબ્દમાં બેંકર તરીકે કાર્ય તરીકે કાર્ય કરતી વ્યક્તિ અથવા કોર્પોરેશન અથવા કંપનીનો સમાવેશ થાય છે.
- ૧.૨ ૧૯૪૮ નાં બેંકિંગ નિયમન ધારાની કલમ-(૩)(અ) અન્વયે બેંકિંગ એટલે એવી કંપની કે જે ભારતનાં કોઈપણ ભાગમાં બેંકિંગ નો ધંધો કરતી હોય. આમ ભારતમાં બેંક એટલે.
 - (૧) જે વ્યક્તિ કે પેઢી, બેંક, બેંકર કે બેંકિંગ શબ્દનો ઉપયોગ કરતી હોય.
 - (૨) જે ભારતના કોઈપણ ભાગમાં બેંકિંગનો ધંધો કરતી હોય.
 - (૩) જે ધિરાણ કે રોકાણ કરવાના હેતુથી લોકો પાસેથી નાણાકીય થાપણો સ્વીકારતી હોય.
 - (૪) લોકો માગે કે તરત જ કે અન્ય કોઈપણ સમયે સ્વીકારેલી થાપણો પરત આપવા તૈયાર હોય.
- ૧.૩ વોલ્ટર લીફ :- બેંક એ એવી વ્યક્તિ કે નિગમ છે જે જાહેર થાપણો સ્વીકારે છે. અને તેમાંથી માંગણી થતાં ચેકોની સ્વીકૃતિ કરે છે.
- ૧.૪ હોરેક વ્હાઈટ :- બેંક એ શાખ અને વિનિમયની સગવડ આપતી સંસ્થા છે.
- ૧.૫ કેનેથ મેકેન્ઝી :- બેંક એ નાણાંનો વેપાર અને શાખ મેળવવાનું સાધન છે.
- ૧.૬ સરજહોજ પેજેટ :- બેંક એ નીચેનાં કાર્યો કરતી સંસ્થા છે.
 - (૧) થાપણો સ્વિકારવી.
 - (૨) ચાલુ ખાતા ખોલવા
 - (૩) ચેક આપવા અને ચુકવવા
 - (૪) તેના ગ્રાહકના ક્રેડિટ કે વિનાક્રેડિટ કરેલ ચેકની ઉઘરાણી કરવી.

૧.૭ પ્રો.કીનલે:- બેંક એટલે " જે લોકો પાસેથી ફાજલ કે બચત કરેલ નાણું એકઠું કરીને જેને નાણાની જરૂર છે તેને ધીરાણ કરતી સંસ્થા "

૧.૮ ૧૯૪૯ નાં બેંકીંગ નિયમન ધારો:- કલમ-૫ (બી) મુજબ બેંકીંગ એટલે ધિરાણ કરવાના, કે રોકાણ કરવાનાં હેતુથી લોકો પાસેથી નાણાંની થાપણો સ્વીકારવી, જે માંગે ત્યારે તરત જ અથવા બીજી કોઈ રીતે પરત કરવાની હોય અને જે ચેક, ડ્રાફ્ટ, ઓર્ડર અથવા બીજી રીતે ઉપાડી શકાય.

વિવરણ:- બેંકિંગ પ્રવૃત્તિનું મહત્વનાં લક્ષણમાં તેના ગ્રાહકો પાસેથી નાણા થાપણો સ્વરૂપે સ્વીકારવી અને તેમના લખેલા ચેકોની ચુકવણી કરવાનો સમાવેશ થાય છે.

કલમ-૫ (સી) બેંકીંગ કંપની એટલે ભારતમાં બેંકિંગ નો વ્યવસાય ધંધો કરતી કોઈપણ કંપની

ખુલાસો:- કોઈપણ કંપની કે જે માલના ઉત્પાદન કે વહન કરવાનાં કાર્યમાં રોકાયેલી હોય તેવી કંપનીઓ દ્વારા તેમનાં ધંધામાં નાણાંકીય સગવડતા ખાતર જાહેર જનતા પાસેથી નાણાંકીય થાપણો સ્વીકારે તેટલા માત્રથી તે તેઓ બેંકીંગ નો ધંધો કે વ્યવસાય કરતાં નથી, અને તેમનો સમાવેશ બેંકીંગ કંપનીમાં થતો નથી.

૧.૯ ડેબ્ટ રીકવરી ટ્રીબ્યુનલ એક્ટ-૧૯૯૩:- કલમ-૨ મુજબ બેન્ક એટલે

(૧) કોઈ બેંકીંગ કંપની.

(૨) કોઈ સંલગ્ન નવી બેંક, અથવા

(૩) સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા

(૪) કોઈ ગૌણ બેંક,

(૫) કોઈ વિભાગીય ગ્રામ્ય બેન્ક.

૧.૧૦ રીઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ-૧૯૬૪ :- કલમ-૪૫(ક) ની પેટા કલમ(૧) મુજબ બેંકીંગ કંપની એટલે બેંકીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ, ૧૯૪૯ ની કલમ-૫ માં વ્યાખ્યાયિત કરેલ બેંકીંગ કંપની અને તેમાં સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા, તેની કોઈ ગૌણ બેન્ક, કોઈ સંલગ્ન નવી બેન્ક કે જે બેંકીંગ કંપનીઝ એક્ટની કલમ-૩ હેઠળ ગઠિત થયેલ હોય અને કેન્દ્ર સરકાર જાહેરનામામાં આ સંદર્ભમાં કોઈ નાણાંકીય સંસ્થા પ્રસિધ્ધ કરે તે.

૨. બેન્કો અને નાણાંકીય સંસ્થાઓ :-

૨.૧ રાષ્ટ્રીયકૃત બેન્કો

બેન્કીંગ ક્ષેત્રે સામાજિક નિપટાણની વ્યાખ્યા સૌપ્રથમ ૧૯૬૭ ભારત સરકારે આપેલ હતી તે વ્યાખ્યા બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ ને અનુલક્ષી છે. તે કાયદા ના સુધારા મુજબ બેન્કના ડાયરેક્ટર પાસે એકાન્ટસી (નામા) એગ્રીકલ્ચર એન્ડ રૂરલ ઈકોનોમી (ખેતી અને ગ્રામ્યની આર્થિક) પરિસ્થિતી બેન્કીંગ

કોરપોરેશન (બેન્કનો સહકાર) ઈકોનોમિક્સ (અર્થશાસ્ત્ર) ફાઈનન્સ લો (નાણાકીય કાયદા) સ્મોલ સ્કેલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ (નાનો ઉદ્યોગ) વગેરે જે બેન્કીંગ ક્ષેત્રે ઉપયોગી હોય તેનું જ્ઞાન હોવું જરૂરી છે. બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટમાં સરકારે જે સુધારા કર્યા તે ખુબ સંતોષકારક ન હતા. નેન્લકેડીટ કાઉન્સીલના ઉચ્ચ અધિકારી ડો. ડી.આર.ગડગીલ સામુહિક અભ્યાસ કર્યા બાદ પોતાના રીપોર્ટમાં બેન્કના નેશનલાઈઝેશન વિષે કહ્યું હતું. અમુક રાજકારણી પક્ષો ડો. ગડગીલ ના રીપોર્ટને ટેકો આપ્યો હતો. સરકારે નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે ઘણા દેશોમાં બેન્કોનું કાર્ય સરકારના હાથમાં હોય છે. જેમકે જર્મનીમાં ૬૫% થી ૭૦%, ફ્રાન્સમાં ૭૦% થી ૮૦%, ઈટલીમાં ૮૦% સરકારના ભાગે હોય છે. જેથી તે વખતના આપણા પ્રધાનમંત્રી તેમજ નાણામંત્રી શ્રી મોરારજીદેસાઈ એ તા. ૧૪ ડીસેમ્બર ૧૯૬૭ ના રોજ જાહેર કર્યું કે સરકાર બેન્કો પર સામજિક નિયંત્રણ રાખશે.

જુન ૧૯૬૯ ના અંત સુધી ૧૪ મુખ્ય વ્યવસાય લક્ષી બેન્કો જેની પાસે કુલ ૫૦ કરોડથી વધુ રકમ જમા હોય તેવી બેન્કો ને ૧૯ જુલાઈ ૧૯૬૭ ના રોજ પ્રમુખના વટહુકમથી રાષ્ટ્રીય કરણ કરવામાં આવેલ હતું.

બેન્કીંગ કંપની બીલ ૧૯૬૯ નો કાયદો સંસદ સમક્ષ તા. ૨૫ જુલાઈ ૧૯૬૯ ના રોજ મુકવામાં આવેલ હતો. જે બન્ને સભાએ કબુલ-મજૂર રાખેલો હતો પરંતુ ભારતની સુપ્રીમ કોર્ટે એ રાષ્ટ્રીયકરણ અંગેનું વટહુકમ રદ કરેલ પરંતુ ફરીવાર બેન્કોનું રાષ્ટ્રીયકરણ ૧૯૭૦ માં ૧૫ ફેબ્રુઆરી ના પ્રમુખ વટહુકમથી થયેલ હતું. વટહુકમની જગ્યાએ બેન્કીંગ કંપની ૧૯૭૦ કાયદો અમલમાં આવેલો હતો. મુખ્ય બેન્કોનું રાષ્ટ્રીયકરણ કરવાનો હેતુ આર્થિક પરીસ્થિતિને નિયંત્રણમાં રાખવા માટે હતો, અને આર્થિક પ્રગતિ કરવા તેમજ રાષ્ટ્રીય કાર્ય પધ્ધતી તેમજ અન્ય કાર્યો પૂર્ણ કરવા માટે છે. નીચે મુજબ બેન્કો નું રાષ્ટ્રીયકરણ કરવા માં આવેલ છે.

(1) Central Bank of India Ltd.	(8) Dena Bank Ltd.
(2) Bank of India Ltd.	(9) Syndicate Bank Ltd.
(3) Punjab National Bank Ltd.	(10) Union Bank of India Ltd.
(4) Bank of Baroda Ltd.	(11) Allahabad Bank Ltd.
(5) United Commercial Bank Ltd.	(12) India Bank Ltd.
(6) Canara Bank Ltd.	(13) Bank of Maharashtra Ltd.
(7) United Bank of India Ltd.	(14) India Overseas Ltd.

તારીખ ૧૫ એપ્રિલ ૧૯૮૦ ના રોજ ભારત સરકારે નીચે મુજબ ની ૬ વ્યવસાય લક્ષી બેન્કો જેની માંગણી તેમજ સમય અને જવાબદારી ૨૦૦ કરોડ થી વધુ હોય તેવી બેન્કોનું રાષ્ટ્રીયકરણ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા વટહુકમથી કરવામાં આવેલ છે.

(1) Andhra Bank Ltd.	(4) Oriental Bank of Commerce Ltd.
(2) Corporation Bank Ltd.	(5) Punjab and sind Bank Ltd.
(3) New Bank of India Ltd.	(6) Vijaya Bank Ltd.

૨.૨ ખાનગી બેન્કો :

રાષ્ટ્રીયકરણ કરેલ બેન્કો સીવાય અન્ય બીજી ખાનગી બેન્કો કામગીરી કરે છે. આ ખાનગી બેન્કો કંપની એક્ટ ૧૯૫૬ હેઠળ નોંધ કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રકારની બેન્કો નીચે મુજબની છે.

(1) The Federal Bank Ltd.	(4) The Karar Vyasya Bank Ltd.
(2) The Bank of Rajasthan Ltd.	(5) The Janyli Bank Ltd.
(3) The Catholic Jyrian Bank Ltd.	(6) The Vyasya Bank Ltd. વગેરે.

જ્યારથી ભારતની અંદર મુક્તિપ્રથા સામેલ થઈ ત્યારથી રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયાએ ખાનગી બેન્કોને પરવાનગી આપેલ હતી. નર્સિહ કમીટીએ પોતાના રિપોર્ટમાં જણાવેલ છે કે નવી બેન્કોને ખાનગી ક્ષેત્રે નાણાકીય પદ્ધતિની અંદર સહેલાઈથી પ્રવેશ આપવો જોઈએ તેની માટે તેનું લઘુત્તમ રોકાણ નક્કી કરવું પડે છે. તે ઉપરાંત અન્ય જરૂરિયાતો માટે તેમજ કાર્યો કરવા માટે જરૂરિયાતો માટેની જોગવાઈઓ નાણા પદ્ધતિમાં ઉમેરવી પડે છે. કમીટીએ એવો સુજાવ આપેલ છે કે સરકારો તેમજ ખાનગી બેન્કો વચ્ચે કામગીરી બાબતે કોઈ પણ તફાવત હોવો ન જોઈએ.

રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયાએ તા. ૨૨-૧-૧૯૯૩ના રોજ પ્રેસ દ્વારા નવી ખાનગી બેન્કોના પ્રવેશ માટે માર્ગદર્શન જાહેર કરેલ હતું. આના અનુસંધાનમાં આવી ઘણી બધી ખાનગી બેન્કોને બેન્કીંગ ક્ષેત્રે કામગીરી માટે પરવાનગી આપી લાયસન્સ આપેલ હતું, અને ત્યાર બાદ આવી ખાનગી બેન્કોની સ્થાપના થયેલ હતી. નીચે મુજબની બેન્કો ભારતમાં ચાલતી નવી બેન્કો છે.

(1) Bank of Punjab Ltd.	(5) ICICI Bank Ltd.
(2) Centurian Bank Ltd.	(6) IDBI Bank Ltd.
(3) Global Trust Bank Ltd.	(7) INDUS Bank Ltd.
(4) HDFC Bank Ltd.	(8) UTI Bank Ltd.

૨.૩ વિદેશી બેન્કો :

જે બેન્કોની સ્થાપના દેશ બહાર વિદેશમાં થયેલ હોય તેને વિદેશી બેન્કો કહે છે. RBI નવી વિદેશી બેન્કોને ભારતમાં વ્યવસાય કરવા માટે અનુમતિ આપે છે, પરંતુ તે અનુમતિ આપતા પહેલા તેની નાણાકીય પરિસ્થિતિ, તેનો દેશ તેમજ વિદેશોમાં સ્થાન, તેમજ પ્રમાણ, બન્ને રાજ્યો સાથેના આર્થિક તેમજ રાજકીય સંબંધો, વિદેશી બેન્ક જે સ્થાન પર હોય તે સ્થાનની અન્ય ભારતીય બેન્કો સાથે કોઈતફાવત ન હોવો જોઈએ, વિદેશી બેન્કો જે સ્થાન પર હોય તે રાજ્ય નું નિયંત્રણ હોવું જોઈએ.

એવું ઠરાવવામાં આવેલ છે કે આ વિદેશી બેન્કોની લઘુત્તમ મુડી US \$ 25 મિલિયન હોવી જરૂરી છે. જે ત્રણ શાખાઓ વચ્ચે ત્રણ ભાગમાં વહેંચાયેલી હોય છે. પહેલી શાખા પાસે US \$10 મિલિયન બીજી શાખા US \$ 10 મિલિયન અને ત્રીજી શાખા US \$ 5 મિલિયન આમ, કુલ મુડી વહેંચાયેલી હોય છે. વધારાની અન્ય શાખાઓને પરવાનગી, તેની નાણાકીય ને પ્રમાણ નિરિક્ષણ તેમજ વહીવટી કામગીરી

જોયા બાદ આપવામાં આવે છે. આપવામાં આવતી લાયસન્સની સંખ્યા વર્લ્ડ ટ્રેડ ઓગેનયઝેસન સાથે ભારત સરકારે નક્કી કરેલ હોય તે મુજબ આપવામાં આવે છે. હાલમાં દર વર્ષે ૧૨ લાયસન્સ (જુની તેમજ નવી બેન્કોને) આપવામાં આવે છે. સપ્ટે ૩૦, ૨૦૦૨, ના રોજ ભારતની અંદર આવી ૪૦ વિદેશી બેન્કો કામ કરતી હતી જેની ૨૦૩ શાખાઓ હતી. જેમાં ૪ બેન્કોની ૧૦ અથવા તેનાથી વધુ શાખાઓ હોય શકે ૧૮ બેન્કો એવી હતી, જે માત્ર એક શાખા સાથે કામગીરી બજાવતી હતી, વિદેશી બેન્કોની શાખાઓ ૨૫ કેન્દ્રો અને ૧૫ રાજ્યોમાં ફેલાયેલી છે. વિદેશી બેન્કોએ ભારતની અંદર પોતાની પ્રતિનિધિ કચેરીઓની સ્થાપના કરેલ હતી. જેમાં ૧૮ મુંબઈમાં, ૩ નવી દિલ્હીમાં, ૧ ચેન્નાઈમાં છે. આમ, કુલ ૫૩ બેન્કોની સ્થાપના ભારતની અંદર પોતાની શાખાઓ અથવા પ્રતિનિધિ કચેરીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલ છે.

ભારતમાં આવેલ ૪ બેન્કો, Dresdner Bank, Commerz Bank, KBC Bank અને Siam Commercial Bank પોતાની કામગીરી સમેટવા માંગે છે. તે સમેટવા માટેની કાયદાકીય પ્રક્રિયા હજુ ચાલુ છે.

૨.૪ ભારતીય બેન્કોની દરિયાપારની શાખાઓ :- (Overseas Branches of Indian Banks)

ભારતીય બેન્કોમાં વિદેશમાં પોતાની શાખા તેમજ કચેરીઓની સ્થાપના કરવામાટે પરવાનગી આપવામાં આવેલ છે. હાલ ૯ બેન્કોની (૮ સરકાર ક્ષેત્રે અને ૧ ખાનગી ક્ષેત્રે) શાખાઓ વિદેશોમાં કામગીરી બજાવે છે ૧૯૮૪ માં RBI એ માર્ગદર્શન આવી બેન્કોની કામગીરી માટે ધ્યાન દોરેલ હતું. આ પધ્ધતિમાં વિદેશી ક્ષેત્રોમાં કામ કરવા માટે ત્રણ ભાગ પાડવામાં આવેલ છે.

- □ Management of Risk assets, Particularly Credit Portfolio.
- □ સંપત્તિનું જોખમી સંચાલન, ખાસ ઉધાર ખાતુ.
- □ Asset Liability Management System.
- □ સંપત્તિની જવાબદારી માટેની સંચાલન પધ્ધતિ.
- □ Administrative Rules
- □ વહીવટી નિયમો.

સપ્ટે, ૨૦૦૨ના અંત સુધી વિદેશમાં આવેલ ભારતીય બેન્કોની શાખાઓની સંખ્યા ૯૩ તેમજ પ્રતિનિધિ કચેરીઓની સંખ્યા ૧૭ થયેલ હતી. ભારતની વિદેશમાં રહેલ ગૌણ તેમજ સંયુક્ત કચેરીઓ ૧૫ અને ૫ હતી.

૨.૫ સહકારી બેન્કો :- (Co-Operative Banks of India)

ભારતની અંદર સૌપ્રથમવાર સહકારી મંડળીઓ માટે ૧૯૦૪ માં પગલા લેવાયા અને સૌપ્રથમવાર Co-Operative (credit SoCMiety Act.) (સહકારી મંડળીનો કાયદો) અમલમાં આવેલ હતો. જેની અંદર સહકારી મંળની સ્થાપના તેમજ કામગીરી માટેનું માર્ગદર્શન આપવામાં આવેલ હતુ. આ મંડળીઓ ની સ્થાપના સામાન્ય માણસોને નાની રકમની સહાયતા આવામાં થયેલ હતી. આ કાયદામાં ૧૯૧૨ માં

સુધારો આવેલ હતો. જે મુજબ કેન્દ્રીય તેમજ બેંક સંઘની સહકારી મંડળી તરીકે સ્થાપના કરી શકાય છે. સહકારનો વિષય એક રાજ્ય વિષય તરીકે ભારત સરકારના કાયદા ૧૯૧૯ મુજબ બની ગયેલ હતો. જેના કારણે સહકારી મંડળીના કાયદાનો અમલ ૧૯૨૫ અને ૧૯૩૧ માં મુંબઈ તેમજ મદ્રાસમાં થયેલ હતો.

સહકારી મંડળીઓની સ્થાપના ભારતના જુદા-જુદા રાજ્યોમાં થયેલ છે. ૧૯૫૨ માં રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ કેન્દ્રીય તેમજ રાજ્ય દરજ્જે આ મંડળીઓ ઉપર નિરીક્ષણ સમય-સમયે નક્કી કરેલ છે. જેની માટે સહકારી મંડળીઓને રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ સહમતી આપેલ છે. ૧૯૬૬ ના રોજ બેન્કિંગ રેગ્યુલેસનનો કાયદો, ૧૯૪૯ સહકારી મંડળીઓ માટે પણ અમલમાં આવેલ હતો અને બેન્કિંગ નિયમના કાયદા ૧૯૫૬ મુજબ સહકારી મંડળીઓનું નિરીક્ષણ કાયદાકીય પદ્ધતિના આધારે કરવામાં આવતું હતું.

સહકારી બેંકોના પ્રકાર તેની કામગીરીના આધારે નીચે મુજબ છે.

a. પ્રાથમિક શહેરી સહકારી બેંક :- (Primary Urban Co-Operative Banks)

આ નાની સહકારી બેંકો મેગા શહેરો તેમજ નાના નગરમાં તેમજ વિસ્તારમાં કામગીરી બજાવે છે. તેઓ ત્યાંના સ્થાનિક વ્યક્તિઓની જરૂરિયાત પૂરી પાડે છે. આ મંડળીઓની નોંધાણી રાજ્ય સહકારી મંડળીઓના કાયદા મુજબ સહકારી મંડળીઓના રજીસ્ટ્રારશ્રી દ્વારા કરવામાં આવે છે. ત્યાર પછી બેન્કિંગ વ્યવસાય આરંભ કરવા માટે બેન્કિંગ રેગ્યુલેસન કાયદા ૧૯૪૯ની કલમ ૨૨ ની જોગવાઈ મુજબ રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા લાયસન્સ આપવામાં આવે છે.

RBI કાયદા ૧૯૩૪ ના બીજા પરિશિષ્ટમાં UCBS (Urban Co-Operative Banks) નો સમાવેશ થાય છે. તે મુજબ આ બેંકનો ઓખી માંગણી અને સમય જવાબદારી ઓછામાં ઓછી ૧૦૦ કરોડ હોવી જોઈએ અને તેની તમામ જવાબદારી ચોકકસ પસંદગી મુજબ સંતોષકારી હોવી જોઈએ. માર્ચ ૩૧, ૨૦૦૨ માં ૫૨ UCBS હતી. તેના પ્રમાણમાં આગલા વર્ષે ૫૧ UCBS હતી. આ તમામ બેંક પરિશિષ્ટ મુજબ છે.^(૯)

વર્ષ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ દરમિયાન UCBS ની આવક માં ૨.૬%નો વધારો અને ખર્ચમાં ૧.૧%નો ઘટાડો થયેલ હતો. જેના કારણે તેનો નફામાં ૧.૩% નો વધારો હતો. UCBS એ બીજા વર્ષમાં ઓખી નુકસાની નોંધાવેલ હતી. જેનો ઘટાડો રૂ. ૩૦૪ કરોડ ૨૦૦૧-૦૨ માં થયેલ હતો. જેના પ્રમાણમાં નુકસાની રકમ વર્ષ ૨૦૦૦-૦૧ માં રૂ. ૧૦૨૩ કરોડ હતો. વર્ષ ૨૦૦૧-૦૨ માં વ્યાજની આવકમાં ૨.૯%નો ઘટાડો થયેલ હતો. તેમજ અન્ય આવકમાં ૮૬.૭%નો વધારો થયેલ હતો. તે ઉપરાંત ખર્ચની રકમમાં ૪૧.૬% નો ઘટાડો જોગવાઈઓ અને ઓછી આકસ્મિક પરિસ્થિતિઓના કારણે થયો હતો.^(૧૦)

(૯) રીપોર્ટ ઓન ટ્રેડ એન્ડ પ્રોસેસ ઓફ બેન્કિંગ ઈન ઈન્ડિયા ૨૦૦૧-૨૦૦૨

(૧૦) રીપોર્ટ ઓન ટ્રેડ એન્ડ પ્રોસેસ ઓફ બેન્કિંગ ઈન ઈન્ડિયા ૨૦૦૧-૨૦૦૨

b. જીલ્લા પ્રમાણે કેન્દ્રીય સહકારી બેંકો (Central Co-Operative Banks of district level)

કેન્દ્રીય સહકારી બેંક પ્રાથમિક સહકારી મંડળીઓનો એક ભાગ છે. જેની સ્થાપના સામાન્ય રીતે કોઈ પણ જીલ્લામાં કરવામાં આવેલ હોય છે અને તેની મુખ્ય કચેરી તે જીલ્લાના મુખ્ય સ્થાને કરાતી હોય છે. કેન્દ્રીય સહકારી બેંકના બે પ્રકાર હોય છે. પહેલા પ્રકારને બેન્કિંગ યુનિયન તરીકે ઓળખાય છે. જેમા તેના સભ્યો સહકારી મંડળીઓના સભ્ય બની શકતા નથી અને બીજા પ્રકારમાં સહકારી બેંકના સભ્યો મિશ્ર સંખ્યામાં હોય છે એટલે કે તેમા વ્યક્તિઓ તેમજ અન્ય સહકારી મંડળીઓનો સમાવેશ થાય છે. કેન્દ્રીય બેંકના બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટર્સ સ્થાનિક રહેવાસી હોય છે. જે વ્યાપાર સાથે સંકળાયેલા હોય છે અને મધ્યમ વર્ગના હોય છે. આ બેંકો મુખ્ય ભુમિકા ભજવે છે.

કેન્દ્રીય સહકારી બેંકોને નાણાકીય સહકાર રાજ્ય સહકારી બેંકો પાસેથી મળતો હોય છે. તેઓ નાણાકીય સહાય તેનો સભ્યોને એટલે કે પ્રાથમિક સહકારી મંડળીઓને કરવાનું હોય છે. આ બેંકોનું સમતોલન કેન્દ્રો કહેવામાં આવે છે, કારણ કે તેઓ વધારાનો ભંડોળ જરૂરિયાતવાળી મંડળીઓને આપતું હોય છે. કેન્દ્રીય સહકારી બેંકોનો ભંડોળ ક્ષેત્ર શેરમૂડી, રિઝર્વ ભંડોળ, વ્યક્તિઓની જમા કરેલ રકમ, વધારાની (રકમ) ભંડોળ, પ્રાથમિક સહકારી મંડળીઓના રિઝર્વ ભંડોળ અને રાજ્ય સહકારી બેંક પાસેથી મળેલ લોન તેમજ ઓવરડ્રાફ્ટમાંથી આવે છે. આ રકમ પ્રાથમિક સહકારી મંડળીઓની લેણી રકમ કરતા ૩% વધુ હોય છે. જેથી તેઓ પોતાનો ખર્ચો રિઝર્વ ભંડોળ બનાવવા માટે અને પોતાના સભ્યોને ડિવિડન્ડ આપવા ઉપયોગમાં લઈ શકે છે. આ બેંક નિરિક્ષકોને સંપત્તિનું સ્ટેટમેન્ટ તેમજ સામાન્ય ઉધાર જે પ્રાથમિક સહકારી મંડળીઓને આપવામાં આવેલ હોય તેનું નિરિક્ષણ કરવા માટે નોકરી આપવામાં આવે છે. સહકારી મંડળીઓ એ તેના ચોખ્ખા નફાનો ૨૫% રકમ રિઝર્વ ભંડોળમાં તબદીલ કરવી પડે છે.

કેન્દ્રીય સહકારી બેંકોમાં માર્ચ ૨૦૦૧ ના અંત સુધી માં પ્રમાણમાં કોઈપણ પ્રકારનો ફેરફાર તેના સ્થાન અંગે થયેલ નથી કુલ જવાબદારીના ૨/૩ તેમજ ૧/૬ ના ભાગે જમા ઉધારની રકમનો વ્યવહાર થતો હોય છે. કેન્દ્રીય સહકારી બેંકના ભંડોળના ૨૪.૨% નો વધારો થયેલ હતો. સંપત્તિના પ્રમાણમાં નીચે મુજબનો ફેરફાર થયેલ હતા. કુલ સંપત્તિમાંથી રોકડ તેમજ બેંક બેલેન્સનો ઘટાડો થયો અને રોકાણ તેમજ લોનમાં વધારો થયો માર્ચ ૩૧, ૨૦૦૧ સધી બેંકના રોકાણમાં ૨૨.૨% નો વધારો ગયા વર્ષ કરતા જોવા મળ્યો હતો. માર્ચ ૨૦૦૨ ની માહિતી મુજબ જમા થયેલ રકમ ૧૩.૮% થી ૫.૧% થયેલ હતી લેણી રકમના પ્રમાણમાં પણ ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો.^(૧૧)

વર્ષ ૨૦૦૦-૦૧ દરમિયાન આવક તેમજ ખર્ચમાં વધારો ૧૨.૭% તેમજ ૧૦.૮% થયો હતો. વ્યાજની આવક કુલ આવકની ૮૫% હતી. જેમા વ્યાજ માટેનો ખર્ચ ૨/૩ ભાગ હતો. કામગીરી

માટેનો ખર્ચ વર્ષ ૨૦૦૦-૦૧ ઓછો હતો ૪.૭% વર્ષ ૨૦૦૦-૦૧ માં ૩૬૭ કેન્દ્રીય સહકારી બેંકમાંથી ૨૪૫ બેંકોએ નફો કરેલ હતો અને બાકીની ૧૧૨ બેંકોએ નુકસાની કરેલ હતી. તેના નફાને પરિસ્થિતિમાં સુધારો ૨૦૦૦-૦૧ દરમિયાન જોવામાં આવ્યો હતો.

c. **રાજ્ય સહકારી બેંકો રાજ્ય મુજબ :-** (State Co-Operative Banks of State level)

રાજ્ય સહકારી બેંકો કેન્દ્ર સહકારી બેંકોનો એક ભાગ છે. રાજ્ય સહકારી બેંકોની શેરમૂડી કેન્દ્રીય બેંકને આપવામાં આવેલ હોય છે. આ બેંકોનો મૂડી ક્ષેત્ર, શેરમૂડી, રિઝર્વ ભંડોળ, જમા કરેલ રકમ, કેન્દ્રીય સહકારી બેંકને આપેલ વધારાનો ભંડોળ, ટુકા સમય માટે આપેલ લોન, તેમજ સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય બેંકો પાસેથી મળેલ ઓવરડ્રાફ્ટ ની રકમમાંથી આવે છે. રાજ્ય સહકારી બેંક પ્રાથમિક ખેતીવાડી મંડળીઓને નાણા ધરે છે. જેના ક્ષેત્રમાં કેન્દ્રીય બેંક ન હોય. રાજ્ય સહકારી બેંકને ભંડોળ તંગીના સમયે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા પાસેથી પણ મળે છે. રાજ્ય સહકારી બેંકનો ભંડોળ સૌપ્રથમ કેન્દ્રીય સહકારી બેંકને જાય છે. ત્યાર પછી પ્રાથમિક ખેતીવાડી મંડળીઓને જાય છે. ત્યારબાદ છેવટે વ્યક્તિગત રીતે કોઈપણ જરૂરીયાતવાળા વ્યક્તિને ધિરાણ તરીકે મળે છે.

૨.૬ **પ્રાદેશિક ગ્રામ્ય બેંક :- (Regional Rural Bank)**

Regional Rural Banks Act 1976 (પ્રાદેશિક ગ્રામ્ય બેંકનો કાયદો) ગ્રામ્ય ક્ષેત્રે વિકાસ કરવા માટે અમલમાં આવેલ હતો. ગ્રામ્ય ક્ષેત્રે ખેતીવાડી, વ્યાપાર, વ્યવસાયલક્ષી કારખાના અને અન્ય સુવિધાઓ તેમજ નાના ખેડુતો, ખેતીવાડી કરતા મજૂરો તેમજ ગ્રામ્યને લગતા કાર્યક્ષેત્રોને સહાયતા સહેલાથી આ બેંકો દ્વારા મળે છે. આ બેંકોની અધિકૃત મૂડી ૫ કરોડની હોય છે. જેનું વિભાજન ૫ લાખ શેર જેનું એકનું મૂલ્ય રૂ. ૧૦૦ હોય છે. કેન્દ્રીય સરકાર આ મૂડીની રકમમાં વધારો અથવા ઘટાડો રાષ્ટ્રીય બેંકની સલાહ મુજબ કરી શકે છે. તેમ છતાં આ અધિકૃત મૂડીની રકમ ૨૫ લાખની નીચે ઘટી શકતી નથી.

આ બેંકની મૂડીની રકમ કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા નિશ્ચિત કરેલ હોય છે. પરંતુ કોઈપણ સંજગોમાં ૨૫ લાખથી નીચે અથવા ૧ કરોડથી વધુ જઈ શકતી નથી. આ બેંકોની કુલમૂડીમાં ૫૦% કેન્દ્રીય સરકાર ૧૫% જે તે રાજ્ય સરકાર, અને ૩૫% યોજક બેંક દ્વારા આપેલ રકમમાંથી બનેલ હોય છે. આ મૂડીની રકમમાં વધારો બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટર્સ દ્વારા રાષ્ટ્રીય બેંક, રાજ્ય સરકાર તેમજ યોજક બેંકની સલાહ અનુસાર કેન્દ્ર સરકારની પરવાનગીથી કરી શકાય છે. વધારાની મૂડીની રકમ પણ કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર, તેમજ યોજક બેંક દ્વારા ઉપર દર્શાવેલ પ્રમાણ મુજબ આપવામાં આવે છે. સામાન્ય વહીવટોનું સંચાલન પ્રાદેશિક ગ્રામ્ય બેંકના બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટર્સ દ્વારા થાય છે.

પ્રાદેશિક ગ્રામ્ય બેંક નીચે મુજબ વ્યવસાયલક્ષી કાર્ય કરી શકે છે.

- આ બેંકના ખેડૂતોને તેમજ મજૂરોને વ્યક્તિગત રીતે અથવા વ્યક્તિઓના જુથને, સહકારી મંડળીઓ ને જેમા બજારલક્ષી ખેતીવાડીને મંડળીઓ, ખેતીવાડીની પ્રક્રિયા કરતી મંડળીઓ, સહકારી ખેતીવાડી મંડળીઓ પ્રાય મિક ખેતીવાડી મંડળીઓ તેમજ ખેડૂતોને સેવા આપતી મંડળીઓને ખેતીવાડી ક્ષેત્રે, ખેતીવાડીના કાર્યો અંગે ધિરાણ આપે છે.
- પ્રાદેશિક ગ્રામ્ય બેંકના વ્યક્તિઓ જે વ્યાપાર તેમજ નાના કારખાના અને અન્ય ઉત્પાદનને લગતા કાર્યો માટે પોતાના ક્ષેત્રની મર્યાદા મુજબ ધિરાણ આપે છે.

પ્રાદેશિક ગ્રામ્ય બેંકનું નિરિક્ષણ ખેતીવાડી અને ગ્રામ્ય વિકાસ માટેની રાષ્ટ્રીય બેંક (National Bank for Agriculture and Rural Development) દ્વારા કરવામાં આવે છે. પ્રાદેશિક ગ્રામ્ય બેંક પોતાની અન્ય શાખાઓ રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાની પરવાનગી અને NABARD ની ભલામણ મેળવ્યા બાદ ખોલી (સ્થાપિત) શકે છે. Return અને Statement ની નકલો રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાને તેમજ NABARD ને બેકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ ની જોગવાઈઓ મુજબ પાઠવવી પડે છે. પ્રાદેશિક ગ્રામ્ય બેંકો સંતોષકારક રીતે કામ કરી શકતી નથી. ૧૯૯૫-૯૬ ના વર્ષમાં ૧૯૬ બેંકોમાંથી માત્ર ૪૪ બેંકને નફો મળેલ હતો. ભારત સરકારે આ બેંકોનો પાયો તેમજ બંધારણ સુધારવા માટે ભંડારી કમિટી અને બાસુ કમિટીની નિમણૂક કરેલ છે. પ્રાદેશિક ગ્રામ્ય બેંકોની મૂડીમાં સુધારો કરવામાં આવે છે, તેમજ અન્ય પધ્ધતિમાં સુધારો કરવામાં આવે છે. જેમ કે સહેલાઈથી શાખા માટેનું લાયસન્સ, નાણા રોકાણ માટેનું માર્ગદર્શન અને અન્ય ક્ષેત્રે જુદી-જુદી કામગીરીઓ.

વર્ષ ૨૦૦૦-૦૧ તેમજ ૨૦૦૧-૦૨ માં પ્રાદેશિક ગ્રામ્ય બેંકની પરિસ્થિતિમાં સુધારો થયેલો હતો. વર્ષ ૨૦૦૧-૦૨ દરમિયાન ૧૯૬ નફો કરતી પ્રાદેશિક ગ્રામ્ય બેંકનો ચોખ્ખો નફો ૬૦૮ કરોડ હતો. કુલ સંપત્તિના પ્રમાણમાં ચોખ્ખા નફાનું પ્રમાણ ૧.૨% ૨૦૦૦-૦૧ માં હતું. જે ૨૦૦૧-૦૨ માં ૧.૧% થયેલ હતું. છેલ્લા ઘણા વર્ષોથી બેંકની સંપત્તિમાં સુધારો જોવા મળેલ છે. જેનું કારણ એ છે કે તેની વસુલાતની પધ્ધતિમાં સુધારો નોંધવામાં આવેલ છે. આ બેંકમાં વસુલાતની પધ્ધતિમાં સુધારો કરવા માટે તેમજ NPA નું પ્રમાણ ઘટાડવા માટે One time settlement ની યોજના મુકવામાં આવેલ હતી. જેનો અમલ ૩૧ માર્ચ, ૨૦૦૨ સુધી હતો. પ્રામાણિક સંપત્તિ વર્ષ ૨૦૦૧-૦૨ માં ૮૩.૯% હતી અને ૨૦૦૦-૦૧ માં ૮૧.૨% હતી.^(૧૨)

૨.૭ જામીન વિકાસલક્ષી બેંક :- (Land Development Banks)

જામીન વિકાસલક્ષી બેંકની સ્થાપના લાંબી મુદતના ધિરાણની સહાયતા આપવા માટે થયેલ હતી. સૌપ્રથમ ૧૯૨૦ માં આ બેંકની સ્થાપના પંજાબના સિન્ઢ સ્થાને થયેલ હતી. ત્યારબાદ આ બેંક ૧૯૨૯ માં મદ્રાસમાં કેન્દ્ર જામીનલક્ષી ધિરાણ બેંકના નામે સ્થાપિત થયેલ હતી. આ બેંક જામીનના ગીરોની

સામે લાંબા સમય માટે લગભગ ૧૫ થી ૨૦ વર્ષ માટે ધિરાણ આપે છે. આ ધિરાણ ખેડૂતોને ખેતીવાડીની વિકાસ માટે ખેતી અંગે વપરાતા સાધનો માટે તેમજ જૂનના ધિરાણમાં સહાયતા આપવા માટે આપવામાં આવે છે. આ બેંકની મૂડીનો સમાવેશ શેરમૂડી રિઝર્વ ડિપોઝિટ, ધિરાણ તેમજ ડિબેન્યર્સ દ્વારા થાય છે. આ બેંકના બે પ્રકાર છે.

□ □ કેન્દ્રીય જામીન વિકાસ બેંક (Central Land Development Bank)

□ □ પ્રાથમિક જામીન વિકાસ બેંક (Primary Land Development Bank)

કેન્દ્રીય જામીન વિકાસલક્ષી બેંક પ્રાથમિક જામીન વિકાસ બેંકને નાણાકીય સહાય બોન્ડ અને ડિબેન્યર્સના સ્વરૂપમાં આપે છે. આ બેંકો લાંબા સમય માટે ખેડૂતોને જામીન ગીરો સામે ધિરાણ આપે છે, પરંતુ ધિરાણ આપેલ રકમની વસૂલાત કરી શકતી નથી. તે માટેની કરવામાં આવતી કાયદેસરની કાર્યવાહી કોર્ટ દ્વારા તે મિલકતની હરાજ કરી શકાય છે. પરંતુ તે પણ સંતોષકારી નથી.

૨.૮ સ્થાનિક ક્ષેત્રિય બેંક :- (Local Area Banks)

ઓગષ્ટ ૧૯૮૬ માં રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ સ્થાનિક બેંકની સ્થાપના કરવા માટે માર્ગદર્શન જાહેર કરેલ હતું. આ બેંક ગ્રામ્ય વિકાસ બચત કરવા માટે તેમજ ગ્રામ્ય વિસ્તારની કામગીરી તેમજ વિકાસ માટે સહાયતા કરે છે. આપેલ માર્ગદર્શન મુજબ આ બેંકની મૂડી લઘુત્તમ રૂ ૫ કરોડ હોવી જોઈએ. જેમાંથી રૂ ૨ કરોડનો ફાળો યોજકો દ્વારા ફાળવવામાં આવેલ હોવો જોઈએ. આ બેંકની નોંધણી Public Limited Company હેઠળ Company Act - 1956 મુજબ થવી જોઈએ. જેનું લાયસન્સ બેંકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ ની જોગવાઈઓ મુજબ આપવાનું હોય છે. આ બેંક રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ ૧૯૩૪ ના પરિશિષ્ટ ૨ મુજબ કામગીરી કરી શકે છે. આ બેંકના યોજકો કોઈપણ વ્યક્તિ, સંસ્થા, અથવા મંડળી હોય શકે છે. આ બેંકના શેરહોલ્ડરે પોતાના મતનો અધિકાર બેંકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ ની કલમ ૧૨ (૨) હેઠળ માત્ર ૧૦% ઠરાવ મુજબ હોય છે.

૨.૯ ઔદ્યોગિક નાણાકીય વ્યવસ્થા કરતી મંડળીઓ :- (Industrial Finance Corporation of India)

આઝાદી મળ્યા બાદ ભારત સરકારની નજર ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે પડી જેમા તેને નિરિક્ષણ કર્યુ કે આ મોટા ઉદ્યોગ કેન્દ્રો નાણાના અભાવે વિકાસ પામી શકતા નથી. તે મુદ્દો ધ્યાનમાં રાખીને સૌપ્રથમ ૧૯૪૮માં Industrial Finance Corporation of India ની સ્થાપના થયેલ હતી. જે મધ્યમ અને લાંબા સમય માટે નાણાકીય સહાય કરતી હતી. IFCI ની મુખ્ય કચેરી નવી દિલ્હીમાં સ્થિત છે. IFCI ની સ્થાપના સંસદના કાયદા હેઠળ થયેલ હતી. પરંતુ તેને કંપની એક્ટ ૧૯૫૬ ની જોગવાઈઓ મુજબ કંપની તરીકે ફેરવામાં આવેલ હતી અને ત્યારબાદ ૧લી જુલાઈ ૧૯૯૩ થી તે કંપની તરીકે કામગીરી બજાવતી હતી. ભારત સરકાર IFCI નો મુખ્ય શેરહોલ્ડર છે.

IFCI કોઈપણ યોજના માટે નાણાકીય સહાય કરી આપે છે. તેમજ નાણાકીય લગતી તમામ સેવાઓ ખાસ વિકાસલક્ષી સેવાઓ પુરી પાડે છે. યોજનાને લગતી સહાયતા હેઠળ IFCI નવા ઘટકો તેમજ જૂના ઘટકોના વિકાસ માટે કામગીરી બજાવે છે. તેઓ ધિરાણ ભારતીય તેમજ વિદેશી ચલણના સ્વરૂપમાં કરી આપે છે. તેમજ શેર અને ડિબેચર લવાજમ સ્વરૂપે આપે છે. IFCI પાવર, ટેલીકોમ તેમજ કેમિકલ યોજનાઓ માટે નાણાકીય સહાય કરે છે.

IFCI નીચે મુજબની નાણાકીય સેવાઓ આપે છે. વેપારલક્ષી બેકિંગ સેવાઓ, ભાડાપટ્ટે સાધનોની વ્યવસ્થા કરવી, ઉધારના દોરે સાધનની વ્યવસ્થા કરવી, ખરીદનાર અને વેચનારને ભાડાપટ્ટે નાણાની સહાય કરવી વગેરે, વિકાસલક્ષી સેવાઓમાં IFCI ટેકનિકલ સલાહકાર તરીકે, તેમજ જોખમી તેમજ સાહસિક કાર્યોને લગતી સેવા, તેમજ સંચાલન અને વહીવટને લગતી વિકાસલક્ષી સેવા, શહેરી તેમજ ગ્રામ્યને લગતી વિકાસલક્ષી સેવા જુદા જુદા મંડળો દ્વારા સંશોધન બાયો ટેકનોલોજીક તેમજ ટેકનોલોજીના વિકાસલક્ષી સેવાઓ પુરી પાડે છે. IFCI એ " IFCI-Financial Services Ltd " નામથી શાખાની સ્થાપના કરેલ છે. જે સંચાલન તેમજ બંધારણને લગતી સેવાઓ આપે છે. તેમજ એકત્રિકરણ અને જોડાણ માટેની સલાહ આપે છે.

IFCI નો ભંડોળ રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના SLR બોન્ડ અને રાષ્ટ્રીય ઔદ્યોગિક ધીરાણ થી બનેલા હોય છે. જે વ્યાજબી ભાવે મળે છે. IFCI ભારતીય તેમજ વિદેશી સંસ્થાઓ પાસે થી નાણાકીય સહાય ઓછા વ્યાજદરે મેળવે છે. પરંતુ IFCI ના ભંડોળના તમામ સ્ત્રોતો સુકવા લાગેલ છે. કારણકે S.L.R. બોન્ડ દ્વારા મળેલ ભંડોળ ની સુવિધા રદ કરવા આવેલ હતી. તેમજ રાષ્ટ્રીય ઔદ્યોગિક ધીરાણની સુવિધા R.B.I. દ્વારા પાછી ખેંચવા આવેલ હતી. તેમજ રાષ્ટ્રીય અને વિદેશી સંસ્થાઓ પાસેથી મળતી નાણાકીય સહાય મેળવવામાં ખુબ મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડતો જેના કારણે ૧૯૮૩-૮૪ જનતા પાસેથી ભંડોળ પર ૫ કરોડ ના પ્રિમિયમ મેળવવાનું નક્કી કરેલ હતું તે ઉપરાંત બજારમાંથી ધિરાણ બોન્ડ ના સ્વરૂપમાં ખાનગી તેમજ જાહેર સંસ્થાઓ પાસેથી પ્રમાણ પત્ર દ્વારા મેળવેલ હતું તેમજ જમા થયેલ રકમ પર પ્રમાણ પત્ર મેળવી ભારતીય તેમજ વિદેશી સંસ્થાઓ પાસેથી નાણાકીય સહાય મેળવેલ હતી. તે ઉપરાંત જુદી જુદી રકમના બોન્ડ બજારની અંદર પ્રસિધ્ધ કરી નાણા મેળવેલ હતા.

૨.૧૦ ભારતની ઔદ્યોગિક ધિરાણ અને રોકાણલક્ષી નિગમ :- (Industrial Credit and Investment Corporation of India Ltd) (ICICI)

ICICI ની સ્થાપના ખાનગી ક્ષેત્રે કંપની તરીકે વર્લ્ડ બેંક અને અન્ય રોકાણદારોની મદદથી ૧૯૫૫માં કરવામાં આવેલ હતી. આ બેંક ખાનગી સંસ્થાઓને નાણાકીય સહાય ઔદ્યોગિક વિકાસ માટે કરી આપે છે. ICICI ની મૂડી જુદી-જુદી બેંકો, વીમા કંપનીઓ, વિદેશી સંસ્થાઓ અને વિશ્વ બેંકની મદદથી બનેલ છે. ICICI ની નોંધેલી મુખ્ય કચેરી મુંબઈ મુકામે આવેલ છે. ICICI નું સંચાલન બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટર્સ દ્વારા કરવામાં આવે છે. આ ડાયરેક્ટરો ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રને લગતી મોટી હસ્તીઓ હોય શકે અને ચેરમેન તથા મેનેજર ડાયરેક્ટર વ્યવસાયી વ્યક્તિઓ તેમજ વ્યાપારી વ્યક્તિઓ હોય શકે ICICI

ને ભંડોળ ઓછા દરે મળતુ નથી હોતુ જેથી તેઓએ ભંડોળ ખાનગી રીતે ઉભુ કરવુ પડે છે. ICICI નુ મુખ્ય ભંડોળ ભારતની તેમજ વિદેશની બજારોમાંથી આવતુ હોય છે. ૧૯૯૬-૯૭ માં ICICI નું ભંડોળ ૪૫૧૬.૨ કરોડ હતુ અને ૧૯૯૭-૯૮ માં તે વધીને ૭૮૪૫.૯ કરોડ થયુ. ૩ થી ૧૫ વર્ષના ગાળામાં તે સતત બોન્ડ્સ દ્વારા પોતાનુ ભંડોળ બજારમાંથી ઉભુ કરે છે.

ICICI ઔદ્યોગિક યોજના માટે સહાય આપે છે જેમા સ્થાપના માટે ખર્ચની રકમ, તેમજ આધુનિક ઉત્પાદન પદ્ધતિ માટે, તેમજ ઔદ્યોગિક વિકાસ માટે નાણાકીય સહાય ભારતીય તેમજ વિદેશી ચલણમાં કરી આપે છે. તે ઉપરાંત ICICI સીધા લવાજમથી શેર અને ડિબેન્ચર બજારમાં મુક્તા હોય છે. તેમજ વિદેશી લેણદારોને ઉદ્યોગપતિ વતી પુરી ખાત્રી આપતુ હોય છે. ICICI વિદેશી મુદ્રામાં ધિરાણ આપી શકે છે તે ઉપરાંત વહીવટી તંત્ર સંભાળી આપે છે. તેઓ કોઈપણ સંસ્થાવતી ટ્રસ્ટી તરીકે ભાગ ભજવી શકે છે.

ICICI નાણાકીય ક્ષેત્રે સલાહ તેમજ વેપાર ક્ષેત્રે સલાહ તેમજ સેવા આપવાનુ કાર્ય કરે છે. તેની માટેની તેના વિભાગ જુદા-જુદા હોય છે. તે ઉપરાંત તેઓ વ્યક્તિગત રીતે નાણાકીય સેવા આપી શકે છે અને ગ્રાહકને લગતી ચીજવસ્તુ જેમકે ખાંડ, સિમેન્ટ, કાગળ, કાપડ વગેરેના ઉદ્યોગ માટે નાણાકીય સેવા તેમજ સલાહ નવી તેમજ અસ્તિત્વમાં રહેલ સંસ્થાઓને આપે છે.

ICICI ભાડા પટ્ટે નાણાકીય સેવા તેમજ સંપતિ અને મૂડીની જરૂરિયાત પૂરી પાડવા માટે તેમજ આયાત કરેલ સાધનો જેમકે કોમ્પ્યુટર, આધુનિક મશીનો વગેરે માટે નાણાકીય સહાય તેમજ ધિરાણ આપે છે.

ICICI કોઈપણ વ્યક્તિને સીધુ બજાર એજન્ટો દ્વારા તેમજ શાખાઓ દ્વારા ધિરાણ આપતુ હોય છે. તે ઘર બનાવવા માટે અથવા ખરીદવા માટે હાઉસીંગ ફાયનાન્સની સવિધા ICICI Home Finance દ્વારા અથવા તેની શાખાઓ દ્વારા આપે છે.

ICICI પોતાની સુવિધાઓનો વિકાસ જુદી-જુદી પ્રકારનું ધિરાણ આપીને કરી રહી છે. જેમકે જાત જામીન લોન, ઓટોલોન, પ્રોફેસનલ લોન અને કેડિટ કાર્ડ લોન.

ઉદ્દેશ: ઉદ્યોગોને લાંબાગાળાના ધિરાણો અને લોન તથા મુડીરોકાણ પુરા પાડવા.

કાર્યક્ષેત્ર : લાંબા ગાળાની લોન આપવી.

- મુડી રોકાણો કરવા
- શેર-ડિબેન્ચરમાં બાહેધરી આપવી
- લોનની જામીનગીરી આપવી
- વિદેશી ચલણમાં અગાઉથી લોન આપવી.
- ઉદ્યોગોમાં સંચાલકીય, ટેકનીકલ, વહીવટી સેવાઓ પુરી પાડવી.
- ખાનગી ક્ષેત્રના ઉદ્યોગોમાં આધુનિકરણ અને વિકાસ વૃદ્ધિમાં મદદ કરવી
- દેશના મુડી બજારનો વિકાસ કરવો.
- ભારતીય ઉદ્યોગોમાં વિદેશી મુડી રોકાણને પ્રોત્સાહન આપવું.

૨.૧૧ ભારતીય ઔદ્યોગિક વિકાસ બેંક : (IDBI) (Industrial Development Bank of India)

IDBI ની સ્થાપના નાણાકીય સંસ્થા તરીકે ભારતીય ઔદ્યોગિક વિકાસ બેંકના કાયદા ૧૯૬૪ હેઠળ ઔદ્યોગિક વિકાસ માટે થયેલ હતી. આ બેંક સંપૂર્ણ રીતે RBI હેઠળ તેની શાખા તરીકે આવે છે. પરંતુ થોડા સમય બાદ તેને RBI ના નાણાકીય વિભાગ તરીકે તબદીલ કરવામાં આવી હતી. IDBI ની મૂળ કામગીરી ઔદ્યોગિક સંસ્થાઓને નાણાકીય મદદ કરવાની છે. તેઓ સીધી રીતે અથવા આડી રીતે જુદી-જુદી યોજનાઓ જુદા-જુદા ક્ષેત્રોમાં વિકસાવવા માટે નાણાકીય રીતે મદદ કરે છે. IDBI ની માલિકી ૧૯૭૬ માં ભારત સરકારને તબદીલ કરવામાં આવેલ હતી તેનો મુખ્ય કચેરી મુંબઈ મુકામે સ્થિત છે.

IDBI ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે નવી સંસ્થાઓની નવી યોજનાઓને સહાય આપે છે. તેમજ અસ્તિત્વમાં રહેલ ઔદ્યોગિક યોજનાઓને વિકસાવવા માટે તેમજ ઉત્પાદન પદ્ધતિને આધુનિક બનાવવા માટે સહાય કરે છે. તે ઉપરાંત નાણાકીય સેવાઓ જુદી-જુદી રીતે પાઠવે છે. (ડાયરેક્ટ ફાયનાન્સ સ્કીમ) સીધી નાણાકીય યોજના હેઠળ IDBI આધુનિક સાધનો ખરીદવા માટે તેમજ ભાડાપટ્ટેથી રાખવા માટે તેમજ શેર, રિબેન્ચર અને હુડીઓની સેવા પણ પૂરી પડે છે.

૧૯૭૬ ના વર્ષમાં IDBI ને એક વધારાની જવાબદારી આપવામાં આવેલ હતી. તેને અમુક કામગીરીઓ જુદી-જુદી નાણાકીય સંસ્થાઓને વહેંચવામાં આવેલ છે. જેમ કે વિદેશ નાણાકીય વિભાગ જે નિકાસ ઉદ્યોગને નાણાકીય સેવા આપતું હતું. તે કામગીરી ભારતીય આયાત-નિકાસ બેંકને આપવામાં આવેલ છે અને નાના-ઔદ્યોગિક કેન્દ્રોને લગતી કામગીરી Small Industries Development Bank of India.

IDBI બેંકે જાહેર જનતા પાસેથી પોતાની મૂડી મેળવેલ છે. જેમાં સરકારનો ફાળો સમાયેલ છે. આ ફાળો ૫૧% થી ઓછો હોય શકે આમ, કુલ મૂડી ૨૧૮૪ કરોડ પહોંચેલ હતી. જેમાં સરકારના શેર જાહેર જનતાના શેર કરતા ૧૮૭.૫ કરોડ વધુ હતા.^(૧૩)

IDBI ના કાયદામાં ૧૯૮૪ ના સુધારા મુજબ શેર હોલ્ડરોનો પાયો મૂડી બજારમાં મોટો થયેલ હતો. જેના કારણે કેન્દ્રીય સરકારના શેર ૫૮.૫% થયેલ હતા. છેલ્લા થોડા સમયમાં ભંડોળના પ્રમાણમાં તંગી આવેલ હતી. તેનું કારણ એ હતું કે ભંડોળ RBI ના National Industrial Credit Long Term Operations (NICLTO) અને Statutory Liquidity Ratio (SLR) એ પોતાના બોન્ડસ બંધ કર્યા હતા. જેના કારણે IDBI એ ફરજિયાત રીતે ભંડોળ બજારમાંથી ઉભો કરવો પડતો હતો વાણિજ્ય બેંકોએ પણ યોજના સહાયક સેવાઓ આપવાનું શરૂ કરેલ હતું. આવી વાણિજ્યક બેંકના ભંડોળ ખર્ચ પ્રમાણમાં ઓછા હતા. જેના કારણે IDBI નું સરેરાશ ખર્ચ જે ૧૦% હતું તે વધી ને ૨૦૦૧-૦૨ માં ૧૧.૫% થયેલ હતું અને સરેરાશ રિટર્ન ૧૪% થી ૧૦.૪% ઓછું થયેલ હતું.

નર્સિહમ કમિટી II એ એવો સુજાવ આપેલ હતો કે આ બેંકને વાણિજ્ય બેંક અથવા નોન-બેંકિંગ નાણાક્રિય કંપનીમાં તબદિલ કરવી જોઈએ. ખાન જુથે પણ જે RBI દ્વારા નિમણૂક કરેલ હતુ એવો સુજાવ આપેલ હતો કે જે નાણાક્રિય સંસ્થા વિકસિ ગયેલ હોય તેને બેંકોમાં તબદિલ કરવી જોઈએ. નાણામંત્રીએ પોતાના બજેટ વિશેના ભાષણમાં જણાવેલુ હતું કે ૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં IDBI ને છૂટછાટ આપવામાં આવશે.

તા. ૦૪-૧૨-૨૦૦૦ ના રોજ લોકસભામાં IDBI બિલ ૨૦૦૨ સુધારા માટે પ્રસિધ્ધ કરવામાં આવેલ હતું. જે ઈન્ડસ્ટ્રીયલ ડેવલોપમેન્ટ બેંક એક્ટ ૧૯૬૪ તરીકે ઓળખવામાં આવેલ હતું. આ બિલની અંદર જુદા-જુદા વિકલ્પોને લગતી જોગવાઈઓ આપવામાં આવેલ છે. જેન કારણે IDBI ના નિયમો ખૂબ જ સહેલા બન્યા છે. આ બિલના મુદ્દાઓ નીચે મુજબ છે.

- Industrial Development Bank of India act 1964 ને રદ કરવું.
- IDBI ને કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ ના કાયદા હેઠળ કંપની તરીકે નોંધવામાં આવેલ હતી.
- કંપની તરીકે ઓળખાતી આ સંસ્થા બેંકિંગને લગતી તમામ કામગીરી Banking Regulation Act ૧૯૪૯ ની જોગવાઈઓ મુજબ કરતી હતી.
- કંપની બેંકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ ની કલમ ૨૨ હેઠળ લાયસન્સ મેળવવામાંથી મુક્તિ મળેલ છે.
- સંસ્થાને બેંકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ ની કલમ ૨૪ હેઠળ ૫ વર્ષ સુધી (નિમણૂક કરેલ તારીખથી) સંચાલન કરવામાંથી મુક્તિ મળેલ છે.
- કેન્દ્રીય સરકારે RBI ની સલાહ મુજબ એવુ નક્કી કેરલ છે કે બેંકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ નો અમલ થાશે નહિ અને જો કરવામાં આવશે તો જાહેર નામા દ્વારા તેમાં સુધારા-વધારા કરી શકાશે. આ જાહેરનામુ સંસદ સમક્ષ મુકવામાં આવશે

૨.૧૨ ભારતીય નાની ઔદ્યોગિક વિકાસ બેંકો :- (SIDBI) (Small Industries Development Bank of India)

SIDBI ની સ્થાપના Small Industries Development Bank of India Act ૧૯૮૯ ની જોગવાઈઓ મુજબ IDBI ની શાખા તરીકે મુખ્ય નાણાક્રિય સંસ્થા તરીકે થયેલ હતી. જેની મુખ્ય કામગીરી નાના પાયે ચાલતી ઔદ્યોગિક કારખાનાને નાણાક્રિય સહાય કરવા તેમજ તેનો વિકાસ કરવા માટેનો છે. તેની મુખ્ય કચેરી લખનૌમાં સ્થિત છે.

SIDBI સીધી તેમજ આડકતરી રીતે નાના પાયે ચાલતા ઔદ્યોગિક કારખાનાને ધિરાણ બાંધકામ તેમજ સાધનો અને યોજનાઓ માટે પૂરુ પાડતુ હોય છે. તે ઉપરાંત તેઓ હૂડીઓને લગતી સેવા પણ આપે છે. SIDBI રાજ્ય લેવલે નાણાક્રિય સંસ્થાઓને, બેન્કસને, નાના પાયે ચાલતા કારખાનાને તેમજ રોડ

ટ્રાન્સપોર્ટ ચાલકોને નાણાકીય સહાય કરતી હોય છે. તે ઉપરાંત બિલ ફાયનાન્સીંગ તેમજ સ્ત્રીઓ અને ફોજીઓને નાણાકીય સુવિધાઓ આપે છે. તેમજ નાના વેપાર-ઉદ્યોગના સાહસિક વેપારીઓને આધુનિક યંત્રો સાધનો તેમજ પધ્ધતિઓ અંગે ની સહાયતા આપે છે. SIDBI નું મૂડી ભંડોળ ૧૯૯૨-૯૩ દરમિયાન SSI ભાગ માટે રૂ. ૧૦ કરોડનું હતું. તે જ રીતે SIDBI એ ટેકનોલોજી તેમજ આધુનિક ભંડોળ ૧૯૯૫-૯૬ ના રોજ મેળવેલ હતું.

૨.૧૩ રાજ્ય નાણાકીય નિગમ :- (SFC) (State Finance Corporations)

State Finance Corporations ની સ્થાપના રાજ્ય સરકાર દ્વારા State Finance Corporations Act ૧૯૫૧ હેઠળ થયેલ હતી. તેની મુખ્ય કામગીરી નાની તેમજ મધ્યમ વર્ગીય ઔદ્યોગિક સંસ્થાઓને નાણાકીય જરૂરિયાત જે તેના રાજ્યોમાં હોય તેને પુરી પાડવાની છે. ભારતમા ૨૮ જેટલા SFC સ્થાપિત થયેલ છે. જેમાંથી નીચે મુજબની ૧૧ SFC તરીકે કામગીરી બજાવે છે :- આંદબાર-નિકોબાર, અરૂણાચલપ્રદેશ, દમણ-દિવ, દાદર ને નગર હવેલી, મણીપુર-મેઘાલય, મિજોરમ-નાગાલેન્ડ, ત્રિપુરા-ગોવા, પોડિચેરી અને સિકકીમ. આ સંસ્થા એજન્સી તરીકે જરૂરિયાત મુજબ મદદ આપે છે.

SFC નાણાકીય સંચાલક તરીકે ઔદ્યોગિક સંસ્થાઓને જુદા-જુદા સ્વરૂપમાં મદદ કરે છે. જેમ કે લાંબા ગાળાની લોન, સિધ્ધી તેમજ આડકતરી રીતે ડિબેચર તેમજ લોન લવાજમથી આપવા અને નાણાકીય સેવા અંગે બંધી કાર્યવાહી કરે છે. SFC , IDBI અને SIDBI ના એજન્ટ તરીકે કામગીરી બજાવે છે. ખાસ કરીને તેની Capital Scheme અથવા Tax Benefit Scheme જે રાજ્ય સરકારની પધ્ધતિ મુજબ ચાલે છે. SFC નાના તેમજ મોટા ઔદ્યોગિક યોજનાઓને ધિરાણ આપે છે. તેમજ તેના વિકાસ માટે ટેકનિકલ માર્ગદર્શન તેમજ મશીન ગોઠવવા માટે મદદરૂપ થાય છે. તેમજ તેને લગતી તમામ કાર્યવાહી કરવા માટે સંચાલક તરીકે સલાહ તેમજ માર્ગદર્શન આપે છે.

૨.૧૪ ભારતીય ઔદ્યોગિક પુનઃ રચના બેંક :- (IRBI) (Industrial Re-construction Bank of India Limited)

IRBI ની સ્થાપના એપ્રિલ ૧૯૭૧ માં કંપની તરીકે કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ હેઠળ થયેલ હતી. તે પડી ભાંગેલ ઔદ્યોગિક સાહસોને માર્ગદર્શન આપી મદદનીશ તરીકે સહાય કરતી તે ઉપરાંત આવા કારખાનાઆને આધુનિક ટેકનોલોજીમાં ફેરવે છે અને તેની ફરીવાર રચના કરે છે. આ કંપનીને આગળ જતા મંડળ તરીકે તબદિલ કરેલ હતી અને પ્રક્રિયા Industrial Re-construction Bank of India ૧૯૮૪ ની જોગવાઈઓ મુજબ કરવામાં આવી હતી જેની મુખ્ય કચેરી કલકત્તા મુકામે સ્થિત છે અને અન્ય કચેરીઓ મુંબઈ, દિલ્હી, મદ્રાસ મુકામે સ્થિત છે અને શાખા કચેરીઓ અમદાવાદ, ભોપાલ, બેંગ્લોર, ગોવાટી, હૈદરાબાદ અને લખનૌમાં સ્થિત છે.

IRBI મધ્યમ તેમજ મોટા વર્ગીય ઔદ્યોગિક સંસ્થાઓને ધિરાણ આપે છે તેમજ ઔદ્યોગિક સંસ્થાઓ જે પડી ભાંગેલા હોય તેને મદદનીશ તરીકે સહાય કરે છે. તે ધિરાણ માત્ર પોતાના રાજ્યમાં રહેલ સંસ્થાઓને આપે છે. તે ઉપરાંત તેની અન્ય સેવાઓમાં પડી ભાંગેલ સંસ્થાઓના રિપોર્ટ બનાવવાનું

વ્યાપારી બેંકિંગ સેવા, ભાડા-પટ્ટેથી આધુનિક સાધનો ખરીદવાનું કાર્ય સમાયેલું છે. IRBI લિમિટેડ કંપની, સહકારી મંડળીઓ તેમજ ભાગીદારી અને માલિકી પેઢીઓને ધિરાણ આપવાનું કામ કરે છે. તે ઉપરાંત તેઓ જુદી-જુદી (યોજના) સ્કીમ દ્વારા નાના સમયનું ધિરાણ, મૂડી માટે સંચાલનને લગતી કાર્યવાહી કરવા માટે તેમજ શેર અને ડિબેનચર માટે ધિરાણ આપે છે.

IRBI બેંક એક સંપૂર્ણ રીતે ચડીયાતિ અને વિકાસ પામેલ નાણાકીય સંસ્થા છે. જેનું નામ બદલાવીને તા. ૨૭ માર્ચ, ૧૯૯૭ થી Industrial Investment Bank of India રાખવામાં આવેલ છે.

૨.૧૫ ભારતીય આયાત-નિકાસ બેંક :- (EIBI), (Export-Import Bank of India)

EIBI ની સ્થાપના તા. ૧લી જાન્યુઆરી ૧૯૮૨ ના રોજ Export-Import Bank of India Act ૧૯૮૧ ની જોગવાઈઓ મુજબ થયેલ હતી. આ સંસ્થા Exporters તેમજ Importers ને નાણાકીય મદદ આપે છે. તેઓ કોઈપણ વસ્તુઓ તેમજ સેવાઓ અંગે સંચાલન કરવામાં તેમજ સલાહ આપવામાં મદદરૂપ થાય છે. તેઓ દેશની વિદેશી વ્યાપારને લગતી તમામ કામગીરીઓમાં નાણાકીય રીતે તેમજ સલાહ-સુચના તેમજ વહીવટ અને સંચાલન અંગે મદદ આપે છે. આ બેંકની મુખ્ય કચેરી મુંબઈ મુકામે સ્થિત છે અને અન્ય કચેરીઓ અમદાવાદ, બેંગ્લોર, કલકત્તા, ચેન્નાઈ, નવિ દિલ્હી, વોશીંગ્ટન, શિંગાપોર, રોમ, અને જોહાસેન બર્ગમાં સ્થિત છે.

EIBI બેંક Exporters (નિકાસકારો) અને Importers (આયાતકારો) ને જુદી-જુદી પ્રકારની સેવાઓ આપે છે. જેમકે યંત્રો ચીજ વસ્તુઓ તેમજ સેવાઓ હપ્તા પધ્ધતિથી આપવા માટે નાણાકીય મદદ કરે છે. તે ઉપરાંત પુનઃશીપમેન્ટ માટે ધિરાણ આપે છે અને કોઈપણ યોજના જે કોઈપણ ભાગમાં નોંધાયેલ હોય તેનું ૧૦૦% વળતર મળે તે રીતે વ્યાપાર મફત વ્યાપાર ક્ષેત્રમાં કરવા મટે મદદ કરે છે. તે ઉપરાંત તે વિદેશી રોકાણ સેવા તેમજ નિકાસ ઉત્પાદક પધ્ધતિને વિકાસાવવા માટે ધિરાણ આપે છે તેમજ ઉત્પાદન કરવા માટે આધુનિક સાધનો ખરીદવા માટે ધિરાણ આપે છે. તે ઉપરાંત વ્યાપારને લગતી ટેકનિકલ સલાહ તેમજ સેવા આપે છે. તેમજ હૂડીને લગતી સુવિધા આપે છે. તે ઉપરાંત વિદેશી એજન્સીઓ અને સરકારને ધિરાણને લગતી આયાત અને નિકાસ ક્ષેત્રે માર્ગદર્શન આપે છે.

૨.૧૬ ભારતીય નાણાકીય અને વળતર ઘર :- (DFHI) (Discount and Finance House of India Ltd.)

DFHI ની સ્થાપના રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા કરવામાં આવેલ હતી. તે નાણાકીય ક્ષેત્રે નાણાકીય સહાય મેળવવા માટેનું બીજું વિકલ્પ છે. તેની મૂડી રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા IDBI, ICICI, તેમજ અન્ય બેંકો દ્વારા ફાળવવામાં આવેલ છે. DFHI ની મુખ્ય કચેરી મુંબઈ મુકામે અને અન્ય કચેરીઓ અમદાવાદ, બેંગ્લોર, કલકત્તા, ચેન્નાઈ અને નવી દિલ્હી મુકામે આવેલ છે. DFHI કોઈપણ સંસ્થાનું નાણાકીય સમતોલન નાણાકીય સહાય આપીને જાળવી રાખે છે. તે ભારત સરકારની જામીનગીરીઓ,

ટ્રેડરી બિલ, જમા કરેલ રકમના પ્રમાણપત્રો, વાણિજ્ય બિલ, વાણિજ્ય દસ્તાવેજો ને લગતી તમામ સેવાઓ આપે છે.

DFHI ને તા. ૨૯ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૬ થી Securities Trading Corporation of India Ltd. ની જેમ સરકારી જામીનગીરી બજાર સાથે સોદો કરવામાટે અધિકાર આપવામાં આવેલ છે. જેના કારણે સરકારી જામીનગીરીની બજાર વધુ વિકાસ પામશે.

DFHI એ ટ્રેડરી બિલ ખરીદવા માટે અને વેચાણ કરવા માટે બજારને વિકસાવેલ છે. તો આ બિલ પોતાના ભાવે અથવા વળતર ભાવે ખરીદી અથવા વેચી શકે છે. તે અન્ય બેંકોને ઓછામાં ઓછા ૩ દિવસ અને વધુમાં વધુ ૧૪ દિવસ નક્કી કરેલા વ્યાજના દરે ટ્રેડરી બિલ તેમજ સરકારી જામીનગીરી આપી શકે છે.

૨.૧૭ ભારતીય જામીનગીરી અને વ્યાપારી નિગમ લિમિટેડ :- (STCI) (Securities and Trading Corporation of India Ltd.)

STCI ની સ્થાપના મે, ૧૯૮૪ માં રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા અને બીજા અન્ય સરકારી બેંકોએ મળીને સ્થાપના કરેલ છે. તેની સ્થાપના પબ્લીક લિ. કંપની તરીકે થયેલ છે. જેની મૂડી રૂ ૫૦૦ કરોડ છે. જેથી સરકારી જામીનગીરીની બજાર વિકસી શકે છે. STCI ની મુખ્ય કચેરી મુંબઈ મુકામે સ્થિત છે અને તેની કામગીરી સપ્ટેમ્બર ૧૯૮૪ થી ચાલુ થયેલ છે. STCI ભારત સરકારની જામીનગીરી તેમજ ટ્રેડરી બિલના સોદા તેમજ વહીવટ કરે છે. તે આ જામીનગીરીઓના પ્રાથમિક હાજરીમાં ભાગ લે છે. તેમજ અન્ય જામીનગીરીઓના બજારમાં પણ સક્રિય છે. તે સરકારી જામીનગીરીઓ તેમજ ટ્રેડરી બિલ અંગે અન્ય પક્ષકારો સાથે સોદો કરે છે. તેની માટે તેને પૂર્ણ સત્તા આપવામાં આવે છે.

૨.૧૮ ભારતીય માલ-જથ્થા અતિધારણ કરનાર નિગમ :- (SHCIL) (Stock Holding Corporation of India Ltd.)

SHCIL ની સ્થાપના ૧૯૮૬ માં ભારતની તમામ નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા કરેલ હતી. જેમકે IDBI, IFCI, ICICI, UTI, LIC, IRBI, અને GIC તેની મુખ્ય કચેરી મુંબઈ મુકામે સ્થિત છે.

SHCIL સંપૂર્ણ રીતે આધુનિક સુવિધાઓ આપે છે. જેમકે સુરક્ષિત કબજો (Safe Custody) બજાર તેમજ વહીવટી કાર્યો જેમા જામીનગીરી તબદીલ કરવાનો સમાવેશ થાય છે માહિતી મેળવી તેના ઉપર જુદા-જુદા રિપોર્ટ તૈયાર કરી બજાર સુધી પહોચાડવા રોકડ રકમનો વહીવટ તેમજ વિદેશી મુદ્દાના ભંડોળ નું સંચાલન કરવું.

૨.૧૯ રાષ્ટ્રીય ગૃહલક્ષી બેંક :- (National Housing Bank)

National Housing Bankની સ્થાપના રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા નાણાકીય સંસ્થા તરીકે મકાન ખરીદવા માટે તેમજ તેમાં સુધારા વધારા કરવા માટે નાણાકીય મદદ કરવા માટે થયેલ છે. આ બેંકની

સ્થાપના ૯ જુલાઈ, ૧૯૮૮ ના રોજ National housing Bank Act ૧૯૮૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ થયેલ છે. આ સંસ્થા ગૃહકાર્ય માટે સ્થાનિક તેમજ રાજ્ય ક્ષેત્રે નાણાકીય સહાય કરવા માટે મદદ આપે છે. ગૃહકાર્યને લગતી તમામ સેવાઓ તે પૂરી પાડે છે. આ બેંકની સામાન્ય રીતે વહીવટ તેમજ સંચાલન બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટર્સના હાથમાં હોય છે.

આ બેંક બીજી અન્ય બેંકોને અથવા અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓને જે ગૃહકાર્યને લગતી સેવાઓ આપતી હોય તેને લોન તેમજ સેવાઓ અને સલાહસૂચન આપતી હોય છે. તે અન્ય Housing Finance Company તેમજ જાહેર જનતા પાસેથી ડીપોઝિટ સ્વીકારે છે અને તમામ કાર્યો બેંકિંગની જોગવાઈઓ મુજબ કરે છે.

આ બેંકે Housing Finance Company માટે માર્ગદર્શન જાહેર કરેલ છે. વર્ષ ૧૯૯૬-૯૭ થી વ્યાજના દરને લગતી માર્ગદર્શનના સુધારા-વાધારા કરેલ છે. જેમાં તેને લોનની રકમ માટે ભાગ પાડેલ છે. જેમકે પહેલા ભાગમાં ધિરાણની રકમ રૂ. ૨૫,૦૦૦ થી ૫૦,૦૦૦ નક્કી કરવામાં આવેલ છે. આવી કંપનીઓનું સંચાલન સતત રીતે બેંકની દેખરેખમાં હોય છે. નીચે મુજબની સંસ્થાઓ અધિકૃત Housing Finance Companys તરીકે સ્થાપેલ છે.

Housing & Urban Development Corporation, housing Development Finance Corporation, LIC Housing Finance Ltd, Can Bank home Finance Ltd, SBI Home Finance Ltd, GIC Housing Finance Ltd, BOB Housing Ltd, Ind Bank Housing Ltd, etc.

૨.૨૦ પ્રાથમિક સહકારી ધિરાણ મંડળીઓ :

પ્રાથમિક મંડળીએ સંયુક્ત હીસ્સેદાર બેંકો સાથે મળતી આવે છે. આવી મંડળીઓ ગ્રામીણોને ખેડુતોને વાજબી દરે ઉદાર શરતે ધિરાણ આપે છે. અને આવી મંડળીઓનું સંચાલન મંડળીના સભ્યો દ્વારા જ થાય છે. આવી મંડળીઓ પોતાના ભંડોળ ઉપરાંત મધ્યસ્થ સહકારી બેંકમાંથી ભંડોળ મેળવી શકે છે. જુન-૧૯૮૩ ના અંતમાં દેશમાં પ્રાથમિક ખેત ધિરાણ મંડળીઓની સંખ્યા ૮૮,૦૪૭ હતી અને તેમની લોન વસુલતા રૂ. ૧૧,૪૦૪ ની હતી. આવી મંડળીઓ દાખલ ફી, શેરમુડી, સભ્યો અને બિન-સભ્યો પાસેથી મેળવેલી થાપણ દ્વારા પોતાનું ભંડોળ એકત્ર કરે છે. મંડળીનું સંચાલન સભ્યોમાંથી ચુટાયેલા સભ્ય હોદ્દેદારો કરે છે. આવી મંડળીઓમાં તાલીમ પામેલા, કેળવાયેલા અને અનુભવી કર્મચારીઓની અછત જોવા મળે છે.

૨.૨૧ શહેરી સહકારી બેંક : Urban Co-Operative Bank

જેને નાગરીક સહકારી બેંકો તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. જેની નોંધણી શહેરી કે અર્ધ શહેરી વિસ્તારમાં થયેલી હોય છે. તેની ભરપાઈ મુઠ્ઠી ઓછામાં ઓછી રૂ. ૫૦,૦૦૦ ની હોય છે. સભ્યો અને બિન-સભ્યો પાસેથી થાપણો સ્વીકારે છે. અને ધિરાણ અને રોકાણ કરવાના હોય છે.

કાર્યો :

- શહેરી અને અર્ધ-શહેરી વિસ્તારમાં આવેલી આ બેંકોએ સમાજના મધ્યમ કે નીમ્ન વર્ગના લોકોને આર્થિક અને સામાજિક વિકાસ માટે મદદ કરવાની હોય છે. અને આવા વર્ગોની બચત કરવાની વૃત્તિને પ્રોત્સાહન આપવાનું છે.
- નાના ઉદ્યોગકારો, કામદારો કે પગારદાર કર્મચારીઓ અને વેપારી વર્ગને તેમજ સમાજના મધ્યમ વર્ગને રાહત દરે લોન કે ધિરાણો આપવાના હોય છે.
- આ બેંકોએ થાપણો સ્વીકારવી, વેપારીબીલ વટાવવાનું કાર્ય, એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે નાણાની હેરફેર નું કાર્ય કરવાનું હોય છે.
- સ્થાવર મિલકત, સોના-ચાંદી જેવા દાગીનાઓ જેવા તારણો સામે સરળ અને ઝડપી ધિરાણ આપવાનું રહે છે.
- પ્રતિષ્ઠિત સંચાલકો અને વગદાર વહીવટ કર્તા હોવાને લીધે સારા ભંડોળ ભેગા ફરી શકે છે. અને આવી બેંકો મર્યાદિત કાર્યવિસ્તાર ધરાવતી હોવાને લીધે વધુ કાર્યક્ષમ કામ કરે છે.
- સમાજ કલ્યાણની પ્રવૃત્તિઓમાં આવી બેંકો નાના કે મધ્યમ દાન આપે છે. તે દષ્ટિએ સમાજિક જવાબદારી અદા કરે છે.

તા. ૩૧-૧૨-૮૫ ના રોજ દેશમાં ૧૪૩૧ નાગરિક બેંકો હતી. જે પૈકી ૧૪, ૧૮૩૪ રીઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના કાયદાનો પરિશિષ્ટ-૨ હેઠળ આવેલી બેંકો હતી. આવી બેંકો ૧૪, ૭૮૫ કરોડ ની ઉઘરાણી બાકી હતી.

૨.૨૨ વિકાસ બેંકો : Development Bank :

ઉદ્યોગોની કે ખેતી માટેની લાંબા-ગાળાની નાણાકીય જરૂરીઆતો સંતોષવાનું વેપારી બેંકો માટે સંભવિત કે શક્ય નથી. વિકાસ બેંકો એવી નાણાકીય સંસ્થા છે કે જે ખેતી અને ઉદ્યોગોની લાંબા-ગાળાની મુડી પુરી પાડે છે. સમગ્ર ભારતમાં ૬ વિકાસ બેંકો આવેલી છે.

- ભારતીય ઔદ્યોગિક નાણાનિગમ (Industrial Finance Corporation of India (I.F.C.I.)
- ભારતીય ઔદ્યોગિક વિકાસ બેંક (Industrial Development Bank of India) (I.D.B.I)
- ભારતીય ઔદ્યોગિક શાખા અને મુડી રોકાણ નિગમ : (Industrial credit and Investment corporation of India Ltd. (I.C.I.C.I)
- ભારતીય ઔદ્યોગિક મુડીરોકાણ બેંક (Industrial Investment Bank of India (I.I.B.I.)

- ભારતીય લઘુ ઉદ્યોગ વિકાસ બેંક (Small industrial Development Bank of India (S.I.D.B.I.)
- S.C.I.C.I. Ltd. શીપીંગ ક્રેડીટ એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કંપની ઓફ ઈન્ડિયા લી. (Shipping credit & Investment company of India Ltd.)

૨.૨૩ અન્ય વિકાસ સંસ્થાઓ :

- U.T.I. (યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઈન્ડિયા)
- L.I.C. (લાઈફ ઇન્સ્યોરન્સ કોર્પોરેશન) (જીવન વીમા નીગમ) અને સામાન્ય વીમા નીગમ (General Insurance corporation)
- કૃષિ અને ગ્રામીણ વિકાસ માટે રાષ્ટ્રીય બેંક (National Bank for Agricultural and Rural Development (NABARD)
- S.F.C. (State Financial Corporation) રાજ્ય નાણા નિગમો
- N.I.D.C.(National Small Industries Corporation) રાષ્ટ્રીય ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમ
- N.S.I.C.(National Small Industries Corporation)રાષ્ટ્રીય લઘુ ઉદ્યોગ નિગમ.
- State Industrial Development Corporation (S.I.D.C.) રાજ્ય ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમ
- National Housing Bank રાષ્ટ્રીય ગૃહ નિર્માણ બેંક.
- Housing & Urban Development Corporation Ltd. (HUDCO) ગૃહ નિર્માણ અને શહેરી વિકાસ નિગમ લી.
- Housing Development Finance Corporation Ltd. (H.F.D.C) ગૃહનિર્માણ વિકાસ નાણા નિગમ લી.
- Local Area Bank - સ્થાનિક વિસ્તાર બેંક

ઉપરોક્ત વિકાસ બેંકો/સંસ્થાઓ વિશે ટુંકમાં જોઈએ.

૨.૨૪ ભારતીય ઔદ્યોગિક મુડી રોકાણ બેંક (I.I.B.I)

સ્થાપના : ૨૭-માર્ચ ૧૯૮૭ ના રોજ ભારતીય ઔદ્યોગિક પુનઃરચના બેંકનું નવું નામ આપી ભારતીય ઔદ્યોગિક મુડી રોકાણ બેંક (I.I.B.I) ની રચના કરી.

૧૯૮૪ ના ઔદ્યોગિક પુનઃરચના બેંક ઓફ ઈન્ડિયા ધારા હેઠળ ૧૯૮૫ માં ભારતીય ઔદ્યોગિક પુનઃ રચના બેંક અસ્તિત્વમાં આવી હતી.

ઔદ્યોગિક પુનઃરચના બેંકની સ્થાપના મુખ્યત્વે બંધ પડેલા કે માદા પડેલા ઔદ્યોગિક એકમોની પુનઃસ્થાપના માટે ધિરાણ અને પુનઃ રચના કરવા માટે થઈ હતી.

નવી રચીત આઈ.આઈ.બી.આઈ. લાંબાગાળાની લોન, શેર, સ્ટોક બોન્ડ ના ભરણામાં બાંહેધરી આપવાનું લોન/ડીફર્ડ પેમેન્ટમાં જામીનગીરી આપવાનું કાર્ય કરે છે.

આ ઉપરાંત પ્રાથમિક પાયાની સગવડો પુરી પાડે છે. સલાહ, સંચાલકીય અને વેપારી બેંકીંગ સેવાઓ પુરી પાડે છે.

ઉપરાંત મશીનરી અને અન્યસાધનો ભાડાપટ્ટા કે લેવાનો કે એકમ વેચવાનો હકક મેળવે છે. આ ઉપરાંત ચાલુ એકમની સાથે સયોજન અને સમાવેશની યોજના કેન્દ્ર સરકાર પાસે મંજૂર કરાવવા તૈયાર કરી શકે છે.

આમ આઈ.આઈ.બી.આઈ. પૂર્ણ સ્વરૂપે વિકાસ બેંક તરીકે માર્ચ ૧૯૮૭ થી કામ કરતી થઈ છે.

૨.૨૫ S.C.I.C.I Ltd. (Shipping Credit & Investment corporation Ltd.)

સ્થાપના : ૧૯૮૬ માં સ્થાપના થઈ.

કાર્યક્ષેત્ર : જહાજ ઉદ્યોગ, માછીમારી તેમજ તેના સંબંધિત ઉદ્યોગનું વિકાસમાં વૃદ્ધિ લાવાવનું કાર્ય છે. જેમા પાયાની સગવડો, જેવીકે બંદરની સગવડ, રોડ, હાઈવે, વાહન વ્યવહાર, વિદ્યુત શક્તિ અને માહિતી સંચાર જેવી સગવડો પુરી પાડવામાં મદદ કરવી. તેમજ તેવા ઉદ્યોગને નાણાકીય મદદ પુરી પાડવાનું મહત્વનું કાર્ય છે.

S.C.I.C.I. એ માંદા ઉદ્યોગોની પુનઃસ્થાપના માટે શેર ડીબેચરમાં હીસ્સેદાર બનવું. તેમજ તેના ડીબેચર લોનમાં જામીન બનવું વગેરે અગત્યના કાર્ય છે.

૨.૨૬ અન્ય વિકાસ સંસ્થાઓ :

a. Unit Trust of India : (U.T.I.)

સ્થાપના : અલગ કાયદાથી સ્વતંત્ર ટ્રસ્ટની સ્થાપના ૧૯૬૪ માં કરી છે. ૫૦% થી વધુ મુડી રોકાણ I.D.B.I. નું છે. બાકીના ૫૦% માં એલ.આઈ. સી. સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાનું મુડી રોકાણ છે.

યુનીટ ટ્રસ્ટ મધ્યમ વર્ગની બચતોને ગતિમાન બનાવે છે. અને તેની સામે યુનીટ પત્રો આપે છે. યુનીટ ટ્રસ્ટને મળેલ ભંડોળનો માન્ય કંપનીઓમાં અને અન્ય જામીનગીરીઓમાં રોકાણ કરે છે.

યુનીટ પર ધારકને વ્યાજ/ડીવિડન્ડની આવક થાય છે. બીજું આવા યુનીટ હસ્તાતર પાત્ર છે. જેને સહેલાઈથી વેચી શકાય છે. આ ઉપરાંત યુનીટ ટ્રસ્ટ ની જુદી જુદી યોજનાઓ પણ ચાલે છે.

યુનીટના વેચાણ વૃદ્ધિ માટે આવા યુનીટમાંથી મળેલ આવક ને આવક વેરાના કાયદામાંથી મુક્તિ અપવામાં આવેલી છે. બીજું શ્રેષ્ઠ બાબત એ છે કે યુનીટની ખરીદી માટે મહત્તમ રકમની મર્યાદા નથી.

યુનિટ હોલરોના રોકેલા નાણાની લામતી માટે યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઇન્ડિયા પર તેના રોકાણ કરવા માટે બે શરતો મુકેલી છે.

- કોઈપણ કંપનીમાં એક સામટુ ૫% થી વધુ રોકાણ કરવાનું રહેશે નહીં. અથવા તેવી કંપનીની કુલ જામીનગીરીઓના ૧૦% થી વધુ રોકાણ કરી શકાશે નહીં.
- નવા ઔદ્યોગિક એકમના આરંભિક ભરણામાં યુનિટ ટ્રસ્ટે તેના રોકવા પાત્ર ભંડોળના ૫% થી વધુ રકમનું રોકાણ કરી શકશે નહીં.

આમ, યુનિટ ટ્રસ્ટ નાણાકીય બચતો, થાપણોને ફરતી રાખવામાં મહત્વનો ફાળો આપે છે.

b. જીવનવીમા નિગમ : (એલ.આઈ.સી.) અને સામાન્ય વીમા નિગમ (જનરલ ઇન્સ્યોરન્સ કોર્પોરેશન):

જીવન વીમા નિગમ : (એલ.આઈ.સી.) ૧૯૫૬ માં સ્થાપના કાયદાથી કરવામાં આવી છે. જેનો મુખ્ય હેતુ વીમાનું કામકાજ કરવાનો છે.

એલ.આઈ.સી. ના શેર હોલ્ડરો માટે ભાગે નાણાકીય સંસ્થાઓ છે. તે બોન્ડ પણ બહાર પાડે છે. તેમજ એલ.આઈ.સી. જામનીગીરઓ, બોન્ડમાં, ડિબેચર્સમાં અથવા શેરમાં રોકાણ કરે છે. આવા રોકાણો મોટે ભાગે જાહેર સાહસ એકમોમાં કે જાહેર કંપનીઓમાં કરવામાં આવે છે. એલ.આઈ.સી. અમુક ધંધાકીય સાહસો અને સહકારી ઉદ્યોગોને સીધી લોનો પણ આપે છે. તેમજ શેર ડિબેચરના ભરણામાં બાહેધરી આપે છે.

c. જનરલ ઇન્સ્યોરન્સ કોર્પોરેશન :-

સામાન્ય વીમાના ધંધા પર દેખરેખ, અંકુશ અને ધંધો ચલાવવા માટે ૧૯૭૨ માં સામાન્ય વીમા નિગમની સ્થાપના કરી.

સામાન્ય વિમા નિગમ જાહેર કંપનીઓના શેર, ડિબેચર્સ બોડના ભરણામાં રોકાણ કરે છે. તેમજ આવા ભરણામાં બાહેધરી પણ આપે છે. આ ઉપરાંત અન્ય પ્રત્યક્ષ નાણાકીય મદદ પણ કરે છે.

d. કૃષિ અને ગ્રામીણ વિકાસ માટેની રાષ્ટ્રીય બેંક : (The National Bank for Agricultural and Rural Development (NABARD))

સ્થાપના : કૃષિ અને ગ્રામીણ વિકાસ માટેની રાષ્ટ્રીય બેંકનો આરંભ ૧૫-૭-૧૯૮૨ થી થયો છે. શ્રી શીવરામનના અધ્યક્ષ પદ હેઠળ રચાયેલી સમિતિની ગ્રામીણ વિકાસ માટેની ઘડેલી માર્ગદર્શિકાનો મુળ સ્વરૂપે અંગીકાર કરેલ છે. N.A.B.A.R.D. એ ગ્રામીણ શાખ ધીરાણ કરતી સર્વોચ્ચ સંસ્થા છે.

ખેત ધિરાણ, ગ્રામીણ હુન્નર કળા અને ઉદ્યોગ તેમજ અન્ય ગ્રામીણ વિકાસ પ્રવૃત્તિઓનું ઘડતર અને વિકાસ માટેની નીતિ, આયોજન અને અમલને લગતી બાબતો અંગેની જવાબદારી રાષ્ટ્રીય બેંક (N.A.B.A.R.D.) ની છે.

રાષ્ટ્રીય બેંક રીઝર્વ બેંક પાસેથી ધિરાણ મેળવી કૃષિ પુનઃધિરાણ કરવાની જવાબદારી માથે ઉઠાવે છે. અને માટે રાજ્ય સહકારી બેંકો અને પ્રાદેશિક ગ્રામીણ બેંકોને પુનઃધિરાણ કરે છે.

(N.A.B.A.R.D.) રાષ્ટ્રીય બેંકની સતાવર મુડી રૂ. ૧૦૦ કરોડની છે. જ્યારે ભરપાઈ થયેલી મુડી ૫૭.૨૦ કરોડની છે. જે કેન્દ્ર સરકાર અને રીઝર્વ બેંક પ્રમાણસર ધરાવે છે.

રાષ્ટ્રીય બેંક (નબાઈ) રાજ્ય સહકારી બેંકો અને પ્રાદેશિક ગ્રામીણ બેંકોને ૧૮ માસથી માંડીને ૭ વર્ષ સુધીની મધ્યમ ગાળાની લોન આપે છે. લાંબા-ગાળાની લોન અને નાણાના પુનઃધિરાણ ના એડવાન્સ વિકાસ બેંકો પ્રાદેશિક ગ્રામીણ બેંકો, અનુસચિત બસેંકો અને અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓને (નબાઈ) રાષ્ટ્રીય બેંકો પુરી પાડે છે. આવી લોન-એડવાન્સનો સમય ગાળો ૨૫ વર્ષ થી વધુ ન હોવો જોઈએ.

રાષ્ટ્રીય બેંકો રાજ્ય સરકારને ૨૦ વર્ષ સુધીની લોન પણ આપે છે. તેમજ સહકારી ક્રેડીટ સોસાયટીઓની શેરમુડીમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ મુડી રોકાણ પણ કરે છે. આ ઉપરાંત કેન્દ્ર સરકારે માન્ય કરેલી સંસ્થાઓને લાંબા ગાળાની લોન પંત્યક્ષ રીતે આપવાની રાષ્ટ્રીય બેંકને સત્તા છે. કૃષિ અને ગ્રામીણ વિકાસ સાથે સંબંધિત કોઈપણ સંસ્થાની મુડી, રોકાણો અને જામીનગીરીઓમાં રાષ્ટ્રીય બેંકો રોકાણો કરી શકે છે. પ્રથમ સહકારી બેંક સિવાય ની કોઈપણ પ્રાદેશિક ગ્રામીણ બેંક, કે સહકારી બેંકોની શાખા ખોલવા માટેની રીઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાને કરવી પડતી અરજી (નબાઈ) રાષ્ટ્રીય બેંક મારફતે કરવાની રહેશે. એટલે કે અરજી (નબાઈ) રાષ્ટ્રીય બેંકને કરવાની રહેશે જે તેમા જરૂરી ટીપ્પણ કરી રીઝર્વ બેંકને મોકલાવશે.

બેંકીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ની ઘણી કલમો હેઠળ રીઝર્વ બેંકને મોકલવાનું પત્રકો (રીટર્નસ) ની નકલો (નબાઈ) રાષ્ટ્રીય બેંકને પણ મોકલાવાની રહેશે. રાષ્ટ્રીય બેંકને વધુ માહિતી કે ખુલાસા માટે કોઈપણ બેંકને પુછવાનો અધિકાર છે.

રાષ્ટ્રીય બેંકે સ્વૈચ્છીક સંસ્થા ઉભી કરી છે. વિકાસ સ્વૈચ્છીક વાહીની થી ઓળખવામાં આવે છે. (Vilas Volunteer Vahini) આવી સંસ્થા, સંસ્થાની શાખ નીતિના વિકાસના સંદેશાના ફેલાવાનું કાર્ય કરશે. આવી સંસ્થામાં વોલેન્ટીયર તરીકે જે સંસ્થાઓએ વિકાસ માટેના ધિરાણો મેળવ્યા છે. તેમણે કામ કરવાનું રહેશે. અને આ પદ્ધતિથી ગ્રામ્ય પ્રજાને ગ્રામ્ય વિકાસ માટેના ધિરાણોથી વાકેફ કરવાની છે.

e. **રાષ્ટ્રીય ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમ :** (National Industrial Development Corporation (N.I.D.C.)

૧૯૫૪માં રાષ્ટ્રીય ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમની સ્થાપના થઈ. જે દ્વારા સરકારનો પાયાના અને ભારે ઉદ્યોગોના વિકાસ વૃદ્ધિમાં મદદ કરવાનો ઉદ્દેશ છે.

કાર્યો :

- જોખમી અને વિશાળ મુડી રોકાણ ધરાવનાર પરી યોજનાઓ (પ્રોજેક્ટસ) માં નાણાકીય મદદ કરવાનો છે.
- નવા ઉદ્યોગ અને નવી વસ્તુના ઉત્પાદનના વિકાસને લગતી પરીયોજનાઓ (પ્રોજેક્ટ) ની રચના અને અમલ કરવાનો રહેશે.
- ટેકનીકલ સેવાઓ પુરી પાડવી.
- સરકાર વતી મશીન ટુલ્સ, કાપડ અને શણ જેવા ઉદ્યોગોમાં આધુનિકરણ અને પુનઃરચના માટે નાણા ધીરાણ કરવાનું રહેશે.

f. રાષ્ટ્રીય લઘુ ઉદ્યોગ નિગમ : (National Small Industries Corporation (N.S.I.C)

૧૯૫૫ માં કેન્દ્ર સરકારના એકમ તરીકે સ્થાપના થઈ. જે મુખ્યત્વે પ્રોત્સાહન એકમ તરીકે સ્થાપાથી, દેશમાં આવેલા લઘુ ઉદ્યોગોના હિતોમાં વૃદ્ધિ અને પ્રોજેક્ટ ફાયનાન્સ, મદદ, સલાહ સુચન, મદદરૂપ સહાય આપવાના મુખ્ય ઉદ્દેશો છે.

કાર્યો :

- લઘુ ઉદ્યોગોને ભારતીય તેમજ આયાત કરેલ મશીનરી અને ઓજારો સરળ હમ્પા વાળી ભાડા-ખરીદ પદ્ધતિથી પુરા પાડવાના રહેશે.
- ઔદ્યોગિક કામદારો અને સુપરવાઈઝરોની તાલીમ, તાલીમ કેન્દ્રો મારફતે આપવાની રહેશે.
- આવા એકમોની પેદાશોના સ્ટોર્સ ખરીદી માં તેમજ કેન્દ્ર સરકાર સાથેના સલામતી કરારોમાં મદદ કરવાની રહેશે.
- ઔદ્યોગિક વસાહતોનું સચાલન કરવાનું રહેશે.
- અછતવાળા કાચા માલની પ્રમાણસર વહેંચણી કરવાની રહેશે.
- લઘુ ઉદ્યોગોની પેદાશોની નિકાસ કરવાની રહેશે.

g. રાજ્ય ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમો : (State Industrial Development Corporations S.I.D.C.)

વિવિધ રાજ્યોએ રાજ્ય ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમોની સ્થાપના કરી છે. અથવા રાજ્ય ઔદ્યોગિક રોકાણ નિગમોની રચના કરી છે. આવા એકમની રચના કરવા પાછળનો રાજ્ય સરકારનો ઉદ્દેશ રાજ્યમાં ઔદ્યોગિકરણમાં મુખ્યત્વે ઉત્તેજન કે પ્રોત્સાહન આપવાનો છે. તેમજ તેવા એકમોને નાણાકીય મદદ ધિરાણો કરવાનો છે. તમામ રાજ્ય ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમો સંપૂર્ણ રીતે રાજ્ય સરકારની માલિકીના હોય છે. આવા નિગમો અલગ કાયદાથી કે કંપનીધારા હેઠળ રચાયેલા હોય છે.

કાર્યો :

- નાણાકીય મદદની ખાત્રી આપવી
- ઔદ્યોગિક સાહસોના સંચાલન અને વૃદ્ધિના કાર્યો.
- ઔદ્યોગિક વસાહતો, શેડ્સ, પ્લોટમાં વૃદ્ધિ કરવી.
- અભિવૃદ્ધિ પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે પ્રોજેક્ટના ખ્યાલની જાણકારી, ઓળખ, પસંદગી અને સાહસવીરોને તાલીમ આપવાનો સમાવેશ થાય છે. પ્રોજેક્ટના અમલીકરણ દરમ્યાન ટેકનીકલ મદદ કરવાની જોગવાઈ કરવાની રહેશે.

સંયુક્ત સાહસોના પ્રોજેક્ટમાં અભિવૃદ્ધિ, પ્રોત્સાહન આપવાનું પણ રાજ્ય ઔદ્યોગીક વિકાસ નીગમનું મુખ્ય કાર્ય ગણાશે.

h. ભારતીય નિકાસ શાખ બાહેધરી (ખાત્રી) નિગમ : (Export Credit Guarantee Corporation of India (E.C.G.C.)

આયાત-નિકાસમાં નીચે બે જોખમો રહેલા છે.

- આયાતકાર ચુકવણી કરવામાં નિષ્ફળ જાય ત્યારે,
- આયાત કરનારના દેશ અને નિકાસ કરનારના દેશની સરકારના પગલા સિવાય નિકાસ શક્ય નથી.

ઉપરોક્ત પૈકી પહેલું 'વેપારી જોખમ' કહેવાય છે. જ્યારે બીજું 'રાજકીય જોખમ' કહેવાય છે.

ભારતીય નિકાસ શાખ બાહેધરી નિગમની રચના ઉપરોક્ત જોખમો સામે રક્ષણ આપવા કરેલી છે. આ નિગમ વિનિમય દરમાં થતા ફેરફાર સામેના જોખમોની પોલીસી પણ લે છે. તેમજ પ્રી-શીપમેન્ટ અને પોસ્ટ શીપમેન્ટ સંબંધી તમામ પ્રકારના એડવાન્સ મળી રહે તે માટે બાહેધરી આપે છે.

i. રાષ્ટ્રીય ગૃહ નિર્માણ બેંક (National Housing Bank)

રાષ્ટ્રીય ગૃહ નિર્માણ બેંકની સ્થાપના ૧૯૮૮ માં થઈ. જે ગૃહ નાણાધિરાણ કરતી સંસ્થાઓ પૈકી સવોચ્ચ સંસ્થા છે. આ સંસ્થાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ગૃહ નિર્માણ માટે નાણાધિરાણ કરતી સંસ્થાઓને સહાય કરવી, નાણા ઉભા કરવા, અને આવકના સાધનોમાં પરિવર્તન લાવવાનો છે.

કાર્યો :

- ગૃહ નિર્માણ ધિરાણ સંસ્થાઓને મદદ કરવી અને નાણાકીય સહાય કરવાની રહેશે.
- ધિરાણ અને પુનઃધિરાણો કરવાના રહેશે.
- ગૃહ નિર્માણના ધિરાણ સંસ્થાઓની નાણાકીય જવાબદારીમાં બાહેધરી આપવાની રહેશે.

- ગૃહ નિર્માણ નાણાકીય સંસ્થાઓને ટેકનીકલ, વહીવટી અને સલાહકારી મદદ પુરી પાડવાની રહેશે.
- બાંધકામ ટેકનીકસ અને તે સંબંધી બાબતોમાં સંશોધન અને સર્વે કરાવવો.
- ગૃહ નિર્માણ ધિરાણ સંસ્થા સંબંધી માહિતી અને વેગતો એકત્રીત કરી પ્રકાશિત કરવી.

j. ગૃહનિર્માણ અને શહેરી વિકાસ નિગમ લી.: (Housing and Urban Development Corporation Ltd. (HUDCO)

ભારત સરકારે ૧૯૭૦ માં સ્થાપેલ એકમ છે. જે સંપૂર્ણ સરકારી છે.

તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ગૃહ નિર્માણ અને શહેરી વિકાસ તેમજ તેવા કાર્યક્રમો હાથ ધરવા અથવા નાણા ધીરવા. આવી યોજનાઓ સમાજના ગરીબ વર્ગના લાભ માટેની હોવી જોઈએ. તે નાણાં ધિરાણ વિવિધ સ્વરૂપે કરે છે. હાઉસિંગ બોર્ડ, વિકાસ અધિકારીઓ, મ્યુનિસિપાલિટીઝ, સુધારાલક્ષી ટ્રસ્ટો, જાહેર સાહસો, સહકારી મંડળીઓ મારફતે નાણા ધરીણ હાથ ધરાય છે.

k. ગૃહ નિર્માણ વિકાસ નાણા નિગમ લી. (Housing Development Finance Corporation Ltd. (H.D.F.C.)

૧૯૭૭ માં આ સંસ્થાની સ્થાપના કંપની ધારા હેઠળ કરવામાં આવી છે.

આ નિગમ વ્યક્તિગત, સહકારી મંડળીઓને, કંપનીઓને નવા રહેવાન ગૃહો બાંધવા માટે નાણા ધીરે છે. મુખ્યત્વે ગૃહનિર્માણ કે ખરીદવા લોન પુરી પાડે છે. જેનો વ્યાજનો દર સામાન્ય રીતે ૧૫% થી ૧૮% નો રહેશે અને લોનનો ગાળો ૧૫ થી ૨૦ વર્ષનો રહેશે. તેમજ લોનનું પ્રમાણ લોન લેનાર વ્યક્તિની પરત કરવાની શક્તિ પર આધારીત રહેશે.

l. સ્થાનિક વિસ્તાર બેંક : (Local Area Bank)

સ્થાનિક બેંકોની સ્થાપના ખાનગી રીતે થાય છે. જોકે તેની સ્થાપના માટેની માર્ગદર્શિકા રીઝર્વ બેંકે ૧૯૮૬ માં આપેલી છે.

સ્થાનિક વિસ્તાર બેંકે કંપની તરીકે નોંધાવાનું રહેશે. તેમજ ૧૯૪૮ ના બેંકલગ રેગ્યુલેશન એક્ટ હેઠળ લાયસન્સ મેળવવાનું રહેશે. તેમજ ૧૯૩૪ ના રીઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના ધારાના પરિશિષ્ટ-૨ માં સમાવિષ્ટ થવાનો લાપક થવું પડશે. તેની લઘુત્તમ ભરપાઈ મુદ્દી રૂ. ૫ કરોડથી ઓછી ન હોવી જોઈએ. જેમા પ્રયોજકોનું રોકાણ રૂ ૨ કરોડનું જોઈએ.

સ્થાનિક વિસ્તાર બેંકે ભૌગોલિક રીતે ત્રણ જિલ્લા માં કામ કરવાનું રહેશે. તેની સ્થાપના જિલ્લાના મુખ્ય મથકે થશે. તેનું ખેતી માટે અને તે સાથે સંકળાયેલ પ્રવૃત્તિઓ માટે ધિરાણો આપવાના રહેશે. તેમજ લઘુ ઉદ્યોગોને ખેત પેદાશ ઉદ્યોગોને, ખેત વિષયક ઉદ્યોગોને તેમજ વેપારી પ્રવૃત્તિઓને તેમજ બિન-ખેતી વિષયક એકમને પણ લોન ધિરાણ પુરા પાડી શકશે.

સ્થાનિક વિકાસ બેંકે તેના કુલ ધિરાણોના ૨૫% ધીરાણો નબળા વર્ગના લોકોને આપેલા હોવા જોઈએ.

નાણાકીય તરલતા અને વ્યાજના દરો માટે આ બેંકને પ્રાદેશિક ગ્રામીણ બેંકને લાગુ પડતા નિયમો જ લાગુ પડશે. તે સિવાય અન્ય બાબતોમાં વેપારી બેંકોને લાગુ પડતી જોગવાઈઓ મુજબ જ તેનું નિયમન થશે.

૩. બેંક અને ગ્રાહક વચ્ચેના સંબંધો

૩.૧ સામાન્ય સંબંધો ૩.૨ વિશિષ્ટ સંબંધો

૩.૧ સામાન્ય સંબંધો :

- લેણદાર દેવાદારના સંબંધ
- એજન્ટ તરીકે
- ટ્રસ્ટી કે ભાડે પટ્ટે આપનાર

a. લેણદાર દેવાદાર નો સંબંધ :

સરજોન પેજટે યોગ્ય રીતે જણાવ્યું છે કે, બેંકર અને ગ્રાહક વચ્ચે નો સંબંધ પ્રથમ મિક રીતે તો લેણદાર દેવાદારનો સંબંધ છે. ખાતાની બાકી પરથી પરસ્પરનું સ્થાન નક્કી થાય છે. જો ગ્રાહકના ખાતામાં નાણા જમા હોય તો ગ્રાહક લેણદાર અને બેંક દેવદાર બને છે. તેનથી ઉલટું જો ગ્રાહકને ઓવરડ્રાફ્ટ આપવામાં આવ્યો હોય અને ગ્રાહકના ખાતાની ઉધાર બાકી હોય તો બેંકર લેણદાર બને છે. અને દેવાદાર ગ્રાહક બને છે. જો કે આ સંબંધમાં ગ્રાહક જ્યાં સુધી માંગણી કરે નહીં ત્યાં સુધી બેંક તેના નાણા ચુકવવા જવાબદાર નથી. છતાં વેપારી લેણદાર દેવાદાર ના સંબંધ કરતા બેંક અને ગ્રાહકનો સંબંધ જુદો છે. જેના કારણો નીચે મુજબ છે.

- સામાન્ય વેપારી દેવામાં લેણદારે ચુકવણી માટે માંગણી કરવાની જરૂર નથી. જ્યારે બેંકના સંબંધમાં દેવાની ચુકવણી કરવાની માંગણી જરૂરી છે. ગ્રાહકની સુ, ના વગર બેંક જમા રકમ પરત કરી શકે નહીં.
- સમય મર્યાદાના નિયમનો અમલ બેંક પાસે ચુકવણીની માંગણી કર્યા તારીખથી અમલમાં આવશે. નહીં કે નાણા ખાતામાં જમા કરાવ્યા તારીખથી અમલ થશે. ગ્રાહકે નાણા મેળવવા માટેની માંગણી યોગ્ય સ્થળે અને યોગ્ય સમયે કરવાની રહેશે. ગ્રાહક માત્ર જે બેંકમાં તેનું ખાતું ચાલતું હોય તેજ બેંકમાં નાણા મેળવવાની માંગણી કરશે. તેજ બેંકની બીજી શાખાઓમાં તે માંગણી કરી શકશે નહીં. છતાં બેંકની ખાસ સગવડો હેઠળ ગ્રાહકનું ખાતું બેંકની એક શાખામાં હોવા છતાં અન્ય બ્રાંચમાંથી નાણા મેળવવાની સગવડ કરશે. દા.ત. ટ્રાવેલર્સ ચેક, બીજું ગ્રાહકે નાણા મેળવવા માટેની માંગણી યોગ્ય સમયે કરવાની રહેશે. એટલે કે બેંકના કામકાજના કલાકો દરમિયાન માંગણી કરવાની રહેશે.

b. **એજન્ટ તરીકે :**

બેંક અમુક પ્રકારની સેવાઓ આપવામાટે એજન્ટ તરીકે નુ કામ કરે છે. જેવી કે જામીનગીરીઓના ખરીદ વેચાણ, ચેકોની ઉધરાણી, હુંડી વસુલાત, વીમા પ્રીમીયમની ચુકવણી, ભાડાની વસુલાત કે ચુકવણી ઉપરાણ બેંક વહીવટકર્તા, એટની અને સંબંધીત અન્ય સેવા આપતા એજન્ટ તરીકે નુ કામ કરે છે.

c. **ટ્રસ્ટી કે ભાડે પટ્ટે આપનાર :**

બેંક ગ્રાહક પાસેથી જુદા જુદા પ્રકારની નાણાકીય થાપણો મેળવે ત્યારે તે નાણા સાચવનાર કે ટ્રસ્ટી તરીકે નાણા સ્વીકારતી નથી, કાણકે બેંક ગ્રાહક પાસેથી મેળવેલ નાણાનો ઉપયોગ અન્ય બેંકીંગ કાયદાઓને આધીન કરે છે. અને નફો મેળવે છે અને તેનો હિસાબ ગ્રાહકને આપવાતે કાયદેસર બંધાયેલ નથી. તેથી તે ટ્રસ્ટી તરીકે કામ કરતી નથી.

છતા ગ્રાહક બેંકમા જ્યારે કિમતી વસ્તુઓ, દસ્તાવેજો, દાગીનાઓ વગેરે રાખવા માટે સેઈફ ડીપોઝીટ વોલ્ટની અને સેફ કસ્ટડીની સેવા આપે છે. ત્યારે બેંક આવી વસ્તુ સાચવાવની જવાબદારી સ્વીકારે છે. અને તે અર્થમાં તે વસ્તુઓ પુરતી બેંક ટ્રસ્ટી છે, બેઈલી છે. ભાડેપટ્ટે લેનાર છે.

નિગમીત એકોને તેમની નાણાકીય બાબતોની સલાહ આપવાનુ જ્યારે બેંક સ્વીકારે ત્યારે તેમજ નવી શેર મુડીનુ સંચાલન કરવાનુ સ્વીકારે ત્યારે તેવા ભરણા માટે તેવહીવટદાર કે મેનેજર તરીકે વર્તે છે.

૩.૨ **વિશિષ્ટ સંબંધો :**

- ગ્રાહકના ચેક સ્વીકારવા :
- ખાતાઓનુ સયોજન :
- ગ્રાહકના ખાતાની ગુપ્તતા જાળવાણી :
- બેંકને લીયનનો હકક :
- સર્વીસ ચાર્જસ કે ઈન્સીડેન્ટલ ચાર્જસ વસુલ લેવાનો બેંકનો હકક :
- ખાતુ બંધ કરાવવાનો બેંકનો હકક :
- ચક્રવૃધ્ધિ વ્યાજ આપવાની રીત :
- સમય મર્યાદા :
- બેંકોનો ફાળવાણીનો હકક (કલેટનનો નિયમ) :

a. **ગ્રાહકના ચેક સ્વીકારવા : (Honouring Customer Cheques)**

ગ્રાહકે બેંક પર લખેલા ચેક તેના ખાતમાં રહેલી રકમની મર્યાદામાં સ્વીકારવા બંધાયેલી છે. યોગ્ય સમયે અને યોગ્ય કામકાજના કલાકો દરમ્યાન રજુ થયેલા ચેક ચુકવવામાં બેંક કસુરવાર ઠરે તો

તેવા કસુર લીધે ગ્રાહકને થયેલ નુકશાન ભરપાઈ કરી આપવા બેંક જવાબદાર છે. આવી જવાબદારી નેગોશીયેબલ ઈન્ટુમેન્ટ એક્ટ, ૧૮૮૧ ની કલમ ૩૧ નાખેલી કાનુની જવાબદારી છે. બેંક તેના ગ્રાહકના લખેલા ચેક ચુકવવાનો ઈન્કાર કરે અને તેને લીધે ગ્રાહકની પ્રતિક્ષાને હાની થાય તો તે માટે બેંક જવાબદાર છે.

શરતો :

- ગ્રાહકના ખાતે પુરતી રકમ જમા હોવી જોઈએ.
- ચુકવણી ની માંગણી યોગ્ય રીતે થયેલી હોવી જોઈએ. એટલે ચેક લખ્યાથી ૬ માસમાં (Valid Period) ચુકવણી માટે રજુ થવો જોઈએ. ટૂંકમાં લખેલ તારીખથી ૬ માસના સમય ગાળા પછી રજુ કરેલ ચેક અથવા postdated ચેક (ભવિષ્યની તારીખ ના ચેકો) લખેલી તારીખ પહેલા રજુ કરવામાં આવે તો બેંક તેને નકારી શકે છે.

□ અદાલતી ટાંચનો હુકમ : (Garnishee order)

અદાલત તરફથી ટાંચનો હુકમ મળે ત્યારે ગ્રાહકના ચેકના નાણા ચુકવવાની બેંકની જવાબદારી સ્થગિત થાય છે. અદાલત દિવાની કાર્યવાહી ધારા - ૧૯૦૮ (સી.પી.સી. ૧૯૦૮) નીકલમ : ૬૦, ઓર્ડર - ૨૧ અને નિયમ - ૪૬ હેઠળ આપેલ જમીનો હુકમ ગાનીશી ઓર્ડરથી ઓળખાય છે. જો દેવાદાર તેના લેણદાર દેવુ આપવામાં નિષ્ફળ જાય તો લેણદારની વિનતી પરથી અદાલત દેવાદારના બેંક ખાતા પર ટાંચ (જમી) નો હુકમ બહાર પાડે છે

બેંકને અદાલત પાસેથી આવો હુકમ મળે ત્યારે બેંક ગ્રાહકનુ ખાતું સ્થગિત કરે છે. ગારનીશ ઓર્ડર નીચેના સંજોગોમાં લાગુ પડતો નથી.

- ◇ દેવુ ખરેખર ગ્રાહક પર લેણુ થયેલુ ન હોય :
- ◇ જ્યારે બેંકમા સચુકત નામે ખાતુ હોય ત્યારે :
- ◇ બેંક અદાલતના હુકમ વાળી રકમ ગ્રાહકના ખાતે બાકી રકમની માંગવાળ કરે ત્યારે:
- ◇ ગ્રાહકબેંકના ખાતાનો ટ્રસ્ટી હોયત્યારે :
- ◇ અદાલતના હુકમમાં વર્ણવેલ ગ્રાહકનુ નામ ખોટુ હોયકે અનિયત્રિત હોય કે અપુરતુ હોય.
- ◇ ગારનીશી ઓર્ડર મળ્યા તારીખે ગ્રાહકના ખાતે જમા રકમમાં ગ્રાહકના નામે મળેલ ચેકો બેંકમાં વસુલ માટે ભરેલા હોય ત્યારે તે વસુલ ન થાય ત્યારે સુધી તે ધ્યાનમાં લેવાશે નહીં.

⇨ ખાતુ પહેલે થી ઉધાર બાકી (ઓવર ડ્રોન) ધરાવતુ હોય ત્યારે ફીકડ ડીપોઝીટ પણ ગાર્નીશી ઓર્ડર હેઠળ જમી પાત્ર થશે.

□ બેંક કર્મચારીઓની ભુલ, બેદકારીથી ગ્રાહકના ખાતામાં ઓછી રકમ દર્શાવવાથી ચેક પરત કરે તો બેંક જવાબદાર બને છે.

તેજ રીતે ગ્રાહકે તેના ખાતે જમા કરાવેલી રકમ બીજાના ખાતામાં જમા કરવામાં આવે બીજાનુ ખાતુ ઉધારવાને બદલે તેનુ ખાતુ ઉધારવામાં આવે ત્યારે સ્થિતિ સર્જાય છે.

b. ખાતાઓનુ સંયોજન : (Combining of accounts)

જ્યારે ગ્રાહકના એક કરતા વધારેખાતા એક જ શાખામાં હોય અને બેંક સાથે સમજુતી થઈ હોય ત્યારે બધા ખાતાનુ સંયોજન કરી એક જ બેલેન્સ દર્શાવામાં આવે છે. જો ગ્રાહક બેંક વચ્ચે આવી સમજુતી ન હોય તો પણ બેંક ગ્રાહકને સુચના આપીને ખાતાનુ સયોજન કરી એક જ બેલેન્સ ગણી વ્યવહાર કરી શકે છે.

c. ગ્રાહકના ખાતાની ગુમતા :

વાજબી સંજોગો સિવાય બેંકને તેના ગ્રાહકના ખાતાની ગુમતા જાળવવાની કાનુની જવાબદારી છે. તેમા ગ્રાહકનુ ખાતુ બંધ થઈ ગયા પછી પણ ગુમતા જાળવવાનુ ચાલુ રાખવાનુ રહેશે. સિવાય કે ગ્રહક પાસેથી લેખીત પરવાનગી બેંકને મળી હોય તો જ ગ્રાહકના ખાતાની માહિતી બેંક બીજાને આપી શકશે. છતાં બેંક નીચેના સંજોગોમાં ગ્રાહકના ખાતાની માહિતી છતી કરે કે ત્રીજી વ્યક્તિને આપે તો તે વ્યાજબી ગણાશે :

□ ગ્રાહકની વિનતીથી આપેલી માહિતી પણ ગ્રાહકને માલ સપ્લાય કરતા વેપારીએ બેંક પાસેથી ગ્રાહકના ખાતાની માગેલી સ્થિતિમાં ગ્રાહકે જે અભિપ્રાય આપવા કરતી વિનતી.

□ કાયદા હેઠળ માહિતી આપવી જરૂરી બને ત્યારે : બેંક નીચેના પ્રસંગે ખાતાની માહિતી આપે તો તે વાજબી ગણાશે.

⇨ આવકવેરો અધિકારીઓને : ૧૯૬૧ના આવકવેરા ધારાની કલમ ૧૩૩ હેઠળ આવકવેરા અધિકારીઓ આવકવેરા કમીશ્નરો કાયદા હેઠળની કોઈ કાર્યવાહી માટે સંબંધિત કે જરૂરી માહિતી મેળવવા બેંકને જણાવે ત્યારે આપેલી માહિતી છતા આવકવેરા અધિકારીઓને કાયદો મર્યાદિત સંજોગોમાં જ માહિતી માંગવાની સત્તા આપે છે. જાહેર જનતાની થાપણ ખાતાની ગમે તે માહિતી માંગવાનો હકક કાયદો આપતો નથી.

⇨ પોલીસ અધિકારીઓને : ૧૯૭૩ ના ફોજદારી કાર્યવાહી ધારા (સી.આર.પી.સી.) ની કલમ-૮૧(૧) હેઠળ પોલીસ સ્ટેશન ઈન્ચાર્જ અધિકારી તપાસના કોઈ હેતુ

માટે કે આ કાયદા હેઠળ ચલાતી કાર્યવાહી માટે જરૂરી માહિતી કે દસ્તાવેજ જાણવા માટે બેંક પાસેથી ગ્રાહકના ખાતાની માહિતી માંગી શકે છે. અને બેંકે માહિતી કે જરૂરી દસ્તાવેજ પોલીસ અધિકારીને આપવા બંધાયેલ છે. જો કે આવી માહિતી કે દસ્તાવેજ આપતા પહેલા બેંક ખાત્રી કરી લેવી જોઈએ કે :

(૧) આવી માહિતી કે દસ્તાવેજ માંગતો પત્ર બેંકને લેખિતમાં આપેલો હોય.

(૨) આદેશમાં ઈન્ચાર્જ અધિકારીએ તેખો હાથ ધરી રહેલી તપાસ કે સંશોધન માટે આવી માહિતી કે દસ્તાવેજની જરૂર છે. તે સ્પષ્ટ દર્શાવ્યું હોય.

□ અન્ય સત્તાઓ : કાયદાની પ્રક્રિયાઓ માટે બેંક નીચેના કાયદા હેઠળ જરૂરી સત્તાને માહિતી આપવા બંધાયેલ છે.

◇ ૧૮૮૧ ના બેંકર્સ બુક્સ એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૬ હેઠળ અદાલતના હુકમ હેઠળ જાહેર કરવી પડતી માહિતીના પ્રસંગે.

◇ ૧૯૩૪ ના રીઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાની કલમ ૪૫ બી હેઠળ શાખાને લગતી માહિતી મેળવવાનો રીઝર્વ બેંકને હક છે. આ પ્રસંગે બેંક શાખાની માહિતી આપવા બંધાયેલી છે. તેમજ કોઈ ગ્રાહક ના ખાતાને લગતી માહિતી આપવાની થાય તો બેંક આપી શકે છે.

◇ ૧૯૪૮ ના બેંકીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટની કલમ ૨૬ હેઠળ ૧૦ વર્ષ કે તેથી વધુ સમય સુધી જે ખાતાઓમાં કોઈ વ્યવહાર ન થયા હોય તેવા ખાતાઓ સંબંધી માહિતી કેલેન્ડર વર્ષ પુરુ થયાથી ૩૦ દિવસમાં રીઝર્વ બેંકને પહોંચતી કરવાની રહેશે. જે હેઠળ આવા ખાતાઓની જમા બાકી સહીત માહિતી આપવાની રહે છે.

◇ ૧૯૭૩ ના વિદેશી હુડિયામણ ધારાની કલમ -૪૩ હેઠળ, ડાયરેક્ટરેટ ઓફ ઈન્ફોર્સમેન્ટ અધિકારી ઓ અને રીઝર્વ બેંકને વિદેશી હુડિયામણ નો ધંધો કરીત બેંકોના હિસાબો અને ચોપડા તપાસવાની સત્તા.

□ ૧૯૫૭ ના સંપત્તિ વેરાની કલમ ૩ ૮ હેઠળ આપવી પડતી માહિતી વખતે.

□ ૧૯૬૨ ના કસ્ટમ ધારાની કલમ ૩૩ હેઠળ આપવી પડતી માહિતી.

d. **બેંકનો લીયનનો હક :**

દેવુ સંતોષાય નહી ત્યાં સુધી દેવાદારનો માલનો કબજો રાખવાના લેણદારના હકને લીયન કહેવાય છે. લીયન સામાન્ય અને ખાસ એમ બે પ્રકારના હોય છે.

ખાસ લીયન જે દેવા માટે મિલકત કે જામીનગીરી આપી હોય તે દેવાની રકમ ન ચુકવાય ત્યાં સુધી તેને કબજા રાખવાના હકકને ખાસ લીયન કહેવાય છે. જે લોકો એ પોતાના કબજામાં રાખેલી વસ્તુ પાછળ શ્રમ, સમય કે નાણા ખચેલા હોય તેવા લોકોને જ આવો લીયન મળે છે, દા.ત. દરજીની સીલઈ વસુલ કરવા સીવેલ કપડા રાખવાનો હકક.

સામાન્ય લીયનમાં દેવાદાર પાસેથી લેણી તમામ રકમ ચુકવાઈ નહી ત્યાં સુધી મિલકત રાવાનો હકક એ સામાન્ય લીયન છે.

બેંકને હમેશા સામાન્ય લીયનનો હકક મળે છે.

નીચેના સંજોગોમાં બેંકને લીયનનો હકક મળતો નથી :

- સેઈફ ડીપોઝીટ વોલ્ટમાં મુકેલી વસ્તુ કે દાગીના સામે હકક મળે નહી.
- ચોકક્સ હેતુ માટે જમા કરાવેલ નાણા પર લીયનનો હકક મળતો નથી.
- બેંકમાં ટ્રસ્ટ ખાતુ હોય તો તેની જમા રકમ પર લીયન મળે નહી.
- લેણી નહી થયેલી રકમ પર લીયનનો હકક રહેતો નથી.
- જ્યારે લેણદાર : દેવાદારને સમાન હકક હોય ત્યારે.
- જે લોન માટે તારણ આપેલુ હોય તેવુ લોન મંજુર થવાની બાકી હોય ત્યારે તેવા તારણ સામે હકક મળતો નથી.

e. **સર્વિસ ચાર્જસ કે ઈન્સીડેન્ટલ ચાર્જસ વસુલ લેવનો હકક :**

ગ્રાહકની સુચનાનો અમલ કરવા તેમજ હુડીઓની વસુલાત કરવા માટે બેંક સર્વિસ ચાર્જસ વસુલ કરી શકે છે. જ્યારે ગ્રાહકના ખાતામાં સરાસરી બેલેન્સ જેટલુ બેલેન્સ રાખવુ અનિવાર્ય હોય તેના કરતા ઓછુ હોય ત્યારે તેવા પ્રસંગે લખેલા ચેકો પાસ કરવા માટે ઈન્સીડેન્ટલ કે ફોલીયો (Folio) ચાર્જસ વસુલ કરી શકે છે. R.B.I એ ભલામણ કર્યા મુજબના પ્રમાણમાં સર્વિસ ચાર્જસ વસુલ કરવામા આવે છે.

f. **ખાતુ બંધ કરવાનો હકક :**

બેંક કોઈપણ ગ્રાહકનુ ખાતુ બંધ કરતા પહેલા તેને પહેલા તેને જાણ (નોટીસ) કરશે. આવી નોટીસની ગેરહાજરીમાં જો બેંકે કોઈ ગ્રાહકનુ ખાતુ બંધ કરી દીધુ હોય તે ગાળા દરમ્યાન ગ્રાહકે લખેલ ચેકો રજુ કર્યા પછી પરત થાય તો બેંક ખોટી રીતે ચેકની અનાદર માટે જવાબદાર થશે.

g. **ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ આપવાની રીત :**

ગ્રાહકના ખાતા જમા રહેલી રકમ પર ચોકક્સ સમયે બેંક વ્યાજ જમા કરે છે. રીઝર્વ બેંકના નિયમો મુજબ ડિયોઝીટ પર ત્રિમાસિક કે તેથી વધુ ગાળાના સમય માટે વ્યાજ આપાય છે. બચત ખાતા પર વ્યાજ દર ૬ માસે જમા થશે. ફીક્સ અને અન્ય ડિયોઝીટો પર ડિપોઝીટ મુકનારની ઈચ્છા મુજબ વ્યાજ આપશે.

h. **સમય મર્યાદા :**

ગ્રાહકની ડીપોઝીટ બેંકમાં હોય તેવા પ્રસંગો જ્યારે ગ્રાહક તે રકમ પરત માંગે તે તારીખથી સમય મર્યાદાનો કાયદો અમલમાં આવશે. પણ બેંક એડવાન્સ પેમેન્ટ કર્યું હોય ત્યારે આવા એડવાન્સ પેમેન્ટ કર્યા તારીખથી સમય મર્યાદાનો અમલ થશે.

i. **બેંકનો ફાળવણી નો હકક (કેલટનનો હકક)**

જ્યારે ગ્રાહકના એક જ બેંકમાં કે એક જ શાખામાં એક કરતા વધુ એકાઉન્ટ હોય ત્યારે બેંકે ગ્રાહકની સુચના મુજબ વસુલ આપેલા ચેકો જે તે ખાતામાં જમા લેવાના રહેશે. જ્યાં સુચના ન હોય ત્યાં બેંક ગમે તે ખાતામાં જમા કરશે. જો ગ્રાહકનું એક જ ખાતું હોય અને ગ્રાહકને ઓવરડ્રાફ્ટની સગવડ આપવામાં આવી હોય જો ગ્રાહક કોઈ રકમ બેંકમાં જમા કરવો ત્યારે સૌથી જુના દેવા પેટે રકમ જમા લેવાશે.

બૈંકિંગ ચિંતન-અનુચિંતન

(બૈંકિંગ પર વ્યાવસાયિક જર્નલ)

વર્ષ 18 અંક 1

અક્ટૂબર - દિસંબર 2005

પ્રકરણ - 3
ધિરાણો અને
લાભીનગીરીઓ
અંગેનું માળખું
અને નિવીઓ

પ્રકરણ - ૩ : ધિરાણો અને જામીનગીરીનો પાંગેજું માળખું અને નીતિઓ

૧) ધિરાણની વ્યાખ્યાઓ :- (૧૪)

૧.૧ બેંકીંગ નિયમન ધારો-૧૯૪૯:- કલમ-૫ (એમ) તારણ વાળી લોન કે એડવાન્સ એટલે કે મીલકતોના તારણ સામે આપેલી લોન કે એડવાન્સ, અહિં મિલકતોનું બજાર મુલ્ય કોઈપણ સમયે આપેલી લોન કે એડવાન્સની રકમ કરતાં ઓછું ન હોવું જોઈએ. તારણ વગરની લોન કે એડવાન્સ એટલે એવી લોન કે એડવાન્સ જે તારણવાળી નથી.

૧.૨ ડેબ્ટ રીકવરી ટ્રીબ્યુનલ એક્ટ-૧૯૯૩:- ધિરાણ એટલે કોઈ વ્યાજ સહિતની જવાબદારી કે જે કોઈ વ્યક્તિ પાસે બેન્ક અથવા નાણાકીય સંસ્થા અથવા સાથી બેન્કે કે નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા જે તે સમયે અમલમાં હોય તેવા કાયદા હેઠળ કરાયેલી ઘંઘાકીય વ્યવહાર દરમ્યાન રોકડમાં કે બીજી કોઈ રીતે, રક્ષિત કે અરક્ષિત, અદાલતનાં હુકમનામા કે દીવાની અદાલતના હુકમ હેઠળ કે તેનાં વિના, હયાત અને અરજીની તારીખે કાયદેસર વસુલ લઈ શકાય તેવું લેણું.

વ્યાખ્યામાંથી ફલિત થતાં તત્ત્વો :-

- બેન્ક કે નાણાકીય સંસ્થા કે સાથી બેન્ક કે સાથી નાણાકીય સંસ્થાને કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી લેણું વસુલ કરવાનો અધિકાર છે.
- આવું લેણું વસુલ કરવાનો અધિકાર અરજીની તારીખે હયાત છે અને કાયદેસર છે.
- આવો અધિકાર કોઈ જામીનગીરીથી રક્ષિત કે અરક્ષિત હોઈ શકે.
- આવો અધિકાર અદાલતના હુકમ કે હુકમનામાથી કે તેના વગર ઉપસ્થિત થઈ શકે.
- આવી વસુલાતનો અધિકાર રોકડમાં વસુલાત કરવાનો કે બીજી કોઈ રીતે હોઈ શકે.
- આવી કોઈ વ્યક્તિની ઋણ ચુકવવાની જવાબદારી વ્યાજની પણ હોઈ શકે.
- બેન્ક દ્વારા કરાયેલ કાયદેસરના વ્યવહારમાં ઋણની જવાબદારી ઉપસ્થિત થાય છે. તેથી બેન્કનાં કર્મચારીએ દગાથી કોઈ રકમ મેળવી હોય તો આ કલમ હેઠળ ઋણ નથી.

૧.૩ રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ-૧૯૩૪ :- કલમ-૪૫(ક) ની પેટા કલમ(૧) મુજબ ધિરાણ લેનારી એટલે કોઈ એવી વ્યક્તિ કે જેને બેંકિંગ કંપનીએ કોઈ શાખની મર્યાદા મંજૂર કરી છે. પછી તે શાખ નો ઉપયોગ કર્યો હોય કે ન કર્યો હોય, અને આમાં નીચેનાં નો સમાવેશ થશે.

- કંપની કે નિગમની બાબતમાં તેની ગૌણ કંપની.
- હિંદુ સંયુક્ત કુટુંબની બાબતમાં તેનો કોઈ સભ્ય અથવા પેઢી જેમાં આવો સભ્ય ભાગીદાર હોય.

- પેઢીની બાબતમાં, તેનો કોઈ ભાગીદાર અથવા અન્ય પેઢી જેમાં આવો ભાગીદાર, ભાગીદાર હોય
- કોઈ વ્યક્તિગત બાબતમાં, કોઈ પેઢી જેમાં તેવી વ્યક્તિ ભાગીદાર હોય.

૧.૪ બેંકીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ-૧૯૪૯ :- કલમ-૫ પેટા કલમ(એન.એ.) લઘુ આઘોગિક એકમ એટલે એવું ઔદ્યોગિક એકમ કે જેને કેન્દ્ર સરકારે આ સંબંધમાં જાહેરનામું બહાર પાડીને જાહેર કરેલ એકમ કે જેને ઔદ્યોગિક વિકાસનાં પરીબળો અને અન્ય પરિબળો ને ધ્યાનમાં લઈ જાહેર કરેલું એકમ કે જેમાં પ્લાન્ટ-મશીનરીમાં કરેલું રોકાણ ૭.૫ લાખ રૂ. થી ઓછું ન હોય અને મહત્તમ રૂ.૨૦ લાખથી વધુ ન હોય તેવું એકમ.

વિવરણ :- ૧૯૯૩ નાં ઔદ્યોગિક દ્વારા-૧૯૫૧ ની કલમ- ૨૯ (બી) (૧) ને કલમ -૧૧(બી) (૧) સાથે વાંચતા લઘુ ઉદ્યોગોની લાયકાત માટે નોટીફિકેશન બહાર પાડીને મહત્તમ મર્યાદા રૂ.૨૦ લાખમાંથી વધારીને રૂ.૬૦ લાખ કરેલી છે.

૨) આદર્શ ધિરાણ માટેના સિધ્ધાંતો :-

બેંકનું અગત્યનું કાર્ય ધિરાણ આપવાનું છે. બેંકો ગ્રાહકો પાસેથી મુદતી, બચત અને ચાલુ થાપણો સ્વિકારે છે. તેમાં તેમનો હેતુ આર્થિક લાભ મેળવવાનો છે બેંકો જે થાપણો મેળવે છે તેના પર નીચા દરે વ્યાજ આપે છે. અને જેમને નાણાંની જરૂર હોય તેમને ઉંચા દરે વ્યાજનાં દરથી ધિરાણ આપે છે. આમ કરીને બેંક નફો કમાય છે. સામાન્ય રીતે બધા થાપણદારો એકી સાથે અને એકજ સમયે પોતાની થાપણો પરત લેવા માટે આવતા નથી. હકીકતમાં કોઈ એક સમયે કુલ થાપણો નો અમુક ભાગનો જ ઉપાડ થતો હોય છે. આથી વ્યાપારી બેંકો કુલ થાપણોનો અમુક ભાગ રોકડમાં હાથ પર રાખી બાકીના નાણાંનું ધિરાણ કરી વ્યાજ કમાય છે. બેંકો જે ધિરાણ કરે છે. તેમાં મોટાભાગનું ધિરાણ ટૂંકાગાળાનું હોય છે. ધિરાણ આપતી વખતે આ ધિરાણ આદર્શ ધિરાણ બની રહે તે માટે નીચેના સિધ્ધાંતો ધ્યાનમાં રાખવા જરૂરી છે.

૨.૧ ધિરાણની સલામતી :- નાણાંની સલામતીએ બેંક માટે ધિરાણ આપવામાં સૌથી અગત્યનો માર્ગદર્શક સિધ્ધાંત છે. કારણ કે બેંકોની સધ્ધરતાં અને તેનું અસ્તિત્વ તેના લેણાં કેટલા અંશે સલામત છે. તેના પર અવલંબે છે. આથી જ બેંકોએ ધિરાણ આપતી વખતે ધિરાણ લેનારની પ્રમાણિકતા, પ્રતિષ્ઠા, નાણાંકીય સધ્ધરતા, ચારિત્રય વગેરે બાબતો લક્ષમાં રાખવી જરૂરી છે. તે ઉપરાંત બેંકો પોતાના નાણાંની સલામતી માટે ધિરાણ લેનાર પાસેથી તારણો લે છે. આમ " સલામતી પહેલા " એ ધિરાણ આપવામાં અગત્યનો સિધ્ધાંત ગણાય.

૨.૨ તરલતા :- બેંકો પાસે જે થાપણો આવે છે. તેમાંથી મોટા ભાગની થાપણો ગ્રાહકો તરફથી માંગવામાં આવે અથવા તો ટૂંકી નોટીસ થી પરત કરવાની હોય છે. આથી બેંકો માટે તરલતા એટલે કે રોકડતા નો સિધ્ધાંત ઘણો મહત્વનો બની જાય છે. પરિણામે બેંકો મોટાભાગે ટૂંકાગાળાનું અને તે પાણ કાર્યશીલ મૂડીનાં રૂપમાં ધિરાણ કરે છે. જેથી બેંકો માગે ત્યારે અથવા તો ટૂંકી નોટીસથી ગ્રાહકો લીધેલી લોનનાં નાણાં પરત આપી શકે. આથી બેંક એવી વસ્તુઓ લોનનાં તારણ તરીકે પોતાની પાસે રાખે છે કે જેમને તાત્કાલિક બજારમાં વેચીને નાણા ઉપજાવી શકાય.

૨.૩ ધિરાણનો હેતુ :- ધિરાણ આપતી વખતે બેન્કોએ એ હકીકત તપાસવી જોઈએ કે ગ્રાહકે કયા હેતુઓ માટે જ ધિરાણ આપવું જોઈએ. સામાજીક પ્રસંગો ઉકેલવા માટે કે એવા કોઈ બિન ઉત્પાદક હેતુઓ માટે ધિરાણ આપવું જોઈએ. દાણચોરી, સટાખોરી, સંગ્રાહખોરી વગેરે ને પ્રોત્સાહન મળે તે રીતે અને તે માટે ધિરાણ આપવામાં ન આવે તેવી બેન્કોએ તકેદારી રાખવી જોઈએ. કઈ વસ્તુ માટે કેટલા પ્રમાણમાં ધિરાણ આપી શકાય ? તે અંગે રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયાના માર્ગદર્શક સિધ્ધાંતો મુજબ નક્કી કરેલ ટકાએ વ્યાપારી બેન્કો એ ધિરાણ કરવાનું રહે છે.

૨.૪ નફાકારકતા :- વ્યાપારી બેન્કો નફાના હેતુથી કાર્ય કરે છે. બેન્કો એ પોતાના નાણા ભંડોળનું એવી રીતે ધિરાણ કરવું જોઈએ કે જેથી થાપણદારોને વ્યાજ ચુકવી શકાય. વહિવટી અને સંચાલન અંગેનાં ખર્ચા કાઢી શકાય અને વ્યાજબી નફો મેળવી શકાય એટલે તેમાંથી વ્યાજરૂપી આવક પ્રાપ્ત થાય. બેન્કો ના બધા પ્રકારનાં ખર્ચા અને ધિરાણ પર મળતાં વ્યાજએ બંન્નેની વચ્ચે ર થી ૩ ટકા નો ગાળો તો રહેવો જ જોઈએ. પરંતુ બેન્કોએ ઉચી નફાકારકતા માટે નાણાંની સલામતી અને રોકડતાનો ભોગ ન આપવો જોઈએ.

૨.૫ જામીનગીરી :- " સાલામતી પહેલા " એ ધિરાણ આપવા માટે અગત્યનો સિધ્ધાંત ગણાય. બેન્કોએ પોતાનાં નાણાંની સલામતી માટે ધિરાણ લેનાર પાસેથી તારણમાં કો ઈપણ સ્થિરકે જંગમ મિલકત જામીનગીરી તરીકે લેવી જરૂરી છે. જો ધિરાણ લેનાર નાણા પરત ન આપે તો આવી જામીનગીરીનું વેચાણ કરી નાણાં પરત મેળવી શકાય આથી જ બેન્કો એવી વસ્તુઓ લોનના તારણ તરીકે પોતાની પાસે રાખે છે. કે જેમને તાત્કાલિક બજારમાં વેચીને નાણા ઉપજાવી શકાય. આમ બેન્કોએ પોતાની રોકડતાં કે તરલતા જળવાઈ રહે તે રીતે ધિરાણ કરવું જોઈએ.

૨.૬ જોખમની વહેંચણી :- " Don't keep all the eggs in one basket " એક જ ટોપલીમાં બધા જ ઈંડા ન મુકો " ની કહેવત ને બેન્કોએ અનુસરવાનું છે. અને એ રીતે જોખમની વહેંચણી કરી દેવાનું યોગ્ય માને છે. આમ બેન્કો માત્ર મોટી પેઢીઓને જ કે માત્ર અમુક ઉદ્યોગોને જ કે માત્ર અમુક શહેરોને જ કે માત્ર અમુક પ્રદેશમાં જ ધિરાણ કરવાનું ટાળે છે. બેન્કો જુદા જુદા પ્રકારનો ઘંઘો કરતી પેઢીઓને સમગ્ર દેશવ્યાપી ધિરાણ કરીને જોખમનું પ્રમાણ વહેંચી દે છે. અને એ રીતે જોખમના તત્વને ન્યુનતમ બનાવે છે.

૩) ધિરાણના પ્રકારો :-

બેન્કીંગ એકમો દ્વારા ધિરાણ આપવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. બેન્ક દ્વારા જે ધિરાણો આપવામાં આવે છે તેમા મુખ્યત્વે બે ધિરાણોનાં પ્રકારો જોવા મળે છે. જેમકે વ્યાપારી ધિરાણો તથા સેવાકીય ધિરાણો અહીંયા તેવા ધિરાણોમાં લાંબાગાળા ના અને ટૂંકાગાળાના ધિરાણો પણ સમાયેલા છે. પરંતુ અહીંયા બેન્ક દ્વારા પુરા પાડવામાં આવતાં નાણાં લોન તે અંગની પ્રક્રિયામાં જે ધિરાણો આપવામાં આવે છે તેમાં તેવા નીચે જણાવ્યા મુજબનાં ધિરાણોનાં પ્રકાર જોવા મળે છે.

ધિરાણોમાં ત્રણ પ્રકાર છે.

(૧) વ્યાપારી ધિરાણ (૨) સેવાકીય ધિરાણ અને (૩) સેવાકીય હેતુ માટે વ્યાપારી ધિરાણ

અહીયા વ્યાપારી ધિરાણ તળેનાં જુદા જુદા ધિરાણો આપવામાં આવ્યા છે. જેની સમજૂતી નીચે મુજબ છે.

૩.૧ વ્યાપારી ધિરાણો :-

- a. **કેશ ક્રેડીટ ધિરાણ:-** બેન્ક દ્વારા કોઈપણ વ્યક્તિને આપવામાં આવતી કેશ ક્રેડીટ લોન તેની સુવિધા મુખ્યત્વે કોઈપણ ધંધાનાં હેતુથી તેનાં માલ સામાન અને તેનાં માલ સ્ટોકનાં આધારે આ ધિરાણની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. જેમા કેશ ક્રેડીટ લોન તળેનું ધિરાણ ટૂંકી મુદતનું હોય છે. તેમાં જે બેન્ક દ્વારા લોન સુવિધા આપવામાં આવે છે. તેમા નક્કી કરેલી સમય મર્યાદામાં પુરેપુરી રકમ ચુકવી આપવાની હોય છે. અને તેમાં માલનાં સ્ટોકને ધિરાણ સામે જામીનગીરીમાં મુકવામાં આવે છે અને તે મુજબ પરત ચુકવવાની બાંહેધરી સાથે જ તેવું ધિરાણ કરવામાં આવે છે.
- b. **ટર્મ લોન તળેનું ધિરાણ :-** ટર્મ લોન તળેનું ધિરાણમાં મૂખ્યત્વે બે પ્રકાર જોવા મળે છે. તેમાં ટર્મ લોન તથા મીડીયમ ટર્મ લોન તળે ધિરાણ આપવામાં આવે છે જેમાં નક્કી કરેલાં હપ્તાઓમાં ચુકવણી કરવાની હોય છે. અને હાલનાં સંજોગો જોતા તેવી ટર્મ લોનની રકમનું ધિરાણ આપતા સમયે હાઈપોથીફીકેશન એગ્રીમેન્ટ તેમજ અન્ય એગ્રીમેન્ટો જેમા પોતાની સ્થાયી અસ્થાયી મીલકત ઘાલમાં માંડી આપવાની હોય છે. અને તે આધાર પર લોનનું ધિરાણ કરવામાં આવે છે. અને કોઈપણ વ્યક્તિને તેવું ધિરાણ કરતી સમયે નક્કી કરેલાં વ્યાજદર સાથે હપ્તાઓમાં વસુલ લેવામાં આવે છે. અને તે રીતે ટર્મ લોન મીડીયમ ટર્મ લોનનું ધિરાણ કહેવામાં આવે છે.
- c. **શેર સભ્યને લોન ધિરાણ :-** જ્યારે કોઈપણ કોર્પોરેટ બોડી દ્વારા પોતાના શેર બહાર પાડવામાં આવે છે તેમ તેવા શેરના સભ્યોને નાણાંની જરૂરીયાત ઉત્પન્ન થયેથી શેરના સભ્યને લોનની માંગણી કર્યેથી શેરનાં આધાર પર તેવું ધિરાણ મંજૂર કરવામાં આવે છે. જેમાં મુખ્યત્વે શેરની સંખ્યા તેમજ શેરની કિંમત પર આધારિત હોય છે. શેરના સભ્યની માલીકીનો હિસ્સો કેટલો હોય તે પર લોનની રકમ મંજૂર કરવામાં આવે છે. તેને શેર સભ્યની લોન તરીકેનું ધિરાણ કહેવામાં આવે છે.
- d. **પેકિંગ ક્રેડિટ ધિરાણ :-** સદરહુ ધિરાણની સુવિધા એક્સ્પોર્ટ કરતી વ્યક્તિને પુરું પાડવામાં આવે છે. જેમાં કોઈપણ કંપની અથવા કોઈ પેઢીને મળેલા ઓર્ડર ઉપર માલની જરૂરીયાતો પુર્ણ કરવાની હોય તેવા પેકિંગ ક્રેડિટના આધાર પર તેવી લોનનું ધિરાણ કરવામાં આવે છે. જેમાં મુખ્યત્વે તેને લાંબાગાળાનાં ધિરાણ તરીકે કહી શકાય. જેમાં એલ.સી. દ્વારા રકમની ચુકવણી કરવામાં આવે છે. જેમકે ઓર્ડર આપ્યાની તારીખથી ૩૦ દિવસની સમય મર્યાદામાં તેવી એલ.સી. બેન્કે કાઢી આપવાની હોય છે. અને ફોરેન એક્સચેન્જ દ્વારા થયેલા ઓર્ડરો પરનાં નિયંત્રણોને નજર સમક્ષ તેવી એલ.સી. દ્વારા લોન ક્રેડિટ સુવિધા જેમા ઓર્ડરમાં થયેલી માંગની કિંમત પર આધારિત હોય છે. જે પેકીંગ ક્રેડીટ તરીકે ધિરાણ કહેવામાં આવે છે.
- e. **સરકારી જામીનગીરી તળેનું ધિરાણ :-** સરકારી જામીનગીરી તળેનાં ધિરાણમાં મુખ્યત્વે તેમાં સરકારી મિલકતોનાં આધાર પર તેવી લોનનું ધિરાણ મંજૂર કરવામાં આવે છે. જેમાં સરકારી

આવાસ યોજનાં તેમજ બેરોજગારી માટેની બાજપાઈ લોન યોજના તેમજ જવાહર રોજગાર યોજના જેવી યોજનાઓ દ્વારા જે નાણાંઓ પૂરા પાડવામાં આવે છે. તેમા સરકારી તારણો દ્વારા મેળવાયેલ લોન છે. જે સરકારી જામીનગીરીનાં અનુસંધાને કરવામાં આવતું ધિરાણ છે. જે સરકારી જામીનગીરી તળેનું ધિરાણ કહેવામાં આવે છે. જે લાંબાગાળાનું કે ટુંકાગાળાનું અથવા તો મધ્યમગાળાનું પણ કહી શકાય. જેમા સમય મર્યાદાનો કોઈ બાધ હોતો નથી. પરંતુ બેન્ક સાથે નક્કી થયા મુજબનાં સમયાંતરે પુરું કરવાનું હોય છે. અથવા તો સરકારી યોજનાઓ ચાલુ રહે તે પ્રમાણે ચાલુ રહે છે. અગર તેવી યોજનાઓ પડતી મુકવામાં આવે તો તેવાં ધિરાણો આપોઆપ રદ કરવામાં આવે છે. અને વસુલ લેવાની રહેતી રકમ બીજા સરકારી જામીનગીરી દ્વારા વસુલ મેળવાય છે. ઉપરાંત સરકારી વિકાસ પત્રો, બોન્ડ વગેરે જામીનગીરીઓ ધિરાણ સામે થાલમાં મુકવામાં આવે છે.

૩.૨ સેવાકીય ધિરાણો :-

- a. **હાઉસીંગ લોન :-** ધિરાણ કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા નોકરીયાત અથવા કોઈ અન્ય વ્યક્તિને પણ બેન્ક દ્વારા આપવામાં આવે છે. જેમાં હોમ લોન અંગેની યોજનાઓ પણ બેન્ક દ્વારા બહાર પાડવામાં આવે છે. તેમજ હાઉસીંગ લોન મીલકતનાં ૭૫ % જેટલી રકમ આપવામાં આવે છે. મીલકતનાં વેલ્યુએશન પર આધાર રાખે છે. તેમજ કોઈપણ સ્થાવર મીલકત સંપૂર્ણ રીતે બેન્ક જોગ મોર્ગેજ કર્યાથી, સદરહુ લોન તળેનું ધિરાણ કરવામાં આવે છે. જેનો સઘળો આધાર સ્થાયી મિલકતનાં ટાઈટલ કલીયર પર રહે છે. અહિંયા હોમ લોન ની યોજનાઓ અનેક પ્રકારના હોય છે. અને તેના નિયમ પ્રમાણે હોમ લોન્સ ફાળવવામાં આવે છે. તેમજ તેની સમય મર્યાદા એટલે કે મુદત ૨૦ વર્ષ કે તેથી વધુ સમયની હોય છે. જેથી આ ધિરાણ લાંબાગાળાનું કહેવાય છે.
- b. **વ્હીકલ લોન :-** ઉપરોક્ત પ્રકારનું ધિરાણ માત્ર વાહનોને લગતું ધિરાણ છે. જેનાં વ્હીકલની કિંમત પર લોનનું ધિરાણ કરવામાં આવે છે. તેમજ બેન્ક દ્વારા તેવી લોન માટે વાહનના સંપૂર્ણ ડોક્યુમેન્ટ મોર્ગેજ કરી આપવાનાં હોય છે. તેમજ સદરહુ ધિરાણમાં નક્કી કરેલી સમય મર્યાદામાં વસુલ મેળવવાનું હોય છે. તેથી તેમાં વ્યાજદર પણ ઉચો જોવા મળે છે. અને લોન ટુંકાગાળા માટે જ હોય છે. જેમાં વ્હીકલની વિમાપોલીસી તેમજ તેની આયુષ્ય તેમજ તેની સંપૂર્ણ કિંમત પર ધિરાણનો આધાર રાખે છે. હાલનાં સંજોગોમાં ફાયનાન્સ કંપનીઓ તેમજ બેન્કીંગ વ્યવસ્થામાં નાંણાંકીય સ્પર્ધા હોવાને કારણે જીરો ટકા વ્યાજ પર તેવી લોનનું ધિરાણ કરવામાં આવે છે.
- c. **કન્ઝયુમર લોન :-** કન્ઝયુમર લોનમાં મુખ્યત્વે બેન્ક દ્વારા નક્કી કરવામા આવેલાં સ્થળો શોપર્સ તેમજ સંસ્થાઓ પરની ખરીદી પર તેવી લોન મંજૂર કરવામાં આવે છે. જેમાં જીવન જરૂરીયાતની કોઈપણ ચીજવસ્તુઓ ખરીદ કરવા માટે આ લોન ઉપયોગી બને છે. જેમાં દરેક પ્રકારનું ગ્રાહકનું ધ્વાન રાખવામાં આવે છે. અને ગ્રાહકે ખરીદ કરેલાં માલની કિંમત પર તેવી લોનનું ધિરાણ કરવામાં આવે છે. અને તેમાં કોઈ ચીજ વસ્તુઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યા છે અને તેથી તેવી

લોન મેળવવામાં કોઈ ઘોરણો નકકી કરવામાં આવ્યા નથી. માત્ર બેન્કને લગતાં ડોક્યુમેન્ટ્સ તથા બેકીંગ વ્યવહારને લગતી પ્રક્રિયા દ્વારા ઉપરોક્ત લોનની ફાળવણી કર્યેથી મંજૂર કરવામાં આવે છે.

d. **એગ્રીકલ્ચરલ લોન :-** ઉપરોક્ત લોનની યોજના ખેતીનાં વિકાસ અને વધુ પાક મેળવી શકાય તેનાં સંદર્ભમાં લોનની ફાળવણી કરવામાં આવે છે. તેમાં મુખ્યત્વે "કૃષિધિરાણ" એટલે કે ખેતીને લગતાં સાધનો ખરીદ કરવા જેવાં કે ટ્રેક્ટર, હળ આંતિ, દવાઓ, બીયારણ ખરીદ કરવા તેવી લોન આપવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત લોનની યોજના આધારીત રકમની ફાળવણી કરવાની હોય છે. જેમાં ખેતીની જમીનની કિંમતનાં ૭૫% રકમની ફાળવણી કરવાની હોય છે. તેમજ સરકારશ્રીનાં યોજના આધારીત નિયમોને આધારે આ લોનની ફાળવણી કરવાની હોય છે. જેમાં ખેડુત દ્વારા ખેતીની જમીન જામીનગીર તરીકે મુકવાની હોય છે. તેમજ તેવી જમીન પર ઉગારેલા ઉભો પાક, તેમજ ખેતીનાં સાધનો, ને થાલમાં માંડી આપી અને તેનાં પર તેવું ધિરાણ કરવામાં આવે છે. જે ધિરાણ લાંબાગાળાનું અથવા તો ટુંકાગાળા નું હોય છે. તેમાં પરત ચુકવણીની સમય મર્યાદા નકકી કરવામાં આવેલી નથી. જેમાં સીઝન પર આધારીત આવક પર મર્યાદિત રહે છે. જે ખેતીની ઉપજ પર નીર્ભર થાય છે. અને તેના પર તેવી લોનની વસુલી કરવામાં આવે છે. અને તે પ્રમાણે કૃષિધિરાણ આપવામાં આવે છે.

૩.૩ સેવાક્રિય હેતુ માટે વ્યાપારી ધિરાણ :-

રાષ્ટ્રના હિતમાં ધિરાણ/ અગ્રિમતા ધરાવતાં ક્ષેત્રોમાં બેન્ક દ્વારા ધિરાણ :

બેન્ક એ ધિરાણ આપતી વખતે રાષ્ટ્ર નું હિત પણ જોવાનું છે. માત્ર નફા માટે થઈને કોઈ એક ક્ષેત્રમાં ધિરાણ કરવાનું નથી. પરંતુ અમુક ધિરાણ જોખમ ઉઠાવવા માટે થઈને અલગ ધિરાણ રાખવું ફરજીયાત છે. ખાસ કરીને જે ક્ષેત્રો આવશ્યક ચીજ વસ્તુમ સમાવેશ થાય છે. અહિં રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયાની જોગવાઈ મુજબ બેન્કોએ કુલ ધિરાણનાં ૪૦% ધિરાણ આવા અગ્રિમતા ધરાવતાં ક્ષેત્રોમાં રાષ્ટ્રનાં હિતમાં ધિરાણ કરવાનું ફરજિયાત બનાવેલ છે. રિઝર્વ બેન્કનાં પ્રયત્નોથી અગ્રિમતા ધરાવતા ક્ષેત્રો માટેના ધિરાણોથી ૧૦ લાખ થી વધારીને ૨૦ લાખ સુધીની મર્યાદા કરવામાં આવેલ છે. આ ઉપરાંત અગ્રિમતા ધરાવતા ક્ષેત્રોને મદદરૂપ થવા નાણાં પરત આપવાની ખાત્રી આપે છે. વ્યક્તિગત ધિરાણ ખાસ કરીને કારીગરો કુટીર ઉદ્યોગો માટે ૨૫ હજારથી વધારી ૫૦ હજાર કરવામાં આવેલ છે.

એક તારણ મુજબ, રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા તથા સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયાના સંયુક્ત પ્રયાસોથી અગ્રિમતા ધરાવતા ક્ષેત્રોમાં ૨૦૦૨ સુધીમાં ૧૦૦ કરોડ નું ધિરાણ કરવામાં આવેલું છે. જેમા સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા ૬૦ કરોડનું ધિરાણ કરવામાં આવેલ છે. જેથી રોજગારીમાં વધારો થવા પામેલ છે. જે એક આવકારક પગલું રાષ્ટ્રનાં હિતમાં થયેલું ગણાશે.

૪) અન્ય પદ્ધતિ મુજબ ધિરાણના પ્રકારો (Types of Lending)

ધિરાણના ઘણા પ્રકાર હોય છે જેમાંથી અમુક ભંડોળની સુવિધાના આધારે આપવામાં આવતું હોય છે. અને અમુક ભંડોળહિન સુવિધાના આધારે આપવામાં આવતા હોય છે.

૪.૧ ભંડોળ સુવિધાના આધારે :- Fund based facilities

ભંડોળ સુવિધા આધારિત ધિરાણ નીચે મુજબ છે.

a. **Overdrafts :**

આ પ્રકારની સવિધામાં બેંક ગ્રાહકને પોતાના ચાલુખાતામાં રહેલ જમા રકમ કરતા વધુ રકમ ઉપાડવા આપે છે.

Overdraft ની સુવિધા એટલે કે જ્યારે કોઈપણ ગ્રાહકને તાત્કાલિક સુવિધાની જરૂરીયાત હોય તો તે જરૂરીયાત પૂરી પાડવી. આ રકમ થોડા દિવસો માંજ ગોઠવણી કરી ભરપાઈ કરવી પડે છે. છેલ્લા માં છેલ્લે તે મહિનામાં આખર શુક્રવાર સુધી તેથી વધુ સમય આપવામાં આવતો નથી. Overdraft ની સુવિધા જામીનગીરી સાથે અથવા જામીનગિરી વગર આપવામાં આવે છે.

Overdraft ની સુવિધા ગ્રાહકના છેલ્લા વ્યવહાર જોયા પછી આપવામાં આવે છે. તે વ્યવહારો બાબતે Manager ને સંતોષ થવો જરૂરી છે ઘણા સંજોગોમાં Overdraft ની સુવિધા અમુક મર્યાદા સુધી જ આપવામાં આવે છે અને તેની સામે જામીનગીરી બેંક ગ્રાહક પાસેથી લતી હોય છે. Overdraft ની સુવિધા વ્યાપારી વ્યાજ દરે આપવામાં આવતી હોય છે.

Overdraft ની સુવિધા બેંક અને ગ્રાહકની વચ્ચે એક પ્રકારનો કરાર છે, જે બેંક કોઈપણ સંજોગોમાં એક તરફી રીતે રદ કરી શકતી નથી.^(૧૫) Overdraft સુવિધા એક પ્રકારનું ધિરાણ છે. જેમાં ગ્રાહક તે રકમ વ્યાજ સહિત ભરપાઈ કરવા માટે જવાબદાર છે. આ સુવિધા માં કોઈપણ પ્રકારનું લુપ્તિત કરાર કરવાની જરૂર રહેતી નથી. તે એક પ્રકારનો મૌખિક કરાર છે.^(૧૬) પરંતુ તેમ છતાં Overdraft ની સુવિધા આપતા પહેલા ગ્રાહક પાસેથી એક અરજી પત્ર અને બાંહેધરી ખત લખાવી લે છે.

b. **Cash Credit Account**

આ પ્રકારના ધિરાણમાં બેંક અમુક મર્યાદા સુધી મુળી માટે ધિરાણ જામીનગીરી ખત સામે આપે છે. આ રકમની માયાદા બેંક દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે અને તેના માટે ગ્રાહક બેંકમાં એક ખાતું ખોલવું પડે છે જેમા ધીમે-ધીમે તેને, આ રકમ ભરપાઈ કરે છે. આ સુવિધામાં ગ્રાહક તેની જરૂરીયાત મુજબ પૈસા ખાતામાંથી જમા કરાવી શકે છે તે ઉપાડી શકે છે જેથી તે ચાલુ ખાતું કહેવાય છે. બેંક જામીન તરીકે અદ્રશ્ય મિલકત સામે ધિરાણ આપી શકે છે. જે ભંડોળનાં ઉપયોગ ગ્રાહક કરતો હોય તે ભંડોળ પર બેંક Commitment ચાર્જ લે છે. આ ખાતામાં મૂળી માટે જરૂરીયાત મુજબની રકમની ગણતરી નચે મુજબના મુદાઓ ધ્યાનમાં રાખી ને કરવામાં આવે છે.

□ નાના ધંધા માટે સંચાલનની પદ્ધતિ :- Operating cycle method for small business : આ પદ્ધતીમાં તમામ જરૂરીયાતની ગણતરી કરવામાં આવે છે જેમકે કાચા માલ ની ખરીદ માટે, માલ જે ઉત્પાદન માટે, રોકાયેલ તૈયાર માલ માટે આછામાં ઓછી

કાચા માલના રોકાણ માટે તેમજ અન્ય પરચુરણ ખર્ચ ની રકમની ગણતરી કર્યા બાદ ધિરાણ ની રકમ નક્કી કરવામાં આવે છે.

- SSI વિભાગનો Turn Over પદ્ધતિ :- Turnover method for SSI units : આ પદ્ધતિમાં આવતા વર્ષનું વેચાણ Turn Over ની આકારણી કરવામાં આવે છે જેમાં બેંક દ્વારા વેચાણ Turn Over ની મર્યાદા ૨૦% આપવામાં આવે છે. જેમાં ધિરાણ લેનાર Turn Over Margin માં ૫% ફાડવા પડે છે.
- Cash budget method પદ્ધતિ : આ પદ્ધતિમાં ઋતુ આધારિત ઉદ્યોગો , સોફ્ટવેર કંપનીઓ ની મુડીની આકારણી કરાય છે આ જરૂરીયાતની આકારણી કેટલી રકમનો ખર્ચ થાય છે અને કેટલી આવક થાય છે, તેના આધારે કરવામાં આવે છે. તેની માટે તે વિભાગ ને Cash on Statement બનાવવો પડે જેનું નિરિક્ષણ બેંકે કરવો પડે છે.
- Projected balance sheet method : આ પદ્ધતિમાં ધિરાણ ઉત્પાદન કર્તા કારખાનાની મુળીની જરૂરીયાતની આકારણી કયા બાદ આપવામાં આવે છે. જેની ચાલુ મિલકત તેમજ જવાબદારીનું સ્ટેટમેન્ટ તૈયાર કરવું પડે છે. મુળીની આકારણી ચાલુ મિલકત અને ચાલુ જવાબદારી વચ્ચે વધતી રકમ મુજબ થાય છે આ રકમ ના ૭૫% ધિરાણ બેંક આપે છે અને ૨૫% ની રકમ ધિરાણ મેળવનારી વ્યક્તિ એ આપવી પડે છે. આ ધિરાણ મેળવવા માટે ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિએ તેના માસિક સ્ટેટમેન્ટ બેંકને રજૂ કરવી પડે છે. કેશ Credit અને Overdraft સુવિધા બંને એક્સરખી છે પરંતુ Overdraft સુવિધા કામચલાઉ હોય છે અને કેશ Credit ની સુવિધા કાયમી હોય છે.

C. Bill Finance

આ પ્રકારના નાણાકીય ધિરાણમાં ધિરાણ મેળવનારને ખરીદ Bill અથવા વળતર Bill આધાર પર ધિરાણ મળતું હોય છે. જ્યારે ધિરાણ મેળવનાર ખરીદનારના પાસેથી ઉધાર માલની ખરીદી કરે ત્યારે હુંડી વિનિમય પત્ર (Bill of Exchange) મેળવે છે અને આ હુંડી બેંકને આપવામાં આવે છે. આ હુંડી બેંક ખરીદી લે છે અને તેની સામે ખરીદનારને બિલની રકમ ચુકવવા માટે ધિરાણ આપે છે. ખરીદ તેમજ વળતર બિલની રકમ ચુકવવા માટે ધિરાણ આપે છે. ખરીદ તેમજ વળતર બિલની સુવિધા માટે ધિરાણની મર્યાદા બેંક ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ ની પ્રતિષ્ઠા પરથી નક્કી કરે છે. આ હુંડી પર બેંક વ્યાજ વેસુલ કરે છે.

□ બિલના પ્રકાર :-

◇ Demand Bill and usance Bill : ડિમાન્ડ બિલ એટલેકે કોઈપણ બાહેધરી ખત અથવા Bill of Exchange (હુંડી) અથવા ચેક જે બેંકમાં રજૂ કરતા રકમ મળી શકે છે. જ્યારે રકમ ઉપાડનાર વ્યક્તિ ડિમાન્ડ બિલ બેંકમાં રજૂ કરે તો તેને તાત્કાલિક ધોરણે તે રકમ મળવી જોઈએ. જો રકમ મેળવનાર બિલની રકમ જમા ન કરાવે તો તે ડિમાન્ડ બિલ ડિસઓનર થશે. Usance bill ની રકમની ચુકવણી

તેનો સમય પુરો થાય ત્યારબાદ કરવામાં આવે છે. તેનો સમય બિલની તારીખથી ગણવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે બિલની તારીખથી ૯૦ દિવસનો સમય ગણાય છે. જો આમાં એકાદ પક્ષકાર તરીકે બેંક હોય તો સ્ટેમ્પડયુટી લાગતી નથી.

- ❖ Clean bill and documentary bill : કલીન બિલ સાથે અન્ય દસ્તાવેજો જોડાતા નથી જેમકે Bill of Lading રેલ્વેની પહોચ, મોટર/લોરીની પહોચ વખારની પહોચ વગેરે વેચનાર આ તમામ બિલ Advance રકમ મેળવવા માટે રજૂ કરે છે. ડોક્યુમેન્ટરી બિલમાં અન્ય દસ્તાવેજો બિડવામાં આવે છે. જેમકે Bill of lading તિલ document વગેરે જો દેવી-હુડી હોય તો દસ્તાવેજો રકમ ઉપાડનારને આપવા પડે છે અને જો લેણી હુડી હોય તો દસ્તાવેજો સ્વીકારવા પડે છે. બન્ને સંજોગોમાં બિલની તારીખ વિત્યા બાદ બિલની રકમ મળતી હોય છે.
- ❖ Trade bill and accommodation bill : Trade bill જ્યારે ખરીદ અથવા વેચાણનો વ્યવહાર થાય ત્યારે Trade Bill આપવામાં આવે છે. જ્યારે ખરીદ અથવા વેચાણનો વ્યવહાર થાય ત્યારે તે બિલ પર અન્ય ત્રીજા વ્યક્તિના નામે બિલ આપવામાં આવ્યું છે બિલનો સમય પૂરો થયા પહેલા તેને બિલ સ્વીકારનાર વ્યક્તિને બિલની જાણ કરી દેવી પડે છે. જેથી સમયસર રકમની ચુકવણી થઈ શકે.
- ❖ Accommodation bill : આ એવું સવલતી વિનીમય પત્ર છે કે જેના પર એક વ્યક્તિ, જે બીજી વ્યક્તિ તેના પર પૈસા લેવા ઈચ્છતી હોય, તેની સવલત માટે કોઈપણ આવેજ વિના તેના બનાવનાર કે સ્વીકારનાર તરીકે પોતાનું નામ મુકે છે. આ સવલતી વિનીમય પત્ર ને kite, wind , fictitious bill તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- ❖ Inland Bill and Foreign Bill : પ્રોમેસરી નોટ, (બહાધરી ખત) Bill of Exchange (હુંડી) અને ચેક જે ભારતની અંદર લખવામાં આવેલ હોય અને જેની ચુકવણી ભારત અંદર જ થવાની હોય અને જે વ્યક્તિના ક્ષેત્રે લખી આપવામાં આવેલ હોય તે ભારતનો રહેવાસી હોય. તો તેને Indand Bill કહેવાય છે. ઉપરની વ્યાખ્યા મુજબ જો bill (બિલ) ભારતની અંદર અને ભારતમા રહેતા વ્યક્તિ જોગ આપવામાં આવેલ ન હોય અને ભારતની બહાર લખી. આપવામાં આવેલ હોય. પરંતુ તે બિલ મુજબની ચુકવણી ભારતની અંદર કરવામાં આવેલ હોય તેને Foreign Bill કહેવાય છે. સામાન્ય રીતે ફોરેન બિલ ૨, ૩, અથવા ૪ની જોડીમાં બનાવવામાં આવે છે. જેથી જો બિલ ખોવાઈ તોતેવા સંજોગોમાં ચુકવણમાં મોડુ ન થાય. જ્યારે બિલની ચુકવણી થઈ જાય ત્યારે બાકીના બિલની જોડી રદ કરવામાં આવે છે. જો કોઈપણ પ્રકારનો કસર કરાવામાં આવેલ ન હોય તો બિલના ડિસઓનર ઓફ બિલના સંજોગોમાં જે જગ્યાએ બિલ બનાવવામાં આવેલ હોય તેનો કાયદો અમલમાં આવશે ફોરેન બિલના સંજોગોમાં જે દેશમાં બિલ બનાવવામાં આવશે તે બિલને કાયદો અમલમાં આવશે.

◇ Trade Bill and supply Bill : ટ્રેડ બિલ એટલે કે કોઈપણ ખરીદ અથવા વેચાણના વ્યવહાર પર મળતુ બિલ સપ્લાય બિલ એટલે કે કોઈપણ સરકારી ખાતા અથવા સરકારી કંપનીને આપવામાં આવતી સેવા અથવા માલ કોન્ટ્રેક્ટર દ્વારા મળતુ હોય તેને સપ્લાય બિલ કહેવાય છે. સરકારી ખાતા તેમજ કંપનીઓ કોન્ટ્રેક્ટરોને અગાઉથી રકમ ચુકવી આપતા નથી હોતા, જેના કારણ કોન્ટ્રેક્ટરો રેલ અથવા ખટારા દ્વારા માલ મોકલી આપતા હોય છે અને તેના બિલ તેમજ દસ્તાવેજો જે તે સરકારી તેમજ કંપનીઓના નામે ખાતા અથવા કંપનીને મોકલી આપતા હોય છે અને તેની સામે પ્રમાણપત્ર અથવા ચલણ સ્વીકારતા હોય છે. ત્યારપછી તે કોન્ટ્રેક્ટર તે ચલણ અથવા પ્રમાણ પત્ર જે સરકારી કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલ હોય બેંક સમય રજુ કરી પોતાના નાણા સ્વીકારી લેવાના હોય છે. આ રકમ સ્વીકારવા માટે કોન્ટ્રેક્ટરને સરકારી કચેરી દ્વારા કુલ મુખત્યારનામુ આપવામાં આવેલુ હોય છે અને તેના આધારે બેંક પણ સરકારી કચેરી પાસેથી આપેલ નાણા વસુલ કરતી હોય છે.

d. Export packing Credit Facility :- (નિકાસ સામગ્રી માટે ધિરાણ)

આ પ્રકારના ધિરાણમાં બેંક નિકાસ કરનાર વ્યક્તિને કાચા માલ ખરીદવા માટે તેમજ નિકાસ માટેની બધી કાર્યવાહી માટે ધિરાણ આપતી હોય છે. આ ધિરાણની મર્યાદા ૧૮૦ દિવસ માટે જ હોય છે. તેનાથી વધુ નહિ.

e. Project finance (યોજના માટેનું ધિરાણ)

આ પ્રકારના ધિરાણમાં જુદી-જુદા પ્રકારના પ્રોજેક્ટ માટે ધિરાણ આપવામાં આવે છે. તેમજ મધ્યમ અને મોટી રકમનું રોકાણ પ્રોજેક્ટ માટે કરવામાં આવણુ હોય છે. સામાન્ય રીતે પ્રોજેક્ટમાં ગેસ, તેલ, કોલસો પોર્ટની સુવિધા રીફાઇનર, પાઈપલાઈન ખનીજ કાઢવા માટે તેમજ ખાતરનો સમાવેશ થાય છે. યોજકોનો જેથ ભેગા મળી તમામ ખર્ચની આગણી કરી ત્યારબાદ બેંક સમક્ષ ધિરાણની માંગણી કરતી હોય છે. ખર્ચની સાથે જુદી-જુદી પ્રકારની ખરીદ તેમજ સેવાઓ પણ જોડાયેલ હોય છે. જેમકે જામીનની ખરીદ વિદેશી કંપનીઓ પાસેથી સહકાર વગેરે ઘણી વખતે પબ્લીક લિમિટેડ કંપની આ પ્રોજેક્ટમાં સહકાર આપતી હોય છે. જેથી ભંડોળનો અમુક ભાગ ત્યાંથી મળતો હોય છે. તે ઉપરાંત અમુક ભાગ યોજકો પાસેથી તેમજ અન્ય ધિરાણ આપનાર વ્યક્તિઓ પાસેથી મેળવવામાં આવતો હોય છે.

આ પ્રકારના ધિરાણની સેવા ભારતના તમામ નાણાકીય સંસ્થાઓ આપતી હોય છે જેમકે industrial Development Bank of India, industrial finance corporation of india , industrial invesment Bank of India વગેરે અને રાજ્ય પ્રમાણે State Financial Institutions, Stat Industrial And Investment Corporation And State Infrastucture Finance Development Corporation જેવી સંસ્થા ધિરાણ આપતી હોય છે. આ નાણકીય સંસ્થાઓ જુદી-જુદી પ્રકારની સેવાઓ પણ આપતી હોય છે. જેમકે કરાર આધારિત ધિરાણ કોઈપણ લોન માટેની જામીનગિરીઓ, બિલ ડિસ્કાઉન્ટ, સાધન માટે ધિરાણ, ભાડા પટ્ટા માટે ધિરાણ મૂડી માટે ધિરાણ વગેરે બેંક કોઈપણ પ્રોજેક્ટ માટે નીચે મુજબના મુદ્દાઓનું નિરીક્ષણ કર્યા બાદ ધીરાણ આપશે.

- Market Analysis (બજારનું પૃથ્થકરણ) : બજારના પૃથ્થકરણમાં પ્રોજેક્ટ દ્વારા આપવામાં આવતી માલ અથવા સેવાને લગતું તમામ નિરીક્ષણ બેંક દ્વારા કરવામાં આવે છે જેમકે હાલની પરિસ્થિતિ અથવા સેવાની હાલની માંગણી તેના ભવિષ્યની માંગણી કેટલી ઉચી હશે તેનો અંદાજો તેની અત્યારનું તેમજ ભવિષ્યનું અંદાજિત મૂલ્ય ઉત્પાદન કરવા માટેનો ખર્ચ તેમાં મળતા નફાના અંદાજો, ભવિષ્યમાં તેમા આવતા તમામ ફેરફારો અને સુધાર-વધાર વગેરે નું નિરિક્ષણ કર્યાબાદ બેંક ધિરાણ માંગનારને ધિરાણ આપતું હોય છે.
- Management appraisal (સંચાલને લાગતું પૃથ્થકરણ) : પ્રોજેક્ટના ધિરાણ માટે બેંક આયોજકની આવડત, અનુભવ, તેમજ બજારમાં પ્રતિષ્ઠા તેમજ તેન વ્યાપાર વિકાસલક્ષી કામગીરીનું નિરિક્ષણ કરતી હોય છે. આ નિરિક્ષણ કરવામાટે તે અન્ય બેંકો તેમજ નાણાકીય બેંકોની સલાહ તેમજ મદદ તેની હોય છે. ત્યારબાદ જો તેને સંતોષકારક પ્રમાણ મળે તો જ તેને સંતોષકારક પ્રમાણ ધિરાણના આધારે મજૂર કરે છે. કોઈપણ વ્યાપાર તેમજ યોજનાનો વિકાસ સારા સંચાલક દ્વારા થતો હોય છે. જેથી બેંકો તે સંચાલક અંગે નિરિક્ષણ કરવું જરૂરી છે.
- Technical appraisal (ટેકનોલોજીનું પૃથ્થકરણ) : આ મુદ્દામાં માલનું ઉત્પાદન કરવા માટે જે મશીન અને ટેકનોલોજી વપરાતી હોય તેની જગ્યા, કાચા માલ, મશીનને આપવામાં આવતું Power, પાણી, મજૂર, તેમજ વાહન વ્યવહાર ની સુવિધા નું નિરિક્ષણ કરવામાં આવે છે. તે ઉપરાંત આ પ્રોજેક્ટ માટે જે તે અધિકારી અથવા સરકાર પાસેથી મળતી પરવાનગી ના પ્રમાણ પત્રની ચકાસણી પણ કરવામાં આવે છે.
- Repayment schedules (ભરપાઈ કરવામાટેની વ્યવસ્થા) : બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા ધિરાણ મુળનારની રકમ ભરપાઈ કરવા માટે ક્ષમતા પણ ચકાસે છે. નેની માટે તે દેણું વસુલ સેવા માટેનો ગુણોત્તરની ગણતરી કરે છે. આ ગુણોત્તર ભરપાઈ કરવામાં ની ક્ષમતા અને ભરપાઈ કરવા માટેનો સમય દર્શાવે છે. આ ગુણોત્તર મેળવવા માટે નીચે મુજબના સૂત્રો નો ઉપયોગ કરે છે.

Net profit + Putelest + Deprication

Interest an term loan + Installuent an Term Loan.

ચોખ્ખો નફો + વ્યાજ + ઘસારો

ધિરાણ પર વ્યાજ + હપ્તાની રકમ

ઉપર મુજબના સૂત્રોનો ઉપયોગ બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાને કરવામાં આવતું હોય છે પરંતુ તેની અમુક મર્યાદા પણ છે. જેથી બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થા સંપૂર્ણ રીતે આ સૂત્રો પર આધાર રાખી શકતા નથી.

- Location of Project (પ્રોજેક્ટ નું સ્થાન) : કોઈપણ પ્રોજેક્ટ માટે સ્થાન મહત્વનું છે કેમકે ભારત સરકાર દ્વારા અમુક પ્રોજેક્ટ અમુક સ્થાન નક્કી કરેલ હોય છે. જેથી પ્રોજેક્ટ માટેનું સ્થાન યોગ્ય ન હોય તે બેંક પ્રોજેક્ટ માટેનું ધિરાણ આપી શકતું નથી.

- Commercial and economic analysis (વ્યવસાયલક્ષી તેમજ આર્થિક પરિસ્થિતિ અંગે પૃથ્થકરણ) : વ્યવસાયલક્ષી તેમજ આર્થિક પરિસ્થિતિનું પૃથ્થકરણ કરવા માટે ત્રી મુજબના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે જેમકે મશીન ખરીદવા માટે કાચો માલ વેચાણ માટેની વ્યવસ્થા માલની માંગણી તેમજ પૂર્તી કીમત નક્કી કરવી વગેરે તેમજ આ યોજના ભારતીય સરકાર દ્વારા મુકવામાં આવેલ જોગવાઈઓ મુજબ છે કે કેમ તેનું પણ નિરિક્ષણ કરવું પડે છે.
- Permissions From Statutory Authorities (સરકારી ખાતાના અધિકારીઓની પરવાનગી): કોઈપણ પ્રોજેક્ટ શરૂ કરવા માટે જુદા-જુદા સરકારી ખાતાઓના અધિકારીઓ પાસેથી જુદી-જુદી પરવાનગી મેળવવી પડે છે તેમજ પાવર માટે વિદ્યુત બોર્ડ અને પાણી માટે મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન પાસેથી પરવાનગી મેળવી જોડાણ લેવું પડે છે. બેંક હવે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાની જોગવાઈઓ મુજબ બધી પ્રકારની પ્રોજેક્ટ માટે લોન આપે છે. જેમા કોઈપણ વ્યક્તિને લોન જોતી હોય તો ૨૫% ની મૂડી પોતે રોકવી પડે છે અને ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિઓનો જુથ હોય તેનું પ્રમાણ ૫૦% છે. જેમા ૧૦% નો વધારાના ખર્ચા માટે મેળવી શકાય છે. જુદા-જુદા પ્રોજેક્ટમાં પાવર, ટેલીકોમ્યુનિકેશન રોડ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે તમામ પ્રોજેક્ટ માટે ધિરાણ નીચે મુજબની શરતો ને આધિન રહેશે.
- ◇ બેંક ખાત્રી કરવી જોઈએ કે જે પબ્લિક સેક્ટર લોન મેળવવા માંગે છે તે કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૬૮ હેઠળ રજીસ્ટર થયેલ છે કે કેમ? અથવા તેની સ્થાપના કાયદા મુજબ કોર્પોરેશન તરીકે થયેલ છે કે કેમ તે ઉપરાંત આ પબ્લિક સેક્ટર વ્યવસાય લક્ષી હોવું જોઈએ તેમજ ધિરાણની ભરપાઈ કોઈપણ શાખાની આવકમાંથી નહિ પરંતુ પ્રોજેક્ટની આવકમાંથી થવી જોઈએ.
 - ◇ બેંક ધિરાણ આપતા પહેલા ખાત્રી કરવી જોઈએ કે પ્રોજેક્ટના વિકાસ માટે તે સંસ્થાને અન્ય કોઈ સંસ્થા પર નાણાકીય સહાય માટે આધાર રાખતી નથી કે કેમ? જો ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિએ કોઈપણ સંસ્થા સાથે નાણાકીય સહાય માટે નક્કી કરેલું હશે તો બેંક તેને લોન આપી શકતી નથી.
 - ◇ બેંક યોગ્ય Debt-equity નું પ્રમાણ પ્રોજેક્ટ માટે નક્કી કરવું જોઈએ.
 - ◇ વ્યાજનો દર RBI ની જોગવાઈઓ મુજબ નક્કી કરવો પડે છે, તેમજ સમય-સમયે RBI પ્રમાણે અમલમાં લેવો પડે છે.
 - ◇ બેંક ધિરાણ માટેનો સમય સંસ્થાની જવાબદારી ધ્યાનમાં રાખી નક્કી કરી શકે છે.
 - ◇ બેંક ચકાસણી કરવી જોઈએ કે તેને યોગ્ય નિષ્ણાતને પ્રોજેક્ટ વ્યવસ્થિત ચલાવવા માટે નિમણુક કરેલ છે જેથી જોખમી સંજોગોનો સામનો કરવો ન પડે આવા સમયે જો બેંક કોઈપણ પ્રકારની સલાહ જોતી હોય તો તે IDBI નો સંપર્ક કરી શકે છે. ખાસ કરીને જ્યારે બેંક અને ઓલ ઈન્ડિયા ફાયનાન્સ ઈસ્ટીટ્યુટ ભેગા મળીને ધિરાણ આપતા હોય ત્યારે IDBI નો સંપર્ક જોઈએ.

f. **Loans & Advances (ધિરાણ) :-**

બેંક જુદા-જુદા સમય માટે ધિરાણ આપતી હોય છે. જેમકે ટુકડા ગાળા માટે મધ્યમ તેમજ લાંબા ગાળા માટે આ તમામ પ્રકારના ધિરાણ માં કોઈ જાત નુ અન્ય ઉધાર ખાતુ ચાલાવામાં આવતુ નથી સિવાય કે વ્યાજ, વિમા પ્રિમ્યમ આનુષંગિક ખર્ચ વિગેરે લોન સમય મર્યાદા ના આધારે ત્રણ પ્રકારમાં વેચવામા આવે છે.

□ Demand Loans (માંગણી મુજબનુ ધિરાણ) : આ ધિરાણ ની રકમ ૩૬ માસ ની અંદરના સમય માં ભરપાઈ કરવી પડે છે. આ ધિરાણ મેળવનાર ને કાર્યકારી મૂડી તરીકે આપવામાં આવે છે. આ ધિરાણ જુદી-જુદી મિલકત ની જમીનગીરી સામે આપવામા આવે છે. જેમકે માલ, શેર, ડિબેન્યર વિગેરે સામાન્ય રીતે ધિરાણની રકમ ૩૫ હપ્તા માં ચુકવાતી હોય છે પરંતુ બેંક લોનની માંગીણી ગમે તે સમયે કરી શકે.

□ Medium term Loans :- (માધ્યમ સમય માટે ધિરાણ) : આ ધિરાણની રકમ ૩ થી ૭ વર્ષ માટે ની હોય છે, તે નાના તેમજ હલકા મશીન ખરીદ કરવા માટે આપવામાં આવતી હોય છે.

□ લાંબા સમય માટે ધિરાણ (Long term Loans) : આ ધિરાણની રકમ ૭ થી ૧૦ વર્ષ માટે ની હોય છે, તે નવી સંસ્થાઓ ને અથવા જુની સંસ્થાઓના વધુ વિકાસ કરવા માટે, નવી મિલકત ખરીદ કરવા માટે આપવામા આવે છે. આ ધિરાણ ની સામે જમીનગીરી તરીકે જમીન, મશીન, બીલ્ડીંગ વિગેરે જેવી સ્થાવર મિલકત મુકવામાં આવે છે, આ પ્રકાર નુ ધિરાણ ખાસ નાણાકીય સંસ્થાઓ માંથી લેવા મા આવતી હોય છે, જેમકે Industrial finance Corporation of India, Industrial Development Bank of India વીગેરે

g. **Consortium Finance :- (સાહચર્ય ધિરાણ)**

આ પ્રકારનુ ધિરાણ કોઈપણ વ્યક્તિને એક કરતા વધારે બેંકો ભેગી થઈ ને આપતી હોય છે. આવા સંજોગોમા બધી બેંકો ભેગી થઈ એક વ્યક્તિ સાહચર્ય ના આગેવાન તરીકે નીમણુંક કરે છે. જે લોન ખાતા અંગેની તમામ કામગીરી નુ સંચાલન કરતો હોય અપ્રિલ ૧૯૯૭ માં RBI એ કાર્યકારી મુડી માટે ની રકમ ન આપવા માટે નક્કી કરેલ બેંકો ધિરાણ આપવા માટે પોતાની રીતે કામગીરી કરી શકે છે, અને જરૂરીયાત મુજબ ના નીયમ બનાવી શકે છે, પરંતુ સામાન્ય રીતે RBI એ બનાવેલ નિયમો અમલ મા રહેશે RBI એ નિયમોમાં ફેરફારો લાવીને ગ્રાહકોને સારી સગવડતા આપેલ છે. જેમા ગ્રાહકો ને ખુબજ સેલાઈ થી અને ઓછા ખર્ચે ધિરાણ મળી શકે

h. **Loan Syndication (મંડળ દ્વારા ધિરાણ)**

આ પ્રકારના ધિરાણ માં ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ જુદ-જુદી બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી ધિરાણ મેળવવામાટે વિનંતી કરવા જતા હોય છે. જેથી તેની નાણાકીય જરૂરીયાત પૂર્ણ થઈ શકે. RBI એ આ પ્રકારની લોન માટે સત્તા આવેલ છે અને ધિરાણ રકમ ની મર્યાદા રૂ ૧૫૦ કરોડની રાખેલ છે. બેંક અધિકારી અથવા મંડળ ના સંચાલક તમામ બેંકો ને આગળ ચાલવા માટે તૈયાર કરતા હોય છે અને એક સભા ભરી તમામ જરૂરીયાત મુજબ ના મુદ્દાઓ પર ચર્ચા-વિચાર કરે છે. તમામ બેંકો ના મતવ્ય જાણ્યા

બાદ ધિરાણ મેળવનાર પોતાની પ્રસ્તાવના રજુ કરે છે. ત્યારબાદ બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ નક્કી કરે છે કે તેઓએ આ મંડળમાં સામેલ થવું કે કેમ? એકવાર જો બેંક મંડળ માં જોડાવાવાનું નક્કી કરે ત્યારબાદ તેઓ ધિરાણ ની રકમ કઈ રીતે આપશે તે નક્કી થાય છે. મંડળ સંચાલક એક સરખો દસ્તાવેજો તમામ ધિરાણ મેળવનાર પાસે થી લે છે અને અને તમામ ધિરાણ આપતી બેંકોને મોકલી આપે છે. આ દસ્તાવેજ મંજૂર થયા બાદ, દસ્તાવેજ લખાય છે અને ધિરાણ આપવામાં આવે છે.

i. **Bridge Loan (કામચલાઉ ધિરાણ)**

આ પ્રકારનું ધિરાણ ગ્રાહક ને ત્યારે આપવામાં આવે છે જો તેનું મુળ ધિરાણ મંજૂર થવામાં કાયદાકીય કાર્યવાહીના કારણે મોડું થતું હોય ત્યારે ગ્રાહક આ પ્રકારનું કામચલાઉ ધિરાણ મેળવવા માટે અરજી કરતો હોય છે. RBI એ આ પ્રકારના ધિરાણ પર પ્રતિબંધ April ૧૯૯૫ માં કરેલ, પરંતુ આ પ્રતિબંધ પાછો ખેંચવામાં આવેલ છે અને નીચે મુજબ ની જોગવાઈઓ મુજબ જુદી-જુદી પ્રકાર ની કામચલાઉ લોન આપે છે.

- જો કોઈપણ નાણાકીય સંસ્થાએ ધિરાણ આપવા માટે વાયદા કરેલ હોય પરંતુ ધિરાણ મંજૂર કરવા માટે નીચે મુજબની શરતોનું પાલન કરવું પડતું હોય તેના કારણે વિલંબ થતું હોય
 - ◇ જે બેંક કામચલાઉ લોન આપતી હોય તેને જે બેંકે લોન ની શરતો અમલ માં મુકેલ હોય તેની પરવાનગી લેવી પડે છે.
 - ◇ જે બેંક કામચલાઉ ધિરાણ આપતી હોય તેને બીજી બેંક પાસે વાયદો લેવો પડે કે ધિરાણ મેળવનારનું ધિરાણ મંજૂર થયેથી તેબેંક કામચલાઉ ધિરાણ આપનાર બેંક ને જાણ કરવી પડે છે.
 - ◇ આ પ્રકારની કામચલાઉ ધિરાણનો સમય ચાર માસ થી વધુ હોવો જોઈએ નહીં કોઈપણ સંજોગોમાં રકમ ભરપાઈ કરવા માટે બેંક વધુ સમય આપવો નહીં.
 - ◇ બેંક એ ખાત્રી કરવી જોઈએ કે ધિરાણ ની રકમ જે કારણ શર આપવામાં આવે લ છે. તેજ કાર્ય માટે તેનો ઉપયોગ થયા છે કે કમ?
- કામચલાઉ લોન સામે કંપની પાસેથી Equity, ભારત અથવા વિદેશમાં Debentures, વ્યસાય લક્ષી ધિરાણ Global Depository Receipts અથવા વિદેશી રોકાણ ના ભંડોળ વીગેરે ની ખાત્રી કરવી પડે છે, જેથી બેંકને ખાત્રી થાય કે ઉપર મુજબ માટે ના ભંડોળ બેંક પાસે છે. કામચલાઉ લોન મજૂર કરવા માટે બેંક એ તેના બોર્ડ પાસેથી માર્ગદર્શન લેવું પડે છે, જેમા નીચે મુજબની જોગવાઈઓ હોવી જોઈએ.
 - ◇ લોન સામે જામીનગીરી લેવી પડે છે.
 - ◇ કોઈપણ વ્યક્તિ સાથે નક્કી કરેલ નિયમો
 - ◇ ધિરાણ ની રકમ નો ઉપયોગ
 - ◇ ધિરાણ ભરપાઈ કરવા માટેનો સમય વધુ માં વધુ એક વર્ષ

- □ બેંક એ નીચે મુજબની કડક સુચનાઓ આપવી જોઈએ.
 - ◇ બેંકએ કામચલાઉ ધિરાણ નો સમય માં વધારો કરી શકતી નથી.
 - ◇ કેન્દ્ર સરકારની રકમ સામે ધિરાણ નો સમય માં વધારો કરી શકતી નથી.

૪.૨ ભંડોળ સિવાયની સુવિધાઓ :- Non-fund based facilities

a. Letter of Credit :- (શાખપત્ર)

શાખપત્ર ની વ્યાખ્યા International Chamber of commerce એ નીચે મુજબ કરેલ છે. "કોઈપણ બેંક જે ગ્રાહકની અરજી મુજબ અને સુચના મુજબ કોઈપણ ત્રાહીત વ્યક્તિને નાણા ચુકવે છે, હુંડી સ્વીકારે છે, ઓવરડ્રાફ્ટ સ્વીકારે છે, અથવા તે સિવાય ના અન્ય દસ્તાવેજો નિયમ મુજબ સ્વીકારે છે. ત્યારે બે દેશ વચ્ચે થતો વ્યાપાર શાખપત્ર દ્વારા થતો હોય છે. જેમા ૪ પક્ષકારો હોય છે. (a) આયાત કરનાર-માલ ખરીદનાર અથવા શાખપત્ર આપનાર (b) આયાત કરનાર વ્યક્તિની બેંક (c) નિકાસ કરનાર-માલ વેચનાર, હિતભોગી (d) જે બેંક મારફત, હિતભોગી ના નામે શાખપત્ર આપેલ હોય આ પક્ષકારો સિવાય, અન્ય પક્ષકાર તરીકે એક વાટાઘાટ કરતી (Negotiating) બેંક હોય છે. જે શાખપત્ર ચુકવી આપે છે. The International Chamber of Commerce એ શાખપત્ર માટે અન્ય જોગવાઈઓ અમલ માં મુકેલ છે જેને Uniform Customs and Practices for Documentary (UDPDC) Terms તરીકે ઓળખવા માં આવે છે આ નિયમો માં ૧૯૩૩ માં ફેરફાર કરવા માં આવેલ હતા અને ઘણી વખત તેમાં સુધારા થયેલ છે, છેલ્લે ૧૯૯૩ માં સુધારો આવેલ હતો જેનો અમલ ૧ જાન્યુઆરી ૧૯૯૪ થી થયેલ હતો બીલ અંગેનો વ્યવહાર વાટાઘાટ કરતી બેંક સાથે જણાવેલ નિયમો અને શરતો મુજબ કરવામાં આવે છે, અને નાણા નિકાસ કરનાર વ્યક્તિને આપવામાં આવે છે, અને આયાત કરનાર વ્યક્તિની બેંક તે રકમ ચુકવી આપતી હોય છે.

b. Bank Guarantees :- (બેંક દ્વારા બાંધધરી)

બેંક ગ્રાહક વતી ત્રાહીત વ્યક્તિ ને એટલે કે હિતભોગી વ્યક્તિને બાંધધરી આપતી હોય છે. આ બાંધધરીના કરાર દ્વારા બેંક ગ્રાહક નો વાયદો જે ત્રાહીત વ્યક્તિને આપેલ હોય તે પૂર્ણ કરે છે અને ગ્રાહકને જવાબદારી માંથી મુક્ત કરે છે. જે વ્યક્તિ બાંધધરી આવે તેને જામીન (Surety) તરીકે ઓળખાય છે. જે વ્યક્તિ વતી બાંધધરી આપવામાં આવેલ હોય તે વ્યક્તિ દેણદાર અને જે વ્યક્તિને બાંધધરી આપવામાં આવતી હોય તેને લેણદાર તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. બાંધધરી લેખીત અથવા મૌખિક સ્વરૂપમાં હોય છે. ^(૧૭)

બેંક જુદી-જુદી પ્રકારની બાંધધરી આપતી હોય છે જે નીચે મુજબ છે :-

- Financial Guarantee (નાણાકીય બાંધધરી) : નાણાકીય બાંધધરી ગ્રાહક વતી બેંક દ્વારા (ઉધાર) બાકી નાણાની સામે આપવામાં આવે છે. આ બાંધધરી સરકારી ખાતા જોગ

આપવામાં આવતી હોય છે. કારણકે તેઓ એવું ભારદેતા હોય છે. કે કોન્ટ્રાક્ટરને આપતા પહેલા તે રકમ ચુકાવી શકશે કે કેમ? તેની ખાત્રી કરતા હોય છે અને તેને આપવામાં આવેલ કોન્ટ્રાક્ટ સમયસર પૂર્ણ થઈ શકશે તવી બાહધરી સ્વીકારતા હોય છે.

- Performance Gurantee : (કામગીરી અંગે બાહધરી) : આ પ્રકારની બાહધરીમાં બેંક ત્રાહીત વ્યક્તિને ગ્રાહકવતી ખાત્રી આપે છે કે ગ્રાહક કરાર ની શરતો મુજબ સમય મર્યાદામાં કરાર અંગેની કામગીરી સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ કરશે. જો ગ્રાહક તેમા નિષ્ફળ જાય તો બેંક કરારમાં સ્પષ્ટ કરેલ રકમની ભરપાઈ ત્રાહિતી વ્યક્તિને કરી આપશે.
- Deferred Payment Guarantee : (વિલંબિત ભરપાઈ અંગે બાહધરી) : આ પ્રકારની બાહધરીમાં બેંક ગ્રાહક વતી હપ્તાની રકમમાં જો વિલંબ થાય તો તેની ચુકવણી માટે બાહધરી આપે છે જ્યારે ગ્રાહક ઉધારના દોરે માલ અથવા મશીનરી હપ્તે થી ખરીદતો હોય ત્યારે તેને હપ્તાની રકમ એક ચોક્કસ તારીખે ચુકવવી પડે છે. કોઈપણ સંજગોમાં જો તે રકમન ચુકવી શકે તો બેંક તે હપ્તાની રકમ ગ્રાહક વતી ચુકવવાની બાહધરી આપે છે.

C. Co-acceptance Facility : (સહસ્વીકૃતીની સુવિધા)

આ સુવિધામાં વેચાણ આપનારની બેંક ખરીદનારની બેંક પાસેથી ખરીદ રકમની માંગણી કરતી હોય છે. આ પ્રકારની સુવિધા રોજિદા ગ્રાહકો માટે જ ઉપલબ્ધ છે. IDBI તેમજ SIDBI બિલ ડિસ્કાઉન્ટની સુવિધા પણ આપતી હોય છે. જેના માટે સામાન્ય કમિશનની રકમ લેતી હોય છે.

- RBIની સુચનાઓ :- (સહસ્વીકૃતી સુવિધા અંગે) :^(૧૯) RBI એ સહસ્વીકૃતી અંગેની કાર્યવાહી બાબતે નિરિક્ષણ કરેલ છે અને એવું જાણવામાં આવેલ છે કે ઘણી વખતે ડિસ્કાઉન્ટ બિલ અંગેના વ્યવહાર તેમજ વ્યાપાર અંગેના વ્યવહારો ખરા હોતા નથી. બિલની તારીખ વિત્યા બાદ પણ બેંક સામે બેંકને નાણા ચુકવવામાં અસફળ થતી હોય છે અને સામે બેંક નાણા વસુલ કરવા માટે ખુબ જ મુશ્કેલીનો સામનો કરતી હોય છે. જેથી બેંકોની નાણાકીય સ્થિતિ ખબ જ નબળી બનતી હોય છે. ઘણી વખત એવું જોવામાં આવે છે કે બિલ અંગેની વિગતો બેંકના ચોપડામાં નોંધાયેલી હોતી નથી. અને જેના કારણે બિલ અંગેની વિગતો અધૂરી હોય છે. જેથી બેંકની મુખ્ય કચેરી એ આ અંગે નિરિક્ષણ કરવું જોઈએ.
- Safeguards (રક્ષણ વ્યવસ્થા) : બેંકે નીચે મુજબની રક્ષણ વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ
 - ⇨ સહસ્વીકૃતિ ની સુવિધા કોઈપણ ગ્રાહકને આપતા પહેલા તેની મર્યાદા નક્કી કરવી જોઈએ અને રોજિદા ગ્રાહકોને જે બેંકની અન્ય સુવિધાઓ ભોગવતા હોય તેને જ આ સુવિધા આપવી જોઈએ.
 - ⇨ માત્ર ખરા બિલ બેંક દ્વારા સ્વીકારવામાં આપવા જોઈએ જેની સામે જે માલની ખરીદી કરેલ હોય તે અંગેનું ખાતું બેંકે મેળવવું જોઈએ

- ◇ બિલ મુજબ માલની સાચી કિંમત સરખાવવી જોઈએ
- ◇ બેંકે કોઈપણ જુથને સહસ્વીકૃતિ ની સુવિધા ન આપવી જોઈએ.
- ◇ કોઈપણ બેંકે ખાત્રી કરવી જોઈએ કે અન્ય બેંક જે સહસ્વીકૃતિ બેંક છે તે બિલ અકોમોડેશન બિલ છે કે કેમ?
- ◇ બિલની રકમની મર્યાદા બેંક મુજબ તેમજ બેંકના અધિકારીઓની સત્તા મુજબ નક્કી કરવામાં આવવી જોઈએ
- ◇ બેંકે કાળજીપૂર્વક નક્કી કરવું પડે છે કે Co-acceptance બેંકની જવાબદારી અયોગ્ય નથી.
- ◇ બિલ અંગના તમામ રેકોર્ડ જે-તે બેંક અથવા શાખાએ તેના ગ્રાહકો માટે રાખવા પડે છે.
- ◇ જ્યારે પણ બિલ અંગેની કાર્યવાહી સફળતાપૂર્વક ન ચાલે તો તેની મુખ્ય કચેરીને જાણ થવી જોઈએ.
- ◇ જ્યારે સમય-સમયે બિલની રકમ વસૂલ કરવામાં વિલંબ થાય ત્યારે મુખ્ય કચેરીને જાણ કરવી પડે છે. જેથી તે યોગ્ય પગલા વસૂલાત માટે લઈ શકે.
- ◇ રૂ. ૧૦,૦૦૦ થી વધુ ની રકમના co-acceptance બિલ જો હોય તો તેમાં બે અધિકારીઓની સહીઓ હોવી જરૂરી છે.
- ◇ જ્યારે ડિસ્કાઉન્ટ અથવા ખરીદ બિલ ૨,૦૦,૦૦૦ થી વધુ હોય ત્યારે તે અંગેની પરવાનગી સ્વીકારનાર બેંકની મુખ્ય કચેરી પાસેથી લેખિતમાં મેળવવી પડે છે.

ઉપર મુજબની રક્ષણ વ્યવસ્થા સિવાય બેંકે ધ્યાનમાં રાખવું પડે છે. કે RBI, SIDBI, Power Finance Corporation Ltd. (pfc) દ્વારા આપવામાં આવતી વિરાણ સુવિધા હેઠળ સ્કિમ હેઠળ ગ્રાહક વતી કોઈપણ બિલ સ્વીકારવા નહીં.

તેમ છતાં Sellers line of credit schemes હેઠળ સહસ્વીકૃતિ જે જુદી જુદી નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવે છે. જેમકે RBI, SIDBI, PFC વગેરે હેઠળ બેંક co-acceptance બિલ કોઈપણ મર્યાદા વગર ખરીદનારની ભરપાઈ કરવાની ક્ષમતા મુજબ બેંકના નિયમ મુજબ સ્વીકારી શકે છે.

કોઈપણ બેંક co-acceptance બિલ અંગે ઉપર મુજબની સુચનાઓ તેમજ બેંકના નિયમો ધ્યાનમાં રાખી ગ્રાહકને આ સુવિધા આપવી જોઈએ.

૪.૩ જામીનગીરીનો પરિચય (Introductoin of securities)

બેંકની મુખ્ય કામગીરી ગ્રાહકોની જુદી-જુદી જરૂરિયાતો માટે ધિરાણ આપવાની છે. કોઈપણ પ્રકારનું ધિરાણ આપતા પહેલા તે ધિરાણની રકમ વ્યાજ સહિત ભરપાઈ થાશે કે કેમ તેની ખાત્રી કરવી જોઈએ. તે ખાત્રી મેળવવા માટે બેંક ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી ચોક્કસ પ્રકારની જામીનગીરી સ્વીકારે છે. જેથી જો ગ્રાહક ધિરાણની રકમ વ્યાજ સહિત ભરપાઈ કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો તે જામીન મિલકત દ્વારા ધિરાણની રકમ વસુલ કરી શકે છે. બેંક દ્વારા લેવામાં આવતી જામીનગીરી અનેક પ્રકારની હોય છે. અમુક વખતે તેના ફાયદા તેમજ ગેરફાયદા હોય છે.

જુદી-જુદી પ્રકારની જામીનગીરી :- (Various Types of Securities)

આજની ખુબ જ આધુનિક વૈકલ્પિક પદ્ધતિમાં ધિરાણ મેળવનારે અનેક પ્રકારની જામીનગીરી આપવી પડે છે. જે નીચે મુજબ છે.

a. Shares :

જુદી-જુદી કંપનીઓના શેર જામીનગીરી તરીકે મુકી શકાય છે. જેમા પબ્લીક લિ. કંપનીના શેર બે પ્રકારના હોય છે. પ્રેફરન્સ અને ઈકવીટી શેર, પ્રેફરન્સ શેરમાં શેર હોલ્ડરને ડિવિડન્ડ તેમજ મૂડીની રકમ બન્ને પહેલા ચૂકવવામાં આવે છે. પરંતુ ઈકવીટી શેરમાં તેવું નથી.

- Advantages of Shares as security (શેરના જામીન તરીકે ના લાભો/ફાયદાઓ)
 - ◇ Valuation of Security (જામીનનું મુલ્ય) : શેરની કિંમત ખુબજ સહેલાઈથી નક્કી કરી શકાય છે કારણકે તેની રોજીટી કિંમત સમાચારપત્રમાં જાહેર થતી હોય છે.
 - ◇ Stability in Prices : (કિંમતની સ્થિરતા) : સામાન્ય રીતે આ જામીનગીરીની કિંમત સ્થિર રહેતી હોય છે. તેમાં ફેરફાર ખૂબ જ ઓછા પ્રમાણમાં જોવા મળે છે.
 - ◇ Easy to ascertain title : આ જામીનગીરીનું મથાળુ ખુબ જ સહેલાઈથી નક્કી કરી શકાય છે.
 - ◇ Less formalities For creation of charge (ધિરાણ માટે સામાન્ય / સાધારણ કામગીરી) : આ જામીનગીરી ધિરાણ માટે જ્યારે બેંકમાં મુકવામાં આવે તો તેની કામગીરી ખુબજ સહેલાઈથી અને ઓછા ખર્ચે પૂર્ણ થાય છે.
 - ◇ Easy realisation (સહેલાઈથી ઉપજ) : અન્ય જામીનગીરી કરતા આ જામીનગીરીની ઉપજ ખુબજ સહેલાઈથી થઈ શકે છે. તેમજ તેને સહેલાઈ થી સ્ટોક એક્ચેન્જ માં તબદીલ કરી શકાય છે.
 - ◇ Easy transferability (સહેલાઈથી તબદીલ) : આ જામીનગીરી અન્ય જામીનગીરી કરતા ખુબ જ સહેલાઈથી તબદીલ થઈ શકે છે.
 - ◇ Income yielding securities : (આવક, આપનાર જામીનગીરી) : આ જામીનગીરી ડિવિડન્ડના સ્વરૂપમાં આવક મેળવી શકાય છે. જે સીધી રીતે ધિરાણ મેળવનારના ખાતામાં જમા થતી હોય છે.

◇ Easy release : (સહેલાઈથી મુક્તિ) : ધિરાણની રકમ સંપૂર્ણ રીતે ચુકવ્યા બાદ બેંક સહેલાઈથી આ જામીનગીરીને મુક્તિ આપતી હોય છે તેની માટે ખુબજ ઓછી કાર્યવાહી અને ખર્ચ થતો હોય છે.

□ Disadvantages of shares as security (જામીનગીરી તરીકે શેરના ગેરલાભો)

◇ Froud Prone : (છેતરપીડી) : આ જામીનગીરી ખુબજ સહેલાઈથી તખ્તદીલ થઈ શકે છે. જેના કારણે તેની છેતરપીડી થવાની શક્યતાનું પ્રમાણ વધુ હોય છે.

◇ Risk in Partly Paid shares : (અધૂરી ભરપાઈ કરેલ રકમવાળા શેર અંગે જોખમા) : જે શેરની રકમ અધૂરી ભરપાઈ કરેલ હોય તે અંગે ઘણી વખત બેંકે બાકીની રકમ ચુકવવી પડતી હોય છે અને જો બાકીની રકમ ભરપાઈ કરવામાં ન આવે તો તે શેર રદ થઈ શકે છે.

◇ Forged Scrips :- (આ પ્રકારના શેર સહેલાઈથી તખ્તદીલ થઈ શકતા નથી નકલી શેરનું કાચું પ્રમાણપત્ર) : ઘણી વખત નકલી શેરના કાચા પ્રમાણપત્ર જામીન તરીકે બેંકમાં આપવામાં આવતા હોય આ જામીનગીરીનું વેચાણ તેમજ તખ્તદીલ થતી નથી જેથી આવા નકલી શેર ખુબજ જોખમી બને છે.

◇ Company's Lien : (કંપનીનો પૂર્વ અધિકાર) : સામાન્ય રીતે ઘણી કંપનીઓ પોતાના આર્ટિકલ્સ ઓફ એસોશિએશનમાં જણાવતી હોય છે કે જેના શેરોનો પૂર્વ અધિકાર જો શેરની રકમ ભરવામાં નિષ્ફળ જાય તો કંપનીનો રહેશેઆવા સંજોગોમાં બેંકની સામેની જવાબદારી બાદ રહેશે અને કંપની માટેની જવાબદારી પ્રથમ રહેશે.

□ Precautions to be taken by the banks while acceptiIng shares as securities : (શેરને જામીનગીરી લેતી વખતે બેંક દ્વારા લેવામાં આવતી સાવચેતી):

◇ Partly Paid shares should not be accepted : (અધૂરી ભરપાઈ કરેલ રકમવાળા શેર સ્વીકારવા નહિ) : બેંકે કોઈપણ પ્રકારનું ધિરાણ અધૂરા ભરપાઈ કરેલ રકમવાળા શેરની જામીનગીરી સામે આપવા જોઈએ નહિ. કોઈપણ પ્રકારના શેર સ્વીકારતા પહેલા બેંકે ખાત્રી કરવી જોઈએ કે શેર હોલ્ડરે શેરની રકમ સંપૂર્ણ રીતે ભરપાઈ કરેલ છે કે કેમ ?

◇ Sheres of private limited companies should not be accepted : (ખાનગી કંપનીઓના શેર સ્વીકારવા નહિ) : જે ખાનગી કંપનીના શેર સ્ટોક એક્સચેન્જમાં નોંધાયેલા ન હોય તેની જામીનગીરી સામે કોઈપણ પ્રકારનું ધિરાણ આપવું નહિ. કારણકે તેવા શેરની કિંમત સહેલાઈથી નક્કી કરી શકાતો નથી તેમજ તેને સહેલાઈથી તખ્તદીલ કરી શકાતા નથી.

- ❖ Bank Cannot Grant loan on its own shares: (બેંક પોતાના જ શેરની સામે લોન આપી શકે નહિ): (૧૯) કોઈપણ બેંક પોતાના જ શેરની જામીનગીરી પર ધિરાણ આપી શકતી નથી જેથી તેઓએ પોતાના શેર જામીનગીરી તરીકે કરવા નહિ.
- ❖ Ceiling on holding of shares : (૨૦)બેંક કોઈપણ અન્ય કંપનીના શેર ધારણ કરી શકતી નથી. પરંતુ પેટાકલમ (૧) મુજબ તેઓ ૩૦% શેર મૂકી કોઈપણ કંપનીમાં ગીરેદાર તરીકે ધારણ કરી શકે છે અથવા પોતાના જ ૩૦% શેર ધારણ કરી શકે છે. બે માંથી જે ઓછું હોય તે .
- ❖ Restriction in holding securities of the company in which managing director of manager of the bank is interested: (૨૧) જો બેંકના સંચાલકો તેમજ ડાયરેક્ટરોનું હિત જે કંપનામાં સમાયેલું હોય, તેઓ કોઈપણ અન્ય કંપનીના શેર ધારણ કરી શકતા નથી.
- ❖ Ascertainment of market price of the shares : બેંકે જામીનગીરી તરીકે આપવામાં આવતા શેરની બજાર કિંમત સમાચાર પત્રો દ્વારા અથવા સ્ટોક એક્સચેન્જના રીપોર્ટ પરથી નક્કી કરવી જોઈએ. જો બેંક તે કિંમત આ રીતે નક્કી કરી ન શકે તો તેને કંપનીને છેલ્લા તબદીલ કરેલ શેરની કિંમત આ રીતે નક્કી કરી ન શકે તો તેને કંપનીને છેલ્લા તબદીલ કરેલ શેરની કિંમત પૂછવી જોઈએ અને તે મુજબ શેરનો ભાવ નક્કી કરવો જોઈએ.
- ❖ The scrips should be examined: (પ્રમાણપત્રોનું નિરીક્ષણ કરવું) : બેંકે શેરના કાચા પ્રમાણ પત્ર સ્વીકારતા પહેલા તેને નજીકથી નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ. નિરીક્ષણ કરી ખાત્રી કરવી જોઈએ કે આ શેરના કાચા પત્રો બનવાટી નથી કે કેમ? તેની માટે તે પ્રમાણપત્ર ના નંબર તેમજ રકમ કંપની સાથે સરખાવવા જોઈએ.
- ❖ Shares should be transferred in bank's name if required: (શેરની તબદીલ બેંકના નામે કરવી) : જો શેરની કિંમત ૫૦,૦૦૦ થી વધુ હોય અને તેટલી રકમની ધિરાણ આપવામાં આવતું હોય તો શેરની તબદીલ બેંકના નામે કરવી જોઈએ. પરંતુ મત માટેના હક મેળવવા માટે રિઝર્વ બેંકની પરવાનગી લેવી પડે છે. તબદીલ થતી વખતે બેંકે તાત્કાલીક ધોરણે કંપનીને નોટીસ દ્વારા જાણ કરવી જોઈએ.
- ❖ In case of composite security, the advances should be segregated : (સંયોજિત જામીનગીરીના સંજોગોમાં ધિરાણને તે મુજબ અલગ કરવું) : જ્યારે બેંક દ્વારા સંયોજિત જામીનગીરી પર ધિરાણ આપવામાં આવતું હોય

(૧૯) બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ની કલમ ૨૦(૧) મુજબ, (૨૦) બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ની કલમ ૧૯(૨) મુજબ (૨૧) બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ની કલમ ૧૯(૩) મુજબ

ત્યારે તે ધિરાણ જુદા-જુદા શેર મુજબ તેમજ અન્ય જામીનગીરી તો અલગ પાડવાની જરૂરીયાત રહેતી નથી.

b. Debentures :

ડિબેન્યર એક એવો દસ્તાવેજ છે જે કંપની દ્વારા કોઈપણ વ્યક્તિ જોગ કરી આપવામાં આવે છે જેના દ્વારા તેઓ તે વ્યક્તિને પોતાની દેણા વિશે જણાવે છે. ડિબેન્યર કોઈપણ પ્રકારની મિલકત વગર આપી શકાય છે. જો કોઈપણ મિલકતની સામે ડિબેન્યર આપવામાં આવેલ ન હોય તો તે ચોખ્ખા ડિબેન્યર કહેવાય છે. ડિબેન્યરને વહેંચી શકાય તેમજ ખરીદ કરી શકાય છે. ડિબેન્યર પર એક નકકી કરેલ વ્યાજની રકમ સમય સમયે આપી શકાય છે.

□ Advantages of debentures as security : (જામીનગીરી તરીકે ડિબેન્યરના ફાયદાઓ)

- ◇ Easy to transfer or sell: (વેચાણ તેમજ તબદીલ માટે સહેલાઈ) : ડિબેન્યર ખુબ જ સહેલાઈથી ઓછા ખર્ચે વહેંચી શકાય તેમજ તબદીલ કરી શકાય.
- ◇ Risk of Price Fluctuation is less : ડિબેન્યરની કિંમત સામાન્ય રીતે સ્થિર હોય છે અને જો તેમા ફેરફાર થાય તો તે ખુબ જ ઓછા સંજોગોમાં હોય છે.
- ◇ In case of liquidation debenture holders have a priority : કંપની જ્યારે બંધ થતી હોય ત્યારે ડિબેન્યર ધારકોને શેર હોલ્ડર કરતા પહેલુ સ્થાન મળે છે.

□ Disadvantages of debentures as security : (જામીનગીરી તરીકે ડિબેન્યરના ગેરલાભ)

- ◇ In case debentures are not charged, further charge by the company will get a priority : જો કંપની મિલકત સામે ડિબેન્યરનો ચાર્જ આપવામાં આવેલ નહિ હોય તો અન્ય ચાર્જ નો પ્રથમ તક આપવામાં આવશે.
- ◇ Transfer becomes difficult, in case of non-payment of interest on debentures : જો કંપની ડિબેન્યર પર વ્યાજ ચુકવવાનું બંધ કરે તો ડિબેન્યરની કિંમત પર અસર પડશે. (ડિબેન્યરનો જામીનગીરી તરીકે સ્વીકારવા માટે રાખવામાં આવતી સાવચેતી)

□ Precautions to be taken while accepting debentures as securities: (ડિબેન્યર જાહેર કરતી વખતે નિયમોનું નિરીક્ષણ)

- ◇ Terms and Conditions of issue of debentures should be examined : બેંકે ડિબેન્યરને જામીનગીરી તરીકે લેતા પહેલા તેની નિયમોનું નિરીક્ષણ કરી નકકી કરવું જોઈએ કે તે ડિબેન્યર સુરક્ષિત છે કે અસુરક્ષિત જો ડિબેન્યર રીડીમેબલ હોય તો તેની રીડીમેબલ માટેની તારીખ નકકી કરવી જોઈએ અસુરક્ષિત ડિબેન્યર

જામીનગીરી તરીકે ત્યારે જ સ્વીકારવામાં આવે જો ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિની પ્રતિષ્ઠા સારી હોય.

❖ The borrowing Power of the company to issue debentures should be examined : (કંપની જેના ડિબેન્ચર હોય તેનું ધિરાણ મેળવવા માટે ક્ષમતા) : કંપનીની ધિરાણ મેળવવા માટેની ક્ષમતાનું નિરીક્ષણ કરી ખાત્રી કરવી જોઈએ કે કંપની પાસે ડિબેન્ચર જાહેર કરવાની સત્તા છે કે કેમ? તેમજ તેને કોઈપણ પ્રકારનું પ્રતિબંધ છે કે કેમ? ડિબેન્ચર માટેના કરાર નું નિરીક્ષણ કરી નક્કી કરવું પડે કે ડિબેન્ચર ડોલરના હક વિરુદ્ધ કોઈપણ જોગવાઈ લખેલ છે કે કેમ?

❖ Factors like financial Position etc. of the company should also be examined : (કંપનીનું નાણાકીય પ્રમાણ નક્કી કરવું): બેંકે કંપનીનું નાણાકીય સ્થાન તેમજ ડિબેન્ચરની નાણાકીય બજાર કિંમત તેમજ તેના પર આપવામાં આવતા વ્યાજની રકમ નક્કી કરવી પડે છે.

C. Land and Building : જમીન અને બાંધકામ

સ્થાવર મિલકતની કિંમત કદી ઘટતી નથી પણ સમય જતા ભવિષ્યમાં વધતી જાય છે. પરંતુ સ્થાવર મિલકત જામનીગીરી તરીકે લેતા પહેલા

બેંકે મિલકતની માલિકી અંગે સંતોષ થવો જોઈએ મિલકતની વારસાઈ તેમજ તખ્તદીલ હિન્દુ અને મોમેરિયન કાયદાઓ હેઠળ ખુબ મુશ્કેલ હોય છે. તે ઉપરાંત તેની તખ્તદીલ પર ઘણા બધા પ્રતિબંધો મૂકવામાં આવેલા હોય છે. જેમકે કોઈપણ સામાન્ય વ્યક્તિ આદવાસી વ્યક્તિ પાસેથી મિલકત ખરીદ કરી શકે નહિ. મિલકતનો કબજો સોંપ્યા વગર મિલકત ગીરો મૂકી શકાય છે. જેના કારણે ખાત્રી ઝડપથી થતી નથી કે મિલકત ગીરો મુક્ત છે કે કેમ તે ખાત્રી મેળવવા માટે બેંકે વકીલોની સલાહ લેવી પડે છે.

d. Documents of title to goods : (માલ અંગેના ટાઈટલ દસ્તાવેજ)

માલ અંગેના ટાઈટલ દસ્તાવેજની વ્યાખ્યા Sell of good Act (માલ વેચાણનો કાયદો) ૧૯૩૦ની કલમ ૨ મુજબ સમજાવામાં આવેલ છે જે નીચે મુજબ છે.

"બંદર અંગેનું બિલ, વખારનું બિલ વખાર સંભાળનાર પાસેથી મેળવેલ પ્રમાણ પત્ર, રેલ્વેખાતાની પહોચ, માલ મોકલનારની સુચના તેમજ કોઈપણ અન્ય માલ અંગેના દસ્તાવેજો જેના દ્વારા માલ કબજા તેમજ માલિક અંગે તેમજ માલ કયાંથી ખરીદ કરેલ છે અને કયા મોકલવાનો છે તેની માહિતી મળે તેને માલ અંગેના ટાઈટલ દસ્તાવેજો કહે છે."

માલ અંગેના ટાઈટલ ડોક્યુમેન્ટમાં નીચે મુજબની માહિતી હોવી જરૂરી છે.

□ જે વ્યક્તિ માલના દસ્તાવેજ ધારણ કરતો હોય તે કાયદા મુજબ માલનો ધારક કહેવાય છે અને વ્યાપારના સિધ્ધાંત મુજબ માલનો કબજો તેની પાસે હોવો જોઈએ.

- માલની તબદીલી કરવા માટે દસ્તાવેજ આપવા જરૂરી છે.
- જે વ્યક્તિના નામે દસ્તાવેજ તબદીલ થતો હોય અથવા દસ્તાવેજ જે વ્યક્તિ જોગ કરી આપવામાં આવેલ હોય તે વ્યક્તિ માલનો કબજો સંભાળે છે.
- જે વ્યક્તિ પાસે માલ અંગેના દસ્તાવેજ હોય અથવા તેનો એજન્ટ માલ કબજા(આડ)માં રાખી શકે છે અને તેની સામે એડવાન્સ લઈ શકે છે.
- Advantages of documents of title as security : (ટાઈટલ ના દસ્તાવેજો જામીનગીરી માટેના લાભો)
 - ◇ Pledge of goods by pledge of documents : માલને આડ મુક્તા જ તેના ટાઈટલ દસ્તાવેજો આડમાં મૂકેલા ગણાય છે.
 - ◇ Goods can be easily transferred : (માલ સહેલાઈથી તબદીલ થઈ શકે) : જે વ્યક્તિના કબજામાં માલ અંગેના દસ્તાવેજો હોય તે માલને કોઈપણ વ્યક્તિના નામે તબદીલ કરી શકે છે.
 - ◇ Documents easily transferable : (દસ્તાવેજોની તબદીલ) : માલ અંગેના દસ્તાવેજોની તબદીલ ખુબજ સહેલાઈથી ઓછી ખર્ચે થઈ શકે છે.
- Disadvantages of Documents of title : (ટાઈટલના દસ્તાવેજો જામીનગીરી માટેના ગેરલાભો)
 - ◇ Fraud and dishonesty by borrower : (ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ દ્વારા છેતરપીડિ) : માલ અંગેના ટાઈટલ દસ્તાવેજો ખરા હોય તેવું નકકી હોતું નથી. ઘણા સંજોગમાં દસ્તાવેજોમા જાણ વાસ્તવિક જાણ કરતા ઓછા હોય અથવા ન હોય આવા સંજોગોમાં તે સ્પષ્ટ છે કે ધિરાણ મેળવનારે છેતરપીડી કરેલ છે. જેથી સંભાળનાર તમજ અન્ય વ્યક્તિઓ સામે કાયદેસર પગલા લઈ શકાતા નથી.
 - ◇ Forgery and adalteration in documents : (દસ્તાવેજોમાં સુધારો તેમજ છેતરપીડી) : ધિરાણ મેળવનાર નકલી અથવા સુધારેલા ખોટા દસ્તાવેજો રજૂ કરી શકે છે.
 - ◇ Bank does not get better title than the transferor : (બેંકને તબદીલ કરનાર જેવું ચોખ્ખું ટાઈટલ મળતું નથી) : માલને લગતા ટાઈટલ દસ્તાવેજો નેગોશીએબલ દસ્તાવેજો કહેવાતા નથી. જેના કારણે બેંક તે ટાઈટલના ખરા માલિક થઈ શકતા નથી. જે વ્યક્તિને ટાઈટલ તબદીલ કરવામાં આવે તેનાં ખરાં માલિક થઈ શકતા નથી. જે વ્યક્તિને મેળવનાર વ્યક્તિનું ટાઈટલ ખોટું હોય તો કોઈપણ વ્યક્તિ ખરું ટાઈટલ મળતું નથી.

- ◇ Right of stoppage in transit by unpaid seller : (વેચાણ આપનારની માલને રોકવા માટેની સત્તા)^(૨૨) : જો વેચનારને તેની પૂરી વેચાણ કિંમત મળલ ન હોય તો તે માલને રસ્તામાં જ રોકી શકે છે અને માલનો કબજો પાછો મેળવી શકે છે. આવા સંજોગોમાં બેંક આવા માલને જામીનગીરી તરીકે મેળવી શકતું નથી. અને વેચનાર સિવાય કોઈપણ વ્યક્તિ આ માલ પર હક મેળવી શકતું નથી.
- ◇ Deliveny of goods without document of title to goods : (માલના દસ્તાવેજો વગર માલની સોપણી): ઘણા સંજોગોમાં ખરીદનારના કહેવાથી રેલ્વે અથવા ટ્રકવાળા માલની સોપણી દસ્તાવેજ વગર કરતા હોય છે અને દસ્તાવેજની માંગણી પણ કરતા નથી. આવા સમયે બેંક જામીનગીરી હિત વગરની કહેવાશે.

□ Precaution to be taken while accepting documents of title as securities (માલના દસ્તાવેજો જામીનગીરી તરીકે લેતી વખતે રાખવામાં આવતી સાવચેતી)

- ◇ Advances against documents of title should be granted to well know customers: (દસ્તાવેજોની સામે ધિરાણ માત્ર પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓને આપવું) : ઘણા સંજોગોમાં ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ બેંક સાથે છેતરપીડી કરતા હોય છે. ત્યારે બેંકે સાવચેતી રાખી માત્ર પ્રતિષ્ઠિત ગ્રાહકોને દસ્તાવેજો સામે ધિરાણ આપવું જોઈએ.
- ◇ All copies of bill of landing should be obtained : (બંદરને લગતા નામના બિલ મેળવવા જોઈએ) : બેંકે ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી બંદર અંગેના તમામ બિલો મેળવી લેવા જોઈએ. જેના કારણે જે વ્યક્તિ માલ બેંક ને પહોચાડ તો હોય તે પોતાની જવાબદારી માંથી મુક્ત થઈ શકે.
- ◇ Carrier should be advised about the pledge of goods (વાહકને માલ અંગે સલાહ આપવી) : માલના દસ્તાવેજો બેંકમાં જમા થયા બાદ બેંકે વાહકને માલ અંગે બેંકના હિત માટે નોટીસ આપવી જોઈએ.
- ◇ Goods should be insured : (માલ સામે વીમા પોલિસી) : બેંકે ખાત્રી કરવી જોઈએ કે માલની સામે વીમાપોલિસી કુદરતી આફતોના કારણે થતી નુકસાની સામે કઢાવેલ છે કે કેમ? જેમ કે આગ, ચોરી, રસ્તામાં નુકસાની વગેરે. જો માલ વહાણમાં આવતો હોય તો તે મુજબની વીમાપોલિસી માલ સામે બેંકે કઢાવવી જોઈએ.
- ◇ Bill landing endorsed in blank should be obtain: (માલ અંગેનું કોરુ બિલ મેળવવું જોઈએ) : બેંકે બંદર અંગેનું કોરુ બિલ જે વેચનાર દ્વારા આપવામાં

આવેલ હોય તે ભરવાની જવાબદારી પ્રેષકના શીરે હોય છે. જેથી રીદનાર દ્વારા બેંકના નામે કોરુ બિલ લેવામાં આવે છે.

e. Trust receipts : (પહોચ)

બેંક ધિરાણ ની રકમની ચુકવણી કર્યા બાદ જ દસ્તાવેજોને મૂકિત આપતી હોય છે પરંતુ ઘણી વખત ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિની વિનંતિને ધ્યાનમાં રાખી ને ધિરાણની રકમ ચુકવવાની બાકી હોય તો પણ બેંક તે દસ્તાવેજોને મૂકિત આપે છે. આવા સંજોગોમાં બેંક પોતાના જોગ ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી પહોચ બનાવી લે છે. જો કોઈપણ સંજોગોમાં ધિરાણ મેળવનાર માલ ભરી શકે તો બેંક તે માલનો કબજો સંભાળી લે છે. બેંક માત્ર પ્રતિષ્ઠિત અને જાણીતા વ્યક્તિના દસ્તાવેજોને આ રીતે મુકિત આપી શકે છે.

f. Fixed Deposit Receipts : (સ્થિર થાપણ પહોચ)

ફિક્સ ડિપોઝિટ પહોચ એક એવો પૂરાવો છે કે કોઈપણ રકમને એ ચોકકસ સમય માટે બેંકમાં થાપણ તરીકે મુકેલ છે. કોઈપણ સંજોગોમાં જો ગ્રાહકને ધિરાણ મેળવવું હોય ત્યારે આ ફિક્સ ડિપોઝિટની પહોચ પર તે ધિરાણ મેળવી શકે છે. ફિક્સ ડિપોઝિટની પહોચ એક સરામાં સારી જામીનગીરી છે કારણકે તેમાં તેનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે સંગ્રહ કરવા માટે તખ્તીલ કરવા માટે ખર્ચ તેમજ મૂશ્કેલીનો સામનો કરવો પડતો નથી જેથી ફિક્સ ડિપોઝિટ પર બેંક કોઈપણ ગ્રાહકને સહેલાઈથી લોન આપતી હોય છે.

□ Precautions to be taken while granting loan against the fixed Deposit Receipts: (ફિક્સ ડિપોઝિટની સામે ધિરાણ આપતિ વખતે રાખવામાં આવતી સાવચેતી)

- ◇ કોઈપણ બેંકે અન્ય બેંકની ફિક્સ ડિપોઝિટ પહોચ પર ધિરાણ આપવું.
- ◇ ધિરાણ જે વ્યક્તિના નામની પહોચ હોય છે તે વ્યક્તિને જ આપવું જો ફિક્સ ડિપોઝિટની પહોચ એક કરતા વધુ નામથી હોય તો તેની સામેનું ધિરાણ મેળવતી વખતે બધી વ્યક્તિએ બેંક સામે રજૂઆત કરવી પડે છે.
- ◇ ફિક્સ ડિપોઝિટની રીસીપ્ટને જામીનગીરી લેતા સમયે બેંકે જે બેંકમાં અરજદારે રકમનું થાપણ કરેલ હોય તે બેંક પાસેથી પ્રમાણપત્ર મેળવવું જોઈએ, તેમજ બેંકની ધિરાણ અંગેની સુચના આપવી જોઈએ.
- ◇ જો ફિક્સ ડિપોઝિટ સગીરના નામની હોય તો બેંકે ધિરાણ આપવું નહિ.
- ◇ જો ફિક્સ ડિપોઝિટની પહોચ બેંકની એ શાખા દ્વારા આપવામાં આવેલ હોય અને તે જ બેંકની અન્ય શાખામાંથી ધિરાણ અંગેની માંગણી કરેલ હોય, ત્યારે ધિરાણ આપનાર શાખાએ પહેલી શાખા પાસેથી થાપણ કરનારની સહીઓ સરખાવવી જોઈએ, જેથી તેને ખાત્રી થાય કે તે વ્યક્તિએ કોઈપણ અન્ય બેંક પાસેથી ધિરાણ મેળવેલ નથી.

- ◇ જો બેંક અન્ય ત્રાહિત વ્યક્તિ પાસેથી ફિક્સ ડિપોઝિટની પહોંચ જામીનગીરી તરીકે સ્વીકારે તેવા સમયે બેંકે ફિક્સ ડિપોઝિટની પહોંચ સાથે ત્રાહિત વ્યક્તિ પાસેથી કબૂલાત નામુ તેમજ બેંક દ્વારા તે ફિક્સ ડિપોઝિટ પહોંચ જામીનગીરી ધારણ કરતો પત્ર મેળવવો જોઈએ અને થાપણની રકમ સાથે લોનની રકમ સરભર કરવી જોઈએ.

g. **Life Insurance Policies : (જીવન વીમા પોલિસી)**

જીવન વીમા પોલિસી એક પ્રકારનો આવકનો સ્ત્રોત છે જેમા કોઈપણ વ્યક્તિ તેના અકસ્માત, મરણ માટે તેમજ રૂપિયાની બચત કરવા માટે આધાર રાખતો હોય છે. વિમા પોલિસીના ઘણા પ્રકાર છે. જેમકે હોલ લાઈફ પોલીસી, એન્ડોમેન્ટ પોલીસી, એજ્યુકેશન પોલિસી, મેરેજ પોલિસી વગેરે. વીમા પોલિસી બેંક વધારની જામીનગીરી તરીકે ધિરાણ સામે સ્વીકારે છે.

□ **Advantages of Life Insurance Policies as Security : (જીવન વીમા પોલિસીના જામીનગીરી તરીકે લાભો)**

- ◇ જીવન વીમા પોલિસી કોઈપણ બેંકમાં જામીનગીરી તરીકે મુકવા માટે લાંબી કાયદેસરની કાર્યવાહી કરવી પડતી નથી.
- ◇ જો ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ નુ મૃત્યુ થાય તો ધિરાણની રકમ બેંક પોલિસી ની રકમમાંથી વસૂલી શકે છે.
- ◇ જો ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ જાય તો પોલિસીની પાકતી રકમમાંથી ધિરાણની રકમ વસૂલી શકે છે.

□ **Disadvantages of Life insurance Policies as Security : (જીવન વીમા પોલિસીના જામીનગીરી તરીકેના ગેરલાભો)**

- ◇ જો પોલિસીની પ્રીમીયમની રકમ સમયે સમયે જમા કરાવવામાં ન આવે તો પોલિસી રદ થઈ જાય છે.
- ◇ જો પ્રસ્તાવ કરતાર વ્યક્તિ વિમા પોલિસી ધારક ના જીવન માટે કોઈ રસ ન ધરાવતો હોય તો વીમા કંપની દ્વારા કરવામાં આવેલ વીમા કરાર ટાળવામાં આવે છે વીમા હિત એટલે કે વીમા ધારણ કરનારના જીવન પ્રત્યે અથવા જે વસ્તુ માટે વીમો લીધેલ હોય તેના પ્રત્યે હિત ધારકે / વીમા ધારક હિત ધરાવવું જોઈએ.
- ◇ વીમા કરાર વીમા કંપની દ્વારા રદ થઈ શકે છે. જો તેની વિગતોમાં કોઈપણ પ્રકારની ખામી દેખાય તો.
- ◇ વીમા પોલિસીમાં કોઈપણ પ્રકારની ખાસ જોગવાઈઓને ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલ હશે તો તેના કારણે ઈન્સ્યુરન્સ કંપની તે જોગવાઈઓના આધિન થઈ બંધન કરતા બનશે.

□ Precautions to be taken while accepting life Insurance Policies as Securities: (જીવન વીમા પોલિસીને જામીનગીરી તરીકે સ્વીકારણી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની સાવચેતી)

- ◇ બેંક વીમા પોલિસીની તમામ વિગતો ચોકકસ પણે નિરીક્ષણ કરવી જોઈએ. તેમજ તેની ક્ષણ મુલ્ય નક્કી કરવું જોઈએ પોલિસીની ક્ષણવેલ્યુ ૩ વર્ષ સુધી જો પોલિસી ચાલુ રહે તો જ ચાલુ થાય છે. ધિરાણ આપતા પહેલા ધિરાણની રકમ અને ક્ષણમુલ્ય વચ્ચે માર્જન રાખવું જોઈએ.
- ◇ બેંકે ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિએ પ્રીમિયમની તમામ રકમ ભરપાઈ કરી છે, તેની ખાત્રી કરવી જોઈએ અને પોલિસી રદ થઈ નથી તેની પણ ખાત્રી કરવી જોઈએ. જો પ્રીમિયમની રકમ બાકી હોય તો તે પ્રીમિયમની રકમ બેંકમાં જમા કરાવવી પડે છે. જે બેંક સમયે સમયે ગ્રાહકવતી જમા કરાવી આપે છે.
- ◇ બેંકે પોલિસી અંગેની તમામ બાબતોનું નિરીક્ષણ કરી ખાત્રી કરવી જોઈએ કે તે પોલિસીને જામીન તરીકે સ્વીકારી શકાય છે કે કેમ?
- ◇ પોલિસી બેંક જોગ કરી આપવામાં આવતી હોય છે તે કરવા માટે દસ્તાવેજ બનાવવો પડે છે જેમા ધારકનું નામ ધિરાણની રકમ, વ્યાજની રકમ તેમજ અન્ય વિગતોનો ઉલ્લેખ કરવો પડે છે.
- ◇ બેંકે પોલિસી ધારક વ્યક્તિની ઉંમર વીમા કંપનીએ સ્વીકારેલ છે કે કેમ તેની ખાત્રી કરવી જોઈએ.
- ◇ બેંકે પોલિસીનો કબજો મેળવી તે અંગેની નોટિસ વીમા કંપનીને આપી શકે છે.

h. Government Supply Bills:

જે વેપારીઓ સરકારી ખાતાઓને અથવા એજન્સીઓને માલ આપતા હોય, તેઓ બેંકને ધિરાણ માટે રજૂઆત કરતા હોય છે. કોન્ટ્રેક્ટરો ૫૦% કામ કરાર મુજબ પત્યા બાદ અથવા ૫૦% જેટલો માલ પહોંચાડ્યા બાદ બિલ બેંક સમક્ષ રજૂ કરતા હોય છે. માલ અંગેનું બિલ રજૂ કર્યા બાદ તે બિલની ખરાય ખાતા દ્વારા કરવામાં આવે છે અને કરાર મુજબ માલ મોકલાવેલ છે કે કેમ? તેની ખાત્રી કરવામાં આવે છે. આ બિલની રકમ મેળવવા માટે ઘણી વખતે કાયદેસર કાર્યવાહી ને કારણે વિલંબ થતો હોય છે અને થોડક મહિનાનો સમય વીતી જતો હોય છે. જેથી માલ મોકલનાર વ્યક્તિ સરકારી ખાતાનું અથવા ઈન્જિનિયરનું પ્રમાણપત્ર માલ અંગે મેળવી બિલ સાથે જોડી બેંક સમક્ષ જામીન તરીકે ધિરાણ મેળવવા માટે રજૂ કરી શકે છે. રેલ્વે અથવા ટ્રાન્સપોર્ટની પહોંચ સરકારી ખાતાને મોકલવામાં આવે છે, પરંતુ તેની વિગત સપ્લાઈ બિલમાં મોકલવામા આવતી હોય છે. સપ્લાઈ બિલ કોઈપણ પ્રકારનો નેગેશિએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ નથી. તે કરાર મુજબ માલની સોપણ અંગેનું એક કરજ છે. જે બેંક જોગ ભરપાઈ કરવા માટે કરી શકાય છે. જેની માટે રેવન્યુ

સ્ટેમ્પ લગાડી માત્ર એક પહોચ બનાવવી પડે છે. ધિરાણ મેળવનાર એક જુદા પત્રક દ્વારા સરકારી ખાતાને બિલની રકમ સીધી બેંકને ચુકવવા માટે સુચના આપે છે. આ પ્રકારનો કબજો કોઈપણ અન્ય લેણદાર સાથે જોડાયેલ હોતો નથી અને કોઈપણ અન્ય વ્યક્તિ ની જામીનગીરી સ્વીકારી ધિરાણ આપી શકાતુ નથી.^(૨૩) તેમ છતાં આ પ્રકારનું ધિરાણ જોખમી છે.

□ Disadvantages of granting advance against supply bills : (બિલની જામીનગીરી સામે આપવામાં આવતા ધિરાણ અંગે ગેરલાભ)

◇ The Security suffers from drawbacks of assignment of debts: (આ દેણી રકમ ડૂબી જવાનું જોખમ) : આ દેણી રકમ બિલના આધારે આપવામાં આવતી હોય છે. જેમા ઘણી વખત કોઈપણ વ્યક્તિ કાઉન્ટર કલમ કરી શકે છે. જેના કારણે આ રકમ ડૂબી જવાનો જોખમ રહે છે.

◇ Government department agency directly making payment to borrower : (સરકારી ખાતા ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિને રકમ ચુકવી આપે છે): ઘણી વખત સરકારી ખાતા સીધી રીતે ધિરાણ મેળવનારને બિલની રકમ ચુકવી આપતી હોય છે.

◇ Payment of bills is delayed : (બિલની ચુકવણીમાં વિલંબ) : ઘણી વખત કાયદાકીય કામગીરીના કારણે બિલની રકમ ચુકવવામાં વિલંબ થતો હોય છે અને ઘણી વખતે કરાર નું પાલન થતા કરાર રદ થતો હોય અને બિલની રકમ ઓછી અથવા ન ચુકવાતી હોય છે.

□ Precautions to be taken while granting advances against supply bills: (બિલની સામે ધિરાણ આપવામાં આવતી સાવચેતી) :

◇ Advance should be granted to a reliable and honest supplier: (પ્રતિષ્ઠિત અને ભરોસા લાયક વ્યક્તિને ધિરાણ આપવું) : સપ્લાઈ બિલ સામે ધિરાણ પ્રતિષ્ઠિત તેમજ ભરોસાપત્ર વ્યક્તિને તેના જુના રેકર્ડને ધ્યાનમાં રાખીને આપવું જોઈએ.

◇ Terms/condition of the contract should be checked : (કરારની જોગવાઈઓનું નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ.) : ધિરાણ આપતા પહેલા બેંકે સરકારી ખાતા તેમજ ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ વચ્ચે થયેલ કરારની જોગવાઈઓનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ.

◇ Power of attorney should be obtained from the borrower : (ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી કુલ મુખત્યાર નામું મેળવવું જોઈએ) : બેંકે સરકારી ખાતા પાસેથી બિલ અંગેના નાણા સ્વીકારવા માટે ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી કુલ મુખત્યાર દ્વારા સત્તા મેળવવી જોઈએ.

- ◇ Undertaking to Pay balance amount of the bill should be obtained: (ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી બાકી રહેતી રકમ ભરપાઈ કરવા માટે કબૂલાત નામુ મેળવવું) : બેંકે ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી સરકારી ખાતુ જેટલી રકમ ચુકવે અને બાકીની રહેતી રકમ ભરપાઈ કરવા માટે કબૂલાત નામુ મેળવવું જોઈએ જેથી બાકીની રકમ ભરપાઈ કરવાની જવાબદારી ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિના શીરે રહેશે.

i. **Book Debts : (કરજ ખાતુ) (દેવા ખાતુ)**

અમુક વખતે વેપારીઓ ઘણો બધો માલ પોતાના ગ્રાહકોને ઉધાર આપતા હોય છે. જેની સામે લેણી હુંડી કાઢવામાં આવતી હોય છે અને ત્યારે ગ્રાહક એક દેવાદાર બને છે. જેનું ખાતુ વ્યાપારીના ચોપડામાં જોવા મળતું હોય છે. બેંક આ ઉધાર ખાતાની જામીનગીરી સામે ધિરાણ આપતું હોય છે. RBI એ પોતાના માર્ગદર્શન હેઠળ એવી સલાહ આપેલ છે કે બેંક આ પ્રકારનું ધિરાણ આપવું ન જોઈએ જ્યારે આ ઉધાર ખાતા પર ધિરાણ આપવામાં આવે તો તે લેણી રકમ બેંક જોગ કરી આપવામાં આવતી હોય છે. જે ઉધાર રકમ કોઈપણ વ્યક્તિના નામે તબદીલ કરવામાં આવે તો તે તબદીલની અસર તો જ થશે, જ્યારે તબદીલ કરનાર વ્યક્તિએ અથવા તેના થકી તેનો અધિકૃત એજન્ટ તબદીલી અંગેના દસ્તાવેજ તબદીલ થનાર જોગના નામે કરી આપે. ટ્રાન્સફર કરનાર વ્યક્તિએ જે વ્યક્તિને નામે તબદીલ કરેલ હોય તેનું નામ અને સરનામું આપવું પડે છે. તબદીલ અંગેનો દસ્તાવેજ થયા બાદ તે ઉધાર રકમ મેળવવા માટેની તમામ જવાબદારી બેંકોની રહેશે અને તે મેળવવા માટે બેંક તબદીલ કરનાર વ્યક્તિની સહમતી વગર દેવાદાર પાસેથી નાણા વસુલ કરવા માટે કાયદેસરના પગલા લઈ શકે છે. (૨૪)

□ Precautions to be taken while granting advance against book debts: (ઉધાર ખાતાની સામે ધિરાણ આપતી વખતે રાખવામાં આવતી સાવચેતી)

- ◇ The advance against book debts should be granted to first class Parties : (ધિરાણ પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓને આપવું જોઈએ) : આ ધિરાણ ખુબજ જોખમી હોય તે માત્ર પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓને ૯૦ દિવસના ગાળા માટે જ આપવું જોઈએ.
- ◇ Bank should ascertain solvency of the debtor and right of set off if any : બેંકે દેવાદારની સધ્ધરતા અંગે નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ.
- ◇ Instrument of assignment of debt should be in writing and signed by the assignor or his duly athesized agent : ઉધાર ખાતા તેમજ કરાર બંનેમાં ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ અથવા તેના અધિકૃત એજન્ટની સહીઓ હોવી જોઈએ.

- ◇ Notice of assignment should be served to debtors : બેંકે ધિરાણ આપતી વખતે દેવાદારોને નોટીસ આપીને પોતાની લેણી રકમ બેંકમાં જમા કરવી તેવી સુચના આપવી જોઈએ.
- ◇ Bank should obtain Power of attorney authorising it to collect book debts : બેંક ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ પાસેથી, દેવાદારો પાસેથી લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે કુલ મુખત્યારનામું મેળવવું જોઈએ.
- ◇ In case of assignment of book debts of company, the charge should be registered with registrar of companies : ઉધાર ખાતા અંગેના ચાર્જ કંપનીના રજીસ્ટ્રાર કંપનીના રજીસ્ટ્રાર પાસે નોંધાયેલો હોવો જોઈએ.
- ◇ Undertaking to repay amount of debts collected to the bank : બેંક ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી તેને મળેલ લેણી રકમ બેંક ને ચુકવી આપવા માટે કબુલાતનામું બેંક જોગ કરી આપવું જોઈએ.

j. Government securities : (સરકારી જામીનગીરી)

સરકારી જામીનગીરીઓ સૌથી સર્વશ્રેષ્ઠ જામીનગીરીઓ છે. તે સમયની રીતે પ્રોમેસરી નોટ (બાહધરી ખત) ના સ્વરૂપમાં હોય છે. જેથી તેની તબદીલી આસાનીથી થઈ શકે છે. સરકારી જામીનગીરી સામે ધિરાણ કોઈપણ ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિને સહેલાઈથી આપી શકાય છે. તે આપતા પહેલા બેંકે એટલી ખાત્રી કરવી જોઈએ કે તે જામીનગીર સ્ટોપ પેમેન્ટના લીસ્ટમાં નથી ને? તેનું નિરીક્ષણ કરવા માટે તે જામીનગીરીને RBI સમક્ષ રજૂ કરવી પડે છે.

□ **National Savings (certificates etc) : રાષ્ટ્રીય બચત પ્રમાણપત્ર વિગેરે**

બેંક રાષ્ટ્રીય બચત પ્રમાણપત્ર તેમજ રાષ્ટ્રીય રક્ષક પ્રમાણપત્ર (National Defence Certificates) સામે ધિરાણ આપી શકે છે. તે ધિરાણ અને ક્ષણમૂલ્ય વચ્ચે બેંક માર્જન રાખવો જોઈએ. આ પ્રમાણપત્રો ભારત સરકાર દ્વારા આપવામાં આવતા હોય છે. તેથી તેની સોપણી ટ્રાન્સફર વગેરેની કાર્યવાહીઓ સરકારી નિયમ મુજબ થતી હોય છે. આ નિયમોનો અમલ બેંક કરવો જોઈએ. ધિરાણ આપતા પહેલા જે વ્યક્તિના નામનું પ્રમાણપત્ર હોય તેની પાસેથી બાંહેધરીખત મેળવવો પડે છે અને બેંક ગમે તે સમયે આ પ્રમાણપત્ર પર રકમ આપી શકે છે. આ પ્રમાણ પત્રની તબદીલી માત્ર પોસ્ટઓફિસ દ્વારા થાય છે. જેથી તેને પોસ્ટ ઓફિસના અધિકૃત વ્યક્તિ પાસેથી મેળવવું પડે છે. બેંક તેમજ પોસ્ટ ઓફિસ ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિને પત્ર દ્વારા જાણ કરે છે.

૪.૪ ગીરોના પ્રકાર [Modes of Creating charge] :

a. Mortgage : (ગીરો)

જ્યારે બેંક કોઈપણ પ્રકારનું ધિરાણ આપે તો કોઈપણ સ્થાવર મિલકત સ્વીકારતી હોય છે. ગીરો એટલે કે કોઈપણ વ્યક્તિના હિત જે સ્થાવર મિલકતમાં હોય તેને ગીરો સામે ગીરોની રકમનું રક્ષણ કરવા માટે તબદીલ કરવું. જેથી ભવિષ્યમાં કોઈપણ સંજોગો હેઠળ રકમ ભરપાઈ ન થાય તો બેંક આ મિલકતના યોગ્ય નિકાલ કરી તેની રકમ વસૂલી શકે છે. આવા સંજોગોમાં જે વ્યક્તિ તબદીલ કરે તેને ગીરો કર્તા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે અને જેના નામે તબદીલ થાય તેને ગીરોદાર કહેવાય છે. આ તબદીલની પ્રક્રિયા અમલમાં લઈ આવવા માટે જે કરાર થાય તેને ગીરોખત કહેવાય છે.

□ Ingredients of Mortgage : (ગીરોનો અંશ) : ગીરો કરતી વખતે નીચે મુજબના મુદ્દાઓની ઉત્પત્તિ થતી હોય છે એટલે કે નીચે મુજબના અંશ ગીરોમાં સમાયેલા હોય છે.

◇ આ કાર્યવાહીમાં હિતની તબદીલ થવી જોઈએ.

◇ હિતની તબદીલી કોઈપણ ચોકકસ સ્થાવર મિલકત અંગે થવી જોઈએ.

◇ તબદીલ ધિરાણની રકમની ભવિષ્યમાં ભરપાઈનું રક્ષણ કરવા અંગે થવી જોઈએ.

□ Classification of Mortgage (ગીરોનું વર્ગીકરણ) : ગીરોનું વર્ગીકરણ નીચે મુજબ કરવામાં આવે છે. ^(૨૫)

◇ Simple mortgage. (સાદો ગિરો) : જ્યારે કોઈપણ એવો ગિરો મિલકતના કબજાને સોધ્યા વગર આપવામાં આવે અને ગિરો કરતા વ્યક્તિગત રીતે એવી બાહેધરી આપે કે કોઈપણ સંજોગોમાં તે ગિરો મળેલ રકમ જો ભરપાઈ કરવામાં નિષ્ફળ જાયતો કરાર ની જોગવાઈઓ મુજબ ધિરાણ આપનાર પાસે જામીન મિલકતનું વેચાણ કરવા માટેની સત્તા છે અને વેચાણ બાદ નિકાલ કર્યા બાદ તે વેચાણમાંથી મળેલ રકમમાંથી ધિરાણ મેળવેલ રકમ વસૂલ કરી શકે છે. આ પ્રકારના વ્યવહારને સાદો ગીરો કહેવાય છે. ^(૨૬) સાદા શબ્દોમાં ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ પાસે ગિરો રાખેલ વ્યક્તિ પાસે મિલકતનો કબજો રહે છે અને તે કરાર મુજબ ગીરો રકમ ભરપાઈ કરવા માટે જવાબદાર બને છે. ^(૨૭) જો તેમા નિષ્ફળ જાય તો ધિરાણ આપનાર કાયદેસરના પગલા લઈ ગીરો મૂકેલ મિલકતનું વેચાણ કરી તેમાંથી ગીરો ની રકમ વસૂલે છે. ^(૨૮)

◇ Mortgage by conditional sale : (શરત મુજબનું વેચાણના આધારે ગીરો) : ધિરાણ આપનાર નીચે મુજબની શરતોને આધિન થઈ ગીરો મુકેલ મિલકતનું વેચાણ કરી શકે છે.

(૨૫) ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ ૧૮૮૨ (મિલકતની તબદીલનો કાયદો ૧૮૮૨)ની કલમ ૫૮ મુજબ

(૨૬) ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ ૧૮૮૨ (મિલકતની તબદીલનો કાયદો ૧૮૮૨)ની કલમ ૫૮(બી) મુજબ

(૨૭) આઈ.એલ.આર. ૧૯ - મદ્રાસ-૨૪૯

(૨૮) એ.આઈ.આર. ૧૯૪૭ - લાહૌર - ૪૦

- કોઈપણ ચોક્કસ તારીખના રોજ જો ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ બને તો ગીરો મિલકતનું વેચાણ થશે.
- જો રકમ ભરપાઈ થઈ જશે તો તે વેચાણ રદબાતલ બનશે.
- જો રકમ ચુકવાઈ જાય તો ખરીદનાર વેચાણ આપનારનો મિલકત તબદીલ કરશે.

ઉપર જણાવેલ કોઈપણ વ્યવહાર અંગે કરારમાં જોગવાઈ ન હોય તો કરી શકાશે નહિ. આ પ્રકારના ગીરોમાં ધિરાણ આપનાર ગીરો મૂકેલ મિલકતનું વેચાણ કરી શકશે. જો કોઈપણ ચોક્કસ તારીખે ગીરો રકમ ચુકવવામાં ન આવે તેમજ વેચાણ રદબાતલ થઈ શકે છે અને ખરીદનાર વ્યક્તિ તે ફરીથી મિલકત વેચનારના નામે તબદીલ કરે છે. જો ઉપર મુજબની શરતે ગીરો ખાતામાં જણાવેલ ન હોય તો આ વ્યવહાર શક્ય બનશે નહિ અને જો કોઈપણ પ્રકારનું વેચાણ થાય તો તે વેચાણમાંથી ધિરાણ આપનારે ગીરો રકમ વસુલ કરવાની રહેશે અને ગીરો મેળવનારે કોઈપણ જાતના વાંધા વાચકા લેવાના રહેશે નહિ. જો ગીરો વેચનાર મિલકતનો કબજો ન આપે તો ધિરાણ આપનાર કોર્ટમાં કબજો મેળવવા માટે દાવો દાખલ કરી શકે છે.

❖ Usufructurey mortgage : (ફ્લોપભોગી ગીરો) : જ્યારે ધિરાણ મેળવનાર ગીરો મૂકેલ મિલકતનો કબજો ગીરો આપનારને ગીરોની રકમ ન ચુકવાય ત્યાં સુધી સોંપી આપે છે તો તેને ફ્લોપભોગી ગીરો કહેવાય છે.^(૨૯) આ પ્રકારના ગીરોમાં ગીરો મેળવનારે કબજો સોંપી આપવો પડે છે, પરંતુ તેમાંથી મળતા ભાડા તેમજ નફો ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ ભોગવી શકે છે. ઘણી વખત તેમાંથી મળતી આવકની અડધી રકમ ધિરાણ મેળવનારને અને બાકી અડધી રકમ ધિરાણ પેટે જમા થતી હોય છે. આ પ્રકારના ગીરોમાં ધિરાણ મેળવનારે ગીરો મિલકત ને કબજો સોંપી આપવો પડે છે અને જ્યાં સુધી ધિરાણની રકમ પરત ન થાય ત્યાં સુધી તે મિલકતનો કબજો ધિરાણ મેળવનાર પાસે રહે છે. જો તે મિલકતમાં કોઈપણ નુકસાની જાય તો તેની જવાબદારી ધિરાણ આપનારના શીરે રહે છે અને જો ધિરાણ આપનાર મિલકતનો કબજો પરત ન આવે તો તે મેળવવા માટે ધિરાણ મેળવનાર કાયદેસર કોર્ટમાં દાવો દાખલ કરી શકે છે.

❖ English Mortgage : આ પ્રકારના ધિરાણમાં ધિરાણ મેળવનાર ખાત્રી આપે છે કે કોઈપણ ચોક્કસ નક્કી કરેલ તારીખ સુધીમાં ધિરાણની રકમ ભરપાઈ કરી આપશે અને ગીરો મિલકતને સંપૂર્ણ રીતે ધિરાણ મેળવનારના નામે તબદીલ કરી આપે છે. પરંતુ તે શરતે કે ધિરાણ આપનાર ધિરાણ મેળવનારને ફરીવાર તે મિલકત રકમ ચુકવેથી તબદીલ કરી આપશે. આ પ્રકારના વ્યવહારને ઈંગ્લીશ ગીરો કહેવાય છે.^(૩૦)

(૨૯) ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ ૧૮૮૨ (મિલકતની તબદીલનો કાયદો ૧૮૮૨)ની કલમ ૫૮(ડી) મુજબ

(૩૦) ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ ૧૮૮૨ (મિલકતની તબદીલનો કાયદો ૧૮૮૨)ની કલમ ૫૮(ઈ) મુજબ

આ પ્રકારના ધિરાણમાં ધિરાણ મેળવનાર પોતે રકમ ભરપાઈ કરવા માટે ખાત્રી આપે છે. તે ઉપરાંત તે મિલકતને સંપૂર્ણ રીતે ધિરાણ આપનારને ત્હાદીલ કરવાની હોય છે અને ધિરાણની રકમ ભરપાઈ થયેલી તે ગીરો મિલકત ફરીવાર આપનારના નામે ફરીવાર ત્હાદીલ થશે. આ ગીરો મૂકેલ મિલકતમાંથી જો કોઈપણ પ્રકારનો નફો મળતો હોય તો તે ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિના નામે જમા થશે અને તે રકમ ધિરાણ પેટે જમા થતી જશે અને ધિરાણને આપમેળે ભરપાઈ થતી જશે.

◇ Distinction between English mortgage and simple mortgage : (ઈંગ્લીશ ગીરો અને સાદુ ગીરો વચ્ચે તફાવત)

- ઈંગ્લીશ ગીરોમાં ગીરો મિલકતની માલિકીને ગીરો આપનારના નામે સંપૂર્ણ રીતે જ્યા સુધી ગીરો રકમ ચોક્કસ તારીખ સુધી ભરપાઈ ન થાય ત્યા સુધી ત્હાદીલ કરી આપવી પડે છે. સાદા ગીરોમાં આ પ્રકારની ત્હાદીલ અંગે કોઈ જોગવાઈ નથી.
- ઈંગ્લીશ ગીરોમાં ગીરો આપનાર ગીરો મિલકતનો કબજો ભગવટો મેળવે છે અને તેમાંથી મળતો નફો તેમજ આવક મેળવે છે. પરંતુ સાદા ગીરોમાં ગીરો મિલકતમાંથી મળતી આવક તેમજ નફો ધિરાણ મેળવનારને મળતો હોય છે.
- ઈંગ્લીશ ગીરોમાં અમુક સંજોગોમાં ધિરાણ આપનાર ગીરો મિલકતનું વેચાણ પોતાની સતા હેઠળ કરી શકે છે. સાદા ગીરોમાં મિલકતનું વેચાણ માત્ર કોર્ટ દ્વારા થતું હોય છે.

◇ Distinction between English mortgage and mortgage by conditional sale : (ઈંગ્લીશ ગીરો અને શરતી વેચાણ ગીરો વચ્ચેનો તફાવત)

- ઈંગ્લીશ ગીરોમાં ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિગત રીતે ધિરાણ રકમ ભરપાઈ કરવા ખાત્રી આપે છે. શરતી ગીરો વેચાણમાં આવી કોઈ વ્યક્તિને ખાત્રી આપવામાં આવતી નથી.
- ઈંગ્લીશ ગીરોમાં ધિરાણ આપનાર કોર્ટ દ્વારા પણ વેચાણ અંગેની કાર્યવાહી કરી શકે છે. પરંતુ શરતી ગીરો વેચાણમાં ધિરાણ આપનારે શરત મુજબ કાર્યવાહી કરવી પડે છે.
- ઈંગ્લીશ ગીરો મિલકતમાં ગીરો મિલકતની માલિકી ધિરાણ કરનાર વ્યક્તિના નામે ત્હાદીલ કરવામાં આવે છે. પરંતુ ધિરાણની રકમ ચુકવ્યા બાદ ગીરો મિલકતની ત્હાદીલ ધિરાણ મેળવનારના નામે થાય છે. શરતી ગીરો વેચાણમાં જો ધિરાણ મેળવનાર ધિરાણ રકમ ભરપાઈ કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો જ મિલકતની ત્હાદીલ ધિરાણ આપનારના નામે કરવામાં આવશે.
- ઈંગ્લીશ ગીરોમાં ધિરાણ આપનારના પાસે મિલકતનો કબજો રહે છે. પરંતુ શરતી ગીરો વેચાણમાં એવું કાંઈ થતું નથી.

- ❖ Mortgage by deposit of title deeds : (દસ્તાવેજ જમા કર્યાથી ગીરો) : જો કોઈપણ વ્યક્તિ જે કલકતા, મદ્રાસ, મુંબઈ તેમજ સરકારના પત્રકમાં દર્શાવેલ સ્થળે રહેતો હોય તે પોતાની સ્થાવર મિલકતના દસ્તાવેજોને ગીરો મુકી કોઈપણ બેંક કે નાણાકીય સંસ્થાપાસેથી ગીરો મેળવી શકે છે. આવા વ્યવહારને દસ્તાવેજ જમા કર્યેથી ગીરો કહેવાય છે.^(૩૧) આ પ્રકારના ગીરોમાં કરજાનું અસ્તિત્વ દસ્તાવેજોને જમા કરવું આ જમા કરવાની કાર્યવાહી જમા કરવા માટે કરવાની હોય છે. આ ગીરો માત્ર ચોક્કસ સ્થળે જ આપવામાં આવે છે.
- ❖ Documents of Title : (દસ્તાવેજો) : દસ્તાવેજ કોઈપણ વ્યક્તિની માલિકી હકકનો પૂરાવો દર્શાવે છે. જેમા ઘણા બધા દસ્તાવેજો ભેગા થઈ ટાઈટલ ડીડ્ઝ તરીકે ઓળખાઈ છે. આ તમામ દસ્તાવેજોને ગીરો મૂકી ધિરાણ મેળવી શકાય છે. મિલકત અંગેના દસ્તાવેજોને ગીરો મૂકી ધિરાણ મેળવી શકાય છે. મિલકત અંગેના દસ્તાવેજોમાં અસલ વેચાણ દસ્તાવેજ વસિયતનામું વસિયત નામાના આધારે કોર્ટ દ્વારા મળતો વારસા સટિફિકેટસ ભાગીદારી દસ્તાવેજ, સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલ ભાડા પટ્ટાના દસ્તાવેજોનો સમાવેશ થાય છે. **સીન્ડિકેટ બેંક વિરુદ્ધ મોર્ડન ટાઈટલ એન્ડ કલવન ડર્સના**^(૩૨) કેસમાં કોર્ટે એવું ઠરાવેલ હતું કે દસ્તાવેજો કોઈપણ વ્યક્તિની માલિકી કોઈપણ ચોક્કસ મિલકત અંગે પૂરાવો આપવા માટે હોય છે. જ્યારે કોઈપણ વ્યક્તિ પોતાની મિલકત માલિક તરીકે કોઈપણ ત્રાહિત વ્યક્તિને તબદીલ કરે ત્યારે તે તબદીલની કાર્યવાહી આવા દસ્તાવેજના આધારે થતી હોય છે. જેથી દસ્તાવેજના આધારે તે માલિકી હકકનો પૂરાવો આપે છે. જો કોઈપણ વ્યક્તિ મહેસુલી ખાતાના આધારે પોતાની માલિકી અંગેના કરાર કોઈપણ વ્યક્તિ ભરપાઈ કરી પોતાના નામે પહોંચ મેળવી શકે છે. જેથી આવી પહોંચ કોઈપણ પ્રકારના દસ્તાવેજ તરીકે ઓળખાતી નથી કોઈપણ વ્યક્તિનો માલિકી હકક સાબિત કરી શકતી નથી. જો અસલ દસ્તાવેજો ખોવાઈ ગયેલ હોય કે તેનો નાશ થયો હોય તો ગીરોમેળવવા માટે તે દસ્તાવેજોની નકલ જમા કરી શકાય છે. પરંતુ તેની માટે ધિરાણ મેળવનારે સંતોષકારક ખુલ્લાસા આપવા પડે છે. કે **પ્રકાશરાવ વિરુદ્ધ એન્ડ રામાકિખા રાવના**^(૩૩) કેસમાં કોર્ટે એવું ઠરાવેલ હતું કે અસલ દસ્તાવેજો વગર ગીરો આપી શકાય નહિ અને જો આપવામાં આવે ત્યારે રદ બાતલ છે. ઘણા સંજોગોમાં દસ્તાવેજ કુદરતી આફતના કારણે ખોવાતા હોય અથવા નાશ થતા હોય. જેમકે વાવાઝોડુ, આગ, ચોરી, વગેરે અને અમુક સંજોગોમાં કોર્ટમાં દસ્તાવેજો કેસની સુનવણી માટે રજુ કરેલ હોય પરંતુ સમયસર તે પરત ન મેળવેલ હોય, જેથી ધિરાણ મેળવનાર ધિરાણ મેળવવા માટે આવા દસ્તાવેજો ને ગીરો મુકી શકે તેવી પરિસ્થિતિમાં ન હોય અને તેમજ તેને કોઈપણ

(૩૧) ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ ૧૮૮૨ (મિલકતની તબદીલનો કાયદો ૧૮૮૨)ની કલમ ૫૮(એફ) મુજબ

(૩૨) એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૦ - કલકતા - ૫૫૦

(૩૩) એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૨ - આંધ્રપ્રદેશ - ૨૭૨

સંજોગો માં ગીરો મુકી ન શકે તેમ છતાય કોઈપણ પ્રકારના ગીરો દસ્તાવેજ બેંક મેળવવી જોઈએ. મિલકત તબદીલ કાયદાની કલમ ૭૮ મુજબ જો કોઈપણ ગીરો અગાઉ બેદરકારીથી આપવામાં આવેલ હોય તો તે ધ્યાનમાં રાખી તમામ ગીરો આ સંબંધે નામંજુર રાખવામાં આવશે. જો ધિરાણ આપનાર કોઈપણ વ્યક્તિને દસ્તાવેજની નકલોના આધારે ધિરાણ આપવા માગતા હોય તો તેની નીચે મુજબની સાવધાની રાખવાની રહે છે.

- ધિરાણ આપનારે તે વ્યક્તિ પાસેથી સોગંદનામાં અથવા એવુ કબુલાતનામુ રાખવુ જોઈએ કે મિલકત અંગેની માલિકી તેની છે. તેમજ મિલકત અંગેના તમામ દસ્તાવેજો જે ખોવયેલ હોય કે નાશ પામેલ હોય તો તેના નામે હતા તેમજ તેને કોઈપણ અન્ય બેંક, નાણાકીય સંસ્થા કોઈપણ પ્રકારનો ગીરો આ મિલકત અંગે મેળવેલ નથી.
- જો માલિકના અસલ દસ્તાવેજો ખોવાઈ ગયેલ હોય તો પોલિસ ખાતામાં એફઆઈઆર તેમજ નોંધણી અધિકારી ને મોકલીને નોટીસની નકલ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાએ મેળવવી જોઈએ.
- રજીસ્ટ્રાર કચેરીમાંથી છેલ્લા ૩૦ વર્ષોનું નોઓકોમ્બરસ રીપોર્ટ મેળવવુ જોઈએ.
- જો ધિરાણ મેળવનાર કંપની હોય તો શોધ કંપની રજીસ્ટ્રાર કચેરી માંથી મેળવવી જોઈએ.

❖ Equitable Mortgage can be created in specified towns only : (ગીરો માત્ર ચોક્કસ શહેરો માટે લાગુ પડશે) : વાજબી ગીરો માત્ર કલકતા, મુંબઈ, મદ્રાસ અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા સ્પષ્ટ કરેલ શહેરમાં સ્થાપિત હોય તો તેને પણ લાગુ પડશે. મિલકત ગમેતે જગ્યાએ સ્થિત હોય તે ગોણ વસ્તુ છે. પરંતુ મહત્વની વસ્તુ તે છે કે મિલકત અંગેના દસ્તાવેજો સ્પષ્ટ કરેલ સ્થાને નોંધ કરવામાં આવેલ હોય.

❖ Creation of an Equitable Mortgage (સમન્યાયી) : વાજબી ગીરો માટે કોઈપણ પ્રકારના લખાણની જરૂરી પડતી નથી. માત્ર મિલકત અંગેના દસ્તાવેજો જમા કરાવવા પડે છે. આ દસ્તાવેજો જામીનગીરી તરીકે જમા કરવાથી ગીરોની કાર્યવાહી પૂર્ણ થાય છે. પરંતુ સામાન્ય રીત રિવાજ મુજબ ગીરો અંગેની નોંધણી કરાવતા હોય છે. આ ખતમાં કોઈપણ પ્રકારની શરતોનો સમાવેશ થતો નથી માત્ર અગાઉ થયેલ વ્યવહારોની નોંધણી થતી હોય છે. જો આ ખતમાં શરતોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે તો ભારતીય નોંધણી કાયદો ૧૯૦૮ ની કલમ (૧) (b) હેઠળ તે ખતને કાયદેસર રીતે નોંધણી કરાવવી પડે છે અને તે નોંધાયેલ ખત બન્ને પક્ષકાર વચ્ચે કરારના સ્વરૂપમાં અમલમાં આવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો દસ્તાવેજો તેને જમા

કરાવવી કાર્યવાહી બન્ને આ વ્યવહારનો આ એક મહત્વપૂર્ણભાગ છે. **વી.સી.રાવ વિરુદ્ધ આંધ્ર બેંકના**^(૩૪) કેસમાં એ એવો અઘરો પ્રશ્ન આવેલ હતો કે શું બન્ને પક્ષકારો એ પોતાની માંગણી દસ્તાવેજો જમા કરાવવાને બદલે દસ્તાવેજ સ્વરૂપમાં બનાવવા માટે ઘડાયેલ હતી? જો હકારાત્મક જવાબ હોય તો દસ્તાવેજ નોંધ કરાવવો પડે પરંતુ જો પક્ષકારોનો એવો ઈરાદો ન હોય તો તે માટે કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ દસ્તાવેજને નોંધણી કરાવવી ફરજિયાત નથી.

❖ Anomalous Mortgage : (અસાધારણ ગીરો) : જે ગીરો સાદા ગીરો, શરતી ગીરો, ફલોપ ભોગીગીરો, દસ્તાવેજો જમા કર્યેથી ગીરો તેમજ મિલકત તબદીલ કાયદા ૧૯૮૨ની કલમ ૫૮ હેઠળ ન આવતો હોય તેને સાધારણ ગીરો કહેવાય છે. અસાધારણ ગીરો માં બે અથવા બે કરતા વધારે ના ગીરો પ્રકારનો સમાવેશ થાય છે અને તે અંગેની જવાબદારી તેમજ જામીનગીરી ખત દ્વારા પક્ષકાર પાસેથી લખાવી લેવામાં આવતી હોય છે. અ પ્રકારના ગીરોને અન્ય સ્વરૂપોમાં ફેરવી શકાય છે.

❖ Second Mortgage : (બીજો ગીરો) : કોઈપણ વ્યક્તિ કોઈપણ ચોક્કસ મિલકત પર એકવાર ગીરો મેળવ્યા બાદ ફરીવાર ગીરો મેળવે તો તેને બીજો ગીરો કહેવાય છે. પક્ષકારોના હકક તેમજ જવાબદારીનું સંચાલન મિલકત તબદીલના કાયદા ૧૯૮૨ ના કાયદા મુજબ કરવામાં આવે છે. આ કલમ મુજબ જ્યારે ગીરો અલગ અલગ સમયે થાય ત્યારે તેના હકક જો કોઈ પણ ચોક્કસ કરાર ન થયેલ હોય તો હકકની તબદીલ કાયદા મુજબ થતી રહેશે. કલમ ૪૮ અંગે બે અપવાદો કલમ ૭૮ અને ૭૯ હેઠળ આપેલા છે. જે નીચે મુજબ છે.

- Postponement of Prior mortgage : (અગાઉ ગીરોને મૂલત્વી રાખવું): જ્યારે અગાઉની કોઈપણ ગીરો છેતરપિંડી અથવા બેદરકારીના કારણે લેવામાં આવેલ હોય તે જાણ થતા આ ગીરો મૂલત્વી રાખવામાં આવે છે. જો અગાઉની કોઈપણ ગીરો છેતરપિંડીથી લેવામાં આવેલ હોય અને ગીરો મફૂકતી વખતે કોઈપણ જાણ થયેલ ન હોય તો પણ આ ગીરો મૂલત્વી રાખવામાં આવે છે. **લિઓર્ડ બેંક વિરુદ્ધ લી. વિ. ગજદે એન્ડ કંપની** ના^(૩૫) કેસમાં ધિરાણ આપનારે એટલે કે બેંકે મિલકત અંગેના દસ્તાવેજો સ્વિકારી ગીરો આપેલ હતો અને તે ગીરો બેંકે મિલકત અંગેના દસ્તાવેજો સ્વિકારી ગીરો આપેલ હતો અને તે ગીરો બેંકની બેદરકારી થી મંજૂર કરવામાં આવેલ હતો તેમ છતાં તે ગીરોને બાદમાં મૂલત્વી રાખવામાં આવેલ હતું. કોર્ટે કલમ ૭૮ હેઠળ તે ધ્યાને રાખેલ હતું કે ધિરાણ આપનાર જો સાવચેતી ન રાખે તો પણ લોનને મૂલત્વી રાખી શકાય છે.

- Mortgage to Secure Uncertain amount when maximum is expressed: (अनिश्चित रकमनु रक्षણ मेणववा माटे आपवामां आवती गीरो): जो कोईपण गीरो ભવિધ્યની રકમનું રક્ષણ કરવા માટે आपवामां आवती હોય તો ચાલુ ખાતાનો સમતોલન રાખવો પડે છે અને આગીરો માંથી આજ મિલકત પર વધુમાં વધુ કેટલે રક્ષણ મળી શકે તે દર્શાવવું પડે છે. જો તે ન થાય અથવા તે ગીરો રકમનું રક્ષણ ન મળી શકતું હોય તો તેને મુલત્વી રાખવામાં આવે છે.
- Priority amongst registered documents : (નોંધાયેલ દસ્તાવેજનું મહત્વ) : ભારતીય નોંધણી કાયદાની કલમ ૪૭ મુજબ કોઈપણ નોંધવામાં આવેલ દસ્તાવેજનું મહત્વ નોંધ થયેલ તારીખથી રહે છે. જો ત્યાર બાદ તેના પછી કોઈપણ દસ્તાવેજ નોંધવામાં આવે તો પણ તે તેની અગાઉના દસ્તાવેજનું મહત્વ રહેશે અને તે તમામ દસ્તાવેજોની જામીનગીર પણ પરત મેળવી શકાશે.

b. Pledge : (જંગમ મિલકતનો ગીરો) ^(૩૬)

પ્લેજની વ્યાખ્યા ભારતીય કરાર કાયદા (ઈન્ડિયન કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ) ની કલમ ૧૭૨ હેઠળ આપવામાં આવેલ છે. જેમા તેને એક વચન તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. તેમા ગીરો મેળવનાર રકમ ચુકવવા માટે બાંહેધરી આપે છે. જેમાં ગીરો આપનાર 'Pawner' તરીકે ઓળખાય છે અને ગીરો મેળવનાર 'Pawnee' તરીકે ઓળખાય **કોક્સ વિરુદ્ધ કોરલેન્ડના**^(૩૭) કેસમાં લોર્ડ હોલ્ટે એવું કહેલ છે કે જ્યારે કોઈપણ માલની સોપણી જામીન તરીકે કરવામાં આવે અને તેની સામે ધિરાણ મેળવવા માટે આવે તો તેને પ્લેજ કહેવાય. માલ વેચાણના કાયદામાં માલની વ્યાખ્યામાં શેરનો સમાવેશ થાય છે. જેથી શેરનું પ્રમાણપત્ર એક ગીરો તરીકે કોઈપણ પ્રકારનું ધિરાણ મેળવવા માટે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા સમક્ષ રજુ કરી શકાય છે.

□ Ingredients of Pledge : (The ingredients of pledge are as under) (પ્લેજનો અંશ)

પ્લેજના અંશની સ્પષ્ટતા નીચે મુજબ કરવામાં આવેલ છે.

- ◇ Delivery of goods pledged should be made to the Pawnee : (ગીરો માલની સોપણી ગીરો લેનારને કરવી જોઈએ) : ગીરો મુકેલ માલની સોપણી ગીરો લેનારને યોગ્ય સમય માર્યાદામાં કરી આપવી જોઈએ માલની સોપણી વાસ્તવિક રીતે અથવા અવાસ્તવિક તેને સોપણી થાય છે. ઉદાહરણ તરીકે માલ જે વખારમાં પડેલ હોય તે વખારની ચાવી સોપ્યેથી માલની સોપણ થાય છે. જો માલ રસ્તામાં હોય તો માલ બિલ તેમજ રેલ્વેની પહોંચ સોપ્યેથી માલની સોપણી થાય છે. પરંતુ જો માલ ગીરો આપનારના કબજામાં હોય તો વાસ્તવિક રીતે માલને સોપી શકાય છે.

◇ Pawning has only a special property in the pledge, but the general property in the goods remain with the pawnor : (ગીરો લેનારના કબજામાં ખાસ મિલકત ગીરો હોય છે, પરંતુ સામાન્ય મિલકત ગીરો આપનારના કબજામાં હોય છે.) : ગીરો લેનારના કબજામાં જામીન મૂકેલ ખાસ મિલકત હોય છે, પરંતુ સામાન્ય મિલકત ગીરો આપનારના કબજામાં હોય છે. જે ફરીવાર કરજો ભરપાઈ થયેલી તેને આપવામાં આવે છે. ^(૩૮)

□ Persons who can Create Pledge of goods : (કઈ વ્યક્તિ માલ પર ગીરો મેળવી શકે છે.)

નીચે મુજબની વ્યક્તિઓ માલ પર ગીરો મેળવી શકે છે.

◇ માલના માલિકો

◇ માલના આડતિયા નીચે મુજબની શરતો મુજબ.

- આવા આડતિયા પાસે માલનો કબજો અથવા માલને લગતા દસ્તાવેજો હોવા જોઈએ જેમકે બિલ, બંદરની પહોચ, વખારનું પ્રમાણ પત્ર વગેરે.

- માલનો કબજો માલિકની સહમતિથી હોવો જોઈએ જો કબજો છેતરપિંડીથી અથવા આડકતરી રીતે મેળવેલ હોય તો ગીરોની અસર થતી નથી. ^(૩૯)

- ગીરો લેનારે ગીરો આપનાર પાસેથી વિશ્વાસપૂર્વક માલ ગીરો દ્વારા લીધેલ છે અને તે અંગેના દસ્તાવેજોમાં કોઈપણ પ્રકારની ખોટ ન હોવી જોઈએ.

- આડતિયા પાસે પ્લેઝ સામાન્ય રૂઢિમુજબ વેપારલક્ષી વેપાર અંગે આડતિયા સ્વરૂપે મુકવો જોઈએ.

◇ કોઈપણ એવો વ્યક્તિ જે કોઈપણ કરારના આધારે માલનો કબજેદાર હોય.

◇ માલનો વેચનાર જેની પાસે માલનો કબજો હોય.

□ Rights of the Pawnee : (ગીરો લેનારના હક)

ગીરો લેનારના નીચે મુજબના હકો છે.

◇ To retain the goods pledged : (ગીરો મુકેલ માલ ધારણ કરી રાખવો) : ગીરો લેનાર પ્લેઝ કરેલ માલને જ્યાં સુધી ધિરાણની રકમ ભરપાઈ ન થાય ત્યાં સુધી ધારણ કરી શકે છે. ગીરો લેનાર માત્ર ધિરાણની રકમ ભરપાઈ થાય ત્યાં સુધી નહિ, પરંતુ જ્યાં સુધી ધિરાણ રકમ પરનું વ્યાજ ભરપાઈ ન થાય ત્યાં સુધીના તમામ ખર્ચાં ન ચુકવાય ત્યાં સુધી માલ ચુકવી ન શકાય. ^(૪૦) તેમજ જો પ્લેઝ કરેલ માલ કારખાનામાં હોય તો ચોકીદારનો પગાર પણ એક ખર્ચ ગણાય છે અને ધિરાણ રકમમાં ઉમેરાય છે. જો કોઈપણ પ્રકારના કરારનું અસ્તિત્વ ન હોય તો ગીરો લેનાર તે માલ ધારણ કરી શકશે નહિ. પરંતુ જો માલની સોપણી કરવામાં આવે તો સોપણી દ્વારા ધિરાણ આપી શકાય છે. ^(૪૧)

(૩૮) એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૭ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૧૩૨૨

(૪૦) ભારતીય કરારનો કાયદો - ૧૯૭૨ - કલમ ૧૭૩ મુજબ

(૩૯) એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૪ - કલકત્તા - ૩૮૬

(૪૧) એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૫ - આંધ્રપ્રદેશ - ૧૧૩

- ◇ To receive extraordinary expenses incurred by pawnee for the Preservation of goods : (ગીરો લેનાર દ્વારા કરવામાં આવતો વધારાનો ખર્ચ મળવા અંગે) :^(૪૨) ગીરો લેનાર ગીરો મેળવનાર પાસેથી માલની સાચવણી કરવા માટે કરેલ ખર્ચ મેળવવા હકદાર છે. આ ખર્ચની રકમ મેળવવા માટે કોઈપણ પ્રકારના કરારની જરૂર નથી. તે કોર્ટ દ્વારા વસૂલ કરી શકાય છે.
- ◇ Rights in case of default by the pawnor: (ગીરો આપનાર જો નિષ્ફળ જાય તે અંગે) : જો ગીરો આપનાર ધિરાણની રકમ સમયસર ચુકવવામાં નિષ્ફળ જાય તો ગીરો આપનાર પાસે નીચે મુજબના હકો છે.
- ગીરો આપનાર સામે દાવો કરી ધિરાણની રકમ અથવા પ્લેજ કરેલ માલ ધારણ કરી શકે છે.
 - ગીરો આપનારને નોટિસ આપી પ્લેજ કરેલ માલનું વેચાણ કરી શકે છે.
 - જો વેચાણની રકમ ધિરાણ રકમ કરતા ઓછી હોય તો ગીરો આપનાર બાકી રહેતી રકમ ચુકવવા માટે જવાબદાર છે. જો વેચાણ ગીરો આપનારને પરત આપે છે. વેચાણની કાર્યવાહી કરતા પહેલા ગીરો લેનારે ગીરો આપનારને માલના વેચાણ અંગે નોટિસ આપી ચેતવવો જોઈએ.^(૪૩) નોટિસ આપ્યા બાદ ગીરો લેનાર પ્લેજ કરેલ માલને નોટિસનો સમય પાકતા વેચી શકે છે.^(૪૪) જો નોટિસમાં કોઈપણ પ્રકારના સમય મર્યાદા ની સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલ ન હોય તો ગીરો લેનાર રકમ માટે એકવાર માંગણી કરી શકે છે અને તેમ છતાંયે તે સમય દરમિયાન ગીરો આપનાર નિષ્ફળ જાય તો ગીરો લેનાર તાત્કાલિક માલનું વેચાણ ભારતીય કરારના કાયદા કલમ ૧૮૭૬ હેઠળ કરી શકતો નથી.^(૪૫) પરંતુ તે વેચાણ કરવા માટે તેને કોર્ટ સમક્ષ લઈ આવવો પડે છે. જો નોટિસ બેંક દ્વારા આપવામાં આવેલ હોય તો તાત્કાલિક ધોરણે વેચાણ થઈ શકે છે. જો ગીરો લેનાર ગીરો આપનારને કલમ ૧૭૬ મુજબ નોટિસ ન આપે તો તે માલનું વેચાણ કરી શકતો નથી. અને જો કરે તો ગીરો આપનાર તેની સામે રક્ષણની નુકસાની તેમજ વળતર માટે દાવો કરી શકે છે. જો બેદરકારીના કારણે ગીરો લેનાર દ્વારા માલની નુકસાની થાય તો ગીરો આપનાર તેની સામે નુકસાની મેળવવા હકદાર છે.
- ◇ Right to Protect the goods against third Parties : (માલના ત્રાહિત પક્ષકાર સામે રક્ષણ મળવા માટેનો હક) : ગીરો લેનાર પાસે ત્રાહિત પક્ષકારોથી પ્લેજ માલને રક્ષણ આપવા માટે હક અધિકાર છે. જ હક અધિકાર માલનો અસલ માલિક ભોગવે છે તે માલ ગીરો લેનાર ભોગવે છે. જો કોઈપણ ત્રાહિત પક્ષકાર માલને કોઈ નુકસાન પહોંચાડે કે અયોગ્ય કાર્ય કરે તો ગીરો લેનાર તેની સામે કાયદેસર પગલા લઈ દાવો દાખલ કરી શકે છે.^(૪૬)

(૪૨) ભારતીય કરારનો કાયદો - ૧૮૭૨ - કલમ ૧૭૫ મુજબ

(૪૪) એ.આઈ.આર. - ૧૯૨૮ - મદ્રાસ - ૧૦૨૨

(૪૬) ભારતીય કરારનો કાયદો - ૧૮૭૨ - કલમ ૧૮૦ મુજબ

(૪૩) એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૬ - અલ્હાબાદ - ૧૩૪

(૪૫) એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૩ - કલકત્તા - ૧૩૨

- Right of Government to seize the pledged goods : (પ્લેજ માલને જપ્ત કરવા અંગે સરકારનો હક)

બેંક બિહાર વિરુદ્ધ સ્ટ્રેટ ઓફ વિહારના^(૪૭) કેસમાં બેંક ઓફ બિહાર એ ખાંડની ગુણીઓની જામીનગીરી વિરુદ્ધ ધિરાણ આપેલ હતું , જે બેંક દ્વારા પ્લેજ થયેલ હતી બિહારની સરકારે આ ખાંડની જપ્ત કરી તેનું વેચાણ સરકારી દેણું વસૂલ કરવા માટે કરેલ હતું. આ સંજોગોમાં બેંકે સરકાર સામે વસૂલાત માટેનો દાવો કરેલ હતો. જેમા સુપ્રિમ કોર્ટે એવું ઠરાવેલ હતું કે ગીરો લેનાર પાસે જો કોઈપણ ખાસ મિલકતનો કબજો હોય તો ગીરો આપનારના કોઈપણ લેણદાર પાસે આ માલનો કબજો કરી તેનો વેચાણ કરવાનો હક નથી. ગીરો આપનાર માલને જામીનગીરી તરીકે મુકી બેંક પાસેથી કાયદેસર ધિરાણ લીધેલ હોય, સરકાર કોઈપણ જાતની જપ્તી માલ અંગે કરી શકતી નથી. માલ ની જપ્તી સરકાર દ્વારા થયા બાદ સરકારે વાદી બેંકને તે રકમ ચુકવવા જવાબદાર બનેલ હતી.

- Duties of the Pownee : (ગીરો લેનારની ફરજો)

ગીરો લેનારના નીચે મુજબના કર્તવ્યો છે.

- ◇ Duty to take care of goods : (માલનું રક્ષણ કરવા માટેની ફરજ) : ગમે તે સંજોગોમાં ગીરો લેનાર માલનું રક્ષણ કરવા માટે તેમજ તેની સારસંભાળ રાખવા માટે જવાબદાર વ્યક્તિ છે. જેમકે માલના તેની પ્રમાણિકતા તેનું મૂલ્યાંકન તેમજ કિંમત વગેરેનું ધ્યાન રાખવું પડે છે. જો કોઈપણ ખાસ કરાર અમલમાં ન મુકેલ હોય અને ભારતીય કરાર કાયદા કલમ ૧૫૧ હેઠળ જો માલની સંભાળ રાખેલ હોય તો ગીરો લેનાર કોઈપણ પ્રકારના નુકસાન અંગે જવાબદાર રહેતા નથી. **શીતાલા બંકસન શીગ વિરુદ્ધ વાલઈજનાથના**^(૪૮) કેસમાં ચાંદીની સોપણી સોનીને ધરેણા બનાવવા માટે કરવામાં આવેલ હતી સોની એ તે ચાંદી ને તીજોરીમાં બંધ કરી એક રેખવાળને રખવાળી કરવા નિમણૂક કરેલ હતો. તેમ છતાં ચાંદી ખોવાઈ ગયેલ આ સંજોગોમાં સોની માહાજન પાસે વળતર માંગવામાં આવેલ હતું. જેમા સોની એ એવી સ્પષ્ટતા કરેલ કે તે જવાબદાર વ્યક્તિ નથી. કારણકે તેને કાળજીપૂર્વક ચાંદીનું રક્ષણ કરેલ હતું. પરંતુ જ્યારે એક આડતિયાએ ચાંદીના સિકકા ખરીદ કરી પોતાની પેઢીમાં તાળાબંધીમાં રાખ્યા વગર અને તેની સારસંભાળ કર્યા વગર મૂકેલ હતા. અને તે જ્યારે ખોવાઈ ગયેલ ત્યારે તેની બેદરકારીના કારણે તે જવાબદાર ઠરાવવામાં આવેલ હતો. **ગોપાલ શીગ વિરુદ્ધ પંજાબ નેશનલ બેંક ના**^(૪૯) કેસમાં પ્લેજ કરેલ માલ પ્રતિવાદી બેંકમાં લોના સામે મુકવામાં આવેલ હતો અને ભારતની વિભાજનના સંજોગોમાં હિન્દુ બેંક કર્મચારીઓ વિભાજનના કારણે ભારત આવી ગયેલ અને પ્લેજ કરેલ મિલકત સારસંભાળ વગર પાછળ રહી ગયેલ આવા સંજોગોમાં બેંક કલમ ૧૫૧ ની

(૪૭) એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૧ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૧૨૧૦

(૪૮) એ.આઈ.આર. - ૧૯૩૮ - બોમ્બે - ૧૦૧

(૪૯) એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૬ - દિલ્હી - ૧૧૫

જોગવાઈ ઓ મુજબ જવાબદાર ગણાતી નથી. કારણકે તે મિલકત પાકિસ્તાનમાં રહી ગયેલ અને કર્મચારીઓ ભારત આવી ગયેલ અને તે બેંક પાકિસ્તાનમાં હોવાથી તે ગીરો પાકિસ્તાનની બેંકમાં ગણાતી હતી.

- ◇ Duty not to mix with his own goods:(માલનું મિશ્રણ ન થાય તે અંગે કાળજી રાખવી)^(૫૦) : ગીરો લેનારે પોતાના માલને ગીરો આપનારના માલથી અલગ રાખવો જોઈએ. જેથી તેનું મિશ્રણ ન થાય જો કોઈપણ સંજોગોમાં બન્ને માલનું મિશ્રણ થાય તો તે ગીરો આપનારની સહમતિથી થયેલ હોવું જોઈએ અથવા અકસ્માતના કારણે થયેલ હોવું જોઈએ. જો માલનું મિશ્રણ ગીરો આપનારની સહમતિથી કરવામાં આવેલ હોય તો બન્ને પક્ષકારોને પોતપોતાનો ભાગ તે મિશ્રણ કરેલ માલમાંથી મેળવવાનો રહે છે. જો મિશ્રણ ગીરો આપનારની સહમતિ થી ન થયેલ હોય તો આ માલને ફરીવાર અલગ કરવો પડે છે અને અલગ કરવા માટેનો ખર્ચ તેમજ કોઈપણ પ્રકારની નુકસાની ગીરો લેનારે ભોગવવી પડે છે. જો મિશ્રણ થયા બાદ તેને અલગ પાડવું ના મુનકીન હોય તો ગીરો લેનારે માલની નુકસાની સામે વળ તર આપવું પડે છે.
- ◇ Duty not to make any unauthorised use of the goods : (માલનો અયોગ્ય ઉપયોગ ન કરવા અંગે) : ગીરો લેનારની ફરજ છે કે તને ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે, માલનો કોઈ દુર ઉપયોગ થતો નથી. ગીરો લેનારે ગીરો આપનારની પરવાનગી તેમજ સહમતિ મેળવ્યા વગર માલનો ઉપયોગ પોતાના માટે ન કરવો જોઈએ જો ગીરો લેનાર આવું કોઈ કૃત્ય કરે અને શરતો નો ભંગ કરેતો ગીરો આપનાર કરારને તેજ સમયે રદ કરી શકે છે. જો કરારની શરતોનું પાલન ન થાય તો કરાર રદબાતલ થશે.^(૫૧)
- ◇ Duty not to set up adverse title : ગીરો લેનાર નું કર્તવ્ય છે કે તેને ગીરો આપનારના માલનું ટાઈટલ સાચવવું જોઈએ અને તે ટાઈટલ પોતાના હકમાં કે ત્રાહિત પક્ષકારના હકમાં તબદીલ ન કરવું જોઈએ.
- ◇ Duty to return goods on the accomplishment of the Purpose: (કાર્ય પૂરું થયેથી માલ પરત કરવાની ફરજ) : માલ જે કારણસર પ્લેજ કરવામાં આવેલ હતો તેની સમય મર્યાદા પૂર્ણ થયા બાદ તરત જ ગીરો લેનારની ફરજ છે કે તેઓએ માલ ગીરો આપનાર કહે તે મુજબ પરત કરવો જોઈએ ગીરો લેનાર કોઈપણ પ્રકારના નુકસાન માટે જવાબદાર રહેશે.^(૫૨) પરંતુ જો માલ યોગ્ય કાયદા હેઠળ અને કાર્યવાહી મુજબ સાચવવામાં આવેલ હોય તો કોઈપણ પ્રકારના નુકસાન માટે ગીરો લેનાર જવાબદાર રહેતો નથી. જો ગીરો લેનાર ધિરાણની રકમની વસુલાત માટે દાવો

(૫૦) ભારતીય કરારનો કાયદો ૧૮૭૨ની કલમ ૧૫૭ મુજબ

(૫૧) ભારતીય કરારનો કાયદો ૧૮૭૨ની કલમ ૧૫૩ મુજબ

(૫૨) ભારતીય કરારનો કાયદો ૧૮૭૨ની કલમ ૧૬૦ મુજબ

કરે તો પણ ધિરાણની રકમ મેળવ્યા બાદ માલ પરત કરવા માટે તે જવાબદાર બને છે. દાવો કરનાર વ્યક્તિ દાવો કરાવ માટે હકદાર છે. જેથી તેને ધિરાણની રકમ પરત મળતા માલ પરત કરવો પડે છે. જો તે માલ પરત ન કરે તો તેને હુકમનામુ ન મળી શકે. જો આવા સંજોગો ન હોત તો એવી પરિસ્થિતિ થાત કે ગીરો લેનારને ધિરાણની રકમ પરત મળત અને માલનો કબજો પણ પરત ન મળત, આવા સંજોગોમાં ગીરો આપનાર પર વધુ પડતી જવાબદારી આવી જાય. જો ગીરો લેનાર માલ પરત કરવા માટેની પરિસ્થિતિમાં ન હોય તો તેને ધિરાણની રકમ અને માલ બન્ને એક સાથે મળી શકતા નથી. વસુલાત માટેના દાવામાં ગીરો મુકેલ માલનુ મૂલ્યાકન જો ધિરાણની રકમ કરતા ઓછુ હોય તો તેવા સંજોગો તે માલ પોતા પાસે રાખે છે અને તે માલમાંથી બાકી રહેતી ધિરાણ ની રકમ વસૂલ કરે છે. જો કોઈપણ પ્રકારનો કરાર ન થયેલ હોય તો પણ ગીરો લેનાર ગીરો આપનારને પ્લેજ કરેલ માલ તે કહે તે મુજબ જો કોઈપણ ક્ષણસર ગીરો લેનાર ની જવાબદારી તેના શીરે રહેશે અને ગીરો આપનારને તે રકમ ચુકવવા માટે જવાબદારી રહેશે.^(૫૩)

□ Duties of the Pawnor : (ગીરો આપનારના કર્તવ્યો)

ગીરો આપનારના કર્તવ્યો નીચે મુજબ છે.

- ◇ To disclose defects in the goods : (માલમાં ખામી શોધવી) : ગીરો આપનાર ગીરો લેનાર પાસેથી માલ પરત મેળવતી વખતે તેમાં થયેલ ખામી શોધવા માટે હકદાર છે. જો તે આવા સમયે ખામી ન શોધે તો ભવિષ્યામાં માલમાં થયેલ નુકસાનની જવાબદારી ગીરો આપનારના શીરે રહેશે. તે ઉપરાંત જો ગીરો આપનાર માલ ભારેથી કોઈપણ ને આપે તો તેમાં થયેલ નુકસાનની પોતાની જ રહેશે ગીરો આપનાર નુકસાનની ની રકમ ગીરો લેનાર પાસેથી મેળવવા હકદાર છે.^(૫૪)
- ◇ Duty to bear extraordinary expenses : (વધુ ખર્ચ ભોગવેલ હોય ચુકવવા માટે ની ફરજ) : જો ગીરો લેનારે કોઈપણ પ્રકારના અન્ય ખર્ચ કરેલ હોય તો ગીરો આપનારનુ કર્તવ્ય છે કે આ ખર્ચ રકમ તેને ચુકવી આપવી પડે છે. જો ગીરો આપનારે ગીરો લેનારને કાર મુસાફરી માટે આપેલ હોય તો પેટ્રોલ માટે તેમજ મુસાફરી ખર્ચ ગીરો લેનારે ભોગવવો પડે છે. પરંતુ રસ્તામાં કાર ખરાબ થાય તો તે અંગેના ખર્ચ જે ગીરો લેનારે કરેલ હોય તે રકમ ગીરો આપનારે પરત કરવી પડે છે. જો ગીરો આપનાર વતી ગીરો લેનાર માલ અંગે કોઈપણ કામગીરી કરીએ તો જેમકે તેને સાચવવુ એક જગ્યાથી બીજી જગ્યાએ લઈ જવુ વગેરે તો તેમા થયેલ ખર્ચ ગીરો આપનારે ગીરો લેનારને ચુકવી આપે છે.^(૫૫) કારણકે તે કામગીરી ગીરો લેનારે ગીરો આપનાર વતી કરેલ હતી

(૫૩) ભારતીય કરારનો કાયદો ૧૮૭૨ની કલમ ૧૬૩

(૫૪) ભારતીય કરારનો કાયદો ૧૮૭૨ની કલમ ૧૫૦

(૫૫) ભારતીય કરારનો કાયદો ૧૮૭૨ની કલમ ૧૫૮

◇ Duty to indemnify bailee for defective title of the goods :^(૫૬)
 ગીરો આપનારનું કર્તવ્ય છે કે ગીરો લેનારને જો માલના ખામીવાળા ટાઈટલના કારણે
 કોઈ નુકસાની ગઈ હોય તો ગીરો આપનારે તે નુકસાની ગીરો લેનારને ચુકવવી પડે છે.

C. Hypothecation : (ગીરો)

માલના હાઈપોથિકેશનની વ્યાખ્યા કરારના કાયદા હેઠળ આવતી નથી. પરંતુ લાંબા સમય ની
 રૂઢિ હેઠળ આવે છે. હાઈપોથિકેશન માં કોઈપણ મિલકતના ગીરો કરવામાં આવે છે. જેમાં
 માલનો કબજો ધિરાણ મેળવનાર પાસે જ રહે છે અને ધિરાણ આપનારને સોંપવામાં આવતો
 નથી. હાઈપોથિકેશન પ્લેજ જેવું જ છે. પરંતુ પ્લેજ માં માલ ગીરો લેનારને સોંપી આપવો પડે છે.
 હાઈપોથિકેશન માં જો ધિરાણ ની રકમ ચુકવવામાં ન આવે તો ધિરાણની રકમ આપનાર રકમ
 વસુલવા માટે દાવો કરી શકે છે. તેમજ તે માલનો યોગ્ય નિકાલ કરી ધિરાણની રકમ વસુલી શકે
 છે. માલનો કબજો ધિરાણ મેળવનાર ના હાથમાં હોવાથી ધિરાણ આપનારનું નિયંત્રણ ચોક્કસપણે
 રહેતું નથી. ધિરાણ આપનાર જ્યાં સુધી ધિરાણ મેળવનારને હકન આપે ત્યાં સુધી ધિરાણ મેળ
 વનાર ધિરાણ આપનારનો એજન્ટ તરીકે ઓળખાતો નથી. હાઈપોથિકેશનના કરારની શરતો
 તેમજ જોગવાઈઓ મુજબ તમામ કાર્યવાહી કરવામાં આવતી હોય છે. જેમાં ધિરાણ આપનાર
 ધિરાણની રકમ આપી ખુબજ મોટા જોખમોનો સામાનો કરે છે. કારણકે માલનો ગીરો તેની પાસે
 અવાસ્તવિક રીતે તેની પાસે હોય છે અને તેના પર ધિરાણ આપનારનું કોઈપણ પ્રકારનું નિયંત્રણ
 હોતું નથી જેથી ધિરાણ મેળવનાર માલ પર કામગીરી, છેતરપિંડીનું આચરણ કરી ને હાથ પર લઈ
 શકે છે.

□ Hypothecation and Pledge :

પ્લેજમાં માલનો કબજો ગીરો લેનારના હાથ પર હોય છે. પરંતુ હાઈપોથિકેશનમાં માલનો
 કબજો ધિરાણ મેળવનારના હાથ પર હોય છે. **બેન્ક ઓફ બરોડા વિરુદ્ધ રબારી
 બચ્ચુભાઈ હીરાભાઈના**^(૫૭) કેસમાં કોર્ટે એવું ઠરાવેલ હતું કે હાઈપોથિકેશન પ્લેજ કરતા
 અલગ છે. જ્યારે ધિરાણ આપનારને જામીનગીરી તરીકે આપેલ હોય પરંતુ તેને તખ્તીલ
 કરવામાં આવેલ ન હોય એટલે કે ભૌતિક રીતે આપવામાં આવેલ નથી હોતો. જેથી માલ
 અંગેનું ટાઈટલ ધિરાણ આપનારને મળતું નથી. જેથી તે માલ વેચી શકતો નથી. પરંતુ પ્લેજ
 માં માલની તખ્તીલ ભૌતિક રીતે ગીરો લેનારને કરી આપવામાં આવે છે અને માલ તેના
 કબજામાં રહે છે. **બી.એસ.પત્રાના વિરુદ્ધ સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના**^(૫૮) કેસમાં પણ
 કોર્ટે ખુબ જ સારી રીતે હાઈપોથિકેશન અને પ્લેજ વચ્ચે તફાવત કરેલ છે. પ્લેજ માં માલનો
 સંગ્રહ ગોડાઉન માં કરવામાં આવતો હોય છે અને તેની દેખરેખ લેણદાર હેઠળ હોય છે
 એટલેકે તેનો ભૌતિક કબજો લેણદારની હાથ પર હોય છે જેથી માલમાં કોઈપણ પ્રકારનો

(૫૬) ભારતીય કરારનો કાયદો ૧૯૭૨ની કલમ ૧૬૬

(૫૭) એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૭ - ગુજરાત - ૧

(૫૮) એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૬ - ઓરીસ્સા - ૨૪૭

વધારો કે ઘટાડો થઈ શકતો નથી. પરંતુ હાઈપોથિકેટ કરેલા માલને લેણદારની દેખરેખમાં રાખવામાં આવતો નથી. તે ધિરાણ મેળવનારના કબજા ભોગવટામાં હોય છે. તેને માત્ર માલનું પત્રક સમય-સમયે લેણદારને રજૂ કરવું પડે છે જેથી માલના વધારા ઘટાડા અને મૂલ્યાકન અંગે લેણદારને માહિતી રહે. પ્લેજમાં માલનો વાસ્તવિક રીતે કબજો ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ પાસે રહે છે જેથી હાઈપોથિકેશનમાં માલનો કબજો વાસ્તવિક રીતે સરખો જ છે, માત્ર માલના કબજા અંગે તફાવત રહે છે.

□ Criminal Breach of Trust : (ફોજદારી રૂએ વિશ્વાસનો ભંગ)

સામાન્ય રીતે હાઈપોથિકેશન ખતની શરતો મુજબ જો ધિરાણ મેળવનાર ધિરાણી રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ જાયતો ધિરાણ આપનાર કોર્ટની પરવાનગી લીધા-વગર માલનો કબજો ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી લઈ શકે છે. આવા સંજોગોમાં ધિરાણ મેળવનાર તેના લેણદાર ઉપર ફોજદારી રૂએ વિશ્વાસના ભંગનો આક્ષેપ મુકતો હોય છે. બેંકના કેસમાં આ દાવો સંચાલક અથવા અધિકારીની સામે થતો હોય છે. **તુમકોર ટાઉન વિચારશીવા કોપરેટીવ બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ એસ.સી.શ્યામલાના**^(૫૯) કેસમાં બેંકે તેના સભ્યોને વાહન ખરીદ કરવા માટે ધિરાણ આવેલ હતું ધિરાણની રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ જતા જપ્ત કરી બેંકે તે વાહનનો કબજો મેળવવા ધિરાણ ભરપાઈ કરવા અંગે નોટીસ આપી હતી. ત્યારબાદ જાહેર હરરાજી દ્વારા તેનું વેચાણ કરેલ હતું. ધિરાણ મેળવનારે બેંકની આ કાર્યવાહી પર વાંધો ઉઠાવેલ હતો બેંકે રીટ પીટિસન દાખલ કરી જવાબ આપેલ હતો કે ધિરાણ મેળવનારે હાઈપોથિકેશન કરારની પેટા કલમ ૫ મુજબ વાહન બેંકને પોતાની મરજીથી આપેલ હત. બેંકે આ વાહન ફરીવાર ધિરાણ મેળવનારને તેના એજન્ટ તરીકે તેનો ઉપયોગ કરવા માટે સોંપેલ હતું અને જો નક્કી કરેલ હપ્તાની રકમ ભરપાઈ કરવામાં તે નિષ્ફળ જાય તો બેંક તનો કબજો મેળવી તેનું વેચાણ કરી ધિરાણની રકમ વસુલવા માટે હકદાર છે. જેની માટે બેંક ધિરાણ મેળવનારને નોટિસ દ્વારા જાણ કરવી જોઈએ. હાઈકોર્ટે એવું જણાવેલ છે કે કોઈપણ પક્ષકાર કાયદો પોતાના હાથમાં લઈ શકતો નથી. આ મુદ્દો એક વ્યવહાર મુદ્દો છે અને તનો નિકાલ સ્ટ્રેટ કોપરેટીવ સોસાયટીનો જોગવાઈ મુજબ થવો જોઈએ. એપ્રિલમાં બેંચે એ જજનો ચુકાદો રદ કરી જણાવેલ હતું કે ધિરાણ મેળવનારે ૧,૪૦,૦૦૦ બેંકમાંથી ધિરાણ સ્વરૂપે મેળવેલ હતા જે તે ચુકવવા જવાબદાર છે. કારણકે હાઈપોથિકેશન ખતની સાથો સાથ ધિરાણ મેળવનાર દ્વારા જામીનગીરી તરીકે બાહેધરી ખત પણ લખી આપવામાં આવેલ હતું. હાઈપોથિકેસન ખતની પેટા કલમ ૫ અને ૧૦ મુજબ લેણદાર વાહનનો કબજો મેળવી તેનું વેચાણ કરવામાટે હકદાર છે. જેથી બેંચે એવું ઠરાવેલ હતું કે બેંકે ખુબજ યોગ્ય પગલું ભરેલ છે. **સરદાર ત્રીલોકસિંહ વિરુદ્ધ સત્યત્રિયાહીના**^(૬૦) કેસમાં નાણાકીય સંસ્થાએ ભાડા વેચાણ કરારથી ધિરાણ મેળવનારને વાહન ખરીદવા માટે ધિરાણ આપેલ હતું ધિરાણ ની રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ જતા નાણાકીય સંસ્થાએ વાહનનો કબજો પરત

મેળવી લીધો હતો ધિરાણ મેળવનારે નાણાકીય સંસ્થાની સામે ફોજદારી ફરિયાદ કરી હતી કે કરારમાં સહી કરતી વખતે કરાર કોરુ હતુ અને નાણાકીય સંસ્થાએ વાહનનો કબજો ધરમાં ગરી બળજબરીથી મેળવેલ હતો આ મુદો સુપ્રિમ કોર્ટ સુધી પહોચેલ હતો સુપ્રિમ કોર્ટ એવો ખુલ્લાસો કરેલ હતો કે આ મુદો ફોજદારી નથી દિવાની છે. ધિરાણ મેળવનારે દિવાની કોર્ટ સમક્ષ રજઆત કરવી જોઈએ કારણે કે આ મુદો રકમની સેટલમેન્ટ માટેનો છે. તે ઉપરાંત કોરા કાગળ પર કોઈપણ વ્યક્તિની સહી લેવી તે ફોજદારી ગુનો તો છે જ સાથો સાથ તે કોરા કાગળને દસ્તાવેજમાં તબદીલ કરવુ તે ઈન્ડીયન પીનલ કોડ હેઠળ વધુ મોટો ગુનો છે. જેનો ઉપયોગ ખુબજ યોગ્ય રીતે કરી શકાય છે. તેમજ એવુ માની લઈએ કે ધિરાણ કંપની પોતે જઈ વાહનને કબજો ધિરાણ મેળવનારના ધરેથી જબરદસ્તી કરેલ હતો. પરંતુ આવુ કાર્ય કરવાના બદલે તેણે ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી વાહનનો કબજો બાકી રહેતા ત્રીજા હપ્તા પછી મેળવવો જોઈએ. જેથી આ એક પ્રકારનો દિવાની મુદો છે. જેના કારણે વાહનનો કબજો મેળવા માટે બેંકો પગલા લેવા પડેલ હતા.

□ Priority of Charge : (ધિરાણનુ મહત્વ)

પ્લેજમાં માલનો કબજો ધિરાણ લેનાર પાસે રહે છે. **નાદાર બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ કેનેરા બેંક લિ.ના^(૬૧)** કેસમાં ધિરાણ મેળવનારે પહેલા નાદાર બેંક લિ. પાસેથી અવાસ્તવિક માલનો કબજો સોંપી ધિરાણ મેળવેલ હતું , ત્યારબાદ છેતરપિંડીથી કોનેરા બેંક પાસેથી માલનો કબજો ગોડાઉન રાખી તેની ચાવી સોંપી ધિરાણ મેળવેલ હતુ જ્યારે વિવાદ ઉભો થયો ત્યારે ધિરાણની પહેલ બાબતે વાત આવી ત્યારે ધિરાણનુ મહત્વ નાદાર બેંક લિની તરફેદમાં આવેલ હતુ. કારણકે માલનુ ધિરાણ ભૌતિક માલ પર આપવુ જરૂરી નથી. તે અવાસ્તવિક માલ પર આપી શકાય છે. કોર્ટ ચુકાદો આપતી વખતે ખુબજ મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડતો હતો. કેસની વાસ્તવિકતા જોતા કોર્ટે એવુ નક્કી કરેલ કે કેનેરા બેંકનુ ધિરાણ ખોટુ નથી. કારણકે ધિરાણ આપતા પહેલા તેને નાદાર બેંકના ધિરાણ અંગે તેને તમામ બેંકને જાહેર કરવુ જોઈએ કોર્ટે એવુ ઠરાવેલ હતુ કે આ કેસમાં વિબંધનનો બાધ નડતો નથી અને માત્ર નાદાર બેંક પોતાનુ ધિરાણ મેળવવા હકકદાર નથી. સાથો સાથ કેનેરા બેંક પણ તેની ધિરાણ મેળવવા હકકદાર છે.

d. **Assignment** : (સોંપણી) :^(૬૨)

જ્યારે ધિરાણ મેળવનારને ફિક્સ ડીપોઝિટ અથવા બાકી રહેતા બિલ પરના ચુકવણા ન થાય તે સંજોગોમાં તો આવા બિલ અથવા ફિક્સ ડિપોઝિટ ને બેંકમાં જામીનગીરી તરીકે તબદીલ કરી ધિરાણ મેળવી શકે છે. આ કાર્ય અસાઈમેન્ટ દ્વારા પણ થઈ શકે છે. આ અસાઈમેન્ટ દાવા યોગ્ય હક છે અને મિલકત તબદીલ કાયદા ૧૮૮૨ ની કલમ ૧૩૦ હેઠળ ન થાતો હોય તે સામાન્ય

(૬૧) એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૧ - મદ્રાસ - ૩૧૬

(૬૨) ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ ૧૮૮૨ (મિલ્કતની તબદીલનો કાયદો ૧૮૮૨)ની કલમ ૧૩૦ મુજબ

અસાઈમેન્ટ તરીકે કાર્ય કરશે. ભવિષ્ય ના કરજો જેમકે ઉધાર, ભવિષ્યના ભાડાઓ વીગેરે ની તખ્તદીલી, મિલકત તખ્તદીલી કાયદા ૧૮૮૨ની કલમ-૧૩૦ ની જોગવાઈઓ મુજબ કરી શકાય છે. કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈ ઓ મુજબ કોઈપણ દાવા યોગ્ય હકની તખ્તદીલ કરવા માટે લેખીત માં દસ્તાવેજો તૈયાર કરવા પડે છે જેમા તમામ શરતો, અને જોગવાઈઓ નુ ઉલ્લેખ કરવા માં આવે છે, અને તખ્તદીલ કરનાર જે તે દસ્તાવેજ લખી આવી સહી કરવી જોઈએ ત્યારબાદ તે દસ્તાવેજ સંપૂર્ણ રીતે પુરા તખ્તદીલ કરનાર ની તમામ જવાબદારીઓ તેમજ હકક તખ્તદીલ થનાર ના શીરે જાશે. દાવાયોગ હક ની નોટીસ લેખીતમાં હશે અને તખ્તદીલ કરનાર અથવા તેના અધિકૃત એજન્ટ દ્વારા તેમા સહી કરવા માં આવશે અને તખ્તદીલ જેના નામે થશે, તેનુ નામ અને સરનામુ લખવામાં આવશે. **ભારતનીધી લી. વિરુદ્ધ ટકહતમી** ના^(૬૩) કેસ માં સુપ્રીમ કોર્ટ એ ઈંગ્લીશ કેસ રજુ કરેલ હતા **Rrodick વિરુદ્ધ Gandell** અને **Tailby વિરુદ્ધ Official Receiver** અને નિરીક્ષણ કરેલ હતુ કે દેવાદાર અને લેણદાર વચ્ચે થયેલ કરાર મુજબ જ કરજ ની રકમ છે, તે પોત પાસે આવતા એક ચોક્કસ ભંડોળ માંથી ચુકવામાં આવે છે. જેમા દેવાદાર પોતાના લેણદારને સ્પષ્ટ સુચના આપે છે અને તે પ્રતિભાજન બન્ને છે. ટુંક માં તે સમન્યાયી એસાઈનમેન્ટ બને છે.

સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ વેક્ટસ સ્ટોસના^(૬૪) કેસમાં ધિરાણ મેળવનારે બેંક જોગ હોઈપોથિકેશન ખત અને કુલ મુખત્યાર નામુ દેવાદાર પાસેથી કરેલ રકમ સ્વિકારવા માટે કરેલ હતુ. મદ્રાસ હોઈકોર્ટ એવુ ઠરાવેલ હતુ કે હાઈપોથિકેસન તમામ જંગમ બાકી રહેતા કરજાઓ જોગ લખી આપેલ છે. આવા સંજોગોમાં કરજો અસ્તિત્વમાં આવે તો તે કરજો બેંક ને તખ્તદીલ કરવામાં આવે છે અને જેથી કોઈપણ ત્રાહિત પક્ષકાર તેનો હક માંગી શકતી નથી.

દાવા યોગ્ય હક માટે તખ્તદીલ કરનારે કોઈપણ પ્રકારની નોટીસ આપવાની જરૂર રહેતી નથી. તખ્તદીલની નોટીસ આપ્યા વગર દેવાદાર કરજનો રકમ તખ્તદીલ કરનારને ચુકવી આપે તો અસાઈની કરજની રકમ દેવાદાર પાસેથી વસુલી શકતી નથી. તખ્તદીલ કરનાર બેંકને તમામ હક તેમજ જવાબદારી તખ્તદીલ કરી આપે છે. જેથી તખ્તદીલ કરનારના કોઈપણ પ્રકારના કરજા હોય તો તે ચુકવવાની જવાબદારી બેંકની રહે છે.^(૬૫) **ચંદ્રશેખર ગોડા વિરુદ્ધ કેનેરા બેંકના**^(૬૬) કેસમાં ભાડા ખરીદ સંસ્થાએ દેવાદારને ધિરાણ આપેલ હતુ. તેની સામે સંસ્થાએ દેવાદાર પાસેથી તે અંગેનો બાંહેધરી ખત પોતાના જોગ લખાવી લીધો હતો અને તે બાહેધરી ખત બેંકને જામીનગીર તરીકે અસાધન કરવામાં આવેલ. જો દેવાદાર હપ્તાની રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ જાય તો તે રકમ વસુલ કરવા બેંકે દાવો દાખલ કરવો પડે છે. જેથી હાઈકોર્ટ એવુ ઠરાવે હતુ કે ભાડા વેચાણના કરાર માં જ્યા સુધી તે કરાર બેંક જોગ તખ્તદીલ ન થાય ત્યા સુધી તે દાવા યોગ્ય હકક બનતો નથી, જેથી બેંક કોઈપણ પ્રકારનો દાવો કરવા હક દાર નથી. બેંકને આપવામાં આવેલ બાહેધરી ખત માત્ર જામીનગીરી તરીકે બેંક જોગ કરવામાં આવેલ છે. **યુનાઈટેડ ઈન્ડિયા ટ્રાન્સપોર્ટ અન્ડ કેરીયર્સના**^(૬૭) કેસમાં કોર્ટ સમક્ષ એવો પ્રશ્ન હતો કે ભાગીદારી કાયદાની કલમ ૬૮ મુજબ

(૬૩) એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૯ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૩૧૩

(૬૪) એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૭ - મદ્રાસ - ૨૨૧

(૬૫) ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ ૧૮૮૨ (મિલકતની તખ્તદીલનો કાયદો ૧૮૮૨)ની કલમ ૧૩૨ મુજબ

(૬૬) એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૩ - કર્ણાટક - ૨૩૩

(૬૭) એ.આઈ.આર. - ૧૯૮૬ - મધ્યપ્રદેશ - ૩૨

કોઈપણ નોંધણી વગરની સંસ્થા ત્રાહિત પક્ષકાર પાસે થી ઉધાર રકમ વસુલવા માટે એસાઈન કરે તો તે લેણી રકમનો દાવો કરી શકે છે. કોર્ટે ઘણા-બધા ચુકાદાઓનો અભ્યાસ કર્યા બાદ એવું ઠરાવેલ હતું કે કલમ ૬૮(૨) મુજબ આવી સંસ્થા ત્રાહિત વ્યક્તિ પર લેણી રકમો દાવો માંડી શકતી નથી. પરંતુ કોઈપણ પ્રકારની મિલકત તેમજ તેના હકો તબદીલમા મેળવી શકે છે. આ જોગવાઈ નોંધેલ સંસ્થા માટે લાગુ પડતી નથી જેથી કોર્ટે ઠરાવેલ હતું કે દાવો એસાઈની દ્વારા દાખલ કરવામાં આવે છે.

ઉપર જણાવેલ મુશ્કેલીઓના કારણે તે સ્પષ્ટ છે કે ધિરાણ આપેલ રકમ વસુલ કરવા માટે ખુબ જ મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડે છે. જેથી બેંક આ પ્રકારનું ધિરાણ આપતી નથી. પરંતુ જો સીસલ પ્રતિષ્ઠિત વિશ્વાસ પાત્ર અથવા કોઈપણ નોંધાયેલ કંપની હોય તો કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૬૮ની કલમ ૧૨૫ હેઠળ તો બેંક આ પ્રકારનું ધિરાણ આપતી હોય છે.

e. **Set-Off :** (મજરે આપવું)

જ્યારે કોઈપણ ગ્રાહકના બે ખાતાઓ હોય જેમાં એક જમા એવો હક છે કે તે ગ્રાહક પાસેથી જે રકમ માંગતી હોય તે રકમમાં ઘટાડો કરવા માટેની સત્તા છે. જેથી ગ્રાહકે બેંકને જે અસલ રકમ અને ગ્રાહકના ખાતામાં જમા થાય છે. બેંકનો આ હક બેંકર્સ રાઈટ ઓફ સેટોફ (બેંકનો હક મજરે કરવા માટે) તરીકે ઓળખાય છે. વી.સી.જેફરીસ વિરુદ્ધ આગ્રા અને માસ્ટર મેન્સ બેન્કમાં^(૬૮) સર પેઝ વુડ એ એવું નિરીક્ષણ કરેલ હતું કે તમે કોઈપણ એવી રકમ જે ભવિષ્યમાં ચુકવણી ચુકવણી આજની તારીખમાં નથી કરી શકતા. ભાગીદારી ખાતામાં અને ભાગદારના વ્યક્તિગત ખાતામાં રહેલ ઉધાર રકમ ભાગીદારી પેઢીની ઉધાર રકમ ગણાય છે કારણકે ભાગીદારની સંયુક્ત રીતે પેઢી વતી ઘણી બધી જવાબદારી ઓ હોય છે. નીચે મુજબના સંજોગોમાં સેટ ઓફનો શક લાગુ પડતો નથી.

□ **Express or implied agreement :** (સ્પષ્ટ અથવા ગર્ભિત કરાર)

જો બેંક અને ગ્રાહક વચ્ચે કોઈપણ પ્રકારનો કરાર હોય તો મજરે આપવાનો હક બેંક પાસે રહેતો નથી. બુકીંગહામ એન્ડ કંપની વિરુદ્ધ લંડન એન્ડ મિડલેન્ડ બેંક લિમિટેડના^(૬૯) કેસમાં ગ્રાહકનું ધિરાણ ખાતું તેમજ ચાલુ ખાતું બેંકમાં ચાલતું હતું અને બન્ને વચ્ચે એવો કરાર હતો કે ગ્રાહક ચાલુ ખાતામાંથી લોન ખાતા પૂરતી રકમ ઉપાડી શકશે. આવા સંજોગોમાં બેંકમાં પાસે રકમ મજરે આપવાનું કોઈપણ પ્રકારનો હક રહેતો નથી. જ્યાં સુધી ખાતું બંધ ન થાય.

□ **Account containing trust Funds :** (ખાતામાં રહેલ ટ્રસ્ટ ભંડોળ)

કોઈપણ ગ્રાહકના ખાતામાં રહેલ રકમ તેના વ્યક્તિગત ઉધાર ખાતાની સામે સેટ-ઓફ થઈ શકતી નથી. બેંક એક્સ (x) વ્યક્તિના ખાતાની બેલેન્સ વાય (y) વ્યક્તિના ખાતામાંથી

(૬૮) બેન્કીંગ લો એન્ડ પ્રેક્ટીસ - આવૃત્તિ ૨૦૦૫, વોલ્યુમ - ૧, પાના નં. ૬૯૮

(૬૯) બેન્કીંગ લો એન્ડ પ્રેક્ટીસ - આવૃત્તિ ૨૦૦૫, વોલ્યુમ - ૧, પાના નં. ૬૯૮

મજરે આપી શકિત નથી એવી જ રીતે વ્યવસાયલક્ષી વ્યક્તિઓ બે અલગ ખાતા રાખતા હોય છે. એક પોતાનું અને બીજું તેના અસીલ માટેનું આવા સંજોગોમાં પણ સેટ-ઓફ માટેનો હક ઉભો થતો નથી.

□ Debt can be set-off against moneys owing to a company in liquidation: (ફંડમાં જતી કંપનીને સેટ-ઓફનો હક)

બેંક જે કંપની ફંડમાં જતી હોય અને તેની લેણી રકમ બાકી રહેતી હોય તેની જવાબદારી મજરે આપી શકે છે.

□ Personal account of a guarantor cannot be set-off to adjust the debts of the principal-debtor : (ધિરાણ મેળવનારની નિષ્ફળતાના કારણે જામીનને મજરે મળતો હક)

જો મુળ ધિરાણ મેળવનાર ધિરાણની રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ જાય તો બેંકની પાસે જામીનના વ્યક્તિગત ખાતામાંથી તે રકમની સરભર કરવા માટે તેમજ રકમ મજરે આપવા માટે હક નથી પરંતુ જામીને તે રકમ ચુકવવી પડે છે.

□ When the account is stopped due to insolvency, death or mental capacity of the customer : (જ્યારે ગ્રાહકની નાદારી, મૃત્યુ અથવા માનસિક સંજોગોના કારણે ખાતું બંધ કરવામાં આવે ત્યારે)

બેંક પાસે કોઈપણ વ્યક્તિનું ખાતું સેટ-ઓફ કરવા માટે હક નથી. જો તે વ્યક્તિની નાદારી, મૃત્યુ અથવા માનસિક સંજોગોના કારણે બંધ થયેલ હોય.

□ Surplus left With the bank after sale of security for a specific advance to a borrower : (કોઈપણ જામીનનો નિકાલ કાર્યા બાદ વધતી રકમ માટે)

જો બેંક પાસે કોઈપણ જામીનગીરીનું વેચાણ કાર્યા બાદ જો કોઈ રકમ વધતી હોય તો આવ ખાતા સામે તેની પાસે સેટ-ઓફ કરવાનો કોઈ હક રહેતો નથી. જો તે જામીનગીરી પર કોઈપણ અન્ય ધિરાણ અંગે બેંકને સમય માર્યાદામાં નોટીસ ન મળે તો સેટ-ઓફ માટેનો હક તેને મળે છે.

□ Accounts of different Customers : (જુદા-જુદા ગ્રાહકોના ખાતાઓ)

સેટ-ઓફ માટેનો હક જુદા જુદા ખાતાઓ જે જુદા જુદા નામે ચાલતા હોય તેની સામે મળ તો નથી. **ઉત્તમ ચાંદાની વિરૂધ્ધ સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના^(૦૦)** કેસમાં વાદીના ઘણા ખાતાઓ જુદાજુદા નામે હતા બેંકે એવું નક્કી કરેલ કે આ તમામ ખાતાઓમાં ગ્રાહક એક જ છે. જ્યારે ગ્રાહકે બેંકને આ મુદ્દા અંગે જવાબ આપેલ ત્યારે કોર્ટે એવું ઠરાવેલ કે બેંકિંગના કાયદામાં બેંક પાસે જુદાજુદા ખાતાઓ વચ્ચે સેટ-ઓફ માટેનો હક છે. પરંતુ જ્યારે ગ્રાહક

એક જ હોય ત્યારે સેટ-ઓફ માટે પરવાનગી આપવામાં આવેલ નથી. તેમ છતાં સેટ-ઓફનો હકક સ્પષ્ટ અથવા ગર્ભિત કરાર ના આધારે કાઢી નાખવામાં આવે છે. કોર્ટે એવું જણાવેલ હતું કે બેંક તમામ જુદા જુદા નામના ખાતાઓ સેટ-ઓફ કરવા માંગે છે. કારણકે આ તમામ ખાતાઓ માં ગ્રાહક એક જ છે. જેથી આ તમામ ખાતાઓ નોમિની ખાતાઓ કહેવાય છે. બેંક સામાન્ય રીતે બેંકનો સેટ-ઓફ માટેનો સામાન્ય કાયદો ધ્યાનમાં લીધેલ ન હતો હુકમનામું દોરતી વખતે જસ્ટીસ લેઓર્ડ એલ. જે. એ તમામ અધિકારીઓનું નિરીક્ષણ કર્યા બાદ સેટ-ઓફ માટેનો હક માટેની પરવાનગી આપેલ ન હતી અને અપીલ કોર્ટે સેટ-ઓફ માટે બેંકનો હક ધ્યાનમાં રાખેલ ન હતો.

૪.૫ Interest rates on advances (ધિરાણનું વ્યાજદર)

રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ વ્યાજ દર અંગે પત્રક જાહેર કરેલ છે. જેમાં તેને બેંકોને વ્યાજની ગણતરી અંગે કળક સુચના આપેલ છે. પત્રક મુજબ બેંકે ધિરાણ અંગેની કોઈપણ સુવિધા ઉપર વ્યાજ લેવું જોઈએ અને તે વ્યાજનો દર સમય-સમયે RBI દ્વારા નક્કી કરવામાં આવતો હોય છે. ધિરાણ અંગેની જુદી-જુદી સુવિધા અંગેમાં લોન એડવાન્સ, કેશ ક્રેડિટ, ઓવરડ્રાફ્ટ, ડિસ્કાઉન્ટ બિલ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. એપ્રિલ ૨૦૦૧-૨૦૦૨ ના પત્રક મુજબ વ્યાજની રકમની ગણતરી રૂપિયાની આસપાસ માં કરવામાં આવે છે. વ્યાજનો દર ધિરાણની રકમ પરથી નક્કી કરવામાં આવેલ છે.

a. Prime Lending Rate (PLR) (પ્રાથમિક વ્યાજનો દર) :

૨ લાખ સુધીની લોન માટે વ્યાજનો દર PLR થી વધુ હોય શકતો નથી અને ૨ લાખથી વધુ જો લોન હોય તો બેંક PLR ના માર્ગદર્શન મુજબ પોતાની રીતે વ્યાજનો દર નક્કી કરી શકે છે. વ્યાજનો દર નક્કી કરતી વખતે તેને અન્ય બેંકોની કામગીરી તેમજ વ્યાજનો દર ધ્યાનમાં રાખવો પડે છે. સામાન્ય રીતે બેંક હવે નિકાસ કરનારને તેમજ અન્ય સંસ્થાઓને PLR ના દર કરતા ઓછા દરે ધિરાણ કરતી હોય બેંક તેમ છતાં PLR નો વ્યાજદર વધુમાં વધુ ફેલાવતી હોય છે. જેથી નાની રકમના ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિને ખુબજ સહેલાઈથી ધિરાણ મળી શકે છે. PLR ટુકા સમયના ગાળા માટે નક્કી કરવામાં આવતું હોય છે. ૩ વર્ષ કરતા વધુ ધિરાણ હોય તો વ્યાજનો દર PTLR (Prime Term Lending Rate) મુજબ નક્કી કરવામાં જાહેર કરવા જોઈએ આ બંને માટેના rate (દર) ૨ લાખથી જો ઓછી રકમના હોય તો PLR ના નિયમ મુજબ નક્કી કરવા જોઈએ PLR ની સુવિધા તમામ બેંકની તમામ શાખાઓ પર ઉપલબ્ધ છે.

b. Freedom to Fix Lending rates : (વ્યાજનો દર નક્કી કરવા માટે ની સત્તા)

બેંક નીચે મુજબન ધિરાણ માટે પોતાની મરજી(મનસુકી) મુજબ અને સત્તા મુજબ વ્યાજનો દર નક્કી કરે છે.

□ કોઈપણ સંસ્થાને refinance schemes હેઠળ ધિરાણ આપવા માટે

- કોઈપણ એજન્સીને ધિરાણ આપવા અંગે જેમકે Housing Finance Intermediary Agencies.
- બિલ ડિસ્કાઉન્ટીંગની સુવિધા પર
- કોઈપણ પ્રકારના એડવાન્સ, ઓવરડ્રફ્ટ, ડિપોઝિટ જે કોઈપણ વ્યક્તિને તેના નામે અથવા સંયુક્ત નામે આપવામાં આવતી હોય.
- કોઈપણ સહકારી મંડળી અથવા નાણાકીય સંસ્થા
- પોતાની જ સંસ્થાના સેવકને

C. Tenor linked PLR : (સામાન્ય PLR)

બેંક પાસે પરિપક્વતાના વ્યાજનો દર નક્કી કરવા માટે નો વ્યાજ દર નક્કી કરવાની સત્તા હોય છે. સામાન્ય રીતે તે સામાન્ય વ્યાજ દરની ગણતરી કરતી હોય છે. પરંતુ જો સમયસંજોગો અનુસાર વધુ PLR નક્કી કરવો હોય તો તેની સ્પષ્ટતા કરવી પડે છે. જેમા સામાન્ય PLR કરતા આ PLR વધુ હોય છે.

d. Fixed Interest rate for Loans : (સ્થિર વ્યાજનો દર)

બેંક પાસે કોઈપણ પ્રકારના ધિરાણ, સ્થિર વ્યાજના દર, મિલકત જવાબદારી, સંચાલન ALM (Asset Liability Management) ના માર્ગદર્શન હેઠળ આપવા માટે સત્તા હોય છે. પરંતુ આ વ્યાજનો દર નક્કી કરતા પહેલા PLR વ્યાજનો દર ધ્યાનમાં રાખવો પડે છે. ત્યારબાદ તે ધિરાણ આપી શકે છે. ખાસ કરીને જ્યારે લોન ર લાખથી ઓછી હોય ત્યારે.

e. Levying of penal rates of interest : (દંડાત્મક વ્યાજ)

તા: ૧૦ ઓક્ટોબર ૨૦૦૦ થી બેંક પાસે PLR નક્કી કરવા માટેની સત્તા આપવામાં આવેલ છે. સાથે સાથે બેંક તેના બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટરની પરવાનગીથી દંડાત્મક વ્યાજ વસુલ કરી શકે છે. જ્યારે કોઈપણ વ્યક્તિ લોન ભરપાઈ કરવા માટે નિષ્ફળ જાય અથવા તેના નાણાકીય પત્રકો રજુ ન કરે ત્યારે બેંક તેના પર દંડાત્મક વ્યાજ વસુલી શકે છે. આ પ્રકારનું વ્યાજ વસુલકરતા પહેલા ગ્રાહકની ખરી પરિસ્થિતિ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ

f. Enabling Clause (નિયમ બનાવવાની)

કોઈપણ પ્રકારના ધિરાણ આપતા પહેલા બેંકે RBI દ્વારા આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શન તેમજ જોગવાઈઓ ધ્યાનમાં રાખવી ધિરાણની રકમ તેમજ વ્યાજનો દર નક્કી કરવો પડે છે. ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિઓ RBI દ્વારા સમય-સમયે વ્યાજના દરમાં ફેરફાર જે કરવામાં આવે તે મુજબ વ્યાજ ચુકવવું પડે છે. તમામ બેંકોએ બેંકીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૮ની કલમ ૨૧ અને ૩૫ (બ) મુજબ RBI દ્વારા સમય-સમયે બદલાતો વ્યાજનો દર ચાલુ ધિરાણ પર અમલ કરવો પડે છે. ખાસ સંજોગોમાં બેંકના ડાયરેક્ટરો જો ના પાડે તો આ નિયમમાંથી બેંકને મુક્તી મળે છે.

g. Withdrawals against Uncleared Effects :

જ્યારે કોઈપણ ચેક કિલયરીંગ માટે મોકલેલ હોય અને હજુ કિલયર ન થયેલ હોય તેની સામે જો બેંક રકમ આપે તો તે બેંક માટે અસુરક્ષિત રકમ કહેવાય છે. જેના પર બેંક વ્યાજ લઈ શકે છે.

h. Loans Under consortium arrangement (સહચાર્ય ગોઠવણી પર ધિરાણ)

આ પ્રકારના ધિરાણ પર બેંક સ્થિર વ્યાજનો દર લેતી નથી. તે વ્યાજનો દર ધિરાણ આપેલ રકમની મર્યાદા પર આધારિત છે.

i. Charging of interest at monthly rates : (બેંક દ્વારા માસિક વ્યાજ દરની ગણતરી)

૧ એપ્રિલ ૨૦૦૨ થી બેંકે નવી પદ્ધતિ આપનાવેલ છે જેમા નીચે મુજબની સુચનાઓ મુજબ વ્યાજની ગણતરી દર માસે કરી શકે છે.

- બેંક પાસે બે વિકલ્પ છે. તમો માસિક ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ ૧ એપ્રિલ ૨૦૦૨ અથવા ૧ જુલાઈ ૨૦૦૨ થી ગણી શકે છે.
- જો ૧ જુલાઈ, ૨૦૦૨ બેંક વ્યાજની ગણતરી કરે તો તેને ખાસ ધ્યાન રાખવું પડે છે કે કોઈપણ ગ્રાહકને ખાતે વધુ વ્યાજની ગણતરી ન થાય.

Illustratively: (દાખલાઓ)

દા.ત. જો બેંક કોઈપણ વ્યક્તિના ખાતે ત્રિમાસિક વ્યાજ ૧૨% લેખે ગણે તો આ તારીખ પછી તે ૧૨.૫૫% થશે. પરંતુ જો તે વ્યાજ માસિક વ્યાજ ૧૨% લેખે ગણે તો તેનો દર ૧૨.૬૮% થશે. જેથી બેંકે વ્યાજની ગોઠવણી ૧૨% લેખે એવી રીતે કરવી જોઈએ કે તે ૧૨.૫૫% થી વધુ ન જ થાય. તેના માટે બેંકે ૧૨% લેખે નહીં પરંતુ માસિક ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજની ગણતરી ૧૧.૮૮% ના દરે કરવી જોઈએ.

- તમામ ચાલુ ખાતાઓ જેમકે કોશક્રેડિટ ઓવરડ્રાફ્ટ એક્સપોર્ટ પેકિંગ કેડિટ ફેસેલીટી વગેરે પર માસિક વ્યાજની ગણતરીનો અમલ થશે નહિ તેની માટે બેંકે ગ્રાહક પાસેથી સહમતી પત્રક મેળવવો જોઈએ.
- માસિક વ્યાજની ગણતરી તમામ નવી લોન પર, તેમજ ચાલુ લોન પર, તેમજ અન્ય લોન પર અમલ માં આવશે તેની માટે સહમતી લેવી પડશે.
- જો બેંકે વ્યાજદરની ગણતરી જૂન ૩૦, ૨૦૦૨ ની ત્રિમાસિક સમય મુજબ રાખેલ હશે તો ૧ જુલાઈ, ૨૦૦૨ થી કોઈપણ પ્રકારની ગોઠવણી કરવાની જરૂર રહેશે નહિ.

તા. ૨૯, જૂન ૧૯૯૮ ના પત્રક નંબર RPCD No. PLFS. BC. 129/05.02.27/97.98, મુજબ જો કોઈપણ ધિરાણ બેંકે ખેતીવાડી માટે આપેલ હશે અને જો તે ધિરાણ લાંબાસમય માટે હશે તો તેની વ્યાજદરની ગણતરી માં કોઈપણ પ્રકારનો ફેરફાર કરવામાં આવશે નહિ તેમજ ડેરી, ફિશયરી, પિજરી, પોલ્ટ્રી ની અન્ય કામગીરી માટે જો ટુકાગાળા માટે ધિરાણ આપવામાં આવશે તો વ્યાજની ગણતરી માટે તેધિરાણની તારીખ તેમજ તેના સમય મર્યાદાની પાકતી તારીખ ધ્યાનમાં રાખી ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજની ગણતરી કરવામાં આવશે.

૪.૬ આદર્શ ધિરાણ માટેના સિધ્ધાંતો :-

બેન્કનું અગત્યનું કાર્ય ધિરાણ આપવાનું છે. બેન્કો ગ્રાહકો પાસેથી મુદતી, બચત અને ચાલુ થાપણો સ્વિકારે છે. તેમાં તેમનો હેતુ આર્થિક લાભ મેળવવાનો છે બેન્કો જે થાપણો મેળવે છે તેના પર નીચા દરે વ્યાજ આપે છે. અને જેમને નાણાંની જરૂર હોય તેમને ઉચ્ચ દરે વ્યાજનાં દરથી ધિરાણ આપે છે. આમ કરીને બેન્ક નફો કમાય છે. સામાન્ય રીતે બધા થાપણદારો એકી સાથે અને એકજ સમયે પોતાની થાપણો પરત લેવા માટે આવતા નથી. હકીકતમાં કોઈ એક સમયે કુલ થાપણો નો અમુક ભાગનો જ ઉપાડ થતો હોય છે. આથી વ્યાપારી બેન્કો કુલ થાપણોનો અમુક ભાગ રોકડમાં હાથ પર રાખી બાકીના નાણાંનું ધિરાણ કરી વ્યાજ કમાય છે. બેન્કો જે ધિરાણ કરે છે. તેમાં મોટાભાગનું ધિરાણ ટૂંકાગાળાનું હોય છે. ધિરાણ આપતી વખતે આ ધિરાણ આદર્શ ધિરાણ બની રહે તે માટે નીચેના સિધ્ધાંતો ધ્યાનમાં રાખવા જરૂરી છે.

a. ધિરાણની સલામતી :-

નાણાંની સલામતીએ બેન્ક માટે ધિરાણ આપવામાં સૌથી અગત્યનો માર્ગદર્શક સિધ્ધાંત છે. કારણ કે બેન્કોની સધ્ધરતાં અને તેનું અસ્તિત્વ તેના લેણાં કેટલા અંશે સલામત છે. તેના પર અવલંબે છે. આથી જ બેન્કોએ ધિરાણ આપતી વખતે ધિરાણ લેનારની પ્રમાણિકતા, પ્રતિષ્ઠા, નાણાંકીય સધ્ધરતા, ચારિત્ર્ય વગેરે બહુતો લક્ષમાં રાખવી જરૂરી છે. તે ઉપરાંત બેન્કો પોતાના નાણાંની સલામતી માટે ધિરાણ લેનાર પાસેથી તારણો લે છે. આમ " સલામતી પહેલા " એ ધિરાણ આપવામાં અગત્યનો સિધ્ધાંત ગણાય.

b. તરલતા :-

બેન્કો પાસે જે થાપણો આવે છે. તેમાંથી મોટા ભાગની થાપણો ગ્રાહકો તરફથી માંગવામાં આવે અથવા તો ટૂંકી નોટીસ થી પરત કરવાની હોય છે. આથી બેન્કો માટે તરલતા એટલે કે રોકડતા નો સિધ્ધાંત ઘણો મહત્વનો બની જાય છે. પરિણામે બેન્કો મોટાભાગે ટૂંકાગાળાનું અને તે પાણ કાર્યશીલ મૂડીનાં રૂપમાં ધિરાણ કરે છે. જેથી બેન્કો માગે ત્યારે અથવા તો ટૂંકી નોટીસથી ગ્રાહકો લીધેલી લોનનાં નાણાં પરત આપી શકે. આથી બેન્ક એવી વસ્તુઓ લોનનાં તારણ તરીકે પોતાની પાસે રાખે છે કે જેમને તાત્કાલિક બજારમાં વેચીને નાણા ઉપજાવી શકાય.

c. ધિરાણનો હેતુ :-

ધિરાણ આપતી વખતે બેન્કોએ એ હકીકત તપાસવી જોઈએ કે ગ્રાહકે કયા હેતુઓ માટે જ ધિરાણ આપવું જોઈએ. સામાજીક પ્રસંગો ઉકેલવા માટે કે એવા કોઈ બિન ઉત્પાદક હેતુઓ માટે ધિરાણ ન આપવું જોઈએ. દાણચોરી, સટાખોરી, સંગ્રાહખોરી વગેરે ને પ્રોત્સાહન મળે તે રીતે અને તે માટે ધિરાણ આપવામાં ન આવે તેવી બેન્કોએ તકેદારી રાખવી જોઈએ. કઈ વસ્તુ માટે કેટલા પ્રમાણમાં ધિરાણ આપી શકાય ? તે અંગે રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયાના માર્ગદર્શક સિધ્ધાંતો મુજબ નક્કી કરેલ ટકાએ વ્યાપારી બેન્કો એ ધિરાણ કરવાનું રહે છે.

d. **નફાકારકતા :-**

વ્યાપારી બેન્કો નફાના હેતુથી કાર્ય કરે છે. બેન્કો એ પોતાના નાણા ભંડોળનું એવી રીતે ધિરાણ કરવું જોઈએ કે જેથી થાપણદારોને વ્યાજ ચુકવી શકાય. વહિવટી અને સંચાલન અંગેના ખર્ચા કાઢી શકાય અને વ્યાજબી નફો મેળવી શકાય એટલે તેમાંથી વ્યાજરૂપી આવક પ્રાપ્ત થાય. બેન્કો ના બધા પ્રકારના ખર્ચા અને ધિરાણ પર મળતાં વ્યાજને બંનેની વચ્ચે ૨ થી ૩ ટકા નો ગાળો તો રહેવો જ જોઈએ. પરંતુ બેન્કોએ ઉચી નફાકારકતા માટે નાણાંની સલામતી અને રોકડતાનો ભોગ ન આપવો જોઈએ.

e. **જામીનગીરી :-**

" સલામતી પહેલા " એ ધિરાણ આપવા માટે અગત્યનો સિધ્ધાંત ગણાય. બેન્કોએ પોતાનાં નાણાંની સલામતી માટે ધિરાણ લેનાર પાસેથી તારણમાં કો ઈપણ સ્થિરકે જંગમ મિલકત જામીનગીરી તરીકે લેવી જરૂરી છે. જો ધિરાણ લેનાર નાણા પરત ન આપે તો આવી જામીનગીરીનું વેચાણ કરી નાણાં પરત મેળવી શકાય આથી જ બેન્કો એવી વસ્તુઓ લોનના તારણ તરીકે પોતાની પાસે રાખે છે. કે જેમને તાત્કાલિક બજારમાં વેચીને નાણા ઉપજાવી શકાય. આમ બેન્કોએ પોતાની રોકડતાં કે તરલતા જળવાઈ રહે તે રીતે ધિરાણ કરવું જોઈએ.

f. **જોખમ ની વહેંચણી :-**

"Don't keep all the eggs in one basket " એક જ ટોપલીમાં બધા જ ઈંડા ન મુકો"ની કહેવત ને બેન્કોએ અનુસરવાનું છે. અને એ રીતે જોખમની વહેંચણી કરી દેવાનું યોગ્ય માને છે. આમ બેન્કો માત્ર મોટી પેઢીઓને જ કે માત્ર અમુક ઉદ્યોગોને જ કે માત્ર અમુક શહેરોને જ કે માત્ર અમુક પ્રદેશમાં જ ધિરાણ કરવાનું ટાળે છે. બેન્કો જુદા જુદા પ્રકારનો ઘંઘો કરતી પેઢીઓને સમગ્ર દેશવ્યાપી ધિરાણ કરીને જોખમનું પ્રમાણ વહેંચી દે છે. અને એ રીતે જોખમના તત્વને ન્યુનતમ બનાવે છે.

૪.૭ **ઉછીની રકમ આપવા માટે બેંકના સિધ્ધાંતો (Principles of Bank Lending)**

ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિઓને સંતોષકરક સેવા આપવી તે બેંકની મહત્વની કામગીરી છે. બેંક થાપણદારો ની રકમ ધિરાણ તરીકે આપતા હોય છે. જેથી તે થાપણની રકમ પારકી રકમ કહેવાય છે જેથી ધિરાણની રકમ ધિરાણ આપતી વખતે બેંકે ખુબજ કાળજી રાખવી પડે છે. બેંકે ધિરાણ આપતા પહેલા તે જોવું પડે છે ધિરાણ લેનાર આ રકમ સમયસર ભરપાઈ કરી શકશે કે કેમ અને સમયે-સમયે વ્યાજની રકમ બેંકને જમા કરાવી શકશે કે કેમ જો બેંક આ રીતે કાળજી રાખતી હોય તો તે થાપણદારોને સંતોષકરક સેવા આપી શકે છે. તેમજ ધિરાણ લેનારની જરૂરીયાતો પૂરી પાડી શકે છે અને નફો પણ મેળવી શકે છે. ધિરાણ આપવા માટેની કામગીરી ખુબજ જોખમી છે ઘણી વખત બેંકે આ રકમ ખોવી પડે છે અને સંજોગોવશાત નુકસાની ખાવી પડે છે. પણ બેંક જો અનુભવી હોય તો નુકસાનનું પ્રમાણ ખુબજ ઓછું હોય છે. જેથી ધિરાણ આપતી વખતે અમુક સિધ્ધાંતો મુજબ ચાલવું પડે છે જેથી તે નકકી કરી શકે છે અને ધિરાણ આપી શકે છે સમય-સમયે બેંક આ સિધ્ધાંતો તેમજ માર્ગદર્શનમાં સુધારો વધારો કરવો પડતો હોય છે એક ને

એક સિધ્ધાંતોનો અમલ વારંવાર કરી શકાતો નથી. પરંતુ નીચે મુજબના સિધ્ધાંતો સામાન્ય રીતે વપરાતા હોય છે

a. Borrower - His character status and competence (ધિરાણ મેળવનારની સામાજિક પ્રતિષ્ઠા સ્થાન તેમજ ક્ષમતા)

આ મુદ્દો બેંકમાટે ખુબ જ અગત્યનો છે કેમકે બેંક ધિરાણ આપતા પેલા ધિરાણ લેનારની સાજિક પ્રતિષ્ઠા, સ્થાન તેમજ ધિરાણ ચુકવવા માટેની ક્ષમતા બાબતે ધ્યાનથી નિરિક્ષણ કરવું પડે છે. જો બેંકને આ બાબતે સંતોષ નથાય તો તે ધિરાણ આપતી નથી. તે ઉપરાંત ધિરાણ મેળવનાર નવો જ ગ્રાહક હોય તો તેના તમામ ચોપડા જેમકે પાકુ સરવૈયુ, પાકો રિપોર્ટ વગેરે નું નિરિક્ષણ ખુબજ ધ્યાન પુર્વક કરવું પડે. કોઈપણ ધિરાણ લેનાર વ્યક્તિનું ચારિત્ર નક્કી કરવું ખુબ જ મુશ્કેલીનું કામ છે. જો ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિનો વ્યાપાર ભાંગી ગયેલ કે નુકસાનીમાં જાતો હોય તો શુ તે બેંકના ધિરાણ ની રકમ ભરપાઈ કરી શકશે. આવા સમયે તેના ચરિત્રમાં તેમજ વ્યાપારક્ષેત્રે ખામી ગણાય છે. ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ પોતાની આવડત થી તમામ મુશ્કેલીઓનો સામનો કરી ધિરાણની રકમ સમય-સર ભરપાઈ કરી શકે તે વ્યક્તિનું ચારિત્ર સારું મપાય છે. વ્યક્તિનું ચારિત્ર સારુ છે કે ખરાબ તેની માહિતી બીજા અન્ય મુદ્દાઓનું નિરિક્ષણ કરી મેળવી જોઈએ. ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિની ક્ષમતા એક ખાસ મુદ્દો છે કેમકે ઘણી વખતે એવું બને કે ધિરાણ મેળવનારી વ્યક્તિ પાસે ખુબ મોટી કંપની હોય પણ તેની આવડતના કારણે વ્યાપાર નુકસાની માં જતો હોય તેવા સમયે બેંકે પોતાની વિવેક બુધ્ધીનો ઉપયોગ કરી ધિરાણ આપવું/ન આપવું નક્કી કરવું તે માટે તે વ્યક્તિ/તેના વ્યાપારને લગતી વધુ માહિતી મેળવવા બેંકે મહેનત કરવી આ માહિતી મેળવવા માટે બેંકે તે વ્યક્તિના બેન્કખાતા, રોકડ તેમજ વ્યાપારી Good will નું નિરિક્ષણ કરવું જોઈએ અને કંપની ની સ્થાયના નુ ધ્યાન રાખવું જોઈએ. તે ઉપરાંત જો આ કંપની વધુ મોટા પાયે ફેલાયેલ હોય તો બીજી કઈ કંપની સાથે વ્યાપાર ક્ષેત્રે જોડાયેલ છે તે માહિતી મેળવી જોઈએ

b. Purpose of Advance (ધિરાણ મેળવવા માટેનું કારણ)

ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ ધિરાણનો ઉપયોગ કરવા શું માગે છે અને તે આ રકમ ભરપાઈ કઈ રીતે કરશે તે એક અગત્યનો મુદ્દો છે ધિરાણની રકમ કાયદેસર જોગવાયો મુજબ અને રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડીયા ના માર્ગદર્શન હેઠળ આપવી ધિરાણ ની રકમનો ઉપયોગ ઉત્પાદન, વ્યાપાર, ખેતીવાડી, વાહનવ્યવહાર તેમજ ખાનગી ધંધા માટે કરી શકાય છે. બેંક ધિરાણ ની રકમ રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડીયા ની જોગવાઈઓ મુજબ તેમજ Banking Regulation Act 1949 ની કલમ -૨૧ હેઠળ મંજૂર કરી શકે છે અને તેને એ વસ્તુની ખાત્રી કરવી પડે છે કે આપવામાં આવતી ધિરાણની રકમનો દૂરઉપયોગ થતો નથી.

c. Amount of the loan (ધિરાણની રકમ)

ધિરાણની રકમ આપતી વખતે બેંકે તેની રકમનું ખાસ ધ્યાન રાખવું જોઈએ કારણ કે જો ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિને તેની જરૂરીઆત કરતા ઓછી રકમનું ધિરાણ કરવામાં આવે તો તેનો Project

અધુરો રહેશે અને તેને પૂર્ણ કરવાનો ખુબ સમયે વેડફાય જશે, જેના કારણે ધિરાણની રકમ ભરપાઈ કરવાનો સમય ખબ જ લાંબો થતો જશે જેમાં બેંકને નુકસાની જશે તેવી રીતે ધિરાણ આપનાર વ્યક્તિને બેંક જરૂરીયાત કરતા વધુ ધિરાણ આપે તો ધિરાણની રકમમાં વધતી રકમ તે વ્યક્તિ અન્ય રીતે રોકી દેશે જેના કારણે મુખ્ય કામગિરી માંથી નફાનું પ્રમાણ ઓછુ આવશે.

જેથી બેંકે ધિરાણ આપતા પેલા તે વ્યક્તિના તમામ યોજના રિપોર્ટ સરવૈયા નાણાકીય માહિતી મિલકતો, અને જવાબદારી ઓની તમામ માહિતીનું નિરિક્ષણ જીવ કાયમ રાખી કરવો પડે છે અને આવા સમયે બેંકે ધિરાણ લેનાર વ્યક્તિને એવી સુચના આપે છે કે તઓ પણ વ્યક્તિગત રીતે તેના ધંધામાં જીવ કાયમ રાખવું પડશે અને થોડું ઘણું પોતાનું પણ કરવું પડશે જેના કારણે ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ થોડા સમય થશે અને ધિરાણ ની રકમ ભરપાઈ કરવા માટે સક્ષમ રહેશે.

d. Duration of Loan (ધિરાણનો સમયગાળો)

બેંકની સામે ધિરાણ આપણી વખતે સમયગાળા અંગે બે વિકલ્પો હોય છે. - વહેલુ ટુકાગાળાનું ધિરાણ-બીજું લાંબાગાળનું ધિરાણ બન્ને પ્રકારના ધિરાણ આપતી વખતે બેંકે ભરપાઈ કરવામાટેના સ્ત્રોતોનું નિરિક્ષણ કરવું પડે છે જો લાંબા સમય માટેનું ધિરાણ બેંક આપતી હોય તો તેને પાછું મેળવવા માટે બેંક જોખમ કરવું પડે છે કારણ કે ઘણી વખત એવું બનતું હોય છે કે રકમ ડુબી જાતી હોય છે અને તેના કારણે બેંકની જોગવાયો તેમજ પરિસ્થિતીઓમાં ફેરફાર કરવો પડતો હોય છે. ખારા કરીને જ્યારે વિદેશી બજારમાં ધિરાણ આપવું હોય ત્યારે તેની વસુલાત કરવા માટે બેંકે સમય-સમય તેની જોગવાય તેમજ નિયમોમાં ફેરફાર કરવો પડે.

e. Source of Repayment (ભરપાઈ કરવામાટેના સ્ત્રોતો)

ધિરાણ આપતી વખતે બેંકે તેને ભરપાઈ કરવામાટેના સ્ત્રોતોનું ધ્યાન રાખવું પડે છે જેથી તે રકમ ભરપાઈ થશે તેની ખાત્રી બેંકને થઈ જાય. જો બેંકને લાગે કે ધિરાણની રકમ કોઈપણ Project માટે આપવાની છે, પણ ભરપાઈ કરવામાટે અન્ય સ્ત્રોતો માંથી પણ તે રકમ ની વસુલાત કરવી જોઈએ. જેમકે વ્યપારમાંથી મળતી આવક, ભાડાની આવક અને તેના સંતાનની આવક વગેરે પરતુ પ્રતિષ્ઠિત બેંકની કામગિરી મુજબ આવી અન્ય સ્ત્રોતોમાંથી વસુલાતની અન્ય રકમ મેળવી તે વ્યાજબી વાત નથી. અમુક સજોગોમાં ઘણી વખત એવું બનતું હોય છે કે કોઈપણ Project નવો ચાલુ કરવામાં આવે ત્યારે તમાંથી તાત્કાલિક આવક થતી નથી તેવા સમયને "grace period" કહે છે. આ સમય દરમ્યાન ધિરાણ મેળવનારે મુળી વેડફવાની હોતી નથી.

f. Nature of Business (ધંધાનો પ્રકાર)

ધિરાણની રકમ પાછી ભરપાઈ કરવા માટે ધંધાનો પ્રકાર નક્કી કરવો પડે છે. ધંધા ઘણા પ્રકારના હોય છે જેમકે ઉદ્યોગ, આયાત-નિકાસ, વ્યાપાર, વગેરે જો વ્યાપાર ક્ષેત્રે ધંધાનો વિકાસ પામવા માટે સારા સ્ત્રોતો હોય અને માંગણી હોય તો ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ ખુબ સહેલાઈથી ભરપાઈ કરી શકે છે. જો ધંધાના વિકાસમાં મુશ્કેલીઓ આવે કે નિષ્ફળ જાય તો લોન ભરપાઈ કરવામાં ખુબ મુશ્કેલી પડે, જેથી બેંકે ધિરાણ આપતા પેલા ધંધા નક્કી કરવો પડે.

g. Security (જામીનગીરી)

બેંક કોઈપણ વ્યક્તિને ધિરાણ જામીનગીરી સામે આપે છે, જેથી જો કોઈપણ વ્યક્તિ ધિરાણની રકમ ભરપાઈ કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો બેંક તેની સામે મુકેલ જામીનગીરી માંથી ધિરાણ-રકમ વસૂલ કરી શકે છે. આ જામીનગીરી, સોના, ચાંદી, શેર, ડીબેન્ચર, સ્થાવર તેમજ જંગમ મિલકત, વિમાં પોલિસી તેમજ કિંમતી ચીજ વસ્તુઓના સ્વરૂપમાં હોય શકે છે. બેંક દ્વારા લેવામાં આવતી આ જામીનગીરી બજાર કિંમતે મુલ્યવાન હોવી જોઈએ જો ધિરાણ લેનાર વ્યક્તિ પાસે કોઈ જામીન આપવા લાયક કોઈ વસ્તુ ન હોય તો તેને કોઈપણ ત્રિજી વ્યક્તિને બેંક સમક્ષ જામીન તરીકે રજુ કરવો પડે છે. આ જામીન પડેલ વ્યક્તિ બેંકને ખાત્રી આપે છે, જો ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ ધિરાણની રકમ ભરપાઈ કરવામાં નિષ્ફળ જશે તો તેની બદલે તે વ્યક્તિ બેંકની લોન ભરપાઈ કરી આપશે. જો ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિએ બેંક સમક્ષ કોઈપણ ચીજ વસ્તુ જામીન તરીકે મુકેલ હશે, તો પણ કોઈપણ ત્રિજી વ્યક્તિ આ વ્યક્તિ વતી બેંકની લોન ભરપાઈ કરી આપશે, તો આ ત્રિજી વ્યક્તિ તે જામીન મુકેલ વસ્તુઓ મેળવવા માટે હકદાર થશે ધિરાણ આપતી વખતે બેંક ધિરાણની રકમ કરતા વધુ કિંમતની જામીનગીરી સ્વીકારે છે, કારણકે ભવિષ્યના સંજોગો ધ્યાનમાં રાખી જો ધિરાણની રકમ જામીનગીરીમાથી વસૂલ કરવી પડે તો બેંક ને એવા સમયે કોઈ મુશ્કેલી ન થવી જોઈ તેમજ કોઈપણ પ્રકારની નુકસાની ભોગવવી ન પડે.

h. Profitability of the advance (ધિરાણની રકમમાંથી મળતો નફો)

ધિરાણ આપતા સમયે બેંકે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે તેને આ કાર્યમાં નફો થાય છે કે નહિ કારણકે બેંક તેના તમામ કાર્ય કરવામાટે ઘણા બધા ખર્ચાઓનો સામનો કરવો પડતો હોય છે અને તે ખર્ચાઓમાં સામનો પૂર્ણ કરવા માટે તેને ધિરાણની રકમમાંથી નફો મેળવવો પડે છે.

i. National Policy (રાષ્ટ્રીય કાર્યપદ્ધતિ)

બેંકોનું રાષ્ટ્રીયકરણ થયા બાદ તમામ બેંકો સામાજિક બેંકીંગ પદ્ધતિ અપનાવી પડે છે. બેંક ઓફ ઈન્ડિયાની પદ્ધતિ મુજબ આ બેંકો વિકાસ માં ખુબ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે અને ઘણા લક્ષણો પુરા પાડે છે જેથી તમામ બેંકોએ રાષ્ટ્રીય પદ્ધતિ તેમજ Reserve Bank of India ની પદ્ધતિ અપનાવી ધિરાણ આપવું જોઈએ જેથી ભાવિષ્યમાં કોઈપણ મુશ્કેલીનો સામનો ન કરવો પડે.

૪.૮ બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓની ધિરાણ અંગેની નીતિ :-

બેંકનું મુખ્ય કાર્ય ધિરાણ આપવાનું છે બેંક આ ધિરાણ નફો કમાવવા માટે આપતું હોય છે. તે નફો જે એને મળતું હોય તે વ્યાજના રૂપમાં મળતું હોય છે. બેંકે તે બાબતે ધ્યાન રાખવું પડે છે કે લોન નું પ્રમાણ જળવાય છે કે કેમ જો તે જળવાનું હોય તો તેની સંપત્તિના પ્રમાણમાં આપ મેળે ફેરફાર થવા માડશે અને સંચાલન અધરુ પડશે જેથી લોન આપતા પેલા લોન ઓફિસરે ઘણી પરિસ્થિતી તેમજ સંજોગો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. જે નીચે મુજબ છે :-

a. Borrower (ધિરાણ લેનાર- બૌરોઅર) -

બેંકે ધિરાણ આપતા પેલા બૌરોઅર નું સ્થાન તેનું પ્રમાણ અને સમય સંજોગનું નિરક્ષણ કરવું જોઈએ તે નિરીક્ષણ કરવા માટે બેંકે તેના છેલ્લા રેકોર્ડ જોવા પડે છે. જો બૌરોઅરના છેલ્લા રેકોર્ડ સારા ન હોય તો બેંકે લોન ન આપવી. જો બૌરોઅર નવો જ હોય તો તેની પરિસ્થિતિ અને ગુણની પરીક્ષા લેવી પડે છે. બીજા નંબરમાં બૌરોઅર નો ધંધો તેમજ પ્રતિષ્ઠા અને વ્યક્તિત્વ ને લગતી માહિતી બજારમાથી મેળવવી જોઈએ. તે ઉપરાંત તેનો અનુભવ અને તની પ્રગતિ, આવડત અંગેનું નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ. જો તે ભાગીદારી પેઢી ચલાવતો હોય તો આ તમામ ગુણ અન્ય ભાગીદારો માં છે કે કેમ તે પણ તપાસવું જોઈએ. તે ઉપરાંત જો અન્ય બેંકોમાં તેના ખાતા ચાલતા હોય તો તે બેંક સાથે ના વ્યવહાર વિષયની તપાસ પણ કરવી જોઈએ.

b. Nature of Business (વ્યાપાર-સ્વરૂપ)

ધિરાણ આપતા પેલા બેંકે ધિરાણ કેવા પ્રકારના વ્યાપાર માટે જોઈએ છે તેનું નિરીક્ષણ કરવું પડે છે ઉત્પાદનનો વેચાણનો, આયાત નિકાસનો, જથ્થાનો કે છુટક વેચાણનો છે તે પ્રકાર નક્કી કરવો પડે છે અને તે વ્યાપાર માંથી બૌરોઅર ધિરાણ રકમ ભરપાઈ કરી શકશે કે કેમ તે નક્કી કરવું પડે છે.

c. Security (જામીનગિરી)

બેંક ધિરાણની સામે બેંકે બૌરોઅર પાસેથી જામીનગિરી તરીકે કોઈપણ મિલકત લેવી પડે છે. તે મિલકત સ્થાવર/જંગમ, સોનાના અથવા ચાંદીના દાગીના અન્ય વસ્તુઓ, દસ્તાવેજો, વિમા પોલીસી વગેરે હોય શકે જેના પર બેંક કબજો મેળવી શકતી હોય છે. આ કબજો મેળવા માટે બેંકે ગિરો દસ્તાવેજ કરાવો પડે છે. જામીનગિરી માટે જે પણ મિલકત મુકવામાં આવે તેની બજાર કિંમત સ્થિર હોવી જોઈએ તેમજ તેની માલિકી આસાનીથી તબદિલ થઈ શકે તવી હોવી જોઈએ તે ઉપરાંત બેંકે ધ્યાન રાખવું પડે છે કે ધિરાણની કિંમત કરતા મિલકત કે વસ્તુની કિંમત વધારે હોવી જોઈએ. જેથી જો બૌરોઅર ધિરાણ ભરપાઈ કરવામાં નિષ્ફળ રહે તો બેંક આ વસ્તુ કે મિલકત નિકાલ કરી ધિરાણની રકમ વસૂલ કરી શકે છે.

d. Location of Business (વ્યાપાર-સ્થળ)

ધિરાણ આપતી વખતે વ્યાપાર-સ્થળ ક્યા આવેલ છે તે જાણવું જરૂરી છે. કારણ કે વ્યાપારની સફળતા/નિષ્ફળતા તેના સ્થાન પરથી નક્કી થાય છે. વ્યાપારના પ્રકાર પરથી વ્યાપાર-સ્થાન નક્કી કરવામાં આવે છે.

e. Liquidity (તરલતા)

ધિરાણ આપતી વખતે બેંકે તે ધ્યાન રાખવું કે ધિરાણ આપેલ રકમ લાંબા સમય સુધી રોકાયેલ ન હોવી જોઈએ સામાન્ય રીતે ધિરાણ આપેલ રકમ લાંબા સમય માટે હોય પણ ટૂંકા સમય માટે આપેલ હોય તો સમયસર વસૂલ કરવા માટે બેંકે કરાર મુજબ તાત્કાલિક ધોરણે પગલા લેવા જોઈએ.

f. Analysis of Financial statements (નાણાકીય પગલાનું નિરિક્ષણ)

ધિરાણ આપતા પેલા બેંક ધિરાણ લેનારની નાણાકીય પગલાનું નિરિક્ષણ કરવાનું હોય છે. તે પગલામાં નફા-નુકસાન ખાતુ વ્યાપાર અને ઉત્પાદન ખાતુ, પાકુ સરવૈયુ નો સમાવેશ થાય છે તે ઉપરાંતમાં રોકડ પ્રવાહનું પગલું પણ જોવું પડે છે. પાકા સરવૈયામાં નાણાકીય પગલાતેમજ તેની સંપત્તિ અને જવાબદારી જોવા મળે છે. પાકા સરવૈયા બે ભાગ પડે છે. એક ભાગમાં સંપત્તિ તેમજ જવાબદારી બીજા ભાગમાં પેઢીનું વ્યાજ જોવા મળે છે. સરવૈયાની બંને બાજુ સરખી આવી જોઈએ વ્યાપાર તેમજ ઉત્પાદન ખાતુ એક ચોક્કસ સમયનું બનાવવા માં આવે છે તેમજ નફા-નુકસાન ખાતુ પણ જેમાં પેઢીની તમામ આવક-ખર્ચ, અને ચોખો નફો-નુકસાન કેટલા સમય માટે થયો તે દેખાડવામાં આવે છે. રોકડ નું પગલું પાકા સરવૈયા અને નફા-નુકસાન ખાતા પરથી બનાવવામાં આવે છે જેમાં ભંડોળ કેટલું આવે છે અને કેટલું જાય છે તે દેખાડવામાં આવે છે.

આ તમામ નાણાકીય પગલાનું નિરિક્ષણ કરતા પેઢીની પરિસ્થિતિ શું છે તે જાણી શકાય છે.

g. Classification of Assets and Liabilities (સંપત્તિ તેમજ જવાબદારીનું વર્ગીકરણ)

□ Assets (સંપત્તિ) : વ્યાપાર પેઢીમાં જે વસ્તુ પેઢીની માલિકીની હોય તે પેઢીની સંપત્તિ કહેવાય છે. આ સંપત્તિ ચાર પ્રકારની હોય.

◇□ વર્તમાન સંપત્તિ ◇□ સ્થાયી સંપત્તિ ◇□ પરચુરણ મિલકત ◇□ છુપાયેલી મિલકત

◇ વર્તમાન સંપત્તિ (Current Assets) : વર્તમાન મિલકત પેઢીની ચાલતી મિલકત હોય છે. જેમકે રોકડ તે પેઢીને ચલાવવા માટે અને સંચાલન કરવા માટે ઉપયોગી બને છે. રોકડ સિવાય અન્ય મિલકતો માં બિલ્સ (Bills) કે જેમાં દ મહિના માટે અથવા ઓછા સમય માટે નાણા રોકાયેલા હોય, અગાઉથી ભરપાય કરેલ ખર્ચો, માલ, વધારાનાં પડેલ સાધનો, રોકાણ, મૂળી, તેમજ બેંક-બેલેન્સનો સમાવેશ થાય છે. આ મિલકત વર્તમાન/સ્થાયી છે તે તેના વપરાશ પરથી નક્કી થાય જેમકે કોઈપણ મશીન હોય તો તે સ્થાયી મિલકત છે પરંતુ તે મશીન જે ભાગમાં મુકેલ હોય તે વર્તમાન મિલકત છે જે જામીનગીરીઓ બજારમાં વેચી શકાય તે વર્તમાન મિલકત ગણાય. આ મિલકતના કારણે વ્યાપારની પરિસ્થિતિ નો અંદાજો લઈ શકાય. આ મિલકત અગત્યની છે.

◇ સ્થાયી મિલકત (Fixed Assets) : સ્થાયી મિલકત કાયદેસર કહી શકાય તેવી વસ્તુઓની વ્યાખ્યા માં આવે છે. તે મુલ્યવાન હોય છે અને વ્યાપારમાં લાંબા સમય માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકાય જેમકે જામીન, મકાન, મશીન, ફર્નીચર, બાંધકામ વગેરે આ મિલકતનો ઉપયોગ લાંબા સમય માટે ઉત્પાદન તેમજ સેવા આપવા માટે થતો હોય છે. આ મિલકતનું આયુષ્ય, મિલકતના પ્રકાર, તેમજ તેના ઉપયોગ પરથી નક્કી થતું હોય છે. જેમકે જામીન નું આયુષ્ય કદી ઘટતું નથી તેના અસ્તિત્વ હંમેશા રહે છે. પણ મશીનનું આયુષ્ય તેના પ્રકાર અને વપરાશ મુજબ ઘટતી હોય છે અને

આ તમામ વ્યવહાર પાકા સરવૈયા, નફા-નુકસાન ખાતું, તેમજ વ્યાપાર ખાતામાં અસર દેખાડવી પડે છે.

◇ પરચુરણ મિલકત (Miscellaneous Assets) : જે મિલકત સ્થાયિ કે વર્તમાન મિલકતની વ્યાખ્યામાં ન આવતી હોય તેને પરચુરણ મિલકત તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. જેમકે અન્ય કંપની માં રોકાણ દ મહિના વ્યાપાર/ઉત્પાદનને સીધી રીતે અસર કરતી નથી.

◇ છુપાયેલી મિલકત (Intangible Assets) : આ મિલકત અદૃશ્ય હોય છે. પરંતુ વ્યાપારમાં લાંબા સમય માટે તેનું મુલ્ય હોય છે. જો વ્યાપાર બંધ થઈ જાય કે પેઢીનું અસ્તિત્વ ન રહે તો તેની આ મિલકતની કોઈપણ મૂલ્ય રહેશે નહિ. આ મિલકતમાં - Good-Will, Trade Marks, Patents, , Copyright, Preliminary Expenses વગેરે નો સમાવેશ થાય છે.

આ મિલકતની ધિરાણ અંગે કોઈપણ મૂલ્ય ન હોય જેથી બેંક આ મિલકતનું મુલ્ય ઘટાડી નાખે છે.

□ Liabilities (જવાબદારીઓ)

જવાબદારીઓના પ્રકારો નીચે મુજબ પાડી શકાય.

◇ Permanent of Net Worth (કાયમી)

◇ Long Term Liabilities (લાંબા સમય માટે જવાબદારીઓ)

◇ Current Liabilities (ચાલુ જવાબદારીઓ)

◇ Contingent Liabilities (આકસ્મિક જવાબદારીઓ)

◇ કાયમી :- આ જવાબદારી કંપનીને કાયમી ધોરણે રહેતી હોય છે. તે કંપનીને સંપત્તિ તેમજ અદૃશ્ય મિલકતમાંથી બાદ થતી હોય છે. તેના કારણે કંપનીની જરૂરીયાતો પૂરી થતી હોય છે.

◇ લાંબા સમયની :- આ જવાબદારી ટુંકા સમય માં કે ૧ વર્ષમાં ભરપાઈ ન થાય જેમકે ધિરાણની રકમ, લોન, ડીબેન્યર, બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ, ફીક્સ ડીપોઝીટ વગેરે. આ જવાબદારી ભવિષ્યમાં ભરપાઈ કરવા માટે ના વાયદાઓ છે જેમકે ડીબેન્યર તેની મુદત પુરી થયા બાદ જ પાકે ત્યાર બાદ તેની રકમ ચુકવવી પડે છે. આ જવાબદારીઓ સ્થાપિત મિલકત જેમકે પ્લાન્ટ, મશીનરી, ફર્નીચર, ફીક્ચર્સ વિગેરેને લગતી હોય છે.

◇ ચાલુ જવાબદારી :- આ જવાબદારીની વ્યાખ્યા એવી સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે તે એકાદ વર્ષના ગાળા દરમ્યાન પૂર્ણ થઈ જવી જોઈએ અને તેને પૂર્ણ કરવામાટે પેઢીએ પોતાના ચાલુ મિલકતનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. ચાલુ જવાબદારીનું પ્રમાણ લાંબી જવાબદારીના પ્રમાણના આધુ હોય તેના પ્રકાર ઓછા સમય માટેનું ધિરાણ, લેણદારો,

ખર્ચની ઉધાર, રકમ, લાંબા સમય માટેના ધિરાણ તેમજ ડીબેન્ચર નું વ્યાજ, મજૂરી તેમજ પગાર જે બાકી રહેતા હોય, ડીવીડન્ડની રકમ, પ્રોવીડંડ ફંડની રકમ, આવક તેમજ વેચાણ કરની રકમ, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આ તમામ રકમ એકાદ વર્ષના ટુકા ગાળામાં જ ભરપાઈ કરવી પડે છે, જે એક પેઢીની જવાબદારી છે.

◇ આકસ્મિક જવાબદારી :- આ જવાબદારી, સરવૈયામાં સરવૈયુ બનાવતી વખતે દેખાડવામાં આવતી નથી કેમકે તે આકસ્મિક હોય છે જે ભવિષ્યમાં ગમે ત્યારે ઉત્પન્ન થઈ શકે છે અથવા થઈ શકતી નથી તેથી તેનો ઉપયોગ હાલમાં થઈ શકતો નથી.

આ જવાબદારીના પ્રકારમાં બાકી રહેતી જામીનગિરી તરીકેની જવાબદારી, કર્મચારીઓને આપવામાં આવી ગ્રેયુએટી સ્કીમની રકમ, અધુરા દાવા, ધિરાણ ખત, જામીનગિરી ખત, જે બેંકને કંપની વતી આપવામાં આવેલ હોય વગેરે. આ બધી જવાબદારી ઓ પાકા સરવૈયામાં આવતી નથી પરંતુ પાકા સરવૈયાના અંતમાં યાદી તરીકે દર્શાવવામાં આવે છે. પાકુ સરવૈયુ જોતા બેંક અધિકારી આ જવાબ-દારીને ઉપેક્ષા કરી શકતો નથી.

□ Ratio Analysis : (ગુણોત્તર પૃથક્કરણ) : ગુણોત્તર આંકડાકીય રીતે કારણ અને તની અસર વચ્ચેના સંબંધો આપવા માટે નુ એકમ છે. તેના થી કોઈપણ વ્યાપારી પેઢીનો વીકાસ જાણી શકાય છે. આ એકમ નો ઉપયોગ બેંક દ્વારા કંપની ની તમામ સ્થિતિ જાણવા માટે કરે છે. જેમકે તેની કાર્યદક્ષતા, નાણાકીય અને ત્યારબાદ ધીરાણ આપે છે. ગુણોત્તર પૃથક્કરણ કરતી વખતે બેંકે કંપની ના નીચે મુજબના તમામ નાણાકીય પત્રકો મેળવી લેવા જોઈએ.

- ◇ તમામ મિલકત દર્શાવતું, પાકુ સરવૈયુ (Balance Sheet Including Various Schedules relating to assests)
- ◇ જવાબદારીઓ (Liabilities)
- ◇ વ્યાપાર, ઉત્પાદન, નફા-નુકશાન ખાતું (Trading Manufacturing & Loss Account)
- ◇ ઓડીટરના રીપોર્ટ (Report of Auditors)
- ◇ ડાયરેક્ટરના રીપોર્ટ (Report of Director)
- ◇ આકસ્મિક જવાબદારીઓની માહિતી (Details of Contingent Liabilities)
- ◇ ચાલુ જવાબદારીઓની માહિતી (Details of Current Liabilities)
- ◇ જુના પડતર માલ, તેમજ વસુલન થઈ શકે તવી તેમજ વાંઘા વાળી લેણી રકમ, અને કંપની દ્વારા આપવામાં આવેલ ધીરાણની રકમ લાંબા સમય માટે. (Details of old or obsolete stocks, unrecoverable on disputed debts and advance give by the company on along term basis)

□ બેંક માટેના મહત્વના ગુણોત્તર :- (Important Ratio for Bankers)

નીચે મુજબના ગુણોત્તર બેંક માટે મહત્વના છે.

◇ તરલ ગુણોત્તર (Liquidity ratio)

◇ સુરક્ષા ગુણોત્તર (Leverage or solvency ratio)

◇ નફાનો ગુણોત્તર (Profitability ratio)

◇ કાર્યક્ષમતા ગુણોત્તર (Activity ratio)

◇ તરલ ગુણોત્તર (Liquidity Ratio) :- પ્રામાણિક સંસ્થા પોતાનું રોજબરોજનું કાર્ય ખુબજ સેહલાઈ થી કોઈપણ પ્રકારની નાણાકીય ખર્ચ વગર ચલાવી શકે છે. તે માટે પઢીએ ચાલુ નાણાની તરલતા જાળવવી પડે છે. કંપનીની લાંબા સમયની જવાબદારીઓ લાંબા સમયના ભંડોળ દ્વારા મેળવી શકાય છે. જ્યારે ચાલુ જવાબદારી (રોજબરોજની જવાબદારી) પુર્ણ કરવા માટે ચાલુ કિંમતની જરૂર પડે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો ચાલુ મિલકત ચાલુ જવાબદારી કરતા વધારે હોવી જોઈએ. ચાલુ ગુણોત્તરનું પ્રમાણ ૧.૩૩ નક્કી કરવામાં આવે છે. જેથી ચાલુ મિલકત ચાલુ જવાબદારી કરતા વધારે હોય છે અને પેઢીમાં ટકા સમય માટેની Liquidity (તરલતા)ની સંભાળ કરી શકાય છે.

◇ Current Ratio (ચાલુ ગુણોત્તર) : ચાલુ ગુણોત્તર મેળવવા માટે નીચે મુજબના સુત્ર (Formula)નો ઉપયોગ કરવો પડે છે.

ચાલુ મિલકત (Current Assets)

ચાલુ જવાબદારી (Current Liabilities)

આ ગુણોત્તર સંસ્થાની નાણાકીય પરિસ્થિતિ સૂચવે છે અને તે ઉપરાંત લેણદાર પાસેથી મળતી રકમ ટુંક સમયમાં કઈ રીતે મેળવી શકાય છે, તે પણ સૂચવે છે. ચાલુ ગુણોત્તર ટુંક સમયના દેવાદારોનું પ્રમાણ સૂચવે છે. જો ચાલુ ગુણોત્તર એક કરતા વધારે હોય તો તેવું સૂચવે છે કે ચાલુ જવાબદારી, ચાલુ મિલકત સામે ભરપાઈ કરી શકાય છે. જો ગુણોત્તર એક હોય તો ભરપાઈ સંતોષકારક રીતે થઈ શકે છે અને જો એક કરતા ઓછી હોય તો સંસ્થા ચાલુ જવાબદારી ભરપાઈ કરી શકતી નથી. જો સંસ્થાનો ચાલુ ગુણોત્તર વધુ હોય તો તેને હરિફાઈની સ્થિતિ વધે છે. ખુબજ ઉચ્ચ ગુણોત્તર પણ સારો નહિ કારણકે તે સૂચવે છે કે ભંડોળ ખુબજ ઓછા ઉપયોગમાં આવે છે. લાંબા સમયની જવાબદારીઓ ચાલુ જવાબદારીઓ કરતા વધારે કીમતી હોય છે. કારણ કે લાંબાસમયની જવાબદારીઓ ઉપર વ્યાજ અને ડીવીડન્ડની રકમની જવાબદારી હોય છે. ચાલુ ગુણોત્તર માટે કોઈ ખાસ નિયમ છે નહિ અને તેને ચાલુ મિલકતના સંદર્ભમાં જોવા જોઈએ. ચાલુ મિલકત ની Liquidity જેટલી ઉચી હોય, ચાલુ જવાબદારીનો હાંસ્યો એટલો જ નાનો હોય છે.

- ◇ Quick or Acid test Ratio : આ ગુણોત્તરની ગણતરી કરવા માટે નીચે મુજબનો Formula (સૂત્ર) નો ઉપયોગ કરવો પડે છે :-

Quick Assets (Current Assets-Inventory and Prepaid Expenses)

Quick Liabilities (Current Liabilities - Overdraft or Cash Credit Facilities)

આ ગુણોત્તર પેઢીની ક્ષમતા તાત્કાલિક જવાબદારીઓ પૂરી કરવા સૂચવે છે. આ ગુણોત્તર જો વધુ હોય તો તે સંતોષકારી કહેવાય છે કારણ કે તેની રોકડ રકમથી નાની સમયની જવાબદારી સંતોષકારક રીતે ભરી શકાય છે. પરંતુ અમુક સંસ્થાઓ એવું નથી માનતી કે તેનો ગુણોત્તર હોય તે સંતુષ્ટકારી છે કારણકે તે ગુણોત્તર (:) કરતા ઓછો હોય તો પણ રોકડ રકમનો સંચાલન ખુબ જ સહેલાયથી કરી શકતી હોય છે. આ ગુણોત્તર સંસ્થાની લીકવીડીટી તેમજ તેનું સ્થાન એક ચોકકસ સમયથી સમય માપવા માટે ખુબજ મહત્વનું છે પણ જો દેવાદાર પાસેથી મળતી રકમ તેમજ રોકડ વેચાણ અને ખર્ચમાં ઉચ્ચ-નીચ થાય તો કંપનીના સ્થાનમાં પણ ઉચ્ચ નીચ આવશે.

- ◇ Working Capital Turnover Ratio : આ ગુણોત્તર મેળવવા માટે નીચે મુજબની Formula (સૂત્ર)

Net Sales

Net Working (Capital Current Assets - Current Liabilities)

પેઢીમાં કરેલું ભંડોળ ત્યાં વ્યાપાર માટે વપરાય છે તે આ ગુણોત્તર દ્વારા જાણી શકાય છે. કોઈપણ પેઢીને વ્યવસ્થિત રીતે ચાલવામાટે ભંડોળની આવશ્યકતા હોય છે, જેથી તે રોજ-રોજના કાર્યો સહેલાઈથી કરી શકે છે. આ ગુણોત્તરથી તે પણ જાણી શકાય છે કે પેઢી વધારે પડતું કે ઓછું વ્યાપાર કરે છે. જ્યારે પેઢી પાસે રોકડના સ્ત્રોતો ઓછા હોય તો તે વધારે પડતું વ્યાપાર કરતી હોય છે. તેના કારણે પેઢી પોતાનો વાયદા પુરા કરવા ખુબજ મુશ્કેલીનો સામનો કરે છે. તેવા સમયે તને લાંબા સમયના ભંડોળ ઉભા કરવા પડતા હોય છે જો લેણદારની સંખ્યા માં વધારો થાય તો બેંક પાસેથી ધિરાણ લેવું પડતું હોય છે અને આવા સમયના ઘણી વખત પેઢી અચાનક બંધ થઈ જાય છે. જેથી બેંકે આવી પરિસ્થિતિનું ધ્યાન રાખવું જોઈએ. જો પેઢી પોતાના ભંડોળનો વ્યવસ્થિત રીતે ઉપયોગ ન કરે તો તેને Under Trading કહેવાય છે.

- ◇ Leverage or Solvency Retio (સુરક્ષા ગુણોત્તર) : પેઢીનો આ ગુણોત્તર લાંબા સમય માટે હોય છે અને તેના જુદા-જુદા પ્રકારો નીચે મુજબ છે-
- ◇ Debt- Equity Ratio : આ ગુણોત્તર મેળવવા માટે નીચે મુજબની Formula નો ઉપયોગ કરવો પડે છે.-

Term Liabilities

Tangible Net worth (Net Worth - Intangible Assets)

આ ગુણોત્તર દ્વારા આપણે પેઢીની લાંબા સમય માટેની જવાબદારીઓ જાણી શકીએ છેએ જેમાં Share Capital and reserves માંથી અદ્રશ્ય મિલકત જેમકે Good will, Patent, Copy right, વગેરે બાદ કર્યા પછી મળતા હોય છે. કરજો એટલે કે લાંબા સમય માટેની જવાબદારીઓનો ગુણોત્તર બેંક દ્વારા મેળવવામાં આવે છે. આ ગુણોત્તર જેટલો ઉચ્ચ હોય, લાંબા સમયની જવાબદારી ભરપાઈ કરવા માટે તેટલી મુશ્કેલી નો સામનો કરવા માટે કોઈ પણ પેઢીનો ચાલુ ગુણોત્તર તેમજ Liquidity ગુણોત્તર સારો હોય શકે પણ જો તે ધિરાણના ભંડોળ માથી ઓલ હોય તો વ્યાજ ભરવામાં મુશ્કેલી પડે છે. આવા સમયમાં પેઢીના નફા પર અસર પડશે.

- ❖ Total Indebtedness Ratio : આ ગુણોત્તર મેળવવા માટે નીચે મુજબની Formula નો ઉપયોગ કરવો પડે છે.

$$\frac{\text{Total Outside Liabilities (Term+Current Liabilities)}}{\text{Tangible Net Worth (Net Worth - Intangible Assets)}}$$

આ ગુણોત્તર દ્વારા પેઢીની બહારની તમામ જવાબદારીઓ અને અદ્રશ્ય મિલકત વચ્ચેના સંબંધોની સ્થિતિ માગી શકાય છે. તેના કારણે પેઢીની Solvency (સંધ્વરતા) ખુબજ સારી રીતે જાણી શકાય છે. બેંક દ્વારા આનો ગુણોત્તર પદ નક્કી કરવામાં આવેલ છે પણ કોઈ પ્રમાણિક ગુણોત્તર મળેલ નથી

- ❖ Fixed Assets Coverae Ratio : આ ગુણોત્તરની ગણતરી કરવામાટેની નીચે મુજબની Formula નો ઉપયોગ કરવો પડે છે.

$$\frac{\text{Net Fixed Assets (After Deducting Depreciation)}}{\text{Long Term Debts Secured By Fixed Assets}}$$

આ ગુણોત્તર મેળવવા માટે સૌ પ્રથમ ચોખ્ખી મિલકતમાંથી ઘસારો બાદ કરવો પડે ત્યારબાદ લાંબા સમયથી લેણી રકમ જેની સામે સ્થાવર મિલકત મુકેલ હોય તેની સાથે ભાગવા પડે છે. આ ગુણોત્તર આપણે જાણી શકીએ છીએ કે સ્થાવર મિલકતની કિંમતની સામે ભરપાઈ થઈ શકે છે કે કેમ, આવ સંજોગોમાં સ્થાવર મિલકતની કિંમત હંમેશા ઉચી હોવી જોઈએ જો જંગલ મિલકતના ગુણોત્તર બે હોય તો એવું જણાશે કે લેણી રકમ તો મિલકત ૫૦% વેચાઈ તો પણ ભરપાઈ થઈ શકેશે.

- ❖ Proprietary Ratio : આ ગુણોત્તર મેળવવા માટે નીચે મુજબની Formula નો ઉપયોગ થાય છે.

$$\frac{\text{Capital Or Share Holder's Fund}}{\text{Total Tangible Assets}} \times 100$$

આ ગુણોત્તર દ્વારા પેઢીની ભાગીદાર, શેરહોલ્ડર કે માલિકે આપેલ અદ્રશ્ય મિલકત સામે કેટલી મુડી રોકેલ છે એની ટકાવારી જાણી શકાય છે. જેટલો ગુણોત્તર ઉચો હોય

પેઢીની નાણાકીય પરિસ્થિતી એટલીજ મજબુત હોય જો ગુણોત્તર નીચો હોય તો તેનો મતલબ એ છે કે પેઢી પાસે માલિકી ભંડોળ ઓછો છે અને ધિરાણથી રાહે ભંડોળ વધારે છે.

- ◇ Profitability Ratios : આ ગુણોત્તર દ્વારા પેઢીની આવક અને કામગિરીમાં વપરાતી રકમમાં થી વધતી રકમ જાણી શકાય છે. આ ગુણોત્તર નફો મેળવવા માટેના સ્ત્રો તો કયા કયાં છે. તેના આધારે ગણતરી કરી શકાય છે. જેમકે, વેચાણ કુલ મુડી વગેરે.
- ◇ Gross Profit & Net Profit Ration : : આ ગુણોત્તર નીચે મુજબની Formula દ્વારા મેળવી શકાય છે.

$$\text{Net Profit Ration} = \frac{\text{Gross Profit}}{\text{Net Sales}} \times 100$$

$$\text{Net Profit Ratio} = \frac{\text{Net Profit}}{\text{Net Sales}} \times 100$$

કુલ નફો એટલે કે વેચાણની કિંમત માં વધારે મળેલ કુલ રકમ વેચાણની કિંમત એટલે કે જે ભાવે માલ વેચાણો હોય તે માલની કિંમતમાં માલનો ઉત્પાદન કરવા માટેનો ખર્ચ શામિલ થઈ જાય છે ચોખો નફો એટલે કે જેમાં માલની કિંમત તે ઉપરાંત અન્ય ખર્ચ વેચાણ માટેના અને વેટ માટેના કર સામિલ હોય ત્યારબાદ જે વેચાણ માટની કિંમત નક્કી કરવામાં આવે અને જે નફો થાય તે ચોખો નફો, કર ની રકમ ચુકવતા પહેલા અથવા ચુકવ્યા બાદ ગણી શકાય છે. કુલ નફો અને ચોખા નફાનો ગુણોત્તર પેઢીની આવક બાબતે માહિતી આપે છે. આ નફાનો થોડો ભાગ પેઢી માં ફરીવાર રોકાણ તરીકે મુકવામાં આવે છે.

- ◇ Operating Profit Ratio : આ ગુણોત્તર મેળવવા માટે નીચે મુજબની Formula નો ઉપયોગ થાય છે.

$$\text{Operating Profit} \times 100$$

$$\text{Net Sales}$$

Operating Ratio નફાનો હાસ્યો Operating કરતી વખતે સૂચવતુ હોય છે. ઘણી વખત પેઢી અમુક વધુના કાર્યો લેતી હોય છે જેના કારણે તેને વધુ નફો મળતો હોય છે. આ ગુણોત્તર દ્વારા આપણે જાણી શકીએ છીએ કે પેઢી તેની મુખ્ય કામગીરી પર વધુ સમય માટે ટકી શકે છે. કિંમત ઉપરાંતનો આ ગુણોત્તર ઉચો હોય તો પેઢીની હરિફાઈમાં સ્થાન સારુ છે અને જો નીચો હોય તેનુ હરિફાઈ સ્થાન નીચુ હોય છે. જેમાં તેને વેચાણનુ પ્રમાણ વધારવા માટે માલનુ વેચાણ કિંમત ઓછી કરવી પડે છે. જો પેઢીનો આ ગુણોત્તર ઘટતો જાય તો બેંકે ખુબ જ સમજી-વિચારી ને પેઢી ને વેચાણ આપવું જોઈએ.

- ◇ Return On Investment Ratio : આ ગુણોત્તર શોધવા માટે નીચે મુજબની Formula નો ઉપયોગ થાય છે.-

$$\frac{\text{Return}}{\text{Investment}} \times 100$$

$$\frac{\text{Net Profit Before Tax} + \text{Interest On Term Loans} + \text{Debenture Interest}}{\text{Net Worth of Share holder's Term Liabilities}} \times 100$$

આ ગુણોત્તર પેઢીના રોકાણ પર મળતા નફાના ટકાને સુચવે છે. આ નફામાં કર પહેલાનો ચોખો નફો ધિરાણ તેમજ Debentures પર ભરપાઈ થતા વ્યાજ નો સમાવેશ થાય છે. રોકાણમાં શેર હોલ્ડરના ભંડોળ ના સમાવેશ થાય છે. આ ગુણોત્તર દ્વારા લાંબા સમયના ભંડોળમાંથી કેટલો નફો પેઢીએ મેળવેલ છે તે જાણી શકાય છે અને તે ઉપરાંત લાંબા સમય પછી આ રકમ ભરપાઈ થઈ શકશે કે કેમ તે જાણી શકાય છે.

- ◇ Return on Proprietor's Fund/ Net Worth Ratio : આ ગુણોત્તર મેળવવા માટે નીચે મુજબની Formula નો ઉપયોગ થાય છે.

$$\frac{\text{Net Profit after tax}}{\text{Proprietor's Funds / New Worth}} \times 100$$

આ ગુણોત્તર દ્વારા માલિક શેર હોલ્ડર્સ ભાગીદારોએ રોકેલ ભંડોળ પર કેટલો નફો પેઢીએ મેળવેલ છે તે જાણી શકાય છે. માલિકી ભંડોળમાં જે રકમ માલિક દ્વારા રોકાણ કરવામાં આવેલ હોય તે ઉપરાંત વધતા નફાને ફરીવાર પેઢીમાં રોકેલ હોય તેનો સમાવેશ થાય છે. આ ગુણોત્તર ખુબજ મહત્વનો છે કારણકે તેના દ્વારા માલિક શેર હોલ્ડર્સ તેમજ ભાગીદારી પેઢી ચલાવી શકશે કે કેમ તે નક્કી કરી શકાય છે. જો તેને એવું લાગે કે રોકાણ બીજા કોઈ રીતે કરવાથી વધુ નફો મળે છે તો તેઓ તે રીતે તરફ જઈ શકે છે, જેથી નફાનો દર જે ભંડોળ માંથી આવે છે તે ખુલી બજારમાં જાહેર કરવા જોઈએ.

- ◇ Activity Ratio : આ ગુણોત્તર દ્વારા પેઢીની કામગીરીની ઈચ્છા જાણી શકાય છે. તેમજ પેઢીની જરૂરીયાતો ખાસ કરીને રોકડની જરૂરીયાત જાણી શકાય છે.
- ◇ Inventory Turnover Ratio : આ ગુણોત્તર મેળવવા માટે નીચે મુજબની Formula નો ઉપયોગ થાય છે.

$$\frac{\text{Cost of Goods Sold}}{\text{Average Stock (average of Opening and closing Balance)}}$$

આ ગુણોત્તર દ્વારા પેઢીનો કેટલો માલ કેટલી ઝડપથી વેચાય છે તે જાણી શકાય છે. જો આ ગુણોત્તર ઓછા હોય તો માલનો સંચય છે અને પેઢી ખુબજ સરસ રીતે ધંધો કરે છે અને જો નીચો ગુણોત્તર હોય તો પેઢી નો ધંધો સારો નથી અને માલનુ રોકાણ ખુબ મોટા પ્રમાણમાં રહેતુ હોય છે. જો ગુણોત્તર ઘટતો જાય તો વેચાણ ઘટતુ જાય અને માલ નુ રોકાણ વધતું જાય પરંતુ જો રોકાણ ઓછુ થાય તો તેના કારણે પેઢીને વધુ નફો થતો હોય છે.

- ◇ Debtors Turnover Ratio : આ ગુણોત્તર મેળવવા માટે નીચે મુજબની Formula નો ઉપયોગ થાય છે.

$$\frac{\text{Bills Receivable} + \text{Sundry Debtors}}{\text{Annual Credit Sales}} \times 365$$

આ ગુણોત્તર દ્વારા પેઢી કેટલા સમય સુધી વેચાણ માલની કિંમત વસુલ કરી શકે છે. તે જાણી શકાય છે એટલે કે વેચાણ આપેલ માલ અને મળતી રકમ વચ્ચે નો સમય ઉદાહરણ તરીકે જો ગુણોત્તર ૩૦ દીવસ હો, તો તેનો મતલબ તે છે કે દેવાદારો કંપનીના બીલ ૩૦ દીવસ પછી ચુકવે છે. જો આ ગુણોત્તર વધે તો ખાતે માંડેલ રકમ વધતી જાય અને જો આ ગુણોત્તર ઘટે તો ખાતે માંડેલ રકમ ઝડપથી વસુલ થાય છે અને નફાનુ પ્રમાણ વધે છે, તે ઉપરાંત વસુલાત કરવા માટે ઓછો ખર્ચ કરવો પડે છે, અને રોકાણ પર ઓછુ વ્યાજ ભોગવુ પડે છે.

- ◇ Creditor's Turnover Ratio : આ ગુણોત્તર મેળવવા માટે નીચે મુજબની Formula નો ઉપયોગ થાય છે.

$$\frac{\text{Bills Payable} + \text{sundry creditors}}{\text{Annual credit purchases}} \times 365$$

- ◇ Fixed Assets Turnover Ratio : આ ગુણોત્તર મેળવવા માટે નીચે ના સુત્રનો ઉપયોગ કરવો પડે છે.

$$\frac{\text{Annual sales}}{\text{Fixed Assets}}$$

આ ગુણોત્તર દ્વારા જાણી શકાય છે કે કંપની એ કેટલી ઝડપથી સ્થાવર મિલકતનો ઉપયોગ કરે છે, જો ગુણોત્તર વધે તો તેની ક્ષમતા ઓછી છે, અને તેના કારણે રોકાણ વધે ખર્ચ વધે અને પેઢીની નાણાકીય સ્થિતિ નબળી બને છે.

h. Limitations of the Ratio Analysis :- (ગુણોત્તર પૃથકકરણ ની મર્યાદા)

બેંક માટે ગુણોત્તર કંપનીની પરિસ્થિતિ જાણવા માટેના સાધનો છે જેથી બેંકને જાણવા મળે છે કે ધિરાણ આપવામાં આવેલ રકમનો ઉપયોગ શું થાય છે જેથી બેંકને ગુણોત્તર માટેનુ

માર્ગદર્શન મળી રહે છે. જો ગુણોત્તરનો ઉપયોગ ધ્યાન રાખી ન કરવામાં આવેતો તો બેંકને અવળે માર્ગે દોરી શકે છે ગુણોત્તરની મર્યાદાઓ નીચે મુજબ છે-

- ગુણોત્તરની ખરાઈ ખાતાની ચોકસાઈ પર નિર્ભર છે: (Reliability of Ratios Depends upon the accuracy of accounts) : ગુણોત્તરની ગણતરી પેઢીના ખાતા પર આધાર રાખે છે જેથી જો ખાતામાં ચોકસાઈ હશેતો ગુણોત્તર ખરો હોય છે જેથી બેંકે ખાસ ધ્યાનમાં તે રાખવું જોઈએ કે પેઢીના ખાતા તેમજ નાણાકીય વર્ગો Audit કરાવા જોઈએ અને ખાતામાં દશાવેલ મિલકત તેમજ જવાબદારીની રકમો ખરી હોવી જોઈએ.
- ખરો ન ગુણોત્તર મેળવવા માટે સમયસર ખાતામાં ફેરફાર કરવા જોઈએ (Ratio can be interpreted accurately, if change in taken into consideration) : ગુણોત્તર બે વસ્તુઓ વચ્ચેના સંબંધો દેખાડે છે જેથી ખરો ગુણોત્તર મેળવવા માટે બંને વસ્તુઓની કિંમતમાં જે તે સમયે ફેરફાર થતો હોય તે સમય-સમયે ફેરફારની અસર ખાતામાં દેખાડવી પડે છે.
- સંજોગોમાં ફેરફાર (Change in conditions) : ગુણોત્તરની ગણતરી કરતી વખતે કંપનની નાણાકીય સ્થિતિ, સામાન્ય સ્થિતિ અને સંજોગો તેમજ સ્થાનિક સંજોગોની અસર ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ.
- ગુણોત્તરની ગણતરી ખાતામાં દર્શાવ્યામાં આવતી બે વસ્તુઓ વચ્ચેના સંબંધો સમજી પછી જ કરવી જોઈએ. (Ratio should be interpreted after understanding the relationship between two items in a statement of account) : ગુણોત્તર ખાતામાં દર્શાવેલ બે વસ્તુઓના સંબંધ પર આધાર રાખતી હોય છે જેથી કોઈપણ ખાતુ માત્ર જોવાથી ગુણોત્તરની ગણતરી થઈ શકતી નથી પણ તે ખાતાનું વ્યવસ્થિત રીતે નિરીક્ષણ કરી સમજવું પડે છે. જેમકે વધતા માલની સામે વેચાણ કેટલું છે. તેનું નિરીક્ષણ કરવું પડે છે. ત્યારબાદ તેની પ્રમાણિકતા સમજી તેનો ગુણોત્તર મેળવી શકાય છે.
- ગુણોત્તર જુદા-જુદા મિલનસારની દ્રષ્ટિએથી થવું જોઈએ (Ratios should be looked with different approaches) : એક વર્ષ માટે એક ગુણોત્તર પર આધાર રાખી શકાતું નથી. તે ગુણોત્તરના જુદા જુદા મિલનસારનું નિરીક્ષણ પણ કરવું પડે છે. જેમકે ગુણોત્તરના ૧ જુથને ૧ વર્ષમાં અન્ય વાક્યોના ગુણોત્તરના જુથો સાથે સરખાવું પડે છે.

૪.૯ બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા ધિરાણ આપવા સામેના નિયંત્રણો :

બેંકની મુખ્ય કામગીરી ધિરાણ આપવાની છે. પરંતુ તેની ધિરાણને લગતી અન્ય કામગીરી પણ કરવી પડે છે. જેમકે ધિરાણ માટેનું સંચાલન તેમજ તેની કામગીરી પર દેખરેખ, વગેરે તે ઉપરાંત બેંકે ખાત્રી કરવી જોઈએ કે જે કારણ માટે ધિરાણ આપવામાં આવેલ છે તેને સદુપયોગ થાય છે કે તે ભંડોળ અન્ય કામગીરીમાં વપરાય છે. તે ઉપરાંત ધિરાણ સામેની જામીનગીરી પર નિરીક્ષણ રાખવું જોઈએ, તેમજ તેનું

રક્ષણ કરવું જોઈએ. તે ઉપરાંત ધિરાણ આપનાર સામે કરવામાં આવેલ કરારનું પાલન થાય છે કે કેમ તે નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ. દેખરેખ, નિરીક્ષણ અને સંચાલનની કામગીરીને નીચે મુજબ પ્રકારમાં સમજાવવામાં આવેલ છે.

a. Legal control : (કાયદાકીય નિયંત્રણ)

ધિરાણ પર કાયદાકીય નિયંત્રણ રાખવા માટે રિઝર્વ બેંક તેમજ બેંકની મુખ્ય કચેરી દ્વારા આપવામાં આવેલ સુચનાઓનું પાલન કરવું જોઈએ. તે ઉપરાંત ધિરાણ માટેની કાયદેસરની પ્રક્રિયાઓ જેમ કે યોગ્ય દસ્તાવેજ બનાવવા, ધિરાણ સામે યોગ્ય કામગીરી કરવી, કરાર ને અમલમાં રાખવો વગેરે કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ કરવા.

b. Physical Control : (ભૌતિક નિયંત્રણ)

ભૌતિક નિયંત્રણ એટલે કે ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલ જામીનગીરીનું નિરીક્ષણ કરવું તેમજ તેના તમામ ખાતા, વખાર, માલ, તેમજ ફેફ્ટરીનું નિરીક્ષણ કરી તે ધંધો યોગ્ય રીતે ચલાવે છે. તેની ખાત્રી કરવી.

c. Financial control : (નાણાકીય નિયંત્રણ)

નાણાકીય નિયંત્રણમાં ધિરાણ મેળવનારે તેનું રોકડ ખાતું તેમજ નાણા પત્રક બેંકમાં રજૂ કરવું પડે છે. જેના દ્વારા બેંક તેના નાણાના ઉપયોગ અંગે ખાત્રી કરી શકે છે.

□ OFF-site and on-site inspection and supervision : (સ્થળ તેમજ સ્થળ સિવાયની તપાસ) : ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિના ચોપડની તપાસ તેમજ નિરીક્ષણ સ્થળ પર અથવા સ્થળ સિવાય કરી શકાય છે. સ્થળ સિવાય એટલે કે બેંક ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિના સમય-સમયના પત્રકો બેંકના ટેબલે મંગાવેલ અને સ્થળ પરનું નિરીક્ષણ એટલે બેંક ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિના સ્થળે જઈ તેના ચોપડાનું નિરીક્ષણ કરે.

□ OFF-site supervision by Banks : સ્થળ સિવાયનું બેંક દ્વારા નિરીક્ષણ રિઝર્વ બેંક દ્વારા આ પ્રકારના નિરીક્ષણ માટે ઘણી પધ્ધતિઓ આપવામાં આવેલ છે. તેમજ બેંક પોતે ઘણી પધ્ધતિઓ અપનાવતી હોય છે. જેમકે ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિની કામગીરીનું નિરીક્ષણ કરવા માટે તે તેના સમયસમયના પત્રકો નિરીક્ષણ કરવા માટે મંગાવતી હોય છે.

□ Returns/statements submitted to the banks at the instance of Reserve Bank: (રિઝર્વ બેંકની સુચના મુજબ જુદા-જુદા પત્રકોની રજૂઆત): રિઝર્વ બેંકના નિયમ મુજબ જો ધિરાણની રકમ ૧ કરોડ અથવા તેનાથી વધુ હોય તો ધિરાણ મેળવનારે નીચે મુજબના પત્રકો બેંક સમક્ષ રજૂ કરવા પડે છે.

⇨ Quarterly Information System-Form I & II (ત્રિમાસિક માહિતી પત્રક પધ્ધતિ ફોર્મ I અને II) : ધિરાણ મેળવનારે તેની ચાલુ મિલકત તેમજ ચાલુ જવાબદારી અંગેનું ત્રિમાસિક માહિતી પત્રક બેંક સમક્ષ રજૂ કરવું પડે છે. જેમાં નફા તેમજ રોકડ બાદમાં રજૂ કરવામાં આવે છે. ત્રિમાસિક સમય પૂરો થતા પહેલા છ હપ્તા દરમિયાન

નફાની માહિતી તેમજ રોકડ રકમ દર અડધા વર્ષમાં એક જ વખત અડધુ વર્ષ પૂરુ થાય બે મહિના દરમિયાન દર્શાવવુ પડે છે.

◇ Half yearly operating and fund flow statement Form III : (છ માસિક ભંડોળને લગતા પત્રકો ફોમ III) : ધિરાણ મેળવનારે દર છ મહીને ફોમ ૩ માં તમામ વિભાગ અંગેની કાર્યવાહીને લગતી માહિતી આપવી પડે છે. તેમજ આખી કંપનીના ભંડોળને લગતા પત્રકો તમામ બેંકના જેની-જેની પાસેથી નાણાકીય સહાય મેળવી હોય તેની સમક્ષ રજુ કરવા પડે છે. આ પત્રકના બે ભાગ છે. (૧) કામગીરી પત્રક (૨) ભંડોળ પત્રક

◇ Annual review : (વાર્ષિક પત્રકો) : ધિરાણ મેળવનારે તેના તમામ ખાતાઓ વિગતવાર દર વર્ષે બેંક સમક્ષ રજુ કરવા પડે છે. જેમાં તેનુ નાણાકીય પત્રક, ઓડિટ કરેલ સરવૈયા સાથે આવતા વર્ષ માટે રજૂ કરવુ પડે છે. જેના દ્વારા બેંક કંપનીની આર્થિક પરિસ્થિતી અંગે જાણી શકે છે, તેમજ તે વર્ષની કામગીરી અંગે જાણી શકે છે. તે ઉપરાંત જો તેની કાઈ ખામી હોય તો તે અંગે માહિતી મેળવી ધિરાણ મેળવનારને તે અંગે સલાહ આપે છે અને તેના આવતા વર્ષની કામગીરી અંગે માહિતી મેળવી શકે છે.

◇ Monthly Statement of Selected Operational Data (નકકી કરેલ માસિક માહિતી પત્રકો) : ધિરાણ મેળવનારે સ્ટોક અંગે જે જામીનગીરી તરીકે મુકેલ હોય તેનુ માસિક માહિતી પત્રકનુ મુલ્યાકન નકકી કરવા મેળવત હોય છે. તે ઉપરાંત બેંક ઉત્પાદન, વેચાણ, ખરીદ તેમજ તેના દર અંગેના પત્રકો મેળવી તેનુ વિકાસનું પ્રમાણ નકકી કરતી હોય છે.

d. Control at Instance of Bank : (બેંકની તકેદારી મુજબનુ નિયંત્રણ) :

રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના માર્ગદર્શન હેઠળ બેંક ધિરાણ આપેલ નાણા પર નિયંત્રણ રાખતી હોય છે, તે ઉપરાંત બેંક પોતે પણ ધિરાણ આપવા અંગે ધિરાણ આપ્યા બાદ તેના પર નિયંત્રણ રાખવા અંગે જુદી-જુદી પધ્ધતિ અપનાવતી હોય છે. જેમકે મિલકતનુ વર્ગીકરણ, ધિરાણના નાણા અંગે માહિતી મેળવવી, ધિરાણ સુવિધા પર વિચારણા કરવી વગેરે તે ઉપરાંતશાખા તેમજ કચેરીને આપવામાં આવતી સ્ટેટમેન્ટ તેમજ પત્રકો મેનોટરીયલ ડિપાર્ટમેન્ટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે.

□ On-site supervision by banks : (બેંક દ્વારા સ્થાનિક તપાસ) : બેંક દ્વારા આપવામાં આવેલ ધિરાણ પર નિયંત્રણ કરવા માટે બેંક કંપનીના જુદા-જુદા વિભાગનુ નિરીક્ષણ નીચે મુજબ કરે છે.

◇ Inspection of goods, where the goods are pledged with bank : (બેંકની આડમાં મુકેલ માલ ની બેંક દ્વારા તપાસ) : જ્યારે માલ બેંકની આડમાં મુકેલો હોય, એવા સંજોગોમાં ગોડાઉન કાર્ડ દ્વારા બેંક માલની તપાસ કરે છે. જો તમામ માલની તપાસ કરવું શક્ય ન હોય તો જે માલ ખુબ જ કિંમતી હોય તેની તપાસ થતી

હોય છે તે ઉપરાંત બેંક એવી ખાત્રી કરે છે કે જે માલ બેંક માં ગીરો મુકેલ ન હોય તે ગોડાઉનમાં રાખવામાં આવતો નથી. કારણ કે તવામાલ પર વીમો ઉતરાવેલ હોતો નથી. તપાસ દરમિયાન માલની સાચવણી અંગે પણ ચકાસણી કરવી જોઈએ જેમકે કોઈપણ માલ બગડતો નથી કે ઢોળાતો નથી કે કેમ ? વગેરે જો આ માલની સંખ્યા ખુબ જ મોટી હોય તો માલની પ્રમાણિકતા તપાસવી જોઈએ, કારણકે ઘણી વખત માલની પ્રમાણિકતા ઓછી હોવાના કારણે તેની કિંમત પણ ઓછી હોય છે. એક કેસમાં એવું બનેલ હતું કે ડબ્બામાં પાણી હતું પરંતુ એવું કહેવામાં આવેલ હતું કે તેમા તેલ છે. જો આવા કોઈ સંજોગમાં બેંકને શંકા જાય તો બેંક તે માલનું નિરીક્ષણ તેમજ ચકાસણી કરવી જોઈએ. તપાસ કરતી વખતે નીચે મુજબની ખાત્રી કરવી જોઈએ.

- માલ પર આગ તેમજ ચોરીની સામે વીમો ઉતરાવેલ હોવો જોઈએ, તે વીમા પોલિસી સમયેસમયે રીન્યુ કરાવવી જોઈએ, તે પોલિસીમાં માલની પૂર્ણ કિંમત સમાયેલ હોવી જોઈએ તે વીમો બેંક અને ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિના નામે સંયુક્ત રીતે અથવા માત્ર બેંકના નામે હોવો જોઈએ.
- બેંક ના નામનું બોર્ડ ગોડાઉનની બહાર અથવા અંદર લગાડવું.
- ગોડાઉનના દરવાજે જે તાળુ મારવામાં આવે તેનો નંબર બેંકના ચોપડામાં નોંધાયેલ હોવો જોઈએ.
- માલનું મૂલ્યાંકન યોગ્ય રીતે થવું જોઈએ.

◇ Inspection of goods, where the goods are hypothecated to Bank: (બેંકમાં ગીરો મુકેલ માલ અંગેની તપાસ) : બેંકમાં ગીરો મુકેલ માલ અંગે તપાસ કરવા અંગે માલને માલપત્રક સાથે સરખાવવું જોઈએ. જો માલપત્રકની તારીખ અને તપાસની તારીખ સરખી હોય તો માલની તપાસ કરવી, બેંક અધિકારી માટે એક સહેલી કામગીરી બને છે જો તપાસની તારીખ અને પત્રકની તારીખ એકસરખી ન હોય તો માલની ચકાસણી કરવા માટે પહોંચ પ્રમાણેનો માલ જેનો વ્યવહાર થયેલ હોય તે મુજબ કરવી પડે છે. બેંક અધિકારીએ ધિરાણ મેળવનારના અન્ય ચોપડાઓ તેમજ ખાતાઓ તપાસ કરવા જોઈએ જેમકે જકાત ખાતું ખરીદઆ વેચાણ ખાતું, માલ ખાતું વગેરે આ તમામ ખાતા માલનું ખરું સ્થાન દર્શાવે છે. તે ઉપરાંત બેંક અધિકારીએ ખાત્રી કરવી જોઈએ કે બેંક પાસે ગીરો મુકેલ માલની કિંમત સંપૂર્ણ રીતે ભરપાઈ થયેલ છે જો કોઈપણ એવો માલ જાણવામાં આવે જેની ખરીદ કિંમત ચુકવેલ ન હોય, પરંતુ બેંક પાસે ગીરો હોય તો, બેંક જવાબદાર હોય તે ઉપરાંત ખરીદના બિલો ખરીદ કિંમત તેમજ ખર્ચની કિંમત અંગેના માલની કિંમતની બહાલ કરવા માટે તપાસવાં જોઈએ.

□ Stock Audit : (માલનો હિસાબ) : સ્ટોક ઓડિટ દ્વારા માલને ભૌતિક રીતે તેમજ તેની ખરી કિંમતની તપાસ કરી શકાય છે. તેમજ લેણદાર-દેવાદાર અંગેની માહિતી પણ મેળવી

શકાય છે. તે ઉપરાંત માલના વીમા તેમજ નોંધણી ખર્ચ અંગે સવિસ્તાર યાદીનો સમાવેશ સ્ટોક ઓડિટ થાય છે. માલનો ભૌતિક તપાસ શરૂ કરતા પહેલા બેંક અધિકારીઓ એ નીચે મુજબની કાર્યવાહી કરવી જોઈએ.

- ◇ માલ પત્રકમાં તમામ માહિતી હોવી જોઈએ જેમ કે શરૂઆતી મુડી, ખરીદ અને વેચાણ તેમજ ઉધાર માલની કિંમત.
- ◇ માલ પત્રકમાં માલની ખરીદ કિંમત અથવા બજાર કિંમત બે માંથી ઓછી હોય તે મુજબનું મૂલ્યાંકન હોવું જોઈએ.
- ◇ માલ પત્રકમાં દર્શાવેલ માલનું મૂલ્ય ધિરાણ મેળવનારના માલ રજીસ્ટરમાં દર્શાવેલ મૂલ્ય મુજબ હોવું જોઈએ.
- ◇ એવા માલની તપાસ કરવી જોઈએ, જે છ માસ કરતા વધુ સમય સુધી બહાર કાઢવામાં આવેલ ન હોય. જો આ અંગે કોઈપણ સંતોષકારક ખુલાસો ન આપવામાં આવે તો આવા માલની કિંમત રદ થવી જોઈએ.
- ◇ તમામ ચોપડાઓનો અભ્યાસ કરી ટર્નઓવર, તેમજ અન્ય વ્યવહારનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ.
- ◇ જો માલમાં વધુ પડતો ખરીદીના કારણે અથવા ઓછા વેચાણના કારણે વધારો જોવા મળે તો તે અંગે ખુલ્લાસા માંગવા.
- ◇ આ તપાસ ધિરાણ મેળવનારને જાણ કર્યા વગર થવી જોઈએ.

□ **સ્થાનિક તપાસ કરતી વખતે બેંક અધિકારીએ નીચે મુજબના મુદ્દા ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ :**

- ◇ માલ અંગેની તપાસ એવા અધિકારી એ કરવી જોઈએ જેને વ્યાપાર તેમજ માલ અંગેનું જ્ઞાન હોય.
- ◇ માલને સંગ્રહ કરવા અંગેના સંજોગો
- ◇ કાચા માલની કિંમત તેના બિલ સાથે અથવા બજાર કિંમત સાથે સરખાવવી.
- ◇ તમામ ચોપડાઓનું નિરીક્ષણ માલની ખરી કિંમત જણવા માટે કરવું.
- ◇ સ્ટોક રજીસ્ટર મુજબ અથવા માલના બિલ મુજબ દવા જેવા માલના એક્સપાયરીની તારીખની તપાસ કરવી.
- ◇ ગોડાઉનમાં રહેલ તમામ માલની રકમ ચુકવાય ગયેલી હોય તેની તપાસ કરવી જો કોઈપણ સંજોગો માં માલની કિંમત બાકી રહેતી હોય તો તે રદ કરવામાં આવે છે.
- ◇ વિભાગની કામગીરી અંગે તપાસ કરવી.
- ◇ માલની ઝડપથી બહાર નીકળે છે કે પડ્યો રહે છે તે અંગે તપાસ કરવી.

- Stock Audit Report : (માલના હિસાબનો રિપોર્ટ)
આ રિપોર્ટમાં નીચે મુજબની માહિતીનો સમાવેશ થવો જોઈએ.
- ◇ સ્ટોકપત્ર સાથે અન્ય ખાતાઓ સાથે સુમેળ કરવો.
 - ◇ ખોટા મૂલ્યાંકન પર ચર્ચા-વિચાર કરવો તેમજ ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી તે અંગેના ખુલ્લાસા લેવા.
 - ◇ માલ અંગે જુદી-જુદી વસ્તુઓની પ્રમાણિક કિંમત મેળવવી અને જો તેમાં ફેરફાર હોય તો તે અંગે ખુલ્લાસા માંગવા.
 - ◇ જો માલમાં જુની વસ્તુઓ જોવા મળે તો તેની ખરીદ તારીખ નોંધવી અને તેની ખરી કિંમત રદ કરવી.
 - ◇ કાચા માલ, માલનું સંચાલન તેમજ કિંમત નક્કી કરવા અંગે રિપોર્ટ લખવો.
 - ◇ દેવાદારો અંગે રિપોર્ટ લખવો અને તેનું મૂલ્યાંકન તેમજ નાણાકીય બેંક સાથેના સંબંધો જણાવવા માલ અંગેના દસ્તાવેજો તેમજ વીમાનું વર્ણન કરવું
- Supervision of Credit : (આપેલ ધિરાણ અંગે તપાસ) : બેંકે તપાસ દ્વારા ખાત્રી કરવી જોઈએ કે ધિરાણ મેળવનારે જે કાર્ય માટે ધિરાણ મેળવેલ છે. ધિરાણની રકમ તે કાર્ય માટે જ ઉપયોગ માં લેવાય છે કે કેમ? અને તેને બીજા અન્ય કામો માં કે વિકાસ માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવેલ નથી. તે જાણવા માટે બેંક બંધા ખાતાઓની તપાસ કરવી જોઈએ બેંકે તપાસ માટેના કારણો નીચે મુજબના છે.
- End use of Funds : (અંત સુધી ઉપયોગ થાય તેવું ભંડોળ) ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિએ ધિરાણની રકમ જે કાર્ય માટે આપેલ હોય તે કાર્ય માટે જ ઉપયોગમાં લેવાની રહે છે. પ્રોજેક્ટ ફાયનન્સિંગ બેંક (જે બેંક પ્રોજેક્ટ માટે ધિરાણ આપ તે) પાસેથી આ પ્રકારનું ધિરાણ મેળવીતી હોય છે. ભંડોળને કોઈપણ અન્ય રસ્તે વાળવું જોઈએ અથવા અન્ય કારણસર તે ભંડોળના ભાગનો ઉપયોગ કરવો નહિ. Diversion of funds (ભંડોળને અન્ય રસ્તે દોરતું) અને Siphoning of funds (ભંડોળના કોઈપણ ભાગનો ઉપયોગ કરવો) ની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ સમજાવવામાં આવેલ છે.

Diversion of funds માં નીચે મુજબના સંજોગો હોવા જોઈએ.

- ◇ ટુકડા સમયના મૂડી ભંડોળનો ઉપયોગ લાંબા સમય માટે જો કરવામાં આવે તો તે ધિરાણના કરારની વિરૂધ્ધ કહેવાય છે.
- ◇ ધિરાણ જે કારણ માટે આપવામાં આવેલ છે તે ભંડોળનો ઉપયોગ કોઈપણ અથવા અન્ય કામગીરી માટે અથવા કોઈપણ મિલકત માટે વાપરવામાં આવે તો તે ધિરાણના કરાર વિરૂધ્ધ છે.

- ◇ કોઈપણ અન્ય રીતે ભંડોળને શાખાઓ અથવા સંજોગ કંપનીમાં વિતરણ કરવું અથવા તબદીલ કરવું.
- ◇ ભંડોળને કોઈપણ અન્ય બેંકમાં ધિરાણ આપનાર બેંકની પરવાનગી લીધા વગર જમા કરવું.
- ◇ કોઈપણ અન્ય કંપનીમાં કોઈપણ રીતે રોકાણ કરવું
- ◇ ભંડોળને કોઈપણ રીતે ઉપયોગમાં લેવો અને તે રકમ ચોપડામાં દર્શાવવી

Siphoning of funds માં નીચે મુજબના સંજોગો હોવા જોઈએ.

સીફોનીંગ ફંડ્સ એટલે કે જે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા માંથી ધિરાણ કોઈ ચોક્કસ કારણસર મેળવવા માં આવેલ હોય પરંતુ તે ભંડોળ માંથી રકમનો કોઈપણ ભાગ અન્ય કારણસર ધિરાણ મેળવનાર દ્વારા ઉપયોગ માં લેવાતો હોય તે અન્ય કામગીરીમાં વ્યાપારલક્ષી કામગીરીનો સમાવેશ થતો નથી. કોઈપણ નાણાકીય સંસ્થા અથવા પોઝેકટ ફાયનાન્સીંગ બેંક ધિરાણની રકમનો યોગ્ય રીતે ઉપયોગ થાય છે કે કેમ તેની ખાત્રી કરવા માટે ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ પાસેથી પ્રમાણપત્ર મેળવે છે ટૂંકાસમયના ધિરાણ માટે બેંક પાસે માત્ર વિચાર માત્ર તેમજ પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિને જ ધિરાણ આપવું હોય છે. બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાને સલાહ આપવામાં આવે છે કે તેઓએ સંપૂર્ણ રીતે આ પ્રમાણ પત્ર પર અધાર રાખેવો નહિ. તેઓએ પોતાની સંચાલન પદ્ધતિ દ્વારા ધિરાણઆપવું કે નહિ તે નક્કી કરવું જોઈએ RBI પોતાના પત્રક દ્વારા બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓને જણાવેલ છે કે એન્ડ યુસ ફંડ ઓફની ખાત્રી કરવાની કામગીરીને લોનની કામગીરીનો એક ભાગ ગણવો જેની માટે નીચે મુજબના યોગ્ય મુદ્દાઓ ધ્યાન પર લેવા.

- ◇ ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિના તમામ ત્રિમાસિક પત્રકો, ખાતાઓ, રિપોર્ટ તેમજ સરવૈયાનો ધ્યાનપૂર્વક અભ્યાસ કરવો.
- ◇ જામીનગીરી તરીકે મૂકેલી મિલકતોનું સમયે સમયે નિરીક્ષણ કરવું.
- ◇ ધિરાણ મેળવનારના અન્ય બેંકોમાં રહેલ ખાતાઓનું નિરીક્ષણ કરવું.
- ◇ સમય-સમયે ધિરાણ મેળવનારના વ્યાપાર, સ્થળ ની મુલાકાત લેવી.
- ◇ જો મૂડી માટે ધિરાણ આપેલ હોય તો સ્ટોક ઓર્ડિટ માટેની પદ્ધતિ સમજવી.
- ◇ સમય-સમયે વિગતવાર નિરીક્ષણ કરી સંચાલન તેમજ પદ્ધતિમાંથી ખામી શોધવી.

કોઈપણ મર્યાદિત ધિરાણ માટે બેંક મશીન વેચનારને ખરીદ ક્રિમત સીધી રીતે પહોંચાડી આપે છે. જો ધિરાણ કામગીરી માટે લેવામાં આવેલ હોય તો બેંક તે કામગીરી અંગેની તપાસ કરતી હોય છે. જે ધિરાણ આપેલ હોય તો બેંક તે કામગીરી અંગેની તપાસ કરતી હોય છે. જો ધિરાણ માલ માટે આપવામાં આવેલ હોય તો બેંક કંપનીનું માસિક સ્ટોક રજીસ્ટર તપાસતી હોય છે. આ તમામ પત્રકોના આધારે ભંડોળનું મૂલ્યાંક કરવામાં આવતું હોય છે. જો ધિરાણ મેળવનારે ભંડોળને અન્ય કારણ માટે અન્ય માગે ઉપયોગમાં લીધેલ હશે તો બેંક

તે શોધી શકશે. પરંતુ જો ધિરાણ મેળવનાર વધારે પડતી લેણી રકમ અથવા ચાલુ જવાબદારી દર્શાવે તો આ ભંડોળ સહેલાઈથી તે માર્ગે વળી શકે છે અને બેંક આ પ્રકારના ભંડોળ સહેલાઈથી શોધી શકતી નથી. આ પ્રક્રિયા અટકાવવા માટે બેંક એવો આગ્રહ રાખે છે કે ચાલુ જવાબદારી કરતા ચાલુ મિલકત વધારે હોવી જોઈએ.

- Security for credit : (ધિરાણ માટેની જામીનગીરી) : બેંક ધિરાણની સામે જે જામીનગીરી લીધેલ હોય તેની કાળજી રાખવી. આ જામીનગીરી સ્થાવર મિલકત માલ અથવા બિલના સ્વરૂપમાં હોય શકે છે.
- Fixed Assets : (સ્થાવર મિલકત) : સ્થાવર મિલકતનું નિરીક્ષણ કરતી વખતે બેંક અધિકારીએ તે મિલકતની હાલત તેમજ તેની સાર સંભાળ વિશે જાણવું જોઈએ. તે ઉપરાંત તેને તેના પર લાગતા કર કોઈપણ હપ્તાની રકમ બાકી હોય કે વીમા પ્રીમિયમ ભરપાઈ થયેલ છે તેની ખાત્રી કરવી જોઈએ અને આ તમામની પહોંચનું નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ સામાન્ય રીતે સ્થાવર મિલકતનું નિરીક્ષણ દર ત્રણ મહિને અથવા છ મહિને કરવું જોઈએ મોટરગાડી જેવી મિલકતોના સંજોગો માં તેના નિરીક્ષણ માટે બેંક પર લઈ આવવું જોઈએ. નિરીક્ષણ કરતી વખતે મિલકતની સારસંભાળ તેમજ હાલત અંગેનું નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ તે ઉપરાંત ધિરાણ મેળવનારે પ્રદૂષણ નિયંત્રણનું પ્રમાણપત્ર મેળવેલ છે કે કેમ તેની ખાત્રી કરવી જોઈએ.
- Stocks : (માલ) : ઉપર જણાવેલ મુજબ બેંકમાં ગીરો મુકેલ માલનું નિરીક્ષણ હર મહિને કરવામાં આવતું હોય છે. તેનું ભૌતિક નિરીક્ષણ કરવું જરૂરી છે. જો ખુબ જ માલ જમા થઈ ગયેલ હોય તો તમામ માલનું નિરીક્ષણ કરવું અશક્ય બનતું હોય છે. જેથી કિંમતી માલનું નિરીક્ષણ જ કરવામાં આવે છે. માલની ચકાસણી છ મહિને એકવાર અથવા વધે એકવાર કરવામાં આવતી હોય છે. તેની ચકાસણી હર વખતે જુદ-જુદા અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવતી હોય છે.

માલની કિંમત માલપત્રકમાં દર્શાવવામાં આવેલ હોય તેના બિલ સાથે સરાખાવામાં આવતી હોય છે. ઘણીવખત બિલમાં માલની કિંમત વધુ દેખાડવામાં આવતી હોય છે. એવા સમયે બેંક અધિકારીએ કોઈપણ અન્ય સંસ્થાના એવા જ માલ સાથે આ માલની કિંમત સરખાવવી જોઈએ અથવા તે વસ્તુની કિંમત બજાર કિંમત સાથે સરખાવવી જોઈએ બેંકે તે પણ ખાત્રી કરવી જોઈએ જે માલની કિંમત ચુકવવાની હજુ બાકી હોય તેને સ્ટોકપત્રક માં દર્શાવવી નહિ જેની ખાત્રી કરવા માટે ધિરાણ મેળવનારે માલ અંગેના બિલ રજુ કરવા પડે છે.

માલનું નિરીક્ષણ કરવા અંગેની કાર્યવાહી ધિરાણ મેળવનારને જણાવ્યા વગર અચાનક હાથ પર લેવામાં આવે છે. આવા સંજોગોમાં બેંકને ઘણીવખત ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિની છેતરપિંડી અંગે જાણ થતી હોય છે. એક એવા કેશમાં એવું બનેલ હતું કે ધિરાણ મેળવનારે

એક જ માલ પર બે વખત બે અલગ-અલગ બેંક માંથી ધિરાણ મેળવેલ હતુ અને આવા અચાનક નિરીક્ષણ સમયે બેંકે અન્ય બેંકોના ચોપડા પરથી આ બાબત પકડી પાડેલ હતી.

- Bills : જ્યારે ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ કોઈપણ પ્રકારના બિલ બેંક સમક્ષ રજૂ કરે તો બેક તમામ બિલને ગોઠવીને ચકાસવા જોઈએ ખાસ કરીને બિલ વર્તમાન તારીખનુ છે અને જૂનુ નથી તેમજ ફાટેલુ નથી તેની ચકાસણી કરવી જોઈએ. તે ઉપરાંત જો બિલ રેલ્વે, મોટર ટ્રાન્સપોર્ટની પહોચ પર નિર્ભરીત હોય તો તેને સાથે બિડવી જોઈએ અને તે બિલની પણ ચકાસણી કરવી જોઈએ જો તે શંકાસ્પદ લાગે તો તે પહોચની ખાત્રી અંગે તપાસ જે તે ખાતામાં કરવી જોઈએ જો હજુ પણ કોઈપણ શંકા લાગે તો માલ ખોલીને તપાસવો જોઈએ જો પહોચ તેમજ ચલાણ સ્થાનિક પક્ષકારોના નામે હોય તો, બેંક અધિકારીએ જે તે ફેક્ટરીમાં તપાસ કરવી જોઈએ જેથી માલ અંગેની આપ-લે બાબત ખ્યાલ આવી શકે.
- Callateral : (સગોત્રો/વધારાનો) : બેંકે ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ પાસેથી મળેલ સંગોત્રી વધારાની જામીન વસ્તુનુ ધ્યાન રાખવુ પડે છે. જો આ વધારાની જામીન વસ્તુના મૂલ્યમાં ફેરફાર હોય તો બેંકે વધારની જામીનગરીનો આગ્રહ રાખવો જોઈએ. એવી જ રીતે જો કોઈપણ જામીન ફરી જાય તો બેંકે બીજા જામીનોનો આગ્રહ જોઈએ.
- Maintenance and furnishing of accounts by borrower: (ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ દ્વારા ખાતાની સાચવણી) : ધિરાણ આપતા પહેલા બેંક ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ સાથે કરવામાં આવતા કરારમાં એવી કબૂલાત લે છે કે ધિરાણ મેળવનારે વ્યાપારલક્ષી તમામ ખાતાઓની યોગ્ય સાચવણી કરવાની રહેશે. તેમજ સમય સમયે તેને લગતા પત્રકો બેંક સમક્ષ રજૂ કરવાના રહેશે. આ કાર્યવાહી અંગે બેંકે કાળજી રાખવી જોઈએ અને કરારનુ સ્પષ્ટપણે પાલન થાય છે કે કેમ તેની ખાત્રી કરવી જોઈએ ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિની સ્થાનિક કચેરીનુ નિરીક્ષણ કરતી વખતે બેંકે તેના તમામ ચોપડાઓ ખાસ કરીને રોકડ ખાતુ તપાસવુ જોઈએ.
- Supervision of the Progress of the Borrower Unit : (ધિરાણ મેળવનાર ના વ્યાપારલક્ષી ખાતા ના વિકાસ અંગેની તપાસ) : બેંકે ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિના વેચાણ તેમજ નફાનુ પ્રમાણ તેની યોજના મુજબ તપાસવું જોઈએ. જો તે રકમમાં કોઈપણ પ્રકારના ફેરફાર હોય તો તે અંગેના ખુલાસા બેંકે માગવા જોઈએ. જો વેચાણના પ્રમાણમાં ઘટાડો હોય તો બેંક તેના કારણો અંગે તપાસ કરવી જોઈએ અને જો કોઈપણ ટેકનિકલ મુદ્દો જાણવામાં આવે તો તે અંગેના નિષ્ણાતોનુ માર્ગદર્શન મેળવવુ જોઈએ. જો નિષ્ણાતો તે બાબતે મદદ કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો ટેકનિકલ એજન્સીઓ જેમકે Small industries service institutes અથવા Indian Institute of technology નો સંપર્ક કરવો. તે જ રીતે બેંકે નફાના પ્રમાણ પર ધ્યાન આપવુ , જો નફાનુ પ્રમાણ ઘટતું દેખાય તો બેંકે તે બાબતે યોગ્ય પગલા લેવા.

e. **બેંક દ્વારામાં આપવામાં આવતા ધિરાણ પર મુકવામાં આવેલ પ્રતિબંધ (Statutory and other restriction on Lending by banks)**

બેંક દ્વારા આપવામાં આવતી ધિરાણ પર બેંકિંગ રેગ્યુલેસન એક્ટ ૧૯૪૯ અને કંપીનસ એક્ટ ૧૯૬૮ મુજબ બેંક પર ઘણા બધા પ્રતિબંધ મુકવામાં આવેલ છે. ખાસ કરીને બેંકિંગ રેગ્યુલેસન એક્ટ ૧૯૪૯ ની કલમ ૩૫/બ મુજબ રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા એ જાહેર જનતાના હિતમાં તેમજ બેંકના હિતમાં બેંકની કાર્યવાહીઓ કરવા માટે અને વ્યવસ્થિત રીતે બેંકનું સંચાલન અને વહીવટ કરવા માટે, સમય-સમયે ઘણી જોગવાઈઓમાં સુધારા-વધારા કરેલ છે તેમજ અમલમાં મુકેલ છે, આ પ્રતિબંધો નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવેલ છે.

□ **કાયદાકીય પ્રતિબંધો :- (Statutory Restrictions)**

◇ બેંકના શેર સામે ધિરાણ (Advances against bank's own shares) : બેંકિંગ રેગ્યુલેસન એક્ટ ૧૯૪૯ ની કલમ ૨૦(૧) મુજબ કોઈપણ બેંક પોતાના જ શેરની જામીનગીરી પર ધિરાણ આપી શકતી નથી.

◇ બેંકના ડાયરેક્ટરોને ધિરાણ :- (Advances to Bank's Directors) : બેંકિંગ રેગ્યુલેસન એક્ટ ૧૯૪૯ ની કલમ ૨૦(૧) મુજબ બેંક પોતાના ડાયરેક્ટરોને અથવા એવી સંસ્થાઓ જેનું હિત તે જ બેંકમાં હોય તો ધિરાણ આપી શકતી નથી. બેંક પોતાના ડાયરેક્ટરોને કે તેના વતી કોઈપણને ધિરાણના વ્યવહારમાં આગળ ચાલી શકતી નથી તેમજ જો કોઈપણ સંસ્થા જેનું હિત આ બેંકમાં હોય તે સંસ્થાના ડાયરેક્ટરો, ભાગીદારો, વહીવટ કર્તાઓ, મેનેજરોને, પગારદારો તેમજ ગરેટરને ધિરાણ આપી શકતી નથી. તેમજ જો આવી સંસ્થાની કોઈપણ શાખા હોય જે કંપની એક્ટ ૧૯૬૮ ની કલમ ૨૫ હેઠળ નોંધાયેલ હોય તેના ડાયરેક્ટરોને એજન્ટોને ગરેટરોને કે કોઈપણ વ્યક્તિગત ભાગીદારને કંપનીવતી લોન આપી શકતી નથી.

આ બાબતે અમુક અપવાદ જોવા મળે છે. રિઝર્વબેંકે લોન્સ અને એડવાન્સના મથાળા હેઠળ અમુક વ્યવહારો ન લેવા તેવું સ્પષ્ટીકરણ કરેલ છે. તેમ છતાં જો કોઈપણ વ્યવહાર કરવામાં આવે તો RBI તે વ્યવહારનો પ્રકાર, તે વ્યવહારનો સમય, તેમજ તે વ્યવહાર કયા સંજોગો હેઠળ થયેલ છે અને તે વ્યવહાર પેટે કેટલી રકમ વસુલ કરવાની બાકી છે તેની જાણ રાખવી પડે છે. જો આવા ધિરાણ વ્યવહાર અંગે આ કલમ હેઠળ કોઈપણ પ્રશ્ન ઉભો થાય તો તે તરત RBI ને સોંપવામાં આવશે અને તેનો નિર્ણય અંતિમ અને ચોકકસ રહેશે. ઉપર જણાવેલ મુજબ લોન્સ અને એડવાન્સીસ ના મથાળામાં નીચે મુજબના મુદ્દાઓનો સમાવેશ થાશે નહિ.

- સરકારી જામીનગીરી, જીવન વીમા પોલિસી અને અન્ય સ્થાવર થાપણો પર મળતી ધિરાણ.
- ખેતીવાડી નાણાકીય મંડળને આપવામાં આવતું ધિરાણ.

- બેંકિંગ રેગ્યુલેસન એક્ટની કલમ ૨૦ હેઠળ કોઈપણ બેંકિંગ કંપનીના ડાયરેક્ટરો તેમજ તે બેંકિંગ કંપનીમાં પગારદાર તરીકે ફરજ બજાવતા વ્યક્તિને આપવામાં આવતી ધિરાણની રકમ.
- RBI ની પરવાનગી મુજબ કોઈપણ બેંકિંગ કંપનીનો ચેરમેન/ચિફ મેનેજર ડાયરેક્ટર ને પોતા માટે કાર, કોમ્પ્યુટર, ફર્નિચર, મકાનનું બાંધકામ કરવા માટે આપવામાં આવતી ધિરાણની રકમ.
- બેંકિંગ કંપની એકબીજાને કોલ્સ લોન્સ આપે તેવી રકમ.
- અન્ય સુવિધાઓ જેમકે બિલ ખરીદવા, વળતર આપવું, ચેક ખરીદવા, અને ત્રીજા વ્યક્તિઓ પાસેથી ડિબેન્ચર ખરીદવા.

રિઝર્વ બેંકની પરવાનગી મેળવતા પહેલા કલમ ૪ અને ૫ ઉપર જણાવેલ મુજબ બેંકે સૌ પ્રથમ સ્થાનિક બેંક કચેરીને પરવાનગી અરજી કરવી પડે છે.

સમજૂતી :-

બેંકિંગ રેગ્યુલેસન એક્ટ ૧૯૪૯ ની કલમ ૨૦ મુજબ ખરીદવામાં આવતા અથવા વળતર આપવામાં આવતા બિલ જે ડાયરેક્ટરો પાસેથી મેળવેલ હોય તે લોન્સ અને એડવાન્સના મથાળા નીચે સામેલ થાય છે. બેંક ડાયરેક્ટરો વતી જો બેંક જામીનગીર આપે અને ડાયરેક્ટર વચ્ચે લેણદાર-દેવાદારના સંબંધ ઉભા થશે અને એવા સમયે કલમ ૨૦ મુજબ ડાયરેક્ટરે જામીન તરીકે કોઈપણ માહિત વ્યક્તિને બેંક સમક્ષ હાજર કરવો પડે છે આવા સમયે બેંક યોગ્ય પગલા લેવા પડે છે. ઉપર મુજબની સુવિધાઓ આપતા પહેલા બેંકે નીચે મુજબની ખાત્રીઓ કરવી જોઈએ.

- જામીનો પાસેથી વસૂલાત કરવા માટે પૂરતી ગોઠવણી બેંકે કરેલ છે કે કેમ.
- બેંક આગળ ચાલીને કોઈપણ પ્રકારની જવાબદારીનો સામનો જામીન દરજજે કરશે નહિ.
- કોઈપણ પ્રકારની જવાબદારી બેંકના તબદીલ કરવામાં આવશે નહિ

◇ લેણી રકમ માફ કરવા માટેની સત્તા પર પ્રતિબંધ : (Restrictions on Power to Remit Debts) : બેંકિંગ રેગ્યુલેસન એક્ટની ૧૯૪૯ ની કલમ ૨૦ (A) મુજબ તેમજ કંપનીઝ એક્ટની ૧૯૫૬ ની કલમ ૨૯૩ મુજબ કોઈપણ બેંક રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાની ઓગોતરા મંજૂરી મુજબ લેણી રકમ માફ કરવા માટેની સત્તા ધરાવતી નથી અને ખાસ કરીને તે નીચે મુજબના વ્યક્તિઓ હોય તો,

- બેંકના કોઈપણ ડાયરેક્ટરો.
- કોઈપણ એવી કંપની જેના ડાયરેક્ટરો, ભાગીદાર, સંચાલક, એજન્ટ અથવા જામીનનો હિત તે બેંકમાં સમાયેલ હોય
- કોઈપણ ત્રાહિત વ્યક્તિ.

◇ કંપનીના શેર, ધારણ કરવા પર પ્રતિબંધ :(Restrictions on Holding Shares in Companies) : બેંકીંગ રેગ્યુલેસન એક્ટની ૧૯૪૮ ની કલમ ૧૮ (૨) મુજબ બેંક કોઈપણ કંપનીના શેર ધારણ કરી શકતી નથી, પરંતુ પેટા કલમ -૧ મુજબ ગીરો અથવા માલિક દરજ્જે કોઈપણ કંપનીના શેરમૂડી ૩૦% થી વધુની રકમ હોય અથવા પોતાની શેરમૂડી ૩% રકમની હોય તો બે માંથી જે ઓછું હશે તેના શેર ધારણ કરી શકે છે.

વધુમાં કલમ ૧૮(૩) હેઠળ બેંક કોઈપણ કંપનીના મેનેજીંગ ડાયરેક્ટર તેમજ બેંકના મેનેજર વતી બેંકના હિતમાં શેરધારણ કરી શકતું નથી. શેર સામે ધિરાણ આપતી સમયે કલમ ૧૮(૨) અને (૩) મુજબ પાલન સ્પષ્ટ કરવું પડે છે.

◇ Restrictions on Credit to Companies For Buy-Back of Their Securities (જે કંપની પોતાની જ મિલકત ખરીદે તેને ધિરાણ આપવા પર પ્રતિબંધ): કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ ની કલમ ૭૭/એ (૧) મુજબ કોઈપણ કંપની પોતાના જ શેર અથવા કોઈપણ સ્પષ્ટ કંપનીના શેર નીચે મુજબની વ્યવસ્થાની ખરીદી શકે છે.

- પોતાના ભંડોળમાંથી
- લવાજમ ખાતામાંથી
- કોઈપણ અન્ય શેર અથવા સ્પ/ટ મિલકતમાંથી.

જેથી બેંક આવી કંપનીઓને જે પોતાના જ શેર ખરીદે તેને ધિરાણ આપી શકતી નથી.

□ ધોરણસરના પ્રતિબંધો :- (Regulatory Restrictions)

◇ ડાયરેક્ટરના સગાસંબંધીઓને ધિરાણ આપવા અંગે : (Granting Loans and advances to relatives of directors) : બોર્ડની આગોતરી મંજૂરી વગર બેંક કોઈપણ ડાયરેક્ટર, મેનેજીંગ ડાયરેક્ટર તેમજ ચેરમેનના સગાસંબંધી ને અથવા કોઈ અન્ય બેંકના ચેરમેન, મેનેજીંગ ડાયરેક્ટર અથવા અન્ય સગાસંબંધીઓને ધિરાણ આપી શકતું નથી.

◇ ડાયરેક્ટર અને તેના સગાસંબંધીઓને અરસપરસની સમજૂતી અંગે ધિરાણ મળવા અંગે : (Lending to directors and their relatives on reciprocal basis) : અમુક એવા સંજોગો આવે છે જે બેંકના ડાયરેક્ટરો એ અથવા તેના સગાસંબંધીને ધિરાણની જરૂર પડતી હોય તેવા સમયે બેંક અને ડાયરેક્ટરો વચ્ચે અસર-પરસ સમજૂતી થાય છે અને સામાન્ય રીતે ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિએ જે નિતી-નિયમોનું પાલન કરવું પડે છે તેનું પાલન ડાયરેક્ટરોએ અને તેના સગાસંબંધીએ કરવો પડતો નથી અને તેને વ્યકિગત રીતે તેને ધિરાણની વ્યવસ્થા થઈ જાય છે. આ મુદ્દા કાયદાકીય સંસદમાં પણ ઉઠાવવામાં આવેલ હતો. તેવા સમયે રિઝર્વ બેંક ઓફ

ઈન્ચિએ એવી સલાહ આપેલ હતીકે તમામ બેંકો ડાયરેક્ટરો તથા સગાસંબંધીઓ ને જાહેર ધિરાણ આપી શકે છે તેની માટે નીચે મુજબની જોગવાઈઓ છે.

- જ્યાં સુધી બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટર તેમજ મેનેજીંગ કમિટી પરવાનગી ન આપે ત્યાં સુધી નીચે મુજબના વ્યક્તિઓની રૂપ લાખ સુધી અથવા તેથી વધુની રકમની ધિરાણ મંજૂર ન કરવી.

૧) ડાયરેક્ટરો, ચેરમેન, મેનેજીંગ ડાયરેક્ટર, અન્ય બેંકોના ડાયરેક્ટરો વિગેરેને

૨) કોઈપણ એવી કંપની જેમાં બેંકના ડાયરેક્ટર ભાગીદાર દરજ્જે હોય.

૩) કોઈપણ એવી કંપની જેમાં બેંકના ડાયરેક્ટરનો હિત ડાયરેક્ટર અથવા જામીન તરીકે સમાયેલ હોય.

- જ્યાં સુધી બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટર તેમજ મેનેજીંગ કમિટી પરવાનગી ન આપે ત્યાં સુધી નીચે મુજબના વ્યક્તિઓને રૂપ લાખ સુધી અથવા તેથી વધુ રકમની ધિરાણ મંજૂર ન કરવી

૧) ચેરમેન, મેનેજીંગ ડાયરેક્ટરો તેમજ ડાયરેક્ટરોના સગાસંબંધીઓ

૨) બીજી બેંકોના ચેરમેન, મેનેજીંગ ડાયરેક્ટરો તેમજ અન્ય ડાયરેક્ટરોના સગાસંબંધીઓ

૩) કોઈપણ એવી પઢી જેમાં આવા સગાસંબંધીઓ ઉપર જણાવેલ મુજબના હોય, જેનો હિત તે કંપનીમાં ભાગીદાર અથવા જામીન તરીકે સમાયેલ હોય.

૪) કોઈપણ એવી કંપની જેમાં આવ સગાસંબંધીઓ ઉપર જણાવેલ A અને B મુજબના હોય, જેનો હિત તે કંપનીના ડાયરેક્ટરો અથવા જામીન તરીકે સમાયેલ હોય.

રૂપ લાખથી ઓછાના ધિરાણની રકમ મંજૂર કરવા માટે બેંકન જે-તે અધિકારી જેની પાસે સત્તા હોય તેની પાસે અરજી મુકવી તેની સાથે-સાથે બોર્ડના અન્ય ડાયરેક્ટરો ચેરમેન તેમજ અન્ય ડાયરેક્ટરો સીધી તેમજ આડકતરી રીતે સંકળાયેલ હોય તેને આ બાબતની જાણ કરવી. ત્યારબાદ બધા ડાયરેક્ટરો સત્તા ભરી આ બાબત વિશે ચર્ચાવિચાર કરશે અને તે વિશે ધિરાણ મેળવનાર ડાયરેક્ટર આ સત્તામાં હાજર રહેશે નહિ. પરંતુ જો તેની પાસેથી કોઈપણ પ્રકારની માહિતી મેળવવી હોય તો તેને સત્તામાં હાજર રહેવું પડશે.

□ Relative (સગાસંબંધી માં નીચે મુજબના સગાઓનો સમાવેશ થાય છે.)

- Spouse	જીવન સાથી (પતિ અથવા પત્ની)
- Father	પિતાશ્રી
- Mother	માતાશ્રી
- Son	પૂત્ર
- Son's Wife	પૂત્ર વધુ

- Daughter	પૂત્રી
- Daughter's Husband	જમાઈશ્રી
- Brother	ભાઈ
- Brother's Wife	ભાઈના પત્નિ
- Sister	બહેન
- Sister's Husband	બહેનનો પતિ
- Brother of the spouse	જીવન સાથીનો ભાઈ
- Sister of the spouse	જીવનસાથીની બહેન

□ Loans and Advance (ધિરાણ) : ધિરાણ નીચે મુજબની જામીન સામે મંજૂર કરવામાં આવશે નહિ.

(Government Securities)	(સરકારી જામનગીરી)
(Life Insurance Policies)	(જીવન વીમા પોલીસી)
(Fixed of other deposits)	(સ્થાપિત તેમજ અન્ય થાપણો)
(Stocks and Shares)	(માલ અને શેર)
(Temporary Overdrafts for small amount I.e. upto Rs. 25,000)	(૨૫,૦૦૦ થી ઓછા મુલ્યના કામચલાઉ ઓવરડ્રાફ્ટ)
(Casual Purchase of cheques up to Rs. 5,000 at a time)	(રૂ. ૫૦૦૦થી ઓછાના ચેકની ખરીદી)
(Housing loans, car advances, etc. granted to an employe of the bank under any scheme applicable generally to employees)	(પગારદારોને યોજના હેઠળ ઘર તેમજ કાર, વગેરે માટે આપવામાં આવતું ધિરાણ)

□ Substantial interest (મુખ્ય વ્યાજ) : મુખ્ય વ્યાજની વ્યાખ્યા બેકિંગ રેગ્યુલેસન એક્ટ ૧૯૪૯ ની કલમ ૫ (NE) મુજબ છે. રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ એવી સૂચના આપેલ છે કે તમામ બેંકે ડાયરેક્ટર પાસેથી અથવા તેના સગાસંબંધીઓ પાસેથી વ્યાજ અંગે બોર્ડ અથવા કમિટીને જાણ કરવી જોઈએ.

- ◇ તમામ ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિએ જાહેરનામું નીચે મુજબ રજૂ કરવું પડે છે.
 - જ્યાં કોઈપણ ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ ડાયરેક્ટર અથવા ડાયરેક્ટરના સગાસંબંધી નથી.
 - તે વ્યક્તિ જે પેઢીનો ભાગીદાર હોય તે પેઢીના અન્ય ભાગીદારો ડાયરેક્ટરો નથી.
 - તે વ્યક્તિ જોઈન્ટ સ્ટોક કંપનીમાં હોય તો તે બેંકના ડાયરેક્ટર નથી.
- ◇ તે જાહેરનામામાં બેંકના ડાયરેક્ટર તેમજ ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિના સંબંધનું સ્પષ્ટીકરણ કરવું પડે છે. જો ભવિષ્યમાં બેંકને ખબર પડે કે ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિએ ખોટી

માહિતી જાહેર કરી હતી તો બેંક તેની લોન રદ કરી ધિરાણ ની રકમ પરત મેળવી શકે છે. રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શન મુજબ ધિરાણ અન્ય બેંકોનો ડાયરેક્ટરો, ટ્રસ્ટીઓ તેમજ બેંકની અન્ય શાખાઓના ડાયરેક્ટરોને આપી શકાય છે. આ માર્ગદર્શનની જાણ બધા ડાયરેક્ટરોને બોર્ડ સમક્ષ કરવી પડે છે.

□ Restrictions on grant of loans and advances to officers and the relatives of senior officers of the bank (બેંકના ઓફિસરો તેમજ સિનિયર ઓફિસરના સગાસંબંધીઓને ધિરાણ આપવા પર પ્રતિબંધ) : સર્વિસ નિયમોના અધારે તેમજ કાયદાકીય નિયંત્રણોને ધ્યાનમાં રાખીને બેંકના ઓફિસરો તેમજ સીનીયર ઓફિસર પોતાના સગા-સંબંધીઓને ધિરાણ આપી શકે નહી તે અંગેનું રાષ્ટ્રીય બેંકના કર્મચારીઓને પાલન કરવું પડે છે.

◇ બેંક ઓફિસરને આપવામાં આવતું ધિરાણ (Loans and advances to officers of the Bank) : બેંકના કોઈપણ ઓફિસર અથવા કમિટીના સભ્યો પાસે એવી કોઈ સત્તા નથી કે જેના આધારે તેઓ પોતાના સંબંધીને ધિરાણ આપી શકે તે પોતાના માટે ધિરાણ મેળવી શકે. આવી સુવિધા બીજી ઉચ્ચ અધિકારી દ્વારા મંજૂર કરી શકાય છે ઉચ્ચ અધિકારીઓને આપવામાં આવતી સુવિધાનો રિપોર્ટ બોર્ડને આપવો પડે છે.

◇ બેંક ઉચ્ચ અધિકારીઓના સંબંધીઓને આપવામાં આવતા ધિરાણ બાબત (Loans and advances to relatives of senior officers of the bank) : બેંકની ઉચ્ચ અધિકારીઓના સંબંધીઓને આપવામાં આવતી ધિરાણ અધિકૃત ઓફિસર દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ તેનો રિપોર્ટ બોર્ડ સમક્ષ મુકવામાં આવે છે. વધુમાં આવું ધિરાણ બોર્ડ સિવાય નીચે મુજબના વ્યક્તિઓને આપવામાં આવે છે. કોઈપણ એવી પેઢી જેમાં ઉચ્ચ અધિકારીના સંબંધી કોઈપણ બેંકમાં ભાગીદાર અથવા જામીન તરીકે હિત ધરાવતો હોય. કોઈપણ એવી કંપની જેમાં ઉચ્ચ અધિકારીના સંબંધી કોઈપણ બેંકમાં ડાયરેક્ટર અથવા જામીન તરીકે હિત ધરાવતો હોય ઉપર મુજબના વ્યવહારોની નોંધ બોર્ડને કરવી જોઈએ.

◇ સાહચાર્ય (દામ્પત્ય) વ્યવસ્થા અંગે માર્ગદર્શન માટેની અરજી (Application of the guidelines in case of consortium arrangements) : સહચાર્ય સંજોગોમાં ઉપર મુજબના નિયમો ઉચ્ચ અધિકારીના સંબંધીઓને ધિરાણ આપવા અંગે બંધી બેંક ના ઉચ્ચ અધિકારી તેમજ તેના સગાસંબંધીઓને લાગુ પડશે.

e. એવી ઓદ્યોગિક સંસ્થાઓ જે એઝોન ને નુકસાની પહોંચાડે તેવી વસ્તુઓ બનાવતી હોય અથવા વાપરતી હોય ધિરાણ આપવા પર પ્રતિબંધ (Restrictions on grant of financial assistance to industries Producing consuming Ozone Depleting substances) (ODS) :

ભારત સરકારે Montreal protocol મુજબ સલાહ આપેલ છે કે ઓઝોનને ખરાબ કરતી વસ્તુઓને કાઢી નાખવી આ વસ્તુઓ પરિશિષ્ટ ૧ અને ૨ માં દર્શાવેલ છે. Protocol મુખ્ય વસ્તુઓનું ઉત્પાદન તેમજ વપરાશ કરવા માટે સખત મનાઈ કરેલ છે અને તેની માટે ભારતમાં ઘણી બધી યોજનાઓ ચાલી રહી છે. આ યોજનાઓ ચલાવવા માટે ભંડોળ જરૂર પડે છે. Industrial Development Bank of India એ પરિપત્રક F1/12/96/97/ તા. ૧૬-૨-૧૯૯૬ દ્વારા જાહેર કરેલ વસ્તુઓ પર કોઈપણ બેંકે આવી સંખ્યાઓને ધિરાણ આપવું નહિ.

G. Selective Credit Control (SCC) હેઠળ આવતી સંવેદનશીલ વસ્તુઓ પર ધિરાણ અંગે પ્રતિબંધ (Restrictions on Advances against sensitive commodities under selective credit control (SCC) : ^(૭૧)

રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાએ જાહેરજનતાના હિતમાં સંવેદનશીલ ચીજ-વસ્તુઓ પર ધિરાણ આપવા માટે પ્રતિબંધ કરેલ છે જેથી તે જરૂરિયાત મુજબની વસ્તુઓ પરનો ભાવ નિયંત્રણમાં રહે. નીચે મુજબની વસ્તુ સંવેદનશીલ વસ્તુઓ તરીકે ઓળખાય છે.

- કઠોળ :- (Foodgrains)
- પસંદ કરેલ ખાદ્યતેલ જેમકે શીંગતેલ, કપાસતેલ, વનસ્પતિ તેલ વગેરે
- કપાસ અને કાચુ કોટન
- ખાંડ, ગોળ અને શેરડી
- કાપડ મિલો જ્યાં કોટન તેમજ અન્ય પ્રકારના કાપડનું ઉત્પાદન થતું હોય.
- SCC માંથી બાદ થતી વસ્તુઓ:- નીચે મુજબની ચીજ વસ્તુઓ SCC માંથી બાદ મળે છે. સંવેદનશીલ ચીજ વસ્તુઓ સામે બેંક ધિરાણ સમજી વિચારી ને આપી શકે છે.
- SCC હેઠળ આવતી સંવેદનશીલ વસ્તુઓ : હાલ ઠરાવ મુજબ નીચે મુજબની ચીજવસ્તુઓ SCC હેઠળ આવે છે. સુગર મિલમાં જથ્થામાં પડેલી ખાંડ જેમા જથ્થાને વેચવામાં આવેલ ન હોય જથ્થાના બે પ્રકાર Levy sugar (કર સહિતની ખાંડ) Free Sale sugar (મફત વેચાતી ખાંડ)
 - ◇ ખાંડના જથ્થાની કીમત /મુલ્ય (Valuation of Sugar stocks) : સુગર મિલ પાસે પડેલી જે ખાંડનો જથ્થાની સામે ધિરાણ આપવાનું હોય તેનું મુલ્ય સરકાર નક્કી કરતી હોય છે. આ સુગર નાં જથ્થાની કીમત સરેરાશ કીમત તરીકે ગણાશે અને તે આવતા ૩ મહીનામાં વસુલ થઈ શકશે જમાં તેની સરેરાશ કીમત જે બજાર કીમત કરતા ઓછી હશે તો તેની કીમત તે મુજબ નક્કી કરવામાં આવશે
 - ◇ અન્ય કામગીરી માટેના કરારો (other operational stipulations) : આ અન્ય કામગીરી માટેની શરતો / કરારો જુદી-જુદી ચીજવસ્તુઓ સાથે ફરતા હોય છે. અગાઉ

આ બધા કરારો / શરતો સંવેદનાશીલ વસ્તુ માટે જ હતા, પરંતુ ધીરાણની સલાહ મુજબ તે તમામ વસ્તુઓ પર અમલ થાય છે. જેથી બેંક આ પ્રકારની ચીજવસ્તુઓ જે SSC હેઠળ આવતી હોય તેને ધિરાણ આપતી નથી.

◇ સત્તાની સોંપણી (Delegation of Powers) : તા ૨૩, નવેમ્બર ૨૦૦૦ પહેલાં બેંકના સમય જો SSC હેઠળ આવતી ચીજ વસ્તુઓ ની સામે ૧ કરોડ થી વધુનું ધિરાણ આપવાનું હોય તો તેને Reserve Bank of India ની પરવાનગી લેવી પડતી પરંતુ આ તારીખ પછી Reserve Bank of India એ આ સત્તાની સોંપણી બેંકને કરી આપેલ છે જેથી તમામ બેંક SSC હેઠળ આવતી ચીજ વસ્તુઓની સામે ધિરાણ ૧ કરોડ થી વધુ RBI ની પરવાનગી વિના આપી શકે છે. પરંતુ RBI ને આગોતરા જાણ કરવી પડે છે.

h. અન્ય ધિરાણ પર પ્રતિબંધ (Restriction on other loans and advances)

- શેર, ડીબેન્ચર અને બોન્ડ સામે ધીરાણ આપવા અંગે : બેંકને કડક સુચના આપવામાં આવે છે કે શેર, ડીબેન્ચર અને બોન્ડ સામે કોઈપણ પ્રકારનો ધિરાણ આપવો નહિ
 - ◇ અડધી રકમ ભરપાઈ કરેલ શેર સામે ધિરાણ આપવું નહિ.
 - ◇ શેર અને ડીબેન્ચર સામે કોઈપણ ભાગીદારી તેમજ માલિકી પેઢીને ધિરાણ આપવું નહિ.
 - ◇ બેંક અથવા તેની શાખાએ "બદલાનો વ્યવહાર" ને ધીરાણ આપવું નહીં.
- મની, માર્કેટ, અને મ્યુચ્યુઅલ ફંડ ની સામે, :- મની માર્કેટ અને મ્યુચ્યુઅલ ફંડ MMMF મની માર્કેટ અને મ્યુચ્યુઅલફંડ MMMF ની તમામ માર્ગદર્શન RBI એ પરત ખેંચેલ છે અને હવે તેનું માર્ગદર્શન SEBI દ્વારા આપવામાં આવે છે. જો કોઈપણ બેંકે MMMF અંગે કામગિરી કરવી હોય તો જરૂરીઆત મુજબના માર્ગદર્શન માટે RBI નો સંપર્ક કર્યાબાદ SEBI ને નોંધણી માટે મળવું પડે છે.
- અન્ય બેંક દ્વારા આપવામાં આવેલ ફીક્સ ડીપોઝીટ રીસીપ્ટ સામે ધિરાણ અમુક સંજોગોમાં ધિરાણ મેળવનાર અન્ય બેંકો દ્વારા આપવામાં આવેલ Fix Deposit Receipt સામે ધિરાણ આપવાની માંગણી કરતા હોય છે પરંતુ બેંક ફીક્સ ડીપોઝીટ રીસીપ્ટની સામે કોઈપણ જાતનું ધિરાણ આપવું ન જોઈએ.

बैंकिंग चिंतन-अनुचिंतन

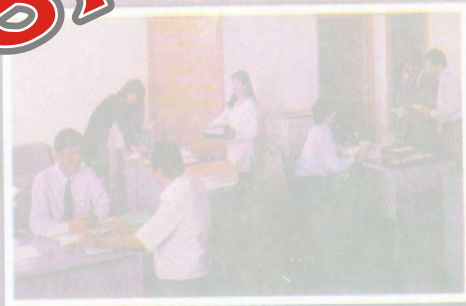
(बैंकिंग पर व्यावसायिक जर्नल)

वर्ष 16 अंक 3

अप्रैल-जून 2004

प्रकरण - ४ धिराए वसुलाव अंगोना प्रवर्तमान कार्यदाओ

પ્રકરણ - ૪ : ધિરાણ વસુલાત ઇંગેના પ્રવર્તમાન કાયદાઓ

૧. દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮ (સુધારેલ કાયદો એમેન્ડમેન્ટ ૧૯૯૯ મુજબ)

પ્રસ્તાવના : રાષ્ટ્રીયકૃત બેન્ક દ્વારા લોન લેનારને અલગ અલગ હેતુ માટે અલગ અલગ લોન આપવામાં આવે છે. ત્યારે બેન્કનું લોન લેનાર દ્વારા શોષણ ન થાય તેમજ બેન્કનું હિત જળવાય રહે તે માટેના કાયદાકીય અધિકારો દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮ થી સ્થાપવામાં આવેલ છે તે અનુસંધાને દિવાની અદાલત દ્વારા બેન્કને લોન અંગે ધિરાણ કરેલ નાણાની વસુલાત અંગેની કાર્યવાહીની વિસ્તૃત ચર્ચા અહિં કરવામાં આવેલ છે.

૧.૧ Service of Notice in certain cases : (અમુક સંજોગોમાં નોટીસની બજવણી)

અમુક કાયદાઓ હેઠળ દાવો દાખલ કરતા પહેલા નોટીસ બજાવવી પડે છે. જો આ કાયદાનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળ થાય તો દાખલ થયેલ દાવો રદબાતલ ગણાશે. આ નોટીસની બજવણી સિવિલ પ્રોસેજર કોડની કલમ ૮૦ હેઠળ અથવા ઈન્ડિયન રેલ્વે એક્ટ ૭૮(b)ની કલમ હેઠળ કરવામાં આવે છે. કોઈપણ પ્રકારનો દાવો સરકાર (જેમાં જમ્મુ-કાશ્મીરની સરકારનો સમાવેશ થાય છે) અથવા કોઈપણ સરકારી કર્મચારી જે કોઈપણ સરકારી ખાતામાં કામ કરતો હોય તેની સામે દાવો દાખલ થઈ શકશે નહિ. જ્યાં સુધી નોટીસ બજાવવાની તારીખથી બે માસનો સમય પુરો ન થાય. (૯૨) તેમજ આ જોગવાઈ નીચે મુજબના અધિકારી ઓને તેમજ ખાતાઓને લાગુ પડશે.

- કેન્દ્ર સરકાર સામે કરવામાં આવતો દાવો જે રેલ્વે અથવા સરકારના સેક્રેટરીને લાગુ પડશે નહિ.
- કેન્દ્ર સરકાર સામે કરવામાં આવતો દાવો જે રેલ્વે તેમજ રેલ્વેના જનરલ મેનેજરના અનુસંધાનમાં હોય.
- જ્યાં દાવો જમ્મુ-કાશ્મીરની સરકાર તેમજ સરકારના મુખ્ય સેક્રેટરી અથવા અધિકારીના અનુસંધાનમાં હોય.
- જ્યાં દાવો રાજ્ય સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારના સેક્રેટરી અથવા જીલ્લા કલેક્ટર સામે હોય. તેમજ કોઈપણ સરકારી અધિકારી જેને કચેરીએ મુકી દીધેલ હોય. એવા સંજોગોમાં દાવા માં તેનું નામ હોદ્દો રહેઠાણનું સરનામું દાવાનું કારણ તેમજ વાદી જે દાદ માંગતા હોય તે તમામ વિગત સાથે મોકલવામાં આવશે.

જો તાત્કાલિક ધોરણે રાહત જોતી હોય તો સરકાર અથવા તેના કોઈપણ કર્મચારીને નોટીસ આપ્યા વગર કોર્ટની પરવાનગીથી દાવો માંડી શકાય છે, પરંતુ આવા સંજોગોમાં કોર્ટને જો એવું લાગશે કે આ કાર્ય કરવા માટેના સંજોગો યોગ્ય છે, તો જ સરકાર અથવા સરકારી અધિકારી સામે નોટીસ આપ્યા વગર દાવો કરવા માટે કોર્ટ પરવાનગી આપશે અને દાવામાં બંને પક્ષકારોને સાત્મય્યા બાદ કોર્ટને લાગે કે આમાં કોઈ તાત્કાલિક રાહતની જરૂર નથી તો વાદી ને દાવા મુજબની રાહત તાત્કાલિક ધોરણે મળશે નહિ અને કોર્ટ ફરજિયાત વાદીને દાવો પાછો આપી નોટીસ બજાવવાનો હુકમ કરશે.

૧.૨ Leave of the court :

અમુક સંજોગોમાં કોઈપણ પ્રકારનો દાવો કોર્ટની પરવાનગી લીધા વગર થઈ શકે નહિ આવા સંજોગોમાં બેંકે જે-તે કોર્ટની પરવાનગી મેળવવી જોઈએ. આવી અમુક જોગવાઈઓ અમુક કાયદાઓ હેઠળ જે દાવો દાખલ કરતા પહેલા કોર્ટની પરવાનગી લેવી જોઈએ જે નીચે મુજબ છે.

૧.૩ Sick Industrial Companies (Special Provisions) Act. 1985 :

જો કોઈપણ ઔદ્યોગિક કંપની સામે કલમ ૧૬ હેઠળ તપાસ ચાલતી હોય અથવા કલમ ૧૬ હેઠળ કોઈપણ યોજના ચાલતી હોય અથવા યોજના અમલમાં હોય અથવા કલમ ૨૫ હેઠળ ઔદ્યોગિક કોર્ટની સામે અપીલ ચાલુ હોય તો કંપનીના મેમોરેન્ડમ અથવા આર્ટીકલ્સ ઓફ એસોસિએસન અથવા અન્ય દસ્તાવેજો જે કોઈપણ કાયદા હેઠળ બનાવવામાં આવેલ વસુલાત માટે રિસીવર નિમણૂક કરેલ હોય તો કોઈપણ પ્રકારનો દાવો કોઈપણ કારણ હેઠળ આ પ્રકારની ઔદ્યોગિક કંપની સામે કોર્ટની પરવાનગી વગર થઈ શકશે નહિ. ^(૭૩)

કલમ ૨૨ આ પ્રકારની કંપની સામે કોઈપણ પ્રકારનો દાવો કોઈપણ કાયદા હેઠળ કોર્ટની પરવાનગી વગર ન થઈ શકે તે માટે રક્ષણ આપી શકે તેને કારણે બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થા કામગીરી કરવા માટે મુશ્કેલી પડે છે, કારણકે આપેલ ધિરાણ વસુલ કરવા માટે બેંક અને નાણાકીય સંસ્થા કંપની સામે વસુલાત માટે કોઈ દાવો કરી શકશે નહિ. તેમજ જો કલમ ૧૬ હેઠળ કોઈપણ યોજના બાકી રહેતી હોયતો અથવા કલમ ૧૭ હેઠળ યોજના અમલમાં મુકવાની હોય અથવા કલમ ૨૫ હેઠળ કોઈપણ અપીલ બાકી રહેતી હોય તો કંપની સામે દાવો થઈ શકે. તેના કારણે કલમ ૨૨(૧) હેઠળ કાર્યવાહી ને કોઈ મર્યાદિત વ્યાખ્યા હેઠળ મુકી શકાતી નથી. કાર્યવાહીની વ્યાખ્યા તેના સંદર્ભમાં વિશાળ છે.

૧.૪ Companies Act, 1956 : (કંપની કાયદા ૧૯૫૬)

કોઈપણ લેણદાર કોઈપણ પ્રકારનો દાવો અથવા કાયદેસર ની કાર્યવાહી કરી શકતા નથી, માત્ર કોર્ટની પરવાનગી થી કોર્ટ ના હુકમ થી કંપની સામે કાયદેસરના પગલા લઈ શકે છે. પરંતુ તારણવાળા લેણદારો ને આ જોગવાઈ નો બાદ મળે છે. કારણકે તેને કોર્ટની દરમ્યાનગીરી ની જરૂર પડતી નથી અને ફંડમાં જતી કંપની સામે કોર્ટ દ્વારા ફંડમાં લઈ જવાય છે અને કોર્ટ તેની માટે હુકમ કરે છે. ^(૭૪)

૧.૫ Presidency Towns Insolvency Act, 1908 / Provincial Insolvency Act 1920 : ^(૭૫)

આ કાયદાની કલમ ૨૮ મુજબ કોઈપણ વ્યક્તિ સામે અદાલત નો હુકમ થયા બાદ કોઈપણ લેણદાર તેનો કરજો વસુલવા માટે કોઈપણ નાદાર વ્યક્તિ જેની સામે કોર્ટની કાર્યવાહી તેની મિલકત અંગે ચાલુ હોય અથવા કોઈપણ દાવો ચાલુ હોય તો કરી શકાતો નથી પરંતુ જો તેની સામે દાવો કરવો હોય તો કોર્ટની પરવાનગી મેળવવી પડે છે. ^(૭૫) આ કાયદાની કલમ ૧૭ મુજબ કોર્ટ દ્વારા હુકમ થયા બાદ નાદાર વ્યક્તિની મિલકત કોર્ટના અધિકારીના હાથ હેઠળ રહેશે અને તે નાદાર વ્યક્તિના તમામ લેણદારો વચ્ચે

(૭૩) સીક ઈન્ડસ્ટ્રીઝ કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૮૫ની કલમ ૨૨ મુજબ.

(૭૪) કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ની કલમ ૪૪૬(૧) મુજબ.

(૭૫) પ્રોવિન્સીયલ ઈન્સોલ્વન્સી એક્ટ ૧૯૨૦ની કલમ ૨૮ મુજબ.

વહેચાઈ જશે અને ત્યારબાદ કોઈપણ લેણદાર નાદારીની કાર્યવાહી અથવા નાદારીના દાવાના સમય દરમિયાન કોઈપણ પ્રકારનો દાવો તેનો કરજ વસુલ કરવા માટે નાદાર વ્યક્તિ સામે કરી શકશે નહિ તેમ છતાંયે જો તે કરવા ઈચ્છતો હોય તો કોર્ટની પરવાનગી લેવી પડે છે.

જેથી જો બેંક આ કાયદા હેઠળ કોઈપણ નાદાર વ્યક્તિ જે કોર્ટ દ્વારા ઠરાવવામાં આવેલ હોય તેની સામે પોતાની લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે દાવો કરવો હોય અથવા કાર્યવાહી કરવી હોય તો કોર્ટની પરવાનગી લેવી પડે છે.

૧.૬ દાવાની વિષય વસ્તુ જ્યાં આવેલી હોય ત્યાં દાવાઓ માંડવા બાબત :-^(૭૬)

કોઈપણ કાયદામાં કરાયેલી આર્થિક અથવા બીજી મર્યાદાને આધીન રહીને

- ભાડું અથવા ઉપજ સાથે અથવા તે વગર સ્થાવર મિલકતની વસુલાત માટે ના દાવા
- સ્થાવર મિલકતનાં વિભાજન માટેના દાવા,
- ગીરો મુકેલી અથવા બોજો નાખેલી સ્થાવર મિલકતની બાબતમાં ગીરો છોડાવવાનો હકક બંધ કરવા, તે વેચવા અથવા ગીરો હકક છોડાવવા માટેના દાવા,
- સ્થાવર મિલકત ઉપરનો કોઈ હકક અથવા તેમાંનું હિત નકકી કરવા માટેનાં દાવા,
- સ્થાવર મિલકતને કરેલ અપકૃત્યનું વળતર મેળવવા માટેના દાવા ,
- ખરેખર ટાંચ મારેલી કે જપ્ત કરેલી જંગમ મિલકતની વસુલાત માટેના દાવા, જે ન્યાયાલયની હકુમતની સ્થાનિક હદમાં તે મિલકત આવેલી હોય તે ન્યાયાલયમાં માંડવા જોઈશે.

ઓર્ડર -૧ રૂલ -૬ : કોઈ એક કરાર હેઠળ વ્યક્તિગત રીતે કે સંયુક્ત તેમજ વ્યક્તિગત રીતે જવાબદાર થતી હોય તેવી તથા વિનિમય પત્રો, હુંડીઓ અને પ્રોમીસરી નોટમાં પક્ષકાર હોય તેવી વ્યક્તિઓમાંથી, વાદી એક જ દાવામાં, પોતાની ઈચ્છા મુજબ તે બધાને કે એકને પક્ષકાર તરીકે સામેલ કરી શકશે.

ઓર્ડર-૨ રૂલ-૩ :

- બીજી રીતે જોગવાઈ કરી હોય તે સિવાય, એકજ દાવામાં વાદી તેનાં તે જ પ્રતિવાદીની વિરુદ્ધ અથવા સંયુક્ત રીતે તેનાં તે જ પ્રતિવાદીઓની વિરુદ્ધ દાવાનાં ઘણાં કારણ એકત્ર કરી શકશે, અને જે દાવામાં તેના તે જ પ્રતિવાદીની વિરુદ્ધ અથવા સંયુક્ત રીતે તેનાં તે જ પ્રતિવાદીઓની વિરુદ્ધ જે કોઈ વાદીઓનું સંયુક્તપણે હિત હોય તે વાદીઓ દાવાનાં તેવા કારણો તે જ દાવામાં એકત્ર કરી શકશે.
- દાવાના કારણ એક જ દાવામાં એકત્ર કર્યા હોય ત્યારે, દાવો સાંભળવાની ન્યાયાલયની હકુમત છે કે નહી તેના આધારે તે દાવો માંડયાની તારીખે દાવાનાં વિષયોની એકંદર રકમ અથવા મૂલ્ય ઉપર રહેશે. ગુજરાત રાજ્ય વિ. બેન્ક ઓફ બરોડા અને બીજા^(૭૭) મુંબઈ કોર્ટ ફી અધિનિયમ, ૧૮૫૮ - કલમ -૧૮- દાવા મૂલ્યાંકન અધિનિયમ, ૧૮૮૭, કલમ -૮ દાવાની કારણ જોડવા

માટે જુદી જુદી તારીખોએ એડવાન્સ આપેલ નાણાંની વસુલાત માટે બેન્ક અથવા લેણદારાએ અરજી ફાઈલ કરી દાવામાં કોર્ટ ફી ના અને હકુમતનાં હેતુ માટે મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું જુદા જુદા મંતવ્યો વિચારણામાં લેતાં કોર્ટે એવું ઠરાવ્યું કે નાણાંના હકુમનામા તરીકે દાવા અરજીમાં જેનાં માટે દાદ માંગી હોય તે કુલ રકમવાળી જુદી જુદી એકંદર ભાગો હકુમત અને કોર્ટ ફી માટે મૂલ્યાંકન ગણાશે. અને તેના ઉપરની નકકી કરેલી કોર્ટ ફી સન ૧૮૫૮ અધિનિયમની અનુસુચિ-૧ મુજબ ભરવી જોઈએ તેમ જણાવીને ટ્રાયલ કોર્ટનો હકુમ બહાલ રાખવો.

૧.૭ Filing of suit : (દાવો દાખલ કરવો)

દિવાની કાર્યવાહી સિવિલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૧૮૦૮ હેઠળ સિવિલ કોર્ટમાં તેની હકુમત મુજબ કરવામાં આવે છે. જેથી દાવો સિવિલ કોર્ટમાં દાખલ કરતા પહેલા જે-તે કોર્ટની હકુમત તપાસ કરવી પડે.

૧.૮ Jurisdiction of the court : (કોર્ટની હકુમત)

કોર્ટની હકુમત અંગેની જોગવાઈઓ નીચે મુજબ છે :

- a. Court in which suits to be instituted : તમામ દાવાઓ સૌવપ્રથમ નિચલી કોર્ટમાં દાખલ થશે.
- b. Suits to be instituted where subject matter situate : (જે જગ્યાએ દાવાની હકીકતો ઉત્પન્ન થાય તે સ્થાને દાવો દાખલ થશે.)
 - જ્યાં ભાડા અથવા નફો ઉત્પન્ન થતો હોય તેવી મિલકતની વસુલાત અંગે
 - સ્થાવર મિલકતની વહેંચણી અંગે,
 - ગીરો સ્થાવર મિલકતના વેચાણ અંગે,
 - સ્થાવર મિલકતનો હક નકકી કરવા અંગે,
 - સ્થાવર મિલકતની નુકસાની સામે વળતર મળવા અંગે,
 - કોઈપણ જંગલ મિલકત ફરીવાર ગીરો માંથી વસુલ કરવા અંગે ના દાવાઓ મિલકત જે સ્થાન પર હોય તે સ્થાનિક કોર્ટની હકુમત હેઠળ જે-તે કોર્ટમાં દાખલ થશે.
- c. Suit for immovable Property situate within Jurisdiction of different courts : (સ્થાવર મિલકતના દાવાઓ જુદી-જુદી કોર્ટની હકુમતમાં) : કોઈપણ સ્થાવર મિલકત અંગે કોઈપણ પ્રકારના વળતર માટે દાવો કરવાનો હોય તો તે સ્થાવર મિલકત જે કોર્ટ ની હકુમત હેઠળ સ્થિત હોય તે કોર્ટ સમક્ષ મિલકત અંગેનો દાવો કરવો પડે છે. તેમા દાવાની મૂલ્યાંકન ધ્યાન પર રાખવું પડે છે અને કોર્ટની હકુમત નકકી કરવી પડે છે.
- d. Place of Institution of suit, where local limits of Jurisdiction of courts are uncertain : (જ્યાં કોર્ટની હકુમત નકકી ન હોય ત્યાં દાવો દાખલ કરવા અંગે) : જ્યાં કોઈપણ મિલકત એક અથવા બે થી વધારે ની કોર્ટની હકુમત હેઠળ આવતી હોય ત્યાં કોર્ટની

હકુમત નકકી થઈ શકતી નથી, ત્યારબાદ હકુમત નકકી થાય છે. હકુમત નકકી થયા બાદ કોર્ટ હકુમ નામુ દોરે છે અને તે હકુમનામુ તે મિલકતની હકુમત અંગે ભવિષ્યમાં પણ લાગુ પડે છે.

- e. Suit for compensation for wrongs to person or movables : (કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા જંગમ મિલકત સામે વળતારનો દાવો) : જ્યાં કોઈપણ વળતર નો દાવો કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા કોઈપણ જંગમ મિલકત અંગે કરવો હોય ત્યારે કોર્ટની હકુમત નકકી કરવા માટે જે સ્થાને દાવાનુ કારણ બનેલ હોય તે કોર્ટની હકુમત આવી શકે અથવા પ્રતિવાદી જે જગ્યા પર રહેતો હોય અથવા પોતાનો વ્યવસાય ચલાવતો હોય તે સ્થાનિક કોર્ટની હકુમત આવી શકે. વાદી બેંક આમાંથી ગમે તે હકુમત પોતાની છચ્છાથી નકકી કરી શકે છે.
- f. Other suits to be instituted where defendants reside or cause of action arises : (અન્ય દાવાઓ જ્યાં પ્રતિવાદી રહેતો હોય અથવા દાવાનુ કારણ ઉત્પન્ન થયેલ હોય ત્યાં દાખલ કરવા માટે હકુમત) :^(૭૯)
- કોઈપણ પ્રતિવાદ અથવા જ્યારે ઘણા પ્રતિવાદીઓ હોય ત્યારે એક દાવો દાખલ કરતી વખતે જે સ્થાને રહેતો હોય અથવા પોતાનો વ્યવસાય ચલાવતો હોય તે સ્થાનની હકુમત
 - જ્યારે ઘણા બધા પ્રતિવાદીઓ હોય ત્યારે દાવો દાખલ કરતી વખતે તેઓ જે સ્થળે રહેતા હોય પોતાનો વ્યવસાય કરતા હોય અને કોર્ટ જે રીતે પરવાનગી આપે તે મુજબ દાવો દાખલ કરી શકાય
 - દાવાનુ કારણ જે સ્થળે ઉત્પન્ન થયેલ હોય તે.

૧.૯ Institution of suits : (દાવાની રજૂઆત)^(૭૯)

તમામ દાવાઓ દાવા અરજી દ્વારા જે તે ઠરાવેલ સ્વરૂપમાં તમામ લેખિત હકીકતો સાથે રજુ કરવામાં આવે છે. જેની સાથે જરૂરીયાત મુજબ સોગંદ નામુ જોડવુ પડે છે. તમામ દાવાઓ દાવા અરજીની એક વધુ નકલ સાથે કોર્ટ સમક્ષ અથવા તેના અધિકૃત અધિકારી સમક્ષ રજુ થાશે. ઓર્ડર ૬ અને ૭ હેઠળ આપવામાં આવેલ તમામ નિયમોનુ પાલન ફરજિયાત કરવાનુ રહેશે.

૧.૧૦ Plaint : (દાવા અરજી)^(૮૦)

દાવા અરજી તમામ હકીકતો દેખાડતુ એક પત્રક છે. તેમા કોઈપણ કાયદાની જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ થતો નથી. C.P.C ના ઓર્ડર ૬ હેઠળ પક્ષ નિવેદનો સાથેના નિયમો આપેલા છે. ઓર્ડર ૬ રૂલ ૨ ની જોવાઈઓ મુજબ પક્ષ નિવેદનો માં માત્ર પક્ષકાર જે હકીકતો , પર આધાર રાખતા હોય તે હકીકતો જ જણાવેલી હોવી જોઈએ. તેમા પૂરાવા હોવા જરૂરી નથી. તમામ પક્ષ નિવેદનો જરૂરીયાત મુજબ પેરા સ્વરૂપમાં જોઈએ અને તેને ક્રમ નંબર આપવો જોઈએ તેમજ તારીખ અને સ્પષ્ટ હોવા જોઈએ.

(૭૮) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮ની કલમ ૧૫૧ મુજબ.

(૭૯) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮ના ઓર્ડર ૪, રૂલ-૧ મુજબ.

(૮૦) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮ના ઓર્ડર ૬, રૂલ-૨ મુજબ.

૧.૧૧ Particulars to be Contained in Plaint : (દાવા અરજીની વિગતો સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ.) : દાવા અરજીમાં નીચે મુજબની વિગતો હોવી જોઈએ. ^(૮૧)

- જે કોર્ટ સમક્ષ દાવો કરવામાં આવેલ હોય તનુ નામ.
- વાદી નુ નામ અને રહેઠાણનુ સરનામુ.
- પ્રતિવાદીનુ નામ અને રહેઠાણનુ સરનામુ.
- જો વાદી અથવા પ્રતિવાદી સગીર હોય અથવા અસ્થિર મગજના હોય તો તે અંગેના પત્રક.
- દાવા અરજીના કારણો અને બનાવનુ સ્થાન.
- કોર્ટની પાસે હુકમત છે તે દર્શાવતી અસરો.
- વાદી દ્વારા માંગવામાં આવેલ દાદ.
- જો વાદી એ કોઈપણ રકમ જતી કરેલ હોય તો તે રકમનો આકડો.
- દાવાની કોર્ટ ફી નક્કી કરવા માટે દાવાનુ મૂલ્યાંકન.

૧.૧૨ Plaint in money suits : (લેણી રકમની દાવા અરજી)

લેણી રકમનીદાવા અરજીમાં જેટલી રકમનો દાવો કરેલ હોય તેને સ્પષ્ટ આંકડામાં દર્શાવવી પડે છે. પરતુ જ્યા વાદી દરમિયાન ઉપજ અંગે જે ચુકવવાનુ બાકી હોય અથવા બન્ને વચ્ચે જે બાબત અંગે સમજુતી ન થયેલ હોય અથવા જે જંગમ મિલકત પ્રતિવાદીના કબજામાં હોય અથવા જે લેણી રકમ જેનુ મૂલ્યાકન નક્કી ન થતુ હોય તે અંગેના તમામ દાવાઓમાં આજુ બાજુની કિંમત દર્શાવવામાં આવશે.

૧.૧૩ Where the subject matter of the suit is immovable Property : (સ્થાવર મિલકત અંગેનો દાવો) ^(૮૨)

જો દાવો સ્થાવર મિલકત અંગેનો હોય તો દાવા અરજીમાં મિલકતની ઓળખ કરવા માટે તેનુ સંતોષકારક વર્ણન કરવુ જોઈએ. મિલકત ઓળખવા માટે તેની ચતુર્દિશા અથવા રેકોર્ડ પ્રમાણેનો સર્વે નંબર દાવા અંગે નો સ્પષ્ટ લખેલ હોવા જોઈએ.

નિયમ-૧ : આ અધિનિયમની જોગવાઈઓને આધિન રહીને, ગીરો તારણમાં અથવા ગીરો તારણમાં અથવા ગીરો છોડાવવાના હકકમાં હિત હોય તેવી તમામ વ્યક્તિઓને એવા ગીરો ને લગતાં કોઈપણ દાવાનાં પક્ષકારો તરીકે સામેલ કરવા જોઈએ.

નિયમ-૨ : ગીરો છોડાવવાનો હકક રદ કરવામાં બાબતનાં દાવામાં વાદીની તરફેણમાં ફેંસલો થાય તો, ન્યાયાલયે પ્રાથ મિક હુકમનામું કરીને -

- એવા હુકમનામાની તારીખે -
 - ગીરો સંબંધી મુદ્દલ તથા વ્યાજ તરીકે,
 - વાદીને દાવાનો કંઈ ખર્ચ અપાવ્યો હોય તો તે અંગે, અને

(૮૧) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮ના ઓર્ડર ૭, ૩૯-૧ મુજબ.

(૮૨) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮ના ઓર્ડર ૩૪ મુજબ.

□ ગીરોનાં તારણ સંબંધી તે તારીખ સુધી વાદીને બીજી યોગ્ય રીતે ખર્ચ, ચાર્જ, તથા વ્યય થયો હોય તે અંગે તે ઉપરનાં વ્યાજ સહિત, તેની કેટલી રકમ લેણી થાય છે તેનો હિસાબ લેવાનો હુકમ કરવો જોઈએ, અથવા,

b. તે તારીખે આ પ્રમાણે કેટલીક રકમ લેણી નીકળે છે તે જાહેર કરવું જોઈએ., અને

c. તે હુકમનામામાં એવું ફરમાવવું જોઈશે કે -

સદરહુ પ્રમાણે લેણી નીકળતી જણાવેલી અથવા જાહેર કરાયેલી રકમ, યથાપ્રસંગ, ખંડ (ક) હેઠળ લીધેલો હિસાબ જે તારીખે ન્યાયાલય મંજૂર કરીને તે પર સામી સહી કરે તે તારીખથી, અથવા ખંડ (ખ) હેઠળ જે તારીખે એવી રકમ ન્યાયાલયમાં જાહેર કરવામાં આવે તે તારીખતથી, છ મહિનાની અંદરની જે તારીખ ન્યાયાલય ઠરાવે તે તારીખે અથવા તે પહેલાં પ્રતિવાદી ન્યાયાલયમાં ભરે તો, તથા ત્યારપછી નિયમ-૧૦માં જોગવાઈ કર્યા પ્રમાણને પાછળથી થયેલા ખર્ચ, ચાર્જ તથા વ્યયનાં સંબંધમાં જે રકમ લેણી થઈ છે એમ ઠરાવવામાં આવે તે રકમ નિયમ-૧૧ માં જોગવાઈ કર્યા પ્રમાણે અનુક્રમે તે પરનાં ત્યાર પછીના વ્યાજ સુધ્ધાં, પ્રતિવાદી ન્યાયાલયમાં ભરે તો, વાદીએ ગીરો મૂકેલી મિલકતને લગતો પોતાના કબજામાં અથવા અધિકાર હેઠળનાં તમામ દસ્તાવેજ પ્રતિવાદીને અથવા નીમે તે વ્યક્તિને આપવો જોઈએ. તથા તે મિલકત ગીરો મુક્ત કરીને, તથા તેના ઉપર વાદીએ અથવા વાદીની વતી દાવો કરનાર કોઈપણ વ્યક્તિએ અથવા બીજાની મારફત મેળવેલાં હક ઉપરથી વાદી દાવો કરતો હોય ત્યારે, જેમની હેઠળ તે દાવો કરતો હોય તેમણે, કરેલા તમામ બોજાથી મુક્ત કરીને વાદીએ પ્રતિવાદીને ખર્ચે જો તેને ફરી તખદીલ કરી આપવાનું આવશ્યક હોય તો તેને તેમ તખદીલ કરી આપવો જોઈએ. તથા તે મિલકત પ્રતિવાદીના કબજામાં આપવાની જરૂરી હોય તો તે તેણે તેના કબજામાં પણ આપવો જોઈએ, અને પ્રાથમિક હુકમનામા હેઠળ અથવા તે મુજબ નીકળતી જણાયેલી અથવા જાહેર કરાયેલી રકમ એવી રીતે ઠરાવેલી તારીખે અથવા તે પહેલાં ભરવામાં ન આવે અથવા ત્યાર પછીનાં ખર્ચ, ચાર્જ, વ્યય અને વ્યાજનાં સંબંધમાં લેણી નીકળતી ઠરાવેલી રકમ ન્યાયાલય ઠરાવે તે તારીખ સુધીમાં પ્રતિવાદી આપવાનું ચુકે તો તે મિલકત છોડાવવાનો પ્રતિવાદી નો તમામ હકક બિલકુલ જતો રહે તે પ્રકારનાં આખરી હુકમનામાં માટે અરજી કરવાને વાદી હકદાર રહેશે.

ન્યાયાલય પેટા નિયમ-(૧) હેઠળ લેણી નીકળતી જણાયેલી અથવા જાહેર કરાયેલી અથવા ત્યારપછી ના ખર્ચ, ચાર્જ, વ્યય અને વ્યાજ અંગે લેણી નીકળતી ઠરાવેલી રકમ ભરવા માટે ઠરાવેલી રકમ ભરવા માટે ઠરાવેલી મુદત, સબળ કારણ જણાવવામાં આવે તો અને ન્યાયાલય ઠરાવે તે શરતે, પાકું હુકમનામું કરવામાં આવે તે પહેલાં કોઈપણ વખતે વખતો વખત વધારી શકશે.

ગીરો છોડાવવાનો હકક રદ કરાવવા બાબતનાં દાવામાં પછીનાં ગીરો રાખનારાઓ અથવા એવા ગીરો રાખનારામાં ના કોઈ ગીરો રાખનાર પાસેથી હકક પ્રાપ્ત કરનાર વ્યક્તિ અથવા તે ગીરો રાખનાર હક મંગાવવા માટે જે વ્યક્તિઓ મુખત્યાર નિર્માઈ હોય તે વ્યક્તિઓ પક્ષકાર તરીકે જોડાયા હોય ત્યારે દાવામાંના સંજોગો માટે જરૂર ના જણાય તેવા ફેરફાર કરીને, અનુસૂચિ, યથાપ્રસંગ નમૂના નંબર-૯ અથવા ૧૦ માં જણાવેલી રીતે અને નમૂના પ્રમાણે, દાવાનાં પક્ષકારોનાં પોત પોતાના હકક તથા જવાબદારો બાબત ન્યાય નિર્ણય માટે પ્રાથમિક હુકમનામાનાં જોગવાઈ કરવી જોઈએ.

નિયમ-૩ : ગીરો મૂકેલી મિલકત છોડાવવાનો પ્રતિવાદીનો સઘળો હકક જતો રહે એ પ્રકારનું આખરી હુકમનામું થતાં પહેલા પ્રતિવાદી નિયમ-૨ ના પેટા નિયમ (૧) હેઠળ એની પાસેથી લેણી નીકળતી તમામ રકમ ન્યાયાલયમાં ભરી દે. એટલે ન્યાયાલયે પ્રતિવાદી આ અર્થે અરજી કરે, એટલે આખરી હુકમનામું કરવું જોઈએ જેમા,

- પ્રાથમિક હુકમનામાંમા જણાવેલા દસ્તાવેજો સોંપી દેવાનું વાદીને ફરમાવવામાં આવશે, જરૂરી હોય તો,
- સદરહુ હુકમનામાંમાં ફરમાવ્યા પ્રમાણે ગીરો મિલકત પ્રતિવાદીને ખર્ચે પાછી તબદીલ કરી આપવાનું ફરમાવવામાં આવશે, અને જરૂરી હોય તો,
- તે મિલકત પ્રતિવાદીના કબજામાં સોંપી દેવાનો તેને હુકમ પણ કરવો જોઈએ.

પેટા -નિયમ (૧) અનુસાર એવી રકમ ભરવામાં આવી ન હોય ત્યારે ન્યાયાલયે, વાદી આ અર્થે અરજી કરે એટલે ગીરો મૂકેલી મિલકત છોડાવવાનો પ્રતિવાદીનો તથા તેની મારફત કે હેઠળ દાવો કરનાર તમામ વ્યક્તિઓનો સઘળો હકક જતો રહ્યો છે એવું આખરી હુકમનામું કરવું જોઈએ. અને જરૂરી હોય તો તે મિલકત વાદીના કબજામાં સોંપવાનો પ્રતિવાદીને હુકમ કરવો જોઈએ.

પેટા નિયમ(૨) હેઠળ આખરી હુકમનામું થાય એટલે, ગીરોના સંબંધમાં અથવા દાવા ને લીધે પ્રતિવાદી જે, જવાબદારીને આધીન હોય તે સઘળી જવાબદારી અદા થઈ હોવાનું ગણાશે.

નિયમ-૪ : વેચાણ કરવા બાબતનાં દાવામાં વાદીની તરફેણમાં ફેસલો થાય તો, ન્યાયાલયે નિયમ-૨ નાં પેટા નિયમ(૧) નાં ખંડ (ક), (ખ) તથા (ગ) (૧) માં જણાવેલ મતલબનું પ્રાથમિક હુકમનામું કરવું જોઈએ અને વિશેષમાં એવો હુકમ કરવો જોઈએ કે પ્રતિવાદી સદરહુ હુકમનામાંના જણાવ્યા પ્રમાણે રકમ ન ભરે તો ગીરો મૂકેલી મિલકત અથવા તેનો જોઈએ તેટલો ભાગ વચી નાખવો, અને (વેચાણનું ખર્ચ, બાદ કર્યા પછી) વેચાણની બાકીની રકમ ન્યાયાલયમાં ભરવી, અને તેમાં ત્યારપછીનાં ખર્ચ, ચાર્જ, વ્યય અને વ્યાજનાં સંબંધમાં ન્યાય નિર્ણયથી ઠરાવવામાં આવે તેવી લેણી રકમ સહિત પ્રાથમિક હુકમનામા હેઠળ

અથવા તેની રૂએ વાદીના લેણા તરીકે જે રકમ બાકી નીકળતી જણાઈ હોય કે ચુકવવા માટે ઉપયોગમાં લીધા બાદ જે કંઈ બાકી રહે તે પ્રતિવાદીને અથવા તે મેળવવાને હકકદાર હોય એવી બીજી વ્યક્તિઓને આપવી એવું ફરમાવનારા આખરી હુકમનામા માટે અરજી કરવા વાદી હકકદાર રહેશે.

ન્યાયાલય પેટા નિયમ (૧) હેઠળ લેણી નીકળતી જણાવેલી અથવા જાહેર કરેલી રકમ, અથવા ત્યાર પછીના ખર્ચ, ચાર્જ, વ્યય અને વ્યાજનાં સંબંધમાં ન્યાય નિર્ણય મુજબ આપવાની થતી રકમ ચુકવવા માટે ઠરાવેલી મેદત આગળ કારણ બતાવવામાં આવે તો અને ન્યાયાલય ઠરાવે તે શરતે આખરી હુકમનામું કરવામાં આવે તે પહેલાં કોઈપણ વખતે, વખતો વખત વધારી શકશે.

અસાધારણ ગીરોનાં સંબંધમાં ગીરો છોડાવવાનો હક રદ કરાવવા બાબતનાં દાવામાં વાદીની તરફેણમાં ફેસલો આવે, તો ન્યાયાલય દાવાના કોઈપણ પક્ષકારનાં, અથવા ગીરોનાં તારણમાં અથવા ગીરો છોડાવવાનાં હકમાં હિત ધરાવતી હોય તેવી કોઈપણ વ્યક્તિનાં સૂચન ઉપરથી વેચાણનાં ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે તથા તે શરતો પાળવામાં આવે તેની ખાતરી તરીકે ન્યાયાલય ઠરાવે તેવી વાજબી રકમ ન્યાયાલયમાં અનામત મૂકવા સહિતની પોતાને યોગ્ય લાગે તેવી શરતોએ તેનાં જેવું જ હુકમનામું કરી શકશે.

વેચાણ કરવા બાબતના દાવામાં અથવા જેમાં વેચાણનો હુકમ કરવામાં આવે તેવો ગીરો છોડાવવાનો હક રદ કરાવવા બાબતના દાવામાં પાછળનાં ગીરો આપનારાઓ અથવા એવો ગીરો રાખનારામાંના કોઈપણ ગીરો રાખનાર પાસેથી હકક પ્રાપ્ત કરનાર વ્યક્તિઓ અથવા તે ગીરો રાખનારના હકક ભોગવવા માટે મુખત્યાર નીમેલ વ્યક્તિઓ પક્ષકાર તરીકે જોડાઈ હોય ત્યારે કેસનાં સંજોગો અનુસાર જરૂરી લાગે તેવો ફેરફાર કરીને, યથાપ્રસંગ, અનુસૂચિ "ઘ" ના નમૂના નંબર-૮ નમૂના નંબર-૧૦ અથવા નમૂના નંબર-૧૧ માં જણાવેલી રીતે અને નમૂના પ્રમાણે, દાવાનાં પક્ષકારોનાં પરસ્પર હકક તથા જવાબદારી બાબત ફેસલો આપવા માટે પેટા-નિયમ (૧) માં ઉલ્લેખેલો પ્રાથમિક હુકમનામામાં જોગવાઈ કરવી જોઈએ.

નિયમ -૫: જ્યારે ઠરાવેલ દિવસે અથવા તે પહેલાં અથવા આ નિયમનાં પેટા નિયમ (૩) હેઠળ કરેલાં આખરી હુકમનામાં અનુસાર કરેલા વેચાણનું સમર્થન કરવામાં આવે તે પહેલાં કોઈપણ વખતે પ્રતિવાદી નિયમ-૪ નાં પેટા નિયમ (૧) હેઠળ તેની પાસેથી લેણી થતી સઘળી રકમ ન્યાયાલયમાં ભરે એટલે ન્યાયાલયે, પ્રતિવાદીને આ અર્થે અરજી કર્યે આખરી હુકમનામું કરીને અથવા એવું હુકમનામું થઈ ગયું હોય તો હુકમ કરીને, તેમાં-

- a. પ્રાથમિક હુકમનામામાં જણાવેલાં દસ્તાવેજો આપી દેવાને વાદીને ફરમાવવું જોઈએ અને જરૂરી હોય તો,

b. સદરહું હુકમનામામાં ફરમાવ્યા પ્રમાણે ગીરો મૂકેલી મિલકત તબદીલ કરી- આપવાનું તેને ફરમાવવું જોઈએ. અને જરૂર હોય તો,

c. તે મીલકત પ્રતિવાદીના કબજામાં સોંપવાનું તેને હુકમ પણ કરવો જોઈશે

આ નિયમનાં પેટા નિયમ (૩) હેઠળ કરેલાં હુકમનામા અનુસાર ગીરો મૂકેલી મિલકતનું અથવા તેના કોઈપણ ભાગનું વેચાણ થયું હોય તો, ન્યાયાલયે આ નિયમનાં પેટા નિયમ(૧) હેઠળ હુકમ કરી શકશે નહિ, સિવાય કે પ્રતિવાદી પેટા - નિયમ (૧) માં જણાવેલી રકમ ઉપરાંત, ખરીદી કરનારે ન્યાયાલયમાં ભરેલી ખરીદીની રકમનાં ૫ ટકા જેટલી રકમ ખરીદનારને આપવા માટે અનામત મૂકે. જ્યારે આવી રીતે રકમ અનામત મૂકી હોય ત્યારે, ખરીદનાર પોતે ન્યાયાલયમાં આપેલી ખરીદીની રકમ પાછી મેળવવા માટે, અને તે ઉપરાંત તે રકમનાં ૫ ટકા જેટલી રકમ મેળવવાનો હુકમ મેળવવાનો હકદાર રહેશે.

પેટા નિયમ (૧) અને (૨) અનુસાર રકમ ભરવામાં ન આવે , ત્યારે ન્યાયાલય આ અર્થે વાદીઓ અરજી કર્યે આખરી હુકમનામું કરવું જોઈએ અને તેમાં ગીરો મૂકેલી મિલકત અથવા તેનો જરૂરીનો હોય તેટલો ભાગ વેચવાનું અને વેચાણની ઉપજની વ્યવસ્થા નિયમ-૪ નાં પેટા નિયમ(૧) નાં પ્રમાણે કરવાનું ફરમાવવું જોઈએ.

નિયમ-૬ : નિયમ-૫ હેઠળ કરેલાં કોઈપણ વેચાણની ચોખી ઊપજ વાદીની લેણી નીકળતી રકમ ભરપાઈ કરવા અપૂરતી જણાય ત્યારે, ન્યાયાલય બાકીની રકમ વેચેલી મિલકતમાંથી નહી પણ બીજી રીતે પ્રતિવાદી પાસેથી કાયદેસર રીતે વસુલ લઈ શકે તેમ હોય, તો વાદીની અરજી ઉપરથી, તે રકમ માટે હુકમનામું કરી શકશે.

નિયમ-૧૧: ગીરો છોડાવવા બાબતનો હક રદ કરવા બાબતનાં વેચાણ બાબતનાં, અથવા ગીરો છોડાવવાનાં હકક બાબતના દાવામાં કરેલા કોઈપણ હુકમનામામાં વ્યાજ કાયદેસર રીતે વસૂલ થઈ શકે એમ હોય તે પ્રસંગે ન્યાયાલય ગીરો રાખનારને નીચે પ્રમાણે વ્યાજ આપવા માટે હુકમ કરી શકશે.

a. ગીરો મુકનારે અથવા ગીરો છોડાવનાર બીજી વ્યક્તિઓ, પ્રાથમિક હુકમનામા મુજબ બાકી નીકળતી જણાવેલી અથવા જાહેર કરેલી રકમ જે તારીખે અથવા જે તારીખ પહેલાં ભરવાની હોય તે તારીખ સુધીનું વ્યાજ.

□ ગીરો ઉપર બાકી નીકળતી જણાવેલી અથવા જાહેર કરેલી મુળ રકમ ઉપર તે આપવા જોગ દરે, અથવા એવો દર ઠરાવ્યો ન હોય તો ન્યાયાલય જે દર વ્યાજબી ગણે તે દરે.

□ પ્રાથમિક હુકમનામાની તારીખ સુધી ગીરોના તારણ અંગે ગીરો રાખનારને વ્યાજબી રીતે થયેલ ખર્ચ, ચાર્જ તથા વ્યય માટે ગીરો રાખનારે લેણી નીકળતી ઠરાવેલી અને ગીરોની રકમમાં ઉમેરેલી રકમ ઉપર બંને પક્ષકારોએ કબુલાતથી ઠરાવેલ દરે અથવા

એવો દર ઠરાવ્યો ન હોય, તો ન્યાયાલયને વ્યાજબી જણાય તેવા દર વર્ષે દર સેંકડે છ ટકા કરતાં વધારે ન હોય તેવા દરે આપવા માટે અને...

- b. ખંડ (a) માં નિર્દિષ્ટ કરેલી એકંદર મુળ રકમો ઉપર વસુલ કરવામાં આવે અથવા ખરેખર ચુકવવામાં આવે તે તારીખ સુધીનું તે ખંડ અનુસાર ન્યાયાલય વ્યાજબી ગણે તે દરે ગણતરી કરેલું ત્યાર પછીનું વ્યાજ આપવા માટે..

નિયમ-૧૨:જે કોઈપણ મિલકતનું વેચાણ કરવાનો આ હુકમ હેઠળ આદેશ કર્યો હોય તે મિલકત ઉપર અગાઉનાં ગીરોનો બોજો હોય ત્યારે ન્યાયાલય અગાઉનાં ગીરો રાખનારની સંમતીથી તે મિલકત સદરહુ ગીરોનાં બોજા વગર વેચવાનો અને એવાં અગાઉના ગીરો રાખનારનું તે વેચેલી મિલકતમાં તેને જે હિત હોય તેજ હિત તે વેચાણની ઉપજમા આપતો આદેશ કરી શકશે.

નિયમ-૧૩:એવી ઉપજ ન્યાયાલયમાં લાવવી જોઈએ અને તેનો ઉપયોગ નીચે પ્રમાણે કરવો જોઈએ:-

- a. પ્રથમ વેચાણને લગતો અથવા જેની કોશિષ કરી હોય તેવા કોઈ વેચાણને લગતો જ વ્યાજબી ખર્ચ થયો હોય તે તમામ ખર્ચ આપવા માટે.
- b. બીજું, અગાઉના કોઈપણ ગીરોવાળાનું ગીરો ખાતે જે કાંઈ લેણું હોય તે તથા તેના સંબંધમાં જે વાજબી ખર્ચ થયું હોય તે આપવા માટે.
- c. ત્રીજું, જે ગીરોને પરિણામે વેચાણનો આદેશ થયો હોય તે ગીરો ઉપર લાગું થતું સઘળું વ્યાજ આપવા માટે અને જે દાવામાં તે વેચાણ કરવા બાબતનું હુકમનામું હોય તે દાવાની ખર્ચ આપવા માટે.
- d. ચોથું, તે ગીરો અંગે લેણી હોય તે મુદલ રકમ આપવા માટે, અને છેલ્લે બાકી રકમ તે વેચેલી મિલકતમાં પોતાનું હિત સાબિત કરનાર વ્યક્તિને આપવું જોઈએ. અથવા એવી વ્યક્તિ એક કરતાં વધારે હોય તો તેઓનાં પોત પોતાના તેમાં જે હિત હોય તે પ્રમાણે અથવા તેઓની સંયુક્ત પહોંચ લઈને તેઓને આપવી જોઈએ.

આ નિયમનાં અથવા નિયમ-૧૭ ના કોઈપણ મજકૂરથી મિલકત તબદીલ અધિનિયમ ૧૯૮૨ ની કલમ-૫૭ થી મળેલી સત્તાને બાધ આવે છે. એમ ગણાશે નહિ.

નિયમ-૧૪:જ્યારે ગીરો રાખનારે ગીરોની રૂએ નીકળતા હકક દાવાની ભરપાઈ માટે નાણાની ચુકવણી માટેનું હુકમનામું મેળવ્યું હોય ત્યારે તે ગીરોના અમલ કરાવવા માટે વેચાણ કરવાનો દાવો માંડ્યા સિવાય બીજી રીતે ગીરો મિલકત વેચવાને હકદાર રહેશે નહિ અને હુકમ-૨ ના નિયમ-૨ માં ગમે તે મજકૂર હોય તે છતાં તે એવો દાવો માંડી શકશે.

પેટા નિયમ-(૧) માંનો કોઈ મજકૂર મિલકત તબદિલી અધિનિયમ, ૧૯૮૨ જે કાંઈ રાજ્યપત્ર ને લાગુ પડ્યો ન હોય તેને લાગુ પડશે નહિ.

નિયમ-૧૫: આ હુકમમાંની સાદા ગીરો ને લાગુ પડતી તમામ જોગવાઈઓ બને ત્યાં સુધી, મિલકત તબદીલી અધિનિયમ, ૧૮૮૨ ની કલમ-૫૮ નાં અર્થ મુજબ હકકપત્ર સોંપી દઈને કરેલા ગીરોને તથા તેની કલમ-૧૦૦ ના અર્થ મુજબ બીજાને લાગુ પડશે.

હુકમનામામાં નાણા ચુકવવાનો હુકમ હોય અને તેનો બોજો, ચુકવણીમાં કસરુ થતાં સ્થાવર મિલકત ઉપર નાખવામાં આવેલ હોય, ત્યારે તે હુકમનામાની બજવણીમાં તે મિલકતનું વેચાણ કરીને તે રકમની વસુલાત કરી શકશે. **સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ત્રાવણકોર વિ. દિવાશીયા જોસેફ^(૮૩)**

સીવીલ પ્રોસીઝર કોડની કલમ -૧૫૧ અને ઓર્ડર ૩૪ રૂલ -૧૧ મુજબ. કોઈપણ સ્થાવર મિલકતનાં ગીરોને લગતો દાવો હોય અને તેના જજમેન્ટ અને ચુકાદામાં કોઈપણ પ્રોવીઝન ન મૂકેલ હોય, તો તે કોઈપણ પ્રકારની કલેરીકલ અથવા ગાણિતિક ભૂલ અથવા કસૂર ગણવામાં આવશે નહિ અને જો આ ભૂલ આકસ્મિક(પહોંચ) સ્તીપ હોય તે તેને માન્ય રાખવામાં આવશે નહિ આથી એવું કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે કે, વાદીને ભવિષ્યમાં વધુ વ્યાજને પાત્ર થશે નહિ અને તે જ અરજી નામંજૂર કરવામાં આવશે કલમ -૧૫૨ મુજબ.

૧.૧૪ સંક્ષિપ્ત કાર્યરીતિ :-^(૮૪)

નિયમ-૧ : આ હુકમ નીચેનાં ન્યાયાલયોને લાગુ પડશે .

- ઉચ્ચ ન્યાયાલયો, શહેર દિવાની ન્યાયાલયો અને લઘુવાદ ન્યાયાલયોને અને
- બીજા ન્યાયાલયોને, પરંતુ ખંડ (ખ) માં ઉલ્લેખેલ ન્યાયાલયોનાં સંબંધમાં, ઉચ્ચ ન્યાયાલય રાજ્યપત્રમાં જાહેરનામાથી, પોતાને યોગ્ય લાગે તેવા દાવાનાં પ્રકાર પુરતા જ આ હુકમનો અમલ મર્યાદિત કરી શકશે અને કેસનાં સંજોગો જોતાં આવશ્યક હોય તે પ્રમાણે વખતોવખત રાજ્યપત્રમાં, પછીનાં જાહેર નામાથી દાવાઓના જે પ્રકારો આ હુકમનાં અમલ હેઠળ લાવવાના હોય તેમને પોતાને યોગ્ય લાગે તે મુજબ વધુ મર્યાદિત કરી શકશે, વિસ્તૃત કરી શકશે અથવા તેમાં ફેરફાર કરી શકશે.

પેટા નિયમ (૧) ની જોગવાઈઓને આધીન રહીને નીચેનાં પ્રકારો ના દાવાઓને આ હુકમ લાગુ પડે છે:-

- વિનિમયપાત્ર, હુંડીથી અને પ્રોમિસરી નોટ અંગેનાં દાવા-
- જેમાં વાદી માત્ર પ્રતિવાદીએ આપવાનાં, કોઈ દેવાની કે રોકડ નાણાંમાં રૂપાંતરિત માંગણીની રકમ વ્યાજ સહિત કે વ્યાજ વસૂલ કરવા માગતો હોય અને જે રકમ-
□ લેખિત કરારમાંથી ઉભી થતી હોય, અથવા

- જેમાં વસૂલ કરવામાં આવનાર રકમ નાણાંની નિશ્ચિત રકમ હોય અથવા દંડ સિવાયનાં દેવાના પ્રકારની હોય, ત્યારે એવા અધિનિયમાંથી ઉભી થતી હોય, અથવા,
- મૂળ ધણી સામેનો હકક દાવો માત્ર, દેવાનાં અથવા રોકડ રકમનાં સંબંધમાં હોય, ત્યારે બાયઘરીમાંથી ઉભી થતી હોય તેવા દાવા.

પંજાબ અને સિંઘ બેન્ક વિ. મે. રામપ્રકાશ જગદિશચંદ્ર^(૮૫) : સિવિલ પ્રોસીજર કોડ ઓર્ડર-૩૭ પ્રતિવાદીએ જો સ્ટેટમેન્ટમાં બતાવેલ અથવા સ્ટેટમેન્ટ મુજબની રકમ ભરેલ હોય અને જો સ્ટેટમેન્ટ મુજબની રકમ ખરેખર ખોટી હોય તો પ્રતિવાદીએ યુપ ન બેસવું જોઈએ. વધારે ભરેલ રકમ માટે તેણે કલેમ કરવો જોઈએ અને પોતાની બચાવ અરજીમાં તે આક્ષેપો કરવા જોઈએ પ્રતિવાદીએ પુરાવા સાથે તે પણ સાબીત કરવું જોઈએ. વાદી બેન્કે જે રકમ દર્શાવેલ છે. તે રકમ માટેની ચોકકસ એન્ટ્રી ખોટી અને ઉપજાવેલ છે. પરંતુ જો પ્રતિવાદી આવો કોઈપણ પ્રયાસ પોતાનાં બચાવ માટે ન કરે અથવા કોઈપણ આક્ષેપો ન કરે તો એવું માનવામાં આવશે કે વાદી બેન્કોનાં હિસાબો ચોખ્ખા છે. અને આવો કોઈ વાદ ઉભો થઈ શકે નહિ.

સિન્ડિકેટ બેન્ક વિ. મે. પેરાહર પેપર્સ^(૮૬) : સીવીલ પ્રોસીજર કોડ ઓર્ડર -૩૭ રૂલ-૨ અને ઓર્ડર-૫ રૂલ-૨૦ મુજબ. જો પ્રતિવાદી આપેલ સમય મર્યાદાની અંદર કોર્ટમાં પોતાનો બચાવ ન કરે અને હાજરી ન આપે તો ઓર્ડર ૩૭ રૂલ-૨ (૩) હેઠળ એવું માનવામાં આવશે કે દાવા અરજીમાં કરેલ આક્ષેપો પ્રતિવાદી સ્વીકારેલ છે અને વાદી આ દાવમાં આગળ પ્રોસીજરમાં વધી શકે છે. અને આ દાવાનો ચુકાદો વાદીની તરફેણમાં આવશે એટલે કે ૧૧,૦૫૮૬૩ રૂપિયાનો લેણી રકમનો દાવો જો વાદી ફાઇલ કરે તો વાદીને આ રકમ ઉપરાંત ખર્ચની રકમ અને ભવિષ્યમાં વ્યાજ આ રકમ ઉપર ૧૮.૫ % લેખે કોર્ટનાં હુકમ મુજબ મળે છે.

બેન્ક ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિ. મે. સ્વસ્તીક સેલ્સ કોર્પોરેશન^(૮૭) : સી. પી. સી. ના ઓર્ડર-૩૭ મુજબ જે વ્યક્તિ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ (ચેક અથવા હૂંડી) સ્વિકારતો હોય તેની જવાબદારી ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ હોલ્ડર પ્રતિ રહે છે. આવા કિસ્સામાં જો પ્રતિવાદીઓ મે. પેપર એન્ડ પલ્પ કન્વર્ઝન લી. ને હૂંડી આપેલ હોય અને તે હૂંડી નું ચુકવણું હૂંડીની પાકતી તારીખ પહેલા થયેલ હોય તો કાયદા મુજબ પ્રતિવાદીની જવાબદારી રદ કરવામાં આવતી નથી. પરંતુ જો પ્રતિવાદી હૂંડીની રકમની ચુકવણી પાકતી તારીખ પહેલા કરી આપે તો તેને વાદીને નોટીસ આપી દેવી જોઈએ. પરંતુ જો તે નોટીસ ન આપે તો એવું માનવામાં આવશે કે તેઓએ રકમ ચુકવેલ નથી અને હૂંડીની લેણી રકમ ચુકવવી પડે છે.

૧.૧૫ Mortgage suits : (ગીરોના દાવા) ^(૮૮)

કોઈપણ મિલકતના ગીરો સામે ધિરાણ આપવામાં આવેલ હોય અને ધિરાણની રકમ ચુકવવામાં પ્રતિવાદી નિષ્ફળ જાય તો તેની સામે લેણી રકમનો દાવો કોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરી શકાય.

(૮૫) ૧(૧૯૯૦) બી.સી. ૩૮૬ - દિલ્હી

(૮૬) ૧(૧૯૯૪) બી.સી. ૫૫૫ - દિલ્હી

(૮૭) ૨(૧૯૯૨) બી.સી. ૫૩૦ - દિલ્હી

(૮૮) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮ના ઓર્ડર ૩૬ મુજબ.

જો ગીરો અંગે કોઈપણ પ્રકારનું કરાર કરવામાં ન આવેલ હોય તો ધિરાણ ની રકમ જયાથી બાકી હોય ત્યારથી અને કોર્ટ કોઈપણ પ્રકારનો હુકમ કરે ત્યાં સુધી ગીરો આપનાર પાસે મિલકત અંગે કોઈપણ પ્રકારનો હક રહેશે નહિ. ^(૯૯)

જો ગીરો મિલકતના વેચાણ અંગે દાવો દાખલ કરવામાં આવેલ હોય જેમાં ગીરો સાદો અથવા દસ્તાવેજની સોંપણીના અધારે હોય તેમા કોર્ટ ઓર્ડર ૩૪ રૂલ ૪ હેઠળ હુકમ આપી શકે છે. જે નીચે મુજબ હોય શકે.

- a. હુકમની તારીખ સુધી બાકી રહેતી રકમ ખાતા મુજબ જે હોય તે
 - મુદલ રકમ અને વ્યાજની રકમ.
 - દાવા માટેનો ખર્ચ જે કોર્ટ નક્કી કરે તે.
 - અન્ય કોઈપણ પ્રકારના ખર્ચો જે વાદીએ દાવાની તારીખ સુધી ભોગવેલા હોય તેમજ તેના ઉપર કોઈપણ પ્રકારનું વ્યાજ.
- b. તે તારીખ સુધી બાકી રહેતી રકમ જમા કરવી.
- c. કોર્ટ જે તે જાહેર કરેલ રકમ કોર્ટમાં જમા કરાવવા માટે પ્રતિવાદીને હુકમ કરે છે. જે પ્રતિવાદીએ કોર્ટ કહે તે સમય દરમિયાન અથવા કોર્ટ આદેશ આપે તે તારીખથી છ માસ દરમિયાન કોર્ટમાં જમા કરવું પડે છે. પેટા કલમ (a) મુજબ અથવા કોર્ટ કહે તે સમય દરમિયાન પેટા કલમ (b) મુજબ તે ઉપરાંત હુકમનામામાં જણવેલ ખર્ચની રકમ તેમજ વ્યાજની રકમ પ્રતિવાદીએ વાદીને સોંપવી પડે છે. ત્યારબાદવાદી પ્રતિવાદીને ગીરો મિલકત અંગેના તમામ દસ્તાવેજો તેમજ તેનો કબજો સોંપવો પડે છે. આ મિલકત વાદી દ્વારા ગીરો હિત તેમજ તકરાર હિત સોંપવામાં આવે છે.
- d. જો પ્રતિવાદી ધિરાણ ની રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ જાય તો વાદી ગીરો મિલકતના વેચાણ અંગે કોર્ટ સમક્ષ આખરી હુકમની માંગણી કરી શકે છે. કોર્ટના આદેશ અનુસાર મિલકત અથવા તેના ભાગનું વેચાણ થયા બાદ વેચાણની કિંમત કોર્ટ સમક્ષ જમા કરાવવામાં આવે છે. કોર્ટ વાદીને તે રકમમાંથી તેની ધિરાણ ની રકમ તેમજ વ્યાજની રકમ તેમજ ખર્ચોની રકમ ચુકવી આપે છે અને બાકી રહેતી રકમ પ્રતિવાદીને પરત કરે છે.

ગીરો મિલકતનું વેચાણ કરવા માટે આખરી હુકમ આપતા પહેલા કોર્ટ સમયસમયે થતા ખર્ચની રકમ વ્યાજ તેમજ બાકી રહેતી રકમની ગણતરી કરે છે.

૧.૧૬ Summary Procedure : (સમરી દાવો)^(૯૦)

સમરી દાવાની કાર્યવાહી અમુક સ્પષ્ટ પ્રકારના દાવાઓ ને લાગુ પડે છે. તેની કાર્યવાહી ખુબજ ઝડપી અને સહેલી છે. બેંક આ પ્રકારના દાવાઓ બિલ ઓફ એક્સચેન્જ , હુંડી અને પ્રોમીસર નોટ ના અનુ સંધાનમાં કરતી હોય છે.

નીચે પ્રકારના દાવાઓને સમરી કાર્યવાહી લાગુ પડે છે.

- a. બિલ ઓફ એકસેચેન્જ હુંડી અને પ્રોમીસરી નોટના અનુસંધાનના દાવાઓ
- b. એવા દાવાઓ જ્યાં વાદીએ કોઈપણ લેણી રકમ અથવા નુકસાન સામેની રકમ વ્યાજ સાથે અથવા વ્યાજ વગર વસુલ કરવાની હોય ત્યારે.
 - લેખિત કસર પર અથવા
 - જ્યાં રકમ જે વસુલપાત્ર હોય તે સ્થિર હોય. જેમાં કોઈપણ દંડની રકમનો સમાવેશ ન થતો હોય.
 - કોઈપણ જામીનગીરી પર જેમાં મુદલ રકમ વસૂલવાની હોય ત્યારે નીચે મુજબની કોર્ટ દ્વારા ઓર્ડર આપી શકશે.
- c. હાઈકોર્ટ, દિવાની કોર્ટ અથવા Small cause court .
- d. અન્ય કોર્ટ.

ઉપર મુજબ (d) માં જણાવેલ અન્ય કોર્ટોમાં હાઈકોર્ટના પરિપત્રક મુજબ જે કોર્ટની હકુમત આવતી હોય તે કોર્ટ સમક્ષ આ કાર્યવાહી થશે તેમજ જો પરિપત્રકમાં સમય-સમયે કોઈપણ પ્રકારનો સધારો થાય તો તે સધારો અમલમાં આવશે.

જો વાદી સમરી દાવો કરવા ઈચ્છતો હોય તો તેનો ઓર્ડર ૩૭ રૂલ ૨૧ મી જોગાવઈઓ લાગુ પડશે અને દાવા અરજી નીચે મુજબની વિગતો નો સમાવેશ થશે.

- a. દાવો દાખલ કરવા માટેની ચોકકસ અને સ્પષ્ટ કારણ.
- b. આ કાયદાની કલમ હેઠળ જે જોગવાઈ ન આવતી હોય તેની સ્પષ્ટતા અથવા ઉલ્લેખ દાવા અરજીમાં ન હોવો જોઈએ.
- c. દાવાનું માથાળું દાવાના ક્રમ નંબર નીચે હોવું જોઈએ.

૧.૧૭ Statements Plaintiff should contain : (દાવા અરજી સ્પષ્ટ કરેલ પત્રકો)

દાવા અરજી નીચે મુજબના પત્રકો દર્શાવે છે.

- a. પ્રતિવાદીનું હિત તેમજ વાદી દ્વારા માંગણી કરવામાં આવેલ સામેલ દાદ તેમજ જવાબદારી
- b. જો સમય મર્યાદાના કાયદા મુજબ સમય પુરો થયા બાદ દાખલ કરવામાં આવેલ હોય તો તે ઠીલ કરવા અંગેના કારણો દર્શાવવા જોઈએ.
- c. પ્રતિવાદી દ્વારા માંગવામાં આવતી દાદ અથવા વૈકલ્પિક દાદ દર્શાવવી પડે છે. કોર્ટ દ્વારા આપવા માં આવતી સામાન્ય દાદ દર્શાવવાની જરૂર નથી.
- d. જ્યાં વાદી અન્ય કારણો ના અધારે દાવો કરેલ હોય તો તમામ કારણો માટે અલગ દાદ દર્શાવવી.

૧.૧૮ Framing of suit : (દાવાનુ માળખુ)

તમામ દાવાઓમાં કારણો સ્પષ્ટપણે દર્શાવવાના હોય છે. જેથી અંતિમ નિર્ણય પર ભવિષ્યમાં કોઈપણ પ્રકારે વાંધો ઉત્પન્ન થાય નહિ.

વાદી એ દાવા ના કારણના આધારે સંપૂર્ણ વળતરની રકમ દર્શાવવી પડે છે. પરંતુ જો તેને જે તે કોર્ટની હકુમતમાં દાવો લઈ આવવો હોય તો વળતરની રકમનો કોઈપણ ભાગ દર્શાવવો પડતો નથી.

જ્યા વાદી એક હોય અને પ્રતિવાદી પણ એક જ હોય પરંતુ એક જ પ્રતિવાદી સામે દાવાના કારણો અલગ-અલગ હોય ત્યારે વાદી એક જ દાવામાં દર્શાવી શકે છે. તેમજ જ્યા વાદીઓ અથવા પ્રતિવાદીઓ બન્ને, એકબીજા સામે કોઈપણ પ્રકારનુ સયુક્ત હિત દાવામાં ધરાવતા હોય તો દાવાના કારણો દાવા અરજીમાં દર્શાવવા પડે છે અને કોર્ટની હકુમત દાવાના મૂલ્યાંકન ઉપર આધારીત રહેશે. કોર્ટની પરવાનગી વગર મિલકતની વસૂલાત અંગેના દાવા સાથે કોઈપણ પ્રકારનુ કારણ દર્શાવવામાં આવશે નહિ. સિવાય કે

- મિલકત અંગે માંગવામાં આવેલ દરમિયાન ઉપજ બાકી હોય તો.
- કરારના ભંગના કારણે થયેલ નુકસાન સામે વળતર માંગવામાં આવેલ હોય તો .
- માંગવામાં આવેલ વળતર એક જ સરખા કારણ પર આધારિત હોય તો.

૧.૧૯ Service of Summons : (સમન્સની બજવણી)

C.P.C ના નિયમ ૯ અને ૯ (a) મુજબ સમન્સની બજવણી કોર્ટ દ્વારા પ્રતિવાદી ને કરવામાં આવે છે.

- Delivery of summons to the Plaintiff or his agent : (વાદી અથવા તેના એજન્ટને સમન્સની સોંપણી) : કોર્ટ દ્વારા કાઢવામાં આવેલ સમન્સ વાદીને અથવા તેના એજન્ટને રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટ દ્વારા અથવા સ્પીડ પોસ્ટ અથવા કુરીયર અથવા હોઈકોર્ટ કહે તે મુજબ અથવા ફેક્સ થી કરી શકાય જેમા પ્રતિવાદી અથવા એજન્ટનુ પુરુ નામ અથવા સરનામુ લખેલ હોવુ જોઈએ. વાદી અથવા તેનો એજન્ટ કોર્ટ કહે તે મુજબ બે દિવસમાં સમન્સની સોંપણી કરશે અને તેની પહોંચ પ્રતિવાદી ને મળ્યાની પહોંચ હશે અને તે કોર્ટને પરત આપવામાં આવશે. જો પ્રતિવાદી સમન્સ સ્વીકારે નહિ તો કોર્ટ તે સમન્સ બજી ગયેલ છે તેમ માની આગળ વધશે.
- Simultaneous issue of Summons for Service by the court controlled process : કોર્ટ વધુમાં સમન્સની બજવણી વાદીને કર્યા વગર સીધી રીતે પ્રતિવાદીને અથવા તેના એજન્ટને પ્રતિવાદીને રહેઠાણની જગ્યા એ અથવા વ્યવસાયની જગ્યાએ બજાવે છે. આ સમન્સ હોઈકોર્ટ કહે તે મુજબ કોર્ટના અધિકારી દ્વારા બજાવવામાં આવે છે. સમન્સ રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટ દ્વારા સ્પીડ પોસ્ટ દ્વારા કુરીયર દ્વારા ફેક્સ અથવા ઈ-મેલ દ્વારા હોઈકોર્ટના નિયમ મુજબ બજાવવામાં આવે છે. જ્યા એક કરતા વધારે પ્રતિવાદીઓ હોય ત્યા તમામ પ્રતિવાદીઓ હોય ત્યા તમામ પ્રતિવાદી ઓને સમન્સ બજાવવાનો રહે છે. અમુક સંજોગોમાં સમન્સ પ્રતિવાદીના મેનેજર, એજન્ટ અથવા તેના પરિવારના વડીલ ને બજાવવામાં આવે છે.

- c. Service of Summons by Substituted Service : (ચોડીથી સમન્સ બજાવો):^(૯૧) કોઈપણ સમન્સને ચોડી થી બજાવી શકાય છે. આ પ્રકારથી સમન્સ બજાવવા માટે કોર્ટને સંતોષ થવો જોઈએ કે પતિવાદી સમન્સ તેને ન બજે તે માટે તે ધ્યાન બહાર રહેવા માંગે છે. જેથી સામાન્ય રીતે સમન્સ તેને બજે નહિ. ત્યારબાદ કોર્ટ આ પ્રકારની બજાવણી માટે આદેશ આપશે અને તે સમન્સ પ્રતિવાદી છેલ્લે જે જગ્યાએ રહતો હતો અથવા પોતાનો વ્યવસાય ચાલવતો તે સ્થળે ચોડી દેવામાં આવશે. તેમજ કોર્ટની અંદર પણ યોગ્ય જગ્યાએ તેની એક નકલ ચોડી દેવામાં આવશે. જો કોર્ટ સમાચાર પત્રમાં જાહેર ખબર દ્વારા બજાવવા માટેના આદેશ કરે તો તે સમાચારપત્ર દૈનિક હોવું જોઈએ અને પ્રતિવાદી જે સ્થળે રહેતો હોય ત્યાંનું સ્થાનિક સમાચાર પત્ર હોવું જોઈએ. આદેશ મુજબની આ બજાવણી જો કરવામાં આવેલ હોય તો એવું માનવામાં આવે છે કે પ્રતિવાદીને સમન્સ રૂબરૂ બજાવેલ છે.
- d. Summons on corporations, Limited Companies : (મંડળ તેમજ લિમિટેડ કંપનીને સમન્સની બજાવણી):^(૯૨) જ્યારે કોર્પોરેશન સામે દાવો કરવામાં આવેલ હોય તો સમન્સની બજાવણી
- સેક્રેટરી અથવા કોઈપણ એક ડાયરેક્ટર કોર્પોરેશનના મુખ્ય અધિકારી પર કરવામાં આવે છે.
 - સામાન્ય રજીસ્ટ્રાર પોસ્ટ દ્વારા કોર્પોરેશનના સરનામે અથવા તેની ની કલમ ૫૧ મુજબ કોર્પોરેશન અથવા લિમિટેડ કંપનીને સમન્સ તેની રજીસ્ટ્રાર ઓફિસના સરનામે બજાવવામાં આવે છે. જો આમ કરવામાં આવે તો સમન્સ બજાવેલ છે તે ગણાશે નહિ.

૧.૨૦ Filing of Written Statement by the defendant/s: (પ્રતિવાદી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ જવાબ-વાંધા)

પ્રતિવાદી કોર્ટ સમક્ષ જવાબ-વાંધાં સમન્સ બજાવવાની તારીખથી ૩૦ દિવસના સમય દરમિયાન પહેલી સુનવણી થયા પહેલા અથવા થતી વખતે કોર્ટ કરે તે મુજબ રજૂ કરશે. જો ૩૦ દિવસનો સમય વીતી જાય તો જવાબ-વાંધા રજૂ કરવા માટે કોર્ટની પંરવાનગી મેળવવી પડે છે.

Contents of Written statement : (જવાબ-વાંધાની વિગતો) : જવાબ-વાંધામાં નીચે મુજબની વિગતો દર્શાવવામાં આવે છે.

- a. એવી હકીકતો જે દર્શાવતી હોય કે દાવો ટકી શકતો નથી. અથવા તેમાં દર્શાવવામાં આવેલ કાયદાકીય મુદ્દાઓ રદબાતલ છે અથવા તમામ એવા બચાવ જે સામે પક્ષકારને અચરજમાં નાખી દે અથવા એવા મુદ્દાઓ જે દાવા અરજીમાં દર્શાવવામાં આવેલ ન હોય અથવા છેતરપિંડી સમય મર્યાદા, બદઈરાદા, ગેરકાયદેસર બાબતો અંગેના મુદ્દાઓ.

(૯૧) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮ના ઓર્ડર-૫, રૂલ-૨૦ મુજબ.

(૯૨) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮ના ઓર્ડર-૨૯, રૂલ-૨ મુજબ.

- b. વાદી દ્વારા આપવામાં આવેલ તમામ કારણો સામે નકારાત્મક જવાબ તેમજ પ્રતિવાદીએ અમુક કારણો સામે સ્પષ્ટતા પૂર્વક જવાબ આપી, સાચી હકીકતની રજૂઆત કરવી જોઈએ.
- c. કોઈપણ આક્ષેપ સામે નકારાત્મક મુદ્દાસર હોવા જોઈએ. જો પ્રતિવાદી વાદી સામે કોઈપણ પ્રકારની કાયદેસરની રકમ જે વાદી પાસેથી વસૂલવા પાત્ર હોય તે જતી કરે. જે કોર્ટની હકુમતમાં ન હોય તો તેની સ્પષ્ટતા જવાબ વાંધામાં પ્રતિવાદીએ કરવી જોઈએ.
- d. જો પ્રતિવાદી વાદી સામે સામો દાવો કરવા ઈચ્છતો હોય તો તેના જવાબ વાંધામાં વાદી સામે મળવા પાત્ર વળતર અંગે સ્પષ્ટતા કરવાની હોય છે. આ રજુ કરવા માટે પ્રતિવાદીએ પોતાનો બચાવ રજુ કરતા પહેલા કરવાની હોય છે અથવા તો પ્રતિવાદીને જે યોગ્ય સમય આપવામાં આવે તે સમય દરમિયાન કરવાની હોય છે.

૧.૨૧ Ascertainment about denial or admission of facts : (હકીકતો સ્વીકારવી અથવા ન સ્વીકારવી તેની ખાત્રી કરવા અંગે)

પહેલી સુનવણી વખતે કોર્ટ બન્ને પક્ષકારોની દલીલો સાંભળ્યા બાદ દાવા અરજી તેમજ જવાબ વાંધામાં આપેલ હકીકતો સાચી છે કે કેમ તે નક્કી કરે છે અને તે હાકારાત્મક અથવા નકારાત્મક જવાબ ની નોંધ કોર્ટ કરે છે.

૧.૨૨ Court's direction to opt for any one mode of alternative dispute resolution(કરારનું સમાધાન કરવા માટે કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ વિકલ્પ)^(૯૩)

કોર્ટ સમાધાન માટે વિકલ્પ આપી શકે છે. જે બન્ને પક્ષકારોને માન્ય હોવી જોઈએ. કોર્ટ પક્ષકારોને સમાધાન માટે ની શરતો અંગે માર્ગદર્શન આપે છે અને પક્ષકારોને તે અંગે વિચારવા માટે તક આપે છે. કોર્ટ સમાધાન માટે નીચે મુજબના વિકલ્પો આપી શકે છે.

- a. Arbitration : (લવાદી)
- b. Conciliation : (સુલેહ, વિરોધ સમન)
- c. Judicial settlement including settlement through Lok Adalat : (લોક અદાલત દ્વારા ન્યાયીક સમાધાન)
- d. Mediation : (મધ્યસ્થી કરણ) : જ્યા તકરાર નીચે મુજબનાની સમક્ષ મુકવામાં આવેલ હોય :
 - સમાધાન માટેની કાર્યવાહી જો લવાદી અથવા વિરોધ સમન સમક્ષ હોય તો Arbitration and Conciliation Act, 1996 ની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે. જો સમાધાન માટે લોક અદાલતની રજૂઆત કરવામાં આવેલ હશે તો Legal Services Authority Act, 1987 ની કલમ ૨૦ (૧) ની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે.
 - જો ન્યાયીક સમાધાન કોર્ટ સમક્ષ રજુ કરવામાં આવશે તો કોર્ટ લોક અદાલતને સોંપશે અને તેને પણ Legal Services Authority Act, 1987 ની જોગવાઈઓ લાગુ થશે.

(૯૩) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ની કલમ ૮૯ મુજબ.

□ મધ્યસ્થી કરણ માટે કોર્ટ સમાધાન માટે જે તે કાર્યવાહી મુજબ આગળ વધશે.

C.P.C ના ઓર્ડર ૧૦ રૂલ ૧(A) હેઠળ કોર્ટ પક્ષકારોને કલમ ૮૯ (૧) હેઠળ સમાધાની જોગવાઈઓ હેઠળ કોર્ટની બહાર સમાધાન કરવા વિકલ્પ આપે છે. તેની માટે કોર્ટ પક્ષકારોને સમાધાન કરવા માટે તારીખ આપે છે અને ત્યારબાદ કોર્ટ સમક્ષ હાજર થવાનો હુકમ કરે છે.

રૂલ ૧(A) હેઠળ જો Conciliation Forum ને અથવા તેના અધિકારીને એવું જણાય કે ન્યાયના હિતમાં હવે વધુ આગળ ની કાર્યવાહી કરવા જેવું નથી. તો તે ફરીવાર પક્ષકારોને કોર્ટ સમક્ષ કોર્ટ નક્કી કરેલ તારીખ મુજબ હાજર થવાનું કહે છે.

૧.૨૩ Framing of Issues : (મુદાઓ કાઢવા)^(૯૪)

મુદાઓ બે પ્રકારના હોય છે: a. હકીકતોનો મુદા b. કાયદાના મુદા

નિવેદનો અને મુદાઓને સમજીને પક્ષકારો વચ્ચે શુ તકરાર છે. તે જ નક્કી કરવાનું હોય છે. તેમજ બન્ને વચ્ચે શુ મતભેદ છે તે નક્કી કરવાનું હોય છે. જે મુદાઓના આધારે નક્કી થઈ શકે છે. જેથી મુદાઓ કાઢવા તે ખુબજ અગત્યની કાર્યવાહી છે.

જ્યારે કોઈપણ એક પક્ષકાર દ્વારા હકારાત્મક જવાબ હોય અને બીજા દ્વારા નકારાત્મક નિવેદન મળે તો તેના પરથી હકીકત અથવા કાયદાના મુદાઓની ઉત્પત્તિ થાય છે. જેમાં વાદી તેમજ પ્રતિવાદીએ પોતપોતાનો હક ઉભો રાખવા માટે બચાવ કરવાનો હોય છે.

કોર્ટ દાવો દાખલ થયા બાદ પહેલી સુનવાણી તેમજ જવાબ-વાંધા રજૂ થયા બાદ પક્ષકારોને તપાસ્યા બાદ જ હકીકતો તેમજ કાયદા અંગેના મુદાઓ કાઢી તેની નોંધ કરે છે. આ મુદા ઓના આધારે કોર્ટ સમક્ષ રજૂઆત થાય છે અને અંતિમ નિર્ણય આપવામાં આવે છે. મુદાઓ નિવેદનો પર કાઢવામાં આવતા નથી.

૧.૨૪ Plaintiff entitled to decree, if defendant does not appear and defend : (જો પ્રતિવાદી હાજર ન થાય અને બચાવ ન કરે તો વાદી હુકમનામું મેળવવા હકદાર છે.)

જ્યા સુધી પ્રતિવાદી કોર્ટ સમક્ષ હાજર ન થાય ત્યા સુધી તે પોતાનો બચાવ કરી શકતો નથી. જો તે હાજર થવામાં નિષ્ફળ થાય તો દાવા અરજીમાં જણાવેલ આક્ષેપો ખરા ગણાશે અને વાદી ની તરફેણમાં માંગ્યા મુજબની રકમ તેમજ વ્યાજની રકમ આપતું હુકમ નામું દોરવામાં આવશે. તે ઉપરાંત હાઈકોર્ટ દ્વારા સ્પષ્ટતા કરેલ ખર્ચની રકમ વાદીની તરફેણમાં અપાવામાં આવશે.

૧.૨૫ Procedure For the appearance of defendant : (પ્રતિવાદી દ્વારા હાજર થવાની કાર્યવાહી)

જ્યારે વાદી આ પ્રકારનો દાવો દાખલ કરે ત્યારે કોર્ટના આદેશ મુજબ પ્રતિવાદીને સમન્સ સાથે દાવા અરજીની નકલો બજાવવામાં આવશે. બજાયાની તારીખથી દિવસ ૧૦ માં પ્રતિવાદીઓ કોર્ટ સમક્ષ

(૯૪) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ના ઓર્ડર ૧૪ મુજબ.

હાજર થવાનું રહેશે, અથવા તેના વતી તેના ધારાશાસ્ત્રી હાજર થઈ શકે છે. તે કોર્ટ સમક્ષ બજેલ સમન્સ અંગેની નોટીસ રજૂઆત કરશે. તે દિવસે હાજરી અંગેની નોટીસ પ્રતિવાદી વાદીના ધારાશાસ્ત્રીને અથવા વાદીને પત્ર દ્વારા અથવા રૂબરૂ આપશે. પ્રતિવાદીની હાજરી બાદ વાદી પ્રતિવાદી પર સમન્સ ફોર જજમેન્ટ ઠરાવેલ સ્વરૂપમાં બજવશે જે ૧૦ દિવસમાં પરત થવું જોઈએ અને તેની સાથે દાવાનું કારણ દર્શાવતું સોગંદનામું રજૂ કરવું જોઈએ.

સમન્સ ફોર જજમેન્ટ ની બજવણી થયા બાદ તે તારીખથી દિવસ ૧૦ માં પ્રતિવાદીઓ પોતાનો બચાવ કરવા માટે કોર્ટ સમક્ષ Leave to defend (બચાવ માટે પરવાનગી) માટેની અરજી દ્વારા પરવાનગી માંગવી પડે છે. જે કોર્ટબિનશરતી હુકમ દ્વારા આપવામાં આવે છે. સમરી દાવામાં પ્રતિવાદીએ દિવસ ૧૦ માં પરવાનગી રૂલ ૩ મુજબ માંગવાની હોય છે. જો પરવાનગી કોર્ટ દ્વારા ન આપવામાં આવે તો વાદીની તરફેણમાં હુકમ નામું દોરવા માં આવે છે. જો કોર્ટ શરતી Leave to defend આપે તો પ્રતિવાદીએ કરી જામીનગીરી કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરવી પડે છે.

૧.૨૬ **Hearing of Summons for judgement :** (સમન્સ ફોર જજમેન્ટની સુનવણી)

સમન્સ ફોર જજમેન્ટની સુનવણી વખતે :

- જો પ્રતિવાદીએ બચાવ માટે પરવાનગી માંગેલ હોય અને તે પરવાનગી અરજી રદ કરવામાં આવેલ હોય તો વાદીની તરફેણમાં હુકમનામું કોર્ટ કરી આપે છે.
- જો પ્રતિવાદીને બચાવ માટે પરવાનગી આપવામાં આવે તો કોર્ટ અથવા જજ તેની પાસેથી જામીનગીરી લે છે. જેનું મૂલ્યાંકન કોર્ટ દ્વારા નક્કી થતું હોય છે. જો તે સમય દરમિયાન પ્રતિવાદી તે જામીનગીરી આપવામાં નિષ્ફળ જાય તો વાદીની તરફેણમાં કોર્ટ હુકમનામું કરી આપે છે. કોર્ટ વિલંબ માટેનો સંતપકારણ કારણો મેળ્યેથી પ્રતિવાદીની હાજરી તેમજ બચાવ માટેની અરજી સ્વીકારી શકે છે.

૧.૨૭ **Court's Power to set aside decree :** (હુકમનામાને રદ કરવા માટે કોર્ટની સત્તા)

ખાસ સંજોગો હેઠળ કોર્ટને જો યોગ્ય લાગે તો તેના દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમ રદ કરી શકે છે. અથવા તે હુકમના અમલ પર મનાઈ હુકમ આપી શકે છે અને પ્રતિવાદીને દાવાનો બચાવ કરવા માટે યોગ્ય તક આપે છે. આ નિયમ સમન્સની અયોગ્ય બજવણીના કારણે થયેલ એકતરફી હુકમને લાગુ પડે છે. તેમજ જો પ્રતિવાદી પોતાની ગેરહાજરી માટે યોગ્ય કારણો દર્શાવે તો પણ લાગુ પડે છે. તે ઉપરાંત જો પ્રતિવાદી ખર્ચની રકમ તેમજ વળતરની રકમ ચુકવવા માટે સમક્ષ ન હોય તેમજ જો તેનો બેદરકારી તેમજ અયોગ્ય કાર્ય દર્શાવેલ હોય તો એકતરફી હુકમ રદ થઈ શકતો નથી.

૧.૨૮ **Final decree in suit for sale :** (વેચાણના દાવામાં આખરી હુકમનામું)

જો પ્રતિવાદી કોર્ટ સમક્ષ બાકી રહેતી ધિરાણ રકમ જમા વેચાણમાં હુકમની તારીખ પહેલા અથવા વેચાણ થતા પહેલા જમા કરી આપે તો પ્રતિવાદી ની અરજી અનુસંધાનમાં કોર્ટ આખરી હુકમ આપશે અને જો કોર્ટ આખરી હુકમ પહેલા જ આપેલો હોય તો તે નીચે મુજબનો આદેશ આપી શકે છે.

- વાદીને તમામ દસ્તાવેજો સોંપવા માટે આદેશ આપે
- ગીરો મિલકતને આદેશ મુજબ તબદીલ કરવા માટે નો આદેશ.
- વાદીએ પ્રતિવાદીને મિલકતનો કબજો સોંપી આપવો.

૧.૨૯ Where Payment has not been made : (જ્યા રકમ ચુકવાયેલ ન હોય)

જ્યા રકમ ન ચુકવાણી હોય ત્યા વાદીની અરજી મુજબ કોર્ટ આખરી હુકમ કરી ગીરો મિલકત અથવા તેના ભાગ તે વેચાણ કરવા માટે આદેશ આપશે. આ વેચાણની રકમ માંથી હુકમનામામાં જણાવેલ વાદીની બાકી રહેતી રકમ તેમજ વ્યાજની રકમ અને ખર્ચાઓ બાદ થશે અને બાકી રહેતી રકમ પ્રતિવાદીને પરત આપવામાં આવશે.

ગીરો મિલકત અથવા તેના ભાગનું હુકમનામાં મુજબ વેચાણ થયા બાદ જ્યાં સુધી પ્રતિવાદી જણાવ્યા મુજબની રકમ તેમજ ખરીદ કિંમત ૫% જેટલી રકમ કોર્ટમાં જમા ન કરવે ત્યાં સુધી કોર્ટ પ્રતિવાદીની તરફેણમાં કોઈપણ પ્રકારનો હુકમ કરી આપશે નહિ.

કોર્ટ જ્યા સુધી પ્રાથમિક હુકમ નિર્ણયાત્મક ન થયેલ હોય ત્યા સુધી આખરી હુકમ કરી શકતી નથી. જો પ્રાથમિક હુકમ ન થાય ત્યાં સુધી અપીલનો નિકાલ થઈ શકતો નથી. આખરી હુકમ થયા બાદ પ્રાથમિક હુકમ સામે અપીલ થઈ શકતી નથી.

૧.૩૦ Recovery of balance due on Mortgage in suit for sale : (વેચાણ દાવામાં બાકી રહેતી રકમની વસુલાત અંગે)

ગીરો મિલકત નુ વેચાણ થયા બાદ જો વેચાણ કિંમત બાકી રહેતી રકમ કરતા ઓછી ઉપજે તો કોર્ટ સમક્ષ વાદીની અરજી મુજબ કોર્ટપ્રતિવાદીને તે બાકી રહેતી રકમ ચુકવવા માટે આદેશ કરી શકે છે.

૧.૩૧ Sale of Property Subject to Prior mortgage : (વેચાણ મિલકત જો અગાઉથી ગીરો મુકેલ હોય તો તે અંગે)

જ્યા ગીરો મિલકત જે વેચાણ કરવાની હોય તેના પર અગાઉથી કોઈપણ પ્રકાર ગીરો બાકી રહેતો હોય તો અગાઉના ગીરો લેનારની સહમતીથી કોર્ટ તે મિલકતનું વેચાણ કરી શકે છે અને અગાઉના ગીરો લેનારને તેનો હક આપવાનો રહે છે. આ નિયમની જોગવાઈ મુજબ અગાઉના ગીરો લેનાર ની સહમતી વગર આ મિલકતનુ વેચાણ કરી શકાતુ નથી

૧.૩૨ Interim Reliefs : (વચગાળાની રાહત)^(૯૫)

જો બેંકને એવુ જણાય કે ધિરાણ મેળવનાર ગીરો મિલકતને છેતરપિંડીથી તબદીલ કરશે અથવા તેનો નિકાલ કરશે. તો બેંક કોર્ટ સમક્ષ વચગાળાનો હુકમ મેળવવા માટે C.P.C ની કલમ ૯૪ હેઠળ અરજી ઓ કરી શકે છે. કોર્ટ C.P.C ૧૯૦૮ ની કલમ ૯૪ હેઠળ નીચે મુજબના આદેશો આપી શકે છે.

(૯૫) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ની કલમ-૯૪ મુજબ.

- પ્રતિવાદી સામે વોરંટ કાઢી કોર્ટ સમક્ષ હાજર કરવામાં આવે છે અને જામીનગીરી શું કામ ન આપવી જોઈએ. તેનું કારણ પુછવામાં આવે છે? જો તે જામીનગીરી આદેશ મુજબ જમા ન કરાવે તો કોર્ટ તેને દિવાની કેદની સજા આપે છે.
- કોર્ટ પ્રતિવાદીને તેની કોઈપણ માલિકીની મિલકત જે કોઈપણ જગ્યાએ સ્થિત હોય. કોર્ટમાં જામીનગીરી તરીકે દાવાનો નિકાલ ન થાય ત્યાં સુધી મુકવા માટે અમલ કરે છે.
- કામચલાઉ મનાઈ હુકમ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવે છે અને જો તે આદેશનું પાલન ન થાય તો પ્રતિવાદીને દોષિત ઠરાવી તેને દિવાની કેદમાં મોકલવામાં આવે છે. અને તેની મિલકતનો કબજો કરી તેનું વેચાણ કરવામાં આવે છે.
- કોર્ટ દ્વારા કોઈપણ અધિકારીને નિમણૂક કરવામાં આવે છે, જે મિલકતને પોતાના કબજામાં રાખી તેના વેચાણ અંગે કાર્યવાહી કરે છે.
- કોર્ટને યોગ્ય લાગે તે મુજબ અન્ય આદેશો કરી શકે છે.

કોર્ટ વચગાળાની રાહત માટે નીચે મુજબના આદેશ આપી શકે છે.

- Arrest before judgment : (ચુકાદા પહેલા કેદ)^(૯૬)** ઓર્ડર ૩૮ ની જોગવાઈઓ હેઠળ કોર્ટ પ્રતિવાદીને ચુકાદો આપતા પહેલા કેદમાં લઈ શકે છે. લેણદાર તના દેવાદારો સામે કેદ અથવા કબજા માટે પગલા લઈ શકે છે. આ કાયદાનો હેતુ એ છે કે પ્રતિવાદી તેની સામે થયેલ હુકમ માંથી છટકી ન શકે પરંતુ તે માટે લેણદારે કોર્ટને સંતોષકારક કારણો આપવા જોઈએ કે દેવાદાર કોર્ટની હુકમતમાંથી છટકાવા માંગે છે અથવા તેની મિલકત ને કાઢવા માંગે છે. જો વાદીનો દાવો શુધ્ધ બુધ્ધિથી અને પ્રથમ દર્શનીય હોય તો જ કોર્ટ આ પ્રકારનો હુકમ કરી આપે છે. તેમજ ઓર્ડર ૩૭ રૂલ ૧ મુજબ જો કોર્ટને સોગંદનામા દ્વારા સંતોષ મળે કે,

પ્રતિવાદી કોર્ટની કાર્યવાહીમાં વિલંબ કરવા માંગે છે તેમજ તેની સામે થતા હુકમનામા અંગે વિલંબ કરવા માંગે છે, અને તેના કારણે તે,

- કોર્ટની હુકમત મુકી નાસી ગયો હોય,
- કોર્ટની હુકમત મુકી નાસી જવા મંગતો હોય.
- કોર્ટની હુકમતમાંથી પોતાની મિલકતનો નિકાલ કરેલ હોય.

પ્રતિવાદી વાદીના દાવાને વિલંબ કરવાના હેતુ થી તેમજ તેની સામે હુકમ ન થાય તેવા હેતુથી ભારત મુકી વિદેશ જવા માંગતો હોય

ઉપરોક્ત સંજોગો હેઠળ કોર્ટ તેની સામે પકડ વોરંટ કાઢશે, અને ફરજિયાત કોર્ટ સમક્ષ રજુ થઈ તેને જામીનગીરી શું કામ ન આપવી જોઈએ તેના કારણો દર્શાવવાના રહેશે. જો પ્રતિવાદી વોરંટમાં દર્શાવેલ રકમ જે તે અધિકારીને ચુકવી આપે તો તેને કેદ કરવામાં આવતો નથી અને તે રકમ જયા સુધી કોર્ટ વધુમાં હુકમ ન કરે ત્યા સુધી કોર્ટમાં જમા રહેશે.

(૯૬) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ના ઓર્ડર ૩૮ મુજબ.

b. **Furnishing of security by the defendant :** (પ્રતિવાદી દ્વારા આપવામાં આવતી જામીનગીરી) : જ્યારે પ્રતિવાદી યોગ્ય કારણો દર્શાવવામાં નિષ્ફળ જાય તો કોર્ટ તેને દાવાની વળતર સામે જામીનગીરી તરીકે કોર્ટ દ્વારા નકકી કરવામાં આવેલ રકમ અથવા તેની અન્ય કોઈ મિલકત કોર્ટ સમક્ષ મુકવામાં આવશે. જ્યાં સુધી દાવામાં આપવામાં આવેલી કોઈપણ આદેશ અથવા હુકમનામાનું સંતોષકારક પાલન ન થાય ત્યાં સુધી તે રકમ અથવા મિલકત કોર્ટમાં જામીનગીરી તરીકે રહેશે. જો જામીનગીરીની રકમ જમા કરાવવામાં પ્રતિવાદી નિષ્ફળ જાય તો કોર્ટ નીચે મુજબનો આદેશ કરી શકે છે.

□ Defendant to be sent to Civil Prison if he fails to furnish security : (પ્રતિવાદી જામીનગીરી આપવામાં નિષ્ફળ જાય તો તેને દિવાની કેદમાં મોકલવામાં આવશે.): જો કોર્ટના આદેશ મુજબ પ્રતિવાદી જામીનગીરી રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો જ્યાં સુધી દાવાનો નિકાલ ન થાય ત્યાં સુધી તેને દિવાની કેદમાં કોર્ટ મોકલે છે. આ નિયમ મુજબ કોઈપણ વ્યક્તિ છમાસથી વધુ કેદમાં રાખવામાં આવતો નથી અને જો દાવાની કિંમત ૫૦ રૂ.થી વધુ ન હોય તો તેને માત્ર છ અઠવાડિયાથી વધુ કેદની સજા આપી શકાતી નથી. જો આદેશ અનુસાર તેઓએ પાલન કરેલું હોય તો તે સજાપાત્ર થતું નથી.

□ Attachment of Property before judgment : (ચુકાદા પહેલાં મિલકતનો કબજો):^(૯૭) જે સંજોગોમાં પ્રતિવાદીની મિલકત ચુકાદા પહેલાં કબજે કરી શકાય છે. એવું જણાય કે પ્રતિવાદી તેની હુકમતમાંથી કાઢવા માંગે છે તેમજ દાવાની કાર્યવાહીમાં અને તેની સામે થતા હુકમનામામાં વિલંબ કરવાનો ઈરાદો રાખે છે. તો ચુકાદા પહેલાં મિલકતનો કબજો કોર્ટ મેળવી શકે છે. મિલકતના કબજા મેળવવા માટે માત્ર વાદીના કથનોનો ભરોસો કરી શકાતો નથી. પરંતુ કોર્ટને પ્રતિવાદી તેની મિલકત કોર્ટની હુકમતમાંથી કાઢવા માંગતો હોય તેમજ કાર્યવાહી માં વિલંબ કરવા માંગતો હોય તે માટે તેને સંતોષ થવો જોઈએ. આ સંતોષ થવા માટે કોર્ટ સમક્ષ કોઈ એવા વાસ્તવિક પુરાવા અથવા કોઈ એવા પક્ષકાર દ્વારા કરવામાં આવેલ સોગાદ નામું અથવા કોઈપણ પ્રકારના રેકોર્ડ પરથી થાય છે.

રૂલ ૫ ની જોગવાઈ મુજબ જો કોર્ટને સંતોષ થાય કે પ્રતિવાદી દાવાની કાર્યવાહીમાં વિલંબ કરવાનો ઈરાદો ધરાવે છે અથવા

◇ મિલકત અથવા મિલકતના કોઈ ભાગનો નિકાલ કરવા માંગે છે.

◇ મિલકત અથવા તેના ભાગને કોર્ટની હુકમતમાંથી હટાવવા માંગતો હોય. તે કોર્ટ પ્રતિવાદીને કોઈપણ ચોક્કસ રકમને દાવાનો નિકાલ ન થાય ત્યાં સુધી કોર્ટ સમક્ષ જમા કરવાવાનો હુકમ કરે છે અથવા તે મિલકતને દાવાના નિકાલ સુધી જામીનગીરી તરીકે કબજામાં રાખે છે.

c. **ચુકાદા પહેલાં જપ્તી:^(૯૮)**

નિયમ -૫: દાવાનાં કોઈપણ તબક્કે સોગંદનામાંથી અથવા બીજી રીતે ન્યાયાલયને ખાતરી થાય કે પોતાના ઉપર જે કોઈપણ હુકમનામું થાય તેની બજવણીમાં અવરોધ કે વિલંબ થાય એ ઈરાદાથી પ્રતિવાદી-

- પોતાની બધી મિલકત અથવા તેના કોઈ ભાગની નિકાલ કરવાની તૈયારીમાં છે, અથવા
- ન્યાયાલયની હકૂમતની સ્થાનિક હદમાંથી પોતાની સઘળી મિલકત અથવા તેનો કોઈ ભાગ ખસેડવાની તૈયારીમાં છે. ત્યારે ન્યાયાલય સદરહું મિલકત અથવા તેની કિંમત અથવા હુકમનામું ભરપાઈ કરવા પૂરતો થાય તેટલો તેનો ભાગ માંગવામાં આવે ત્યારે હાજર રહીને ન્યાયાલય હસ્તક મૂકવામાં આવે છે માટે હુકમમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તેટલી રકમનો જામીન ન્યાયાલય નક્કી કરે તે મુદત દરમિયાન આપવાનું અથવા તેણે જામીન શા માટે ન આપવા જોઈએ તેનું હાજર થઈને કારણ બતાવવાનું પ્રતિવાદીને ફરમાવી શકશે. ન્યાયાલય બીજી રીતે ફરમાવે તે સિવાય, જપ્ત કરવાની જરૂર હોય તે મિલકત અને તેની અંદાજેલી કિંમત વાદીએ નિર્દિષ્ટ કરવી જોઈએ.

ન્યાયાલય આ રીતે નિર્દિષ્ટ કરેલી મિલકત પૈકી તમામ મિલકત અથવા તેના કોઈ ભાગની શરતી જપ્તી કરવાનું પણ હુકમમાં ફરમાવી શકશે.

આ નિયમનાં પેટા-નિયમ (૧) ની જોગવાઈઓનું પાલન કર્યા સિવાય, જપ્તી નો હુકમ કરવામાં આવે તો, એવો જપ્તી રદ બાતલ ગણાશે.

નિયમ-૮ : ચુકાદા પહેલાં જપ્ત કરેલ મિલકત માટે નો કોઈ હકદાવો રજૂ કરવામાં આવ્યો હોય ત્યારે એવા હકદાવાનો ન્યાય નિર્ણય, નાણાંની ચુકવણી માટેનાં હુકમનામાની બજવણીવેળા કરેલી મિલકત માટેનાં હકદાવાઓના ન્યાય નિર્ણયની આમાં અગાઉ જોગવાઈ કરેલી રીતે કરવામાં આવશે.

નિયમ-૧૦: ચુકાદા પહેલાંની જપ્તીથી દાવામાં પક્ષકાર ન હોય તે વ્યક્તના જપ્તી પહેલાંના જે હક હોય તેને બાધ આવશે નહિ. તેમજ પ્રતિવાદી વિરુદ્ધ હુકમનામું ધરાવતી કોઈપણ વ્યક્તિ ને તે હુકમનામું બજાવતી વેળા જપ્તી હેઠળની તે મિલકત વેચવા માટે અરજી કરવામાં પ્રતિબંધ થશે નહિ.

સિન્ડિકેટ બેન્ક વિરુદ્ધ નેશનલ વાયર પ્રોડક્ટ્સ અને બીજા^(૯૯) : આ કેસમાં ગુજરાત હાઈકોર્ટે જણાવ્યા મુજબ આ કેસ તુકાદા પહેલાં જપ્તી ની માંગણી કરેલી અને મિલકત જપ્ત કરવા માટે દાવો કર્યો. અહિં દેવાદારની જરૂરિયાત એવું દર્શાવે છે કે જપ્તી ની તારીખે, તેને અમુક હિત હતું અથવા જપ્ત કરેલી મિલકતનો કબજા ધરાવતો હતો. અહિં એપેલેન્ટ બેન્ક બંને જરૂરિયાતોનું પાલન કરે છે અને તેથી

(૯૮) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ના ઓર્ડર - ૩૮ મુજબ.

(૯૯) એ.આઈ.આર. - ૧૯૯૪ - ગુજરાત - ૨

ટ્રાયલ કોર્ટ નો હુકમ, એવી મતલબનો હોવો જોઈએ કે જપ્તીનો વાંધો ઉઠાવેલ હુકમ, એપેલેન્ટ બેન્કનો પ્રથમ બોજાને આધીન હતો. ટ્રાયલ કોર્ટનાં ફેસલાં પહેલાં જપ્તીનો વાંધો ઉઠાવેલ હુકમ તેટલે સુધી સુધાર્યો.

- Conditional attachment of Property (મિલકતનો શરતી કબજો) : કોર્ટ પ્રતિવાદી ને રૂલ ૩ મુજબ જામીન કયાં કારણોસર ન આપવા જોઈએ. તે અંગે સ્પષ્ટતા માંગે છે. ત્યાર બાદ તે મિલકત નો શરતી કબજો શરતી આદેશ દ્વારા કરી શકે છે. શરતી આદેશ અન્ય આદેશ વગર જે જામીનગીરી રજુ કરવા માટે અથવા કારણ આપવા અંગે હોય તો તે થઈ શકતો નથી. કબજા માટે શરતી આદેશ નિરપેક્ષ હોવો જોઈએ.
- Attachment of Property, Where no Cause Shown or Security not furnished : (જ્યાં કારણ દર્શાવવામાં આવેલું ન હોય અથવા જામીનગીરી ન આપવામાં આવેલી હોય ત્યાં મિલકતનો કબજો) : જ્યાં પ્રતિવાદી કોર્ટ સમક્ષ જામીનગીરી ન આપવા માટે ના કારણો રજુ કરવામાં અથવા કોર્ટ દ્વારા કોર્ટના ઓર્ડર મુજબ જામીનગીર આપવા માટે નિષ્ફળ ગયેલ હોય ત્યાં કોર્ટ તે મિલકત અથવા મિલકતના કોઈ ભાગ ને દાવાનો નિકાલ ન થાય અને હુકમનામાનો અમલ ન થાય ત્યાં સુધી કબજો કરવા માટે હુકમ કરે છે. જો પ્રતિવાદી કોર્ટના આદેશ અનુસાર કારણો રજુ કરે તેમજ જામીનગીરી રજુ કરે તો કોર્ટ કબજા અંગેનો આદેશ પાછો ખેંચે છે, અથવા કોઈપણ યોગ્ય આદેશ આપે છે.
- Mode of Making attachment of Property : આદેશમાં જણાવેલ મુજબ મિલકતનો કબજો કરવામાં આવશે.

૧.૩૩ કામચલાઉ મનાઈહુકમ :^(૧૦૦)

નિયમ-૧ : કોઈપણ દાવામાં સોગંદનામાથી અથવા બીજી રીતે એવું સાબિત થાય કે,

- a. દાવાનો કોઈપણ પક્ષકાર દાવામાંની કોઈપણ તકરારી મિલકત વેડફી નાખી કંઈ નુકશાન કરશે અથવા તે કોઈને આપી દેશે અથવા કોઈ હુકમનામાની બજવણીમાં તે ગેરવાજબી રીતે વેચાશે એવી દહેશત છે,
- b. પોતાનાં લેણદારોને દગો દેવાનાં ઉદ્દેશથી પ્રતિવાદી પોતાની મિલકત ખસેડવાની અથવા તેનો નિકાલ કરી નાખવાની બીક બતાવે છે. અથવા તેમ કરવાનો ઈરાદો રાખે છે, અથવા
- c. દાવામાં તકરારી મિલકત ના સંબંધમાં વાદીનો કબજો છોડાવી દેવાની અથવા તો બીજી રીતે વાદીને નુકશાન પહોંચાડવાની પ્રતિવાદી ઘમકી આપે છે.

ત્યાર હુકમ કરીને ન્યાયાલય એવું કાર્ય થતું અટકાવવા માટે કામચલાઉ મનાઈ હુકમ આપી શકશે અથવા તે દાવાનો નિકાલ થતાં સુધી અથવા બીજો હુકમ થતાં સુધી, તે મિલકત વેડફાઈ જતી હોય તે, તેને નુકશાન થતું હોય તે બીજાને આપી દેવાની હોય તે, વેચાતી હોય તે, ખસેડવાની હોય તે, અથવા

તેનો નિકાલ થતો હોય તે બંધ રખાવવા તથા અટકાવવા માટે, અથવા દાવામાંથી તકરારી મિલકતનાં સંબંધમાં વાદીનો કબજો છોડાવી દેવા અથવા અન્યથા નુકશાન પહોંચાડવા માટે, પોતાને યોગ્ય લાગે તેવો બીજો હુકમ કરી શકશે.

નિયમ-૨ : પ્રતિવાદીને કરાર ભંગ કરતાં અથવા બીજા કોઈ પ્રકારનું નુકશાન કરતાં રોકવા માટેના દાવામાં તને દાવામાં વળતર માંગવામાં આવ્યું હોય કે ન હોય તો પણ, દાવાના આરંભ પછી કોઈપણ સમયે અને ચુકાદા પહેલાં કે પછી, વાદી જે કરાર ભંગ કે નુકશાનની ફરિયાદ કરવામાં આવી હોય તે, અથવા તે જ કરારમાંથી ઉપસ્થિત થતાં, અથવા તે જ મિલકત કે હકને લગતો એવો જ કરારભંગ કે નુકશાન કરતાં પ્રતિવાદીને અટકાવવા કામચલાઉ મનાઈહુકમ મેળવવા ન્યાયાલય ને અરજી કરી શકશે.

ન્યાયાલય હુકમ કરીને આવો મનાઈ હુકમ તેની મુદત વિશે, તેનો હિસાબ રાખવા વિશે, જામીન આપવા વિશે અથવા અન્યથા પોતાને યોગ્ય લાગે તે શરતોએ આપી શકશે.

સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા વિ. પ્રવિણા ડાઈસ ઈન્ટર મીડિયેટ્સ^(૨૦૧૧) : નેશનલાઈઝ બેન્ક કોઈપણ પ્રતિવાદી પર લેણી રકમ માટે જો દાવો કરે તો પોતાનું હિત જાળવવા માટે બેન્ક સી. પી. સી. નાં ઓર્ડર-૩૯ મુજબ કોર્ટ પાસેથી એવો મનાઈ હુકમ મેળવી શકે છે કે પ્રતિવાદી તે મિલકત કોઈપણ ત્રાહિત વ્યક્તિને તબદીલ ન કરી શકે. કારણ કે તે મિલકત બેન્કે આપેલ વિરાણ સામેની જામીનગીરી છે. પરંતુ કોર્ટે કોઈપણ હુકમ આપતા પહેલો પ્રતિવાદીનું હિત પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ અને પ્રતિવાદી પોતાના બચાવ માટે અને પોતાના હિતનું રક્ષણ કરવાં માટે કલમ-૯૪ તેમજ કલમ-૧૫૧ નો ઉપયોગ કરી શકે છે.

Temporary Injunctions : (કામચલાઉ મનાઈ હુકમ) : જાય કોઈપણ દાવા માં સોગંદનામા ના આધારે પુરવો આપવામાં આવેલ હોય કે,

- તકરારવાળી મિલકત ને પ્રતિવાદી નુકશાન પહોંચાડવાનો છે, કે તેનો દુરઉપયોગ કરવાનો ઈરાદો હોય, અથવા કોઈપણ ત્રાહિત વ્યક્તિ ને વેચવા માંગતા હોય અથવા.
- પ્રતિવાદી તેના લેણદારને ધમકાવે છે, અથવા તેની સાથે છેતરપીંડી કરી મિલકત નો નીકાલ કરે છે.
- પ્રતિવાદી, વાદી ને અથવા તેની મિલકત ને નુકશાન અથવા ઈજા પહોંચાડવા માટે ધમકી આપે છે. આવા સંજોગો માં કોર્ટ મિલકત નો નિકાલ કરવા, વેચાણ કરવા, નુકશાની કરવા, કબજો કોઈ અન્ય વ્યક્તિને સોંપવા, અથવા વાદી ને અથવા તેની મિલકત ને ઈજા પહોંચાડવા અથવા નુકશાની પહોંચાડવા સામે કામચલાઉ મનાઈહુકમ આપે છે. જયાં સુધી કોર્ટ કોઈપણ અન્ય આદેશ ન આપે અથવા દાવાનો નિકાલ ન થાય ત્યાં સુધી આપેલ કામચલાઉ મનાઈ હુકમ અમલમાં રહેશે.

મનાઈ હુકમ આપવાનું કારણ છે કે જે-તે મિલકત જે-તે સ્થિતિમાં રહે તેમજ વાદી તે મિલકત માં શુ હક ધરાવે છે તેનો પુરાવો આપી શકે છે. કોર્ટ પાસે મનાઈ હુકમ આપવા માટે વિશાળ સત્તા છે. માનઈ હુકમ આપતા પહેલા કોર્ટે સૌ પ્રથમ દાવો શુધ્ધ બુધ્ધિ થી કરેલ છે કે કેમ તે જોવું જોઈએ. અને દાવાનું પરિણામ ક્યા પક્ષકાર ના હિતમાં જાશે. તે નક્કી કરવું જોઈએ તે ઉપરાંત વાદીએ તનો કેસ પ્રથમ દર્શનિય છે તેમજ જો મનાઈ હુકમ તેને આપવામાં ન આવે તો તેને ભરપાઈ ન થઈ શકે તવી નુકસાની જશે તમજ બેલેન્સ ઓફ ઈનકન્વીનીયન્સ તેની તરફેણ માં છે તેનો પુરાવો અપવો પડે છે. તેમ છતાંયે તેવું જરૂરી નથી કે ત્રણેય શરતો પૂરી થવી જોઈએ તેમાંથી બે શરતો પૂરી થવી જોઈએ અને ત્રણ શરતોમાંથી જો ગમે તે એક શરત માટે પુરાવો આપવામાં આવે તો વાદીને મનાઈ હુકમ આપવો જરૂરી નથી.

□ **Issue of notice to the defendant before granting injunction:** (મનાઈ હુકમ આપતા પહેલા પ્રતિવાદીને નોટીસ આપવી) : બધા દાવાઓમાં કોર્ટ મનાઈ હુકમ આપતા પહેલા સામાવાળાને મનાઈ હુકમ અંગે તેમજ દાવા અંગે નોટીસ આપે છે.

જો કોર્ટ સમક્ષ યોગ્ય કારણો આપવામાં આવેલ હોય તો નોટીસ આપ્યા વગર કોર્ટ મનાઈ હુકમ આપી શકે છે અને અરજદારે,

a. સામાવાળાને રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટ દ્વારા માનઈ હુકમની નકલ તેમજ અરજીની નકલ હુકમ થયા બાદ તાત્કાલિક ધોરણે બજાવવી પડે છે. તેની સાથે નીચે મુજબના દસ્તાવેજો ની નકલ જોડવી પડે છે.

◇ અરજીના અધારે કરવામાં આવેલ સોગંદનામાની નકલ

◇ દાવા અરજી ની નકલ

◇ અરજદાર જે દસ્તાવેજો પર આધાર રાખતો હોય તેની નકલ

b. મનાઈ હુકમ આપ્યા ના બીજે જ દિવસે ઉપર મુજબની નકલો મોકલ આપેલ છે. તે જાહે કરતું સોગંદનામું વાદીએ કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરવું પડે છે.

□ **Court to dispose application for injunction within thirty days :** (કોર્ટે મનાઈ હુકમની અરજીનો નિકાલ ૩૦ દિવસમાં કરવો) : જ્યાં મનાઈ હુકમ સામાવાળાને નોટીસ આપ્યા વગર આપવામાં આવેલ હોય ત્યારે કોર્ટ તે અરજીનો અંતિમ નિર્ણય તેદિવસથી ૩૦ દિવસ દરમિયાન કરવાનો રહે છે. જો તે સમય દરમિયાન કોર્ટ તે અરજીનો નિકાલ ન કરી શકે તો તે ન કરવાના કારણો કોર્ટે દર્શાવવા પડે છે.

□ **Consequences of disobedience or breach of injunction :** (મનાઈ હુકમનું પાલન ન કરવા માટેના પરિણામો) : (૧૦૨) જો કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ મનાઈ હુકમનો અથવા મનાઈ હુકમની કોઈપણ શરતોનો ભંગ થાય તો જે કોર્ટમાં દાવો ચાલતો હોય અથવા જે કોર્ટ સમક્ષ

દાવાની કાર્યવાહીને તબદીલ કરવામા આવી હોય તે કોર્ટ તે વ્યક્તિને મનાઈ હુકમનો ભંગ કરવા માટે દોષિત ઠરાવી દિવાની કેદની સજા આપે છે. આ કેદની સજા ૩ માસના સમયથી વધુ ન હોવી જોઈએ. રૂલ ૨(a) મુજબ કબજે કરેલ મિલકત ૧ વર્ષના સમય મર્યાદા થી વધુ કબજામાં રાખી શકાશે નહિ. તેને વેચાણ કરી તેમાથી મળતી રકમ જે તે હકદાર પક્ષકાર ને આપવામાં આવેશે.

Interlocutory orders : (વચગાળાના આદેશ)^(૧૦૩)

કોર્ટ મિલકતના વેચાણ સારસંભાળ, નિરીક્ષણ વગેરે અંગે હુકમ આપી શકે છે. જેમા તેનો તાત્કાલીક ધોરણે કબજો મેળવવા અંગે તેમજ દાવાની રકમ જમા કરવા અંગે પણ હુકમ આપી શકે છે. આ તમામ આદેશો બેંક ને ખુબ જ મદદરૂપ છે, જ્યારે દાવો ચાલતો હોય ત્યારે.

a. Power to order interim sale : (વચગાળાનુ વેચાણ કરવા માટે આદેશ) : પક્ષકારની અરજી વચગાળાના વેચાણ માટે ધ્યાનમાં લઈ કોર્ટ તે અરજી મુજબ આદેશ આપે છે. તે વેચાણ આદેશમાં જણાવેલ વ્યક્તિ દ્વારા આદેશમાં જણવેલ પધ્ધતિ દ્વારા તેમજ શરતો મુજબ જે તે જંગમ મિલકતનુ કરવામાં આવે છે. જેમા મિલકતનો કબજો દાવાનો નિકાલ થતા પહેલા કરવામાં આવેલ હોય. આ મિલકત કોઈપણ પ્રકારનો એવો માલ હોય શકે જે ગીરો મૂકેલ હોય અને ટૂક સમય માં બગડી જાય અથવા ખરબચ થઈ જાય. તેવા માલનુ વેચાણ માટે કોર્ટ આદેશ આપે છે.

શતેન્દ્રપ્રકાશ અગ્રવાલ વિરુદ્ધ સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડોર ભોપાલના^(૧૦૪) કેસમાં પ્રતિવાદી ધિરાણ રકમ ના હપ્તા ભરવામાં નિષ્ફળ થયેલ હતો. તેની સામે વાદી બેંકે ગીરો મુકેલ ટૂક સામે હપ્તા ભરપાઈ કરવામાં શુધ્ધ બુધ્ધી ન દર્શાવેલ હોય ત્યારે કોર્ટ સંતોષકારક કારણો સર માલનો કબજો કરી ઓર્ડર ૩૯ રૂલ ૬ હેઠળ વચગાળાના વેચાણ માટે હુકમ કરી શકે છે.

b. Detention Presevation insection etc. of subject matter of suit: (દાવામાં દર્શાવેલ મિલકત અંગે નિરીક્ષણ દેખરેખ તેમજ તેને કબજે કરવુ) :

□ પક્ષકારની અરજી મુજબ કોર્ટ નીચે મુજબના આદેશ કરી શકે છે.

◇ કોઈપણ મિલકત નુ નિરીક્ષણ દેખરેખ અને તેને કબજે કરવ જે કોર્ટને યોગ્ય લાગે તે મુજબ મિલકતને આદેશ આપી શકે છે.

◇ ઉપર મુજબની તમામ કાર્યવાહી કરવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિને સત્તા આપી ને નિમણુક કરી શકે છે.

◇ પુરાવા માટે ચકાસણી કરી, પ્રયોગો કરી તેમજ સેમ્પલ અને માહિતી લેવા માટે આદેશ કરી શકે છે.

□ આ નિયમમાં સમય સમયે થયેલ યોગ્ય ફેરફારો લાગુ પડશે. અને તે અમલમાં આવશે.

(૧૦૩) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ના ઓર્ડર - ૩૯, રૂલ-૬ થી ૧૦ મુજબ.

(૧૦૪) એ.આઈ.આર. ૧૯૯૨ - મધ્યપ્રદેશ - ૨૮૫

ઉત્પાદનની પ્રક્રિયા કોઈ મિલકત નથી જેથી તેનું નિરીક્ષણ કરવા માટે પરવાનગી આપી શકાય નહિ. જ્યાં પક્ષકારના કબજામાં મિલકત ન હોય ત્યાં તેને નિરીક્ષણ માટે આદેશ આપી શકતો નથી.

- c. Application for such orders to be after notice : (નોટીસ કાઢવા બાદ આવા આદેશો માટે અરજી કરવી) : વચગાળાના હુકમ માટે વાદી દાવો દાખલ કર્યા બાદ અરજી કરી શકે છે. અને જો પ્રતિવાદીએ કોઈપણ પ્રકારનો વચગાળાનો હુકમ જો તો હોય તો તેની હાજરી બાદ તે આ પ્રકારના હુકમ માટે અરજી કરી શકે છે. આ પ્રકારનો હુકમ મેળવવા માટે તેનો હેતુ તેમજ યોગ્ય કારણો દર્શાવવાના હોય છે અને તે ચોકકસ સમય મર્યાદામાં થાય છે.
- d. When Party may be put in immediate Possession of land the subject matter of suit : (જામીનનો કબજો પક્ષકારને તાત્કાલિક મળવા અંગે) : જ્યાં જામીન પક્ષકારના કબજામાં હોય અને તે માલિકને અથવા સરકારને મહેસુલી અથવા ભાડાની રકમ ચુકવવા માટે ના પાડે અથવા બાકી હોય તો અને તે મિલકતને વહેંચવા માગતો હોય તો કોર્ટ તાત્કાલિક ધોરણે જામીનનો કબજો સોંપવા માટે આદેશ કરે છે. કોર્ટ તેના હુકમમાં તે વ્યક્તિને બાકી રહેતી રકમ વ્યાજ સહિત તેમજ કોઈપણ પ્રકારની ખર્ચની રકમ ચુકવવા માટે હુકમ કરે છે. વ્યાજનો દર કોર્ટ નક્કી કરે તે મુજબ વ્યાજ ની રકમ ચુકવવી પડે છે.
- e. Deposit of money etc. in court : (કોર્ટ સમક્ષ રકમ તેમજ અન્ય વસ્તુ જમા કરવા અંગે) : જ્યાં દાવામાં રકમ અથવા કોઈપણ અન્ય મિલકત કોઈપણ પક્ષકાર અથવા તેને કોઈપણ ટ્રસ્ટી તરીકે ધરાવતો હોય તો કોર્ટ ગમે તે સમયે તે મિલકત અથવા રકમ કોર્ટ સમક્ષ જેના નામે છેલ્લે થયેલ હોય જમા કરાવવા માટે હુકમ કરે છે. જ્યાં સુધી કોર્ટ બીજો કોઈ હુકમ કરે નહિ ત્યાં સુધી તે જમા રહેશે.

૧.૩૪ રિસીવરની નિમણૂક :^(૧૦૫)

નિયમ-૧ : a. જ્યારે ન્યાયાલયને વ્યાજબી તથા અનુકુળ લાગે ત્યારે, ન્યાયાલય હુકમ કરીને-

- કોઈપણ મિલકતનો રિસીવર, હુકમનામું થયા પહેલા અથવા પછી, નિમી શકશે.
- કોઈપણ વ્યક્તિના કબજા કે હવાલામાંથી મિલકત લઈ શકશે.
- તે રિસીવરના કબજામાં, હવાલામાં અથવા વહીવટ હેઠળ સોંપી શકશે, અને
- દાવો માંડવા અને તેનો બચાવ કરવા અંગે તથા મિલકતના વસુલાત, વહીવટ, રક્ષણ, જાળવણી અને સુધારણા અંગે તથા તે મિલકતના ભાડા અને લાભ એકત્ર કરવા અંગેની તથા તે ભાડા અને લાભ ઉપયોગમાં લેવા તથા તેની વ્યવસ્થા કરવા અંગે તથા દસ્તાવેજો કરી આપવા વિશે માલિકને પોતાને જે સત્તા હોય તે બંધી અથવા તે પૈકી ન્યાયાલયને યોગ્ય લાગે તેટલી સત્તા તે રિસીવર આપી શકશે.

- b. મિલકત જેના કબજામાં અથવા હવાલામાં હોય તેના પાસેથી તે કબજો કે હવાલો લઈ લેવાનો દાવાનો કોઈપણ પક્ષકારને હાલમાં હકક ન હોય તો તેની પાસેથી કબજો અથવા હવાલો લઈ લેવાને આ નિયમમાંના કોઈપણ મજકુરથી ન્યાયાલયને અધિકાર મળશે નહિ.

સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા વિ. ટ્રેડ એન્ડ એલીડ પ્રોડક્ટ્સ (ઈન્ડિયા)^(૧૦૬)

કોઈપણ બેન્ક અથવા નાણાંકીય સંસ્થા દ્વારા લોનનાં સંદર્ભમાં કોઈપણ ઉછીના લેનારની વિરુદ્ધમાં દાવો દાખલ કરી શકે છે. બેન્ક અને નાણાંકીય સંસ્થા દ્વારા જે રકમ લોન તરીકે આપે છે તે રકમ સમાજમાં રહેતી આમ વ્યક્તિ દ્વારા જમા કરાવવામાં આવેલી હોય છે. લોન દેવાનું મુખ્ય હેતુ સમાજમાં વધારે રોજગારી પૂરી પાડવાનો અને મુડીમાં વધારો કરવાનો છે. લોન આપવા પાછળનો હેતુ દેશનો વિકાસ કરવાનો છે, માટે જ લોન મંજૂર કરવામાં આવે છે, નહિ કે કોઈ એક વ્યક્તિના વિકાસ માટે મંજૂર કરવામાં આવે. બેન્ક અને નાણાંકીય સંસ્થા લોન આપતા પહેલા જરૂરી દસ્તાવેજ અને ગીરોખત અથવા સાનગીરોમા અસ્થિર મિલકતો કે જેમાં કાચા માલનો પણ સમાવેશ થાય છે. તે ઉપરાંત બુકડેપ્ટ પોતાના કબજામાં કરી લે છે. ત્યારબાદ જો લોન લેનાર રકમ ચુકવાવામાં કસુર કરે અથવા નાણાં પરત કરવાનો ઈન્કાર કરે તો બેન્ક તેની વિરુદ્ધમાં વિના સંકોચે કાર્યવાહી કરી શકે છે. જો બેન્ક ઉપર મુજબ કાર્યવાહી નહી કરે તો લોન લેનારને આર્થિક લાભ થશે અને બેન્કને નુકશાન સહન કરવું પડશે. લોન આપનાર બેન્ક કે સંસ્થા જો પોતાના નાણાં પ્રત્યે સુરક્ષિત છે અને જો તે એમ માનતા હોય કે પોતાની પાસે ગીરો રાખેલ મિલકતમાંથી વસુલી શકાય તેમ છે તો નાણા સુરક્ષિત છે તો રિસીવરની નિમણુંક ની જરૂર નથી. રિસીવરની નિમણુંક ત્યારે આવશ્યક છે કે જ્યારે લેણદાર (બેન્ક અથવા નાણાંકીય સંસ્થા) ને લાગે કે તેનું નાણું સુરક્ષિત નથી અને ભવિષ્યમાં વધારે નુકશાન જવાની સંભાવના છે તો કોર્ટમાં દાવો દાખલ કરીને કોર્ટ દ્વારા રિસીવરની નિમણુંક કરી શકે છે જેથી નાણાંને સુરક્ષિત બનાવી શકાય છે.

□ **Appointment of receivers :** (વસુલદારને નિમણુંક કરવા અંગે) : જ્યારે કોર્ટને યોગ્ય લાગે ત્યા તે આદેશ મુજબ,

- ◇ કોઈપણ મિલકત અંગે હુકમ નામુ આપ્યા બાદ અથવા વસુલદારની નિમણુંક કરી શકે છે.
- ◇ કોઈપણ વ્યક્તિને તેની મિલકતના કબજામાંથી કાઢી શકે છે.
- ◇ તે કબજાનું સંચાલન વસુલદારને આપી શકે છે.
- ◇ વસુલદારને મિલકત અંગેની તમામ સત્તાઓ આપવામાં આવે છે. જેમ કે મિલકત અંગે દાવો કરવો અથવા દાવાનો બચાવ કરવો, મિલકતનું સંચાલન તેમજ રક્ષણ કરવું, મિલકત સુધારવધાર કરી દેખરેખ રાખવું, મિલકત માથી મળતા ભાડા તેમજ નફાની રકમ વસુલ કરવી વગેરે.

કોર્ટ વસુલદારની નિમણુક તમામ ખાતાઓ સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખી ને તેમજ બન્ને પક્ષકારોનો હક તેમજ હિત ધ્યાનમાં રાખી ને કાયદા ની જોગવાઈઓ અને મર્યાદાઓને ધ્યાનમાં રાખી કરવો જોઈએ. જ્યાં સુધી વાદી તેનો દાવો પ્રથમ દર્શનીય છે તેવુ સાબિત ન કરે ત્યા સુધી વસુલદારની નિમણુક કરી શકાતી નથી. તેમજ પ્રતિવાદી એ સાબિત કરવુ જોઈએ કે જો તેનો કબજો મિલકતમાંથી લઈ લેવામાં આવશે તો તેને નુકસાની થશે. વસુલદારની નિમણુક કરવા માટે ની અરજી એવા પક્ષકાર દ્વારા થવી જોઈએ. જેનુ હિત તે મિલકતમાં હોય.

□ **Duties of receiver :** (વસુલાત અધિકારી- વસુલદારની ફરજો) : દરેક નિમણુક કરેલ વસુલદારોની ફરજો નીચે મુજબ હશે.

- ◇ કોર્ટ કહે તે મુજબ જામીનગીરી રજુ કરવી અને મિલકત અંગે તેને મળવાપાત્ર રકમ.
- ◇ કોર્ટ કહે તે સ્વરૂપમાં કોર્ટ સમક્ષ ખાતા રજુ કરવા.
- ◇ કોર્ટ કહે તે મુજબ બાકી રકમ ચુકવવી.
- ◇ જો તેની બેદરકારીના કારણે મિલકતને કોઈપણ પ્રકારનુ નુકસાન જાય તો તેને ભરપાઈ કરાવાની જવાબદારી તેની રહે છે.

૧.૩૫ **Hearing of the suit and Examination of Witnesses :** (દાવાની સુનવણી તેમજ સાક્ષીઓનો પુરાવો)

કોર્ટ દ્વારા મુદાઓ કાઢ્યા બાદ દાવાની સુનવણી થતી હોય છે. સૌવપ્રથમ વાદીએ સુનવણી કરવી પડે છે. પરંતુ જો પ્રતિવાદી તમામ હકીકતો સ્વીકારી લે તો તેમજ વાદી દ્વારા કરવામાં આવેલ આક્ષેપો સ્વીકારી લે તો પ્રતિવાદીનો હક પહેલા બને છે.

સુનવણીના દિવસે જે પક્ષકારનો સૌપ્રથમ હક હોય તે સાથે સાથ પોતાના પુરાવાઓ મુદાના અધારે પુરા કરે છે. જે સાબિત થવા જોઈએ. ત્યારબાદ સામાવાળા તેના પૂરાવાઓ કોર્ટ કહે તે મુજબ રજુ કરશે. અને તેની સામે પ્રથમ પક્ષકાર જવાબ આપે છે.

૧.૩૬ **ધિરાણ વસુલાતની સમય મર્યાદા :-**

ધિરાણ વસુલાત માટેના દાવા તથા અરજીની સમય મર્યાદા કેશક્રેડિટ તળેની સુવિધાવાળા ખાતામાં ગ્રાહક તરફથી ખાતામાં રકમ છેલ્લે જે તારીખે જમા કરાવામાં આવેલ હોય તે તારીખથી ત્રણ વર્ષની સમય મર્યાદામાં દાવો તથા અરજી દાખલ થઈ શકે છે. કેશક્રેડિટ તળેની સુવિધાવાળા ખાતામાં જમા રકમ અને ઉધાર રકમ પણ હોય છે. અને તે રીતે ખાતું ચાલે છે બેન્કને સંતોષ થાય અને ગ્રાહકનાં ખાતાનું સંચાલન બરાબર થતું હોય તો ગ્રાહકને કેશક્રેડિટની સુવિધા આપવામાં આવે છે. કેશક્રેડિટ તળેની સુવિધામાં સમય મર્યાદા ત્રણ(૩) વર્ષની નક્કી થયેલ છે. આજ વિષયવસ્તુ ઓવર ડ્રાફ્ટના ખાતાને પણ લાગુ પડે છે. જ્યારે શરતી લોનનાં ધિરાણમાં ગ્રાહક તરફથી હપ્તા પધ્ધતિથી લોનની રકમ ચુકવવાની હોય છે અહી હપ્તા તરીકે ચુકવવાની રકમ એટલે કે હપ્તા પધ્ધતિની લોનની સમય મર્યાદા છેલ્લો હપ્તો ચુકવવાનો હોય ત્યારથી ત્રણ વર્ષની સમય મર્યાદાનો કાયદો લાગુ પડે છે. એટલે કે આગળ

નો જે હપ્તો ભર્યો હોય અને નવી તારીખે જે હપ્તો ભરવાનો હોય તે તારીખથી સમય મર્યાદાનો કાયદો લાગુ પડે છે.

સામાન્ય રીતે બેન્ક તરફથી જુદા જુદા મથાળા હેઠળ ધિરાણ આપવામાં આવે છે તેની સામાન્ય રીતે સમય મર્યાદા ત્રણ વર્ષની હોય છે જે સમય મર્યાદાના કાયદાના આર્ટિકલ ૩૭ થી પ્રસ્થાપિત થયેલ સિધ્ધાંત છે જે સિધ્ધાંત નામદાર કોર્ટ દ્વારા **ઓફીશીયલ લિકવિડેટર વિ. મોહનલાલના**^(૧૦૦) કેસમાં જણાવેલ છે.

સમય મર્યાદાના કાયદાની કલમ-૧૮ મુજબ કોઈપણ લોન લેનાર વ્યક્તિ પાસેથી લોન મેળવ્યા તારીખથી ત્રણ વર્ષની અંદર બેન્કનું લેણું વસુલ મેળવી શકાય છે. જ્યારે ત્રણવર્ષની સમય મર્યાદા પૂર્ણ થવા આવી હોય અથવા પૂર્ણ થવામાં થોડો સમય બાકી રહેતો હોય અને લોનની રકમ તે સમયમાં ચુકતે ભરપાઈ થઈ શકે તેમ ન હોય તેવા સંજોગોમાં બેન્કે લોન લેનાર વ્યક્તિને બોલાવીને લેણા કબૂલાત પત્ર પર લોન લેનાર વ્યક્તિની સહી કરાવવી જોઈએ. અહીં સહી કરાવ્યા બાદ જ બેન્ક તરફથી વસૂલાતની કાર્યવાહી થઈ શકે છે. જે અંગે નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા **ટિકારામ વિ. નાથ**^(૧૦૦) ના કેસમાં નક્કી થયેલ છે.

બેન્ક અને ગ્રાહકના પરસ્પરના વ્યવહારો સામાન્ય સંજોગોમાં ગ્રાહક તરફથી બેન્કને થોડા સમય માટે રકમની જરૂરીયાત જણાવીને રકમ ગ્રાહક મેળવતો હોય છે, જે પરસ્પરની સમજૂતીના વ્યવહારો છે. જ્યારે બેન્ક તરફથી રકમ જમા લેવામાં આવે છે. પરંતુ રકમ જમા લેવામાં આવેલ ન હોય અને તે રકમ અંગે ત્રણ વર્ષની અંદર કોઈ દાવો કે અરજી થઈ નથી તો તે રકમ અંગેની સમય મર્યાદા માંગણી તારીખથી સમય મર્યાદા નો કાયદો લાગુ પડશે. તેવું સુપ્રિમ કોર્ટે **કાશીનાથ એસ. વાણી વિ. ન્યુ આકાશ જિનીંગ એન્ડ પ્રેસીંગ લી.**^(૧૦૯)માં જણાવેલ છે.

જ્યારે લેણદાર દ્વારા લેણાં કબૂલાત પત્ર કે ધિરાણ કબૂલાત પત્ર બેન્કને આપવામાં આવે ત્યારે તે પત્ર ત્રણ વર્ષની સમય મર્યાદાની અંદર મેળવી લેવું જોઈએ. ત્રણ વર્ષની સમય મર્યાદા પૂર્ણ થયા બાદનો લેણાં કબૂલાત કે ધિરાણ કબૂલાત પત્ર માન્ય ગણાય નહિ. જે અંગે સુપ્રિમ કોર્ટે **ગોરંડ વુડ સેફ એન્ડ કું. લી. વિ. એમ એ મજીદ**^(૧૧૦) માં જણાવેલ છે.

ગેરન્ટી :- જ્યારે કોઈપણ વ્યક્તિ બેન્કમાંથી લોન મેળવે અને લોન લેનાર વ્યક્તિ બેન્કની બાકી લેણી રકમ ચુકવે નહીં તો તે રકમ ગેરંટર પાસેથી વસૂલ લેવાનો અધિકાર બેન્કને પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યારે લોન લેનાર વ્યક્તિ પાસેથી રકમ વસૂલ ન આવે અને ગેરંટર પાસેથી રકમ વસૂલવાની થાય ત્યારે નાણાની માંગણી ગેરંટર પાસેથી ૩ વર્ષની સમય મર્યાદામાં કરવી જોઈએ અથવા તો ગેરન્ટી એગ્રીમેન્ટનું કોઈ પાલન ન કરેલ હોય ત્યારે પણ ગેરન્ટર પાસેથી રકમ વસૂલવા અંગેની કાર્યવાહી થઈ શકે. તેવું **શ્રીમતી માર્ગેરિટ લલીતા સેમ્યુલ વિ. ધ ઈન્કો કો. બેન્ક લી.**^(૧૧૧) ના કેસમાં ઠરાવવામાં આવેલ છે.

(૧૦૭) ૧૯૭૮ (૪૮) કંપની લો કંઈસીસ - ૨૭૧, ૨૭૭

(૧૦૮) એ.આઈ.આર. ૧૯૬૭ - સુપ્રિમ કોર્ટ કંઈસીસ - ૯૩૫

(૧૦૯) એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ - સુપ્રિમ કોર્ટ કંઈસીસ - ૪૩૭

(૧૧૦) એ.આઈ.આર. ૧૯૬૭ - સુપ્રિમ કોર્ટ કંઈસીસ - ૧૮૧

(૧૧૧) સુપ્રિમ કોર્ટ કંઈસીસ - ૧૯૭૯ - પાના નં. ૩૯૬

બેન્ક દ્વારા લોન લેનાર અને ગેરેન્ટર બંને સામે કેસ કરવામાં આવે છે. જ્યારે કેસ પેન્ડીંગ હતો ત્યારે લોન લેનાર વ્યક્તિનું મૃત્યુ થાય છે. તેથી ટ્રાયલ કોર્ટ દાવો સમય બહારનો ગણીને દાવો રદ કરે છે. તેના પર અપીલ કરવામાં આવે છે. જે અપીલમાં સમય મર્યાદાનાં કાયદાનાં આર્ટિકલ-૫૫ મુજબ ગેરન્ટર સામે સમય મર્યાદાનાં કાયદાની જોગવાઈ મુજબ દાવો ચાલુ રહે છે, તેવું ઠરાવવામાં આવ્યું અને અપીલ મંજૂર કરવામાં આવી. **યુનાઈટેડ કોમર્શિયલ બેન્ક લી., વિ. બિ.એમ. મહાદેવભાઈ**^(૧૧૨)

૧.૩૭ **Judgement and Decree : (ચુકાદો અને હુકમનામું)**

કોર્ટ બંને પક્ષકારોને સાંભળ્યા બાદ દાવાનો ચુકાદો આપે છે અને ચુકાદા ઉપરથી હુકમનામું દોરી આપે છે. ચુકાદો ખુલ્લી કોર્ટમાં જ જાહેર કરાશે. તે જાહેર કરવા માટે કોર્ટ તને અનુકુળ પક્ષકારોના ધારાશાસ્ત્રી ને અથવા પક્ષકારોને નોટીસ કરવામાં આવશે. ચુકાદો જાહેર કર્યા બાદ ચુકાદાની નકલો બંને પક્ષકારોને આપવામાં આવશે, જેથી નારાજ પક્ષકાર હોઈકોર્ટમાં અપીલ થઈ શકે છે.

૧.૩૮ **Contents of Decree : (હુકમનામુંની વિગતો)**

કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમનામુંમાં દાવાઓની સંખ્યા તેમજ પક્ષકારોના નામ તેમજ સરનામા તે ઉપરાંત વળતરની રકમ અને કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ દાદની સ્પષ્ટતા કરવી પડે છે. જો કોઈપણ પ્રકારનો ખર્ચ થયેલ હોય અને કોને કેટલા પ્રમાણમાં કરેલ છે અને કઈ રીતે ચુકવાશે અને કયો પક્ષકાર બીજા પક્ષકારને ચુકવશે તેની સ્પષ્ટતા કરવામાં આવે છે.

રકમ ચુકવવા અંગે ના હુકમમાં સુનવણી બાદ કોર્ટ તે રકમ હપ્તામાં ચુકવવા માટે વ્યાજ અથવા વ્યાજ વગર કરે છે. કોર્ટ આ રકમના હપ્તાથી ચુકવવા માટે અથવા થોડા સમય ન ચુકવવા માટે સત્તા છે. જો જવાબદારી તમામ પ્રતિવાદીઓની સંયુક્ત હોય તો કોર્ટ રકમની ચુકવણી સ્થ ગિત કરવા આદેશ આપતી નથી.^(૧૧૩) કોર્ટ હુકમ દેવાદારની સહમતિથી રકમની ચુકવણી હપ્તેથી કરવા માટે આદેશ આપે છે અને જ્યાં સુધી તમામ હપ્તાઓ પુરા ન થાય ત્યાં સુધી મિલકતનો કબજો જામીન તરીકે કોર્ટ પાસે રહે છે.

૧.૩૯ **Preparation of Decree : (હુકમનામુંની તૈયારી)**

ચુકાદો આપ્યાની તારીખથી દિવસ ૧૫ની અંદર કોર્ટે જેટલી ઝડપી થઈ શકે તેટલી ઝડપથી હુકમનામું દોરી આપવું પડે છે.

૧.૪૦ **Execution of decree : (હુકમનામુંની અમલવારી અંગે)**

બેન્ક દ્વારા તેની તરફેણમાં હુકમનામું મળ્યા બાદ તેના અમલ માટે જે કોર્ટ હુકમનામું દોરેલ હોય તેની સમક્ષ અરજ કરવી પડે છે.

૧.૪૧ **Transfer of decrees : (હુકમનામુંની તબદીલી)**

કોર્ટ દ્વારા તેણે આપવામાં આવેલ હુકમનામું નીચે મુજબના સંજોગો હેઠળ અન્ય કોર્ટોને અમલ કરવા માટે તબદીલ કરવામાં આવે છે.

(૧૧૨) સુપ્રિમ કોર્ટ કેઈસીસ - ૧૯૭૯ - પાના નં. ૫૨૫

(૧૧૩) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ના ઓર્ડર - ૨૦, ૩૧ - ૧૧ મુજબ.

- a. On the application of the decree holder : (હુકમનામાના લેણદાર દ્વારા કરવામાં આવેલ અરજી) : જે કોર્ટ હુકમનામુ આપેલ હોય તે અરજીદારની અરજીથી કોર્ટ તે અરજીને નીચે મુજબના સંજોગો હેઠળ અન્ય કોર્ટને અમલ માટે તબદીલ કરે છે.
- જે વ્યક્તિ સામે હુકમનામુ દોરવામાં આવે તે જે સ્થાને રહેતો હોય તે સ્થાનની કોર્ટની હુકમત હેઠળ અરજી તબદીલ કરવામાં આવશે.
 - તે વ્યક્તિની મિલકત જે અન્ય કોર્ટની હુકમત હેઠળ આપવતી હોય તે કોર્ટ સમક્ષ અરજી તબદીલ કરવામાં આવશે.
 - જંગમ મિલકત જો હુકમનામા મુજબ આ કોર્ટની હુકમતની બહારના વિસ્તારમાં વહેંચવાની હોય અથવા સોંપવાની હોય તો બહારના વિસ્તારમાં વહેંચવાની હોય અથવા સોંપવાની હોય તો જે તે કોર્ટની હુકમત લાગુ પડશે.
 - જો કોર્ટને કોઈપણ કારણો સર લેખિત રેકોર્ડ મુજબ એવુ જણાય કે હુકમનામાનો અમલ જે તે કોર્ટ દ્વારા જ થઈ શકે.
- b. To Subordinate court : (તાબેદાર કોર્ટ) : જે કોર્ટે હુકમનામુ દોરેલ હોય તે કોર્ટ પોતાની સ્વેચ્છાએથી હુકમનામાના અમલ માટે તે જ હુકમતની તાબેદાર કોર્ટને મોકલે છે.
- c. Questiones to be determined by the court executing decree : (હુકમનામાનો અમલ લઈ આવતી કોર્ટ દ્વારા અમુક પ્રશ્નો નક્કી કરવા અંગે) : કોર્ટ દ્વારા દાવામાં જણાવેલ અને જેના આધારે હુકમનામુ દોરવામાં આવેલ હોય. બન્ને પક્ષકારોના તમામ પ્રશ્નો નક્કી કરવામાં આવે છે. હુકમનામાનો અમલ લઈ આવતી કોર્ટ પાસે તમામ મુદ્દાઓ નક્કી કરવા માટે સંપૂર્ણ સત્તા છે. તમામ મુદ્દાઓ નીચે મુજબ શરતો ના આધારે નક્કી થાય છે.
- Question arising between the Parties to the suit : જ્યારે બન્ને પક્ષકારો વચ્ચે કોઈપણ પ્રશ્ન દાવા મુજબ ઉભો થતો હોય જેમાં હુકમનામુ દોરવામાં આવેલ હોય અને પક્ષકારના પ્રતિનિધિ પણ હોય. દાવાના પક્ષકારોમાં રેકોર્ડ મુજબ જે પક્ષકાર હોય એટલે કે દાવો કરાવનાર અને જેની સામે દાવો થયેલ હોય તે દાવાના પક્ષકાર કહેવાય છે. પરંતુ સામે દાવો થયેલ હોય તે દાવાના પક્ષકાર કહેવાય છે. પરંતુ જે વ્યક્તિ સામે દાવો ન થયેલ હોય અને જેની સામે હુકમનામુ દોરવામાં આવેલ ન હોય તે પણ પક્ષકાર કહેવાય છે. પરંતુ તેની વ્યાખ્યા કલમ હેઠળ પ્રતિનિધીના વ્યાખ્યા હેઠળ આવે છે.
 - Question relating to execution, discharge or satisfaction of decree : (હુકમનામાની અમલવારી કરતી કોર્ટ હુકમનામાની અસર થયા બાદ શુ થશે. તે નક્કી કરવુ જોઈએ તેમજ તે અંગેના તકરારો નક્કી કરવા જોઈએ. હુકમનામાને લગતો પ્રશ્ન તેના અમલ તેમજ તેની પૂરતી અંગે હોવો જોઈએ.

૧.૪૨ Executing court cannot go behind the decree : (હુકમનામાનો અમલ લઈ આવતી કોર્ટ હુકમનામું લઈ જઈ શકતો નથી)

જે કોર્ટ હુકમનામાનો અમલ કરાવતી હોય તે હુકમનામા સ્પષ્ટ કરેલ શરતો થી વધુ કાર્ય કરી શકતી નથી. તે હુકમનામા સામે કાયદાની શરતો થી વધુ કાર્યકરી શકતી નથી. તે હુકમનામા સામે કાયદા

અથવા હકીકતો અંગે વાંધા લઈ શકતી નથી સિવાય યોગ્ય અપીલ અથવા રીવીઝન દ્વારા તેને સ્થિત કરવામાં આવેલ હોય **સુન્દરદાસ વિરુદ્ધ રામપ્રકાશના**^(૧૧૪) કેસમાં સુપ્રિમ કોર્ટ એવુ નિરીક્ષણ કરેલ હતુ કે, કાયદા મુજબ જે કોર્ટ હુકમ નામાને અમલમાં લઈ આવતી હોય તે તેની ખરાઈ કે ચોકસાઈ જોવા માટે હકદાર નથી. પરંતુ જો સામાન્ય નિયમ મુજબ હુકમનામુ અમલમાં લઈ આવવા માટે તે કોર્ટ પાસે હકુમત ન હોય તો અને હુકમનામું રદબાતલ હોય તો જે કોર્ટ કેસ ચલાવી હુકમનામુ દોરેલ હતુ તે કોર્ટને હુકમનામુ મોકલી આપે છે. જેથી તે કોર્ટ હુકમનામુ સુધારી શકે છે. હુકમનામુ રદબાતલ હોવાના કારણે કોર્ટ વાંધો ઉઠાવી તેને અમલમાં મુકવા માટે ઈન્કાર કરે છે. આમ કરવાથી કોર્ટ હુકમનામાની શરતો નો ઉલ્લંઘન કરતા નથી. પરંતુ માત્ર રદબાતલ હોવા કારણે તેને અમલમાં લઈ આવતો નથી.

૧.૪૩ Enforcement of decree against the legal representatives of Judgment debtor: (હુકમનામાની બજવણી હુકનામાના દેવાદારના પ્રતિનીધી સામે કરવામાં આવશે.)

જ્યારે હુકમનામાનો સંપૂર્ણ રીતે અમલ થતા પહેલા હુકમ દેવાદાર ગુજરી જાય તો હુકમ મેળવનારે કોર્ટ સમક્ષ અરજી કરવી જોઈએ કે તે હુકમનામુ ગુજરનારના પ્રતિનીધી દ્વારા અમલ થવુ જોઈએ. આવા સંજોગોમાં જો પ્રતિનીધીના હાથ પર ગુજરનાર ની જે મિલકત હશે તે મિલકત અંગે તે જવાબદાર રહેશે. જે મિલકતનો નિકાલ થઈ ગયેલ હોય તે અંગે તે જવાબદાર રહેશે નહિ.^(૧૧૫)

જ્યાં હુકમનામુ ગુજરનારના પ્રતિનીધી સામે દોરવામાં આવેલ હોય અને તે હુકમનામુ ગુજરનારના મિલકતનો નિકાલ કબજો કરી ચુકવવા માટે તો તેવા સંજોગોમાં તે મિલકતનો કબજો કરી તેનુ વેચાણ કરવામાં આવે છે. જો ગુજરીગયેલ હુકમના દેવાદારના કબજામાં કોઈપણ આવી મિલકત રહે નહિ અને તે કોર્ટનુ હુકમનામા નો અમલ કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો તેના પ્રતિનીધી એ કોર્ટના હુકમનો અમલ કરવો પડે છે.^(૧૧૬)

૧.૪૪ Procedure in Execution : (અમલ માટે કાર્યવાહી)^(૧૧૭)

હુકમનામુ મેળવનારની અરજી કર્યાથી કોર્ટ નીચે મુજબનો આદેશ અમલ માટે આપી શકે છે.

- હુકમનામામાં સ્પષ્ટ કરેલ કોઈપણ મિલકતની સોંપણી.
- કોઈપણ મિલકતનો કબજો કરી તેનુ વેચાણ કરવુ.
- કલમ ૫૮ હેઠળ સ્પષ્ટ કરેલ સમય માટે કેદની સજા આપવી
- વસુલદારની નિમણુક કરવી.
- કોઈપણ અન્ય પ્રકારની દાદ અથવા રાહત આપવી.

(૧૧૪) એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ - સુપ્રિમ કોર્ટ કેઈસીસ - ૧૨૦૧

(૧૧૫) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ની કલમ ૫૦ મુજબ.

(૧૧૬) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ની કલમ ૫૨ મુજબ.

(૧૧૭) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ની કલમ ૫૧ મુજબ.

૧.૪૫ Modes of execution of decree for Payment of money :

હુકમનામામાં જણાવેલ ભરવાપાત્ર રકમ હુકમ દેવાદારને દિવાની કેદ આપવાથી તેની મિલકત નો કબજો કરી તેનું વેચાણ કરવાં અમલ કરવામાં આવે છે.

૧.૪૬ Payment of money by judgement debtor under the decree : (હુકમ દેવાદાર દ્વારા હુકમની ચુકવણી હુકમનામા મુજબ)

a. હુકમનામા હેઠળ રકમ નીચે મુજબ ચુકવવામાં આવે છે.

- કોર્ટ સમક્ષ મની ઓર્ડર દ્વારા અથવા પોસ્ટલ ઓર્ડર દ્વારા અથવા રૂબરૂ આવી રકમ જમા કરાવવી.
- રકમ બેંક દ્વારા અથવા કોઈપણ લેખિત દસ્તાવેજ અથવા પોસ્ટલ ઓર્ડર દ્વારા ચુકવી શકાય છે.
- કોર્ટના હુકમનામામાં સ્પષ્ટ કરેલ હોય તે મુજબ

b. જ્યાં રકમની ચુકવણી (a) અથવા (c) મુજબ કરેલ હોય તો હુકમ દેવાદાર સામે વાળાને નોટીસ દ્વારા જે કોર્ટ દ્વારા અથવા રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટ દ્વારા મોકલવામાં આવેલ હશે તે જાણ કરશે.

c. જ્યાં રકમની ચુકવણી રૂલ ૧ (a) અથવા (b) હેઠળ મની ઓર્ડર દ્વારા અથવા પોસ્ટલ દ્વારા કરેલ હશે તો તેમાં નીચે મુજબ ની વિગતો દર્શાવવામાં આવશે.

- દાવાઓની સંખ્યા
- પક્ષકારોના નામ, જો બે કરતા વધુ વાદીઓ હોય અથવા પ્રતિવાદીઓ હોય તો પહેલા બે વાદીઓ અને પહેલા બે પ્રતિવાદીઓના નામ.
- જે રકમ મોકલવામાં આવે છે તે મુદલ વ્યાજ કે ખર્ચની છે તેની સ્પષ્ટતા છે.
- કોર્ટમાં ચાલતા કેસોની સંખ્યા.
- નામ અને સરનામું.

૧.૪૭ Payment out of court to decree holder : (હુકમ લેણદારને કોર્ટની બહાર રકમ ચુકવવા માટે)^(૧૧૮)

a. જ્યાં હુકમનામા મુજબ હુકમ દેવાદારે હુકમ લેણદારને રકમ ચુકવવાની હોય તો તે કોર્ટની બહાર તે રકમ ચુકવી તેનું પ્રમાણપત્ર મેળવે છે, અને કોર્ટ તેની નોંધ લે છે.

b. હુકમ દેવાદાર કોર્ટને આ પ્રકારની રકમને ચુકવણી અંગે જાણ કરે છે અને કોર્ટ હુકમ લેણદારને નોટીસ આપી એક ચોકકસ તારીખ કોર્ટ સમક્ષ હાજર રહી ભરપાઈ કરેલ રકમની નોંધણી શુ કામ ન કરવી જોઈએ તે દર્શાવવાનું રહે છે. જો હુકમ લેણદાર કારણ દર્શાવવામાં નિષ્ફળ જાય તો તે મુજબની નોંધણી કરે છે.

- હુકમ દેવાદાર દ્વારા કરવામાં આવેલ રકમની ચુકવણી ની નોંધ નહિ થાય જ્યાં સુધી

(૧૧૮) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ના ઓર્ડર-૨૧, રૂલ-૨ મુજબ.

- રકમની ચુકવણી નિયમ (a)ની જોગવાઈઓ મુજબ ન કરવામાં આવેલ હોય.
- રકમની ચુકવણી અંગે દસ્તાવેજી પુરાવો હોવો જોઈએ.
- રકમની ચુકવણી થયેલ છે તેની કબુલાત હુકમ લેણદાર કોર્ટ સમક્ષ ન કરે ત્યાં સુધી.

c. જો રકમ કોર્ટ દ્વારા પ્રમાણિત કરવામાં ન આવેલ હોય તે ચુકવાયેલ છે તેમ માનવામાં આવેશે.

૧.૪૮ Arrest and detention of Judgement debtor in Civil Prison : (હુકમ દેવાદારને દિવાની કેદ)^(૧૧૯)

જો હુકમ દેવાદાર બેંકની રકમ ભરપાઈ કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો કોર્ટ સમક્ષ અરજી કરી તેને દિવાની કેદની સજા માટે હુકમ માંગે છે. જો કોર્ટ બેંકની તરફેણમાં દિવાની કેદના કારણે હુકમ દેવાદાર દબાઈ રકમ ચુકવવા માટે મજબુર થાય છે. પકડ વોરંટ તેમજ દિવાની કેદ માટેની જોગવાઈઓ આપવામાં આવેલ છે.

રૂલ ૩૭ તથા રૂલ ૩૮ મુજબ :

૧. જ્યારે હુકમ દેવાદાર સામે પકડ વોરંટ અને દિવાની કેદ માટે અરજી કરવામાં આવે તો કોર્ટ પકડ વોરંટ કાઢતા પહેલા તેની સામે નોટીસ કાઢવામાં આવે છે. જેના દ્વારા તે વ્યક્તિને કોર્ટ નક્કી કરેલ તારીખે કોર્ટ સમક્ષ હાજર રહી ખુલાસા આપવા પડે છે. જો કોર્ટને સંતોષ થાય કે હુકમ દેવાદાર કોર્ટ સમક્ષ હાજર ન રહી દેવાદાર કોર્ટની હુકમત મુકી ભાગી જવા માંગે છે તો નોટીસ કાઢવાની જરૂરીયાત રહેતી નથી. તે માત્ર સોગંદ નામા દ્વારા સાબિત કરવાનું રહે છે.
૨. નોટીસ કાઢ્યા બાદ જો તે વ્યક્તિ કોર્ટ સમક્ષ હાજર ન થાય તો કોર્ટ તેની સામે પકડ વોરંટ કાઢે છે. પકડ વોરંટ કાઢ્યા બાદ જે તે અધિકારીએ બને તેટલું ઝડપથી હુકમ દેવાદારને પકડી કોર્ટ સમક્ષ હાજર કરવો પડે છે. સિવાય તે હુકમમાં જણવેલ રકમ વ્યાજ અને ખર્ચ સહિત ચુકવી આપે.

રૂલ ૩૯ મુજબ :

૧. જ્યાં સુધી હુકમ લેણદાર જજ કહે તે મુજબની રકમ કોર્ટ સમક્ષ જમા ન કરાવે ત્યાં સુધી હુકમ દેવાદાર ને પકડવા માટે કોર્ટ આદેશ આપી શકતી નથી.
૨. જ્યાં હુકમ દેવાદારને દિવાની કેદમાં મોકલી આપવામાં આવેલ હોય કોર્ટ તેની માટે માસિક ભથ્થુ મળવા માટે આદેશ આપે છે જે તેના વર્ગના આધારે નક્કી થશે.
૩. આ માસિક ભથ્થુ જે કોર્ટે નક્કી કરેલ હોય તેની જે પક્ષકારે હુકમ દેવાદારને કેદમાં મોકલવા માટે અરજી કરેલ હોય તેને ચુકવવું પડે છે. જે દર માસની પહેલી તારીખે ચુકવવાનું રહે છે.
૪. પહેલી વખત રકમની ચુકવણી કોર્ટના અધિકારીને કરવામાં આવશે અને ત્યારબાદ દર વખતે રકમની ચુકવણી દિવાની કેદના અધિકારીને કરવામાં આવશે.
૫. હુકમ લેણદાર દ્વારા આપવામાં આવતી ભથ્થાની રકમ ખર્ચ ની રકમ તરીકે ગણાશે.

(૧૧૯) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ના ઓર્ડર - ૨૧, રૂલ - ૩૭ થી ૪૦ મુજબ.

રૂલ ૪૦ મુજબ :

૧. રૂલ ૩૭ ની નોટીસ મુજબ જ્યારે હુકમ દેવાદાર કોર્ટ સમક્ષ હાજર થાય ત્યારે કોર્ટ સૌપ્રથમ હુકમ લેણદારને સનવણીની તક આપશે અને તેના પુરવાઓની નોંધ કરશે ત્યારબાદ હુકમ દેવાદાર તેના બચાવ માટે તક આપવામાં આવશે, અને તેને દિવાની કેદ માં કયા કારણોસર ન મોકલવો જોઈએ તેના ખુલાસા આપવા જોઈએ.
૨. પેટા નિમય(૧) મુજબ જો તપાસ હજી બાકી રહેતી હોય તો કોર્ટ હુકમ દેવાદારને કોઈપણ જામીનગીરી રજુ કર્યેથી છોડી દે છે અથવા તેને કબજામાં લેવા માટે જે તે અધિકારીને આદેશ આપે છે.
૩. પેટા રૂલ (૧) હેઠળ ની તપાસ પૂરી થયેથી કોર્ટ કલમ ૧ની જોગવાઈઓ મુજબ હુકમ દેવાદારને દિવાની કેદમાં મોકલવા માટે આદેશ આપી શકે. પરંતુ કોર્ટ આદેશ આપતા પહેલા હુકમ દેવાદારને બચાવ ૧૫ દિવસના સમય માટે લેવા માટે આદેશ આપે છે. અને જામીનગીરી રજુ કર્યે થી તેને છોડી દે છે.
૪. આ નિયમ હેઠળ છોડવામાં આવેલ વ્યક્તીને ફરીવાર પકડી શકાય છે.
૫. જો કોર્ટ પેટા કલમ ૩ મુજબ કેદ માટેનો હુકમ ન કરે તો તે અરજી રદ કરશે અને હુકમ દેવાદારને મુક્ત કરશે.

૧.૪૯ Attachment of property : (મિલકતનો કબજો)^(૧૨૦)

જો હુકમ દેવાદાર ઉપર મુજબના પગલા લેવાયા બાદ પણ રકમની ચુકવણી ન કરે તો તેની મિલકતનો કબજો કરી તેનું વેચાણ કરવામાં આવે છે. રૂલ ૪૧ (૧) જ્યાં કોર્ટ હુકમ દેવાદાર સામે રકમ ભરપાઈ કરવા અંગે આદેશ કરેલો હોય અને (a) હુકમ દેવાદાર અથવા (b) જયા હુકમ દેવાદાર કોર્પોરેશન અથવા તેનો અધિકારી હોય અથવા (c) કોઈપણ અન્ય વ્યક્તિ જેની તપાસ કરેલી હોય, તેની પાસે કોઈપણ એવી મિલકત હોય જેના દ્વારા હુકમનામાનો અમલ થઈ શકે તેમ હોય તો કોર્ટ હુકમ દેવાદારની તપાસ તેમજ દસ્તાવેજો રૂલ ૪૧ (૨) વધુ માં જણાવે છે કે રકમની ચુકવણી ૩૦ દિવસ સુધી ન થયેલ હોય તો હુકમ લેણદારની અરજીથી કોર્ટ પેટા કલમ (૧) મુજબ હુકમ દેવાદાર જો હુકમ દેવાદાર કોર્પોરેશન હોય તો અધિકારી સોગંદનામાથી મિલકત જાહેર કરવા માટે આદેશ આપે છે.

૧.૫૦ Property liable to attachment and sale in Execution of decree : (કબજા અને વેચાણ કરવા પાત્ર મિલકત અંગે હુકમનામું)

નીચે મુજબની મિલકતો કબજા અને વેચાણ પાત્ર છે. જામીન, મકાન, અન્ય ઈમારતો, માલ, રકમ, બેંક, ચેક, બિલ ઓફ એક્ષચેન્જ, હુડી, બાંહેધરી ખત, સરકારી જામીનગીરી, બોન્ડ્ઝ શેર, અને તમામ વેચાણ પાત્ર સ્થાવર તેમજ જંગમ મિલકતો જે હુકમ દેવાદારની માલિકીની હોય અથવા તેના વતી અન્ય કોઈ વ્યક્તિના કબજામાં હોય.

૧.૫૧ Properties and money exempt from attachment or sale : (જે રકમ અથવા મિલકતનો કબજો અથવા વેચાણ ન થઈ શકતું હોય)

નીચે મુજબની વસ્તુઓ કબજા કરવાપાત્ર અને વેચાણ પાત્ર નથી.

- a. હુકમ દેવાદારના પહેરવાપાત્ર કપડા, રસોઈમાટેના વાસણો, પલંગ અને ગાદલા તેની પત્ની અને બાળકો, તેની પત્નીના વ્યક્તિગત ધરેણા ઓ. જે રીતીરિવાજ મુજબ તેની પાસેથી લઈ શકાય નહિ.
- b. કલાકારના સાધનો જો હુકમ દેવાદાર ખેડુત હોય તો ખેતી વાડીને લગતા તમામ સાધનો જેમકે તેના બળદ, વગેરે એટલેકે તમામ એવી વસ્તુઓ જેના કારણે તે કમાઈ શકે તેમજ ખેતીવાડીને લગતા એવા ઉત્પાદનો જે કલમ ૬૧ હેઠળ જવાબદારીમાંથી મુક્ત હોય.
- c. ખેડુતને લગતા અને તેના કબજામાં હોય તેવા મકાનો તેમજ ઈમારતો જે તેના મજૂર તેમજ નોકરને ઉપયોગી હોય.
- d. ખાતાવાહી
- e. નુકસાન થયેલ હોય તેના બદલ વળતર મેળવવા માટે નો હક
- f. ખાનગી સેવાઓ માટેનો હક
- g. સરકારી સેવાકરને આપવામાં આવતી ગ્રેજ્યુઈટી ની રકમ તેમજ ઓફિસયલ ગેજેટ જે કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ હોય. તેમા જાહેર કરવામાં આવેલ ફેમીલી પેન્સન ફંડ તેમજ પોલિટીકલ પેન્સન
- h. મજૂરોની મજૂરીની રકમ તેમજ નોકરીનો પગાર :
 - i. હુકમમાં જણાવેલ રકમમાંથી ૧૦૦૦ રૂ નો પગાર તેમજ ૨/૩ રકમ ખાધા-ખોરાકી માટે જો હુકમનામાં પગારની રકમનો કોઈપણ ભાગ કબ્જે કરવામાટે જણાવેલ હશે તો તેમાંથી ૨૪ માસનો પગાર કબજામુક્ત આવતા ૧૨ માસ સુધી ગણાશે.
 - j. કોઈપણ પ્રકારના હુકમનામાં જણાવેલ રકમોમાંથી પ્રકારનો ૨/૩ ભાગ ખાધા-ખોરાકી માટે
 - k. એરફોર્સ એક્ટ ૧૯૫૦ આર્મી એક્ટ ૧૯૫૦ અને તેવી એક્ટ ૧૯૫૯ ની જોગવાઈઓ મુજબ કોઈપણ વ્યક્તિને આપવામાં આવતા ભથ્થા.
 - l. પ્રોવિડન્ડ ફંડ એક્ટ ૧૯૨૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈપણ પ્રકારની ફીક્સ ડિપોઝીટ ની રકમ
 - m. પબ્લીક પ્રોવિડન્ડ ફંડ એક્ટ ૧૯૬૮ ની જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈપણ પ્રકારની જમા રકમ.
 - n. હુકમ દેવાદારની જીવન વીમા પોલિસી હેઠળ આવતી કોઈપણ રકમ
 - o. હાલના કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ કોઈપણ રહેણાક હેતુ માટે રોકાતી ઈમારત માંથી મળતી લિઝ પર વ્યાજની રકમ.
 - p. કોઈપણ સરકારી કર્મચારી, રેલ્વે કર્મચારી અથવા સરકારના પરિપત્રક હેઠળ આવતો કોઈપણ કર્મચારીને મળવાપાત્ર ભથ્થાની રકમ

- q. ભારતીય કાયદા હેઠળ જાહેર કરેલ કોઈપણ ભથ્થાની રકમ.
- r. ભવિષ્યમાં મળતા નિર્વાહ ભથ્થાની રકમ
- s. કોઈપણ ઉતર જિવિત્વને મળતા તમામ હકો.
- t. હુકમ દેવાદાર દ્વારા ભરવાપાત્ર વસુલીના રકમ.

૧.૫૨ Partial exemption of agricultural Produce : (ખેતીવાડીના કુલ ઉત્પાદનમાંથી અમુક ભાગને મળતી મુક્તી)

કલમ ૬૧ ની જોગવાઈઓ મુજબ રાજ્ય સરકાર પરિપત્રક દ્વારા જાહેર કરી શકે છે. કોઈપણ પ્રકારના કેફને તેની કોઈપણ પ્રકારની કુલ ખેતી ઉત્પાદનમાં તેના પરિવારને ભરણ પોષણ મળી શકે છે. તેટલા ભાગને કબજા તેમજ વેચાણ માંથી બાદ મળે છે. જંગમ મિલકત ખેતી ઉત્પાદન કરજો અને અન્ય મિલકતો તેમજ રકમ ભાગીદારી કિંમત વગેરે કોર્ટના કબજામાં હોય છે. (૧૨૧)

૧.૫૩ Sale of attached Property : (કબજો કરેલ મિલકતનું વેચાણ)

જે કોર્ટ હકુમતનામાનો અમલ કરાવતો હોય તે કબજો કરેલ મિલકતના વેચાણ અંગે આદેશ આપે છે. તે મિલકતનો એક ભાગ વેચાણ જાહેર હરાજી દ્વારા કરવામાં આવશે. જેની કાર્યવાહી કોર્ટ અધિકારી દ્વારા થશે. આ મિલકતની વેચાણ કિંમતમાંથી જે તે વ્યક્તિને જેની તરફેણમાં હુકમનામુ થયેલા હોય તેને સોંપી દેવામાં આવે છે.

મિલકતનું વેચાણ જાહેર હરાજી દ્વારા કરવા માટે જોગવાઈ આપવામાં આવેલ છે. જેમાં કોર્ટના આદેશ મુજબ જાહેર હરાજી દ્વારા વેચાણ કોર્ટની ભાષામાં થશે. હુકમ લેણદારને નોટીસ કર્યા બાદ વેચાણ નો સમય તેમજ સ્થાન અને જે મિલકત વેચાણ કરવાની હોય તેને વેચાણ કરવામાં આવે છે. અને તે બાબતે ખરીદનારને જાણ કરવામાં આવે છે. (૧૨૨)

જાહેર હરાજી માટેની નોટીસ તેમજ હુકમની નકલ જે તે વેચાણ થતી મિલકત પર નગારાના અવાજ સાથે ચોટાડવામાં આવે છે. તેમજ તેની એક-એક નકલ કોર્ટ વિસ્તારમાં તેમજ સરકારી વસુલી વિભાગમાં તેમજ જીલ્લામા કલેક્ટરમાં તેમજ ગ્રામ પંચાયતની કચેરીમાં ચોટાડવામાં આવે છે. તે ઉપરાંત કોર્ટ કહે તે મુજબ સરકારી પરીપત્રક તેમજ સ્થાનિક સમાચારપત્રોમા છાપવામાં આવે છે. કોઈપણ પ્રકારનું વેચાણ હુકમ દેવાદારની લેખિત સહમતી વગર કરવામાં આવશે નહિ. આ વેચાણ કોર્ટ ની આદેશની તારીખથી સ્થાવર મિલકત અંગે ૧૫ દિવસમાં અને જંગમ મિલકત અંગે ૭ દિવસમાં કરવામાં આવશે.

૧.૫૪ Distribution of Proceeds of execution sale : (વેચાણની કાર્યવાહી થયા બાદ તેની વહેંચણી)

જ્યારે કોર્ટ મિલકતનો કબજો કરે અને એક કરતા વધુ વ્યક્તિઓએ કોર્ટ સમક્ષ તે મિલકત સામે વેચાણ માટે અરજી કરેલ હોય અને તે તમામ વ્યક્તિઓ એક જ હુકમ દેવાદાર પાસે રકમ માંગતા હોય તેવા

(૧૨૧) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ના ઓર્ડર - ૨૧, ૩૧ - ૪૨ થી ૫૪ મુજબ.

(૧૨૨) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ના ઓર્ડર - ૨૧, ૩૧ - ૬૬ થી ૭૩ મુજબ.

સમયે ખર્ચની રકમ બાદ કરતા વેચાણ કિંમતની તમામ રકમ આવા વ્યક્તિઓ વચ્ચે વહેચી દેવામાં આવેશે તેમ છતાં:

- જ્યાં કોઈપણ મિલકતનું વેચાણ ધિરાણ રકમ સામે થયેલ હોય ત્યાં ગીરો લેનારને વધતી રકમમાંથી કોઈપણ ભાગ મળતો નથી.
- જ્યાં કોઈપણ મિલકતનું વેચાણ ધિરાણની રકમ સામે થયેલ હોય ત્યાં કોર્ટ ગીરો લેનારની સહમતીથી મિલકતની વેચાણ કિંમતમાંથી ગીરો લેનારને સરખો ભાગ મેળવેલો આદેશ આપે છે.
- જ્યાં કોઈપણ સ્થાવર મિલકતનું વેચાણ હુકમનામાને અમલ કરવા માટે થશે ત્યાં નીચે મુજબની કાર્યવાહી થશે.
 - વેચાણ માટે થયેલ તમામ ખર્ચ ભરપાઈ કરવા.
 - હુકમનામા હેઠળ બાકી રહેતી રકમ ભરપાઈ કરવી.
 - મુદલ રકમ તેમજ વ્યાજની રકમ જે બાકી રહેતી હોય તે ભરપાઈ કરવી.
 - મિલકતના વેચાણ પહેલા જેટલા હુકમ લેણદારો કોર્ટ સમક્ષ અરજી કરેલ હોય જેના હેઠળ કોર્ટ વેચાણ માટે આદેશ આપેલ હોય તે તમામની બાકી રહેતી રકમ ચુકવવી.

૧.૫૫ **Payment of interest : (વ્યાજની ચુકવણી)**^(૧૨૩)

જ્યાં હુકમ નામાના ધિરાણની મુદલ રકમ પર કોર્ટ કહે તે મુજબ વ્યાજના દરે મુદલ રકમ સાથે દાવાની તારીખથી હુકમનામાની તારીખ સુધી વ્યાજની રકમ ચુકવવી પડે છે. આ વ્યાજનો દર વાર્ષિક ૬% થી વધુ ન હોવો જોઈએ.

વ્યાજ :

- જ્યારે અને જેટલે સુધી હુકમનામું નાણાં આપવા માટેનું હોય, ત્યારે અને તેટલે સુધી ન્યાયને જે મુદલ રકમ ફેંસલાથી નક્કી થઈ હોય તેના ઉપર, દાવો માંડ્યા પહેલાની કોઈ મુદતનું વ્યાજ નક્કી થયું હોય તે વ્યાજ ઉપરાંત દાવાની તારીખથી તે હુકમનામાની તારીખથી ચુકવણીની તારીખ સુધીનું અથવા તેનાથી પહેલાની તારીખ સુધીનું પોતાને વ્યાજબી લાગે તેટલું વાર્ષિક ૬ ટકા કરતાં વધારે ન હોય તેવા દરે વધારે વ્યાજ અપાવવાનો ન્યાયાલય હુકમનામામાં હુકમ કરી શકશે. પરંતુ એવી રીતે કરાયેલી રકમનાં સંબંધમાં વાણિજ્યિક લેવડ દેવડમાંથી જવાબદારી ઉભી થઈ હોય ત્યારે, એવા વધારાના વ્યાજનો દર વર્ષે ૬ ટકા કરતાં વધુ રહી શકશે, પણ તે વ્યાજનાં કરારમાં ઠરાવેલ દર કરતાં અથવા કરારમાં દર ઠરાવ્યો ન હોય ત્યારે, વાણિજ્યિક લેવડ દેવડનાં સંબંધમાં રાષ્ટ્રીયકૃત બેંક જે દરે નાણાં ઉછીના આપતી હોય કે ધીરતી હોય તે દર કરતાં વધુ હોવી જોઈશે નહિ.
- આવી કુલ રકમ ઉપરનું હુકમનામાની તારીખથી વસુલાતની તારીખ સુધીનું અથવા તેનાથી પહેલાની બીજી કોઈ તારીખ સુધીનું વધારે વ્યાજ આપવા સંબંધી જ્યારે સદરહુ પ્રકારનાં હુકમનામામાં

ઠરાવ્યું ન હોય ત્યારે, તે ન્યાયાલયે એવું વ્યાજ અપાવ્યું નથી એમ ગણાશે, અને તેને માટે જુદા દાવો માંડી શકાશે નહિ.

યુનાઈટેડ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ રસાયણ ઉદ્યોગ^(૧૨૪)

કલમ-૩૪, રૂલ-૧૧ : હુકમનામા પછીનાં વ્યાજથી બેંકને તેને થનારા નુકશાનની ભરપાઈ કરવામાં, માટે પ્રદાન કરવામાં આવે છે અગર આપણે સામાન્ય જોગવાઈ કલમ-૩૪ અથવા ઓર્ડર-૩૪ રૂલ -૧૧ ને ખાસ કરીને જામીનગીરીને લગતાં દાવામાં ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. તે ફાયદો નાણાંને લગતાં દાવાઓમા પણ લાગુ પડે છે. એનાથી કોર્ટને ન્યાય આપવામાં સરળતા રહે છે. કે વાદીને દાવામાં માંગ્યા મુજબ વ્યાજ પ્રદાન કરવું કે નહિ.

આંધ્ર બેન્ક વિ. મે. મેનય ઈન્ડસ્ટીઝ^(૧૨૫)

સીવીલ પ્રોસીડરની કોડની કલમ -૩૪ કોઈપણ કોર્ટ કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં આધારે કે હકીકતનાં આધારે કોઈપણ પ્રકારનો તફાવત કરી શકતી નથી. એક એવો નિયમ છે કે, કોઈપણ પ્રકારનું કોમર્શિયલ ટ્રાન્ઝેક્શન માટે જે પણ રકમ ધીરાણ તરીકે આપેલ હોય તેના પર કોર્ટ માત્ર ૬ ટકા વ્યાજનાં દરે હુકમ કરી શકે છે. અને આ વ્યાજની રકમ દાવો દાખલ થયાની તારીખથી ગણવામાં આવતી હોય છે. કોર્ટને કોમર્શિયલ ટ્રાન્ઝેક્શનમાં ૬ ટકાથી વધુ વ્યાજ અપાવવાની સત્તા છે. પરંતુ આ રકમ કોન્ટ્રાક્ટ્યુઅલ રેઈટ ઓફ ઈન્ટરેસ્ટથી કરારમાં નક્કી કરાયેલાં દરથી વધવી ન જોઈએ. જો નક્કી કરાયેલ કરારનો દર ૧૭ ટકા હોય અને જ્યારે દર ઘટાડવા માટેનું પુરતું કારણ ન હોય તો દાવાની તારીખથી દાવાનાં નિકાલ તારીખથી ૬ ટકા દર સુધી મંજૂર કરવું તે અન્યાયીત છે. જે વ્યક્તિએ જે વ્યાજનો દર નક્કી કરેલ હોય અને તે રકમ પરત કરવામાં નિષ્ફળ રહે કોઈપણ અયોગ્ય ઉપયોગનાં કારણસર તો તે વ્યક્તિ ઓછામાં ઓછા વ્યાજનાં દર માટે દાવો દાખલ કર્યાની તારીખથી કલેઈમ કરી શકતો નથી.

આ કારણસર જયુડીશીયલ બેંચનો વ્યુ એવો છે કે આવી વ્યક્તિઓને ૬ ટકાથી વધુ અને કરારના દરની રકમથી ઓછું વ્યાજની રકમનો હુકમ કોર્ટે કરવો જોઈએ. આવા સંજોગોમા એવું જોવામાં આવેલું હતું કે જે સંસ્થા પાસેથી ધીરાણ મેળવેલ હોય તે સંસ્થાને કોઈપણ પ્રકારનો ફાયદો કે નફો થતો હોતો નથી. કારણ કે ધીરાણ મેળવતી વખતે નક્કી કરેલ વ્યાજનો દર સંસ્થાને મળવો જોઈએ. તેવો હુકમ ફરમાવેલ હતો.

બેંક ઓફ મદુરા લી. વિ. મે. મોદી વેક્ટ સુબ્રમણ્યમ^(૧૨૬)

કલમ -૩૪ અને બેકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટની કલમ -૨૧ એ સાથે વાંચતા જો કોઈપણ બેંક અથવા સંસ્થા રેગ્યુલેશન એક્ટની સેક્શન -૨૧એ ઉમેરવામાં આવ્યાં બાદ દાવો કરેલ હોય તો બેંક કોઈપણ વધારાના વ્યાજની રકમ મળવા પાત્ર થતી નથી. કોર્ટને કોમર્શીયલ ટ્રાન્ઝેક્શનમાં ૬ ટકાથી વધુ વ્યાજ અપાવવાની

(૧૨૪) ૨(૧૯૯૦) બી.સી. - ૩૮ (ડી.બી.) કલકત્તા

(૧૨૫) ૧(૧૯૯૩) બી.સી. - ૫૯૨ (ડી.બી.) આંધ્રપ્રદેશ

(૧૨૬) ૧(૧૯૯૧) બી.સી. - ૨૯ - આંધ્રપ્રદેશ

સત્તા છે. પરંતુ આ રકમ કરારમાં નક્કી કરાયેલા દરથી વધવી ન જોઈએ. પરંતુ તે દાવામાં બીજો પ્રતિવાદી હોય અને તેને બીઝનેસ માટે રકમ ધીરાણ પર લીધેલ હોય તો તેની પાસેથી ૨ ટકા લેખે રકમ વસુલી શકાય છે. આ રકમની ગણતરી દાવા દાખલ કર્યા તારીખથી પુરી રકમની ચુકવણી થયાની તારીખ સુધી ગણવામાં આવે છે.

સીવીલ પ્રોસીઝર કોડની કલમ ૩૪ મુજબ (૧૯૮૮)^(૧૨૭)

આ કેસમાં જે ધીરાણ લીધેલ હતું તે કોઈપણ બીઝનેસ માટે વેપાર માટે કે ઈન્ડસ્ટ્રીઝ માટે લીધેલ હતું એટલે સી. પી. સી. ની કલમ -૩૪ મુજબ ૬ ટકાથી વધુ વ્યાજ દાવો દાખલ કર્યાની તારીખથી લઈ શકાય તેમ નથી. અને નામદાર કોર્ટ એવું સમજેલ અને તે મુજબ બેંક નક્કી કરેલ વ્યાજનો દર મેળવવા પાત્ર બને છે. આવા કિસ્સામાં કોર્ટ રકમ ચુકવવા માટેની મર્યાદા નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ-૭૯ હેઠળ નક્કી કરેલ ન હતી. અને કોર્ટે સી.પી.સી. ની કલમ -૩૪ હેઠળ આપેલ જોગવાઈઓ પણ ધ્યાનમાં લીધેલ નથી. અને મુળ રકમ પર ૬ ટકા લેખે રકમ ચુકવવાનો હુકમ દાવાની દાખલ તારીખથી કરેલ હતો અને દરખાસ્તમાં પ્રતિવાદીએ ફાઈલ કરેલ જવાબ ધ્યાનમાં લીધેલ ન હતો.

૧.૫૬ અવલ હુકમનામા ઉપરની અપીલ.^(૧૨૮)

નિયમ-૧ : આ અધિનિયમનાં મુખ્ય ભાગમાં તે સમયે અમલમાં હોય તેવાં બીજા કોઈપણ કાયદામાં અન્યથા સ્પષ્ટ રીતે જોગવાઈ કરી હોય તે સિવાય અવલ હુકમતવાળા ન્યાયાલયો નાં નિર્ણય ઉપરની અપીલો સાંભળવાને જે ન્યાયાલયને અધિકાર હોય તે ન્યાયાલયોમાં એવી અવલ હુકમત વાપરતી કોઈ ન્યાયાલયે કરેલા દરેક હુકમનામા ઉપર અપીલ થઈ શકશે.

નિયમ-૨ : એક તરફથી થયેલા અવલ હુકમનામા ઉપર અપીલ કરી શકશે.

નિયમ-૩ : પરંતુ પક્ષકારોની સંમતિથી ન્યાયાલયે કરેલાં હુકમનામા ઉપર અપીલ થઈ શકશે નહિ.

નિયમ-૪ : અસલ દાવાની વિષય વસ્તુની રકમ અથવા રૂ. ૧૦,૦૦૦ કરતા વધુ ન હોય, ત્યારે લઘુવાદ ન્યાયાલય દ્વારા સુનવણી કરી શકાય તેવા કોઈપણ દાવામાં હુકમનામા ઉપર, કાયદાનાં પ્રશ્ન અંગેની હોય તે સિવાય, કોઈ અપીલ થઈ શકશે નહિ.

સ્ટેટ બેન્ક ઓફ સૌરાષ્ટ્ર વિ. ડી. કે. એન્ટરપ્રાઈઝ અને બીજા ^(૧૨૯)

આ કેસમાં હુકમનામાની રકમ ઉપર છ ટકા વ્યાજનાં દરે વ્યાજ આપવા સામે અપીલ કરવામાં આવી. બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન અધિનિયમ-૧૯૪૮ ની કલમ-૨૧ની સુધારેલી જોગવાઈનાં આધારે, કોર્ટને વ્યાજના દરની તપાસ કરવાની અને ગુણદોષ ઉપર નિર્ણય કરવાની સત્તા નથી તેમ જણાવેલ. ઉપરાંત વ્યાજનાં કરાર દર નક્કી હતાં. અને વાદી ૩૧ ટકાના દરે વ્યાજ મેળવવા હકકદાર હતો, તેમ છતાં એપેલન્ટ બેન્કે ૧૫.૫ ટકાનાં દરે વ્યાજની ગણતરી કરેલી. તે ધ્યાનમાં લઈને તેટલા પ્રમાણમાં એપેલેટ કોર્ટે હુકમનામું સુધાર્યું.

(૧૨૭) ૧(૧૯૯૩) પંજાબ લો રીપોર્ટ - ૪૭૩

(૧૨૮) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ની કલમ - ૯૬ મુજબ.

(૧૨૯) ૩(૧૯૯૯) ગુજરાત કરન્ટ ડાઈજેસ્ટ (જી.સી.ડી.)- ૨૧૯૯

૧.૫૭ અપીલનાં હુકમનામા ઉપરની અપીલો (બીજી અપીલ)^(૧૩૦)

નિયમ-૧ : આ અધિનિયમનાં મુખ્ય ભાગમાં અથવા તે સમયે અમલમાં હોય એવા બીજા કોઈપણ કાયદામાં અન્યથા સ્પષ્ટ જોગવાઈ કરી હોય તે સિવાય, ઉચ્ચ ન્યાયાલયને એવી ખાત્રી થાય કે, કેસમાં કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન સમાયેલો છે, તો ઉચ્ચ ન્યાયાલય તાબાનાં કોઈપણ ન્યાયાલયે અપીલમાં કરેલા દરે હુકમનામા ઉપર ઉચ્ચ ન્યાયાલયને અપીલ થઈ શકશે.

નિયમ-૨ : અપીલમાં કરેલા એક તરફથી હુકમનામા ઉપર આ કલમ હેઠળ અપીલ કરી શકશે.

નિયમ-૩ : આ કલમ હેઠળની અપીલમાં, અપીલની યાદીમાં, અપીલમાં સમાવિષ્ટ કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન ચોકસાઈથી જણાવવો પડશે.

નિયમ-૪ : ઉચ્ચ ન્યાયાલયને એવી ખાત્રી થાય કે કોઈપણ કેસમાં કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન સમાયેલો છે. ત્યારે ઉચ્ચ ન્યાયાલયે તે પ્રશ્ન સ્પષ્ટપણે વ્યક્ત કરવો જોઈએ.

નિયમ-૫ : એવી રીતે આપણે વ્યક્ત કરેલા પ્રશ્ન ઉપર અપીલ ની સુનાવણી કરવામાં આવશે અને અપીલની સુનાવણીની વખતે પ્રતિવાદી ને, કેસમાં એવો પ્રશ્ન સમાયેલો નથી તેવી તબદીલી કરવાની છૂટ રહે છે. પરંતુ જો ન્યાયાલયને ખાતરી થાય કે કેસમાં આવો પ્રશ્ન સમાયેલો છે તો, તેણે સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત ન કરેલ કાયદાના બીજા કોઈ મહત્વનાં પ્રશ્ન ઉપરની અપીલની સુનાવણીઓ માટે નાં કારણોનાં લેખીત નાંઘ કરીને કરવાની ન્યાયાલયની સત્તા આ પેટા કલમનાં કોઈપણ મજકૂરથી લઈ લેવામાં આવે છે. અથવા તેમાં ઘટાડો કરવામાં આવે છે એમ ગણાશે નહિ.

દલિયંદ્ર એમ. શેઠ વિ. કોળી દેવજી ટપુભાઈ^(૧૩૧)

દેવાદાર તેમજ જામીનો સામે નાંણાનું હુકમનામા કરેલું. જે હુકમનામાને જામીને અપીલમાં પડકાયું. એપેલેટ કોર્ટે આ સમગ્ર હુકમનામાને રદ કર્યું. તેની સામે દિવાની અપીલમાં અપિલ કોર્ટે જણાવેલ કે એપેલેટ કોર્ટે હકીકતની ભુલ કરી અને કાયદાની ભુલ કરી છે. અહિં દેવાદાર સામેનું હુકમનામું અમલમાં હોવાનું ચાલુ રહે છે.

૧.૫૮ રેફરન્સ :^(૧૩૨)

હાઈકોર્ટને રેફરન્સ કરવા બાબત : ઠરાવવામાં આવે તેવી શરતો તથા મર્યાદાને આધીન રહીને, કોઈપણ કોર્ટે કોઈ કેસની હકીકત જણાવીને તે કેસ હાઈકોર્ટના અભિપ્રાય માટે મોકલી શકશે અને તે હાઈકોર્ટ પોતાને યોગ્ય લાગે તેવો હુકમ કરી શકશે.

પરંતુ જ્યારે કોર્ટને એવી ખાતરી થાય કે પોતાની સમક્ષ નિકાલ બાકી કેસમાં કોઈપણ એક્ટ, વટહુકમ અથવા રેગ્યુલેશનનાં અથવા એક્ટમાં વટહુકમમાં અથવા રેગ્યુલેશનમાં જણાવેલ કોઈપણ જોગવાઈના કાયદેસરપણા સંબંધી પ્રશ્ન સમાયેલો છે અને કેસના નિકાલ માટે જેનો નિર્ણય કરવો જરૂરી છે અને તેનો

(૧૩૦) દિવાની કાર્યરીતિ અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ની કલમ - ૧૦૦ મુજબ.

(૧૩૧) ૧(૧૯૯૫) ગુજરાત કચ્છ ડાઈજેસ્ટ (જી.સી.ડી.)- ૪૪

(૧૩૨) દિવાની કાર્યરીતિ અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ની કલમ - ૧૧૩ મુજબ.

એવો અભિપ્રાય થાય કે એવો એક્ટ, વટહુકમ, રેગ્યુલેશન અથવા જોગવાઈ ગેરકાયદેસર અથવા બિનઅમલી છે, પણ તે કોર્ટે જે હાઈકોર્ટ ના તાબાની હોય તે હાઈકોર્ટે અથવા સુપ્રિમ કોર્ટે તેવું જાહેર કર્યું નથી. ત્યારે તે કોર્ટે પોતાનો અભિપ્રાય જણાવીને અને તે માટેનાં કારણો જણાવીને કેસ જણાવવો જોઈશે અને તે હાઈકોર્ટના અભિપ્રાય માટે મોકલવો જોઈશે.

રેફરન્સ માટે નીચેની શરતો દર્શાવવામાં આવી છે. ^(૧૩૩)

- હાઈકોર્ટ ની હુકમત હેઠળની અદાલતને આ અધિકાર છે.
- આ અધિકાર કોર્ટે પોતાની વિવેકબુદ્ધિ અનુસાર વિચારવાનું કે આ અધિકાર વાપરવો કે નહિ.
- આવી કોર્ટે એવા અભિપ્રાય ઉપર આવવું જરૂરી છે કે પોતાની સમક્ષના કેસમાં કોઈ એક્ટ, વટહુકમ કે રેગ્યુલેશનના કાયદેસાપણા સંબંધી પ્રશ્ન સમાયેલો છે.
- અને આવા કેસના નિર્ણય માટે આવી કાયદેસરતાનો નિર્ણય અનિવાર્ય છે.
- આવી કોર્ટનો એવો અભિપ્રાય હોવો જોઈએ કે આવા કાયદો કે વટહુકમ કે રેગ્યુલેશન કાયદેસર નથી કે અસરકર્તા નથી.
- સુપ્રિમ કોર્ટ કે આવી હાઈકોર્ટે આ વિષયમાં કોઈ ફેસલો આપ્યા ન હોય.

૧.૫૭ રિવ્યુ ^(૧૩૪)

- પુન વિચારણાનાં લાગુ પડતા કાયદાને આધિન રહિને જે હુકમનામા અથવા હુકમ ઉપર આ કોડથી અપીલ કરવાની છૂટ હોય, પણ તેવી અપીલ કરવામાં આવી ન હોય તે હુકમનામાથી અથવા હુકમથી,
- જેના ઉપર આ કોર્ટ તરફથી અપીલ કરવાની છૂટ ન હોય, તેવા હુકમનામા અથવા હુકમથી અથવા,
- સ્મોલ કોઝ કોર્ટનાં રેફરન્સ ઉપરથી કરેલા ફેસલાથી પોતે નારાજ થઈ છે એમ તેને લાગતું હોય તે વ્યક્તિ જે કોર્ટે હુકમનામું કે હુકમ કર્યો હોય તે કોર્ટને ફેસલાની પુનવિચારણા કરવા માટે અરજી કરી શકશે અને તે કોર્ટ તેબાબત પોતાને યોગ્ય લાગે તેવો હુકમ કરી શકશે.

૧.૫૭ ફેરતપાસ ^(૧૩૫)

- હાઈકોર્ટના તાબાની કોઈપણ કોર્ટે જે કોઈપણ કેસનો નિર્ણય ક્યો હોય અને જેનાં ઉપર અપીલ થઈ શકતી ન હોય તેના કેસનું રેકર્ડ હાઈકોર્ટ મંગાવી શકશે અને જો એવા તાબાની કોર્ટે -
 - કાયદાથી તેમાં નિહીત ન થઈ હોય તેવી હુકમત વાપરી હોવાનું જણાય, અથવા,
 - એવી રીતે નિહીત થયેલ હુકમત વાપરી ન હોવાનું જણાય, અથવા

(૧૩૩) એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૧ - કલકત્તા - ૩૬૮

(૧૩૪) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ની કલમ - ૧૧૪ મુજબ.

(૧૩૫) દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમ ૧૯૦૮(સુધારેલ કાયદો ૧૯૯૯)ની કલમ - ૧૧૫ મુજબ.

□ પોતાની હુકમત વાપરવામાં ગેરકાયદેસર અથવા મહત્વનો અનિયમસરતાથી કામ કર્યું હોવાનું જણાય, તો તે હાઈકોર્ટ ને કે કેસમાં પોતાને યોગ્ય લાગે એવો હુકમ કરી શકશે.

પરંતુ આ કલમ હેઠળ કોર્ટથી દાવમાં અથવા બીજી કાર્યવાહીમાં કરેલ કોઈપણ હુકમ અથવા તેમાંનાં કોઈ મુદ્દાનો નિર્ણય કરતા હુકમમાં ફેરફાર કરી શકાશે નહિ અથવા તે રદ કરી શકાશે નહિ. સિવાય કે,

□ તે હુકમ એવો હોય જે ફેરતપાસ માટે અરજી કરનાર પક્ષકારની તરફેણમાં કરવામાં આવ્યો હોય તો તે હુકમથી દાવા અથવા બીજી કાર્યવાહીનો આખરી નિકાલ થઈ ગયો હોય, અથવા

□ જો તે હુકમ કાયમ રહેવા દેવામાં આવે, તો તેનાથી ન્યાયની નિષ્ફળતાનો પ્રશ્ન ઉભો થઈ અથવા જેની સામે તે હુકમ થયો હોય તે પક્ષકાર સુધારી ન શકાય તેવી હાની થાય.

b. જેની વિરુદ્ધ ઉચ્ચ કોર્ટને અથવા તેના તાબાની કોઈ કોર્ટને અપીલ થઈ શકતી હોય તેવા કોઈ હુકમનામા અથવા હુકમમાં આ કલમ હેઠળ હાઈકોર્ટથી ફેરફાર કરી શકાશે નહિ અથવા તે રદ કરી શકાશે નહીં.

કેશવલાલ દુલ્લભસિંહભાઈની પેઢી અને બીજા વિ. શ્રી જલારામ પલ્લ મિલ્સ^(૧૩૬)

૧૯૮૫ (૨) સી. સી. સી. ૧૦૭ (ગુજરાત) કલમ-૧૧૫ તથા ઓર્ડર-૧૦ નિયમ-૨ તથા ઓર્ડર-૫ નિયમ-૧(૫) મુદ્દા ઘડવા બાબત. માલ પુરો પાડ્યા મુજબ નાણાની વસુલાત માટે નો દાવો કરવામાં આવેલો. હકીકતમાં માલની પહોંચ અંશત ચુકવણીની છે. અને તેના માટે તેણે ચેક આપેલ પ્રતિવાદી એ સંપૂર્ણપણે વાદીનાં દાવાનો ઈન્કાર કર્યો અને વાદી ભાગીદારી પેઢી છે તેવો પણ ઈન્કાર કર્યો. વાદીએ પેઢીની નોંધણી સાબીત કરી. આ સંજોગોમા ટ્રાયલ કોર્ટે પ્રતિવાદીને પુછવું જોઈએ. અહીં અરજદારે પ્રથમ દર્શાવેલ પુરાવા આપ્યા તેથી ચુકાદામાં જણાવેલ કે વાંધો ઉઠાવેલ હુકમ ન્યાયી અને યોગ્ય છે.

પંજાબ નેશનલ બેન્ક વિરુદ્ધ આગલપાલસિંગ કુલતારસિંગ ભામરા^(૧૩૭)

કલમ-૧૧૫ અરજદાર બેન્ક અને સામાવાળા લોન લેનાર વચ્ચે સાન ગીરો, કબુલાતની બોલીઓ અને શરતોની વિરુદ્ધ આપેલ મનાઈ હુકમ સામે રિવીઝન કરવામાં આવેલી. સામાવાળા લોન અને વ્યાજ ભરપાઈ કરવામાં નિષ્ફળ જતાં અરજદાર બેન્કે જપ્તી અને મનાઈ હુકમ માટે સિવિલ પ્રોસીજર કોડનાં ઓર્ડર-૩૮ અને ૩૯ હેઠળ અરજી કરેલી અને ચુકાદો બેન્કની તરફેણમા આપેલો. અહીં વાંધો ઉઠાવેલ વચગાળાનો હુકમ કરારની બોલીઓ અને શરતોની વિરુદ્ધ હોય રદ કર્યો.

(૧૩૬) ૨(૧૯૮૫) સીવીલ ક્રવન્ટ કેઈસીસ (સી.સી.સી.) - ૧૦૭ ગુજરાત

(૧૩૭) ૧ સપ્લી(૧૯૮૪) ગુજરાત ક્રવન્ટ ડાઈજેસ્ટ (જી.સી.ડી.) - ૪૯૬

૨. ગુજરાત કો.ઓપરેટીવ સોસાયટીઝ એક્ટ ૧૯૬૧

પ્રસ્તાવના : સહકારી બેન્ક અથવાતો સહકારી મંડળી દ્વારા લોન લેનારને આપવામાં આવેલ લોનની રકમ લોન લેનાર દ્વારા પરત કરવામાં ન આવે તેમજ બેન્ક કે મંડળી એ આપેલ ધીરાણ ડુબાડવાનો પ્રયત્ન કરે ત્યારે બેન્ક કે મંડળીનું હિત જળવાય રહે તે માટેના કાયદાકીય અધિકારો ગુજરાત કો. ઓ. સોસાયટીઝ એક્ટ ૧૯૬૧ થી સ્થાપવામાં આવેલ છે. તે અનુસંધાને લવાદ અદાલત દ્વારા બેન્ક કે મંડળીએ કરેલ ધીરાણની વસુલાત અંગેની કાર્યવાહીની વિસ્તૃત ચર્ચા આ પ્રકરણમાં કરવામાં આવેલ છે.

૨.૧ કસૂર કરનાર પ્રયોજકો વગેરે સામે નુકશાન આકારવાની રજિસ્ટ્રારની સત્તા^(૧૩૮)

- a. કલમ-૮૪ હેઠળ ઓડિટ અથવા કલમ-૮૬ હેઠળ તપાસ અથવા કલમ-૮૭ હેઠળ તપાસણી દરમ્યાન અથવા તેને પરિણામે અથવા મંડળીને આટોપી લેવાના કામ દરમ્યાન અથવા તેને પરિણામે રજિસ્ટ્રારને કલમ-૮૬ હેઠળ ઓડિટરે અથવા તપાસ કરવાને અધિકૃત કરેલી વ્યક્તિએ અથવા કલમ-૮૭ હેઠળ ચોપડાની તપાસણી કરવાને અધિકૃત કરેલી વ્યક્તિઓ અથવા કલમ-૧૧૦ હેઠળ લિક્વિડેટરે કરેલા રીપોર્ટના આધારે રજિસ્ટ્રારને એમ ખાત્રી થાય કે મંડળીના સંઘટનમાં અથવા વ્યવસ્થામાં કંઈ ભાગ લીધો હોય તેવી કોઈપણ વ્યક્તિઓ અથવા મંડળીના કોઈ મૃત્યુ પામેલા અથવા માજી અથવા ચાલુ અધિકારીએ, આવું ઓડિટ, તપાસ, તપાસણી અથવા આટોપી લેવાના હુકમની તારીખ પહેલા પાંચ વર્ષની મુદતની અંદર મંડળી ના કોઈ નાંણા, મિલકત માટે જીમ્બેદાર અથવા જવાબદાર હોય અથવા મંડળીના સંબંધમાં અપકૃત્ય અથવા વિશ્વાસઘાત માટે અપરાધી થયો હોય ત્યારે, રજિસ્ટ્રાર અથવા તેઅર્થે તેણે અધિકૃત કરેલી કોઈ વ્યક્તિ આવી વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓની વર્તણૂક સંબંધી તપાસ કરી શકશે, અને આવી વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ સામે આરોપ મૂકાયા પછી અને સંબંધ ધરાવતી વ્યક્તિને અને મૃત્યુ પામેલી વ્યક્તિનાં દાખલામા તેના જે પ્રતિનિધિને તેની સંપત્તિ વારસામાં મળી હોય તેવા તેના પ્રતિનિધિને આરોપીનો જવાબ આપવાની લવાદ અદાલત વ્યાજબી તક આપ્યા પછી રજિસ્ટ્રાર અથવા આ કબજા હેઠળ અધિકૃત કરેલી વ્યક્તિ નક્કી કરે તેવા દરે વ્યાજ સહિત નાંણા અથવા મિલકત રાખી પાડવાનાં કૃત્ય, અપકૃત્ય અથવા વિશ્વાસભંગના સંબંધમાં, તે નક્કી કરે તેટલી રકમના વળતર રૂપે મંડળીની અસ્કયામતમાં ફાળો આપવાનું તેને ફરમાવતો હુકમ કરી શકશે.
- b. રજિસ્ટ્રાર અથવા પેટા કલમ(૧) હેઠળ અધિકૃત કરેલી વ્યક્તિ આ કલમ હેઠળ હુકમ કરતી વખતે તેને યોગ્ય લાગે તે પ્રમાણે, આવી તપાસનો ખર્ચ અથવા તેનો કંઈ ભાગ આપવા માટે તેમાં પ્રબંધ કરી શકશે અને આવું ખર્ચ અથવા તેનો કોઈ ભાગ, જે વ્યક્તિની સામે હુકમ કાઢવામાં આવ્યો હોય તે વ્યક્તિ પાસેથી વસુલ કરવો તેવું ફરમાવી શકશે.
- c. જેને માટે સંબંધ ધરાવતી વ્યક્તિ સામે ફોજદારી રીતે કામ ચલાવી શકાય તેવું તે કૃત્ય હોય છતાં આ કલમ લાગુ પડશે. કલમો-૮૩ થી જોગવાઈ કરેલ ઉપાય ઘણો ઝડપી અને સંક્ષિપ્ત છે પણ

રજિસ્ટ્રારને એવું લાગે કે હકીકતો ઉપરથી આ કલમ હેઠળ ગેરઉપયોગ, અપકૃત્ય અથવા વિશ્વાસઘાત થયાં છે અને વિગતવાર તપાસ કરવાની જરૂર છે તો, તે આ કલમ હેઠળ કાર્યવાહી કરશે નહીં પણ કલમ-૮૬ હેઠળ પગલા લેવા મંડળીને સલાહ આપશે. પરંતુ જો કેસમાં બંને કલમો લાગુ પાડવામા આવી હોય ત્યારે મદ્રાસ હાઈકોર્ટે એવું ઠરાવ્યું છે કે માત્ર કલમ-૮૩ જ લાગુ પડી શકે. (૧૩૯)

૨.૨ હાજર રહેવા વગેરેની ફરજ પાડવાની સત્તા (૧૪૦)

રજિસ્ટ્રારને અથવા તેણે અધિકૃત કરેલી વ્યક્તિને કલમ- ૮૬, ૮૭ અથવા ૮૩ હેઠળ કામ કરતી વખતે દીવાની કાર્યરીતિ અધિનિયમ, ૧૯૦૮ હેઠળ દીવાની કોર્ટની બાબતમા જે પધ્ધતિ અને જે રીતની જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તેજ પધ્ધતિ દ્વારા અને તેજ રીતે જુબાની આપવાને કોઈ વ્યક્તિને બોલાવવાની અથવા હાજર રહેવાની ફરજ પાડવાની અથવા કોઈ દસ્તાવેજ અથવા બીજી મહત્વની વસ્તુ રજુ કરવાની ફરજ પાડવાની સત્તા રહેશે.

૨.૩ તકરારોનો નિર્ણય કરવા માટેની કાર્યરીતિ (૧૪૧)

a. જે તે સમયે અમલમાં હોય તેવા કોઈ કાયદામાં ગમે તે મજકુર હોય તે છતાં, મંડળી ની રચના વ્યવસ્થા અથવા કામકાજજે સ્પર્શતી કોઈ તકરાર ના પક્ષકારો નીચેનામાંના હોય તો, તેમાનાં કોઈ પક્ષકારે, જે સમવાયી મંડળી સાથે મંડળી જોડાયેલી હોય તે સમવાયી મંડળી ઓ અથવા મંડળીના લેણદારો રજિસ્ટ્રારને ઠરાવેલા નમૂનામા લખી મોકલવી જોઈએ.

- મંડળી, તેની સમિતિ, કોય આગવી સમિતિ કોઈ માજી અથવા ચાલુ અધિકારી, કોઈ માજી અથવા ચાલુ એજન્ટ, કોઈ માજી નોકર અથવા ચાલુ નોકર અથવા મંડળી નાં કોઈ મૃત્યુ પામેલા અધિકારી, મૃત્યુ પામેલા એજન્ટ અથવા મૃત્યુ પામેલા નોકરની નિયુક્તિ - વ્યક્તિ, વારસ અથવા કાયદેસર પ્રતિનિધિ અથવા મંડળીનો લિક્વિડેટર,
- મંડળીનો સભ્ય, માજી સભ્ય અથવા મંડળીના સભ્ય, માજી સભ્ય અથવા મૃત્યુ પામેલા સભ્ય મારફત હકક કરતી વ્યક્તિ અથવા જે મંડળીનો સભ્ય હોય તે મંડળી,
- મંડળીના સભ્ય, સિવાયની બીજી જે વ્યક્તિને મંડળીએ લોન આપી હોય અથવા જેની સાથે કલમ-૪૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ લેવડ દેવડ હોય અથવા કરી હોય તે વ્યક્તિ અને આવી વ્યક્તિ મારફત હકક કરતી કોઈ વ્યક્તિ,
- સભ્ય, માજી સભ્ય અથવા મૃત્યુ પામેલા સભ્યનો અથવા સભ્ય સિવાયની બીજી જે વ્યક્તિને કલમ-૪૬ હેઠળ મંડળીએ લોન આપી હોય તે વ્યક્તિનો જામીન, પછી તે મંડળીનો સભ્ય હોય કે ન હોય,
- બીજી કોઈ મંડળી અથવા આવી કોઈ મંડળીનો લિક્વિડેટર.

(૧૩૯) એ.આઈ.આર. - ૧૯૫૮ - મદ્રાસ - ૬૩૪

(૧૪૦) ગુજરાત કો.ઓપરેટીવ સોસાયટીઝ એક્ટ ૧૯૬૧ની કલમ - ૯૪ મુજબ.

(૧૪૧) ગુજરાત કો.ઓપરેટીવ સોસાયટીઝ એક્ટ ૧૯૬૧ની કલમ - ૯૬ મુજબ.

- b. પેટા કલમ(a) ના હેતુઓ માટે, નિર્ણય માટે લખી મોકલેલી બાબત તકરાર છે કે કેમ એ વિશે કંઈપણ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય, ત્યારે તે પ્રશ્ન ઉપર રજિસ્ટ્રારે વિચારણા ચલાવવી જોઈએ અને તેનો નિર્ણય છેવટનો ગણાશે.

કોઈ તકરાર, કલમ-૯૬ હેઠળ રજિસ્ટ્રારને લખી મોકલવાનું ફરમાવ્યું હોય તો તેવી કોઈ તકરાર બાબતમાં મુદતનું તે તકરાર દાવો હોય તેમ અને રજિસ્ટ્રાર દીવાની કોર્ટ હોય તેમ ભારતના સમય મર્યાદા ધારાની જોગવાઈઓથી નિયમન થશે / ભારત ના મુદત અધિનિયમન, ૧૯૦૮ ની જોગવાઈઓથી નિયમન થશે. આગળ ગમે તે મજકૂર હોય તે છતાં જો અરજી કરનાર રજિસ્ટ્રારને એવી ખાતરી આપો કે આવી મુદતની અંદર તકરાર લખી ન મોકલવા માટે તેને પુરતું કારણ હતું. તો રજિસ્ટ્રાર મુદતનો સમય પુરો થયા પછી તકરાર દાખલ કરી શકશે, અને મુદતનો સમય પુર્ણ થઈ ગયાને કારણે તેને પ્રતિબંધ નડે છે એમ આવી રીતે દાખલ કરેલી તકરાર બાબતમાં ગણાશે નહિ.

૨.૪ તકરારોની પતાવટ^(૧૪૨)

- a. રજિસ્ટ્રારને એવી ખાતરી થાય કે તેને લખી મોકલેલી કોઈ બાબત, કલમ-૯૬ નાં અર્થ પ્રમાણેની તકરાર છે, તો નિયમોને આધીન રહીને, રજિસ્ટ્રારે પોતે તકરાર નો નિર્ણય કરવો જોઈએ અથવા રજિસ્ટ્રારે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિને અથવા નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓનાં બોર્ડને નિકાલ માટે તે તકરાર લખી મોકલવી જોઈએ.

પરંતુ તકરાર અથવા મંડળી સાથે કોઈ ત્ષકકે સંકળાયેલી અથવા જેણે અગાઉ મંડળીની તપાસ કરેલ હોય અથવા તેના હિસાબો આડિટ કર્યા હોય તેવી વ્યક્તિને તકરારની પતાવટ કરવાને નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિ તરીકે અથવા નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓના બોર્ડને સત્ય તરીકે નીમી શકાશે નહિ.

- b. કોઈ તકરાર પેટા કલમ (૧) હેઠળ રજિસ્ટ્રારે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિને અથવા નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓના બોર્ડને નિર્ણય માટે લખી મોકલવામા આવી હોય ત્યારે રજિસ્ટ્રાર કોઈપણ સમયે કારણોની લેખિત નોંધકરીને તેણે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિ અથવા નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓના બોર્ડ પાસેથી તેવી તકરાર પાછી ખેંચી લઈ શકશે અને પોતે તે તકરારનો નિર્ણય કરી શકશે અથવા તેણે નિયુક્ત કરેલી બીજી કોઈ વ્યક્તિને અથવા વ્યક્તિઓના બોર્ડના નિર્ણય માટે તે તકરાર ફરીથી લખી મોકલી શકશે.

- c. કલમ-૯૬ માં ગમે તે મજકૂર હોય તે છતાં, રજિસ્ટ્રારને યોગ્ય જણાય તો કોઈ મંડળી અને હકદાવો કરનાર વચ્ચે અથવા જુદા જુદા હકદાવા કરનાર વચ્ચે તકરારના મુદ્દા કાયદા અથવા હકીકતની ગુંચવડા ભર્યા પ્રશ્નો અંગે પક્ષકારો પૈકી કોઈએ અથવા મંડળીએ માંડેલા રીતસરના દાવા દ્વારા પ્રશ્નનો ઈન્સાફ કરવામાં આવે ત્યાં સુધી કોઈ તકરારને લગતી કાર્યવાહીએ મોકુફ રાખી શકાશે.

કાર્યવાહીઓ મોકુફ ગણવાના રજિસ્ટ્રારના હુકમની તારીખથી બે મહિનાની અંદર આવેા કોઈ દાવો માંડવામાં આવ્યો ન હોય તો રજિસ્ટ્રારે પેટા કલમ (a) માં જણાવ્યા પ્રમાણે પગલાં લેવાં જોઈએ.

રજિસ્ટ્રારને નિયુક્ત વ્યક્તિ પાસેથી તકરાર પાછી ખેંચી લેવાની સત્તા મળે છે. અને બીજી નિયુક્ત વ્યક્તિને મોકલી શકે છે. તેવી રજિસ્ટ્રારની નિયુક્ત વ્યક્તિ સામે ગેરવર્તણુકના આક્ષેપવાળી પક્ષકારની પાસેથી અરજી મળ્યેથી રજિસ્ટ્રારને તે અરજીની ચકાસણી કરવાની ફરજ છે. અને પોતાને યોગ્ય લાગે તેવી નવી તપાસ કરી શકશે. જો તેના ઉપર પગલા ન લે તો તે ગંભીર કસુર છે અને તેના ઉપર કાયદા દ્વારા નાખેલી ફરજ બજાવવામા કસુર કરે છે તેમ ગણાય. (૧૪૩)

૨.૫ ચુકાદા પહેલાની જપ્તી(૧૪૪)

a. કોઈ તકરાર કલમ-૯૮ હેઠળ અથવા કલમ-૧૧૦ હેઠળ રજિસ્ટ્રાર અથવા તેણે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિ અથવા નિયુક્ત વ્યક્તિઓના બોર્ડને લખી મોકલવામાં આવી હોય ત્યારે અથવા જેની સામે તે કલમ હેઠળ આરોપો ઘડવામાં આવ્યા હોય તે વ્યક્તિ તે રજિસ્ટ્રાર અથવા કલમ-૯૩ હેઠળ અધિકૃત કરેલી વ્યક્તિ સાંભળે ત્યારે રજિસ્ટ્રાર તેણે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિ અથવા નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓના બોર્ડને અથવા કલમ-૯૩ હેઠળ અધિકૃત કરેલી વ્યક્તિને તપાસ ઉપરથી અથવા બીજી રીતે એવી ખાતરી થાય કે આવી તકરારનો અથવા કલમ-૯૩ હેઠળ જેની સામે કાર્યવાહીઓ અનિર્ણિત હોય તે પક્ષકાર જે કોઈ ચુકાદા આપવામાં આવે તે ચુકાદાની બજાવણી અથવા કરવામાં આવે તે કોઈ હુકમનો અમલ નિષ્ફળ બનાવવામાં, તેને વિલંબમાં નાખવામાં અથવા અંતરાય નાખવાના ઈરાદાથી,

- પોતાની તમામ મિલકત અથવા તેનો કોઈ ભાગ નિકાલ કરવાની તૈયારીમાં છે, અથવા
- પોતાની તમામ મિલકત અથવા તેનો કોઈ ભાગ રજિસ્ટ્રારની હુકમતમાંથી ખસેડવાની તૈયારીમાં છે. તો રજિસ્ટ્રાર, નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિ અથવા નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓનું બોર્ડ અથવા કલમ-૯૩ હેઠળ અધિકૃત કરેલ વ્યક્તિઓ પુરતી જામીનગીરી આપી ન હોય તો સદરહુ મિલકતની શરતી જપ્તી કરવાનું ફરમાવી શકશે અને આવી જપ્તી સત્તા ધરાવતી દીવાની કોર્ટ કરી હોય તેમ, તેનો અમલ થશે.

b. પેટા કલમ (a) હેઠળ મિલકત જપ્ત કરવાનું ફરમાન કરવામા આવે ત્યારે રજિસ્ટ્રારે તેણે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓના બોર્ડ અથવા કલમ-૯૩ હેઠળ અધિકૃત કરેલી વ્યક્તિઓ, જે વ્યક્તિની મિલકત એવી રીતે જપ્ત કરવામાં આવી હોય તે વ્યક્તિ ઉપર, નોટીસમાં નિદિષ્ટ કરવામાં આવે તેટલી મુદતની અંદર તેવી જામીનગીરી પુરી પાડવાનું ફરમાવતી નોટીસ કાઢવી જોઈશે અને એ એવી રીતે માંગેલી જામીનગીરી તે વ્યક્તિ પુરી પાડે નહી તો રજિસ્ટ્રાર અથવા તેણે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓનું બોર્ડ અથવા યથાપ્રસંગ કલમ-૯૩ હેઠળ અધિકૃત કરેલી વ્યક્તિ હુકમ બહાલ રાખી

(૧૪૩) ૩ સી.ટી.ડી. - ૮૩

(૧૪૪) ગુજરાત કો.ઓપરેટીવ સોસાયટીઝ એક્ટ ૧૯૬૧ની કલમ - ૧૦૦ મુજબ.

શકશે અને તકરારનાં નિર્ણય પછી અથવા પેટા કલમ-૧ માં ઉલ્લેખેલી કાર્યવાહીઓ પુરી થાય તે પછી, એવી રીતે જપ્ત કરેલી મિલકતનો જો માંગેલી રકમ મંજૂર કરવામાં આવી હોય તો, તે માંગણી પેટે નિકાલ કરવાનું ફરમાવી શકશે.

- c. આ કલમ હેઠળ કરેલી જપ્તીથી જે કાર્યવાહીઓનાં સંબંધમાં જપ્તી કરવામાં આવી હોય તેમાં પક્ષકારો ન હોય તેવી વ્યક્તિઓની મિલકત આવી રીતે જપ્ત કરવામાં આવી હોય તે વ્યક્તિ સામે જપ્તી પહેલા હુકમનામુ ધરાવનાર કોઈ વ્યક્તિને, આવા હુકમનામાની અમલ-બજવાણીમાં જપ્તી હેઠળની મિલકતનું વેચાણ કરવા માટે અરજી કરવામાં બાધ આવશે નહીં.

લાગુ પાડવા બાબત અને ક્ષેત્ર મર્યાદા : આ કલમમાં ચુકાદા પહેલા જપ્તી માટે જોગવાઈ કરી છે. આ જોગવાઈ દિવાની કાર્યરીતી અધિનિયમનાં હુકમ-૩૮, નિયમ-૫ ના જેવી છે. તે કલમ-૮૮ અથવા કલમ-૧૧૦ હેઠળની તકરારી કાર્યવાહીને અને કલમ-૮૩ હેઠળની કાર્યવાહીને લાગુ પડે છે. નિયમો -૬૪ અને ૧૩૫ માં જપ્તી સામેનાં વાંધા અને માંગણાની તપાસ માટેની કાર્યરીતીની જોગવાઈ કરી છે.

સામાન્ય : આ કલમ હેઠળની કાર્યવાહી વ્યક્તિના હિતને ગંભિર રીતે અસર કરે છે. તેની સામે હળ વાશથી જોવું જોઈએ નહીં. એક સાવચેતી એવી રાખવી કે, કાર્યવાહી ખોટી નથી ને, અથવા હુકમ, ઉલ્લંઘન ગણાતો નથી ને. (૧૪૫)

આ કલમ હેઠળનો હુકમ લાગુ પડી શકે છે. ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ અપીલ થઈ શકે છે. જપ્તી શા માટે ઉઠાવી લીધી છે તે સંબંધી કોર્ટ નિર્ણય આપતી વખતે કારણો આપવાનાં હોય છે. (૧૪૬)

૨.૬ રજિસ્ટ્રાર અથવા તેણે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિ અથવા નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓના બોર્ડનો નિર્ણય (૧૪૭)

a. તકરાર નિર્ણય માટે રજિસ્ટ્રારને લખી મોકલવામાં આવી હોય ત્યારે, રજિસ્ટ્રાર અથવા તેણે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિ અથવા નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓનું બોર્ડ તકરારમાના પક્ષકારોને જે કાંઈ કહેવું હોય તે કહેવાની વ્યાજબી તક આપ્યા પછી, તકરારમાં, કાર્યવાહીઓનાં સંબંધમાં તકરારમાનાં પક્ષકારોને થયેલ ખર્ચનો અને રજીસ્ટ્રારને અથવા તેણે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિને અથવા નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓનાં બોર્ડને આપવાની ફી અને ખર્ચ સંબંધી ચુકાદો આપી શકશે. તકરારનો નિર્ણય કરવા માટે રજિસ્ટ્રાર નક્કી કરેલી મુદત પુરી થયા પછી એવો ચુકાદો આપવામાં આવ્યો હતો તે જ કારણે માત્ર તે ચુકાદો ગેરકાયદેસર ઠરશે નહીં અને તે અપીલ અથવા ફેરવિચારણા અથવા પુનઃનિરિક્ષણને આધીન રહીને, તકરારનાં પક્ષકારોને બંધનકર્તા રહેશે.

b. કલમ-૧૦૧માં એક્ટની કલમ ૮૩ હેઠળ લવાદી માટે દાખલ કરવામાં આવે તેવી તકરારમાંનાં ચુકાદા માટે જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૮૭ હેઠળ ઠરાવેલી મુદતમાં રજિસ્ટ્રારને રેફરન્સ કરવા માટેની અરજી કરવા માટે પૂરતું કારણ હતું કે કેમ તે સંબંધી તકરાર એક્ટની કલમ ૮૬ હેઠળ આવતી

તકરાર હશે તેવું માની લેવું અભાવ છે. ટ્રિબ્યુનલને રીવીઝનલ અરજી દાખલ કરી વાંધાવાળો હુકમ કરવાની કોઈ હકૂમત નથી કે જેના દ્વારા વિલંબ માફ કરતો રજિસ્ટ્રારનો હુકમ રદ કર્યો હતો.

જીતેન્દ્ર નટરવલાલ ઠાકોર વિ. હીરબાગ કો.ઓ. હા.સો. લિ. (૧૪૮)

વિદ્વાન નોમીનીશ્રીએ વાદીની ગેરહાજરીનાં કારણે દાવો રદ કર્યો હતો. પ્રતિવાદી પણ ગેરહાજર હતા. દાવો રદ કરવાના હુકમ પછી બીજા દિવસે વાદીએ અરજી આપી વિધવાન નોમીનીશ્રીએ દાવો બોર્ડ લેવા હુકમ કર્યો અને ફરી ફાઈલ મંજૂર કરી તેનાથી નારાજ થઈ પ્રતિવાદી બેન્કે રીવીઝન અરજી દાખલ કરી.

જ્યારે વાદી અને પ્રતિવાદી બંન્ને ગેરહાજર હોય અને સી. પી. સી. ઓર્ડર ૮ રૂલ ૩ હોય દાવો રદ કર્યો હોય ત્યારે રૂલ ૪ હેઠળ કોર્ટ સામાવાળાને સાંભળ્યા વિના દાવો ફાઈલ પર લઈ શકે છે. જ્યારે ફરી ફાઈલ માટેની અરજી દાવો રદ થયો તે જ દિવસે રજૂ ન થાય અને પછીનાં દિવસે રજૂ થાય તો રજિસ્ટ્રારની કલમ ૧૦૧(૩) અન્વયેનાં પરિપત્રમાં ઠરાવેલ ધોરણે રૂ. ૩૦/- ફી લેવી, રીવીઝન અરજી ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવી નથી પરંતુ વાદીઓ પાસેથી ફરી ફાઈલનો રૂ. ૩૦/- ફી લેવી તેવા હુકમ કરેલ છે.

નીચે પ્રમાણે હુકમ કર્યો છે : રીવીઝન અરજી ૧૮/૮૪ ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવતી નથી. વિધવાન નોમીનીશ્રીએ ફરી ફાઈલ ગ્રાહ્ય રાખવા બદલ વાદીઓ પાસેથી રૂ. ૩૦/- ફી વસુલ કરવી. રીવીઝન અરજીના ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ કરવામાં આવતો નથી. આજ તા.૨૫.૩.૮૪ ના રોજ જાહેર કર્યું. **ધી પાલનપુર પીપલ્સ કો.ઓ.બેન્ક લી. પાલનપુર વિરુદ્ધ અરવિંદકુમાર શંકરલાલ જોષી અને બીજા(૧૪૯)** સત્તા છે એટલે રીવ્યુને અવકાશ નથી.

સિવિલ કોર્ટે ઓ. ૪૧, રૂલ ૨૩ કે ૨૫ નીચે નીચલી કોર્ટમાં રીમાન્ડ કરી શકે છે પણ બેમાંથી એક રીતે રીમાન્ડની અંતર્ગત સત્તા છે. એટલે ટ્રિબ્યુનલ ૫૧ નીચે પણ રીમાન્ડ કરી શકે. - **ચૌધરી લવજી કરશન વિ. ચડા સે. સહકારી મંડળી. (૧૫૦)**

૨.૭ નાણાં કેવી રીતે વસુલ કરવા (૧૫૧)

રજિસ્ટ્રારે અથવા કલમ-૮૩ મુજબ તેણે અધિકૃત કરેલી વ્યક્તિઓ અથવા કલમ-૧૦૦ અથવા ૧૦૧ મુજબ રજિસ્ટ્રારે, તેણે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિએ અથવા નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓના બોર્ડ કરેલા દરેક હુકમનો, કલમ-૧૦૧ મુજબ અપીલમાં કરેલા દરેક હુકમનો કલમ-૧૧૦ મુજબ લિકવિડેટરે કરેલા દરેક હુકમનો, કલમ-૧૧૦ મુજબ કરેલા હુકમો સામે અપીલમાં રાજ્ય સરકારે કરેલાં દરેક હુકમનો અને કલમ-૧૫૫ મુજબ પુનઃ નિરિક્ષણમાં કરેલા દરેક હુકમનો, અમલ કરવામાં ન આવે તો :-

a. રજિસ્ટ્રારે અથવા લિકવિડેટરે સહી કરેલા પ્રમાણપત્ર ઉપરથી તે હુકમ દિવાની કાર્યરીતિ અધિનિયમ, ૧૯૦૮ ની કલમ -૨ના ખંડ(૨)માં વ્યાખ્યા કર્યા પ્રમાણે દિવાની કોર્ટનો હુકમનામું છે એમ ગણાશે.

(૧૪૮) ૧૯૩૮ - જી.એલ.એચ. - ૯
(૧૫૦) ૫-સી.ટી.ડી. - ૧૫૬

(૧૪૯) ૩૩-સી.ટી.ડી. - ગુજરાત - ૧૧૬
(૧૫૧) ગુજરાત કો.ઓપરેટીવ સોસાયટીઝ એક્ટ ૧૯૬૧ની કલમ - ૧૦૩ મુજબ.

અને એવી કોર્ટનાં હુકમનામાની જે રીત અમલ બજવણી કરવામાં આવે છે તે જ રીતે તેની અમલ બજવણી કરવી જોઈશે, અથવા

- b. તે હુકમની અમલ બજવણી, જમીન મહેસુલની બાકી વસુલ કરવા માટે જે તે સમયે અમલમાં હોય તેવા જમીન મહેસુલ અધિનિયમ અને તે હેઠળ કરેલાં નિયમોની જોગવાઈઓ અનુસાર કરવી જોઈશે, પરંતુ એવી કોઈ રકમ વસુલ કરવાની કોઈપણ અરજી કલેક્ટરને કરવી જોઈશે. અને તેની સાથે રજિસ્ટ્રારે અથવા રજિસ્ટ્રારે જે મદદનીશ રજિસ્ટ્રારને સદરહુ સતા સોંપી હોય તે મદદનીશ રજિસ્ટ્રારે સહી કરેલું પ્રમાણપત્ર હોવું જોઈશે. આવી અરજી હુકમમાં નક્કી કરેલી તારીખથી અને એવી કોઈ તારીખ નક્કી કરી ન હોય તો હુકમની તારીખથી બાર વર્ષની અંદર કરવી જોઈશે.

લાગુ પાડવા બાબત અને ક્ષેત્ર મર્યાદા ^(૧૫૨) : એકટની જુદી જુદી કલમો હેઠળ કરેલ હુકમનું પાલન કરવામાં ન આવે તો તેને માટે ખંડો (a) અને (b)માં તેની બજવણી માટેની બે રીતે આપી છે. બે ખંડ વચ્ચે "અથવા" શબ્દ વાપર્યા છે તેનો અર્થ એ છે કે બે માંથી કોઈપણ એક રીતે બજવણી કરવા હકકદાર છે. જો તેને એક રીતે બજવણી કરવાથી સંતોષ ન થાય તો બીજી બાકી રહેલી રીતે બજવણી કરવા હકકદાર છે. આવી અરજી માટે બાર વર્ષની મુદત ઠરાવી છે.

દિવાની કોર્ટ દ્વારા ચુકાદાની બજવણી ^(૧૫૩) : ખંડ (a) હેઠળ, દિવાની કોર્ટમાંના ચુકાદાની બજવણી કરવાનાં હેતુ માટે, તે ચુકાદાને કોર્ટના હુકમનામા જેવો ગણ્યો છે. તેથી સી.પી.સી.માં જણાવ્યા પ્રમાણે હુકમનામાની બજવણીને લગતી તમામ જોગવાઈઓ ચુકાદાનાં સંબંધમાં બજવણીની કાર્યવાહીને લાગુ પડશે. માતા બાદલ વિ સહકારી સંઘ કાલાવરી.

બંધારણીય કાયદેસરતા: સંબંધિત સત્તામંડળને માત્ર એક જ સત્તા હોય છે. દીવાની કોર્ટે જો કલમ ૧૦૩(બી) હેઠળ બજવણીનાં હેતુ માટે વર્તે તો તેને કોર્ટનું હુકમનામું ગણવાનું હોય છે. અને તેનો અમલ દીવાની કોર્ટનાં હુકમનામા તરીકે કરવાનો હોય છે. વસુલાતની અરજી કલેક્ટરને કરી હોય તો તે જમીન મહેસુલની બાકી તરીકે લેણું વસુલ કરશે. આમ પક્ષકાર બેમાંથી કોઈપણ રીતે પોતાનું લેણું વસુલ કરી શકે છે. તેમાં બંધારણની જોગવાઈનો ભંગ થતો નથી. છોટાલાલ વનરાવન વિ. ગુજરાત રાજ્ય કલમ-૧૦૩ (બી) જ્યુડિશિયલ મૂનસફી વાજબી કાર્યવાહીની રીત છે. અને તેને બંધારણની કલમ ૧૪ અથવા ૧૮ હેઠળ પડકારી શકાય નહિ.

સહકારી મંડળીમાં લોકોનું બહોળું હિત હોય છે. અને સામાજિક ન્યાયનાં હિતમાં લોકોના લેણાની વસુલાત કરવાનું જ્યુડિશિયલ મુનસફીમાં આવી જાય છે દંડ કરવાનું નહિ અને મુનસફી હંમેશા કેસના સંજોગો અનુસાર વાપરવી જોઈશે અને આના સંદર્ભમાં સુનવણીની અગાઉથી નોટિસ આપવાના, કુદરતી ન્યાયનાં સિદ્ધાંત ભાગ્યે જ યોગ્ય ગણી શકાય. કારણ કે તેનો હેતુ માર્યો જાય છે. તેથી જુદા જુદા નિયંત્રણો સાથેની જ્યુડિશિયલ મુનસફી વ્યાજબી કાર્યવાહી દર્શાવે છે. અને તેથી ગુ. સ. મ. એટકની

કલમ ૧૦૩ (બ) અને જમીન મહેસુલ એક્ટની ક.૧૫૭ અને ૧૫૮. બંધારણની કલમ ૧૪ અથવા ૧૯, હેઠળ પડકારી શકાય નહિ.

છોટાલાલ વનરાવન વિ. ગુજરાત રાજ્ય^(૧૫૪)

સહકારી બેંક પાસેથી મેળવે તેવી રકમ પ્રતિવાદી ભરપાઈ કરતો નથી. એવોર્ડ હેઠળની લેણી રકમની વસુલાત માટે શેર નાણાંની રકમ બેંક જપ્ત કરે છે. કોર્ટે એવું ઠરાવ્યું છે કે સાથી હોવાનું માની લેવામાં આવે તો પણ તેઓ અરજદાર સામે કહેવાતો ગુનો ઉભો કરતાં નથી.^(૧૫૫)

રજિસ્ટ્રારની સત્તા^(૧૫૬) : તપાસ કરવાની આસિ. રજિસ્ટ્રારની ફરજ છે એવા કારણે જ પ્રમાણપત્ર કાઢવા માટે આશિ. રજિસ્ટ્રારનો હુકમ રદ કરી શકે નહિ.

બજવણી^(૧૫૭) : આ કલમથી હુકમનામાની બજવણી માટે બે માર્ગ બતાવવામાં આવ્યા છે. (૧) સિવિલ કોર્ટ દ્વારા અને (૨) કલેક્ટર દ્વારા- એથી બંધારણનાં આર્ટિ. ૧૪ કે ૧૯ ને કોઈ બાધ આવતો નથી. -

છોટાલાલ વનરાવન કક્કડ વિ. ગુજરાત રાજ્ય અધિનિયમમાં નવું પ્રમાણપત્ર કાઢી આપવા માટે જણાવ્યું નથી. ૧૨ વર્ષ પછી કાઢી આપેલ પ્રમાણપત્ર રદબાતલ છે.

રજિસ્ટ્રારનાં બોર્ડ ઓફ નોમીની દ્વારા કરવામાં આવેલ હુકમ કાયદાકીય વાત ધ્વારા હુકમનામું થાય છે. સિવિલ કોર્ટે તેની બજવણી કરી શકાય. સમય હુકમત ધરાવતી દીવાની અદાલતે તે અંગે આગળ વધવાનું છે. જો જરૂરી લાગે તો તે હુકમનામાને બીજી દીવાની અદાલતે બજવણી માટે ટ્રાન્સફર કરી શકે છે. **રાજકોટ નાગરિક સહકારી બેન્ક વિ. વિ. ભાવેશ સાયકલ સ્ટોર્સ.^(૧૫૮)**

૨.૮ પ્રમાણપત્ર કાઢી આપ્યા પછી કરવામાં આવેલી મીલકતની ખાનગી તબદીલી મંડળી વિરુદ્ધ નિરર્થક^(૧૫૯)

કલમ-૧૦૩ મુજબ રજિસ્ટ્રારે, લિક્વિડેટરે અથવા રજિસ્ટ્રાર મદદનીશ રજિસ્ટ્રારે પ્રમાણપત્ર કાઢી આપ્યા પછી ખાનગી રીતે કરેલી કોઈ મિલકતની તબદીલી અથવા ડીલીવરી અથવા તેના ઉપર ખાનગી રીતે ઉભો કરેલો બોજો અથવા જે મંડળીની અરજી ઉપરથી સદરહું પ્રમાણપત્ર કાઢી આપવામાં આવ્યું હતું. તે મંડળી વિરુદ્ધ રદ થશે.

૨.૯ વેચી ન શકાય તેવી મીલકતની તબદીલી^(૧૬૦)

a. કલમ-૧૦૩ મુજબ અમલ કરવા ધારેલા કોઈ હુકમનો અમલ કરતી વખતે ખરીદનારાઓનાં અભાવે કોઈ મિલકત વહેચી ન શકાય ત્યારે, તેવી મિલકત કસૂર કરનાર વ્યક્તિના અથવા તેના વતી બીજા કોઈ વ્યક્તિનાં અથવા કલમ-૧૦૩ ના ખંડ (ક) અથવા (ખ) મુજબ રજિસ્ટ્રારે લિક્વિડેટરે અથવા મદદનીશ રજિસ્ટ્રારે પ્રમાણપત્ર કાઢી આપ્યા પછી કસૂર કરનાર વ્યક્તિએ ઉત્પન્ન કરેલ તકરાર મુજબ દાવો કરતી કોઈ વ્યક્તિનાં ભોગવટામાં હોય તો કોર્ટ અથવા કલેક્ટર

(૧૫૪) એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૩ - ગુજરાત - ૧૫૯

(૧૫૫) ૧૮૫-સી.ટી.જે. - ૬૪૦

(૧૫૬) એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૪ - બોમ્બે - ૧૯૫

(૧૫૭) ૧૯૮૫(૨) જી.એલ.આર. - ૧૩૩૭

(૧૫૮) ૧૯૯૯(૨) જી.એલ.એચ. - ૫૭૧

(૧૫૯) ગુજરાત કો.ઓપરેટીવ સોસાયટીઝ એક્ટ ૧૯૬૧ની કલમ - ૧૦૪ મુજબ.

(૧૬૦) ગુજરાત કો.ઓપરેટીવ સોસાયટીઝ એક્ટ ૧૯૬૧ની કલમ - ૧૦૫ મુજબ.

અથવા રજિસ્ટ્રાર એવું ફરમાવી શકશે કે સદરહુ મિલકત અથવા તેનો કોઈ ભાગ, સદરહુ હુકમનો અમલ કરવા માટે ઠરાવેલી રીતે અરજી કરી હોય તે મંડળીને તબદીલ કરવા જોઈએ.

- b. પેટા કલમ- (a) મુજબ મિલકત મંડળીને તબદીલ કરવામાં આવી હોય, ત્યારે અથવા કલમ-૧૦૩ ની જોગવાઈઓ મુજબ મિલકત વેચવામાં આવી હોય, ત્યારે કોર્ટ કલેક્ટર અથવા રજિસ્ટ્રાર નિયમો અનુસાર, મંડળીને અથવા ખરીદનારને તબદીલ કરેલી અથવા વેચેલી મિલકતનો કબજો આપી શકશે.
- c. આ અર્થે કરેલા નિયમો અને કોઈ વ્યક્તિની તરફેણમાં કાયદેસર ચાલુ હોય તેવાં કોઈ હકો, બોજો, ચાર્જો અથવા નીતિ ન્યાય ને આધીન રહીને, એવી મિલકત અથવા તેનાં ભાગ, પેટા કલમ-(a) મુજબ કોર્ટ, કલેક્ટર અથવા રજિસ્ટ્રાર અથવા સદરહુ મંડળી વચ્ચે કબુલ કરવામાં આવે તેવી શરતોએ સદરહુ મંડળી ધરાવી શકશે, રાજ્ય સરકારનાં સામાન્ય અથવા ખાસ હુકમને આધીન રહીને, કલેક્ટર અથવા રજિસ્ટ્રાર, આ કલમ મુજબ કલેક્ટર અથવા રજિસ્ટ્રાર વાપરી શકે તેવી સત્તા, મદદનીશ અથવા નાયબ કલેક્ટર અથવા મદદનીશ રજિસ્ટ્રારના દરજજાથી ઉતરતા દરજજાનાં ન હોય તેવા અધિકારી ને સોંપી શકશે.

૨.૧૦ પાક અંગેની લોનની વસુલાત ^(૧૬૧)

- a. કલમો ૮૬, ૮૮ અને ૧૦૩ માં ગમે તે મજબૂર હોય તે છતાં, મુંબઈ ખેડૂત દેણદાર રાહત અધિનિયમન ૧૯૪૭ મુજબ વ્યાખ્યા કર્યા મુજબ પાક માટેના ધિરાણ અને મોસમી ધીરાણ કરતી મંડળીઓ પાક માટેનાં ધીરાણ અથવા મોસમી ધીરાણ તે અંગે તે મંડળીએ તેના સભ્યો પૈકી કોઈ સભ્યને ધીરેલી કોઈ રકમને બાકી વસુલ કરવા માટે કરેલી અરજી ઉપરથી અને બાકી રકમનાં સંબંધમાં હિસાબનું પત્રક પુરું પાડે એટલે, રજિસ્ટ્રાર પોતાને યોગ્ય લાગે તેવી તપાસ કર્યા પછી, તેમાં બાકી તરીકે લેણી થતી રકમ જણાવી હોય તે રકમ વસૂલ કરવા માટે પ્રમાણપત્ર આપી શકશે.
- b. રજિસ્ટ્રાર ને ખાતરી થાય કે એવી બાકી રકમનાં સંબંધમાં પેટા કલમ (a) મુજબ પગલું લેવામાં ચૂક કરી છે, તો રજિસ્ટ્રાર પોતાની મેળે તેને યોગ્ય જણાય તેવી તપાસ કર્યા પછી તેમાં બાકી તરીકે લેણી હોવાનું જણાવેલી રકમ વસૂલ કરવા માટે પ્રમાણપત્ર આપી શકશે, એવું પ્રમાણપત્ર સંબંધિત મંડળીએ કે બેંકે અરજી ઉપરથી કાઢી આપેલું હોય તેમ ગણાશે.
- c. પેટા કલમ (a) અથવા (b) મુજબ રજિસ્ટ્રારે આપેલ પ્રમાણપત્ર તેમાં લેણી તરીકે જણાવેલી બાકીની રકમની અંતિમ અને નિર્ણાયક સાબિતી ગણાશે અને તે જમીન મહેસૂલીની વસૂલાત માટે જે તે સમયે અમલમાં હોય તેવા જમીન મહેસૂલ અધિનિયમ અને તે હેઠળ કરેલા નિયમોની જોગવાઈઓ અનુસાર વસૂલ કરવા જોગ થશે.
- d. મંડળીની લેણી હોય તેવી બાકી તથા તે ઉપરનું વ્યાજ અને એવી બાકી વસૂલ કરવા થયેલ આનુષંગિક ખર્ચ ભરવામાં ન આવે અથવા રજિસ્ટ્રાર ને ખાતરી થાય તેવી રીતે એવી બાકી રકમ

ભરવા માટે જામીનગીરી આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કલેક્ટર અને રજિસ્ટ્રાર, જમીન મહેસુલ અધિનિયમની કલમો ૧૪૦ થી ૧૪૪ ની રૂએ અધિકૃત કરેલાં સાવચેતીનાં પગલાં લે, તો તે કાયદેસર ગણાશે.

આસિ. રજિસ્ટ્રાર પક્ષકારને સાંભળ્યા પછી, કલમ ૧૮૮(૩) હેઠળ પ્રમાણપત્ર કાઢી આપેલ હોય તે બાકી રકમનો છેવટનો અને નિર્ણાયક પુરાવો ગણાશે. તેના માટે પ્રમાણપત્ર કાઢી આપ્યું હોય તે રકમ સુધરાવવાને પડકારતી જુદી તકરાર ફાઈલ કરી શકાય નહિ. (૧૬૨) તપાસ કર્યા સિવાય રજૂઆત પ્રમાણપત્ર કાઢી આપ્યું હોય તો તે ગેરકાયદેસર છે.

તપાસ કર્યા પછી કાઢી આપેલ વસુલાત પ્રમાણપત્ર અમલમાં હોય તેવું પ્રમાણપત્ર છે. પછી ભલે આવું પ્રમાણપત્ર મંડળીએ ફાઈલ કરેલ અરજી ઉપરથી કાઢી આપ્યું હોય. (૧૬૩)

લોનની વસુલાત- લોનની જવાબદારીવાળા દેવાદારનું મૃત્યુ થયા પછી તેના કાયદેસરનાં પ્રતિનિધિઓની ઉપર જવાબદારી આવે છે. વસુલાત અધિકારીની આવી જવાબદારી નક્કી કરવાની ફરજ છે. અને મરહુમ છોડી ગયા હોય તેનો નિકાલ લાવી મિલકત સંબંધી તપાસ કરવાની પણ તેની ફરજ છે. આવી તપાસ કર્યા વગર કરેલ હુકમ અને કાર્યવાહી હુકમત બહારની ગણાશે. (૧૬૪)

૨.૧૧ રજિસ્ટ્રાર અથવા તેણે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિ અથવા નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓના બોર્ડના નિર્ણય સામે અપીલ. (૧૬૫)

કલમ-૧૦૧ મુજબ રજિસ્ટ્રારનાં અથવા તેણે નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિનાં અથવા નિયુક્ત કરેલી વ્યક્તિઓનાં બોર્ડના કોઈ નિર્ણયથી અથવા કલમ-૧૦૦ મુજબ કરેલા હુકમથી નારાજ થયેલો કોઈ પક્ષકાર, નિર્ણય અથવા હુકમની તારીખથી બે મહિનાની અંદર ટ્રિબ્યુનલને અપીલ કરી શકશે.

કલમ-૧૦૨ અને ગુજરાત સહકારી મંડળી નિયમ, ૧૯૬૫ નિયમ ૪૧(૪) રજિસ્ટ્રારનીનોમીનીના નિર્ણય વિરુદ્ધ અપીલ નોમીનીનો નિર્ણય અને અપીલ દ્વારા જણાવ્યો નહિ. ચુકાદો જ્યારે નિર્ણયની જાણ કરી હોય ત્યારથી મુદત મર્યાદા શરૂ થાય. **અમૃતલાલ મગનલાલ જોષી વિ. આરબ તિનબ્લી જુથ સેવાદાયી સહકારી મંડળી લી.** (૧૬૬)

અપીલ કરવાની સમય મર્યાદા જજમેન્ટ અને એવોર્ડની તારીખથી શરૂ થાય કે, રજિસ્ટ્રારશ્રી બજવણીનું સર્ટીફિકેટ આપે ત્યારથી શરૂ થાય ?

નામદાર ટ્રિબ્યુનલે ઠરાવ્યું કે સહકારી કાયદાની કલમ ૧૦૩ નીચે પૈસા કેવી રીતે વસુલ કરવા તે બાબતની જોગવાઈ કરવામાં આવેલી છે. જ્યારે પૈસાનું હુકમનામું થાય ત્યારે તે મેળવવા માટે રજિસ્ટ્રાર પાસેથી સર્ટીફિકેટ મેળવવું પડે અને તેવાં સર્ટીફિકેટના આધારે હુકમનામાની બજવણીની કાર્યવાહી થઈ શકે

(૧૬૨) ૧૯૭૮ - મહારાષ્ટ્ર લો જનરલ રીપોર્ટ - ૨૫

(૧૬૪) ૧૯૮૪ - સી.ટી.જે. - ૧૩

(૧૬૬) ૧૯૭૮ - ગુજરાત લો રીપોર્ટ - ૨૦

(૧૬૩) ૧૯૮૪ - બોમ્બે લો રીપોર્ટ - ૨૨૨

(૧૬૫) ગુજરાત કો.ઓપરેટીવ સોસાયટીઝ એક્ટ ૧૯૬૧ની કલમ - ૧૦૧ મુજબ.

પરંતુ અપીલ માટેની સમય મર્યાદા સર્ટીફિકેટ આપ્યા પછીથી શરૂ થાય તેમ ગણવું વ્યાજબી નથી. આ સંજોગોમાં નામદાર ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ મુળ અપીલો કરવામાં થયેલી બે વર્ષ પાંચ મહીના અને ૮ દિવસની ઢીલ માફ કરવા માટેની અરજીઓ નામ. ટ્રિબ્યુનલે ગ્રાહ્ય રાખેલ નહી તેથી મુળ અપીલો જ દાખલ કરવામાં આવેલી નહી. તે સામે કરવામાં આવેલી રિવ્યુઅરજીઓ પણ અરજદારતરફથી રજૂ કરવામાં આવેલ ચુકાદાનું વિશ્લેષણ કરી રદ કરવામાં આવી.

નીચે પ્રમાણેનો હુકમ કર્યા છે.

રિવ્યુ અરજી નંબર:૨/૮૭ અને ૩/૮૭ રદ કરવામાં આવે છે. અને અરજદારોએ સામાવાળા નંબર-૧ બેન્કનો આ રિવ્યુ અરજીઓનો ખર્ચ આપવા માટે હુકમ કરવામાં આવે છે. તા.૩૧/૮/૮૮ નાં રોજ ખુલ્લી કોર્ટમાં બહાર પાડ્યું

(રિવ્યુ નંબર: ૨/૮૭) અલબેલી હુસેનજી રોલવાલા અને બીજ વિરુદ્ધ કો.ઓપ. બેન્ક ઓફ અમદાવાદ.

(રિવ્યુ નંબર: ૩/૮૭) બાલકૃષ્ણ હરીશંકર પંડ્યા વિ. કો.ઓપ. બેન્ક ઓફ અમદાવાદ. (૧૬૭)

બેકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ કલમ-૪૫ (એન) મુજબ ૫૦૦૦ હજાર રૂપિયાથી વધુ રકમનાં દાવાવાળી બાબતમાં આ કાયદા હેઠળ દિવાની કાર્યવાહીમાં આપેલા ચુકાદા કે નિર્ણય સામે અપીલ થઈ શકશે. જેમાં હાઈકોર્ટ દ્વારા અપાયેલ નિર્ણય આખરી ગણાશે.

૩. રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩

પ્રસ્તાવના : બેંક અને નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા કરવામાં આવતી બાકી રકમની વસુલાત ગવર્નમેન્ટ તેમજ RBI ને ખુબજ ફાયદા કરાક છે. ૧૯૮૧ માં શ્રી ટી. તીવારીની કમિટી એ બેંક અને નાણાકીય સંસ્થાઓ જે મુશ્કેલીનો સામનો કરે છે તે અંગેનું નિરીક્ષણ કરેલ છે અને તે માટેના કાયદાકીય પગલાઓ સુચવેલ છે. કમિટીએ ખાસ ન્યાયપંચો ની સ્થાપના કરવા માટે સુચના આપેલ છે. જેના દ્વારા બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાએ કાયદાકીય પધ્ધતિથી બાકી રહેતી રકમની વસુલાત કરી શકે છે તેની માટે કમિટીએ એક બિલ વિધાનસભા સમક્ષ રજૂ કરેલ હતું. જેમા આ કેસનો નિકાલ ૩ માસમાં થવો જોઈએ. એવી જોગવાઈ મુકેલ હતી. શ્રી એમ નરસિંહમની કમિટીએ પોતાના રિપોર્ટમાં એવું જણાવેલ હતું કે હાલમાં બેંક અને નાણાકીય સંસ્થાઓ પોતાની લેણી રકમ વસુલવા માટે ખુબજ મુશ્કેલીઓનો સામનો કરતી હોય છે અને ધિરાણ સામે મળેલ જામીનગીરી દ્વારા લેણી રકમ વસુલવા માટે કાયદાકીય પધ્ધતિ અપનાવવી પડે છે. જેના કારણે ખુબજ વિલંબ થતો હોય છે જેના કારણે બેંક અને નાણાકીય સંસ્થાઓનો ભંડોળ અને ચોક્કસ ભાગ રોકાઈ જતો હોય છે. અને સમય જતા તેની કિંમતમાં ઘટાડો થતો હોય છે. અને સમય જતા તેની કિંમતમાં ઘટાડો થતો હોય છે. જેથી કમિટીએ વસુલાત અંગેની કાર્યવાહી ઝડપથી થાય તેના અનુસંધાનમાં પશ્ચ મુકેલ હતા શ્રી તિવબરીની કમિટીએ સરકાર પાસે આ કાર્યવાહી ઝડપથી ચલાવવામાટે ખાસ ન્યાયપંચની માંગણી કરેલ હતી. એના અનુસંધાનમાં ખાસ ન્યાયપંચોની સ્થાપના અંગે સરકાર દ્વારા વિચારધારા કરવામાં આવેલ હતી.

મે ૧૩, ૧૯૯૩ માં ડો મનમોહનસિંહ દ્વારા લોકસભામાં રીકવરી ઓફ ડ્યુસ ડ્યુ ટુ બેંક એન્ડ ફાઇનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુસન એક્ટ ૧૯૯૩ લોકસભામાં પરીચયમાં આવેલ હતો. જેની સામે ન્યાયપંચોની સ્થાપના કરવા માટે જુન ૨૪, ૧૯૯૩માં પ્રેસીડન્ટ દ્વારા આદેશ આપવામાં આવેલ હતો. જેની મદદથી બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ તેની લેણી રકમ વસુલ કરી શકે છે. આ બિલ લોકસભા તેમજ રાજ્યસભા બંને દ્વારા પાસ કરવામાં આવેલ હતો. અને ત્યાર પછી ભારતના રાષ્ટ્રપતિએ તેને અમલમાં મુકેલ હતો.

Extent of the Act : કાયદાની જોગવાઈઓ આખા ભારત માટે લાગે પડે છે. માત્ર જમ્મુ કાશ્મીર સિવાય.

Application of the Act : (કાયદાનો અમલ) : જ્યાં લેણી રકમ ૧૦ લાખ કરતા ઓછી હોય તે બેંક કે નાણાકીય સંસ્થા માટે આ કાયદો લાગુ પડતો નથી. કેન્દ્રીય સરકારના ચોકકસ પરિપત્ર મુજબ લેણી રકમ ૧૦ લાખથી ઓછી ન હોવી જોઈએ.

૩.૧ Definitions : (વ્યાખ્યાઓ)^(૧૬૯)

કાયદાની કલમ ૨ હેઠળ બેંકની ઘણી બધી વ્યાખ્યાઓ આપવામાં આવેલ છે. જેમાંથી નીચે મુજબની વ્યાખ્યાઓ અગત્યની છે.

a. બેંક અટલે કે :

- બેંકિંગ કંપની :
- બેંક વ્યવહાર કરતી નવી બેંક.
- સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા.
- એક ગૌણ બેંક
- સ્થાનિક શહેર બેંક.

b. બેંકિંગ કંપનીની વ્યાખ્યા બેંકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ ની કલમ ૫ ની પેટા કલમ (c) હેઠળ આપવામાં આવેલ છે, તે મુજબ : બેંકિંગ કંપની એટલે કે એક એવી કંપની જે ભારતની અંદર વ્યવસાય કરે.

Explanation : (સમજૂતી) : જે કંપની માલના ઉત્પાદનનું કામકાજ કરતી હોય અને બેંક પાસેથી પોતાનો વ્યવસાય ચલાવવા માટે નાણાકીય મદદ મેળવતી હોય તેમજ બેંક માં પોતાની રકમ જમા કરતી હોય તે બેંકિંગની વ્યાખ્યા આવતી નથી.

બેંકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ ની કલમ ૬ બેંકિંગ કંપની અંગે માહિતી આપે છે જે નીચે મુજબ છે.

- બેંકની કામગીરીમાં રકમમાં ઉપાડ અથવા જમા કરવા અંગે ધિરાણની રકમ આપવા જામીનગીરી સાથે અથવા જામીનગીરી વગર બાહેધરીખત સ્વીકારવા બીલ ખરીદવા વેચવા, ડિબેચર, પ્રમાણપત્ર, વોરન્ટ, રેલ્વે પહોચ, ડાફ્ટ, કુપન વગેરે તબદીલ કરવા વિદેશી મુદ્દાઓ ખરીદવા તેમજ વેચવા સ્ટોક, ભડોળ, શેર ડિબેચર, માલ બોન્ડસ,

જામીનગીરી તેમજ બધી પ્રકારના રોકાણ તમામ પ્રકારની કિંમતી ડિપોઝીટ માટે રક્ષણ આપવું તેમજ લોકરની સુવિધા આપવી તેમજ તમામ કામગીરીનો સમાવેશ થાય છે.

- સરકાર અથવા સ્થાનિક અધિકૃત વ્યક્તિ અથવા કોઈપણ ત્રાહિત વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ વતી એજન્ટ તરીકે કામગીરી બજાવે છે, તેમજ એજન્સીનો વ્યવસાય કરે છે જેમા પહોંચની લેતી દેતી માલ ને આગળ વધારવા વીગેરે કામગીરી નો સમાવેશ થાય છે. તેમજ ગ્રાહકના કુલ મુખ્તયાર તરીકે તેના વતી ફરજ બજાવે છે, પરંતું બેંક સંચાલક એજન્ટ અથવા સેકેરટરી અથવા કંપની ના ખજાનચી તરીકે કામ કરતી નથી.
- સાર્વજનિક, તેમજ ખાનગી ધિરાણ માટે કરાર કરી તે આપે છે.
- કોઈપણ પ્રકાર ના ડીબેન્ચર, શેર, સ્ટોક, કોઈપણ કંપની ના હોય વીગેરે ની જામીનગરી પર ધિરાણ આપવું
- જામીનગીરી તેમજ ક્ષતિમૃતિ અંગેના વ્યવહારો કરવા.
- કંપનીના કબજામાં આવતી મિલકતોનું વેચાણ કરવું તેમજ સંચાલન કરવું.
- જામીનગીરી તરીકે મુકેલ કોઈપણ મિલકતના હક દસ્તાવેજો તેમજ હિત મેળવવા અને તેનું સંચાલન કરી તેનો નિકાલ પણ કરવો
- ટ્રસ્ટ અંગે કાર્યવાહી કરવી.
- ટ્રસ્ટી તેમજ સંચાલક અને વહીવટ કર્તા તરીકે કોઈપણ વ્યક્તિ અંગે કાર્યવાહી કરવી.
- કોઈપણ કંપનીની મિલકતની સારવાર કરવી બાંધકામ કરવું બાંધકામમાં ફેરફાર કરવો તેમજ તેનું સંપાદન કરવું.
- કંપનીની મિલકતનો વિકાસ કરવો, ભાડાપટ્ટા પર આપવી, ગીરો લેવો વેચાણ કરવું, તેમજ તેનું સંપાદન કરવું, તેમજ તમામ કાર્યવાહી ચોપડા પર લેવી.
- કોઈપણ કંપનીના ભાગ અથવા આખી કંપનીનું સંપાદન કરવું.
- કેન્દ્રીય સરકારના પરિપત્રમાં સ્પષ્ટ કરેલ તમામ કાયદાકીય કાર્યવાહી તેમજ કામગીરી કરવી.
- કોઈપણ બેંક પેટા કલમ એકમાં જણાવેલ સિવાય અન્ય ધંધાઓ અથવા વ્યવસાય સાથે જોડાઈ શકશે નહિ.

c. Corresponding new Bank નો અર્થ બેંકિંગ રેગ્યુલેસન એક્ટ ૧૯૪૯ ની કલમ ૫ ની પેટાકલમ D(a) હેઠળ આપવામાં આવેલ છે.

- બેંકીંગ રેગ્યુલેસન એક્ટ ૧૯૪૯ ની કલમ ૫ D (a) મુજબની Corresponding new Bank એટલે વહીવટી કરતી નવી બેંક જેની સ્થાપના બેંકિંગ કંપની એક્ટ ૧૯૮૦ ની કલમ ૩ મુજબ કરવામાં આવેલ હોય.

બેંકિંગ કંપની એક્ટ ૧૯૭૦ મુજબ સ્થાપિત થયેલ બેંકોનું લિસ્ટ પહેલા પરિશિષ્ટ મુજબ નીચે મુજબ છે.

◇ Central Bank of India	◇ Dena Bank
◇ Bank of India	◇ Syndicate Bank
◇ Punjab National Bank	◇ Union Bank of India
◇ Bank of Baroda	◇ Allahabad Bank
◇ United Commercial Bank	◇ Indian Bank
◇ Canara Bank	◇ Bank of Maharashtra
◇ United Bank of India	◇ Indian Overseas Bank

બેંકિંગ કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૮૦ મુજબ સ્થાપિત થયેલ બેંકોનું લિસ્ટ પહેલા પરિશિષ્ટ મુજબ નીચે મુજબ છે.

- ◇ Andhra Bank
- ◇ Corporation Bank
- ◇ New Bank of India [This bank has been merged with Punjab National Bank]
- ◇ Oriental Bank of Commerce
- ◇ Punjab and Sind Bank
- ◇ Vijaya Bank

- સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા એટલે કે સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ ૧૯૫૫ ની કલમ ૩ હેઠળ સ્થાપિત થયેલ બેંક.
- ગૌણ બેંકની વ્યાખ્યા સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (Subsidiary Banks) Act 1976 ની વ્યાખ્યા મુજબ Subsidiary Bank માં બે નવી બેંકોનો સમાવેશ થાય છે. Hyderabad Bank and the Saurashtra Bank.
- Regional Rural Bank ની સ્થાપના Regional Rural Banks Act 1976 ની કલમ ૩ મુજબ થયેલ છે.

d. Financial Institution નાણાકીય સંસ્થા એટલે કે

- કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ ની કલમ ૪ (a) કોઈ પણ સાર્વજનિક નાણાકીય સંસ્થા, કોઈપણ એવી સંસ્થા જે કેન્દ્ર સરકારના પરીપત્ર મુજબ અને આ વ્યવસાય કરતી હોય.
- કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ ની કલમ ૪ (a) નીચે મુજબ છે. કલમ ૪ (a) સાર્વજનિક નાણાકીય સંસ્થા તમામ નાણાકીય સંસ્થાઓ જે આ પેટા કલમ હેઠળ સ્પષ્ટ કરેલ હોય અને નીચે મુજબ ના નામોથી ઓળખાતી હોય.

- ◇ the Industrial Credit and Investment Corporation of India Limited જે ભારતીય કંપની કાયદો ૧૯૧૩ હેઠળ નોંધાયેલ હોય.
- ◇ the Industrial Finance Corporation of India જે Industrial Finance Corporation Act 1948 ની કલમ ૩ હેઠળ સ્થાપિત થયેલ હોય.
- ◇ Industrial Development Bank of India જે Industrial Development Bank of India Act 1964 ની કલમ ૩ હેઠળ સ્થાપિત થયેલ હોય.
- ◇ The Life Insurance Corporation of India જે જીવન વીમાં કાયદો ૧૯૫૬ ની કલમ ૩ મુજબ સ્થાપિત થયેલ હોય.
- ◇ The unit Trust of India જે unit Trust of India Act 1963 ની કલમ ૩ મુજબ સ્થાપિત થયેલ હોય.

□ પેટા કલમ ૧ ની જોગવાઈઓ મુજબ કેન્દ્ર સરકારને પરિપત્રકમાં દર્શાવેલ સંસ્થાઓ સાર્વજનિક નાણાકીય સંસ્થાઓ તરીકે ઓળખાશે. પરંતુ જો નીચે મુજબની સંસ્થાઓ આ વ્યાખ્યામાં નહિ આવે.

- ◇ જે સંસ્થાની સ્થાપના કેન્દ્ર કાયદા હેઠળ થયેલ હોય.
- ◇ ૫૧% થી ઓછી શેરમુડી કેન્દ્ર સરકારના હાથમાં હોય.
- ◇ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નીચે મુજબની સંસ્થાઓ કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ ની કલમ 4 (a) હેઠળ સાર્વજનિક નાણાકીય સંસ્થા તરીકે ઓળખાય છે.
- ◇ the Industrial Reconstruction Bank of India જેની સ્થાપના the industrial Reconstruction Bank of India ની કાયદા ૧૯૮૪ મુજબ થયેલ હોય.
- ◇ the General Insurance Corporation of India
- ◇ the National Insurance Company Limited
- ◇ the New India Assurance Company Limited
- ◇ the Oriental Fire and General Insurance Company Limited
- ◇ the United Fire and General Insurance Company Limited
- ◇ Tourism Finance Corporation of India Ltd.
- ◇ Risk Capital and Technology Finance Corporation Limited
- ◇ Technology Development and Information company of India Limited
- ◇ Small Industrial Development Bank of India
- ◇ Rural Electrification Corporation Limited
- ◇ Indian Railway Finance Corporation Ltd.

e. Debt : (કરજ) : કરજ એટલે કે એક પ્રકારની જવાબદારી જે કોઈપણ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા કોઈપણ વ્યક્તિ પાસે માંગતી હોય. આ રકમ કોઈપણ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા કોઈપણ વ્યક્તિને પોતાના વ્યવસાય ચલાવવા માટે મદદ સ્વરૂપમાં આપવામાં આવેલ હોય છે. તે સુરક્ષિત અથવા અસુરક્ષિત હોય છે. તેમજ તેને કાયદેસર રીતે વસુલવા માટે કોઈપણ દિવાની કોર્ટ અથવા લવાદ કોર્ટના હુકમની જરૂર પડે છે.^(૧૬૯)

આ કરજની રકમ વસુલવા માટે કોઈપણ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા Debt Recovery tribunal દ્વારાદાખલ કરી શકે છે. તેની માટે આ જવાબદારી કોઈપણ ચોક્કસ મર્યાદા વ્યવસાય માટે આપવામાં આવેલ હોવી જોઈએ. તેમજ તે કાયદેસર રીતે કરેલી હોવી જોઈએ.

બેંક ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ રમણીકલાલ કાપડિયા^(૧૭૦) કેસમાં બેંકે એવું જણાવેલ હતું કે સામેવાળા એક બેંકના કર્મચારી છે. અને બેંક સાથે છેતરપિંડીકરી રૂ ૧૩,૮૬,૦૦૦ ની રકમ પડાવી લીધેલ છે. અને બેંકે તે રકમ પરત વસુલ કરવા માટે તે દાવો માંગેલ હતો કોર્ટે આવા સંજોગોમાં એવું ઠરાવેલ હતું કે કોઈપણ રકમ કોઈપણ વ્યક્તિને બેંક દ્વારા વ્યવસાય માટે આપવામાં આવે તો તે કરજ ગણાય છે. પરંતુ આ કેસમાં બેંક સાથે છેતરપિંડી થયેલ હતી. જેથી આ રકમ કરજ ગણાતી નથી અને કોર્ટ તેનો નિકાલ કરી શકતી નથી.

૩.૨ Establishment of Debt Recovery Tribunal: (કરજ વસુલાત ન્યાયપંચની સ્થાપના)^(૧૭૧)

કેન્દ્ર સરકારે પોતાના પરિપત્રક દ્વારા અનેક ન્યાયપંચો ની સ્થાપના કરેલ છે. જેને Debt Recovery Tribunal તરીકે ઓળખાવામાં આવે છે. આ કાયદા હેઠળ ન્યાયપંચોની હકુમત તેમજ સત્તાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલ છે. કેન્દ્ર સરકાર પરિણત્રકમાં આવે ન્યાયપંચોનો વિસ્તાર દર્શાવેલ છે. કેન્દ્ર સરકારે આ ન્યાયપંચોની સ્થાપના મુંબઈ, ન્યુદિલ્હી, કોલકતા, જયપુર, બેંગ્લોર, અમદાવાદ, ચેન્નઈ, ગોવા, પટના, જબલપુર, હૈદરાબાદ, અર્નાકુલમ, અને ચંદીગઢમાં કરેલ છે.

૩.૩ Composition of Debt Recovery Tribunal : (ન્યાયપંચની રચના)^(૧૭૨)

ન્યાયપંચની રચના કેન્દ્ર સરકારના પરિપત્રક મુજબ એક વ્યક્તિને નિમણૂક કરી કરવામાં આવેલ છે. આ વ્યક્તિને પ્રમુખ કહેવામાં આવે છે. જે ન્યાયપંચનું કામ કરે છે.

૩.૪ Qualification for appointment as Presiding Officer (પ્રમુખને નિમણૂક કરવાની લાયકાત)^(૧૭૩)

જે વ્યક્તિ ડિસ્ટ્રીક્ટ જજ તરીકેની લાયકાત ધરાવતો હોય તેને જ ન્યાયપંચનો પ્રમુખ તરીકે નિમણૂક કરી શકાય છે. કલમ ૫ ની સ્પષ્ટતા મુજબ ન્યાયપંચના પ્રમુખ તરીકે જે વ્યક્તિ ડિસ્ટ્રીક્ટ જજની વ્યાખ્યા ભારતીય બંધારણની કલમ ૨૩૬ (a) હેઠળ આપવામાં આવેલ છે. ડિસ્ટ્રીક્ટ જજ વ્યાખ્યામાં કોઈપણ

(૧૬૯) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩ની કલમ ૨(જી) મુજબ

(૧૭૦) ૧૯૯૭ - કંપની લો કેઈસીસ - ૫૩૪ - ગુજરાત

(૧૭૧) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩ની કલમ ૩ મુજબ

(૧૭૨) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩ની કલમ ૪ મુજબ

(૧૭૩) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩ની કલમ ૫ મુજબ

એવો જજ જે દિવાની કોર્ટ, એડિશનલ ડિસ્ટ્રીકટ જજ, જોઈન્ટ ડિસ્ટ્રીકટ જજ, આસિસ્ટન્ટ ડિસ્ટ્રીકટ જજ, સ્મોલ સ્કોઝ કોર્ટના ચિફ જજ, ચિફ પ્રેસીડન્ટી એડિશનલ સેસન્સ જજ નો સમાવેશ થાય છે. ટુકમાં કોઈપણ એવો વ્યક્તિ જે ઉપર મુજબની લાયકાત ધરાવતો હોય તે ડિસ્ટ્રીકટ જજ તરીકે નિમણૂક થઈ શકે અને ત્યારબાદ ન્યાયપંચના પ્રમુખ તરીકે નિમણૂક થઈ શકે છે.

૩.૫ Term of office : (ઓફિસની મર્યાદા)^(૧૭૪)

ન્યાયપંચના પ્રમુખનો સમય ગાળો નિમણૂક થયાની તારીખથી ૫ વર્ષનો રહેશે અથવા જ્યાં સુધી તે ૬૨ વર્ષની ઉંમરના ન થાય ત્યાં સુધી જે પહેલા હોય તે અમલ માં રહેશે.

૩.૬ Staff of Tribunal : (ન્યાયપંચના કર્મચારી)^(૧૭૫)

- કેન્દ્ર સરકાર એક અથવા તેનાથી વધુ Recovery officer ને નિમણૂક જરૂરીયાત મુજબ કરશે. (Recovery officer = વસુલાત અધિકારી)
- આ Recovery officer ની કામગીરી પ્રમુખના સંચાલન હેઠળ અને નિગરાનીમાં થશે.
- આ Recovery officer નો પગાર, ભથ્થા અને નોકરી ની શરતો જે પ્રમાણે સ્પષ્ટ કરેલ હશે તે પ્રમાણે રહેશે.

૩.૭ Registrar of the tribunal : (ન્યાયપંચના રજીસ્ટ્રાર) ન્યાયપંચના રજીસ્ટ્રાર નીચે મુજબની સત્તા અને કામગીરી ભોગવે છે.^(૧૭૬)

- રજીસ્ટ્રાર પાસે ન્યાયપંચના તમામ રેકોર્ડ્સનો કબજો છે. ને ન્યાયપંચ Debt recovery tribunal Rules 1993 ના નિયમો હેઠળ કામગીરી સોંપી શકે છે. જે પ્રમુખ દ્વારા લેખિત આપવામાં આવે છે.
- ન્યાયપંચનો સિક્કો રજીસ્ટ્રાર ના કબજામાં રહે છે.
- કોઈપણ સામાન્ય અથવા ખાસ સુચના મુજબ ન્યાયપંચનો સિક્કો કોઈપણ હુકમ અથવા સમન્સ પર રજીસ્ટ્રાર દ્વારા લગાડવામાં આવશે નહિ.
- ન્યાયપંચનો સિક્કો રજીસ્ટ્રાર દ્વારા કોઈપણ ન્યાય પંચના ખરી નકલ પર લેખિતમાં ન હોય ત્યાં સુધી લગાડવામાં આવશે નહિ.

૩.૮ Additional Powers and duties of Registrar : (રજીસ્ટ્રારની વધારાની ફરજો તેમજ સત્તા)^(૧૭૭)

ઉપર જણાવેલ સત્તાઓ તેમજ ફરજો સિવાય રજીસ્ટ્રારને નીચે મુજબ ની સત્તા તેમજ ફરજો આપવામાં આવેલ છે.

- તમામ દાવા અરજીઓ તબદીલ કરેલ અરજીઓ તેમજ અન્ય અરજીઓ સ્વીકારવી

(૧૭૪) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩ની કલમ ૬ મુજબ

(૧૭૫) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩ની કલમ ૭ મુજબ

(૧૭૬) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩ના રૂલ - ૨૨ મુજબ

(૧૭૭) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩ના રૂલ - ૨૩ મુજબ

- b. નોંધણી કરતા પહેલા તમામ અરજીઓને ગોઠવી તેમાંથી નીકળતા પશ્નોની નોંધણી કરવી તેમજ સમાધાન કરવું.
- c. સુધારેલ નિયમના આધારે ન્યાયપંચ સમક્ષ અરજી રજૂ કરવી
- d. પ્રમુખ ના આદેશ અનુસાર અરજીઓની સુનવણી માટે તેમજ અન્ય કામગીરી માટે તારીખ નક્કી કરવી અને નોટીસ કાઢવી.
- e. રેકોર્ડ માં સુધારો કરવો.
- f. પક્ષકારોને દસ્તાવેજો હુકમની નકલો આપવી.
- g. ન્યાયપંચના અન્ય રેકોર્ડ્સનું નિરીક્ષણ કરવા માટે પરવાનગી આપવી
- h. નોટીસ ને લગતી કાર્યવાહી તેમજ કેસ તેમજ અરજી ઓ જે લાંબા સમય માટે પડેલ હોય ખાસ કરીને હુકમ માટે તેનો નિકાલ કરવો. તેમજ ચોળી બજાવવા માટેની અરજીઓ અને સમાચાર પત્રમાં જાહેર નોટીસ માટે અરજીઓ પરનાં હુકમ વગેરે.
- i. કોઈપણ અન્ય કોર્ટમાંથી રેકોર્ડ મેળવવા.

૩.૯ Orders Constituting Tribunal or an Appellate Tribunal to be final and not to invalidate its Proceedings : (ન્યાયપંચનો હુકમ આખરી હોય છે અને રદ બાતલ ગણાતો નથી)^(૧૦૯)

કેન્દ્ર સરકારના નિમણુક અંગેના હુકમ સામે કોઈપણ પ્રકારના વાંધાવાચકા ટકી શકશે નહિ. તેમજ ન્યાયપંચની કાર્યવાહી સામે કોઈપણ પ્રકારના પ્રશ્નો ઉઠાવવામાં આવશે નહિ. કલમ ૧૬ ન્યાયપંચની કાર્યવાહી કોઈપણ ખામી અંગે જોગવાઈઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરે છે.

૩.૧૦ Jurisdiction Powers and authority of Tribunals^(૧૦૯)

- a. ન્યાયપંચ જે દિવસથી નિમણુક થશે તે જ દિવસથી તેને સત્તા હુકમત તેમજ અધિકાર આપવામાં આવશે અને તેના આધારે બેંક અને નાણાકીય સંસ્થાઓની લેણી રકમ વસુલ કરવ માટેની અરજીઓ અંગે કાર્યવાહી કરશે.
- b. અપીલ ન્યાયપંચ જે દિવસથી નિમણુક થશે તે દિવસથી આપવામાં આવેલ સત્તા, હુકમત તેમજ અધિકારના આધારે નીચલી ન્યાયપંચ દ્વારા નિકાલ કરેલ કેસ તેમજ અપીલ ચલાવી શકે છે. કલમ ૧૭માં ન્યાયપંચને આપવામાં આવેલ હુકમત સત્તા તેમજ અધિકારની સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવેલ. હુકમત, સત્તા તારીખ એટલેકે જે તારીખથી તેની સ્થાપના થયેલ હોય. કલમ ૩ની પેટા કલમ ૧ મુજબ અને કલમ ૮ પેટાકલમ ૧ મુજબ ન્યાયપંચ પાસે બેન્ક તેમજ નાણાકીય સંસ્થા ની લેણી રકમની અરજી સંભાળવા માટે તેમજ ચલાવવા માટે હુકમત હોય છે. એપેલેટન ન્યાયપંચ પાસે માત્ર અપીલ ચલાવવા તેમજ સાંભળવા માટેની હુકમત હોય છે. કલમ ૧૭(૨) માં સ્પષ્ટતા કરેલ

(૧૦૯) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઇનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩ની કલમ ૧૬ મુજબ
(૧૦૯) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઇનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩ની કલમ ૧૭ મુજબ

છે કે ન્યાયપંચ દ્વારા વચગાળાની અરજી પર કરવામાં આવેલ આદેશ પર અપીલ અપેલ્ટન ન્યાયપંચ સાંભળી શકે છે, તેમજ ચલાવી શકે છે. ન્યાયપંચ કોઈ કોર્ટ નથી. જેથી ત્યાંની કાર્યવાહી અરજી અંગેની કોર્ટ કરતા અલગ હોય છે. બેંક અને નાણાકીય સંસ્થા સિવાય કોઈપણ અન્ય પક્ષકાર અરજી દાખલ કરી શકતા નથી. બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવેલ અરજીમાં તમામ ખુલ્લાસા છે કે કેમ તે તેની સાથે ન્યાયપંચને નિસ્ખત નથી. પરંતુ વાદી દ્વારા જોવામાં આવે છે. અને તેના પરથી ન્યાયપંચની હકુમત નક્કી થાય છે. **યુનાઈટેડ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ ન્યાયપંચના**^(૧૯૦) કેસમાં આ નિયમ ધ્યાનમાં રાખવામાં આવેલ હતો અને એવી સ્પષ્ટતા કરવામાં આવેલ હતી કે કોઈપણ વિવાદ નક્કી કરવા માટે ન્યાયપંચ પાસે હકુમત છે. તેમા દિવાની કોર્ટની જરૂર પડતી નથી. **સેન્યુરિયન બેક લિ. વિરુદ્ધ ઈન્ડિયન લીડ લિમિટેડ**^(૧૯૧) કેસમાં એવી સ્પષ્ટતા કરવામાં આવેલ હતી કે ન્યાયપંચ પાસે લેણી રકમના દાવા ચલાવવા માટેની સત્તા છે. જે હકુમત દિવાની અદાલત પાસે નથી. ન્યાયપંચ ફરિયાદમાં જાતી કંપની અંગેની અરજી ચલાવવા માટે કોઈ હકુમત નથી. કારણકે ફરિયાદ માટેની અરજી એક ખાસ હક છે. જેની જોગવાઈઓ કંપની કાયદા ૧૯૫૬ હેઠળ આપવામાં આવે છે અને તે લેણી રકમ મેળવવા માટેનો કોઈ દાવો કરતી નથી. કંપની કોર્ડ જેની સામે ફરિયાદ માટેની અરજી મુકવામાં આવેલ હોય તે માત્ર એટલું નક્કી કરી શકે છે કે હેઠળ આવે છે કે કેમ? જો કોઈપણ કંપનીનો લેણદાર કંપની સામે તેની રકમ વસુલવા માટે ન્યાયપંચ સમક્ષ અરજી કરે તો કોર્ટ નક્કી કરવાનું રહે છે કે તે કંપનીને કંપની કાયદાની કલમ ૪૩૪ અને ૪૩૯ લાગુ પડે છે કે જ્યારે કંપની લેણી રકમ ચુકવી ન શકે અને જ્યારે ફરિયાદ માટે કંપની દ્વારા અરજી કરવામાં આવેલ હોય ત્યારે કલમ ૪૩૯ લાગુ પડશે.

જ્યારથી ન્યાયપંચ Recovery of Debts due to banks and Financial institution act 1993 હેઠળ સ્થાપિત કરવામાં આવેલ છે ત્યારથી બેંક દ્વારા નાણા વસુલાત માટેની અરજીઓ ન્યાયપંચ સમક્ષ દાખલ થાય છે. આ કાયદાના અમલ થયા બાદ હાઈકોર્ટ તેમજ દિવાની કોર્ટ સમક્ષ કલમ ૧૭ મુજબ લેણી રકમના દાવા થઈ શકતા નથી, તે હકુમત માત્ર ન્યાયપંચ પાસે જ છે. જેથી હાઈકોર્ટ આ પ્રકારની અરજી ચલાવી શકે તેવી હકુમત તેની પાસે નથી. જેથી જો તબદીલ કરેલી લેણી રકમના દાવા અંગે હાઈકોર્ટ પાસે આવા દાવા ચલાવ્યા હકુમત નથી. માત્ર ન્યાયપંચ ચલાવી શકે છે. જેથી તબદીલ થયા બાદ આ દાવા માટે હાઈકોર્ટ હુકમ આપે તો તે હુકમ હકુમત વગર રદબાતલ બનશે. સહી હકુમત અંગે નો પ્રશ્ન ખુબ જ મહત્વનો છે. કારણકે બેંક દ્વારા ન્યાયપંચ સમક્ષ દાખલ કરેલ લેણી રકમના દાવા જે બાકી રહેતા હોય હાઈકોર્ટ દ્વારા હકુમતના કારણે ચલાવી શકાતા નથી. જેથી હાઈકોર્ટ ન્યાયપંચની કાર્યવાહી સામે મનાઈ હુકમ પણ આપી શકતી નથી.

Tribunal has no jurisdiction over co-operative banks : (સહકારી મંડળી પર ન્યાયપંચની કોઈ હકુમત નથી.) : બેંકિંગ કંપનીનું બંધારણ બેંકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૮ હેઠળ થયેલું છે. પરંતુ તેની નોંધણી કંપનીઝ એક્ટ હેઠળ થયેલ છે. સહકારી મંડળી પણ બેંકિંગ કંપની કહેવાય છે.

કારણકે તે બેકીંગ અંગે વ્યવસાય કરે છે. પરંતુ કંપનીઝ એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલ નથી. કલમ ૨(ત) બેંકની વ્યાખ્યા મુજબ કો-ઓપરેટીવ બેંક બેકિંગ કંપનીના વર્ગમાં આવતી નથી વિધાન સભાએ એક ચોક્કસ વ્યાખ્યા બેંક અંગે પેટાકલમ (ત) હેઠળ આપેલ છે. જેમા બેંકના પાંચ પ્રકારોનો સમાવેશ થાય છે. વિધાનસભાએ એવી સ્પષ્ટતા કરેલ છે કે રાષ્ટ્રીય બેંક સિવાય સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા અને તેની શાખાઓ તેમજ કંપનીઝ એક્ટ હેઠળ બેકિંગ વ્યવસાય કરે છે. તેમા સહકારી મંડળીનો સમાવેશ થતો નથી.

૩.૧૧ Power of Chair Person of Appellate Tribunal :

- અપીલ ન્યાયપંચના પ્રમુખ પાસે તમામ ન્યાયપંચો જે તેની હકુમતમાં આવતા હોય તેના પર નિયંત્રણ રાખવા માટેની સત્તા છે. તેમજ તે તમામ કામગીરી અંગેનો વાર્ષિક રિપોર્ટ મેળવી શકે છે.
- અપીલ ન્યાયપંચના પ્રમુખ પાસે તમામ ન્યાયપંચની હકુમત હોય છે. જેથી કોઈપણ પક્ષકારની અરજી સાંભળ્યા બાદ તે કેસને તે ગમે તે ન્યાયપંચને પોતાની સત્તા અનુસાર મોકલી શકે છે. અપીલ ન્યાયપંચના પ્રમુખ પાસે કોઈપણ અપીલ સાંભળવા માટેની સત્તા હોય છે. તેમજ વાર્ષિક રીપોર્ટ કામગીરી અંગેનો મેળવી શકે છે તેમજ પક્ષકારની અરજી સાંભળ્યા બાદ કોઈપણ કેસ બીજા ન્યાયપંચને સોંપી શકે છે.^(૧૯૨)

૩.૧૨ Bar of Jurisdiction : (હકુમતનો બાદ)^(૧૯૩)

કલમ ૧૭ હેઠળ સ્પષ્ટતા કરેલ બાબત અંગે કોઈપણ કોર્ટ ને કોઈપણ પ્રકારનો હક કે અધિકાર તેમજ હકુમત રહેશે નહિ. (બંધારણની કલમ ૨૨૬ અને ૨૨૭ મુજબ માત્ર સુપ્રિમ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટ ને હકુમત રહેશે.) તમામ કોર્ટને હકુમતનો બાદ કલમ ૧૭ અંગેના મુદ્દાઓના અનુસંધાનમાં પડે છે. પરંતુ બંધારણની કલમ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ સુપ્રિમ કોર્ટ તેમજ હાઈકોર્ટ ને તે બાદ મળતો નથી. બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવેલ લેણી રકમના દાવા સાંભળવા માટે તેમજ હાઈકોર્ટની દેખરેખ હેઠળ ન્યાયપંચને હકુમત આપવામાં આવેલ છે. જ્યારે કોઈપણ ચોક્કસ સંજોગો ઉભા થાય ત્યારે ભારતીય બંધારણની કલમ ૧૩૬ મુજબ સુપ્રિમ કોર્ટ પાસેથી સત્તા માંગવામાં આવે છે. Arunachalam વિરુદ્ધ P.S.R. Sadhanathanના^(૧૯૪) કેસમાં સુપ્રિમ કોર્ટે એવું જણાવેલ છે કે કેમ? કલમ ૧૩૬ પોતે સત્તાની પ્રમાણિકતા આપે છે. પરંતુ કોર્ટ તે સત્તાની મર્યાદા પોતાની જાતે બનાવેલ છે. હવે કોર્ટ ૧૩૬ હેઠળ ની સત્તાઓને ઉપયોગ માત્ર ખાસ સંજોગોમાં જ્યારે જાહેર જનતાના હિતમાં હોય ત્યારે જ કરે છે. ખરેખર કોર્ટ પાસે ખુબજ વિશાળ સત્તા છે તો હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ હકુમતમાંથી સંશોધન કરી શકે છે. પરંતુ પક્ષકારોને જો એવું લાગે કે કોર્ટ હકુમ આપવામાં કોઈ ભુલ કરેલ છે અને તેને કારણે તેની સાથે અન્યાય થયેલ છે ત્યારે જ કોર્ટ પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરે છે. જે દિવસથી કોર્ટને નિમણુક કરેલ હોય તે દિવસથી કોર્ટને હકુમતનો બાદ નડે છે (સુપ્રિમ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટ સિવાય)

(૧૯૨) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૫(સુધારેલ કાયદો - ૨૦૦૦)ની કલમ ૧૭(એ) મુજબ
(૧૯૩) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૫(સુધારેલ કાયદો - ૨૦૦૦)ની કલમ ૧૮ મુજબ
(૧૯૪) એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૯ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૧૨૮૪

નિમણૂકની તારીખ એટલે કે જે દિવસથી ન્યાયપંચની સ્થાપના કરવામાં આવેલ હોય **ભાનુ કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ આંધ્રબેંક હેદરબાદના^(૧૮૫)** કેસમાં ન્યાયપંચ ની સ્થાપના ૩૦-૧૧-૧૯૮૪ માં થયેલ હતી. અને સવિલ કોર્ટ લેણી રકમના દાવામાં ૨૦ નો ૧૯૮૪ ના રોજ હકુમત નામુ દોરેલ હતુ (કાયદો અમલમાં આવ્યા બાદ) કલમ ૧૮ મુજબ કાયદાની તારીખ અગત્યની નથી. પરંતુ ન્યાયપંચની સ્થાપનાની તારીખ અગત્યની છે. જેથી ૨૪-૬-૧૯૮૩ ની તારીખ અગત્યની નથી. પરંતુ ન્યાયપંચની સ્થાપનાની તારીખ ૩૦-૧૧-૧૯૮૪ અગત્યની છે. જેથી એવુ કહી શકાતુ નથી કે દિવાના કોર્ટ પાસે હકુમત નથી. **એચ.પી. સ્ટેટ ઈન્ડસ્ટ્રીયલ ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશન લી. વિરુદ્ધ કેસરી રોલર ફ્લોર મિલ્સના^(૧૮૬)** કેસના પરિપત્રક મુજબ કોઈ સ્પષ્ટ કરેલ નાણાકીય સંસ્થા નથી અથવા કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ ની કલમ ૪(a) મુજબ તે કોઈ હકુમત નથી અને પ્રતિવાદી સામે કેસ ચલાવવા માટે માત્ર હાઈકોર્ટની હકુમત છે. હાઈકોર્ટની હકુમત ભારતીય બંધારણના કાયદા ૨૨૬ તેમજ ૨૨૭ હેઠળ અમુક કેસ બાબતે જ લાગુ પડે છે. કલમ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટ ને અયોગ્ય હુકમનામા સામે હકુમત છે. કોઈપણ ન્યાયપંચે આપેલ હોય તે કાર્યવાહી માટે હકુમત જરૂરી છે. કાયદા અનુસાર કોઈપણ ન્યાયાપંચના હુકમનામા સામે કલમ ૨૨૬ તેમજ ૨૨૭ હેઠળ અપીલ આવે તો ન્યાયના હિતમાં રદ કરવાપાત્ર છે.

૩.૧૩ **Submission of application by the Bank or Financial Institution:^(૧૮૭)** (નાણાકીય સંસ્થા તેમજ બેંક દ્વારા રજુ કરવામાં આવેલ અરજી)

બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવેલ લેણી રકમના દાવા ન્યાયપંચની નીચે મુજબ હકુમત હેઠળ હોવા જરૂરી છે.

- પ્રતિવાદી અથવા પ્રતિવાદીઓ અરજી કરતી વખતે તે જગ્યાએ રહેતા હોય અથવા પોતાનો વ્યવસાય ચલાવતા હોય.
- પ્રતિવાદીઓમાંથી કોઈપણ એક પ્રતિવાદી અરજી કરતી વખતે તે જગ્યા એ રહેતા હોય અથવા પોતાનો વ્યવસાય ચલાવતો હોય.
- દાવાનુ કારણ સંપૂર્ણ રીતે અથવા કોઈપણ ભાગ તે ઉભો થએલ હોય.

બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવેલ લેણી રકમના દાવા ન્યાયપંચની હકુમત હેઠળ હોવી જરૂરી છે. જેમા પ્રતિવાદી અથવા પ્રતિવાદીઓ અરજી કરતી વખતે તે જગ્યાએ રહેતા હોય અથવા પોતાનો વ્યવસાય ચલાવતા હોય પ્રતિવાદીઓમાંથી કોઈપણ એક પ્રતિવાદી અરજી કરતી વખતે તે જગ્યા એ રહેતા હોય અથવા પોતાનો વ્યવસાય ચલાવતો હોય. દાવાનુ કારણ સંપૂર્ણ રીતે અથવા કોઈપણ ભાગ તે જગ્યાએ ઉભો થએલ હોય. આ પેટાકલમની જોગવાઈઓ અને સિવિલ પ્રોસીઝર કોડ ની કલમ ૨૦ ની જોગવાઈઓ સમાતર છે. વાદી દાવો દાખલ કરતા પહેલા દાવાનુ કારણ અથવા પ્રતિવાદી જે જગ્યાનો રહેવાસી હોય તેના આધારે દાખલ કરી શકે છે. અથવા ત્રીજા વિકલ્પમાં દાવાનુ કારણ જે સ્થળે ઉત્પન્ન થયેલુ હોય તે સ્થળ કોર્ટની હકુમતમાં હોવુ જોઈએ. જો આ ત્રણ વિકલ્પમાંથી એકેય વિકલ્પ લાગુ ન પડે તો કોર્ટ પાસે દાવો ચલાવવા કોઈ હકુમત રહેતી નથી કોર્પોરેશન સામે કરવામાં આવતા દાવામાં જે જગ્યાએ તેની કચેરી હોય તે જગ્યાની કોર્ટમાં દાવો દાખલ થશે.

(૧૮૫) એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૧ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૧૭૭

(૧૮૬) એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૨ - હિમાચલ પ્રદેશ - ૩૪

(૧૮૭) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૫(સુધારેલ કાયદો - ૨૦૦૦)ની કલમ ૧૯(૧) મુજબ

બેંક ઓફ રાજસ્થાન લિમિટેડ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન બેવરીઝ લિમિટેડ ના^(૧૮૮) કેસમાં દેવાદારે પોતાના જવાબમાં એવું કહેલ હતું કે પક્ષકારોએ અંદરોઅંદરની સમજૂતીથી ન્યાયપંચની જગ્યા x નક્કી કરેલ હતી. તેના જવાબમાં બેંકે એવું જણાવેલ હતું કે ધિરાણની સુવિધા y જગ્યાએ આપવામાં આવેલ હતી. જેથી દાવા માટે ન્યાયપંચ y સ્થળનું હોવું જોઈએ. કારણકે તે ન્યાયપંચની હકુમત ગણાય આવા સંજોગોમાં કોર્ટ એવું ઠરાવેલ હતું કે હકુમતનો પ્રશ્ન ન્યાયપંચ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે અને ત્યાર પછી આગળની કાર્યવાહી હાથ પર ધરવામાં આવશે.

પક્ષકારો વચ્ચે થયેલ કરાર કોર્ટની હકુમત નક્કી કરી શકતું નથી. પરંતુ જો બન્ને કોર્ટ પાસે દાવો ચલાવવા માટે ની હકુમત હોય તો પક્ષકારો વચ્ચે થયેલ કરાર મુજબ ગમે તે કોર્ટ આ દાવો ચલાવી શકે છે.

જો એવું જણાય કે બેંકે દાખલ કરેલ અરજી માં દાવાનું કારણ ખોટું જણાવેલ હોય અને દેવાદારનું કારણ સાચું હોય તો બેંક પર ન્યાયપંચ કાઉન્ટર ક્લેમ (સામો દાવો) કરી શકે છે. આ સત્તા બેંક અને દેવાદાર દ્વારા આપવામાં આવેલ દાવાના કારણ પર આધાર રાખે છે. જેથી એવું માનવાને કોઈ કારણ નથી કે કલમ ૧૮ મુજબ ન્યાયપંચ માત્ર દાવાનું એક જ કારણના આધારે નિર્ણય લે છે. તે દાવાના તમામ કારણો ધ્યાન પર લે છે. C.P.C ના ઓર્ડર ૭ રૂલ ૧૦ મુજબ જો કોર્ટ પાસે દાવો ચલાવવા હકુમત ન હોય તો તે દાવો પરત કરી આપે છે, તેમજ ઓર્ડર ૭ રૂલ ૧૧ મુજબ અમુક સંજોગોમાં દાવો રદ કરે છે. પરંતુ Debt Recovery tribunal Rules 1993 મુજબ જ્યાં દાખલ કરેલ અરજી એક કરતા વધારે કારણો પર આધાર રાખતી હોય, અને તેના પરીણામો જણાવેલ ન હોય આવા સંજોગોમાં તે નિયમ આદેશાત્મક ગણાતો નથી. તેમજ કલમ ૧૮ કોઈપણ આ પ્રકારની અરજીને રદબાતલ ગણાતી નથી. પરંતુ Debt Recovery Tribunal Act ની કલમ ૧૦ મુજબ ના પ્રકારની અરજી ટકી શકે નહિ Syndicate Bank વિરુદ્ધ M/s. Chamunda Industries ના^(૧૮૯) કેસમાં બેંકે એવું જણાવેલ હતું કે વાદી બેંક અને પ્રતિવાદી વચ્ચે બે વ્યવહારો થયેલ હતા. પરંતુ બેંકે બન્ને વ્યવહારો માટે અલગ-અલગ અરજીઓ કરેલ હતી. જેમા કોર્ટ જણાવેલ હતું કે બેંકે બન્ને જવાબદારી માટે એક જ કરી શકે છે. કારણકે એક જ દેવાદાર પર બે જવાબદારી છે.

૩.૧૪ Other bank or Financial institution may join the applicant bank:

(અન્ય બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ અરજદાર બેંક સાથે જોડાઈ શકે છે)^(૧૯૦)

જ્યારે કોઈપણ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા ન્યાયપંચ સમક્ષ કોઈપણ વ્યક્તિ સામે લેણી રકમની અરજી કરે તો કોઈપણ અન્ય બેંક કે નાણાકીય સંસ્થા તે વ્યક્તિ પાસેથી લેણી રકમ વસુલવા માટે હકદાર હોય તો આવી બેંક કે સંસ્થા પહેલી બેંક સાથે અરજદાર તરીકે આખરી હુકમ થતા પહેલા અરજી ચાલતા હોય તે સમય દરમિયાન જોડાઈ શકે છે. તેની માટે તેને ન્યાયપંચ સમક્ષ અરજી કરવી પડે છે. આ જોગવાઈ સામે લેણી રકમ માટે બે અરજી કરવાની જગ્યાએ એક અરજી દ્વારા બે અથવા બે કરતા વધારે બેંક કે સંસ્થાઓ અરજદાર સાથે જોડાઈ તે વ્યક્તિ સામે દાવો માંડી શકે છે.

(૧૮૮) એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૧ - રાજસ્થાન - ૧૦૭

(૧૮૯) એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૨ - કર્ણાટક - ૫૬

(૧૯૦) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડયુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૫(સુધારેલ કાયદો - ૨૦૦૦)ની કલમ ૧૮(૨) મુજબ

૩.૧૫ Application to the Tribunal Should be in Prescribed form and accompanied by documents and other evidence and fee : (ન્યાયપંચ સમક્ષ કરવામાં આવેલ અરજી ઠરાવેલ સ્વરૂપમાં, દસ્તાવેજ પુરાવા સાથે અને ફી સાથે હોવી જોઈએ)^(૧૯૧)

ન્યાયપંચ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવતી તમામ અરજી ઓ ઠરાવેલ સ્વરૂપમાં હોવી જોઈએ અને તેની સાથે નકકી કરેલ ફીની રકમ અને જરૂરી દસ્તાવેજ પુરાવાઓ જોડેલા હોવા જોઈએ. ફીની રકમ લેણી રકમ ને અનુલક્ષીને જે નકકી કરેલ હોય તે પરિશિષ્ટ મુજબ હોવી જોઈએ. કલમ ૩૧ની પેટાકલમ ૧ મુજબ ફી અંગે કોઈપણ પ્રકારની કેસની તબદીલ ના અનુસંધાન માં સ્પષ્ટતા કરવામાં આવેલ નથી.

Debt recovery Tribunal Rules 1993 ની જોગવાઈઓ મુજબ અરજી ઠરાવેલ સ્વરૂપ અને દસ્તાવેજ પુરાવાઓ તેમજ ફી અંગે સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવેલ છે. જે નીચે મુજબ છે.

a. Presentation & Scruting of applications (અરજીઓની ગોઠવણીની રજુઆત)

- રજીસ્ટ્રાર સમક્ષ રજુ કરવામાં આવેલ અરજીના દરેક પાના પર રજીસ્ટ્રારએ અથવા અધિકૃત વ્યક્તિ એ સિક્કા મારવાના હોય છે. તેમજ દરેક પાના પર તારીખ નાખવાની હોય છે.
- રજુ કરેલ અરજી જો બરોબર ગોઠવેલ હશે તો તેની નોંધણી કરી અનુક્રમ નંબર પાડવામાં આવશે.
- રજુ કરેલ અરજી જો ગોઠવેલ ન હોય તો અને જો તેમા સામાન્ય ભુલ હોય તો તે ભુલ સુધારવા માટે રજીસ્ટ્રાર પક્ષકારને તેની સામે ભુલ સુધારવા માટે પરવાનગી આપે છે. પરંતુ જો ગંભીર ભુલ હોય તો રજીસ્ટ્રારે નોંધણી ન કરવા માટેના કારણો લેખિતમાં દર્શાવવા પડે છે અને તે અરજી હેઠળ રજીસ્ટ્રાર હુકમ કરી આપે છે.
- રજીસ્ટ્રારના હુકમ સામે પેટાકલમ ૪ હેઠળ પક્ષકાર અપીલ કરી શકે છે. આ અપીલ કરવા માટે હુકમની તારીખથી ૧૫ દિવસ નો સમય હોય છે અને તે જે તે પ્રમુખ સમક્ષ કરવાની હોય છે.

b. Procedure for Filing application : (અરજી દાખલ કરવા અંગેની કાર્યવાહી)

Debt recovery tribunal ના નિયમો મુજબ અરજી કરાયેલ સ્વરૂપમાં અરજદાર દ્વારા તેના એજન્ટ અથવા તેના અધિકૃત ધારાશાસ્ત્રી દ્વારા ન્યાયપંચના રજીસ્ટ્રાર સમક્ષ જેની હકુમતમાં આવતુ હોય તેને રજુ કરવામાં આવશે. અથવા રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટ દ્વારા રજીસ્ટ્રાર ના સરનામે મોકલવામાં આવશે.

આ અરજી બે નકલ માં પેપર બુકની અંદર એક સાથે રજુ કરવાના હોય છે. જેના પર પ્રતિવાદી ઓના નામ તેમજ સરનામાં લખેલ હોવા જોઈએ. જો એક કરતા વધારે પ્રતિવાદીઓ હોય તો વધારે એન્વલોપ રજુ કરવાના હોય છે.^(૧૯૨)

(૧૯૧) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૫(સુધારેલ કાયદો - ૨૦૦૦)ની કલમ ૧૯(૩) મુજબ
(૧૯૨) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૫(સુધારેલ કાયદો - ૨૦૦૦)ના રૂલ - ૪ મુજબ

c. Application fee : (દાખલ ફી)

કલમ ૧૮ હેઠળ તમામ અરજીઓ જે ન્યાયપંચ સમક્ષ રજુ કરવામાં આવે તેની સાથે નીચે દર્શાવેલ કોઠા મુજબ દાખલ ફી ભરવી પડે છે. આ દાખલ ફી કોઈપણ રાષ્ટ્રકૃત બેંક ના ડ્રાફ્ટ દ્વારા જે તે સ્થાનના રજીસ્ટ્રાર નામે ભરપાઈ થઈ શકે છે અને પોસ્ટલ ઓર્ડર દ્વારા જે તે રજીસ્ટ્રાર જોગ ભરપાઈ થઈ શકે છે. જેની રકમ મુખ્ય પોસ્ટ કચેરીમાંથી મેળવી શકાય છે.

Sr.No.	Nature of Application	Amount of Fee payable
1	Application for recovery of debts due	
	a) where amount of Debt due is Rs. 10 Lakhs	Rs. 12000/-
	b) where amount of Debt due is above Rs. 10 Lakhs	Rs. 12000/-
	for every one lakh maximum Rs. 150000	+ Rs. 1000/-
2	Application for review	50% of the fee paid
3	Application for interlocutory Order	Rs. 10/-
4	Vakalatnama	Rs.5/-

d. Contents of application : (અરજીમાં રહેલ માહિતી)^(૧૯૩)

તમામ અરજીઓમાં જુદા જુદા મથાળા હેઠળ અરજીના કારણો દર્શાવવા પડે છે. આ તમામ કારણો નેક્રમ નંબર આપવા પડે છે અને પેપર ની એક બાજુ ડબલ લીટી માં (લખવું) ટાઈપ કરવું પડે છે. જો વચગાળાનો હુકમ મેળવવો હોય તો તેની માટે અલગથી અરજી કરવાની જરૂરીયાત રહેતી નથી. તેની માટે તે જ અરજીમાં દાદમાંગી શકાય છે.

e. Documents to accompany the application : (અરજી સાથે બિડેલ દસ્તાવેજો)^(૧૯૪)

- તમામ અરજીઓ સાથે નીચે મુજબની માહિતી વાળી પેપર બુક જોડવામાં આવશે.
 - ◇ પ્રતિવાદી પાસે થી વસુલ કરવા માટે ની લેણી રકમ દર્શાવતું પત્રક અને તે રકમ કયા સંજોગો હેઠળ ગણતરી કરવામાં આવેલ છે તેની માહિતી
 - ◇ અરજદાર જે દસ્તાવેજ ઉપર આધાર રાખતો હોય અને જેની સ્પષ્ટતા અરજીમાં કરેલ હોય તે દસ્તાવેજો
 - ◇ દાખલ ફી અંગેની ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટ અથવા પોસ્ટલ ઓર્ડરની માહિતી.
 - ◇ દસ્તાવેજોની અનુક્રમણીકા.
- દસ્તાવેજ ખુબ જ ચોકકસાઈ પૂર્વક ડબલ લીટીમાં કાગળની એક બાજુ ટાઈપ થયેલ હોવો જોઈએ અને બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થના ઉચ્ચ અધિકારી દ્વારા શાખ કરેલ હોવી જોઈએ. તેમજ તેને અનુક્રમ નંબર આપેલ હોવા જોઈએ.

□ પક્ષકારો વતી જે વ્યક્તિ એજન્ટ તરીકે રજૂઆત કરતો હોય તે વ્યક્તિને અધિકાર આપતા દસ્તાવેજો જો અરજી કોઈપણ ધારાશાસ્ત્રી દ્વારા કરવામાં આવેલ હોય તો તેનું વકીલાતનામું

f. Bar Seeking of Plural Remedies : (અનેક કારણોને નડતી બાદ)^(૧૯૫)

જો કોઈપણ અરજીમાં એક જ અથવા એક કરતા વધારે દાવાના કારણો દર્શાવેલ હોય અને તેમાં અનેક દાદો માંગવામાં આવેલ હોય તો તે અરજીને બાદ મળે છે. **લક્ષ્મણ બાલારામન વિરુદ્ધ પંજાબ નેશનલ બેંક મદ્રાસના**^(૧૯૬) કેસ માં બેંક દ્વારા ધિરાણ ઔદ્યોગિક કેન્દ્રની સ્થાપના કરવા માટે આપવામાં આવેલ હતું લોનની રકમ મળ્યા બાદ એવો અંદાજ આવેલ કે તે રકમ પૂરતી ન હતી જેથી પ્રતિવાદી કંપનીએ તે ઘટતી રકમ મેળવવા માટે બેંક સમક્ષ વધુ ધિરાણ માટે અરજી કરેલ બેંકે વધુ ધિરાણ આપવા માટે નકકી કરેલ ત્યાર બાદ પ્રતિવાદી કંપનની તે રકમ ભરપાઈ કરી શકેલ નહિ. જેથી બેંક ધિરાણની રકમ વસુલ કરવા માટે ન્યાયપંચ સમક્ષ અરજી દાખલ કરેલ આવા સંજોગોમાં એવું જણાવવામાં આવેલ હતું કે ધિરાણ અંગેના દસ્તાવેજો બે જુદા સમયે બે અલગ પત્રો દ્વારા મેળવેલ હતા. પરંતુ તેમા દાવાનું કારણ એક જ છે. જેથી રૂલ ૧૦ તેમા લાગુ પડતો નથી અને કેસ અપવાદ તરીકે આવે છે. જેથી આ કેસ ન્યાયપંચના હકુમતમાં છે.

g. Copy of application to be endorsed to defendant

અરજી ની એક નકલ પ્રતિવાદીને અરજી દાખલ થતા જ રજીસ્ટ્રાર દ્વારા રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટથી મોકલવી પડે છે.

૩.૧૬ Notice by Tribunal to defendant and furnishing Written statement : (ન્યાયપંચ દ્વારા પ્રતિવાદીને નોટીસ બજાવી અને પ્રતિવાદીના જવાબ વાંધાઓ)^(૧૯૭)

અરજી દાખલ થતા જ ન્યાયપંચ પ્રતિવાદીને સમન્સ બજાવે છે અના સમન્સ બજવાની તારીખ ૩૦ દિવસની અંદર પ્રતિવાદીએ પોતાના જવાબ વાધા રજૂ કરવા જોઈએ. જેમાં વાદીને માંગ્યા મુજબ ની દાદ શું કામ ન મળવી જોઈએ તે અંગે સ્પષ્ટતા હોવી જોઈએ. આ જવાબ-વાંધા ન્યાયપંચે આપેલ સમય દરમિયાન અથવા પહેલી સુનવણી વખતે અથવા તે પહેલા બચાવ તરીકે રજૂ કરવાના હોય છે.

જવાબ વાંધા પ્રતિવાદી દ્વારા રજૂ કરવા માટેની જોગવાઈઓ સુધારેલ કાયદા ૨૦૦૦ માં આપેલ છે. તેમજ પ્રતિવાદી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવતા જવાબ વાંધાઓ અંગેનું ઠરાવેલ સ્વરૂપ Debt Recovery Tribunal Rules 1993 ની કલમ ૧૨ હેઠળ આપવામાં આવેલ છે.

સમન્સ મળ્યાની તારીખથી ૧ માસના સમય દરમિયાન પ્રતિવાદીએ તેના જવાબ વાધા બે નકલમાં નોંધાવી રજૂ કરવાના હોય છે. પ્રતિવાદીએ એક નકલ દસ્તાવેજો સાથે અરજદારને આપવી પડે છે. જો જવાબ વાધા રજૂ કરવા માટે નો સમય વિતી ગયેલ હોય તો પણ ખાસ સંજોગોમાં તે જવાબ વાંધા ન્યાયપંચ તેની સત્તા હેઠળ સ્વીકારી શકે છે અને ત્યારબાદ ન્યાયપંચ આગળની કાયદ્રવાહી હાથ ધરાવે છે.

(૧૯૫) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૫(સુધારેલ કાયદો - ૨૦૦૦)ના રૂલ - ૧૦ મુજબ
(૧૯૬) ૧૯૯૯ - મહારાષ્ટ્ર લો જર્નલ - ૪૮૧
(૧૯૭) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૧૯(૪),(૫) મુજબ

૩.૧૭ Admission of liability by the defendant : (પ્રતિવાદી દ્વારા આપવામાં આવતી કબુલાત)

જ્યારે પ્રતિવાદી બેંકની અથવા નાણાકીય સંસ્થાની બાકી રહેતી પુરી રકમ અથવા રકમનો કોઈપણ ભાગ અંગે કબુલાત આપે તો ન્યાયપંચ પ્રતિવાદી ને કબુલ કરેલ રકમ ભરપાઈ કરવાનો આદેશ આપે છે. જે આદેશની તારીખથી ૧ માસના સમય દરમિયાન ભરપાઈ કરવાની રહે છે. જો પ્રતિવાદી તેમા નિષ્ફળ જાય તો તેને લંબાવા માટેનુ પ્રમાણપત્ર કલમ ૧૯ મુજબ ન્યાયપંચ આપે છે.

૩.૧૮ Claim of set off and counter claim by the defendant :(પ્રતિવાદી દ્વારા કરવામાં આવેલ પ્રતિદાવો અને સામો દાવો)^(૧૯૯)

જ્યાં પ્રતિવાદી અરજદાર સામે કોઈપણ એવી રકમ જે અરજદાર પાસેથી કાયદેસર લેવાની હોય તેની માટે પ્રતિદાવો કરે છે. પ્રતિવાદી પહેલી સુનવણી વખતે પરંતુ દ્વારા પછી ન્યાયપંચની પરવાનગી વગર જવાબ વાંધામાં પ્રતિદાવા અંગેની સરખી માહિતી હોવી જોઈએ, જેથી ન્યાયપંચ મુજબાવો અને પ્રતિદાવો અંગે અંતિમ નિર્ણય આપી શકે. પ્રતિવાદી અરજીના સ્વરૂપમાં પોતાના બચાવ અંગેનો હક પ્રતિદાવો અરજદાર સામે કાઉન્ટર કલેમ સ્વરૂપમાં કરી શકે છે. અરજદાર સામે પ્રતિદાવો અરજી દાખલ કર્યા બાદ અને પ્રતિવાદી ને બચાવની તક મળતા પહેલા કરવી જોઈએ. જેમા કાઉન્ટર કલમના નુકસાની અંગે વળતર માંગેલ છે કે કેમ તેની સ્પષ્ટતા હોવી જોઈએ. કાઉન્ટર કલમ અને સ્ક્રોસ સ્યુટ બન્ને એક જ છે. ન્યાયપંચ બંને સામે અંતિમ નિર્ણય આપી શકે છે. કાઉન્ટર કલેઈમની સામે અરજદાર પોતાના જવાબ વાધા ન્યાયપંચ જે સમય આપે તે સમય દરમિયાન રજુ કરી શકે છે. પ્રતિદાવા અથવા સામાદાવા અંગેની જોગવાઈઓ સુધારેલ કાયદા ૨૦૦૦ હેઠળ આપવામાં આવેલ છે. આ જોગવાઈઓ એક સરખી છે. પરંતુ કોડના ઓર્ડર ૮ રૂલ ૬ ની જોગવાઈઓ એકસરખી છે. પરંતુ કલમ ૧૯ (૬) મુજબ Set-off માટેની કાર્યવાહી પહેલી સુનવણી વખતે જ થઈ શકે છે ત્યાર પછી નહિ. (જો ન્યાયપંચ પરવાનગી આપે તો થઈ શકે)

ઈંગ્લેન્ડનો હલ્સબરી કાયદો નીચે મુજબ છે.

a. Meaning of set-off : (પ્રતિદાવાનો અર્થ)

જ્યાં A કોઈપણ રકમ B પાસે માંગતો હોય અને B કોઈપણ રકમ માટે A સામે પ્રતિદાવો કરે જેમા Bના પ્રતિદાવા દ્વારા A ના દાવમાંથી B ની રકમ સામે ગોઠવણી થઈ શકે અને A તેની સામે બચાવ કરી શકે B પાસે આ પ્રતિદાવો A સામે કરવા માટે હક છે.

પ્રતિદાવો કાયદેસર અથવા સમન્યાયી હોય શકે કાયદેસર પ્રતિદાવામાં એવુ જરૂરી નથી કે જે રકમ નો દાવો કરેલ છે તે Civil Procedure code ના ઓર્ડર ૮ રૂલ ૬ મુજબ હોવો જોઈએ. તેમ છતાં એ આ નિયમ સમન્યાસી Set-off નો દાવાનો હક લઈ લેતો નથી, જે કોર્ટ ઓળખી શકે છે. કોર્ટ પાસે સમન્યાયી પ્રતિદાવો પર એજ દાવા સાથે હુકમ કરવા માટે સત્તા છે.

b. Meaning of counter claim : (સામા દાવો નો અર્થ)

જ્યાં A, B ની સામે કોઈપણ પ્રકારનો દાવો કરતો હોય અને કોઈપણ એવી કાર્યવાહી તે દાવો અમલમાં લાવવા માટે કરે, અને B ને A સામે કોઈપણ સામોદાવો હોય અને કાયદેસર રીતે તે કરી શકે અને A ના દાવાના કારણો તેનો નીકાલ થયેલ હોય તો B પાસે સામો દાવો A ની પાસે કરવા માટે હકદાર છે.

c. Distinction between set off and counter claim : (પ્રતિદાવા અને સામાદાવા વચ્ચે તફાવત) : Halsbury ના કાયદા મુજબ પ્રતિદાવા અને સામાદાવા વચ્ચે ના તફાવતો નીચે મુજબ આવેલ છે. પ્રતિદાવો અને સામાદાવા વચ્ચે અમલ અને અસર બન્ને ના અનુસંધાનમાં તફાવત છે. પ્રતિદાવા ની મર્યાદા માત્ર રકમના દાવા સુધીજ છે સામાદાવા ની માત્ર એટલીજ મર્યાદાનથી જ્યારે પ્રતિવાદી કોઈપણ પ્રકાર નો વ્યક્તિગત દાવો વાદી સામે લાવી દાદ માંગતો હોય તો તે સામા દાવા થકી કરી શકાય છે એટલે કે સામાદાવાથી માત્ર રકમ અંગેનો નહિ, પરંતુ અન્ય દાવાઓ જેમકે મનાઈ હુકમ **Specific performance વીગેરે અંગે નો દાવો પ્રતિવાદી વાદી સામે લાવી શકે છે.**

પ્રતિદાવો વાદીના દાવા સામે એક પ્રકારનો બચાવ છે તે કોઈ હથિયાર કે તલવાર નથી જેના દ્વારા વાદીના દાવા નો માત્ર જવાબ દઈ શકાય છે, પરંતુ સામાદાવા દ્વારા પ્રતિવાદી વાદીની સામે કોઈપણ પ્રકારનો દાવો લઈ આવી શકે છે તે એક પ્રકારનો હથિયાર છે, જેના દ્વારા વાદી ના દાવા ને કાપી શકાય છે. કાયદાની જોગવાઈઓ અને Civil Procedure code ના ઓર્ડર ૮ રૂલ ૬/એ થી ૬/જી માં આવેલ જોગવાઈઓ એક સરખી છે. સામાદાવો કોઈપણ પ્રકાર નો દાવો વાદી સામે લાવા માટે છે જે કોર્ટ સમક્ષ લાવી શકાય છે. સામોદાવો દાખલ અરજી ના સ્વરૂપમાં અસલ જવાબ વાંધા દાખલ થયા બાદ કરી શકાય છે.^(૧૯૯) પરંતુ શરત એટલી કે સામાદાવા નુ દાવા નુ કારણ જવાબ વાંધા રજુ કરતા પહેલા અથવા જવાબ વાંધા રજુ કરવા ના સમય પુરો થતા પહેલા બનેલા હોવા જ જોઈએ. તેમજ સામાદાવો જે તે કોર્ટની હકુમત માં હોવો જોઈએ. પ્રતિવાદીએ જવાબ વાંધા દાખલ કરી દેવો જોઈએ એટલેકે જવાબ વાંધા દાખલ કરતા પહેલા અથવા મુદાઓ કાઢતા પહેલા અથવા પુરાવો લેતા પહેલા થઈ જવા જોઈએ M.s.shoes East Limited વિરૂધ્ધ Debt Recovery Appellate Tribunal ના^(૨૦૦) કેસમાં સામાદાવો વાદી બેંક દ્વારા એકવર્ષ પછી પ્રતિવાદીનો પુરાવો બંધ થયા બાદ અને વાદી બેંકના પુરાવા બાદ દાખલ કરેલ હતુ અને કોર્ટ એ આ સામાદાવા ને રદ કરેલ હતો.

૩.૧૯ **Grant of injunction or stay or attachment by Tribunal : (ન્યાયપંચ દ્વારા મનાઈ હુકમ આપવા અંગે)**^(૨૦૧)

ન્યાયપંચ વચગાળાનો મનાઈ હુકમ પ્રતિવાદી સામે આપી શકે છે. જેથી તે કોઈપણ પ્રકારે મિલકતની તબદીલી તેમજ તેનો નિકાલ ન્યાયપંચની પરવાનગી વગર કરી શકે છે. સીવીલ પ્રોસીજર કોડની ઓર્ડર

(૧૯૯) ૧૯૯૭(૪) - કન્ટ સીવીલ કેઈસીસ (સી.સી.સી.)-૩૭૧-ઓરીસા

(૨૦૦) ૨૦૦૧ (૧)-બેન્ક કેઈસીસ-૪૨૬

(૨૦૧) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઇન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૧૯(૧૨) મુજબ

૩૮ રૂલ ૧ અને ૨ મુજબની જોગવાઈએ સધારેલ કાયદા ૨૦૦૦ની જોગવાઈઓ સરખી છે. કોર્ટ પાસે મનાઈ હુકમ આપવાની સત્તા છે પરંતુ જ્યારે પ્રાઈમાફેસી કેસ હોય ત્યારે તેવા સંજોગોમાં બેલેન્સ ઓફ કન્વીનીયન્સ તેમજ ઈરરીપેરેબલ લોસ ત્રણેય મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે. જો આ ત્રણ મુદ્દાઓ માંથી એક મુદ્દો ગેરહાજર હોય તો મનાઈ હુકમની અરજી રદ પાત્ર થાય છે. કોર્ટે મનાઈ હુકમ આપતી વખતે વાણિજ્યક વ્યવહારો અંગે ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ. મનાઈ હુકમ આપતા પહેલા નીચે મુજબના સંજોગો ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ.

- જાહેર જનતાની રકમ કરાર માટે વપરાતી હોય.
- માલ તેમજ આપવામાં આવતી સેવા જાહેર જનતા માટે હોય શકે.
- જાહેર જનતા કરાર નો સમય પુરો થાય તેવું ઈચ્છતી હોય છે. જાહેર જનતાની તાત્કાલિક સેવા આપવાની હોય છે.
- જાહેર જનતા માલની પ્રમાણિકતા અને કામની પ્રમાણિકતામાં રસ હોય છે.

સુપ્રિમ કોર્ટે એવું કહેલ છે કે CPC ના ઓર્ડર ૩૮ રૂલ ૧ અને ૨ મુજબ વાદીનો દાવો જો Prima facie ન હોય તે તેને મનાઈ હુકમ આપી શકાય નહિ.

૩.૨૦ **Attachment of Property during the Pendency of the Matter :**

(ચાલુ કેસ દરમિયાન મિલકતની જપ્તી)^(૨૦૦૨)

જો ન્યાયપંચ ને કાર્યવાહી ના સમય દરમિયાન કોઈપણ રીતે એવું જણાય કે પ્રતિવાદીનો બદઈરાદો વિલંબ કરવાનો આથવા નીચે મુજબના ઈરાદા છે તો ન્યાયપંચ પ્રતિવાદીને (રકમના) નાણાના સ્વરૂપમાં તે મિલકતના મૂલ્યાંકન જામીનગીરી તરીકે રકમ જમા કરવાનું કહે છે. જ્યારે કેસનો નિકાલ થાય ત્યારબાદ તે રકમ તેને પાછી આપવામાં આવે છે.

- પ્રતિવાદીને મિલકતનો ગમે તે રીતે નિકાલ કરવ ઈચ્છતો હોય.
- પ્રતિવાદી મિલકતને ન્યાયપંચના હકુમતના ક્ષેત્રમાંથી બહાર લઈ જવા ઈચ્છતો હોય.
- પ્રતિવાદી મિલકતનો ગેરઉપયોગ કરે અથવા તેને કોઈ નુકસાન પહોંચાડે અથવા ત્રાહિત વ્યક્તિના પક્ષ માં તેનો હક આપવા માંગે.

જો ન્યાયપંચે આપેલ સમયગાળામાં પ્રતિવાદી જવાબ વાધા અથવા જામીનગીરી જમા કરવાવવામાં નિષ્ફળ જાય તો ન્યાયપંચ પ્રતિવાદી ની તે મિલકત જે અરજદારને કલેમ કરેલ હોય તેનો કબજો મેળવી લે છે, અને તેની સામે પ્રમાણપત્ર આપે છે.

સુધારેલ કાયદા ૨૦૦૦ માં કલમ ૧૯ (૧૩) (a) અને ૧૯ (૧૩) (b) નો ઉમેરો થયેલ છે. ૧૯(૧૩) (a) ની જોગવાઈઓ CPC ના ઓર્ડર ૩૮ રૂલ ૫ જેવી જ છે. પ્રતિવાદીએ આપેલ સોગંદ નામા અંગે કોર્ટેને સતોષ હોવો જોઈએ. અને મિલકત ના નિકાલ તેમજ તેને ન્યાયપંચની હકુમત ક્ષેત્રની બહાર લઈ જવાની કામગીરી તેમજ મિલકતની ત્રાહિત વ્યક્તિના પક્ષમાં તબદીલ કરવા તેને કોર્ટેમાં સાબિત કરવા

રાખવી જોઈએ. તેની સામે ન્યાયપંચ પ્રતિવાદીને મિલકતના મૂલ્યાંકન જેટલી રકમ જામીનગીરી તરીકે જમા કરવા માટે આદેશ કરી શકે છે. જેની સામે પ્રતિવાદી વાંધો ઉઠાવી શકે છે. જો તે વાંધો સમયસર રજુ ન કરે તો ન્યાયપંચે આપેલ સમય મુજબ જામીનગીરી ની રકમ જમા ન કરાવે તો ન્યાયપંચ તે હુકમના કબજા માટે આદેશ આપી શકે છે.

ન્યાયપંચનો આ હુકમ શરતી હોય શકે છે. જમાં કલમ ૧૮ (૧૩) (a) અને (૧૩) (b) લાગુ પડતી નથી.

૩.૨૧ **Disobedience of order of Tribunal : (ન્યાયપંચના હુકમનો અનાદર)**^(૨૦૩)

ન્યાયપંચના હુકમ જે પેટા કલમ ૧૨, ૧૩ અને ૧૮ હેઠળ કરવામાં આવેલ હોય અને તેની સામે પ્રતિવાદી તેનો અનાદર કરે અથવા તેના હુકમની એકેય શરતનું પાલન ન કરે તો ન્યાયપંચ આવ વ્યક્તિની મિલકત કબજે કરે છે અને ત્રણ માસની સજા દિવાની જેલમાં આપે છે.

૩.૨૨ **Appointment of Receiver of any Property : (કોઈપણ મિલકત અંગે સ્વીકારનાર ને નિમણુક કરવી)**^(૨૦૪)

જો ન્યાયપંચને અનુકુળ આવતું ન હોય અને જરૂરીયાત લાગે ત્યાં ન્યાયપંચ આદેશ આપી

- કબજાની વસુલાત અંગે પ્રમાણપત્ર આપતા પહેલા કે પછી મિલકત સ્વીકારનાર (Receiver) ની નિમણુક કરી શકે છે.
- મિલકતના કબજામાંથી કોઈપણ વ્યક્તિને કાઢી શકાય છે.
- સ્વીકારનારના કબજામાં અથવા સંચાલન હેઠળ મિલકત મુકી શકે છે.
- સ્વીકારનારને કોઈપણ કોર્ટમાં દાવા દાખલ કરવા, બચાવ કરવો, મિલકતનું સંચાલન કરવું, રક્ષણ આપવી, સારવાર આપવી તેમજ સુધારા વધારા કરવા અને મિલકતમાંથી મળતા ભાડા તેમજ નફો વસુલ કરવા માટે તેમજ દસ્તાવેજો બનાવવા માટે સત્તા આપે છે.
- મિલકત અંગેના વ્યવહારની નોંધ રાખવા માટેની કમિશનરની નિમણુક કરવા આવેલ કલમ સુધારેલ કાયદા ૨૦૦૦ માં ઉમેરવામાં આવેલ છે. જે ન્યાયપંચ સીવિલ કોર્ટ ને સત્તા આપે છે. ઉદાહરણ તરીકે સ્વીકાર નાર ની નિમણુક કરવી, મિલકતનો કબજો સ્વીકારનાર ને જુદી જુદી સત્તા આપવી, કમીશનરને નિમણુક કરવા, મિલકત અંગેના વ્યવહારો નોંધવા, સિવિલ કોર્ટ ને પણ સ્વીકારનાર ને નિમણુક કરવા માટે સત્તા C.P.C ના ઓર્ડર 40 Rule 1 ની જોગવાઈઓ મુજબ આપેલ છે. સ્વીકારનારને મિલકતની સાર સંભાળ કેસ ચાલુ હોય તે દરમિયાન કરવા માટે નિમણુક કરવામાં આવે છે. કોર્ટ દ્વારા સ્વીકારનારને નિમણુક કાયદાકીય જોગવાઈ મુજબ હક રક્ષણ તેમજ નુકસાનીથી બચવા માટે કરવામાં આવેલ છે. જે મિલકતનો ગેર ઉપયોગ થતો હોય અથવા નુકસાની થતી હોય તો સ્વીકારનાર તેની જાણ કરશે. કબજામાં રહેલ મિલકત કોર્ટના

(૨૦૩) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડયુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૧૮(૧૪) મુજબ
(૨૦૪) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડયુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૧૮(૧૮) મુજબ

કબજામાં રહેલ ગણાશે. કોર્ટ નિમણુક કરેલ સ્વીકારનારને પગાર આપે છે. પગાર નકકી કરતા પહેલા કામગીરી તેમજ અન્ય સંજોગો ધ્યાનમાં રાખે છે.

Recovery of Debt due to bank and Financial Institution act 1993 હેઠળ હાઈકોર્ટમાં બાકી રહેતા ન્યાયપંચને તબદીલ કરવાના હોય છે. તબદીલ થતા પહેલા જો સ્વીકારનાર નિમણુક થશે તો તબદીલી બાદ પણ તે પોતાની કાર્યવાહી ચાલુ રાખશે. હાઈકોર્ટ તેમજ સિવિલ કોર્ટની હુકમત હેઠળ આવતા કેસો હવે Debt due to bank and Financial Institution act મુજબ ન્યાયપંચની હુકમત આવશે. તેની કલમ ૩૧ મુજબ તબદીલ થયેલ હોય તો પણ ન્યાયપંચ ની હુકમત લાગુ પડશે. એવુ જણાવવામાં આવેલ છે કે સ્વીકારનારની નિમણુક કરવામાટે Debt recovery tribunal ના કાયદા હેઠળ ન્યાયપંચ એક વર્ષના સમય દરમિયાન કરવામાં આવશે. અને હાઈકોર્ટ દ્વારા નિમણુક કરવામાં આવશે નહિ. (૨૦૫)

૩.૨૩ Certificate of Recovery issued against a company : (કંપની સામે વસુલાત અંગેનુ પ્રમાણપત્ર)^(૨૦૬)

જ્યારે વસુલાત અંગેનુ પ્રમાણપત્ર ન્યાયપંચ દ્વારા કોઈપણ કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ ની કલમ ૫૨૮ (a) ની જોગવાઈઓ મુજબ તે રકમ કંપનીના તમામ લેણદારોને વેચી દેવામાં આવે છે. અને બાકી વધતી રકમ કંપનીને પાછી આપવામાં આવે છે.

કલમ ૧૮(૧૮) સુધારેલ કાયદા ૨૦૦૦ માં ઉમેરવામાં આવેલ છે. જે વસુલાતના પ્રમાણપત્ર અંગે સ્પષ્ટતા કરે છે. ન્યાયપંચ કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ ની કલમ ૫૨૮ (a) મુજબ કંપનીના તમામ લેણદારો વચ્ચે વેચાણની કાર્યવાહી માટે આદેશ આપે છે. આ જોગવાઈઓ અને કલમ ૪૪૬ ની જોગવાઈઓને કોઈ નિરબ્ધ નથી. જેથી Recovery of Debt due to bank and Financial institutions act 1993 નો અમલ અદાલતી નિર્ણય તેમજ કામગીરી માટે છે. (૨૦૭)

૩.૨૪ Order relating to interest : (વ્યાજના અનુસંધાનમાં આદેશ)^(૨૦૮)

વાદી તેમજ પ્રતિવાદીને સાંભળ્યા બાદ ન્યાયપંચ વચગાળાનો અથવા આખરી હુકમ વ્યાજ ભરવા માટે આપી શકે છે. આ રકમ જે તારીખથી બાકી રહેતી હોય તે તારીખથી ભરપાઈ કરવાની રહે છે. સુધારેલ કાયદા ૨૦૦૦ માં પેટાકલમ ૨૦ ઉમેરવામાં આવેલ છે. જેના આધારે કોર્ટ વ્યાજની રકમ ચુકવવામાટે વચગાળાનો અથવા અંતિમ હુકમ આપી શકે છે. સીવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૩૪ની જોગવાઈઓ મુજબ દિવાની કોર્ટ વ્યાજ અંગે આદેશ આપી શકે છે. વાણિજ્ય વ્યવહારના કેસમાં કરાર મુજબ વ્યાજનો દર ચુકવવો પડે છે. દાવો દાખલ કરતા પહેલા બાકી રહેતી વ્યાજની રકમ ભરપાઈ કરવા માટે વ્યાજનો કાયદો લાગુ પડે છે. દાવો દાખલ કર્યા બાદ CPC ની કલમ ૩૪ વ્યાજ માટે લાગુ પડે છે. કોર્ટ

(૨૦૫) એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૧ - બોમ્બે - ૧૭૦

(૨૦૬) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઇન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૧૮(૧૮) મુજબ

(૨૦૭) એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૦ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૧૫૩૫

(૨૦૮) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઇન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૧૮(૨૦) મુજબ

વ્યાજ માટેનો દર નક્કી કરી શકે છે જે ૬% થી વધુ હોવો જોઈએ વાણિજ્ય વ્યવહારનાં અનુસંધાનમાં કરાર મુજબનો વ્યાજનો દર લાગુ પડશે.

૩.૨૫ Order to be signed and dated :

ન્યાયપંચ દ્વારા આપવામાં આવેલ લેખિત આદેશ જાહેર કોર્ટ માં વાચવામાં આવે છે ત્યારબાદ પ્રમુખ દ્વારા તેમા સહિ અને તારીખ નાખવામાં આવે છે.

૩.૨૬ Publication of orders:

ન્યાયપંચ દ્વારા આપવામાં આવેલ આદેશ સમાચારપત્રમાં જાહેર કરવામાં આવે છે.

૩.૨૭ Forwarding copy of order to the applicant and defendant : (અરજદાર તેમજ સામાવાળાને આદેશની નકલ આપવી)

કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ ન્યાયપંચ દ્વારા આપવામાં આવેલ આદેશ ની એક નકલ અરજદાર તેમજ સામાવાળાને હાથોહાથ અથવા રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટથી કોઈપણ મૂલ્ય લીધા વગર આપવામાં આવે છે.

૩.૨૮ Issue of certificate to the Recovery officer^(૨૦૯)

ન્યાયપંચના પ્રમુખ પોતાની સહીવાળુ પ્રમાણપત્ર આદેશ મુજબ રીકવરી ઓફિસરને લેણી રકમ જે પ્રમાણપત્રમાં દર્શાવેલ હોય તે વસુલવા માટે આપે છે.

૩.૨૯ Forwarding of copies of certificate of recovery to other Tribunals: (અન્ય ન્યાયપંચોને વસુલાત અંગેના પ્રમાણપત્રની નકલ આપવી)^(૨૧૦)

જે ન્યાયપંચ વસુલાત અંગે પ્રમાણપત્ર આપતુ હોય તે મિલકતના હકુમત અંગે સંતોષ પામે ત્યાર પછી તે પ્રમાણપત્રની નકલો ન્યાયપંચોને મોકલે છે. જે ન્યાયપંચને પ્રમાણપત્રની નકલ મોકલવામાં આવે અને તેને લાગે કે તેની પાસે તે અંગે હકુમત નથી તો તે અંગે નકલ ન્યાયપંચને પરત આપે છે. મિલકત જેટલા ન્યાયપંચની હકુમતમાં આવતુ હોય તે બધા ન્યાયપંચોને પ્રમાણપત્રની નકલ આદેશ આપનાર ન્યાયપંચ દ્વારા મોકલવામાં આવે છે. જો તે ન્યાયપંચને લાગે કે તે મિલકત તેના હકુમતમાં નથી તો તે પ્રમાણપત્ર પરત કરે છે.

૩.૩૦ Review of order by the Tribunal : (ન્યાયપંચ દ્વારા ફેસલાનુ પુનરાવલોકન)^(૨૧૧)

કોઈપણ પક્ષકારને એવુ લાગે કે ન્યાયપંચે ફેસલો આપવામાં ભુલ કરેલ છે અને પુરાવાઓ હોવા છતા ફેસલો તેની વિરુદ્ધમાં આપેલ છે તો તે ફેસલાને પુનરાવલોકન કરવા માટે અરજ કરી શકે છે. પુનરાવલોકન માટેની આ અપીલ ફેસલાની તારીખથી ૬૦ દિવસમાં થઈ જાવી જોઈએ. આ અરજીની સાથે સોગંદનામુ જોડવુ પડે છે.

(૨૦૯) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઇનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૧૯(૨૨) મુજબ
(૨૧૦) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઇનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૧૯(૨૩) મુજબ
(૨૧૧) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઇનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ના ૩૯ - ૫૪ મુજબ

૩.૩૧ Application to be dealt with expeditiously : (અરજી ને ઉતાવળથી ચલાવવા અંગે)^(૨૧૨)

ન્યાયપંચ સમક્ષ કરવામાં આવેલ અરજી બને તેટલી ઉતાવળ થી ચલાવવાની હોય છે. તેનો નિકાલ દાખલ તારીખથી ૧૮૦ દિવસના સમયગાળામાં કરવાનો હોય છે.

૩.૩૨ Inherent Powers of the Tribunal : (ન્યાયપંચની અંતર્ગત સત્તાઓ)

ન્યાયપંચ તેને યોગ્ય લાગે તે રીતે અને જરૂરીયાત મુજબ આદેશો આપી શકે છે. તેમજ ઉતાવળથી અરજી ચલાવી શકે છે તે ઉપરાંત તેની કાર્યવાહીમાં કોઈપણ જાતની ખામી રહેતી નથી તેનું ધ્યાન રાખે છે. અંતર્ગત સત્તાઓ અંગેની જોગવાઈઓ સિવિલ કોર્ટને સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૫૧ હેઠળ આપવામાં આવેલ છે.

૩.૩૩ Appeal to the Appellate Tribunal : (અપેલન્ટ ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ)

જો કોઈપણ વ્યક્તિને ન્યાયપંચ દ્વારા આપવામાં આવેલ ફેસલામાં ખામી લાગે અને સંતોષકારક ન લાગે તો તે બાબત અપેલન્ટ ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ કરી શકે છે. જો ન્યાયપંચ દ્વારા આપવામાં આવેલ ફેસલો બંને પક્ષકારોની સહમતિથી થયેલ હોય તો અપેલન્ટ ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ થઈ શકતી નથી. **સુશિલકુમાર જેશવાલ વિરુદ્ધ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના**^(૨૧૩) કેસમાં અરજદારે અપીલ કર્યા વગર અપેલન્ટ ન્યાયપંચ સમક્ષ ન્યાયપંચના ફેસલા સામે રીટ પીટીશન દાખલ કરેલ હતી. જેમા હાઈકોર્ટ એવુ ઠરાવેલ હતુ કે અરજદારે કલમ ૨૧ મુજબ અપેલન્ટ ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ ન કરેલ હતી. આ બાબતે ભારતીય બંધારણની કલમ ૨૨૭ કરતા કલમ ૨૦ વધુ વિગતવાર છે. કોર્ટે એવુ જણાવેલ હતુ કે અરજદારે ભારતીય બંધારણના કાયદાની જોગવાઈ ૨૨૭ ને કલમ ૨૦ માં ફેરવવાની કોશિશ કરેલ હતી. અરજદાર કલમ ૨૦ મુજબ અપીલ ના ઓર્ડર સામે હાઈકોર્ટ સમક્ષ આવી શકતા હતા કારણકે અપેલન્ટ ન્યાયપંચ કરતા ઉચ્ચ ન્યાય માત્ર હાઈકોર્ટ આપી શકે.

પંજાબ નેશનલ બેંક વિરુદ્ધ ઓ.સી. ક્રિબનના^(૨૧૪) કેસમાં સામેવાળો જામીન હતો. જેની મિલકત ગીરો મૂકેલ હતી તેને કલમ ૨૨૭ હેઠળ કલકત્તાની હાઈકોર્ટમાં રીટ પીટીશન દાખલ કરેલ હતી. હાઈકોર્ટે આ પીટીશન ચલાવેલ હતી કારણકે તે મિલકત ચૈન્નઈ સ્થિત હતી અને ન્યાયપંચ પાસે તે ચલાવવા માટે હકુમત ન હતી. બેંકે હાઈકોર્ટની હુકમ સામે સુપ્રિમ કોર્ટ સમક્ષ અપીલ કરેલ હતી જેમા સુપ્રિમ કોર્ટે જણાવેલ હતુ કે હાઈકોર્ટે કલમ ૨૨૭ હેઠળ પોતાની હકુમત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. હકુમત આપતી વખતે કોર્ટે એવુ નિરીક્ષણ આપેલ હતુ કે ન્યાયપંચ Recovery of Debts due to banks and Financial institution act હેઠળ ખાસ વસુલાત અંગેની કાર્યવાહી કરી શકે છે. જેમાં કલમ ૨૦ મુજબ અપીલ માટેની જોગવાઈઓ પણ આપેલ છે. જેથી ભારતીય બંધારણની કલમ ૨૨૬ અને ૨૨૭ મુજબ દિવાની કેસ દાખલ કરવો પડે છે. જે અયોગ્ય છે. તે ઉપરાંત હકુમતનો બાદ નડતો હોય છે. જેથી અંતમાં એવુ નક્કી કરેલ હતુ કે હાઈકોર્ટ આ અપીલ ચલાવવા માટે સત્તા નથી.

(૨૧૨) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઇનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૧૯(૨૫) મુજબ
(૨૧૩) ૧૯૯૬(૧) - બેન્ક કેઈસીસ - ૫૦૯
(૨૧૪) એ.આઈ.આર. - ૨૦૧ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૩૨૦૮

૩.૩૪ Procedure of filing appeal before the Appellate Tribunal : (અપેલન્ટ ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવા માટેની કાર્યવાહી)^(૨૧૫)

તમામ અપીલો હુકમ ની નકલ મળ્યાની તારીખથી ૪૫ દિવસની અંદર દાખલ કરી શકાશે. આ અપીલ ઠરાવેલ સ્વરૂપમાં અને નક્કી કરેલ ફી સાથે દાખલ કરવામાં આવે છે. જો ૪૫ દિવસ બાદ અપીલ દાખલ કરવાની હોય તો તે વિલંબ માટેનો સમય સંતોષકારક કારણો ન્યાયપંચ સમક્ષ રજૂ કરવા પડે છે.

૩.૩૫ Condonation of delay : (વિલંબ માટે ક્ષમા)

અપેલન્ટ ન્યાયપંચ કોઈપણ અપીલ ૪૫ દિવસ પછી પણ લેવા માટે સત્તા ધરાવે છે. પરંતુ તે વિલંબ માટે તે સંતોષકારક તેમજ યોગ્ય કારણો રજૂ કરવા પડે છે. આ જોગવાઈઓ અને સીવીલ પ્રોસીજર કોડ ઓર્ડર ૫૧ રૂલ ૩ (a) ની જોગવાઈઓ સરખી છે.

૩.૩૬ Form of appeal : (અપીલનું સ્વરૂપ)

Debt Recovery Appellate tribunal Rules 1994 ના પરિશિષ્ટ અને ઠરાવેલ સ્વરૂપ મુજબ અપીલ રજૂ કરવી પડે છે. આ અપીલ વ્યક્તિગત રીતે અપીલ ન્યાયપંચના રજીસ્ટર સમક્ષ જેની હકુમત લાગુ પડતી હોય રજૂ કરે છે અથવા રજીસ્ટ્રારના સરનામે રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટથી મોકલી આપે છે. પોસ્ટ દ્વારા મોકલવામાં આવતી અપીલ રજીસ્ટ્રારને જે તારીખે મળે તે અપીલની રજૂ તારીખ ગણાશે. અપીલ ૪ નકલમાં પેપરબુકમાં ખાલી ફાઈલ જેટલા મોટા એનવોલપ સાથે રજૂ થશે. જેના પર સામાવાળાના નામ અને સરનામા લખેલ હશે. જેટલા સામાવાળા હોય તેટલી નકલો અને એનવોલપો રજૂ કરવા પડે છે. જો અપીલ કરનાર બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા હોય તો અપીલ ના મેમોરેન્ડમ નીચેના વ્યક્તિઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવે છે.

- બેંક અને નાણાકીય સંસ્થાના અધિકૃત ધારાશાસ્ત્રી દ્વારા.
- બેંક અને નાણાકીય સંસ્થાના નિમણુક કરેલ અધિકારી ઓ દ્વારા કોઈપણ અધિકૃત વ્યક્તિ અપેલન્ટ સમક્ષ અપીલ રજૂ કરી શકે છે. જો અપીલ કરનાર બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા ન હોય અને કોઈ વ્યક્તિ હોય તો તેના એજન્ટ અથવા નિમણુક કરેલ ધારા શાસ્ત્રી દ્વારા અપીલ દાખલ કરી શકાય છે.

૩.૩૭ Contents of memorandam of Appeal : (અપીલ મેમોરેન્ડમ ની વિગત)

તમામ મેમોરેન્ડમ અપીલમાં જુદાજુદા મથાળા નીચે અપીલ માટેના કારણો દર્શાવેલા હોવા જોઈએ. આ તમામ કારણો ને અનુક્રમ નંબર ૩બલ લાઈન સ્પેસમાં કાગળની એકબાજુ ચોકસાઈથી ટાઈપ કરેલા હોવા જોઈએ. તેની માટે દાદ તેમજ તે અપીલમાં માંગી શકાય છે.

૩.૩૮ Plural Remedies : (બહુવચન કારણો) (ઘણા બધા કારણો)

કોઈપણ મેમોરેન્ડમ ઓફ અપીલમાં એક કારણ હોતુ નથી તેથી બધા જ કારણો મેમોરેન્ડમ ઓફ અપીલમાં દર્શાવી શકાય છે.

૩.૩૯ Documents to accompany memorandum of appeal : (અપીલ સાથે બિડેલ દસ્તાવેજો)

દરેક અપીલ ત્રણ નકલમાં હશે. જેની સાથે દસ્તાવેજોની બે નકલ હશે. (જેમાંથી એક ખરી નકલ હોવી જોઈએ) દસ્તાવેજો માં ન્યાયપંચના પ્રમુખ દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમ અથવા રીકવરી ઓફીસર દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમ જેની સામે અપીલ કરવાની હોય તેનો સમાવેશ થાય છે. તે ઉપરાંત જો અપીલ પક્ષકારના એજન્ટ દ્વારા દાખલ કરવાની હોય તો તેને અધિકાર આપતો દસ્તાવેજ જો ધારાશાસ્ત્રી દ્વારા રજૂ કરવાની હોય તો તેનું વકીલાત નામુ.

જો અપીલ બેંકના અધિકૃત કર્મચારી દ્વારા રજૂ કરવાની હોય તો તેને અધિકાર આપતો દસ્તાવેજ અપીલ સાથે બિડેલ હોવો જોઈએ.

૩.૪૦ Endorsing copy of appeal to the respondents :

અપીલ દાખલ થયા બાદ રજીસ્ટ્રાર દ્વારા રજીસ્ટર્ડ એડી. પોષ્ટ મારફત તેની નકલ બધા સામાવાળાને મોકલવામાં આવે છે.

૩.૪૧ Fee :

તમામ અપીલો દાખલ કરતી વખતે પરિશિષ્ટમાં જણાવેલ ફી ની રકમ કોઈપણ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકના ડ્રાફ્ટ દ્વારા અથવા પોસ્ટલ ઓર્ડર દ્વારા રજીસ્ટ્રારની કચેરી જે સ્થાને હોય તે સ્થાની કેન્દ્રીય પોસ્ટ કચેરી અથવા બેંક રકમ મળી શકે છે. અપીલમાં જમા થતી ફી નીચે મુજબના કોષ્ટક મુજબ છે.

	Amount of debt due	Amount of fes payable
1	Less than Rs. 10 Lakhs	Rs. 12000
2	Rs. 10 Lakhs or More but Less the Rs. 30 Lakhs	Rs. 20000
3	Rs. 30 Lakhs or more	Rs. 30000

૩.૪૨ Appellate Tribunal to pass order after giving the parties an opportunity of being heard :^(૨૧૬)

અપીલ દાખલ થયા બાદ અપેલન્ટ ન્યાયપંચ બન્ને પક્ષકારો ને પોતાની સુનવણી માટે તક આપે છે, અને ત્યારબાદ યોગ્ય ચુકાદો આપે છે.

૩.૪૩ Filing of reply by the Respondents :

અપીલ દાખલ થયા બાદ સામાવાળાને નોટીસ બજાવવામાં આવે છે. તે બજાવ્યાની તારીખથી ૧ માસના સમય દરમિયાન સામાવાળા એ તેનો જવાબ દાખલ કરવો પડે છે. જવાબની સાથો સાથ અન્ય દસ્તાવેજ જોડવામાં આવે છે. અપેલન્ટ ન્યાયપંચ ૧ માસના સમય બાદ પણ પોતાની સત્તાના આધારે જવાબ સ્વીકારી શકે છે.

૩.૪૪ Opportunity of being heard to the Parties : (પક્ષકારોને સાંભળવાની તક)

અપેલન્ટ ન્યાયપક્ષ બન્ને પક્ષકારોને સુનવણી માટે તક આપે છે. જેમા સુનવણી વખતે ની તારીખ અને જગ્યાની નોંધણી પ્રમુખ દ્વારા કરવામાં આવે છે.

૩.૪૫ Order by the Appellate Tribunal : (અપેલન્ટ ન્યાયપંચનો હુકમ)

અપેલન્ટ ન્યાયપંચ ને યોગ્ય લાગે તે મુજબ હુકમ કરી શકે છે. જેમાં તે નીચલી ન્યાયપંચ ના હુકમમાં સુધારો અથવા જેમનો તેમ હશે અને પ્રમુખ દ્વારા તેની સહી તેમજ તારીખ તેમાના લેવામાં આવશે. તે નકલ રૂબરૂ અથવા રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટથી વિના મૂલ્યે આપવામાં આવશે. તેમજ હુકમને સમાચાર પત્રો દ્વારા જાહેર કરવામા આવે છે.

૩.૪૬ Inherent Powers of Appellate Tribunal :

અપેલન્ટ ન્યાયપંચ તમામ પ્રકારની સત્તાઓ ધરાવે છે. જે મુજબ તે હુકમ આપી શકે છે તેમજ કાયદાનો દૂરઉપયોગ અટકાવે છે અને અપીલ ઝડપથી ચલાવી શકે છે.

૩.૪૭ Expeditious disposal of appeal by appellate Tribunal :

અપેલન્ટ ન્યાયપંચ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલ અપીલ ઝડપથી ચલાવી શકાય છે અને દાખલ તારીખથી ૬ માસમાં તેનો નિકાલ કરવાનો રહે છે.

૩.૪૮ Deposit of amount debt due on filing appeal : (અપીલ દાખલ કરતી વખતે લેણી રકમ પર થાપણની રકમ જમા કરાવવી)^(૨૧૭)

જ્યારે કોઈપણ વ્યક્તિએ અપીલ દાખલ કરવાની હોય તો દાખલ કરતી વખતે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાની લેણી રકમ ના ૭૫% રકમ અપેલન્ટ ન્યાયપંચ સમક્ષ જમા કરાવવી પડે છે. અપેલન્ટ ન્યાયપંચ કોઈપણ કારણોસર જમા પાત્ર રકમ ઘટાડી શકે છે અથવા જતી કરી શકે છે.

કલમ ૨૧ ની જોગવાઈએ મુજબ દાખલ કરવામાં આવતી અપીલ શરતી હોય છે જેમા અપીલ કરનારે લેણી રકમ ૭૫% રકમ જમા કરવી પડે છે. એક કેસમાં કર્ટમ એક્ટની કલમ ૧૨૮ ની જોગવાઈઓ ને લલકારવા માં આવેલ હતી જેમા સુપ્રિમ કોર્ટે એવુ જણાવેલ હતુ નીચલી કોર્ટે જે આદેશ આપેલો છે તે પ્રમાણે દંડ પાત્ર રકમ જમા કરાવવી પડે છે. જો અપીલ કરનાર તે રકમ જમા કરાવવામાં નિષ્ફળ જાય તો અપીલ કોર્ટે અપીલ રદ કરી શકે છે.^(૨૧૮) (૧૨૮ મુજબ) તબદીલ કરેલ દાવને પણ આ જોગવાઈએ ન્યાયપંચ સમક્ષ લાગુ પડે છે. જેથી કોઈપણ અપીલ દાખલ થતા સાથે ૭૫% રકમ જમા કરવી પડે છે. જેની શરતી દાખલ કહેવાય છે. કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ જો અપેલન્ટ ન્યાયપંચને યોગ્ય લાગે અને પક્ષકાર યોગ્ય કારણ દર્શાવે તો અપેલન્ટ ન્યાયપંચ જમા પાત્ર રકમ જતી કરી શકે છે તેમજ ઘટાડો કરી શકે છે. આ જોગવાઈઓ ઈન્કમેટેક્સ ૧૯૬૧ ના કાયદામાં આપવામાં આવેલ છે જે સેલ્સટેક્સ તેમજ ઈન્કમેટેક્સની વસુલાત અંગે લાગુ પડે છે. એવી જોગવાઈઓ ઘણી પ્રકારના કાયદાઓ જાહેર જનતા પાસેથી વસુલ થતી રકમ માટે લાગુ પડે છે.

(૨૧૭) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૨૦(૬) મુજબ
(૨૧૮) એ.આઈ.આર. - ૧૯૭૧ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૨૨૮૦

૩.૪૯ Tribunal and Appellate Tribunal not bound by the Provisions of C.P.C : (ન્યાયપંચ તેમજ અપેલેટ ન્યાયપંચને C.P.C ની જોગવાઈઓ બંધન કરતા નથી)^(૨૧૯)

ન્યાયપંચ તેમજ અપેલેટ ન્યાયપંચ સીવિલ પ્રોસીજર કોડ ૧૯૦૮ ની જોગવાઈઓથી બંધાયેલ નથી. પરંતુ ન્યાયના હિત માટે તે C.P.C ની જોગવાઈઓનું માર્ગદર્શન અપનાવે છે. ત્યાયપંચ તેમજ અપેલેટ ન્યાયપંચ પોતાની કાર્યનીતી અપનાવે છે. તે કાર્યનીતીમાં સ્થાન મુજબ થોડોઘણો ફેરફાર હોય છે.

તે માત્ર ન્યાયના હિત માટે C.P.C ની જોગવાઈઓનું માર્ગદર્શન લે છે. જ્યાં કાયદાનું ક્ષેત્ર ન હોય તે સ્થાને આ નિયમ ન્યાયના હિતમાં અમલમાં આવે છે. જેથી કોઈની સાથે અન્યાય ન થાય કુદરતી અન્યાયની વ્યાખ્યા ખુબજ ફેરફાર થયેલ હોય છે. ભુતકાળના સમયમાં કુદરતી ન્યાયમાં માત્ર બે નિયમો હતા. (૧) કોઈપણ વ્યક્તિ અયોગ્ય રીતે ન્યાયધીશ ન બની શકે. (૨) છેલ્લો નિર્ણય બંને પક્ષકારોને સાંભળ્યા વગર આપી શકાય નહિ. ત્યારબાદ ત્રીજો નિયમ અમલમાં મુકેલ હતો કે કોઈપણ પ્રકારની કાર્યવાહી યોગ્ય તપાસ કર્યા વગર આપી શકાય નહિ ત્યારબાદ થોડો સમયના અંતરે ઘણા પેટા નિયમો અમલમાં મુકેલ હતા. કુદરતી ન્યાયની જોગવાઈઓમાં ન્યાયપંચ તમામ સંજોગો યોગ્ય નિયમો લાગુ કરવા જોઈએ. તેમજ નિયમોનું પાલન કરવું જોઈએ. તે ઉપરાત વિશ્વાસપાત્ર કામગીરી કરવી જોઈએ અને બંને પક્ષકારોને સાંભળવાની તક આપવી જોઈએ. ત્યારબાદ ન્યાયપંચે અંતિમ નિર્ણય આપવો જોઈએ.

State of Mysore V. Shivabasappa shivappa Makabur ના^(૨૨૦) કેસમાં સુપ્રિમ કોર્ટે એવું ઠરાવેલ હતું કે ન્યાયપંચ કોર્ટકોર્ટ નથી. જેથી તે કોર્ટની કાર્ય પધ્ધતિ વાપરવા બંધાયેલ નથી, તેમજ કડક નિયમોનું પાલન કરવા બંધાયેલ નથી. તેઓ તમામ પ્રકારની પધ્ધતિ દ્વારા પોતાની પધ્ધતીથી મેળવી શકે છે. પરંતુ તે માત્ર મેળવેલી માહિતી પક્ષકાર સમક્ષ મુકવા માટે બંધાયેલ છે. જેથી પક્ષકારને તેનો બચાવ કરવા માટે યોગ્ય તક મળે યોગ્ય તક સંજોગો તેમજ હકીકતો પર આધાર રાખે છે. ત્યારબાદ જે તે કારણો પર કાર્યવાહી આગળ વધે છે. આ પ્રકારની કાર્યપધ્ધતિ કોર્ટ આચરતી નથી.

૩.૫૦ Powers of Tribunal and Appellate Tribunal : (ન્યાયપંચ તેમજ અપીલ ન્યાયપંચની સત્તા)

જે સત્તા દિવાની કોર્ટને સિવિલ પ્રોસીજર કોડ ૧૯૦૮ ની જોગવાઈઓ હેઠળ આપવામાં આવેલ છે. તેવી જ સત્તા કોઈપણ કેસ ચલાવવા ન્યાયપંચ તેમજ અપીલ ન્યાયપંચને the Recovery of debts due to bank and Financial Institution act 1993 ની જોગવાઈઓ હેઠળ નીચે મુજબની કાર્યવાહી કરવા માટે આપેલ છે.

a. કોઈપણ વ્યક્તિને સમન્સ દ્વારા હાજર કરી સોગંદ ઉપર તપાસવા

(૨૧૯) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઇનાન્સીયલ ઇન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૨૨(૧) મુજબ
(૨૨૦) એ.આઈ.આર. - ૧૯૬૩ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૩૭૫

- b. તમામ દસ્તાવેજોને રજૂ કરવા.
- c. સોગંદનામા ઉપર પૂરાવો લેવો.
- d. દસ્તાવેજ તેમજ સાક્ષીઓને તપાસવા માટે કમિશન આપવું.
- e. આદેશોને ફરીવાર સુધારવા.
- f. કોઈપણ અરજીઓને રદ કરવી અથવા એક તરફી હુકમ આપવો.
- g. એકતરફી આપેલ હુકમ અરજી સામે હુકમ રદબાતલ કરવો.
- h. પરિશિષ્ટ મુજબ કાર્યવાહી કરવી.

૩.૫૧ Proceedings before Tribunal or Appellate Tribunal deemed to be judicial Proceeding : (ન્યાયપંચ તેમજ અપીલ ન્યાયપંચ સમક્ષ કાર્યવાહી ન્યાયીક કાર્યવાહી છે.)^(૨૨૧)

ન્યાયપંચ તેમજ અપીલ ન્યાયપંચ સમક્ષ કરવામાં આવેલ તમામ કાર્યવાહી કલમ ૧૮૩ અને ૨૨૮ અને IPC ની કલમ ૧૮૬ તેમજ દિવાની કોર્ટની કલમ ૧૮૫ અને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ ૧૮૭૩ નુ પ્રકારણ રદ હેઠળ ન્યાયીક કાર્યવાહી તરીકે ઓળખાશે.

IPC ની કલમ ૧૮૩ ની જોગવાઈ ખોટો પૂરાવો આપવા માટે સજાના અનુસંધાનમાં છે. કલમ ૧૮૬ ખોટો પૂરાવો જણાય તેના અનુસંધાને કાર્યવાહીમાં હોય તેનું અપમાન કરવા અંગે છે. ન્યાયપંચ તેમજ અપેલન્ટ ન્યાયપંચ સિવિલ કોડ ની કલમ ૧૮૫ અને CRPC ના પ્રકારણ રદ ની જોગવાઈઓ પણ લાગુ પડે છે. જેમા કલમ ૧૮૫ કોઈપણ સરકારી અધિકારી નો અનાદાર અથવા કોર્ટ કાર્યવાહીના અનાદરના અનુસંધાનમાં છે. આ જોગવાઈ CRPC ના પ્રકારણ રદ મુજબ લાગુ પડશે. જેમા પક્ષકારોની તમામ પ્રકારની જવાબદારી રહેશે.

૩.૫૨ Right to legal Representation and Presenting officers : (અપીલ રજૂ કરવા માટે અધિકૃત વ્યક્તીઓ)^(૨૨૨)

બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થા ન્યાયપંચ તેમજ અપીલ ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ રજૂ કરવા માટે તેમજ ચલાવવા માટે કોઈપણ બેંક ઓફિસર અથવા ધારા શાસ્ત્રીની નિમણુક કરે છે.

પ્રતિવાદી પણ ન્યાયપંચ તેમજ અપીલ ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ ચલાવવા માટે તેના વતી કોઈ ધારા શાસ્ત્રી અથવા કોઈપણ ઓફિસરની નિમણુક કરી શકે છે. કલમ ૨૩ મુજબ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા એકી કરતા વધારે ઓફિસરો અથવા ધારાશાસ્ત્રીઓને જરૂરીયાત મુજબ નિમણુક કરી શકે છે. તેમજ પ્રતિવાદી પણ અપીલ ચલાવવા માટે એકી સાથે એક કરતા વધારે ઓફિસરોને ધારા શાસ્ત્રીઓ નિમણુક કરી શકે છે.

(૨૨૧) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૨૨(૩) મુજબ
(૨૨૨) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૨૩ મુજબ

૩.૫૩ Limitation : (સમય મર્યાદા)^(૨૨૩)

લિમિટેશન એક્ટ ૧૯૬૩ ની જોગવાઈઓ ન્યાયપંચ સમક્ષ રજુ કરેલ અરજી માટે લાગુ પડશે. કલમ ૨૪ મુજબ ન્યાયપંચ સમક્ષ કરવામાં આવેલ અરજીઓ અંગે જુદી-જુદી જોગવાઈઓ જેમકે સમય વિંલબ જતો કરવો, કોઈપણ સમયમાં વધારો વગેરે લાગુ પડે છે.

૩.૫૪ Recovery of Debt Determined by Tribunal : (ન્યાયપંચ દ્વારા નક્કી કરેલ રકમ વસુલ કરવી)^(૨૨૪)

કલમ ૧૮ ની પેટા કલમ ૭ હેઠળ રીકવેરી ઓફિસરને પ્રમાણપત્ર મળ્યા બાદ પ્રમાણપત્રમાં જણાવેલ રકમ વસુલ કરવા માટે કાર્યવાહી નીચે મુજબ કરશે.

- પ્રતિવાદીની સ્થાવર તેમજ જંગમ મિલકત કબજે કરી તેને વેચાણ કરવું.
- પ્રતિવાદીને ગિરફતાર કરી તેને જેલમાં નાખવો.

a. Attachment and sale of movable and immovable property of the defendant: (પ્રતિવાદીની સ્થાવર તેમજ જંગમ મિલકત કબજે કરી તેને વેચાણ કરવું) : જે મિલકત પર હુકમ નામાનો લેણદાર પાસે તબદીલ થઈ શકે તેમ હોય તે કબજે થઈ શકે છે. અમુક કાયદાઓ હેઠળ મિલકતને કબજે કરી શકાતી નથી. સીવીલ પ્રોસીજરની કલમ ૬૦ (૧) હેઠળ તેવી મિલકતોનું વર્ણન કરેલ છે જે કબજા તેમજ વેચાણપાત્ર નથી. કલાકારના સાધનો ખેડૂત દ્વારા કબજે કરેલ અથવા ભોગવવામાં આવતું મકાન, ૨૪ માસથી વધુ રહેતો પગાર, પ્રોવિડન્ટ ફંડ તેમજ જીવન વીમા પોલિસીની રકમ, ગ્રેજ્યુઈટી ફંડ વગેરે કબજે કરી શકતા નથી. મિલકતને કબજે કરવા માટે કોર્ટે તબદીલી અંગેનું હુકમનામું દોરવું પડે છે.

ન્યાયપંચ C.P.C ની જોગવાઈઓથી બંધાયેલ નથી. પરંતુ મિલકતના વેચાણના કાયદા હેઠળ મિલકતના વેચાણ અંગે હુકમ કરી શકે છે. વેચાણ માટે જોગવાઈઓ કલમ ૬૫ થી ૬૭ અને ઓર્ડર ૨૧ રૂલ ૭૪ થી ૮૧ (જંગમ મિલકત) અને ૮૨ થી ૮૬ (સ્થાવર મિલકત) હેઠળ કોર્ટ કબજે કરેલ મિલકતનું વેચાણ કરી શકે છે અને લેણી રકમ વસુલ કરી શકે છે. જો મિલકતનું એક ભાગથી જ લેણી રકમ વસુલ થઈ શકતી હોય તો આખી મિલકત માંથી મિલકતના તે ભાગનું વેચાણ કરવામાં આવશે અને બાકીનો ભાગ છુટો કરી આપવામાં આવશે મિલકત ખરીદનાર આ મિલકત ખરીદી લે છે. જેમા મિલકતની ખામી તેમજ તેના ટાઈટલની ખામી અંગે કોર્ટ ની કોઈપણ પ્રકારની જવાબદારી રહેશે નહિ.

b. Arrest of the defendant and his detention in Civil prison : (પ્રતિવાદીને ગિરફતાર કરી તેને જેલમાં નાખવો) : કેદ અંગેની જોગવાઈઓ સિવીલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૫૫ થી ૫૮ અને ઓર્ડર ૨૧ રૂલ ૩૭ થી ૪૦ હેઠળ આપેલ છે. ન્યાયપંચ ને સીવીલ પ્રોસીજર કોડની જોગવાઈઓ લાગુ પડતી નથી. પરંતુ debt due to bank and Finacial

(૨૨૩) રીકવેરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૨૪ મુજબ
(૨૨૪) રીકવેરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૨૫ મુજબ

institutions ના કાયદાઓ અમુક ચોક્કસ જોગવાઈઓ નો અમલ રીકવરી ઓફિસર દ્વારા થતો હોય છે. K. Karunkar shetty વિરુદ્ધ Syndicate Bank Manipal ના^(૨૨૫) કેસમાં કોર્ટ જણાવેલું હતું કે હુકમ મેળવનારે જેની સામે હુકમ થયેલ હોય તેની પાસેથી રકમ મેળવવા માટે યોગ્ય કારણ હોવું જોઈએ જ્યાં સુધી હુકમ દેવાદાર સામે બદ ઈરાદો સ્પષ્ટ ન થાય ત્યાં સુધીકલમ ૨૧ મુજબ તેને કેદમાં લેવા માટે કોઈપણ પ્રકારના હુકમ થઈ શકતા નથી. તેની પાસેથી રકમ મેળવવા માટે બેંકે ખુબજ જવાબદારી વર્તાવી જોઈએ. કારણકે રકમ મેળવવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિએ કેદમાં મુકવાની કાર્યવાહી યોગ્ય પગલા નથી. જેથી બેંક તેની મિલકત કબજે કરી તેમજ રકમ વસુલ કરવી જોઈએ.

૩.૫૫ **Validity of certificate and amendment thereof : (પ્રમાણપત્રની વિધિ માન્યતા તેમજ સુધારો)**^(૨૨૬)

પ્રતિવાદી આપેલ પ્રમાણપત્ર અંગે વસુલ કરવામાં આવતી રકમના અનુસંધાનમાં રીકવરી ઓફિસર સમક્ષ કોઈપણ વાંધો ઉઠાવી શકતો નથી. પ્રમાણપત્ર અંગે સુધારો માત્ર પ્રમુખ કરી શકે છે. તેમજ રીકવરી ઓફિસર દ્વારા સુધારેલ વિધિ અંગે પ્રમુખ તે પ્રમાણપત્ર સુધારાવા માટે અથવા રદ કરવામાટે હુકમ કરી શકે છે. કલમ ૨૬ મુજબ પ્રતિવાદી રીકવરી ઓફિસર સામે પ્રમાણપત્ર અંગે વિધિમાન્યતાના અનુસંધાનમાં કોઈપણ વાંધો ઉઠાવી શકતો નથી. રીકવરી ઓફિસર કલમ ૧૮ (૭) મુજબ ન્યાયપંચ દ્વારા આપવામાં આવેલ પ્રમાણપત્રમાં કોઈપણ ફરેફાર કરી શકતો નથી. કરજની રકમ નક્કી કર્યા બાદ જ ન્યાયપંચ પ્રમાણપત્ર આપે છે. પ્રમુખ વ્યાજની રકમની ગણતરી અંગે ખાત્રી કરે છે. તેમજ બાકી રહેતી રકમ કાયદેસર રીતે વસુલ થાય છે કે કેમ તે પણ ધ્યાનમાં લે છે સમય મર્યાદા અંગેના પ્રશ્ન પ્રમુખ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે. રીકવરી ઓફિસર દ્વારા નહિ.

પ્રમુખ પાસે પ્રમાણપત્ર ખેંચવા તેમજ સુધારવા માટે સત્તા છે. પ્રમુખની સત્તા મર્યાદિત છે. જો અપીલમાં ન્યાયપંચનો હુકમ રદબાતલ થાય તો તે પ્રમાણપત્ર પાછું ખેંચવામાં આવે છે. જો હુકમ નામુ દોરવામાં આવે અને પક્ષકારો વચ્ચે સમાધાન થાય તો પણ પ્રમાણપત્ર પાછું ખેંચવામાં આવે છે.

૩.૫૬ **Stay of Proceedings under Certificate and amendment thereof : (પ્રમાણપત્ર સુધારા તેમજ પાછું ખેંચવાની કાર્યવાહી અંગે મનાઈ હુકમ)**^(૨૨૭)

પ્રમાણપત્ર આપ્યા બાદ પ્રમુખ રકમ ભરપાઈ કરવામાટે સમય આપે છે. જ્યાં સુધી તે સમય પુરો ન થાય ત્યાં સુધી રીકવરી ઓફિસર તમામ કાર્યવાહી સ્થગિત કરી આપે છે. (રીકવરી ઓફિસર - વસુલાત અધિકારી)

(૨૨૫) એ.આઈ.આર. - ૧૯૯૦ - કર્ણાટક - ૧

(૨૨૬) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૨૬ મુજબ

(૨૨૭) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૨૭ મુજબ

પ્રમાણપત્ર આપ્યા બાદ પ્રમુખ રીકવરી ઓફિસરને રકમ ભરપાઈ થયાની જાણ કરતો રહે છે. તેમજ રકમ ભરપાઈ કરવા માટે આપેલ સમયની જાણ કરે છે. જો પ્રમાણપત્રમાં આપેલ રકમમાં સુધારો કરવો હોય તેમજ રકમમાં ઘટાડો કરવો હોય તો તેની માટે અપીલ કરવી પડે છે અને જ્યાં સુધી અપીલનો નિકાલ ન થાય ત્યાં સુધી પ્રમાણપત્રમાં જણાવેલ કાર્યવાહી સ્થગિત રહે છે.

કલમ ૨૭ મુજબ પ્રમુખ હુકમ દેવાદારને રકમ ભરપાઈ કરવા માટે સમય આપે છે. હુકમ દેવાદાર જો રકમ ભરપાઈ કરે તો પ્રમુખ રીકવરી ઓફિસરને તે અંગે જાણ કરે છે. તેમજ હુકમ દેવાદારને આપવામાં આવેલ સમય અંગે પણ જાણ કરે છે. જો અપીલ દ્વારા લેણી રકમમાં સુધારો થયેલ હોય અને ઘટાડો થયેલ હોય તો પ્રમાણપત્ર સ્થગિત કરવામાં આવે છે.

૩.૫૭ Other modes of Recovery : (વસુલાત અંગેની અન્ય પદ્ધતિઓ)

- a. પ્રમાણપત્ર રીકવરી ઓફિસર ને મળ્યા બાદ રીકવરી ઓફિસર કોઈપણ પ્રકારનો ધ્વેસ રાખ્યા વગર કલમ ૨૫ હેઠળ સ્પષ્ટ કરેલ જોગવાઈઓ મુજબ લેણી રકમ કોઈપણ પ્રકારની આપેલ પદ્ધતિઓ દ્વારા વસુલ કરી શકે છે.
- b. જો પ્રતિવાદીએ કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી કોઈપણ પ્રકારની રકમ વસુલ કરેલ હોય તો તે રકમ પ્રતિવાદીની લેણી રકમમાંથી તેટલી રકમ બાદ કરે છે.
- c. સીવીલ પોસીજર કોડ ૧૯૦૮ ની કલમ ૬૦ સીવીલ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમનામા મુજબ કબજે કરેલ મિલકત અંગે અમલમાં આવશે નહિ.
 - રીકવરી ઓફિસર સમય સમયે પ્રતિવાદીએ જે વ્યક્તિ પાસેથી લેણી રકમ વસુલ કરવાની હોય તે લેખિતમાં ચુકવવા માટે નોટીસ મોકલે છે. જેથી તેને પ્રતિવાદીની લેણી રકમમાંથી બાદ કરી શકાય તેમજ તેટલી રકમો વસુલ કરી શકાય.
 - આવા વ્યક્તિ જેની પાસેથી પ્રતિવાદીએ લેણી રકમ મળવા પાત્ર હોય તેને પેટાકલમ હેઠળ નોટીસ મોકલી શકાય તેમજ જો આવા વ્યક્તિઓ સાથે અન્ય વ્યક્તિઓ જોડાયેલ હોય તો તમામ જોડાયેલ વ્યક્તિઓના શેર મેળવી શકાય છે.
 - મોકલેલ નોટીસની નકલ પ્રતિવાદીને તેના છેલ્લા સરનામે મોકલવાની રહે છે.
 - આ પેટા કલમ હેઠળ જેટલા વ્યક્તિઓને નોટીસ મોકલાવામાં આવેલ હોય તે તમામ વ્યક્તિઓએ સહકાર ફરજિયાત રીતે આપવાનો રહે છે. જો આ નોટીસ કોઈપણ પોસ્ટ ખાતા બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને તેમજ વીમા કંપનીને મોકલાવેલ હોય તો પાસબુક થાપણની પહોંચ પોલિસી કે અન્ય દસ્તાવેજો કોઈપણ પ્રકારની એન્ટ્રી કરવા માટે જરૂર નથી. જો નોટીસ કોઈપણ પોસ્ટ ખાતા બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને તેમજ વીમા કંપનીને મોકલાવેલ હોય તો પાસબુક થાપણની , પહોંચ પોલિસી કે અન્ય દસ્તાવેજો કોઈપણ પ્રકારની એન્ટ્રી કરવા માટે જરૂર નથી.

- મિલકત અંગે પેટા કલમ હેઠળ આપવામાં આવેલ નોટીસનો સમય પુરો થયા બાદ નોટીસ રદબાતલ ગણાશે.
 - મોકલવામાં આવેલ નોટીસ અંગેના નિવેદનો સોગં ઉપર લેવામાં આવશે. જેમા પ્રતિવાદીને રકમ ચુકવાવાની છે તે ખરી હકીકત છે. તે અંગે કબુલાત આપવામા આવે છે. જો તે વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલ નિવેદન ખોટું જણાય તો રીકવરી ઓફિસર તેની સામે કાયદેસર કાર્યવાહી કરી શકે છે. તેના પરીણામો તેમજ જવાબદારી તે વ્યક્તિના શીરે રહેશે.
 - રીકવરી ઓફિસર સમયસમયે આ મળવાપાત્ર રકમ ભરપાઈ કરવા માટે સમય આપી શકે છે.
 - જો કોઈપણ પ્રકારની રકમ ભરપાઈ થાય તો તે અંગે રીકવરી ઓફિસર તે અંગે પહોચ આપે છે.
 - જો મોકલવામાં આવેલ નોટીસ મુજબ તે વ્યક્તિ રકમ ભરવામાં નિષ્ફળ જાય તો તે વ્યક્તિ પ્રતિવાદી સમક્ષ કલમ ૨૫, ૨૬ અને ૨૭ મુજબ આગળની કાર્યવાહી લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે કરી શકે છે.
- d. પ્રતિવાદીએ જે વ્યક્તિ પાસેથી પોતાની લેણી રકમ વસુલ કરવાની હોય તે રકમ અથવા રકમ નો ભાગ વસુલવા માટે રીકવરી ઓફિસર કોર્ટ સમક્ષ અરજી કરી શકે છે. રીકવરી ઓફિસર ને જો કંપની સામે પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવેલ હોય તે કંપનીના ઓફિસરનુ સોગંદનામુ તેની મિલકત ના વર્ણન અંગે માંગી શકે છે.
- e. Income tax act 1961 ની જોગવાઈઓ હેઠળ રીકવરી ઓફિસર પ્રતિવાદી ની મિલકત નુ વેચાણ કરી બાકી રહેતી રકમ વસુલ કરી શકે છે. કલમ ૨૮ની જોગવાઈઓ મુજબ પ્રતિવાદી પાસેથી પ્રમાણ પત્ર માં જણાવેલ રકમ વસુલવા માટે રીકવરી ઓફિસર પ્રતિવાદી ના દેવાદારો પાસેથી મળવાપાત્ર લેણી રકમ વસુલવા માટે કાર્યવાહી કરી શકે છે. જે પ્રતિવાદી ની લેણી રકમમાંથી બાદ થાય છે. તેની સામે તે વ્યક્તિને રીકવરી ઓફિસર પહોચ આપે છે. અને તે વ્યક્તિ ને તેટલી રકમની જવાબદારીમાંથી મુક્તી મળે છે. નોટીસ મળ્યા બાદ જો તે વ્યક્તિ રકમ રીકવરી ઓફિસરને ચુકવી આપે તો તે રીકવરી ઓફિસર ને રકમ ચુકવા માટે જવાબદાર રહે છે. અને જો નોટસસ મળ્યા બદલ તે વ્યક્તિ રીકવરી ઓફિસને રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ જાય તો તે રકમ ચુકવવા માટે વ્યક્તિ રકમ પ્રતિવાદીને ચુકવા માટે જવાબદાર બનશે. (૨૨૮)

૩.૫૮ Application for certain provisions of Income tax act 1961 :(આવક કરના કાયદા ૧૯૬૧ ની અમુક જોગવાઈઓ નો અમલ)^(૨૨૯)

લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે Income tax act 1961 અને income tax Rules 1962 - GF II & III rd પરિશિષ્ટ ની જોગવાઈઓ જરૂરીયાત મુજબ લાગુ કરવામાં આવે છે. કલમ ૨૮ મુજબ

(૨૨૮) રીકવરી ઓફ ડેપુટી ડયુટી ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૨૮ મુજબ
(૨૨૯) રીકવરી ઓફ ડેપુટી ડયુટી ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૨૮ મુજબ

ઈન્કમટેક્સ એક્ટ ૧૯૬૧ અને ઈન્કમટેક્સ રૂલ્સ ૧૯૬૨ ના બિજા અને ત્રીજા પરિશિષ્ટામાં સુધારા વધારા કરી Recovery of debt due to banks and Financial institution act ની કાર્યવાહીમાં અમલ કરી શકાય છે.

૩.૫૯ Appeal against the order of recovery officer :^(૨૩૦)

- કલમ ૨૯ હેઠળ જે વ્યક્તિ રીકવરી ઓફીસરના આદેશથી સંતુષ્ટ ન હોય તેને આદેશની નકલ મળ્યાની તારીખથી ૩૦ દિવસમાં તે આદેશ સામે ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ કરી શકે છે.
- અપીલ દાખલ થયેથી પેટાકલમ ૮ હેઠળ ન્યાયપંચ અપીલ કરનારને સુનવણી માટે તક આપે છે અને જરૂરીયાત મુજબની તપાસ કરી આદેશમાં કલમ ૨૫ થી ૨૮ માં સુધારો તેમજ ૨૬ કરે છે. આ કલમ સુધારેલ કાયદા ૨૦૦૦માં ઉમેરવામાં આવેલ છે. જેમા જે વ્યક્તિ રીકવરી ઓફીસરના આદેશથી સંતુષ્ટ ન હોય તેને આદેશની નકલ મળ્યાની તારીખથી ૩૦ દિવસમાં તે આદેશ સામે ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ કરી શકે છે. અપીલ દાખલ થયેથી પેટાકલમ ૮ હેઠળ ન્યાયપંચ અપીલ કરનારને સુનવણી માટે તક આપે છે અને જરૂરીયાત મુજબની તપાસ કરી આદેશમાં સુધારો તેમજ ૨૬ કરે છે.

૩.૬૦ Miscellaneous : (પરચુરણ)^(૨૩૧)

ન્યાયપંચની સ્થાપના થયા પહેલા કોર્ટ સમક્ષ કરવામા આવેલ જે દાવાહજુ નિકાલ માટે બાકી રહેતા હોય જેમા દાવાનુ કારણ તેમજ કાર્યવાહી ચાલી ગયેલ હોય. ન્યાયપંચની સ્થાપના થયાની તારીખથી તાત્કાલિક આ તમામ કેસો જે તે ન્યાયપંચની હકુમત મુજબ તબદીલ થશે.

- કોઈપણ દાવો કોર્ટ માંથી પેટા કલમ લાગુ પડશે નહિ.
- જ્યાં કોઈપણ દાવો કોર્ટ માંથી આ પેટા કલમ ૧ હેઠળ ન્યાયપંચ સમક્ષ તબદીલ થયેલ હોય તેની માટે.
 - જે તે કોર્ટ કેસ અંગેના તમામ રેકોર્ડ ન્યાયપંચને તબદીલ કરશે.
 - ન્યાયપંચને આ રેકોર્ડ્સ મળ્યા બાદ તાત્કાલીક ધોરણે આ તમામ દાવાઓને કલમ ૧૯ હેઠળની અરજી સ્વરૂપે જે તે સ્થાનેથી આ દાવા ચલાવવાના રહેશે.

કલમ ૩૧ મુજબ કોઈપણ કોર્ટમાં ચાલતો દાવો ન્યાયપંચની સ્થાપના થયા બાદ આપમેળે ન્યાયપંચની હકુમત નીચે ન્યાયપંચ સમક્ષ જે તે તારીખમાં તબદીલ થશે આ બાબતે Recovery of Debt due to Bank and Financial institution act ૧૯૯૩ ની કલમ ૧૮ ને હકુમતનો બાદ હાઈકોર્ટના અનુસંધાનમા મળે છે. જેમાં હાઈકોર્ટમાં ચાલતા દાવાઓ ન્યાયપંચ સમક્ષ તબદીલ થઈ શકશે નહિ. જે દાવાઓનો ધિરાણની વ્યાખ્યાઓ હેઠળ કરવામાં આવેલ હશે. તે તમામ તબદિલને પાત્ર રહેશે.^(૨૩૨)

(૨૩૦) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૩૦ મુજબ

(૨૩૧) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૩૧ મુજબ

(૨૩૨) ૧૯૯૭(૧) બેન્ક કેઈસીસ - ૬૫૫

દાવો દાખલ કરતી વખતે દાવનું મૂલ્યાંકન કરવાનું રહે છે. જો દાવાની રકમ ૧૦ લાખ કરતા વધુ હોય તો તેની હકુમત સીવીલ કોર્ટ પાસે રહે છે. **સ્નેહા ઇન્ડસ્ટ્રીઝ વિરુદ્ધ સ્ટેટ બેંક ઓફ હૈદરાબાદ બેંક** (૨૩૩) રૂ. ૮,૩૫,૫૮,૦૭૨/- રૂપિયાની વસુલાત કરવા માટે દાવો કરેલ હતો, આ ધિરાણ જામીનગીરી વાળી હતી. જેમા સિવીલ કોર્ટ ૧૪ જુલાઈ ૧૯૯૭ ના રોજ દાવાની રકમ સાથે ૧૭.૬૫% વ્યાજની રકમ દાવની દાખલ તારીખથી જુન ૫, ૧૯૯૫ ભરપાઈ કરવા માટે હકુમ કરેલ હતો આ રકમની ભરપાઈ ન થયાના કારણે કોર્ટે સિવીલ પ્રોસીજર કોડનો ઓર્ડર ૩૪ રૂલ ૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ મિલકત ને વહેચી રકમ વસુલવા માટે હકુમ કરેલ હતો આખરી હકુમની તારીખ આ રકમ ૧૧,૯૮,૦૯૯.૭૨ ની થયેલ હતી. આ દાવો સિવીલ કોર્ટને પરત કરવામાં આવેલ હતો ૧૦ લાખથી વધુ ની રકમ હોવાના કારણે બેંક તેમજ અરજદારોએ આદેશ સામે વિરોધ કે વાધો ઉઠાવેલ ન હતો. જેથી તે અંતીમ નિર્ણય બની ગયેલ હતો. બેંકે આ અરજી ન્યાયપંચ સમક્ષ કરેલ હતી જેને આ મુદ્દા ઉઠાવેલ હતી તેની સામે અરજદારે એવી અરજી કરેલ હતી કે અસલ લેણી રકમ ૧૦ લાખથી ઓછી હોય તે દિવાની કોર્ટ બને છે. જેથી ન્યાયપંચ માં ટકી શકે નહિ. જેમા હાઈકોર્ટ કહેલ હતું કે આદેશ સામે બેંક તેમજ અરજદારો કોઈપણ પ્રકારનો વાંધો જે તે સમયે ઉઠાવેલ ન હતો જેથી તે અરજદારને વાક છે. અને સાથોસાથ બેંક પણ કોઈપણ પ્રકારનો વાંધો ઉઠાવેલ ન હતો અને આદેશ ને સ્વીકોલ હતો અને ન્યાયપંચ સમક્ષ અરજી કરવા માટે તત્પર હતા. ન્યાયપંચ સમક્ષ જો આ દાવો લઈ જવો હોય તો નવેસરથી અરજી કરવી પડે છે અને ન્યાયપંચ પાસે હકુમત હોવાના કારણે તે નવેસરથી આ અરજી ચલાવી શકે છે. સીવીલ કોર્ટ દ્વારા આપવામા આવેલ હકુમ લેણી રકમ ની વ્યાખ્યા કલર ૨(૬) હેઠળ છે. જેમાં કોઈપણ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા હેઠળ આવતી હોય તે વસુલવા પાત્ર છે. સંસ્થામાંથી ધિરાણ તરીકે લેવામાં આવેલ રકમ જેની સામે જામીનગીરી લેવામાં આવેલ હોઈ તે સીવીલ કોર્ટના આદેશ અનુસાર ભરપાઈ જવાપાત્ર છે. જેથી કોર્ટે એવું નિરીક્ષણ કરેલ છે કે સીવીલ કોર્ટ ના આદેશ અનુસાર લેણી રકમ ૧૦ લાખથી વધુ હોય અને કલમ ૨ (૬) હેઠળ આવતી હોય તે વસુલવા પાત્ર છે.

કલમ ૩૧ કોર્ટ સમક્ષ ચાલતા કેસની તબદીલ ન્યાયપંચ સમક્ષ કરવા અંગે છે. જેમાં કોર્ટ દ્વારા બાકી રહેતા કેસો ન્યાયપંચ સમક્ષ ન્યાયપંચની સથાપનાની તારીખથી તબદીલ કરવામાં આવે છે. અની તમામ કાર્યવાહી ઓ રીકવરી ઓફીસરને તબદીલ કરવામાં આવશે નહિ. ન્યાયપંચને તબદીલ કરવામાં આવશે. જે આ કાર્યવાહી રખેતા મુજબ અરજીની જે તે સ્ટેજથી આગળ ચલાવશે. કલહ ૩૧ ની સાથે કલમ ૧૯,૨૫,૨૬ અને ૨૮ સાથો સાથ લાગુ પડશે. **પંજાબ નેશનલ બેંક વિરુદ્ધ છજજુરામ ના** (૨૩૪) કેસમાં આવેલ આક્ષેપ કરવામાં આવેલ હતો કે કેસની કાર્યવાહી ન્યાયપંચ સમક્ષ તબદીલ થઈ શકશે નહિ. જેમાં સુપ્રિમ કોર્ટે કહેલ હતું કે આ મુદ્દા પૂર્વ નિર્ણિત વિનાનો મુદ્દો છે. આ કાયદાની જોગવાઈઓનો અભ્યાસ કર્યા બાદ આ કોર્ટે કહેલ હતું કે આ એક અગત્યનો મુદ્દો છે. આ કાયદાની જોગવાઈઓનો અભ્યાસ કર્યા બાદ આ કોર્ટે **અલ્હાબાદ વિરુદ્ધ કેનેરા બેંક** (૨૩૫)ના કેસમાં જણાવેલ હતું કે કલમ ૩૧ ની જોગવાઈઓ પ્રોસીડીંગ (કાર્યવાહી) ની વ્યાખ્યા સાથે અનુલક્ષીને છે. જેમા સીવીલ કોર્ટ સમક્ષ

(૨૩૩) ૨૦૦૦ - બેન્ક જર્નલ - ૨૨૦ - આંધ્રપ્રદેશ
(૨૩૫) એ.આઈ.આર. ૨૦૦૦ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૧૫૩૫

(૨૩૩) એ.આઈ.આર. ૨૦૦૦ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૨૬૭૧

કોઈપણ કાર્યવાહી હજુ બાકી હોય તે બાબતનો સમાવેશ થાય છે. વધુમાં જણાવેલ હતું કે આવી બાકી રહેતી કાર્યવાહી ઓ ન્યાયપંચ સમક્ષ તબદીલ થશે. જે કલમ ૨(૬) હેઠળ Debt ના અનુસંધાનમાં છે. જ્યાં સિવિલ કોર્ટના આદેશ અનુસાર કોઈપણ બાકી રહેતી રકમ બેંક માટે લેણી રકમ છે. અને મળવા હકકદાર છે. કલમ ૨ (૬) ની જોગવાઈઓ ૧૭ અને ૧૮ ની જોગવાઈઓ મુજબ છે. જે લેણી રકમના દાવા ન્યાયપંચને ચલાવવા હકુમત છે. તેના અનુસંધાનમાં છે શંકાઓને દુર કરવા માટે આ કાયદાને સુધારવામાં આવેલ છે. જેને Recovery of debt due to bank and financial institution (Amendment) એક્ટ ૨૦૦૦ માં કલમ ૩૧ (a) ઉમેરવામાં આવેલ છે. આ કેસમાં કલમ ૩૧ (a) લાગુ પડે છે. કોર્ટ દ્વારા સુધારા પહેલા હુકમનામું આપવામાં આવેલ હતું જેનો અમલ હજુ થયેલ નથી સધારો આવ્યા બાદ માત્ર ન્યાયપંચ પાસે આ હુકમનામું અમલ કરવા માટે હકુમત છે. કારણકે લેણીરકમ રૂ. ૧૦ લાખથી વધુ છે. એવી જ રીતે State Public Demand Recovery act ની કાયદામુજબ પ્રમાણપત્રની કાર્યવાહી સર્ટીફિકેટ ઓફીસર સમક્ષ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવશે. જેમાં કોઈપણ અન્ય અધિકારી પાસે હકુમત રહેશે નહિ અને તે કાર્ય વાહી ન્યાયપંચને તબદીલ કરવામાં આવશે. કલમ ૩૧ મુજબ પ્રોસીડીગની વ્યાખ્યામાં

- જે કાર્યવાહી અસલ કાર્યવાહી ન હોય.
- કોઈપણ કાર્યવાહી અરજીને લગતી હોય તે.
- દાવો ચાલતો હોય તે દરમિયાનની કાર્યવાહી.
- હુકમનામું દોરાય જાય ત્યાર પછીની કાર્યવાહી.

આ વ્યાખ્યામાં સમાવેશ થાશે. **રીકલ કેપીટલ એન્ડ ટેકનોલોજી ફાયાનાન્સ લિમિટેડ વિરુદ્ધ હરનાથ સિંગ બપના** ના^(૨૩૬) કેસમાં કોર્ટે એવું જણાવેલ હતું કે હાલની અરજી ન્યાયલક્ષી છે. અને C.P.C ના ઓર્ડર ૮ નો રૂલ ૧૩ ની કાર્યવાહી મુજબ કલમ ૩૧ ની જોગવાઈઓ હેઠળ કાર્યવાહીને અનુલક્ષીને છે. જેથી ન્યાયપંચને તબદીલ પાત્ર છે.

હરશાહી મલ ટીકા રામ વિરુદ્ધ પંજાબ નેશનલ બેંકના^(૨૩૭) કેસમાં ૧૪ લાખની મૂલ્યાંકનથી વધુનો દાવો હોવા છતાં ન્યાયપંચને તબદીલ કરવામાં આવેલ હતો. જેથી એવી દલીલ કરવામાં આવેલ છે કે કોર્ટે દાવાનું ખરું મૂલ્યાંકન પહેલા નક્કી કરવું જોઈએ. તેની સામે કોર્ટે જણાવેલ છે કે Recovery of Debt due to bank and Financial institution act ની કલમ ૩૧ અને ૩૪ ની જોગવાઈઓ મુજબ કલમ ૩૧ ઉમેરાતા તબદીલની કાર્યવાહી ફરજિયાત છે. આપમેળે આ જોગવાઈ આવતા ન્યાયપંચ સમક્ષ તબદીલ થાય તેમાં કોઈપણ અન્ય કાયદો લાગુ પડતો નથી. કારણકે કલમ મુજબ કોર્ટ સમક્ષ બાકી રહેતા તમામ કેસો ન્યાયપંચની સ્થાપનાની તારીખથી ન્યાયપંચ સમક્ષ તબદીલ થશે અને કલમ ૩૧ મુજબ સીવીલ કોર્ટ ની હકુમત કોઈપણ દાવા માટે રહેશે નહિ.

કલમ ૩૧ ની પેટાકલમ ૨ મુજબ દાવાની સાથોસાથ દાવાના રેકોર્ડ પણ તબદીલ થશે. કલમ ૩૧ ની સાથો સાથ કલમ ૩૪ મુજબ કોઈપણ વેકલિપક કોર્ટ સમક્ષ તબદીલ થશે નહિ. કોર્ટ કોઈપણ પ્રકારનો

આદેશ આપી શકે નહિ. તે માત્ર કલમ ૩૧ મુજબ ન્યાયપંચ સમક્ષ દાવાનો રેકોર્ડ તબદીલ થઈ શકશે. આ તબદીલી C.P.C ની કલમ ૨૪ મુજબ નથી. જેથી કોર્ટે દાવાને દાખલ થતા પહેલા તેનું મૂલ્યાંકન જોવું જોઈએ નહિ અને ન્યાયપંચને દાવામાં તબદીલ થઈ શકશે નહિ. પ્રતિવાદી દ્વારા કરવામાં આવતા મનાઈ હુકમના દાવા તેમજ વળતર અંગેના દાવા તેમજ વળતર અંગેના દાવા સિવિલ કોર્ટ દ્વારા ચલાવી શકાય છે. કોઈપણ કોર્ટ સમક્ષ થયેલ અપીલ ન્યાયપંચ સમક્ષ તબદીલ થઈ શકતી નથી. **દર્શનસીંગ વિરુદ્ધ સેન્ટ્રલ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના**^(૨૩૮) કેસમાં એવું જણાવેલ હતું કે કલમ ૩૧ (૧) હેઠળ અપીલની વ્યાખ્યામાં C.P.C ૧૯૦૮ ની કલમ ૧૧૫ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવતી સિવિલ રીવીઝનનો સમાવેશ થાય છે. જેમાં તે ચલાવવા માટે કલમ ૧૧૫ ની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે. જેથી અપીલ ને ૩૧ (I) હેઠળ ખુબજ વિગત વાર સ્પષ્ટ કરેલ છે.

૩.૬૧ Power of Tribunal to issue certificate of recovery in case of decree or order: (હુકમનામું અથવા આદેશ થયા બાદ પ્રમાણપત્ર ન્યાયપંચ દ્વારા આપવા માટે સત્તા) ^(૨૩૯)

Recovery of debts due to banks and Financial institutions (Amendment) Act 2000 ના અમલ પહેલા કોર્ટ દ્વારા હુકમનામું અથવા આદેશ આપવામાં આવેલ હોય પરંતુ તેનો અમલ ન થયેલ હોય તો હુકમનામું મેળવનારે ન્યાયપંચ સમક્ષ રકમ વસુલવા માટે આદેશ મેળવવા માટે અરજી કરવી પડે છે. અરજી ન્યાયપંચને મળ્યેથી તેને રકમની વસુલાત માટે પ્રમાણપત્ર આપવાનું રહે છે. પ્રમાણ પત્ર મેળવ્યા બાદ રીકવરી ઓફીસર આ કાયદા હેઠળ લેણી રકમ વસુલવા માટે કાર્યવાહી કરે છે.

આ સુધારેલ કાયદા ૨૦૦૦ માં કલમ ૩૧ (a) ઉમેરવામાં આવેલ છે. જેની જોગવાઈઓ મુજબ કોર્ટે તે જે હુકમનામું કરેલ હોય તેને આધારે ન્યાયપંચ સમક્ષ અરજી કરતા ન્યાયપંચ પ્રમાણ પત્ર આપે છે. અને ત્યાર બાદ રીકવરી ઓફીસર રકમ વસુલવા માટે કાર્યવાહી કરે છે.

૩.૬૨ Chairperson Presiding officer and staff of appellate Tribunal and Tribunal to be Public servants : (ન્યાયપંચ, અપીલ ન્યાયપંચ ના પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ તેમજ તમામ કર્મચારી ઓ સરકારી નોકર છે.)^(૨૪૦)

કલમ ૩૨ મુજબ ન્યાયપંચ તેમજ અપીલ ન્યાયપંચના પ્રમુખ ઉપપ્રમુખ રીકવરી ઓફીસર તેમજ અન્ય કર્મચારીઓ I.P.C ની કલમ ૨૧ હેઠળ સરકારી નોકર છે. Prevention of corruption act 1947 ની જોગવાઈઓ મુજબ જો કામગીરીના સમયે કોઈપણ સરકારી કર્મચારી કોઈપણ પ્રકારનો ગુનો આચરે તો તેની સામે કાયદેસરના પગલા લેવાય છે. Prevention of carruption act 1947 ની કલમ ૫ (૧) હેઠળ ના ગુનાઓનું આચરણ કરે તો તે સજાપાત્ર છે.

(૨૩૮) ૧૯૯૯ (૧) મધ્યપ્રદેશ લો જર્નલ - ૬૪૪

(૨૩૯) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઇનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૩૧(એ) મુજબ

(૨૪૦) રીકવરી ઓફ ડેબ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઇનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૩૨ મુજબ

સરકારી કર્મચારી જો નીચે મુજબના કોઈપણ ગુનાઓ આચરે તો તે સજાપાત્ર છે.

- a. જો I.P.C ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ તે વારંવાર કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી કોઈપણ પ્રકારની રકમ સરકારી પગાર સિવાય પોતા માટે અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી બક્ષીસ અથવા રીસવતના સ્વરૂપમાં સ્વીકારે તો તે સજાપાત્ર ગુનો છે.
- b. જો I.P.C ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ તે વારંવાર કોઈપણ પાસેથી કિંમતી વસ્તુ સરકારી પગાર સિવાય પોતા માટે અથવા કોઈપણ અન્ય વ્યક્તિ પાસેથી બક્ષીસ અથવા રીસવત ના સ્વરૂપમાં સ્વીકારે અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ સાથે તે ધંધા ના વ્યવહારો પોતા માટે અથવા કોઈપણ અન્ય સરકારી કર્મચારી માટે અથવા તેના નામે કરે તો સજાપાત્ર છે.
- c. કોઈપણ સરકારી કર્મચારી વિશ્વાસઘાતથી અથવા છેતરપિંડીથી કોઈપણ અન્ય વ્યક્તિના નામની મિલકત પોતાના નામે તબદીલ કરશે તો તે સજાપાત્ર છે.
- d. પોતાની સત્તાનો તેમજ હોદ્દા નો ઉપયોગ કરી પોતા માટે અથવા અન્ય વ્યક્તિ માટે કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી કોઈપણ પ્રકારના લાભ મેળવે તો સજા પાત્ર છે.
- e. જો તે અથવા તેના વતી તેની નોકરી ના સમય દરમિયાન કોઈપણ પ્રકારની મિલકતમાંથી આવક ધરાવતો હોય તો તે સજાપાત્ર છે.

સરકારી કર્મચારી Prevention of corruption act 1947 ની જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈપણ પ્રકારનો ગુનો આચરે તો સજા પાત્ર છે. જે વ્યક્તિઓ સરકારી કર્મચારી ન હોય તે આ કાયદા હેઠળ સજાપાત્ર નથી.

૩.૬૩ Protection of action taken in good faith : (શુભ નિષ્ઠાથી કરેલ કાર્યવાહી અંગે રક્ષણ)^(૨૪૧)

જો કોઈપણ ન્યાયપંચ ના પ્રમુખ દ્વારા રીકવરી ઓફિસર દ્વારા અથવા કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કાયદા અંગે શુભનિષ્ઠા થી કોઈપણ કાર્ય કરવામાં આવેલ હોય તો તેની સામે કોઈપણ પ્રકારનો દાવો તેમજ કાર્યવાહી થઈ શકશે નહિ.

કલમ ૩૩ હેઠળ જો કોઈપણ પ્રકારનું કાર્ય શુભનિષ્ઠાથી કરવામાં આવેલ હશે તો કોઈપણ પ્રકારની કાર્યવાહી તેની સામે થશે નહિ. Good Faith (શુભનિષ્ઠા)નો અર્થ I.P.C ની કલમ ૫૨ હેઠળ સમજાવવામાં આવેલ છે. શુભનિષ્ઠાની વ્યાખ્યા General clauses act 1897 ની કલમ ૩ (૨૨) હેઠળ સમજાવવામાં આવેલ છે. કોઈપણ કાર્ય ચોકકસાઈથી જો કરવામાં આવેલ હોય તો તે નિષ્ઠાપૂર્વક કરવામાં આવેલ કહેવાય છે.

જે વ્યક્તિ પોતાની ફરજ નિષ્ઠાપૂર્વક બજાવે તેને રક્ષણ મળે છે. H.H.B Gill વિરુદ્ધ The King ના^(૨૪૨) કેસમાં એવું જાણવામાં આવેલ હતું કે કોઈપણ સરકારી કર્મચારી પોતાની ફરજો કરતા વિકૃત કાર્ય કરે તો તે સજા પાત્ર છે. જેમ કે દવાખાનાનો કર્મચારી કોઈપણ વ્યક્તિની તપાસ કરતા કરતા તેનું

(૨૪૧) રીકવરી ઓફ ડેપ્ટ ડ્યુ ટુ ફાઈનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ (સુધારેલ કાયદો-૨૦૦૦)ની કલમ ૩૩ મુજબ

(૨૪૨) એ.આઈ.આર. - ૧૯૪૮ - ૫૮ના - ૧૨૮

ખીસ્સુ કાપી લે તો તે તેની ફરજમા નથી આવતુ. તે તમામ કાર્યવાહી જે તેની ફરજો થી વિરુદ્ધ હોય તેમાં તેને રક્ષણ મળતુ નથી. તેની કામગીરી નિષ્ઠાપૂર્વક અને ફરજોની મર્યાદામાં કરે તો તેને રક્ષણ આપવામાં આવે છે.

૩.૬૪ Act to have Overriding effect : (આ કાયદાની ઉપરવટ જાતી અસર અંગે)

- પેટાકલમ ૨ હેઠળ આપવામાં આવેલ જોગવાઈઓ મુજબ જ્યાં સુધી આ કાયદો અમલમાં છે ત્યાં સુધી કોઈપણ અન્ય કાયદાઓની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે નહિ. તેમજ આ કાયદામાં ફેરફાર માત્ર કોઈપણ પ્રકારના પરિપત્રક દ્વારા કરી શકાશે.
- આ કાયદાની જોગવાઈઓ તેમજ નિયમો નીચે મુજબના કાયદા ઉપર નિર્ધારિત છે. Industrial Finance Corporation Act 1948, The State Financial Corporations Act 1951, The Unit Trust of India Act 1963, The Industrial Reconstruction Bank of India Act 1984, The Sick Industrial Companies (Special Provisions) Act 1955 and The Small Industries Development Bank of India Act 1989.

૪. સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાઈનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨

□ કાયદાનો અમલ :

કેન્દ્ર સરકારે તા. ૨૧, ફેબ્રુઆરી-૨૦૦૨ ના રોજ વટહુકમ (ફર્સ્ટ) અને તા. ૩, ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨ ના રોજ વટહુકમ (સેકન્ડ) દ્વારા " સીક્યુરીટાઈઝેશન એક્ટ એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાઈનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ-૨૦૦૨ " અમલી બનાવેલ છે, આ વટહુકમ ઉપર બીલ સંસદમાં નવેમ્બર-૨૦૦૨ માં પસાર થયેલ હોવાથી આ વટહુકમ કાયદો બનેલ છે.

□ કાયદાની જરૂરીયાત :

મિલકત હસ્તાંતર ધારા - ૧૮૮૨ ની સેક્શન ૬૯ અને ૬૯/અ ની જોગવાઈઓને કારણે નાણા ધીરનાર બેન્કો / નાણાકીય સંસ્થાઓ ધીરાણ લેનારની તારણમાં લીધેલ સ્થાવર મિલકતોનો કબ્જો બાકી લેણાની વસુલાત માટે અદાલતમાં ગયા વિના લઈ શકતી નહોતી. અદાલતની ન્યાયીક પ્રક્રિયામાં ઘણો સમય વર્ષોના વર્ષ જતા, આ અનિવાર્ય વિલંબનો ગેરલાભ ડીફોલ્ટરો ઉઠાવતા. આ કારણે બેન્કોના એન.પી.એ. લેણામાં સતત વધારો થઈ રહ્યો હતો. વાસ્તવિક કાનુની મુશ્કેલીઓ દુર કરી બેન્કો અને નાણાકીય સંસ્થાની વસુલાતમાં થતા વિલંબને નિવારવાનો આ કાયદાનો મુખ્ય હેતુ છે. આ ઉપરાંત બેન્કોને પણ એન.પી.એ. નું સીક્યુરીટાઈઝેશન અને એસેટ રીકન્સ્ટ્રક્શન કરવાની તક ઉપલબ્ધ બને તે હેતુ પણ છે.

□ કાયદાનું ક્ષેત્ર :

આ કાયદાના ક્ષેત્રમાં કલમ ૨(૧)(સી) માં થયેલ જોગવાઈઓ અનુસાર કોમર્શીયલ બેન્કો અને નાણાકીય સંસ્થાઓનો સમાવેશ થાય છે. ઉપરાંત કલમ ૨(૧)(સી)(૯) માં થયેલ જોગવાઈ અનુસાર કેન્દ્ર સરકાર

નોટીફિકેશન દ્વારા સહકારી બેન્કોને આ કાયદાના ક્ષેત્રમાં સમાવેશ કરી શકે. આ જોગવાઈના આધારે કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ થયેલ રજુઆતો ધ્યાને લઈ તા. ૨૮, જાન્યુઆરી ૨૦૦૩ ના રોજ કેન્દ્રીય ગેઝેટમાં નોટીફિકેશન ક્રમાંક - ૮૬/એમએજીએચ/૮, ૧૯૨૪, પ્રસિધ્ધ કરી, બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટની સેક્શન-૫ મુજબ બેંકિંગ કાર્યો કરતી સહકારી બેન્કોને આ કાયદાના ક્ષેત્રમાં આવરી લીધેલ છે. જેથી હવે નાગરીક સહકારી બેન્કો અને જીલ્લા સહકારી બેન્કો પણ તેના એન.પી.એ. લેણાની વસુલાત આ કાયદા અન્વયે કરી શકશે.

□ કાયદાના ક્ષેત્રમાંથી મુક્ત સિક્યોર્ડ અસ્કયામતો

આ કાયદાની સેક્શન ૩૧ માં થયેલ જોગવાઈ અન્વયે નીચેની સીક્યુરીટીઝને ટાંચમાંથી મુક્ત રાખવામાં આવી છે. (The Provisions of the Act not apply to)

૧. કોઈ માલ ખાતુ અગર મિલકત ઉપર અન્ય કોઈનું લીયન હોય તો
૨. પ્લેજ ના ધીરાણમાં સીક્યોર્ડ અસ્કયામત તરીકે જંગમ મિલકત લીધેલ હોય તો
૩. વિમાન ઉપર કે વહાણ ઉપર તારણ લીધું હોય તો
૪. શરતી વેચાણ, હાયર પરચેઝ, લીઝ કે અન્ય વ્યવહારમાં કોઈ તારણ ઉભુ કરેલ ન હોય તો
૫. કોઈ વેપારીએ ઉધાર માલ વેચેલ હોય તો તેના બાકી લેણા (any right of unpaid seller)
૬. સીવીલ પ્રોસીજર કોડની સેક્શન ૬૦(૧) થી જપ્તીમાંથી મુક્ત રાખેલ મિલકતો
૭. ખેતીની જમીન સીક્યોર્ડ અસ્કયામત તરીકે લીધેલ હોય તો
૮. રૂા. ૧,૦૦,૦૦૦/- કે તેની ઓછી રકમ વસુલ કરવાની તેવા ખાતાની સીક્યોર્ડ અસ્કયામતો
૯. મુળ ધીરાણ અને વ્યાજની કુલ રકમના ૨૦% કરતા ઓછી રકમ વસુલ કરવાની હોય તેવા લેણા ખાતાની સીક્યોર્ડ અસ્કયામતો.

□ સીક્યુરીટી હિતનું વેચાણ (Enforcement Of Security Interest)

□ સેક્શન - ૧૩(૧) સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોનું કોર્ટ એવોર્ડ વિના વેચાણ

મિલકત હસ્તાંતર ધારાની કલમ ૬૯ અને ૬૯/એ માં ગમે તે જોગવાઈ હોય તો પણ બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થા પાસેથી લોન લેનાર વસુલાત આપવામાં નીષ્ફળ જાય તો તેણે લોનના તારણમાં આપેલ સ્થાવર મિલકતનો બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થા અદાલતનો આશ્રય લીધા વિના પોતાના કબ્જામાં લઈ શકશે અને વેચાણ દ્વારા તેમની પાસેનું એન.પી.એ. થયેલ લેણું વસુલ કરી શકશે.

□ સેક્શન ૧૩(૨) : એન.પી.એ. લેણા વસુલાત

ચઢેલ હપ્તા સહીત સમગ્ર લોનની પરત ચુકવણીની માંગણી મુજબ બેન્કો / નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી કોઈપણ પ્રકારની લોન લેનાર લોનની ભરપાઈ તારીખ પછી ૧૮૦ દિવસ (તા. ૩૧/૦૩/૦૪ પછી ૯૦ દિવસ) સુધીમાં ભરવામાં નીષ્ફળ જશે તો ચઢેલ હપ્તા અને લોનની તમામ બાકી રકમ વ્યાજ સાથે ચુકવી આપવા માટે ૬૦ દિવસની મુદતની નોટીસ આપી જણાવી શકશે. જો આ મુદતમાં લોન લેનાર વસુલાત ન આપે તો નાણા ધીરનાર બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થા ધીરાણ

લેનારની તારણમાં લીધેલ મિલકતને અદાલત કે ટ્રીબ્યુનલનો આશ્રય લીધા વિના પોતાના કબ્જામાં લઈ શકશે. અને તેનું વેચાણ કરી બાકી લેણાની વસુલાત કરી શકશે.

- સેક્શન ૧૩(૩) : નોટીસમાં સીક્યોર્ડ અસ્કયામતનો કબ્જો કે વહીવટ લેવાની વિગત જણાવવી જોઈશે.

ડીફોલ્ટરને ૬૦ દિવસની જે નોટીસ આપવાની છે , તે નોટીસમાં ધીરાણ પરત કરવાની રકમ તથા તારણમાં અપાયેલ જે મિલકતનો કબ્જો લેવનો હોય તેની વિગત આપવાની રહેશે. જો ડીફોલ્ટર ધંધાનું સંચાલન કે વહીવટ લેવાનું બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થાએ નક્કી કર્યું હશે તો તેની વિગત પણ નોટીસમાં જણાવવાની રહેશે.

- સેક્શન ૧૩(૪) : સીક્યોર્ડ અસ્કયામતી હસ્તગત કરવાની રીતો

સેક્શન ૧૩ ની સબ-સેક્શન (૨) માં થયેલ જોગવાઈ અનુસાર નોટીસની બજવણી થયાના ૬૦ દિવસમાં ડીફોલ્ટર કરજદાર તેમની પાસેની લેણું ચુકવવામાં નીષ્ફળ જાય તો સીક્યોર્ડ લેણદાર બેન્ક નીચેનામાંથી ગમે તે એક ઉપાય પ્રયોજી શકશે.

- સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોનો કબ્જો લઈ શકશે.
- સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોનો વહીવટ સંભાળી લઈ શકશે.
- સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોને સંભાળવવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિની નીમણુંક કરી શકશે.
- કરજદાર પાસેથી સીક્યોર્ડ અસ્કયામત ની કોઈપણ અસ્કયામત કોઈપણ વ્યક્તિએ એકવાયર કરેલ હોય અને તેની પાસે કોઈ નાણા લેણા થયેલ બચાકી હોય તો બાકી રકમ સીક્યોર્ડ લેણાની વસુલાત માટે નોટીસ આપી જમા કરવાનું જણાવી શકશે.

ઉપરોક્ત પગલા લેતી વખતે આ કાયદાની સેક્શન ૩૬ની જોગવાઈ ધ્યાને લેવી જરૂરી છે.

- સેક્શન - ૩૬ :

સેક્શન ૧૩(૪) હેઠળ સીક્યોર્ડ લેણદાર તમામ અથવા કોઈપણ પગલા લેવા માટે હકકદાર છે, સિવાય કે નાણાકીય અસ્કયામતના સંબંધમાં તેમનો દાવો-કલેઈમ લીમીટેશન એક્ટ - ૧૯૬૩ હેઠળ નિશ્ચીત કરી ઠરાવેલ સમય મર્યાદાની અંદર કરવામાં આવેલ હોય

- સેક્શન ૧૩(૫) : થર્ડ પાર્ટી પાસેથી કરજદારના લેણાની વસુલાત

સબ સેક્શન (૪) ના કલોઝ (iv) માં ઉલ્લેખ કરેલ કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા સીક્યોર્ડ લેણદાર બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થાને કરેલ કોઈ ચુકવણું જણા કે કરજદારને ચુકવણુ થયુ છે તેમ ગણાશે.

- સેક્શન ૧૩(૬) : સીક્યોર્ડ અસ્કયામતો ના હસ્તાંતર સાથે માલિકી હકકની પ્રાપ્તી

મિલકત લઈ લીધા પછી બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થાને મિલકતના માલિકી હકકો ડીફોલ્ટર ના જેવા અને જેટલા હતા તેવા મળી જશે. તેમજ હસ્તાંતર કરેલ અસ્કયામતો બીજાને તખ્તીલ પણ કરી શકાશે.

- સેક્શન ૧૩(૭) : સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોનો કબ્જો કે વહીવટ લેવામાં થયેલ ખર્ચાની વસુલાત સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોનો કબ્જો કે વહીવટ લેતા થયેલા તમામ ખર્ચા અને ચુકવેલ ફી બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થા ડીફોલ્ટર ખાતે ઉધારી વસુલ કરી શકશે.
- સેક્શન ૧૩(૮) : લેણી તમામ રકમ વસુલ આવ્યે સીક્યોર્ડ અસ્કયામતનો પરત કબજો સોંપવાનો રહેશે.
કબ્જામાં લીધેલ મિલકતનું બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થા વેચાણ કરે તે તારીખ પહેલા તમામ વસુલાત ખર્ચા સહીત ડીફોલ્ટર કે તેમના વતી મિલકતમાં હિત ધરાવનાર ભરે તો મિલકત ડીફોલ્ટરને પરત સોંપી આપવાની રહેશે.
- સેક્શન ૧૩(૯) કોન્સોર્ટિયમ ધીરાણમાં સીક્યોર્ડ અસ્કયામતો નો કબ્જો લેવા સંબંધી જોગવાઈ એક કરતા વધારે સીક્યોર્ડ લહેણદાર દ્વારા કોન્સોર્ટિયમ ધીરાણ આપતી વખતે સીક્યુરીટીમાં લીધેલ અસ્કયામતનો કબ્જો લેવાની સત્તા કોઈ એક સીક્યોર્ડ લહેણદારને પ્રાપ્ત થશે નહીં. સીક્યોર્ડ લહેણદારો સંયુક્ત રીતે લઈ શકે. તેમ છતાં રેકોર્ડ તારીખના રોજ બાકી રકમ ના ૩/૪ ભાગની રકમ ના સીક્યોર્ડ લહેણદારો સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોનો કબ્જો લેવા સંમત હોય તો લઈ શકશે. જે અન્ય સીક્યોર્ડ લહેણદારોને બંધનકર્તા રહેશે.
- સેક્શન ૧૩(૧૦) સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોના વેચાણ પછી બાકી રહેલ રકમની વસુલાત મિલકત વેચાણની રકમ બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થાના લેણા કરતા ઓછી હોય તો બાકી રહેલ લેણાની વસુલાત માટે ટ્રીબ્યુનલ કે ડીફોલ્ટરની અન્ય મિલકતનો કબ્જો મેળવી, તેના વેચાણ દ્વારા વસુલાત કરી શકાશે. મિલકત વેચાણની રકમ બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થાના લેણાની રકમ કરતા વધુ હોય તો વધારાની રકમ મિલકતના માલિક ધિરાણ લેનારને ચુકવી આપવાની રહેશે.
- સેક્શન ૧૩(૧૧) : કરજદારના જામીનો પાસેથી વસુલાત મુળ કરજદારના બદલે જામીનો સામે પણ બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થા બાકી લેણાની વસુલાત માટે કોર્ટ એવોર્ડ મેળવીને પગલા ભરી શકશે.
- સેક્શન ૧૩(૧૨) : સીક્યોર્ડ લેણદાર ને મળતા હકકોનો ઉપયોગ આ કાયદા હેઠળ સીક્યોર્ડ લહેણદાર બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થાને મળતા હકકોનો ઉપયોગ તેના એક કે વધુ અધિકૃત અધિકારીઓ કરી શકશે.
- સેક્શન ૧૩(૧૩) : ડીમાન્ડ નોટીસની બજવણી પછી સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોનું હસ્તાંતર અવેધ ગણાશે.
બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થા તરફથી ડીફોલ્ટરને આવી નોટીસ આપ્યા તારીખ પછી તેની પરવાનગી સિવાય તેવી મિલકત ડીફોલ્ટર વેચી શકશે નહીં કે લીઝ ઉપર આપી શકશે નહીં.

- સેકશન ૧૪(૧) : સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોનો કબજો લેવામાં અંતરાયો પ્રસંગે કાનુની સહાય સંબંધી જોગવાઈ
- સેકશન - ૧૪ મુજબ મિલકતનો કબજો લેતી વખતે ડીફોલ્ટર દ્વારા કોઈ અવરોધ ઉભો કરે તો બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થા મેટ્રોપોલીટન મેજીસ્ટ્રેટ અગર ડીસ્ટ્રીક્ટ મેજીસ્ટ્રેટને અરજી કરી શકશે. મેટ્રોપોલીટન મેજીસ્ટ્રેટ / ડીસ્ટ્રીક્ટ મેજીસ્ટ્રેટ મિલકતનો કબજો મેળવીને બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થાને સોંપી શકશે.
- સેકશન - ૧૫(૧) : સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોનો કબજો લીધાની નોટીસ પ્રસીધ્ધ કરવા સંબંધી જોગવાઈ
- ડીફોલ્ટરની મિલકત કબજો લીધાની પબ્લીક નોટીસ રૂલ્સ ૮(૧) અનુસાર ની બેન્કે / નાણાકીય સંસ્થાએ સ્થાનિક ભાષાના અને અંગ્રેજી ભાષાના એમ બે ન્યુઝ પેપરમાં આપવી પડશે.
- સેકશન ૧૫(૨) : કરજદાર કંપનીના બોર્ડની બદલી પ્રસંગે ચાલુ ડીરેક્ટરોના હોદાની મુદતનો અંત આવેલ ગણાશે.
- કંપનીના બોર્ડમાં બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થા તેના પ્રતિનિધી નીમી શકશે અગર સમગ્ર બોર્ડ બદલી શકશે આવા કિસ્સામાં કંપનીના ચાલુ ડીરેક્ટરોની જગ્યા ખાલી થયેલ ગણાશે.
- સેકશન ૧૬(૧) : કરજદાર કંપનીના બોર્ડની બદલી પ્રસંગે ચાલુ ડીરેક્ટરો વળતર મેળવવા હકકદાર રહેશે નહીં.
- કંપની નું સંચાલન બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થા સંભાળી લે તેવા કિસ્સામાં કંપનીના ચાલુ ડીરેક્ટરોના હોદા ગુમાવવા બદલ કોઈ વળતર મળી શકશે નહીં.
- સેકશન ૧૭(૧) : કરજદાર માટે અપીલની કાનુની જોગવાઈ
- ધિરાણ લેનાર બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થાએ વસુલાત માટે લીધેલ પગલા સામે જો કરજદારને કોઈ વાંધો હોય તો ડેલ્ટ રીવકરી ટ્રીબ્યુનલમાં ૪૫ દિવસમાં અપીલ કરી શકે છે.
- સેકશન ૧૭(૨) : અપીલ વખતે ડીપોઝીટ જમા કરાવવા સંબંધી જોગવાઈ
- કલમ ૧૭(૨) ની જોગવાઈ મુજબ અપીલ કરતી વખતે નોટીસમાં જણાવેલ બાકી લેણાના ૨૫ થી ૫૦% સુધી રકમ સુધારા અનુસાર ડીપોઝીટ કરાવવી પડશે. જો કે ડેલ્ટ રીવકરી ટ્રીબ્યુનલ યોગ્ય કારણસર ડીપોઝીટ કરાવવાનું જતુ કરી શકશે અથવા તેમાં ઘટાડો કરી શકશે.
- સેકશન ૧૮ : સેકન્ડ અપીલ જોગવાઈ
- ટ્રીબ્યુનલમાં નિર્ણય સામે નારાજ પક્ષકાર ડેલ્ટ રીવકરી એપેલેટ ટ્રીબ્યુનલમાં ૩૦ દિવસમાં અપીલમાં જઈ શકશે.
- સેકશન ૧૯ : અપીલના ચુકાદો કરજદારની તરફેણમાં આવે તેવા કિસ્સામાં વળતર ચુકવવા સંબંધી જોગવાઈ

સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (એન્ફોર્સમેન્ટ) રૂલ્સ -૨૦૦૨

સીક્યુરીટીટાઈઝેશન એક્ટના પ્રકરણ-૩ ની જોગવાઈઓની સાથે સંબંધી સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (એન્ફોર્સમેન્ટ) - ૨૦૦૨ ની જોગવાઈઓ પણ પુરી જાણકારી મેળવી લેવી જરૂરી બનશે આ રૂલ્સ કેન્દ્ર સરકારે કેન્દ્રીય ગેઝેટમાં પ્રસીધ્ધ કરી તા. ૨૦/૦૮/૦૨ ના રોજથી અમલી બનાવેલ છે.

સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (એન્ફોર્સમેન્ટ) રૂલ્સ -૨૦૦૨

- રૂલ ૨(અ)(બ) : ઓથોરાઈઝડ ઓફીસરની સહીથી ડીમાન્ડ નોટીસ ઈશ્યુ કરવા સંબંધી જોગવાઈ આ એક્ટના સેક્શન ૧૩ ના સબ-સેક્શન (૨) હેઠળની ડીમાન્ડ નોટીસ ઉપર ઓથોરાઈઝડ ઓફીસરની સહી હોવી જરૂરી હોય, સીક્યોર્ડ લેણદાર બેન્કના ચીફ મેનેજરથી ઓછી નહી તેવી કક્ષાના બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ દ્વારા અધિકૃત અધિકારીની સહીથી જ માંગણાની નોટીસ ઈશ્યુ થયેલ હોવી જરૂરી છે.
- રૂલ ૩ : ડીમાન્ડ નોટીસ બજાવવાની રીત
ડીમાન્ડ નોટીસની બજાવણી કરજાર કે તેના અધિકૃત એજન્ટ ના રહેણાંક કે ધંધાના સ્થળે નોટીસ વ્યક્તિગત રીતે આપીને થઈ શકશે. અગર રજીસ્ટર્ડ પોષ્ટ એ.ડી. કે કુરીયર મારફત પણ નોટીસમોકલીને બજાવણી થઈ શકશે. આ ઉપરાંત થયેલ જોગવાઈ અનુસાર ટેલીગ્રામ, ટેલેક્ષ, ફેક્સ, ઈમેઈલ જેવા ઇલેક્ટ્રોનિક સાધનો મારફતે પણ નોટીસની બજાવણી કરી શકાશે.
કરજદાર કે તેના એજન્ટ નોટીસની બજાવણી ટાળી રહ્યા હોઈ, તેવા કિસ્સામાં કરજદાર કે તેના અધિકૃત એજન્ટ રહેણાંકના કે ધંધાના સ્થળે મકાનના બહારના ભાગે દેખી શકાય તે રીતે નોટીસ ચોટાડી પંચ રોજકામ દ્વારા નોટીસની બજાવણી થઈ શકશે. કરજદાર કે તેના અધિકૃત એજન્ટનો કોઈ પત્તો મળતો ન હોય તેવા કિસ્સામાં બે પ્રમુખ વર્તમાનપત્રોમાં (જે પૈકી એક સ્થાનીક ભાષાના વર્તમાનપત્રમાં) ડીમાન્ડ નોટીસની વિગતો પ્રસીધ્ધ કરીને પણ નોટીસની બજાવણી થઈ શકશે.
- રૂલ ૪ : નોટીસ ઈશ્યુ કર્યા પછીની કાર્યવાહી
ડીમાન્ડ નોટીસની બજાવણીની તારીખથી ૬૦ દિવસ બાદ સીક્યોર્ડ લેણદાર બેન્ક આ એક્ટની સેક્શન ૧૩ ના સબ સેક્શન (૪) માં જણાવેલ કોઈપણ એક અથવા વાધારે પગલા લઈ એન.પી.એ. લેણાની વસુલાત મેળવવા કાર્યવાહી કરશે.
i. સીક્યોર્ડ અસ્કયામતમાં જંગમ મિલકત હશે તો તે જંગમ મિલકતનો કબ્જો અધિકૃત કરવામાં આવેલ અધિકારી પંચનામું (નિયત નમુનો-૧ માં) કર્યા પછી બે શપ્સોની હાજરીમાં આવી જંગમ મિલકતનો કબ્જો લેશે.
ii. તે જ વખતે બેન્કના અધિકૃત અધિકારીએ કબ્જામાં લીધેલ જંગમ મિલકતની ઈન્વેન્ટરી (નિયત નમુના-૨ માં) કરશે આવી ઈન્વેન્ટરીની એક નકલ કરજદારને કે તેના અધિકૃત એજન્ટને આપવાની રહેશે.
iii. બેન્કના અધિકૃત અધિકારીએ કરજદારની જંગમ મિલકત કબજે લીધા પછી તેને પોતાના કબજામાં રાખશે અગર કોઈ વ્યક્તિને આવી મિલકત ની સાચવણી માટે અધિકૃત કરી તેના કબ્જામાં સોપશે.

- iv. અધિકૃત અધિકારી કબ્જામાં લીધેલ સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોની જાળવણી અને સાચવણી માટે જરૂરી પગલા લેશ. જરૂર જણાયે વિમો પણ લઈ શકશે.
- v. કરજદારની માલીકની પણ અન્યના કબ્જામાં હોઈ તેવી સીક્યોર્ડ જંગમ મિલ્કતનો પણ નોટીસ આપી કબ્જો મેળવવાની કાર્યવાહી અધિકૃત અધિકારી હાથ ધરી શકશે.

□ રૂલ ૫ : જંગમ અસ્કયામતોનું મુલ્કયાંકન

રૂલ ૪ ના સબ રૂલ (૧) હેઠળ સીક્યોર્ડ જંગમ મિલ્કતનો કબ્જો મેળવી લીધા બાદ અધિકૃત અધિકારીએ તેનું વેચાણ કરવા માટે ઓથોરાઈઝડ વેલ્યુઅર પાસેથી તેની અપસેટ પ્રાઈઝ નક્કી કરાવી લેવાની રહેશે. અને ત્યારબાદ જો તેને જરૂરી જણાશે તો સીક્યોર્ડ લેણદાર સાથે પરામર્શ કરીને મુલ્ય આંકણી નીશ્ચીત કરશે.

□ રૂલ ૬ : સીક્યોર્ડ જંગમ અસ્કયામતોનું વેચાણ

૧. અધિકૃત અધિકારીએ કબ્જે લીધેલ સીક્યોર્ડ જંગમ મિલ્કતની મહત્તમ વેચાણ કિંમત મેળવવા નીચેનામાંથી કોઈપણ પદ્ધતીએ એક કે વધારે લોટ પાડી વેચાણ કરી શકશે.

- i. ખરીદીમાં રસ ધરાવનાર પાસેથી કોટેશન્સ મેળવીને
- ii. જાહેર જનતા પાસેથી ટેન્ડર દ્વારા ઓફર મેળવીને
- iii. જાહેર હરરાજી કરીને
- iv. ખાનગી કરાર કરીને

૨. સબ રૂલ (૧) હેઠળ અધિકૃત અધિકારીએ કબ્જે લીધેલ સીક્યોર્ડ જંગમ મિલ્કતનું વેચાણ માટે ૩૦ દિવસની નોટીસ કરજદારને બજાવવાની રહેશે.

તેમ છતાં રૂલ - ૪ ના સબ રૂલ ૩ માં થયેલ જોગવાઈ મુજબ કબ્જે લીધેલ સીક્યોર્ડ જંગમ મિલ્કત જલ્દીથી બગાડી જાય તેમ હોય કે તેનું સાચવણી ખર્ચ તેના મુલ્ય કરતા વધી જાય તેમ હોય તેવા કિસ્સાઓમાં અધિકૃત અધિકારી તેને તુર્ત જ વેચી શકશે.

કબ્જે લીધેલ સીક્યોર્ડ જંગમ મિલ્કતનું વેચાણ ટેન્ડર મંગાવીને અથવા જાહેર હરાજી યોજીને કરવાનું હોય તેવા વખતે અધિકૃત અધિકારીએ બે પ્રમુખ વર્તમાન પત્રોમાં (તે પૈકી એક સ્થાનિક ભાષાના વર્તમાન પત્રમાં) વેચાણ સંબંધી જાહેરાત નિયત વિગત સાથે પ્રસિધ્ધ કરવાની રહેશે.

□ રૂલ ૭ : વેચાણનું સર્ટીફિકેટ ઈશ્યુ કરવું.

- i. સીક્યોર્ડ જંગમ મિલ્કતના વેચાણની રકમ હરરાજીથી શરત મુજબ વસુલ લેવાની રહેશે જો ખરીદનાર રકમ ચુકવવા નીષ્ફળ જાય તો તેવી મિલ્કતનું ફરીથી વેચાણ થઈ શકશે.
- ii. ખરીદનાર પાસેથી વેચેલ જંગમ મિલ્કતની પુરી રકમ જમા આવ્યા બાદ મિલ્કતનો કબ્જો સોંપીને તેની સાથે તેને અધિકૃત અધિકારી નિયત નમુનામાં - ૩ માં વેચાણનું સર્ટીફિકેટ આપશે જે સર્ટીફિકેટ વેચાણ ખત તરીકે પ્રથમ દર્શી પુરાવો ગણાશે.

□ રૂલ ૮ : સીક્યોર્ડ સ્થાવર અસ્કયામતોનું વેચાણ

- i. જ્યારે સીક્યોર્ડ સ્થાવર મિલકત હોય ત્યારે તેનો કબ્જો અધિકૃત અધિકારી કબ્જાની નોટીસ (નિયત નમુનો - માં) તે મિલકત ઉપર દેખાઈ શકે તે રીતે ચોટાડીને લઈ શકશે.
- ii. સીક્યોર્ડ સ્થાવર મિલકતનો કબ્જો લીધા પછી તેના કબજાની નોટીસ (નિયત નમુનો - ૪ માં) અધિકૃત અધિકારીઓએ બે પ્રમુખ વર્તમાન પત્રમાં (તે પૈકી એક સ્થાનિક ભાષાના વર્તમાન પત્રમાં) જાહેર જનતાની જાણ અર્થે પ્રસીધ્ધ કરવાની રહેશે.
- iii. કબ્જે લીધેલ સીક્યોર્ડ સ્થાવર મિલકત ની સાચવણી અને જાળવણી અધિકૃત અધિકારી પોતે કરશે અગર કોઈ વ્યક્તિની નિયુત કરી તેને સોપશે.
- iv. કબ્જે લીધેલ સીક્યોર્ડ સ્થાવર મિલકતનું વેચાણ કરતા પહેલા અધિકૃત અધિકારીએ અધિકૃત વેલ્યુઅર પાસેથી તે મિલકતની અપસેટ પ્રાઈઝ નક્કી કરાવવાની રહેશે અને ત્યારબાદ સીક્યોર્ડ લેણદાર સાથે પરામર્શ કરીને મિલકતની રીઝર્વ કિંમત નક્કી કરશે.

કબ્જે લીધેલ સીક્યોર્ડ સ્થાવર મિલકતનું વેચાણ નીચેની કોઈપણ રીતે કરી શકશે.

૧. ખરીદીમાં રશ ધરાવતી વ્યક્તિઓ પાસેથી કોટેશન્સ મેળવીને
૨. જાહેર જનતા પાસેથી ટેન્ડર મંગાવીને
૩. જાહેર હરરાજી રાખીને
૪. ખાનગી કરાર કરીને
- v. કબ્જે લીધેલ સીક્યોર્ડ સ્થાવર મિલકતના વેચાણ માટે ૩૦ દિવસની નોટીસ અધિકૃત અધિકારીએ કરજદારને આપવાની રહેશે.

ટેન્ડર્સ મંગાવીને કે જાહેર હરરાજી રાખીને કબ્જે લીધેલ સીક્યોર્ડ સ્થાવર મિલકતનું વેચાણ કરવાનું હોય ત્યારે સીક્યોર્ડ લેણદારે બે પ્રમુખ વર્તમાનપત્રોમાં (તે પૈકી એક સ્થાનિક ભાષાના વર્તમાન પત્રમાં) વેચાણની શરતો સાથેની વેચાણ નોટીસ પ્રસીધ્ધ કરાવવાની રહેશે.

આ ઉપરાંત વેચાણની નોટીસ કબ્જે લીધેલ સ્થાવર મિલકત ઉપર તુર્તજ દેખાઈ આવે તે રીતે પણ ચોટાડવાની રહેશે તેમજ અધિકૃત અધિકારીને જરૂર જણાયે સીક્યોર્ડ લેણદારની વેબસાઈટ ઉપર પણ પ્રસીધ્ધ કરાવી શકશે.

જાહેર હરરાજી કે જાહેર ટેન્ડર સિવાયની બીજી કોઈ પધ્ધતી દ્વારા વેચાણ કરવામાં આવે ત્યારે સીક્યોર્ડ લેણદાર અને ખરીદનાર પાર્ટીઓ વચ્ચે લેખિત સમજૂતી કરીને કરી શકાશે.

□ રૂલ ૯ : વેચાણની તારીખ, વેચાણનું સર્ટીફિકેટ તથા વેચાણ અસ્કયામતોના કબ્જાની સોપણી

૧. વેચાણની જાહેર નોટીસ વર્તમાનપત્રોમાં પ્રસીધ્ધ થયાની તારીખથી અને કરજદારને વેચાણની નોટીસની બજવણી થયાની તારીખથી ૩૦ દિવસ પહેલા કબ્જે લીધેલ સીક્યોર્ડ સ્થાવર મિલકતનું વેચાણ થઈ શકશે નહીં.

૨. ટેન્ડરમાં કે કવોટેશનમાં અથવા જાહેર હરરાજીમાં સૌથી વધુ વેચાણ કિંમતની ઓફર કરનારની તરફેણમાં અધિકૃત અધિકારી સીક્યોર્ડ લેણદારની સંમતિને આધિન વેચાણ કન્ફર્મ કરશે. પરંતુ જો અપસેટ પ્રાઈઝ કરતા ઓછી વેચાણ કિંમતની ઓફર આવેલ હશે તો અધિકૃત અધિકારી વેચાણને કન્ફર્મ કરશે નહીં આવા કિસ્સામાં સીક્યોર્ડ લેણદાર અને કરજદાર સાથે કન્સન્ટ કરી અધિકૃત અધિકારી કન્સન્ટ અનુસારની કિંમતે વેચાણ કરશે.
૩. વેચાણ કન્ફર્મ થાય કે તુર્તજ ખરીદનારે ખરીદ કિંમતના ૨૫% ની રકમ અધિકૃત અધિકારી પાસે ડીપોઝીટ કરાવવાની રહેશે. આવી રકમ ચુકવવામાં ખરીદનાર ચુક કરે તો ફરીથી વેચાણ કરવામાં આવશે.
૪. ખરીદ કિંમતની બાકીની રકમ ખરીદનારે ૧૫ દિવસમાં અગર સમજૂતી અનુસારના સમયમાં અધિકૃત અધિકારીને ચુકવી દેવાની રહેશે.
૫. ખરીદ કિંમતની બાકીની રકમ ખરીદનાર ચુકવવામાં નીષ્ફળ જશે તો તેની ડીપોઝીટ ફોરફીટ થઈ જશે. અને મિલકતનું ફરીથી વેચાણ કરવામાં આવશે.
૬. ખરીદનારે પુરેપુરી ખરીદ કિંમત નક્કી થયેલ ચુકવણાની શરત અનુસાર ચુકવી આપેલ હશે તો અધિકૃત અધિકારી વેચાણનું સર્ટીફિકેટ (નિયત નમુના - ૫) માં ખરીદનારની તરફેણમાં ઈશ્યુ કરશે.
૭. વેચાણ કરવામાં આવેલ સકીયોર્ડ સ્થાવર મિલકત અન્ય કોઈના બોજા યુક્ત હોય તો બોજો છુટો કરાવવા માટે અધિકૃત અધિકારી પાસે ખરીદનાર જરૂરી રકમ ડીપોઝીટ કરાવશે.
૮. ડીપોઝીટ થયેલ રકમમાંથી બોજો છુટો કરાવવા માટે બોજાને હકકદાર વ્યક્તિને અધિકૃત અધિકારી નોટીસ આપી બોજો છુટો કરવાની કાર્યવાહી હાથ ધરશે.
૯. વેચાણ કરેલ સીક્યોર્ડ સ્થાવર મિલકતને સીક્યોર્ડ લેણદારને જાણમાં હોય તેવા તમામ બોજામાં મુક્ત કરાવી ખરીદનારને કબ્જો સોંપશે.
૧૦. સબ-રૂલ(૬) હેઠળ ઈશ્યુ કરવામાં આવેલ વેચાણ સર્ટીફિકેટમાં એ બાબતનો ખાસ ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે કે સીક્યોર્ડ લેણદારની જાણમાં છે તે તમામ બોજામાંથી તે મિલકતને મુક્ત કરીને ખરીદનારને સોંપી છે કે નહીં.

□ રૂલ ૧૦ : મેનેજરની નિમણૂક

૧. સીક્યોર્ડ લેણદાર બેન્કનું બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ કરજદાર સાથે પરામર્શ કરીને હસ્તગત કરેલ સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોનો વહીવટ, સંભાળવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિની મેનેજર તરીકે નિમણૂક કરશે.
૨. સીક્યોર્ડ લેણદાર બેન્કના બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ દ્વારા નિમણૂક થયેથી મેનેજર કરજદારના એજન્ટ તરીકે છે તેમ ગણાશે અને કરજદાર મેનેજરના કાર્યોનો સ્વીકાર કરવા કે દુર કરવા માટે સંપૂર્ણ રીતે જવાબદાર રહેશે. સિવાય કે આવી સ્વીકૃતિઓ કે અસ્વીકૃતિઓ સીક્યોર્ડ લેણદાર કે અધિકૃત અધિકારીના અયોગ્ય બીનજરૂરી દબલગીરીના કારણે હોય.
૩. નિયુક્ત થયેલ મેનેજરને તમામ નાણાકીય વહીવટ કરવાની સત્તા રહેશે.

□ રૂલ ૧૧ : સીક્યોર્ડ દેવાની ઘટતી વસુલાત માટેની કાર્યવાહી.

૧. સીક્યોર્ડ અસ્કયામતોના વેચાણથી ઉપજેલ રકમ વસુલ લેવાના કુલ લેણા કરતા ઓછી હશે તેવા કિસ્સામાં સીક્યોર્ડ લેણદારના અધિકૃત અધિકારી કે અધિકૃત કરેલ એડવોકેટ દ્વારા પ્રીસ્ક્રાઈબ્ડ ફોર્મ (નમુનો- ૬) માં બાકી ની રકમ વસુલ કરવા ડેબ્ટસ રીવકરી ટ્રીબ્યુનલને સાદર કરશે.
૨. ડેબ્ટસ રીવકરી ટ્રીબ્યુનલ (પ્રોસીજર) રૂલ્સ, ૧૯૯૩ ના રૂલ (૭) માં જોગવાઈ કર્યા મુજબની જરૂરી ફી એપ્લીકેશન સાથે ભરવાની રહેશે.

અંતમાં

આ કાયદાથી નાણા ધિરનાર બેન્કો / નાણાકીય સંસ્થાઓને ડીફોલ્ટર કરજદારની તારણમાં લીધેલ સ્થાવર મિલકતનો કોર્ટમાં ગયા વિના ૬૦ દિવસની નોટીસ આપી કબ્જો લેવાની અને વેચાણ દ્વારા વસુલાત મેળવવાની સંપુર્ણ સત્તા મળતી હોવાથી બેન્કો / નાણાકીય સંસ્થાઓ ઓવરડયુ લેણાની અસરકારક વસુલાત કરી શકશે. તેના પરીણામે બેન્કોની ચીતાજનક સપાટીએ પહોચેલ બીન ઉપજાઉ લેણા (એન.પી.એ) ની સમયાને મહદઅંશે ચોકકસપણે હળવી કરી શકશે. જાહેર ક્ષેત્રની બેન્કોએ આ કાયદા હેઠળ ડીફોલ્ટર કરજદારની તારણમાં લીધેલ મિલકતોનો કબ્જો લેવાની શરૂઆત કરી દીધી છે તેમજ થોકબંધ ડીફોલ્ટર કરજદારને ૬૦ દિવસની નોટીસ પાઠવી દીધી છે. સહકારી બેન્કોને હવે. આ કાયદા હેઠળ વસુલાતની સત્તા મળેલ હોય, વિના વીલંબે સહકારી બેન્કોએ તેના એન.પી.એ. લેણાની વસુલાત માટે ડીફોલ્ટર કરજદારોને ૬૦ દિવસની નોટીસ આપવાની શરૂઆત કરી દેવી જોઈએ.

આપણા રાજ્યની શહેરી સહકારી બેન્કો હાલમાં જે 'લીકવીડિટી' ની સમસ્યા ભોગવી રહી છે તેનો ઝડપી ઉકેલ આ કાયદા હેઠળ અસરકારક વસુલાત કરી લાવી શકશે આપણા રાજ્યની સહકારી બેન્કો માટે તો આ કાયદા હેઠળ સહકારી બેન્કોને આવરી લેતુ કેન્દ્રસરકારનું ૨૮ જાન્યુઆરી ૨૦૦૩ નું નોટીફિકેશન સંકટના વાદળો વિખેરવા માટેનુ અસરકાર સાધન પુરાવાર થશે, તેવી અપેક્ષા સહકારી બેન્કીંગ ક્ષેત્ર રાખી રહ્યુ છે.

સીક્યોરીટાઈઝેશન એક્ટ હેઠળ કાર્યવાહી

સીક્યુરીટાઈઝેશન એક્ટ એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફીનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ-૨૦૦૨ હેઠળ બેન્કના એન.પી.એ. થયેલા બાકી લેણાની કાર્યવાહી કરવા અંગેની સદર કાયદાની જોગવાઈઓ.

૧. ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટની કલમ - ૬૯ તથા ૬૯(૧) ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લીધા સિવાય બેન્ક પોતાના એન.પી.એ. ધિકારણની વસુલાત માટે સીક્યોરીટાઈઝેશન એક્ટ ની કલમ ૧૩(૧) મુજબ કોઈપણ અદાલત કે ટ્રીબ્યુનલ ની મંજૂરી કે હસ્તક્ષેપ વિના કરજદારની સ્થાવર જંગમ મિલકતો કે તેના ઉપર કોઈપણ પ્રકારનું કરજદારનું હિત હોય તેનો કબ્જો લઈ બેન્ક તેનું વેચાણ, મોર્ગેજ, લીઝ વિગેરે કરી શકે છે.

૨. સદરહું કાયદાની કલમ ૧૩(૨) મુજબ એન.પી.એ. થયેલા ખાતાના કરજદારને ધિરાણની સમગ્ર રકમ વ્યાજ સાથે ચુકવી આપવા બેન્કે જે તે કરજદારને ૬૦ દિવસની મુદતની નોટીસ આપવી જરૂરી છે. આ નોટીસના જવાબમાં કરજદાર કોઈ વાંધો લે તો મરડીયા કેમીક્લ્સના કેસમાં પુત્રીમ કોર્ટ એ આપેલા ચુકાદા મુજબ તેનો લેખીત જવાબ બેન્કે આપવો ફરજીયાત છે ત્યારબાદ બેન્ક અદાલતનો આશરો લીધા સિવાય તારણમાં આપવામાં આવેલ સ્થાવર / જંગમ મિલ્કતોનો કે તેની સાથેના હિતનો કબ્જો લઈ બેન્ક તેના વેચાણ દ્વારા કરજની રકમની વસુલાત કરી શકે છે.
૩. એન.પી.એ. થયેલ ખાતાના કરજદારને બેન્ક દ્વારા જે ૬૦ દિવસની નોટીસ આપવામાં આવે છે તે નોટીસમાં ધિરાણની પરત ચુકવવાની થતી રકમ તથા તારણમાં મુકાયેલ જે તે મિલ્કતનો કબ્જો લેવાનો હોય તેની વિગતો નોટીસમાં સદરહું કાયદાની કલમ ૧૩(૩) મુજબ દર્શાવવી જરૂરી છે.
૪. સદરહું ૬૦ દિવસની નોટીસની બજવણી થયા બાદ સદરહું કરજદાર રકમ ચુકવવામાં નીષ્ફળ રહેતો સદરહું કાયદાની કલમ ૧૩(૪) મુજબ બેન્ક નોટીસમાં દર્શાવેલ જે તે અસ્કયામતોનો કબ્જો કે વહીવટ સંભાળી શકશે. આ તમામ અસ્કયામત કે તેના કોઈ ખાતાની દેખરેખ રાખવા બેન્ક કોઈ ત્રાહીત વ્યક્તિની નીમણુંક પણ કરી શકે છે આવી મિલ્કત બેન્ક વે.ચાણ, લીઝ કે ભાડે આપી શકે. જો કરજદારે બેન્કને તારણમાં આપેલ મિલ્કત અન્ય કોઈને વેચી હોય અને તેના નાણા મળવાના બાકી હોય તો તે માટે પણ બેન્ક નોટીસ આપી શકશે આથી જખ્તીમાં લીધેલ મિલ્કતો બેન્ક અસેસ્ટ રીકન્સ્ટ્રક્શન કંપનીને પણ વેચી શકે છે.
૫. જો કોઈ થર્ડ પાર્ટીએ. કરજદારને આપવાની થતી રકમ જો બેન્કને ચુકવાયેલ હશે તો તેની કરજદારને ચુકવણી થઈ ગઈ છે તેમ ગણી બેન્ક આવી રકમની પહોંચ રકમ ચુકવનારને આપી શકે. અને આવા કિસ્સામાં જે વ્યક્તિએ બેન્કને જે રકમની ચુકવણી કરી હોય તેટલી રકમ અંગે જે તે પક્ષકાર બેન્કના કરજના દેવામાંથી સદરહું કાયદાની કલમ ૧૩(૫) મુજબ મુક્ત થયેલી ગણાશે.
૬. કરજદાર પાસેથી સ્થાવર / જંગમ મિલ્કતનો કબ્જો લીધા બાદ સદરહું કાયદાની કલમ ૧૩(૬) મુજબ બેન્કને કરજદાર જેવા અને જેટલા જ હકકો તે મિલ્કત પરતવે હશે અને બેન્ક તે મિલ્કત અન્યને હસ્તાંતર કે તબદીલ પણ કરી શકશે. આ પ્રકારની તબદીલી માટે બેન્ક આવી મિલ્કત ખરીદનારને જાતે દસ્તાવેજ કરી આપી શકશે.
૭. સદરહું કાયદાની કલમ ૧૩(૭) મુજબ તારણમાં મુકાયેલ સ્થાવર / જંગમ મિલ્કતનો કબ્જો લેવા માટે બેન્કે કરેલ તમામ ખર્ચ બેન્ક કરજદારના ખાતે ઉધારી વસુલ કરી શકે છે. જો કે આ અંગે કરેલ વકીલ ફી ની ચુકવણી ની રકમ બાબતે રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડીયા ની સુચના મુજબ આવો ખર્ચ બેન્કના નફા નુકશાન ખાતે ઉધારવો પડે છે આવી રકમની વસુલાત માટે કરજદારનું મેમોરેન્ડમ એકાઉન્ટ ઉભુ કરી જે રકમ વસુલાતની રકમમાંથી લઈ શકાશે.
૮. બેન્ક દ્વારા કબ્જામં લેવાયેલ મિલ્કતના વેચાણ પહેલા જો કરજદાર અથવા તો તે મિલ્કતમાં હિત ધરાવતી કોઈ વ્યક્તિ સંપુર્ણ રકમ ખર્ચ સહીત બેન્કમાં ભરપાઈ કરે તો બેન્ક આવી મિલ્કતનું વેચાણ કરી શકશે નહીં અને સદરહું કાયદાની કલમ ૧૩(૮) મુજબ આવી મિલ્કત જે તે કરજદારને બેન્કે પરત સોંપવી પડશે.

૯. સદરહું કાયદાની કલમ ૧૩(૧)૦ મુજબ મિલ્કતના વેચાણ દ્વારા ઉપજતી રકમ વસુલ કરવાની રકમ કરતા ઓછી હોય તો ડેબ્ટ રીકવરી ટ્રીબ્યુનલમાં દાવો કરી હુકમનામું મેળવી તેના આધારે કરજદારની અન્ય મિલ્કતોની જપ્તી અને વેચાણ દ્વારા બાકીની રકમ વસુલ કરી શકાશે.
૧૦. સદરહું કાયદાની કલમ ૧૩(૧૧) મુજબ કરજદારની મિલ્કતના વેચાણની સાથે સાથે બેન્ક તેના જામીનદારની મિલ્કતનો કબ્જો લઈને વેચવા બેન્ક અધિકૃત છે. આમ બેન્કે કરજદારની મિલ્કત પહેલી વેચવી જરૂરી નથી. જો જામીનદારની મિલ્કત પહેલી વેચાતી હોય તો બેન્ક તેનું વેચાણ કરી બાકી રકમની વસુલાત કરી શકે છે.
૧૧. સદરહું કાયદાની કલમ ૧૩(૧૨) મુજબ સીક્યોરીટાઈઝેશન કાયદા હેઠળ બેન્કને મળેલ કાયદાનું તેના એક અથવા વધારે અધિકૃત અધિકારીઓ દ્વારા ઉપયોગ કરી શકાશે.
૧૨. સદરહું કાયદાની કલમ ૧૩(૧૩) માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે કે, કરજદારને નોટીસ મળ્યા બાદ તે બેન્કની પુર્વ મંજૂરી વગર જે તે મિલ્કતનું લીઝ કે વેચાણ કરી શકશે નહીં જો આવું વેચાણ કે લીઝ કરવામાં આવેલ હોય તો તે કાયદેસર રીતે રદ બાતલ ગણાશે.
૧૩. મિલ્કતનો કબ્જો લેતી વખતે કરજદાર દ્વારા અવરોધ કરવામાં આવે તો બેન્ક સદરહું કાયદાની કલમ ૧૪(૧) મુજબ મેટ્રોપોલીટન મેજીસ્ટ્રેટ અથવા ડિસ્ટ્રીક્ટ મેજીસ્ટ્રે.ટને આ અંગે અરજી કરી તેમના દ્વારા કબ્જો મેળવી શકશે. સંવેદનશીલ વિસ્તારમાં મિલ્કતનો કબ્જો લેવો કઠીન હોઈ આ કાયદાની જોગવાઈ મુજબ ચીફ મેટ્રોપોલીટન મેજીસ્ટ્રેટને અરજી કરવા તેમજ મિલ્કતનો કબ્જો લઈ બેન્કને સુપ્રત કરવાની જવાબદારી તેઓને સોંપવામાં આવેલી છે.
૧૪. સદરહું કાયદાની કલમ ૧૫(૧) મુજબ બેન્કે મિલ્કતનો કબ્જો લીધાની નોટીસ દહું કાયદાના નિયમ ૮(૧) અન્વયે સ્થાનિક ભાષાના તેમજ અંગ્રેજી ભાષાના એમ બે પ્રમુખ વર્તમાનપત્રોમાં નોટીસ આપવાની રહેશે.
૧૫. સદરહું કાયદાની કલમ ૧૫(૨) મુજબ બેન્ક કરજદાર કંપનીના કે બેન્કના બોર્ડમાં પોતાના ડિરેક્ટરોની નીમણુંક કરી શકશે થવા સમગ્ર બોર્ડ બદલી શકશે અને આવા સંજોગોમાં તાત્કાલીક ડિરેક્ટરોની જગ્યા ખાલી થયેલી ગણાશે. અને આવા કિસ્સામાં જો જુની કંપની કે બેન્કના ડિરેક્ટરોને હોદ્દો છોડવા બદલ કોઈ વળતર મળી શકશે નહીં.
૧૬. સદરહું કાયદાની કલમ ૧૭(૧) માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે કે જો કોઈ કરજદારને બેન્ક દ્વારા લેવામાં આવનાર પગલા સામે કોઈ વાંધો હોય તો કરજદાર ૪૫ દિવસની મુદતમાં ડેબ્ટ રીકવરી ટ્રીબ્યુનલમાં અપીલ કરી શકે છે જો કે આવી અપીલ કરતી વખતે નોટીસમાં જણાવેલ રકમના ૭૫% રકમ ડીપોઝીટ કરવાની જોગવાઈ હતી તે જોગવાઈ સપ્લીમ કોર્ટ મરડીયા કેમીકલ્સના કેસમાં રદ કરેલ છે. સુધારા અનુસાર ડીપોઝીટ જમા કરાવવાની રહેશે.
૧૭. સદરહું કાયદાની કલમ ૧૮ મુજબ ટ્રીબ્યુનલના નીર્ણય સામે નારાજ કરજદાર ડેબ્ટ રીકવરી ટ્રીબ્યુનલમાં ૩૦ દિવસમાં અપીલ કરી શકે છે આ અપીલનો ચુકાદો તેની તરફેણમાં આવે તો બેન્કે કબ્જામાં લીધેલ

મિલકતો ટ્રીબ્યુનલ ના હુકમ અનુસાર વતળર સાથે કરજદારને પરત સોપી દેવાની રહેશે. અપીલનો ચુકાદો આવે તે દરમ્યાન બેન્કે જો મિલકતનું વેચાણ કરી દીધેલ હોય તો અદાલતના હુકમ મુજબ બેન્કે વેચાણ કિંમત તેમજ વળતરની રકમ ચુકવવાની રહેશે તેવી જોગવાઈ સદરહું કાયદાની કલમ ૧૮ માં કરવામાં આવેલ છે.

૧૮. સદરહું કાયદાની કલમ ૩૧ મુજબ સીક્યોરીટાઈઝેશન કાયદાની જોગવાઈઓ નીચે દર્શાવેલ મિલકતોના કિસ્સામાં લાગુ પડશે નહીં.

- a. ભારતીય કરાર ધારા અન્વયે અથવા તો માલ વેચાણના કાયદા અનુસાર કે અન્ય કોઈ કાયદા હેઠળ જો કરજદારની કોઈ મિલકત લીયન હેઠળ હોય તેવા કોઈપણ પ્રકારના માલ, સીક્યોરટી કે નાણાને આ કાયદાની જોગવાઈ લાગુ પડતી નથી ઉપરાંત કરારના કાયદા મુજબ પ્લેજ કરાયેલ જંગમ મિલકતને પણ આ કાયદાની જોગવાઈ લાગુ પડતી નથી.
- b. એરક્રાફ્ટ એક્ટ અને મર્ચન્ટ શીપીંગ એક્ટમાં જેની વેપાર વ્યાખ્યા આપવામાં આવેલ છે તેવા એરક્રાફ્ટ અથવા વેસલને આ કાયદાની જોગવાઈ લાગુ પડતી નથી.
- c. આ કાયદાની જોગવાઈઓ શરતી, વેચાણ, ભાડા ખરીદ, લીઝ અથવા એવા અન્ય કોઈ કરાર હેઠળની મિલકત કે જેમાં સીક્યોરટી ઈન્ટરેસ્ટ ઉત્પન્ન થતુ ન હોય તેને લાગુ પડતુ નથી.
- d. આ ઉપરાંત માલ વેચાણના કાયદા અન્વયેના અણચુકવેલ વેચનારના કોઈ હકકને કાયદાની જોગવાઈ લાગુ પડતી નથી.
- e. દિવાની કાર્યવાહી અંગે કાયદાની કલમ ૬૦(૧) માં દર્શાવેલ એટેમેન્ટ કે વેચાણને પાત્ર ન હોય તેવી મિલકતોને આ કાયદો લાગુ પડતો નથી.
- f. રૂા. ૧ લાખ કરતા વધારે ન હોય તેવા કોઈ ધીરાણ કે ખેતી વિષયક જમીન ઉપર ઉત્પન્ન કરવામાં આવેલ સીક્યોરટી ઈન્ટરેસ્ટને આ કાયદાની જોગવાઈઓ લાગુ પડતી નથી.
- g. આ કાયદાની જોગવાઈ ધીરાણની મુળ રકમ તથા તેના ઉપર થતા વ્યાજની રકમના ૨૦% થી ઓછી રકમ બાકી હોય તેવા કિસ્સામાં તેમજ રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડીયા દ્વારા નીર્ધારિત કરવામાં આવેલા ધોરણો અનુસાર એન.પી.એ.ના થયા હોય તેવા ધીરાણોને લાગુ પડતી નથી.

૧૯. બેન્ક દ્વારા આ કાયદા અન્વયે તેનો અમલ કરવા બેન્કના અધિકારીઓ શુભ આશયથી જે પગલાઓ કે કાર્યવાહી કરી હોય તેની સામે બેન્કના કોઈપણ અધિકારીની સામે કોઈ ફોજદારી કાર્યવાહી થઈ શકશે નહીં તેમજ કોઈપણ સીવીલ કોર્ટની દખલગીરી વિના આ કાયદા અન્વયે બેન્ક દ્વારા વસુલાતની કાર્યવાહી કરવાની વિશાળ સત્તાઓ બેન્કને આપવામાં આવેલી છે.

SRFAESI Act-2002ની વિસ્તૃત સમજૂતી નીચે મુજબ :-

પ્રસ્તાવના : **Securitisation and Reconstruction of Financial Assets and Enforcement of Security Interest Act .2002 :**

સલામતી એક નવી જ વ્યાખ્યા છે. જેમાં કોઈપણ કંપનીની મિલકતને રોકડ રકમના સ્વરૂપમાં તબદીલ કરી શકાય છે અને મુડી બજાર ના વિશાળ રોકાણદારોની વચ્ચે વહેંચી શકાય છે. આ મિલકતો ધિરાણ આપતી સંસ્થાઓ દ્વારા સરવૈયામાંથી બહાર કાઢવામાં આવે છે અને રોકાણદારો દ્વારા પરાક્રમય લેખોથી રોકડના આધારે રોકવામાં આવે છે. સલામતી કાર્યવાહી દ્વારા બદલાવે છે. અને પોતાનું રોકડનાશુ સુધારે છે. જ્યાં ધિરાણ આપતી સંસ્થાઓ તેમજ બેંક તેની લેણી રકમને સલામત કરે છે પરંતુ તેને પાછું મેળવવા માટે તેની કાયદાકીય કાર્યવાહી ખુબજ જ નબળી પડે છે.

ભારતીય બેંક ધિરાણ આપનાર પાસેથી આપેલ ધિરાણ રકમ વસુલ કરવ માટે ખુબ જ મુશ્કેલી ઓનો સામનો કરે છે અને તેની ધિરાણની રકમ નોન પરફોર્મીંગ એસેસ્ટ (NPA) માં તબદીલ થાય છે. રીકવરી ઓફ ડેપ્ટ ડ્યુટ બેંક એન્ડ ફાયનસયલ ઈન્ટીટ્યુસન એક્ટ ૧૯૯૩ નો કાયદો અંગેનું સ્થાનમાં સુધારો આવેલો નથી.

The Securitisation and Reconstruction of Financial Assets and Enforcement of Security Interest Ordinance, 2002 નું પ્રગટીકરણ સલામતી અને પુન:નિર્માણ નાણાકીય મિલકતો અને જામીનગીરી વ્યાજના અમલના અનુસંધાન અંગે કરવા માં આવેલ છે. આ પરિપત્રક નો અમલ ૨૧-૬-૨૦૦૨ ના રોજથી કરવામાં આવેલ છે અને તે Securitisation and Reconstruction of Financial Assets and Enforcement of Security Interest Act 2002 ની બદલે અમલમાં આવશે.

૪.૧ **Securitisation : (સલામતી)**^(૨૪૩)

સલામતી એટલે કે કોઈપણ સલામતી અથવા પુન:નિર્માણ કરતી કંપની મુળ વ્યક્તિ પાસેથી નાણાકીય સંપત્તિનું સંપાદન કરે જે ભંડોળ લાયક સંસ્થાકીય ખરીદનારો પાસેથી ઉભુ કરવામાં આવેલ હોય. સલામતી અંગે નીચે મુજબની વ્યાખ્યાઓ અગત્યની છે.

- સીક્યુરીટાઈઝેશન કંપની સલામતીના હેતુથી કંપનીઝ એકસ ૧૯૫૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ સ્થાપિત કરે નોંધવામાં આવેલ છે.
- રીકન્ટ્રક્સન કંપની એટલે કે એવી કંપની જે કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ હેઠળ સ્થાપિત થયેલ હોય અને નોંધાયેલ હોય જેનું હેતુ મિલકતા પુન:નિર્માણ માટે નો હોય છે.
- ઓરીજનલ એટલે નાણાકીય સંપત્તિનો માલિક જેનું સંપાદન તેમજ સંપત્તિ પુન:નિર્માણ માટે થયેલ હોય.
- ધિરાણ મેળવનાર એટલે કે એવો વ્યક્તિ કે જેને બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાઓમાંથી કોઈપણ જામીનગીરી અથવા ગીરો મિલકત બેંક સમક્ષ રજુ કરતા ધિરાણ મેળવેલ હોય અને તેમજ જે

(૨૪૩) સીક્યુરીટાઈઝેશન એક્ટ એન્ડ રીકન્ટ્રક્શન ઓફ ફાઈનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ (SRFAESI Act-2002) ની કલમ ૨ મુજબ

વ્યક્તિ સેક્યુરીટાઈઝેશન કંપની અથવા રીકન્સ્ટ્રક્શન કંપની પાસેથી કોઈપણ નાણાકીય સહાય મેળવે, સંપાદનની શરતે તો તે ધિરાણ મેળવનાર તરીકે ઓળખાય છે.

- e. નાણાકીય સંપત્તિ એટલે કે કરજ અથવા લેણી રકમ જેમા નીચે મુજબ નો સમાવેશ થાય છે.
- કોઈપણ કરજ અથવા લેણી રકમ જે સલામત અથવા અસલામત હોય તેની સામે વળતર
 - કોઈપણ કરજ અથવા લેણી રકમ જે સ્થાવર મિલકત ગીરો દ્વારા સલામત હોય.
 - કોઈપણ જંગમ મિલકત સામે કોઈપણ પ્રકારનો ગીરો. (જેમાં મોરગેજ, ચાર્જ, હાઈપોથિકેશન તેમજ પ્લેજનો સમાવેશ થાય છે.)
 - બાકી રહેતા કરજ અથવા લેણી રકમની જામીનગીરી પર હક અથવા તેમા હિત.
 - કોઈપણ સ્થાવર અથવા જંગમ મિલકતમાં અથવા કોઈપણ કરજ અથવા લેણી રકમમાં શરતી કે બિનશરતી હોય તેમાંથી મળતા ફાયદાઓ.
 - કોઈપણ પ્રકારની નાણાકીય સહાય.
- f. હાઈપોથિકેશન એટલે કે કોઈપણ પ્રકારની જંગમ મિલકત પર કરવામાં આવેલ ગીરો જે ધિરાણ મેળવનાર દ્વારા જંગમ મિલકતની સોંપણી લેણદારને કર્યા વગર કરવામાં આવે છે.
- g. સિક્યોરિટીઝ એન્ડ એક્યુએન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ ૧૯૯૨ હેઠળ નોંધવામાં આવેલ મ્યુચલ ફંડ અથવા ગ્રેજ્યુઈટી ફંડ અથવા પેન્સન ફંડ અથવા ફોરેન ઈન્સીટ્યુશનલ ઈન્વેસ્ટર વતી નાણાકીય સંસ્થાઓ, વિમા કંપનીઓ, બેંક, સ્ટેટ ફાયનાન્સ કોર્પોરેશન ઈન્ડસ્ટ્રીયલ કેવલોમેન્ટ કોર્પોરેશન ટ્રસ્ટી અથવા રીએસ્ટેટ મેનેજમેન્ટ કંપની દ્વારા રોકાણ કરવામાં આવતું છે તે રોકાણદારોને ક્વોલિટીફાય ઈસ્ટીટ્યુશનલ બાયર (લાયકાત ધરાવતા સંસ્થાકીય ખરીદનાર) તરીકે ઓળખાય છે.
- h. મિલકત પુનઃનિર્માણ એટલે કે કોઈપણ સીક્યુરીટાઈઝેશન અથવા રીકન્સ્ટ્રક્શન કંપની દ્વારા આવતું સંપાદન જે નાણાકીય સહાયના અનુસંધાનમાં હોય.
- i. પોનસર એટલે કે કોઈપણ એવો વ્યક્તિ જે સેક્યુરીટાઈઝેશન કંપની અથવા રીકન્સ્ટ્રક્શન કંપનીના ૧૦% થી ઓછા ચુકવાયેલ સામાન્ય શેર ધરાવતો હોય.

૪.૨ **Registration of Securitisation companies or reconstruction companies :^(૨૪૪)**

કોઈપણ સેક્યુરીટાઈઝેશન કંપની અથવા રીકન્સ્ટ્રક્શન કંપની સલામતી અને સંપત્તિ પુન : નિર્માણ માટેનો વ્યવસાય નીચે મુજબની કાર્ય વગર ચલાવી શકશે નહિ.

- a. નોંધણી અંગેનું પ્રમાણ પત્ર મેળવવું.
- b. રિઝર્વ બેંકના પરિપત્રક આ કંપનીનું પોતાના ભંડોળ ૨ કરોડથી ઓછું ન હોવું જોઈએ અથવા તેની કુલ નાણાકીય મિલકત ની ૧૫% થી વધુ ન હોવું જોઈએ રિઝર્વ બેંક પરિપત્રક કંપનીના વર્ગીકરણ

મુજબ તે રકમ દર્શાવે છે. વધુ માં જે કંપની આ કાયદાના અમલ પહેલા અસ્તિત્વમાં આવી ગયેલ હોય તે આ કાયદાનો અમલ થયેલ તેને નોંધણી અંગેનું પ્રમાણપત્ર છ માસના સમય દરમિયાનમાં મેળવવું જોઈએ અને તે માટે તને રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા પાસેથી અરજી દ્વારા પરવાનાગી માંગવી જોઈએ. જો આ અરજી રદ કરવામાં આવે તો કંપનીની નોંધણી થઈ શકે નહિ.

૪.૩ Requirement for registration of securitisation or reconstruction company: (સેક્યુરીટાઈઝેશન અને રીકન્સ્ટ્રક્શન કંપનીની નોંધણી માટેની જરૂરીયાતો)^(૨૪૫)

તમામ સેક્યુરીટાઈઝેશન અને રીકન્સ્ટ્રક્શન કંપની રીઝર્વ બેંક સામે નોંધણી માટે ઠરાવેલ સ્વરૂપમાં અરજી કરે છે.

રિઝર્વ બેંક નોંધણી અંગેની અરજી ધ્યાન પર લઈ કંપનીને સંપત્તિની સલામતિ અને પુનઃ નિર્માણનો વ્યવસાય કરવા માટે નોંધણી કરી આપે છે. તે કરતા પહેલા આ કંપનીના તમામ રેકોર્ડ તેમજ ચોપડાઓનું નિરીક્ષણ કરે છે અને નીચે મુજબ ની શરતો સંતોષકારક પૂરી થાય તેની ખાત્રી કરે છે.

- a. Company has not incurred losses : (કંપનીએ નુકસાન કરેલ નથી)
કંપનીએ છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં કોઈપણ પ્રકારની નુકસાની કરેલ ન હોવી જોઈએ.
- b. Adequate arrangements for realisation of Financial assets :
(નાણાકીય સંપત્તિની વસુલાત અંગે ગોઠવણી હોવી જોઈએ.)
કંપનીએ પોતાની નાણાકીય સંપત્તિની વસુલાત અંગે ગોઠવણી કરવી જોઈએ જેથી તે સમય સમયે રોકાણદારોને તેની પાકતી તારીખે રકમ પાછી ચુકવી શકે.
- c. Professional Directors : (વ્યવસાયીક ડાયરેક્ટરો)
કંપનીના ડાયરેક્ટરો પાસે નાણાકીય સલામતી તેમજ પુનઃનિર્માણ અંગે સંપૂર્ણ અનુભવ હોવો જોઈએ.
- d. At least half independent directors : (અર્ધા સ્વતંત્ર ડાયરેક્ટરો)
કંપનીના કુલ બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટર્સની સંખ્યામાંથી અડધી સંખ્યાના ડાયરેક્ટરો કોઈપણ યોજક સાથે તેના સહાયક તરીકે જોડાયેલા ન હોવા જોઈએ તે સ્વતંત્ર હોવો જોઈએ.
- e. Directors not convicted of offence involving moral turpitude :
કંપનીના ડાયરેક્ટરોએ કોઈપણ પ્રકારનો નૈતિક અર્ધપતન થાય તેવો ગુનો ન કરેલ હોવો જોઈએ.
- f. Sponsor Company Does not hold any controlling interest :
સ્પોન્સર કંપનીના કોઈપણ પ્રકારના કાર્ય નું હિત રાખવું નહિ.
- g. Compliance of Prudential norms :
કંપનીએ રિઝર્વ બેંક દ્વારા આપવામાં આવેલ નિયમો સ્પષ્ટપણે ફરજિયાત પાલન કરવું પડે છે.

૪.૪ Grant of Certificate of Registration to Securitisation company or reconstruction company : (નોંધણી અંગેનું સર્ટિફિકેટ આપવું)^(૨૪૬)

રિઝર્વ બેંક શરતો અંગે તમામ ખાત્રી કર્યા બાદ કંપનીને નોંધણી અંગેનું પ્રમાણપત્ર આપે છે. અને મિલકતની સલામતી તેમજ પુનઃનિર્માણનો વ્યવસાય કરવા માટે પરવાનગી આપે છે.

૪.૫ Rejection of Application of Registration : (નોંધણી અંગેની અરજી રદ)^(૨૪૭)

જો રિઝર્વ બેંકને કંપનીની તમામ શરતો અને સંજોગો અયોગ્ય લાગે તો તે નોંધણી માટેની અરજી રદ કરે છે. તેમ છતાંય અરજી રદ કરતા પહેલા અરજદારને સુનવણી માટે એક તક આપે છે.

૪.૬ Prior approval of Reserve Bank for Substantial Change in Management or location of Registered office of the company : (કંપનીની નોંધાયેલ કચેરીનું સ્થળ તેમજ સંચાલનમાં ફેરફાર કરવા માટે રિઝર્વ બેંકની પરવાનગી)^(૨૪૮)

દરેક સેક્યુરીટાઈઝેશન કંપની અથવા રીકન્સ્ટ્રક્શન કંપની રિઝર્વ બેંકની પરવાનગી મેળવ્યા બાદ જ તેની રજીસ્ટર કચેરી નું સ્થળ તેનું નામ અથવા મુખ્ય સંચાલન પધ્ધતિમાં ફેરફાર કરી શકે છે.

મુખ્ય સંચાલન પધ્ધતિમાં શેરની તબદીલ તેમજ વ્યવસાયની તબદીલ તેમજ કંપની બીજી કંપની સાથે જોડાય તે અંગે કાર્યવાહી કરી શકે છે. તેમ છતાં તે બદલાવની પરવાનગી આપવાની સત્તા રિઝર્વ બેંકના હાથમાં છે. જો રિઝર્વ બેંકને યોગ્ય ન લાગે તો પરવાનગી આપશે નહિ.

૪.૭ Cancellation of Certificate of registration : (નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર રદ થવા અંગે)^(૨૪૯)

રિઝર્વ બેંક કોઈપણ કંપનીનું નોંધણી અંગેનું પ્રમાણપત્ર રદ કરી શકે છે. જો કંપની,

- કંપની મિલકત સલામતી તેમજ પુનઃનિર્માણ અંગેનો વ્યવસાય બંધ કરી દે.
- કંપની લાયકાત ધરાવતા સંસ્થાકીય ખરીદનાર પાસેથી રોકાણનું ધિરાણ કરે નહિ કે સ્વીકારે નહિ.
- પ્રમાણપત્ર મેળવતી વખતે કરવામાં આવેલ શરતોનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળ જાય.
- કંપની નીચે મુજબની શરતોનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળ જાય ત્યારે :
 - આ કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ રિઝર્વ બેંકના આદેશોનું પાલન ન કરે.
 - આ કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ રિઝર્વ બેંકના નિયમો મુજબ ખાતા ન બનાવે.
 - રિઝર્વ બેંક દ્વારા માંગવામાં આવેલ દસ્તાવેજો અને ચોપડાઓ ચકાસણી માટે રજુ ન કરી શકે.
 - મુખ્ય સંચાલન પધ્ધતિમાં તેમજ સ્થળ અથવા નામના ફેરબદલી માટે રિઝર્વ બેંકની અગાઉથી પરવાનગી લેવી જોઈએ.

(૨૪૬) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૩(૪) મુજબ
(૨૪૮) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૩(૬) મુજબ

(૨૪૭) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૩(૫) મુજબ
(૨૪૯) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૪(૧) મુજબ

તેમ છતાય કંપનીની નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર પેટા કલમ ૮ ની જોગવાઈઓનો અમલ ન થવાના કારણે રદ કરતા પહેલા રિઝર્વ બેંક કલમ ૩, ૪ની જોગવાઈઓ હેઠળ રોકાણદારો ના હિતમાં કંપનીને આ જોગવાઈઓ પૂરી કરવા માટે એક તક આપે છે.

૪.૮ Appeal against Rejection of Application for Registration or cancellation of Registration certificate : (નોંધણી અંગેનું પ્રમાણપત્ર અથવા નોંધણી અંગેની અરજી રદ કરવા સામે અપીલ)^(૨૫૦)

જો કોઈપણ કંપનીનું નોંધણી અંગેનું પ્રમાણપત્ર અથવા નોંધણી માટેની અરજી રિઝર્વ બેંક દ્વારા રદ કરવામાં આવે તો તે રદના હુકમ સામે હુકમની તારીખથી દિવસ ૩૦ માં કેન્દ્ર સરકાર સામે અપીલ કરવી પડે છે. તેમ છતાય અપીલ રદ કરતા પહેલા તે કંપનીને સુનવણી માટે યોગ્ય તક આપવી જોઈએ.

૪.૯ Securitisation or Reconstruction Will deemed to be such company, until it repays the entire investments held by it : (રોકાણની રકમ ભરપાઈ ન થાય ત્યાં સુધી કંપની અસ્તિત્વમાં રહેશે.)^(૨૫૧)

જે કંપનીનું નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર રદ થયેલ હોય અથવા નોંધણીની અરજી રદ થયેલ હોય અને તે સંસ્થાકીય ખરીદનારા ઓની મૂડી ધરાવતા હોય, તો જ્યાં સુધી કંપની રોકાણદારો ની તમામ રકમ વ્યાજ સહિત રિઝર્વ બેંક કહે તે સમય દરમિયાનમાં ભરપાઈ ન કરે ત્યાં સુધી તે રદ માટેનો હુકમ અમલમાં આવશે નહિ અને કંપની રાખેલા મુજબ ચાલું રહેશે

૪.૧૦ Acquisition of rights or interest in Financial Assets : (નાણાકીય સંપત્તિમાં હક તેમજ હિતનું સંપાદન)^(૨૫૨)

કોઈપણ કરાર અથવા કાયદાના નિયમો કંપની કોઈપણ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાની નાણાકીય સંપત્તિનું સંપાદન નીચે મુજબની પદ્ધતિઓ દ્વારા કરે છે.

- કંપની તેમજ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા વચ્ચે થયેલ કરાર તેમજ શરતો મુજબ કંપની ડિબેનચર અથવા બોન્ડ અથવા કોઈપણ પ્રકારની અન્ય જામીનગીરી બહાર પાડે છે.
- કોઈપણ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા સાથે કરાર કરી તમામ નાણાકીય સંપત્તિ કોઈપણ બીજી કંપનીને શરતો મુજબ તબદીલ કરવી.

૪.૧૧ Registration of agreement for Securitisation With central Registry : (કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરી સાથે સલામતી માટે કરારની નોંધણી કરવી)

સલામતી માટેના કરાર ની નોંધણી કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરી સમક્ષ કલમ ૨૦ હેઠળ કરાવવી જોઈએ. આ નોંધણી પરિશિષ્ટમાં જણાવેલ ફી ની રકમ સાથે નિશ્ચિત સ્વરૂપમાં કરાર થયાની તારીખથી ૩૦ દિવસમાં થવી જોઈએ. કરારની નોંધણી કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરી સમક્ષ રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ ૧૯૦૮ કંપની એક્ટ ૧૯૫૬, મરચન્ટ સિપિંગ એક્ટ ૧૯૫૮, પેટન્ટસ એક્ટ ૧૯૬૯, મોટર વિહીકલ એક્ટ ૧૯૮૮,

(૨૫૦) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૪(૨) મુજબ
(૨૫૨) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૫(૧) મુજબ

(૨૫૧) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૪(૩) મુજબ

ડિઝાઈન એક્ટ ૨૦૦૦ ના અનુસંધાનમાં છે. જેથી આ તમામ કાયદાઓ નોંધણીના કાયદાઓને અસર કરશે નહિ. જેથી સ્થાવર મિલકત પર કોઈપણ પ્રકારનો કરજો લેવામાં આવે તો તેની નોંધણી રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ ૧૯૦૮ હેઠળ અસ્યોરન્સના રજીસ્ટ્રાર સમક્ષ કરાવવી પડે છે. એવી જ રીતે જો જંગમ મિલકત પર કરજો કરવામાં આવે તો તેની નોંધણી કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬, મરચન્ટ એક્ટ ૧૯૫૮ પેટન્ટસ એક્ટ ૧૯૭૯, મોટર વ્હીકલ એક્ટ ૧૯૮૮, ડિઝાઈન એક્ટ ૨૦૦૦ હેઠળ નોંધવામાં આવશે. જો બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા નાણાકીય સંપત્તિ જે કંપની દ્વારા સંપાદન થયેલ હોય તે અંગે આપનાર હોય આ સંપાદન મેળવ્યા બાદ કંપની આપનાર થાશે અને બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાના તમામ હક આ નાણાકીય સંપત્તિ ના અનુસંધાનમાં કંપનીના હિતમાં રહેશે.

૪.૧૨ Enforcement of Security by securitisation or reconstruction company:(કંપની દ્વારા જામીનગીરીનો અમલ)^(૨૫૩)

આ કાયદા હેઠળ તમામ કરાર દસ્તાવેજો, બોન્ડ્ઝ, કરારો કુલ મુખ્યત્યારનામુ, લિગલ કોર્પોરેશનનુ અનુદાન, પરવાનગીઓ, મંજૂરીઓ, સહમતિઓ, નો ઓબ્જકશન તેમજ અન્ય કોઈપણ પ્રકારના દસ્તાવેજો જે નાણાકીય સંપત્તિ તરીકે ઓળખાય અને જેની અસર સંપાદન પહેલા થઈ શકે. જેમાં બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા પક્ષકાર હોય અથવા બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાની તરફેણમાં હોય. પરંતુ સંપાદન થયા બાદ તે કંપનીની તરફેણમાં હોય અને ત્યારબાદ કંપની તે અંગેની તમામ કાર્યવાહી કરી શકે અને તેને જામીનગીરી તરીકે અમલમાં લઈ આવી શકે.

૪.૧૩ Continuation of suits or Proceedings by or against the bank or financial institution: (બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા અથવા સામે ચાલતા દાવાઓ તેમજ કાર્યવાહી)^(૨૫૪)

સંપાદનની તારીખે જો બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવેલ દાવાઓ અથવા તેની સામે કરવામાં આવેલ દાવાઓ ની અપીલ કાર્યવાહી નાણાકીય સંપત્તિના અનુસંધાન માં ચાલતી હોય તો Sick industrial Companies (special Provisions) Act 1955 ની જોગવાઈઓ મુજબ સંપત્તિનુ સંપાદન થયા બાદ આ દાવાઓ અપીલો કાર્યવાહી બંધ થશે નહિ. તેમજ તેને કોઈપણ પ્રકારની અસર થશે નહિ. તે રાખેતા મુજબ ચાલુ રહેશે.

૪.૧૪ Notice to obligor and discharge of Obligation of such obligor : (કરજદારને આપવામાં આવેલ નોટીસ અને તેને જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરવો)^(૨૫૫)

બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા જો તેને યોગ્ય લાગે તો નાણાકીય સંપત્તિના અનુસંધાનમાં કંપની દ્વારા કરજદારને નોટીસ અપાવી શકે છે. તેમજ કોઈપણ અધિકૃત વ્યક્તિ નોંધણી અધિકારી જેની હકુમતમાં ગીરો મૂકેલ નાણાકીય સંપત્તિની નોંધણી થયેલ હોય તેને નોટીસ આપી શકાય છે.

બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા સંપાદન અંગેની નોટીસ કરજદારને આપ્યા બાદ કરજદારે રકમની ચુકવણી જે તે કંપનીને કરવાની હોય છે. આ રકમ નોટીસમાં જણાવ્યા મુજબ ભરપાઈ કરવી પડે છે જે

(૨૫૩) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૫(૩) મુજબ
(૨૫૫) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૬ મુજબ

(૨૫૪) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૫(૪) મુજબ

ભરપાઈ કર્યેથી કરજદાર નાણાકીય સંપતિના અનુસંધાનમાં જવાબદારી માંથી મુક્ત થશે. જ્યાં સંપાદન અંગે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાને નોટીસ આપે તો કરજદાર દ્વારા મળતી તમામ મિલકત તેમજ રકમ બેંક પોતાના પાસે કંપની વતી રાખશે અને જ્યારે કંપની તેની માંગણી કરે ત્યારે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા તે રકમ અથવા મિલકત કંપનીને સોંપી આપે છે. બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા એક એજન્ટ તરીકે કંપની માટે કાર્ય કરે છે.

૪.૧૫ Issue of Security by raising of receipts of funds by securitisation or reconstruction company : (કંપની દ્વારા ભંડોળની પહોંચ દ્વારા જામીનગીરી પ્રસિધ્ધ કરવા અંગે)^(૨૫૬)

કોઈપણ કંપની નાણાકીય સંપતિનું સંપાદન કર્યા બાદ લાયક સંસ્થાકીય ખરીદનાર સમક્ષ જામીનગીરી પહોંચ, લવાજમના અનુસંધાનમાં રજૂ કરે છે. તે કાર્યવાહી અંગેની જોગવાઈઓ Security Contracts Act 1956, Securities and exchange Baroda of India Act-1992 હેઠળ આપવામાં આવેલ છે.

૪.૧૬ Raising of funds by securitisation company or reconstruction company : (કંપની દ્વારા ભંડોળ ઉભો કરવો)^(૨૫૭)

કોઈપણ કંપની લાયક સંસ્થાકીય ખરીદનારાઓ સમક્ષ નાણાકીય સંપતિ અંગે જુદી-જુદી યોજનાઓ રજૂ કરી ભંડોળ ઉભો કરે છે. અને તમામ યોજનાઓ માટે જુદા જુદા ખાતાઓ રાખે છે. તેમજ સંપાદન કરેલ નાણાકીય સંપતિ જેનું રોકાણ લાયક સંસ્થાકીય ખરીદનારાઓએ કરેલ હોય અને રોકાણ સામે કંપની રિટર્ન ખાત્રી પૂર્વક આપતી હોય તે માટે પણ અલગ-અલગ ખાતાઓ રાખવા પડે છે.

૪.૧૭ Meeting of qualified institutional buyers in case of non-realisation of Financial assets : (બિન વસુલાત નાણાકીય સંપતિના સંજોગોમાં લાયક સંસ્થાકીય ખરીદનારોની સભા)^(૨૫૮)

બિન વસુલાત નાણાકીય સંપતિના સંજોગોમાં જે લાયક સંસ્થાકીય ખરીદનારઓ કુલ મૂલ્યાંકન ના ૭૫% થી ઓછી જામીનગીરી પહોંચ જે કંપનીએ પ્રસિધ્ધ કરેલ હોય ન ધરાવતા હોય તે તમામ કંપનીના ખરીદનારાઓ એક સભાનું આયોજન કરશે. જે કંપની ને બંધન કરતા રહેશે આ તમામ લાયક સંસ્થાકીય ખરીદનારઓની સભા બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટર્સની જેમ જ કાર્યવાહી કરશે.

૪.૧૮ Exemption From registration of security receipt : (જામીનગીરી પહોંચને નોંધણીમાંથી મળતો બાદ)^(૨૫૯)

- કંપની દ્વારા પ્રસિધ્ધ કરવામાં આવેલ જામીનગીરી પહોંચ જો કોઈપણ પ્રકારની સ્થાવર મિલકત અંગે હિત ઉભું કરવા, જાહેર કરવા, મર્યાદિત કરવા, અથવા રદ કરવા માટે ન થતો હોય તેમજ ધારકના હિતને વિભાજિત ન કરતો હોય અથવા
- તખદીલી અંગેની કોઈપણ પહોંચની નોંધણી રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ ૧૯૦૮ હેઠળ કરાવવી જરૂર નથી.

(૨૫૬) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૭(૧) મુજબ

(૨૫૮) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૭(૩), (૪) મુજબ

(૨૫૭) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૭(૨) મુજબ

(૨૫૯) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૮ મુજબ

૪.૧૯ Measures for asset reconstruction : (સંપતિ પુનઃ નિર્માણ અંગેના પગલાઓ)^(૨૬૦)

- કંપની સંપતિ પુનઃ નિર્માણ અંગે રિઝર્વ બેંક માર્ગદર્શન મુજબ નીચે મુજબના પગલાઓ લઈ શકે છે.
- ધિરાણ મેળવનારનું યોગ્ય વ્યવસાય લક્ષી સંચાલન જો વ્યવસાયમાં ફેરબદલ થયેલ હોય તો તેનું પણ યોગ્ય સંચાલન,
 - ધિરાણ મેળવનારના વ્યવસાય અથવા વ્યવસાયના ભાગનું વેચાણ અથવા ભાડાપટ્ટાથી આપવા અંગે.
 - ધિરાણ મેળવનાર દ્વારા ભરપાઈ કરવમાં આવતી ધિરાણ રકમની ગોઠવણી.
 - કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ વ્યાજની રકમનો અમલ
 - ધિરાણ મેળવનાર દ્વારા બાકી રહેતી રકમ અંગે પતાવટ કરવી.
 - કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ સલામત મિકલતનો કબજો મેળવવો.

૪.૨૦ Other Functions of securitisation company or Reconstruction company : (કંપની ના અન્ય કાર્યો)^(૨૬૧)

કોઈપણ સીક્યુરીટાઈઝેશન કંપની અથવા રીકન્સ્ટ્રક્શન કંપની નીચે મુજબના કાર્યો કરે છે.

- બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાના એજન્ટ તરીકે તેના વતી ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી બાકી રહેતી ધિરાણની રકમ વસુલે છે.
- સલામત સંપતિ જે તારણવાળા લેણદારના કબજામાં હોય તેનું સંચાલન સંચાલક બનીને કરવું, જેની માટે પક્ષકારો વચ્ચે નક્કી થયેલ ફી ની રકમ કંપનીને મળવાપાત્ર છે.
- કોર્ટ અથવા ન્યાયપંચ દ્વારા નિમણુક કરેલ વસુલદાર તરીકે કાર્ય કરવું જો સંચાલક તરીકે કાર્ય કરવાથી કોઈપણ પ્રકારની જવાબદારી ઉભી થતી હોય તો કંપની સંચાલક તરીકે ફરજ બજાવશે નહિ.

જે કંપની પાસે નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર ન હોય તે મિલકત સલામતી અને પુનઃનિર્માણ સિવાય અન્ય કોઈ કાર્યવાહી કે સેવા કરી શકશે નહિ. તેમ છતાં કરવી હોય તો રિઝર્વ બેંકની પરવાનગી લેવી પડે છે. જો કોઈપણ કંપની આ કાયદો અમલમાં આવ્યા પહેલા જો કંપની ઉપરોક્ત જણાવેલ કાર્ય કરતી હોય તો આ કાયદો અમલમાં આવ્યાની તારીખથી આ કાર્યો માટે એક વર્ષના સમય દરમિયાન કાર્ય બંધ કરી દેવા જોઈએ.

૪.૨૧ Resolution of disputes by conciliation or arbitration : (દાવા અથવા સમાધાનથી વિવાદ અંગેનો ઠરાવ)^(૨૬૨)

જ્યાં કોઈપણ પ્રકારનો તકરાર સલામતી, પુનઃનિર્માણ અથવા રકમ ભરપાઈ ન થવાના કારણે પક્ષકારો વચ્ચે ઉભો થાય તો તે તકરાર નું સમાધાન Arbitration and conciliation Act ૧૯૮૬ ની

જોગવાઈઓ હેઠળ સમાધાન જ થઈ શકે છે. જેમા તમામ પક્ષકારોની મંજૂરી હોવી જોઈએ. આ પક્ષકારોમાં બેંક, નાણાકીય-સંસ્થા, કંપની તેમજ લાયક સંસ્થાકીય ખરીદનારનો સમાવેશ થાય છે.

૪.૨૨ Power of Reserve Bank to determine Policy and issue directions:

(રિઝર્વ બેંક મુદ્દાઓ અને રિતી નીતીની પધ્ધતિ નક્કી કરવા માટે સત્તા ધરાવે છે)^(૨૬૩)

a. જો રિઝર્વ બેંકને જાહેર જનતાના હિતમાં દેશની નાણાકીય પધ્ધતિ સીક્યુરિટાઈઝેશન કંપની અથવા રીકન્સ્ટ્રક્શન કંપનીને અનુલક્ષીને તેમજ રોકાણદારોના હિતમાં સુધારવા માટે ઈચ્છતી હોય તો તે જરૂરીયાત મુજબ કંપની રીતીનિતી જુદા જુદા મુદ્દાઓ અંગે ઘડી શકે છે. જેમકે આવકની ઓળખનામા પધ્ધતિ અછત મુડી વગેરે તેની માટે રિઝર્વ બેંક પાસે સંપૂર્ણ સત્તા છે અને કંપની આ તમામ ફેરફારો અને રીતીરીવાજને આધીન રહેશે.

b. રિઝર્વ બેંક પેટાકલમ (૧) હેઠળ પોતાની સત્તા અનુસાર કંપની તેના વર્ગ મુજબ નીચે મુજબના મુદ્દાઓ હેઠળ માર્ગદર્શન આપે છે.

- નાણાકીય સંપત્તિનો પ્રકાર તેમજ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થ પાસેથી તેનું સંપાદન કરવા માટે ની કાર્યવાહી તેમજ સંપત્તિનું મૂલ્યાકન
- કંપની દ્વારા સંપાદન કરવામાં આવેલ મિકલતનું મૂલ્યાકન અંગેનું એકમ કરવું.

૪.૨૩ Register of Securitisation Reconstruction and security interest

transactions: (સલામતી, પુનઃનિર્માણ અને જામીનગીરી વ્યાજના વ્યવહારો અંગેની નોંધણી)^(૨૬૪)

- a. નાણાકીય સંપત્તિની સલામતી,
- b. નાણાકીય સંપત્તિના પુનઃનિર્માણ તેમજ,
- c. સંપત્તિ અંગેની જામીનગીરી ના તમામ રેકોર્ડ કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરીની મુખ્ય કચેરીએ રાખવામાં આવશે.

કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરી સંપૂર્ણ રેકોર્ડનો કોઈપણ ભાગ કોમ્પ્યુટરમાં અથવા કોઈપણ અન્ય સ્વરૂપમાં સુરક્ષિત રીતે રાખી શકે છે. તે અંગેનું રજીસ્ટ્રાર કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરીના નિયંત્રણ અને સંચાલન હેઠળ રહેશે.

૪.૨૪ Filing of Transactions of Securitisation Reconstruction and

Creation of security interest : (સલામત વ્યાજ અંગેની સલામતી, પુનઃનિર્માણના વ્યવહારો અંગે નોંધ રાખવી)^(૨૬૫)

જામીનગીરી વ્યાજની સલામતી તેમજ પુનઃનિર્માણ અંગેના વ્યવહાર અંગેની વિગતો કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરી સમક્ષ નોંધ કરાવવામાં આવશે. જેની માટે નક્કી કરેલ ફીની રકમ ભરવી પડે છે. આ નોંધણી વ્યવહારની તારીખથી ૩૦ દિવસના સમય દરમિયાન થવી જોઈએ. તે કંપની અથવા તારણવાળા

લેણદાર દ્વારા કરવામાં આવે છે. જો આ નોંધણી ૩૦ દિવસના સમય દરમિયાન ન કરવામાં આવે તો કચેરી તેને ફરીવાર ૩૦ દિવસનો સમય આપે છે. જેમાં નોંધણી ફી ની રકમ ૧૦ ગણી વધુ થશે.

૪.૨૫ Modification of security interest to be registered with central Registrar: (જામીનગીરી વ્યાજના સુધારાને કેન્દ્રીય રજીસ્ટ્રાર કચેરી સમક્ષ નોંધ કરાવવી) (૨૬૬)

જ્યારે પણ જામીનગીરી વ્યાજની શરતોમાં કોઈપણ પ્રકારનો સુધારો વધારો થાય તો કંપની અથવા લેણદારની ફરજ છે કે તે અંગેની નોંધણી કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરી સમક્ષ કરાવવી જોઈએ.

૪.૨૬ Securitisation or reconstruction company to report satisfaction of security interest : (કંપનીએ જામીનગીરી વ્યાજ અંગેની જાણ કરવી)(૨૬૭)

કંપનીએ અથવા લેણદારે કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરીને વ્યાજની રકમ સંપૂર્ણ રીતે ભરપાઈ થઈ ગયેલ હોય તેની જાણ કરવી. જેથી તે અંગેની નોંધણી ચુકવણી થયાની તારીખથી દિવસ ૩૦ માં નોંધણી કચેરીએ કરવાની રહેશે.

૪.૨૭ Notice by central Registrar to securitisation for reconstruction company on receipt of intimation of satisfaction ar payment of security interest : (કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરી દ્વારા નોટીસ જે કંપનીને ચુકવણી અંગે આપવામાં આવે છે.) (૨૬૮)

કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરીને વ્યાજની રકમની ચુકવણી અંગે જાણ થતા તે કંપનીને અથવા લેણદારને ૧૪ દિવસના સમય મર્યાદામાં હાજર થવા માટે નોટીસ મોકલે છે. અને હાજર થઈ ચુકવણી અંગેનો વ્યવહારની નોંધણી શુ કામ ન થવી જોઈએ તેના કારણો દર્શાવવાના હોય છે.

૪.૨૮ Recording of memorandum of satisfaction if no cause shown:(૨૬૯)

જો કોઈપણ પ્રકારનું કારણ દર્શાવવામાં ન આવે તો કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરી રજીસ્ટરમાં મેમોરેન્ડમ ની નોંધણી કરવા માટે આદેશ આપશે.

૪.૨૯ Recording of note, if Cause is shown :(૨૭૦)

જો કારણ દર્શાવવામાં આવે તો કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરી તે કારણ અંગેની નોંધ રજીસ્ટરમાં કરશે અને ધિરાણ મેળવનારને તે અંગે જાણ કરશે.

૪.૩૦ Inspection of central Register : (કેન્દ્રીય નોંધણી કચેરીના રજીસ્ટરની ચકાસણી)(૨૭૧)

કેન્દ્રીય નોંધણીની કચેરીના રજીસ્ટરમાં થયેલ તમામ વ્યવહારોની નોંધણીની ચકાસણી કોઈપણ વ્યક્તિ વ્યવસાયલક્ષી સમયમાં તેની નકકી કરેલ ફી ભરપાઈ કર્યે થી કરી શકશે. જો રજીસ્ટર ઇલેક્ટ્રોનિક્સ સ્વરૂપમાં હોય તો તેની ચકાસણી પણ નકકી કરેલ ફી ભર્યેથી ધંધાકીય સમયમાં જ કરી શકાશે.

(૨૬૬) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૨૪ મુજબ

(૨૬૮) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૨૫(૨) મુજબ

(૨૭૦) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૨૫(૪) મુજબ

(૨૬૭) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૨૫(૧) મુજબ

(૨૬૯) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૨૫(૩) મુજબ

(૨૭૧) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૨૬ મુજબ

૪.૩૧ **Penalty for default : (કસુર માટે દંડ)** (૨૭૨)

જો કંપની અથવા લેણદારો દ્વારા સલામતી પુનઃનિર્માણ તેમજ વ્યાજ અંગેના વ્યવહારોની વિગતોની નોંધણી કરવામાં કસુર થાય તેમજ

- વ્યાજ ના સુધારા વધારા અંગેની વિગત પહોચાડવામાં તેમજ નોંધણી કરવામાં કસુર થાય અથવા
- વ્યાજ અંગેની સંપૂર્ણ ચુકવણીની જાણ કરવામાં કંપની અથવા લેણદાર કસુર કરે તો લેણદાર તેમજ કંપનીના તમામ અધિકારીઓ ને દંડપાત્ર રકમ ભરપાઈ કરવી પડે છે. જે દરરોજના રૂ. ૫૦૦૦ થી વધુ હોય શકે નહિ.

૪.૩૨ **Penalties for non-compliance of direction of Reserve Bank :(રિઝર્વ બેંકના પાલન ન કરવાથી દંડ)** (૨૭૩)

જો કોઈપણ કંપની રિઝર્વ બેંકના નિયમોનુ પાલન ન કરે અથવા પાલન કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો તેની સામે રૂ ૫૦ લાખનો દંડ ભરવો પડે છે. એ જેટલા દિવસ કસુર કરવામા આવેલ હોય તેટલા દિવસો માટે ૧ દિવસ દીઠ રૂ. ૧૦ હજાર લેખે વધારાનો દંડ ભરવો પડે છે.

૪.૩૩ **Enforcement of Security Interest : (જામીનગીરી વ્યાજનો અમલ)** (૨૭૪)

સલામતી વ્યાજના અમલ માટેની અમુક અગત્યની વ્યાખ્યા ઓ નીચે મુજબ છે.

- ઓથોરાઈઝડ ઓફિસર : (અધિકૃત વ્યક્તિ એટલે કે કોઈ એવો Authorised officers) વ્યક્તિ જે સાર્વજનિક બેંક અથવા બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ અથવા બોર્ડ ઓફ ટ્રસ્ટી દ્વારા સ્પષ્ટ કરેલ વ્યક્તિ અથવા મુખ્ય સંચાલક જેની પાસે સંચાલન, નિયંત્રણ, ચકાસણી, તપાસ, અંગેની તેમજ તમામ વ્યવહારો અંગેની સત્તા હોય.
- બેંક : બેંક એટલે કે
 - a banking company, or
 - a corresponding new bank; or
 - the state Bank of India ; or
 - a Subsidiary bank ; or
 - કેન્દ્રીય સરકારના પરિપત્રક મુજબ આપેલ કોઈપણ અન્ય બેંક
- બેંકિંગ કંપનીની વ્યાખ્યા બેંકિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૮ ની કલમ ૫ (c) હેઠળ આપવામાં આવેલ છે.

બેંકિંગ કંપની એટલે કે આવી કંપની જે ભારતની અંદર બેંકિંગનો વ્યવહાર કરતી હોય.

સમજૂતી: કોઈપણ એવી કંપની જે માલનુ ઉત્પાદન કરતી હોય જે વેપારલક્ષી કાર્ય કરતી હોય અને નાણાકીય સહાય માટે કાર્ય કરતી હોય, પરંતુ તે વ્યાપારી હોય તો તે બેંકિંગ વ્યવસાય નથી.

- d. Corresponding new bank એટલે કે એવી બેંક કે જેની વ્યાખ્યા બેંકિંગ રેગ્યુલેશન ૧૯૪૯ ની કલમ ૫ (a) હેઠળ સમજાવવામાં આવેલ છે. જે નીચે મુજબ છે.
Corresponding new bank બેંકિંગ કંપની એક્ટ ૧૯૭૦ ની કલમ ૩ હેઠળ સમજાવવામાં આવેલ છે. તેમજ બેંકિંગ કંપની એક્ટ એન્ડ ટ્રાન્સફોર એન્ડ અન્ડર બેંકિંગ) એક્ટ ૧૯૮૦ હેઠળ સમજાવવામાં આવેલ છે.
- e. Debt recovery tribunal એટલે કે એવો ન્યાયપંચ જેની સ્થાપના Recovery of debts due to bank and Financial institutions act 1993 ની કલમ ૩ (૧) હેઠળ થયેલ હોય.
- f. Financial institution (નાણાકીય સંસ્થા) એટલે કે,
 એવી નાણાકીય સંસ્થા કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ ની કલમ ૪ (a) હેઠળ આવતી હોય.
 કોઈપણ એવી સંસ્થા જે Recovery of debts due to bank and financial institutions Act 1993 ની કલમ ૨ (h) (ii) ની જોગવાઈઓ મુજબ અને કેન્દ્ર સરકારની સ્પષ્ટતા મુજબ હોય.
 રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ ૧૯૩૪ ની કલમ ૪૫-૧ (f) અને કેન્દ્ર સરકારના પરિપત્રક હેઠળ કોઈપણ નાણાકીય સંસ્થા
- g. Secured asset (જામીનગીરી મિલકત) એટલે કે એવી મિલકત જેના ઉપર સલામતી વ્યાજ મળતું હોય.
- h. Secured Creditor (તારણવાળા લેણદાર) એટલે કે કોઈપણ એવી બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા સહચર્ય બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાઓ જેમા નીચે મુજબનો સમાવેશ થાય છે.
 બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા દ્વારા નિમણુક કરવામાં આવેલ ડિબેન્યર ટ્રસ્ટી.
 સીક્યુરીટાઈઝેશન કંપની અથવા રીકન્સ્ટ્રક્શન કંપની.
 કોઈપણ એવો ટ્રસ્ટી જે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા વતી જામીનગીર ધરાતો હોય.
- i. Secured debt (સલામત કરજો) એટલે કે એવો કરજો જે કોઈપણ પ્રકારની જામીનગીરીથી સુરક્ષિત હોય.
- j. સલામત હક, હિત અને દસ્તાવેજો કોઈપણ મિલકત અંગે જે કોઈપણ સલામત લેણદાર જોગ કોઈપણ પ્રકારના ગીરો હેઠળ કલમ ૩૧ મુજબ કરવામાં આવેલ હોય. કલમ ૩૧ ની જોગવાઈઓ નીચે મુજબના મુદ્દાઓને લાગુ પડશે નહિ.
 ભારતીય કરાર કાયદા ૧૯૭૨ તેમજ માલ વેચાણ કાયદા ૧૯૩૦ અથવા કોઈપણ અન્ય કાયદાઓની જોગવાઈઓ હેઠળ માલ રકમ અથવા જામીનગીરી પર પૂર્વ અધિકાર.
 ભારતીય કરાર કાયદા ૧૯૭૨ હેઠળ જંગમ મિલકત પર કમલ ૧૭૨ મુજબ ગીરો (પ્લેજ)

- એકરક્રાફ્ટ એક્ટ ૯૧૩૪ ની કલમ ૨ (L) હેઠળ વિમાન પર કરવામાં આવેલ જામીનગીર.
- મરચન્ટ શીપીંગ એક્ટ ૧૯૫૮ ની કલમ ૩ (ss) હેઠળ કોઈપણ વાસણ પર કરવામાં આવેલ જામીનગીરી.
- કોઈપણ પ્રકારનો શરતી વેચાણ ભાડાપટ્ટા અથવા ભાડા ખરીદ અથવા કોઈપણ પ્રકારનો કરાર જેમાં જામીનગીરી ન હોય..
- માલ વેચાણ કાયદા ૧૯૩૦ ની કલમ ૪૭ હેઠળ વેચનારનો હક.
- C.P.C. ૧૯૦૮ની પેટા કલમ (૧) હેઠળ કોઈપણ મિલકત જે કબજા અને વેચાણપાત્ર ન હોય.
- ૧ લાખથી વધુ ન હોય તેવી બાકી રહેતી હોય તેવી સંપત્તિ
- ખેતીની જામીન પર જામીનગીરી
- કોઈપણ એવી રકમ જે મુદ્દલ રકમ અને વ્યાજની રકમ કરતા ૨૦% કરતા ઓછી હોય.

૪.૩૪ Enforcement of security interest : (સલામતી વ્યાજનો અમલ)^(૨૦૫)

કોઈપણ જામીનગીરી જે લેણદાર જોગ આપવામાં આવેલ હોય તે કોર્ટની દરમિયાનગીરી વગર તે જામીનગીરીનો અમલ કરી શકે છે અને તેની ધિરાણ રકમ વસુલ કરી શકે છે.

૪.૩૫ When security interest can be enforced : (જામીનગીરી વ્યાજનો અમલ ક્યારે થઈ શકે ?)^(૨૦૬)

જ્યારે ધિરાણ મેળવનાર કોઈપણ ધિરાણ ખત હેઠળ ધિરાણ રકમ અથવા તેનો હપ્તો ભરપાઈ ન કરી શકે અને લેણદાર આવા ખાતાને Non-Performing asset માં ફેરવે તેવા સમયે તે ધિરાણ મેળવનારને ધિરાણની રકમ પરત કરવા માટે નોટીસ આપે છે. આ નોટીસની તારીખથી દિવસ ૬૦ માં ધિરાણ ની બાકી રહેતી રકમ ધિરાણ મેળવનારે ચુકવવી પડે છે. જો તે આમ કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો લેણદાર ધિરાણ રકમ વસુલવા માટે જામીનગીરી નુ વેચાણ કરવા પેટા કલમ ૪ હેઠળ હક ધરાવે છે.

૪.૩૬ Contents of notice :(નોટીસની વિગત) ^(૨૦૭)

ધિરાણ મેળવનારને આપવામાં આવતી નોટીસમાં ભરપાઈ કરવા પાત્ર રકમની વિગત તેમજ જામીનગીરી મિલકત જે અમલમાં મુકી શકાય તેની વિગત આપવામાં આવે છે. આ નોટીસની પ્રસિધ્ધી લેણદાર અથવા અધિકૃત કર્મચારી દ્વારા કલમ ૧૩(૨) હેઠળ Demand Notice આપવામાં આવે છે.

૪.૩૭ Service of demand notice : (નોટીસની બજવણી)

નોટીસની બજવણી ધિરાણ મેળવનાર અથવા તેના એજન્ટ જેની પાસે દસ્તાવેજો સ્વીકારવાની સત્તા હોય તે જગ્યા એ થશે. અથવા તે જે જગ્યાએ પોતાનો વ્યવસાય ચલાવતો હોય તે જગ્યાએ થશે. નોટીસની

બજવણી રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટ, સ્પીડ પોસ્ટ અથવા કુરિયર દ્વારા તેમજ ફેક્સ અથવા ઈ-મેલ દ્વારા કરી શકાય છે.

- જો અધિકૃત વ્યક્તિને તેવું લાગે કે ઉપરોક્ત પદ્ધતિ દ્વારા મોકલવામાં આવતી નોટીસ ધિરાણ મેળવનાર સ્વીકરવા માંગતો નથી, તો તે નોટીસને તેની રહવાલાયક ની જગ્યાએ અથવા વ્યવસાયની જગ્યાએ ઈમારતના બહારના દરવાજા પર ચોટાડી દે છે. તેમજ ધિરાણ મેળવનાર જે સ્થાને રહેતો હોય તે સ્થાનના બે સમાચાર પત્રોમાં પ્રસિધ્ધ કરી દે છે.
- જ્યાં ધિરાણ મેળવનાર કોઈપણ મંડળ હોય તો નોટીસ પેટાકલમ (૧) હેઠળ તેની મુખ્ય નોંધાયેલ કચેરી અથવા શાખાના સરનામે બજાવવામાં આવેશે.
- જ્યાં લેખીત નોટીસ ધિરાણ મેળવનાર અથવા તેના એજન્ટ અથવા નિમણૂક કરેલ અધિકૃત વ્યક્તિને બજવવાની હોય તો તે આ નિયમ હેઠળ બજાવવામાં આવી શકે.
- જ્યાં એક કરતા વધારે ધિરાણ મેળવનાર હોય તો બધા ધિરાણ મેળવનારને બજાવવામાં આવશે.

૪.૩૮ Where finance is by more than one secured Creditors : (જ્યાં ધિરાણ એક કરતા વધારે લેણદારો દ્વારા આપવામાં આવે)

જ્યાં નાણાકીય સંપત્તિ અથવા નાણાકીય સહાય એક કરતા વધારે લેણદારોએ સયુક્ત રીતે આપેલ હોયતો કોઈપણ તારણવાળા લેણદાર પાસે તમામ હકો રહેતા નથી. જ્યાં સુધી બાકી રહેતી રકમ રેકોર્ડની તારીખ ૩/૪ કરતા ઓછું હોય ત્યારે કરાર મુજબ તમામ લેણદારોને આ પ્રકારનું કાર્ય બંધન કરતી રહેશે. અને તમામ હકો લેણદારો વચ્ચે વહેંચાય છે. Record date એટલે કે એવી તારીખ જ્યારે તમામ તરણવાળા લેણદારો વચ્ચે બાકી રહેતી રકમ ના ૩/૪ રકમ કરતા ઓછી કિંમત રજૂ કરવામાં આવે. Amount out seding (બાકી રહેતી રકમ) એટલે કે ધિરાણ મેળવનાર દ્વારા ભરપાઈ ન થઈ શકે તવી મુળ રકમ અથવા વ્યાજની રકમ.

૪.૩૯ Measures that can be taken for recovery of secured debt : (સલામત કરજો વસુલ કરવાના પગલા) (૨૭૮)

જ્યારે કોઈપણ ધિરાણ મેળવનાર નોટીસમાં જણાવ્યા મુજબ ના સમય દરમિયાનમાં ધિરાણની રકમ પરત કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો તારણવાળા લેણદાર પોતાની લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે નીચે મુજબના પગલા લઈ શકે છે.

- ધિરાણ મેળવનારની જામીન મિલકતનો કબજો કરી તેનું વેચાણ કરી ધિરાણની રકમ મેળવી શકાય છે.
- જામીન મિલકતનું સંચાલન હાથ પર લઈ શકાય છે. જેના ભાડાપટ્ટા થી અથવા વેચાણથી તે મિલકતની તબદીલી અંગે હક પણ મેળવવા મા આવે છે.
- લેણદાર દ્વારા કબજો કરવામાં આવેલ મિલકત અંગે કોઈપણ વ્યક્તિ ને સંચાલક તરીકે નિમણૂક કરી શકાય છે.

d. જો ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી કોઈપણ વ્યક્તિએ કોઈપણ પંકારની રકમ મેળવેલ હોય તો લેણદાર તે વ્યક્તિને નોટીસથી તે રકમ ભરપાઈ કરવા અંગે જાણ કરે છે.

ધિરાણ મેળવનાર જો નોટીસ મુજબની રકમ ભરવામાં કસુર કરે તો લેણદાર પાસે વસુલ કરવા માટે ઘણાં હક છે. લેણદાર ને આપવામાં આવતો હક અને સ્ટેટ ફાયનાન્સ્યલ કોર્પોરેશન એક્ટ ૧૯૫૧ ની કલમ ૨૯ હેઠળ સ્ટેટ ફાયનાન્સ્યલ કોર્પોરેશનને આપવામાં આવેલ હક એકસરખા હોય છે. જેથી હોઈકોર્ટ તેમજ સુપ્રિમ કોર્ટના નિર્ણયો આ જોગવાઈઓ હેઠળ લાગુ પડે છે. જ્યારે કોઈપણ નાણાકીય મંડળ ધિરાણ મેળવનારની મિલકત કબજે કરે તો તેની પાસે માલિક જેટલા જ સંપૂર્ણ હક હોય છે. જો તે મિલકત ત્રાહિત વ્યક્તિના કબજામાં હોય તો પણ સ્ટેટ ફાયનાન્સીયલ કોર્પોરેશનની જેમ તેનો હક મેળવી શકે છે. (૨૦૯)

કલમ ૧૩(૪) અને State Financial Corporation act 1951 ની કલમ ૨૯ બન્નેની જોગવાઈઓ સરખી છે. જેથી કલમ ૨૯ હેઠળ નો દાવો કલમ ૧૩(૪) ની જોગવાઈઓને લાગુ પડશે. Financial Corporation કલમ ૨૯ ની જોગવાઈઓ કોર્ટ દ્વારા ફરિયાદમાં લઈ જવા માટે ના આદેશ આપ્યા બાદ અને ફરિયાદી અધિકારીની નિમણુક કર્યા બાદ હેઠળ ની કાર્યવાહી કરવામાં આવતી નથી. કોર્ટ દ્વારા ફરિયાદ અંગે આદેશ આપ્યા બાદ કંપનીની તમામ મિલકતો કોર્ટના કબજામાં Companies act ની કલમ ૪૫ (૨) હેઠળ રહેશે. Companies act ની કલમ ૫૨૯ ની જોગવાઈઓ મુજબ State corporation ફરિયાદમાં જતી કંપની સામે કોઈપણ દાવો કરી શકતી નથી. અને આ કંપનીની કોઈપણ મિલકતનો નિકલ કર્યા પહેલા કોર્ટની પરવાનગી મેળવવી પડે છે. કોર્ટ માત્ર તારણવાળા લેણદાર (Secured creditors) ને પરવાનગી આપે છે. જો લેણદાર મુખ્ય વ્યક્તિ હોય તો કોર્ટ તમામ કાર્યવાહીની માંગણી કરી તમામ કાર્યવાહી ને કંપની કોર્ટ સમક્ષ તબદીલ કરી આપે છે. (૨૦૦)

૪.૪૦ Procedure after issue of demand notice : (નોટીસ આપ્યા બાદની કાર્યવાહી) (૨૦૧)

નોટીસમાં જણાવ્યા મુજબની રકમ ધિરાણ મેળવનાર સમય મર્યાદામાં ચુકવવામાં નિષ્ફળ જાય તો તેની વસુલાત અંગે જે તે અધિકૃત વ્યક્તિ કલમ ૧૩(૪) હેઠળ સ્થાયર મિલકતો કબજો લઈ નીચે મુજબના પગલા લે છે.

- જામીન મિલકતનો કબજો જ્યારે લેણદાર લેવા માટે જાય ત્યારે પરિશિષ્ટ એક મુજબનું પંચનામું બે સાક્ષીઓની હાજરીમાં કરવાનું હોય છે. જેમાં બન્ને સાક્ષીઓની સહી હોય.
- મિલકતનો કબજો મેળવ્યા બાદ જે તે અધિકારી તે મિલકતની નોંધ કરશે. અને પરિશિષ્ટ ૨ ના નિયમ મુજબ તેની એક નકલ ધિરાણ મેળવનારને આપશે.
- તે અધિકૃત વ્યક્તિ તે મિલકત ને પોતાના કબજામાં રાખશે અથવા તેના દ્વારા નિમણુક કરેલ કોઈપણ અધિકૃત વ્યક્તિના કબજામાં રહેશે. જે તે મિલકતની સાર સંભાળ કરશે. પરંતુ જો

(૨૭૯) ૧૯૯૨(૭૨) કંપની કેઈસીસ - ૧૩૬ - ગુજરાત

(૨૮૧) સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (એન્ફોર્સમેન્ટ) રૂલ્સ-૨૦૦૨ના રૂલ-૪ મુજબ

(૨૮૦) ૧૯૯૬(૪) સુપ્રિમ કોર્ટ કેઈસીસ - ૧૬૫

મિલકત ખુબજ ઝડપથી નાશ પામે તેમ હોય અથવા તેને સાચવાવા માટે ખુબજ મોટો ખર્ચ કરવો પડતો હોય તો તેનું તાત્કાલિક ધોરણે વેચાણ કરવામાં આવે છે.

d. જ્યાં સુધી મિલકતનું વેચાણ ન થાય અથવા તેનો યોગ્ય નિકાલ ન થાય ત્યાં સુધી તેની સારસંભાળ કરવામાં આવે છે.

e. કોઈપણ સંજોગોમાં મિલકત જો

- એક એવો કરજો હોય જેની સલામતી પરાક્રમે લેખની જામીનગીરીથી ન કરેલ હોય.
- કોર્પોરેટનો શેર હોય.
- કોઈપણ જંગમ મિલકત જે ધિરાણ મેળવનારના કબજાના ન હોય સિવાય કે કોર્ટ અથવા કોઈપણ અધિકૃત વ્યક્તિના કબજામાં હોય અને તે મિલકત નો કબજો લઈ તેવી રકમની વ્યવસ્થા નોટીસ દ્વારા નીચે મુજબ કરે છે.

◇ કોઈપણ એવા સંજોગોમાં ધિરાણ મેળવનારે કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી રકમ વસુલવાની હોય તે તેના દેવાદારને તે જે તે અધિકૃત વ્યક્તિ ને રકમ ચુકવવા માટે સુચના આપે છે.

◇ કોઈપણ કોર્પોરેટ સંસ્થાના શેર ના સંજોગમાં ધિરાણ મેળવનારને તે શેર તેના લેણદારને તબદીલ કરી આપે છે. ધિરાણ મેળવનારને આપવામાં આવેલ નોટીસની એક નકલ કોર્પોરેટના રજીસ્ટરને મોકલવામાં આવે છે. તેમજ શેર ટ્રાન્સફર એજન્ટને મોકલવામાં આવે છે.

◇ જંગમ મિલકતના સંજોગોમાં જ્યારે કોઈપણ ધિરાણ મેળવનારે મિલકતનો કબજો સોંપવાનો હોય તો જે તે અધિકૃત વ્યક્તિ તે મિલકત નો કબજો પેટા કલમ ૧થી ૩ ની જોગવાઈઓ મુજબ સંભાળશે.

◇ અન્ય જમીન, જંગમ મિલકતો જે આ નિયમ હેઠળ ન હોય તેનો કબજો અધિકૃત વ્યક્તિ દ્વારા તેના દસ્તાવેજો સાથે લેવામાં આવે છે.

૪.૪૧ Valuation of movable secured assets : (જંગમ જામીન મિલકતનું મૂલ્યાંકન)^(૨૮૨)

જે તે અધિકૃત વ્યક્તિ દ્વારા મિલકતનો કબજો મેળવ્યા બાદ અને વેચાણની કાર્યવાહી કરતા પહેલા તેને જંગમ મિલકતનું મૂલ્યાંકન મેળવવું જોઈએ. ત્યારબાદ બાકી રહેતી વસુલપાત્ર રકમ સાથે તેની કિંમત સરખાવી નક્કી કરવી જોઈએ. જેથી તેનું વેચાણ થયા બાદ બાકી રહેતી રકમ મેળવવી શકાય.

૪.૪૨ Sale of movable secured Assets : (જંગમ મિલકતનું વેચાણ)^(૨૮૩)

a. જે તે અધિકૃત વ્યક્તિ ગીરો મુકેલ જંગમ મિલકત જે તેના કબજામાં હોય તેનું વેચાણ કરવા માટે નીચે મુજબની પધ્ધતિઓ અપનાવી શકે છે. અને વધુમાં વધુ કિંમત મેળવી શકે છે.

(૨૮૨) સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (એન્ડ) સર્વિસેસ એક્ટ-૨૦૦૨ના ૩૯-૫ મુજબ

(૨૮૩) સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (એન્ડ) સર્વિસેસ એક્ટ-૨૦૦૨ના ૩૯-૬ મુજબ

- એવા પક્ષકારો જે જામીન મિલકત ખરીદવા માટે રસ ધરાવતા હોય તે તમામ પક્ષકારોના કોટા મેળવવા,
 - જનતા પાસેથી ટેન્ડર મેળવવા,
 - જાહેર હરાજી દ્વારા,
 - ખાનગી વેચાણ દ્વારાઈ
- b. અધિકૃત વ્યક્તિ ધિરાણ મેળવનારને જંગમ મિલકતના વેચાણ અંગે ની ૩૦ દિવસની નોટીસ આપશે. જો મિલકતનું વેચાણ ટેન્ડર દ્વારા અથવા જાહેર હરાજી દ્વારા કરવામાં આવે તો લેણદાર તે અંગેની જાહેર નોટીસ બે સ્થાનિક સમાચારપત્રોમાં આપશે. જેમા વેચાણ અંગેની શરતો નો ઉલ્લેખ નીચે મુજબ હશે.
- ધિરાણ મેળવનાર અને લેણદાર બન્નેની વિગતો,
 - જંગમ મિલકત જેનું વેચાણ કરવાનું હોય તેનું વર્ણન, તમામ ઓળખની નિશાની સાથે,
 - જો કિંમત નક્કી કરવામાં આવેલ હોય તો તેની રકમ તેમજ ચુકવવા માટે ની પધ્ધતિ અને સમય મર્યાદા,
 - જાહેર હરાજીનું સ્થળ તેમજ સમય.
 - લેણદાર દ્વારા સ્પષ્ટ કરેલ જમાપાત્ર રકમ,
 - અધિકૃત વ્યક્તિને મિલકત અંગે જે તે યોગ્ય શરતો લાગે તે તમામ.
- c. ટેન્ડર અથવા જાહેર હરાજી સિવાયની અન્ય કોઈ પધ્ધતિ હોય તો તે અંગે શરતો પક્ષકારો વચ્ચે નક્કી કરવામાં આવશે.

૪.૪૩ Issue of certificate of sale : (વેચાણ નું પ્રમાણપત્ર પ્રસિધ્ધ કરવું)^(૨૮૪)

જંગમ મિલકતનું વેચાણ કરતી વખતે જાહેર નોટીસમાં વેચાણ અંગેની શરતો તેમજ વેચાણ કિંમતની સ્પષ્ટતા કરવામાં આવશે. અને જો તે રકમ ચુકવવામાં કસુર થાય તો તેનું વેચાણફરીવાર થશે. વેચાણ કિંમત મળ્યા બાદ અધિકૃત વ્યક્તિ વેચાણ અંગેનું પ્રમાણપત્ર પરિશિષ્ટ ૩માં દર્શાવેલ નિયમો મુજબ તેમજ સ્વરૂપ મુજબ ખરીદનાર ને પ્રસિધ્ધ કરશે. જેમાં ખરીદનારનું નામ તેની કિંમત તેમજ મિલકત નું વર્ણન કરવામાં આવશે.

૪.૪૪ Sale of Immovable secured Asssets : (સ્થાવર મિલકતનું વેચાણ)

જ્યા અધિકૃત વ્યક્તિએ સ્થાવર મિલકત નો કબજો મેળવવાનો હોય ત્યારે પરિશિષ્ટ ૪ મુજબ તેને કબજા માટેની નોટીસ બનાવવી પડે છે. આ કબજા નોટીસ તેને ધિરાણ મેળવનાર ની મિલકત ના દરવાજે ચોડવી પડે છે અને તેની નકલ સ્થાનિક સમાચારપત્રોમાં પ્રસિધ્ધ કરવી પડે છે. જો સ્થાવર મિલકત નો કબજો જે તે અધિકૃત વ્યક્તિના કબજામાં હોય તો તેની દેખરેખ માટે તે કોઈપણ વ્યક્તિની નિમણુક કરી

શકે છે અથવા તેને તે મિલકતની દેખરેખ રાખવી પડે છે. તેમજ તે મિલકતને વેચાણ ન થાય અથવા તેનો નિકાલ ન થાય ત્યાં સુધી તેનું રક્ષણ કરવું પડે છે.

૪.૪૫ **Valuation of immovable property : (સ્થાવર મિલકતનું મૂલ્યાંકન)**

સ્થાવર મિલકતનું વેચાણ કરતા પહેલા જે તે અધિકૃત વ્યક્તિએ તેનું મૂલ્યાંકન કરાવવું પડે છે. ત્યારબાદ તેના વેચાણ અંગેની કિંમત નક્કી કરવી પડે છે. જેનું વેચાણ નીચે મુજબની પદ્ધતિ દ્વારા થઈ શકે છે.

- એવા પક્ષકારો જે જામીન મિલકત ખરીદવા રસ ધરાવતા હોય તે તમામ પક્ષકારો ના કોટા મેળવવા,
- જનતા પાસેથી ટેન્ડર મેળવવા,
- જાહેર હરાજી દ્વારા

૪.૪૬ **Service of notice to borrower for sale of property : (મિલકત વેચાણ અંગે ધિરાણ મેળવનારને આપવામાં આવતી નોટીસ) (૨૮૫)**

સ્થાવર મિલકતના વેચાણ અંગે અધિકૃત વ્યક્તિ ધિરાણ મેળવનારને ૩૦ દિવસની નોટીસ આપશે. જો મિલકતનું વેચાણ ટેન્ડર દ્વારા અથવા જાહેર હરાજી દ્વારા કરવામાં આવે તો તે અંગેની નોટીસ બે જાહેર સ્થાનિક સમાચારપત્રોમાં આપવામાં આવશે. જેમાં વેચાણ અંગે શરતો તેમજ કિંમતની સ્પષ્ટતા કરેલ હશે.

- જે રકમ વસૂલ કરવા માટે મિલકતનું વેચાણ કરવામાં આવેલ હોય તે તેમજ તમામ વિગતો,
- જે રકમ વસૂલ કરવા માટે મિલકત નું વેચાણ કરવામાં આવે છે તેની સ્પષ્ટતા,
- વેચાણ મિલકતની નક્કી કરેલ વેચાણ કિંમત,
- જાહેર હરાજીનું સ્થળ તેમજ સમય,
- જમા કરવામાં આવતી નક્કી કરેલ રકમ.
- અધિકૃત વ્યક્તિને યોગ્ય લાગતી તમામ શરતો નોટીસની તમામ નકલો સ્થાવર મિલકતમાં ચોડવામાં આવશે. અને જો અધિકૃત વ્યક્તિને યોગ્ય લાગે તો ઈન્ટરનેટમાં મુકવામાં આવશે. જાહેર હરાજી તેમજ ટેન્ડર સિવાય વેચાણ માટે અન્ય કોઈપણ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તેની શરતો બંને પક્ષકારો વચ્ચે લેખિતમાં નક્કી કરવાની હોય છે.

૪.૪૭ **Time of Sale, issue of sale certificate and delivery of Possession etc : (વેચાણનો સમય તેની સોપણી અને વેચાણનું પ્રમાણપત્ર પ્રસિધ્ધ કરવા અંગે)**

કોઈપણ સ્થવાર મિલકતનું વેચાણ નોટીસની તારીખથી ૩૦ દિવસ પૂરા થયા પહેલા થઈ શકશે નહિ. જે ખરીદનારની કિંમત અથવા ટેન્ડર અથવા કોટેસન સૌથી ઉચ્ચ હશે. તે મિલકતનું વેચાણ તેને કરવામાં આવશે. જો વેચાણ કિંમત નક્કી કરેલ ભાવ કરતા ઓછી હોય તો અધિકારી તેનું વેચાણ કરી શકશે નહિં, પરંતુ નક્કી કરેલ કિંમત કરતા અધિકારી વધુ કિંમત મેળવવામાં નિષ્ફળ જાય તો ધિરાણ મેળવનાર તેમજ લેણદાર બંને ની સહમતિથી તે કિંમત વેચાણ કરી શકે છે.

૪.૪૮ Payment of price by the Purchaser : (ખરીદનાર દ્વારા ચુકવવામાં આવેલી કિંમત)

સ્થાવર મિલકતનું ખરીદી કર્યાબાદ ખરીદનારે તાત્કાલિક વેચાણ કિંમતના ૨૫% રકમ અધિકૃત વ્યક્તિને જમા કરાવવાના રહેશે. જો તેમ કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો તે વેચાણ રદ થશે અને નવેસરથી વેચાણ ની કાર્યવાહી થશે. બાકીની રકમ ખરીદનારે જે તે અધિકૃત વ્યક્તિને ૧૫ દિવસ દરમિયાનના સમયમાં ચુકવવાની રહેશે જો આમ કરવામાં કસુર થશે તો જમા કરેલ રકમ રદ કરવામાં આવશે. અને મિલકત અંગેની વેચાણ કાર્યવાહી ફરી કરવામાં આવશે.

૪.૪૯ Issue of certificate of sale of immovable Property : (સ્થાવર મિલકતના વેચાણ અંગે)

સ્થાવર મિલકત વેચાણ નક્કી થયા બાદ તમામ વેચાણ કિંમત ચુકવ્યા બાદ પરિશિષ્ટ ૫ ના નિયમો હેઠળ જે તે અધિકારી ખરીદનાર ને વેચાણ અંગેનું પ્રમાણપત્ર આપશે.

૪.૫૦ Property sold subject to Encumbrances :

જો સ્થાવર મિલકત પર કોઈપણ પ્રકારનો બોજો હોય તો તેનું વેચાણ કરતા પહેલા જે તે અધિકારી ખરીદનાર ને રકમ જમા કરાવવાની સુચના આપે છે. જેથી તે મિલકતને બોજા મુક્ત કરી શકાય તેમજ જો તેના પર કોઈપણ વ્યાજની રકમ અથવા ખર્ચ ની રકમ બાકી રહેતી હોય તો તે ખરીદનાર પાસેથી મેળવી શકાય છે. આ બોજાને મુક્ત કરવા માટે રકમ જમા કર્યેથી જે તે અધિકારી અથવા ખરીદનાર જેટલા વ્યક્તિઓ તે મિલકત માં હિત ધરાવતા હોય તેને નોટીસ આપે છે, અને રકમ ચુકવવાનું સુચવે છે.

૪.૫૧ Delivery of Possession of immovable property : (સ્થાવર મિલકતનો કબજો તેમજ સોંપણી)^(૨૮૬)

જે તે અધિકૃત વ્યક્તિ ખરીદનાર ને સ્થાવર મિલકતને બોજામુક્ત કર્યા બાદ તેની સોંપણી તેમજ કબજો આપી દે છે. જેની સામે વેચાણ અંગેનું પ્રમાણપત્ર પણ આપે છે. જેમા સ્પષ્ટપણે સ્થાવર મિલકત બોજાસહિત છે કે બોજા રહિત છે તેની સ્પષ્ટતા કરવામાં આવે છે.

૪.૫૨ Appointment of Manager : (સંચાલકની નિમણૂક)^(૨૮૭)

બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટર અથવા ટ્રસ્ટીઓના બોર્ડ દ્વારા જે તે જામીન, મિલકતની દેખરેખ માટે સંચાલકની નિમણૂક કરવામાં આવશે. ડાયરેક્ટરો તેમજ ટ્રસ્ટીઓ દ્વારા નિમણૂક કરવામાં આવેલ સંચાલક ધિરાણ મેળવનારના એજન્ટ તરીકે કામગીરી કરશે. અને તેને ચુકવવામાં આવેલ તમામ કમિશન તેમજ ફી ની રકમ ની જવાબદારી ધિરાણ મેળવનારની હોય છે. સંચાલકની પાસે કોઈપણ વ્યક્તિને નોટીસ આપવાની સત્તા રહેશે. જેની પાસેથી ધિરાણ મેળવનારે કોઈપણ રકમ વસુલવાની હોય. સંચાલક કલમ ૧૩ (૭) ની જોગવાઈઓ મુજબ કાર્ય કરે છે.

(૨૮૬) સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (એન્ફોર્સમેન્ટ) ૩૯૨-૨૦૦૨ના ૩૯-૯ મુજબ

(૨૮૭) સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (એન્ફોર્સમેન્ટ) ૩૯૨-૨૦૦૨ના ૩૯-૧૦ મુજબ

૪.૫૩ Payment made by the Person, from whom money is due to the borrower :^(૨૮૮)

જો લેણદાર કોઈપણ એવા વ્યક્તિને કલમ ૧૩ (nd)ની જોગવાઈઓ હેઠળ નોટીસ આપી જેની પાસેથી ધિરાણ મેળવનારે લેણી રકમ વસુલવા પાત્ર હોય તેવી રકમ તે વ્યક્તિએ લેણદાર પાસે જમા કરાવવાની હોય તેવી રકમ તે વ્યક્તિએ લેણદાર પાસે જમા કરાવવાની હોય છે. અને તે બોજમુક્ત બને છે.

૪.૫૪ Vesting of rights in transferee on transfer of secured asset by the secured creditor : (તબદીલ મેળવનાર ના માં તમામ હકો તબદીલ થાય છે.)^(૨૮૯)

જ્યારે ગીરો મિલકતનો કબજો લેણદારનો અથવા તેના મેનેજરને સોંપવામાં આવે ત્યારે મિલકત અંગેના તમામ હક તેની તરફેણ માં તબદીલ કરવામાં આવશે. મિલકતની તબદીલ મિલકતના માલિક દ્વારા કરવામાં આવતી હોય જેથી કલમ ૧૩(દ) મુજબ મિલકત તમામ હકો તેમજ જવાબદારી તબદીલ મેળવનાર ની તરફેણ માં થશે. એટલેકે જો મિલકત પર કોઈપણ પ્રકારના કરની રકમ બાકી હોય તો તે ચુકવવાની જવાબદારી લેણદારની રહેશે.^(૨૯૦)

૪.૫૫ Costs, charges and expenses to be recovered from the borrower: (ખર્ચ તેમજ કોઈપણ પ્રકારનો બોજો ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી મેળવવો)^(૨૯૧)

જો કોઈપણ રીતે ધિરાણ મેળવનાર વતી લેણદાર કોઈપણ પ્રકારનો ખર્ચ કરે અથવા કોઈપણ પ્રકારના બોજાની રકમ ચુકવે તો તે પરત મેળવવાની જવાબદારી ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી લેણદારની રહેશે. આ રકમ જે મેળવવામાં આવે તે કરારમુક્ત થશે.

૪.૫૬ Borrower can take back Possession of the secured assets before sale or transfer on payment of amount : (ધિરાણ મેળવનાર વેચાણ અથવા તબદીલ પહેલા પરત મેળવી શકે છે)^(૨૯૨)

જો ધિરાણ મેળવનાર બાકી રહેતી ધિરાણની રકમ તેમજ તમામ ખર્ચની રકમ વેચાણની તારીખ પહેલા લેણદારને ચુકવી આપે તો વેચાણની કાર્યવાહી રદ થશે અને મિલકતનો કબજો ધિરાણ મેળવનારને પરત આપવામાં આવશે.

૪.૫૭ Secured Creditor can proceed against borrower for balance dues : (લેણદાર બાકી રહેતી રકમ મેળવવા કાર્યવાહી કરી શકે છે.)^(૨૯૩)

મિલકતનું વેચાણ થયા બાદ પણ જો ધિરાણ ની રકમ સંપૂર્ણ રીતે પૂરી ન થાય અને હજુ બાકી રહેતી હોય તો લેણદાર તે રકમ વસુલવા માટે જે તે ન્યાયપંચ અથવા કોર્ટ સમક્ષ અરજી કરી શકે છે.

(૨૮૮) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૩(૫) મુજબ
(૨૯૦) એ.આઈ.આર. - ૨૦૦૦ - સુપ્રિમ કોર્ટ - ૩૬૫૪
(૨૯૨) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૩(૮) મુજબ

(૨૮૯) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૩(દ) મુજબ
(૨૯૧) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૩(૭) મુજબ
(૨૯૩) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૩(૧૦) મુજબ

૪.૫૮ Procedure for recovery of short fall of secured debt : (બાકી રહેતી રકમ વસુલવા માટેની કાર્યવાહી)^(૨૯૪)

લેણદાર દ્વારા કરવામાં આવતી બાકી રહેતી રકમ વસુલવા માટેની અરજી પરિશિષ્ટ ૬ ના નિયમો મુજબ જે તે અધિકૃત વ્યક્તિ અથવા તેના એજન્ટ અથવા તેના ધરાશાસ્ત્રી દ્વારા જે તે ન્યાયપંચના રજીસ્ટ્રાર સમક્ષ દાખલ કરી શકાય છે. અથવા રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટ દ્વારા ન્યાયપંચના રજીસ્ટ્રાર ના નામે મોકલી શકાય છે. લેણદાર અથવા તેના અધિકારી અથવા એજન્ટ દ્વારા કરવામાં આવી તમામ અરજીઓ Debts Recovery Tribunal Rules 1993 ની જોગવાઈઓ મુજબ ચલાવવામાં આવશે. અને નિયમ ૭ મુજબ અરજી સાથે અરજી દાખલ કરતી વખતે જે તે ફી ની રકમ જમા કરાવવી પડે છે.

૪.૫૯ Secured creditor can proceed against the guarantor or sell pledged assets: (લેણદાર ગીરો મિલકત અથવા જામીન સામે કાર્યવાહી કરી શકે છે)^(૨૯૫)

કોઈપણ લેણદાર જામીન સામે અથવા ગીરો મિલકતને વેચાણ માટે કલમ ૧૭(૪) ની જોગવાઈઓ મુજબ પગલા લેવાની જરૂરીયાત પડતી નથી. સીધી રીતે જામીન સામે કાયદસરના પગલા લઈ શકે છે.

૪.૬૦ Exercise of rights by secured creditor : (લેણદારોના હક અંગે કાર્યવાહી)^(૨૯૬)

લેણદારોના હક અંગે કાર્યવાહી કરવા માટે તેના વતી કોઈપણ અધિકૃત વ્યક્તિ પધ્ધતી મુજબ કાર્યવાહી કરી શકે છે. કલમ ૩૮ (૨) હેઠળ કેન્દ્ર સરકાર લેણદારો ના હક અંગે કોઈપણ પ્રકારની કાર્યવાહી કરી શકે છે. અને તે અંગેના નિયમો બનાવી શકે છે.

૪.૬૧ Borrower cannot transfer the assets, after receipt of notice :(ધિરાણ મેળવનાર નોટીસ મળ્યાબાદ મિલકત ની તબદીલ કરી શકતા નથી)^(૨૯૭)

કોઈપણ કરજદાર નોટીસ મળ્યા બાદ ગીરો મુકેલ મિલકત ની તબદીલ કોઈપણ પ્રકારે અથવાવેચાણ અથવા ભાડાપટ્ટીથી લેણદારની લેખિત સહમતી વગર કરી શકતા નથી.

૪.૬૨ Enforcement of security if the borrower company is under winding up: (જો ધિરાણ મેળવનાર કંપની ફરજિયાતમાં હોય તો જામીન મિલકતનો અમલ)^(૨૯૮)

જો કંપની ફરજિયાતમાં જતી હોય તો કંપનીના લેણદાર પોતાની જામીન મિલકત વસુલ કરી શકે છે પરંતુ તે સિવાય કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ ની કલમ ૫૨૮ ની પેટા કલમ (૧) ની જોગવાઈઓ મુજબ તેઓ મજુરોને મળવાપાત્ર રકમ જમા કરાવી જામીન મિલકત ના વેચાણ માટે કાર્યવાહી કરી શકે છે. કંપનીઝ

(૨૯૪) સીક્યુરીટી ઈન્ટેસ્ટ (એન્ફોર્સમેન્ટ) રૂલ્સ-૨૦૦૨ના રૂલ-૧૧ મુજબ

(૨૯૫) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૩(૧૧) મુજબ

(૨૯૭) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૩(૧૩) મુજબ

(૨૯૬) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૩(૧૨) મુજબ

(૨૯૮) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૩(૧૮) મુજબ

એક્ટ ૧૯૫૬ ની કલમ ૫૨૯ (a) ની જોગવાઈઓ મુજબ જો મજુરોને મળવાપાત્ર રકમ અનિશ્ચિત હોય તો એવા સમયે ફરિયાદી અધિકારી આ રકમની અંદાજીત ગણતરી કરી આપે છે અને કાયદાની જોગવાઈ મુજબ લેણદારે આવી અંદાજીત રકમ ફરિયાદી અધિકારી પાસે જમા કરાવ્યા બાદ વેચાણ અંગેની કાર્યવાહી કરી શકે છે. જો અંદાજીત રકમમાં કોઈપણ પ્રકારની વધઘટ થાય તો લેણદારે ઘટતી રકમ ચુકવવી પડે છે અને વધતી રકમ પાછી મેળવી શકે છે.

૪.૬૩ Chief metropolitan magistrate and district magistrate to assist secured creditor in taking Possession : (સલામત લેણદાર અંગેની કાર્યવાહી કરવા માટે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ અને ચીફ મેજિસ્ટ્રેટને સત્તા)^(૨૯૯)

- જ્યારે કોઈપણ ગીરો મિલકતનો કબજો સલામત લેણદાર મેળવવા માંગે તેમજ તેને વેચાણ અથવા તબદીલ કરવા માંગે તો તે માટે તેને ચીફ મેજિસ્ટ્રેટ અથવા જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટની લેખિત પરવાનગી મેળવવી પડે છે. જેની હકુમતમાં તે મિલકત આવતી હોય આ અરજી મળ્યેથી મેજિસ્ટ્રેટ નીચે મુજબની કાર્યવાહી કરી
 - જે તે મિલકતનો કબજો તેના દસ્તાવેજો સાથે લઈ શકે છે.
 - આ મિલકત તેમજ દસ્તાવેજો નો કબજો લેણદારને સોંપી શકે છે.
- ઉપર મુજબની કાર્યવાહી કરવા માટે કાયદા ની જોગવાઈઓ અનુસાર ચીફ મેજિસ્ટ્રેટ અથવા જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ કોઈપણ પ્રકારના પગલા તેને ઠીક લાગે તેમ જરૂરીયાત મુજબ લઈ શકે છે.
- ચીફ મેજિસ્ટ્રેટ અથવા જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કરવામાં આવેલ આ કામગીરી અંગે કોઈપણ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ કોઈપણ પ્રકાર પ્રશ્ન ઉઠાવી શકશે નહિ.

૪.૬૪ Manner and effect of takeover of Management : (સંચાલક તરીકે સંસ્થાનો કબજો લેવાની પદ્ધતિ તેમજ તેના અમલ)^(૩૦૦)

- જ્યારે કોઈપણ સલામત લેણદાર ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિનો ધંધો અથવા સંસ્થાનો કબજો મેળવે ત્યારે તેને બે સમાચાર પત્રોમાં જેમાંથી એક અંગ્રજી ભાષામાં હોય અને બીજું સ્થાનિક ભાષામાં હોય તેમા જાહેર નોટિસ આપી નીચે મુજબના વ્યક્તિ ઓની નિમણુક કરવી પડે છે.
 - જો કંપની હોય તો કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ ની જોગવાઈઓ મુજબ ડાયરેક્ટર.
 - અન્ય સંજોગોમાં ધંધાનો વહીવટકર્તા.
- નોટીસ પ્રસિધ્ધ થયા બાદ:
 - જ્યા ધિરાણ મેળવનાર કંપની એક્ટ ૧૯૫૬ હેઠળ નોંધાયેલ કંપની હોય તો તમામ વ્યક્તિઓ જે ડાયરેક્ટર તરીકે કંપનીની ઓફિસ ધરાવતા હોય તેમજ એવો નિરીક્ષકો જે ઓફિસ ધરાવતા હોય તેમજ એવા વ્યક્તિઓ જે ધંધાનુ સંચાલન કરતા હોય નોટીસની પ્રસિધ્ધિ થયેથી પોતાની જગ્યા તુરંત જ ખાલી કરવી પડે છે.

- જો ધિરાણ મેળવનાર તેમજ સંચાલક અથવા ડાયરેક્ટર વચ્ચે કોઈપણ પ્રકારનો કરાર થયેલ હોય તો નોટીસ પ્રસિધ્ધ થયેથી તે તરત જ રદ થશે.
- આ કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ નીમણુક કરેલ તમામ ડાયરેક્ટરો તેમજ સંચાલકો ધિરાણ મેળવનારની તમામ મિલકત તેમજ અન્ય જવાબદારી ઓનો કબજો મેળવી લેશે. તેમજ નોટીસ પ્રસિધ્ધ થયે તેની સત્તા અમલમાં આવશે.
- કંપનીના મેમોરેન્ડમ તેમજ આર્ટિકલ ઓફ એસોસિએશન મુજબ નિમણુક કરેલ ડાયરેક્ટરો તેમજ સંચાલકો આ કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ નોટીસની પ્રસિધ્ધ થયેલી પોતાની કામગીરી ડાયરેક્ટર તરીકે સંચાલક તરીકે બજાવશે.

c. જ્યારે ધિરાણ મેળવનાર કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ હેઠળ નોંધાયેલ કંપની હોય તો મેમોરેન્ડમ તેમજ આર્ટિકલ ઓફ એસોસિએશન તેમજ કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ જે કામગીરી નોંધાયેલ ન હોય તે લેણદાર કરી શકશે નહિ જે નીચે મુજબ છે,

- કંપનીના કોઈપણ શેર હોલ્ડરને ડાયરેક્ટર તરીકે નિમણુક કરવો તે ગેરકાયદેસર છે.
- જ્યાં સુધી લેણદાર કોઈપણ પ્રકારની પરવાનગી ન આપે ત્યાં સુધી શેરહોલ્ડરો દ્વારા બનાવવામાં આવેલ પત્રક નો અમલ થઈ શકશે નહિ.
- લેણદારની પરવાનગી વગર કોર્ટ સમક્ષ ફડયા માટેની કાર્યવાહી કરી શકશે નહિ.

d. જ્યાં લેણદાર ધિરાણ મેળવનાર નો ધંધાનુ સંચાલન પોતાના હાથમાં લે ત્યારબાદ ધંધા અંગેની તમામ જવાબદારી તેના શીરે રહેશે.

૪.૬૫ **No compensation to directors for loss of office :** (ઓફિસની નુકસાની બદલ ડાયરેક્ટર વળતર નહીં)^(૩૦૧)

જો કોઈપણ કરાર અથવા કાયદામાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલ ન હોય તો કોઈપણ સંચાલક ડાયરેક્ટર અથવા સંચાલક અથવા અન્ય ડાયરેક્ટરોને જે ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિનો વ્યવસાય સંભાળતા હોય તેને કરાર રદ કરવા બદલ તેમજ તેની ઓફિસ કબજે કરવા બદલ કોઈપણ પ્રકારનું વળતર આપવામાં આવશે નહિ. તેમ છતાં જો ડાયરેક્ટર અથવા સંચાલકની કોઈપણ લેણી રકમ ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી બાકી રહેતી હોય તો તે પોતાની મળવાપાત્ર રકમ ધિરાણ મેળવનારના ધંધામાંથી વસુલ કરી શકે છે.

૪.૬૬ **Right to Appeal Appeal to Debts Recovery Tribunal :** (અપીલ માટેનો હક, રૂપ રીકવરી ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ)^(૩૦૨)

જો કોઈપણ વ્યક્તિ લેણદાર અથવા તેના અધિકૃત વ્યક્તિની કામગીરી અંગે નારાજ હોય તો તે દિવસ થી ૪૦ દિવસ ના સમય દરમિયાન ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ કરી શકે છે.

૪.૬૭ Entertainment of Appeal on Payment of 75% of the amount claimed in notice: (નોટીસ માં જણાવેલ રકમના ૭૫% જેટલી રકમ જમા કરતા અપીલ ચલાવી શકાશે.)^(૩૦૩)

જ્યાં ધિરાણ મેળવનારે ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ કરેલ હોય તો જ્યાં સુધી નોટીસમાં દર્શાવેલ રકમના ૭૫% ની રકમ ધિરાણ મેળવનાર ન્યાયપંચ સમક્ષ જમા ન કરાવે ત્યાં સુધી ન્યાયપંચ સમક્ષ યોગ્ય કારણ દર્શાવે તો ન્યાયાપંચ જમા કરવાપાત્ર રકમ જતી કરી શકે છે અથવા ઘટાડી શકે છે.

૪.૬૮ Disposal of appeal by Debts Recovery Tribunal : (ન્યાયપંચ દ્વારા અપીલ નો નિકાલ)^(૩૦૪)

ન્યાયપંચ અપીલનો નિકાલ Recovery of debts due to bank and Financial Institutions act: 1993 ની જોગવાઈઓ હેઠળ કરી શકે છે.

૪.૬૯ Appeal to Appellate Tribunal : (એપેલન્ટ ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ)^(૩૦૫)

જો કોઈપણ વ્યક્તિ ન્યાયપંચ ના હુકમ સામે નારાજ હોય તો હુકમની તારીખથી ૩૦ દિવસમાં તે એપેલન્ટ ન્યાયાપંચ સમક્ષ તે હુકમ સામે અપીલ કરી શકે છે.

૪.૭૦ Disposal of appeal by Appellate Tribunal : (એપેલન્ટ ન્યાયપંચ દ્વારા અપીલનો નિકાલ)^(૩૦૬)

એપેલન્ટ ન્યાયપંચ દ્વારા અપીલનો નિકાલ Recovery of Debts due to banks and Financial institutions act 1993 ની જોગવાઈઓ હેઠળ કરી શકે છે.

૪.૭૧ Right of borrower to Receive compensation and costs in certain cases: (અમુક સંજોગોમાં ધિરાણ મેળવનાર વળતર તેમજ ખર્ચ મેળવવા માટે હકદાર છે.)^(૩૦૭)

જો ન્યાયપંચ અથવા એપેલન્ટ ન્યાયપંચને કોઈપણ સંજોગોમાં એવું જણાય કે લેણદાર ગેરકાયદેસર રીતે તેમજ ખોટી રીતે ધિરાણ મેળવનાર ની મિલકતનો કબજો ધરાવે છે, તો તે લેણદારને તે મિલકતનો કબજો પરત કરવા માટે હુકમ કરે છે. આવા સંજોગોમાં ધિરાણ મેળવનાર વળતર તેમજ ખર્ચની રકમ મેળવવા માટે હકદાર બને છે. જે રકમ ન્યાયપંચે નક્કી કરવાની હોય છે.

૪.૭૨ Protection of action taken in good faith : (હિત માટે કરેલ કામગીરી સામે આપવામાં આવતું રક્ષણ)^(૩૦૮)

જો લેણદાર અથવા તેના કોઈપણ અધિકારી અથવા સંચાલક હિતકારક કામગીરી કરે તો તેની સામે કોઈપણ પ્રકારની કાયદેસરની કાર્યવાહી અથવા દાવો માંડી શકાશે નહિ.

(૩૦૩) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૭(૨) મુજબ

(૩૦૫) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૮(૧) મુજબ

(૩૦૭) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૯ મુજબ

(૩૦૪) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૭(૩) મુજબ

(૩૦૬) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૧૮(૨) મુજબ

(૩૦૮) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૩૨ મુજબ

૪.૭૩ Civil court not to have Jurisdiction : (દિવાની કોર્ટને હકુમત નથી)^(૩૦૯)

Debt recovery and Financial institution act 1993 ના કાયદા હેઠળ ન્યાયપંચ તેમજ એપેલન્ટ ન્યાયપંચ ને લેણી રકમ વસુલ કરવા અંગે દાવા ચલાવવા માટે જે સત્તા અને હકુમત આપવામાં આવેલ છે , તે હકુમત દિવાની કોર્ટને આપવામાં આવેલ નથી.

૪.૭૪ Provisions of this act to override other laws : (આ કાયદાનું અધિરોહત કોઈપણ અન્ય કાયદો કરી શકતું નથી.)^(૩૧૦)

જ્યાં સુધી આ કાયદામાં કોઈપણ સુધારા ન થાય ત્યાં સુધી આ કાયદાની જોગવાઈઓનું અધિરોહણ કોઈપણ અન્ય કાયદો કરી શકતું નથી.

૪.૭૫ Limitation : (સમય મર્યાદા)^(૩૧૧)

Limitation act 1963 ની જોગવાઈઓ હેઠળ કોઈપણ લેણદાર કાયદેસરની કાર્યવાહી સમય મર્યાદા માં કરી શકે છે. સ્પષ્ટ કરેલ સમય મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન તે કરી શકતો નથી.

૫. ધિરાણ વસુલાતની અન્ય પદ્ધતિ

પ્રસ્તાવના : બેંકની લેણી રકમ અંગે આપેલ ચેક રીટર્ન થવાના પ્રસંગે કરવાની કાયદાકીય કાર્યવાહી - કલમ ૧૩૮ હેઠળ. નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ લો એમેન્ડેડ બીલ-૧૯૮૮ પસાર કરીને પાર્લામેન્ટે નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ-૧૯૮૧ માં પ્રકરણ-૧૭ નવું ઉમરું ૧૩૮ થી ૧૪૨ સુધીની કલમો ઘડેલ છે. આ કલમોની જોગવાઈઓને કેન્દ્ર સરકારે ગેઝેટમાં જાહેરનામું બહાર પાડી તા. ૧લી એપ્રિલ ૧૯૮૮ થી અમલી બનાવેલ છે.

કાયદા સુધારાનો હેતુ

પાર્લામેન્ટનો આ એમેન્ડમેન્ટ કરવા પાછળનો હેતુ ચેકની સુનાવણી માટે પુરતા ફંડની જોગવાઈ કે નિષ્ઠા વિના આરોધર ચેકો આપી દેતા અપ્રમાણિક વેપારીઓ / વ્યક્તિઓ સામે કાયદામાં ફોજદારી કાર્યવાહીની જોગવાઈ કરી બેન્કીંગ ક્ષેત્ર તથા વેપાર ક્ષેત્રે વિશ્વાનીયતા ઉભી કરવાનો રહેલો છે આ ઉપરાંત આવા ચેકોને લીધે બેન્કોને પડતી અગવડ અને નુકશાનમાં ઘટાડો કરવાનો પણ હેતુ રહેલો છે.

ચેક પરતના નિર્ધારિત કારણો

નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ ૧૩૮ માં સુધારો કરવામાં આવ્યો છે તે અનુસાર નીચેના કારણો પૈકી કોઈ કારણસર ચેક ચુકવણી વગર પરત થયેલ હોય તો ચેક લખનાર સામે ફોજદારી કોર્ટમાં ચેકનો પેચી / ધાકર ફરીયાદ દાખલ કરી શકે છે.

નિર્ધારિત કારણો : ૧. ચેકની ચુકવણી પુરતી રકમ ખાતામાં જમા ન હોવાને કારણે અથવા

૨. તેણે બેન્ક પાસેથી લીધેલ શાખ સવલત કરતા ચેકની રકમ વધુ છે.

(૩૦૯) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૩૪ મુજબ
(૩૧૧) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૩૬ મુજબ

(૩૧૦) SRFAESI Act-2002ની કલમ ૩૫ મુજબ

પાર્લામેન્ટે એમેન્ડમેન્ટમાં ઉપરોક્ત બે કારણો નીધારીત કરેલા છે આ કારણો ઉપરાંત જુદી જુદી કોર્ટના કલમ-૧૩૮ હેઠળના કેસોના ચુકાદાઓ અનુસાર નીચેના કારણો પૈકી પણ કોઈ કારણોસર ચેક ચુકવણી વગર પરત થાય તો કલમ - ૧૩૮ હેઠળ ફોજદારી ફરીયાદ થઈ શકે છે.

૧. રીફર ટુ ડ્રોઅર
૨. નો એકાઉન્ટ / એકાઉન્ટ કલોઝડ
૩. પેમેન્ટ સ્ટોપ બાય ધ ડ્રોઅર
૪. ડ્રોઅર બેંકરપ્ટ
૫. ફંડઝ એક્સપેક્ટેડ, પ્રેઝન્ટ અગેઈન
૬. કુલ કવર નોટ રીસીલ્ડ
૭. ઈફેક્ટસ નોટ કલીયર, પ્રેઝન્ટ અગેઈન

કોર્ટ જજમેન્ટ

'એકાઉન્ટ કલોઝડ', 'પેમેન્ટ સ્ટોપ', 'રીફર ટુ ડ્રોઅર' એ પૈકી કોઈપણ શેરા સાથે ચેક પરત આવ્યો હોય તો પણ આ કાયદા હેઠળ ગુનો બને, 'મેન્સરીયા' (ગુન્હાહીત ઈરાદો) તત્વ પુરવાર કરવું જરૂરી નથી. (૩૧૨)

જ્યારે રીફર ટુ ડ્રોઅર ના શેરા સાથે ચેક પરત આવેલ હોય ત્યારે રીફર ટુ ડ્રોઅરના કારણમાં ફંડ અપુરતા ઉપરાંત અન્ય ઘણા કારણોનો સમાવેશ થતો હોય એ આવશ્યક છે ચેકનો સ્વીકાર ન થયો હોય તો તેનું ચોક્કસ કારણ જાણી લેવું, આવા પ્રસંગે બેન્કને પણ નોટીસની નકલ મોકલી આપવી હિતાવહ ગણાય.

'સ્ટોપ પેમેન્ટ', સંબંધી સુપ્રીમ કોર્ટનું તાજેતરનું જજમેન્ટ

ચેકની ચુકવણી અટકાવવી એટલે કે સ્ટોપ પેમેન્ટને કારણે ચેક પરત આવે તો નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ - ૧૩૮ હેઠળ ગુનો બને છે તેવો સ્પષ્ટ ચુકાદો તાજેતરમાં સુપ્રીમ કોર્ટે સીકંદરાબાદ ની બે પાર્ટીના કેસમાં આપ્યો છે.

જો કે આવો સ્પષ્ટ ચુકાદો હોવા છતાં એ બાબત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે કે ચેક લખનાર એ યોગ્ય કારણ જેવું કે અવેજનું નીષ્ફળ જવું કે પાછળથી દેવું કાયદેસરનું ન જણાવું વિગેરે કારણે પેમેન્ટ અટકાવેલ હોય અને તે કોર્ટમાં સબીત કરી આપે તો ગુનો બનતો નથી. આમ, આ જજમેન્ટથી ચેક લખનારનો યોગ્ય કારણથી સ્ટોપ પેમેન્ટ કરવાના અધિકારને સ્વીકૃતિ આપેલ છે.

છટકબારીની સંભાવના

તાજેતરના સુપ્રીમ કોર્ટના એક જજમેન્ટથી નીચેની છટકબારીની સંભાવના દુર થઈ છે ચેક રીવોકેલ કરતી કલમ - ૧૩૮ હેઠળનો ગુન્હો ગણાશે એવું જજમેન્ટ આપેલ છે.

સુપ્રીમ કોર્ટના ઉપરોક્ત ચુકાદાના અવલોકનથી છટકબારીની સંભાવના ઉભી થયેલ હોવાથી વેપારી વર્ગ માટે મોટી મુશ્કેલીનું નિર્માણ થયેલ છે તે ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય છે. ચેક આપીને ચેક લેનારને છેતરવા માંગતા લોકોએ કલમ - ૧૩૮ હેઠળના ગુનામાંથી છટકવાનો રસ્તો ખોળી કાઢ્યો છે.

કોર્ટનું અવલોકન

‘ચેક લખનાર જોગ ચેક ચુકવણી માટે બેન્કમાં જમા થાય તે પહેલા ચેક લેનારને યોગ્ય નોટીસ દ્વારા જણાવે કે, તેણે ચેક બેન્કમાં જમા ન કરાવવો અને છતા તે જમા કરાવે તો સ્ટોપ પેમેન્ટને કારણે પરત આવેલો ચેક ગુનાનું કારણ બનતો નથી’ ચેક રીવોકેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ છે એ કાયદાની જોગવાઈને અહી સ્વીકારેલ છે.

અવલોકનની અસર

હાયર પરચેઝ, લીઝીંગ અને શરાફી ધીરધારના ધંધામાં પ્રતિકુળ અસર થશે. શરાફી મંડળીઓ જે એડવાન્સ ચેકો લઈ ધીરાણની વસુલાત સલામત બનાવતા તે આ ચુકાદાથી અસલામત બની જશે.

ચેક આપવાનો નિર્ધારિત હેતુ

નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ - ૧૩૮ હેઠળ ફોજદારી ફરીયાદ કરવા માટે ચેક આપવાનો હેતુ નિર્ધારિત કરવામાં આવેલ છે તે અનુસાર જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પોતાની બેન્ક પરનો ચેક દેવું કે અન્ય પ્રકારની જવાબદારી (ડેટ ઓ અધર લાયબીલીટી) અદા કરવા પુર્ણ કરવા માટે બીજી વ્યક્તિને આપે છે અને તે ચેક નિર્ધારિત કારણો પૈકી કોઈ કારણથી પરત થાય ત્યારે કલમ - ૧૩૮ હેઠળ ગુનો બને છે તે જ રીતે પોતાની નહી પણ બીજી વ્યક્તિના દેવા માટે ચેક આપ્યો હોય અને તે ચેક પાછો ફરે તો પણ કલમ - ૧૩૮ હેઠળ ગુનો બને છે.

સ્પષ્ટીકરણ

આ કલમના હેતુ માટે દેવું અથવા અન્ય જવાબદારી એટલે કાયદેસર રીતે જેનો અમલ કરાવી શકાય તેવું દેવું અથવા અન્ય જવાબદારી એવો અર્થ થાય છે.

તેથી જો ચેક આપનાર કોઈને નાણા ઉછીના આપવા માટે એટલે કે લોન આપવા માટે ચેક લખી આપ્યો હોય અગર બાનાની રકમ આપવા માટે ચેક લખી આપ્યો હોય કે પછી સમય મર્યાદા પુરી થયા પછીનું દેવું ભરપાઈ કરવા ચેક આપવામાં આવ્યો હોય. આ હેતુ ઓ પૈકી કોઈ હેતુથી અપાયેલ ચેક ચુકવણી વગર પરત થાય તો કલમ - ૧૩૮ હેઠળ ગુનો બનતો નથી તે જ રીતે દાન કે બક્ષીસના હેતુથી અપાયેલ ચેક પાછો ફરે તે પ્રસંગે પણ કલમ - ૧૩૮ હેઠળ ગુનો બનતો નથી.

જવાબદારી સંબંધી ધારણા

આ કાયદાની કલમ - ૧૩૮ ની જોગવાઈથી એમ ધારી લેવામાં આવે છે કે, જે ચેક અપાયેલ છે, તે કોઈ જવાબદારી પેટે અપાયેલ છે તેથી જવાબદારી બાબતે આરોપી ઈન્કાર કરે તો તે સાબીત કરવાનો ભાર આરોપી ઉપર રહેશે.

ફરીયાદ પુર્વે લેખીત નોટીસ

આ કાયદાની કલમ - ૧૩૮ અનુસાર ચેક લખનાર સામે ફોજદારી ફરીયાદ નોંધાવતા પહેલા ચેક ધારકે લેખીત નોટીસ પાઠવી ચેકના અસ્વીકારની જાણ અને ચેકના નાણાની માંગણી રજૂ કરવી ફરજીયાત

બનાવેલ છે. લેખીત નોટીસ કે ફરીયાદ માટેની પુર્વ શરતરૂપે હોવાથી લેખીત નોટીસ આપવામાં આવી છે તેવું પુરવાર ન થાય તો ફરીયાદ માટેનું કારણ ઉપસ્થિત થતુ નહી હોવાથી ફરીયાદ રદ થવાને પાત્ર છે.

નોટીસનું સ્વરૂપ

સુપ્રીમ કોર્ટે કલમ - ૧૩૮ હેઠળના એક કેસના ચુકાદામાં નોટીસના સ્વરૂપ ની ચર્ચા કરતા જણાવ્યુ છે કે, કલમ - ૧૩૮ના કલોઝ (બ) મુજબ એક પરત થયે 'પેયી' અથવા હોલ્ડ ઈન ડયુ કોર્સ જે નોટીસ આપવાની થાય છે તેનું કોઈ ફોર્મ કાયદામાં જણાવાયુ નથી. પરંતુ તેના મુખ્ય ઘટકો કેવા હોવા જોઈએ તે વિષે સ્પષ્ટ જોગવાઈ છે. આ નોટીસમાં પરત થયેલ એક/એકોની વિગત ઉપરાંત પરત થયેલ એકોની રકમ ની માંગણી કરવી જોઈએ. આ નોટીસ એડવોકેટ કે પોતા દ્વારા પણ આપી શકાય.

નોટીસનો નિર્ધારિત સમય

એક રીટર્ન થયો તે દિવસથી ગણી (ખાતેદારને બેન્ક તરફથી એક રીટર્નની જાણ કર્યાની તારીખથી) ૩૦ દિવસમાં રીટર્ન એકની રકમ ચુકવી આપવાની લેખીત નોટીસ એક લખનાર (ડ્રોઅર) ને એકના ધારકે આપવી જોઈએ.

અહીયા એ બાબત ખાસ ધ્યાને લેવાની છે કે જો એક રીટર્ન થયાની તારીખ ૩૦ દિવસ કરતા સમય વધુ થઈ જાય તો આ કાયદા હેઠળ ફોજદારી ફરીયાદ થઈ શકે નહી એવી આ કાયદાની કલમ - ૧૪૨ માં સ્પષ્ટ જોગવાઈ છે.

નોટીસની બજવણી

લેખીત નોટીસ સામાન્ય રીતે યુ.પી.સી. કે રજીસ્ટર્ડ એ.ડી. થી આપવામાં આવતી હોય છે નોટીસ ટેલીગ્રામ, ટેલેક્ષ કે ફેક્સ દ્વારા પણ મોકલી શકાય.

લેખીત નોટીસ એક લખનાર ના રહેઠાણના કે ધંધાના સ્થળે પુરા સરનામા સાથે મોકલી આપી હોય અને જો તે મળી આવતી નથી (નોટ ફાઉન્ડ) અથવા 'અનકલેઈમ્ડ' ના પોષ્ટ ખાતાના શેરા સાથે નોટીસ પાછી આવી હોય તો તે નોટીસની બજવણી થઈ ગઈ ગણાય.

ગુન્હો ક્યારે બને ?

એક લખનાર લેખીત નોટીસ મળ્યાની તારીખથી ૧૫ દિવસમાં એક ની રકમ ચુકવવામાં નીષ્ફળ જાય તો જ તેણે ગુન્હો કર્યો છે તેમ ગણી શકાય છે. એનો અર્થ એ થયો કે એક લખનારને નોટીસ આપ્યા પછી ૧૫ દિવસ બાદ જ આ કાયદા હેઠળ ફોજદારી ફરીયાદ થઈ શકે.

કાયદાની આ જોગવાઈનો હેતુ એક લખનારનો એક ચુકવવાનો પ્રમાણીક ઈરાદો હોય પણ કોઈ હકીકતની ભુલને કારણે એક પરત આવેલ હોય તો આવા પ્રસંગે ૧૫ દિવસના આ સમય દરમ્યાન એક લખનાર એકની રકમ ચુકવી ગુનાની કાનુની કાર્યવાહીમાંથી બચી શકે તેવી તક ઉપલબ્ધ કરવાની છે.

ફરીયાદ નોંધાવવાની નિર્ધારિત મુદત

લેખિત નોટીસ મળ્યાની તારીખથી ૧૫ દિવસમાં એક લખનાર એકની રકમ ચુકવે નહીં અગર સંતોષકારક જવાબ આપે નહીં તો નોટીસ બજયાના ૧૫ દિવસે પુરા થવાની તારીખથી ૩૦ દિવસમાં મેટ્રોપોલીટન મેજીસ્ટ્રેટ અથવા ફર્સ્ટ ક્લાસ જ્યુડીશ્યલ મેજીસ્ટ્રેટની કોર્ટમાં ફરીયાદ નોંધાવી દેવી જોઈએ.

ફરીયાદ માટેનું લીમીટેશન ક્યારથી શરૂ થયું ગણાય ?

એક તેની તારીખથી છ માસ સુધીમાં બેન્કમાં મુકી નાણા મેળવી શકાય. આ કારણે એક વખત બેન્કમાંથી પાછો ફરેલો એક ફરીવાર કલીયર કરાવવા મુકવા માટે કોઈ પ્રતિબંધ નથી. આથી છ મહીનાના સમયગાળા માં એક ગમે તેટલીવાર કલેક્શન માટે રજુ કરી શકાય તે જેટલીવાર પાછો ફરે તેટલીવાર કેશ કોઝ ઓફ એક્શન ઉપસ્થિત થયેલુ ગણાય ને છેલ્લીવાર એક પાછો ફર્યો હોય ત્યારથી લીમીટેશન ગણી ફરીયાદ દાખલ કરાવી શકાય.

જજમેન્ટ : એક બીજી વખત રજુ કરી શકાય.

કોર્ટે અધિનિયમ હેઠળની જોગવાઈઓને ઉડાણમાં વિચારણા કરેલી અને જણાયેલ કે, તેની જરૂરીયાતોનું પાલન કરવામાં આવ્યું છે. તેવી રજુઆત સ્વીકારવામાં આવેલ નહીં કે બેન્ક એક વખત એક રીફર ટુ ડ્રોઅરના શેરા સાથે પરત કરેલ હોય પછી ફરીયાદ સમયમાં દાખલ ન કરી હોય તેવી ત્રુટી દુર કરવા માટે બીજી વખત એક બેન્કમાં રજુ કરી ન શકાય. કાયદામાં આમ કરી ન શકાય તેવી કોઈ સ્પષ્ટ જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી. (૩૧૩) દિપેન્દ્ર જી. ચોકસી વિ. દિપક ચીમનલાલ પટેલ

ફરીયાદ માટે યોગ્ય હુકમત કયા સ્થળની કોર્ટને છે ?

ક્રીમીનલ પ્રોસીઝર કોડની કલમ - ૧૭૮(બી) અને કલમ - ૧૭૯ ની જોગવાઈઓ જોતા ફરીયાદ એ કોર્ટમાં કરી શકાય જેની હુકમતમાં એક આપવામાં આવ્યો હોય અથવા જ્યાં એક કલેક્શન માટે રજુ કરવામાં આવ્યો હોય અથવા કે જ્યાં એક એક અસ્વીકૃત થયાનો શેરો મારવામાં આવ્યો હોય.

આ ગુનો પોલીસ હુકમતનો નથી તેથી જેને કેસની સમીક્ષ(ટ્રાયલ) કરવાની સત્તા છે તેવા મેજીસ્ટ્રેટની પરવાનગી મેળવ્યા સિવાય પોલીસ ગુનાની તપાસ કરી શકે નહીં.

એક અસ્વીકાર અંગે સીવીલ તેમજ ક્રીમીનલ એમ બંને કોર્ટ દ્વારા પગલા લઈ શકાય ?

સીવીલ કોર્ટ દ્વારા એક આપનારની જવાબદારીનું પાલન કરાવવાથી કલમ - ૧૩૮ હેઠળ સજા પાત્ર ગુનો કરનાર ગુનેગારની વિરૂધ્ધ ફરીયાદ કરતા અટકાવતા નથી. બંને ઉપાયો એક સાથે શક્ય છે. દિવાની રાહે તેમજ ફોજદારી રાહે એમ બંને રાહે એક સાથે પગલા લેવામાં કોઈ કાનુની પ્રતિબંધ નથી.

ફરીયાદ અરજી સાથે જોડવાના આધારભુત કાગળો

ફરીયાદ અરજી સાથે સાક્ષીઓના નામ, પુરાવાઓનું લીસ્ટ, પરત આવેલ એકની નકલ, બેન્કના એક પરત મેમાની નકલ, આપેલ નોટીસની નકલ વિગેરે જોડવી જરૂરી હોય છે.

ગુનાની સજા સંબંધી જોગવાઈ

આ કાયદાની કલમ - ૧૩૮ હેઠળ ચેક લખનાર સામે ફોજદારી પગલા લેવા માટે નીચેની બાબતો પુરવાર થવી જોઈએ.

૧. ચેક કાયદેસરનું દેવું કે જવાબદારી પુરી કરવા આપ્યો હોવો જોઈએ.
૨. ચેકના ધારકે તેને તેના માન્ય સમયમાં ચુકવણી માટે રજૂ કર્યો હતો, તે ચેક આઉટ ઓફ ડેટ થયો ન હતો.
૩. ચેક અપુરતા બેલેન્સને કારણે પરત આવ્યો હોવો જોઈએ.
૪. ચેક પાછો ફર્યો તે પછી તેના ધારકે તેના અનાદરની નોટીસ, તે પાછો ફર્યાના ૩૦ દિવસમાં ચેક લખનારને આપીને ચેકના નાણા ચુકવવાની માંગણી કરી છે.
૫. ઉપરોક્ત નોટીસ મળ્યાના ૧૫ દિવસમાં એ રકમની ચુકવણી કરવામાં ચેક લખનાર આરોપી નીષ્ફળ ગયેલ.
૬. નોટીસ બજી ગયા પછીના ૧૫ દિવસ પુરા થયા પછી ૩૦ દિવસમાં ફરીયાદ હકુમત ધરાવતી ફોજદારી કોર્ટમાં કરવામાં આવેલ હતી.

દંડ અને સજા

ફોજદારી કોર્ટમાં ઉપરોક્ત બાબતો પુરવાર થયે ચેક લખનાર આરોપીને ગુનેગાર ઠરાવી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની અન્ય જોગવાઈઓને બાધ ન આવે તેમ આરોપીને બે વર્ષ સુધીની કેદની સજા અથવા ચેકની રકમથી બમણી રકમ સુધીનો દંડ અથવા બંન્ને કરવામાં આવશે.

નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮(ક) હેઠળ બેન્કને મળેલ ખાતેદારો દ્વારા કે બાકીદારો દ્વારા બેન્કના દેવા પેટે કે કોઈપણ અવેજ પેટે આપેલ ચેકો વગર સ્વીકારાયે પરત આવતા તે અંગે અનુસરવાની કામગીરી અંગે

જ્યારે બેન્કના ખાતેદારો દ્વારા કે અન્ય વ્યક્તિઓ દ્વારા બેન્કના કોઈપણ લેણા પેટે કે અવેજ પેટે કોઈપણ ચેકો આપવામાં આવે અને આવા ચેકો વગર સ્વીકારે પરત આવે તો દરેક બ્રાન્ચોએ અને અધિકારીઓએ નીચેની કાર્યપદ્ધતીનો ચુસ્તપણે પાલન આ સાથેની પરીશીષ્ટમાં દર્શાવ્યા મુજબની નોટીસ આપી અમલ કરવાનો રહેશે.

૧. જે દિવસે આવા ચેકો ખાતેદારના ખાતામાં ભરવામાં આવે અને તે ચેકો સ્વીકારાઈ જાય તેટલું ભરણું ખાતેદારના ખાતામાં ન હોય અને જે તે પરીણામે આવા ચેકો વગર સ્વીકારાયે પરત આવે તો તરત જ બીજા દિવસે આવા ખાતેદારોને રજીસ્ટર્ડ પોષ્ટ એ.ડી.થી અને યુ.પી.સી. થી બેન્કના છાપેલા આ સાથેના બીડાણ - ૧ મુજબના નમુનામાં નોટીસ આપવી જરૂરી છે જો કે આવી નોટીસો કાયદામાં થયેલ સુધારા મુજબ વધુમાં વધુ જે તે બેન્ક દ્વારા ચેક રીટર્નનો મેમો આપવામાં આવે તે તારીખથી વધુમાં વધુ ૩૦ દિવસમાં આપવી જોઈએ તેવી કાનુની જોગવાઈ છે પરંતુ આટલા લાંબા સમય સુધી રાહ જોવી નહીં.

૨. દરેક અલગ અલગ ચેકો માટે ઉપરની રીતે અલગ અલગ નોટીસો ખાતેદારને આપવી.
૩. ઉપરની વિગતે જે ખાતેદારોને આવી નોટીસ આપ્યા પછી આવા ખાતેદારને આવી નોટીસ મળેથી વધુમાં વધુ ૧૫ દિવસનો સમય પરત આવેલ ચેકના નાણા ભરપાઈ કરવા માટે આપવો આવા ખાતેદારને જ્યારે નોટીસ આપવામાં આવે ત્યારે રજીસ્ટર્ડ એ.ડી. ની જે માહિતી હોય તે બેન્કના રેકર્ડમાં નોટીસ આપ્યાના પુરાવા રૂપે રાખવી અને ૧૫ દિવસનો સમય ગણવા માટે આવા ખાતેદાર કે તેના અધિકૃત માણસો દ્વારા નોટીસ મળ્યાના પુરાવા રૂપે રજીસ્ટર્ડ એ.ડી.ના એકનોલેજમેન્ટમાં જે તારીખે સહી કરે તે તારીખથી ૧૫ દિવસનો સમય ગણવો અને આ સહી કરેલ એકનોલેજમેન્ટ બેન્કના રેકર્ડ ઉપર રાખવી.
૪. ઉપરોક્ત રીતે જે તે ખાતેદાર ૧૫ દિવસમાં આપેલ ચેક માં જણાવેલ નાણા બેન્કમાં જમા ન કરાવે તો કાયદા મુજબ સદરહું ખાતેદારને નોટીસ મળ્યા બાદ વધુમાં વધુ ૩૦ દિવસમાં એટલે કે ખાતેદારને આપેલ ૧૫ દિવસ નો સમય પુરો થયા બાદ બીજા ૧૫ દિવસમાં જે તે ખાતેદાર ની વિરૂધ્ધ જ્યુડીશ્યલ મેજીસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસની કોર્ટમાં અથવા તો મેટ્રોપોલીટીન મેજીસ્ટ્રેટ સાહેબની કોર્ટમાં ફોજદારી ફરીયાદ દાખલ કરવી અનિવાર્ય છે. આવી ફરીયાદ બેન્કના પેનલ ઉપરના ફોજદારી કોર્ટના એડવોકેટશ્રીઓ દ્વારા કરવી અનિવાર્ય છે.
૫. આ રીતની ફીયાદ દાખલ કરવા માટેની સત્તા જે તે શાખાના જવાબદાર અધિકારીશ્રીઓને હેડઓફીસ દ્વારા જરૂરી ઠરાવ કરી સત્તા આપવી.
૬. સદર ફરીયાદના કામે પરત આવેલ અસલ ચેકની ઝેરોક્ષ, નોટીસની નકલ, નોટીસ રજીસ્ટર્ડ કર્યાની સફેદ પહોચની ઝેરોક્ષ, નોટીસ બાકીદારને મળ્યા અંગેની એકનોલેજમેન્ટની પહોચની ઝેરોક્ષ, ફરીયાદ કરવા અંગેના બેન્કના ઠરાવની સર્ટીફાઈડ નકલ વિગેરે લઈને બેન્કના પેનલ ઉપરના એડવોકેટશ્રીનો રૂબરૂ સંપર્ક કરવો.
૭. જ્યારે આવા ખાતેદાર કે વ્યક્તિઓની સામે ફરીયાદ કરવાની ફરજ પડે ત્યારે જે તે ખાતેદારના ખાતામાં નોટીસના ખર્ચની રકમ અને ફરીયાદના ખર્ચની રકમ તેમજ એડવોકેટને ચુકવવા પાત્ર રકમ તાત્કાલીક જે તે બાકીદારના ખાતામાં ઉધારી નાંખવી, જેથી જ્યારે ખોતદારનું ખાતુ ચુકતે કરવામાં આવે ત્યારે પાછળથી આવી રકમ ન ઉધારી શકવાનો ટેકનીકલ પ્રશ્ન ઉભો ન થાય.
૮. સદર સમગ્ર બાબત અંગે કાનુની સમય મર્યાદ નિયત કરેલી અને મર્યાદીત હોઈ તેનો અમલ તાત્કાલીક અને ચીવટથી કરવો અને જરૂર પડે બેન્કના લીગલ વીભાગનો સંપર્ક કરવો આ અંગે નીચેના પરીશીષ્ટમાં જણાવેલ સુચનો અને બીડાણના વિગેરેના આશરો લેવો.

बैंकिंग चिंतन-अनुचिंतन

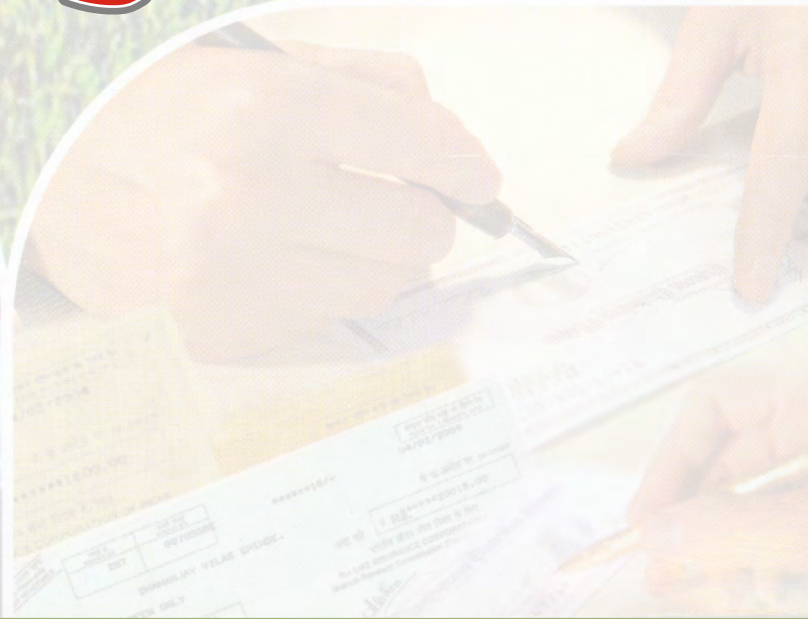
(बैंकिंग पर व्यावसायिक जर्नल)

वर्ष 17 अंक 4

जुलाई-सितंबर 2005

प्रक्रिया - 4
धिराध वसुधावना।
संदर्भ
अद्यावना।
युक्ताद्याओ

પ્રકરણ-૫ : ધિરાણ વસુલાતના સંદર્ભે ઘટાલતના ચુકાદાઓ

Andrapradesh High Court Securition and Reconstruction of Financial Assets and Enforcement of Security Interest Act - 2002

[2006(1) DRTC 714(AP)]
Hon'ble V.V.S. Rao J.

V. Sriramulu

..... Petitioner

V/S

Karur Vysya Bank Ltd. & Others Respondents

Writ Petition No. 2120/2006
Decided On 7th February 2006

- સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨- કલમ -૧૩(૨) અને ૧૩(૪)- કાયદા નીચેની કાર્યવાહી - યોગ્યતા - ખાસ ઓવરડ્રાફ્ટ ની સુવીધા - ધિરાણ રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળતા - બેન્ક એ કલમ ૧૩(૨) હેઠળ નોટીસ આપી - નોટીસ બાદ પણ રકમ ન ચુકવેલ - કલમ ૧૩(૪) હેઠળ ના પગલા ગીરો મકાનના વેચાણ માટે - દલીલ છે કે SRFAESI હેઠળની આ કાર્યવાહી ગેરકાયદેસર છે. ખાસ ઓવરડ્રાફ્ટની સુવીધા એન.પી.એ. હેઠળ ન આવી શકે - શું બેન્ક એપેલન્ટ સમક્ષ કલમ - ૧૭ હેઠળની કાર્યવાહી કરી શકે. ખાસ ઓવરડ્રાફ્ટ સુવીધા એન.પી.એ. તરીકે વર્ગીકરણ થાય - રીટ પીટીશન - ખાનગી બેન્ક સામે ન કરી શકાય.
- ભારતીય બંધારણ - ૧૯૫૦, અનુચ્છેદ ૧૨ અને ૨૨૬ - સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ કલમ ૧૩(૨), ૧૩(૪) અને ૧૭ ખાનગી બેન્ક જે કંપનીઝ એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલ છે અને બેન્કીંગ નો વ્યવસાય કરે છે તેની સામે રીટ પીટીશન કાયદામાં કોઈ એવી જોગવાઈ નથી - બંધી જાહેર જનતાને સેવા આપતી સંસ્થા બંધારણની કલમ ૧૨ હેઠળની વ્યાખ્યામાં આવતી નથી - જે વ્યક્તિ રાજ્ય ની કચેરી પર આક્ષેપ કરતો હોય તેને સાબીત કરવું પડે છે કે તે સરકારી કચેરી કે સંસ્થા છે - રીટ પીટીશન - ૨૬ બાતલ
- સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ કલમ ૨(ઓ)- એન.પી.એ.-વ્યાખ્યા અને અર્થ - વર્ગીકરણ માટેની શરતો - ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૪ થી અમલમાં જો કોઈ પણ ધિરાણ ૯૦ દિવસ થી વધારે સમય માટે બાકી રહેતો તે એન.પી.એમ. માં તબદીલ જશે (પારા - ૩ અને ૪)

પરીણામ - રીટ પીટીશન ૨૬

૨૭૮

Cases Referred :

1. *Fedral Bank Ltd. Vs. Sagar Thomas* 2003 AIR SC W 4995 2004 (1) Supreme 25
2. *R (On the Application of heather) Vs. Leonard Cheshire Foundation* (2002) 2 All ER 936
3. *Pradeep Kumar Biswas Vs. Indian Institute of Chemical Biology ,* 2002(5) SCC 111.
4. *Popular Housing and Regeneration Community Association Ltd. Vs. Donoghue* 2001(4) ALL E.R. 604 : (2002) 3 WLR 183
5. *Sabhajit Tiwari Vs. Union of India* ARI 1975 SC 1329

Counsel Appeared :

Petitioner : Mrs. Ch. Vedavani , Advocate

Respondent : None

Legal Point - કાયદાકીય મુદ્દો

જો કોઈપણ વ્યક્તિ કોઈપણ સંસ્થાને રાજ્યનો ભાગ છે એવો આક્ષેપ કરે તો તેને સરકારના અસ્તીત્વનો તેમાં છે તે પુરવાર કરવો પડે.

Judgement - ચુકાદો

૧. વી.વી.એસ. રાવ જે, શ્રીમતી વી. શ્રીવાની જે રીસ્પોન્ડન્ટ-૨ ના માલીક છે અને રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૩ વી. ગીરીધર ના પત્ની છે. તેઓના સસરા થાય. રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૨ ના એ સ્પેશ્યલ ઓવરડ્રાફ્ટ ફેસીલીટી (એસ.ઓ.ડી.) થી રૂા. ૧૫,૦૦,૦૦૦/- નું ધીરાણ કાચા માલ (રોમટીરીયલ) અને પુર્ણ ઉત્પાદન માલ (ફીનીસ્ડ ગુડ્ઝ) સામે મેળવેલ હતુ. અરજદાર અને રીસ્પોન્ડન્ટ ૩ અને ૪ એ જામીન તરીકે મકાન મકેલ હતુ. રીસ્પોન્ડન્ટ - ૨ ધીરાણ રકમ ચુકવવામાં નીષ્ફળ થતા જેથી રીસ્પોન્ડન્ટ - ૧ બેન્ક એ સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટેરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ ની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ ૧૬ મે ૨૦૦૫ ના રોજ રકમ ચુકવવા માટે નોટીસ આપેલ હતી. રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૨ ને રૂા. ૧૭,૪૦,૪૩૭/- નોટીસ મળ્યાની તારીખથી ૬૦ દિવસમાં ચુકવી આપવા માટે સુચના આપેલ હતી અને જાણ કરેલ હતી કે જો આમ કરવામાં રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૨ નિષ્ફળ થાય તો કલમ ૧૩(૪)(બ) થી (ડી) હેઠળ ના પગલા લેવામાં આવશે રીસ્પોન્ડન્ટ - ૨ એ રકમ ચુકવેલ ન હતી. જેથી રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ એ કલમ ૧૩(૪) હેઠળ ગીરો મકાન જેના દરવાજા નં. ૧૭/૧૪૪-૩ છે અને નંદયાલ ટાઉન, કરનુંલ જીલ્લામાં આવેલ છે તેની હરાજીથી વેચાણ માટેની નોટીસ આપેલ હતી તેનાથી નારાજ થઈ અરજદાર એ રીસ્પોન્ડન્ટ - ૧ દ્વારા આપેલ કલમ ૧૩(૨) હેઠળ ની નોટીસનો અમલ ન કરી શકાય તે માટે હાલની અરજી દાખલ કરેલ છે.
૨. પીટીશનરના વકીલશ્રી શ્રીમતી સીએચ. વેદવાણી એ એવું કથન કરેલ હતુ કે રીસ્પોન્ડન્ટ - ૧ બેન્ક એ જે પગલા કલમ ૧૩(૨) અને ૧૩(૪) હેઠળ લીધા તે ગેરકાયદેસર ના હતા અને હકુમત વગર ના હતા. એમના કથન મુજબ એસ.ઓ.ડી. ના અનુસંધાનમાં રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક - ૧ દ્વારા લેવામાં આવેલ પગલાઓ SRFAESI કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ લઈ શકાતા નથી તેઓ જણાવે છે કે, આર.બી.આઈ.ના

તા. ૧૭ જુલાઈ ૨૦૦૪ ના પરીપત્રક મુજબ રીસ્પોન્ડન્ટ - ૧ એ એસ.ઓ.ડી. સુવીધાને એન.પી.એ. માં વર્ગીકરણ કરેલ નહતુ જેથી ૧૩(૨) હેઠળ આપેલ નોટીસ ગેરકાયદેસર છે તે વધુમાં જણાવે છે કે રીસ્પોન્ડન્ટ-૧ જનતાને સેવા આપતી હોય તેની અરજી ભારતીય બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ આવે.

૩. SRFAESIની કલમ ૨(ઓ) હેઠળ એન.પી.એ. ની વ્યાખ્યા આપેલ છે કે કોઈપણ એવી સંપત્તી એ ધીરાણ મેળવનાર નું ખાતુ જે બેન્ક દ્વારા સબ-સ્ટાન્ડર્ડ અથવા ડાઉટફુલ તરીકે અમલમાં કરેલ કાયદાની જોગવાઈઓ તેમ જ માર્ગદર્શન મુજબ વર્ગીકરણ કરેલ ન હોય જો આ પ્રકાર ની સંસ્થા કાયદા કે અધિકૃત સંસ્થા હેઠળ ન આવતી હોય તો તેને એન.પી.એન. ના વર્ગીકરણ માટે આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શન અને સુચનાનો અમલ કરવો પડશે. આર.બી.આઈ. એ. તા. ૧૭/ જુલાઈ ૨૦૦૪ના રોજ પરીપત્રક નં.ડી.બી.ઓ.ડી. નં. બી.પી.બી.સી ૧૦/૨૧/૦૪/૦૪૮/ ૨૦૦૪-૨૦૦૫ થી માર્ગદર્શન પ્રસીધ્ધ કરેલ હતુ જેમાં એન.પી.એ. અંગેની શરતો આપેલ હતી જે આ કોર્ટ સમક્ષ રજુ કરવામાં આવેલ હતી તે ઉપરાંત વકીલશ્રી એ કોર્ટ સમક્ષ પરીપત્રક જે 'Law and Practise of Securitization and Reconstruction of Financial Assets and Enforcement of Security Interest Act' માંથી લેવામાં આવેલ હતુ જેના લેખત ડો. આર.જી. ચતુવેદી છે (પાના નં. ૧૮૯-૧૯૧) જેમાં દર્શાવેલ શરતો નીચે મુજબ છે.

એન.પી.એ. એટલે એવી ધીરાણ સુવીધા જેમાં વ્યાજની રકમ અથવા હપ્તાની રકમની ચુકવણી અમુક ચોક્કસ સમય સુધી બાકી હોય જેને પાસ્ટ ડ્યુ કહેવાય છે તે ચોક્કસ સમય નીચે મુજબ દર્શાવેલ છે.

YEAR ENDING MARCH 31	ચોક્કસ સમય
1993	FOUR QUARTER
1994	THREE QUARTER
1995 થી	TWO QUARTER

બાકી રહેતી રકમ જો ડ્યુ ડેઈટ થી ૩૦ દિવસ દરમ્યાનમાં ભરપાઈ કરવામાં ન આવેલ હોય તો તેને પાસ્ટ ડ્યુ કહેવાય છે બેન્કીંગ સુવીધાઓમાં સુધારા અને વિકાસના કારણે ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૧ થી પાસ્ટ ડ્યુ નીચે મુજબ અમલમાં રહેશે.

૧. ધીરાણ રકમ અંગે વ્યાજ કે હપ્તાની રકમ - ૧૮૦ દિવસ કરતા વધુ સમય માટે બાકી રહે.
૨. ઓવર ડ્રાફ્ટ / કેસ ક્રેડીટ ફેસીલીટી અંગે ખાતુ પારા - ૫, ૬, ૩ મુજબ આઉટ ઓફ ઓર્ડર રહે.
૩. બીલ પર્યેઝ / ડીસ્કાઉન્ટ અંગે ખાતુ ૧૮૦ દિવસ કરતા વધુ સમય માટે ઓવરડ્યુ રહે.
૪. ખેતી માટે આપેલ ધીરાણમાં રકમ બે પાકની મોસમ સુધી બાકી હોય પરંતુ અઢી વર્ષ ના સમય કરતા વધુ બાકી ન હોવી જોઈએ.
૫. અન્ય ખાતાઓ માં રકમ ૧૮૦ દિવસ કરતા વધુ સમય માટે બાકી ન રહેવી જોઈએ. પરંતુ ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૪ થી એન.પી.એ. ની શરતોમાં સુધારા થયેલ હોય ૧૮૦ દિવસના સમય ની જગ્યાએ ૯૦ દિવસનો સમય રાખવામાં આવેલ છે જે નીચે મુજબ છે.
 ૧. ધીરાણ રકમ અંગે વ્યાજ કે હપ્તાની રકમ - ૯૦ દિવસ કરતા વધુ સમય માટે બાકી રહે.
 ૨. ઓવર ડ્રાફ્ટ / કેસ ક્રેડીટ ફેસીલીટી અંગે ખાતુ પારા - ૫, ૬-૩ મુજબ આઉટ ઓફ ઓર્ડર રહે.

૩. બીલ પર્યેઝ / ડીસ્કાઉન્ટ અંગે ખાતુ ૯૦ દિવસ કરતા વધુ સમય માટે ઓવરડયુ રહે.
૪. ખેતી માટે આપેલ ધીરાણમાં રકમ બે પાકની મોસમ સુધી બાકી હોય પરંતુ અઢી વર્ષ ના સમય કરતા વધુ બાકી ન હોવી જોઈએ.
૫. અન્ય ખાતાઓ માં રકમ ૯૦ દિવસ કરતા વધુ સમય માટે બાકી ન રહેવી જોઈએ.
૪. ઉપરોક્ત જણાવેલ નિયમો મુજબ જે ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૪ ના રોજ અમલમાં આવેલ હતા જે ધીરાણ અંગેની વ્યાજની રકમ કે હપ્તાની રકમ ૯૦ દિવસ કરતા વધુ સમય માટે બાકી રહે તો તે એન.પી.એ.માં ફેરવાશે જે અંગે વકીલશ્રીએ નકાલેલ નથી કે તકરાર ઉઠાવેલ નથી માત્ર પ્રશ્ન એટલો છે કે રીસ્પોન્ડન્ટ - ૨ દ્વારા એસ.ઓ.ડી. તરીકે લેવામાં આવેલ લોન ની રકમ રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ માટે એન.પી.એ. છે.
૫. રીટ અરજી સાથે કલમ ૧૩(૨) હેઠળની નોટીસ બીડવામાં આવેલ છે જેના વાંચનથી જણાય છે કે, રીસ્પોન્ડન્ટ-૨ એ તા. ૧૧ સપ્ટે. ૨૦૦૩ ના રોજ રૂા. ૧૫,૦૦,૦૦૦/- નું ધીરાણ એસ.ઓ.ડી. થી મેળવેલ હતુ જેની સામે મકાન નં. ૧૭/૧૪૪-૩ જે નંનદજલ ટાઉન, કુરનુલ જીલ્લામાં છે તેના દસ્તાવેજો ગીરો મુકેલ હતા અને રીસ્પોન્ડન્ટ - ૩ અને ૪ એ જામીન માં કાયો માલ અને ફીનીસ ગુડ્ઝ મુકેલ હતા કલમ ૧૩(૨) હેઠળ ની નોટીસ આગળ વાંચતા જણાય છે કે, રીસ્પોન્ડન્ટ ધીરાણ ની રકમ ચુકવવા માં નીષ્ફળ થયો જેથી વ્યાજ ચડતુ ગયુ અને રકમ રૂા. ૧૭,૪૦,૪૩૭/- પહોચી જેમાં ૧૫% લેખે વ્યાજનો દર હતો રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૨ ના એ ૧૧ સપ્ટે.૨૦૦૩ ના રોજ ધીરાણ મેળ્યા બાદ હપ્તાની રકમ તેમજ ધીરાણની રકમ પેટે કઈ ભરપાઈ કરેલ નથી જેથી તે સ્પષ્ટ થાય છે કે રીસ્પોન્ડન્ટ - ૧ દ્વારા આપેલ કલમ ૧૩(૨) હેઠળની નોટીસ ગેરકાયદેસરની હતી.
૬. ઉપરોક્ત મુજબનું નિરીક્ષણ કોર્ટ સમક્ષ અરજદાર દ્વારા રજુ કરવામાં આવેલ સોગંદનામામાં અને સાહીત્ય પરથી નક્કી કરી શકાય છે. શું એસ.ઓ.ડી.ની સુવીધા નો એન.પી.એ.માં વર્ગીકરણ કરી શકાય છે અને શું SRFAESI ની કલમ ૧૭ હેઠળ કાર્યવાહી કરી શકાય ? કારણ કે રીસ્પોન્ડન્ટ - ૧ , કંપની એકટ - ૧૯૫૬ હેઠળ નોંધાયેલ કંપની છે જે બેન્કીંગ નો વ્યવસાય કરે છે જેથી રીટ પીટીશન તેની સામે કરી શકાય નહી.
૭. ખાનગી બેન્ક સામે દાખલ કરવામાં આવેલ રીટ પીટીશન ટકી શકે નહી. રીસ્પોન્ડન્ટ - ૧ , કંપનીઝ એકટ હેઠળ નોંધાયેલ કંપની છે જે બેન્કીંગનો વ્યવસાય કરે છે એવું એક પણ કાયદાની જોગવાઈઓમાં જણાવેલ નથી કે સંસદ તેના પર નિયંત્રણ રાખતી હોય કારણ કે તે ખાનગી બેન્ક છે, જેથી તે જાહેર જનતાની ફરજ બજાવવી જોઈએ આ જોગવાઈ બ્રીટીશ કોમન લો જયુરીસડીકશન માં પણ આપેલ છે તેમજ તેનો ખુલાશો ઈન્ડીયન એડમીનીસ્ટ્રેશન લો માં પણ કરવામાં આવેલ છે.
૮. અપીલ કોર્ટ એ *heather Vs. Leonard Cheshire Foundation (2002) 2 All ER 936* ના કેસમાં બ્રીટીશ હયુમન રાઈટ્સ એકટ - ૧૯૯૮ ની કલમ - ૬ હેઠળ જણાવેલ હતુ કે 'જાહેર અધિકારીહો' એ ફરજિયાત પણે આ કાયદાની જોગવાઈઓ નું પાલન કરવાનું રહેશે. અપીલ કોર્ટ સમક્ષ પ્રશ્ન મુકવામાં આવેલ હતો કે, *Leonard Cheshire Foundation* જે સાર્વજનીક સંસ્થા છે તે રહેવા માટેની જગ્યા આવે છે તો શું હયુમનરાઈટ્સ એકટ ની કલમ ૬(૩)(બી) હેઠળની વ્યાખ્યામાં આવે છે ? આ કેસની હકીકતો તે છે કે એલીઝાબેથ હેથર અને ટાઈલરી કોલીન દાવેદાર છે જેને સ્થાનીક

અધિકારીઓએ રહેઠાણની જગ્યા આપવા માટેની ફરજ નેશનલ આસીસ્ટન્સ એક્ટ - ૧૯૪૮ ની કલમ ૨૧ હેઠળ આપવામાં આવેલ હતી સ્થાનિક અધિકારીએ બંને દાવેદારો ને એલ.સી.એફ. હેઠળ ગોઠવણી કરી આપેલ હતી. દાવેદારો આ જગ્યામાં લગભગ ૧૭ વર્ષ સુધી રહ્યા હતા. એલ.સી.એફ. એ આ સુવીધા બંધ કરેલ હતી જેથી દાવેદારો એ કોર્ટમાં એલ.સી.એફ. સામે સુવીધા ચાલુ કરાવવા માટે હ્યુમન રાઈટ્સ એક્ટ ની કલમ ૬(૩)(બી) હેઠળ અરજી કરેલ હતી જેમાં જજ એ આ અરજી રદ કરેલ હતી અને ઠરાવેલ હતુ કે એલ.સી.એફ. કલમ ૬(૩) હેઠળ આવતી વ્યાખ્યા મુજબ સાર્વજનિક સંસ્થા નથી કોર્ટે એ અગાઉના કેસનું અનુસંધાન મેળવેલ હતું *Lord Woolf C.J. Poplar Housing Regeneration Community Association Ltd. Vs. Donoghue 2001(4) ALL E.R. 604: (2002) 3 WLR 183* અને આ અપીલ રદ કરેલ હતી. એલ.સી.એફ. સાર્વજનિક સંસ્થા ન હોવાના કારણે જાહેર કામગીરી કરી શકવા માટે અધિકાર નથી.

૯. સુપ્રીમ કોર્ટની સાત જજ ની બેન્ચ એ *Pradeep Kumar Biswas Vs. Indian Institute of Chemical Biology , 2002(5) SCC 111.* માં એક પ્રશ્ન મુકેલ હતો કે શું કાઉન્સિલ ઓફ સાઈન્ટીફિક એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રીયલ રીસર્ચ ભારતીય બંધારણની કલમ - ૧૨ હેઠળ ની વ્યાખ્યા માં આવે છે. સુપ્રીમ કોર્ટની ૫ જજની બેન્ચ એ *Sabhajit Tiwari Vs. Union of India ARI 1975 SC 1329* માં જણાવેલ હતુ કે સી.એસ.આઈ.આર. ભારતીય બંધારણની કલમ ૧૨ હેઠળ આવતી અધિકૃત સંસ્થા નથી જેથી રીટ પીટીશન રદ બાતલ છે સુપ્રીમ કોર્ટે આ ચુકાદાનો આધાર *Pradeep Kumar Biswas Vs. Indian Institute of Chemical Biology , 2002(5) SCC 111.* માં રાખેલ હતો સુપ્રીમ કોર્ટે એ અગાઉના કેસનું અનુસંધાન ધણા બધા કેસોમાં લઈ કેસોનો નિકાલ કરેલ હતો એવો જ એક કેસ જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટે એ નિકાલ કરેલ *Ajay Hasia vs. Khalid Mujib Shenavarde (1981)1 SCC 722* જેમાં પણ ઠરાવેલ હતુ કે સંસ્થા ભારતીય બંધારણની કલમ - ૧૨ હેઠળ આવતુ નથી.

૧૦. સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા જણાવવામાં આવેલ છે કે, તમામ કાયદેસર સાર્વજનિક સંસ્થા બંધારણની કલમ - ૧૨ હેઠળ અધિકૃત નથી હોતી જો કોઈપણ સંસ્થા ને સરકારી કામગીરી આપેલ હોય કે સંકળાયેલ હોય તો પણ તે કલમ - ૧૨ હેઠળ અધિકૃત ની વ્યાખ્યા હેઠળ આવતી નથી જો કોઈપણ વ્યક્તિ આવો દાવો કરતો હોય કે આક્ષેપ કરતો હોય તો તેને તે સાબીત કરવો પડે છે.

૧૧. *Fedral Bank Ltd. Vs. Sagar Thomas 2003 AIR SC W 4995 2004 (1) Supreme 25* ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે એ પ્રશ્ન મુકેલ હતો કે શું ખાનગી બેન્ક રાજ્ય / સ્થાનિક કે અન્ય અધિકૃત ની વ્યાખ્યામાં સરકારના નિયંત્ર હેઠળ આર્ટીકલ - ૧૨ હેઠળ આવે છે. બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ - ૧૯૪૯ ની જોગવાઈઓ હેઠળ એપેક્ષ કોર્ટે એ ઠરાવેલ હતુ કે સરકારી નિયમો મુજબ અને આર.બી.આઈ. હેઠળ ખાનગી બેન્ક 'રાજ્ય' હેઠળ આવતી નથી તે જનતાની સેવા અથવા તેના પ્રત્યે ફરજો બજાવતી નથી ચુકાદાનો અનુસંધાનનો ભાગ નીચે મુજબ છે

આર.બી.આઈ.ની બેન્કીંગ નિયમો મુજબ બેન્કીંગ પધ્ધતી જાહેર જનતાના હિત માટે અને આર્થિક વિકાસ માટે બનાવેલ હોય જે બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ નીકલમ ૫(સી)(એ) હેઠળ આવેલ હોય જે ખાનગી બેન્કો બેન્કીંગનો વ્યવસાય કરતી હોય છે તે જરૂરી નથી કે સાર્વજનિક રીતે જનતા ને સેવા આપે

- કારણ કે આવી ખાનગી બેન્કો કંપનીએ એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલ હોય છે અને તે તેની જોગવાઈઓ મુજબ કામગીરી કરતી હોય છે તે રસકારના નિયમ હેઠળ આવતી નથી ખાનગી સંસ્થાઓ પોતાની કામગીરી ભારતીય બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ ખુબજ સભાનતાથી કામગીરી કરે છે.
૧૨. કરૂર વૈશ્ય બેન્ક એ સુપ્રીમ કોર્ટના નિયમ મુજબ આર.બી.આઈ. પાસેથી પવાનગી (લાયસન્સ) મેળવેલ હતું જેથી ભારતીય બંધારણની કલમ - ૧૨ મુજબ તે 'રાજ્ય' ની વ્યાખ્યામાં આવતી નથી અને સાર્વજનિક કામગીરી જનતા માટે કરતી નથી.
૧૩. અરજદાર SRFAESI ની કલમ - ૧૭ હેઠળ અરજી દાખલ કરી શકે આ અરજી ખર્ચની રકમ આપ્યા વગર રદ કરવામાં આવે છે.

અરજી રદ

Andrapradesh High Court
Code Of Civil Procedure 1908

[2006(1) DRTC 786(AP)]
HON'BLE L. NARASIMHA REDDY, J.

RUCHITA SANGHI & ANOTHERPetitioner

V/S

D. ATCHATA REDDYRespondent

Civil Revision Petition No. 1937/2005

Decided On 1ST August 2006

૧. કોડ ઓફ સીવિલ પ્રોસીઝર ૧૯૦૮ ઓર્ડર ૩૭, રૂલ ૩ - અમુક રકમ વસુલ કરવા માટેનો દાવો - બચાવ માટે પરવાનગી - કોર્ટ એ વિવેક બુધ્ધીનો ઉપયોગ કરી દાવો ચાલવવાનો છે - જો દાવો નકારાત્મક હોય તો કોર્ટ એ ડીક્રી આપવી - જો કેસ ચલાવવા પાત્ર હશે અને એવો મુદ્દો સામે આવશે તો પ્રતિવાદી ને જવાબ - વાંધા રજૂ કરવા માટે તક મળશે - કેસ સી.પી.સી. ઓર્ડર ૩૭ ની કાર્યવાહી મુજબ ચલાવવામાં આવશે. (પારા - ૪)

પરીણામ : અરજી મંજૂર

Cases Referred :

1. *M.V. Prasad Vs. Shri Durga Engineers 2002(3) ALT 435*

Counsel Appeared

Petitioner : Mr. V. Shinivas , Advocate

Respondent : None

Legal Point - કાયદાકીય મુદ્દો

સી.પી.સી. ઓર્ડર - ૩૭ મુજબ કેસ ચલાવવા માટે કેસના ટ્રાયબલ મુદ્દાઓ ગોતવા પડે જે કેસ ને આધાર આપી શકે.

Judgement - ચુકાદો

૧. વિધ્વાન નરસીમ્હા રેડી, જજ, અરજદાર એ હૈદરાબાદ ના સીનીયર સીવીલ જજ સમક્ષ ઓ.એસ. નં. ૨૭૨૦૦/૦૪ થી દાવો રીસ્પોન્ડન્ટ પાસેથી લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે દાવો દાખલ કરેલ હતો. કાર્યવાહી. સી.પી.સી. ઓર્ડર ૩૭ હેઠળ કરવામાં આવેલ હતી. સમનસ ની બજવણી થયેથી સામાવાળાએ કોર્ટ સમક્ષ સમય મર્યાદામાં હાજર થયા હતા. ત્યારબાદ અરજદાર દ્વારા આ ઓર્ડર ના રૂલ - ૩ હેઠળ સમન્સ ફોર જજમેન્ટ લેવામાં આવેલ હતું. તેની સામે સામાવાળાએ એલ.એ. નં. ૧૭૮૫/૦૪ દાખલ કરી બચાવ કરવા માટેની પરવાનગી માંગેલ હતી. તા. ૧૨ ઓક્ટોબર ૨૦૦૪ ના હુકમ દ્વારા આઈ.એ. ની અરજી મંજૂર કરવામાં આવેલ હતી અને સીવીલ રીવીઝન અરજી કરવામાં આવેલ હતી.
૨. શ્રી વેધુલા શ્રીનિવાસ જે અરજદારના વકીલશ્રી છે તેનું કથન છે કે, કોર્ટ એ એવું કોઈ કારણ જણાવેલ નથી કે આ કેસમાં કોઈ એવો ટ્રાયેબલ મુદ્દો છે અને જેથી કેસ ચાલી શકે જેથી સામાવાળાએ પરવાનગી આપવાની જરૂર નથી. વધુમાં જણાવે છે કે અરજદારને કાઉન્ટર રજૂ કરવા માટે કોઈ તક આપવામાં આવેલ ન હોય તે સમરી કાર્યવાહી વિરૂધ્ધ છે.
૩. સામાવાળાને નોટીસ બજયા છતા તેઓ હાજર થયા નહતા.
૪. સી.પી.સી. ઓર્ડર - ૩૭ હેઠળ ની કાર્યવાહી અમુક ચોકકસ કેસો માટે ઉપયોગમાં આવે છે જ્યારે આ કાર્યવાહી કરવામાં આવે છે ત્યારે તેના હેઠળ અમુક ચોકકસ અને મુખ્ય પગલાઓ લેવામાં આવે છે જે અગત્યના હોય છે જે પ્રતિવાદીને સમન્સ બજાવવા માં આવે તેને ચોકકસ સમયમાં હાજર થવું પડે છે જો નિષ્ફળ જાય તો રૂલ - ૨ હેઠળ હુકમ કરવામાં આવશે જ્યારે પ્રતિવાદી હાજર થાય ત્યારે વાદીએ સમન્સ ફોર જજમેન્ટ રૂલ - ૩ હેઠળ પ્રસીધ્ધ કરવું પડે છે જેના કારણે પ્રતિવાદીને ખબર પડે કે આ દવામાં બચાવ માટે કોઈ તક નથી તેમાં તેની સામે હુકમ થશે. પ્રતિવાદી તેની સામે સી.પી.સી.ના નિયમ મુજબ સોગંદનામા દ્વારા કેસની હકીકતો જાહેર કરે છે અને બચાવ માટે પરવાનગી માંગે છે. પરવાનગી આવતા પહેલા કોર્ટ એ પોતાની વિવેક બુધ્ધીનો ઉપયોગ કરી ટ્રાયેબલ ઈશ્યુ શોધવા પડે છે જેના આધારે કેસ ચાલી શકે જો ટ્રાયેબલ ઈશ્યુ ન હોય કે નકારાત્મક હોય તો ટ્રાયેબલ ઈશ્યુ હોય જે કેસનો આધાર હોય તો કેસમાં બચાવ માટેની પરવાનગી ઓર્ડર - ૩૭ હેઠળ આપવામાં આવશે.
૫. આ કેસમાં સામાવાળા સમન્સ બજયા પછી ચોકકસ સમયમાં હાજર થયા હતા ત્યારબાદ અરજદાર એ સમન્સ ફોર જજમેન્ટ બજાવેલ હતું. જે સી.પી.સી. ઓર્ડર - ૩૭ રૂલ - ૩ મુજબ સામાવાળાએ ટ્રાયેબલ ઈશ્યુ હોવાના કારણે બચાવ માટે ની પરવાનગી અરજી રજૂ કરેલ હતી કોર્ટ એ ટ્રાયેબલ ઈશ્યુ શોધવા માટે બંધાયેલ હતી તેના કારણે કોર્ટ એ નીચે મુજબ નો હુકમ કરેલ હતો.

'બંનેમાંથી કોઈ પક્ષકાર હાજર નથી કાઉન્ટર રજૂ કરવામાં આવેલ નથી જેથી નામ. હાઈકોર્ટ ની સુચના ૨૦૦(૩) એએલટી-૪૩૫ મુજબ અરજી મંજૂર કરવામાં આવશે જો અરજદાર ૧૧ નવે. ૨૦૦૪ સુધીમાં જવાબ વાંધા રજૂ કરે અને રૂા. ૫૦૦/- ની ખર્ચ પેટે ની રકમ જમા કરાવે '

૬. જેથી આ સીવીલ રીવીઝન પીટીશન મંજૂર કરવામાં આવે છે અને રીવીઝન હેઠળનો હુકમ સેટએ સાઈડ કરવામાં આવે છે તેમ છતાં ટ્રાયલ કોર્ટને સુચના આપવામાં આવે છે કે રીસ્પોન્ડન્ટ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ અરજી નવેસરથી સાંભળવી અને તે મુજબ હુકમ આપવો ખર્ચની રકમ આપવામાં આવેલ નથી.

સી.પી.પી. એલાઉલ

**Delhi High Court
Bank Guarantee**

[2006(1) DRTC 788(Delhi)]
HON'BLE O.P. Dwivedi, J.

Hindustan Paper Corporation Ltd.Petitioner

V/S

K.K. NaredaRespondent

C.S. (O.S.)No. 1938/2001
Decided On 19th November 2005

૧. લેણી રકમ માટેનો દાવો - બેન્ક ગેરન્ટી- વાદીને પ્રતિવાદીના એજન્ટ તરીકે નિમણુંક કરેલ - કરારની શરતો મુજબ પ્રતિવાદીએ રેલ્વે સ્ટેશન પરથી માલ ટ્રેન આવે એટલે તાત્કાલીક ઉતારવા માટે સુચના જો કોઈપણ પ્રકારનું નુકશાન જાય તો પ્રતિવાદી જવાબદાર - વાદીના ગોડાઉન સુધી માલ ન પહોંચે તો વિલંબ માટે થયેલ નુકશાનની પ્રતિવાદીએ ચુકવવાની રહે છે - પ્રતિવાદી દ્વારા ઓછો માલ હોવાના કારણે સોર્ટજ સર્ટીફિકેટ આપવામાં આવેલ હતું. અને વિમા કંપનીએ માલની મુળ કિંમત કરતા ઉંચી રકમ ચુકવી વાદીએ મુળ કિંમતની ગણતરી દર્શાવતુ પત્રક રજુ કરેલ હતું - રૂ. ૧૫,૭૯,૩૦૨-૫૭ની રકમ વસુલ મળેલ હતી - પુરાવો ન હતો- વાદીનું કથન સોગંદનામાથી જાહેર અને અન્ય દસ્તાવેજો રજુ - વાદીનું કથન ખોટું હોય તે માનવા માટેનો કોઈ કારણ નથી - પ્રતિવાદી સામે રૂ. ૨૮,૮૭,૪૯૦-૫૭, ૧૫% ના વ્યાજ દરે ચુકવવા એક તરફી હુકમ (પારા ૪ થી ૭)

પરીણામ : હુકમ આપેલ

Counsel Appeared

Petitioner : Mr. R.K. Singh & Mr. Nikhilesh Krishnan, , Advocates

Respondent : None

Judgement - ચુકાદો

૧. વિધવાન ઓ.પી. દ્વીવેદી , જજ, વાદીએ રૂ. ૨૮,૮૭,૪૯૦-૫૭ ની લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે દાવો દાખલ કરેલ હતો. દાવા અરજીમાં વાદીએ જણાવેલ છે કે, વાદીએ પ્રતિવાદીને પોતાના ક્લીયરીંગ

અને ફોરવર્ડિંગ એજન્ટ તરીકે નીમણુંક કરેલ છે જે માટે તા. ૨૩ ડીસે. ૧૯૯૭ ના રોજ નીમણુંક માટેનો પત્ર આપવામાં આવેલ હતો. આ નિમણુંક માટેનો સમય ૧ વર્ષ માટેનો હતો અને જે ૧ જાન્યુ. ૧૯૯૮ થી શરૂ થાય છે. ૪ ફેબ્રુ. ૧૯૯૮ ના કરારથી પ્રતિવાદી દ્વારા આપવામાં આવેલ સેવાઓના દરમાં સુધારા કરવામાં આવેલ હતા. પ્રતિવાદીએ રૂા. ૫ લાખની બેન્ક ગેરન્ટી જમા કરાવવાની હતી. વાદી પાસે બે ઉત્પાદન વિભાગ હતા બંન્ને આસામમાં છે. ઉત્પાદન કરેલ કાગળો ભારતમાં જુદા જુદા વેચાણ કેન્દ્રો પર રેલ્વે દ્વારા મોકલવામાં આવતા હતા. વાદીએ આ તમામ કેન્દ્રોએ પોતાના એજન્ટો માલના કલીયરીંગ, ફોરવર્ડિંગ, અનલોડીંગ, હેન્ડલીંગ અને ટ્રાન્સપોર્ટીંગ માટે નીમણુંક કરેલ હતા કરારની શરતો મુજબ ટ્રેન આવે એટલે વિલંબ કર્યા વગર તુરત જ માલ ઉતારવાની જવાબદારી પ્રતિવાદીની હતી માલ ઉતારતી વખતે જો પ્રતિવાદીને કોઈ નુકશાની અંગે કે ઓછા માલ અગે ખબર પડે એટલે તેની જવાબદારી હતી કે રેલ્વે અધિકારી સાથે પંચનામું કરી તે અંગેનું વિગતવાર પ્રમાણપત્ર આપે. પ્રતિવાદી દ્વારા જો કોઈ પંચનામું માલની કમી કે ખામી / નુકશાની અંગેનું કરવામાં આવે અને દસ્તાવેજો સહી કરી રેલ્વે અધિકારી પાસેથી સ્વીકારી લેવામાં આવે તો તેમાં બે મુદા હોય શકે (૧) પ્રતિવાદી દ્વારા રેલ્વે પહોચ મુજબ માલ સ્વીકારવામાં આવેલ હતો (૨) પરીવહન વખતે માલ માં કોઈ નુકશાની કે કમી નથી. માલ ઉતારાવ્યા બાદ પ્રતિવાદીએ વાદીના ગોડાઉન સુધી માલ ખુબજ ચીવટ અને સાવચેતીથી પહોચાડેલ હતો જેથી કાગળને કોઈ નુકશાની થાય નહીં. જો નુકશાની થાય તો પ્રતિવાદી તે માટે જવાબદાર ગણાશે.

૨. એવુ કથન કરવામાં આવે છે કે, એક ડબ્બલો તા. ૧૯ જુલાઈ ૧૯૯૮ ના રોજ ડીકે-૨૪૨ આવેલ હતો જેમાં કાગળ ના ૮૦૦ બંડલ હતા જેની સામેનો આર.આર. નં. ૪૩૯૦૪૨ હતો આ ૮૦૦ બંડલ ની કિંમત રૂા. ૧૪,૯૮,૫૨૧ ની હતી. પ્રતિવાદીએ તમામ ૮૦૦ બંડલ તા. ૨૦ જુલાઈ ૧૯૯૮ ના રોજ રેલ્વેમાંથી સ્વીકારેલ હતા જે વાદીના ગોડાઉન સુધી પહોચેલ નહતા. પરીવહન સમય માલમાં કોઈ નુકશાની કે કમી નથી, તેમજ કોઈ પંચનામું કરવામાં આવેલ ન હતુ કે નુકશાની અંગેનું કે કમી અંગેનું પ્રમાણપત્ર રેલ્વે અધિકારી પાસેથી સ્વીકારવામાં આવેલ ન હતુ. વાદીને કન્સાઈનમેન્ટ મુજબનો માલ મળેલ ન હોવાના કારણે તેને પ્રતિવાદીને તે અંગે ધણા પત્રો લખેલ હતા જેમાં તા. ૫ સપ્ટે. ૧૯૯૮ ના પત્રનો સમાવેશ થાય છે. તા. ૫ સપ્ટે. ૧૯૯૮ ના રોજ વાદીએ રેલ્વે અધિકારને પણ લખેલ હતો જેના પર નીચે મુજબનો શેરો મારવામાં આવેલ હતો.

'વેગન નં. એસસીબી નં. ૧૩૧૦૮૩, એસ એચ.સી.જે થી ડીકેઝેડ જેમાં કાગળના ૮૦૦ બંડલ હતા જેનો ઈન્વોઈ નં. ૧૬૪ છે તા. ૯ જુલાઈ ૧૯૯૮, ડી.કેઝેડ પર તા. ૧૯ જુલાઈ ૧૯૯૮ ના રોજ માલ ઉતારવામાં આવેલ હતો. માલ પર ૧૪/૧૬ અને સોપણી તા. ૨૦ જુલાઈ ૧૯૯૮ ના રોજ આર.આર. નં. ૪૩૯૦૪૨ થી થયેલ હતી. ૭ પાના ૧૩૭ અને સી.પી. નં. ૩૨૯૩, રેકર્ડ મુજબ માલની સોપણી તા. ૨૦ જુલાઈ ૧૯૯૮ ના રોજ થયેલ છે '

૩. પ્રતિવાદીએ, વાદીના ઉપરોક્ત પત્ર સામે તા. ૫ સપ્ટે. ૯૮ ના રોજ લખેલ હતો કે માલ જે રીતે રેલ્વેમાંથી ઉતારવામાં આવેલ હતો તે જ પ્રમાણે ગોડાઉન પર મોકલવામાં આવેલ હતો પરંતુ રસ્તામાં તેમના એક કર્મચારી શ્રી રાજકુમારે માલ ની સોપણી સ્વીકાર્યા બાદ તેમાં ગફલત કરેલ હતી પ્રતિવાદીએ

ફરીયાદ માલનું સ્થાન ફેરવેલ હતુ અને કહેલ કે રેલ્વેમાંથી માલ મળેલ નહતો અને એક વાર્તા ઉભી કરેલ હતી કે કર્મચારીએ દસ્તાવેજો અને પહોચો પર સહી કરેલ હતી પરંતુ માલનો ભૌતિક કબ્જો મેળવેલ ન હતો. પ્રતિવાદી માલ સામે વળતર આપવા માંગતો ન હતો અને માલ પરત કરવા માંગતો ન હતો જેથી બધાને દુવીધામાં નાંખવા માટે માલની ચોરી અંગે ની ફરીયાદ પોલીસ કચેરીમાં તા. ૧૦ સપ્ટે ૧૯૯૮ ના રોજ નોંધાવેલ હતી અને પોતાના કર્મચારી પર ચોરીના આરોપ નાંખેલ હતો છેટે પ્રતિવાદી દ્વારા તા. ૧૦ સપ્ટે. ૯૮ ના રોજ માલની ગફલત અંગેની વાત વાદીને કરવામાં આવેલ હતી.

૪. વાદી હવે કહે છે કે કાગળ પ્રતિવાદી દ્વારા વાદીના ગોડાઉન સુધી ન પહોચેલ હતો જેના કારણે પ્રતિવાદી થયેલ નુકશાની માટે જવાબદાર છે. વાદી નુકશાની બદલ રૂા. ૧૩,૦૮,૧૮૮/- ની રકમ ૨૦ જુલાઈ ૧૯૯૮ થી વ્યાજ સહીત વસુલવા માટે દાવો કરેલ છે સંજોગો હેઠળ પ્રતિવાદી દ્વારા આપવામાં આવેલ સોર્ટજનું પ્રમાણપત્ર ખામી વાળું હતુ જેથી વીમા કંપનીએ માલની મુળ કિંમત કરતા ઓછા ની કિંમત કાઢેલ હતી વાદીએ દાવા અરજી સાથે માલની કિંમત અંગેનું ગણતરી પત્રક રજુ કરેલ છે જેના આધારે તે રૂા. ૧૫,૭૯,૩૦૨-૫૭ ની મુળ કિંમત નું વળતર રૂા. ૧૩,૦૮,૧૮૮/- ની વ્યાજની રકમ સાથે દાવાની ખર્ચની રકમ સાથે માંગે છે.
૫. પ્રતિવાદી સમન્સ બજયા પછી પણ હાજર થયો નહતો જેથી તા. ૧૫ ડીસે. ૨૦૦૩ ના રોજ એક તરફી હુકમ પ્રતિવાદીની સામે આપવામાં આવેલ હતો.
૬. વાદીના સીનીયર એકાઉન્ટન્ટ શ્રી પ્રકાશ ભારદવાજ જે તેઓની દિલ્હીની કચેરીમાં છે તેને અમુક દસ્તાવેજો સોગંદ પર જાહેર કરી સાબીત કરેલ છે જેમકે ઓથોરાઈઝેશન લેટર આંક પી.૩બ્લ્યુ. ૧/૧ , લેટર ઓફ એપોઈન્ટમેન્ટ આંક પી.૩બ્લ્યુ ૧/૨, તા. ૪, ફેબ્રુ. ૧૯૯૮, સુધારા પત્રની નકલ આંક પી.૩બ્લ્યુ ૧/૩ , આર.આર. આંક પી.૩બ્લ્યુ ૧/૪ , પ્રતિવાદી દ્વારા સ્વીકારવામાં આવેલ આરઆર અંગેનો પત્ર આંક પી.૩બ્લ્યુ ૧/૫ તા. ૨૯ જુન ૯૮ ની માલ અંગે નું ઈન્વોઈસ અને ચલનની નકલ આંક પી.૩બ્લ્યુ ૧/૬ અને પી.૩બ્લ્યુ ૧/૭ સોપણી ચલણની નકલ આંક ૧/૮ અને અન્ય દસ્તાવેજો આંક પી.૩બ્લ્યુ ૧/૯ થી પી.૩બ્લ્યુ ૧/૨૬ સુધી પ્રતિવાદી ને ચુકવવામાં આવેલ રકમની વિગત સોગંદનામમાં પેરા - ૧૯ માં આવેલ છે. સોગંદનામાની પેરા - ૧૯ માં દર્શાવેલ રકમાનું સરભર બેન્ક ગેરન્ટીની રકમ સાથ કર્યા બાદ રૂા. ૧૫,૭૯,૩૦૨-૫૭ ની રકમ લેણી થાય જેની વિગત પરીશીષ્ટ - એ માં જણાવેલ છે તે ઉપરાંત પ્રતિવાદી રૂા. ૧૩,૦૮,૧૮૮/- ની રકમ પારા - ૧૯ મુજબ વ્યાજ સામે ચુકવવા માટે જવાબદાર છે.
૭. જો કોઈપણ બીજા પુરાવા ન હોય તો પણ માત્ર પી.૩બ્લ્યુ. શ્રી દિનકર પ્રકાશ ભારદવાજ ની જુબાની પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે વાદીના કથનો ખોટા માનવા માટે ના કોઈ કારણોનથી જેથી પ્રતિવાદી સામે રૂા. ૨૮,૮૭,૪૯૦-૫૭૮ ની રકમ નો એક તરફી હુકમ ૧૫% ના વ્યાજ દર સાથે કરવામાં આવે છે.
૮. હુકમનામું તે મુજબ

Supreme Court of India
Bank Gurantee

[2006(2) DRTC 18(SC)]
HON'BLE H.K. Sema & B.N. Shrikrishna J.j.

BSES Ltd. (Now Reliance Energy)Petitioner

V/S

Fenner India Ltd. & OthersRespondents

Civil Appeal No. 955/2006

(Arising Out of S.L.P. (C) No. 2062/2004)

(From the order & judgement dated 30th July 2004 of the Mdras High Court in CMA (NPD) No. 1239 Of 2004

DECIDED ON 3rd February 2006

બેન્ક જામીન- કરારનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા - છેતરપીડી અને હાની-સિધ્ધાંતોનો અમલ - પાવર પ્લાન્ટ માટે કરારનો એવોર્ડ - રીસ્પોન્ડન્ટ બે પેટા કરાર આપવામાં આવેલ હતો ચાર કામના હુકમ સાથે - રેપ અરાઉન્ડ એગ્રીમેન્ટ હેઠળ - ચાર કામના અનુસંધાનમાં ચાર જુદા બેન્ક જામીન - રીસ્પોન્ડન્ટ દ્વારા આપેલ હુકમ - રીસ્પોન્ડન્ટ ની કામગીરી અસંતોષકારક - બેન્ક જામીનમાં છેતરપીડી થયેલ હોય રીસ્પોન્ડન્ટને ન્યાય મળી શકે નહી - એપેલન્ટ કરારના પાલન અંગેનો જજ છે. (પારા - ૧૯,૨૫ અને ૨૭)

પરીશામ - અપીલ મંજુર

Cases Referred :

1. *TTI team Telecom Ltd. Vs. Hutchision Ltd. (2003) E WHC 762 (TCC) : (2003) 1 ALL E.R. (Comm) 914*
2. *Samwoh Asphalt Premix Pvt. Ltd. Vs. Sam Cheongpiling Pvt. Ltd. (2002) ISLR 1*
3. *State of Haryana Vs. Continental Construction Ltd. (2002) 10 SSC 508*
4. *UP State Sugar Corpo. Vs. Sumac International Ltd., J.T. 1996 (10) S.C. 709*
5. *State of Maharashtra Vs. National Contruction Co. Bombay J.T. 1996(1) S.C. 156*
6. *General Electric Technical Services Company Inc. Vs. Panj Sons (P) Ltd. J.T. 1991(3) S.C. 360*
7. *UP Co Operative Federation Ltd. Vs. Singh Consultants & Engineer (P) Ltd. J.T. 1987 (4) S.C. 306*
8. *Contox (India) Ltd. Vs. Vinmar Impex Inc. J.T. 1986 S.C. 175*
9. *United Commerical Bank Vs. Bank of India (1981) 2 SCC 766*
10. *Eliau And Rabbath (Trading as Eliau & Rabbath) Vs. Marsas and Matsas Etc. (1966) 2 Liyods Rep 495*

Counsel Appeared

Petitioner : Mr. Mukul Rohtagi, Senior Advocate,

Mr. K.R. Sasiprabha, Ms. Manali Singhal ,

Mr. Mastaya Alam & Mr. Arndendu Thakur , Advocates

Respondent: Mr. Soli Sorabjee, Mr. Raju Ramehandra , Senior Advocates,

Mr. R.Veera Raghvan, Mr. Subramonium Prasad, Mr. Raghavendra,

S. Srivastava, Mr. P. Kapoor, & Mr. V.G. Prajosam, Advocates

Legal Point - કાયદાકીય મુદ્દો

B.N. Shrikrishan J. - Leave Granted

આ પણ એક વિશાળ કેસ છે જ્યાં કોઈ પણ વ્યક્તિ બેન્ક જામીન હેઠળ પોતાનો હકક મેળવવા માંગે છે જેમાં લેક ઓફ ગુડ ફેઈથ એટલે કે વિશ્વાસની ખામી અથવા નકારાત્મક હેતુ થી અમલ કરવો એન્ફોર્સીંગ વીથ એન ઓબ્લીકયુ પરપઝ

Judgement - ચુકાદો

૧. ગોદાવરી સુગર લી. એ પાવર પ્લાન્ટ અંગે કરાર બી.એસ.ઈ.એસ લી. ને આપવાનો ફેસલો કરેલ હતો જે આ કામમાં એપેલન્ટ છે. એપેલન્ટ એ કામનો એક ભાગ ફેનર ઈન્ડીયા લી. ને આપવાનું નકકી કરેલ જે આ કેસમાં રીસ્પોન્ડન્ટ છે આના અનુસંધાનમાં એપેલન્ટએ રીસ્પોન્ડન્ટ ને ચાર કામનો હુકમ / ખરીદ હુકમ નીચે મુજબ આપેલ
 ૧. વર્ક ઓર્ડર નં. ૨૨૪૫, તા. ૧૫ માર્ચ ૨૦૦૦, ૪ મે ૨૦૦ ડા. ૭૦,૦૦,૦૦૦/- ની રકમ માટે
 ૨. વર્ક ઓર્ડર નં. ૨૨૪૬, તા. ૧૫ માર્ચ ૨૦૦, ૪ મે ૨૦૦૦ ડા. ૫,૫૭,૦૦,૦૦૦/- ની રકમ માટે
 ૩. વર્ક ઓર્ડર નં. ૨૨૪૭, તા. ૧૫ માર્ચ ૨૦૦, ૪ મે ૨૦૦૦ ડા. ૯૦,૦૦,૦૦૦/- ની રકમ માટે
 ૪. વર્ક ઓર્ડર નં. ૨૨૪૮, તા. ૧૫ માર્ચ ૨૦૦, ૪ મે ૨૦૦૦ ડા. ૫૦, ૦૦,૦૦૦/- ની રકમ માટે
૨. કામ / ખરીદ હુકમની શરતો મુજબ પહેલા રીસ્પોન્ડન્ટ એ ચાર બેન્ક જામીન એસ.બી.આઈ. (હવે પછીના બીજા રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક) ના તા. ૨૩ માર્ચ ૨૦૦૦ ના રોજ રજુ કર્યા હતા જેનો ક્રમ નં. ૨૮૮/૯૯, ૨૮૯/૯૯, ૨૯૦/૯૯ અને ૨૯૧/૯૯ હતો અને રકમ ડા. ૭,૦૦,૦૦૦/- ડા. ૯,૦૦,૦૦૦/- રૂમ. ૫૫,૭૦,૦૦૦/- અને ડા. ૩૮,૩૫,૦૦૦/- ની હતી તે બીન શરતી રદ ન થઈ શકે તેવી જામીન હતા. જેના હેઠળ બેન્ક એ એપેલન્ટને માંગણી મુજબની રકમ આપેલ હતી. જામીન સામે આપેલ રકમ ચુકવવા પાત્ર, એપેલન્ટ પાસે થી લેખીતમાં મેળવ્યે થી અથવા મેળવ્યા વગરની હતી કોઈપણ જાતના સંતોષકારક પુરાવા ગર અને પહેલા રીસ્પોન્ડન્ટના નીસ્વભત વગર જો કોઈ પત્ર તકરાર એપેલન્ટ આવો પહેલા રીસ્પોન્ડન્ટ વચ્ચે કરારની શરતો અંગે ઉભી થાય તો પણ આ રકમ સમય મર્યાદામાં ચુકવવા પાત્ર રહેશે.
૩. તા. ૧૦ મે ૨૦૦૦ ના રોજ એપેલન્ટ અને પ્રથમ રીસ્પોન્ડન્ટ વચ્ચે રેપ અરાઉન્ડ કરાર થયેલ હતો જે રીસ્પોન્ડન્ટ દ્વારા સંયોજીત રીતે પાલન કરવા માટે સ્વીકારેલ હતો. આ નિયમ બેન્ક જામીનને પણ લાગુ કરવામાં આવેલ હતો જેથી કરારના પેટા નિયમ (૪) કહે છે કે

' જો કરારના પાલન ના બંધાય કે કોઈપણ રીતે શરતોનો ભંગ થાય તો બી.એસ.ઈ.એસ. કરારની તમામ બેન્ક ગેરન્ટી ને રોકડમાં ફરેવી શકશે. '

૪. ૪, ડીસે. ૨૦૦૩ ના ના રોજ એપેલન્ટ એ ચાર બેન્ક ગેરન્ટી માંગેલ હતી , ૭ ડીસે. ૨૦૦૩ ના રોજ પહેલા રીસ્પોન્ડન્ટ એ કામ / ખરીદ હુકમ મુજબ લવાદ કલમ માંગેલ હતી ૮ ડીસે. ૨૦૦૩ ના રોજ પહેલા રીસ્પોન્ડન્ટ એ આર્બિટ્રેશન એન્ડ કન્સીલીએશન એક્ટ ૧૯૯૬ કલમ ૯ હેઠળ મદુરાઈ ડિસ્ટ્રીક્ટ કોર્ટ સમક્ષ અરજી દાખલ કરેલ હતી કે એપેલન્ટ બેન્ક ગેરન્ટી માંગવા હકકદાર નથી. પહેલા રીસ્પોન્ડન્ટ એ એપેલન્ટ સામે વચગાળાનો મનાઈ હુકમ મેળવેલ હતો કે જ્યા સુધી લવાદની કાર્યવાહી ચાલુ હોય ત્યાં સુધી એપેલન્ટ બેન્ક ગેરન્ટીની રકમ મેળવી ન શકે.
૫. તા. ૨૨, માર્ચ ૨૦૦૪ ના રોજ નામ. ડિસ્ટ્રીક્ટ જજ એ રીસ્પોન્ડન્ટની અરજી નામંજુર કરેલ હતી અને ઠરાવેલ હતુ કે બેન્ક ગેરન્ટીનો અમલ કરવા માટેનો હુકમ થી અન્યાય થશે અને આ કેસમાં છેતરપીડી, પ્રથમ દષ્ટિએ છે જ નહી તેમ છતા ડિસ્ટ્રીક્ટ જજ એ જણાવેલ હતુ કે એપેલન્ટ મનાઈ હુકમ ને પાત્ર નથી પરંતુ જ્યાં સુધી આ કેસનો નીકાલ ન થાય ત્યાં સુધી તે હીત અને હકક નું રક્ષણ કરવું જોઈએ જેથી નામ. ડિસ્ટ્રીક્ટ જજ એ એક મહીના માટે સ્ટેટ કવો નો હુકમ કરેલ હતો જે સમય દરમ્યાન લવાદ કેસ નો નીકાલ થઈ જવો જોઈએ.
૬. એપ્રિલ - ૨૦૦૪ માં આર્બિટ્રેશન એક્ટ ની કલમ ૧૭ હેઠળ પ્રથમ રીસ્પોન્ડન્ટ એ મદ્રાસ હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલ કરી હતી અને તા. ૨૨ માર્ચ ૨૦૦૪ ના રોજ ડિસ્ટ્રીક્ટ જજ દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમ ને પડકારેલ હતો. તા. ૨૪ મે ૨૦૦૪ ના રોજ જ્યારે હજુ લવાદ કેસ બાકી હતો ત્યારે હાઈકોર્ટ એ મનાઈ હુકમ આપેલ હતો તા. ૩૦ જુલાઈ ૨૦૦૪ ના રોજ નામ. હાઈકોર્ટ એ રીસ્પોન્ડન્ટની અપીલ મંજુર કરેલ હતી અને માંગ્યા મુજબનો મનાઈ હુકમ આપેલ હતો અને ડિસ્ટ્રીક્ટ જજ ના હુકમ ને સેટ અ સાઈડ કરેલ હતો.

નિયમ અને તેના અપવાદો

૭. શ્રી રોહતગી, એપેલન્ટના એડવોકેટ એ એવી દલીલ કરી હતી કે આ દેશમાં બેન્ક ગેરન્ટી, બેન્ક અને હિતભોગી વચ્ચેનો એક સ્વતંત્ર કરાર છે જેથી જ્યાં સુધી હિતભોગી અને જે પક્ષકારના કહેવાથી બેન્કએ ગેરન્ટી આપેલ હોય વચ્ચે તકરાર ન થાય ત્યાં સુધી બેન્ક એ પોતાની ગેરન્ટી જાળવવી જોઈએ જેના અનુસંધાનેમાં *UP Co Operative Federation Ltd. Vs. Singh Consultants & Engineer (P) Ltd. J.T. 1987 (4) S.C. 306* માં આવેલ ચુકાદા પર ધ્યાન દોરેલ હતુ જેમાં કહેવા માં આવે છે કે બેન્ક એ પોતાની ગેરન્ટી જાળવી રાખવી જોઈએ અને ગ્રાહક અને સપ્લાયર વચ્ચેના સંબંધો જોવા ન જોઈએ તેને તે અંગે કોઈ નીસ્ખત હોતી નથી બેન્કને એ પણ નીસ્ખત હતો નથી કે બંન્ને માંથી કોઈએ કરાર નું પાલન કરેલ છે કેમ ? બીજા શબ્દો માં બેન્કએ પોતાની ફરજ મુજબ શરત અને પુરાવા માંગ્યા વગર આવેલ ગેરન્ટી ની રકમ માંગણી થયે થી ચુકવવી આપવી જોઈએ.
૮. ગમે તેમ આ નિયમમાં બે અપવાદ છે પહેલા જ્યારે સ્પષ્ટ રીતે છેતરપીડી થયેલ હોય અને બેન્ક એ તેનું નીરીક્ષણ કરેલ હોય અને હિતભોગી જેની પાસેથી લાભ મેળવવાનો હોય તેની સાથે થતી હોય, છેતરપીડી ના કારણે સંપુર્ણ વ્યવહાર ઉલટો થશે. બીજો અપવાદ તે છે કે જો મનાઈ હુકમ આપવામાં ન

- આવે તો ભરપાઈ ન થઈ શકે તેવી હાની થશે અને અન્યાય થશે આ અપવાદ કોર્ટ દ્વારા આપેલ ધણા ચુકાદાઓમાં જોવામાં આવે છે. *UP State Sugar Corpo. Vs. Sumac International Ltd., J.T. 1996 (10) S.C. 709*, *United Commerical Bank Vs. Bank of India (1981) 2 SCC 766*, *Contox (India) Ltd. Vs. Vinmar Impex Inc. J.T. 1986 S.C. 175* આ કેસમાં કોર્ટે સ્પષ્ટ જણાવેલ છે કે કાયદો સેટલ્સ છે.
૯. શ્રી સોરાબજી એ નિયમના અપવાદના અનુસંધાનમાં કોર્ટ દ્વારા આપેલ ચુકાદા *State of Haryana Vs. Continental Construction Ltd. (2002) 10 SSC 508* પર ધ્યાન દોરેલ હતુ આ કેસમાં હુકમ ખુબજ સાંકળા વિચારથી કરવામાં આવેલ હતો અને અમોને બંધનકર્તા નથી અગાઉ જણાવેલ મુજબ બેન્ક ગેરન્ટી ના અનુસંધાનમાં ધણા ચુકાદાઓ આપેલ છે.
૧૦. શ્રી સોરાબજી એ અમુક વિદેશી ચુકાદાઓ પર પણ આધાર રાખેલ છે ખાસ કરીને ક્વીન્સ બેન્ચ ડીવીઝન *TTI team Telecom Ltd. Vs. Hutchision Ltd. (2003) E WHC 762 (TCC) : (2003) 1 ALL E.R. (Comm) 914*, *Elian And Rabbath (Trading as Elian & Rabbath) Vs. Marsas and Matsas Etc. (1966) 2 Lioyds Rep 495* ઈંગ્લેન્ડ માં આ નિયમ નો સંપુર્ણ સાર આઈબીડ પારા - ૪૬ માં જજ થોમસ ક્યુ.સી. દ્વારા આપેલ છે. શ્રી સોરાબજીએ નિચે મુજબના ખાસ મુદાઓ પર ભાર મુકેલ છે.
૧. વચગાળાનો હુકમ મેળવવા માટે પણ વિશ્વાસ ભંગ થયાના પુરાવા રજુ કરવા પડે છે. વિશ્વાસનો ભંગ એવા સંજોગોમાં થાય જ્યારે હિતભોગીને તેને મળવા પાત્ર લાભ આપવા માં ન આવેલ હોય અથવા કરારની શરતો નું પાલન ન થયુ હોય અથવા વિશ્વાસમાં ખામી હોય ત્યારે આ પ્રકારની ખામી પાલન કરવા માં રહે છે.
 ૨. વધુમાં જ્યારે કોર્ટને એમ લાગે કે દાવો થઈ શકે નહીં ઉદાહરણ તરીકે જ્યારે કોઈપણ શરતનું હજુ પાલન ન થયુ હોય તો જ્યાં સુધી તેનું પાલન ન થાય ત્યાં સુધી દાવો ન થઈ શકે અથવા કરવામાં આવેલ માંગણી જરૂરીયાત મુજબની ન હોય કે ખામી વાળી હોય
 ૩. તેમજ જો કોઈપણ માંગણી ધમકી દ્વારા કરવામાં આવેલ હોય અને કરાર તકરારી હોય અને કરાર ના કારણે નુકશાન થયુ હોય અને છેતરપીંડી સાબીત થતી હોય તો અરજી દાખલ કરી શકાય છે કારની શરતો મુજબ કોઈપણ ત્રીજા પક્ષકાર હિતભોગી પાસેથી દાવો કરી શકે છે.
૧૧. શ્રી સોરાબજી છેટે કહેલ હતુ કે સીગાપુર ક માં જ્યાં વાણીજય કેસનો નીકાલ કરવામાં આવે છે અપીલ કોર્ટે *Samwoh Asphalt Premix Pvt. Ltd. Vs. Sam Cheongpiling Pvt. Ltd. (2002) ISLR 1* માં ઠરાવેલ હતુ કે જામીનને બોલાવવાની મંજુરી આપી શકાતી નથી ખાસ કરીને તેનો ઉપયોગ બાર્ગેનીંગ ચીપ તરીકે અબ્જેસીવ ખરાબ રીતે કરવામાં આવે ત્યારે કોર્ટ મનાઈ હુકમ આપી શકે. સીગાપુર કોર્ટ ઠરાવે છે કે છેતરપીંડી થયેલ હોય તો બેન્ક ગેરન્ટીને બોલાવી શકાય છે.
૧૨. અમોને બીક છે કે કાયદાના મોઢા પર જે નિયમ યુ.પી. કોર્પોરેટીવ ફેડરેશનમાં જુદા જુદા ચુકાદાઓ મુકેલ છે જે અગાઉ જોયેલ છે તે શ્રી સોરાબજી દ્વારા મુકેલ વિદેશી ચુકાદાઓ જોવા નથી જે હોય તે આપણા દેશ ભારતમાં હકુમત મુજબ અને કાયદા હેઠળ બેન્ક ગેરન્ટી ને એનકેસ કરી શકાય છે.

પહેલા રીસ્પોન્ડન્સ ના કથનો

૧૩. હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમ બેન્ક ગેરન્ટીના અનુસંધાનમાં છે જેમાં તે કહે છે કે એપેલન્ટ દ્વારા જો બેન્ક ગેરન્ટીને એનકેસ કરાવવામાં આવે તો અન્યાય થશે જે પહેલા રીસ્પોન્ડન્ટની તરફેણમાં હશે.
૧૪. પ્રથમ રીસ્પોન્ડન્ટ ના એડવોકેટ એ હાઈકોર્ટનું આ કથન સ્વીકારેલ હતું તે કહે છે કે બેન્ક ગેરન્ટી જુદા જુદા હેતુ માટેની હતી (૧) ધીરાણની રકમનું રક્ષણ કરવા માટે (૨) યોગ્ય પાલન થાય તે માટે જ્યાં સુધી બેન્ક ગેરન્ટી ધીરાણ રકમ ના રક્ષા અંગે નો પ્રશ્ન છે ત્યારે કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ ધીરાણની રકમ વસુલ કરવા માટે ચાલુ બીલમાં થી બાદ થાય છે રકમ વસુલ કરવા માટે રસ્તા છે (૧) ચાલુબીલમાંથી બાદ કરવું (૨) બેન્ક ગેરન્ટી પાછી મેળવવીને, શ્રી સોરાબજીએ વધુમાં જણાવેલ હતું કે જીલ્લા કોર્ટ અને હાઈકોર્ટ કહેલ હતું કે સંપૂર્ણ રકમ જે બેન્ક ગેરન્ટીની હતી તે રીસ્પોન્ડન્ટના ચાલુ બીલમાંથી વસુલ કરવામાં આવેલ હતી જેથી તે સ્પષ્ટ કહે છે કે ચાલુ બીલમાંથી બેન્ક ગેરન્ટી ની સંપૂર્ણ રકમ વસુલ કરવામાં આવેલ હતી જે છેતરપીડી છે જે રીસ્પોન્ડન્ટ-૧ ની તરફેણમાં છે તે કહે છે કે હાઈકોર્ટએ મનાઈ હુકમ આપેલ હતો કારણ કે કેસ પ્રાયમાફેસી છે.
૧૫. વધુમાં શ્રી સોરાબજી જણાવેલ છે કે ચોથા બેન્ક ગેરન્ટી (નં. ૨૯૧/૯૯ તા. ૨૩ માર્ચ ૨૦૦૦)ને વધુ ગુણવત્તા કરારના વિશ્વાસપુર્વક પાલન કરવા માટે હતું અને કરારનું પાલન થયેલ હતું સંજોગો હેઠળ બેન્ક ગેરન્ટીનું એનકેસમેન્ટ છેતરપીડીથી થયેલ હતું જે યુ.પી. કોઓપરેટીવ ફેડરેશન લી. દ્વારા ધ્યાન પર દોરાય છે શ્રી સોરાબજી ખુબજ ચીવટથી કરારની શરતો અને રીસ્પોન્ડન્ટ-૧ના કાર્યનું નીરીક્ષણ કરે છે.

કરારની શરતો

૧૬. શ્રી સોરાબજી સાચા છે કે બંને ડિસ્ટ્રીક્ટ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટ એ રેકોર્ડ મુજબ કહેલ છે કે સંપૂર્ણ ગેરન્ટીની રકમ વસુલ કરવામાં આવેલ છે શ્રી સોરાબજી નું કથન માન્ય નથી કે બેન્ક ગેરન્ટી માત્ર જામીન માટે આપવામાં આવેલ હતી જે રીસ્પોન્ડન્ટ ૧ ને આપેલ એડવાન્સ રકમ સામે હતી શ્રી રોહતગી એ પોતાના કથનમાં કહેલ છે કે અંતીમ કરાર રેપ અરાઉન્ડ એગ્રીમેન્ટ છે જે તા. ૧૦ મે ૨૦૦૦ ના રોજ થયેલ હતો જે નીચે મુજબ છે.

“ તે સ્પષ્ટ છે કે બંને પક્ષકારો વચ્ચે નક્કી થયેલ છે કે કોન્ટ્રાક્ટર કરાર -૧ માં સપ્લાય બાબતે જવાબદાર નથી અને કરાર ૨, ૩, ૪માં પણ નથી પરંતુ તે માત્ર આ કરાર હેઠળની કામગીરી પર દેખરેખ રાખશે જ્યાં સુધી બી.એસ.ઈ.એસ. રાજી ન થાય ત્યાં સુધી કોઈપણ અપવાદ સ્વીકારી શકાશે નહીં કરાર-૧ માં જણાવાયા મુજબ મોકલવામાં આવેલ મશીનને કરાર-૩ હેઠળ અનલોડીંગ પણ કરવામાં આવશે માલિક સાથે સ્થળ સ્થિતી પણ નક્કી કરવી જોઈએ તા. ૧૦ મે ૨૦૦૦ ના કરાર ના પેરા-૧ મુજબ

“કરાર માં પેટા કલમ (૨) માં વધુમાં જણાય છે કે, કોન્ટ્રાક્ટર દ્વારા સફળતા પુર્વક અને સમયસર બેજેસ હેન્ડલીંગ સીસ્ટમ પેકેજ નું કામ અવો કરાર-૧, કરાર-૨, કરાર-૩ અને કરાર-૪ સંયુક્ત રીતે 'કરાર' કહેવાય છે આવો બી.એસ.ઈ.એસ. હેઠળ કરાર તરીકે પાલન થાય છે.”

કરારની પેટા કલમ (૩) મુજબ

કોન્ટ્રાક્ટર એ કબુલ કરેલ હતુ કે જો કામ પુરૂ કરવામાં વિલંબ થાય અને તેના કારણે નુકશાની જાય તો ચાર કરારો ની જોગવાઈઓ મુજબ તે અંગેનું વળતર માંગી શકશે. બી.એસ.ઈ.એસ. ચારે કરારોને સંયુક્ત રીતે અમલમાં લાવવા માટે હકકદા છે અને નુકશાનની રકમ, વ્યાજ, દંડ ની રકમ વિગેર વસુલવા માટે હકકદાર છે.

પેટા કલમ (૪) અને (૫)

જો કોઈપણ સંજોગોમાં કરારની શરતો નો ભંગ થાય તો બી.એસ.ઈ.એસ. પાસે બધા કરારોના બેન્ક ગેરન્ટી ને એનકેસ કરવા માટે સત્તા છે.

"કરારો ની શરતો મુજબ કોન્ટ્રાક્ટર કરા મુજબની કામગીરી સંપુર્ણ રીતે, સંતોષકારક પુર્ણ કરવા માટે બંધાયેલ છે અને જવાબદાર છે.

૧૭. કરારનું ચીવટ રીતે વાંચન કરતા અમોને સંતોષ થયેલ છે કે અનુકુળતા રાખવા માટે કરારના ચારે પેટા ભાગ કરવામાં આવેલ હતા જે તા. ૧૦ મે ૨૦૦૦ ના રોજ રેપ અરાઉન્ડ એગ્રીમેન્ટ તરીકે ઓળખાય છે જેના મુજબ એપેલન્ટ જો કરારની એક પણ શરતનો ભંગ થાય તો બેન્ક ગેરન્ટી એનકેસ કરાવવા માટે હકકદાર છે અમો શ્રી સોરાબજી નું કથન સ્વીકારી શકતા નથી કે પહેલા ત્રણ બેન્ક ગેરન્ટી માત્ર સીકયોરીટી માટે છે અને ગેરન્ટી નં. ૨૮૧/૯૯, તા. ૨૩ માર્ચ ૨૦૦ જે ચોથો છે તે કરાર નો ભંગ થયેથી એનકેસ કરવા માટે છે હકીકતે કરારની શરતો જોતા તે માન્ય છે કે બેન્ક ગેરન્ટી બંને હેતુ માટે છે.

ગેરન્ટી ને લંબાવવા માટે

૧૮. બેન્ક ગેરન્ટી ના અનુસંધાનમાં અમારો તર્ક રીસ્પોન્ડન્ટની કામગીરીના નીરીક્ષણથી થાય છે. અમોએ શ્રી સોરાબજીને વારંવાર પુછેલ હતુ કે રીસ્પોન્ડન્ટ - ૧ એ પહેલા ત્રણ ગેરન્ટી ચાલુ શું કામ રાખેલ હતા તેને ખબર હતી કે ધીરાણની રકમ સંપુર્ણ રીતે વસુલ થઈ ગયેલ હતી તેમ છતા તેના જવાબમાં શ્રી સોરાબજીએ રીસ્પોન્ડન્ટ વતી તા. ૧૧ નવેમ્બર ૨૦૦૫ ના રોજ એક સોગંદ નામું દાખલ કરેલ હતુ અને નીચે મુજબનો ખુલાસો કરેલ હતો.

" એમેલન્ટ બેન્ક ગેરન્ટી લંબાવવા માટે ખુબ દબાણ કરતા હતા અને ધમકી અપેલ હતી કે જો બેન્ક ગેરન્ટી લંબાવી નહી આપવામાં આવે તો અમો તેને એનકેસ કરીશુ જેથી રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ એ વાતનું સમાધાન કરવા માટે બેન્ક ગેરન્ટી ચાલુ રાખેલ હતી. "

૧૯. અમારા માનવા મુજબ આ આપવામાં આવેલ કારણ સંતોષકારક નથી અને આ સંજોગોમાં છેતરપીડી અને હાની દેખાય છે.

ચોથી બેન્ક ગેરન્ટી

૨૦. છેવટે શ્રી સોરાબજીએ ચોથી બેન્ક ગેરન્ટી નં. ૨૮૧/૯૯, તા. ૨૩ માર્ચ ૨૦૦૦ અંગે કહેલ હતુ કે આ એક જ ગેરન્ટી છે જે કરારના પાલન અંગે ખરી છે તે કહે છે તે વધુ માં જણાવે છે કે કામ સંપુર્ણ રીતે કરાર મુજબ હોવાના કારણે આ બેન્ક ગેરન્ટી ને પરત બોલાવવા માટે કોઈ પ્રશ્ન જ નથી શ્રી સોરાબજી એ ગોદાવરી સુગર મીલ્સ દ્વારા આપેલ પ્રમાણપત્ર તા. ૧૮ માર્ચ ૨૦૦૩ વાળું રજુ કરી કહેલ હતુ કે કરાર

મુજબ કામ સંપુર્ણ થયેલ હતુ જેનું આ પ્રમાણપત્ર છે અમો શ્રી સોરાબજી ના કથન થી સંતુષ્ટ ન હતા કારણ કે રેકર્ડ પર ના પુરાવાથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે પ્રમાણપત્ર માં ટેકનીકલ ભુલ છે.

૨૧. જેથી અમો સંતોષકારક રીતે કહી શકતા નથી કે કામગીરી પ્રમાણને પાત્ર છે રેપ અરાઉન્ડ એગ્રીમેન્ટ મુજબ એપેલન્ટ એ બધા બેન્ક ગેરન્ટી એનકેશ કરાવવા જોઈએ કારણ કે રીસ્પોન્ડન્ટ - ૧ એ કરાર ની શરતોનો ભંગ કરેલ હતો અમારા મત મુજબ કરારનું પાલન સંતોષકારક ન થયેલ હોય એપેલન્ટ એ બધા બેન્ક ગેરન્ટી એનકેશ કરાવવા જોઈએ એપેલન્ટ પોતે એક જજ છે જેને ખબર છે કે ક્યારે ખઆવો કઈ રીતે બેન્ક ગેરન્ટી એનકેશ કરવી જોઈએ રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૨ ની ફરજ છે કે તેને કામગીરી ના પાલન અંગે પુછપરછ કરવી જોઈએ તે કોર્ટનીસ ફરજ માં નથી આવતુ આ સંજોગો *General Electric Technical Services Company Inc. Vs. Panj Sons (P) Ltd. J.T. 1991(3) S.C. 360* માં જોવામાં આવેલ હતો.

૨૨. ધીરાણ રકમની અમુક રકમ ચાલુ બીલ માં થી વસુલ કરવામાં આવેલ હતી અને સંપુર્ણ ગેરન્ટી ની રકમ ની માંગણી ત્યારબાદ કરવામાં આવેલ હતી કોર્ટ એ જણાવેલ હતુ કે બેન્ક ને બાકીની રકમ સાથે કોઈ નીસ્ખત રહેતો નથી.

'ચાલુ બીલની રકમ વસુલ કરવા માટેના હકકને બેન્ક ગેરન્ટી સાથે કંઈ લાગતુ વળગતુ નથી ચાલુ બીલ હેઠળ રકમની ચુકવણી ન થતા બેન્ક ની જવાબદારી ચાલુ રહે છે. *IBID AT P 238 (Para 10) Per K. Jagnanatha Shetty, J.*

૨૩. અમો વારંવાર જણાવેલ છે કે જો કેસ બે અપવાદ હેઠળ આવે તો જ રીસ્પોન્ડન્ટ કેસ જીતી શકે પહેલા અપવાદ મુજબ છેતરપીંડી આવતી નથી જેથી માત્ર એક મુદ્દો રહે છે કે ગેરન્ટી ને એનકેશ કરવા થી શું ખાસ હાની રીસ્પોન્ડન્ટ - ૧ ની તરફેણમાં થાય છે ? અમોને હાલની હકીકતોથી સંતોષ થતો નથી.

૨૪. લવાદી કેસ ચાલુ છે તે અંગે કોઈ તકરાર નથી હકીકત અમો ને જાણવા મળેલ છે કે લવાદમાં બેન્ક ગેરન્ટી રદ બાતલ છે કે કેમ ? તે તકરાર છે તે ઉપરાંત લવાદ કેસમાં રીસ્પોન્ડન્ટ - ૧ એ દાદ માંગેલ છે કે ચારે બેન્ક ગેરન્ટી અમલમાં ન આવે તેવો હુકમ કરવો તેને ગેરકાયદેસર અને રદ બાતલ ઠેરવો. એપેલન્ટ બેન્ક ગેરન્ટી ને એનકેશ ન કરે તેવો મનાઈ હુકમ આપવો જેથી આ લવાદ કેસ હજુ ચાલુ હોય અમો દાદ મંજુર કરી આ કેસનો નીકાલ કરી શકતા નથી નહીતર અન્યાય થશે પરંતુ આવો હુકમ કરીએ છીએ કે જો રીસ્પોન્ડન્ટ લવાદ કેસ જીતે તો બેન્ક ગેરન્ટી એનકેશ કરી શકાશે કારણ કે જો કેસ પ્રાયમા ફેસી સાબીત થાય તો એપેલન્ટ ચારે બેન્ક ગેરન્ટી એન કેશ કરી શકશે નહી.

૨૫. અમો એ પ્રથમ રીસ્પોન્ડન્ટની તરફેણમાં એ મેરીટ દેખાતુ નથી અને અમારા જજમેન્ટમાં મદ્રાસ હાઈકોર્ટ કહે છે કે બેન્ક ગેરન્ટીમાં દરમ્યાનગીરી કરી શકાય નહી અને તે અંગે મનાઈ હુકમ પણ આપી શકાય નહી જેથી હાઈકોર્ટનો હુકમ સેટ અ સાઈડ થયેલ છે અને મદુરાઈ ડીસ્ટ્રીક્ટ કોર્ટ ના હુકમને મંજુર કરવામાં આવે છે જેમાં ગેરન્ટી ને એનકેશ કરવા માટે સ્ટેટ કવો આપવામાં આવેલ છે તે સ્પષ્ટ છે કે બેન્ક ગેરન્ટી નો એપેલન્ટ એન કેશ કરી શકશે અને રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક તેને સ્વીકારી શકશે. તે લવાદ કોર્ટ ના હુકમને આધીન રહીને થશે.

૨૬. અપીલ રૂા. ૨૦,૦૦૦/- ના ખર્ચની રકમ સાથે મંજુર.

અપીલ મંજુર
૨૯૪

Andrapradesh High Court
Securition and Reconstruction of Financial Assets and
Enforcement of Security Interest Act - 2002

[2006(1) DRTC 484(AP)]

Hon'ble D.S.R. Varma & Ms. G. Rohini, J.
Branch Manager, State Bank of India

Ongole & Another

.....Petitioner

V/S

Chinige Ppali Lathangi & OthersRespondents

C.M.A. NO. 340/2005

Decided On 25th November 2005

૧. સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨- કલમ -૧૩, ૧૭ અને ૩૪- કોડ ઓફ સીવીલ પ્રોસીજર ૧૯૦૮, ઓર્ડર ૩૯ રૂલ ૧ અને ૨ - સીક્યોર્ડ ક્રેડીટર્સ - મનાઈ હુકમ આપવા માટે સીવીલ કોર્ટની હુકમત - પૌત્રોએ અલગ કબ્જા માટે પોતાના પિતાઓ અને દાદા સામે વિભાજન માટેનો દાવો કરેલ - બેન્ક / લેણદાર સામે ગીરો મિલકતના ૫/૧૬ માં ભાગનો નિકાલ ન કરવા માટે મનાઈ હુકમ આપવામાં આવેલ - ટ્રાયલ કોર્ટ વાદીના ભાગની મિલકતનું વેચાણ ન થાય તે માટે મનાઈ હુકમ ફરમાવેલ - દિવાની દાવો ન થઈ શકે - બેન્ક એ કલમ ૧૩(૪) હેઠળ ની કાર્યવાહીથી હુકમ દર્શાવેલ છે - કોઈપણ ધીરાણ મેળવનાર, જમીન કે અન્ય વ્યક્તિ માત્ર કલમ - ૧૭ હેઠળ કાર્યવાહી કરી શકે છે - દાવાનો પ્ર(૧૨ અને માંગવામાં આવેલ દાદ પરથી સીવીલ કોર્ટને મનાઈ હુકમ આપવા માટેની સત્તા નથી - કલમ - ૩૪ હેઠળ સીવીલ કોર્ટનો હુકમ અયોગ્ય - સીવીલ કોર્ટનો હુકમ સેટ અ સાઈડ (પારા - ૨૭, ૩૩ થી ૩૫)
૨. સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ કલમ ૧૩(૨), (૪) અને ૩૪ - કોડ ઓફ સીવીલ પ્રોસીજર ૧૯૦૮, ઓર્ડર ૩૯, રૂલ ૧ અને ૨- સીક્યોરીટી ઈન્ટરેસ્ટ- એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ - કલમ ૧૩(૨) હેઠળ બેન્ક / લેણદારે નોટીસ આપી ગીરો મીલકતનો કબ્જો મેળવેલ - સીવીલ કોર્ટ દ્વારા મનાઈ હુકમ SRFAESI કાયદાની હેઠળની જોગવાઈ નથી - મનાઈ હુકમની તારીખે દાવાવાળી મિલકત બેન્કના કબ્જામાં - કલમ - ૩૪ હેઠળ સીવીલ કોર્ટ દ્વારા મનાઈ હુકમ આપવામાં આવેલ(પારા-૪૦,૪૧,૪૨)
૩. સીવીલ પ્રોસીજર કોડ ૧૯૦૮, ઓર્ડર ૩૯, રૂલ ૧ અને ૨ - કામચલાઉ મનાઈ હુકમ - વાદીએ હકીકતો છુપાવેલ હતી - કોર્ટના ધ્યાન પર હકીકતો લાવવામાં આવેલ હતી - કોર્ટ એ નીરીક્ષણ કરેલ હતુ કે વાદીની તરફેણમાં પ્રાયમા ફેસી કેસ છે અને બેલેન્સ ઓફ કન્વીનીયન્સ છે- ઓર્ડર સેટ એ સાઈડ (પારા ૪૫ અને ૪૬)
૪. કોડ ઓફ સીવીલ પ્રોસીજર ૧૯૦૮, ઓર્ડર ૩૯, રૂલ ૧ અને ૨ કામચલાઉ મનાઈ હુકમ - પક્ષકારો ની મમીથ્યા જોડણી - દાદા અને પીતા સામે પૌત્રો એ અલગ કબ્જો મેળવવા માટે વિભાજનો દાવો કરેલ છે

- મિલકત સંયુક્ત હિન્દુ કુટુંબ (એચ.યુ.એફ.) ની છે - પ્રતિવાદી ૧ અને ૪ ને પક્ષકાર તરીકે જોડેલ નથી - પ્રતિવાદી ૧ થી ૪ ના એ ગીરો મેળવતી વખતે કહેલ હતુ કે મિલકત તેઓની છે - પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ ના એ પક્ષકાર તરીકે દાદ મેળવવા માટે જોડાયા. (પારા ૪૯ અને ૫૦)
૫. કોડ ઓફ સીવીલ પ્રોસીજર ૧૯૦૮, ઓર્ડર ૩૯, રૂલ ૧ અને ૨ કામચલાઉ મનાઈ હુકમ - ઓર્ડર ૩૯ હેઠળ મનાઈ હુકમ આપતા પહેલા કોર્ટની ફરજ - નક્કી કરવું કેસ પ્રાયમા ફેસી છે કે કેમ - મિલકત સંયુક્ત કુટુંબની છે તે સાબીત કરવાની જવાબદારી વાદીની છે - નિયમ અને કાર્યવાહી સમજાવવામાં આવેલ છે (પારા - ૫૧)

પરીણામ - અપીલ મંજૂર

Cases Referred :

1. *Marclia Chemicals Ltd. Vs. Union of India 2004 (2) DRTC 107 (SC) : 2004(3) ALD 30 (SC)*

Counsel Appeared

Petitioner : Mr. A. Styanarayana, Advocate

Respondent : Mr. C. Ramachandra Raju, Advocate

Judgement - ચુકાદો

૧. ડી.એસ.આર. વર્મા , જજ, બંન્ને પક્ષકારોને સાંભળેલ છે.
૨. તા. ૧૬, નવેમ્બર ૨૦૦૪ ના રોજ આઈ.એ. નં. ૨૨૮૨/૦૩, ઓ.એસ. નં. ૪૦/૦૩ માં બીજા એડીશનલ ડીસ્ટ્રીક્ટ જજ દ્વારા સી.પી.સી. ૩૯ , રૂલ ૧ અને ૨ હેઠળ આવેલ હુકમને અટકાવવા માટે આ અપીલ કરવામાં આવેલ છે.
૩. દાવામાં પ્રતિવાદી નં. ૫ અને ૬ આ અપીલમાં રીસ્પોન્ડન્ટ છે.
૪. અનુકુળતા માટે પક્ષકારોને દાવા મુજબ આ અપીલમાં સંબંધીત કરવામાં આવે છે.
૫. વાદીએ મિલકતને ૧૬ ભાગમાં વિભાજન કરવા માટે આ દાવો દાખલ કરેલ હતો. અને ૫ અલગ ભાગ સોંપવા તેમજ તેમાંથી મળતો લાભ પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ ને મળવા માટે દાદ માંગેલ હતી. વાદીએ આઈ.એ. નં. ૨૨૮૨/૦૩ , સી.પી.સી.ના ઓર્ડર ૩૯, રૂલ ૧ અને ૨ હેઠળ પ્રતિવાદી ૫ અને ૬ સામે મનાઈ હુકમ ૫/૧૬ માં ભાગ સામે તેઓ કાર્યવાહી ન કરી શકે તે માટે કરેલ હતો.
૬. વાદીના કથનો મુજબ આ દાવો દાખલ કરવા માટેનું કારણ તે હતુ કે પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ ના એ પોતાના ધંધામાં ખુબ મોટી નુકશાની કરેલ હતી જેમાં ખુબજ કરજા થઈ ગયેલ હતા એન સંયુક્ત કુટુંબ ને તેમાંથી કોઈ લાભ મળેલ નહતો અને તેઓ સંયુક્ત કુટુંબના સભ્યો હોવાના કારણે કુટુંબની મિલકતમાંથી ભાગ મેળવવો હોય વિભાજન માટેનો આ દાવો કરેલ હતો.
૭. પ્રતિવાદી નં. ૨ થી ૪ પ્રતિવાદી નં. ૧ ના દિકરા છે અને વાદી પ્રતિવાદી નં. ૨ થી ૪ ના દિકરા છે અને પ્રતિવાદી નં. ૧ ના પૌત્રો છે.

૮. વાદીનો દાવો છે કે તેઓને જાણ થઈ કે પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ ના એ વાદીના શીરે અને એચ.યુ.એફ.ની જવાબદારીએ વધુ કરજો લેવાની તકમાં છે વાદી આક્ષેપ કરે છે કે પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ ના એ પ્રતિવાદી ૫ અને ૬ (એસ.બી.આઈ. કોમર્શીયલ બ્રાન્ચ, અંગોલ અને એસ.બી.આઈ. મેઈન બ્રાન્ચ, અંગોલ) પાસેથી ધીરાણ મેળવેલ હતુ તેમાં એચ.યુ.એફ. ને કોઈ લાભ ન હોય અને વાદીને પણ લાભ ન હોય પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ દ્વારા કરવામાં આવેલ કરજો વાદીને બંધનકર્તા નથી જેથી વાદીએ પોતાનો ભાગ સદરહું મિલકતમાંથી મેળવવા માટે કરેલ હતો.
૯. વાદી દ્વારા આઈ.એ. નં. ૨૨૮૨/૦૩ દાખલ કરવામાં આવેલ કેસ પણ સી.પી.સી. ઓર્ડર ૩૯ , રૂલ ૧ અને ૨ મુજબનો છે જે દાખલ કરવાનું કારણ તે છે કે પ્રતિવાદી નં. ૫ અને એસ.બી.આઈ. શાખાના કર્મચારી છે અને એચ.યુ.એફ.ની મિલકત સામે કાર્યવાહી કરે છે જે પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ ના એ ગીરો મુકેલ હતી અને આ દાવામાં પણ મિલકતનો ૫/૧૬ ભાગ મેળવવા માટે દાવો કરેલ છે.
૧૦. કોર્ટ એ તમામ દસ્તાવેજો અને પુરા જોયા બાદ સંજોગો હેઠળ આઈ.એ. નં. ૨૨૮૨/૦૩ માં પ્રતિવાદી નં. ૫ અને ૬ સામે મિલકતમાંથી ભાગ વાળી મિલકત સામે પગલા લેવા સામે મનાઈ હુકમ આપેલ હતો.
૧૧. કોર્ટનો મનાઈ હુકમ પડકારવા માટે પ્રતિવાદી નં. ૫ અને ૬ આ અપીલ દાખલ કરેલ હતી.
૧૨. પ્રતિવાદી ૫ અને ૬ ના વકીલશ્રી અને વાદી ના વકીલશ્રી ને સાંભળેલ હતા અને નીચલી કોર્ટ દ્વારા રેકર્ડ પર રહેલ દસ્તાવેજો અને પુરાવા પર આધારીક હુકમ થયેલ હતો.
૧૩. હુકમ જોતા તે નક્કી કરવામાં આવેલ હતુ કે આઈ.એ. નં. ૨૨૮૨/૦૩ વર્ષ ૨૦૦૩ માં દાખલ કરેલ હતો અને તેનો હુકમ ૧૬ નવે. ૨૦૦૪ ના રોજ આપવામાં આવેલ હતો તે ઉપરાંત પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ સામે એક તરફી હુકમ થયેલ હતો.
૧૪. આઈ.એ. નં. ૨૨૮૨/૦૩ માં પ્રતિવાદી નં. ૫ એ કાઉન્ટ એફીડેવીટ દાખલ કરેલ હતુ.
૧૫. સદરહું અપીલમાં પ્રતિવાદી નં. ૫ અને ૬ ના વકીલશ્રી નું એવું કથન છે કે નીચલી કોર્ટ એ આઈ.એ. નં. ૨૨૮૨/૦૩ ની જોગવાઈઓ હેઠળ 'સીક્યોર્ડ ક્રેડીટર્સ ' ની વ્યાખ્યામાં આવે છે અને જેથી તેને SRFAESI ની કલમ - ૧૭ હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટે સત્તા મળે છે જેથી આઈ.એ. નં. ૨૨૮૨/૦૩ ૨૬ પાત્ર છે જેથી આપવામાં આવેલ હુકમ ૨૬ પાત્ર છે. દાવો છેતરનારો છે અને કાયદા હેઠળ આવતો નથી અને SRFAESI ACT ની કલમ ૩૪ મુજબ સીક્યોર્ડ ક્રેડીટર્સ સામે મનાઈ હુકમ આપી શકાતો નથી.
૧૬. પ્રતિવાદી નં. ૫ અને ૬ ના વકીલશ્રી ના ઉપરોક્ત કથનો સામે વાદીના વકીલશ્રીએ જવાબ આપેલ હતો કે જો કોર્ટ એ વાદીને સી.પી.સી. ઓર્ડર ૩૯, રૂલ ૧ અને ૨ હેઠળ મનાઈ હુકમ આપેલ ન હોત તો વાદી એચ.યુ.એફ.ની મિલકતમાંથી તેના કાયદેસર ના ૫/૧૬ માં ભાગમાંથી વંચીત રહી જાત.
૧૭. પક્ષકારો ના કથનો સાંભળ્યા બાદ નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ધ્યાન પર લેવાના રહે છે.
૧. SRFAESI કાયદાની અસર શું છે ?
 ૨. વાદી / રીસ્પોન્ડન્ટને મનાઈ હુકમ મળી શકે .
 ૩. શું દાદ ?

૧૮. મુદા નં. ૧ : SRFAESI કાયદાનો હેતુ ને વ્યવસ્થિત સમજવા માટે તેની અમુક જોગવાઈઓ સમજવી પડે

૧૯. SRFAESI કાયદા ની કલમ ૩૪ નીચે મુજબ છે.

'૩૪' સીવીલ કોર્ટ પાસે હકુમત નથી : Recovery Of Debts Due To Banks And Financial Institution Act 1993 હેઠળ કોઈપણ સીવીલ કોર્ટને આ કાયદા હેઠળ દાવો ચલાવવા માટે કે મનાઈ હકુમ આપવા માટે નથી આવા દાવા ચલાવવા માટેની હકુમત માત્ર ડી.આર.ટી. અથવા એપેલન્ટ ટ્રીબ્યુનલને છે.

૨૦. SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩ નીચે મુજબ છે.

'૧૩' એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ

૧. જ્યારે કોઈપણ લેણદાર ની તરફેણમાં કોઈપણ મિલકત ગીરો મુકવામાં આવેલ હશે ત્યારે ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટની કલમ - ૬૯ અથવા ૬૯/એ લાગુ પડશે નહીં ત્યારે આ કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ કોર્ટની દરમ્યાનગીરી વગર ગીરો મિલકતનો કબ્જો મેળવી શકાશે.

૨. જ્યારે કોઈપણ ધીરાણ મેળવનારે સીક્યુરીટીના કરાર હેઠળ ધીરાણ મેળવે અને તેની રકમ ચુકવવામાં નીષ્ફળ જાય તો લેણદાર તેના લોન ખાતાનું વર્ગીકરણ એન.પી.એ. માં કરી તેને ૬૦ દિવસ માં લેણી રકમ ચુકવવા માટે નોટીસ આપી શકે છે, અને જો નીષ્ફળ જાય તો કલમ ૪ હેઠળ પગલા લઈ શકે છે.

૩. પેટા કલમ (૨) મુજબની નોટીસમાં ચુકવવા પાત્ર રકમની તમામ વિગત દર્શાવવામાં આવેલ છે અને ગીરો મુકેલ મિલકતની પણ વિગત હોય છે.

(૩/એ) પેટાકલમ ૨ હેઠળ ધિકારણ મેળવનારને બે નોટીસ મળ્યા બાદ જો તેને કોઈ વાંધા હોય તો બેન્ક સમક્ષ રજુ કરવા પડે છે લેણદાર તે વાંધાઓ ધ્યાન પર લઈ જો તે વાંધાઓ રદ પાત્ર હોય તો એક અઠવાડિયાના સમય દરમ્યાનમાં તેની સામેના વાંધાઓને કારણે ધીરાણ મેળવનારને જણાવે છે.

ધીરાણ મેળવનાર આ વાંધાઓ સામે ડી.આર.ટી. કે જીલ્લા કોર્ટ ની સમક્ષ કલમ - ૧૭ હેઠળ અરજી કરી શકતો નથી.

૪. જો કોઈપણ સંજોગોમાં ધીરાણ મેળવનાર ચોક્કસ સમયમાં રકમ ચુકવવામાં નીષ્ફળ જાય તો લેણદાર નીચે મુજબના પગલાઓ રકમ વસુલ કરવા માટે લઈ શકે છે.

અ) ગીરો મીલકત નો કબ્જો મેળવી શકે છે જેમાં લીઝ દવારા, વેચાણ દ્વારા તબદીલી માટેનો હકકનો સમાવેશ થાય છે.

બ) મિલકત કે ધંધાનું વહીવટીતંત્ર કબ્જે કરી તબદીલી માટેના હકક મેળવવા

ક) લેણદાર દ્વારા કબ્જે કરવામાં આવેલ મિલકતનો વહીવટ કરવા માટે તેમજ સંચાલન કરવા માટે કોઈ વ્યક્તિને નીમણુંક કરવી.

ડ) ધીરાણ મેળવનાર ના દાવેદારો પાસેથી લેણી રકમ વસુલ કરવી અને ધીરાણ મેળવનાર ના લોક ખાતામાં જમા કરાવી

૨૧. SRFAESI કાયદા ની કલમ - ૧૭ નીચે મુજબ છે.

'૧૭' અપીલ કરવા માટેના હકક

૧. કોઈપણ એવી વ્યક્તિ જે કલમ ૧૩(૪) હેઠળ ની કાર્યવાહીથી નારાજ થયેલ હોય તે પગલા લેવામાં આવેલ હોય તે તારીખથી ૪૫ દિવસની અંદર ડેબીટ રીકવરી ટ્રીબ્યુનલ સમક્ષ અરજી દાખલ કરી શકે છે.
૨. ડી.આર.આઈ. કલમ ૧૩(૪) હેઠળ આવેલ પગલાઓ અંગેનું નીરીક્ષણ કરશે કે લેવામાં આવેલ પગલાઓ કલમ ૧૩(૪) હેઠળ ના છે કે કેમ ?
૩. હકીકતો અને પુરાવાઓ નું નીરીક્ષણ કર્યા બાદ જો ડી.આર.ટી.ને લાગે કે લેવામાં આવેલ પગલાઓ કલમ - ૧૩ (૪) હેઠળના ન હતા કે આ કાયદાની કલમ ની જોગવાઈઓ મુજબના ન હતા તો તેઓ ધીરાણ મેળવવાનો ગીરો મીલકતનો કબ્જો પરત કરવા માટે હુકમ કરવામાં આવે છે.
૪. જો ડી.આર.ટી. ને લાગે કે કલમ ૧૩(૪) હેઠળ મુજબની કાર્યવાહી યોગ્ય રીતે થયેલ છે તો કોઈપણ અન્ય કાયદાને ધ્યાનમાં રાખ્યા ગર આ કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ લેણદારની તરફેણમાં કલમ ૧૩(૪) હેઠળ અન્ય પેટા કલમ મુજબ ડી.આર.ટી. રકમ વસુલ કરવા માટે હુકમ કરી શકે છે.

૨૨. SRFAESI કાયદા હેઠળની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓને ચીવટપુર્વક રીતે વાંચન કર્યા બાદ તે વાત સ્પષ્ટ છે કે આ કાયદો લેણદારો ને ધીરાણ મેળવનારા પાસેથી રકમ વસુલ કરવા માટે લાંબી અને ખોટી તેમજ જરૂરીયાત વગરની કાર્યવાહીમાં નાખતુ નથી. ધણા એવા કાયદાઓ છે જેની જોગવાઈઓ હેઠળ પણ બેન્ક / નાણા સંસ્થાઓ , ધીરાણ મેળવનારો પાસેથી લેણી રકમ વસુલ કરી શકે છે પરંતુ તેની કાર્યવાહીઓ ખુબજ લાંબી હોવાના કારણે ખુબજ વિલંબ થતો હોય છે જેથી લેણદારો બે આર્થિક નુકશાન પહોચે છે જેથી SRFAESI કાયદા ના અમલ પછી સી.પી.સી. હેઠળ લેણી રકમના દાવા દાખલ કરી શકાતા નથી SRFAESI કાયદાની જોગવાઈઓ ના કારણે દખાવા ના નીકાલ ખુબજ ઝડપી થાય છે જેથી કાર્યવાહીઓ કલમ ૩૪ હેઠળ આપવામાં આવેલ છે આ કાયદાનો ઈરાદો સ્પષ્ટ પણે નાણાકીય સંસ્થાઓ તેમજ બેન્કો દ્વારા ધીરાણ આપવામાં આવેલ જનતાની રકમના હિતને રક્ષણ આપવા માટે છે.

૨૩. અન્ય કાયદા હોવા છતા બહારણમાં પણ નવા કાયદાને અમલમાંલાવવા માટેની જોગવાઈ છે જેથી SRFAESI Act 2002 અમલમાં મુકવામાં આવેલ છે.

૨૪. જેના અનુસંધાનમાં *Marclia Chemicals Ltd. Vs. Union of India 2004 (2) DRTC 107 (SC) : 2004(3) ALD 30 (SC)* આપવામાં આવેલ છે.

૨૫. આ ચુકાદામાં નામ. એપેક્ષ કોર્ટ એ બંધારણની યોગ્યતા ના અનુસંધાનમાં અમુક નિરીક્ષણ કરેલ છે જે પારા - ૩૪, ૩૬, ૮૦ અને ૮૧ માં સ્પષ્ટ કરેલ છે

"૩૪" અમુક હકીકતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ જ્યારે બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થાઓ એ ખુબજ મોટી રકમ અરજદારોએ કે ઔદ્યોગીક સંસ્થાઓને ધીરેલ હોય અને આ મોટી રકમ વસુલ થયેલ ન હોય કોર્ટની સમાન્ય કાર્યવાહી ખુબજ લાંબી અને કંટાળાજનક હોય છે જેના કારણે ખુબજ લાંબા સમય સુધી તે રકમ

રોકાયેલ હોય છે જેના કારણે દેશ નો આર્થિક વિકાસ થવામાં મુશ્કેલીઓ થાય છે અને ખોટી તેમજ ઉલટી અસરો થાય છે. આ તમામ સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખતા આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. કાયદો - ૧૯૯૩ માં અમલમાં આવેલ હતો પરંતુ અપેક્ષા મુજબનું પરીણામ મળેલ ન હતું જેનું બીજું કારણ અરજદારોએ દર્શાવેલ હતું કે સરકારએ લાંબા સમય સુધી ડી.આર.ટી.ની પણ સ્થાપના કરેલ ન હતી. આજના નવા સમયમાં સંજોગો હેઠળ જુના કાયદાઓ ચાલી શકે નહીં અને જેથીએન.પી.એન. ની વસુલાત જડપી થઈ શકે નહીં જેથી આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. કાયદાનો અમલ કરાવવામાં આવેલ હતો. આ તમામ સંજોગો અને તેમાં સુચીત સુધારા નરસિંહમ કમીટીએ આપેલા હતા જેથી એક વીકસીત સમાજની સ્થાપના થઈ શકે અને પક્ષકારોના હિત જળવાઈ રહે, આ કાયદા હેઠળની કાર્યવાહી યોગ્ય તમામ સંજોગોમાં હોવી જરૂરી છે.

"૩૬" નરસિંહમ કમીટીના બીજા રીપોર્ટમાં જણાવવા માં આવેલ, ૧૯૯૨ માં એન.પી.એ. ખુબજ મોટી સંખ્યામાં હતું તેના અનુસંધાનમાં નરસિંહમ કમીટીએ પ્રકરણ ૮ માં સમજાવેલ છે કે,

"૮૧" પક્ષકારોના હિતનું રક્ષણ કરવા તેમજ દેશના આર્થિક વિકાસ માટે તેમજ પક્ષકારોની તકરારોનો નિકાલ ઝડપી કરવા માટે કાયદાનું ઘડતર કરવું જોઈએ તે ઉપરાંત કાયદાની ઘડતર કરતી વખતે ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ ને પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.

આવા સંજોગોમાં કાયદામાં એવી જોગવાઈ હોવી જોઈએ ખાસ સંજોગો હેઠળ ગીરો મિલકતનું વેચાણ કોર્ટની દરમિયાનગીરી વગર થઈ શકે જેથી રોકાયેલ નાણા મળવા માટે વધુ વિલંબ ન થાય કમીટીએ બેન્ક અને નાણાકીય સંસ્થાઓને આ બાબતે આકર્ષેલ છે નરસિંહમ કમીટી સિવાય આંધ્યાર્જીના ની કમીટીએ આ તમામ સંજોગોનું નિરીક્ષણ કરેલ હતું અને તે માટે ધણી સુચનાઓ તેમજ પગલાઓ સુચવેલ હતા. ત્યારબાદ આ તમામ પ્રશ્નો નો હલ કરવા માટે આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. કાયદાનો અમલ કરવામાં આવેલ હતો.

"૮૦"

૧. અગાઉ ચર્ચા થયા મુજબ કલમ ૧૩(૪) હેઠળના પગલાની સામે કલમ - ૧૭ હેઠળ ન્યાય પંચ સમક્ષ અપીલ અરજી દાખલ કરી શકાય છે.
૨. ન્યાય પંચ તેની હકુમત અને સત્તા મુજબ મનાઈ હુકમ કોઈપણ સંજોગો હેઠળ તેને ઠીક લાગે તે મુજબ આપી શકશે.
૩. અગાઉની ચર્ચા મુજબ અપીલ દાખલ કરતી વખતે ૭૫% જેટલી રકમ જમા કરાવવા માટે ની જોગવાઈ અયોગ્ય અને બીનજરૂરીયાતી હોય રદ થવાને પાત્ર છે.
૪. અગાઉની ચર્ચા મુજબ જ્યારે આજ્ઞા માટેના કારણો ખુબજ ઓછા હોય ત્યારે સીવીલ કોર્ટ સમક્ષ દાવો કરી શકાય છે પરંતુ ઈંગ્લીસ મોર્ટેગેજ આ સંજોગો હેઠળ થઈ શકે નહીં તેમાં કોર્ટની દરમિયાનગીરીની જરૂરીયાત નથી.

"૮૧" ઉપરોક્ત ચર્ચા કર્યા મુજબ અને મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખ્યા બાદ એવું નક્કી કરવામાં આવેલ છે કે જો ડી.આર.ટી. સમક્ષ દાવો મુકવામાં આવશે તો યોગ્ય ન્યાય મેળવી શકશે, પરંતુ કાયદાની અમુક જોગવાઈઓ થોડી કડક હોવાના કારણે ધીરાણ મેળવવામાં આકરી પડશે પરંતુ એન.પી.એ. ના ઝડપી વસુલાત થી દેશનો આર્થિક વિકાસ થશે અને જનતાને લાભ થશે.

૨૬. મારડીયા કેમીકલ્સ ના કેસમાં આપેલ SRFAESI કાયદા ની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓને વાંચતા , તે વાત સ્પષ્ટ છે કે બંધારણ એ સીવીલ કોર્ટ પાસેથી સત્તા પાછી ખેતી લીધેલ છે પરંતુ પક્ષકારો ન્યાય મેળવવા માટે ડી.આર.ટી. સમક્ષ જઈ શકે છે અને તે મુજબ SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૭ હેઠળ ન્યાય પંચ સમક્ષ અરજી કરી શકે છે, અને ન્યાયપંચ ને યોગ્ય લાગે તો મનાઈ હુકમ પણ આપી શકે છે.
૨૭. જેથી જ્યારે બેન્ક દ્વારા (પ્રતિવાદી નં. ૫ અને ૬) નોટીસ આપવા માં આવી હતી ત્યારે પક્ષકારો માત્ર ન્યાય પંચ સમક્ષ SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૭ હેઠળ અરજી દાખલ કરી દાદ માંગી શકે છે.
૨૮. વધુમાં SRFAESI કાયદા હેઠળ સીવીલ કોર્ટને મનાઈ હુકમ આપવા માટેની સત્તા નથી કે દાવો ચલાવવા માટેની હકુમત નથી.
૨૯. અમારી દ્રષ્ટીએ આપેલ હુકમ SRFAESI કાયદા ની કલમ - ૩૪ મુજબ અયોગ્ય છે કારણ કે કલમ - ૩૪ હેઠળ કોઈપણ અન્ય કોર્ટ ને હુકમ આપવા માટે સત્તા કે હકુમત નથી.
૩૦. મારડીયા કેમીકલ્સ ના કેસમાં એપેલ કોર્ટ દ્વારા આપેલ ચુકાદા મુજબ એસ.બી.આઈ. (પ્રતિવાદી નં. ૫ અને ૬) ના હિતનું રક્ષણ SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૪) હેઠળ સાચવવામાં આવેલ છે.
૩૧. એક પ્રશ્ન તે છે કે શું જે કેસ આ કાયદા હેઠળ લેણી રકમ માટેનો હોય તે જ કેસમાં SRFAESI કાયદા ની કલમ ૩૪ હેઠળ મનાઈ હુકમ આપવામાં આવશે ?
૩૨. તેના અનુસંધાનમાં ફરી એકવાર કલમ - ૩૪ ચીવટ થી વાંચવામાં આવેલ છે કે SRFAESI કાયદા ની કલમ ૩૪ મુજબ આ પ્રકારના દવા ચલાવવા માટે સીવીલ કોર્ટ ને કોઈ હકુમત નથી તે ચલાવવા માટે માત્ર ડી.આર.ટી. પાસે સત્તા અને હકુમત છે.
૩૩. આ કેસમાં સી.પી.સી. ઓર્ડર ૩૧, રૂલ ૧ અને ૨ હેઠળ મનાઈ હુકમ સીવીલ કોર્ટ પાસેથી મેળવવા માટે અરજી કરેલ છે જે પ્રતિવાદી દ્વારા SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૪) ની કરવામાં આવેલ કાર્યવાહી સામે સીવીલ કોર્ટ એ આપેલ હતો. SRFAESI કાયદા ની કલમ ૩૪ હેઠળ જો બેન્ક એ કલમ ૧૩(૪) હેઠળ પગલા લીધેલ હોય તો તેની સામે સીવીલ કોર્ટ સમક્ષ મનાઈ હુકમ મેળવવા માટે દાદ માંગી શકાય નહીં.
૩૪. બીજા શબ્દોમાં જ્યારે લેણદારે SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૪) હેઠળ પગલા લીધેલ હોય ત્યારે સીવીલકોર્ટ મનાઈ હુકમ આપી શકતી નથી.
૩૫. બીજી રીતે જો કહેવામાં આવે તો જો દાવો SRFAESI કાયદા ની જોગવાઈઓ હેઠળ ન હોય તો જ સીવીલ કોર્ટ સમક્ષ જઈ શકાય છે.
૩૬. મુદા નં. ૧ નોજવાબ યોગ્ય
૩૭. **મુદા નં. ૨ :** તે વાત રેકર્ડ પરથી સ્પષ્ટ છે કે એસ.બી.આઈ. (પ્રતિવાદી ૫ અને ૬) દ્વારા તા. ૨૩ ઓક્ટોબર ૨૦૦૩ ના રોજ SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ નોટીસ આપવામાં આવેલ હતી દાવો દાખલ કર્યાની ચોકક્સ તારીખ રેકર્ડ પર નથી પરંતુ સાહીત્યને જોતા જણાય છે કે દાવો ડીસેમ્બર -૨૦૦૩ માં દાખલ કરવામાં આવેલ હતો.

૩૮. એસ.બી.આઈ. દ્વારા તા. ૭ ઓગષ્ટ ૨૦૦૪ ના રોજ ના દૈનિક વર્તમાનપત્ર 'આંધ્ર જ્યોતી) માં રૂા. ૪૮,૩૫,૮૪૭/- ની રકમ ખર્ચની રકમ સહીત ચુકવવા માટે ની નોટીસ પ્રસીધ્ધ કરેલ હતી તેમજ કલમ ૧૩(૨) હેઠળ ધીરાણ મેળવનારને શ્રી વાસાવી એજન્સી ના માલીક શ્રી ચીંગેપીલ્લી પદમીની , એગોલ ને તેમજ જામીન (૧) ચીન્નેગપલ્લી સત્યનારાયણ સન ઓફ સેશાઈલ (૨) ચીંગઈપલ્લી ઉમાશ્વરવારા રાવ સન ઓફ સત્યનારાયણ ને પણ તા. ૨૩ ઓક્ટોબર ના રોજ નોટીસ આવેલ હતી અને તેઓ નીષ્ફળ થયા હતા જેથી ૬ ઓગષ્ટ ૨૦૦૪ ના રોજ કલમ ૧૩(૪) હેઠળ મિલકતનો કબ્જો મેળવવા માટેની કાર્યવાહી કરેલ હતી.
૩૯. ઉપરોક્ત જાહેર નોટીસ દ્વારા સ્પષ્ટ જણાય છે કે, બેન્ક દ્વારા મિલકત નો કબ્જો લેવામાં આવેલ હતો જેમાં મુળ ધીરાણ મેળવનાર અને જામીન પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ છે જેને બેન્ક એ સુચના આપેલ હતી કે મિલકત અંગે કોઈ કાર્યવાહી ન કરે.
૪૦. વધુમાં હુકમ ૧૬ નવેમ્બર ૨૦૦૪ ના રોજ આપવામાં આવેલ હતો કોર્ટ દ્વારા મનાઈ હુકમ પ્રતિવાદી નં. ૫ અને ૬ સામે SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૨) અને ૧૩(૪) હેઠળ કરવામાં આવેલ કાર્યવાહી સામે કરવામાં આવેલ હતો જેમાં નોટીસ પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ ને આપવામાં આવેલ હતી અને SRFAESI કાયદા ની જોગવાઈ હેઠળ મિલકતનો કબ્જો બેન્ક દ્વારા લેવામાં આવેલ હતો.
૪૧. બીજા શબ્દોમાં હુકમની તારીખ પહેલા જ મિલકતનો કબ્જો બેન્ક ના હાથ પર ગયેલ હતો.
૪૨. જેથી તે વાત સ્પષ્ટ છે કે કોર્ટ દ્વારા હુકમ આપવામાં આવેલ તારીખ પહેલા જ SRFAESI કાયદાની કલમ ૧૩(૪) હેઠળ બેન્ક એ મિલકતનો કબ્જો મેળવી લીધેલ હતો.
૪૩. તેમ છતા તે વાત સ્પષ્ટ નથી કે આ હકીકત કોર્ટ સમક્ષ મુકવામાં આવેલ હતી કે કેમ? પરંતુ તે હકીકત છે કે બેન્કએ કલમ ૧૩(૪) હેઠળ મિલકતનો કબ્જો મેળવી લીધો હતો અને મનાઈહુકમ આપી શકાય નહી.
૪૪. તા. ૭ ઓગષ્ટ ૨૦૦૪ ની જાહેર નોટીસથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, બેન્કએ ૬ ઓગષ્ટ ૨૦૦૪ ના રોજ ગીરો મિલકત કબ્જો મેળવેલ હતો. અને લોન વ્યવહાર શ્રી વાસવી એજન્સી વતી ચીન્ગઈપીલ્લી અગોલે એ ધીરાણ મેળવનાર દરજજે કરેલ હતો જેમાં પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ જામીન છે.
૪૫. તે વાત જણાવા મળેલ છે કે શ્રી વાસવી એજન્સીના માલીક પ્રતિવાદી નં. ૪ ના પત્ની છે જે હકીકત વાદી દ્વારા દાવા અરજી તેમજ સોગંદનામા માં પણ છુપાવવામાં આવેલ હતી તે ઉપરાંત તે પણ છુપાવવામાં આવેલ હતુ કે પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ ના જે જામીન હોય તેને પણ બેન્કની તરફેણ માં પોતાની મિલકતને ગીરો મુકેલ હતી સંપુર્ણ હકીકત એ છે કે જે વાદીએ જણાવેલ છે કે, પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ ધીરાણનો ધંધો ચલાવી રહ્યા છે જેમાં એચ.યુ.એચફ.ને ધારા કરીને વાદીને જેને વિભાજન માટેનો દાવો કરેલ છે તેને લાભ મળેલ નથી.
૪૬. તે હકીકત સ્પષ્ટ છે કે વાદીએ દાવા અરજીમાં અને મનાઈ હુકમની અરજીમાં પણ હકીકતો છુપાવેલ છે જે હકીકતો કોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરેલ આઈ.એ. નં. ૨૨૮૨/૦૩ માં પ્રતિવાદી નં. ૫ દ્વારા રજુ કરવામાં આવેલ કાઉન્ટર એફિરેવીટમાં દર્શાવવામાં આવેલ હતી જે કોર્ટે ધ્યાન પર લીધેલ ન હતી અને મનાઈહુકમ આપેલ હતો જેથી વાદીનો કેસ પ્રાઈમાફેસી નથી અને બેલેન્સ ઓફ કન્વીનીયન્સ તેની તરફેણમાં નથી

૪૭. વધુમાં જણાવવાનું કે, વાદી દાદ મેળવવા હકકદાર નથી કારણ કે હકીકત છુપાવવા માટે તેની અરજી રદ પાત્ર છે.
૪૮. દાવા અરજીમાં જણાવવામાં આવેલ હતુ કે પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ વાદીના દાદા અને પિતા છે અને એચ.યુ.એફ. ને લાભ ન થાય તે પ્રમાણેનો ધંધો કરી કરજ કરેલ છે પરંતુ જ્યારે બેન્કે જાહેર નોટીસ આપેલ હતી તેના થી સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ એ મિલકત ને જામીન તરીકે બેન્ક પાસે ગીરો મુકેલ હતી. જેથી વાદી ના દાવાનો મુળ કારણ ખોટો છે જેથી ઉપરોક્ત કારણોના અનુસંધાનમાં મુદા નં. ૨ પ્રતિવાદી નં. ૫ અને ૬ ની તરફેણમાં છે.
૪૯. મુદા નં. ૩ તે વાત ભુલી શકાય નહીં કે તેઓ દાવો વાદી દ્વારા વિભાજન માટે કરેલ હતો ખાસ કરીને એવો આક્ષેપ હતો કે પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ એચ.યુ.એફ.ના હિતને હાની પહોચાડે છે જેથી આ દાવો વિભાજન માટે કરેલ હતો પરંતુ આશ્ચર્યજનક વાત એ છે કે આઈ.એ. ૨૨૮૨/૦૩ માં પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ ને જોડવામાં આવેલ ન હતા જેથી કોર્ટે તેના સમક્ષ મુકેલ રેકર્ડ મુજબ પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ સામે એક તરફી હુકમ આપેલ હતો.
- ૫૦ કદાચ માની લઈએ કે પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ સામે એક તરફી હુકમ થયેલ હતો તો પણ આઈ.એ. નં. ૨૨૮૨/૦૩ માં તેઓને પક્ષકાર તરીકે જોડવા જોઈએ , કારણકે બંન્ને દાવાઓ વારફરથી ૨૦૦૩ વર્ષમાં જ દાખલ કરવામાં આવેલ હતા, જેમાં વાદી કહે છે કે મિલકત એચ.યુ.એફ. ની હતી તો તેને જોડવા જોઈએ તે ઉપરાંત વાદીની કરતુત દેખાય છે કે તેઓએ બંન્ને દાવા માં હકીકતો છુપાવેલ હતી જેનો ખુલાસો કોર્ટ સમક્ષ બેન્ક દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ કાઉન્ટર એફીડેવીટ માં કરેલ છે જેથી મુદા નં. ૧ અને ૨ ની હકીકતો અને પ્રતિવાદી ને આઈ.એ. નં. ૨૨૮૨/૦૩ માં ન જોડવાથી વાદી નો બદ ઈરાદો સ્પષ્ટ થાય છે.
૫૧. કોર્ટે સી.પી.સી. ઓર્ડર ૩૯ હેઠળ હુકમ આપતા પહેલા તે ધ્યાનમાં રાખેલ હતુ કે આ અરજી સી.પી.સી.ના ઓર્ડર ૩૯ હેઠળ આવે છે કે કેમ ?
૫૨. વાદી પોતાની દાવા અરજીમાં ૨૨૮૨/૦૩ માં મનાઈ હુકમ મેળવવા માટેના સોગંદનામમાં પણ લોન અંગેના વ્યવહારો જે પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ ના કરેલ હતા તે છુપાવેલ હતા જેનો ખુલાસો ૭ ઓગષ્ટ ૨૦૦૪ ના રોજ આપવામાં આવેલ પ્રતિવાદી નં. ૫ ની જાહેર નોટીસથી જાણવા મળે છે.
૫૩. બેન્કે આઈ.એ. નં. ૨૨૮૨/૦૩ માં રજુ કરેલ કાઉન્ટર એફીડેવીટ માં જણાવેલ હતુ કે પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૪ ની મિલકત પોતે જ ધરાવે છે જે તેઓએ પોતે જ બેન્ક પાસેથી લોન લેતી વખતે જાહેર કરેલ હતુ જે વાદીએ છુપાવેલ છે.
૫૪. વાદીએ પોતાનો દાવો પ્રાયમાફેસી છે અને મિલકત એચ.યુ.એફ.ની છે તે અંગે કોઈપણ ત્રહીત પક્ષકારનું એફીડેવીટ રજુ કરેલ નથી.
૫૫. આપણે ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે વિભાજન માટેનો દાવો દાખલ કરતી વખતે વાદીએ સાબીત કરવું પડે છે કે મિલકત એચ.યુ.એફ.ની છે તે જ રીતે પ્રતિવાદીએ દાવા સામેનો જવાબ જે તે આપતા હોય તે સાબીત કરવું પડે છે તે ઉપરાંત વચગાળાનો મનાઈ હુકમ મેળવવા માટે ૩ મુદાઓ સાબીત કરવા પડે છે (અ)

- તેઓનો દાવો પ્રાયમાફેસી છે અને મિલકત એચ.યુ.એફ.ની છે (બી) એચ.યુ.એફ. ની મિલકતમાં તેઓનો પણ ભાગ છે (સી) જો તેને મનાઈ હુકમ આપવામાં નહી આવે તો મિલકતનો દુર ઉપયોગ થશે અને તેઓને નુકશાની ભોગવવી પડશે.
૫૬. આ કેસમાં કોર્ટ ૨૨૮૨/૦૩ માં કેસની હકીકતોને સી.પી.સી. ઓર્ડર - ૩૭, રૂલ - ૧ હેઠળ નહી પરંતુ SRFAESI કાયદા ની કલમ ૩૪ ની જોગવાઈઓ જોવી જોઈતી હતી.
૫૭. આ કેસની હકીકતો હેઠળ અપીલ ખુબ જ મર્યાદિત છે કોર્ટે મનાઈ હુકમ વાદીની તરફેણમાં આપવો જોઈએ કે નહી તે મહત્વનો પ્રશ્ન છે , તે માટે નીચલી કોર્ટ નો હુકમનો અભ્યાસ કરવામાં આવે છે.
૫૮. અમો સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે વિભાજન માટેના દાવાનો નિકાલ માત્ર મેરીટ ઉપર કરેલ નથી આ ચુકાદામાં અમો જે સ્પષ્ટતા કરેલ છે તે અમોએ પ્રાયમાફેસી હકીકતોથી કરેલ છે. કોર્ટ દાવાનો નિકાલ કાયદાકીય જોગવાઈઓ મુજબ કરી શકે છે તે કોઈ બંધનમાં નથી.
૫૯. પરીણામે એડીશનલ ડીસ્ટ્રીક્ટ જજ દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમને રદ કરવામાં આવે છે અને મનાઈ હુકમને પાછો ખેંચવામાં આવે છે.

Delhi High Court
Sick Industrial Companies (Special Provisions) Act 1985

[2006(1) DRTC 500(Delhi)]
Hon'ble O.P. Dwivedi, J.

Modern DiesPetitioner

V/S

Symphony Comforts System Ltd. & AnothersRespondents

I.A. No. 8890/2003

I.N.C.O. No. 8/1997

Decided On 7th October 2005

સીક ઈન્ડસ્ટ્રીયલ કંપનીઝે એક્ટ , ૧૯૮૫, કલમ ૨૨ , સી.પી.સી. ની કલમ ૧૫૧ સાથે વાંચવામાં આવે છે - ડીઝાઈન એક્ટ, ૧૯૧૧ કલમ ૫૧/એ - ડીઝાઈન નોંધણી રદ - કાયદાકીય કાર્યવાહી- શું ડીઝાઈન એક્ટ ની કલમ ૫૧-એ હેઠળ ની અરજી એસ.આઈ.સી.એ. ની કલમ - ૨૨ નીકાર્યવાહી હેઠળ ચાલી શકે - ઠરાવેલ છે કે ડીઝાઈન એક્ટ ની કલમ ૫૧/એ હેઠળની ડીઝાઈન નોંધણી રદ કરવા માટે ની અરજી એસ.આઈ.સી.એ. ની કલમ ૨૨ હેઠળ આવે નહી - અરજી રકમ વસુલ કરવા માટે દાખલ કરવામાં આવેલ નહી - અરજી રકમ વસુલ કરવા માટે દાખલ કરવામાં આવેલ ન હતી - ડીઝાઈન ઓફ કલેક્શન રીસ્પોન્ડન્ટના ધંધાને અસર કરતી નથી - અરજદાર વતનરની રકમ ની માંગણી કરતી નથી - અરજદાર વળતરની રકમ ની માંગણી કરતો નથી પરંતુ ડીઝાઈનની નોંધણી રદ કરવા માંગે છે - આ પ્રકારની દાદ એસ.આઈ.સી.એ. ની કલમ ૨૨ હેઠળ આપી શકાય નહી (પેરા - ૮, ૧૦ અને ૧૩)

પરીણામ : આઈ.એ. રદ

Cases Referred :

1. VI (2004) SLT 337 (2004) 8 SCC 640
2. IV(2000)SLT 717 (2000)5 SCC 515
3. IX(1999)SLT 93 (1999)8 SCC 11
4. V (1998) SLT 220 AIR 1998 S.C. 2064
5. II (1997) CLT 160(SC) AIR 1997 SC 2027
6. (1993) 2 SCC 144
7. (1992) 3 SCC 1
8. (1990) 2 SCC 440

Counsel Appeared

Petitioner : Mr. M.P. Raja, Advocate

Respondent : Mr, Nakul Dewan & Ms. Minaksi Nag , Advocates

Legal Point - કાયદાકીય મુદ્દો

ડીઝાઈન એક્ટ ૧૯૧૧ ની કલમ ૫૧/એ હેઠળ ડીઝાઈન ને રદ કરવા અંગે એસ.આઈ.સી.એ ૧૯૮૫ની કલમ ૨૨ હેઠળ આવતુ નથી.

Judgement - ચુકાદો

૧. વિધ્વાન ઓ.પી. દ્વીવેદી, જજ, આ અરજી સીક ઈન્ડસ્ટ્રીયલ કંપનીઝ (સ્પેશ્યલ પ્રોવીઝન) એક્ટ - ૧૯૮૫ ની કલમ ૨૨ હેઠળ કરવામાં આવેલ છે જે સી.પી.સી. કલમ - ૧૫૧ સાથે વાંચવામાં આવેલ છે જેનો નં. સી.ઓ. ૮/૧૯૮૭ છે.
૨. અરજદાર મોર્ડન ડાઈઝ એ આ અરજી ડીઝાઈન એક્ટ ૧૯૧૧ ની કલમ ૫૧/એ હેઠળ તા. ૨૬/૦૨/૧૯૮૭ ના રોજ નોંધાયેલ નોંધણી નં. ૧૭૨૦૬૩ ની ડીઝાઈન રદ કરવા માટે દાખલ કરેલ છે. અરજદારના બહેન મોર્ડન ફેન નામની કંપની ધરાવે છે જેના ભાગીદારો સરખા છે, જે એર કુલરર્સ, ગ્રીલ, ટેલીવીઝન કેબીનેટ અને વોટર થર્મોસ નું ઉત્પાદન અને વેચાણ કરે છે અરજદાર ની કંપની ડાઈઝ અને સાધનો નું ઉત્પાદન કરે છે એવો આક્ષેપ કરવામાં આવે છે કે રીસ્પોન્ડન્ટ એ તા. ૦૨/૦૨/૧૯૮૭ ના રોજ નોંધણી નં. ૧૭૨૦૬૩ થી એર કુલર ની ડીઝાઈનની નોંધણી કરાવેલ હતી અને અરજદાર સામે ભંગ માટેનો દાવા નં. ૫૮૭/૮૭ દાખલ કરેલ હતો અરજદાર મુજબ રીસ્પોન્ડન્ટ ને આ ડીઝાઈન ખોટી હોવાના કારણે નોંધણી રદ થવા પાત્ર છે. અરજદારનો દાવો છેકે તેની બહેનની કંપની મોર્ડન ફેન્સ ઘણા સમય થયા એર કુલરની બોડી બનાવવાનું કામ કરે છે. પહેલા મોર્ડન ફેન્સની એર કુલર ની બોડી બીજા ઉત્પાદકોની જેમ લંબ ચોરસ હતી. ૧૯૮૪ માં અરજદાર અને તેઓના ભાગીદારો અને એર કુલરની બોડી - ડી આકાર માં બનાવેલ હતી કારણ કે ગોળાઈવાળું હોવાના કારણે હવા ખુબજ સારી રીતે ફરી શકે જેથી અરજદાર અને તેના એન્જીનીયરે કુલરના બોડીનો આકાર ડી સ્વરૂપમાં રાખવાનું નક્કી કરેલ હતુ. અરજદાર એ ડી-આકાર માં કુલરનું બોડી રાખવા માટે નો ઈરાદો તેની કિંમતમાં વધારો કરવા માટેનો ન હતો પરંતુ તેમાં હવા ખુબજ સારી રીતે ફરી શકે તે માટેનો હતો. અરજદારે આ અંગે ૧૯૮૫ માં શ્રી જીતરામ મોડેલ આર્ટીસ્ટ સાથે ચર્ચા કરેલ હતી. મોડેલ આર્ટીસ્ટ એ કુલર નું ડી આકાર વાળું ચીત્ર બનાવેલ હતુ જેમાં અરજદાર એ જરૂરી ફેરફાર કરેલ હતા. મે-૧૯૮૫ માં મોર્ડન ફેન્સ એ આ સુધારા સ્વીકારેલા હતા અને જુન - ૧૯૮૫ માં આવા ડી આકાર વાળા ૫ એર કુલર બનાવેલ હતા જે કલાસીક

સેલ્સ એન્ડ સર્વીસ, હૈદરાબાદ ના ડીલર ને મોકલવામાં આવેલ હતા જેથી તે જનતા સુધી પહોચાડી શકે ક્લાસીક સેલ્સ એન્ડ સર્વીસ ડીલર એ ડી આકાર વાળી કુલર સાથે વુધની વસ્તુઓ પણ મુકી જેમકે બ્લોઅર , પંપ અને પેડસ આ વસ્તુઓ ખામીવાળી નીકળી જે અંગે ડીલરે અરજદારને તા. ૨ સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૫ ના પત્ર થી જાણ કરેલ હતી અરજદારએ ડીલર દ્વારા બનાવવામાં આવેલ ખામીઓ પર કામ કરી તેને. કાઢી નાંખેલ હતી અને તા. ૧૮ જુલાઈ ૧૯૯૬ ના રોજ ક્લાસીક સેલ્સ એન્ડ સર્વીસ ની ખામીયુક્ત નવા મોડેલ મોકલેલ હતા તા. ૨૫ ઓગષ્ટ ૧૯૯૬ ના રોજ પત્ર દ્વારા જાણ કરવામાં આવેલ હતી કે હવે પછી ની કુલર બોડી સંતોષકારક હતી અને તે જ પત્રમાં અરજદાર પાસેથી તે એર કુલર અંગે પેમ્પલેટ છપાવવા માટેની પરવાનગી માંગેલ હતી જે મૌખિક આપવામાં આવેલ હતી તે અનુસાર ક્લાસીક સેલ્સ એન્ડ સર્વી એ ડી-આકાર દર્શાવતા પેમ્પલેટ છપાવેલ હતા જે તેને સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૬ માં વેચાયા હતા આ પેમ્પલેટની એક નકલ એનેક્ષર - ૪ માં જોડેલ છે.

૩. અરજદાર દ્વારા રજૂઆત કરવામાં આવેલ છે કે તેઓ ડી આકાર ના કુલ બનાવવાવાળા સૈપ્રથમ હતા અને ગ્રાહકોને આ કુલર નોંધણી નં. ૧૭૨૦૬૩ કરાવ્યા પહેલા આપેલ હતો. અરજદારનું કથન એવું છે કે રીસ્પોન્ડન્ટ એ ડી આકારની ડીઝાઈનની નોંધણી નં. ૧૭૨૦૬૩ છેતરપીંડીથી મેળવેલ હતો જે ખાતા હોય ડીઝાઈન એક્ટ ૧૯૧૧ ની કલમ ૫૧/એ ની જોગવાઈઓ હેઠળ રદ થવા માટે પાત્ર છે જે માટે આ દાવો દાખલ કરવામાં આવેલ છે.
૪. રીસ્પોન્ડન્ટ ના કથન મુજબ તેઓએ આ ડીઝાઈનની નોંધણી ૨૮ ઓગષ્ટ ૧૯૯૬ ના રોજ નં. ૧૭૨૦૬૩ થી કરાવેલ હતી ત્યારે અરજદારની ડી આકાર વાળી ડીઝાઈન ભારતમાં બહાર પડેલ ન હતી જેથી આ ડીઝાઈન છેતરપીંડીથી લેવામાં આવેલ નથી.
૫. જ્યારે આ દાવો હજુ ચાલુ હતો ત્યારે રીસ્પોન્ડન્ટ એ આઈ.એ. નં. ૮૮૯૦/૦૩ થી અરજી દાખલ કરેલ હતી કે રીસ્પોન્ડન્ટ - ૧ એ કલમ ૧૫(૧) નું અનુસંધાન બોર્ડ ફોર ઈન્ડસ્ટ્રીયલ એન્ડ યાગનાન્સીયલ રીકન્સ્ટ્રક્શન ન્યુ દિલ્હી ને ત્યાં કરેલ હતુ જ્યાં તેના કેસ નં. ૩૩૮/૦૨ ની નોંધણી થયેલ હતી. રીસ્પોન્ડન્ટ કંપનીને બી.આઈ.એફ.આર. દ્વારા તા. ૪ ઓગષ્ટ ૨૦૦૨ ના રોજ પત્ર આપવામાં આવેલ હતો કે તેની નોંધણી થઈ ગયેલ છે જથી દાવાની કાર્યવાહી પર મનાઈ હુકમ એસ.આઈ.સી.એ. ની કલમ ૨૨ હેઠળ આપવામાં આવો જોઈએ.

૨૨ : કાયદાકીય કાર્યવાહી કરારની મૌકુફી

૧. જ્યારે ઉદ્યોગીક કંપની સામે કલમ ૧૬ હેઠળ તપાસ ચાલુ હોય અથવા કલમ ૧૭ હેઠળ યોજના ચાલુ હોય અથવા કલમ ૨૫ હેઠળ અપીલ ચાલુ હોય ત્યારે કોઈપણ સંજોગોમાં કોઈ પણ કાયદા હેઠળ આવી ઔદ્યોગીક કંપની કોઈપણ પકારની કાર્યવાહી કરી શકશે નહીંજેમકે કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ અથવા મેમોરેન્ડમ ઓફ એસોસીએશન અને આર્ટીકલ હેઠળ ફરિયાદની કાર્યવાહી, મિલ્કતનો નીકાલ ફરિયાદ અધિકારીની નીમણુંક લેણી રકમની વસુલાત, ધીરાણ મેળવવું વિગેરે અને જો કરવી હોય તો બોર્ડની મંજૂરી લેવી પડે છે.
૨. જ્યારે સીક ઈન્ડસ્ટ્રીયલ કંપની નું સંચાલન લેવા માં આવેલ હોય અથવા બદલવામાં આવેલ હોય ત્યારે કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ કે મેમોરેન્ડમ ઓફ એસોસીએશન કે આર્ટીકલ હેઠળ નીચે મુજબની કાર્યવાહી કરવામાં આવશે.

- એ) આવી કંપનીના શેર ધારકો કે કોઈપણ અન્ય વ્યક્તિ કોઈપણ વ્યક્તિને કંપનીના ડાયરેક્ટર તરીકે નીમણુંક કરી શકશે નહીં.
- બી) જ્યાં સુધી બોર્ડ મંજૂરી ન આપે ત્યાં સુધી શેર ધારકો દ્વારા કોઈપણ સભામાં જાહેર કરેલ પરીપત્રક નો અમલ કરવામાં આવશે નહીં.
૩. જ્યારે આવી સીક ઈન્ડસ્ટ્રીઝ કંપની પર કલમ - ૧૬ હેઠળ તપાસ અથવા કલમ - ૧૭ હેઠળ યોજના અથવા કલમ - ૧૮ હેઠળ ની કાર્યવાહી ચાલુ હોય ત્યારે બોર્ડની પરવાનગી વગર સીક ઈન્ડસ્ટ્રીઝ કંપનીના ચાલુ કરારો તેમજ કોઈપણ પ્રતિબંધિત કાર્યવાહી મોકુફ રહેશે જ્યાં સુધી બોર્ડ વધુ સુચના ન આપે ત્યાં સુધી સિવાય મોકુફીનો સમય સાત વર્ષ કરતા વધુ નો ન હોય.
૪. જો સીક ઈન્ડસ્ટ્રીયલ કંપની એ કંપનીઝ એક્ટ ૧૯૫૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ અથવા મેમોરેન્ડમ ઓફ એસોસિએશન અથવા આર્ટીકલ હેઠળ પેટા કલમ - ૩ મુજબ કઈ કબુલાત કરેલ હોય તો તે
- અ) કોર્ટ સમક્ષ અથવા ટ્રીબ્યુનલ સમક્ષ પોતાના હક્ક અંગે કરેલ કબુલાત કે કોઈપણ કાયદાકીય કાર્યવાહીમાં મોકુફ રહેશે.
- બ) તે કબુલાતનો અમલ
૧. કોઈપણ પ્રકારની કબુલાતનો અમલ થશે નહીં તે એવી રીતે મોકુફ રહેશે જેમકે કરવામાં આવેલ જ ન હોય
૨. જો કોઈપણ કાર્યવાહીમાં મનાઈ હુકમ આપવામાં આવેલ હોય તો તે મનાઈ હુકમ તેની મુળ સ્થિતિમાં આવી જશે.
૫. આ કલમ હેઠળ સમય મર્યાદા ના સમય ની ગણતરીનો સમય બાદ મળશે.
૬. બી.આઈ.એફ.આર. દ્વારા આપવામાં આવેલ ૪ ઓગષ્ટ ૨૦૦૨ નો પત્ર રેકર્ડ પર મુકવામાં આવેલ છે જેની સામે અરજદારે કોઈ જવાબ આપેલ નથી.
૭. મે બંને પક્ષકારોના વકીલોને સાંભળેલ છે.
૮. એસ.આઈ.સી.એ. ની કલમ ૧૬ હેઠળ ની તપાસના અનુસંધાનમાં Real Value Appliances Ltd. Vs. Vardhaman Spining And Gen Mill Ltd. AIR 1998 SC 2064 & Rishab Agro Industries Ltd. Vs. P.N.B. Capital Sercive Ltd. (2000) 5 SCC 515 ધ્યાન પર લેવામાં આવેલ છે.
૯. આ કેસનો મુખ્યમુદો તે છે કે ડીઝાઈન એક્ટની કલમ ૫૧/એ હેઠળની આ અરજી એસ.આઈ.સી.એ. ની કલમ ૨૨ હેઠળના જુથમાં આવે છે કે નહીં તેના અનુસંધાનમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા Shree Chamandi Mopeds Ltd. Vs. Church of South India Trust Association CSI cinod Seeretariat Madras (1992) 3 SCC 1 ના કેસ માં આપેલ ચુકાદો ધ્યાન પર લેવામાં આવેલ છે જેમાં એસ.આઈ.સી.એ.ની કલમ ૨૨(૧) ની કાર્યવાહી અંગે જાણવા માં આવેલ છે જેમાં સીક ઈન્ડસ્ટ્રીઝ કંપની સામે માલિક એ કાર્યવાહી કરેલ હતી જેના પારા ૧૧ અને. ૧૨ નીચે મુજબ છે.
- "... તેના અનુસંધાનમાં એવું કહેવામાં આવે છે કે નિચે મુજબની કાર્યવાહી કાયદાની કલમ ૨૨ હેઠળ આપમેળે થાય છે
૧. ઔદ્યોગીક કંપનીની ફડયાની કાર્યવાહી

૨. સીક ઈન્ડસ્ટ્રીયલ કંપની ની મિલકત અંગેની કાર્યવાહી

૩. ફડયા અધિકારીને નીમણુંક કરવા માટેની કાર્યવાહી

“૧૨” મકાન માલીકે કંપનીના ભાડુઆત સામે મિલકતનો ખાલી કબ્જો મેળવવા કાર્યવાહી કરેલ હતી જેમાં એપેલન્ટ કંપનીના વકીલશ્રીના કથના મુજબ કાર્યવાહી બીજા વર્ગીકરણમાં આવે છે કારણ કે કાર્યવાહી સીક ઈન્ડસ્ટ્રીયલ કંપનીની મિલકત સામે કરવામાં આવે છે એવી રજુઆત કરવામાં આવેલ હતી કે એપેલન્ટ કંપની ભાડાપટ્ટાવાળી મિલકત છે અને જો કાર્યવાહી કરવામાં આવે તો તેનો ખાલી કબ્જો મેળવી શકાય છે માલીક દ્વારા કરવામાં આવેલ ખાલી કબ્જા માટેનો કબ્જો સીક ઈન્ડસ્ટ્રીયલ કંપની સામે હોય અમારા માન્યા મુજબ આ વર્ગીકરણમાં આવી શકે નહી કાયદા ની ખાસ જોગવાઈ મુજબ નિષ્ણાંતોના બોર્ડના કહેવા મુજબ આવી સીક કંપનીઓ અંગે કાર્યવાહી કલમ ૨૨(૧) ની જોગવાઈઓ મુજબ કરી શકાય છે જ્યાં સુધી બોર્ડની તપાસ ચાલુ હોય ત્યાં સુધી સીક કંપની કોઈ પણ કાર્યવાહી કરી શકે નહી કે તેની સામે કાર્યવાહી થઈ શકે નહી તેમ છતાં કોઈપણ પ્રકારની કાર્યવાહી કરવી હોય તો બોર્ડની સહમતી અને પરવાનગી લેવી પડે છે આ કાયદો અમલમાં મુકવા માટેનું માત્ર કારણ એ છે કે સીક ઈન્ડસ્ટ્રીયલ કંપની પર વધુ નાણાકીય બોજો ન આવે કલમ ૨૨(૧) હેઠળ કાર્યવાહીને મોકુફી રાખવાથી માલીકને ભાડાના કાયદા મુજબ જે ભાડુ ન મળવાના કારણે મિલકતનો ખાલી કબ્જો મેળવવા દાવો કરેલ હોય તેના હિતને હાની પહોચે છે તે મિલકતનું ભાડુ પણ મેળવી શકતો નથી. તેમજ કબ્જો પણ મેળવી શકતો નથી. જેથી તેને નુકશાની જાય છે જેથી કલમ ૨૨(૧) હેઠળની કાર્યવાહી જે માલીકે સીક ઈન્ડસ્ટ્રીયલ કંપની સામે મિલકતનો ખાલી કબ્જો મેળવવા માટે કરેલ હોય તે મેળવી શકતો નથી.

૧૦. તે વાત સ્પષ્ટ છે કે એસ.આઈ.સી.એ. ની કલમ ૨૨ રકમની વસુલાત અંગે ની કાર્યવાહી તેમજ કંપનીની મિલકત અંગેની કાર્યવાહીનો અમલ બંધાય ને માટે છે જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા Deputy Tax Officer and Others Vs. Corromandal Pharmaceuticals & Others II (1997) ELT 166 (SC) : ARI 1997 S.C. 2027 ના કેસમાં આપેલ ચુકાદા ને એપેક્ષ કોર્ટ એ ધ્યાન પર રાખેલ હતુ અને એસ.આઈ.સી.એ.ની કલમ ૨૨ ની કાર્યવાહી સેલ્સ ટેક્સ અધિકારી દ્વારા આપ્ર પ્રદેશ જનરલ સેલ્સ ટેક્સ એક્ટ - ૧૯૫૭ ની કલમ ૧૭ હેઠળ ટેક્સની રકમ વર્ષ ૧૯૮૨-૮૩ અને ૧૯૮૩-૮૪ માટેની વસુલ કરવા માટે કરવામાં આવેલ કાર્યવાહી પર અમલ કરેલ હતો જેએપેક્ષ કોર્ટ એ પોતાના ચુકાદાના પારા - ૧૦ માં જણાવેલ છે.

‘૧૦’ કાયદાના પ્રકરણ ૩ ની કલમ ૧૫ થી ૨૨ ની જોગવાઈઓ વાંચતા અમોએ નિર્ણય લીધેલ છે કે મહેસુલી ખાતાએ દાખલ કરેલ કેસમાં યોગ્ય બી.આઈ.એફ.આર. સીક ઈન્ડસ્ટ્રીયલ કંપની માટે જોગવાઈ ઘડેલ છે જે યોજનાઓ યોગ્ય નથી જેથી તેના બોર્ડ ઓફ ડીરેક્ટર્સે યોગ્ય યોજનાઓ ઘડવી જોઈએ બી.આઈ.એફ.આર. ને કલમ ૧૬ અને ૧૭ હેઠળ યોગ્ય તપાસ કરવા માટે સુચના આપવામાં આવે છે તે તપાસના આધારે બી.આઈ.એફ.આર. એ રીપોર્ટ તૈયાર કરી સ્કીમનો અમલ કરવાનો રહેશે જેથી સીક ઈન્ડસ્ટ્રીયલ કંપનીઓ માટે ઘડતર થઈ શકે જેમાં સરકાર, બેન્ક તેમજ અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા આર્થિક મદદ અંગેના કાયદાઓ હોય આ યોજનાનો અમલ સફળતાપુર્વક થવો જોઈએ જેથી વસુલાત અંગેની પણ કાર્યવાહી ચોકકસ સમય મર્યાદામાં પુર્ણ થઈ શકે તે માટે બી.આઈ.એફ.આર. એયોગ્ય માર્ગશર્દન તેમજ નિયંત્રત રાખવું પડે છે આ તમામ વ્યવહારોનું રક્ષણ કરવા માટે આ કાયદાની કલમ ૨૨ હેઠળની જોગવાઈઓ અમલમાં રાખવામાં આવે છે જેથી બોર્ડ અથવા એપેલન્ટ અધિકારીની

સહમતી વગર કંપની સામે કોઈપણ પ્રકારની કાર્યવાહી થઈ શકતી નથી કલમ ૨૨ હેઠળની ભાષા ખુબજ વિશાળ છે જેથી યોજના હેઠળની બધી જવાબદારીઓનો અમલ થઈ શકે છે જો તેવું ન હોત તો રકમ પુરતી જવાબદારી અમલમાં લેવામાં આવતી કલમ ૨૨ હેઠળ જો કોઈપણ યોજનાનો અમલ કરવામાં આવે તો કલમ ૨૫ હેઠળની અપીલનો નીકાલ થઈ શકે છે કલમ ૨૨(૧) ની જોગવાઈ મુજબનો જો કોઈપણ યોજના અમલ કરવામાં આવે તો તે યોજના મુજબ કાર્યવાહી કરી શકાય છે જેમ કે કંપનીએ કોઈપણ ચોકકસ તારીખ સુધી કોઈપણ પ્રકારનો કર જેમ કે મહેસુલી કર, વેચાણ કર વિગેરે ચુકવવાનો હોય તો યોજનાની સ્પષ્ટતા મુજબ કંપની સામે તેની સામેની વસુલાત માટેની કાર્યવાહી થઈ શકે છે.

૧૧. Gujarat Steel Tube Co. Ltd. Vs. Virchandbhai B. Shah IX (1999) SLT 93 : (1999) 8 SCC 11 ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ કહે છે કે ભાડુ ન ચુકવવાના કારણે કરવામાં આવતો ખાલી કબજા માટેનો દાવો એસ.આઈ.સી. એ ની કલમ ૨૨ હેઠળ આવતો નથી. Eagle Flask Industries Ltd. Vs. Telegaon Dabhade Municipal Council VI (2004) SLT 337 ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવેલ છે કે જ્યાં સુધી મ્યુનીસીપલ ટેક્સની વસુલાત માટેની કાર્યવાહી હોય ત્યાં કલમ ૨૨ લાગુ પડે છે પરંતુ જ્યાં મ્યુનીસીપલ ટેક્સની અકારેણી કરવાની હોય ત્યાં કલમ ૨૨ લાગુ પડશે નહીં.
૧૨. રીસ્પોન્ડન્ટના વકીલશ્રીએ Maharashtra Tube Ltd. Vs. State Industrial And Investment Corporation of Maharashtra Ltd. (1993) 2 SCC 144 નો કેસ નો અનુસંધાન લેવામાં આવેલ હતો જેની હકીકત એ છે કે એપેલન્ટે સ્ટેટ ફાયનાન્સીયલ કોર્પોરેશન ઓફ મહારાષ્ટ્ર પાસેથી ધીરાણ મેળવેલ હતુ આ કોર્પોરેશન સ્ટેટ ફાઈનાન્સીયલ કોર્પોરેશન વિગેર- ૧૯૫૧ મુજબ સંચાલીત હતુ આ કાયદાની કલમ ૨૯ મુજબ જો કોઈપણ ઔદ્યોગીક સંસ્થા કોર્પોરેશન પાસેથી ધીરાણ મેળવેલ હોય અને જો ધીરાણની રકમ કે હપ્તાની રકમ ચુકવવામાં ધીરાણ મેળવનાર નિષ્ફળ જાય તો કોર્પોરેશન પાસે તેના ઔદ્યોગીક સંસ્થાનું સંચાલન કે કબ્જો મેળવવા માટે હકક તેમજ સત્તા છે તેમજ ભાડાપટ્ટાથી અથવા વેચાણથી તે મિલકતને તબદીલ કરી શકે છે કલમ ૩૧ ની જોગવાઈ મુજબ કોર્પોરેશન જીલ્લા કોર્ટ સમક્ષ (૧) ગીરો મિલકતના વેચાણ માટે (૨) જામીનના અમલ માટે (૩) ઔદ્યોગીક સંસ્થાના સંચાલનને કોર્પોરેશનના હાથ પર તબદીલ કરવા માટે (૪) કંપનીની સ્થાવર તેમજ જંગમ મિલકત સામે મનાઈ હુકમ મેળવવા માટે અરજી કરી શકે છે જ્યારે એપેલન્ટ કંપની લેણી રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ થઈ ત્યારે કોર્પોરેશનને સ્ટેટ ફાયનાન્સીયલ કોર્પોરેશન ઈટીસી-૧૯૫૧ ની કલમ-૨૯ ની જોગવાઈઓ હેઠળ કંપનીનો કબ્જો મેળવવા માટેની કાર્યવાહી ચાલુ કરેલ હતી તે સમય દરમિયાન કંપનીએ એસ.આઈ.સી.એ. ની કલમ ૨૨ હેઠળ બી.આઈ.એફ.આર. ના તા. ૨૦ જુલા ૧૯૯૨ ના હુકમ સામે અપીલ દાખલ કરેલ હતી જે બોમ્બે હાઈકોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરેલ હતી જેમાં તેને એસ.આઈ.સી.એ. ની કલમ ૨૨ હેઠળ કોર્પોરેશનની કાર્યવાહી સામે મનાઈ હુકમ માટે દાદ માંગેલ હતી જેમાં બોમ્બે હાઈકોર્ટે Gram Panchyat Vs. Shree Vallabh Glass Works Ltd. (1990) 2 SCC 440 નો આધાર રાખી આ અરજી રદ કરેલ હતી જેની સામે તેને સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ અપીલ કરેલ હતી જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવેલ હતુ કે સ્ટેટ ફાયનાન્સીયલ કોર્પોરેશન દ્વારા કરવામાં આવેલ કાર્યવાહી કલમ ૨૯ હેઠળની હોય જે રકમની વસુલાત માટે લાગુ પડે છે જેથી એસ.આઈ.સી.એ. કલમ ૨૨ આ કેસમાં લાગુ પડશે.

૧૩. કાયદાકીય રીતે જોતા મારી દૃષ્ટિએ આ અરજી ડીઝાઈન એક્ટ ૧૯૧૧ ની કલમ ૫૧(એ) હેઠળ ડીઝાઈન રદ કરવા માટેની છે જેથી એસ.આઈ.સી.એ. ની કલમ ૨૨ હેઠળની જોગવાઈ ઓ મુજબ આવતી નથી આ અરજી રકમની વસુલાત અંગેની નથી જેથી જો આ અરજીનું પરીણામ સફળતાપુર્વક થાય તો આ અરજી ડીઝાઈન નં. ૧૭૨૦૬૩ ની નોંધણી રદ થશે જે રીસ્પોન્ડન્ટ ની કંપની ને કોઈપણ પ્રકારની અસર કરશે નહીં જો લેવી કે અરજદારે ખર્ચ કે નુકશાનીનું વળતર માંગેલ ન હોવું જોઈએ માત્ર ડીઝાઈન નં. ૧૭૨૦૬૩ ની નોંધણીને રદ કરવા માટેની દાદ માંગેલ હોવી જોઈએ જેથી મારી દૃષ્ટિએ આ અરજી એસ.આઈ.સી.એ.ની કલમ ૨૨ ની જોગવાઈઓ હેઠળ આવતી નથી.
૪. મારા નિરીક્ષણ મુજબ આઈ.એ. ૮૮૮૦/૦૩ નીષ્ફળ જાય છે જેથી રદ કરવામાં ઓ છે. સી ઓ. ૮/૧૯૯૭
૨૩ જાન્યુઆરી ૨૦૦૬ ના રોજ પ્રીનિસ્થત અરજીનું લીસ્ટ

આઈ.એ. ડીસમીસ

**Delhi High Court
Code of Civil Procedure , 1908**

[2006(1) DRTC 498(Delhi)]

Hon'ble J.P. Singh, J.

S.L. Yadav

.....Petitioner

V/S

Mahinder Kaur

.....

Respondent

C.M. (M) 511/2004

Decided On 20th October 2005

કોડ ઓફ સીવિલ પ્રોસીજર ૧૯૦૮, ઓર્ડર ૬ રૂલ ૧૭ અને ઓર્ડર ૩૭ - બાકી લેણી રકમ માટેનો દાવો - દાવા અરજીમાં સુધારો - પ્રતિવાદી ને મીત્ર સંબંધના દાવે ધીરાણ - ભુલથી જુની વ્યાજની રકમ દાવા અરજી માં દર્શાવેલ નથી , વ્યાજની રકમ દાવાની તારીખથી, રકમ મળે તે તારીખ સુધી દર્શાવવામાં આવેલ છે - સાદી ગાણીતીક અને કલેરીકલ ભુલ - જો ભુલ સુધારવામાં આવે નહીં તો અરજદારને નુકશાની અને પ્રતિવાદીને કેસમાં બચાવ માટેના સંપુર્ણ કારણો મળશે - આપવામાં આવેલ હુકમ સેટ અ સાઈડ - અરજીમાં સુધારાની મંજૂરી ખર્ચ રૂ. ૨૫૦૦/- (પારા ૪ થી ૬, ૮ અને ૯)

પરીણામ : અરજી મંજૂર

Counsel Appeared

Petitioner : Mr. S.S. Panwar, Advocate

Respondent : None

Judgement - ચુકાદો

૧. જે.પી. સીંગ, જજ : આ પીટીશન ભારતીય બંધારણ ની કલમ ૨૨ હેઠળ દિલ્હી જજ દ્વારા સી.પી.સી. ઓર્ડર ૬ રૂલ ૧૭ હેઠળ ની સુધારા માટેની અરજી ના ૧૧ માર્ચ ૨૦૦૪ ના હુકમ સામે કરવામાં આવેલ છે .
૨. અરજદારના વકીલ શ્રી એસ.એસ. પનવાર ને સાંભળવા માં આવેલ છે. રીસ્પોન્ડન્ટ વતી કોઈ હાજર ન હતુ. અંતિમ સુનવણી ને દિવસે પણ નહી આપેલ હુકમના અભ્યાસ કરેલ છે.
૩. હકીકત તે છે કે અરજદારે સી.પી.સી. ના ઓર્ડર ૩૭ હેઠળ પ્રતિવાદી પાસેથી રૂ. ૧,૦૯,૦૦૦/- વસુલ કરવા માટે નો દાવો કરેલ હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવેલ હતી કે વાદીએ પ્રતિવાદીને રૂ. ૧,૭૦,૦૦૦/- નું ધીરાણ સંબંધના દાવે આપેલ હતુ જેની સામે પ્રતિવાદીએ બે એકાઉન્ટ પેઈ ના ચેક આપેલ હતા અને ખાત્રી આપેલ હતી કે તેઓ ૨૪% લેખે વ્યાજ પણ ચુકવી આપશે આ ખાત્રી ધીરાણ લેતી વખતે આપવામાં આવેલ હતી. વાદીએ એક ચેક બેન્કમાં નાંખેલ હતો જે પરત થયો રૂ. ૧,૦૯,૦૦૦/- ૨૪% વ્યાજની રકમ સાથે વસુલવા માટેનો દાવો કર્યો વાદીએ ત્યારબાદ સી.પી.સી. ઓર્ડર રૂલ ૬, રૂલ ૧૭ હેઠળ દાવા અરજીમાં રૂ. ૭૩,૦૩૦/- ની ૨૪% લેખે જુના વ્યાજની રકમ ભુલ થી ઉમેરી શકેલ ન હતો જેથી તે આ રકમ દાવા અરજીમાં ઉમેરવા માંગતો હતો અને જેથી પેરા નં. ૧૩ અને ૧૪ માં સુધારો કરવા માંગતો હતો અરજી કરેલ હતી. પેરા - ૧૩ દાવાનો આંક અને કોર્ટ ફી અંગેનો છે અને પેરા - ૧૪ દાદ માટેનો છે આ અરજીનો વિરોધ પ્રતિવાદીના વકીલશ્રી દ્વારા કરવામાં આવેલ હતો. સુનાવણીને દિવસે વાદીના વકીલ હાજર રહ્યા ન હતા. પ્રતિવાદીના વકીલશ્રીએ એવી દલીલ કરેલ હતી કે દાવો દાખલ કરતી વખતે વાદીએ રકમ દર્શાવેલ ન હોય. સી.પી.સી. ના ઓર્ડર ૨, રૂલ ૨ મુજબ સુધારો હાલ થઈ શકે નહી જેથી અરજી રદ કરવામાં આવેલ છે.
૪. અરજદાર - વાદી ના વકીલશ્રીએ જણાવેલ હતુ કે કેસ હજુ શરૂઆતના પગલે હતો અને ભુલથી આગલા વ્યાજની રકમ ઉમેરવાની બાકી રહી ગયેલ હતી જે અરજીના પેરા - ૪ માં જણાવવામાં આવેલ છે અને કહેલ કે તે એક ગાણિતીક ભુલ હતી જે વાદીના વકીલશ્રી દ્વારા રહી ગયેલ છે, વાદી એક સીધો સાદો વ્યક્તિ છે તે કોઈ બદઈરાદો ધરાવતો નથી.
૫. મે દાવા અરજીનો અભ્યાસ કરેલ છે પારા - ૨ માં દર્શાવેલ હકીકતો મુજબ વાદીએ કયા સંજોગો હેઠળ પ્રતિવાદીને લોન આપેલ હતી તે દર્શાવવામાં આવેલ છે જેમ પ્રતિવાદીએ ખોટા કથનો ઉભા કરેલ હતા કે તેઓને ધીરાણ આયાત નિકાસના ધંધા માટે જોઈએ છે તેમાં તેને ખુબજ મોટી રકમમાં નફો થશે એ પ્રતિવાદી ૨૪% ના દરે વ્યાજ ચુકવી આપશે, દાવ અરજીનું ડ્રાફ્ટીંગ કરતી વખતે તેમાં મુળ રકમ પર વ્યાજની ગણતરી રહી ગયેલ છે અને સીધુ દાવા તારીખથી, રકમ વસુલ ન થાય તે તારીખ સુધીના વ્યાજની રકમ મળવા માટેની દાદ માંગેલ છે, જે દાવા અરજીના કથનો થી વિરુદ્ધ માં જણાય છે.
૬. મારી દષ્ટિએ આ એક સીધી સાદી કલેક્ટરીકલ તેમજ ગાણિતીક ભુલ છે અને જો આ ભુલ સુધારવામાં ન આવે તો અરજદારને નુકશાની જાય તેવા સંજોગો છે તે ઉપરાંત આ કેસ હજુ શરૂઆતના પગલે હોય પ્રતિવાદીને બચાવ કરવા માટે સંપુર્ણ તક મળે છે.
૭. ઓર્ડર ૨, રૂલ ૭ નો હેતુ તે છે કે વધુ કાયદેસરની કાર્યવાહી ન થાય અને ચાલુ દાવામાં જ સુધારો થઈ જાય. વાદી દાવા ને હુકમતમાં લાવવા માટે કોઈ પણ પ્રકારનો સુધારો કરી શકે પરંતુ જો તે દાવા

- અરજીમાંથી કોઈપણ ભાગ રદ કરે તો ભવિષ્યમાં તે રદ કરેલ ભાગ અંગે કોઈ તકરાર ઉભી કરી શકશે નહીં.
૮. મારી દૃષ્ટિએ આ કેસમાં વાદીએ કોઈપણ ભાગ દાવા અરજીમાંથી કાઢવા માંગતો નથી કે દાવાની રકમ ઘટાડવા માંગતા નથી જ્યારે દાવો સંપૂર્ણ રીતે વાંચવામાં આવે છે ત્યારે જણાય છે કે "૨૪% ના વ્યાજ ઉપરાંત વધુ લાભ આપવામાં આવશે ' એવી ખાત્રી આપવામાં આવેલ હતી જેથી મારા મત પ્રમાણે વાદી ના વકીલ શ્રી દ્વારા કલેરીકલ તેમજ ગાણીતીક ભુલ થયેલ છે.
૯. તમામ હકીકતો અને સંજોગો ધ્યાન પર લેતા હું આપેલ હુકમને સેટ એ સાઈડ કરૂં છું જે જણાય છે કે ખીજમાં આવવામાં કરેલ છે હું જેથી સુધારા માટેની અરજી ખર્ચની રકમ રૂા. ૨૫૦૦/- સાથે મંજૂર કરૂં છું. જે રકમ વાદી - અરજદારે રીસ્પોન્ડન્ટ પ્રતિવાદી ને ચુકવી આપવી પક્ષકારોએ તા. ૨૪ નવેમ્બર ૨૦૦૫ ના રોજ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ હાજર થવું પ્રતિવાદી વતી કોઈ હાજર થયેલ ન હોય ટ્રાયલ કોર્ટ એ પ્રતિવાદી તથા તેના વકીલ શ્રી ને કોર્ટ નોટીસ બજાવી.
૧૦. અરજીનો યોગ્ય નિકાલ કરવો

પરીણામ: અરજી મંજૂર

Debt Recovery Appellate Tribunal, Allahabad
Recovery of Debt Due to Banks And
Financial Institutions Act 1993

[2006(1) DRTC 35 (DRAT ; ALL)]

Hon'ble Justice P.K. Dob, Chairperson

Manju Jaiswal

.....Appellant

V/S

Oriental Bank Of Commerce

.....Respondent

Regular Appeal No. 269 of 2002

Decided On 31st May 2005

રીકવરી ઓફ ડેબીટ ડ્યુ ટુ બેન્ક્સ એન્ડ ફાયનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ- ૧૯૯૩ ની કલમ ૨૨(૨)(જી) - અપીલ - ટકી શકે છે કે કેમ - કલમ ૨૨(જી) હેઠળ ની પીટીશન - એપેલન્ટ સામે એક તરફી હુકમ આપવામાં આવેલ નથી - એપેલન્ટ છેવટ સુધી બધા સ્ટેજ એ હાજર રહેલ હતો - સમાધાન માટેની તેની રજુઆત મુળ હુકમમાં સ્પષ્ટ કરેલ છે - કલમ ૨૨(બ)(જી) હેઠળની પીટીશન ટકી શકે નહીં - કલમ ૨૨(૨)(જી) હેઠળની પીટીશન હુકમ અથવા કાર્યવાહીની અનિયમીતતા ના અનુસંધાનમાં થઈ શકે નહીં(પેરા - ૩ અને ૪)

ચુકાદો- અપીલ રદ

Counsel Appeared

Appellant : Mr. R.L. Arora, Advocate

Respondent : Mr. Mehrota , Advocate

Legal Point - કાયદાકીય મુદ્દો

કલમ ૨૨(૨)(જી) હેઠળની પીટીશન, હુકમ અથવા કાર્યવાહીમાં થયેલ અનિયમીતતાના અનુસંધાનમાં થઈ શકે નહીં.

Judgement - ચુકાદો

પી.કે. દેબ, ચેર પર્સનની આ અપીલ, પરચુરણ અરજી નં. ૮૫/૦૨, માં ડી.આર.ટી. અલ્હાબાદ ના પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર દ્વારા તા. ૨૪/૧૨/૦૨ ના હુક સામે કરવામાં આવેલ છે. સદરહું અરજી રીકવરીનું ડેબીટ ડ્યુ ટુ બેન્ક એન્ડ ફાયનાન્સીયલ ઈન્સ્ટ્રીટ્યુશન એક્ટ ૧૯૯૩ (આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ) ની કલમ ૨૨(૨)(જી) હેઠળ તા. ૨૧/૧૨/૦૧ ના રોજ ટી.એ. નં. ૧૧૯/૨૦૦૦ માં આપેલ હુકમ ને સેટ અ સાઈડ કરવા માટે કરેલ હતી જે નામંજુર થયેલ છે.

પ્રથમ દષ્ટિએ એવું જણાવવામાં આવેલ છે કે આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. કાયદાની કલમ ૨૨(૨)(જી) હેઠળ આ પીટીશ માત્ર સોગંદનામામાં સાથે એપેલન્ટ નં. ૧/૧ મંજુ જયસ્વાલ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ હતી , બાકીના એપેલન્ટો જે સગીર બાળકો છે તેઓ સદરહું અરજી કલમ ૨૨(૨)(જી) હેઠળ દાખલ કરવા માટે એપેલન્ટ ૧/૧ સાથે જોડાયા ન હતા જેથી એપેલન્ટ નં. ૧/૧ સિવાય કોઈપણ અન્ય એપેલન્ટ આ અપીલ ચલાવવા માટે હકકદાર નથી.

કેસની વિગત નીચે મુજબ છે.

૧. સ્વ. અશોકકુમાર જેસ્વાલ, એપેલન્ટ નં. ૧ શ્રીમતી મંજુ જેસ્વાલ ના પતિ હતા તેઓ રીસ્પોન્ડન્ટ - ઓરીએન્ટલ બેન્ક ઓફ કોમર્સ પાસેથી ધંધા ના હેતુ માટે ધીરાણ મેળવેલ હતુ જે રકમ ચુકવવામાં કરાર મુજબ તેઓ નીષ્ફળ ગયા જેથી રીસ્પોન્ડન્ટ એ સ્વ. અશોકકુમાર, મંજુબેન અને જામીન (પ્રતિવાદી નં. ૮) સામે દિવાની કોર્ટ સમક્ષ રૂા. ૬૧ લાખ ની લેણી રકમ વસુલ કરવા અંગેનો દાવો કર્યો સદરહું દાવો જયારે સીવીલ કોર્ટના જજ (સી.ડી.) અલ્હાબાદ સમક્ષ ચાલુ હતો તે દરમ્યાનમાં મુળ ધીરાણ મેળવનાર શ્રી અશોકકુમાર જેસ્વાલે પોતાના જવાબ -વ ાંધાઓ રજુ કર્યા ન્યાયપંચની સ્થાપના હોવાથી આ કેસ ડી.આર.ટી. ને તબદીલ કરવા માં આવેલ હતો અને તેને નવો નંબર ટી.એ. નં. ૧૧૯/૨૦૦૦ આપવામાં આવેલ હતો. ન્યાય પંચ સમક્ષ કાર્યવાહી હજુ ચાલતી હતી તે દરમ્યાન મુળ ધીરાણ મેળવનાર ગુજરી ગયા. મંજુર જેસ્વાલ રેકર્ડ પર હોવાના કારણે બાકીના તેના વારસદારો, પ્રતિવાદી નં. ૮ (જામીન) સહીત ને જોડયા હતા. ગુજરનાર અશોકકુમારના બાળકો સગીર હોવાના કારણે તેઓના વતી તેઓની માતા હોવાના કારણે શ્રીમતી મંજુ જેસ્વાલે રજુઆત કરેલ હતી મંજુ જેસ્વાલ એ પ્રતિવાદી નં. ૮ દરજજે કોર્ટ સમક્ષ જવાબ - વાંધા રજુ કરી, જણાવેલ કે તેઓના સ્વ. પતિએ બેન્ક સમક્ષ સમાધાન માટે પ્રસ્તાવ મુકેલ હતો પરંતુ બેન્ક એ તે પ્રસ્તાવ ધ્યાન પર લીધેલ ન હતો જેથી કોર્ટને રજુઆત કરેલ કે, નામ. કોર્ટ બેન્ક ને સદરહું સમાધાન અંગે પુછે અશોકકુમાર ના અવસાન બાદ તેના વારસદારો કોર્ટ સમક્ષ હાજર રહેલ નથી તેઓ વતી , કોર્ટની તમામ કાર્યવાહી મંજુ જેસ્વાલે પુરી પાડેલ હતી, અંતીમ સ્ટેજ એ તેને વધારાના જવાબ વાંધા રજુ કરવા માટે પરવાનગી પીટીશન દાખલ કરેલ હતી કારણ કે તે સમય દરમ્યાન

બેન્ક સાથેના વ્યવહારીક સોદા અંગે વિકાસ થયેલ હતો પરંતુ કઈ પ્રકારનો વિકાસ થયેલ હતો તેનો ખુલાસો કર્યા વગર પ્રતિવાદી નં. ૮ ની આ પીટીશન, જવાબ - વાંધા રજુ કરવા માટે દાખલ કરેલ હતી તે નામંજુર કરવામાં આવેલ હતી. તે પીટીશનમાં મંજુ જેસ્વાલ એ તેની માટે અને તેના વતી, ગુજરનાર અશોકકુમાર ના કાયદેસરના વારસદાર તરીકે વધારાના જવાબ - વાંધા રજુ કરવા માટે નો ઉલ્લેખ કરેલ ન હતો. વબાકીના પ્રતિવાદીઓ સામે દાવો એક તરફી (એક્સ પાર્ટી) ચાલી ગયેલ હતો અને અશોકકુમાર ના અવસાન બાદ, તેઓના અન્ય વારસદારોએ તકરાર ઉઠાવેલ ન હતી અને એક તરફી દાવો ચલાવેલ હતો પરંતુ એપેલન્ટ મંજુ જેસ્વાલ છેવટ સુધી રેકર્ડ પર રહેલ તી આ રીતે એવું કહી શકાતુ નથી કે મંજુ જેસ્વાલ સામે ટી.એ. નં. ૧૧૯/૨૦૦૦ માં આપવામાં આવેલ હુકમ એક તરફી છે પરંતુ હુકમમાં દર્શાવવામાં આવેલ હતુ કે દાવાની કાર્યવાહી એક તરફી ચાલવામાં આવેલ છે જેથી એપેલન્ટ નં. ૧/૧ એ આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ ની કલમ ૨૨(૨)(જી) હેઠળ એક્સપાર્ટી હુકમ ને સેટ અ સાઈડ કરવા માટે પીટીશન દાખલ કરેલ હતી પરંતુ તેની સામે એક્સ પાર્ટી હુકમ આપવામાં આવેલ હતો જ નહી તેના દ્વારા રજુ કરવામાં આવેલ જવાબ - વાંધામાં સ્પષ્ટ કરેલ સમાધાન અંગેની વાત નો ઉલ્લેખ કાળજી પુર્વક ટી.એ. નં. ૧૧૯/૨૦૦૦ ના હુકમમાં કરવામાં આવેલ હતો.

૨. હુકમ સામે કલમ ૨૨(૨)(જી) હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલ પીટીશન ધણા ટેકનીકલ મુદ્દાઓના કારણે રદ કરવામાં આવેલ હતી જેની સામે આ અપીલ કરવામાં આવેલ છે.
૩. પ્રથમ મુદ્દો કલમ ૨૨(૨)(જી) હેઠળ દાખલ કરેલ પીટીશન ટકી શકે કે કેમ તે અંગે નો છે જ્યારે મંજુ જેસ્વાલ સામે એક તરફી હુકમ આપવામાં અ જ નથી આવેલ તો આ પીટીશનની એક માત્ર એક જ દાદ છે કે તેને વધારાના જવાબ વાંધા રજુ કરવા માટે મંજુરીઆપવામાં આવેલ શું કામ નથી જેના કારણો હુકમમાં સ્પષ્ટ કરેલ છે પરંતુ કલમ ૨૨(૨)(જી) હેઠળની પીટીશનમાં આ મુદ્દા ઓ મર્યાદીત છે એપેલન્ટ મંજુર જેસ્વાલ છેવટ સુધી રેકર્ડ પર હોવાના કારણે તેની સામે એક તરફી હુકમ આપવામાં આવેલ જ નથી પરંતુ તેની સમાધાન અંગેની દાદ નો ઉલ્લેખ મુળ હુકમમાં કરવામાં આવેલ હતો અને જ્યાં મંજુ જેસ્વાલ સામે એક્સ પાર્ટી હુકમ થયેલ જ ન હોય આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ ની કલમ ૨૨(૨)(જી) હેઠળ ની પીટીશન ટકી શકે નહી જેથી હુકમ ગેરકાયદેસર કહેવાય નહી.
૪. શ્રી આર.એલ. અરોરા એપેલન્ટના વકીલશ્રી એ એવી રજુઆત કરેલ હતી કે સ્વ. અશોકકુમારના સગીર વારસદારોને બદલે મુકવામાં આવેલ વાદીને નિમણુંક યોગ્ય રીતે કરવામાં આવેલ ન હતુ જેથી કાયદાની દૃષ્ટિએ હુકમ ખોટો છે બીજી તરફ શ્રી મેહરોતા રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્કના વકીલશ્રીએ એવી રજુઆત કરેલ હતી કે જ્યારે કુદરતી વાલીએ રજુઆત કરેલ હતી તો તેને એવું કહેલ ન હતુ કે તે પોતાના સગીર બાળકો વતી રજુઆત કરતા નથી જેથી વાલી ને દાવા માટે નિમણુંક કરવા માટેનો કોઈ એવો પ્રશ્ન ઉઠતો જ નથી. જજ એ ટી.એ. નં. ૧૧૯/૨૦૦૦ માં આપેલ હુકમમાં કહેલ છે કે આ પ્રકારની વિવાદાસ્પદ કેસનો નિકાલ કરવાનો હકક મળે નહી આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ ની કલમ ૨૨(૨)(જી) હેઠળની આ પીટીશન, હુકમ કે કાર્યવાહી ની અનિયમીતતા ના અનુસંધાનમાં થઈ શકે નહી.
૫. મે પહેલા જ જણાવેલ છે કે ડી.આર.ટી. અલ્લાબાદ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલ અપીલ જે આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ ની કલમ ૨૨(૨)(જી) હેઠળની જોગવાઈઓ મુજબ હોય રદ બાતલ

છે અને એપેલન્ટ મંજુ જેસ્વાલ સામે કોઈ એક પાર્ટી હુકમ કરવામાં આવેલ નથી જેથી આર.ડી.ડી. બી.એફ.આઈ. એક્ટ ની કલમ ૨૨(૨)(જી) હેઠળની પીટીશન હુકમના કોઈપણ મુદ્દા પર આક્રમણ કરી શકતી નથી.

૬. પરીણામ મુજબ અપીલ ખર્ચ વગર રદ કરવામાં આવેલ છે

અપીલ ડીસમીસ

Debt Recovery Appellate Tribunal, Mumbai
Recovery of Debt Due to Banks And
Financial Institutions Act 1993

[2006(1) DRTC 718 (DRAT ; Mum)]
Hon'ble Justice D.R. Pratibha, Chairperson

Dena BankAppealant

V/S

Bankim Mehta & OthersRespondents

Appeal No. 246 of 20024
Decided On 11th July 2005

રીકવરી ઓફ ડેબીટ ડ્યુ ટુ બેન્કસ એન્ડ ફાઇનાન્સીયલ ઇન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ- ૧૯૯૩ ની કલમ ૨૦ , બેન્કર્સ બુક એવીડન્સ એક્ટ - ૧૯૯૧ કલમ ૨(૮) અને ૨/એ - અપીલ - લેણી રકમ વસુલ કરવા માટેનો દાવો - ટકી શકે - પ્રતિવાદી નં. ૧ ની રજુઆત કે બેન્ક ની બેદરકારી ના કારણે તેને નુકશાન ભોગવવું પડ્યું - બેન્કને કરજની રકમ વસુલ કરવા માટે કુલમુખત્યારનામું આપવામાં આવેલ હતું પરંતુ તે નીષ્ફળ ગઈ - બેન્ક એ વધાના વ્યાજ દર લગાડી અને અમુક રકમ ચુકવેલ હતી તે ચોપડે જમા દેખાડેલ નથી - બેન્ક સરખા ચોપડા રાખવામાં પણ નીષ્ફળ થયેલ હતી - બેન્કર્સ બુક એવીડન્સના કાયદા હેઠળ આપવામાં આવતા દાખલાઓ પણ બેન્ક એ સ્ટેટમેન્ટ સાથે જોડેલ ન હતા - બેન્કએ અુબજ અનિયમીત કામગીરી અપનાવેલ છે - સ્ટેટમેન્ટસ ઓફ એકાઉન્ટસ માં વ્યાજનો દર સ્પષ્ટ કરેલ નહતો - દાખલા વગર ના સ્ટેટ મેન્ટસ ઓફ એકાઉન્ટસ પુરાવા તરીકે માન્ય નથી - સ્ટેટમેન્ટ ઓફ એકાઉન્ટસને બાકાત રાખવું રેકર્ડ પર એવું કઈ નથી જેના દ્વારા પ્રતિવાદી નં. ૧ ની જવાબદારી સાબીત થઈ શકે - બેન્ક દાવો દાખલ કર્યાની તારીખ અમુક રકમ બાકી છે તે સાબીત કરવામાં નિષ્ફળ થયેલ છે - ન્યાયપંચ દ્વારા અસલ અરજી રદ કરવામાં આવેલ હતી - ન્યાયપંચના હુકમમાં કોઈપણ ખામી મળેલ નથી.

પરીણામ- અપીલ રદ

Cases Referred :

1. Central Bank of India Vs. Ravindra AIR 2001 SC 3095

Counsel Appeared

Appellant - Bank : Mr. Chothani / b A.R. Bamne Advocate

Respondent : Mr. Desai i/b Kishore Nemade , Advocate

Judgement - ચુકાદો

૧. ડો. પ્રતિભા ઉપાસ્વની, ચેર પર્સન, સદરહું અપીલ એપેલન્ટસ / મુળ અરજદાર દેન બેન્ક દ્વારા ડી.આર.ટી. મુંબઈના ઓફીસ દ્વારા મુળ અરજી નં. ૬૪૧/૦૧ માં આપવામાં આવેલ તા. ૨૫ ઓગષ્ટ ૨૦૦, ના હુક સામે નારાજ થઈ દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ડી.આર.ટી.ના ઓફીસર એ મુળ અરજી રદ કરેલ હતી, જેની સામે આ અપીલ દાખલ કરવામાં આવેલ છે.
૨. મે શ્રી ચોથાણીને એપેલન્ટ બેન્ક વતી ને શ્રી દેશાઈ ને રીસ્પોન્ડન્ટ વતી સાંભળેલ છે તેમજ દાવાની કાર્યવાહી અનેઆપેલ હુકમ ધ્યાનથી વાંચેલ છે, હુકમમાં કોઈપણ પ્રકારની ખામી નથી.
૩. અમુક હકીકતો નીચે મુજબ જણાવવામાં આવેલ છે.
આ કેસમાં પ્રતિવાદી નં. ૧ બંકીમ મહેતા એ બેન્ક ને ૪૦ લાખના બુક ડેબીટ ના ગીરો સામે કેસ ક્રેડીટ આપવા માટે અરજ કરેલ હતી જે અરજદાર બેન્ક દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલ હતી પ્રતિવાદી નં. ૧ એ બેન્ક જોગ ડીમાન્ડ પ્રોમસીરી નોટ, એગ્રીમેન્ટ ઓફ હાઈપોથીકેશન , લેટર ઓફ કન્ટ્રીન્યુટી, જનરલ લેટર ઓફ લીયન અને સેટ ઓફ તેમજ લેટર ઓફ અન્ડરટેકીંગ લખી આપેલ હતુ. ઈકવીટેબલ મોર્ગેજ લેવા માટે તેને મુળ અરજીના આંક બી માં દર્શાવેલ મુજબના મિલકત અંગેના દસ્તાવેજો બેન્કમાં જમા કરાવેલ હતા. પ્રતિવાદી નં. ૨ પ્રીવણ મહેતા અને પ્રતિવાદી નં. ૩ બનહેમ પ્રોપર્ટીઝ પ્રા.લી. એ બેન્ક જોગ જામીનખત કરી આપેલ હતુ. સુવીધા મળ્યા બદા પ્રતિવાદી નં. ૧ ખાતુ નિયમીત કરવામાં નિષ્ફળ થયેલ હતો જેથી બેન્ક એ નોટીસ મોકલેલ હતી જેના જવાબ આવેલ ન હતો જેથી રૂા. ૫૫,૨૦,૨૧૩/- ની બાકી લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે બેન્ક એ પ્રતિવાદીઓ સામે દાવો દાખલ કરેલ હતો.
૪. પ્રતિવાદી હાજર થઈ જવા - વાંધા રજુ કર્યા ધણા બચાવ લેવામાં આવેલ હતા જેમ કે દસ્તાવેજો યોગ્ય રીતે સ્ટેમ્પ કરેલ નહતા જેથી પુરાવા તરીકે માન્ય નથી, અરજદાર બેન્ક એ રૂા. ૩,૯૨,૨૩૪/- આપેલ હતા પરંતુ તેને જમા કરેલ ન હતા, વ્યાજનો દર વાધારીને લખવામાં આવેલ હતો વિગેરે મુળ અરજી ને રદ કરવા માટેની દાદ માંગવા માં આવેલ હતી.
૫. અરજદાર બેન્ક એ કલેઈમ એફીડેવસીટ રજુ કરેલ હતુ જેમાં મુળ અરજીની હકીકતો ફરીવાર લખવામાં આવેલ હતી.
૬. પ્રતિવાદી નં. ૧ એ પણ પોતાનું કલેઈમ એફીડેવસીટ રજુ કરેલ હતુ જેમાં એવી સ્પષ્ટતા થી કહેલ હતુ કે બેન્ક ને લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે કુલમુખત્યારનામું આપવામાં આવેલ હતુ પરંતુ તેમ છતા બેન્ક વસુલાત કરવામાં નીષ્ફળ થયેલ હતી એવું જાણવામાં આવેલ છે કે સમય સમયએ બાકી રહેતી બુક ડેબીટસ બેન્ક સમક્ષ પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવતી અને નવેમ્બર -૨૦૦૦ સુધી બુક ડેબીટસ ની રકમ ૫૫ લાખથી વધુ થયેલ હતી જ્યારે તે બુક ડેબીટ સમય મર્યાદાની બહાર થઈ ગયેલ હતી ત્યાર પછી દાવાનું કારણ ઉત્પન્ન થયેલ હતુ જેથી પ્રતિવાદી નં. ૧ નુકશાન અંગે વળતર મેળવવા પાત્ર છે અને મુળ અરજી રદ થવા પાત્ર છે.

૭. ટુંકમાં પ્રતિવાદી નં. ૧ નો દાવો છે કે અરજદાર બેન્ક ની બેદરકારીના કારણે પ્રતિવાદી નં. ૧ ને નુકશાની ભોગવી પડેલ હતી કુલમુખત્યાર આપવા છતા તે અને બેન્ક બુક ડેબીટ વસુલ કરવા માટે નીષ્ફળ થયેલ હતા. અરજદાર બેન્ક ની બેદરકારીના કારણે બુક ડેબીટસ ની સમય મર્યાદા પુરી થઈ ગયેલ હોવાના કારણે પ્રતિવાદી નં. ૧ ને નુકશાન થયેલ હતુ જેનું વળતર તે મેળવવા પાત્ર છે અને મુળ અરજી રદ થવા પાત્ર છે.

પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર આ દલીલથી અહમત ન હતા તેને એવી સ્પષ્ટતા કરેલ હતી કે કુલમુખત્યારનામામાં કોઈ એવી સ્પષ્ટ જોગવાઈ નથી આ કુલમુખત્યારનામા દ્વારા અરજદાર બેન્કને બુક ડેબીટસ વસુલ કરવા માટે સત્તા આપવામાં આવેલ છે પરંતુ પ્રતિવાદી નં. ૧ પણ વસુલાતની કાર્યવાહી રોક ટોક વગર કરી શકે છે જેથી તેઓ એ ચોકસાઈપુર્વક નીરીક્ષણ કરેલ હતુ કે પ્રતિવાદી નં. ૧ કુલમુખત્યાર હોવા છતા વસુલાત અંગેની કાર્યવાહી કરી શકશે જેથી પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર એ પ્રતિવાદી નં. ૧ નો ઈકવીટેબલ સેટ ઓફ અંગેનો દાવો રદ કરેલ હતો.

પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર પ્રતિવાદીના અન્ય કથનો થી સહમત હતા કે તેઓના જવાબ - વાંધામાં જણાવેલ મુજબ અરજદાર બેન્ક એ વધુ વ્યાજ ઉમેરેલ હતુ અને અમુક રકમ ચુકવી આપેલ હતી, જે બેન્ક દ્વારા જમા ચોપડે કરવામાં આવેલ નથી પ્રતિવાદી એ એવી દલીલ કરેલ હતી કે બેન્ક એ વ્યાપારના નિયમો મુજબ ચોપડા તેમજ ખાતા યોગ્ય રીતે રાખેલ ન હતા તે ઉપરાંત એવી પણ રજુઆત કરવામાં આવેલ હતી કે વ્યાજ તેમજ ચક્રવર્તી વ્યાજ જમા કરાવેલ ની એન્ટ્રીઓ ચોપડે દર્શાવવામાં આવેલ છે પરંતુ વ્યાજના દર અંગે ચક્રવૃધ્ધી વ્યાજની ગણતરી અંગે કોઈપણ સ્પષ્ટતા કરવામાં આવેલ નહતી. વધુમાં એવું જણાવવામાં આવેલ છે કે આ કાર્ય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા *Central Bank of India Vs. Ravindra AIR 2001 SC 395* ના કેસમાં આપેલ માર્ગદર્શન વિધનું છે. તે ઉપરાંત સ્ટેટ મેન્ટ સાથે પ્રમાણપત્ર પણ બીડવામાં આવેલ નહતુ જે કરવા માટે બેન્કર્સ બુક એવીડન્સ એક્ટ માં સુચવેલ છે જેથી એવું કહેવામાં આવેલ છે કે સદરહું સ્ટેટમેન્ટ ઓફ એકાઉન્ટ માન્ય નથી.

૮. એવી જ રીતે મારી સામે દલીલ કરવામાં આવેલ હતી કે ડી.આર.ટી. દ્વારા સુચવેલ રેગ્યુલેશન ૪(૨) રજુ કરવું જોઈએ જે નીચે મુજબ છે.

'રેગ્યુલેશન ૪(૨) - આર.બી.આઈ. ની સુચના અનુસાર સમય સમયે લગાડવામાં આવતુ વ્યાજ / ચક્રવૃધ્ધી વ્યાજનો દર સ્ટેટમેન્ટ ઓફ એકાઉન્ટસ માં દર્શાવો પડે છે તેમાં કોષ્ટક ના સ્વરૂપમાં વ્યાજનો દર ચક્રવૃધ્ધી વ્યાજ અને સમય તેમજ જમા ઉધારની નોંધ દર્શાવવી પડે છે '

બેન્કર્સ બુક ઓફ એવીડન્સ એક્ટ ની કલમ ૨(૮) અને ૨(એ) હેઠળ સ્ટેટમેન્ટ ઓફ એકાઉન્ટસ સાથે પ્રમાણપત્ર બીડવું પડે છે.

એવું સ્પષ્ટ જણાય છે કે બેન્ક એ ખુબજ અનિયમીત રીતી નીતી અપનાવેલ હતી. અરજદાર બેન્કની આ કામગીરી ખુબજ આશ્ચર્યજનક છે કારણ કે તેને વ્યાજનો દર તો દર્શાવેલ નથી પરંતુ ચક્રવૃધ્ધી વ્યાજ ગણેલ છે કે કેમ તે પણ સ્ટેટ મેન્ટ ઓફ એકાઉન્ટમાં દર્શાવેલ નથી. બેન્કર્સ બુક એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨(૮) અને ૨(એ)ની જોગવાઈ મુજબ જો સ્ટેટમેન્ટ ઓફ એકાઉન્ટસ સાથે પ્રમાણપત્ર બીડવા માં આવેલ નહી હોય તો પુરાવા તરીકે માન્ય રખાશે નહી પ્રતિવાદી ના વકીલશ્રીની દલીલ કરવા છતા કે સ્ટેટમેન્ટ

ઓફ એકાઉન્ટસ સાથે પ્રમાણપત્ર રજુ કરવામાં આવેલ નથી બેન્ક એ તે માટે કોઈપણ પગલા લીધેલ ન હતા જેથી પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર એ પ્રમાણપત્ર વગર ના સ્ટેટમેન્ટ ઓફ એકાઉન્ટસ જોયા નહીં.

એકવાર સ્ટેટ મેન્ટ ઓફ એકાઉન્ટ રેકર્ડ પર થી રદ થયા બાદ કોઈ પણ એવો પુરાવો ન હતો જેના દ્વારા પ્રતિવાદી નં. ૧ ની જવાબદારી સાબીત થઈ શકે અથવા એવું કહી શકાતું નથી કે દાવો દાખલ કર્યાની તારીખે ચોક્કસ રકમ બાકી રહે છે જેથી પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર પાસે કોઈ અન્ય વિકલ્પ ન હોવાના કારણે દાવો દાખલ કર્યાની તારીખે બેન્કની લેણી રકમ પ્રતિવાદી સામે બાકી છે તેવો પુરાવો બેન્ક ન આપી શકી તેને મુળ અરજી રદ કરેલ હતી.

ઉપરોક્ત મુદ્દાઓ ધ્યાન પર લીધા બાદ મે એવું નક્કી કરેલ છે કે આપેલ હુકમમાં કોઈપણ પ્રકારની ખામી નથી, જેથી સદરહું અપીલ રદ કરવામાં આવેલ છે જેના અનુસંધાનમાં નીચે મુજબનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

હુકમ

અપીલ નં. ૨૪૬/૨૦૦૪ રદ કરવામાં આવે છે.

તેના અનુસંધાનમાં પરચુરણ અરજી નં. ૮૫૬/૦૪ ટકી શકે નહીં જેથી તેનો પણ યોગ્ય નિકાલ કરવામાં આવે છે.

અપીલ ડીસમીસ

**Debt Recovery Appellate Tribunal, Aurangabad
Securition and Reconstruction of Financial Assets and
Enforcement of Security Interest Act - 2002**

[2006(1) DRTC 119(DRAT ; Aurng)]

Hon'ble K.J. Paratwar ; Prisiding Officer

Veerbhardra Shetkari Sahakari

Das Prakriya Sansthan

.....Appellant

V/S

Nanded District Central

Co.Op. Bank Ltd.

.....Respondents

Securition Application No. 5/2006

Decided On 17th May 2006

સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ કલમ ૧૭, ૧૩(૨) અને ૧૩(૪) કલમ ૧૩(૨) હેઠળ નોટીસની બજવણી- તેની યોગ્યતા -

ગીરો મિલકતની વિગત નોટીસમાં દર્શાવેલ નથી - ગીરો ખતની નકલ નોટીસ સાથે બીડવામાં આવેલ નથી - નોટીસ સાથે અન્ય કોઈ દસ્તાવેજો બીડવામાં આવેલ નથી - નોટીસમાં કાયદાની કલમ ૧૩(૨) નીજોગવાઈઓનું પાલન કરવામાં આવેલ નથી - કાર્યલોપ અગત્યનો હોય અને કાયદા હેઠળ કરેલ કાર્યના મુળ સુધી જવું - કાર્ય કલમ ૧૩(૪) હેઠળ કબ્જો મેળવવા અંગેનું હતુ જે ટકી શકે નહી - નોટીસ ને સમાચાર પત્રોમાં પ્રસીધ્ધ કરાવવામાં આવેલ નથી માત્ર એક સમાચાર પત્રમાં પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ હતી - કલમ ૧૩(૨) હેઠળ પ્રસીધ્ધ થયેલ નોટીસ ગેરકાયદેસર અને ખોટી મનાય છે - બેન્કને અરજદારની મિલકતનો કબ્જો પરત કરવા સુચના આપવામાં આવેલ હતી (પેરા -૬ અને ૭)

પરીણામ- અપીલ મંજુર

Counsel Appeared

Appellant : Mr. S.V. Gangapurwala, Advocate

Respondent : Mr. D.N. Suryawanshi & Mr. K.J. Suryawanshi, Advocates

Legal Point - કાયદાકીય મુદ્દો

ગીરો મિલકત નું વર્ણન ન હોવાના કારણે એવું માનવામાં આવે છે કે SRFAESI ACT 2002 ની કલમ ૧૩(૩) મુજબ નોટીસ યોગ્ય નથી.

Judgement - ચુકાદો

૧. કે. જે. પરાતવાર, પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર : સદરહું સીક્યુરાઈઝેશન અરજી સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઇન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ ની કલમ - ૧૭ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલ છે જે નાંદેડ જીલ્લાના તાલુકા મુખેડના ગામ મુખેડની સર્વે નં. ૪૭ પૈકીની જમીન જેની માપ સ આશર ૪૦ આર છે. તેમજ તે જમીન પર આવેલ ઔદ્યોગીક શેડ તેમજ મઈલો અને મશીનના અનુસંધાનમાં છે.
૨. SRFAESI ની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક એ તા. ૨૬ માર્ચ ૨૦૦૪ ના રોજ અરજદારને રૂા. ૮૮,૦૭,૦૮૪/- ની રકમ ૬૦ દિવસમાં ભરપાઈ કરી જવા માટે નોટીસ કરેલ હતી, અરજદાર રકમ ભરપાઈ કરવામાં નીષ્ફળ થયા જેથી SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૪) હેઠળ તા. ૨૭ ડીસેમ્બર ૨૦૦૫ ના રોજ બેન્ક એ ઉપરોક્ત મિલકત નો કબ્જો મેળવેલ હતો.
૩. આ અરજી દાખલ કરવા માટેનું કારણ તે છે કે, વહીવટકર્તા બે અધિકૃત અધિકારી દ્વારા નીમણુંક કર્યા બાદ, રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્કની તરફેણમાં નિયંત્રણ આવે છે અને બેન્કના બોર્ડના ઓફીસરો તેમજ મેનેજર પાસેથી સત્તા રદ થાય છે રજુઆત એવી છે કે ની કલમ ૧૩(૨) ની નોટીસ બજાવવામાં આવેલ નથી તેમ છતાં બેન્ક કલમ ૧૩(૪) હેઠળની મિલકત નો કબ્જો મેળવવા માટે કાર્યવાહી કરેલ હતી નોટીસ ગેરકાયદેસર કહેવાય છે બીજું કારણ તે છે કે સીક્યુરીટી ઇન્ટરેસ્ટ રૂલ્સ ની કલમ ૮(૨) મુજબ કબ્જા નોટીસ બે મુખ્ય સમાધ્યાર પત્રોમાં પ્રસીધ્ધ કરાવવી પડે છે તે ઉપરાંત ત્રીજુ કારણ તે છે કે રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્કની તરફેણમાં સીક્યુરીટી ઇન્ટરેસ્ટ જમા કરાવામાં આવેલ ન હતુ.

૪. આંક - ૭ ના જવાબથી રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક એ ઉપરોક્ત મુદ્દાઓ સામે જવાબ આપેલ હતો કે, ગીરોખત અરજદાર દ્વારા મિલકતના જામીન અંગે કરી આપવામાં આવેલ હતું. SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ ની નોટીસની બજાવણી અંગેના જવાબમાં એવું જણાવવામાં આવેલ છે કે, અરજદારના ચેરમેન એ એકનોલેજમેન્ટમાં સહી કરેલ હતી પરંતુ છેકવામાં આવેલ હતી કબ્જા નોટીસ ને તા. ૨૯ ડીસેમ્બર ૨૦૦૫ના પ્રજાવાણી દૈનિક સમાચાર પત્રમાં પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ હતી.
૫. મે અરજદારના વકીલશ્રીને સાંભળેલ છે તેમજ પેપરબુક અને જવાબ વાંધા સાથે બીડેલ દસ્તાવેજોનો અભ્યાસ કરેલ છે.
૬. મે સીધીલીટીમાં નીરીક્ષણ કરેલ છે કે વહીવટકર્તા ને સત્તા અપાયા બાદ ઓફીસ પાસેથી અધિકાર લઈ લેવામાં આવે છે પરંતુ વહીવટકર્તાને નીમણુંક કર્યા પહેલા, બેન્કના અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવેલ કાર્યો સ્વપ્રેરણા થી થયા છે તે રદ બાતલ નથી. SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ આપવામાં આવેલ નોટીસ ગેરકાયદેસર ની છે એવું કહેવામાં આવે છે કારણ કે નોટીસમાં તા. ૨૩ સપ્ટેમ્બર ૯૬ ના ગીરો ખતના પરીશીષ્ટ - એ , બી અને સી ની વિગતો આપેલ છે પરંતુ નોટીસ સાથે ગીરોખત ની નકલ બીડવામાં આવેલ નથી જેથી માફ કહેવાનું છે કે, નોટીસના અનુસંધાનમાં કોઈપણ પરીશીષ્ટ કે દસ્તાવેજો બીડેલ નથી નોટીસમાં ગીરો મીલકતની વિગત આપવામાં આવેલ ન હોય, જેથી કલમ ૧૩(૩) નું પાલન કવરામાં આવેલ નથી કાર્યલોપ અગત્યનો હોવાના કારણે તે કાયદા હેઠળ કરેલ કાર્ય ના મુળ સુધી જવું જોઈએ કલમ ૧૩(૪) હેઠળ કરવામાં આવેલ કબ્જો મેળવવા અંગે ની કાર્યવાહી ટકી શકે નહી કારણ કે સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ રૂલ્સ ૮(૨) મુજબ નોટીસ બે સમાચાર પત્રોમાં પ્રસીધ્ધ કરવી જોઈએ પરંતુ તે માત્ર એક સમાચાર પત્રમાં પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ હતી જેથી ઉપરોક્ત કારણોસર અરજી મંજૂર કરવી જોઈએ ઉપરોક્ત સંજોગોએ મને વિચાર માં નાંખેલ છે કે મિલકત રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક ની ગીરો મીલકત છે કે કમે દાવાનો નીકાલ આ મુદ્દો નક્કી કર્યા વગર થઈ શકે છે તમામ સંકોચોથી દુર હું સ્પષ્ટતા કરૂ છું કે જો બેન્ક ઈચ્છે તો તેઓ SRFAESI કાયદા હેઠળ વધુ કાર્યવાહી કરી શકે છે.
૭. ઉપરોક્ત સંજોગો ધ્યાન પર લઈ અરજી નીચે મુજબ મંજૂર કરવા પાત્ર છે :

હુકમ

- એ. અરજી ખર્ચની રકમ વગર મંજૂર કરવામાં આવે છે.
- બી. તા. ૨૬ માર્ચ ૨૦૦૪ ના રોજની SRFAESI કાયદાની કલમ ૧૩(૨) હેઠળની નોટીસ ગેરકાયદેસર હોય રદ થવા પાત્ર છે.
- સી. રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્કને દિવસ-૧૫, માં મિલકતનો કબ્જો અરજદારને પરત કરવા સુચના આપવામાં આવે છે.

Debt Recovery Appellate Tribunal, Allahabad
Code of Civil Priocedur 1908

[2006(1) DRTC 670 (DRAT ; All)]
Hon'ble Justice P.K. Deb ; Chairperson

State Bank of IndiaAppellant

V/S

Chopra Fabricator and
Manufactures Pvt. Ltd. & Others Respondents

Regular Appeal No. 545/2005
Decided On 21st February 2006

કોડ ઓફ સીવીલ પ્રોસીજર કોડ ૧૯૦૮, ઓર્ડર ૩૮ રૂલ ૫ અને ૬ - કરજની રકમ વ્યાજની રકમ સાથે વસુલ કરવા અંગે ભવિષ્યમાં અને ચાલુ દાવે-રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૩ મિલકતના કબ્જા અંગે ઓર્ડર - રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૩ નો એવો આક્ષેપ છે કે ગીરો મિલકતનો અમુક ભાગ નો નીકાલ કરવામાં આવેલ છે અને અન્ય મિલકત વેચાણ કરવા માટે કરાર કરવામાં આવેલ છે. - કોર્ટ તેમજ ન્યાય પંચ પાસે વધારાની સત્તા સી.પી.સી. ઓર્ડર ૩૭ રૂલ ૫ અને ૬ હેઠળ કબ્જા અંગે હુકમ આપવા માટે છે - કરજની રકમ વસુલાત કરતા પક્ષકારોના હિતનું રક્ષણ - છેલ્લુ સ્ટેટ ૨૦૦૨ માં આવેલ હતુ - રીસ્પોન્ડન્ટના દાવપેચમાં ઢીલ તેમજ બેન્કની કાર્યવાહીમાં વિલંબ - ન્યાયપંચ દ્વારા આપવામાં આવેલ કબ્જા અંગેના હુકમમાં કોર્ટ ભુલ નહતી - દરમ્યાનગીરી જરૂર નથી - ૩ માસમાં ટી.એ.ના નીકાલ કરવા અંગે અંતિમ હુકમ જાહેર કરાવો (પેરા-૩)

પરીણામ- અપીલ નામંજુર

Counsel Appeared

Appellant : Mr. G.P. Agarwal, Advocate
Respondent : Mr. Khushalkant, Advocate

Judgement - ચુકાદો

૧. જસ્ટીસ પી.કે. દેબ, ચેરપર્સન :- ટી.એ. નં. ૧૧૨/૨૦૦૦ ની અરજી સામે ડી.આર.ટી. અલ્લાબાદ ના પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર દ્વારા તા. ૧૧ મે ૨૦૦૫ ના રોજ આપવામાં આવેલ હુકમ સામે અપીલ કરવામાં આવેલ તે અરજી એપેલન્ટ બેન્ક દ્વારા સી.પી.સી.ના ઓર્ડર ૩૮ રૂલ ૫ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલ હતી અને ઓર્ડર ૩૮ રૂલ ૬ હેઠળ હુકમ આપી તેનો નીકાલ કરવામાં આવેલ હતો. એપેલન્ટ એ મુળ દાવો સીવીલ જજ, અલ્લાબાદ સમક્ષ દાખલ કરેલ હતો જેનો અરજી નં. ૫૩૯/૯૩ હતો અને રૂ. ૧,૪૧,૭૪,૫૨૮- ૩૭ ભવિષ્યના વ્યાજ અને ખર્ચ રકમ સહીત વસુલ કરવા માટે કરવામાં આવેલ હતો જ્યારે દાવામાં એપેલન્ટ બેન્કનો પુરાવો લેવાઈ ગયગેલ હતો એવા સમય ડી.આર.ટી.ની સ્થાપના થયેલ હતી, જેથી સદરહું કેસ ડી.આર.ટી. જબલપુર સમક્ષ ટ્રાન્સફર થયેલ હતો અને ત્યારબાદ

ડી.આર.ટી. અલ્હાબાદ સમક્ષ ટ્રાન્સફર થયેલ હતો અને ત્યાં તેને ૧૧૨/૨૦૦ આપવામાં આવેલ હતો. જ્યારે દાવો સીવીલ જજ અલ્હાબાદ સમક્ષ ચાલતો હતો એવા સમયએ વર્ષ ૨૦૦૨ માં ઓર્ડર ૩૮ રૂલ ૫ હેઠળ એપેલન્ટ દ્વારા પીટીશન દાખલ કરવામાં આવેલ હતી જેમાં રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૩ શ્રીમતી સાલીની અશા ચોપરા ની ગીરો મિલકત જે ૧૭/૨૩ કમલા નહેરૂ રોડ, અલ્હાબાદમાં સ્થિત હતી તે જપ્તી માટે હુકમ આપવામાં આવેલ હતો જો એપેલન્ટ નં. ૩ ની તરફેણમાંથી યોગ્ય જામીન જમા કરવામાં ન આવે તો આ હુકમ ના અનુસંધાને એપેલન્ટ નં. ૩ એ સ્થાવર મિલકતને જામીન તરીકે મુકેલ હતા પરંતુ તે જામી મંજૂર / નામંજૂર કરવા સામે કોઈ હુકમ આપવામાં આવેલ ન હતો. ત્યારબાદ ડી.આર.ટી. અલ્હાબાદ સમક્ષ ફરીવાર પીટીશન સી.પી.સી.ના ઓર્ડર ૩૮ રૂલ ૫ હેઠળ ઉપરોક્ત કહેલ મિલકતની જપ્તી અંગે દાખલ કરવામાં આવેલ હતી કારણ કે રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૩ એ ગીરો મિલકતનો થોડો ભાગ નો નિકાલ કરેલ હતો જેમાં ડી.આર.ટી. અલ્હાબાદના પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર એ તા. ૩૧ ડિસેમ્બર ૨૦૦૪ ના રોજ એક તરફી જપ્તી મંજૂર કરેલ હતી અને શોકોઝ નોટીસ પ્રસીધ્ધ કરેલ હતી પરંતુ આ અપીલ ચલાવવામાં આવેલ ન હતી અને ન્યાયપંચ ને શોકોઝ પર ચોકકસ સમયમાં નીકાલ કરવા માટે કહેવામાં આવેલ હતુ ત્યારબાદ રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૩ દ્વારા શો કોઝ દાખલ કરવામાં આવેલ હતી અને કેસ સાંભળ્યા બાદ તા. ૧૮ મે ૨૦૦૫ એ ઓર્ડર આપવામાં આવેલ હતો જેમાં તમામ અગાઉની ઘટનાઓનું નીરીક્ષણ કર્યા બાદ ચર્ચા વિચાર કરવામાં આવેલ હતો તેમજ નામ. અલ્હાબાદ સમક્ષ દાખલ કરેલ પીટીશન તેમજ તેનો હુકમ અને વચગાળાના હુકમો અને વચગાળાની જપ્તી જે અગા. ૩ જાન્યુ ૨૦૦૫ કરેલ હતી ખાલી રહેશે જો રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૩ સોગંદનામા દ્વારા ખાત્રી આપે કે ૧૭/૨૩ , કમલા નહેરૂ રોડ, અલ્હાબાદ વાળી મિલકતનો તે નીકાલ નહી કરે તો ૩ જાન્યુ. ૨૦૦૫ નો હુકમ અમલમાં લેવાશે નહી તે હુકમ સામે સદરહું અપીલ કરવામાં આવેલ છે.

૨. એપેલન્ટનો એવો દાવો છે કે રીસ્પોન્ડન્ટ જનતાના રૂપિયા ડુબાડવા માટે તમામ પ્રયાસો કરે છે અને જામીન મુકેલ મિલકત રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૩ જુદી જુદી રીતે તબદીલ કરી નાશ કરવા માંગે છે જેથી એપેલન્ટ બેન્ક દાવો કરી ન શકે વધુમાં નામ. હાઈકોર્ટએ એપેલન્ટ સામે કડક પગલા લેવા સામે અવરોધ કરેલ છે. જેમાં એપેલન્ટ નં. ૧ પ્રાઈવેટ લમીટેડ કંપનીના અનુસંધાનમાં અને રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૩ નહી તેમજ નામ. હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ પગલાના અમલ અંગે ન્યાયપંચ એ ભુલ કરેલ હતી બીજી તરફ શ્રી ખુશાલકાંત રીસ્પોન્ડન્ટના વકીલ દરજજે એવી રજુઆત કરેલ હતી કે જપ્તીના હુકમ માટે સંભાવના ખુબજ ઓછી છે કારણ કે ગીરો મિલકત પર ચાર્જ ઉભો કરી નાખવામાં આવેલ છે સાથોસાથ તેને ગીરો મુકવામાં આવેલ છે જેથી નીકાલ થયા બાદ ખરીદનારા ને વચજ મળી શકશે. રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૩ એ હુકમ ધ્યાનમાં રાખીને સોગંદનામા દ્વારા ખાત્રી આપેલ છે કે તે ગીરો મિલકત ૧૭/૨૩, કમલા નહેરૂ રોડ, અલ્હાબાદ માં આવેલ છે તેની તબદીલી કરશે નહી.
૩. બંને પક્ષકારો ના વકીલને સાંભળ્યા બાદ અને રેકર્ડ પર રહેલ તમામ દસ્તાવેજો અને હુકમનું અભ્યાસ કર્યા બાદ, કોર્ટ તેમજ ન્યાયપંચ પાસે સ્વૈચ્છીક સત્તા છે કે તેઓ સી.પી.સી. ના ઓર્ડર ૩૮, રૂલ ૫ અને ૬ હેઠળ જપ્તીનો હુકમ કરી શકે છે અને જ્યારે તે મિલકત બેન્કની તરફેણમાં ગીરો મુકેલ હોય ત્યારે તે હુકમ વધુ સખ્ત બને છે જપ્તીના કારણે વ્યકિતના હિતનું રક્ષણ થાય છે આ કેસમાં સીવીલ કોર્ટના જપ્તી હુકમ સામે રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૩ એ મિલકતનો કબ્જો બેન્કને સોંપી આપેલ છે તે મિલકત રાજ્ય દ્વારા લેવામાં આવેલ નથી તે ઉપરાંત રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૩ દ્વારા સોગંદનામું લેવામાં આવેલ છે કે તેઓ મિલકતની

તબદીલી કરશે નહી તે ઉપરાંત એવું જોવામાં આવેલ છે કે અંતીમ સ્ટેજ વર્ષ ૨૦૦૨ માં જ આવી ગયેલ હતુ પરંતી રીસ્પોન્ડન્ટના લીધેલા દાવપેચના કારણે દાવાનો નીકાલ ૧૩ વર્ષ સુધી આવેલ નહતો તેઉપરાંત એપેલન્ટની ખામીનું કારણ પણ છે પરંતુ વધુ ભારણ રીસ્પોન્ડન્ટ પર છે ખાતાની અમુક એન્ટ્રી અંગે રીસ્પોન્ડન્ટ એ વીવાદ કરેલ હતો જેના જવાબમાં એપેલન્ટને વિલંબ થયો હતો ત્યારબાદ ફરીવાર રીસ્પોન્ડન્ટ એ એપેલન્ટને વધુ ખાતાઓ રજુ કરવા સુચવેલ હતા અને તેઅંગે ખુલાસા માંગેલ હતા મને નથી લાગતુ કે ન્યાય પંચ એ તા. ૧૯ મે ૨૦૦૫ ના રોજ આપેલ શરતી હુકમમાં કોઈ ભુલ કરેલ હોય અને આ કોર્ટ એ તેમાં દરમ્યાનગીરી જરૂરી લાગતી નથી પરંતુ એટલુ કહી શકાય કે ટી.એ. નં. ૧૧૨/૨૦૦૦ ની અરજીનો નીકાલ ૧૩ વર્ષ પછી કરવામાં આવેલ હોય આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ.ના કાયદાના હેતુને હાની પહોચેલ છે કારણ કે તે એક કોર્ટમાંથી બીજી ન્યાયપંચમાં તબદીલ થયેલ હોય વીલંબ થયેલ હતુ.

૪. પરીણામે અપીલ નામંજુર કરવામાં આવેલ છે પરંતુ સુચના આપવામાં આવે છે કે ટી.એ. નં. ૧૧૨/૨૦૦૦ને ૩ માસના સમય દરમ્યાન નીકાલ કરી દેવો અને તેમાં કોઈપણ પક્ષકારોને કોઈપણ કારણોસર તારીખ આપવી નહી આપેલ સમયમાંજ હુકમનું પાલન કરવું.

અપીલ નામંજુર

Gujarat High Court
Gujarat Co-Op. Society Act 1961
[2006(1) DRTC 796 (Guj)]
Hon'ble Justice Jayant Patel

Porbandar Commercial Co.Op. Bank Ltd.Appellant

V/S

Cham ExpartsRespondent

Sp. Civil Application No. 16210, 16211, 16212 of 2003
Decided On 19th August 2004

ગુજરાત કો.ઓ.સો. એક્ટ, ૧૯૬૧ કલમ ૯૯- ધીરાણ વસુલાત અંગેનો દાવો - બચાવ પરવાનગી મંજુર - ૩૩% જેટલી રકમ જમા કરવા માટેની શરત લાગુ કરવા માટે નોમીની ની સતા બચાવ અરજી મંજુર કરવા માટેની શરતો, શું બચાવ યોગ્ય છે અને જો મંજુર થાય તો બેન્કનો કલેઈમ નામંજુર થાય - ન્યાયપંચનો હુકમ સેટ અ સાઈડ - જો રીસ્પોન્ડન્ટ લીવ ટુ ડીફેન્ડ નો લાભ લેવા માંગતા હોય તો માંગેલ રકમના ૧૫% જેટલી રકમ જમા કરાવી. (પારા ૩ થી ૫)

પરીણામ- પીટીશન પાટલી એલાઉલ

Counsel Appeared

Special Civil Application No. 16210, 16211, 16212/03

Petitioner No. 1 : Mr. Y.N. Ravni Advocate

Special Civil Application No. 16210/2003

Respondent No. 1/A to 7 : Mr. Yogesh Lakhani, Advocate

Judgement - ચુકાદો

૧. જયંત પટેલ, જસ્ટીસ : અરજદોના વકીલ શ્રી રવાની તેમજ રીસ્પોન્ડન્ટના વકીલ શ્રી લાખાણી ને અંતીમ ચુકાદો આપવા માટે સાંભળ્યા
૨. કેસની ટુંકમાં હકીકતો તે છે કે અરજદાર એ રીસ્પોન્ડન્ટ સંસ્થા સામે ૩ દાવા દાખલ કરેલ છે અને એવા મુદા પર તકરાર નથી કે ત્રણે અરજી મળીને માંગેલ રકમ રૂા. ૧૩ લાખઆશરે થાય છે. સદરહું દાવાઓ સમરી દવા તરીકે દાખલ કરેલા હતા. નોમીનીએ તા. ૨ એપ્રિલ ૨૦૦૨ ના રોજ હુકમ આપેલ હતો કે ૧૫% ની રકમ જમા કરાવ્યેથી લીવ ટુ ડીફેન્ડ મંજુર કરવામાં આવશે. રીસ્પોન્ડન્ટે તેની સામે રીવીઝન અરજી નં. ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩/૨૦૦૨ ગુજરાત સ્ટેટ કો.ઓ. ટ્રીબ્યુનલ સમક્ષ દાખલ કરેલ હતી. યાચપંચ એ રીવીઝન અરજીઓ મંજુર કરી હુકમ આપેલ હતો કે દાવાનો નિકાલ બે માસના સમય માં થઈ જવો જોઈએ આવા સંજોગો હેઠળ અરજદાર બેન્ક એ કોર્ટ સમક્ષ રજુઆત કરેલ હતી.
૩. પક્ષકારોના વકીલશ્રીઓની સુનાવણી થયા પરથી એવું લાગતુ નથી કે તકરારનો મુદો ત્રણે દાવાની રકમ મળીને આશરે ૧૩ લાખ છે તે હોય, ગુજરાત કો.ઓ. સો. એક્ટ ની કલમ ૯૯ લીવ ટુ ડીફેન્ડ મંજુર કરવા માટે ૩૩% નીરકમ જમા કરાવવાની શરત નોમીની એ લાગુ કરવી પડે છે. અહી રીસ્પોન્ડન્ટનો બચાવ નથી જેઓ દાવામાં પ્રતિવાદી છે જેમાં લોન પણ લેવામાં આવેલ નથી તેમજ એવો પણ બચાવ નથી કે દસ્તાવેજો નથી બનાવેલ માત્ર એવો બચાવ કરેલ છે કે, ધંધાકીય મુશ્કેલી ના કારણે બીન શરતી બચાવ મંજુર કરવો જોઈએ અને બીજો બચાવ લેવામાં આવેલ છે કે બેન્કની રકમનું રક્ષણ સંતોષકારક રીતે મિલકતના ગીરો સામે જે બેન્કની તરફેણમાં કરવામાં આવેલ છે થયેલ છે આ કેસ અરજદાર બેન્કનો છે કે રકમ ભરપાઈ કરવા માટે ચેક આપવામાં આવેલ હતા તે ડીસઓનર થયેલ છે વધુમાં એવું જણાય છે કે દાવો દાખલ કરતી વખતે વચગાળાની અરજીઓ મનાઈહુકમ માટે કરવામાં આવેલ નથી અને જપ્તી માટે મિલકત સ્ટોક ઈન ટ્રેડ માટે છે. નોમીની દ્વારા વચગાળાનો હુકમ તેમજ જપ્તી માટેનો હુકમ આપવામાં આવેલ છે. રીસ્પોન્ડન્ટ એ કેસ ન્યાયપંચ સમક્ષ રજુ કરેલ છે જે હજુ બાકી છે. રીસ્પોન્ડન્ટ ના વકીલશ્રી લાખાણીએ એવી રજુઆત કરે હતી કે રીસ્પોન્ડન્ટ સ્ટોના ૭૦% જેટલી રકમ જમા કરાવવા તૈયાર છે અને વધુમાં કહેલ છે કે બેન્કની દાવા રકમ સુરક્ષીત છે અને જેથી ન્યાયપંચ દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમ અંગે દરમ્યાનગીરી કરી શકાય નહીં.
૪. ન્યાયપંચ દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમ દ્વારા સ્પષ્ટ જણાય છે કે ન્યાયપંચ દ્વારા દરમ્યાનગીરી કરવામાં આવેલ છે કારણ કે નોમીનીએ માલના ૧૦ % જેટલી રકમ જમા કરાવવાનો હુકમ કરેલ છે જેથી દાવાની રકમ સુરક્ષીત થઈ જાય અને વધુમાં જપ્તીનો હુકમ પણ કરેલ છે ન્યાયપંચ એ લીવ ટુ ડીફેન્ડ અંગેની રીવીઝનલ અ હકુમતના અમલ અંગે ભુલ કરેલ છે. લીવ ટુ ડીફેન્ડ મંજુર કરતા પહેલા નકકી કરવું જોઈએ કે, બચાવ યોગ્ય અને ખરો છે કે કેમ અને જો મંજુર કરવામાં આવશે તો પરીણામ એબેન્કનો કલેઈમ નામંજુર થશે જો બચાવ મંજુર કરવામાં આવે તો પણ એવું કહી શકાય નહીં કે કલમ ૯૯ મુજબ ૧૫% જેટલી રકમ જમા કરાવવા ની શરત અયોગ્ય કે ખોટી છે. ન્યાયપંચ એ જપ્તી અને ૭૦% નો હુકમ છે તેવું માની ને પોતાની જાતને ગેરમાર્ગે દોરેલ છે તે ઉપરાંત ન્યાયપંચ એ એવું માનીને કે મિલકત દ્વારા

દાવાની રકમ સુરક્ષિત છે પોતાની જાતને ગરેમાર્ગે દોરેલ છે જો લીવ ટુ ડીફેન્સ મંજૂર કરતી વખતે આ મુદ્દાઓ ધ્યાન પર લેવામાં આવે કે આ શરતો લાગુ કરવામાં આવે તો પરીણામ એ થશે કે નોમીની ક સમક્ષ ચાલતો સમરી દાવાના પ્રોસીડીંગ્સ વિફ જશે જો નોમીનીને એવું લાગે કે બચાવ બોગસ અને ખોટો છે તો લીવ ટુ ડીફેન્સ મંજૂર કરવામાં આવશે નહી જો હકીકતો અને સંજોગો પરથી એવું લાગે કે લીવ ટુ ડીફેન્સ મંજૂર કરવા લાયક છે તો કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ જમા કરવા પાત્ર રકમની ટકાવારી મર્યાદા મુજબ તે નક્કી કરી હુકમ કરશે જો ઉપરોક્ત સંજોગો અને શરતો ધ્યાન પર લેવામાં આવે તો એવું કહી શકાય નહી કે નોમીની દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમ ગેરકાયદેસર છે અને ન્યાયપંચ એ તેમાં દરમ્યાનગીરી કરવી જોઈએ જો નોમીની એ લીવ ટુ ડીફેન્સ મંજૂર કરેલ હોય અને તે યોગ્ય હોય તો ન્યાયપંચ એ દરમ્યાનગીરી કરવાની જરૂર નથી.

૫. ઉપરોક્ત સંજોગો ધ્યાન પર લઈએ તો ન્યાય પંચના મામ આવેલ રીવીઝના હુકમ દર કરવા પાત્ર હોય રદ કરવામાં આવેલ છે. સંજોગો મુજબ રીસ્પોન્ડન્ટ એ ૧૫% જેટલી રકમ જમા કરાવી પડે છે જો તેવો લીવ ટુ ડીફેન્સ નો લાભ લેવો હોય રીસ્પોન્ડન્ટ ના વકીલશ્રી લાખાણીએ અરજ કરેલ હતી કે રીસ્પોન્ડન્ટ ને ૧૫% ની રકમ ભરવા માટે ૩ માસનો સમય આપવામાં આવે. ઉપરોક્ત સંજોગો ધ્યાન પર લઈ રહેમની દૃષ્ટિએ રીસ્પોન્ડન્ટને ૭.૫ % ની રકમ દ અઠવાડીયામાં ભરવા માટે અને બાકીની ૭.૫ % ની રકમ ત્યાર પછીના દ અઠવાડીયામાં ભરવાઈ કરવા માટે સુચના આપવામાં આવેલ હતી.
૬. પીટીશનનો થોડો ભાગ મંજૂર કરવામાં આવે છે નિયમ ઉપરોક્ત સંજોગો ધ્યાનમાં રાખી બનાવામાં આવેલ છે. સંજોગો અને હકીકતો ધ્યાન પર લઈ ખર્ચ નાંખવામાં આવતો નથી.

પીટીશન પાર્ટલી એલાઉડ

Patna High Court
State Financial Corpration Act 1951

[2006(1) DRTC 803 (Pat)]
Hon'ble C. Justice Dr. J.N. Bhatt

Ancient Bihar Cod Storage & AnotherAppellant

V/S

Managing Director Bihar State
Financial Corp. & AnothersRespondent

M.A. No. 464 of 2003
Decided On 30th January 2006

સ્ટેટ ફાયનાન્સીયલ કોર્પોરેશન એક્ટ ૧૯૫૧, કલમ ૨૯- કોડ ઓફ સીવીલ પ્રોસીજ, ૧૯૦૮, ઓર્ડર ૪૩ રૂલ ૧, ઓર્ડર ૩૯ રૂલ ૧ અને ૨ - લોન વ્યવહાર - બાકી રહેતી રકમની માંગણી - વચગાળાના મનાઈ હુકમ માટે અરજી - ટ્રાયલ કોર્ટ એ કોર્પોરેશનને આદેશ આપ્યો કે એપેલન્ટની ગીરો મીલકત ની હરાજી દ માસના સમય માટે ન કરવી - બાકી રકમ હપ્તાની રકમ અને લોન વ્યવહારની રકમ સામે રકમ ની ચુકવણી નથી કરાઈ

- બાકી રકમ તેમજ હપ્તા અને વ્યાજની રકમ ખુબજ મોટી થઈ બેન્ક / નાણાકીય સંસ્થાઓ માટે ની વસુલાત ખુબજ અગત્યની - આ પ્રકારની રકમ ન ચુકવાય તો નોન પ્રોડ્યુશીંગ એસેટ્સ ના આલેખ માં ઘટાડો તેમજ નાણાકીય વિકાસને પણ નુકશાન થાય - ટ્રાયલ કોર્ટ એ ૬ માસ માટે પણ મનાઈ હુકમ આપવો ન જોઈએ - અપીલ મુદ્દા વગરની લાગી - કોર્પોરેશનને લોન વ્યવહારના કરાર હેઠળ કાયદા મુજબ વ્યાજ સહીત રકમ મેળવવા માટે મુકતી આપી (પારા - ૬ થી ૮)

પરીણામ- અપીલ નામંજુર

Counsel Appeared

Appellants : Mr. Manik Vedsen, Mr. Subhashchandra Bos & Ms. Nita kumari, Advocates

Respondent : Mr. Vijaykumar Sinha, Advocate

Legal Point - કાયદાકીય મુદ્દો

બેન્ક અથવા નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા બાકી રકમની વસુલાત ખુબજ અગત્યની છે કારણ કે જો આ પ્રકારે રકમ બાકી રહેતો નોન પ્રોડ્યુશીંગ એસેટ્સ ના આલેખમાં અસર થશે તેમજ નાણાકીય વિકાસમાં હાની થશે, અને જે લોકોને નાણાની જરૂરીયાત હશે તેને લાંબી પંકીતમાં ઉભા રહેવું પડશે.

Judgement - ચુકાદો

૧. ડો. જે.એન. ભટ્ટ, ચીફ જસ્ટીસ - તે ખુબજ આશ્ચર્યજનક વાત છે કે આ અપીલમાં મુળ વાદીએ, દાવા નં. ૧૯૦/૨૦૦૨ માં ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા તા. ૨૦ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૩ માં આપવામાં આવેલ હુકમ સામે આક્રમણ કરેલ છે જેમાં માલન્ડા ના પહેલા બીહાર શેરીફ સબ જજ સામે સી.પી.સી.ના ઓર્ડર ૩૯ રૂલ ૧ અને ૨ સમક્ષ વચગાળાની રાહ માટે અરજી કરવામાં આવેલ હતી.
૨. એપેલન્ટ / મુળ વાદીએ રીસ્પોન્ડન્ટ બીહાર સ્ટેટ ફાયનાન્સીયલ કોર્પોરેશનની બાકી રહેતી ધીરાણ રકમ સામેની માંગણીની સામે કાયદાકીય રીતે લડાઈ કરેલ છે. દાવા ચાલુ હતો તે સમય દરમ્યાન એપેલન્ટ એ વચગાળાના મનાઈ હુકમ માટે અરજી કરેલ હતી. ટ્રાયલ કોર્ટ એ હકીકતો અને સંજોગો ધ્યાન પર લઈ સુચના આપેલ કે રીસ્પોન્ડન્ટ / પ્રતિવાદી કોર્પોરેશન એપેલન્ટની ગીરો મીકલ્ટની હરરાજી ૬ માસના સમય સુધી નહી કરી શકે.
૩. વકીલશ્રીની સુનાવણી વખતે એવું જાણવામાં આવેલ હતુ કે, ટ્રાયલ કોર્ટ ના હુકમ બાદ પણ પક્ષકાર એ બાકી રહેતી લોનની રકમ સામે ભરવા પાત્ર વ્યાજ કે હપ્તાની રકમ ચુકવેલ નથી. જેના કારણે ભરવા પાત્ર રકમ ખુબજ મોટી રકમ સુધી પહોચી ગયેલ છે.
૪. સ્ટેટ ફાયનાન્સીયલ કોર્પોરેશન એક્ટ ૧૯૫૧ ની કલમ ૨૯ મુજબ જો વ્યાજની રકમ તેમજ એડવાન્સ રકમ સમયસર ભરવામાં ન આવે તો કોર્પોરેશન તે રકમની વસુલાત ગીરો મિલકતની જાહેર હરરાજી દ્વારા કરી શકે છે.
૫. હાલ કોર્ટ સમક્ષ એવી રજુઆત કરવામાં આવેલ છે કે ટ્રાયલ કોર્ટ એ સી.પી.સી.ના ઓર્ડર ૩૯ રૂલ ૧ મુજબ ૬ માસ માટે વચગાળાનો મનાઈ હુકમ આપવો ન જોઈએ પરંતુ તે રાહત દાવાના નીકાલ સુધી આપવી જોઈએ.

૬. હકીકતમાં ૬ માસ માટેનો હુકમ આપવાની જરૂર હતી જ નહી કારણ કે કરાર મુજબની જવાબદારી ઉભી થયેલ હતી જો ધીરાણની રકમ વસુલાત અંગેની કાર્યવાહી અટકાવવામાં આવે તો તે કાયદાની જોગવાઈઓને વ્યર્થ બનાવે છે. બેન્ક અને નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા વસુલાતની કાર્યવાહી ખુબજ અગત્યની છે કારણ કે જો આ રકમ ભરપાઈ ન થાય તો નોન પ્રોડ્યુશીંગ એસેટ્સ ના આલેખ તેમજ નાણાકીય વિકાસને અસર કરે છે તેમજ લોનની જરૂરીયાત વાળા વ્યક્તિઓ એ લોન માટે પંકિતમાં ઉભુ રહેવું પડે છે.
૭. કાયદાની જોગવાઈઓ ધ્યાન પર લઈએ તો વચગાળાના હુકમ આપવા માટે ના ૩ કારણો દાવામાં હોવા જોઈએ (૧) પ્રાયમા ફેસી કેસ (૨) બેલેન્સ ઓફ કન્વીનયન્સ (૩) ઈરરીપેરેબલ ઈન્જરી કોર્ટ એ આશાનીથી ખ્યાલ આવી ગયો હતો કે અપીલમાં આવા કોઈ કારણો નથી જેથી અપીલ રદ થવા પાત્ર છે.
૮. આ અપીલ રદ કરવામાં આવે છે અને રીસ્પોન્ડન્ટ કોર્પોરેશન ને કરાર હેઠળ કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ બાકી રહેતી લેણી રકમ વ્યાજ સાથે વસુલ કરવા માટે સુચના આપવામાં આવે છે. ખર્ચ આપવામાં આવતો નથી.

અપીલ રદ

Debt Recovery Appellate Tribunal, Delhi
Recovery of Debt Due to Banks And
Financial Institutions Act 1993

[2006(1) DRTC 49 (DRAT ; Delhi)]

Hon'ble Justice Dr. Motilal B. Naik, Chairman

Richhpal Singh

.....Appellant

V/S

Syndicate Bank & Others

.....Respondents

Misc. Appeal No. 181 of 2005
 Decided On 24th August 2005

રીકવરી ઓફ ડેબીટ ડ્યુ ટુ બેન્કસ એન્ડ ફાઇનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ- ૧૯૯૩ ની કલમ ૨૦ , સી.પી.સી ૧૯૦૮ ઓર્ડર ૨૩, રૂલ ૩ સાથે કલમ ૧૫૧-અપીલ-ધીરાણ મેળવનાર અને બેન્ક વચ્ચે સમાધાન - ન્યાયપંચ દ્વારા સમાધાન રદ કારણ કે બાકીના પ્રતિવાદીઓ ને જોડવામાં આવેલ ન હતા. - અરજી રદ થયા અંગે સમર્થન, સમાધાન રેકર્ડ પર લેવા અંગે લેણદાર ડોમીનસ લીટસ હોવાના કારણે કોઈપણ પ્રતિવાદી ધીરાણ મેળવનાર હોય કે જામીન હોય તેની સામે પગલા લઈ શકે - ન્યાય પંચ ધીરાણ મેળવનાર અને બેન્ક દ્વારા દાખલ કરેલ અરજી રદ કરવા માટે સમર્થન નથી આપતી - ન્યાયપંચ એ સમાધાન અંગે હુકમનામું આપવા અંગે સુચના આપેલ (પેરા - ૪ થી ૬)

પરીણામ- અપીલનો નિકાલ

Counsel Appeared

Appellant - Mr. M.C. Kochhar , Advocate

Respondent No. 1 : Mr. V.L. Dhar , Advocate

Respondent No. 2 : Mr. Ved Prakash, Advocate

Judgement - ચુકાદો

૧. ડો. મોતીલાલ બી. નાયક, ચેર પર્સન, એપેલન્ટ મુળ અધિકાર મેળવનાર છે અને મુળ અરજી નં. ૨૧૪/૦૨ માં પ્રતિવાદી નં. ૧ છે, જે રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ બેન્ક દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ છે.
૨. દાવા ના ટ્રાયલ સમય દરમ્યાન એપેલન્ટ એ રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક સાથે સમાધાન કરવા માંગતો હોય સી.પી.સી. ઓર્ડર ૩, રૂલ - ૩ સાથે કલમ ૧૫૧ હેઠળ સમાધાન માટે આઈ.એ. ૫૧૫/૨૦૦૫ ની અરજી કરેલ હતી સદરહું અરજી ન્યાય પંચ દ્વારા ધ્યાન પર લેવામાં આવેલ હતી જેમાં તા. ૨૨ જુલાઈ ૨૦૦૫ ના હુકમ થી ન્યાયપંચ એ તે અરજી રદ કરેલ હતી કારણ કે ન્યાય પંચ એ એવું કહેલ કે આ કેસમાં પ્રતિવાદી નં. ૪ થી ૮ પણ છે જેને જોડવામાં આવેલ નથી જેથી સમાધાન રેકર્ડ થઈ શકે નહી આ ઓર્ડર ને કોટ સમક્ષ સદરહું અપીલમાં પડકારવા માં આવેલ છે.
૩. મે શ્રી એમ.સી. કોછર એપેલન્ટ ના વકીલથી અને શ્રી વી.કે. ધર રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ બેન્કના વકીલશ્રી બંન્ને સાંભળેલ છે બંન્ને પક્ષકારો ની રજુઆત પર થી નક્કી કરવાનું છે કે નીચલી કોર્ટ એ એપેલન્ટ અને રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક વચ્ચેનું સમાધાન કોઈપણ કારોણસર રદ કરેલ છે તે યોગ્ય છે.
૪. દલીલો પરથી એમ જાણી શકાય છે કે એપેલન્ટ અને રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક વચ્ચે નક્કી થયેલ સમાધાન અંગેની શરતો મુજબ જો એપેલન્ટ સમાધાન કરી રકમ ચુકવવા માંગતો હોય, આખી મુળ અરજી તમામ પ્રતિવાદીઓ સામે સંતોષકારક રહેશે જો એપેલન્ટ રકમ ચુકવવામાં શરતો મુજબ નીષ્ફળ થાય તો કોર્ટ એ ફરીજીયાત બાકી રહેતી રકમ ચુકવવા માટે હુકમનામું આપવું છે
૫. કાયદા મુજબ જ્યારે દાવો દાખલ કરવામાં આવે, ત્યારે દાવો દાખલ કરનારને દાવામાં પ્રતિવાદી ને જોડવા અંગે છુટછાટ હોય છે તમામ પ્રતિવાદીઓ સામે હુકમનામું મેળવા પછી પણ તે હુકમનામા નો અમલ કોઈપણ અથવા બધા પ્રતિવાદીઓ સામે લખાવી શકે છે બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો લેણદાર ડોમીનસ લીટસ છે અને જેથી કોઈપણ પ્રતિવાદી પછી ધીરાણ મેળવનાર હોય કે જામીન હોય તેની સામે પગલા લઈ શકે છે.
૬. જેથી નીચેની કોર્ટ એ એપેલન્ટ અને રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક વચ્ચે સમાધાન અરજી રદ કરવી ન જોઈએ જેથી આપવામાં આવેલ હુકમ રદ કરવામાં આવે અને આઈ.એ. ૫૧૫/૦૫ ડી.આર.ટી. સમક્ષ ફરીયાદ રીસ્ટોર કરવામાં આવે છે. ડી.આર.ટી.ને સમાધાન અંગે નું હુકમનામું શરતો મુજબ આપવા માટે સુચના આપવામાં આવે છે.
૭. અપીલ તે મુજબ નીકાલ કરવામાં આવેલ છે.
૮. એલ.આર. નકલ ને માર્ક કરવામાં આવેલ છે.

Debt Recovery Appellate Tribunal, Delhi
Code of Civil Procedure 1908

[2006(1) DRTC 55 (DRAT ; Delhi)]

Hon'ble Justice Dr. Motilal B. Naik, Chairperson

Panjab & Sindh Bank

.....Appellant

V/S

Jefferson Bolt India Pvt. Ltd. & OthersRespondents

Misc. Appeal No. 2003 of 2004

Decided On 12th May 2005

સી.પી.સી. ૧૯૦૮, કલમ ૩૫/બી અને ૩૫/એ - ખર્ચ નાંખેલ - ન્યાયપંચ એ રૂા. ૧૦,૦૦૦/- ખર્ચની રકમ ચુકવવા માટે સુચવેલ - અને સુચના આપેલ કે તે રકમ રજીસ્ટ્રારના નામે ડીમાન્ડ ડ્રાફ્ટ દવગારા જમા કરાવી - યોગ્યતા ખર્ચની રકમ વળતરના સ્વરૂપમાં છે અથવા કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ તારીખ ના દિવસે હાજર થવા માટેનો ખર્ચ - ખર્ચના જથ્થા અંગે કોર્ટની સત્તા - ખર્ચ ની રકમ પક્ષકાર ને વકીલશ્રી હસ્તક ચુકવવા માટેની સુચના - રજીસ્ટ્રારના નામે ડીમાન્ડ ડ્રાફ્ટ દ્વારા રકમ ચુકવવા માટેની સુચના અયોગ્ય (પેરા - ૪)

પરીશામ- ઓર્ડર તે મુજબ

Counsel Appeared

Appellant - Mr. Rajeeve Mehra , Advocate

Legal Point - કાયદાકીય મુદ્દો

ખર્ચ એક પ્રકારનું વળતર છે અથવા કોર્ટ સમક્ષ આપેલ તારીખે હાજર થવા માટેનો ખર્ચ છે.

Judgement - ચુકાદો

૧. ડો. મોતીલાલ બી. નાયક, ચેર પર્સન, સદરહું અપીલ, આઈ.એ. નં. ૭૦૮/૨૦૦૪ ની હાજરીમાં ડી.આર.ફ.આઈ. દીલ્હી ના પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર દ્વારા તા. ૩ જુન ૨૦૦૪ ના રોજ આપવામાં આવેલ હુકમ સામે કરવામાં આવેલ છે જેમાં રૂા. ૧૦,૦૦/- ની રકમ ખર્ચ પેટે ચુકવવા માટે હુકમ થયેલ છે.
૨. એપેલન્ટ વતી શ્રી રાજીવ મહેરા, એપેલન્ટના વકીલશ્રી એ (મુળ અરજી નં. ૮૭૬/૮૫ ના વાદી) એવું જણાવેલ છે કે સી.પી.સી કલમ ૩૫/બી હેઠળ ખર્ચની રકમ આપવી જોઈએ પરંતુ ન્યાયપંચ ની તે વાત ને સમર્થન ન આપ્યું કે ખર્ચની રકમ તે જ ન્યાયપંચ ના રજીસ્ટાર ના નામે જમા કરાવી તે ઉપરાંત ખર્ચની રકમ વળતર ના સ્વરૂપમાં હોવાના કારણે ડીમાન્ડ ડ્રાફ્ટ દ્વારા રજીસ્ટ્રાર ના નામે જમા કરાવી શકાતી નથી. વકીલશ્રીએ સી.પી.સી. નીકલમ ૩૫/એ ની જોગવાઈઓ પર ન્યાયપંચનું ધ્યાન દોરેલ છે અને જણાવેલ છે કે તે જોગવાઈઓમાં કોઈપણ પ્રકારની સ્પષ્ટતા ન હોવા ના કારણે ન્યાયપંચ ન હુકમ યોગ્ય નથી તે રજીસ્ટ્રારના નામે ડીમાન્ડ ડ્રાફ્ટ દ્વારા રકમ જમા કરાવા માટે સુચના આપી શકે નહી જેથી હુકમ રદ કરવા પાત્ર છે.

૩. સી.પી.સી.ની કલમ ૩૫/એ તથા ૩૫/બી માં બે જોગવાઈઓ છે જેમાં વળતર સ્વરૂપે ખર્ચ અંગે કહેલ છે તેમજ વિલંબ ખર્ચ અંગે કહેલ છે. કલમ ૩૫/એ વળતરના અનુસંધાનમાં છે જે ખોટી રકમ હોઈ શકે, કલમ ૩૫/બી વિલંબના ખર્ચ અંગે છે. ખર્ચ અંગેની સ્પષ્ટતા કાયદામાં કરવામાં આવેલ છે, કોર્ટ વળતરના સ્વરૂપમાં ખર્ચની રકમ અપાવી શકે છે. કલમ ૩૫/બી ની જોગવાઈ મુજબ જો સુનાવણીની તારીખે જો કોઈપણ પક્ષકાર કેસ ચલાવવા માંગતો ન હોય અને કોઈપણ કારણોસર તારીખ લેવા માંગતો હોય તો કોર્ટ તે પક્ષકારને બીજા પક્ષકારને ખર્ચની રકમ ચુકવવા માટે હુકમ કરી શકે છે જે તેઓએ કોર્ટ સમક્ષ હાજર રહેવા માટે કરેલ હોય, કલમ ૩૫/એ ની જોગવાઈ બીજા સંજોગોમાં પણ લાગુ કરવામાં આવે છે જેમાં કોઈપણ દાવા થવા કાર્યવાહીમાં જો કોઈપણ પક્ષકાર એ વળતર કે બચાવ માટે દાવો કરેલ હોય અને જો બીજા વાંધેદાર પક્ષકાર તે વળતર કે બચાવ માટેનો દાવો ખોટો સાબીત કરે તો આ વળતર કે બચાવ માટેનો દાવો રદ કરવામાં આવે છે અથવા છોડી દેવામાં આવે છે અથવા પાછો ખેચી લેવામાં આે છે. દાવો ખોટો છે તે અંગેના કારણે કોર્ટ દ્વારા રેકર્ડ થયા બાદ કોર્ટ જે પક્ષકાર દ્વારા દાવો દાખલ કરવામાં આવેલ હોય તેને હુકમ દ્વારા વાંધેદારને ખર્ચની રકમ ચુકવવા માટે સુચના આપી શકે છે. બીજા શબ્દોમાં કહી શકાય કે ખર્ચની રકમ વળતરના સ્વરૂપમાં હોય અથવા કોર્ટ સમક્ષ હાજર થવા માટે કરેલ ખર્ચ તરીકે હોય
૪. કોર્ટ જ્યારે ખર્ચની રકમ ચુકવવા માટે હુકમ કરે ત્યારે તેને ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે ખર્ચની રકમ સામાન્ય અને યોગ્ય હોવી જોઈએ આ કોર્ટના પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસરે હુકમ આપવામાં ભુલ કરેલ છે કેરૂા.૧૦,૦૦૦/- ખર્ચના ડીમાન્ડ ડ્રાફ્ટ દ્વારા રજીસ્ટ્રારના નામે ચુકવવા જ્યારે કાયદાની જોગવાઈ સ્પષ્ટ છે કે ખર્ચની રકમ વળતરના સ્વરૂપમાં હોવાના કારણે પક્ષકારના વકીલશ્રી દ્વારા જ ચુકવવી રજીસ્ટ્રારના નામે ડીમાન્ડ ડ્રાફ્ટ દ્વારા રકમ ચુકવવી યોગ્ય વાત નથી.
૫. આ તમામ કારણોસર હુકમ રદ કરવા પાત્ર છે.
૬. આ હુકમની નકલ તમામ ડી.આર.ટી. જે ન્યાયપંચની હકુમતમાં હોય તેને આપવી.

Debt Recovery Appellate Tribunal, Allahabad
Recovery of Debt Due to Banks And
Financial Institutions Act 1993

[2006(1) DRTC 556 (DRAT ; All)]
Hon'ble Justice P.K. Deb, Chairperson

Canara Bank

.....Appellant

V/S

Tribeni Motors & Others

.....Respondents

Regular Appeal No. 152 of 2002
 Decided On 13th December 2005

રીકવરી ઓફ ડેબીટ ડ્યુ ટુ બેન્કસ એન્ડ ફાયનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ- ૧૯૯૩ ની કલમ ૨(જી) અને ૨૦ , સમય મર્યાદા કાયદો ૧૯૬૩, કલમ ૧૭ - બેન્કના દાવો રદ કરેલ હોય તેની સામે અપીલ-છેતરપીડી અથવા કપટસંઘી - પ્રતિવાદી ૨ અને ૭ મીથ્યા પક્ષકારો તરીકે જોડવામાં આવેલ હતા અને તેઓ પ્રતિવાદી નં. ૧ ના ભાગીદારો છે તેવું સાબીત કરવામાં બેન્ક નિષ્ફળ થઈ - દાવાને સમય મર્યાદાનો બાદ નડે છે અને છેતરપીડી સાબીત થયેલ નથી-પ્રતિવાદી નં. ૮ ધીરાણ મેળવનાર નથી તેમજ જામીન પણ નથી અને આર.ડી.ડી. બી.એફ.આઈ. કાયદા ૧૯૯૩ ની કલમ ૨(જી) હેઠળ પણ નથી આવતો-છેતરપીડી અંગેની વિગતો બેન્ક દ્વારા આપવામાં આવેલ નથી-ન્યાયપંચ એ જણાવેલ છે કે છેતરપીડી સાબીત થયેલ નથી-પ્રતિવાદી નં. ૮ સામે દાવો થતો નથી-ન્યાય પંચ દ્વારા દાવો સમય મર્યાદાના કારણે રદ કરવામાં આવેલ છે-બેન્કનો દાવો ન્યાયપંચ એ યોગ્ય કારણોસર રદ કરેલ હોય એપેલન્ટ ન્યાયપંચ તેમાં દરમ્યાનગીરી કરી શકે નહી. (પારા ૧૨ થી ૧૭)

પરીણામ- અપીલ રદ

Cases Referred :

1. AIR 1957 MAD 194

Counsel Appeared

Appellant - Mr. G.C. Mehrotra, Advocate

Respondent: Mr. Vipin Sinhar, Mr. P.K. Gupta, Advocates

Judgement - ચુકાદો

૧. જસ્ટીસ પી.કે. દેબ , ચેર પર્સન , સદરહું અપીલ ઉપરોક્ત એપેલન્ટ બેન્ક દ્વારા કરવામાં આવેલ છે જે રૂા. ૧૬,૬૩,૭૬૯-૩૫ નું વળતર માંગવા માટે ટી.એ. નં. ૧૩૩/૨૦૦ બેન્ક એ કરેલ હતી જે ડી.આર.ટી. અલ્હાબાદ ના પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર દ્વારા તા. ૨૧ ફેબ્રુ. ૨૦૦૨ ના હુકમથી રદ કરવામાં આવેલ છે.
૨. હકીકતે દાવો એપેલન્ટ બેન્ક દ્વારા અલ્હાબાદના સીવીલ કોર્ટના જજ સમક્ષ ઉપરોક્ત જણાવેલ રકમ વસુલ કરવા માટે પ્રતિવાદી સામે કરેલ હતો ત્યારબાદ આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. કાયદા ૧૯૯૩ હેઠળ ન્યાયપંચની સ્થાપના થયા બાદ આ દાવો ડી.આર.ટી. અલ્હાબાદ સમક્ષ તબદીલ કરવામાં આવેલ હતો. જેમાં તેને નં. ૧૩૩/૨૦૦૦ આપવામાં આવેલ હતો આ દાવો મુળ લક્ષ્મી કોમર્શીયલ બેન્કનો હતો જે એપેલન્ટ કેનરા બેન્ક સાથે ૨૩ ઓગષ્ટ ૧૯૮૫ ના રોજ ભળી ગયેલ હતી. પ્રતિવાદી નં. ૧ એક માલીકી પેઢી છે જેમાં પ્રતિવાદી નં. ૨ થી ૫ તેના ભાગીદારો છે જેને લક્ષ્મી કોમર્શીયલ બેન્ક પાસેથી રૂા. ૩ લાખનું ધીરાણ લીધેલ હતું આ ધીરાણનો સમય પ્રતિવાદીઓએ ૧૯૭૮ થી ૧૯૮૨ સુધી ભોગવેલ હતો ધીરાણ લેતી વખતે અને ઉપરોક્ત જણાવેલ સમય દરમિયાન પ્રતિવાદી નં. ૮ જે આ અપીલમાં રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૮ છે શ્રી રામજી શકુલ લક્ષ્મી કોમર્શીયલ બેન્ક ના બ્રાન્ચ મેનેજર હતા. પેઢીના બંધારણમાં અમુક ફેરફાર કરવામાં આવેલ હતા ત્યારબાદ પ્રતિવાદી નં. ૩, ૪, ૬ અને ૭ તેમાં ભાગીદાર બનેલ હતા. માર્ચ - ૧૯૯૦ ના રોજ જ્યારે એપેલન્ટ બેન્ક લક્ષ્મી કોમર્શીયલ બેન્ક સાથે જોડાઈ ગઈ હતી ત્યારબાદ થયેલ છેતરપીડી બાબતે જાણવામાં આવેલ હતું જેમાં પ્રતિવાદીઓના ખતામાં ૧૯૮૦/૮૧ ના

- સમય દરમ્યાન એલ.સી. બીલ્સમાં ગોટાળો થયેલ હતો જે રૂા. ૧૬,૬૩,૨૧૯-૩૫ ના મુલ્યનો થયેલ હતો જેમાં પ્રતિવાદી નં. ૮ રામજી શુકલ એ પ્રતિવાદીઓને સાથ આપેલ હતો. પ્રતિવાદીઓ દ્વારા લેણી રકમ ચુકવવામાં ન આવતી હતી જેથી ૧૯૯૩ માં સીવીલ કોર્ટ દ્વારા દાવો થયેલ ની નોટીસ બજાવવામાં આવેલ હતી અને ત્યારબાદ કાયદાના અમલના કારણે તે દાવો ન્યાયપંચ સમક્ષ તબદીલ થયેલ હતો તેબીલની વિગતો એપેલન્ટ બેન્ક દ્વારા કરેલ દાવાના હુકમના પેરા ૧ થી ૮ માં આપવામાં આવેલ છે. જેથી અપીલ સામેના હુકમમાં તેની સ્પષ્ટતા કરવામાં આવેલ નથી.
૩. પ્રતિવાદી / રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ , ૩, ૪ અને ૬ એ જવાબ વાંધા રજુ કરેલ હતા જેમાં તેને બેન્ક દ્વારા કરેલ વાંધાઓ નકારેલ છે તેઓ એ કહેલ છે કે દાવને સમય મર્યાદાનો બાદ નડે છે તે ઉપરાંત થયેલ છેતરપીડીની વિગતો દાવા અરજીમાં દર્શાવેલ નથી જેથી છેતરપીડીના આક્ષેપને ધ્યાન પર લઈ શકાય નહી તે ઉપરાંત બેન્કની લેણી રકમ ઘણ સમય પહેલા પ્રતિવાદીઓએ ભરપાઈ કરી આપેલ છે જેના અનુસંધાનમાં પ્રતિવાદીએએ તા. ૧૧ જુન ૧૯૮૩ નો પત્ર લક્ષ્મી કોમર્શીયલ બેન્ક ના નામનોરજુ કરેલ છે જે પરીશીષ્ટ - ૨ મુજબ છે.
૪. પ્રતિવાદી રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૮ અલગ થી જવાબ વાંધા રજુ કરેલ હતા જેમાં તેને જણાવેલ છે કે તેની સામે છેતરપીડીનો દાવો કરી શકાતો જ નથી કારણ કે ઓક્ટોબર ૧૯૮૨ માં લક્ષ્મી કોમર્શીયલ બેન્કે તેને નોકરી પરથી ઉતારી મુકેલ હતો અને ઉતારતી વખતે તેને એક માસનો પગાર સામાન્ય કરારની શરતો મુજબ આપવામાં આવેલ આવેલ હતો નોકરી પરથી ઉતારી મુકવા અંગે તેની સામે કોઈપણ પ્રકારના તેની સામે આક્ષેપો કરવામાં આવેલ ન હતા. જવાબ વાંધાની સામે એપેલન્ટ બેન્કે વાંધા રજુ કરેલ હતા જેમાં તેને પરીશીષ્ટ - ૨ મુજબના પત્ર ને નકારેલ છે અને સમયમર્યાદાનો મુદ્દો ઠાંકવા માટે છેતરપીડીનો મુદ્દો ચાલુ રાખેલ છે.
૫. ન્યાયપંચે નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ઘડેલ છે.
- એ. પ્રતિવાદીઓ દ્વારા આક્ષેપ કરવામાં આવેલ પક્ષકારોના મીથ્યા જોડાણના કારણે આ દાવો ટકી શકે કે કેમ?
- બી. શું આ દાવાને સમય મર્યાદાનો બાદ નડે છે ?
- સી. પ્રતિવાદીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલ છેતરપીડીની વિગતો શું દર્શાવવામાં આવેલ છે ? જો હા તો તેની અસર
- ડી. પ્રતિવાદી નં. ૮ ધીરાણ મેળવનાર કે જામીન નથી તો શું તેની સામે દાવો ટકી શકે ?
- ઈ. અરજદાર બેન્ક કઈ પ્રકારની દાદ મેળવવાપાત્ર છે.
૬. મુદ્દા નં. ૩ હેઠળ એવું નક્કી કરવામાં આવે છે કે પ્રતિવાદી નં. ૨ અને ૭ નું મીથ્યા જોડાણ થયેલ હતુ કારણ કે અરજદાર બેન્ક તે સાબીત કરવામાં નીષ્ફળ થઈ કે પ્રતિવાદી નં. ૨ અને ૭ પ્રતિવાદી નં. ૧ ના ભાગીદારો હતા.
૭. મુદ્દા નં. ૨ અને ૩ હેઠળ એવું નક્કી કરવામાં આવેલ હતુ કે દાવાને સમય મર્યાદાનો બાદ નડે છે તેમજ આક્ષેપ કરેલ છેતરપીડી સાબીત થઈ શકે નથી.

૮. મુદા નં. ૪ હેઠળ પ્રતિવાદી નં. ૮ કાયદાની કલમ ૨(જી) ની જોગવાઈ મુજબ ધીરાણ મેળવનાર કે જામીન નથી જેથી એપેલન્ટ બેન્ક તેની સામે દાવો કરી શકે નહીં જેથી મુદા નં. ૫ હેઠળ દાવો રદ કરવામાં આવે છે.
૯. સદરહું અપીલ માં બંને પક્ષકારોને સાંભળવામાં આવેલ હતા અને તે સ્પષ્ટ કરવું જરૂરી છે કે જ્યારે બેન્ક દ્વારા કરેલ દાવો સીવીલ કોર્ટમાં ચાલતો હતો ત્યારે પ્રતિવાદી રીસ્પોન્ડન્ટ તા. ૨૩ નવેમ્બર ૧૯૯૪ ના પત્ર દ્વારા વાદીને આક્ષેપ કરેલ છેતરપીંડી અંગેની વિગતો દર્શાવવા માટે જાણ કરેલ હતી જેની સામે કોર્ટે ૨૩ નવેમ્બર ૧૯૯૪ અને ૧૨ જાન્યુ. ૧૯૯૫ ના રોજ વિગતો આપવા માટેની સુચના આપેલ હતી પરંતુ એપેલન્ટ બેન્કે એવું જણાવેલ હતું કે તેઓ છેતરપીંડી અંગેની વધુ વિગતો આપવા નથી માંગતા
૧૦. બાકીના મુદાઓ કરતા ન્યાયપંચે દાવો સમયમર્યાદા કાયદા કલમ ૧૭ હેઠળ દાવાને સમય મર્યાદાનો બાદ નડતો હોય તે કારણોસર રદ કરેલ છે.
૧૧. એપેલન્ટ બેન્કના વકીલશ્રી જી.સી. મહેરોત્રાએ એવી રજૂઆત કરેલ હતી કે મુળ દાવા અરજીમાં છેતરપીંડી અંગે એપેલન્ટ બેન્કે પુરાવાનું સોગંદનામું રજૂ કરેલ હતું પરંતુ તે અંગેનો કોઈપણ વિગત દર્શાવેલ નથી પરંતુ તેમાં કોઈ શંકા નથી કે આ છેતરપીંડી પ્રતિવાદી / રીસ્પોન્ડન્ટ અને પ્રતિવાદી / રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૮ એ મળી ને કરેલ હતું જેમાં છેતરપીંડી અંગેના સંજોગોનો પુરાવો બેન્ક દ્વારા આપવામાં ઓલ છે અને તેના અનુસંધાનમાં AIR 1957 MAD 194 નો ચુકાદો રજૂ કરવામાં આવેલ છેબીજી બાજું રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ થી ૭ અને ૮ ના વકીલશ્રીએ એવી દલીલ કરેલ હતી કે દાવા અરજીમાં જ્યાં સુધી છેતરપીંડીની વિગતો દર્શાવવામાં આવે નહીં ત્યાં સુધી છેતરપીંડી અંગેના પુરાવાઓ કોઈપણ રીતે રજૂ કરી શકાય નહીં જેથી છેતરપીંડી સાબીત કરી શકાતી નથી સ્થિતિ એવી છે કે દાવા અરજીમાં છેતરપીંડી અંગે એપેલન્ટ બેન્કે આક્ષેપો કર્યા છે પરંતુ તે અંગેની કોઈ પણ પ્રકારની વિગત આપવામાં ઓલ નથી ધણા બધા ચુકાદાઓનો અભ્યાસ કર્યા બાદ અવું માનવામાં આવેલું છે કે કાયદાના નિયમ મુજબ જ્યાં સુધી દાવા અરજીમાં તેમજ નિવેદનોમાં છેતરપીંડી અંગેની વિગતો આપવામાં ન આવે તો છેતરપીંડી માન્ય ગણાતી નથી.
૧૨. ઉપરોક્ત જણાવેલ હકીકતોને ધ્યાન પર લઈ તેમજ મુળ દાવા ના રેકર્ડ નો અભ્યાસ કર્યા બાદ કહેવાતી છેતરપીંડીનો આક્ષેપ અરજીના પેરા નં. ૬ માં કરવામાં આવેલ છે તે સિવાય દાવા અરજીમાં છેતરપીંડી અંગે કોઈપણ પ્રકારની વિગત આપવામાં આવેલ નથી તે ઉપરાંત પ્રતિવાદીઓએ એપેલન્ટ બેન્કને છેતરપીંડી અંગેની વિગતો આપવા માટે અરજ કરેલ હતી તેમજ કોર્ટે એપેલન્ટ બેન્કને છેતરપીંડી અંગેની વિગત રજૂ કરવા માટે સુચના આપેલ હતી પરંતુ તેમ કરવામાં તેઓ નિષ્ફળ ગયેલ હતા આ રીતે દાવા અરજીમાં છેતરપીંડી અંગે કોઈપણ પ્રકારની વિગત દર્શાવવામાં આવેલ નથી તેમજ બેન્ક અધિકારીના પુરાવામાં પણ તે અંગે કોઈપણ વિગત આપવામાં આવેલ નથી.
૧૩. રી જી.સી. મહેરોત્રા ની રજૂઆત મુજબ કોઈપણ સંજોગોમાં છેતરપીંડીની વિગતો મળી શકે તેમ ન હોય જેથી બેન્ક દ્વારા વસુલકરવા પાત્રની સાચી રકમ જાણી શકાય તેમ નથી કારણ કે બેન્કના જોડાણ સમયે પ્રતિવાદી નં. ૮ એ ૧૯૮૨ માં નોકરી મુકી દીધેલ હતી જેથી તેઓ પ્રતિવાદીઓ સાથે મળી ગયેલ હતા

- તેવું સાબીત થઈ શકતું નથી ત્રીજા સંજોગોમાં પ્રતિવાદીઓ દ્વારા લખવામાં આવેલ પરીશીષ્ટ - ૨ મુજબનો પત્ર ધીરાણની રકમ ભરપાઈ થયઈ ગયેલ હોય તેવું દર્શાવે છે આ તમામ સંજોગો બેન્ક દ્વારા પોતાની દાવા અરજીમાં દર્શાવેલ નથી તેમજ બેન્ક દ્વારા તેના અનુસંધાનમાં કોઈપણ પ્રકારના પુરાવા આપી શકાય તેમ નથી પ્રતિવાદીઓ રીસ્પોન્ડન્ટ ને કોઈપણ પ્રકારની તક રજૂઆત કરવા માટે આપવામાં આવેલ નથી જેથી છેતરપીડીના આક્ષેપો સાબીત થઈ શકે તેમ નથી.
૧૪. રેકર્ડ પર રહેલ સાહીત્ય પરથી સંજોગોનું કથન કરવામાં આવેલ હતું કે જોડાણની કાર્યવાહી વર્ષ ૧૯૮૫ માં થયેલ હતી અને તેવું સ્પષ્ટ જણાવવામાં આવેલ છે કે ખાતાઓની વિરૂધ્ધ સમન વર્ષ ૧૯૯૦ માં કરવામાં આવેલ હતું જેથી વર્ષ ૧૯૯૦ માં પ્રતિવાદીઓના બાકી રહેતા બીલ્સ મળવામાં આવેલ હતા જે જોડાણ વખતે ઓડીટ દ્વારા મળવા જોઈએ પરંતુ એવું કોઈપણ કથન કરવામાં આવેલ નથી કે કયા કારણસર વર્ષ ૧૯૯૦ માં આ છેતરપીડી કરવામાં આવેલ હતી વધુમાં એવુંજોવામાં આવેલ છે કે પ્રતિવાદી રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૮ ને ઓક્ટોબર ૧૯૮૨ માં નોકરી પરથી ઉતારી મુકવામાં આવેલ હતો અને તે વખતે એક માસનો પગાર તેને આપવામાં આવેલ હતો રેકર્ડ માં કયાંય પણ એવું દર્શાવવામાં આવેલ નથી કે તેને છેતરપીડીના કારણે નોકરી પરથી ઉતારી કાઢવામાં ઓલ હતો જેથી બેન્ક કોઈપણ પ્રકારે તેને છેતરપીડી સાથે જોડી શકતી નથી વધુમાં પરીશીષ્ટ - ૨ ના પત્ર ને જોતા તે પત્ર લક્ષ્મી કોમર્શીયલ બેન્કના કોઈપણ એક અધિકારીએ સહી કરેલ છે અને તેમાં પ્રતિવાદી નં. ૮ ની હસી નથી જેથી તે પત્રને પણ છેતરપીડી સાથે જોડી શકાય નહીં.
૧૫. પરીશીષ્ટ - ૨ ના પત્ર જેની તા. ૧૧ જુન ૧૯૮૩ છે તે બેન્ક દ્વારા નકારવામાં આવેલ છે પરંતુ તે પત્ર ખોટો છે તેવું સાબીત થઈ શકેલ નથી જેથી બેન્ક દ્વારા છેતરપીડી સાબીત થઈ શકેલ ન હોય ન્યાયપંચે છેતરપીડી જેનો આક્ષેપ બેન્કે કરેલ હોય તે માન્ય રાખેલ નથી છેતરપીડી માન્યામાં ન રહેલ હોય તેના કારણે સમય મર્યાદાની કલમ ૧૭ હેઠળ સમય મર્યાદાનો બાદ દાવાને નડે છે કારણ કે ૧૯૮૧/૮૨ ની બાકી રહેતી રકમ ૧૯૯૩ માં બેન્કે વસુલ કરવા માટે દાવો કરેલ છે જેથી આ દાવો સમય મર્યાદાના કારણે ન્યાયપંચ દ્વારા રદ કરવામાં આવેલ છે. મુદા નં. ૧ અંગે કોઈપણ પક્ષકારે દલીલ કરેલ નથી જેથી તે મુદાની અસર રહેતી નથી અને સમય મર્યાદાના કારણે દાવો રદ કરવામાં આવે છે.
૧૬. પ્રતિવાદી નં. ૮ ના દાવા સામે ન્યાયપંચે મુદા નં. ૪ હેઠળ જણાવેલ છે કે બેક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાની મુદા નં. ૪ હેઠળ જણાવેલ છે કે બેન્ક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાની જવાબદારી કલમ ૨(જી) હેઠળ આવે છે પ્રતિવાદી નં. ૮ દ્વારા કરવામાં આવેલ છેતરપીડી બેન્ક દ્વારા સાબીત કરી શકાયેલ નથી જો તે સાબીત કરી શક્યા હોત તો પ્રતિવાદી નં. ૮ અને બાકીના ધીરાણ મેળવનાર ની સંયુક્ત રીતે જવાબદારી અસ્તીત્વમાં રહેત પરંતુ આ કેસમાં આવું ન હોવાના કારણે પ્રતિવાદી નં. ૮ જવાબદારી મુક્ત થાય છે.
૧૭. મને એવું લાગે છે કે બેન્ક દ્વારા કરવામાં આવેલ દાવો રદ થવાને પાત્ર હતો જેથી આ હુકમ સામે એપેલન્ટ ન્યાયપંચ કોઈપણ પ્રકારની દરમીયાનગીરી કરી શકે નહીં.
૧૮. પરીણામે આ અપીલને ખર્ચ વગર રદ કરવામાં આવે છે.

અપીલ નામંજુર

Debt Recovery Appellate Tribunal, Delhi
Securition and Reconstruction of Financial Assets and
Enforcement of Security Interest Act - 2002

[2006(1) DRTC 700 (DRAT ; Delhi)]
Hon'ble Justice Dr. Motilal B. Naik, Chairperson

Panjab and Sind Bank & AnothersAppellant

V/S

Arunkumar Arora& OthersRespondents

Misc. Appeal No. 19 of 2006
In S.A. No. 69 of 2005 (DRT Chandigarh)
Decided On 22nd February 2006

સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨- કલમ -૧૩(૨) અને ૧૩(૪) , ૧૪ અને. ૧૭ - અપીલ - મિલ્કતનો કબ્જો જનમીન તરીકે સોખ્યો - સ્થાવર મિલ્કતનો ભૌતિક કબ્જો મેળવવા માટે સત્તા મિલ્કતનો ભૌતિક કબ્જો મેળવવા માટેની પરવાનગી નીચે મુજબની પ્રોસીજર મુજબ SRFAESI કાયદાની કલમ ૧૪ હેઠળ અથવા કલમ ૧૯ હેઠળ વેચાણ નક્કી થયા બાદ આપવામાં આવેલ છે - લેણદારો દ્વારા કલમ ૧૩(૪) અને ૪ હેઠળ કાર્યવાહી કરવામાં આવેલ છે - ધીરાણ મેળવનાર દ્વારા કલમ ૧૭ હેઠળ અરજી કરવામાં આવેલ છે જે ન્યાયપંચ સમક્ષ ચાલે છે - પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર વચગાળાની અરજીઓનો નિકાલ કરવા કરતા તમામ પ્રોસીડીંગ્સનો નીકાલ કરી શકે છે - બેન્કની કાર્યવાહી યોગ્ય (પારા ૧૦ થી ૧૪)

પરીણામ : અપીલ મંજૂર

Cases Referred :

1. *Kalyani Sales Company Vs. Union of India , Civil Writ Petition No. 2550/2005, decided on 8th December 2005*
2. *Mardia Chemicals Ltd. Vs. Union of India , 2004 (2) DRTC 107 (SC)*

Counsel Appeared

Appellant - Mr. I.P. Singh , Advocate
Respondent : Mr. N.C. Sahni, Advocate

Judgement - ચુકાદો

૧. ડો. મોતીલાલ બી. નાયક, ચેર પર્સન, આ અપીલ ડેબીટસ રીકવરી ટ્રીબ્યુનલ , ચંદીગઢ દ્વારા તા. ૨૦/૦૧/૦૬ ના રોજ વચગાળાના અપીલ નં. ૯૨૭/૨૦૦૫ ના હુકમ સામે તેમજ ૨૩ જાન્યુઆરી ૨૦૦૬ ના રોજ એસ.એ. નં. ૬૯/૨૦૦૫ માં આપવામાં આવેલ હુકમ સામે કરવામાં આવેલ છે.
૨. એપેલન્ટના વકીલ શ્રી આઈ.પી. સીંગ અને રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ ના વકીલ શ્રી એન.સી. સાહનીને સાંભળ્યા છે તેમાંથી અમુક હકીકતોને નીચે મુજબ રેકર્ડ પર લેવામાં આવેલ છે. રીસ્પોન્ડન્ટે ધીરાણ

મેળવવા માટે પ્રતાપ ટ્રીગ કંપની અને પ્રભાત ટ્રીગ કંપની જે રીસ્પોન્ડન્ટની માલીકની હોય તેની મિલકત ગીરો મુકેલ હતી રીસ્પોન્ડન્ટ ધીરાણની રકમ ભરપાઈ કરવામાં નીષ્ફળ થયેલ હતા જેથી એપેલન્ટ બેન્કે SRFAESI કાયદા હેઠળ મિલકતનો કબ્જો મેળવેલ હતો જે પ્રતાપ ટ્રીગ કંપની વતી ગીરો મુકવામાં આવેલ હતો જેમાં બંન્ને રીસ્પોન્ડન્ટ ભાગીદારો છે એપેલન્ટ બેન્કની આ કાર્યવાહીથી નારાજ થઈને પ્રતાપ ટ્રીગ કંપની વતી તેના બંન્ને ભાગીદારોએ રીસ્પોન્ડન્ટ તરીકે ડી.આર.ટી. ચંદીગ્ર સમક્ષ SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૭ હેઠળ વાંધા દાખલ કરેલ હતા એવું જાણવામાં આવે છે કે અરજી ચાલતી હોય તે સમય દરમિયાનમાં બંન્ને પક્ષકારો વચ્ચે એટલે કે એપેલન્ટ બેન્ક અને રીસ્પોન્ડન્ટ વચ્ચે સમજૂતી થયેલ હતી જે મુજબ બંન્ને રીસ્પોન્ડન્ટે મિલકતની અમુક ટકાની રકમ જમા કરાવવી પડે છે. મિલકત પરત મેળવવા રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ શ્રી અરૂણકુમાર અરોરા તેના ભાગની રકમ જમા કરાવવામાં નીષ્ફળ થયા જેથી એપેલન્ટ બેન્કે મિલકત માં રહેલ તેના ભાગનો કબ્જો પાછો મેળવી લીધેલ હતો ત્યારબાદ રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ ફરીવાર ન્યાયપંચ સમક્ષ મિલકતનો કબ્જો પરત આપવા માટે રજુઆત કરેલ હતી જેમાં ડી.આર.ટી. ચંદીગઢે એપેલન્ટ બેન્કને મિલકતના ભાગનો કબ્જો તેને પરત કરવા સુચના આપેલ હતી તેની સામે એપેલન્ટ બેન્કે એપેલન્ટ ન્યાયપંચ સમક્ષ અપીલ કરેલ હતી અને મનાઈ હુકમ મેળવેલ હતો ત્યારબાદ શ્રી અરૂણકુમાર અરોરા હાજર થયેલ હતા અને અપીલમાં સ્ટેટ સ્કવો નો હુકમ આપી અપીલનો નીકાલ કરેલ હતો અને મિલકતનો કબ્જો સોંપવામાં આવેલ હતો તેમજ ડી.આર.ટી ચંદીગઢ ને ૬૯/૦૫ ની અરજીનો નીકાલ કરવા સુચના આપેલ હતી SRFAESI કાયદા હેઠળ એપેલન્ટ બેન્કને શાંતી ન હતી ડી.આર.ટી. ચંદીગઢ સમક્ષ અપીલ હજુ પેન્ડીંગ છે.

૩. પંજાબ અને હરીયાણા હાઈકોર્ટ ધણી બ્ધી રીટ પીટીશન જે બેન્ક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાએ દાખલ કરેલ હોય તેમજ SRFAESI કાયદા હેઠળ જે પગલા લીધા હોય તે અંગેનો અભ્યાસ કરેલ છે તે ઉપરાંત કલ્યાણી સેલ્સ કંપની વિરૂધ્ધ યુનીયન ઓફ ઈન્ડિયા પીટીશન ૨૫, ૫૦/૨૦૦૫ માં તા. ૮/૧૨/૦૫ ના રોજ હુકમ આપી યોગ્ય નીકાલ કરેલ હતો. નામ. પંજાબ અન હરીયાણા હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ ઉપરોક્ત ચુકાદા ના આધારે આ કેસમાં શ્રી અરૂણકુમાર અરોરા રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ ડી.આર.ટી. ચંદીગઢ સમક્ષ એસ.એ. નં. ૬૯/૦૫ ના ચાલતા દાવામાં વચગાળાની અપીલ નં. ૯૨૭/૦૫ દાખલ કરેલ હતી જેમાં તેને જણાવેલ છે કે બેન્ક મિલકતનો ભૌતિક કબ્જો મેળવવા હકકદાર નથી જેથી નામ. કોર્ટ ને અરજ કરેલ કે એપેલન્ટ બેન્કને મિલકતનો કબ્જો પરત કરવા માટે સુચના આપવામાં આવે .
૪. આ અપીલમાં એપેલન્ટ બેન્ક દ્વારા અપીલ કરવામાં આવી હતી કે નામ. હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ પ્રમાણ રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ ને લાગુ પડતુ નથી કારણ કે તેને વચગાળાનો મનાઈ હુકમ મેળવેલ છે તેમજ અપીલને રદ કરવા માટે દાદ માંગેલ છે. ન્યાયપંચે તા. ૨૦ જાન્યુ. ૨૦૦૬ ના હુકમ દ્વારા વચગાળાની અપીલ મંજૂર કરેલ હતી અને લેણદાર બેન્કને મિલકતના ભાગ પર મારેલા સીલ ખોલી નાંખવા માટે સુચના આપેલ હતી એટલે કે દુકાન નં. ૧૮ નવી સબજી મંડી, જલંધર સ્થિત મિલકતનો કબ્જો સોંપી આપવો. સાથોસાથ ૨૩ જાન્યુઆરી ૨૦૦૬ ના રોજ હુકમનો અમલ ઝડપથી લેવા માટે હુકમ આપવામાં આવેલ હતો જેથી લેણદાર બેન્ક દ્વારા સદરહું અપીલ દાખલ કરવામાં આવે છે.
૫. બંન્ને વકીલને સાંભળ્યા બાદ ન્યાયપંચે નકકી કરવાનું છે કે નામ. પંજાબ અને હરીયાણા હાઈકોર્ટ દ્વારા કલ્યાણી સેલ્સ કંપની વિરૂધ્ધ યુનીયન બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા માં આપેલ હુકમના આધારે મિલકતનો કબ્જો

પરત કરવા અંગે એપેલન્ટની તરફેણમાં હુકમ આપવો કે કેમ ? તેની માટે નીચે મુજબના પ્રશ્નો ઉભા થાય છે.

૧. શું કાયદાની જોગવાઈઓ જે મૌન રહેલ છે તેને કોર્ટ સમક્ષ પડકારી શકાય છે ?
૨. શું આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. કાયદા ૧૯૯૩ ની કલમ ૧૭ હેઠળ જ્યાં વસુલ કરવા પાત્ર રકમ રૂ. ૧૦ લાખ થીઓછી હોય પરંતુ ૧ લાખથી વધુ હોય એવા દાવા ચલાવવા માટે ડી.આર.ટી. પાસે હકુમત છે.
૩. ડી.આર.ટી. નિયમ ૧૯૯૩ નિયમ ૨૭ હેઠળ કલમ ૧૭(૧) ની જોગવાઈઓ મુજબ દાલખ કરવામાં આવેલ અરજી પર શું કોર્ટ ફી ભરવી પડે છે?
૪. આર.ડી.ડી. બી. એફ.આઈ. કાયદા ૧૯૯૩ ની જોગવાઈ મુજબ શું બેન્ક કે નાણાકીય સંસ્થા રૂ. ૧૦ લાખ અથવા તેનાથી વધુની લેણી રકમ હોય તો શું સીવીલ કોર્ટમાં દાખલ કરી શકે છે ? અને રૂ. ૧૦ લાખથી ઓછી રકમ અને રૂ. ૧ લાખથી વધુની રકમ હોય તો કાયદા મુજબ હકુમત લાગુ પડે છે ?
૫. શું કલમ ૧૩(૪) મુજબ ગીરો મિલકતનો કબ્જો ધીરાણ મેળવનાર પાસેથી લેણદાર મેળવી શકે?
૬. હાલ આપણે મુદા નં. ૫ સાથે નિરબ્ત છે જેમાં કલમ ૧૩(૪) હેઠળ ધીરાણ મેળવનાર પાસેથી શું ગીરો મિલકતનો કબ્જો મેળવી શકાય છે ? નામ. હાઈકોર્ટના જજોએ આ મુદો ચુકાદાના પો નં. ૪૧ થી ચર્ચામાં લીધેલ છે. પેરા નં. ૪૨ માં હાઈકોર્ટે નીચે મુજબ જણાવેલ છે.

ગીરો મિલકતનો ભૌતિક કબ્જો ૬૦ દિવસ વિત્યા બાદ લેવામાં આવે છે જેમાં કલમ ૧૭ હેઠળ ની અરજી અર્થહીન થઈ જાય છે. પ્રથમ અધિકારી દ્વારા જો વાંધા રજુ કરવામાં ન આવેલ હોય તો પણ તે વ્યર્થ પાસેથી કબ્જો મેળવી શકાય છે કલમ ૧૩(૮) ની જોગવાઈ મુજબ જ્યાં સુધી ગીરો મિલકત વેચાણ કરવાની તારીખ ન આવે ત્યાં સુધી તેનું વેચાણ કે તબદીલી થઈ શકે નહીં સીવાય તે વેચાણની તારીખ પહેલા લેણી રકમ વ્યાજ તેમજ ખર્ચ સહીત ભરપાઈ કરી આપવામાં આવે તો આગળની કાર્યવાહી થશે નહીં. ગીરો મિલકતનો કબ્જો સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ રૂલ્સ - ૨૦૦૨ ની કલમ ૮(૧) ના પરીશીષ્ટ - ૪ મુજબ લેવામાં આવશે જેમાં નોટીસ દ્વારા ધીરાણ મેળવનાર તેમજ જાહેર જનતા ને તે મિલકતનો સોદો ન કરવા માટે સાવચેત કરવામાં આવે છે. કલમ ૮(૩) ની જોગવાઈ ઓ મુજબ લેણદાર મિલકતનો ભૌતિક કબ્જો મેળવી શકે છે તે મિલકત ખાલી હોવી જોઈએ જેમાં ખુલ્લા પ્લોટનો પણ સમાવેશ થાય છે જો તે સ્થાવર મિલકત કોઈપણ વ્યર્થના કબ્જામાં હોય તો સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ રૂલ્સ ૨૦૦૨ ની કલમ ૮(૧) ના પરીશીષ્ટ - ૪ મુજબ તે મિલકતનો કબ્જો લઈ શકાતો નથી આવી મિલકતનો કબ્જો મેળવવા માટે કલમ ૮(૬) સાથે પરીશીષ્ટ ૫ લાગુ પડશે. અધિકૃત અધિકારીએ ખરીદનારને મિલકતનો બીનતકારી તેમજ બોજા મુક્ત કબ્જો કલમ - ૮ હેઠળ આપવાનો રહે છે.

૭. આ ચુકાદા ના પેરા નં. ૪૩ માં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવે છે.

કાયદાની જોગવાઈઓ મુજબ કલમ ૧૩(૪) હેઠળ નોટીસ આપતા જ ધીકારણ મેળવનારને અથવા કોઈપણ વ્યક્તિને જે તે મિલકતનો કબ્જો ધાવતો હોય તેની પાસેથી મિલકતનો કબ્જો મેળવી શકતો નથી આ મિલકતનો કબ્જો જો બેન્ક અથવા નાણાકીય સંસ્થાએ મેળવવો હોય તો આ કાયદાની કલમ ૧૪

- મુજબ ચાલવું પડે છે અને અથવા વેચાણ નકકી થયા બાદ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ રૂલ્સ-૨૦૦૨ ની કલમ ૯ ની પેટા કલમ ૯ મુજબ ચાલુ પડે છે.
૮. એપેલન્ટ બેન્કના વકીલશ્રીએ જણાવેલ છે કે, આપેલ ચુકાદાના પેરા - ૪૩ મુજબ બેન્ક અથવા નાણાકીય સંસ્થા મિલકત નો ભૌતિક કબ્જો મેળવવા માટે મિલકત વેચાણ નકકી થયા બાદ SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૪ ની જોગવાઈ અપનાવવી પડે છે. પક્ષકારના વકીલશ્રીએ જણાવેલ છે કે કલમ ૧૩(૨) હેઠળ એપેલન્ટે નોટીસ આપેલ હતી જેની સામે રીસ્પોન્ડન્ટે જવાબ આપવાનો હોય છે ત્યારબાદ SRFAESI કાયદાની કલમ ૧૩(૪) હેઠળ કાર્યવાહી થઈ શકે છે એપેલન્ટને કબ્જો મેળવવા માટે ઈચ્છા થઈ હોવાના કારણે SRFAESI કાયદાની કલમ ૧૪ હેઠળ જયુડીશ્યલ મેજીસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજુઆત કરેલ હતી આ અરજીના આધારે જીલ્લા મેજીસ્ટ્રેટ તા. ૧૮ ડીસેમ્બર ૨૦૦૩ ના રોજ હુકમ દ્વારા જલંધર, ૨ ના તહેસીલદાર ને ડ્યુટી મેજીસ્ટ્રેટ તરીકે બેન્ક દ્વારા સુચવેલ મિલકતનો કબ્જો મેળવવા માટે સુચના આપેલ હતી વકીલશ્રીએ માત્ર ધ્યાન દોરેલ હતુ કે જીલ્લા મેજીસ્ટ્રેટ આપેલ સુચના મુજબ એપેલન્ટે SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૪ હેઠળ મિલકતનો કબ્જો મેળવવા માટે પગલા લીધેલ હતા. ત્યારબાદ મિલકતનો કબ્જો ફરીવાર ૧૨ માર્ચ ૨૦૦૪ ના રોજ મેળવવામાં આવેલ હતો. પક્ષકારના વકીલશ્રીએ જણાવેલ હતુ કે એપેલન્ટ બેન્ક નામ. હાઈકોર્ટના હુકમ મુજબ મિલકતનો કબ્જો મેળવેલ હતો. ન્યાયપંચ નીચે મુજબ આ મુદ્દો એપેલન્ટને કબ્જો પરત કરવા માટે સુચના આપતી વખતે બેધ્યાન કરી શકતી નથી.
૯. રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ ના વકીલશ્રી એન.સી. શાહની એ એવી રજુઆત કરેલ હતી કે SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૪ સ્વતંત્ર નથી અને અપીલના કારણો જે પેસઝ નં. ૪ માં દર્શાવેલ છે તે જોતા કબ્જો જે ૧૨ માર્ચ ૨૦૦ એ લેવામાં આવેલ છે SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૪) ની જોગવાઈઓ મુજબ છે. વકીલશ્રીએ જણાવેલ છે કે પેરા ૫(બી) માં જણાવેલ કારણોને બેધ્યાન કરી શકાતા નથી પરીણામે એપેલન્ટ બેન્ક રીસ્પોન્ડન્ટ ને કબ્જો આપવા માંગતા નથી અને પોતાનો વ્યવસાય ચાલુ રાખવા માંગે છે જેથી અપીલને રદ કરવા માટે અરજ કરેલ છે તે ઉપરાંત વકીલશ્રીએ માત્ર ધ્યાન નામ. એપક્ષ કોર્ટ દ્વારા *Mardia Chemicals Ltd. Vs. Union of India , 2004 (2) DRTC 107 (SC)* ના કેસમાં આપેલ હુકમ ઉપર ધ્યાન દોરેલ હતુ જેમાં નામ. સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા અમુક કાયદાઓ અંગેનું નીરીક્ષણ કરવામાં આવેલ હતુ જેમાં સુપ્રીમ ક્વોર્ટે જણાવેલ છે કે જ્યારે કલમ ૧૭ હેઠળ સીક્યુરાઈઝેશન અપીલ ડી.આર.ટી સમક્ષ ચાલતો હોય ત્યારે મિલકતનો કબ્જો મેળવી શકતો નથી.
૧૦. બંને પક્ષકારના વકીલને સાંભળ્યા બાદ અને ખાસ કરી મુદા નં. ૫ ના અનુસંધાનમાં નામ. પંજાબ અને હરીયાણા હાઈકોર્ટના ચુકાદાઓને ધ્યાન પર લઈ એપેલન્ટ બેન્કના વકીલશ્રીએ માત્ર ધ્યાન પેઈઝ નં. ૨૧૮ પર દોરેલ હતુ જેમાં તા. ૧૮ ડીસેમ્બર ૨૦૦૩ ના રોજ જીલ્લા મેજીસ્ટ્રેટની કચેરીએ સીનીયર સુપ્રી. ઓફ પુલીસ જલંધરને એક પત્ર મોકલેલ હતો જેની એક નકલ એપેલન્ટ બેન્કના અધિકૃત અધિકારીને તેમજ જલંધર - ૨ ના તહેસીલદારને મોકલવામાં આવેલ હતી જેનો અભ્યાસ કર્યથી એવું જાણવામાં આવે છે કે એપેલન્ટ બેન્કે મિલકતનો કબ્જો SRFAESI કાયદાની કલમ ૧૪ નો અમલ થયા બાદ લેવામાં આવેલ છે.
૧૧. SRFAESI કાયદા ની જોગવાઈઓ મુજબ લેણદારોએ કલમ ૧૩(૨) હેઠળ ધીરાણ મેળવનારને ધીરાણની રકમ ભરપાઈ કરવા માટે નોટીસ આપવી જોઈએ નોટીસની તારીખથી ૬૦ દિવસમાં ધીરાણ મેળવનારે

નોટીસ સામેના વાંધા આપવાના હોય છે જો ધીરાણ મેળવનાર આપેલ સમય મર્યાદામાં ધીરાણની રકમ ભરપાઈ ન કરી શકે તો લેણદાર કલમ ૧૩(૪) હેઠળ પગલા લઈ શકે છે જેમ કે ગીરો મિલકતનો કબ્જો મેળવવો અથવા ધીરાણ મેળવનારના વ્યવસાયનું સંચાલન પોતાના હાથ પર લઈ લેવું અથવા મિલકતના સંચાલન કરવા માટે કોઈપણ વ્યક્તિની નીમણુંક કરવા વિગેરે.

૧૨. ધારાગૃહ મિલકતનો કબ્જો મેળવવા અંગે લેણદારને જરૂરીયાત મુજબ પગલાઓ સુચવેલ છે જે આ કાયદાની કલમ ૪ હેઠળ છે જેમાં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવેલ છે

જ્યારે લેણદાર કોઈ પણ ગીરો મિલકતનો કબ્જો મેળવવા માંગતો હોય તે આ કાયદાની જોગવાઈ મુજબ તેનું વેચાણ કરી તેને તબદીલ કરવા માંગતો હોય ત્યારે લેણદારે ચીફ મેટ્રોપોલીટન મેજીસ્ટ્રેટ અથવા જીલ્લા મેજીસ્ટ્રેટની હકુમતમાં તે મિલકત આવતે હોય તેની સમક્ષ તે માટે લેખીત અરજી કરવી પડે છે તે અરજી સામે મેજીસ્ટ્રેટ નીચે મુજબની સુચના આપે છે.

એ. તે મિલકતના દસ્તાવેજો કબ્જે લેવા

બી. આવી મિલકત અને તેના દસ્તાવેજો લેણદારને સોંપવા

૧૩. નામદાર પંજાબ અને હરીયાણા હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં ઓલ ચુકાદા ના પેરા નં. ૪૩ મુજબ મિલકતનો ભૌતિક કબ્જો મેળવવા માટે SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૪ મુજબની જોગવાઈઓનું પાલન કરવું પડે છે અથવા જો મિલકતનું વેચાણ નક્કી થઈ ગયેલ હોય તો રૂલ ૯ ની જોગવાઈઓનું પાલન કરવું પડે છે આ પગલાઓ લેણદાર દ્વારા કલમ ૧૩(૪) અને કલમ ૧૪ ની જોગવાઈઓ મુજબ લેવામાં આવે છે જ ડી.આર.ટી. સમક્ષ પડકારી શકાય છે.

૧૪. ધીરાણ મેળવનાર દ્વારા કલમ ૧૭ હેઠળ અરજી નં. એસ.એ. નં. ૬૮/૦૫ ડી.આર.ટી. ચંદીગઢ સમક્ષ ચાલે છે મારી દૃષ્ટિએ ડી.આર.ટી. ના ઓફીસરે આ અરજી ની વચગાળાની અરજીનો નીકાલ કરવાની બદલે એસ.એ.નં. ૬૮/૦૫ નો નીકાલ કરવાની જરૂર હતી.

૧૫. ઉપરોક્ત ચર્ચાઓને ધ્યાનમાં રાખી હું એપેલન્ટ સાથે સહમત છું કે એપેલન્ટ બેન્કે મિલકતનો ભૌતિક કબ્જો મેળવવા માટે SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૪ મુજબના પગલા લેવા જોઈએ જે નામ. પંચનાબ અને હરીયાણા હાઈકોર્ટ દ્વારા કલ્યાણી સેલ્સ કંપની વિરુદ્ધ યુનીય બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયાના કેસમાં આપવા માં આવેલ ચુકાદા સાથે સહમત છે જેથી આ અપીલ મંજુર કરવામાં આવે છે એ આપવામાં આવેલ હુકમ ખર્ચ વગર રદ કરવામાં આવે છે.

અપીલ મંજુર

Debt Recovery Appellate Tribunal, Allahabad
Recovery of Debt Due to Banks And
Financial Institutions Act 1993

[2006(1) DRTC 660(DRAT ; All)]
Hon'ble Justice P.K. Deb ; Chairperson

Central Bank of IndiaAppellant

V/S

Shara Rice Industries & OthersRespondents

Regular Appeal No. 69 to 72 /2001

Decided On 19th December 2005

રીકવરી ઓફ ડેબીટ ડ્યુ ટુ બેન્કસ એન્ડ ફાઇનાન્સીયલ ઇન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ- ૧૯૯૩ ની કલમ ૨૦- બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ, ૧૯૪૯ , કલમ ૨૧ અને ૩૫, - પીલ - એક વખત સમાધાન- આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શન - કાયદાકીય અમલ માટે અરજી - આર.બી.આઈ.ના પરીપત્રકમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલ નથી કે બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન કાયદાની કલમ ૨૧ અથવા ૩૫ તેમાં પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ નથી - આર.બી.આઈ. દ્વારા આપવામાં આવેલ પરપત્રક અને માર્ગદર્શન બેન્કોને બંધનકર્તા છે - બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન કાયદામાં કોઈપણ એવી જોગવાઈ નથી જેમાં આર.બી.આઈ.ને પરીપત્રક તેમજ માર્ગદર્શન આપવા માટેની સત્તા હોય, કલમ પ્રસીધ્ધ ન કરવાના કારણે પરીપત્રક જે પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવે છે. તે કલમ ૨૧ અને ૩૫ ની જોગવાઈઓ મુજબ નથી - રીસ્પોન્ડન્ટનું લોન ખાતુ ૧૯૯૨ માં જ એન.પી.એ. માં વર્ગીકરણ કરેલ છે - બેન્કે તે ખાતાને એન.પી.એ.ની વ્યાખ્યામાં મુકેલ છે બેન્કે આર.બી.આઈ.ના પરીપત્રકના આધારે તે ખાતાને પરફોર્મસગ એસટસ માં ફરેવવા પ્રયત્ન કરેલ હતો - બેન્કના અધિકારીઓના કથન મુજબ કેસને ઉચ્ચ અધિકારી પાસે સમાધાન માટે મોકલેલ છે જેમાં ઉચ્ચ અધિકારીઓએ રીસ્પોન્ડન્ટનો કેસ નકારેલ નથી - ન્યાયપંચે રીસ્પોન્ડન્ટના નિવેદનો સ્વીકારેલ છે (પેરા ૫ થી ૮ અને ૧૨)

પરીણામ - નામંજુર

Cases Referred :

1. *Eastern Paper Mill Machinery Pvt. Ltd. Vs. State Bank Of India, II (2005) B.C. 414 (Cal)*
2. *Jhoney Kuruvilla Vs. Reserve Bank of India, II (2005) B.C. 182(Ker)*
3. *State Bank of India Vs. Eastern Paper mills Machinery (P) Ltd. 2004(1) Bank CHR 289 (DRAT, Kol)*
4. *Canara Bank Vs. C.H.Venkataraman, 1(2004) B.C. 32 (DRAT, Chennai)*
5. *Raghvendra Theatre Vs. Bank of India , 2004(1)Bank C.L.R. 136 (DRAT , Chennai)*
6. *Saraf Trading Corporation Vs. S.B.I. , 1(2003) B.C. 74 (DRAT, Chennai)*
7. *Neetu Autos Pvt. Ltd. Vs. UCO Baml, I(2003) BC 62 (DRAT Chennai)*
8. *Cross Country Hotel Vs. Tourism Finance Corporation of India Ltd. 1 (2003) BC 66 (DRAT Delhi)*

9. *Krupa Alloys and Metals Vs. Chief Manager, State Bank of India , 1 (2003) B.C. 417 (A.B.)*
10. *Central Bank of India Vs. Ravindra , 2002(1) SCC 367*
11. *Bank of Baroda Vs. Shree Mahalaxmi Refinery, R-26/2001*
12. *Jameela Beevi Vs. State Bank of Travancore, 1(1999) B.C. 418 (Ker)*
13. *Peerless General Finance & Investment Co. Ltd. Vs. Reserve Bank of India , 1992 SCC 343*

Counsel Appeared

Appellant : Mr. S.N.Verma, Advocate

Respondent : Mr. Satish Agrval, Advocate

Judgement - ચુકાદો

જસ્ટીસ પી.કે. દેબ, ચેરપર્સન :- આ તમામ અપીલો સાંભળ્યા બાદ આ જજમેન્ટ દ્વારા તેનો નીકાલ કરવામાં આવે છે આ તમામ કેસોમાં એપેલન્ટ એક જ છે સેન્ટ્રલ બેન્ક ઓફ ઈન્ડીયા અને રીસ્પોન્ડન્ટ જુદા જુદા છે પરંતુ કેસનો મુદ્દો બધા કેસ માટે એક સરખો છે. જે અંગે પક્ષકારોના વકીલે રજુઆત કરેલ છે.

આ કેસમાં વધુ હકીકતો અને વિગતો દર્શાવવામાં આવેલ નથી અને તેમાં આપવામાં આવેલ હુકમ રીસ્પોન્ડન્ટ પ્રતિવાદી ઓ દ્વારા આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. કાયદાનીકલમ ૨૨ તેમજ ડી.આર.ટી. ના નિયમ ૧૮ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલ પીટીશન અને કુદરતી ન્યાયના નિયમોના આધારે આપવામાં આવેલ છે. રીસ્પોન્ડન્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલ લોન અંગેની હકીકત નકારવામાં આવેલ નથી. આર.બી.આઈ. ના માર્ગદર્શન મુજબ સેટલમેન્ટ માટે પીટીશન દાખલ કરવામાં આવેલ છે.

કેસની વિગતો નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવે છે.

૧. અપીલ નં. ૬૯/૦૧, સેન્ટ્રલ બેન્ક ઓફ ઈન્ડીયા વિરુદ્ધ શરદ રાઈસ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ
આ અપીલ મુળ અરજી નંબર ૧૦૫/૨૦૦૧ માં તા. ૨૮ નવેમ્બર ૨૦૦૧ માં આપેલ હુકમ સામે કરવામાં આવેલ છે એપેલન્ટ બેન્કે ૫૧,૭૬,૪૫૩ રૂપિયાની માંગણી કરેલ છે જેમાં રૂ. ૮,૨૦,૦૦૦/- ના રીકવરી સર્ટીફિકેટ માટે હુકમ કરવામાં આવેલ છે.
૨. અપીલ નં. ૭૦/૦૧ સેન્ટ્રલ બેન્ક ઓફ ઈન્ડીયા વિરુદ્ધ સુનીલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ
આ અપીલ મુળ અરજી નં. ૧૦૭/૨૦૦૧ માં ૨૮ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૧ ના હુકમ સામે કરવામાં આવેલ છે જે ડી.આર.ટી. જબલપુરમાં ઓફીસરે કરેલ છે. બેન્કનો દાવો ખર્ચની રકમ સાથે રૂ. ૪૧,૪૧,૦૧૮ નો છે જેની સામે આર.બી.આઈ. ના માર્ગદર્શન મુજબ રૂ. ૬,૭૦,૦૦૦/- નો હુકમ કરવામાં આવેલ છે.
૩. અપીલ નં. ૭૧/૦૧ સેન્ટ્રલ બેન્ક ઓફ ઈન્ડીયા વિરુદ્ધ કિશોર ટ્રેડર્સ
આ અપીલ મુળ અરજી નં. ૧૧૫/૦૧ માં તા. ૨૮ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૧ ના હુકમ સામે કરવામાં આવેલ છે જે ડી.આર.ટી. જબલપુરના ઓફીસરે કરેલ છે બેન્કે રૂ. ૧૮,૪૯,૮૪૦/- નો દાવો કરેલ છે જેમાં રૂ. ૩,૪૫,૦૦૦/- નો હુકમ આપવામાં આવેલ છે.

૪. અપીલ નં. ૭૨/૦૧ સેન્ટ્રલ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ હિન્દુલાલ કીશનલાલ

આ અપીલ મુળ અરજી નં. ૧૧૬/૦૧ માં તા. ૨૮ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૧ ના હુકમ સામે કરવામાં આવેલ છે. જેમાં બેન્કે રૂા. ૨૮,૮૦,૭૭૮/- નો દાવો કરેલ છે જેની સામે ખર્ચ અને વ્યાજની રકમ સહીત આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શન મુજબ રૂા. ૪,૭૫,૦૦૦/- નો હુકમ આપવામાં આવેલ છે.

૧. ઉપરોક્ત તમામ કેસોમાં એપેલન્ટ બેન્કમાં દાખલ કરેલ મુળ અરજી મુજબ રીસ્પોન્ડન્ટ ના ખાતાઓ પણ માર્ચ ૧૯૯૨ માં એન.પી.એ. થયેલ હતા ત્યારબાદ અરજીઓની નોંધણી કરવામાં આવેલ હતી અને રીસ્પોન્ડન્ટ પ્રતિવાદીઓને નોટીસ આપવામાં આવેલ હતી તે તમામ હાજર થયા હતા અને આર.ડી.ડી. બી.એફ.આઈ. કાયદાની કલમ ૨૨ તેમજ ડી.આર.ટી. રૂલ્સની કલમ ૧૮ હેઠળ પીટીશન દાખલ કરેલ હતી. જે કુદરતી ન્યાયના નિયમો તેમજ તા. ૨૭ જુલાઈ ના રોજ આર.બી.આઈ. દ્વારા વન ટાઈમ સેટલમેન્ટના માર્ગદર્શન પર આધાર રાખે છે. આ તમામ અરજીઓ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૧ ના મહીનામાં દાખલ કરવામાં આવેલ હતી જેમાં આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શન મુજબ વહેલામાં વહીલી તકે સુનવણી રાખવામાં આવેલ હતી કારણ કે ૩૦ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૧ ના રોજ સમયમર્યાદાનો અંત આવતો હતો રીસ્પોન્ડન્ટ / પ્રતિવાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ આ અરજીઓ સામે એપેલન્ટ બેન્કે વાંધા રજુ કરેલ હતા તેની સાથે અમુક હકીકતો જણાવેલ હતી અને આર.બી.આઈ.ના અમુક પરીપત્રકો રજુ કરેલ હતા જેમાં જણાવેલ હતું કે ૧૯૯૨ માં રીસ્પોન્ડન્ટની જે એન.પી.એ. જાહેર કરેલ હતા તેઓ ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૭ માં એન.પી.એ. રહેલ ન હતા આ તારીખ ની જાણ આર.બી.આઈ. ના પરીપત્રક જે ૨૭ જુલાઈ ૨૦૦૦ ના રોજ પ્રસીધ્ધ કરેલ હતું તેમાં સ્પષ્ટ કરેલ છે રીસ્પોન્ડન્ટ / પ્રતિવાદીના ખાતા વર્ષ ૧૯૯૨ માં એન.પી.એ.માં ફેરવ્યા બાદ પણ રીસ્પોન્ડન્ટની અરજીથી લોન અંગેના અમુક વ્યવહારો કરવામાં આવેલ હતા જેના કારણે એન.પી.એ. પોતાના ગુણનો ત્યાગ કરી ફરીવાર પફોર્મમીંગ એસેટ્સ માં ફેરવાઈ ગયેલ હતું અહીં જવાબને પડકારવામાં આવેલ હતો કે આર.બી.આઈ. ના માર્ગદર્શન બેન્કને બંધનકર્તા નથી અને બેન્ક પાસે આ માર્ગદર્શન અમલમાં લઈ આવવા માટે સત્તા છે જેમાં સમાધાન તેમજ સેટલમેન્ટ અંગેના મુદ્દાઓનો સમાવેશ થાય છે પરંતુ અપીલમાં મુખ્ય મુદ્દો આર.બી.આઈ.ના તા. ૨૭ જુલાઈ ૨૦૦૦ ના માર્ગદર્શન ના અમલ અંગેનો છે બંને પક્ષકારોને સાંભળ્યા બાદ અને રીસ્પોન્ડન્ટ ની પીટીશન અને એપેલન્ટ બેન્કના વાંધાઓ અભ્યાસ કર્યા બાદ ડી.આર.ટી. ના ઓફીસરે રીસ્પોન્ડન્ટ પ્રતિવાદી નિવેદનો સ્વીકારી હુકમ આપેલ છે જેમાં સ્પષ્ટ કરેલ છે કે રીસ્પોન્ડન્ટ પ્રતિવાદીના ખાતા ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૭ ના રોજ એન.પી.એ. થયેલ હતા પરંતુ ત્યારબાદ પણ ૧૯૯૨ પછી પણ વ્યવહાર થયેલ છે.

૨. ચુકાદાને નીચે મુજબના મુદ્દાઓ અંગે પડકારવામાં આવેલ છે.

અ) તા. ૨૭ જુલાઈ ૨૦૦ ના રોજ આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શનનો કોઈ કાયદાકીય અમલ થયેલ નથી અને બેંકીંગ રેગ્યુલેશ એક્ટની કલમ ૨૧ અને ૩૫ હેઠળ પ્રસીધ્ધ થયેલ નથી જેથી ન્યાયપંચે આવા ગેરકાયદેસર આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શનના આધારે હુકમ આપવામાં ગંભીર ભુલ કરેલ છે.

બ) ન્યાયપંચે ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૭ ના રોજ રીસ્પોન્ડન્ટ પ્રતિવાદી ના ખાતાને એન.પી.એ. તરીકે માનવામાં ભુલ કરેલ છે.

૩. શ્રી સતીત અગ્રવાલ અને બી.ડી. ચૌહાણે રીસ્પોન્ડન્ટ વતી અપીલમાં દલીલ કરેલ હતી અને તેનો કાયદાકીય સ્થિતિના અનુસંધાનમાં આપેલ ચુકાદાને સંપૂર્ણ રીતે સહકાર આપેલ હતો.
૪. આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શનનો મુદ્દો સૌ પ્રથમ જોઈએ.
૫. એપેલન્ટ વતી સીનીયર ધારાશાસ્ત્રી શ્રી એસ.એન. વર્મા હાજર થયા હતા અને રજુઆત કરેલ હતી કે માર્ગદર્શનની નકલ જેના પર આંક ડી/૧ આપવામાં આવેલ છે તે પરીપત્રક બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટની કલમ ૨૧ અને ૩૫ હેઠળ પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ. નથી જેથી આ માર્ગદર્શન બેન્કને બંધનકર્તા હોતા નથી તેમજ ન્યાયપંચ તેના આધારે કોઈપણ પ્રકારનો હુકમ આપવો જરૂરી નથી અને એપેલન્ટ બેન્કના હકકને હાની પહોચાડી શકતી નથી તેની દલીલને આધાર આપવા માટે બે ચુકાદાઓ રજુ કરવામાં આવેલ છે. *Eastern Paper Mill Machinery Pvt. Ltd. Vs. State Bank Of India, II (2005) B.C. 414 (Cal)* જેમાં ડી.આર.ટી. કલકત્તાના ઓફીસરે જણાવેલ હતું કે આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શન ના આધારે બેન્કના દાવામાં સમાધાન કરવા માટે ન્યાયપંચ પાસે સત્તા નથી તે સમાધાન કરવા માટે બેન્ક પાસે સત્તા છે તેને બીજા ચુકાદાનો આધાર આપેલ છે *Raghvendra Theatre Vs. Bank of India, 2004(1)Bank C.L.R. 136 (DRAT, Chennai)* જેમાં ન્યાયપંચ દ્વારા એવું કહેવામાં આવેલ છે કે જ્યાં સુધી આર.બી.આઈ.ના પરીપત્રકો અને માર્ગદર્શન બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટની કલમ ૨૧ અને ૩૫ હેઠળ પ્રસીધ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી તે કાયદેસર ગણાતી નથી. ડી.આર.ટી. ચેન્નાઈનો આ ચુકાદો કર્ણાટક હાઈકોર્ટ દ્વારા રીટ પીટીશન ૧૧૩૫૬/૦૧ માં આવેલ ચુકાદાના આધારે આપવામાં આવેલ છે.
૬. રીસ્પોન્ડન્ટ વતી શ્રી અગરવાલે ઉપરોક્ત દલીલ સામે જવાબ આપેલ હતો કે તે ચુકાદાઓ ખરા નથી કારણ કે તે એપેલ કોર્ટના ચુકાદાઓ પર આધાર રાખતા નથી જે લાંબા સમય પહેલાં ૧૯૯૨ માં પ્રસીધ્ધ થયેલ હતા જે *Peerless General Finance & Investment Co. Ltd. Vs. Reserve Bank of India, 1992 SCC 343* ના કેસમાં ચુકાદો આપવામાં આવેલ હતો જેમાં જણાવવામાં આવે છે કે, આર.બી.આઈ.ના આ પરીપત્રક બેન્કને બંધનકર્તા છે તેમજ કાયદા અનુસાર યોગ્ય છે શ્રી અગરવાલે વધુમાં જણાવેલ છે કે ડી.આર.ટી. કોલકત્તાનો ચુકાદો કલાકતા હાઈકોર્ટે ઉલટાવેલ છે. *II (2005) B.C. 414 (Cal)* માં નોંધેલ છે તેમજ ડી.આર.ટી. ચેન્નાઈ નો ચુકાદો સુપ્રીમ કોર્ટ કેસીસમાં આપવામાં આવેલ છે જેની નોંધ *Central Bank of India Vs. Ravindra, 2002(1) SCC 367*
૭. શ્રી અગરવાલની રજુઆત મુજબ બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ હેઠળ કલમ ૨૧ અને ૩૫ સિવાય કોઈપણ અન્ય જોગવાઈઓ નથી આર.બી.આઈ. આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શન કે પરીપત્રક જ્યાં સુધી કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ ન આવે ત્યાં સુધી તેનો અમલ કરવો ફરજિયાત નથી તેના કથનને આધાર દેવા માટે તેને નીચે મુજબના ચુકાદાઓ રજુ કરેલ છે *Krupa Alloys and Metals Vs. Chief Manager, State Bank of India, 1 (2003) B.C. 417 (A.B.), Saraf Trading Corporation Vs. S.B.I., 1(2003) B.C. 74 (DRAT, Chennai), Neetu Autos Pvt. Ltd. Vs. UCO Baml, I(2003) BC 62 (DRAT Chennai), Cross Country Hotel Vs. Tourism Finance Corporation of India Ltd. 1 (2003) BC 66 (DRAT Delhi), Jameela Beevi Vs. State Bank of Travancore, 1(1999) B.C. 418 (Ker), Canara Bank Vs. C.H.Venkataraman, 1(2004) B.C. 32 (DRAT, Chennai), Johney Kuruvilla Vs.*

Reserve Bank of India, II (2005) B.C. 182(Ker) અને છેલ્લો ચુકાદો એ.પેલન્ટ ટ્રીબ્યુનલ દ્વારા આપેલ છે *Bank of Baroda Vs. Shree Mahalaxmi Refinery, R-26/2001*

૮. તે વાત ખરી છે કે, આંક ડી-૧ નો પરીપત્રક બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ હેઠળની કલમ ૨૧ અને ૩૫ હેઠળ પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ નથી આ કાયદામાં એવી કોઈપણ જોગવાઈ નથી જે આર.બી.આઈ. ને બેન્કને પરીપત્રક તેમજ માર્ગદર્શન આપવા માટે સત્તા હોય આ રીતે એવી કયાંય સ્પષ્ટતા કરેલ નથી કે પરીપત્રક બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ની કલમ ૨૧ અને ૩૫ હેઠળ પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ છે. આ પરીપત્રક કલમ ૨૧ અને ૩૫ હેઠળ પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ નથી તેમજ બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટના કોઈપણ ખુણે સ્પષ્ટ કરેલ નથી એક ચુકાદામાં એવું જણાવવામાં આવેલ છે કે કોર્ટે એવા હુકમ આપેલ છે કે એવા પરીપત્રકો જે બેન્કના વહીવટી વિભાગ સાથે જોડાયેલા હોય અને લોન વિભાગને લાગુ ન પડતા હોય તેને પણ કાયદાકીય રીતે અમલમાં મુકેલ છે જેથી એપેલન્ટ બેન્કની આ રજુઆત માન્ય રાખી શકાય નહીં આ મુદ્દો દલીલ વખતે એપેલન્ટ સ્ટેજ વખતે ઉઠાવવામાં આવેલ હતો પરંતુ કાયદાકીય મુદ્દો હોવાના કારણે જો ન્યાયપંચ કે કોર્ટ સમક્ષ ઉઠાવેલ ન હોય તો ઉઠાવી શકાય છે મને એવું લાગે છે કે એપેલન્ટ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ પહેલા મુદ્દાને અમલમાં મુકેલ નથી.
૯. બીજો મુદ્દો રીસ્પોન્ડન્ટ ના લોન ખાતાને એન.પી.એ. તરીકે નક્કી કરવા અંગેનો છે. મુળ અરજીમાં એવું કયાંય જણાવવામાં આવેલ નથી કે ૧૯૯૨ માં ખાતુ એન.પી.એ.માં તખ્તીલ થયા બાદ ફરીવાર ૧૯૯૨ પછી ઈ.એ. માં તખ્તીલ થયેલ હતુ અને રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક સાથે વ્યવહાર કરવામાં આવેલ હતા મુળ અરજી દાખલ કરતા પહેલા જ બેન્કે પોતે જ ખાતાને એન.પી.એ.માં ફેરવેલ હતુ. જે એકઝીબીટ - બી માં જણાવેલ મુજબ તેઓએ ૨૪ જુલાઈ ૨૦૦૨ ના માર્ગદર્શન મુજબ ભરવાપાત્ર રકમની ગણતરી કરેલ હતી અને એકાદ કેસમાં ગણતરી કર્યા બાદ પણ તે રકમ થોડી વધારવામાં આવેલ હતી અને બેન્ક તરફની તમામ કાર્યવાહીઓ જે તેઓએ ૨૦૦૧ માં કરેલ હતા તે સ્પષ્ટ જણાવે છે કે ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૭ ના રોજ રીસ્પોન્ડન્ટ ની રકમ એન.પી. હતી અને પહેલી વખતે તેઓએ રીસ્પોન્ડન્ટ દ્વારા આર.ડી.ડી. એફ.આઈ. કાયદાની કલમ ૨૨ હેઠળ દાખલ કરેલ વાંધાઓ સામે સ્થાન ઉભુ કરેલ હતુ તેઓએ ખુબજ સારી મહેનત કરી પરંતુ ન્યાયપંચ દ્વારા ચુકાદામાં તે પરીપત્રક ધ્યાન પર લેવામાં આવેલ હતુ જેમાં કહેવામાં આવેલ હતુ કે બાકી રહેતી રકમ ને નિયમીત કરવામાં આવેલ છે એપેલન્ટ બેન્કના વાંધાઓમાં તેઓએ સ્વીકારેલ છે કે ખાતુ ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૭ ના રોજ એન.પી.એ. થયેલ હતુ.
૧૦. ઉપરોક્ત સ્થિતિ અને સંજોગો જોતા એપેલન્ટ બેન્ક પાસે પોતાનું સ્થાન સુલટાવા માટે કોઈ તક નથી જેથી તેઓ ખાતાને એન.પી.એ.માં ફેરવી શકતા નથી જેથી એપેલન્ટ તરફથી ચુકાદાને પડકારી શકાય નહીં.
૧૧. છેલ્લા સ્ટેજે સીનીયર ધારાશાસ્ત્રીએ એપેલન્ટ વતી એવી રજુઆત કરેલ છે કે શાખાના મેનેજર અથવા અધિકારી દ્વારા લેવામાં આવેલ પગલાઓ બેન્ક દ્વારા લેવામાં આવેલ પગલાઓ ગણાશે નહીં બેન્ક મેનેજર અથવા તેના દ્વારા છેતરપીંડી સ્વીકારવામાં આવેલ છે જે તેઓએ પોતાના દાવમાં સ્વીકારેલ છે આવા કોઈપણ પ્રકારના આક્ષેપો તેવાસમયે કરવામાં આવેલ નથી માત્ર બેન્કને એન.પી.એ. અંગે પુછપરછ કરવામાં આવી હતી જેમાં ન્યાયપંચે ન્યાયપંચ સમક્ષ બેન્કના ઓફીસરોએ જણાવેલ હતુ કે આ

કેસ ઉચ્ચ અધિકારી પાસે સમાધાન માટે મોકલવામાં આવે છે પરંતુ ઉપરોક્ત અધિકારીએ રીસ્પોન્ડન્ટનો કેસ સ્વીકારેલ ન હતો જેથી આ રજુઆત માન્ય નથી.

૧૨. પરીણામે મને લાગે છે કે હાલની અપીલ યોગ્ય ન હોવાના કારણે રદ કરવાને પાત્ર છે ખર્ચ આપવામાં આવતો નથી.

૧૩. રેકર્ડ જે તે ન્યાયપંચને તુરત જ મોકલવું.

અપીલ નામંજુર

Andrapradesh High Court
Securition and Reconstruction of Financial Assets and
Enforcement of Security Interest Act - 2002

[2006(1) DRTC 781(AP)]

Hon'ble A. Gopal Reddy J.

Makineni MadhuriPetitioner

V/S

Bollu NAgabhushanam & OthersRespondents

C.M.A.No. 4663/2004

Decided On 23rd September 20065

સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઇન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨- કલમ -૧૩(૪)- કોડ ઓફ સીવીલ પ્રોસીજર ૧૯૦૮, ઓર્ડર ૩૯, રૂલ ૧ અને ૨ - લેણી રકમ વસુલવા માટેનો દાવો - બેન્ક એ જામીનને કલમ ૧૩(૪) હેઠળ નોટીસ રકમ ચુકવવા માટે આપેલ હતી - નોટીસની યોગ્યતા સાબીત કરવા માટે અરજી દાખલ કરેલ હતી - મનાઈ હુકમનો દાવો જે જામીન એ કરેલ હતો તે પણ રદ - જામીનની બે પુત્રીઓએ જામીન સામે મનાઈ હુકમ મેળવવા માટે વેચણી માટેનો દાવો દાખલ કરેલ હતો - મિલકત જે સંયુક્ત કુટુંબના સભ્યો ધરાવતા હોય તે જ્યાં સુધી સાબીત ન થાય ત્યાં સુધી સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત કહેવાતી નથી - અરજદારની અરજીમાં ખામી છે - અરજદારએ પોતાની તરફેણમાં પ્રાયમાફેસી અને બેલેન્સ ઓફ ઈન કન્વીનીયન્સ દર્શાવેલ નથી - પક્ષકારોએ બેન્કને પોતાની કાયદેસરની લેણી રકમ વસુલવા માટે રોકે છે - મનાઈ હુકમ રદ - નીચેની અદાલત દ્વારા વચગાળાનો મનાઈ હુકમ રદ નો હુકમ (પારા ૧૧ થી ૧૩)

પરીણામ - અપીલ રદ

Cases Referred :

1. *Mardia Chemicals Ltd. Vs. Union of India* , 2004 SCC 311 : 2004(2) DRTC 107 (SC)
2. *Padmanabh Vs. Thomas* AIR 1989 Ker 188

Counsel Appeared

Petitioner : Mr. Surya Satish, Advocate

Respondent No. 10: Mr. A. Krishnam Raju , Advocate

Legal Point - કાયદાકીય મુદ્દો

સંયુક્ત કુટુંબના સભ્યો દ્વારા જે મિલકત ધરાવવામાં આવે છે તે સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત જ્યાં સુધી સાબીત ન થાય ત્યાં સુધી કહેવાતી નથી.

Judgement - ચુકાદો

૧. એ. ગોપાલ રેડ્ડી, જસ્ટીસ : જ્યારે મનાઈ હુકમ ની અરજીની સુનાવણી માટે લેવામાં આવેલ હતી ત્યારે પક્ષકારો ના વકીલશ્રીઓએ મુળ અપીલ રદ કરવા અરજ કરેલ હતી.
૨. અરજદારે અપીલ ઈલુરુ ના એડીશનલ સીનીયર જજ દ્વારા તા. ૭ ડીસે. ૨૦૦૪ ના આઈ.એ. નં. ૨૦૧૯/૨૦૦૩ ના ૨૮૯/૨૦૦૩ ના કેસ ના રદ ના હુકમ સામે કરેલ હતી.
૩. અરજદારે આ દાવો મિલકતના ૧૨ સરખા ભાગ કરી આપવા માટે દાખલ કરેલ હતો અને તેમાંથી ૧ ભાગ અલગથી અમોને દાવા ની તારીખથી કબજાની તારીખથી લાભ મેળવવા માટે જોઈએ છે. પ્રતિવાદી નં. ૧ અરજદારના દાદા છે, પ્રતિવાદી નં. ૨ મોટા કાકા છે, પ્રતિવાદી નં. ૩ અને ૮૦ તેના મા-બાપ છે, પ્રતિવાદી નં. ૪૬ થી ૬ તેના કઝીન છે અને પ્રતિવાદી નં. ૭ અને ૮ તેની બહેનો છે. તેના કેસમાં પ્રતિવાદી નં. ૧ એ અમુક એકર જમીન વારસામાં મેળવેલ હતી અને જુદી જુદી મિલકત દ્વારા એસ્ટેટ બનાવેલ હતુ જે તેને સહસ્ત્રેદાર ના નામે સંયુક્ત કુટુંબના ભંડોળમાંથી ખરીદ કરેલ હતી. પીડાપાડૂલ ગામના સર્વે નં. ૩૧૧/૨ ની જમીન એકર ૧-૧૩ ગુંડા સ.નં. ૨૮૪/૬ અને ૨૮૪/૩ ની જમીન એકર ૪-૮૦ ગુંડા નું વેચાણ તા. ૭ જુલાઈ ૧૯૫૪ અને ૨૯ નવેમ્બર ૧૯૫૪ ના રોજ વેચાણ દસ્તાવેજથી કરવામાં આવેલ હતુ જેની વેચાણ કિંમત રૂ. ૪૫૦૦/- અને રૂ. ૧૬,૫૦૦/- હતી આ રકમમાંથી તેને ૧ થી ૪ વસ્તુઓની ખરીદ કરેલ હતી જે અરજીના પેરા - ૮ માં જણાવેલ છે. આ મિલકત સંયુક્ત કુટુંબની સંયુક્ત મિલકત છે. ત્યારબાદ પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૩ ના એ પીડાપાડૂ ગામના સ.નં. ૩૦૨/એ/૧ અને ૩૦૨/એ/૨ ની જમીન એકર ૧-૪૧ ગુંડા તેમજ સર્વે નં. ૨૮૯/૨ , ૩૦૨/એ/૧ અને ૩૦૨/એ/૩ ની જમીન એકર ૨-૪૭ ગુંડાનું વેચાણ ૧૯ એપ્રિલ ૧૯૭૨ ના રોજ કરેલ હતુ તે ઉપરાંત પ્રતિવાદી નં. ૧ ના એ પ્રતિવાદી નં. ૩ ના નામે અરજીના પાર ૫ માં જણાવ્યા મુજબની ૫૪૦ ચો.વા.ની જમીન ઉભા ઈમલા સહીત ખરીદ કરેલ હતી તેમાં સુધારા કરી અને ઈન્ડિયન બેન્ક શાખાને આપેલ અને ધીમે ધીમે તે ઈમલા પર ત્રણ માળનું બાંધકામ કરેલ હતુ જે માહેથી પહેલો માળ મારગાડરશી ચીફ ફંડ લી. અને બીજો અને ત્રીજો માળ આસીસ્ટન્ટ કમીશનર અને સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ કચેરીને આપેલ હતો તે ઉપરાંત તેઓએ અરજીમાં જણાવેલ તસતુ બ.૬ , પ્રતિવાદી નં. ૨ ના નામે તેમજ વસ્તુ નં. ૭ અને ૮ પ્રતિવાદી નં. ૩ અને ૯ ના નામે અને વસ્તુ નં. ૯ અને ૧૦ પ્રતિવાદી નં. ૯ ના નામે સંયુક્ત કુટુંબના ભંડોળ માંથી તા. ૯ જુલાઈ ૧૯૮૬ , ૧૪ ઓક્ટોબર ૧૯૮૭ , ૨૫ ઓક્ટોબર ૧૯૮૭, ૯ જાન્યુઆરી ૧૯૯૮ અને ૨૦ ડીસેમ્બર ૧૯૯૮ ના વેચાણ દસ્તાવેજોથી ખરીદ કરેલ હતી જેથી આઈટમ નં. ૧ થી ૧૦ સંયુક્ત કુટુંબના ભંડોળમાંથી ખરીદ કરેલ હતી અને વિકાસ કરેલ હતી, તે સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત છે. પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૩ ના નો અરજીમાં જણાવેલ મિલકતનો સરખો ભાગ મળ્યો હતો પ્રતિવાદી નં. ૩ અને ૫ ના એ વાદી અને પ્રતિવાદી નં. ૧ ની વિરૂધ્ધ નું કાર્ય પરવાનગી વગર ચાલુ કરેલ હતુ તેઓને

- દાડૂ પીવાની અને જુગાર રમવાની આદત લાગી હતી, પ્રતિવાદી નં. ૨ , ૩ અને ૯ ના એ અન્ય સભ્યોની પરવાનગી થી આઈટમ નં. ૫ થી ૧૦ ને પ્રતિવાદી નં. ૧૦ બેન્ક પાસે ધંધાના ભંડોળ ઉભો કરવા માટે ગીરો મુકેલ હતો જેથી વાદી એ તા. ૨૫ ઓક્ટોબર ૨૦૦૩ ના રોજ પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૯ સામે મિલકત ના વિભાજન માટે નો દાવો કરેલ હતો અને અલગ કબ્જો માંગેલ હતો.
૪. આ દાવામાં તેને એલ.એ. નં. ૨૦૧૯/૨૦૦૩ સી.પી.સી.ના ઓર્ડર ૩૯ રૂલ ૧ અને ૨ હેઠળ વચગાળાનો મનાઈ હુકમ મેળવવા માટે દાખલ કરેલ હતો જેથી મિલકતનો નિકાલ ન થઈ શકે .
૫. પ્રતિવાદી નં. ૧ ના એ કાઉન્ટર ફાઈલન કરેલ હતુ અને કહેલ હતુ કે તેનો કોઈ એવો ઈરાદો મિલકતના નીકાલ અંગેનો નથી. પ્રતિવાદી નં. ૩ ના એ જ રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ ના પીતા છે તેને કાઉન્ટર થી જણાવેલ હતુ કે તેને પ્રતિવાદી નં. ૧ ને ધંધામાં ભંડોળ ઉભુ કરવા માટે અરજ કરેલ હતી પરંતુ પ્રતિવાદી નં. ૧ એ અરજ સ્વીકારેલ નહી જેથી ધીરાણ મેળવવું પડેલ હતુ જેમાં તેને નુકશાની થઈ તે કહે છે કે તેનો ઈરાદો એપેલન્ટ કે કોઈપણ રીસ્પોન્ડન્ટની મિલકત ઓળવી જવાનો ન હતો. પ્રતિવાદી નં. ૨ અને ૩ ના એ મેમો દ્વારા પ્રતિવાદીનું કાઉન્ટર એડોપ્ટ કરેલ હતુ અને પ્રતિવાદી નં. ૭ અને ૮ ના એ કાઉન્ટર ફાઈલ કરેલ ન હતુ.
૬. રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧૦ ના એ કાઉન્ટર દ્વારા દાવા અરજી વિરૂધ્ધ જણાવેલ હતુ કે રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૨, ૩ અને ૯ ના એ આઈટમ નં. ૫ થી ૧૦ ની મિલકત નો ભાગ ગીરો મુકેલ છે અને બી.આર.સી. કન્સ્ટ્રક્શન , હૈદરાબાદ વતી જામીન આપેલ છે અને આ રીતે દાવા છેતરનારૂ છે અને પ્રતિવાદી નં. ૩ અને ૯ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ હતો. રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૨ , ૩ અને ૯ ના એ બેન્કને બી.આર.સી. કન્સ્ટ્રક્શન હૈદરાબાદ વતી બેન્ક ગેરન્ટી, ચીફ એઝનીયર, પ્રોજેક્ટ ડીરેક્ટર, એ.ડી.બી. પ્રોજેક્ટ સેલ, આવાસ બી. ગાંધીનગર ની તરફેણમાં આપવા માટે અરજ કરેલ જે આઈટમ નં. ૫ થી ૧૦ સામે રૂા. ૩૦.૭૫ , રૂા. ૧૪.૮૩ અને રૂા. ૩૦૬૭૫ લાખની કિંમતનો હોવી જોઈએ અને બાકીની ૨૫% જેટલી માર્જીન રકમ આપવી ઉપરોક્ત જણાવ્યા મુજબ અને રકમ માટે, બેન્ક એ બેન્ક ગેરન્ટી આપેલ હતી ત્યારબાદ ગુજરાત ગર્વમેન્ટના માગ્યા મુજબની રકમ ચુકવવામાં આવેલ હતી અને બી.આર.સી. કન્સ્ટ્રક્શનના તમામ ભાગીદારોની રકમ વસુલ કરવા માટે કલમ ૧૩ હેઠળ નોટીસ આપવામાં આવેલ હતી. પ્રતિવાદી નં. ૨ , ૩ અને ૯ ના એ બેન્ક સામે સીવીલ જજ, ઈલુરૂ સમક્ષ ઓ.એસ. નં. ૨૧૭/૦૩ થી દાવો દાખલ કરેલ હતો અને વચગાળાનો મનાઈ હુકમ મેળવવા માટે આઈ.એ. નં. ૧૪૫૮/૦૩ થી વચગાળાની મનાઈ હુકમ ની અરજી દાખલ કરેલ હતી આ દાવો રદ કરવામાં આવેલ હતો ત્યારબાદ SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩ હેઠળ આપેલ નોટીસની કાર્યવાહી સામે રીટ પીટીશન નં. ૯૨૫૨/૦૩ અને ૯૨૫૪/૦૩ થી અરજી દાખલ કરવામાં આવેલ હતી જે પણ ૨૫ મે ૨૦૦૪ ના રોજ આંક બી-૧ થી બી-૩ હેઠળ રદ કરેલ હતી અને ત્યારબાદ આ દાવો દાખલ કરવામાં આવેલ હતો અને બદ ઈરાદે થી આઈ.એ. નં. ૨૦૧૯/૦૩ ની અરજી દાખલ કરવામાં આવેલ હતી.
૭. નીચલી અદાલત એ રેકર્ડ પર આવેલ દસ્તાવેજી અને મૌખિક પુરાવાના આધારે ઠરાવેલ હતુ કે અરજદાર અને રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧ થી ૯ ના છેતરપીંડી કરવા માંગે છે અને રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧૦ બેન્ક ને SRFAESI કાયદા હેઠળની કાર્યવાહી કરતા રોકે છે જ્યાં બેલેન્સ ઓફ ઈનકન્વીનીયન્સ કે પ્રાયમાફેસી કેસ દર્શાવવામાં આવેલ ન હોય ત્યાં સ્પેશીફીક રીલીફ એક્ટની કલમ ૪૧ હેઠળ મનાઈ હુકમ આપી શકાય નહી જેથી આઈ.એ.ની અરજી રદ કરવામાં આવે છે.

૮. એપેલન્ટના વકીલશ્રીએ જણાવેલ છે કે એપેલન્ટ નો કેસ પ્રાયમાફેસી છે તે સંયુક્ત કુટુંબના સભ્ય હોવાના કારણે મિલકતમાં ભાગ માટે હકક ધરાવે છે જે મેળવવા માટે તેને વિભાજન માટે નો દાવો દાખલ કરેલ છે અને દાવો ચાલે તે દરમ્યાન જો બેન્ક ગીરો મિલકત નો કબ્જો મેળવી નીકાલ કરે તો તે મિલકતના હકકમાંથી વંચીત રહી જશે જેથી નીચલી કોર્ટ મારા હકક સમજવામાં નીષ્ફળ ગઈ અને ગેરકાયદેસર રીતે આઈ.એ. મનાઈ હુકમની અરજી રદ કરેલ હતી તેને સ્પષ્ટ દસ્તાવેજથી પુરાવા દ્વારા સાબીત થતા કે તેમાં એપેલન્ટનો હકક છે તેમ છતાં કારણ કે મિલકત જે રીસ્પોન્ડન્ટ ૨, ૩ અને ૯ દ્વારા ખરીદ કરવામાં આવેલ હતી તે સંયુક્ત કુટુંબના ભંડોળમાંથી ખરીદ કરવામાં આવેલ હતી અને કુટુંબના બધા સભ્યોને આ મિલકત પર હકક અને અધિકાર છે.
૯. રીસ્પોન્ડન્ટ નં. ૧૦ ના વકીલશ્રીની દલીલ મુજબ એપેલન્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલ દાવો છેતરનારો છે તે આંક બી-૧ પરથી સાબીત થાય છે જેમાં કોર્ટએ રીટ પીટીશન નં. ૯૨૫૨/૦૪ માં હુકમ આપેલ છે કે SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩ હેઠળ આપવામાં આવેલ હુકમ સામે અપીલ ડી.આર.ટી. સમક્ષ કલમ ૧૭ હેઠળ કરવી પડે છે જેથી એપેલન્ટને હકક મળતો નથી તે સ્પેશીફિક રીલીફ એક્ટની કલમ ૪૧ હેઠળ બેન્કને તેની કાર્યવાહી કરવા માટે રોકી શકતા નથી જે એપેલ કોર્ટ *Mardia Chemicals Ltd. Vs. Union of India, 2004 SCC 311 : 2004(2) DRTC 107 (SC)* માં ઠરાવેલ હતું.
૧૦. જવાબમાં એપેલન્ટના વકીલશ્રીએ જણાવેલ હતું કે આ દાવો વિભાજન માટેનો હોય તે ચલાવવા માટે ડી.આર.ટી. ને સત્તા નથી તે માત્ર સીવીલ કર્ટને સત છે અને સીવીલ કોર્ટ યોગ્ય હુકમ આપી શકે.
૧૧. સાચી હકીકતે તે છે કે બેન્ક એ SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૪) હેઠળ બેન્ક ગેરનટીની રકમ જે તેઓએ રીસ્પોન્ડન્ટ વતી ચુકવેલ હતી તે વસુલવા નોટીસ આપેલ હતી જે અંગેની કાર્યવાહી ન થાય તે માટે આંક બી-૧ થી બી-૩ સુધી એપેલન્ટ અને રીસ્પોન્ડન્ટ ૨, ૩ અને ૯ ના એ દાવો નં. ૨૧૭/૦૩ દાખલ કરેલ હતો જે રદ કરવામાં આવેલ હતો અને ત્યારબાદ હાલનો દાવો એપેલન્ટ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ હતો જેના દ્વારા સ્પષ્ટ જણાય છે કે પક્ષકારો બેન્ક ને કાર્યવાહી કરવા માટે રોકે છે અને દાવો પ્રાયમાફેસી નથી.
૧૨. એવું ઠરાવવામાં આવેલ છે કે સંયુક્ત કુટુંબના સભ્યો દ્વારા ધરાવવામાં આવેલ મિલકત સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત કહેવાતી નથી જ્યાં સુધી સાબીત ન થાય ત્યાં સુધી એપેલન્ટ એ અગાઉના તમામ કેસ પાછા ખેંચેલ હતા અને આ કેસ ગીરો મિલકતમાંથી પોતાનો ૧/૧૨ ભાગ મેળવવા માટે કરેલ છે પરંતુ આ કેસમાં પણ પ્રાયમાફેસી ની ખામી અને બોનાફાઈડ ની ખામી હોવાના કારણે મનાઈ હુકમ આપેલ નથી જેના અનુસંધાનમાં કેરેલા હાઈકોર્ટ દ્વારા *Padmanabh Vs. Thomas AIR 1989 Ker 188* ના કેસ ને મુકવામાં આવેલ છે.
૧૩. ઉપરોક્ત થયેલ ચર્ચા મુજબ એપેલન્ટ પ્રાયમાફેસી સાબીત કરવામાં નીષ્ફળ ગયો હતો અને બેલેન્સ ઓફ ઈનકન્વીનીયન્સ પોતાની તરફેણમાં દર્શાવેલ ન હતું જેથી તેને મનાઈ હુકમ મળી શકે નહીં અને તેને અપીલ ડી.આર.ટી. સમક્ષ SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩ હેઠળ દાખલ કરવા માટે હકક અધિકાર છે મને યોગ્ય લાગે છે કે નીચલી કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમ યોગ્ય છે તેમાં દરમ્યાનગીરી કરવાની જરૂર નથી.
૧૪. આ સીવીલ મીસ. અપીલ રદ કરવામાં આવે છે.

**Delhi High Court
Recovery of Suit**

[2006(1) DRTC 38(Delhi)]
HON'BLE Sanjay Kishan Kaul, J.

Saurabh Exports.

.....Petitioner

V/S

Blaze Finlease and Credits Pvt. Ltd.

.....Respondent

C.S. (O.S.)No. 469/99

Decided On 16th March 2006

લેણી રકમ સાથે બાકી વ્યાજની રકમ વસુલ કરવા માટેનો દાવો - પ્રતિવાદી નં. ૧ ખાનગી સંસ્થા છે અને પ્રતિવાદી ૨, ૩, ડાયરેક્ટર છે પ્રતિવાદી નં. ૪ , પ્રતિવાદી નં. ૩ ના પત્ની છે. - પ્રતિવાદીએ પોતાની જવાબદારી નકારેલ છે કારણ કે તેને થયેલ વ્યવહાર સાથે કોઈ નીસ્ખત નથી અને તે કંપનીની ડાયરેક્ટર કે શેર ધારક પણ નથી - પ્રતિવાદી નં. ૩ ગૃહ કાર્ય કરતા હોય ધંધા સાથે ખુબજ થોડો નીસ્ખત છે - પ્રતિવાદી નં. ૨ પ્રતિવાદી નં. ૧ ના સામે પ્રતિવાદી નં. ૪ ની મદદથી ધંધો ચલાવે છે - નિયમનો પડતો ઉંચો થવો તે સંતોષકારક - નિગમનો હેતુ વ્યાપાર છેતરપીડી કરવાનો નહીં - નિગમના પડતા નીચે વાદી સાથે રૂ. ૧૫ લાખની છેતરપીડી થયેલ છે - પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપની સિવાય પ્રતિવાદી નં. ૨ પોતે જવાબદાર છે (પારા ૧૨, ૧૮ થી ૨૦)

Cases Referred :

1. *Singer India Ltd. Vs. Chander Mohan Chadha*(2004) 7 SCC 1
2. *Subra Mukherjee Vs. Bharat Coking Coal Ltd.* (2000) 3 SCC 312

Counsel Appeared :

Petitioner : Mr. Ujjwal Kr. Jha & Mr. S.K. Pradha , Advocates

Respondent : Mr. B.L.Anand, Advocate

Legal Point - કાયદાકીય મુદ્દો

નિગમનો હેતુ વ્યાપાર નો વિકાસ કરવો અને વધારવો, માણસો સાથે છેતરપીડી કરવી નહીં.

Judgement - ચુકાદો

૧. સંજય કીશન કૌલ, જસ્ટીસ : વાદીએ રૂ. ૨૧,૦૦,૬૫૦/- ની લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે પ્રતિવાદીઓ સામે દાવો કરેલ છે વાદી માલિકી પેઢી છે જેના માલિક શ્રીમતી પ્રભાબેન ઉપલ છે જેઓ નીકાલ નો વ્યવસાય ધરાવે છે. પ્રતિવાદી નં. ૧ ખાનગી લી. કંપની છે જે લીસીંગ અને ફાયનાન્સીંગ નો વ્યવસાય ધરાવે છે અને જેની સ્થાપના ૧૭ ઓગષ્ટ ૧૯૯૫ માં થયેલ છે - પ્રતિવાદી નં. ૨ અને ૩ તેના ડીરેક્ટર છે. , પ્રતિવાદી નં. ૪ પ્રતિવાદી નં. ૩ ના પત્ની છે અને પ્રતિવાદી નં. ૨ ના ભાઈ છે દાવા અરજીમાં

- લખવામાં આવેલ છે કે પ્રતિવાદી નં. ૨ અને ૩ એ મુડી રોકાણ કરેલ છે જેમાં બંન્નેના ૧૦ - ૧૦ સામાન્ય શેર છે જેની કુલ રકમ એક પ્રતિવાદી દીઠ રૂ. ૧૦૦/- છે.
૨. નવેમ્બર ૧૯૯૬ માં પ્રતિવાદી નં. ૪ વાદી કંપનીના પ્રતિનીધી અને પ્રતિવાદી નં. ૧ શ્રીમતી પ્રભા ના બ્રધર ઈન લો , શ્રી વિરેન્દ્ર ઉપલ ને મળવા ગયેલ હતા અને જણાવેલ કે પ્રતિવાદી નં. ૧ ની કંપની ટુંક સમય માટે થાપણ ની રકમ ઉંચા વ્યાજ દરે સ્વીકારે છે. પ્રતિવાદી નં. ૪ એ જણાવેલ હતુ કે તેઓના ભાઈ અને પત્ની પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપનીના ડાયરેક્ટર છે વાદીએ પ્રતિવાદી નં. ૧ ના નામે ૧૫ લાખની રકમ ૬ માસ માટે ૧૮% વ્યાજ દરે જમા કરેલ હતી જે તા. ૨૨ નવેમ્બર ૧૯૯૬ નાચેક નં. ૬૮૧૯૧૧ દ્વારા કરવામાં આવેલ હતો જે સીડીકેટ બેન્ક, કીર્તીનગર ન્યુ દિલ્હીના નામે છે.
૩. વાદી દાવો કરે છે કે તેઓએ માર્ચ - ૯૭ માં રકમની માંગણી કરેલ હતી અને તે માંગણી સામે પ્રતિવાદી નં. ૧ વતી અલ્હાબાદ બેન્ક, પાર્લમેન્ટ સ્ટ્રીટ, ન્યુ દિલ્હી નો ચેક નં. ૨૯૬૪૭૩, તા. ૨૫ માર્ચ ૯૭ વાળો રૂ. ૧૫ લાખનો આપવામાં આવેલ હતો જેમાં પ્રતિવાદી નં. ૨ ની સહી હતી તેમ છતા વાદી ને કહેવામાં આવેલ હતુ કે તેઓ ચેક રજુ ન કરે કારણ કે તેઓને વ્યાજની રકમ પણ સાથોસાથ આપવામાં આવશે વાદી જણાવે છે કે પ્રતિવાદીના કથનો નો વિશ્વાસ કરીને તેઓએ ચેક રજુ કરેલ ન હતા અને ચેક રજુ કરવા માટેનો સમય પુરો થઈ ગયેલ હતો પરંતુ પ્રતિવાદીના વચન, સિવાય બીજુ કંઈ આવ્યુ નહી જેથી વાદીએ તે લેણી રકમ વ્યાજ સહીત વસુલ કરવા માટે દાવો દાખલ કરેલ છે.
૪. પ્રતિવાદી નં. ૧ થી ૩ ના એ સહીયારા જવાબ વાંધા રજુ કરેલ હતા અને પ્રતિવાદી નં. ૪ એ અલગથી જવાબ - વાંધા રજુ કરેલ હતા પ્રતિવાદી ની રકમ ચુકવવા માટેની જવાબદારી બીન તકરારી છે પરંતુ એવું કહેવામાં આવેલ છે કે પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપની ખુબજ નુકશાની થવા ના કારણે નષ્ટ થઈ ગયેલ છે પ્રતિવાદી નં. ૨ અને ૩ રકમ ચુકવવાની જવાબદારી સ્વીકારતા નથી કારણ કે રકમ કંપની પ્રતિવાદી નં. ૧ ના નામે જમા કરવામાં આવેલ હોય તેઓની અંગત જવાબદારી ડીરેક્ટર દરજજે રહેતી નથી પ્રતિવાદી નં. ૪ જવાબદારી સ્વીકારતા નથી કારણ કે તેઓ કંપનીના ડાયરેક્ટર પણ નથી તેમજ શેરધારક પણ નથી જેથી તેને આ વ્યવહાર અંગે કોઈ પણ જાતની નીસ્બત નથી પરંતુ તે મુદ્દો બીનતકરારી છે કે, આ પ્રતિવાદી પ્રતિવાદી નં. ૩ ના પતિ છે જેઓ પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપનીના ડાયરેક્ટર છે.
૫. પક્ષકારોને સાંભળ્યા બાદ તા. ૧૭ જાન્યુ - ૨૦૦૩ । રોજ નીચે મુજબના મુદ્દાઓ આપવામાં આવેલ હતી.
૧. વાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ દાવામાં શું પક્ષકારોના મીથ્યા જોડાણના કારણે દાવામાં ખામી છે ખાસ પ્રતિવાદી નં. ૧ અને ૨ ના જવાબ વાંધાઓના અનુસંધાનમાં ? ઓ.પી.ડી.
 ૨. દાવા અરજીમાં જણાવેલ રકમ ચુકવવા માટે શું પ્રતિવાદી નં. ૨ થી ૪ અંગત રીતે જવાબદાર છે ? ઓ.પી.પી.
 ૩. વાદીએ પ્રતિવાદી પાસે રકમ શું વ્યાજદર એ જમા કરાવેલ હતી ?
 ૪. દાદ
૬. વાદીએ બે સાક્ષી રજુ કરેલ હતા. પીડબ્લ્યુ ૧ તરીકે શ્રી પ્રભા અને પીડબ્લ્યુ - ૨ તરીકે વીરેન્દ્ર ઉપલ, પ્રતિવાદી નં. ૨ ડી.ડબ્લ્યુ ૨ તરીકે કંઠેડા (વીટનેશ બોક્ષ) માં આવેલ હતા અને ડીડબ્લ્યુ-૧ તરીકે પ્રતિવાદી નં. ૪

૭. જુબાની ધ્યાન પર લેતા એવું જણાય છે કે, ડી.ડબ્લ્યુ-૨ એ એવું કહેલ હતુ કે પ્રતિવાદી નં. ૪ ના એ થયેલ વ્યવહાર સાથે કોઈ નિસ્ખત નથી કંપનીની કામગીરી અંગેના સ્પષ્ટ પ્રશ્નો અંગે તેના ડાયરેક્ટર અને તેના એકાઉન્ટસ , ડી.ડબ્લ્યુ - ૨ અસ્પષ્ટ હતા અને ઉડાઉ જવાબ આપેલ હતો. પ્રતિવાદી નં. ૪ના એ (ડી.ડબ્લ્યુ-૧) પોતાની જવાબદારી સ્વીકારેલ નહી અને કહેલ કે તેને થયેલ વ્યવહાર સાથે કોઈ નિસ્ખત નથી એ મુદ્દો બની તકરારી છે કે ઉપર અને નાગપાલ પરવારો વચ્ચે સાર સંબંધો હતા.
૮. બંને પક્ષકારો આ વકીલશ્રીઓને સાંભળ્યા બાદ અને પુરાવા તેમજ દસ્તાવેજોનો અભ્યાસ કર્યા બાદ જે રેકર્ડ પર છે, હું નીચે મુજબ ના મુદ્દાઓ અંગે ખુલાસા આપું છું

મુદ્દા નં. ૧

૯. પહેલો મુદ્દો તે છે કે મીથ્યા પક્ષકારના જોડાણના કારણે આ દાવામાં ખામી છે કારણ કે પ્રતિવાદી નં. ૪ ની સામે પણ દાવો છે તેઓ પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપનીના ડાયરેક્ટર કે શેરધારક નથી તેમ છતા પ્રતિવાદી પર આ મુદ્દો સાબીત કરવા માટે જવાબદારી નાંખવામાં આવેલ હતી. દાવા અરજીમાં જણાવેલ મુજબ પ્રતિવાદી નં. ૪ વાદી પાસે ગયેલ હતો તો શું જુદા જુદા પુરાવોના આધારે પ્રતિવાદી નં. ૪ ને જવાબદાર માની શકાય તે પણ ધ્યાન પર લેવામાં આવે કે, તા. ૬ મે ૮૮ નો પત્ર પુરાવા તરીકે મુકવામાં આવેલ છે (આંક પી.ડબ્લ્યુ૧/પી-૧) આ પત્ર વાદી કંપની દ્વારા પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ હતો અને પ્રતિવાદી નં. ૪ ના એ સહી કરેલ હતી એવી સ્પષ્ટ નોંધ લેવામાં આવે કે પત્ર સહી કરતી વખતે પ્રતિવાદી નં. ૪ એ ડીરેક્ટર શબ્દ જે તેઓ ના નામ હેઠળ મુકવામાં આવેલ હતો તે ક્રી નાંખેલ હતો. આ સહી પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપની વતી કરવામાં આવેલ હતી. જુબાનીમાં પ્રતિવાદી નં. ૪ ના એ જણાવેલ હતુ કે આ દસ્તાવેજ સિવાય તેઓએ કોઈપણ અન્ય દસ્તાવેજોમાં પ્રતિવાદી નં. ૧ વતી સહી કરેલ ન હતી અને આ દસ્તાવેજમાં પ્રતિવાદી નં. ૧ ના કહેવાથી કરેલ હતી.
૧૦. ઉપરોક્ત હકીકત જોતા તે વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રતિવાદી નં. ૪ નું આ દાવામાં મીથ્યા જોડાણ અંગે દાવામાં કોઈ ખામી નથ, વાદી પ્રતિવાદી સામે સફળ ન થાય હોય તો પણ આ મુદ્દાનો જવાબ વાદીની તરફેણમાં આપવામાં આવેલ છે.

મુદ્દા નં. ૨

૧૧. આ મુદ્દો એટલે ઉઠાવામાં આવેલ છે કે વાદી પ્રતિવાદી નં. ૨ થી ૪ ના પાસે રકમ અંગત રીતે વસુલ કરવા માંગે છે તેઓએ પ્રતિવાદી નં. ૧ ને આપેલ છે પ્રતિવાદી નં. ૨ અને ૩ કંપનીના ડીરેક્ટર છે અને પ્રતિવાદી નં. ૪ પ્રતિવાદી નં. ૩ ના પતિ છે તે વાત ખરી છે જે વાદીના સાક્ષી એ જણાવેલ હતી કે પ્રતિવાદી નં. ૪ ધીરાણ મેળવવા માટે ગયેલ હતો અને તે વાત ખરી છે કે પ્રતિવાદી નં. ૪ ના એ કોઈપણ દસ્તાવેજોમાં અંગત રીતે સહી કરેલ નથી હકીકતે માત્ર એક દસ્તાવેજ (આંક- ડી.ડબ્લ્યુ-૧/પી-૧) માં પ્રતિવાદી નં. ૪ ની સહી છે જેમાં તેણે પ્રતિવાદી નં. ૧ વતી સહી કરેલ છે. ડીરેક્ટર દરજજે નહી જેથી પ્રતિવાદી નં. ૪ ની કાયદેસર ની જવાબદારી થતી નથી કારણ કે તે વ્યવહાર નો પક્ષકાર નથી અને પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપનીમાં તેનું કોઈ સ્થાન નથી જેથી મને એવું નથી લાગતુ કે પ્રતિવાદી નં. ૪ આ વ્યવહાર માટે જવાબદાર હોય.

૧૨. પ્રતિવાદી નં. ૩ પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપનીની ડીરેક્ટર તેમજ શેર ધારક છે તે પ્રતિવાદી નં. ૪ ના પત્ની છે અને પ્રતિવાદી નં. ૨ ના ભાભી છે આપવામાં આવેલ જુબાની મુજબ આ પ્રતિવાદી ગૃહકાર્ય કરતા હોય પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપનીમાં તેનો ખુબજ ઓછો ભાગ છે આ પણ વાદીના સાક્ષીનું કથન છે આવા સંજોગોમાં નિગમના નિયમ મુજબ પ્રતિવાદી નં. ૩ ને જવાબદાર બનાવી શકાય નહીં.
૧૩. હવે પછીનો મુદ્દો પ્રતિવાદી નં. ૨ ની જવાબદારી અંગેનો છે પક્ષકારોના વકીલશ્રીઓના કથનો મુજબ આ કેસ યોગ્ય છે જ્યાં નિગમ ઉપરથી પડદો ઉઠાવી લેવો જોઈએ.
૧૪. નવે ૨૨, ૧૯૯૬ નો પત્ર જે વાદીએ પ્રતિવાદી ને રૂ. ૧૫ લાખ અંગે લખેલ હતો તેને પી.-૧ તરીકે સાબીત કરેલ છે અને પરત કરવા માટેનો તા. ૨૫ માર્ચ ૯૭ ના ચેકનં. આંક પી-૨ તરીકે સાબીત કરેલ છે ચેક પોતે પી-૩ છે ઉપરોક્ત પહેલા બે દસ્તાવેજો પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા સહી કરવામાં આવેલ છે જે તેઓએ પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપની વતી કરવામાં આવેલ છે તા. ૨૧ જાન્યુ. ૯૮ નો પત્ર (આંક - પી૧/૪) જે વાદી દ્વારા પ્રતિવાદી ને થાપણ થી રકમ પરત કરવા અંગે લખવામાં આવેલ હતો તે અંગેનું ધ્યાન પ્રતિવાદી નં. ૪ નું દોરવામાં આવેલ હતું આ પત્રમાં જણાવવામાં આવેલ હતું કે કલીયરન્સ મે - ૯૭ સુધી થઈ શકેલ ન હતું અને આર્થિક ખેચના કારણે પ્રતિવાદી નં. ૧ એ ચેક રજૂ કરવા માટે ના પાડેલ હતી ચેક ને બદલાવી આપવામાં આવેલ ન હતો અને રકમ ચુકવવા માટે અરજ કરેલ હતી પક્ષકારો ના વકીલશ્રીએ જણાવેલ હતું કે પક્ષકારો વચ્ચેના સંબંધો નો મુદ્દો બીનતકારરી હતો અને પ્રતિવાદી નં. ૧ બાકીના પ્રતિવાદીઓ માટેની ઢાલ છે જેથી નિગમ પર થી પડતો ઉપાડવો જરૂરી છે કારણ કે વાદી પર થયેલ પ્રતિવાદીઓ દ્વારા ની છેતરપીડી સાબીત થઈ શકે જેમાં વકીલશ્રીએ સુપ્રીમ કોર્ટનો ચુકાદો રજૂ કરેલ છે જેમાં પેરા - ૧૪ અને ૧૫ નીચે મુજબ છે. *Singer India Ltd. Vs. Chander Mohan Chadha(2004) 7 SCC 1*
૧૪. પાલમેર્સ કંપની લો (રજમુ એડીશન) ના પ્રકરણ - ૧૮ , પારા - ૨ થી એવું જણાવવામાં આવેલ છે કે કંપની એક સ્વતંત્ર કાયદેશ વ્યક્તિ છે જેથી કોર્ટ કંપની પરથી પડદો હટાવી શકે છે જેના અનુસંધાનમાં ઓનર પ્રીન્સીપલ ઓફ મોર્ડન કંપની લો (૪થુ એડીશન) , પ્રકરણ - ૬ માં સ્પષ્ટ કરેલ છે અને લેખક દ્વારા જણાવ્યા મુજબ નિયમ કાયદા દ્વારા નકારવામાં આવેલ નથી અને કોર્ટ સાલમોન દ્વારા આપેલ આ સિધ્ધાંતનો ઉપયોગ કરી શકે છે જ્યાં નિગમ પરથી પડદો ઉપાડવાનો હોય તેમાં કાયદો નિગમની પાછળ જઈ સભ્યો સુધી પહોંચે છે આ સિધ્ધાંતનો હેતુ વ્યક્તિઓના હિત માટે છે જે નિગમ દ્વારા થતી છેતરપીડી અટકાવે છે અને નિગમ પરથી પડદો ઉપાડે છે.
૧૫. નિગમ ઉપરથી પડદો ઉપાડવા અંગેનો પ્રશ્ન કોસ્ટીટ્યુશન બેન્ચ ઈન *Tata Engg. & Locomotive Co Ltd. Vs. State of Bihar* ના કેસમાં અભ્યાસ કરવામાં આવેલ છે કોર્ટએ એવું જોયેલ હતું કે પડદો ઉપાડવા અંગેના મુદ્દામાં નીગમ અથવા કંપની અને તેના સભ્યો તેમજ શેર ધારકો વચ્ચે દૂરતા હોય છે ઘણી બધી ચોપડીઓ તેમજ ચુકાદાઓનો અભ્યાસ કર્યા બાદ આ સિધ્ધાંતનો અમલ નીચે મુજબ ના કેસમાં કરવામાં આવેલ હતો. દીલ્હી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરીટી વિ. સ્કીપર કન્સ્ટ્રક્શન કું.(પ્રા) લી. જેનો અભ્યાસ શ્રી જસ્ટીસ બી.પી. જીવન રેડ્ડીએ કરેલ હતો અને એસ.સી.સી. પી. ૬૩૭-૩૮ પારા - ૨૪ માં તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલ છે

નિગમ પરથી પડદો ઉપાડવો

“૨૪. સાલમોન વિ. સાલમોન એન્ડ કું. લી. માં ધી હાઉસ ઓફ લોર્ડ ના કેસમાં જોવામાં આવેલ છે કંપની કાયદા મુજબ એક અલગ જ વ્યક્તિ છે અને કંપની ચાલુ થયા બાદ પણ તેનો ધંધો પહેલા જ કરતા તે જ છે તે જ વ્યક્તિઓ સંચાલકો છે અને તે જ હાથ નફો સ્વીકારે છે કાયદા મુજબ કંપની ટ્રસ્ટની એજન્ટ નથી અને સબ સ્ક્રાઈબરોને જવાબદાર સભ્ય કહી શકાય નહીં, સિવાય કાયદામાં એવી કોઈ જોગવાઈ આપવામાં આવેલ હોય તો જ ’ ત્યારથી જ કોર્ટ ઘણા બધા અપવાદો આ નિયમ અંગે શોધેલ છે આપણે લાગુ પડે તેવો એક ચુકાદો છે જ્યાં નિગમ ના કાળા કામ પરથી પડદો ઉપાડવામાં આવેલ છે. *Gower : Morden Company Of Law 4TH Edn, (1979) ATP. 137 Pennington (Company Law 5th Edn. 1985 at p. 53)* -એવું કહેવામાં ઓલ છે કે જ્યારે જાહેર જનતાના હિતના રક્ષણ અંગેનો પ્રશ્ન આવે ત્યારે કોર્ટે નિગમ પરથી પડદો ઉઠાવી લેવો જરૂરી છે.

વધુમાં જણાવવામાં આવે છે કે છેતરપીંડી રોકવી હોય તેમજ દુશ્મન સાથેના વ્યવહારો બંધ કરવા હોય ત્યારે નિગમ પરથી પડદો કાયદાકીય રીતે ઉઠાવી લેવો જોઈએ જેમાં હકીકતે શેર ધારકો કોર્પોરેશન માટે કામ કરતા હોય છે પેરા - ૨૮ માં જે પગલા લેવાના હોય તે જે સિધ્ધાંત પરથી લેવાના છે તે આપવાના છે જે અંગેનો ભાગ નીચે મુજબ આપવામાં આવેલ છે. (એસ.સી.સી. પી. ૬૩૮)

‘૨૮. નિગમનો હેતુ વ્યાપારનો વિકાસ કરવાનો છે અને વ્યક્તિઓ સાથે છેતરપીંડી કરવાનો નથી જેથી કોર્ટ હકીકતો ધ્યાનમાં રાખી નિગમ પરથી પડદો ઉઠાવી ન્યાય આપશે

૧૫. આ કેસમાં કોઈ ગેરકાયદેસર કે અયોગ્ય હેતુ માટે નથી પરંતુ વાદી આ કેસ લખાવી ઈચ્છે છે તેઓ નિગમ ના વ્યક્તિત્વ નો ઉપયોગ છેતરપીંડી કરવા માટે અને અયોગ્ય કાર્ય કરવા માટે જે થાય છે તેના પરથી પડદો ઉપડે વકીલશ્રીઓનું કહેવું છે કે પ્રતિવાદી નં. ૨ થી ૪ પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપની ને ઢાલ બનાવી પોતાની જવાબદારીમાંથી છટકી શકતા નથી તેના અનુસંધાનમાં વકીલશ્રીની રજુઆત એવી છે કે કોર્ટ એ ઉપરોક્ત હકીકતો ધ્યાન પર લેવી જોઈએ અને નિગમ પરથી પડદો હટવો જોઈએ.

૧૬. વકીલશ્રીએ એવી હકીકત જણાવેલ હતી કે પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપની, ના સભ્યો એક જ પરીવારના છે, અને લોન અંગેનો વ્યવહાર તમામ પ્રતિવાદીઓ વચ્ચે થયેલ હતો, જેથી પ્રતિવાદી નં. ૧ ને ઢાલ બનાવી વાદીની રકમ ડુબાડી શકાતી નથી તેની માટે સુપ્રીમ કોર્ટનો ચુકાદો રજુ કરવામાં આવે છે જેમાં પારા - ૧૧ માં આ અંગે સ્પષ્ટતા કરવામાં આવે છે. *Subra Mukherjee Vs. Bharat Coking Coal Ltd. (2000) 3 SCC 312*

“‘૧૧’ શ્રી વાસ્તવ એ એવી રજુઆત કરેલ હતી કે કંપનીના ડાયરેક્ટર ભાઈઓ હતા અને એપેલન્ટ તેઓની પત્ની હતી તેને એવી દલીલ કરેલ હતી કે કંપની એક જુદી કાયદેસર વ્યક્તિત્વ ધરાવે છે જેમાં ડાયરેક્ટર અને શેરધારકો સ્વતંત્ર હોય છે જે સાલમન વિ. સાલમન ના કેસમાં કહેવામાં આવેલું છે. સાલમોન ના કેસમાં એવું કહેવામાં આવેલ હતું કે ૧૮૮૭ માં હાઉસ ઓફ લોર્ડ એ એવો સિધ્ધાંત મુકેલ હતો કે કંપનીનું એક અલગ વ્યક્તિત્વ હોય છે અને ઈંગ્લીસ કાયદા મુજબ તેમજ ભારતીય કાયદા મુજબ સબસ્ક્રાઈબર જે કંપનીના સભ્યો હોય તેઓની જવાબદારી મર્યાદિત હોય છે નિગમ પરથી કોર્ટ કાયદા મુજબ પડદો ઉપાડી શકે છે આવું બધું અમેરીકાના કાયદા હેઠળ થાય છે. ખરી હકીકતો અને સંજોગો ધ્યાન પર લેવા જોઈએ અને નિગમ અંગેના સિધ્ધાંતોનું પાલન કરવું જોઈએ અને કોર્ટ એ જરૂરીયાત

મુજબ નિગમ પર થી પડદો ઉઠાવી શકાય છે જ્યાં સ્થાવર મિલકતના વેચાણ અંગેનો વ્યવહાર કંપનીના ડાયરેક્ટર અને તેની પત્નીના તરફેણમાં કરવાનો આક્ષેપ છેતરપીંડી થી કરવાનો હોય ત્યારે કોર્ટ આ નિગમ પરથી પડદો ઉઠાવવા માટે ન્યાય આપી શકે છે અને તે ન્યાય મુળ વેચનારની તરફેણમાં હોય છે આ હાઈકોર્ટ દ્વારા જણાવવામાં આવેલ છે.

૧૭. હું વાદીના વકીલશ્રીની રજુઆતો પ્રતિવાદી નં. ૨ ની જવાબદારી અંગેની સાથે સહમત છું પ્રતિવાદી નં. ૨ ઉલટ તપાસ વખતે અસ્પષ્ટ હતા પ્રતિવાદી નં. ૨ એ ડી.ડબ્લ્યુ - ૨ ના દરજજે જણાવેલ હતુ કે સુંદર પ્લાઝા નામની ઈમારતમાં જેમાં પ્રતિવાદી નં. ૧ ના ની ઓફીસ હતી તે એમ.સી.ડી. દ્વારા ૧૯૯૭ માં તોડી નાંખવામાં આવેલી હતી વધુમાં જણાવેલ હતુ કે ત્યારબાદ પ્રતિવાદી નં. ૧ ની કોઈ રજીસ્ટર્ડ ઓફીસ હતી નહી અને તેઓ છેલ્લા ૨ વર્ષથી સક્રીય હતા નહી તેને રીટર્ન ફાઈલ કરવા અંગે તેમજ બેલેન્સ સીટ સહી કરવા અંગેની માહિતી તેમજ પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપનીના ડીરેક્ટર દરજજે થાપણની રકમ સ્વીકારવા ની પહોતમાં સહી કરવા અંગેની વાત નકારેલ હતી સાક્ષીને પણ યાદ ન હતુ કે આર.બી.આઈ. એ આવી થાપણની રકમ સ્વીકારવા માટે કોઈ પરવાનગી આપેલ હતી કે કેમ તેને સ્વીકાર કરેલ હતો કે શ્રી વિરેન્દ્ર ઉપર પરીવારના મીત્ર હોવાના કારણે તે થાપણ અંગે તેની પાસે ગયેલ હતી.
૧૮. દાવા અરજીના પેરા નં. ૨ ની સામે ના જવાબમાં હકીકત એવી છે કે પ્રતિવાદી નં. ૨ અને ૩ કંપનીના ડાયરેક્ટર છે અને રૂા. ૧૦/- નો એક શેર લેખે બંને ૧૦ - ૧૦ શેર ધરાવે છે જેની કુલ રકમ એક દિઠ રૂા. ૧૦૦/- થાય છે જે જવાબ વાંધામાં સ્વીકારવામાં આવેલ છે જેથી તે સ્પષ્ટ છે કે પ્રતિવાદી નં. ૨ ની પાછળ પ્રતિવાદી નં. ૪ નું પાત્ર સ્પષ્ટ થતુ નથી કારણ કે તેઓની જુબાની મુજબ તેને માત્ર પ્રતિવાદી નં. ૧ વતી સહી કરેલ છે આપવામાં આવેલ પુરાવા પણ તે અંગે સ્પષ્ટતા કરતા નથી પ્રતિવાદી નં. ૪ ની પત્ની પ્રતિવાદી નં. ૩ કંપનીની ડીરેક્ટર હોવા છતા પ્રતિવાદી નં. ૪ નું કોઈ સ્થાન કંપનીમાં છે જ નહી. પ્રતિવાદી નં. ૩ માત્ર ગૃહકાર્ય કરતી હોય તે વીટનેશ બોક્ષ માં જુબાની આપવામાટે આવેલ ન હતી જેથી તે સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રતિવાદી નં. ૨, પ્રતિવાદી નં. ૧ ના નામે વ્યાપાર ચલાવતો હતો જેમાં તેને પ્રતિવાદી નં. ૪ ની મદદ લીધેલ હતી.
૧૯. થાપણની રકમ તેમજ તેની માંગણી અંગેનો મુદ્દો બીનતકરારી છે હું તે વાત સ્વીકારી શકતો નથી જે પ્રતિવાદી વતી તેના વકીલશ્રીએ રજુઆત કરેલ હતી કે પ્રતિવાદી દ્વારા વાદીને આપવામાં આવેલ ચેક, પ્રતિવાદીએ રજુ કરવાની ના પાડેલ હતી તો તે અંગે શું યોગ્ય કારણ છે ? અને વાદીએ આ ચેક રજુ શું કામ ન કરેલ ? કારણ કે સામાન્ય રીતે કોઈપણ થાપણ દાર દ્વારા રીફંડ બારા માટનો ચેક ન વટાવે એવું શક્ય જ નથી સિવાય કે જો તેને પ્રતિવાદી દ્વારા સુચના આમ કરવા માટે આપવામાં આવેલ હોય વાદી સ્પષ્ટ જણાવે છે કે ચેક રજુ ન કરવા માટે પ્રતિવાદીએ ના પાડેલ હતી આ કથન ને ખોટું સાબીત કરવા માટે પ્રતિવાદી નં. ૨, પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપનીના ખાતા રજુ કરી શકતો હતો જેની સામે ચેક રજુ કરવામાં આવેલ હતો અને ખાતાની બેલેન્સ જણાવી શકતા હતા પરંતુ પ્રતિવાદી નં. ૧ અને ૨ તે કરવામાં નીષ્ફળ થયા હતા.
૨૦. જેથી હું આ કેસમાં રજુ કરવામાં આવેલ ચુકાદાઓ સાથે સહમત છું જેમાં નીગમ પરથી પડદો ઉઠાવવા અંગેના સીધાંતો અંગે સ્પષ્ટતા કરવામાં આવેલ છે નિગમનો હેતુ વ્યાપારનાવિકાસ કરવા માટે છે

વ્યક્તિઓ સાથે છેતરપીંડી કરવાનો નથી આ કેસમાં વાદી સાથે ૧૫ લાખ રૂપિયાની છેતરપીંડી પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપનીના પડદા પાછળ કરવામાં આવેલ છે જેથી પ્રતિવાદી નં. ૧ કંપની પર રહેલ આ પડદો ઉઠાવવા જોઈએ કારણ કે તેના બધા સભ્યો એક જ પરિવારના છે.

૨૧. મુદા નં. ૨ નો જવાબ વાદીની તરફેણમાં આપવામાં આવેલ છે જેમાં પ્રતિવાદી નં. ૨ ને જવાબદાર ઠરાવવામાં આવેલ છે સાથે પ્રતિવાદી નં. ૧ તો છે જ

મુદા નં. ૩

૨૨. વ્યાજના દર અંગેનો મુદો બીન તકરારી છે કારણ કે પ્રતિવાદી નં. ૨ ના એ ડી.ડબ્લ્યુ-૨ દરજજે જુબાની આપતી વખતે સ્વીકારેલ હતુ કે વ્યાજનો દર ૧૮% નક્કી કરવામાં આવેલ હતો જેથી એવું કહેવામાં આવેલ હતુ કે પ્રતિવાદી નં. ૧ અને ૨ મુદલ રકમ પર નક્કી થયેલ વ્યાજની રકમ ચુકવવા માટે જવાબદાર છે તેમ છતા વ્યાજના ઘટતા દર ને ધ્યાનમાં રાખીને હું ૧૫% લેખે નો દર હાલ માટે અને ભવિષ્ય મો ૧૨% નો દર મુજબ ચુકવવા માટે સુચના આપું છું.

દાદ

૨૩. ૨૨ નવેમ્બર ૧૯૯૬ (થાપણની તારીખથી હુકમ ની તારીખ સુધી) ૧૫% લેખે વ્યાજની ગણતરી કરવી અને હુકમ ની તારીખથી રકમ ન ચુકવાય તે તારીખ સુધી ૧૨% લેખે વ્યાજની ગણતરી કરવી આ રકમ ની ગણતરી સદા વ્યાજ મુજબ ૧૫ લાખ ની રકમ પર કરવી જે રૂા. ૨૧,૦૦,૬૫૦/- થાય છે જે પ્રતિવાદી નં. ૧ અને ૨ ના એ ભરપાઈ કરવી વાદીને ખર્ચની રકમ પણ આપવામાં આવેલ છે.

૨૪. હુકમનામું તે મુજબ તૈયાર કરવું.

Debt Recovery Appellate Tribunal, Chennai Recovery of Debt Due to Banks And Financial Institutions Act 1993

[2006(1) DRTC 35 (DRAT ; Chen)]

Hon'ble Justice K. Ganaprakasam, Chairperson

Kay Pee Kay Medical Service Pvt. Ltd. & AnothersAppellants

V/S

Indian Bank

.....Respondent

I.A. No. 181 of 2006

Decided On 6th February 2006

રીકવરી ઓફ ડેબીટ ડ્યુ ટુ બેન્ક્સ એન્ડ ફાઇનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ- ૧૯૯૩ ની કલમ ૨૨(૨)- રીવ્યુ અરજી-ટકી શકે - આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શન હેઠળ સમાધાન માટે - લેણી રકમ વસુલ કરવા માટેનો દાવો - મીડીયમ ટર્મ લોન, ઓવરડ્રાફ્ટ, કલીન લોન ૧, ૨, ૩ મેળવવા માટે - અરજદારની એવી રજુઆત કે

તેઓનું ખાતુ તા. ૩૧ ઓક્ટોબર ૧૯૯૨ ના રોજ એન.પી.એ. થયેલ હતુ બેન્ક માત્ર એન.પી.એ. ખાતાને લગતી રકમ મેળવવા પાત્ર છે - બેન્ક એ અરજદારો ને સમાધાન (વન ટાઈમ સેટલમેન્ટ) માટે બોલાવેલ હતા - અરજદારનું ખાતુ જ્યારે એન.પી.એ. થયેલ હતુ ત્યારે તેની બાકી રહેતી રકમ રૂા. ૨,૭૫,૬૫,૩૭૩/- નીહતી - જેની માટે કટઓફ ની તારીખ ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૨ નક્કી કરવામાં આવેલ હતી - અરજદારએ આર.બી.આઈ. દ્વારા તા. ૨૯ જાન્યુ. ૨૦૦૩ ના રોજ આપવામાં આવેલ સુધારેલ માર્ગદર્શન અનુસંધાન લીધેલ હતો - અરજદારો ૯% સાદા વ્યાજની રકમ સાથે મુદલ રકમ ચુકવવા માટે જવાબદાર છે - અરજદારને આ રકમ બેન્કમાં હુકમની તારીખથી ૮ અઠવાડીયામાં જમા કરાવવા માટે સુચના આપવામાં આવેલ હતી (પારા - ૧૨ અને ૨૦ થી ૨૨)

પરીણામ - રીવ્યુ પીટીશનનો હુકમ

Cases Referred :

1. *Sardar Prem Singh Vs. Bank of Baroda 2004 (3) CCC 165(All)*
2. *Central Bank of India Vs. Ravindra AIR 2001 SC 3095*
3. *Lily Thomas Vs. Union India (2000) 6 SCC 224*
4. *Dr. Janak Raj Jai Vs. H.D.Deve Gowda (1997) 10 SCC 462*
5. *Corporation Bank Vs. D.S. Gowda 1994 AIR SCW 2721*
6. *Patel Narshi Thakershi Vs. Shri Pradyaman Singhji Arjunsinghji 1971 (3) SCC 844*

Counsel Appeared

Appellant : Mr. Masilamani Senior Advocate for Av. Kezhimani Advocates

Respondent : Mr. V.T. Gopalan, Senior Advacote for Mr. Shanmaga Sundram For Aigar & Ddia, Advocates

Legal Point - કાયદાકીય મુદ્દો

એપેલન્ટ ટ્રીબ્યુનલ પાસે રીવ્યુ અને રીવ્યુ અરજી અંગેની સત્તા છે જેથી ટકી શકે.

Judgement - ચુકાદો

૧. કે. ઘનપ્રકાશમ , ચેર પર્સન, પીટીશનરે ચીન્નેઈના ડી.આર.ટી. - ૨ સમક્ષ અરજી નં. આઈ.એ. નં. ૧૮૭/૨૦૦૩ દાખલ કરેલ હતી જેમાં અરજ કરવામાં આવેલ હતી કે રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્કને સુચના આપવામાં આવે છે કે તેઓ આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શન મુજબ તા. ૨૦ માર્ચ ૨૦૦૩ ના રોજ મુકવામાં આવેલ સમાધાન માટેનો પ્રસ્તાવ અરજદાર અને સામાવાળા સામે સ્વીકાર કરે આ અરજી ન્યાયપંચ દ્વારા ૧૬ એપ્રિલ ૨૦૦૪ ના હુકમથી મંજૂર કરવામાં આવેલ હતી જેની સામે રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્કે ન્યાયપંચ સમક્ષ એમ.એ. નં. ૧૨/૦૪ થી અરજી દાખલ કરેલ હતી જે ૧૪ ઓક્ટોબર ૨૦૦૪ ના રોજ મંજૂર કરવામાં આવેલ હતી જેની સામે મદ્રાસ હાઈકોર્ટ સમક્ષ અરજદારોએ ડબ્લ્યુ.પી. નં. ૪૯૧૮ /૨૦૦૫ થી અરજી દાખલ કરેલ હતી જે અરજદાર દ્વારા આપવામાં આવેલ પત્ર પર આધાર રાખે છે જે ન્યાયપંચ સમક્ષ પીટીશન દાખલ કરવાના હેતુથી પાછી ખેચવામાં આવેલ હતી પાછી ખેચેલ પીટીશન તા. ૨૧ જુન ૨૦૦૫ ના હુકમથી રદ કરવામાં આવેલ હતી અને હાલ ન્યાય પંચ સમક્ષ પીટીશન ચાલે છે.

૨. જ્યારે આ રીવ્યુ પીટીશન સુનવણી માટે લેવામાં આવેલ હતી, ત્યારે રીસ્પોન્ડન્ટ દ્વારા મેમો દાખલ કરીવાંધો ઉઠાવવામાં આવેલ હતો કે રીવ્યુ માટેની સત્તા ડી.આર.ટી.ને આપવામાં આવેલ છે તેમજ ડી.આર.ટી.ને આ સત્તા આર.ડી.ડી. બી.એફ.આઈ. એક્ટ - ૧૯૯૩ ની કલમ ૨૨(૨) હેઠળ આપવામાં આવેલ છે. મેમો માં વધુમાં જણાવવામાં આવે છે કે આ મુદ્દો કાયદાકીય હોવાના કારણે જોગવાઈઓ ઉપર આધાર રાખે છે. બંને પક્ષકારોની સહમતીથી આ અરજી મુળ રીવ્યુ પીટીશન સાથે વાદીઓને ધ્યાનમાં રાખી સાંભળવામાં આવેલ હતી.
૩. રીવ્યુ અરજદારે મીડીયમ ટર્મ લોન, ઓવરડ્રાફ્ટ, કલીન લોન ૧, કલીન લોન - ૨ અને કલીન લોન - ૩ મેળવેલ હતી આ તમામ લોન ખાતાઓના અનુસંધાનમાં બાકી રહેતી લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે, રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક એ દાવો દાખલ કરેલ હતો. અરજદારની રજુઆત એવી છે કે, બેન્ક એ આર.બી.આઈ. દ્વારા એન.પી.એ. ના અનુસંધાનમાં આવેલ તા. ૨૯ જાન્યુ. ૨૦૦૩ ના માર્ગદર્શન મુજબ દાવો કરેલ ન હતો. અરજદાર એ રીસ્પોન્ડન્ટ ને તા. ૨૦ માર્ચ ૨૦૦૩ ના રોજ રજુઆત કરેલ હતી અને કોર્ટની બાર સમાધાન અંગેની વાત કરેલ હતી. રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક એ તેના જવાબમાં તા. ૩૦ એપ્રિલ ૨૦૦૩ ના રોજ અરજદારની આ રજુઆત નામંજૂર કરેલ હતી, કારણ કે તેનું કહેવું છે કે આર.બી.આઈ.ની સુચના / માર્ગદર્શન મુજબ બેન્ક ના આ પ્રકારના કેસમાં બેન્ક એ પોતાના ખાતા મુજબ સંપત્તીનું વર્ગીકરણ કરવાનું હોય છે અને તે નિયમ મુજબ કાર્ય કવરાનું હોય છે, આ નિયમો બેન્ક માટે હોય છે જાહેર જનતા માટે નહીં અરજદાર એ વધુમાં રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક ને રજુઆત કરેલ હતી કે તેઓનું ખાતુ તા. ૩૧ ઓક્ટોબર ૧૯૯૨ ના રોજ એન.પી.એ. થયેલ હતુ અને બેન્ક માત્ર એન.પી.એ. ને લાગુ થતી બાકી રહેતી રકમ મેળવવા પાત્ર છે અને તે મુજબ તેઓ રૂ. ૨,૭૫,૬૫,૩૭૩/- ભરવા માટે જવાબદાર છે, આ રકમ બેન્ક દ્વારા સ્વીકારવા માટે તેઓ એ કોર્ટને તે અંગે હુકમ ફરમાવવા અરજ કરેલ છે.
૪. રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક એ પોતાના જવાબમાં જણાવેલ હતુ કે અરજદારોનું ખાતુ તા. ૩૧ ઓક્ટોબર ૧૯૯૨ થી એન.પી.એ.માં ફેરવાઈ ગયેલ હતુ પરંતુ તા. ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૩ અને ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૪ ના રોજ તેને ફરીવાર સ્ટાન્ડર્ડ એસેસ્ટ માં ફેરવવામાં આવેલ હતુ કારણ કે ૧૯૯૩ માં અરજદાર નં. ૧ અને ૨ એ રૂ. ૧,૯૮,૦૭,૬૯૮/- ની રકમ ભરપાઈ કરેલ હતી અને જેથી અરજદારનું ખાતુ ફરીવાર સબ સ્ટાન્ડર્ડ માં તા. ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૫ ના રોજ ફેરવવામાં આવેલ હતુ ત્યારબાદ ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૬ ના રોજ ના ઓડીટર દ્વારા આ ખાતાને ડાઉટફુલ એસેસ્ટ્સ માં ફેરવવામાં આવેલ હતુ અને ૧૯૯૫ માં દાવો દાખલ કરવામાં આવેલ હતો. આર.બી.આઈ. ની સુધારેલ યોજના મુજબ કટઓફ તા. ૨૨ સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૫ હતી અને પ્રોટેસ્ટેડ બીલ માં તબદીલ થયેલ રકમ ૭,૮૮,૮૪,૮૩૬/- રૂપિયાની હતી અને ક્રેડીટ ની રકમ એફ.સી.એન.આર.ડી. દ્વારા પુરાસવાકમ શાખમાં થી જ લેવામાં આવેલ હતી જે રૂ. ૨,૫૩,૧૧,૬૯૦/- હતી તે ઉપરાંત કરન્ટ ઓકાઉન્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલ ક્રેડીટની રકમ રૂ. ૮,૪૬૨/- ની હતી જેની સામે માત્ર રૂ. ૫,૪૮,૫૫,૨૬૪/- વસુલ થયેલ હતા વધુમાં જણાવવામાં આવેલ છે કે આર.બી.આઈ. એ. બેન્કોને સુચના / માર્ગદર્શન આપેલ હતુ. કે ઈન્કમ નેગોશીએશન સંપત્તી ના વર્ગીકરણ અંગેની મેટરોમાં વધુમાં વધુ રકમ સ્થિર થાય તે મુજબ ચાલવવું જે બેન્કના ખાતામાં દર્શાવવામાં આવેલ હોય અરજદાર દ્વારા પ્રસ્તાવ મુકેલ રકમ આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શન મુજબ ખુબજ ઓછી હતી જેથી કોર્ટ ને અરજદારની અરજી નામંજૂર કરવા માટે અરજ કરવામાં આવેલ હતી.

૫. ડી.આર.ટી.એ. તમામ સાહીત્ય નો અભ્યાસ કરેલ હતો અને અરજદાર દ્વારા દાખલ કરેલ અરજી મંજૂર કરેલ હતી જેમાં તેને જણાવેલ હતું કે ઓવરડ્રાફ્ટ ખાતા અંગે ખરી કટઓફ તારીખ ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૨, કલીન લોન ખાતા ૧, ૨ અને ૩ માટે ૨૨, સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૫ હતી અને બેન્ક ને સુચના આપેલ હતી કે ઓટી.એસ. રકમની ગણતરી તે તારીખથી કરવી અને અરજદારને રકમ ચુકવવા માટે સમય આપવો તેની સામે રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્કએ એમ.એ. નં. ૭૨/૦૪ થી અરજી ન્યાય પંચ સમક્ષ દાખલ કરેલ હતી જે તા. ૧૪ ઓક્ટોબર ૨૦૦૪ ના રોજ મંજૂર કરવામાં આવેલ હતી જે રીવ્યુ અરજીમાં ધ્યાન પર લેવામાં આવેલ હતી.

મે. અરજદાર અને સામાવાળા ના વકીલશ્રીઓ ને સાંભળેલ છે.

૬. રીસ્પોન્ડન્ટ એ એવો વાંધો ઉઠાવેલ છે કે ડી.આર.એ.ટી. પાસે રીવ્યુ અરજી ચલાવવા માટે હુકમ નથી તે માત્ર ડી.આર.ટી. પાસે છે જેથી તે વાંધો ધ્યાન પર લેવો ફરજિયાત છે અરજદારના વકીલશ્રીએ એવી રજૂઆત કરેલ હતી કે રીવ્યુ અરજી આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ ૧૯૯૩ ની કલમ ૨૨(૨)(ઈ) ની જોગવાઈઓ હેઠળ આવે અને સ્યુટ શબ્દ ની વ્યાખ્યા આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ ૧૯૯૩ ની કલમ ૨૨(૨) હેઠળ આવે છે જેમાં અપીલનો સમાવેશ થાય છે કારણ કે અપીલ દાવા પછી કરવામાં આવે છે જો કોઈપણ વ્યક્તિ જો નીચે મુજબના કારણોસર નારાજ થાય તો રીવ્યુ કરી શકે છે.

એ. કાંઈપણ અપીલ જેમાં હુકમ અથવા હુકમનામું આવી અપીલ મંજૂર કરવામાં આવેલ હોય, પરંતુ જેમાંથી અપીલ ન થઈ હોય,

બી. કોઈપણ હુકમ કે હુકમનામું જેમાં અપીલ નામંજૂર થઈ હોય

સી. કોર્ટના એવા હુકમ સામે જે અપુરતા પુરાવાના કારણે વિરૂધ્ધમાં કરવામાં આવેલ હોય અને હુકમ થયા પછી પુરાવા હાથ પર આવેલ હોય, અથવા કોઈપણ કારણોસર ભુલ કે ગેરસમજના કારણે ભુલ થઈ હોય તો રીવ્યુ અરજી કોર્ટ સમક્ષ કરી શકાય છે.

૭. આ મુદ્દો બીનતકરારી છે કે અપીલ દાવા ના અનુસંધાનમાં છે આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. ની કલમ ૨૨ ન્યાયપંચ અને એપેલન્ટ ન્યાયપંચ ની સત્તાના અનુસંધાનમાં છે અને કલમ ૨૨(૨) મુજબ ' જે સત્ત ન્યાયપંચ તેમજ એપેલન્ટ ન્યાય પંચ પાસે છે તે જ સત્તા સીવિલ કોર્ટ પાસે સી.પી.સી. ૧૯૦૮(૫મો કાયદો સને. ૧૯૦૮) હેઠળ છે દાવો ચલાવતી વખતે નીચે મુજબ ના મુદ્દાઓ ધ્યાન પર રાખવા

ઈ) હુકમને રીવ્યુ કરવો

કલમ ૨૨(૨)(ઈ) ન્યાયપંચ તેમજ એપેલન્ટ ન્યાયપંચ તેના હુકમને રીવ્યુ કરવા માટે સત્તા છે છે ડી.આર.ટી. રૂલ્સ ૧૯૯૩ ના નિયમ ૫(એ) મુજબ રીવ્યુ દાખલ કરવા માટે સમય મર્યાદા દાખલ કરવી પડે છે પરંતુ રીસ્પોન્ડન્ટના વકીલના કન મુજબ સંજોગો મુજબ કોર્ટ પાસે રીવ્યુ અરજી ચલાવવા માટે સત્તા છે ન્યાયપંચ પાસે દાવો તેમજ રીવ્યુ ચલાવવા માટે તક છે જે ડી.આર.એ.ટી. પાસે નથી તેની માટે અરજ દારના વકીલશ્રીએ એવું કહેલ છે કે, ન્યાયપંચ દાવાના ટ્રાયલ સાથે નિસ્ખત નથી પરંતુ ભવિષ્યમાં દાવો ચલાવવો એટલે કે એક કાલ્પનિક ઉભી કરેલી દલીલ છે જે રીસ્પોન્ડન્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલ હતી. આર.ડી.ડી.એફ.આઈ. કાયદો અને તેની જોગવાઈઓ ખુબજ કાળજીપુર્વક વાંચવી જોઈએ અને તેનું યોગ્ય અર્થઘટન કરવું જોઈએ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું

જોઈએ કે દાવા શબ્દમાં અપીલની વ્યાખ્યા સમાયેલી છે અને અપીલ દાવા પછીનું પગથીયુ છે. ડી.આર.ટી. રૂલ્સ ૧૯૯૩ ની કલમ ૫(એ) મુજબ ડી.આર.ટી.ને સત્તા છે પરંતુ ડી.આર.ટી. રૂલ્સ ૧૯૯૪ મુજબ ડી.આર.એ.ટી.ને સત્તા આપવામાં આવેલ નથી ડી.અડી.બી.એફ.આઈ. કાયદો અને નિયમો જો સાથે વાંચવામાં આવે તો ચોક્કસ રીતે ન્યાયપંચ પાસે રીવ્યુ અરજી ચલાવવા માટેની સત્તા મળે છે અને હકુમત અંગે નિયમની ગેરહાજરી હોવા છતાં ભુલ થશે નહીં જો ટ્રાયલ ની વ્યાખ્યાનો મતલબ મુળ હકુમત હોય તો ન્યાયપંચ એક તરફી હકુમ આપવા માટે અથવા એકતરફી હકુમ સેટ અ સાઈડ કરવા માટે અથવા કલમ ૨૨(૨) હેઠળ કોઈપણ પ્રકારની કાર્યવાહી કરવા માટેની સ્થિતિમાં રહેશે નહીં સંસદ દ્વારા કાયદો કોઈપણ ચોક્કસ હેતુ માટે બનાવવામાં આવે છે. આ પ્રકારના કેસમાં કોર્ટે ખુબજ નરમાશ પુર્વક કાર્ય કરવું જોઈએ તે સિધ્ધ રીતે સપ્ત થઈ શકતુ નથી 'વાઈલ ટ્રાયીંગ અ સ્યુટ' ના શબ્દો અંગે ખુબ જ નજીકનું અર્થઘટન કરીએ તો તે કલમ ૨૨(૨) ની પેટા કલમ એ થી બી સુધીની જોગવાઈઓથી એપેલન્ટ ન્યાયપંચને તેની સત્તાથી વંચીત કરે છે જેથી આ શબ્દોને બાકીની જોગવાઈઓ સાથે વાંચવો તે કાયદાનો ખુબજ પ્રથિસ્થાપીત સિધંત છે કે અપીલ દાવા પછીનું બીજુ પગલુ છે જેથી દાવાની વ્યાખ્યામાં અપીલની વ્યાખ્યા સમાયેલ છે જો રીસ્પોન્ડન્ટે કહેલ તે મુજબ દાવાની વ્યાખ્યાનું અર્થઘટન સંક્ષેપ માં કરવામાં આવે તો કાયદાની આ કલમ અર્થહીન થઈ જશે જેથી રેકર્ડ માં ભુલ હોવાના કારે જે કોર્ટ હકુમ આપેલ હોય તે જ કોર્ટ હકુમને રીવ્યુ કરી શકે છે.

૮. ન્યાયપંચ ના હકુમતના અનુસંધાનમાં રેકર્ડ પર કોઈ ભુલ નથી જેથી રીવ્યુ ટકી શકે નહીં રીવ્યુ નોઅર્થ આખા કેસની સુનાવણી ફરીવાર કરવી તે નથી જે અપીલમાં હોય છે જેથી રીવ્યુમાંથી કોઈ કેસ બનતો નથી તેના કથનને આધાર દેવા માટે તેને નીચે મુજબના ચુકાદા રજુ કરેલ છે.

૯. *Dr. Janak Raj Jai Vs. H.D.Deve Gowada (1997) 10 SCC 462* માં હાઈકોર્ટ ની રીવ્યુ માટેની સત્તા ધ્યાન પર લેવામાં આવેલ હતી અને કહેવામાં આવેલ હતુ કે

"૪ અરજદાર એ દીલ્હી હાઈકોર્ટ સમક્ષ રજુઆત કરેલ હતી કે તેઓના ચુકાદાને રીવ્યુ કરી આપે , કારણ કે તેઓ મુખ્ય પ્રધાન બન્યા પછી શ્રી દેવે ગોડા કર્ણાટક વિધાન સભા ના સભ્ય બન્યા હતા તેવું તેને બાદમાં જાણ્યુ તેઓએ રાજ્ય સભાના સભ્ય બન્યા પછી કર્ણાટક વિધાન સભામાંથી રાજીનામું આપેલ હતુ દિલ્હી હાઈકોર્ટે એ રીવ્યુ અરજી નામંજુર કરેલ હતી કારણકે આવા નવા કારણો આ અરજીમાં ન ઉમેરી શકાય.

૧૦. *Patel Narshi Thakershi Vs. Shri Pradyaman Singhji Arjunsinghji 1971 (3) SCC 844* ના કેસમાં

" ૪ પહેલો પ્રશ્ન તે છે કે શુ શ્રી મંકોડી પાસે તા. ૨૨ ઓક્ટોબર ૧૯૫૬ ના રોજ સૌરાષ્ટ્ર સરકાર દ્વારા કરેલ હકુમ રદ કરવા માટે સત્તા છે ? એક પ્રશ્ન યાદ રાખવો કે શ્રી મીડી , રાજ્ય સરકારના પ્રતિનીધી તરીકે કાર્ય કરતા હતા. શ્રી મંકોડી દ્વારા કરવામાં આવેલ હકુમ કાયદા મુજબ હોય સૌરાષ્ટ્ર સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલ હકુમ રીવ્યુ કરી શકે એ વાત ખરી છે કે રીવ્યુ માટેની સત્તા સ્વભાવગત સત્તા નથી તે કાયદા દ્વારા સ્પષ્ટ અને ચોક્કસ હોવી જોઈએ કાયદામાં એવી કોઈ જોગવાઈ આવેલ નથી જેમાં એવું

કહી શકાય કે સરકાર પાસે પોતાના હુકમને રીવ્યુ કરવા માટે સત્તા છે જો સરકાર પાસે પોતાના જ હુકમનો રીવ્યુ કરવા માટે સત્તા ન હોય તો તે પ્રતીનીધી પોતાનો હુકમ કઈ રીતે રીવ્યુ કરી શકે ?

રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્કના વકીલશ્રીની વધુ દલીલ મુજબ ડી.આર.એ.ટી. કાયદા મુજબ એવું કોઈ સ્પષ્ટ જોગવાઈ નથી જેમાં ન્યાયપંચ હુકમ ને રીવ્યુ કરી શકે જેથી આ રીવ્યુ માટેની અરજી રદ બાતલ છે અને ન્યાયપંચ પોતાના જ હુકમને રીવ્યુ કરી શકે નહીં.

૧૧. *Lily Thomas Vs. Union India (2000) 6 SCC 224* ના કેસમાં

“પર” રીવ્યુ શબ્દનો અર્થ સામાન્ય રીતે તે છે કે કોઈપણ ભુલ સુધારવી એવું નકારી શકાય નહીં કે કાયદામાં રીવ્યુની જોગવાઈ નથી પટેલ નરશી ઠાકરશી વિ. પ્રધ્યમુનસિંહજી અર્જુનસિંહજી માં આ કોર્ટ એ એવું ઠરાવેલ કે રીવ્યુ માટેની સત્તા સ્વભાવગત સત્તા નથી તે કાયદામાં સ્પષ્ટ થયેલ હોવું જોઈએ રીવ્યુ કોઈ અપીલ નથી કાયદો ન્યાયના માર્ગમા મુશ્કેલી બની શકે નહીં. ન્યાય સામે કાયદાએ જુકી જવું પડે છે જો કોર્ટને એવું લાગે કે તેના દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમમાં ભુલ રહી ગઈ હોય તો કોઈ જેને પોતાની ભુલ સુધારવા માટે રોકી શકે નહીં.

પેરા - ૫૬ માં વધુમાં જણાવવામાં આવે છે કે : રીવ્યુ માટેની સત્તાનો ઉપયોગ ભુલ સુધારવા માટે કરવામાં આવે છે. આ સત્તા નો ઉપયોગ કાયદાની મર્યાદામાં રહીને કરવો પડે છે. રીવ્યુને અપીલ તરીકે ચલાવી શકાતી નથી.

જેથી એવું કથન કરવામાં આવે છે કે ચોકકસ આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. કાયદાની જોગવાઈની ગેરહાજરીમાં ન્યાયપંચ રીવ્યુ અરજી ચલાવી શકે નહીં જેથી રીવ્યુ અરજી રદ બાતલ છે.

૧૨. બંને પક્ષકારોને સાંભળ્યા બાદ એવું નક્કી કરવામાં આવેલ હતું કે અપીલ દાવા પછીનું પગલુ છે અને કલમ ૨૨(૨)(ઈ) મુજબ એપેલન્ટ ન્યાયપંચ પોતાના હુકમને રીવ્યુ કરી શકે છે જેથી મારા મત મુજબ ન્યાયપંચ પાસે રીવ્યુ માટે ની સત્તા છે અને જેથી રીવ્યુ અરજી રદ બાતલ નથી.

૧૩. અરજદારની રજુઆત મુજબ જ્યારે અપીલની સુનાવણી થયેલ હતી અને ન્યાયપંચ દ્વારા તેનો નીકાલ થયો હતો ત્યારે એન.પી.એન. ની જરૂરીયાત યોગ્ય રીતે ધ્યાન પર લેવામાં આવેલ હતી. તે બીજુ કંઈ નહીં, ભુલ હતી જેના કારણે ન્યાયપંચે આ હુકમ કરેલ હતો જે ન્યાયપંચે સુધારવાનો છે

૧૪. કલીન લોન ૧, ૨ અને ૩ ના અનુસંધાનમાં અરજદાર મુજબ ડી.આર.ટી. દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલ મુજબ ખાતા એન.પી.એ.માં ફરેવાઈ ગયેલ હોય તેની તારીખ બીનતકરારી છે તકરાર મેડીયમ ટર્મ લોન અને ઓવરડ્રાફ્ટ ખાતાના અનુસંધાનમાં છે જેમાં અરજદારો મુજબ કટ ઓફ તારીખ ૩૧ ઓક્ટોબર ૧૯૯૨ છે અને ન્યાયપંચ એ તમામ સાચા સંજોગો અને હકીકતો ધ્યાનમાં રાખી રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક ની અપીલ મંજૂર કરવામાં આવેલ હતી અને એન.પી.એ. અંગેની તારીખ જે ડી.આર.ટી. એ નક્કી કરેલ હતી તે રદ કરેલ હતીજે એક ભુલ છે જે ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૨ નક્કી કરવી જોઈએ.

૧૫. અરજદાર વતી તેઓના વકીલશ્રી માસીલામાની એ એવું કથન કરેલ હતું કે બેન્ક એ પોતે જ અરજદારના ખાતા ને તા. ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૨ ના રોજ એન.પી.એ. તરીકે વર્ગીકરણ કરેલ હતું ખાતાનું વર્ગીકરણ તા. ૪ જુલાઈ ૨૦૦૨ ના રોજ આર.બી.આઈ. દ્વારા આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શન / શરતો મુજબ કરવામાં

આવેલ હતુ જ્યાં એન.પી.એ. ની વ્યાખ્યા ૩.૨ અને ૨.૧.૧ માં કરવામાં આવેલ છે, જેમાં કહેવામાં આવે છે કે 'કોઈ પણ મિલકત જેમાં ભાડા પટ્ટવાળી મિલકત નો સમાવેશ થાય છે પરફોર્મીંગ એસેટ્સ માં ફરેવાય છે જેની વ્યાખ્યા ક્રેડીટ સુવીધા માટે, જ્યારે વયજ / હપ્તા અથવા મુદ્દલ રકમ ચુકવવામાં બાકી હોય કોઈપણ ચોક્કસ સમય માટે આ ચોક્કસ સમય નીચે મુજબ ઘટાડવામાં આવેલ હતો.

વર્ષાત ૩૧ માર્ચ	નકકી થયેલ સમયગાળો
૧૯૯૩	ચોથુ ક્વાર્ટર
૧૯૯૪	ત્રીજુ ક્વાર્ટર
૧૯૯૫ અને આગળ	બીજુ ક્વાર્ટર

૨૧.૨ મુજબ 'કોઈપણ રકમ જે ક્રેડીટ સુવીધા હેઠળ બાકી હોય તેને 'પાસ્ટ ડ્યુ' કહેવાય છે જ્યારે તે દિવસ- ૩૦ માં ડ્યુ ડેઈટ થી ભરવામાં ન આવેલ હોય ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૧ થી ચુકવણી અંગે સ્ટેટમેન્ટ અંગે વસુલાત અંગે તેમજ બેન્કની કાગમીરીની પ્રવૃત્તિ અંગે સુધારો આવેલ હતો જેથી તે તારીખથી એન.પી.એ. નીચે મુજબ એડવાન્સ છે.

૧. ટર્મ લોનના અનુસંધાનમાં જો વયજ / હપ્તાની રકમ ૧૮૦ દિવસથી વધુ ના સમય માટે બાકી રહે.
૨. ખાતુ ૧૮૦ દિવસ થી વધુ સમય માટે આઉટ ઓફ ઓર્ડરમાં રહે. ઓવરડ્રાફ્ટ / કેસ ક્રેડીટ
૩. બીલ પર્યેઝ / ડીસ્કાઉન્ટ પર ૧૮૦ દિવસ કરતાવધુ સમય માટે રકમ બાકી રહે.
૪. ખેતીવાડી માટે ધીરાણમાં બે કૃષી મોસમ માટે હપ્તા / વયજની રકમ બાકી રહે.
૫. અન્ય ખાતાઓ અંગે રકમ ૧૮૦ દિવસથી વધુ સમય માટે બાકી રહે.
કામગીરી વધુ સરળ બનાવવા માટે તા. ૧ એપ્રિલ ૨૦૦૨ થી ૯૦ દિવસનો સમય કરી નાંખવામાં આવેલ હતો અને બેન્કને માસીક વ્યાજની ગણતરી કરવા માટે સુચના આપવામાં આવેલ હતી માસીક વ્યાજની ગણતરી કરતી વખતે એન.પી.એ.માં ફરેફાર ન કરવા.

૧૬. આર.બી.આઈ. દ્વારા ૨૯ જાન્યુ. ૨૦૦૩ થી આપવામાં આવેલ સમાધાન માટેના સુધારેલ માર્ગદર્શન એન.પી.એ.ના અનુસંધાનમાં પબ્લીક સેક્ટર બેન્ક ને સુચના આપવામાં આવેલ હતી પરીપત્રક નં. ડી.બી.ઓ.ડી. બી.પી. બી.સી. ૬૫/૨૧-૦૪-૧૭૭/૨૦૦૨-૨૦૦૩

'ઉપરોક્ત સ્કીમ (ડી.બી.ઓ.ડી. બી.પી. બી.સી. ૨/૨૧-૦૪-૪૦/૯૯-૦૦, તા. ૨૧ જુલાઈ-૨૦૦૦) મુજબ એન.પી.એ. ના સમાધાન રીવ્યુ અંગે છે. એન.પી.એ.ની વસુલાત અંગેનો વિકાસ મધ્યમ છે ભારત સરકારના સંપર્ક, એવું નકકી કરવામાં આવેલ હતુ કે ધીરાણ મેળવનાર ને સમાધાન માટે એક તક આપવી જોઈએ જેથી તેઓ આગળ ચાલીને બાકી રહેતી રકમ અંગે સમાધાન કરી શકે જેથી નવા માર્ગદર્શન પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ છે જે સ્પષ્ટી કરણ કરેલ મુજબ સમાધાન અંગે સાધારણ સાધન આપે છે તમામ પબ્લીક સેક્ટર બેન્ક એ આ માર્ગદર્શન અપનાવવા જોઈએ જેથી એન.પી.એ.ની વસુલાત સમય મર્યાદામાં થઈ શકે.

"સુધારેલ માર્ગદર્શન તમામ એન.પી.એ. ને લાગુ પડશે જેમાં સ્મોલ સેક્ટર નો સમાવેશ થાય છે આ માર્ગદર્શન, છેતરપીંડી ને લગતા દાવાને લાગુ પડશે નહી ૨૭ જુલાઈ ૨૦૦૦ના રોજ

પરીપત્રક દ્વારા આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શન જે પબ્લીક સેક્ટર બેન્ક ને આપવા માં આવેલ છે તે નીચે મુજબ છે.

૧. માર્ગદર્શન ૧૦ કરોળની રકમ ના એન.પી.એ.ના સમાધાન માટે

૨. ક્ષેત્રફળ (કવરેજ)

એ) સુધારેલ માર્ગદર્શન બધા ક્ષેત્રના એન.પી.એ.ને લાગુ પડશે જે ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૦ ના રોજ ડાઉટફુલ થયેલ હોય અને બેલેન્સ ૧૦ કરોળ થી ઓછી હોય.

બી) આ માર્ગદર્શન ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૦ ના રોજ થયેલ જે એન.પી.એ. સબ - સ્ટાન્ડર્ડ જાહેર કરવામાં આવેલ હોય તેને પણ લાગુ પડશે જે ડાઉટફુલ હોય

સી) આ માર્ગદર્શન SRFAESI કાયદા - ૨૦૦૨ હેઠળ થયેલ કેસ માટે લાગુ પડશે જે ડી.આર.ટી.એસ / બી.આઈ.એફ.આર. સમક્ષ થયેલ હોય.

ડી) જે કેસમાં છેતરપીંડી થયેલ હોય તેને આ માર્ગદર્શન લાગુ પડશે નહીં.

૧૭. સદરહું કેસ ઉપરોક્ત કહેલ ક્ષેત્રફળના અનુસંધાનમાં છે કારણ કે અરજદારોના ખાતા તા. ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૦ પહેલા જ એન.પી.એ.માં ફેરવાઈ ગયેલ હતા અને એન.પી.એ. તરીકે ચાલુ છે. આર.બી.આઈ.ના તા. ૨૯ જાન્યુ ૨૦૦૩ ના પત્ર પ્રસીધ્ધ થયા બાદ રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક એ અરજદારને સમાધાન માટે ૩૦ એપ્રિલ ૨૦૦૩ ના પત્રથી બોલાવેલ હતા સદરહું પત્રમાં પણ કહેવામાં આવેલ છે કે, તા. ૨૯ જાન્યુ ૨૦૦૩ ના રોજ આર.બી.આઈ. દ્વારા આપવામાં આવેલ સુધારેલ માર્ગદર્શન અરજદારને લાગુ પડશે સદરહું પત્રમાં વધુમાં જણાવવામાં આવેલ છે કે ' તમારૂ ખાતુ તા. ૩૧ ઓક્ટોબર ૯૨ ના રોજ એન.પી.એ.માં ફેરવેલ હતુ તેમ છતા તેને ફરીવાર સ્ટાન્ડર્ડ એસેટ્સ માં તા. ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૩ અને ૩૧ માર્ચ ૯૪ ના રોજ ફેરવવામાં આવેલ હતુ અને ૧૯૯૩ માં રૂ. ૧,૯૯,૦૭,૬૯૯/- ની રકમ તમારા દ્વારા ચુકવવામાં આવેલ હતી (તા. ૨૬ ફેબ્રુ. ૯૩ ના તમારા પત્રમાં સ્વીકાર કરવામાં આવેલ છે) તમારા ખાતા ને સબ - સ્ટાન્ડર્ડ એસેટ્સ માં તા. ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૫ માં ફેરવવામાં આવેલ હતુ અને ફરીવાર તા. ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૬ ના રોજ ડાઉટફુલ એસેટ્સ માં ઓડીટર દ્વારા ફેરવવામાં આવેલ હતુ' ઉપરોક્ત સંજોગો સ્વીકાર્યા બાદ , એવું જાણવામાં આવેલ છે કે બેન્ક એ ઓ.ટી.એસ. મંજુર કરેલ હતી, પરંતુ તેની માટે શરત મુકેલ હતી કે અરજદારએ સમાધાન ના પુરાવા સામે અમુક રકમ ચુકવવી, આ સુચના અનુસાર અરજદારે પુરાસ્વખા શાખાના ફીક્સ ડીપોઝીટના ખાતામાંથી બીજી રકમ ઉછીની મેળવેલ હતી અને થોડી રકમ ચુકવેલ હતી રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક નું કથન છે કે આ રકમ ચુકવ્યા બાદ પ ખાતા ને સબ સ્ટાન્ડર્ડમાં ફેરવવા નોકોઈ મતલબ નથી અરજદારના કથન મુજબ ધીરાણ મેળવા દ્વારા અમુક રકમની ચુકવણી થયેથી વર્ગીકરણ બદલાવી શકાય નહી કારણો એક કરતા વધારે છે. રકમની ચુકવણી એન.પી.એ. ખાતામાંથી થયેલ આવક માંથી કરવામાં આવેલ ન હતી હકીકતે આર.બી.આઈ. એ તેના ૨૭ એપ્રિલ ૯૨ ના પરીપત્રક નં. બી.પી.બી.સી. ૧૨૯/૨૧-૦૪- ૦૪૩-૯૨ દ્વારા જણાવેલ હતુ કે ' કોઈપણ સંપત્તી નોન પરફોર્મિંગ ત્યારે થાય જ્યારે તેમાંથી બેન્કને આવક મળતી બંધ થાય આ કેસમાં પણ ખાતાએ બેન્ક માટે કોઈ આવક ઉત્પન્ન કરેલ નથી અરજદારે ઉપરોક્ત જણાવેલ બીજી કોઈપણ અન્ય રીતે બેન્કને રકમ ચુકવેલ નથી એટલે બેન્ક એ ૩૧ માર્ચ ૯૫ના રોજ સબ સ્ટાન્ડર્ડમાં ફેરવેલ હતુ અને ૩૧ માર્ચ ૯૬ ના રોજ ડાઉટફુલ એસેટ્સમાં ફેરવેલ હતુ જે દર્શાવે છે કે ખાતુ એન.પી.એ.

- છે આ સ્પષ્ટ જણાવે છે કે ૩૧ ઓક્ટો - ૧૯૯૨ થી આ ખાતુ એન.પી.એ. થયેલ હતુ અને જેથી ધીરાણ મળવેલ રકમ ચુકવવી આપવાથી વર્ગીકણ બદલાવી શકાતુ નથી વધુમાં રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્ક એ અરજદારને ફરીવાર વર્ગીકરણ (રીકલાસીફાઈડ) કરવા અંગે કઈ જણાવેલ નથી જેથી કટ ઓફ તારીખ ૨૨ સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૫ નક્કી કરવી તે યોગ્ય નથી આ સ્થિતિ ન્યાય પંચ સમક્ષ યોગ્ય રીતે મુકવામાં આવેલ ન હતી જેથી તે રેકર્ડ પરની ભુલ છે જેના કારણે ન્યાયપંચ એ પોતાનો હુકમ રીવ્યુ કરી આપવો જોઈએ.
૧૮. રીસ્પોન્ડન્ટના કથન મુજબ આર.બી.આઈ. દ્વારા આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શન માત્ર સરળ માર્ગ અપનાવવા અંગે છે તેનું ફરજિયાત રીતે પાલન કરવું જરૂરી નથી તેને અગાઉ આ ન્યાયપંચ દ્વારા તા. ૧૪ ઓક્ટો. ૨૦૦૪ આપેલ હુકમ નો આધાર લેવામાં આવેલ હતો જેમાં એવું જોવામાં આવેલ હતુ કે 'માર્ગદર્શન માત્ર મદદ માટે વપરાય છે તેનો અમલ કરવો ફરજિયાત નથી ' જે અલ્લાબાદ હાઈકોર્ટે એ *Sardar Prem Singh Vs. Bank of Baroda 2004 (3) CCC 165(All)* ના કેસમાં ઠરાવેલ હતુ જેમાં હાઈકોર્ટ ની બેન્ક એ કહેલ હતુ કે માર્ગદર્શન કોર્ટ દ્વારા પણ અમલમાં લઈ શકાય નહી.
૧૯. અરજદારે *Central Bank of India Vs. Ravindra AIR 2001 SC 3095* પર આધાર રાખેલ હતો જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટ એ કહેલ છે કે ' આર.બી.આઈ. દેશ ની મુખ્ય બેન્કીંગ સંસ્થા છે જે દેશની તમામ બેન્કોનું નીરીક્ષણ કરે છે અને જેની પાસે અમલમાં મુકવા પાત્ર સુચનાઓ આપવા માટે અધિકાર છે જે જાહેર જનતા ના હિતમાં હોય અને સામાન્ય રીતે બેન્કોની યોગ્ય કામગીરી થાય અને બેન્કો ગેરરીતી ન અપનાવે તેનું ખાસ ધ્યાન રાખી નિયમોમાં સુધારા વધારા કરે છે. આર.બી.આઈ. સમયે સમયે વ્યાજના દર અને સમયના અનુસંધાનમાં પરીપત્રકો તેમજ સુચનાઓ પ્રસીધ્ધ કરે છે જે તેની હકુમત માં આવે તેને આ સુચનાઓ તેમજ પરીપત્રકો બંધનકર્તા રહેશે. *Corporation Bank Vs. D.S. Gowda 1994 AIR SCW 2721* ના કેસમાં એવું ઠરાવેલ હતુ કે આર.બી.આઈ. દ્વારા પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ સુચનાઓ કાયદા મુજબ હોય છે આ ચુકાદો ન્યાયપંચના ધ્યાન પર અગાઉ મુકવામાં આવેલ નહતુ , મદ્રાસ હાઈકોર્ટે એ તા. ૧૩ માર્ચ ૨૦૦૧ ના રોજ ૩૭૯૫.પી. નં. ૪૨૧૩/૦૧ માં કરેલ હુકમમાં જણાવે લહતુ કે જે બેન્કો આર.બી.આઈ.ના ક્ષેત્રફળ હેઠળ આવતી હોય તેઓ કોઈ પણ કારણોસર અયોગ્ય રીતે અરજદારની અરજી નામંજુર કરી શકે નહી જ્યારે બેનક આર.બી.આઈ.ના નિયમ થી બંધાયેલ હોય ત્યારે બેન્ક એ આર.બી.આઈ.ની સુચનાઓનું પાલન કરવું ફરજિયાત છે જો તેઓને એવું લાગે કે અરજદારે માંગેલ રાહત / દાદ મેળવવા પાત્ર નથી તો તે અંગેના કારણે બેન્ક એ લેખીતમાં જણાવવા પડે છે. બેન્ક પક્ષકારોની સાથે ગેરવર્તન કરી તેને કાઢી શકે નહી જેથી કોર્ટ / ન્યાયપંચ એ બેન્ક ને આર.બી.આઈ.ની સુચનાઓનું પાલન કરવા માટે હુકમ કરકવો જોઈએ આમ, હુકમ કરવા માટે ન્યાયપંચ ને આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ ૧૯૯૩ અને સીવીલ કોર્ટને સી.પી.સી. ની કલમ ૯ અને ૧૫૧ હેઠળ વિશાળ સત્તા આપવામાં આવેલ છે રવિન્દ્ર ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ ચુકાદો રીવ્યુ અરજદારો ની તરફેણમાં છે આવો રીસ્પોન્ડન્ટની દલીલ સ્વીકારવા પાત્ર નથી.
૨૦. એવું જોવામાં આવે છે કે આર.બી.આઈ. માર્ગદર્શન જાહેર જનતાના હિત માટે અને બેન્કો યોગ્ય રીતે કામગીરી કરે તે માટે પ્રસીધ્ધ કરે છે. બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ - ૧૯૪૯ ની કલમ ૨૧ મુજબ આર.બી.આઈ. પાસે બેન્કીંગ કંપનીઓ પર નીયંત્રણ રાખવા માટેની સત્તા છે અને જ્યાં પણ જાહેર

જનતાના હીત માટે લગે ત્યાં નવા નિયમો ઘડી શકે છે તેમજ જુના નિયમો માં સુધારા - વધારા કરી શકે છે અને બેન્કીંગ ના નિયમોમાં પણ સુધારા કરી શકે છે જે કલમ ૨૧(૩) હેઠળ બેન્કોએ અમલ કરવો પડે છે ' આ કલમ હેઠળ તમામ બેન્કીંગ સંસ્થાઓ એ ફરજિયાત આ નિયમોનું પાલન કરવું પડે છે કલમ ૩૫/એ હેઠળ આર.બી.આઈ.ની સત્તા ખુબજ વિશાળ છે જે નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખી નિયમો બનાવે છે.

એ) જાહેર જાનતાના હિતમાં અથવા બેન્કીંગ નિયમોના હિતમાં

બી) બેન્કીંગ ક્ષુ. ની અયોગ્ય કાર્યપદ્ધતી જે થાપણદારો સાથે કરવામાં આવતી હોય તેને રોકવા માટે

સી) બેન્કનું યોગ્ય સંચાલન થાય તે માટે

તેઓ આ રીતની સુચનાઓ કોઈપણ બેન્કીંગ સંસ્થાને આપી શકે છે વધુમાં જણાવવામાં આવે છે કે બેન્કીંગ કંપનીએ આ સુચનાઓનું પાલન ફરજિયાત કરવાનું હોય છે કોઈપણ એવી જોગવાઈ માં કહેવામાં આવેલ નથી કે તેને આ કલમ હેઠળ પ્રસીધ્ધ કરવી કલમ ૨૧ માં જણાવ્યા મુજબ જ્યારે આર.બી.આઈ.ની સત્તાના અનુસંધાનમાં કલમ ૨૧ અને ૩૫/એ (બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ) માં સરખામણી કરવામાં આવે ત્યારે એવું સ્પષ્ટ છે કે આર.બી.આઈ.ની કલમ ૩૫/એ હેઠળ વધુ વિશાળ સત્તા આપવામાં આવેલ છે આર.બી.આઈ. આ પ્રકારના માર્ગદર્શન આપતુ હોય છે અને તા. ૨૯ જાન્યુ. ૨૦૦૩ ના રોજ સમાધાન માટે માર્ગદર્શન આપતુ હોય છે અને તા. ૨૯ જ)નયુ. ૨૦૦૩ ના રોજ સમાધાન માટે માર્ગદર્શન આપેલ છે અને આ માર્ગદર્શનમાં કહેવામાં આવેલ છે કે ' આ માર્ગદર્શનનો અમલ તમામ બેન્કોએ કરવો જેથી એન.પી.એન. ની વસુલાતસમયસર થઈ શકે ' જેથી હું માનું છું કે આર.બી.આઈ. દ્વારા કલમ ૩૫/એ હેઠળ પ્રસીધ્ધ કરવા માં આવેલ માર્ગદર્શન તમામ બેન્કોને બંધનકર્તા હોય તેનો અમલ કરવો.

૨૧. આ કેસમાં અરજદારના તા. ૨૦ માર્ચ ના અરજી પત્ર ધ્યાન પર લેતા રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્કે તેઓના ૩૦ એપ્રિલ ૨૦૦૩ ના પત્ર દ્વારા અરજદારના સમાધાન માટે બોલાવેલ હતા તા. ૨૦ માર્ચ ૨૦૦૩ ના પત્રમાં દર્શાવ્ય મુજબ એન.પી.એ. ખાતાની રકમ જે અરજદાર પાસેથી વસુલવા પાત્ર હતી તે ૨,૭૫,૬૫,૩૭૩ હતી આ રકમના અનુસંધાનમાં નકકી કરેલ કટ ઓફ તારીખ ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૨ હતી અને કલિન લોન ખાતા ૧ , ૨ અને ૩ ની નકકી કરેલ કટ ઓફ તારીખ ૨૨ સપ્ટે. ૧૯૯૫ હતી તે મુદ્દો બીન તકરારી છે કે રીસ્પોન્ડન્ટ બેન્કે અરજદારનું ખાતુ સબ-સ્ટુડન્ટસ ફેરવેલ હતુ અને ત્યારબાદ તા. ૨૯ જાન્યુઆરી ૨૦૦૩ ના રોજ આર.બી.આઈ. દ્વારા આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શન મુજબ અરજદારનું ખાતુ ડાઉટફુલ એસેટસ તરીકે ઠરાવવામાં આવેલ હતુ. એન.પી.એ.ના અનુસંધાનમાં તા. ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૩ ના રોજ ઓછામાં ઓછી વસુલ કરવામાં આવેલ રકમ ખાતામાં દર્શાવેલ રકમની ૧૦૦% રકમ હોવી જોઈએ આ સંજોગો મદ્રાસ હાઈકોર્ટ દ્વારા ડબ્લ્યુ.પી. નં. ૨૦૧૩/૨૦૦૩ તેમજ આ ન્યાયપંચ દ્વારા નીતુ ઓટોસ ના કેસમાં લેવામાં આવેલ હતા પરંતુ નીતુ ઓટોસના કેસમાં ધીરાણ મેળવનાએ આર.બી.આઈ.ની ૨૯ જાન્યુઆરી ૨૦૦૩ ના રોજ આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શન પહેલા જ રકમ ચુકવી આપેલ હતી. ત્યારબાદ ન્યાયપંચે બેન્કને આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શન મુજબ ગણતરી કરી બાકીની રકમ ધીરાણ મેળવનાર ને પરત આપવા માટે સુચના આપેલ હતી પરંતુ આ કેસમાં ધીરાણ મેળવનારે રૂા. ૨,૭૫,૬૫,૩૭૩ ચુકવેલ નથી જેથી અરજદારે આર.બી.આઈ. દ્વારા તા. ૨૯ જાન્યુઆરી ૨૦૦૩

ના માર્ગદર્શન મુજબ લાભ મળવા માટે રીવ્યુ અરજી કરેલ હતી જેમાં તેઓ સદરહું રકમ ૯% ના વ્યાજ દરે ચુકવવા માટે જવાબદાર છે અને અગાઉ પણ ન્યાયપંચે ૯% નો દર ઘણા કેસમાં ઠરાવેલ હતો જેથી આ કેસમાં પણ ઠરાવેલ છે.

૨૨. પરીણામે આ રીવ્યુ અરજી મંજૂર કરવામાં આવેલ છે અને અરજદારે ૨,૭૫,૬૫,૩૭૩ રૂપિયા ચુકવવા માટે જવાબદાર છે તેઓએ ૨૯ જાન્યુઆરી ૨૦૦૩ થી ૯% લેખે વ્યાજ સહીત ચુકવવાની રહેશે વધુમાં અરજદારે હુકમ થયેથી ૮ અઠવાડિયાનાસમય દરમિયાનમાં સદરહું રકમ બેન્કને ચુકવી આપવાની રહેશે આ રકમ મળ્યેથી બેન્કે રકમ મળ્યાની જાણ મેમો દ્વારા ડી.આર.ટી. કરવાની રહેશે અને અરજદારને તેઓના દસ્તાવેજો પરત કરવાના રહેશે.

રીવ્યુ પીટીસન એલાઉડ અકોર્ડિંગલી

Debt Recovery Appellate Tribunal, Kolkata
Recovery of Debt Due to Banks And
Financial Institutions Act 1993
[2006(1) DRTC 597 (DRAT ; Kol)]
Hon'ble Justice S.D. Singh, Presiding Officer

United Bank of IndiaAppellants

V/S

Rafiullah Tea and Industries Lt. & OthersRespondents

Joint Compromise Petition in Recovery Proceeding No. 4/2001
Transfer Application No. 10/1997
Decided On 22nd February 2006

રીકવરી ઓફ ડેબીટ ડ્યુ ટુ બેન્કસ એન્ડ ફાઇનાન્સીયલ ઇન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ- ૧૯૯૩ ની કલમ ૨૬(૨) સાથે કલમ ૧૯, ૨૫ - બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ ૧૯૪૯ કલમ ૩૫/એ - લેણી રકમ વસુલ કરવા અંગેનો દાવો સંયુક્ત સમાધાન અરજી - કાયદાકીય યોગ્યતા - સંયુક્ત સમાધાન અરજીમાં કોઈ ચોક્કસ રકમ દર્શાવવામાં આવેલ નથી - સમાધાનની શરતો અસ્પષ્ટ કરાર સંબંધો ઉભા કરતી નથી - પ્રતિવાદી નં. ૧ ની મિલકતની કિંમત સમાધાન ની રકમ કરતા વધુ સમાધાનના ત્રણ કેસ માટે અરજી - બીજી અન્ય પ્રતિવાદીઓની મિલકત અંગે કોઈ ખુલાસો રીકવરી ઓફીસને કરવામાં આવેલ નથી - બીજા પ્રતિવાદીઓની મિલકતના ઓળખ અને વેચાણથી વસુલાત અંગે વધુ શક્યતાઓ વસુલ કરવા પાત્ર રકમ અને સમાધાન અંગેની રકમ વચ્ચે ખુબજ મોટો તફાવત, સમાધાન, આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શનમુજબ નથી - સંયુક્ત સમાધાન અરજી કાયદા મુજબ રદ થવા પાત્ર છે. -સ્પષ્ટતા કરેલ મુજબ રીકવરી ઓફીસ એ લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે વધુ પગલા લેવા માટે સુચના - રીકવરી ઓફીસરે બીજા ધીરાણ મેળવનાર ની મિલકત વસુલાતના અનુસંધાનમાં ઓળખવવા માટે સુચના આપેલ (પારા - ૧૧ થી ૧૩)

પરીણામ - અરજી રદ

૩૬૫

Cases Referred :

1. *Chanda Engineers (India) Ltd. Vs. Uco Bank, AIR 2005 Cal 28 : (2005) 125 Comp. Cas. 708 (Cal)*
2. *X-Colibre Knives (P)Ltd. Vs. State Bank of India (2005) 10 SCC 265*
3. *Allahabad Bank , Calcutta Vs. Radhokrishna Maity (1999) 6 SCC 755*

Counsel Appeared :

Appellant / Certificate Holder Bank :

Mr. Saurav Bhattacharya, Advocates and Mr. M.S. Chowhan, Chief Legal Officer , UBI

Respondent Certificate Debtor :

Mr. N. Ahmed Ms. Sanchita Burman Roy Advocates

Legal Point - કાયદાકીય મુદ્દો

૧. સંયુક્ત સમાધાન અરજીમાં સમાધાન અંગેની રકમની સ્પષ્ટતા હોવી જોઈએ, નહીતર સમાધાનની શરતો અસ્પષ્ટ બને છે.
૨. રાષ્ટ્રીય બેન્કો માટે લેણી રકમ વસુલ કરવા અંગે ન્યાય મેળવવા માટે આર્થિક ન્યાયના છેડા સુરક્ષિત હોવા જોઈએ.
૩. પબ્લીક સેક્ટર બેન્ક આર.બી.આઈ. દ્વારા આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શન વ્યર્થ ઠરાવી શકતી નથી.

Judgement - ચુકાદો

૧. શ્રી એસ.ડી. સીંગ, જસ્ટીસ, પ્રમાણપત્ર ધારક યુનાઈટેડ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા રાષ્ટ્રીય બેન્ક છે (બેન્કીંગ કંપનીઝ એકવીઝીશન એન્ડ ટ્રાન્સફર ઓફ અન્ડર ટેકીંગ એક્ટ - ૧૯૭૦) અને રીફીયુલ ટી એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રા.લી. , સર્ટીફિકેટ ડીબેટર નં. ૧ છે અને બીજા સર્ટીફિકેટ ડીબેટર ઓએ કુલ રકમ જેની સામે પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવેલ છે તેની સામે સમાધાન માટે અરજી દાખલ કરેલ છે આ સંયુક્ત સમાધાન અરજી શ્રી સંજય ડે, જે પ્રમાણપત્ર પત્રધારક બેન્કના મેનેજર છે અને સર્ટીફિકેટ ડીબેટર નં. ૧ ના ડીરેક્ટર મોહમદ અરફનુલ્લા દ્વારા સહી કરવામાં આવેલ હતી સર્ટીફિકેટ ડીબેટર નં. ૧ રાઉફુલ્લા ટી એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રા. લી. દ્વારા પણ તા. ૯ સપ્ટે. ૨૦૦૫ ના રોજ આ ન્યાયપંચ સામે ઠરાવ દાખલ કરવામાં આવેલ હતી આ ઠરાવ દ્વારા નકકી થાય છે કે કંપનીના મનેજીંગ ડીરેક્ટર મોહમદ અરફનુલ્લા ને બોર્ડ ઓફ સર્ટીફિકેટ ડીબેટર નં. ૧ દ્વારા કંપની વતી સર્ટીફિકેટ હોલ્ડર, યુનાઈટેડ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા સાથે સમાધાન અંગેની શરતો સહી કરવા માટેની સત્તા આપવામાં આવેલ હતી તેમજ તમામ દસ્તાવેજોમાં સહી કરવા જે આ કેસ નં. આર.પી. ૪/૨૦૦૧ જે ટી.એ. નં. ૧૦/૯૭ ના અનુસંધાનમાં હોય માટેની પણ સત્તા છે.
૨. આ સંયુક્ત સમાધાન અરજીના નીકાલ અંગેની વિગતો તે છે કે પ્રમાણપત્ર કલમ - ૭ હેઠળ જે હવે આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ - ૧૯૯૩ ની કલમ ૧૯(૨૨) હેઠળ આપવામાં આવેલ હતુ તે ન્યાયપંચ દ્વારા તા. ૧૮ ડીસે. ૨૦૦૦ ના રોજ ટી.એ. નં. ૧૦/૧૯૯૭ માં એક તરફી હુકમના અનુસંધાનમાં આપવામાં આવેલ હતુ જે તા. ૪ જાન્યુ. ૨૦૦૧ ના રોજ ૩,૦૦,૬૯,૩૫૮, ૩૧ ૧૦,૦૦૦/- ખર્ચની

રકમ , રૂા. ૫૦૦૦/- વકીલ ફી અને ૭, નવેમ્બર ૧૯૮૬થી જે તારીખ સુધી રકમ ન યુકાવય તે તારીખ સુધી ના ૧૨% વ્યાજ લેખે યુકવવા અંગેનું પ્રમણપત્ર પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ હતુ.

૩. સંયુક્ત સમાધાન અરજી પેરા - ૫ માં એવું સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલ છે કે ન્યાયપંચ સમક્ષ વસુલાતની કાર્યવાહી ચાલતી હતી તે દરમ્યાનમાં સર્ટીફિકેટ ડીબેટર / કંપની દ્વારા બેન્ક ને સમાધાન માટે પ્રસ્તાવ મોકલવામાં આવેલ હતો જે (૧) રફીઉલ્લા ટી ઈન્ડસ્ટ્રીઝ અને બીજા (૨) રફીઉલ્લા બ્રધર્સ અને આસામ સોલ્વેક્ષ પ્રા.લી. ના ખાતાઓના અનુસંધાનમાં હતો કંપનીના ડીરેક્ટર, પ્રીન્સીપલ ઓફીસ સાથે બેન્ક એ વાતચીત કર્યા બાદ આ ત્રણે ખાતાઓ ની સમાધાનની રકમ રૂા. ૧૬૫ લાખ આપવામાં આવેલ હતી જે કંપનીએ સ્પષ્ટ કરેલ સમય મર્યાદામાં યુકવવી આપવાની રહેશે ડી.આર.ટી. ગુવાહટી સમક્ષ યુ.બી.આઈ. વિ. રફીઉલ્લા બ્રધર્સ અરજી નં. ૨૧૭/૯૭ અને યુ.બી.આઈ. વી. આસામ સોલ્વેક્ષ પ્રા. લી. અરજી નં. ૨૧૮/૯૭ બાકી હતી.
૪. પેરા - ૫ ની હકીકતો છેલ્લા ઉપરોક્ત પેરા માં જણાવેલ છે કે સર્ટીફિકેટ હોલ્ડર બેન્ક, સર્ટીફિકેટ ડેબીટર નં. ૧ સાથે સમાધાન કરવા માટે તૈયાર છે તેમજ અરજી નં. ૨૧૭/૯૭ અને ૨૧૮ /૯૭ ની ચાલતી અરજીઓમા પણ સમાધાન માટે તૈયાર છે. સંયુક્ત સમાધાન અરજીમાં સમાધાન અંગે ની રકમની સ્પષ્ટતા કરવામાં આવેલ નથી.
૫. એમા કોઈ શંકા નથી કે સમાધાન એક કરાર છે સમાધાન માટેના પ્રસ્તાવમાં પ્રસ્તાવ અંગેની શરતો સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ તે અસ્પષ્ટ ન હોવી જોઈએ કારણ કે આ અસ્પષ્ટતાના કારણે પ્રસ્તાવનો કરાર યોગ્ય રહેશે નહીં આ કેસમાં તેમજ બે બીજા કેસમાં જે હજુ ડી.આર.ટી. સમક્ષ ચાલુ હોય ત્રણે કેસ થઈને સમાધાનની રકમ રૂા. ૧૬૫ લાખ નક્કી કરવામાં આવેલ હતી પરંતુ આ કરાર અસ્પષ્ટ છે તેનું સ્પષ્ટ કારણ તે છે કે બે મુળ અરજીઓ જે ડી.આર.ટી. ગુવાહટી સમક્ષ ચાલતી હોય તે ન્યાય પંચની હકુમતમાં નથી આવા સંજોગોમાં સંયુક્ત સમાધાન અરજી જે ન્યાયપંચ સમક્ષ કરવામાં આવેલ હોય તેમાં સ્પષ્ટ તા હોવી જરૂરી છે એક ધડી માની લઈએ કે ડી.આર.ટી. ગુવાહટી સમક્ષ ચાલતી બે અરજીઓ ન્યાયપંચ દ્વારા નામંજુર કરવામાં આવે તો આ કેસનો નીકાલ કરી યુકાદો આપવો ખુબજ મુશ્કેલ બનશે તે કાયદાનો સિધ્ધાંત છે કે જો પ્રસ્તાવ અસ્પષ્ટ હશે તો સમાધાન અંગેનો કરાર અયોગ્ય થશે.
૬. ન્યાયપંચ એ તેના હુકમ ૩૯ માં તા. ૯ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૫ માં જણાવેલ છે કે સર્ટીફિકેટ ડેબીટર્સ એ પોતાની મિલકત અંગે સ્પષ્ટતા સંયુક્ત સમાધાન અરજીમાં કરેલ નથી, અને રીકવરી ઓફીસરનો સુચના આપવામાં આવેલ હતી કે સર્ટીફિકેટ ડેબીટર્સ ની તમામ મિલકત અંગે વિગતો આપવી અને વસુલાત અંગેની હાલની પરીસ્થિતિ અંગે આ કેસના અનુસંધાનમાં જાણ કરવી અને વસુલાત અંગેના સંજોગ જણાવવા રીકવરી ઓફીસ એ પોતાના હુકમ ૪૦ દ્વારા તા. ૧૩ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૫ ના રોજ નીચે મુજબ જણાવેલ છે કે

"ડીબેટર સર્ટીફિકેટ ના વકીલશ્રી ના કથન મુજબ કંપનીની સ્થવર તેમજ જંગમ મિલકતોની નોંધણી રીસીવર એ કરેલ હતી અને વેલ્યુઅરે તેનું મુલ્યાંકન પણ કરેલ છે રેકર્ડ જોતા એવું જણાય છે કે સ્થાવર તેમજ જંગમ મિલકતનું મુલ્યાંકન આર.કે. અગ્રવાલ દ્વારા તા. ૧૧ મે ૨૦૦૫ ના વેલ્યુએશન રીપોર્ટ દ્વારા થયેલ હતુ એવું નીરીક્ષણ કરવામાં આવેલ છે કે રફીઉલ્લા ટી એન્ડ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રા.લી. ની ૬ જુદી જુદી મિલકતો છે એવું પણ જોવામાં આવેલ છે કે આ કંપની ની તમામ સ્થાવર તેમજ જંગમ મિલકત નું

મુલ્યાંકન રૂા. ૨,૧૭,૫૨,૧૬૪/- નું છે સર્ટીફિકેટ ડીબેટર્સ ના વકીલશ્રીએ એવું પણ જણાવેલ છે કે સર્ટીફિકેટ ડીબેટર્સ એ તા. ૧૪ મે ૨૦૦૪ ના રોજ જવાબદારી અંગે નું સોગંદનામું રજુ કરવામાં આવેલ હતુ જેમાં જવાબદારીની રકમ ૨,૨૮,૩૦,૯૬૫/- દર્શાવવામાં આવેલ હતી જેથી તે વાત સ્પષ્ટ છે કે જવાબદારીની રકમ કરતા બેન્કની લેણી રકમ છે તે મિલકતની કિંમત કરતા વધારે છે. બેન્કને મિલકતના વેચાણ કરવાથી પણ પોતાની લેણી રકમ સંપુર્ણ રીતે મળી શકશે નહી એવું પણ જોવામાં આવેલ છે કે સમય જતા સર્ટીફિકેટ ડીબેટરની જવાબદારી વધતી જશે આ મેટર પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર સમક્ષ મુકીએ અને ઓર્ડરની નકલ પક્ષકારોના વકીલોને આપીએ.

૭. મે. સર્ટીફિકેટ ડીબેટર્સ નં. ૧ કંપનીના એડવોકેટને સાંભળેલ છે તેમજ સર્ટીફિકેટ હોલ્ડર બેન્કના લો ઓફીસર ને સાંભળેલ છે અને સંયુક્ત સમાધાન અરજી તેમજ રીકવરી ઓફીસર દ્વારા તા. ૧૩ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૫ ના રોજ આવેલ હુકમ ૪૦ ને ધ્યાન પર લીધેલ છે.

૮. આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. ૧૯૯૩ નો કાયદો બેન્ક ને પોતાની લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે ખુબજ ઉપયોગી છે આ કાયદા હેઠળ કેસમાં સમાધાન કરી શકા તેવી કોઈ જોગવાઈ આપવામાં આવેલ નથી. કાયદા મુજબ નામ. સુપ્રીમ કોર્ટ એ *Allahabad Bank, Calcutta Vs. Radhokrishna Maity (1999) 6 SCC 755* માં ઠરાવેલ છે કે ન્યાયપંચ આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ.ની કલમ ૨૨(૧) મુજબ સમાધાન માટેની સત્ત સી.પી.સી. ૧૯૦૮ ની જોગવાઈ મુજબ ધરાવે છે અને સી.પી.સી.ના નિયમોથી વધુ પણ જાય શકે છે માત્ર તેને કુદરતી કાયદાઓના સીધ્ધાંતો યાદ રાખવા પડે છે સમાધાન અંગેની જોગવાઈઓ સી.પી.સી. ઓર્ડર ૨૩, રૂલ ૩ અને કલમ ૮૯ હેઠળ આપવામાં આવેલ છે આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ઓર્ડર ૨૩, રૂલ ૩ અને કલમ - ૮૯ સમાધાનના અનુસંધાનમાં છે પરંતુ જ્યારે સમાધાન હુકમનામા સામે હોય તો ઉપરોક્ત કલમ કે ઓર્ડર લાગુ પડશે નહી તેની માટે સી.પી.સી. ઓર્ડર ૨૧ લાગુ પડશે અને જ્યારે આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ ૧૯૯૩ ની કલમ ૧૯(૨૨) હેઠળ પ્રમાણપ્ર આપવામાં આવેલ હોય ત્યારે આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ ૧૯૯૩ ના પ્રકરણ ૫ હેઠળ એક અલગ જોગવાઈ આપવામાં આવેલ છે આ જોગવાઈઓ સી.પી.સી.ની કલમ ૪ હેઠળ આપવામાં આવેલ છે જે ખાસ જોગવાઈ છે સી.પી.સી. ઓર્ડર ૨૧ પ્રમાણપત્ર અંગે નથી. સી.પી.સી.ની કલમ ૪ નીચે મુજબ છે.

'૪' સેવીંગ્ઝ (૧) કોઈપણ ચોક્કસ જોગવાઈની ગેરહાજરીમાં આ કોડમાં આપેલ જોગવાઈ મર્યાદા હેઠળ રહેશે તેમજ કોઈપણ અન્ય ખાસ કાયદા કે સ્થાનીક કાયદાને અસર કરશે નહી, અથવા કોઈપણ કાયદો જે હાલ સમયમાં અમલ માં હોય તેને નડશે નહી.

૨) પેટા કલમ (૧) મુજબ આ કોડમાં આપેલ જોગવાઈઓ કોઈપણ જમીન માલીક કે જમીન ધારકના હિતને અસર કરશે નહી જે ખાસ જમીનની ભાડ અંગેની લેણી રકમના અનુસંધાનમાં હોય અને ખેતી ઉત્પાદન અંગે હોય

૯. આ કેસમાં પ્રમાણપત્ર રીકવરી ઓફ ડ્યુ ટુ બેન્ક એન્ડ ફાનાન્સીયલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન એક્ટ - ૧૯૯૩ ની કલમ ૧૯(૨૨) હેઠળ આપવામાં આવેલ છે. પ્રમાણપત્ર પ્રસીધ્ધ કર્યા બાદ ન્યાયપંચ દ્વારા નકકી કરવામાં આવેલ ચુકવવા પાત્ર રકમ આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ ના પ્રકરણ - ૫ મુજબ નકકી કરવામાં આવે છે તે અંગેની કાર્યવાહી સી.પી.સી. ઓર્ડર ૨૧ હેઠળ જે રીતે કરવામાં આવે છે તે રીતે જજમેન્ટ

ડેબીટર ની અરજી દ્વારા કરવાની રહેતી નથી આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ ના પ્રકરણ ૫ ની કલમ ૨૫ ની જોગવાઈઓ મુજબ રીકવરી ઓફીસર એ પ્રમાણપત્રમાં જણાવ્યા મુજબ અથવા કાયદામાં જણાવ્યા મુજબ ની નકલ મળ્યેથી પ્રમાણપત્રની નકલ મળ્યેથી લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે પગલા લેવા જોઈએ વસુલાત અંગેના બીજા પગલાઓ આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ ના આ પ્રકારણની કલમ ૨૮ હેઠળ આપવામાં આવેલ છે. આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટની કલમ ૨૮ હેઠળ ની જોગવાઈઓ ઈન્કમ ટેક્ષ એક્ટ ૧૯૬૧ ના પરીશીષ્ટ - ૨ અને ૩ તેમજ ઈન્કમટેક્ષ (સર્ટીફિકેટ પ્રોસીડીંગ્ઝ રૂલ્સ) ૧૯૬૨ ને પ્રમાણપત્ર હેઠળ લેણી રકમ વસુલ કરવા અંગે અમલમાં મુકવામાં આવેલ છે ઈન(મ ટેક્ષ એક્ટ હેઠળ પણ વસુલાત માટે પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવે છે અને તે રકમ અંગેની વસુલાત ની કાર્યવાહી થાય છે કારણ કે તે જનતાના રૂપિયા છે ઈન્કમ ટેક્ષ એક્ટ હેઠળ થતી કરની રકમ જનતાના રૂપિયા હોય તે વસુલ કરવા પયાત્ર છે. ઈન્કમ ટેક્ષ એક્ટ ૧૯૬૧ અને ઈન્કમ ટેક્ષ (સર્ટીફિકેટ પ્રોસીડીંગ્ઝ) રૂલ્સ ૧૯૬૨ અથવા આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. ના પ્રકરણ ૫ માં એવી કોઈપણ જોગવાઈઓ આપવામાં આવેલ નથી જેમાં એવી સ્પષ્ટતા હોય કે ન્યાયપંચ દ્વારા રકમ વસુલ કરવા માટે પ્રમાણપત્ર આપ્યા બાદ સમાધાન થઈ શકે પ્રમાણપત્ર પ્રસીધ્ધ કર્યા બાદ પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર પાસે તે પ્રમાણપત્ર પાછું ખેંચવા માટે આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટ ની કલમ ૨૬(૨) હેઠળ સત્તા છે કલમ ૨૬(૨) ની સમજૂતી નીચે મુજબ છે.

"૨)) રીવકરી ઓફીસરને પ્રમાણપત્ર આપ્યા બાદ પણ પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર પાસે પ્રમાણપત્ર પાછું ખેંચવા માટે કે તેમાં સુધારા કરવા માટેની સત્તા ધરાવે છે જે માટે તેને રીકવરી ઓફીસરને જાણ કરવી પડે.

પ્રમાણપત્ર ને પાછું ખેંચવા માટેની આવી સત્તાઓ ન્યાયને સુરક્ષતી રાખવા માટેની છે જેમાં ન્યાય કેસથી કેસ ફરતો હોય છે આ અરજી લેણી રકમમાં સમાધાન કરવા માટે ન્યાયપંચ સમક્ષ દાખલ કરેલ છે. પ્રમાણપત્ર પરત ખેંચવા માટે નથી. સંયુક્ત સમાધાન અરજીનો નિકાલ કરવા માટે માત્ર કલમ ૨૬(૨) ની જોગવાઈઓ એકલી કાફી નથી તેની સાથે આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ.ની કલમ ૧૮(૨૫) પણ લાગુ પડે છે જે નીચે મુજબ છે.

"૨૫" ન્યાયના હિતમાં ન્યાયપંચ કોઈપણ પ્રકારનો હુકમ અથવા સુચના આપી કાયદાનો દુરઉપયોગ અટકાવી શકે છે"

ઉપરોક્ત જણાવેલ કમ ૧૮(૨૫) મુજબ ન્યાયપંચ પાસે ન્યાયના હિતમાં હુકમ આપવા માટેની સત્તા છે પરંતુ આ સત્તાનો ઉપયોગ ત્યારે થાય જ્યારે તે અંગેની કોઈપણ ખાસ જોગવાઈ કોઈપણ કાયદામાં આપવામાં આવેલ ન હોય આ અંગે વસુલાતના અનુસંધાનમાં આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. એક્ટના પ્રકરણ ૫ તેમજ ઈન્કમ ટેક્ષ એક્ટ ૧૯૬૧ ૨ અને ૩ શેડ્યુલ માં જોગવાઈ આપેલ છે પરંતુ લેણી રકમના સમાધાન અંગે કોઈપણ જાતની જોગવાઈઓ આપવામાં આવેલ નથી. આવા સંજોગોમાં સમાધાન અરજી અંગેની હકીકતો ના યોગ્ય નિકાલ કરવા હુકમ આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. કાયદાની કલમ ૨૬(૨) તેમજ ૧૮(૨૫) કરવામાં આવે.

૧૦. સંયુક્ત સમાધાન અરજીની હકીકતો જાણ્યા બાદ તેમજ રીકવરી ઓફીસર દ્વારા તા. ૧૩ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૫ ના હુકમ નં. ૪ જે પારા - ૬ માં જણાવેલ છે તેનું નીરીક્ષણ કર્યા બાદ જોવામાં આવેલ છે કે

પ્રતિવાદી કંપનીની સ્થાવર તેમજ જંગમ મિલકતનું મુલ્યાંકન ૨,૧૭,૫૨,૧૬૪/- નું છે તેરીકવરી ઓફીસર દ્વારા જણાવવામાં આવેલ નથી આર.ડી.ડી. બી.એફ.આઈ. કાયદાના પ્રકરણ - ૫ ની જોગવાઈઓ મુજબ પ્રમાણપત્ર મુજબની વસુલાત કોઈપણ પ્રતિવાદીની કોઈપણ મિલકત નો નીકાલ કરી કરી શકાય છે એવું પણ જણાવવામાં આવેલ નથી કે સમાધાનની રકમ ૧૬૫ લાખ નક્કી થયા બાદ પ્રમાણપત્ર માં તે મુજબ સુધારો થયેલ છે કે કેમ? અરજી નં. ૨૧૭/૮૭ અને ૨૧૮/૮૭ જે ડી.આર.ટી. ગુવાહટી સમક્ષ ચાલતી હોય તેમાં આ ન્યાયપંચ આ કેસ સાથે સમાધાન કરી શકે નહીં. સંયુક્ત સમાધાન અરજીમાં પ્રતિવાદી નં. ૧ ની જવાબદારી અને વસુલપાત્ર રકમ અંગે જણાવવામાં આવેલ છે. વસુલાત અંગે વધુ તક આપવામાં આવશે જો રીકવરી ઓફીસર, સર્ટીફિકેટ હોલ્ડર બેન્ક સાથે મળી ને પ્રતિવાદીઓ ની બીજી અન્ય મિલકતોને ઓળખી આવે અને ત્યારબાદ વસુલાત અંગેની કાર્યવાહી કરવા માટે આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ.ના પ્રકરણ ૫ અને કલમ ૨૫ અને ૨૮ ની જોગવાઈઓ મુજબ વસુલાત થઈ શકે છે એમાં કોઈ શંકા નથી કે રાષ્ટ્રીય બેંકની લેણી રકમ જાહેર જનતાની રકમ હોય જે યોગ્ય ઉપયોગ માટે લેવામાં આવે છે જેથી દેશ નો વિકાસ થઈ શકે આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ. કાયદા હેઠળ નીચે મુજબના વાંધાઓ તેમજ કારણોનો ભાગ આપવામાં આવેલ છે.

“તા. ૩૦ સપ્ટેમ્બર ૧૯૯૮ ના રોજ જોવામાં આવેલ હતુ કે પબ્લીક સેક્ટર બેન્ક દ્વારા ૧૫ લાખ કેસ દાખલ કરવામાં આવેલ હતા અને નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા ૩૦૪ કેસ દાખલ કરવામાં આવેલ હતા જે હજુ કોર્ટ સમક્ષ ચાલતા હતા જે લેણી રકમ પબ્લીક સેક્ટર બેન્ક માટે ૫૬૨૨ કોડ કરતા વધુ ની હતી અને નાણાકીય સંસ્થાઓની લેણી રકમ ૩૯૧ કરોડથી વધુ હતી આટલી મોટી રકમ કાયદાકીય કાર્યવાહીના કારણે રોકાયેલ હતી જેના કારણે દેશના વિકાસને હાની પહોંચે છે ”

રકમની વસુલાત અંગે ન્યાયપંચ ન્યાયના હિતમાં ચુકાદો આપે છે જે ભારતીય બંધારણ મુજબ તેમજ આર.ડી.ડી.બી.એફ.આઈ.ની કલમ ૨૯ મુજબ સ્પષ્ટ કરેલ છે કાયદા મુજબ કરવેરાની રકમ લેણી રકમ હોય અને જનતાની રકમ તરીકે ઓળખાતી હોય તે પણ વસુલ કરવા પાત્ર છે જેથી દેશનો વિકાસ થઈ શકે આપણી દેશ, લોકશાહી, પ્રજાસત્તાક, બીનસંપ્રદાયીક હોવાના કારણે હજુ પ્રગતીના પંથે છે જેથી આ પ્રકારની લેણી રકમની વસુલાત જોવા જોઈએ તો તે આપણા દેશ માટે વિકાસના અનુસંધાનમાં એક મુખ્ય ભાગ ભજવે છે અને આપણા દેશના વિકાસ માટે એક ઝડીબુટી છે.

૧૧. આર.બી.આઈ. એ. પબ્લીક સેક્ટર બેન્ક માટે એન.પી.એ.ના અનુસંધાનમાં સમાધાન કરવા માટે તા. ૨૯ જાન્યુ. ૨૦૦૩ ના રોજ પરીપત્રક નં. ડી.બી.ઓ.ડી. બી.પી. બી.સી. ૬૫/૨૧-૦૪-૧એ/૨૦૦૨-૦૩ થી માર્ગદર્શન પ્રસીધ્ધ કરેલ હતુ જે પબ્લીક સેક્ટર બેન્કના ચેરમેન તેમજ મેનેજીંગ ડાયરેક્ટરોને આપવામાં આવેલ હતુ જેના દ્વારા વધુમાં વધુ રકમની વસુલાત કરી શકાય છે આ માર્ગદર્શનના પેરા - ૨ નો ભાગ નીચે મુજબ છે.

“તમામ પબ્લીક સેક્ટર બેન્કોએ આ માર્ગદર્શનનો અમલ કરી સ્પષ્ટ કરેલ સમય દરમીયાનમાં વધુમાં વધુ એન.પી.એ. ની રકમ વસુલ કરવી ”

વધુમાં જણાવવામાં આવે છે કે આર.બી.આઈ.ના આ માર્ગદર્શન નીકાલ થઈ ચુકેલ કેસોને લાગુ પડશે નહીં તે માત્ર કોર્ટ સમક્ષ ચાલતા કેસોને જ લાગુ પડશે સમાધાન માટેની તક આવા કેસોમાં ખુબજ ઓછી હોય છે પેરા -૩ (અ) (આઈ)(સી) નીચે મુજબ વાંચવામાં આવે છે.

“(સી) આ માર્ગદર્શન સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ હેઠળ ના કેસ તેમજ જે કેસ કોર્ટ / ડી.આર.એફ.એસ / બી.આર.એફ.આઈ. સમક્ષ હજુ ચાલતા હોય તેને લાગુ પડશે સમાધાન અંગેની આ મર્યાદીત તકોનામદાર સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાના નીચે મુજબના પેરા મુજબ ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલ છે. *X-Colibre Knives (P)Ltd. Vs. State Bank of India (2005) 10 SCC 265*

૩) અમો અરજદારના કથનો સ્વીકાર શકીએ નહી કે આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શન મુજબ બેન્ક લેણી રકમ જે વસુલપાત્ર હતી તેમાં સમાધાન કરવામાં નીષ્ફળ થયા. આર.બી.આઈ. દ્વારા તા. ૨૯ જાન્યુઆરી ૨૦૦૩ ના રોજ નીચે મુજબ માર્ગદર્શન આપવામાં આવેલ હતું. આ માર્ગદર્શન કોર્ટ સમક્ષ ચાલતા કેસો તેમજ સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ ને લાગુ પડશે.

૪) તે મુદ્દો બીનતકરારી છે કે ડી.આર.ટી.એ તા. ૩૧ જાન્યુ ૨૦૦૨ ના રોજ વસુલપાત્ર રકમ ચુકવવા માટે હુકમ કરેલ હતો અને તેની સામે પ્રમાણપત્ર પ્રસીધ્ધ કરેલ હતું પરંતુ તકરાર આર.બી.આઈ. દ્વારા આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શન અંગેનો છે છ તેમ છતાં અમારું ધ્યાન બેન્ક દ્વારા તા. ૨૫ ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૩ ના રોજ મોકલવામાં આવેલ પત્ર પર ગયેલ હતું જેમાં બેન્કે જણાવેલ હતું કે તેઓ અરજદાર સાથે સમાધાન આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શન મુજબ પત્રમાં જણાવેલ શરતો હેઠળ કરવા તૈયાર છે જે મુજબ અરજદારે રૂ. ૪૨,૯૭,૪૧૯-૯૯ ચુકવવાના રહેશે સદરહું પત્ર ડી.આર.ટી. દ્વારા કરવામાં આવેલ કાર્યવાહીથી અજાણ હોવાથી લખવામાં આવેલ હતો સદરહું પત્ર ના પેરા - ૨ માં નચે મુજબ જણાવવામાં આવેલ છે.

“આપનો કેસ ડી.આર.ટી. બી.એફ.આઈ.આર. સમક્ષ હજુ ચાલુ હોય તેમાં સમાધાન કરવા માટે કોર્ટ ડી.આર.ટી. બી.એફ.આઈ.આર. દ્વારા કન્સેન્ટ ડીક્રી થી થઈ શકશે જેની માટે આ પત્ર તમોને લખવામાં આવેલ છે

૫) તે વાત ખરી છે કે આ પ્ર ડી.આર.ટી.ની કાર્યવાહીથી અજાણ હોવાના કારણે લખવામાં આવે છે.

૬) આર.બી.આઈ. દ્વારા તા. ૭ ઓક્ટોબર ૨૦૦૩ ના જણાવ્યા મુજબ આ માર્ગદર્શન નીકાલ થઈ ચુકેલ કેસ ને લાગુ પડશે ની.

૭) અરજદારના કથનને સ્વીકારી શકાય નહી કે જ્યાં બેન્ક સમાધાન કરવા માટે માર્ગદર્શન પ્રસીધ્ધ કરતા પહેલા પ્રસ્તાવ મુકવામાં આવેલ હોય તો માર્ગદર્શન લાગુ થઈ શકશે નહી હકીકતે અગાઉની રજુઆત રદ કરવામાં આવેલ હતી કારણ કે માર્ગદર્શન મુજબની જરૂરીયાતો પુરી કરવામાં ન આવેલ હતી.

૮) જેથી અરજદારોને બેન્ક દ્વારા આપવામાં આવેલ રાહત કરતા વધુ રાહત આપી શકાય નહી જે હાઈકોર્ટ દ્વારા જણાવવામાં આવેલ છે વધુ તે યોગ્ય નથી જણાતું કે અરજદારને વધુ વ્યાજની રકમ હેઠળ દબાવી દેવાય રૂ. ૧.૧૦ કરોડ ની રકમ ચુકવવા મટો હાલ હપ્તા કરી આપવામાં આવશે. આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શન મુજબ ચાલતા કેસો પર સમાધાન માટેની મર્યાદાઓ આવે છે આ કેસમાં સમાધાન કરવા માટેનો પ્રયાસ એક પ્રકાર એ માર્ગદર્શનનો ભંગ કરે છે બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન

એક્ટ ૧૯૪૯ ની કલમ ૩૫/એ ની જોગવાઈઓ મુજબ આર.બી.આઈ. પાસે બેન્કોને સુચના આપવામા માટે અને તેઓને બાંધવ માટે સત્તા આપે છે.

કલમ ૩૫/એ નીચે મુજબ છે.

"૩૫/એ - આર.બી.આઈ. પાસે સુચના આપવાની સત છે જો (૧) જ્યાં સુધી આર.બી.આઈ.ને સંતોષ થાય કે,

એ) જાહેર જનાના હિતમાં

એ) એ) બેન્કોના હિતમાં

બી) બેન્કો દ્વારા કાંઈપણ એવી કામગીરી આચરવામાં આવે જેના કારણે થાપણદારો ના હિતને હાની પહોચે

સી) બેન્કોનું સંચાલન યોગ્ય રીતે કરવામાં આવે બેન્કોને સમય-સમયએ સુચના આર.બી.આઈ. દ્વારા આપવામાં આવે છે જેનું ફરજિયાતપણે બેન્કે પાલન કરવું પડે છે.

૨) પેટા કલમ ૧ મુજબ આર.બી.આઈ. દ્વારા આપવામાં આવેલ સુચનાઓ / માર્ગદર્શનમાં આર.બી.આઈ. તેમાં સુધારા વધારા કરી શકે છે તેમજ જરૂર પડ્યે થી ૨૬ પણ થઈ શકે છે.

૧૨. સર્ટીફિકેટ ડીબેટર નાવકીલશ્રી એન. અહેમદ એ *Chanda Engineers (India) Ltd. Vs. Uco Bank, AIR 2005 Cal 28 : (2005) 125 Comp. Cas. 708 (Cal)* પર આધાર રાખેલ છે જેના ચુકાદામાં જણાવેલ છે કે આર.બી.આઈ. દ્વારા તા. ૨૯ જાન્યુ. ૨૦૦૩ ના રોજ આપેલ પરીપત્રક નં. ડીબીઓડી.બીપી બીસી ૬૫/૨૧-૪-૧૧૭/૨૦૦૨-૨૦૦૩ માં જણાવ્યા મુજબ ન્યાયપંચ દ્વારા પ્રમાણપત્ર પ્રસિધ્ધ કર્યો બાદ પણ સમાધાન કરી શકાય છે. વકીલશ્રીએ આ કેસના આધારે પોતાની દલીલ પણ કરેલ હતી પરંતુ નામ. એપેક્ષ કોર્ટના *X-Colibre Knives (P)Ltd. Vs. State Bank of India (2005) 10 SCC 265* કેસમાં નિરીક્ષણ મુજબ જ્યાં ન્યાયપંચ કેસમાં નિકાલ કરેલ હોય અને ભરવા પાત્ર રકમ નકકી કરેલ હોય ત્યારબાદ આર.બી.આઈ. ના માર્ગદર્શન અમલમાં લઈ શકાય નહીં બેન્કમાં લો ઓફીસર એ પરીપત્રક નં. રીકવરી /૨૫/ઓ એન્ડ એમ-૧૭૬/૨૦૦૪, તા. ૧ જુલાઈ ૨૦૦૪ તેમજ યુનાઈટેડ બેન્ક ઓફ ઈન્ડીયાના પરીપત્રક નં. રીકવરી / ૨૮/ ઓ એન્ડ એમ-૯૦/ ૨૦૦૫ તા. ૨૩ મે ૨૦૦૫ ના આધારે કથન કરેલ હતુ કે યુનાઈટેડ બેન્ક ઓફ ઈન્ડીયાના સીધાંતો મુજબ આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શનનો અમલ કર્યા વગર સમાધાન થઈ શકે છે પરીપત્રક નં. રીકવરી /૨૫/ઓ.એન્ડ એમ. - ૧૭૬/૨૦૦૪, તા. ૧ જુલાઈ ૨૦૦૪ ના પેરા - ૩ નીચે મુજબ છે.

"૨ સુધારેલ સિધાંતોના કારણે મીનમમ રીકવરેબલ એમાઉન્ટ (લઘુતમ વસુલ થઈ શકે તેવી રકમ એમ.આર.એ.) માં રાહત મળેલ જેથી જે કેસ આર.બી.આઈ. ના માર્ગદર્શન હેઠળ ન આવતા હોય તેમાં પણ બેન્કના સીધાંતો મુજબ સમાધાન થઈ શકે છે "

હું લો ઓફીસરના મંતવ્ય સાથે સહમત નથી જ્યારે આર.બી.આઈ. ના માર્ગદર્શન ને બેન્કીંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ - ૧૯૪૯ ની કલમ ૩૫/ એ ના પ્રકાશમાં જોવામાં આવે તો તે કાયદાની તરફેણમાં છે આર.બી.આઈ.

ના પરીપત્રકો જે પબ્લીક સેક્ટર બેન્ક હોય તેને પણ કલમ ૩૫/એ હેઠળ આર.બી.આઈ.ની સુચનાઓ બંધનકર્તા છે જેથી તે આર.બી.આઈ.ની માર્ગદર્શન ને રદ બાતલ કરી શકતી નથી યુ.બી.આઈ.ના પરીપત્રકો અને આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શનનું અર્થઘટન જોસાથે કરવામાં આવે તો તેનો ખરો અર્થ મળે છે. ઉપરોક્ત પેરા નં. ૨ માં જણાવ્યા મુજબ યુ.બી.આઈ.ના પરીપત્રકો , આર.બી.આઈ. ના માર્ગદર્શન કરતા ઉચ્ચ નથી જેથી સર્ટીફિકેટ હોલ્ડર બેન્ક આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શનનું પાલન કરવા માટે બંધાયેલ છે.

૧૩. ઉપરોક્ત સંજોગો જોતા એવું જાણવા મળેલ છે કે સંયુક્ત સમાધાન અરજીમાં સમાધાન અંગેની કોઈપણ સ્પષ્ટ રકમ જણાવવામાં આવેલ નથી જેથી સમાધાન અંગેની શરતો અસ્પષ્ટ હોવાના કારણે કરાર માન્ય થતો નથી. પ્રતિવાદી નં. ૧ ની મિલકતનું મુલ્યાંકન રીકવરી ઓફીસર ના હુકમમાં જણાવ્યા મુજબ સમાધાન રકમ કરતા વધુ છે જે ત્રણેય કેસને લાગુ પડે છે. બીજા પ્રતિવાદીઓની મિલકતની ઓળખ તેમજ વેચાણ દ્વારા વસુલાત અંગેની વધુ શક્યતાઓ ઉભી થાય છે સંજોગો હેઠળ આર.ડી.બી.એફ.આઈ.ની કલમ ૨૬(૨) અને કલમ ૧૮/૨૫ જો અમલમાં લેવામાં આવે તો પ્રમાણપત્રમાં જણાવ્યા મુજબની વસુલપાત્ર રકમ અને સમાધાનની રકમ વચ્ચે ખુબજ મોટો તફાવત છે જેથી તે ન્યાયના હિતમાં નથી આ સમાધાન આર.બી.આઈ.ના માર્ગદર્શન મુજબ ન હોવાના કારણે સંયુક્ત સમાધાન અરજી રદ કરવામાં આવે.

ચુકાદો

૧. તા. ૫ જુલાઈ ૨૦૦૫ ના રોજ ટી.એ. નં. ૧૦/૮૭ માંથી ઉભી થયેલ રીકવરી પ્રોસીડીંગ્સ નં. ૪/૨૦૦૧ માં દાખલ કરેલ સંયુક્ત સમાધાન અરજી રદ કરવામાં આવે છે.
૨. રીકવરી ઓફીસને પ્રમાણપત્રમાં જણાવ્યા મુજબની રકમ વસુલ કરવા માટે આગળના પગલા લેવા માટે સુચના આપવામાં આવે છે.
૩. રીકવરી ઓફીસરને બાકીના પ્રતિવાદીઓ ની મિલકતોની ઓળખ આપવા માટે તેમજ યુ.બી.આઈ. ના પરીપત્રક મુજબ મિલકતોના પ્રમાણત્રો રજૂ કરવા માટે સુચના આપવામાં આવે છે.
૪. જો અગાઉ કોઈપણ રકમ ચુકવવામાં આવેલ હશે તો તેને સરભર કરી આપવામાં આવશે.

આ હુકમની નકલ અરજદારોને તેમજ રીકવરી ઓફીસરને મોકલી તેમજ તેની નકલો બેન્કના ચેરમેનને, ભારત સરકારને, મીનીસ્ટ્રી ઓફ ફાઈનાન્સને, તેમજ ડીપાર્ટમેન્ટ ઓફ ઈકોનોમીક અફે (બેન્કીંગ વિભાગ) ને મોકલવી

અરજી રદ

Debt Recovery Appellate Tribunal, Nagpur
Securition and Reconstruction of Financial Assets and
Enforcement of Security Interest Act - 2002

[2006(1) DRTC 749 (DRAT ; Nag)]

Hon'ble Shrikant G. Kulkarni, Presiding Officer

Akola Oil Industries Ltd.

.....Applicant

V/S

State Bank of India

.....Respondents

Securitisation Application No. 25/2005

Decided On 3rd February 2006

સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ -લીમીટેશન એક્ટ ૧૯૬૩ કલમ ૧૪ - કલમ ૧૩(૪) હેઠળ ગીરો મીલકતનો કબ્જો - ફડયા અધિકારીની નિમણૂક - બી.આઈ.એફ.આર અને ત્યાર બાદ એ.આઈ.એફ.આર સમક્ષ કેસ ચાલુ - કંપની સામે ફડયામાં લઈ જવા માટેની અરજી કંપની કોર્ટ દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવેલ અને કલમ ૧૩(૨) હેઠળ નોટીસની પ્રસીધ્ધી - કલમ ૧૩(૪) હેઠળ કબ્જો મેળવ્યા બાદ તે તારીખ થી ૪૫ દિવસના સમય માં અરજી દાખલ કરવામાં આવેલ ન હતી - લમીટેશન એક્ટ ની કલમ ૧૪ હેઠળ કઈપણ પ્રકારની અરજીની ગેરહાજરી - રજદારની અરજીને સમયમર્યાદાનો બાદ - દસ્તાવેજોને વાંચ્યા મુજબ સંપૂર્ણ મિલકત પર ગીરો - ન્યાયપંચ સમક્ષ ફડયા અધિકારીએ ગીરો જમીનના ક્ષેત્રફળ અંગે હકીકતો આપી - અરજદારનો સ્પષ્ટ ઈરાદો ગીરો માટે - ગુણદોષ ની અદ્યત ને અરજદારે પડકારેલ છે - સામાવાળા દ્વારા સ્થાપીત કરેલ મશીન સીક્યુરીટી તરીકે ઠરાવેલ - મશીનરી ગીરો મીલકતનો એક ભાગ (પેરા નં. ૧૦ થી ૧૪)

પરીણામ - અરજી રદ

Cases Referred :

1. *Mardia Chemicals Ltd. Vs. Union of India* , 2004 (2) Mah. L. J. 1090 (SC) : 2004 (2) DRTC 107 (SC)
2. *State Bank of India Vs. Haryana Rubber Industries Ltd.* 1986(60) Comp. Cas. 472

Counsel Appeared

For the Applicant : Mrs. Wandile , Advocate

For the Respondernt : Mr. Anilkumar , Advocate

Judgement - ચુકાદો

૧. શ્રી શ્રીકાંત જી. કુલકર્ની, પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર, સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ હેઠળની અરજી માટે રૂઢીપ્રયોગ કરવાનો હોય તો, અરજી માટેના રૂઢી પ્રયોગ 'icing a stale cake' કરવામાં આવશે, એટલે કે 'ખરાબ કેકને બરફ પર મુકવી'

૨. અરજદાર જેઓ એ ફડયા અધિકારી હોય તેને સામાવાળા દ્વારા SRFAESI કાયદાની કલમ ૧૩(૪) હેઠળ લેવામાં આવેલ પગલાઓને પડકારેલ છે તેઓના કથન મુજબ સર્વે નં. ૬૧ , મોઝાયુમારી, વોર્ડ નં. ૯, અકોલા ની એકર ૭-૯ ગુંઠા ની જમીન જે ગીરો મુકવામાં આવેલ નથી તેનું વેચાણ ગેરકાયદેસર રીતે કરવામાં આવેલ હતુ જેથી તેની સામે કાર્યવાહી કરી શકાય નહી. અરજદાર જણાવે છે કે ફડયા અધિકારી તરીકે નીમણુંક થય બાદ તેઓને જાણવા મળેલ હતુ કે ઉપરોક્ત જણાવવામાં આવેલ જમીન પૈકી માત્ર ૧૧ એકર ૧૧ ગુંઠા ની જમીન સામાવાળા પાસે ગીરો મુકવામાં આવેલ હતી તેમ છા સામાવાળાએ ગેરકાયદેસર રીતે તકરારી વાળી ૧૮ એકર ૨૦ ગુંઠાની જમીનનું વેચાણ કરેલ હતુ. ફડયા અધિકારી એ હાઈકોર્ટ સુધી આખા ઈતીહાસનું વર્ણન કરેલ હતુ. અરજદારના કહેવા પ્રમાણે જે જંગમ મિલકત હતી તે સ્થાવર મિલકત નો ભાગ થી તેમ છતા તેનું વેચાણ કરવામાં આવેલ હતુ. અને પ્લાન્ટ તેમજ મશીનરી સ્થાવર મિલકત તરીકે ગેરકાયદેસર વેચવામાં આવેલ હતી. પ્લાન્ટ અને મશીનરી સામાવાળા ને ગીરો મુકવામાં આવેલ નહી તેમ છતા તેનું વેચાણ સામાવાળા દ્વારા પોતાની મરજીથી કરી નાંખવામાં આવેલ હતુ. અરજદારના કેસનો મુખ્ય મુદ્દો તે છે કે કંપની એક્ટ ની કલમ ૧૨૫ હેઠળ ૭ એકર ૯ ગુંઠા નો ચાર્જ નોંધ કરવામાં આવેલ નથી.
૩. અરજદારના કનોની સામે સામાવાળા એ આંક-૫ થી જવાબ આપેલ હતો કે અરજી સમય મર્યાદાની બહાર છે. સામાવાળા એ SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૪) હેઠળ કબ્જો તા. ૮ એપ્રિલ ૨૦૦૫ ના રોજ મેળવેલ હતો અને આ અરજી તે તારીખ થી ૪૫ દિવસ બાદ એટલે કે સમય મર્યાદા પુરો થયા બાદ દાખલ કરવામાં આવેલ હતી. અને તેનું વેચાણ હરાજી દ્વારા કરવામાં આવેલ હતુ અને જંગમ મિલકતના અનુસંધાનમાં સામાવાળાએ અમુક વસ્તુઓ બાદ કરેલ છે જે જવાબ ના પેરા ૫.૨ (બી) માં દર્શાવવામાં આવેલ છે આ વસ્તુઓ ગીરો મીલકતની વ્યાખ્યામાં આવે છે જેથી સામાવાળા અપીલ રદ કરવા મો અરજ કરે છે.
૪. મે શ્રીમતી વન્ડેલ અરજદારના વકીલશ્રીને અને સામાવાળાના વકીલશ્રી અનિલકુમારને સાંભળેલ છે.
૫. તકરારનો મુદ્દો નક્કી કરતા પહેલા બંને પક્ષકારો વચ્ચેના વાંધા પર તેમજ દાવા પર એક ઝડપી નજર નાંખીએ આ કેસ બી.આઈ.એફ.આર. સમક્ષ પેન્ડીંગ હતો. અને ત્યારબાદ ૧૯૯૨ થી ૨૦૦૧ સુધી બી.આઈ.એફ.આર. સમક્ષ પેન્ડીંગ હતો કંપની સામે ફડયા અંગેની અજી દાખલ કરવામાં આવી હતી અને જેમાં ફડયા અધિકારીને નીમણુંક કરવામાં આવેલ હતી. સામાવાળાએ SRFAESI કાયદા હેઠળ કંપની કોર્ટ સમક્ષ કાર્યવાહી કરવા માટે પરવાનગી આપવા અરજ કરેલ હતી તે અંગે પરવાનગી આપવામાં આવેલ હતી અને SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ તા. ૮ જાન્યુઆરી ૨૦૦૪ ના રોજ નોટીસ પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ હતી અને ત્યારબાદ તા. ૮ એપ્રિલ ૨૦૦૪ ના રોજ કલમ ૧૩(૪) હેઠળ નોટીસ પ્રસીધ્ધ કરવામાં આવેલ હતી તા. ૧ એપ્રિલ ૨૦૦૪ ના રોજ ફડયા અધિકારીએ સી.એ. નં. ૬૩/૦૩ માં રીજોઈન્ડર દાખલ કરેલ હતુ કંપની તા. ૨૩ એપ્રિલ ૨૦૦૪ ના રોજ ફડયામાં ગયેલ હતી તે સમય દરમિયાન સામાવાળા ડી.આર.ટી. સમક્ષ ગયેલ હતા અને તા. ૦૪ ઓક્ટોબર ૨૦૦૪ ના રોજ હુકમ આપવામાં આવેલ હતો. અરજદાર દ્વારા સી.એલ. નં. ૮૩/૨૦૦૦ થી સામાવાળા મિલકતનો નીકાલ ન કરી શકે તે માટે અરજી દાખલ કરેલ હતી જે તા. ૧૯ ઓક્ટોબર ૨૦૦૪ ના રોજ રદ કરવામાં આવેલ હતી. તા. ૧૯ નવેમ્બર ૨૦૦૪ ના રોજ આવીજ અરજી નં. ૯૧/૨૦૦૪ રદ

કરવામાં આવેલ હતી. ઉંચામાં ઉંચો ભાવ તા. ૨૯ નવેમ્બર ૨૦૦૪ ના રોજ સ્વીકારવામાં આવેલ હતો., અરજદાર દ્વારા સામાવાળા મિલકતનો નીકાલ ન કરી શકે તે માટે સી.એલ. નં. ૧૮/૨૦૦૫ થી અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી જેનો નીકાલ ૧૦ જાન્યુઆરી ૨૦૦૫ ના રોજ કરવામાં આવેલ હતો. નવેમ્બર ૨૦૦૪ માં ડીલે કોન્ડોનેશન માટેની અરજીનો નીકાલ થયેલ હતો અને રીકોલીંગ ઓર્ડર માટેની અરજી નં. ૯૭/૦૪ જે ૧૭ ઓક્ટોબર ૨૦૦૪ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવેલ હતી તે ૪ મે ૨૦૦૫ ના રોજ રદ કરવામાં આવેલ હતી.

તા. ૧૩ જુન ૨૦૦૫ ના રોજ રીવ્યુ અરજી નં. એમ.સી.એ. ૫૫/૨૦૦૫ રદ કરવામાં આવેલ હતી અને તા. ૮ ઓગષ્ટ ૨૦૦૫ ના રોજ અપીલ નં. ૧૦/૨૦૦૫ રદ કરવામાં આવેલ હતી.

૬. સમય મર્યાદા જોતા

SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૪) હેઠળ મીલકતનો કબ્જો મેળવ્યાની તારીખથી દિવસ-૪૫ ના સમય દરમિયાન અરજી દાખલ કરવામાં આવેલ ન હતી. અરજીમાં અરજદારના જણાવ્યા મુજબ ફરિયાદ અંગેનો હુકમ ૨૩ એપ્રિલ ૨૦૦૪ ના રોજ કરવામાં આવેલ હતો અને SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ નોટીસ ૮ એપ્રિલ ૨૦૦૪ ના રોજ આપવામાં આવેલ હતી. કંપની કોર્ટ સામાવાળા ને તકરારી મિલકત તા. ૪ મે ૨૦૦૫ ના રોજ વેચાણ કરવા માટે પરવાનગી આપેલ હતી. આ હુકમને પડકારવામાં આવેલ હતો અને તા. ૧૩ જુન ૨૦૦૫ ના રોજ રદ કરવામાં આવેલ હતો અને હાઈકોર્ટને સુચના આપેલ હતી કે હુકમને ડી.આર.ટી. સમક્ષ SRFAESI કાયદા કલમ ૧૭ હેઠળ પડકારી શકાય છે અરજદારે હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલ કરેલ હતી જેનો નીકાલ ૮ ઓગષ્ટ ૨૦૦૫ ના રોજ કરેલ હતો. કંપની કોર્ટે ૨૩ ઓગષ્ટ ૨૦૦૫ ના રોજ હુકમ આપેલ હતો અને તે રીતે અરજદાર સમય દરમિયાન ન્યાયપંચ સમક્ષ રજુ થઈ શકેલ હતો.

૭. અગાઉ જણાવેલ મુજબ અરજી સમય મર્યાદામાં દાખલ કરવામાં આવીસ નથી અને અરજદારે સમય મર્યાદા ના કાયદાની કલમ ૧૩ હેઠળ કેસ કરેલ નથી સંપૂર્ણ પેરામાં ક્યાંય એવું જણાતું નથી કે અરજદાર વીતી ગયેલ સમય અંગે સ્પષ્ટતા કરે છે. અરજદાર દ્વારા કોઈપણ એવી રજુઆત કરવામાં આવેલ નથી કે હુકમતની ખામીને કારણે કોર્ટની દીવાની કાર્યવાહી ચાલી શકે તેમ નથી. સમય મર્યાદા કાયદાની કલમ ૧૪ હેઠળ કોઈપણ પ્રકારની રજુઆત ન હોવાના કારણે અરજદારો સમય જતો કરી શકાતો નથી જેના અનુસંધાનમાં *Mardia Chemicals Ltd. Vs. Union of India , 2004 (2) Mah. L. J. 1090* નો કેસ ધ્યાન પર લેવામાં આવેલ સમય મર્યાદાના કાયદાની કલમ ૫ હેઠળ કોઈપણ પ્રકારની અરજી ન હોવાના કારણે અરજદારની આ અરજીને સમયનો બાધ નડે છે.

૧૮ એકર ૨૦ ગુંઠાની જમીન પ્લાન્ટ અને મશીનરી સાથે શું સામાવાળા પાસે ગીરો મુકવામાં આવેલ હતી.

૮. અપીલ સમય મર્યાદાના મુદ્દે પ્રથમ દાવેજ રદ થઈ શકતી હતી પરંતુ મારે તેના મુખ્ય મુદ્દાનો નીકાલ કરવો હતો. હાઈકોર્ટે ગીરો મીલકતના ક્ષેત્રફળ અંગે ખુલાસો વિગતવાર કરેલ હતો પરંતુ ખાસ હુકમત હેઠળ આ મેટર ફરીવાર ચલાવવા માટે ન્યાયપંચને મોકલવામાં આવેલ હતી. અરજદારના કથન મુજબ ૭ એકર ૯ ગુંઠાની જમીન ગીરો મુકવામાં આવી ન હતી જેની નોંધણી કંપનીઝ એક્ટની કલમ ૧૨૫

હેઠળ કરવામાં આવેલ છે. અરજદારના વકીલ શ્રીમતી વાન્ડેલ ના કથન મુજબ કંપનીના રજીસ્ટ્રાર સામાવાળા ની તરફેણમાં ગીરોના કારણે નોંધણી કરેલ ન હતી વધુમાં એવું જણાવવામાં આવેલ છે કે તા. ૨ ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૪ ના પત્રથી ૭ એકર ૯ ગુંડા ની જમીન ગીરો મુકવામાં આવેલ હોય તે વાત ખોટી છે તેમ છતાં કંપનીએ ભુલ સુધારવા માટે કોઈપણ પ્રકારના પગલા આચરેલા ન હતા.

૯. સામાવાળાના વકીલશ્રી અનિલકુમાર નાકથન મુજબ ગીરો મીલકતનું તે મુદ્દા અંગે નીર્ણય લીધેલ છે વધુમાં જણાવ્યા મુજબ ૧૧ એકર ૧૧ ગુંડા જમીન ને ગીરો મુકવા માટે દસ્તાવેજો સાથે મેમોરેન્ડ આપવામાં આવેલ હતું પરંતુ અરજદારનો ઈરાદો બાકીના ક્ષેત્રફળ પર ધીરાણ મેળવવા માટેનો હતો તેની સામાવાળા ને આપેલ દસ્તાવેજો પર આધાર રાખેલ કે દસ્તાવેજ પર સંપુર્ણ મિલકત ન હોવાના કારણે સંપુર્ણ મિલકત ગીરો થયેલ હતી તે ઉપરાંત અરજદાર દ્વારા તા. ૨૩ માર્ચ ૧૯૯૦ ના પરીપત્રક પર આધાર રાખવામાં આવેલ હતો જેમાં ૭ એકર ૯ ગુંડા જમીન પર ગીરો મેળવવા અંગે મુદ્દાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે તે ઉપરાંત પરીશીષ્ટ - ૧ મુજબ તે સ્પષ્ટ થાય છે કે ગીરોના સંપુર્ણ ક્ષેત્રફળ પર એટલે કે ૧૮ એકર ૯ ગુંડા પર મેળવવામાં આવેલ છે તે ઉપરાંત ૨૨ ઓગષ્ટ ૧૯૯૧ ના પરીશીષ્ટ તેમજ ૨૮ જુન ૧૯૯૧ ના પરીપત્રકમાં સ્પષ્ટ દેખાડે છે કે અરજદાર કંપનીએ ગીરો ૧૮ એકર ૯ ગુંડા જમીન સામે મેળવેલ છે વધુમાં કંપનીના રજીસ્ટ્રાર સમક્ષ આ ગીરો નોંધવા માટે ફરિયાદ અધિકારીએ અરજી કરેલ હતી અને તે અરજીની એક નકલ હાઈકોર્ટ સમક્ષ રજુ કરવામાં આવેલ હતી ૧૮ એકર ૯ ગુંડા જમીનનો ગીરો દર્શાવતું સરવૈયુ પણ રજુ કરવામાં આવેલ હતું.

૧૦. અરજદારના વકીલ શ્રીમતી વાન્ડેલની દલીલ મુજબ રજીસ્ટ્રાર સામાવાળાનો દસ્તાવેજ હોવાના કારણે તેમાં ગફલત થઈ હોવાની શક્યતા હોઈ શકે તે ઉપરાંત સરવૈયુ અને દસ્તાવેજો અનઅધિકૃત વ્યક્તિઓ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ હોય તે પણ શક્યતા છે.

૧૧. અરજદાર કથનોને બે ધ્યાન કી શકાતા નથી કે રેર્ડ પર દર્શાવાતા ૧૮ એકર ૯ ગુંડાની જમીન ગીરો મુકેલ દસ્તાવેજ રાડો પાડીને હકીકત દર્શાવે છે કે અરજદાર લખેલ પત્ર રજુ કરી દુવીધા ઉત્પન્ન કરવા માંગે છે પરંતુ તે વાત સ્પષ્ટ છે કે સંપુર્ણ મિલકત મુકવામાં આવેલ છે.

૧૨. હું કંપની અરજી નં. ૯૭/૦૪, ૧૧/૦૫, ૮૩/૦૪, ૯૧/૦૪ અને ૫૭/૦૧ માં આપેલ હુકમને બે ધ્યાન કરી શકતો નથી. કંપની અરજી નં. ૫/૨૦૦૧ અંગે મારો વિચાર નીચે મુજબ છે.

આ કેસમાં તકરાર બંન્ને પક્ષકારો વચ્ચે જમીનના ક્ષેત્રફળ ના અનુસંધાનમાં છે સામાવાળા ના કહેવા મુજબ ગીરો મીલકતનું ક્ષેત્રફળ ૧૮-૨૦ એકર છે અને ફરિયાદ અધિકારી મુજબ ૧૧-૧૧ એકર છે જેના અનુસંધાનમાં ફરિયાદ અધિકારીએ ૫ એપ્રિલ ૨૦૦૫ ના રોજ સોગંદનામું રજુ કરેલ છે અને રજીસ્ટ્રાર ઓફ કંપનીઝ જેમાં ૧૧-૧૧ એકર નો ગીરો નોંધાવવામાં આવેલ છે તે રેકર્ડની ખરી નકલ રજુ કરેલ છે તે ઉપરાંત ફરિયાદ અધિકારીએ ગીરો જમીનના ક્ષેત્રફળના સુધારા અંગે રજીસ્ટ્રાર દ્વારા મોકલવામાં આવેલ ફોર્મ નં. ૮ અને ૧૩ રજુ કરવામાં આવેલ હતા જેમાં ફરિયાદ અધિકારી જણાવે છે કે કાયૂવાહી ની ખામીના કારણે રજીસ્ટ્રાર ઓફ કંપનીઝ એ સુધારા અંગે ધ્યાન આપેલ નથી. ફરિયાદ અધિકારીના વકીલશ્રીના જણાવ્યા મુજબ ફોર્મ નં. ૮ અને ૧૩ બેન્ક અને કંપની બંન્ને દ્વારા સહી કરવામાં આવેલ હોવા જોઈએ બેન્કના વકીલશ્રી જણાવે છે કે બેક દ્વારા ૮ જુન ૧૯૯૧ ના રોજ પરીપત્રક આપવામાં

આવેલ હતુ જે ગીરો મિલકત ઉપર ૧૮-૨૦ એકર ક્ષેત્રફળ ને વધારાવા અંગેનું હતુ અને આ બાબતે કંપનીના રજીસ્ટ્રારને પણ જાણ કરવામાં આવેલ હતી આ રીતે બેન્કની જવાબદારી પુર્ણ થાય છે જેના અનુસંધાનમાં નીચે મુજબના કેસોનો આધાર લેવામાં આવે છે. *State Bank of India Vs. Haryana Rubber Industries Ltd. 1986(60) Comp. Cas. 472* અને કેરલા હાઈકોર્ટ ના સી.કે. શીવા સંકરા વિ. કેરલા ફાયનાન્સીયલ કોર્પોરેશન વચ્ચેના કેસમા ફડયા અધિકારી દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ વાંધાઓમાં મને કોઈ મુદ્દો દેખાતો નથી તે ઉપરાંત SRFAESI એ ક ખાસ કાયદો હોવાના કારણે તે કંપનીના કાયદાની કલમ ૧૨૫ ની જોગવાઈને રદ બાતલ કરે છે જેથી લેણદાર દ્વારા આ કાયદાના ચાર ખુણાનો જ ઉપયોગ કરી શકે છે તેની બહાર જઈ શકતો નથી.

જરૂરીયાત મુજબ કોર્ટ ૧૭ ઓક્ટોબર ૨૦૦૩ ના રોજ આપેલ હુકમ મુજબ લેણદાર ને SRFAESI કાયદા હેઠળ લેણદારને કાર્યવાહી કરવા માટે પરવાનગી આપી શકે છે જેથી કંપનીની અરજી ૯૭/૦૫ અને ૧૧/૦૫ રદ બાતલ છે જેથી સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ઈન્ડીયા ગીરો મિલકત ૧૮-૨૦ એકર જમીનનું વેચાણકરવા કાર્યવાહી કરી શકે છે જેની માટે કંપની કાયદાની કલમ ૫૨૯ અને ૫૨૯/એ નું પાલન કરવું ફરજિયાત છે.

ઉપરોક્ત સંજોગો મુજબ તે સ્પષ્ટ છે કે ફડયા અધિકારીએ કાર્યવાહી કરવા માટે ન્યાયપંચ સમક્ષ SRFAESI કાયદા નું પાલન કરવું જોઈએ.

૧૩. ઉપરોક્ત જણાવ્યા મુજબ સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ઈન્ડીયાએ વધુ ગીરોના અનુસંધાનમાં કંપનીના રજીસ્ટ્રારને જાણ કરેલ હતી જેથી રજીસ્ટ્રારે વધુ ગીરોની નોંધ ન કરેલ હતો. અંગે સામાવાળાનો કોઈ વાંક નથી મહત્વનો મુદ્દો તે છે કે અરજદારનો ઈરાદો વધુ ગીરો માટેનો હતો જે પરીપત્રકો, સરવૈયા અને દસ્તાવેજો જે સામાવાળા રજુ કરેલ છે તેના પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.
૧૪. આ પરથી પ્લાન્ટ અને મશીનરી ના મુદ્દા પર મારે જવું પડે છે. રેકર્ડ ના પેઈઝ ૨૩૩ પર રજુ કરેલ ગીરોના સુધારા માટેની અરજી પરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે જે મશીન સ્થાપીત કરવામાં આવેલ હતી કે સ્થાપીત કરવામાં આવશે તેનો પણ ગીરો મિલકતમાં સમાવેશ કરવો જેથી તેવું નકારી શકાય નહી કે તે ગીરો મીલકતનો ભાગ નથી જેથી મારે જંગમ મિલકત વહેચી શકાય કે નહી તે ચર્ચામાં ઉતરવું નથી.

હુકમ

અરજી ખર્ચ સાથે રદ કરવામાં આવે છે.

અપીલ નામંજુર

Debt Recovery Appellate Tribunal, Pune
Securition and Reconstruction of Financial Assets and
Enforcement of Security Interest Act - 2002

[2006(1) DRTC 754 (DRAT ; Pune)]
Hon'ble Shrikant G. Kulkarni, Presiding Officer

Todkar AssociatesApplicant

V/S

Shree Veershaiva Co-Operative BankOpponent

Application No. 31/2005
Decided On 21st October 2005

સીક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨, કલમ ૧૭, ૧૩(૨) અને ૧૩(૪) - અપીલ -ગીરો મીલત નું વેચાણ - કલમ ૧૩(૨) હેઠળ આપવામાં આવેલ નોટીસ નિયોગ થતા - ધીરાણ સામે મિલકત બેન્કમાં ગીરો મુકવામાં આવેલ - ધીરાણ રકમ ની ચુકવી ન થઈ - ધીરાણ આવેલ રકમની માંગણી કરવા માટે નોટીસ અને ત્યારબાદ બેન્ક મિલકતનો કબ્જો મેળવી શકે - કોર્ટ દ્વારા મિલકતના વેચાણનો હુકમ થયા બાદ પણ લેણદાર મીલકતને વેચાણ માટે મુકી શકે - કલમ ૧૩(૨) અને ૧૩(૪) હેઠળ આપેલ નોટીસમાં જણાવેલ રકમ ખોટી નથી - કલમ નોટીસ કબ્જા નોટીસને ખોટી ઠરાવી શકાય નહી - અરજદાર એ નામની પધ્ધતી ને ક્યારે પડકારેલ નથી - અરજદારનું ખાતુ એન.પી.એ. થયેલ હતુ અને વ્યવહારો નિયમ મુજબ થયેલ હતા - સમય વિત્યા બાદ ખાતાઓને પડકારી શકાય નહી - ખાતામાં કોઈ અનિયમીતતા જોવામાં આવેલ ન હતી - અરજદાર દ્વારા લેવામાં આવેલ કબ્જાને પડકારી શકાય નહી (પારા - ૧૦ થી - ૧૭)

પરીણામ - અરજી રદ ખર્ચ સાથે

Counsel Appeared

For the Applicant : Mr. S.V. Kshin sagar, Advocate

For the Opponent : Mr. Sabodh Shah, Advocate

Judgement - ચુકાદો

૧. શ્રી શ્રીકાંત જી. કુલકર્ની, પ્રીસાઈડીંગ ઓફીસર, સદરહું અરજી SRFAESI કાયદા ૨૦૦૨ ની કલમ ૧૭ હેઠળ સામાવાળા નં. ૧ બેન્કની સામે પુને જીલ્લાના પુને સતારા રોડ, પાર્વતિ સ્થિત લેન્ડ માર્ક સેન્ટર તરીકે ઓળખાતી ઈમારત જેનો સર્વે નં. ૪૬/૧-બી + ૨/બી છે જેનો કબ્જો મેળવવાના અનુસંધાનમાં દાખલ કરવામાં આવેલ હતી જેનું વર્ણન અરજીના પેરા ૩.૧ માં કરવામાં આવેલ છે આ મિલકત ગીરો મિલકત તરીકે હવે પછી ઓળખવામાં આવશે ટુંકમાં શ્રીમતી આશા મુરલીધર ટોડકર, શ્રી સુધીર મુરલીધર ટોડકર, શ્રી અવિનાશ મુરલીધર ટોડકર અને મુરલીધર ટોડકર પાંડુરંગ ટોડકર દ્વારા આ ગીરો મીલકતનો વિકાસ સંયુક્ત રીતે કરવા માટે નકકી કરેલ હતુ અને ટોડકર એશોસીએશન નામ આપવામાં આવેલ

હતુ. સંયુક્ત કરાર મુજબ શ્રીમતી આશા મુરલીધર તોડકર, શ્રી સુધીર મોરલીધર ટોડકર, શ્રી અવિનાશ મુરલીધર ટોડકર એ પોત પોતાના ભાગ ફાળવેલ છે અને મુરલીધર ટોડકર પ્રા.લી. કું. એ ૧૧૦૦-૧૪ ચો.મી. નો ટી.ડી.આર. તા. ૨૦ જુલાઈ ૨૦૦૧ ના રોજ ફાળવેલ છે - આ મિલકત સામાવાળા ગુલાકડી માર્કેડ યાર્ડ બ્રાન્ચ , પુને ની તરફેણમાં રજીસ્ટર્ડ ગીરો ખત થી ગીરો મુકવામાં આવેલ હતી. ગીરો મિલકતના વિકાસ માટે સામાવાળા બેન્ક દ્વારા પરીપત્રક નં. ૫ થી ૧.૩૫ કરોડ રૂપિયા ની લોન મંજૂર કરવામાં આવેલ હતી બંને પક્ષકારો વચ્ચે સ્પષ્ટ પણે નક્કી થયેલ હતુ કે કાયદાથી દેવા મૌકુફી નો સમય ૩૧ માર્ચ ૨૦૦૪ સુધી આપવામાં આવેલ હતો અને ઈમારતના ભાગમાં એક બુકીંગ દીઠ ૨૦% જેટલી રકમ ધીરાણ રકમ સામે ચુકવવાની રહેશે પ્રોજેક્ટ લોનની મુખ્ય શરત એ હતી કે ગીરો મિલકતનું વેચાણ કરવા ધીરાણ આપનાર જે તે કોર્ટ દ્વારા કાર્યવાહી કરશે ધીરાણ આપવામાં આવેલ રકમનો સંપુર્ણ ઉપયોગ પ્રોજેક્ટની કામગીરી માટે જ કરવાનો રહેશે શરતો મુજબ સામાવાળાએ બાકી રકમ વસુલવા માટે અરજદારને ધણા બધા પત્ર લખેલ હતા સામાવાળાએ અરજદારને દબાવવા માટે ખુબજ પ્રયત્નો કર્યા અરજદારે કો-ઓપરેટીવ કોર્ટ માં રૂા. ૧ કરોડની રકમ જમા કરાવેલ હતી અને કો-ઓપરેટીવ કોર્ટ નં. ૨ એ ૭/૨૦૦૫ માં તા. ૧૦ માર્ચ ૨૦૦૫ માં સ્ટેટસ ક્વો આપેલ હતો હુકમ આપવામાં આવેલ હોવા છતા સામાવાળાએ તા. ૨૬ ઓગષ્ટ ૨૦૦૫ ના રોજ કબ્જા નોટીસ SRFAESI કાયદા ૨૦૦૨ હેઠળ આપેલ હતી અને તે સમાચાર પત્રો માં પ્રસીધ્ધ કરેલ હતી. સામાવાળા પાસે એવો કોઈ કાયદેસર હકક મીલકતના અનુસંધાનમાં અરજદાર સામે કાયદેસર પગલા લેવા માટે હતો જ નહી દર્શાવવામાં આવેલ રકમ ખોટી હતી અને અરજદારને ખાતાના સ્ટેટમેન્ટ આપવામાં આવેલ ન હતા. અરજદાર મુજબ સામાવાળા દ્વારા લેવામાં આવેલ પગલાઓ ગેરકાયદેસર હતા કારણ કે તા. ૨૬ ઓગષ્ટ ૨૦૦૫ ની નોટીસ ગેરકાયદેસર હતી તેમાં બાકી રકમ દર્શાવવામાં આવેલ ન હતી તેમાં કો-ઓપરેટીવ કોર્ટ દ્વારા ૭/૨૦૦૫ માં આપવામાં આવેલ સ્ટેટસ ક્વો ની વિગત છુંપાવવામાં આવેલ હતી બેન્ક મેનેજર અને સીક્યુરાઈઝેશન અધિકારી બંને એક જ છે. ચુકવેલ રકમની વિગત છુંપાવવામાં આવેલ હતી ગીરોની શરતો કરતા વધારે રકમ અરજદાર દ્વારા ચુકવવામાં આવેલ હતી. SRFAESI કાયદા ૨૦૦૨ મુજબની કામગીરી અયોગ્ય હતી સામાવાળા એ કો-ઓપરેટીવ કોર્ટ સમક્ષ સ્વીકારેલ હતુ કે તેઓ અરજદાર દ્વારા બંધવામાં આવતી ઈમારત ના ૨૫% સ્વીકારશે. અરજી દાખલ કરતા પહેલા અરજદારએ લોન ખાતા માં ૫૭ લાખ રૂપિયા ભરપાઈ કરેલ હતા અને અગાઉ કો-ઓપરેટીવ કોર્ટ સમક્ષ ૧ કરોડ રૂપિયાની રકમ જમા કરાવેલ હતી. આ હકીકત પણ છુંપાવવામાં આવેલ હતી કબ્જા નોટીસ ગેરકાયદેસર હતી, અરજદાર લોનની રકમ ન ચુકાવવાનો બદ ઈરાદો દર્શાવતા નથી. કારણ કે ઈમારત બંધાણા બધા ભાગો ના વેચાણ અંગેની સમાધાર પત્રોમાં પ્રસીધ્ધીના કારણે મુશ્કેલીઓ ઉત્પન્ન થયેલ છે. વ્યાજની ગણત્રી ખોટી હતી જેથી બાકી રકમ ઉભી રહી ગયેલ છે અરજદાર એ નક્કી કરેલ હતુ કે જ્યાં સુધી કોર્ટ દ્વારા ખાતાના સ્ટેટમેન્ટનું સમાધાન નહી કરવામાં આવે ત્યાં સુધી તેઓ મિલકતનો છઠો માળ નહી વેચે , હાલની કિંમત ચો.કું. એ રૂા. ૨૬૦૦/- ની છે અને છતા માળ નું વેચાણ કરવાથી બાકી લેણી રકમ ભરપાઈ થઈ શકે જેથી અરજદાર સામાવાળા બેન્ક દ્વારા લેવામાં આવેલ પગલાઓ રદ કરવા માટે અરજ કરે છે.

૨. સામાવાળાએ જવાબ - વાંધા રજુ કરેલ છે અને કહેલ છે કે અરજી રદ બાતલ છે. અરજદારના કથન મુજબ તા. ૮ ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૫ ના રોજ અધિકૃત અધિકારીએ SRFAESI કાયદા ૨૦૦૨ ની કલમ ૧૩(૨) હેઠળ રૂા. ૧,૫૧,૧૮,૮૮૪ ચુકવવા માટે નોટીસ આપેલ હોવા છતા અરજદારએ કોઈપણ

સમયે લોન ની રકમ કે વ્યાજની રકમ પડકારેલ નથી વધુમાં અધિકૃત અધિકારીએ નોટીસમાં આ રકમની માંગણી દંડની રકમ સાથે તેમજ ચક્રવર્તી વ્યાજ ની રકમ સાથેઅનેઅન્ય ખર્ચ ન સાથે માંગેલ છે અને જણાવેલ હતુ કે જો તે જણાવ્યા મુજબની રકમ ૬૦ દિવસમાં નહી ચુકવી આપે તો સામાવાળા SRFAESI કાયદા ૨૦૦૨ ની કલમ ૧૩(૪) હેઠળ કાર્યવાહી કરશે આ નોટીસ અરજદારો દ્વારા પડકારવામાં આવેલ નહી. કાયદાની જોગવાઈ મુજબ બેક એ અરજદારને તા. ૨૬ ઓગષ્ટ ૨૦૦૫ ના રોજ એપેન્ડીક્ષ ૪ (રૂલ ૮(૧)) મુજબ કબ્જા નોટીસ આપેલ હતી અને તે મુજબ મિલકતનો કબ્જો લેવામાં આવેલ હતો. સામાવાળાએ અરજીમાં જણાવેલ મિલકતના વર્ણન ઓનો વાંધો ઉઠાવેલ મીલકતનું ખરૂ વર્ણન નીચે મુજબ છે.

“પ્લોટ નં. ૨ જેના ચો.મી. ૨૬૦૨, જેના સ.નં. ૪૬/૧ બી + ૨/બી જે કાકા હલવાઈ એસ્ટેટ, પાવતી પુને- ૪૧૦૦૮ સ્થિત છે અને જેના પર ૭૩૦૦૦ ચો.ફુ.નું બાંધકામ કરવામાં આવેલ છે તે લેન્ડ માર્ક સેન્ટર કોમર્શીયલકોપ્લેક્ષ પ્રોજેક્ટ તરીકે ઓળખાય છે.

અરજદારોએ જણાવ્યા મુજબ લોન ભરપાઈ કરવામાં જે રીતે આપેલ હતી તે વાતને નકારવામાં આવે છે સામાવાળા ના કથનો મુજબ અરજદારોએ સામાવાળા ને જણાવેલ ન હતુ કે લેખીત પરવાનગી મિલકત અંગે મેળવેલ ન હતી. ખરીદનારોનું લીસ્ટ સામાવાળા સામે મુકવામાં આવેલ ન હતુ. ગીરોખતની મુખ્ય શરત એ છે કે ૨૫% ની વેચાણ રકમ બેન્કમાં જમા કરાવવામાં આવશે જેથી અરજદાર એ શરત ભંગ કરેલ છે. અધિકૃત અધિકારી બાકી રકમ ની માંગણી કરવા હકકદાર છે. અરજદારએ ૭/૨૦૦૫ માં પ૩ લાખથી વધુની રકમ જમા કરાવેલ ન હતી પરંતુ ખોટું કહેલ કે તેઓ રૂ. ૬૦ લાખની રકમ જમા કરાવેલ છે. સામાવાળા ના કથન મુજબ કલમ ૧૩(૨) હેઠળ નોટીસ આપ્યા બાદ ૭/૦૫ દાખલ કરવામાં આવેલ હતુ જેમાં કો-ઓપરેટીવ કોર્ટ એ છઠો માળ નું વેચાણ કરવા માટે હુકમ આપેલ હતો. અરજદારે તા. ૨૪ ફેબ્રુ આરી ૨૦૦૫ ના રોજ લોન ખાતા માં રૂ. ૧ કરોડ જમા કરાવેલ હતી. અરજદાર ખોટા આક્ષેપો સામાવાળા પર કરેલ છે તેઓ ગીરોની શરતોથી પરીચીત છે. સામાવાળા ને વેચાણ અંગેની જાણ કરવામાં આવેલ ન હતી. અરજદારો બાકી લેણી રકમ ચુકવવામાં નીષ્ફળ ગયા જેથી સામાવાળા દ્વારા લેવામાં આવેલ પગલાઓ કાયદેસ છે. સામાવાળાએ ચુકવવા પાત્ર રકમ અંગે અરજદારને જણાવેલ હતુઅને અરજદારો પાસે વધુ રકમની માંગણી કરવામાં આવેલ ન હતી અરજદાર ને નામા પધ્ધતી સામે કોઈ તકરાર ઉઠાવેલ ન હતો, અરજદાર ની જેમ તેઓએ કોઈ ગેરકાયદેસરનું કૃત્ય કરેલ નથી આ કાર્યવાહીમાં ૭/૨૦૦૫ ની સાથે કોઈ નિસ્ખત નથી ઈમારતનો છઠા માળ રૂ. ૧.૫ કરોડની કિંમતનો હોય તે નકારવામાં આવે છે અરજદારએ અધુરીવાત અને ખોટી વાત જણાવેલ છે અને જેથી અરજી રદ કરવા માટે અરજ કરેલ છે.

૩. વચગાળાના હુકમ મુજબ મિલકત ના મોટા ભાગને ખાલી કરવા માટે સુચના આપેલ હતી પરંતુ છઠા માળ માટે
૪. મે અરજદારના એડવોકેટ શ્રી એસ.વી. કશીસાગર અને સામાવાળા એડવોકેટ શ્રી સુબોધ શાહ ને સાંભળેલ છે.
૫. બંન્ને પક્ષકારો દ્વારા કરવામાં આવેલ દલીલોમાંથી મુદા જોતા પહેલા તે જરૂરી છે કે તમામ હકીકતો પર વિગતવાર નજર ફેરવવી જોઈએ તે મુદો બીન તકરારી છે કે ૮ ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૫ ના રોજ SRFAESI

કાયદા ની કલમ ૧૩(૪) હેઠળ નોટીસ આપવામાં આવેલ હતી આ નોટીસ નો જવાબ આપવામાં આવેલ ન હતો. ૨૬ ઓગષ્ટ ૨૦૦૫ ના રોજ કબ્જા નોટીસ આપવામાં આવેલ હતી ત્યારબાદ તા. ૨૯ ઓગષ્ટ ૨૦૦૫ ના રોજ ખરી રકમ અંગે જાણ નોટીસ દ્વારા કરવામાં આવેલ હતી જેની સામે ૨૯ ઓગષ્ટ ૨૦૦૫ ના રોજ અરજદાર દ્વારા જવાબ આપવામાં આવેલ હતો. જાહેર નોટીસ વેચાણ અંગે તા. ૨૮ ઓગષ્ટ ૨૦૦૫ ના રોજ આપવામાં આવેલ હતો તે મુદ્દો પણ બીનતકરારી છે કે કો.ઓ. કોર્ટ સમક્ષ તકરારી અરજી તા. ૧૮ જાન્યુ. ૨૦૦૫ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવેલ હતી. ગીરો ખતની શરતો મુજબ કોર્ટની દરમ્યાનગીરી વગર મિલકતનો નિકાલ થઈ શકશે નહીં.

૬. અરજદારના વકીલશ્રી કશીરસાગર એ માત્ર ધ્યાન પેરા ૫ અને ૧૦ પર દોરેલ હતું જે કોર્ટની દરમ્યાનગીરીથી ગીરો લેનારનો હકક, મિલકતનું વેચાણ કરવાના અનુસંધાનમાં છે શ્રી કશીરસાગર ના કથન મુજબ ગીરોખત ૨૦૦૧ માં કરવામાં આવેલ હતું જેમાં જેમાં સ્પષ્ટ રીતે કોર્ટની દરમ્યાનગીરીથી મિલકતના વેચાણ અંગે હકક આપવામાં આવેલ છે તેને જણાવેલ છે કે સામાવાળા કોર્ટની દરમ્યાનગીરી વગર મિલકતનું વેચાણ કરી શકતા નથી નહીંતર તે શરતનું ભંગ થશે.

૭. પરંતુ શ્રી શાહના કથન મુજબ કલમ ૧૩ હેઠળ સામાવાળા પાસે SRFAESI કાયદા ૨૦૦૨ ની જોગવાઈઓ મુજબ ગીરોખતની શરતો હોવા છતાં ગીરો મિલકતનું વેચાણ કરવા માટે સત્તા છે.

૮. સામાવાળા વતી વધુ દલીલમાં જણાવેલ છે કે ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટની કલમ ૬૯ ની જોગવાઈઓ મુજબ અમુક પ્રકારની ગીરો હોવા છતાં કોર્ટની દરમ્યાનગીરી વગર ગીરો મીલકતનું વેચાણ કરી શકાય છે પરંતુ તે માટે ની શરત ગીરો ખતમાં સ્પષ્ટ કરેલ હોવી જોઈએ.

૯. SRFAESI કાયદા ૨૦૦૨ ની કલમ ૧૩ ની પેટા કલમ નીચે મુજબ છે.

"૧૩. એન્ફોર્સ મેન્ટ ઓફ સીક્યોરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (૧) ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટીની કલમ ૬૯ અથવા ૬૯/એ મુજબ જો કોઈપણ ગીરો લેણદારની તરફેણમાં કરવામાં આવેલ હોય તો કોર્ટ અથવા ન્યાયપંચની દરમ્યાનગીરી વગર કાયદાની જોગવાઈ મુજબ તેનો અમલ થઈ શકે છે

જેથી ઉપરોક્ત જોગવાઈ મુજબ લેણદાર મિલકતનું વેચાણ કોર્ટની દરમ્યાનગીરી વગર કરવા માટે સત્તા છે અને જો કોર્ટની દરમ્યાનગીરી હોય તો પણ તેનું વેચાણ કરી શકે છે જેથી સામાવાળા ના કથનો ને પડકારી શકાય નહીં.

માત્ર કલમ ૧૩(૪) હેઠળ આપેલ નોટીસ ની યોગ્યતા જોવાની છે કારણ કે તેમાં રકમ ખોટી દર્શાવવામાં આવેલ હતી.

૧૦. અરજદારના વકીલશ્રી કશીર સાગર એ માત્ર ધ્યાન કલમ ૧૩(૨) હેઠળ આપેલ નોટીસ તરફ દોરેલ હતું જેમાં માંગવામાં આવેલ રકમ ૧,૫૧,૧૮,૯૮૪/- દર્શાવવામાં આવેલ હતી તે જણાવે છે કે કો.ઓ. કોર્ટ સમક્ષ અરજી દાખલ કરતા પહેલા કલમ ૧૩(૪) હેઠળની નોટીસ આપવામાં આવી હતી જેમાં પણ આ રકમ દર્શાવવામાં આવેલ હતી અને ૩ દિવસ બાદ અરજદારને જાણ કરવામાં આવેલ હતી કે ખરેખર બાકી રહેતી રકમ રૂા. ૫૬,૬૭,૩૪૨/- છે તે કહે છે કે કબ્જા નોટીસમાં જણાવેલ રકમ જુદી હોવાના કારણે કાયદાની દૃષ્ટિએ આ નોટીસ ગેરકાયદેસર.

૧૧. સામાવાળા ના વકીલરી શાહ એ જણાવેલ કે અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલ રકમ ની ચુકવણી અંગે કોઈ તકરાર છે જ નહીં યા રકમ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (એન્ફોર્સમેન્ટ) રૂલ્સ ૨૦૦૨ ના એપેન્ડીક્ષ - ૪ મુજબ આપવામાં આવેલ હતી તે કહે છે કે સામાવાળાનો કોઈ એવો ઈરાદો રકમ છુપાવવા અંગેનો હતો જ નહીં.

૧૨. તે વાત ખરી છે કે, કલમ ૧૩(૨) અને ૧૩(૪) હેઠળ આપવામાં આવેલ નોટીસ માં સરખી રકમ દર્શાવેલ છે. સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (એન્ફોર્સમેન્ટ) રૂલ્સ ૨૦૦૨ ના એપેન્ડીક્ષ ૪ મુજબનું સ્વરૂપ નીચે મુજબ છે.

" Whereas the undersigned being the unthorized officer of the _____ (name of institutionD unther the SRFAESI (second) ordinance 2002 (Ordinance 3 of 2002) and in exercise of powers conferred under sec. 13(2) nead with rule 9 o the security interest (Enforcement) rules 2002, issuned & deemed notice dated _____ callng upon the borrower shri _____ M/s. _____ to repay the amount mentioned in the notice being Rs. _____ (in words _____) within 60 days from the date of receipt of said notice"

ઉપરોક્ત ફોરમેટ પરથી તે સ્પષ્ટ થાય છે કે નોટીસમાં દર્શાવેલ રકમ કબ્જા નોટીસમાં પણ દર્શાવેલી પડે છે તે SRFAESI કાયદા ની કલમ ૧૩(૨) ના અનુસંધાનમાં છે જેથી સામાવાળા એ કલમ ૧૩(૨) અને ૧૩(૪) હેઠળની બંન્ને નોટીસમાં રકમ દર્શાવેલ હોય તો તે ખોટું નથી. જેથી શ્રી કશીયસાગરના કથન મુજબ નોટીસ ગેરકાયદે કહેવાય નહીં.

૧૩. અરજદારના વકીલશ્રી કશીય સાગર એ આ કામને બેધ્યાન કરવા માટે પ્રયત્ન કરતા જણાવેલ છે કે સામાવાળા દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલ રકમ ખોટી છે, તેનો તર્કગણત્રી કરવાની પધ્ધતી ના અનુસંધાનમાં છે તેઓ કહે છે કે, ખાતુ જોતા દ્વારા માંગવામાં આવેલ રકમ ખરી નથી, તેના કથન મુજબ પહેલા ૬ મહીના સુધી વ્યાજની ગણત્રી થઈ શકે નહીં કારણ કે તે મૌકુફી માટેનો સમય હતો વધુમાં જણાવે છે કે, વધુ વ્યાજની ગણત્રી કરવામાં આવેલ છે અને ખાતાનું વર્ગીકરણ પણ શંકાસ્પદ છે.

૧૪. સામાવાળા ના વકીલશ્રી શાહ જણાવે છે કે અરજદારો ખાતાના સ્ટેટમેન્ટને પડકારી શકે નહીં કારણ કે તેઓએ કલમ ૧૩(૨) હેઠળની નોટીસનો જવાબ આપેલ નથી કો.ઓ. કોર્ટ માં તકરાર ચાલતી હોવા છતાં અરજદાર એ ૧૩(૨) હેઠળની નોટીસ નો જવાબ આપવો જોઈએ. શ્રી શાહના કથન મુજબ અરજદાર એ ક્યારે પણ સ્ટેટમેન્ટ ઓફ એકાઉન્ટ અને તેની પધ્ધતી સામે વાંધો ઉઠાવેલ નથી તે કહે છે કે મૌકુફીના સમય દરમ્યાનમાં પણ વ્યાજની રકમની ગણત્રી કરવાની હતી અને તે ચુકવવા પાત્ર છે તે વધુમાં જણાવે છે કે અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ સ્ટેટમેન્ટ ઓફ એકાઉન્ટમાં દંડનું વ્યાજ દર્શાવેલ ન હતું અને પહેલા ૬ મહીના માટે વ્યાજની રકમની ગણત્રી નકકી કરેલ દર પ્રમાણે કરવામાં આવેલ હતી જેથી પરીણામમાં ફેર આવે છે.

૧૫. સામાવાળા ની દલીલો વ્યાજબી છે કે, અરજદાર એ ક્યારે ખાતાની પધ્ધતી અંગે વાંધો ઉઠાવેલ નથી સામાવાળા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ ચાર્ટ મુજબ વ્યાજનો દર ૧૬.૫% અને ૧૬% હતો શિક્ષણ વ્યાજ

અને અન્ય ખર્ચની રકમ માટે કરાર છે શિક્ષણ વ્યાજ માટેનું સ્ટેટમેન્ટ અલગ થી આપવામાં આવેલ છે. આર.બી.આઈ. ના પરીપત્રક નો પણ આધાર લેવામાં આવેલ છે તે સ્વીકારવામાં આવે છે કે ખાતુ ૧૩ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૨ ના રોજ એન.પી.એ. થયેલ હતુ અને ત્યારબાદ કામગીરી આર.બી.આઈ.ની સુચનાઓ મુજબ કરવામાં આવેલ હતી અરજદાર દ્વારા રજુ કરેલ ખાતામાં ચુકવણી નું એડજસ્ટમેન્ટ વ્યાજ સામે કરવામાં આવેલ નથી ખાતાને પડકારવામાં આવેલ ન હતા તેમજ અરજદાર આર.બી.આઈ.ના પરીપત્રક મુજબ કોઈપણ પ્રકારના વ્યાજ દર મેળવવા માટે નહતો જેથી મારી દૃષ્ટિએ ખાતા ને આ સમયે પડકારી શકાય નહી જો કોઈ ખાતાનું નીરીક્ષણ કરે તો તેમાં કોઈ ખામી કે અનિયમીતતા જોવા મળશે નહી.

૧૬. સંપુર્ણ મિલકતના કબ્જા અંગેની યોગ્યતા

શ્રી કશીર સાગર એ માડૂ ધ્યાન સંપુર્ણ મિલકત ના મુલ્યાંકન સામે દોરેલ હતુ જેમાં બાકી રહેતી લેણી રકમ મિલકતના મુલ્ય કરતા ખુબજ ઓછી છે તે કહે છે કે મિલકત ના જે ભાગ દ્વારા લેણી રકમ વસુલ થઈ શકે માત્ર તે ભાગ નું વેચાણ કરવું જોઈએ.

૧૭. તેની સામે શ્રી શાહ જણાવે છે કે છઠો માળે જેનો આગ્રહર રાખવામાં આવે છે તે અધુરો હોવાના કારણે તેની સંપુર્ણ કિંમત મેળવી શકાશે નહી અરજદાર એ શરત મુજબ ૨૫% ની રકમ જમા કરાવેલ નથી કે વેચાણ અંગેની માહિતી આપેલ નથી તેની રજુઆત મુજબ અરજદારએ ન્યાયપંચ પાસેથી હુકમ મેળવેલ હતો શ્રી શાહના કથન મુજબ કબ્જો મેળવવો તે બાદ છે, મિલકતની ખરી કિંમત વેચાણ સમયે વસુલી શકાશે.

૧૮. તે વાત ખરી છે કે વેચાણ કરતી વખતે મિલકતની ખરી કિંમત આવશે અને બાકી રકમ વસુલી શકાશે જેથી અરજદાર દ્વારા મિલકતનો કબ્જો લેવા અંગે પડકારી શકાય નહી જેથી અરજી રદ થવા પાત્ર છે જેમાં નીચે મુજબનો હુકમમાં આપેલ છે.

હુકમ

અરજી ખર્ચ સાથે રદ કરવામાં આવે છે. સામાવાળા સામે આપેલ વચગાળાનો હુકમ સેટ અ સાઈડ કરવામાં આવે છે.

અરજી ખર્ચ સાથે રદ

Supreme Court of India
State Financial Corporation Act 1951

[2006(2) DRTC 14 (SC)]
HON'BLE Arunkumar & R.V. Raveendran, JJ.

Maharashtra State Financial Corp.Appellant

V/S

Ashok K. Agrwal & OthersRespondents

Civil Appeal No. 3727/1999
Decided On 30th March 2006

સ્ટેટ ફાઇનાન્સીયલ કોર્પોરેશન એક્ટ ૧૯૫૧, કલમ ૩૧ અને ૩૨ - લીમીટેશન એક્ટ - ૧૯૬૩, આર્ટીકલ ૧૩૭- જામીન સામેની જવબદારીનો અમલ - સમય મર્યાદાનો બાદ - કોર્પોરેશન દ્વારા ધીરાણ મેળવનાર કંપનીને ધીરાણ - કંપની રકમ પરત કરવા માં નીષ્ફળ - કંપનીની મિલકતનું વેચાણ - મીલકતના વેચાણ કર્યા બાદ પણ રકમ અપુર્ણ - કોર્પોરેશન એ ૧૯૮૧ માં નોટીસ મોકલેલ અને ૧૯૮૨ માં વસુલ કરવા માટે નો દાવો દાખલ કરેલ - સમય મર્યાદાના કારણે અરજી રદ - આઈકોર્ટ દ્વારા પણ અપીલ રદ - લીમીટેશન એક્ટની કલમ ૧૩૭ નો અમલ - સુધારેલ કમલ ૩૧ હેઠળ કોર્પોરેશન એ એક વર્ષના સમય દરમ્યાન પગલા લેવા જોઈએ- અરજીને સમય નો બાદ નડે છે - કોર્ટના હુકમમાં ખામી નથી - અરજી સમય મર્યાદા ના કારણે રદ (પારા-૫ અને ૬)

પરીણામ - અપીલ રદ

Cases Referred :

1. *Maganlal etc. Vs. Jaiswal Industries Neemuch (1989) 3 SCR 696 : AIR 1989 SC 2113 : I(1990) BC 1 (SC) : (1989) 3Compl. J. 179 (SC) : JT 1989(3) SC 415 : 1989(2) Scale 208 : (1989) 4 SCC 344 : (1990) 1 UpLBEC 174*
2. *Everest Industries Corp. Vs. Gujarat State Financial (1987) 3SCC 597 : AIR 1987 SC 1950 : (1987) 2 GLR 1225 : JT 1987 (3) SC 113 : 1987 (2) Scale 75 : (1987) 3 SCR 607.*
3. *Gujarat State Financial Corp. Vs. Natson Manaf. Co. (1979) 1 SCR 372 : AIR 1978 SC 1765 : (1979) 49 Comp[Cas 87 (SC) : (1978) GLR 6 : (1979) 1 SCC 193*

Counsel Appeared :

Appellant : Mr. Santosh Paul, Shri Rajeev Sharma, Shri A.K. Rao,
M.J. Paul Advocates,

Respondent : Mr. Ashok rover (A.C.) Senior Advocates

Judgement - ચુકાદો

૧. અરૂણ કુમાર , જસ્ટીસ - એપેલન્ટ મહારાષ્ટ્ર સ્ટેટ ફાયનાન્સીયલ કોર્પોરેશન એ ડ્રા. ૫ લાખની લોન ક્રીસ્ટલ માર્કેટીંગ પ્રા.લી.ના નામે તા. ૧૪ નવેમ્બર ૧૯૭૮ ના મંજૂર કરેલ હતી આ અપીલ ના રીસ્પોન્ડન્ટ ધીરાણ મેળવનાર કંપનીના ડીરેક્ટર હતા અને ધીરાણ માટેના જામીન હતા ઉપરોક્ત જણાવેલ ધીરાણ ની રકમ ક્રીસ્ટલ માર્કેટીંગને ૧૯૭૯ માં સમયે સમયે આપવામાં આવેલ હતી, કંપની આ ધીરાણ ની રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ થઈ કોર્પોરેશન એ કંપનીને ધીરાણની રકમ ચુકવવા માટે ધણા પત્ર લખ્યા અંતે કોર્પોરેશન એ કંપનીને તા. ૮ માર્ચ ૧૯૮૩ ના રોજ લીગલ નોટીસ આપેલ હતી અને લેણી રકમની સંપૂર્ણ રીતે ચુકવવા માટે માંગણી કરેલ હતી. ૨૫ ઓક્ટોબર ૧૯૮૩ ના રોજ કોર્પોરેશનએ સ્ટેટ ફાયનાન્સીયલ કોર્પો. એક્ટ ૧૯૫૧ ની કલમ ૧ અને ૩૨ હેઠળ પંણજી , ગોવા જીલ્લાના જજ સમક્ષ અરજી કરેલ હતી. એપેલન્ટ કોર્પોરેશન એ ગયીરો મિલકતના વેચાણ માટે અને લેણી રકમ વસુલ કરવા અંગે દાદ માંગેલ હતી તા. ૧૧ જુન ૧૯૮૦ ના રોજ કબ્જે કરેલ મિલકતને વેચાણ માટે ચુકવવામાં આવેલ હતી ગીરો મિલકતનું વેચાણ થયા બાદ પણ ધીરાણની રકમ સંપૂર્ણ રીતે વસુલ ન થઈ હતી જેથી એપેલન્ટ કોર્પોરેશન એ કંપનીના જામીનોને તા. ૨૭ ડીસેમ્બર ૧૯૮૧ ના રોજ ખુટતી રકમ ડ્રા. ૧૬,૭૯,૦૩૩/- ૧૪.૫% ના વ્યાજ દર એ ચુકવવા માટે નોટીસ મોકેલ હતી ૨ જાન્યુ ૧૯૮૨ ના રોજ એપેલન્ટ કોર્પોરેશન એ એસ.એફ.સી. એક્ટ ની કલમ ૧૩(૧)(એએ) હેઠળ બાકી લેણી રકમ વસુલ કરવા માટે અરજી દાખલ કરેલ રીસ્પોન્ડન્ટ એ અરજી ની સામે વાંધા દાખલ કરેલ હતા જેમાં તેને જણાવેલ કે, અરજને સમય મર્યાદાનો બાદ નડે છે તા. ૧૬ એપ્રિલ ૧૯૮૪ ના રોજ જીલ્લા જજ એ સમય મર્યાદાના મુદ્દે અરજી રદ કરેલ હતી.
૨. રીસ્પોન્ડન્ટ એ જણાવેલ હતું કે લીમીટેશન એક્ટ ના આર્ટીકલ - ૧૩૭ ની જોગવાઈ મુજબ જો સમય અંગે કોઈ સ્પષ્ટતા ન કરેલ હોય તો અરજી ૩ વર્ષના સમય દરમ્યાનમાં દાખલ કરી શકાય છે એવી રજુઆત કરવામાં આવેલ છે કે, લકમ ૩૧ અને ૩૨ હેઠળની અરજીમાં સમય મર્યાદાની કોઈ સ્પષ્ટતા કરવામાં આવેલ ન હતી જેથી આર્ટીકલ ૧૩૭ નઅમલ કરી શકાય, જીલ્લા જજ એ રીસ્પોન્ડન્ટ ની આ દલીલ માન્ય રાખેલ ન હતી અને સમય મર્યાદાના કારણે અરજી રદ કરેલ હતી. એપેલન્ટ એ મુંબઈ હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરેલ હતી જે હાઈકોર્ટ દ્વારા તા. ૨૨ જુલાઈ ૮૮ ના રોજ રદ કરવામાં આવેલ હતી.
૩. એપેલન્ટના વકીલશ્રીએ લીમીટેશન એક્ટ ના આર્ટીકલ ૧૩૬ ની જોગવાઈ નો આધાર મુકેલ છે જેમાં સમય મર્યાદા ૧૨ વર્ષની હુકમ અને ડીક્રી જે દિવાની કોર્ટ દ્વારા આપેલ હોય તેના અનુસંધાનમાં છે જેથી સમય મર્યાદાના કારણે આર્ટીકલ ૧૩૬ મુજબ અરજી રદ કરવામાં આવેલ છે. આર્ટીકલ ૧૩૬ મુજબ અરજી રદ કરવામાં આવેલ છે આર્ટીકલ ૧૩૬ મુજબ છે.

કલમ	અરજીનું વર્ણન	સમય મર્યાદા	સમય ચાલુ થાય તે સમય
૧૩૬	સીવીલ કોર્ટ દ્વારા આપેલ હુકમની ડીક્રી	૧૨ વર્ષ	જ્યારથી હુકમ અમલમાં આવે અથવા કોઈપણ મનાઈ હુકમની રકમ ચુકવવા માટે કે મિલકતનો કબ્જો સોંપવા માટે ચોકકસ તારીખે સુચના આપે

જ્યારે હુકમ મુજબનો અમલ કરવામાં આવેલ ન હોય કાંઈપણ હુકમના અમલ પર મનાઈ હુકમ આપેલ હોય તો તેને સમય મર્યાદાનો બાદ નડશે નહીં.

૪. એવી દલીલ કરવામાં આવેલ છે કે કલમ ૩૧ હેઠળ કરવામાં આવેલ અરજી કાર્યવાહીને અમલ માં લાવવા માટેની હોય, આર્ટિકલ ૧૩૬ ની જોગવાઈ અમલમાં મુકી શકાશે જેથી ૧૨ વર્ષની સમય મર્યાદા મળે છે જેથી આ અરજી સમય મર્યાદામાં છે તે રજૂઆત કરવામાં આવેલ હતુ કે કોર્ટએ એસ.એફ.સી.એકટ નીકલમ ૩૧ હેઠળ ની અરજી ને એકઝીક્યુશન પ્રોસીડીંગ્ઝ તરીકે માનેલ છે જેના આધાર તરીકે નીચે મુજબના કેસનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવેલ છે. *Gujarat State Financial Corp. Vs. Natson Manaf. Co. (1979) 1 SCR 372 : AIR 1978 SC 1765 : (1979) 49 CComp[Cas 87 (SC) : (1978) GLR 6 : (1979) 1 SCC 193 : 1979 (1) SCR 372* આ કોર્ટ દ્વારા નીરીક્ષણ કરવામાં આવેલ હતુ કે કલમ ૩૧(૧) હેઠળ અરજી કરી દાદ માંગવામાં આવેલ હતી કે કોર્ટ મિલકતનો કબ્જો મેળવી શકાય તેવું હુકમનામું આપે.
૫. કલમ ૩૧ માં ખાસ જોગવાઈઓ સ્ટેટ ફાયનાન્સીયલ કોર્પોરેશન ના દાવાના અમલ અંગે આપવામાં આવેલ છે કાયદાની પ્રક્રિયા મુજબ સી.પી.સી. હેઠળ આપવામાં આવેલ હુકમનામાનો અમલ કરવા માટે પરવાનગી આપવામાં આવેલ છે પરંતુ જ્યારે કલમ ૩૧ અંગે કાર્યવાહી કરવાની હોય ત્યારે દિવાની કોર્ટનો હુકમ ચાલી શકે નહીં તેના અનુસંધાનમાં આર્ટિકલ ૧૩૬ હેઠળ નીચે મુજબના કેસ જોવામાં આવેલ છે. *Gujarat State Financial Corp. Vs. Natson Manaf. Co. (1979) 1 SCR 372 : AIR 1978 SC 1765 : (1979) 49 Comp[Cas 87 (SC) : (1978) GLR 6 : (1979) 1 SCC 193 (Supra)* આ તમામ *Everest Industries Corp. Vs. Gujarat State Financial (1987) 3SCC 597 : AIR 1987 SC 1950 : (1987) 2 GLR 1225 : JT 597* ફરીવાર *Maganlal etc. Vs. Jaiswal Industries Neemuch (1989) 3 SCR 696 : AIR 1989 SC 2113 : I(1990) BC 1 (SC) : (1989) 3Compl. J. 179 (SC) : JT 1989(3) SC 415 : 1989(2) Scale 208 : (1989) 4 SCC 344 : (1990) 1 UpLBEC 174 : 1989(3) SCR 696* કોર્ટ એ એવું નીરીક્ષણ કરેલ છે કે સી.પી.સી. ની કલમ ૨(૨) હેઠળ કલમ ૩૨ હેઠળ કરવામાં આવેલ હુકમને ડીક્રી કહેવાય નહીં ફાયનાન્સીયલ કોર્પોરેશન ડીક્રી હોલ્ડર તરીકે ઓળખાય નહીં તે વાત સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૩૧ અને ૩૨ હેઠળની અરજીઓ સીવીલ કોર્ટના હુકમ લખાવી શકે નહીં હકીકતે કોર્ટ એ એવું નીરીક્ષણ કરેલ હતુ કે એવું કોઈ અમલ કરવા લાયક હુકમનામું નથી કે કોઈ ડીક્રી હોલ્ડર કે જજમેન્ટ ડીબેટર નથી જેથી કડક દષ્ટિએ ડીક્રીના અમલ માટેનો કોઈ કેસ નથી. લીમીટેશન કાયદાની આર્ટિકલ ૧૩૬ ને આ કેસ સાથે કોઈ નીસ્બત નથી આર્ટિકલ ૧૩૬ સ્પષ્ટ પણે ' સીવીલ કોર્ટનો હુકમ કે ડીક્રી' શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે. કલમ ૩૧ અને ૩૨ સીવીલ કોર્ટની ડીક્રી આ અમલ માટે નથી.
૬. આ કેસમાં લીમીટેશન એકટ ના આર્ટિકલ - ૧૩૭ લાગુ પડે છે જ્યારે આર્ટિકલ ૧૩૭ નો અમલ થયો તા. ૨ જાન્યુ. ૧૯૮૨ ના રોજ એપેલન્ટ કોર્પોરેશન એ અરજી આગળ ચલાવેલ હતી અને રીસ્પોન્ડન્ટ ને સપષ્ટપણે સમય મર્યાદાનો બાદ નડતો હતો જે કોર્ટ દ્વારા ખરી રીતે માનવામાં આવેલ હતુ આ કેસની હકીકતો પર એક ટુંકી નજર નાંખીએ તો તા. ૮ માર્ચ ૧૯૮૩ ના રોજ ફીસ્ટલ માર્કેટીંગ પ્રા.લી. ને

ધીરાણની રકમ માંગવા માટે નોટીસ મોકલવામાં આવેલ હતી અને એસ.એફ.સી. ની કલમ ૩૧ અને ૩૨ હેઠળ ની અરજી તા. ૨૫ ઓક્ટોબર ૧૯૮૩ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવેલ હતી.

એસ.એફ. સી. ની કલમ ૩૧ હેઠળના સુધારા જે સ્ટેટ ફાયનાન્સીયલ કોર્પોરેશનને પગલા લેવા માટે સત્તા આપે છે તે વર્ષ ૧૯૮૫ માં કરવામાં આવેલ હતા જેમાં ૩૧(૧) હેઠળ પેટા કલમ (એએ) ઉમેરવામાં આવેલ હતી જામીન ને તા. ૭ ડીસેમ્બર ૧૯૮૧ ના રોજ નોટીસ આપવામાં આવેલ હતી અને તા. ૨ જાન્યુ ૧૯૮૨ ના રોજ અરજી દાખલ કરેલ હતી જેથી તે સ્પષ્ટ છે કે આ અરજી ને સમય મર્યાદાનો બાદ નડે છે જેથી કોર્ટનો નીર્ણય માં કોઈ ખામી નથી. કોર્ટ એ સાચી રીતે અરજી રદ કરેલ છે કે અરજી સમય મર્યાદામાં નથી અપીલમાં મેરીટ નથી તે ખર્ચ વગર રદ કરવામાં આવેલ છે.

૭. ચુકાદો આપતા પહેલા અશોક ગ્રોવર સીનીયર એડવોકેટને કોર્ટ મદદ કરવા માટે અરજ કરેલ હતી કાર કે રીસ્પોન્ડન્ટ કેસમાં હાજર રહ્યા ન હતા જે રેકર્ડ પર મુકવામાં આવે છે.

અપીલ રદ

बैंकिंग चिंतन-अनुचिंतन

(बैंकिंग पर व्यावसायिक जर्नल)

वर्ष 18 अंक 2

जनवरी-मार्च 2006

प्रक्रिया - ६
निष्कर्ष
आने
सूचना

પ્રકરણ- ૬ :નિષ્કર્ષ ઠાને સુધનો

નિષ્કર્ષ :

લોનની રકમને એન.પી.એ. (લોન પરફોર્મીંગ એસેસ્ટ) માં મળવા અગાઉ ૧૮૦ દિવસનું ધોરણ હતું, તેમાં ફેરફાર કરીને ૯૦ દિવસનું નવું ધોરણ હવે નક્કી થતાં, બેન્કો હવે કેન્દ્ર સરકારની સરકારી જામીનગીરીઓની બાયબેક યોજનામાં રોકાણો કરવા તરફ વળેલ છે. આ નવા ધોરણોની શરૂઆત આ નાણાંકીય વર્ષથી શરૂ થતાં, બેન્કોની એન.પી.એ. ની રકમોમાં ધરખમ વધારો થયેલ છે, જેને કારણે બેન્કોએ આ માટે કરવાની જોગવાઈઓમાં પણ સારો એવો વધારો થયેલ છે. પુનઃ ખરીદી યોજના અન્વયે જો પુનઃખરીદી યોજનામાંથી મળેલું, પ્રીમીયમ એન.પી.એ.ની જોગવાઈઓમાં રોકવામાં આવે તો, કરજા લાભો મળી શકે તેવી દરખાસ્ત છે. જામીનગીરી પુનઃ ખરીદી યોજનાનું આયોજન જ એવું વ્યહાત્મક છે કે, બેન્કોએ આ યોજનામાં નાણાં રોકવા સિવાય બીજો વિકલ્પ જ તેઓની પાસે નથી. નિયત થયેલા નવા ધોરણો અનુસાર, બેન્કો એન.પી. એ. માટેની વધારાની રકમોની જોગવાઈઓ કરી શકાશે. સરકારી જામીનગીરી પુનઃ ખરીદી યોજના બેન્કોને એન.પી.એ. માટે વધારાની જોગવાઈ કરવામાં મદદરૂપ થઈ પડશે.

જાહેર ક્ષેત્રની ઘણી નાની બેન્કોને તેમના ભાવિ વ્યાજની આવકોને વિપરીત અસર પડે તેમ હોવાથી જામીનગીરી પુનઃ ખરીદી કાર્યક્રમમાં જોડાવવાનું ગમશે નહિં. બેન્કોની ભાવિ વ્યાજની આવકોમાં ઘટાડો થતાં તથા ઉંચી આવકો રળી આપતી જામીનગીરીઓનો ઓછી આવક આપતી જામીનગીરીમાં વિનિમય થતાં થનારા લાભનો છેદ ઉડી જશે અને આમ બેન્કોને ખાસ લાભ થશે નહિ. બેન્કોને માટે કેન્દ્ર સરકાર લીલામનાં ભાગ લેવાની પ્રક્રિયામાં પસંદગી આપીને તથા કર લાભો આગળ ખેંચવાની છૂટ આપીને સરળતા કરી આપે તેવો સંભવ છે. આ પુનઃ ખરીદી યોજનાને સરકાર સફળ બનાવવા માગે જ છે, તેથી બેન્કોને આ યોજનામાં ભાગ લેવા માટે પ્રોત્સાહનો આપવા જોઈએ.

માર્ચ -૨૦૦૧ની નાણાકીય ધિરાણ નીતિમાં રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયાએ બેન્કોને આ નાણાંકીય વર્ષથી ૯૦ દિવસનું ધોરણ અપનાવવા જણાવ્યું હતું. તેથી બેન્કોએ નવાં ધોરણો અપનાવવાનાં થાય ત્યારે બોજો હળવો થાય તે માટે ક્રમશઃ વધારાની એન.પી.એ.ની જોગવાઈઓ કરવાનું ચાલુ કરી દેવું જોઈએ, કેટલીક બેન્કોએ વ્યાજની માસિક વસૂલાત કરવાનું તથા એન.પી.એ.ની રકમોની મર્યાદામાં રહે તે માટે મુદત વીતી બાકી લોનની સતત દેખરેખ રાખવાનું પણ બેન્કોએ શરૂ કરી દેવું જોઈએ.

બેન્કોના કામકાજમાંથી થતા નફામાંથી એન.પી.એ. ની વધારાની જોગવાઈઓ કરી શકાશે. ઉલ્લેખ કરાયેલ ખાસ ખાતા કે જે મોટા સ્ટાન્ડર્ડ મિલકતો સામે હોય છે તેનાથી પણ લોન વસુલી શક્ય બનાવવી જોઈએ. આ પગલા હોવા છતાં પણ એન.પી.એ. ના પ્રમાણમાં વધારો થશે અને જામીનગીરી પુનઃખરીદી બાયબેક યોજનાથી નવા ધોરણો મુજબની વધારાની એન.પી.એ. માટેની જોગવાઈઓમાં વધારો કરવાની જરૂર પડશે.

નવા ધોરણોથી એન.પી.એ.માં છેલ્લા વર્ષોમાં જે ઘટાડો નોંધાયો છે તેને બદલે આ વલણ બદલાઈને વ્યાપારી બેન્કોના એન.પી.એ.વધવા પામશે. ૨૦૦૨ ના સિક્યુરાઈઝેશન એક્ટ તથા દેવા પતાવટ યોજનાઓને કારણે બેન્કોના એન.પી.એ. ઘટવા પામ્યા છે. જેમાં આ વલણથી જાહેર ક્ષેત્રની બેન્કોના એન.પી.એ.ની રકમમાં ૧૦ થી ૪૫ ટકા જેટલો વધારો થશે અને આ નવા ધોરણોને લીધે આવી બેન્કોના નફામાં ૧૦ થી ૨૦ ટકાનો ઘટાડો થશે તેવું માફ માનવું છે.

૩૧-૩-૨૦૦૩ ના અંતે ખાનગી અને જાહેર ક્ષેત્રની બેન્કોની કુલ એન.પી.એ.ની રકમ રૂ. ૬૮,૧૭૪ કરોડની હતી. ઘણી બેન્કો તેમની ખરાબ લોનો નિયંત્રિત કરવા ધીરાણોની વ્યવસ્થા અને વહીવટમાં સુધારા અપનાવ્યા છે. મિલ્કતોને સીક્યુરાઈઝેશન પ્રક્રિયાથી જપ્ત કરીને તથા એસેટ રીકન્સ્ટ્રક્શન કંપનીઓ બનાવીને એન.પી.એ.ની રકમો અસરકારક રીતે ઘટાડી શકાય તેમ છે.

હાલના એક તારણ મુજબ આર.બી.આઈ.એ. ધીરાણા નીતિમાં સુધારો કર્યો હોવા છતાં માત્ર ખાનગી ક્ષેત્રની બેન્કોની એન.પી.એ. (નોન પરફોર્મીંગ એસેટ્સ) માર્ચ ૨૦૦૩ ના અંતે રૂ. ૧૧,૮૮૬.૪૩ કરોડ હતી તેમ આર.બી.આઈ. ના રીપોર્ટમાં જણાવાયું છે. ખાનગી ક્ષેત્રની બેન્કોના જે કુલ એન.પી.એ. છે. તેમાં ખાનગી ક્ષેત્રની જુની બેન્કોના એન.પી.એ. રૂપિયા ૪,૬૩૬ કરોડ અને ખાનગી ક્ષેત્રની નવી બેન્કોના એન.પી.એ. રૂ. ૭૨૩૦.૫૦ કરોડ છે. ખાનગી ક્ષેત્રની બેન્કો જે કુલ એન.પી.એ. છે તેમા પ્રાયોરીટી ક્ષેત્રનો હિસ્સો ૨૦.૬૦ ટકા છે તેમજ નોન પ્રાયોરીટી ક્ષેત્રનો હિસ્સો ૭૯.૪૦ ટકા છે. પ્રાયોરીટી ક્ષેત્રના એન.પી.એ. રૂ. ૨૪૪૬ કરોડ તેમજ નોન પ્રાયોરીટી ક્ષેત્રના એન.પી.એ. રૂ. ૯૩૨૭ કરોડ છે તેમ આર.બી.આઈ.ના રીપોર્ટમાં જણાવ્યું હતું.

પ્રાયોરીટી ક્ષેત્રમાં જે એન.પી.એ. છે તેમાં કૃષી ક્ષેત્રના એન.પી.એ. રૂ. ૫૩૭ કરોડ, સ્મોલ સ્કેલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ ક્ષેત્રના રૂ. ૧૨૬૨ કરોડ તેમજ અન્ય ક્ષેત્રના રૂ. ૬૪૬ કરોડ છે. પ્રાયોરીટી ક્ષેત્રના કુલ એન.પી.એ.માં કૃષી ક્ષેત્રનો હિસ્સો ૪.૫૦ ટકા સ્મોલ સ્કેલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ ક્ષેત્રનો હિસ્સો ૧૦.૬૦ ટકા અને અન્ય ક્ષેત્રનો હિસ્સો ૫.૫૦ ટકા છે.

ખાનગી ક્ષેત્રની નવી બેન્કાનાં પ્રાયોરીટી ક્ષેત્રમાં કુલ એન.પી.એ. રૂ. ૬૮૩.૫૦ કરોડ છે. તેમાંથી કૃષી ક્ષેત્રના એન.પી.એ. રૂ. ૨૨૬.૮૦ કરોડ લઘુક્ષેત્રના રૂ. ૪૧૫ કરોડ અન્ય ક્ષેત્રના રૂ. ૨૧.૭૦ કરોડ છે. પ્રાયોરીટી ક્ષેત્રના કુલ એન.પી.એ.માં કૃષી ક્ષેત્રનો હિસ્સો ૩.૩૦ ટકા, સ્મોલ સ્કેલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ ક્ષેત્રનો ૫.૭૫ ટકા અને અન્ય ક્ષેત્રનો ૦.૪૫ ટકા છે.

ખાનગી ક્ષેત્રની જુની બેન્કોના પ્રાયોરીટી ક્ષેત્રના એન.પી.એ. રૂ. ૧,૭૬૨ કરોડ છે તેમાં કૃષી ક્ષેત્રના એન.પી.એ. રૂ. ૩૦૦ કરોડ, સ્મોલસ્કેલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ ક્ષેત્રના રૂ. ૮૪૭ કરોડ અને અન્ય ક્ષેત્રના રૂ. ૬૧૫ કરોડ છે. પ્રાયોરીટી ક્ષેત્રના કુલ એન.પી.એ.માં કૃષી ક્ષેત્રનો હિસ્સો ૬.૫૦ ટકા, સ્મોલ સ્કેલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ ક્ષેત્રનો હિસ્સો ૧૮.૨૫ ટકા અને અન્ય ક્ષેત્રનો હિસ્સો ૧૩.૨૫ ટકા છે.

બેન્ક દ્વારા ધિરાણ લેનાર પાસેથી જામીનગીરી લેવામાં આવે છે તેમ છતાં પણ આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે બેન્કની એન.પી.એ.માં સતત ચીંતા જનક વધારો થવા પામેલો છે. જેથી કાયદામાં રહેલ ઉણપ અને કાયદાકીય પ્રક્રિયાઓમાં રહેલ અભાવ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. તે અંગે હજુ કાયદાઓમાં સુધારો કરવો આવશ્યક છે આજે બેન્કને સીક્યુરાઈઝેશન એક્ટ હેઠળ ઘણી વિશાળ સત્તાઓ આપવામાં આવેલ હોવા છતાં પણ બેન્ક દ્વારા આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો નથી. તેમજ બેન્ક તેમની અંતર્ગત સત્તાઓથી કેટલેક અંશે અજાણ જણાય છે. તે અંગે યોગ્ય સુધારો કરવાની જરૂર જણાય છે. જેમકે આ નવા જ દ્રષ્ટિકોણ અંગે દરેક બેન્કને યોગ્ય માર્ગદર્શન રીઝર્વ બેન્ક દ્વારા પુરુ પાડવું જોઈએ. તેમજ બેન્કોએ ધીરણા આપતા પહેલા ધીરાણની સલામતી અંગેની સંપૂર્ણ ખાત્રી કરી લેવી જોઈએ.

આ જે ખાનગી નાણાંકીય સંસ્થાઓ દ્વારા જે ધિરાણ આપવામાં આવે છે. તેની સામે ધીરાણ લેનાર પાસેથી વચન ચીકી તેમજ એગ્રીમેન્ટ કરાવી લેવામાં આવે છે. તદ ઉપરાંત નીચ્ચીત હપ્તાઓ અંગેના ચેક અગાઉથી એડવાન્સમાં લઈ લેવામાં આવે છે. નાણાંની વસુલાત જે તે હપ્તા પેટેના ચેકમાંથી કરવામાં આવે છે. જો ધીરાણ લેનાર દ્વારા લોન ચુકવવામાં કે હપ્તાની રકમ ભરવામાં કસુર કરવામાં આવે તો ચેક બેન્કમાંથી પરત આવતા ધીરાણ લેનાર સામે નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ ૧૩૮ તળે ફોજદારી ફરીયાદ કરવામાં આવે છે તેમજ લેણી રકમ વસુલ કરવા અંગેનો દાવો વચન ચીકી અને એગ્રીમેન્ટના આધારે દીવાની અદાલતમાં દાખલ કરવામાં આવે છે જેના પરીણામે આજે ખાનગી ધીરાણ કરતી સંસ્થાઓની કુલ એન.પી.એ.નો દર માત્ર ૫ થી ૭ ટકા નો રહેવા પામેલ છે. જેનું અનુસરણ રાષ્ટ્રીયકૃત બેન્કોએ, સહકારી બેન્કોએ, તેમજ સરકારી મંડળીઓએ કરવું આવકાર પાત્ર છે. જેના પરિણામે ધિરાણની સલામતીમાં વધારો થશે અને એન.પી.એ.ના દરમાં નોંધપાત્ર ઘટાડો શક્ય બનશે તેવું મારું માનવું છે.

આજે સરકારી હોય કે ખાનગી બેંક, પર્સનલ લોન - પોર્ટફોલિયો એન.પી.એ.માં ઢગલો થઈ રહ્યો છે. માર્ચ-૨૦૦૪થી સપ્ટેમ્બર-૨૦૦૬ દરમિયાન પર્સનલ લોન પોર્ટફોલિયોમાં સરેરાશ ૧૦૨ ટકાની વૃદ્ધિ નોંધાઈ છે. યુનાઈટેડ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા જેવી કેટલીક બેંકોના પર્સનલ લોન એન.પી.એ.માં ૧૦૦૦ ટકાથી વધુની વૃદ્ધિ નોંધાઈ છે.

પર્સનલ લોન પોર્ટફોલિયો ઉપર નિયંત્રણ લાવવા માટે રીઝર્વ બેંકે રીસ્ક વેઈટેજ વધારી દીધું છે. બેંકોને નિર્દેશ અપાયા છે કે પર્સનલ લોન બાબતે સાવધાની રાખી આગળ વધે. રેપોરેટ અને સીઆરઆરમાં વૃદ્ધિને કારણે બેંકો પાસે રોકડાની મુશ્કેલી ઉભી થઈ છે. મોર્ટગેજ લોન ઉપર ધ્યાન આપવું જરૂરી છે, કારણકે પર્સનલ લોન માટે બેંકને કોઈપણ પ્રકારની ગેરેંટી ચુકવાતી નથી. એસ.બી.આઈ.ના ડેપ્યુટી જનરલ મેનેજર કે. વેંકટરામનના જણાવ્યા અનુસાર પર્સનલ લોન પોર્ટફોલિયોમાં સરકારી બેંકોને બન્ને તરફથી માર પડ્યો છે. એક બાજુથી આર.બી.આઈ.એ રીસ્ક વેઈટેજ વધાર્યું છે, તો બીજી બાજુ બેન્કીંગ કોડસ એન્ડ સ્ટાન્ડર્ડ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા અને વિવિધ ન્યાયાલયોએ ડિફોલ્ટર આહક સાથે સખ્તાઈ કરવા બાબતે પાબંદી મૂકી દીધી છે.

રીઝર્વ બેંકે સુપ્રિમ કોર્ટની માર્ગદર્શિકાને ધ્યાનમાં રાખી જ્યારથી ધી સિક્યુરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાઈનાન્સિયલ એસેટ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સિક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ - ૨૦૦૨ની કલમ - ૧૪ હેઠળ મિલકતને જપ્તીમાં લેવાની સત્તા કલેક્ટરને આપવામાં આવી છે. ત્યારે બેંક તરફથી રિકવરી ઓફીસર વસુલાત

પરત્વે પૂરેપૂરું ધ્યાન ન આપી સમગ્ર વસુલાતનું પ્રકરણ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટને સોંપી દે છે. પરિણામે કલેક્ટર કચેરીને ઉપરોક્ત કામગીરી વધી છે. બેંકના રીકવરી અધિકારી ધારે તો - વસુલાત કરી શકે છે, પરંતુ તે માટે ફક્ત નોટીસથી આગળ કામગીરી વધારતા જ નથી.

પર્સનલ લોન પોર્ટફોલિયો ઉપર નિયંત્રણ લાવવા માટે રીઝર્વ બેંકે રીસ્ક વેઈટેજ વધારી દીધું છે. બેંકોને નિર્દેશ અપાયા છે કે પર્સનલ લોન બાબતે સાવધાની રાખી આગળ વધે. રેપોરેટ અને સીઆરઆરમાં વૃદ્ધિને કારણે બેંકો પાસે રોકડાની મુશ્કેલી ઉભી થઈ છે. મોર્ટગેજ લોન ઉપર ધ્યાન આપવું જરૂરી છે, કારણકે પર્સનલ લોન માટે બેંકને કોઈપણ પ્રકારની ગેરેંટી ચુકવાતી નથી. એસ.બી.આઈ.ના ડેપ્યુટી જનરલ મેનેજર કે. વેંકટરામનના જણાવ્યા અનુસાર પર્સનલ લોન પોર્ટફોલિયોમાં સરકારી બેંકોને બન્ને તરફથી માર પડ્યો છે. એક બાજુથી આર.બી.આઈ.એ રીસ્ક વેઈટેજ વધાર્યું છે, તો બીજી બાજુ બેન્કીંગ કોડસ એન્ડ સ્ટાન્ડર્ડ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા અને વિવિધ ન્યાયાલયોએ ડિફોલ્ટર ગ્રાહક સાથે સખ્તાઈ કરવા બાબતે પાબંદી મૂકી દીધી છે.

જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોના નફામાં થતાં વધારાની સાથોસાથ એન.પી.એ. પણ વધતી જાય છે. રીઅલ બેંકના છેલ્લા આંકડા પ્રમાણે બેંકોના આશરે રૂા. ૫૨,૦૦૦ કરોડ ડુબેલા છે. આ રૂા. ૫૨,૦૦૦ કરોડ પર દર વર્ષે આશરે રૂા. ૧.૫૦ લાખ કરોડના વ્યાજથી બેંકો વંચિત થઈ રહી છે. સરકારે વસુલાત માટે સખ્ત કાયદા ઘડેલ છે, તેમાં લોનની ફરી ચુકવણી ન કરનારાઓની મિલકત જપ્ત કરીને આગળ વેંચવાની વ્યવસ્થા કરી હોવા છતાં તેના અપેક્ષિત પરિણામો આવ્યા નથી. આનું કારણ શું ?

આ પાછળ મુખ્યત્વે બે કારણો દર્શાવી શકાય :- (૧) સરકારની ઈચ્છાશક્તિનો અભાવ અને (૨) ટેકનીકલ છે. સરકારે કાયદો ઘડ્યો, સરકારે કાયદાઓ ઘડ્યા, પરંતુ તે માટે તેણે કોઈ નક્કર પહેલ કરીને કોઈ અભિયાન ચલાવ્યું નહીં. બેંક પણ અનેક કેસોમાં લોનની મુળ રકમ પાછી મેળવીને પોતે મોટી સિદ્ધી મેળવ્યાનો સંતોષ પામે છે. બીજી બાજુ બેંક અનેકવાર લોન ધારકની સંપત્તિનો કબ્જો મેળવે છે, પરંતુ તે સંપત્તિનું બજારમાં વેચાણ થઈ શકતું નથી. આનું કારણ એ છે કે રિઅલ એસ્ટેટ ક્ષેત્રમાં કાળા નાણાની ભૂમિકા મુખ્ય હોય છે.

એન.પી.એ. રિકવરી બાબતમાં ઘણી આંખ ખોલનારી બાબતો જાણવા જેવી છે.

બેંક દ્વારા ધિરાણ ખોટી પાર્ટીને આપેલ હોય, ધિરાણ ખોટા પ્રોજેક્ટ માટે આપેલ હોય, ધિરાણ આપતા જોવાના ઘણા મુદ્દા જાણી જોઈને જોવાનું ઈગ્નોર કર્યું હોય કે ધિરાણની રકમ ફેસીલીટીનો પ્રકાર, જરૂરી દસ્તાવેજોને પછી પૈસાનો ઉપાડ વગેરેમાં બેંકે પ્રેક્ટીસ ઈન લો એન્ડ બેન્કીંગ ત્યાં આર.બી.આઈ.ના ધારા-ધોરણો પાળેલા છે કે નહીં તે અંગે કાયદાઓમાં જણાવેલ નથી, તેથી તે અંગેનો અભ્યાસ કરવામાં આવતો જ નથી.

ધિરાણ વસુલાત અંગેના કેસોમાં ધિરાણ લીધું છે તેના પુરાવાને પાછું નથી આપ્યું તેના પુરાવાના આધારે કેસ ચાલે છે અને જજમેન્ટ અપાય છે. ધિરાણ ક્યાં, કેવી રીતે, વપરાયું તે જોવાતું નથી. કારણકે રિકવરીના એક્ટમાં તેના વિશે ઉલ્લેખ નથી, ભલે પછી તે ગેરકાનૂની કે અન્ય હેતુ માટે વપરાયેલ હોય. આવા સમયે દસ્તાવેજો અધૂરા કે ખોટા હોય છે અને તેમાં રહેલી સહીઓ પણ ખોટી અને બોગસ હોય છે. તેમ છતાં, રીકવરીના એક્ટમાં તેના વિશે કોઈ ઉલ્લેખ નથી કે તે અંગેની વિશેષ જોગવાઈ નથી.

એકાઉન્ટ ઓપરેશનના દેખીતા ગોટાળા કે બેલેન્સ શીટ કે નફા-નુકશાનમાં કરેલ ગરબડો જોવાનું કામ કોર્ટ કે જજ સાહેબોનું નથી. રીકવરીના દાવામાં કંપની હોય તો કંપની એક્ટનું પ્રોવિઝન થયેલ છે કે નહીં તે પણ

જોવાતું નથી. ધંધા-ઉદ્યોગ-બેન્કીંગ-ખરીદ-વેચાણ - બધા પાયાના પાસામાં ગમે તેટલું ખોટું, ગેરકાનૂની થયું હોય તે રીકવરીના કેસમાં અભ્યાસમાં નથી લેવાતું.

મારા આ લઘુશોધ નિબંધના અભ્યાસના અંતે હું એવા નિષ્કર્ષ પર આવેલ છું કે, બેન્કોની તથા અન્ય બેન્કીંગ સંસ્થાઓની બિનલાભદાયક અસ્કયામતોમાં વૃદ્ધિ થવાના કારણો નીચે મુજબ જણાવી શકાય —

આપણા દેશમાં બેંકોએ તથા નાણાકીય સંસ્થાઓએ સંખ્યાત્મક દષ્ટિએ ૧૯૬૯ થી ૨૦૦૩ સુધીના ગાળામાં ખરેખર સુંદર પ્રગતિ સાધી છે, પરંતુ બેંકોની નાણાકીય સંસ્થા તરીકેની સદ્વરતા માટે સંખ્યાત્મક બાબત જેટલી મહત્વની છે તેના કરતા તેની ગુણાત્મક બાબત અનેકગણી વધુ મહત્વની છે, પરંતુ આપણી બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓની પાયાની ક્ષતિ એ છે કે તેઓએ વિકાસની દષ્ટિએ જેટલું ધ્યાન સંખ્યાત્મક બાબત પર આપ્યું છે તેટલું ધ્યાન તેના ગુણાત્મક પાસા પર આપી શકી નથી. તેથી તેમની સમક્ષ જે કેટલાક પ્રશ્નો અને સમસ્યાઓ પેદા થઈ છે તેમાં સૌથી વધુ ચિંતા પેદા કરનારી કોઈ પહાડ જેવડી સમસ્યા પેદા થઈ હોય તો તે દિન-પ્રતિદિન તેની બિનલાભદાયક અસ્કયામતોમાં જે વધારો થઈ રહ્યો છે તે છે. આ બિનલાભદાયક અસ્કયામતોના વધારા એ બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓની સદ્વરતા નફાકારકતા, વિશ્વસનિયતા અને નક્કર પ્રગતિને બહુ મોટી હાની પહોંચાડી છે. તેથી તેને રોકવા માટે ઉપાયોનો અભ્યાસ કરવાનું જરૂરી બની રહે છે, પરંતુ તે ત્યારે શક્ય બને કે જ્યારે બિનલાભદાયક અસ્કયામતોમાં વધારો કરનારા કારણો ક્યા છે? તેની આપણને જાણકારી હોય. જેમ કોઈ એક દર્દની દવા કરતા પહેલા તે દર્દના કારણોની જાણકારી મેળવવાનું જરૂરી બને છે, તેથી બિનલાભદાયક અસ્કયામતોના દર્દના ઉપાયોની ચર્ચા કરતાં પહેલા તેના દર્દના કારણોની જાણકારી મેળવવાનું જરૂરી બને છે. તેથી બિનલાભદાયક અસ્કયામતોને ઘટાડવા માટે ઉપાયોની ચર્ચા કરતાં પહેલા સૌપ્રથમ આ બિનલાભદાયક અસ્કયામતોમાં વૃદ્ધિ કરનારા કારણોને તપાસી બિનલાભદાયક અસ્કયામતોમાં વૃદ્ધિ લાવનારા કારણો (પરિબળો)ને બે વિભાગમાં વિભાજિત કરી શકાય : (૧) માનવસર્જિત કારણો (પરિબળો) અને (૨) કુદરતી કારણો (પરિબળો) જેવા કે ધરતીકંપ, પુર, અનાવૃષ્ટિ, વાવાઝોડુ વિગેરે કુદરતી કારણો ગણાવી શકાય. આ કુદરતી કારણોએ કુદરતનું સર્જન છે જેને અંકુશમાં લેવાનું માનવશક્તિની બહારની બાબત છે, પરંતુ માનવસર્જિત કારણો એ માનવનું સર્જન છે. તેથી તેને આપણે અંકુશ માં લઈ શકીએ છીએ. તેથી સૌ પ્રથમ આપણે માનવસર્જિત કારણોની ચર્ચા કરીએ.

માનવસર્જિત કારણો :

“આદર્શ ધિરાણ એ છે કે જેમા મંજૂર કરેલ હેતુ માટે વિશ્વસનીય ગ્રહકને ધિરાણ આપવામાં આવ્યું હોય, જ્યારે ગ્રહકને પૂરતો અનુભવ હોય, જાણકારી મુજબ નાણા સુરક્ષિત હોય એટલે કે તેનો લાભદાયક ઉપયોગ થવાની અપેક્ષા હોય અને તેની પુનઃચુકવણી વ્યાજબી સમયમાં કરી દેવામાં આવતી હોય” પરંતુ વાસ્તવમાં આદર્શ ધિરાણ જવલ્લે જ થતું હોય છે. આથી NPAની સમસ્યા પેદા થઈ છે. આપણા દેશમાં બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓની બિનલાભદાયક અસ્કયામતોમાં જે વધારો થઈ રહ્યો છે તે માટે નીચે મુજબના માનવસર્જિત કારણો જવાબદાર ગણાવી શકાય.

૧. ઔદ્યોગિક એકમોમાં પ્રવેશલ માંદગી :

ઘણી વખત ધિરાણ લેનાર ઔદ્યોગિક એકમના માલિકો શરૂઆતમાં હપ્તા અને વ્યાજની રકમ સમયસર ભરતા હોય છે, પરંતુ સમય જતા જુદા જુદા આંતરિક અને બાહ્ય કારણોસર ઔદ્યોગિક એકમની આંતરિક નાણાકીય વ્યવસ્થા ખોરવાય જાય છે. આંતરિક કારણોમાં ખામીયુક્ત ઉત્પાદન પદ્ધતિ, ઉત્પાદિત માલની નીચે ગુણવત્તા, નબળી વ્યવસ્થાશક્તિ વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આથી હપ્તા અને વ્યાજની રકમ સમયસર ભરવામાં અનિયમિતતા પેદા થાય છે અને પછી પરિસ્થિતિ વધુ બગાડતા હપ્તા અને વ્યાજને કારણે તેના ખાતાને NPA માં લઈ જવાની ફરજ પડે છે. આમ, ઔદ્યોગિક એકમ ની માંદગી તેના ખાતાને NPA માં પરિવર્તિત કરવા માટેનું કારણ બને છે.

૨. પ્રોજેક્ટનું ખામી ભરેલું મૂલ્યાંકન :

ધિરાણ લેનાર વ્યક્તિ જ્યારે કોઈપણ પ્રોજેક્ટ માટે ધિરાણ ની અરજી કરે છે ત્યારે તેનું ધિરાણ મંજૂર કરતા પહેલા તેના પ્રોજેક્ટનો ખુબ જ ઝીણવટભર્યો અભ્યાસ કરીને તેનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે અને આ મૂલ્યાંકનને અંતે મૂલ્યાંકન અધિકારી અણઆવડતને કારણે પ્રોજેક્ટની ક્ષમતા કરતા વધુ ધિરાણ મંજૂર કરવામાં આવે છે, પરંતુ કેટલીકવાર મૂલ્યાંકન અધિકારીને સંપૂર્ણ સંતોષ થાય પછી જ જવાબદારીભર્યું મૂલ્યાંકન કરે છે અને પ્રોજેક્ટના આ ખામી ભરેલા મૂલ્યાંકનને કારણે પ્રોજેક્ટની ક્ષમતા કરતા વધુ ધિરાણ કરી દેવામાં આવે છે અને ધિરાણ લેનાર વ્યક્તિ વધારાની રકમ અન્યત્ર વાપરી નાખે છે. પરિણામે સમય જતા ધિરાણના હપ્તા અને વ્યાજ ચુકવવામાં અનિશ્ચિતતા પેદા થાય છે અને અંતે હપ્તા અને વ્યાજ ચુકવવાનું કાયમને માટે બંધ કરી દે છે. આથી આવા NPA માં પરિવર્તિત કરવાની ફરજ પડે છે. આમ, ખામી ભરેલું પ્રોજેક્ટ મૂલ્યાંકનને તેના ખાતાને NPA લઈ જવા માટેનું કારણ બને છે.

૩. દસ્તાવેજો ની અપૂર્ણતા :

બેંકિંગ એક્ટ અનુસાર ધિરાણ લેનારે જરૂરી સંપૂર્ણ દસ્તાવેજો આપવાના હોય છે, પરંતુ કેટલીકવાર બેંકના અધિકારીઓ કેટલાક દસ્તાવેજો ઘટતા હોય તો પણ ભવિષ્યમાં પૂરા કરી આપવાની શરતે ધિરાણ મંજૂર કરી દે છે. લોન મંજૂર થયા પછી નિરીક્ષણની કામગીરીના અભાવે ધિરાણ લેનાર નાણાનો અન્યત્ર ઉપયોગ કરી નાખે છે. આથી હપ્તા અને વ્યાજ ભરવાનો સમય પરિપક્વ થાય છે, ત્યારે ધિરાણ લેનાર હાથ ઉંચા કરી લે છે. પરિણામે આવા ખાતાને ન છુટકે NPA માં પરિવર્તિત કરવાની ફરજ પડે છે. આમ, દસ્તાવેજોની અપૂર્ણતા તેના ખાતાને NPA માં લઈ જવા માટેનું કારણ બને છે.

૪. રાજકીય હસ્તક્ષેપ :

કેટલીકવાર ધિરાણ લેનારની લાયકાત ન હોય કે પૂરતી જામીનગીરીઓ ન હોય અને ધિરાણ અન્યત્ર વાપરી નાખવાનો પૂર્વ ઈરાદો હોય ત્યારે આવી વ્યક્તિઓ લાગતાવળગતા રાજદ્રારી પુરખોની લાગવગનો ઉપયોગ કરીને તેના મારફતે લોન મંજૂર કરાવવા માટે દબાણો લાવે છે. આથી બેંક મેનેજરની ઈચ્છા ન હોવા છતાં રાજકીય દબાણને વશ થઈને તેણે ધિરાણ મંજૂર કરવું પડે છે, પરંતુ આવા ધિરાણોનો મહદ અંશે અન્યત્ર ઉપયોગ કરી નાખવામાં આવે છે તેથી હપ્તા અને વ્યાજ ભરવાનો જ્યારે સમય આવે છે

ત્યારે તે નાદારી નોંધાવી દે છે. તેથી આવા ખાતાને સમય જતા NPA માં પરિવર્તિત કરવાની ફરજ પડે છે. આમ, ધિરાણ આપવામાં જે રાજકીય હસ્તક્ષેપ કરવામાં આવે છે તે પણ બિનલાભદાયક અસ્ક્યામતોના સર્જન માટે કારણરૂપ બને છે.

૫. માળખાગત સુવિધાની ખામીઓ :

જે પ્રોજેક્ટ માટે ધિરાણ મંજૂર કરવામાં આવ્યું હોય તે પ્રોજેક્ટનું સફળતા પૂર્વક નુ સંચાલન ત્યારે જ શક્ય બને કે જ્યારે તેને માટે જરૂરી પાવર , કાચો માલ, બળતણ, પરિવહન, બજાર અને ટેકનિકો પૂરતા પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ હોય, પરંતુ કેટલાક પ્રોજેક્ટોને ધિરાણ મળી ગયા પછી જ્યારે ઉપરોક્ત અનિવાર્ય માળખાગત જરૂરિયાતો સમયસર અને પુરતા પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત થતી નથી, ત્યારે ઉત્પાદનની પ્રક્રિયા ખોરવાય જાય છે. અને તેમાંથી પ્રાપ્ત આવક અનિયમિત બની જાય છે. આથી હપ્તા અને વ્યાજ સમયસર ભરવામાં વિલંબ થાય છે અને સમય જતા મુદત વીતી બાકીની ગંભીર સમસ્યા પેદા થાય છે. આથી આવા ખાતાને નષ્ટરૂપે NPA માં પરિવર્તિત કરવાની બેંક અધિકારીઓને ફરજ પડે છે. આમ, માળખાગત સુવિધાઓની ખામીઓ આવા ખાતાને (NPA) માં લઈ જવા માટેનું કારણ બને છે.

૬. નાણાની સલામતીના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતની અવગણના :

બેંકોની સદ્વરતાને આંચ ન આવે તે માટે ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય સૌથી વધુ અગત્યનો માર્ગદર્શક સિદ્ધાંત એ નાણાની સલામતીનો સિદ્ધાંત છે. ધિરાણ કરનાર બેંકની આર્થિક સદ્વરતા અને તેનું અસ્તિત્વ તેના લેણા કેટલા સલામત છે તેના પર આધારિત છે. આથી નફાની ખોટી લાલચમાં આવ્યા વિના બેંક અધિકારીએ આ સિદ્ધાંત અનુસાર દરેક પ્રકારનું ધિરાણ આપતી વખતે ધિરાણ લેનાર વ્યક્તિ કે સંસ્થાની પ્રમાણિકતા, પ્રતિષ્ઠા, નાણાકીય સદ્વરતા, નાણા પરત કરવાની શક્તિ, વ્યક્તિનું ચારિત્ર્ય, ધંધાનું ભાવિ વગેરે તમામ બાબતોને લક્ષમાં રાખવાની હોય છે. એટલે કે 'Safty First' એ સિદ્ધાંતને અનુસરવાનું હોય છે, પરંતુ આપણી રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકો એ ધિરાણ અંગેના સલામતીના સિદ્ધાંતની મહદ અંશે અવગણના કરી શકે છે. તેથી બિનલાભદાયક અસ્ક્યામતોની વિકટ સમસ્યાનો જન્મ થયો છે. આમ, નાણાની સલામતીના માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતની અવગણના NPA માટેનું કારણ બની રહે છે.

૭. ધિરાણના તારણમાં નબળી જામીનગીરઓનો સ્વીકાર :

બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓ જ્યારે જુદા જુદા હેતુઓ માટે ધિરાણ આપે છે ત્યારે તેણે ધિરાણની સલામતી માટે ધિરાણ લેનાર વ્યક્તિ કે ઉદ્યોગ ગૃહ પાસેથી તારણના રૂપમાં નક્કર જામીનગીરી ઓ લેવાની હોય છે અને તારણમાં લીધેલ જામીનગીરીઓનું વેલ્યુએશન કરાવીને તારણના વેલ્યુએશનના અમુક ટકા રકમ જ ધિરાણના રૂપમાં આવાની હોય છે. એટલું જ નહિ પરંતુ આ જામીનગીરઓ વધુમાં વધુ તરલતા ધરાવતી હોવી જોઈએ કે જેથી નક્કી થયેલ મુદતે હપ્તા કે વ્યાજના રૂપમાં ધિરાણો પરત ન આવે ત્યારે તેનું ખૂલ્લા બજારમાં વેચાણ કરીને ખોતાની ધિરાણની રકમ તેના વ્યાજ સાથે પરત મેળવી શકાય, પરંતુ આપણા દેશમાં બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓએ ધિરાણો આપતી વખતે જામીનગીરીઓની નક્કરતાની બાબતમાં કાં તો ઉદારનીતિ અપનાવી છે કાં તો તેનું યોગ્ય રીતે વેલ્યુએશન

કરાવેલુ હોતુ નથી અને કાંતો જામીનગીરીઓની તરલતા અંગે બહુ વિચાર કર્યો હોતો નથી. આથી ખાતુ NPA માં જાય છે ત્યારે નાણા વસુલ કરવાનુ મુશ્કેલ બની જાય છે. આમ, ધિરાણના તારણમાં નબળી જામીનગીરીઓનો સ્વીકાર NPA નુ કારણ બને છે.

૮. વૈધાનિક પદ્ધતિની બિકાર્યક્ષમતા :

આપણા દેશમાં NPA માં વધારો થઈ રહ્યો છે. તેનું એક કારણ એ છે કે આપણી વૈધાનિક પદ્ધતિ બિનકાર્યક્ષમ છે. અર્થાત ધિરાણ લેનાર વ્યક્તિ NPA ની પરિસ્થિતિનુ નિર્માણ કરવાની હિંમત જ ન કરી શકે તેવી કડક કાયદાકીય વ્યવસ્થાનો અભાવ છે, એટલે કે આ અંગેના કાયદાઓની નબળાઈ એ છે કે એક બાજુ એ તે અધુરા છે. બીજી બાજુએ આ કાયદા દ્વારા કેઈસ ના નિકાલની પ્રક્રિયા ખુબ લાંબી છે. ત્રીજી બાજુએ આપણુ કાયદાકીય તંત્ર ભ્રષ્ટાચારી છે અને ચોથી બાજુએ કાયદામાં રહેલી છટકબારીઓ NPA ના પ્રમાણમાં વધારો કરવાની બાબતને ઉત્તેજન આપે છે. આમ, બિનકાર્યક્ષમ વૈધાનિક પદ્ધતિ NPA માં વધારો કરવા માટેનુ કારણ બને છે.

૯. બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓની સામાજિક પરિવર્તનની જવાબદારીઓ :

સરકારે બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓને ખેતી, ગ્રામિણ વિકાસ અને નબળા વર્ગના ઉત્કર્ષ માટેની સામાજિક જવાબદારીઓ સોંપી છે. આ જવાબદારી અન્વયે બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓને પોતાના કુલ ધિરાણોની અમુક ટકા રકમ આ હેતુઓ માટે ધિરાણ કરવાની ફરજ પાડવામાં આવી છે. આવા નિદેશાત્મક ધિરાણોની નબળાઈ એ છે કે (૧) તેના પર સામાન્ય વ્યાજદર કરતા ઓછો વ્યાજનો દર લેવાનો હોય છે. (૨) આ ધિરાણો નબળા વર્ગને થતા હોવાથી વસુલાતનુ પાસુ ખુબ જ નબળુ હોય છે. તેથી કેટલાક ધિરાણો નિષ્ફળ જાય છે. (૩) આવા ધિરાણોમાં ગુણવત્તાના પાસાની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે અને લક્ષ્યાંકના પરિમાણાત્મક પાસા પર જ વધુ ભાર દેવામાં આવે છે. (૪) આવા ધિરાણોમાં જામીનગીરીના રૂપમાં આપવામાં આવતા તારણોની બાબતમાં પણ ઘણી છુટછાટ મુકવામાં આવેલ હોય છે. આથી આવા નિદેશાત્મક ધિરાણોની ઉપરોક્ત નબળાઈઓને કારણે કેટલાક ખાતાઓ પ્રમાણિકતામાંથી બિનલાભદાયક અસ્કયામતોમાં સરકી જતા વાર લાગતી નથી. આમ, બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓ પર સરકારે લાદેલી સામાજિક પરિવર્તનની જવાબદારીઓ NPA માં વધારો કરવા માટેનુ કારણ બને છે.

૧૦. વસુલાત માટેના સભાનતાપૂર્વકના પ્રયત્નોનો અભાવ :

વાસ્તવમાં શરૂઆતમાં દરેક ખાતુ પ્રમાણીત અસ્કયામતવાળુ હોય છે અને નિયમિત હપ્તા તથા વ્યાજ ભરવામાં આવતુ હોય છે, પરંતુ ત્યારબાદ ધીમેધીમે ધિરાણ લેનાર સ્થિતિમાં બગાડો થતા અનિયમિતતાઓ ઉભી થાય છે. તેથી બેંક અધિકારીની આ તબક્કે એ જવાબદારી કરવુ જોઈએ, પરંતુ મહદ અંશે શરૂઆતના તબક્કામાં બેંક અધિકારીઓ આવી દરકાર કરતા નથી અને જ્યારે જાગ છે ત્યારે ધણુ મોડુ થઈ ગયુ હોય છે. આ રીતે ધિરાણ વસુલાત માટેના અપુરતા પ્રયત્નોને કારણે કેટલાક નબળા ખાતાઓ બહુ જ થોડા સમય પછી NPA માં સરકી જાય છે. આમ, ધિરાણ વસુલાત માટેના સભાનતા સાથેના અપુરતા પ્રયત્નો NPA માં વધારો કરવા માટેનુ કારણ બને છે.

૧૧. ઋણ રાહતની સુવિધા :

૧૯૯૦ના દાયકાથી ખેત ધિરાણદારોને આપવામાં આવેલ ઋણ રાહતની સુવિધાને કારણે ખેડુતોની નિયત બગડી ગઈ છે. તેઓ એવું માનીને ચાલે છે કે સરકાર વહેલા મોડા ઋણમાં રાહત કરવાની જાહેરાત કરશે તેથી એવી અપેક્ષા સાથે હપ્તા અને વ્યાજની રકમ સગવડ હોવા છતા ભરવામાં વિલંબ કરે છે. આથી ખેત ધિરાણની વસુલાતનું કાર્ય મુશ્કેલ બન્યું છે. આ રીતે ઋણ રાહતના ઓઠા નીચે ઈરાદાપુર્વકની નાદારીનું પ્રમાણ વધ્યું છે. તેથી NPA ના ખાતામાં વધારો થવા પામ્યો છે. આમ સરકાર તરફથી આપવામાં આવતી ઋણ રાહતની સુવિધા NPA ના ખાતામાં વધારો કરવા માટેનું કારણ બને છે.

૧૨. અનુગામી પગલાઓની બાબતમાં ઢીલી નીતી :

ધિરાણ મંજૂર કર્યા પછી ધિરાણની સલામતી માટે બેંક અધિકારી એ ઘણા અનુગામી પગલાઓ લેવાના હોય છે. જેમકે (૧) તારણની દેખરેખ રાખવી. (૨) જે હેતુ માટે ધિરાણ આપવામાં આવ્યું હોય તે હેતુ માટે જ તેનો ઉપયોગ થાય છે કે નહી તેની તપાસ કરવી. (૩) સમયસર હપ્તા અને વ્યાજની રકમ જમા થતી રહે તેની તકેદારી રાખવી જેવા અનુગામી પગલાઓ ભરવાના હોય છે, પરંતુ બેંક અધિકારીઓની કામગીરીની વધુ પડતી જવાબદારીઓ, અપૂરતો સ્ટાફ, કાર્યકુશળતાનો અભાવ અને બેદરકારી જેવા કારણોસર અનુગામી પગલાઓમાં ઢીલી નીતીનું દર્શન થાય છે. આથી પ્રમાણિત ખાતાઓ ધીમે ધીમે અનિયમિત બની જાય છે અને અંતે NPA માં પરિવર્તિત કરવાની ફરજ પડે છે. આમ અનુગામી પગલાઓ અંગેની ઢીલી નીતિ NPA ના ખાતાઓમાં વધારો થવા માટેનું કારણ બને છે.

૧૩. માર્ગદર્શનલક્ષી અપુરતી તાલીમી સુવિધાઓ :

NPA નો પ્રશ્ન હમણાનો જ પ્રશ્ન નથી, પરંતુ જુનો પ્રશ્ન છે પરંતુ NPA ના પ્રશ્નની ઓળખ હમણા જ થઈ છે તેથી થોડા સમય પહેલા જ પ્રકાશમાં આવ્યો છે. તેથી કર્મચારીઓને તેના વિવિધ પાસા અંગે ઓળખ ન હોય તે સ્વાભાવિક છે. સરકારે આ અંગે માર્ગદર્શન આપવા માટે તાલીમી સુવિધાઓની ગોઠવણ કરી છે, પરંતુ આ સુવિધાઓ દેશકાળની જરૂરિયાતના સંદર્ભમાં ખુબજ અપુરતી છે. તેથી કર્મચારીઓની આ અંગેની જાણાકારીના અભાવે સમયસર જે પગલાઓ ભરવા જોઈએ તે ભરવામાં આવતા નથી. તેથી પ્રમાણિત ખાતાઓ NPA માં સરકી પડે છે અને ત્યારબાદ તેને પુનઃપ્રમાણિત કરવા શું કરવું જોઈએ ? તેનો ખ્યાલ પણ કર્મચારીઓને હોતો નથી. તેથી NPA ના ખાતાઓમાં વધારો થઈ રહ્યો છે. આમ, કર્મચારીઓને માટે માર્ગદર્શનલક્ષી અપુરતી તાલીમી સુવિધાઓ NPA ના ખાતાઓમાં વધારો થવા માટેનું કારણ બને છે.

૧૪. અપુરતો કોમ્પ્યુટરરાઈઝ બેંકિંગ વ્યવહાર :

બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓની બંધી બ્રાંચોમાં કોમ્પ્યુટરરાઈઝ સિસ્ટમનો સ્વીકાર કરી લેવામાં આવે તો દરેક ખાતાની વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ શું છે ? તે અંગેની અપડેટ ડેટાની માહિતી ક્ષણવારમાં પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અને તે અંગે જે કંઈ કરવું પડે તેમ હોય તેનો ઝડપી નિર્ણય લઈ શકાય, પરંતુ આપણા દેશમાં બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓની નાની શાખાઓ સુધી ખાસ કરીને ગ્રામીણક્ષેત્ર સુધી આ કોમ્પ્યુટર સિસ્ટમ

પહોંચી શકી નથી. તેથી ડે ટુ ડે ની પ્રત્યેક ખાતાની માહિતીનું ચિત્ર પ્રાપ્ત થતું નથી પરિણામે કેટલાક ખાતાઓ પ્રમાણિતમાંથી NPA માં સરકી ગયા હોય તો પણ તેનું ધ્યાન રહેતું નથી. આમ, અપુરતો કોમ્પ્યુટરરાઈઝ બેંકિંગ વ્યવહાર NPA ના ખાતામાં વધારા માટે કારણ બને છે.

૧૫ ઈરાદાપૂર્વકની કસુર કરવી :

ધિરાણ લેનારની ધિરાણ પરત કરવાની શક્તિ કોઈપણ કારણસર ખલાસ થઈ ગઈ હોય અને તેનું ખાતું NPA માં લઈ જવું પડે તે સમજી શકાય તેવી બાબત છે. પરંતુ કેટલાક કિસ્સાઓમાં એવું જોવા મળ્યું છે કે ધિરાણ લેનાર વ્યક્તિઓ પાસે પુરતી મિલકતો અને નાણાકીય આર્થિક સદ્વરતા હોય છતાં બેંકોની લેણી રકમ ચુકવવામાં ઈરાદાપૂર્વક કસુર કરે છે. જેમ કે બેંક પાસેથી અમુક પ્રોજેક્ટ માટે લીધેલી લોનનો ઉપયોગ તે માટે જ કરવાને બદલે તેનો ઉપયોગ શાહુકાર મિત્રો કે સગાના જુના દેવા ભરપાઈ કરી નાખવા માટે કે સોનું કે અન્ય મિલકતો ખરીદવા માટે, સામાજિક પ્રસંગોની ઉજવણી માટે કે ધરવપરાશની વસ્તુઓ ખરીદવા માટે કરી નાખે છે અને પછી હપ્તા કે વ્યાજ ચુકવતા નથી. તેથી આવા ખાતાને NPA માં પરિવર્તિત કરવાની ફરજ પડે છે. આમ, ધિરાણનો ચોક્કસ હેતુ માટે ઉપયોગ કરવાને બદલે ઈરાદા પૂર્વક કસુર કરીને અન્યત્ર વાપરી નાખે છે ત્યારે તે ધટના NPA ના ખાતામાં વધારા માટેનું કારણ બને છે.

૧૬. બેંક અધિકારીઓનું ભ્રષ્ટાચારી માનસ :

આપણા દેશના અર્થતંત્રમાં ભ્રષ્ટાચારનો મહારોગ લાગુ પડ્યો છે. જેમાંથી બેંકિંગ ક્ષેત્રે પણ બાકાત નથી. કેટલાક ભ્રષ્ટાચારી અધિકારી ઓ ધિરાણ લેનાર વ્યક્તિની લાયકાત કે ક્ષમતાની અવગણના કરીને લાંચ લઈને ખોટી વ્યક્તિઓને ધિરાણ આપી દે છે અને આવી વ્યક્તિઓ ધિરાણનો અન્યત્ર ઉપયોગ કરી નાખે છે અને પછી થોડો સમય નિયમિત હપ્તા ભર્યા બાદ બાકીના હપ્તાઓ અને વ્યાજ ભરવાનું બંધ કરી દે છે. તેથી અંતે આવા ખાતાને NPA માં લઈ જવાની ફરજ પડે છે. આમ, બેંક અધિકારીઓનું ભ્રષ્ટાચારી માનસ NPA ના ખાતામાં વધારા માટેનું કારણ બને છે.

૧૭. કુદરતી પરિબલોની પ્રતિકૂળતા :

NPA માં વધારા માટે ઉપરોક્ત માનવસર્જિત કારણો ઉપરાંત બાહ્ય પરિબલ તરીકે કુદરતી પરિબલોની પ્રતિકૂળતા પણ કેટલીકવાર NPA ના ખાતામાં વધારો કરવા માટે કારણ રૂપ બને છે. જેમ કે અતિવૃષ્ટિ (દુષ્કાળ), ધરતીકંપ, પુર, વાવાઝોડા જેવી કુદરતી આફતો સર્જતા અસરગ્રસ્ત ધિરાણ લેનાર વ્યક્તિઓ પોતાના ધિરાણના હપ્તાઓ અને વ્યાજની રકમ સમયસર ભરી શકતી નથી તેથી આવા ખાતાઓને NPA માં લઈ જવાની ફરજ પડે છે. આમ, કુદરતી પરિબલોની પ્રતિકૂળતા આવા ખાતાઓને NPA માં લઈ જવાનું કારણ બને છે.

આ રીતે આપણા દેશમાં બેંકો તથા નાણાકીય સંસ્થાઓમાં છેલ્લા વર્ષોમાં NPA ના ખાતાઓમાં ઝડપથી વધારો થઈ રહ્યો છે તે માટે ઉપરોક્ત કારણોને જવાબદાર ગણાવી શકાય.

સૂચનો અને ભલામણો :

મારા આ લઘુશોધ નિબંધના અંતે મારું એવું નિરીક્ષણ છે કે બેન્કીંગ ક્ષેત્રે જો બેન્ક તથા અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓએ ધિરાણ વસુલાત અંગેના કામમાં સુધારો લઈ આવવો હશે તો તેની મિલકતની પ્રમાણિક્તામાં સુધારો લઈ આવવો પડશે. જે માટે નીચે જણાવેલા સૂચનો અને ભલામણો પર બેન્કો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓએ વિશેષ ધ્યાન કેન્દ્રીત કરવું પડશે.

Reversal of Income on NPAS : (NPA ની આવકને ઉલટાવવી)

જો વર્ષના અંતે કોઈપણ પ્રકારનું ધિરાણ તેમજ ખરીદ બિલ NPA બને તો તેના પરનું વ્યાજ આવક ખાતામાં જમા થાય છે અને જો પાછલા વર્ષનું વ્યાજ હજુ ન મળેલ હોય તો તેને ઉલટાવવામાં આવે છે. આ નિયમ સરકારી જામીનગીરી ખાતાને લાગુ પડે છે. NAP ફી, કમિશન તેમજ અન્ય કોઈપણ આવક જે ચાલુ સમયમાં મળી ગયેલ હોય તે ચોપડે દેખાડવામાં આવે છે અને જો પાછલા સમયની બાકી રહેતી હોય તો તેની અસર ઉલટાવવામાં આવે છે.

Reversal of Income in case of leased Assets : (ભાડાપટે આપેલ મિલકત પર મળતી આવક ને ઉલટાવવી)

કોઈપણ ભાડાપટ્ટાની મિલકત પરનું ભાડુ તે મિલકત NPA બને તે પહેલાનું બાકી રહેતું હોય તો ચાલુ નાણાકીય વર્ષમાં તેને ઉલટાવવા માં આવે છે. ચોખ્ખી ભાડા આવક એટલે કે તે રકમ જે નફા-નુકસાન ખાતામાં કુલ રકમમાંથી ઘસારો બાદ કરતા મળે અને દર્શાવવામાં આવે. ગાર્ડન્સ નોટ (માર્ગદર્શન નોંધ) ના આધારે ભાડાપટ્ટા માટે ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટ ની સંસ્થાએ એવું જણાવેલ છે કે બેંકે ભાડાપટ્ટા સરભર ખાતું ખોલવું જોઈએ. જેમાં તે ખાતામાં જમા ઉધારની અસરો વ્યવહાર મુજબ દેખાડવી જોઈએ. ત્યારબાદ આ ખાતાની તબદીલી દર વર્ષે નફા-નુકસાન ખાતામાં કરવી જોઈએ અને તેમા મળતી બાદ રકમ કુલ આવકના મથાળા હેઠળ લઈ કુલ રકમમાંથી ઘટાડો બાદ કરી ચોખ્ખી ભાડાપટ્ટાની આવક બતાવવી જોઈએ.

Application of interest : (વ્યાજની અરજી)

બેંક પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરી NPA ખાતામાં વ્યાજની રકમ ઉધારી શકે છે અને તેની અસર સાથોસાથ વ્યાજ ખાતાના રેકોર્ડમાં પણ દર્શાવવી જોઈએ.

Preventing slippage of NPAS : (NPA લપસતા અટકાવવું)

RBI એ NPA ને લપસતા બચાવવા માટે જે અભ્યાસ કરેલ છે તે અંગે બેંકના અધિકારીઓએ RBI સાથે ચર્ચા વિચાર કરવો જોઈએ. NPA પોલિસી તેમજ વાસ્તવિક રીતે રજુઆત તેમજ ખાતાઓ પર ધ્યાન રાખતા હોય અને સંકળાયેલા હોય આ તમામ બેંકોના અભ્યાસ તેમજ સુચના મેળવ્યા બાદ RBI એ વિસ્તૃત માર્ગદર્શનો NPA ખાતાને લપસતા બચાવવા આપેલ છે. RBI એ આ માર્ગદર્શન તમામ બેંકના NPA ને લપસતા બચાવવા માટેના રસ્તાઓ દેખાડેલ છે. જે રસ્તાઓ નીચે મુજબ છે. જેનું અનુસરણ બેંકોએ તથા નાણાકીય સંસ્થાઓએ કરવું જોઈએ.

Guidelines on Preventing Slippage of NPAS : NPA ને લપસતા અટકાવવા માટેના માર્ગદર્શન :-

RBI એ ૩૧માર્ચ, ૨૦૦૧ના રોજ ભારતીય બેંકિંગ પદ્ધતિનું ધ્યાનપૂર્વક નિરીક્ષણ કરેલ હતું અને બોર્ડ સમક્ષ નાણાકીય તપાસ માટે (Board for Financial supervision) (BFS) ૭૯ મી સભામાં તા. ૨૭-૧૨-૨૦૦૧ ના રોજ મુકેલ હતા. આ સંદર્ભમાં BFS સુચના આપેલ કે NPA ખાતાનો અભ્યાસ કરી તેમાં શંકાસ્પદ અથવા નબળા મુદાઓ શોધી અટકાવા માટેના રસ્તાઓ સુચવે.

BFS ના આદેશ અનુસાર તમામ બેંકોએ જુદી જુદી માહિતી પસંદ કરેલ બેંકોમાંથી મેળવી તેમજ બેંકોના અધિકારી સાથે ચર્ચા વિચારણા કરી અભ્યાસ કરેલ હતો. આ બેંકના જુથે પોતાના જુથના અભ્યાસ અનુસાર લપસતા અટકાવવા માટે માહિતી પત્રક તૈયાર કરેલ હતું જે તમામ બેંકોને આપવામાં આવેલ હતું જેમા અમુક સુચનાઓ મળેલ હતી. તેના અધારે સધારા વધારા કરી શકાય.

૧. Early Recognition of the Problem : (સમસ્યાઓની વહેલી ઓળખ)

બેંક જ્યા સુધી તેની કામગીરી શરૂ કરે ત્યા સુધીમાં બાકી રહેલી રકમ વસુલ કરવામાટે ખુબજ મોડું થાય છે. કમજોરીની ઓળખ શરૂઆતમાં થઈ જવી તે ખુબ જ મહત્વ પૂર્ણ કાર્ય છે. આ કમજોરીને ઓળખવા માટે ટેકનિકલ પદ્ધતિ દ્વારા અભ્યાસ કરવો જોઈએ. બેંક અભ્યાસ કર્યા બાદ તે વ્યક્તિનો ઈરાદો જાણવો જોઈએ અને જો બેન્કને પરિસ્થિતી વધુ ખરાબ જણાય તો તે ભાગનું વેચાણ કરી તેમાથી પોતાની કાયદેસર રકમ વસુલ કરવી જોઈએ. જો આમ ન કરવામાં આવે તે ભવિષ્યમાં પરિસ્થિતી વધુ ખરાબ થઈ શકે અને ત્યાર બાદ બેંકે ખુબજ મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડે.

કોઈપણ ખાતુ એક જ દિવસમાં બિમાર પડતુ નથી. જ્યારે કોઈપણ વ્યાપારનો ભાગ માંદો પડે તો તે ધીમેધીમે માંદગીના લક્ષણો દેખાડવા માંડે, આ લક્ષણો બેંક દ્વારા ઓળખાઈ જવા જોઈએ. બેંકને જ્યારે આવ લક્ષણો દેખાતા શરૂ થાય ત્યારે તેને તાત્કાલિક રોકવા પગલા લેવા જોઈએ. જ્યારે વ્યાપારમાં માંદગીના લક્ષણ શરૂ થાય, તો નીચે મુજબના લક્ષણો જોવા મળે.

- રોકડ ખાતામાં ચાલતી અનિયમિતતા.
- અયોગ્ય રીતે ટર્નઓવરમાં વધારો અથવા ઘટાડો.
- માલનું સારાપ્રમાણમાં થતું ઉત્પાદન રદ.
- હપ્તાની રકમ તથા બાકી રહેતી રકમ ચૂકવવામાં અસફળતા.
- ચેક બન્ને પ્રકારના ભરપાઈ કરવાની અસફળતા.
- બન્ને પ્રકારના ચેક (Inward and Outward) નું રોકાણ.
- અનિયમિત રીતે રોકડ ખેંચવું.
- લાંબા તેમજ મોટા બાકી રહેતા બિલ.
- માલ તેમજ માહિતી પત્રકો સમયસર રજૂ કરવામાં અનિયમિતતા અને વિલંબ.

- કેશ ક્રેડિટ સુવિધાનો વારેઘડીએ ઉપયોગ કરવો અને ધિરાણ પરના હપ્તા અને વ્યાજની રકમ ભરપાઈ કરવામાં અસફળતા.
- મૂડીને અન્ય માર્ગોમાં વાળવી.
- વિભાગના ડાયરેક્ટરો સાથે મિલકત લેવામાં મુશ્કેલી.
- અચાનક વારંવાર સંચાલન તેમજ અન્ય કામગીરીમાં આવતા સુધારા.
- ભંડોળનું અન્ય કામગીરી માટે ઉપયોગ કરવો.
- વારંવાર ઓડીટર બદલવા અથવા કારણવગર ઉચી ઓડીટ ફી ચુકવવી
- અન્ય બેંક અધિકારી સાથે બેંકીંગ કાર્યવાહી કરવી
- મિલકતનું ફરીવાર મૂલ્યાંકન કરવું.
- અન્ય નિષ્ફળ સંસ્થામાં જોડાવાના કારણે ઉદ્યોગ સંસ્થામાં પડતી.
- ત્રાહિત પક્ષકારને જામીનગીરી મુક્ત કરવા માટે વિનતી.
- બજારમાંથી મળતી માહિતી અથવા અફવાથી વિભાગને બીજા સાથે જોડાવા બાબતે.
- માર્જનમાં ઘટાડો.
- ઉત્પાદન કરેલ માલનો ભાવ અંદાજીત કિંમતથી નકકી કરવો.
- તે વિભાગની સામે ચાલતા ઘણા બધા પગલાઓ.
- ગ્રાહકને ખોવો.
- છેલ્લા ખાતા સાથે રકમ મેળવવી.
- લક્ષ્ય પુરા ન થવા.
- ચાલતા નુકસાનો.

બેંકે જ્યાં સુધી ખાતામાં સુધારો ન જોવે ત્યાં સુધી તેને તમામ માસિક પત્રકોનું નિરીક્ષણ કરતું રહેવું.

૨. Recourse to the new ordinance : (નવા આદેશનો ઉપયોગ)

ભારત સરકારે જુનું ૨૧, ૨૦૦૨ ના રોજ એક નવું પરિપત્ર અથવા આદેશ બહાર પાડેલ હતો જેનો "The Securitisation and reconstruction of financial assets and enforcement of security interest Ordinance, 2002" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. જેના દ્વારા નાણાકીય સંપત્તિ અંગે કાર્ય કરી શકાય છે. જેમા બેંક કોઈપણ ભાગ અંગે આ આદેશ હેઠળ સમયનું નુકસાન કર્યા વગર તાત્કાલિક ધોરણે કામ કરી શકે છે. ખાસ કરીને જ્યારે ધિરાણ મેળવનારનો ઈરાદો જણવા મળેલ હોય.

૩. Early Alert System :

NPA ના સંચાલનમાં એવો અભ્યાસ કરવામાં આવેલ છે કે વ્યક્તિગત કેસના સંજોગોમાં NPA ની વસુલાત અંગે મુશ્કેલી જણાતી હોય છે. ખાસ કરીને જ્યારે કંપની પોતાની કામગીરી કરતી હોય. આ પરિસ્થિતિ માટે બેંકે પૂર્વ સાવધાની પધ્ધતિ આપનાવવી જોઈએ. જેની મદદથી ખાતામાં રહેલી ખામીઓ શરૂઆતમાં જ પકડાઈ જાય. આ પધ્ધતિ બેંક સંચાલન તેમજ કામગીરી માટેનો એક ભાગ છે. આજ પધ્ધતિ ખાસ

સ્પષ્ટ કરેલ ખાતાઓને પણ લાગે પડે છે. પૂર્વસાવધાન પધ્ધતીમાં બેંક એક સમય મર્યાદામાં બાકી રહેતી રકમના ખાતાઓનું નિરીક્ષણ કરે છે. તેના પરથી બેંક આ ખાતીના તારણ તરીકે કોઈપણ ખાતામાં ૩૦ દિવસનો વિલંબ હોય તો તે એક ખાસ વર્ગ હેઠળ મુકવામાં આવે છે. આ તમામ ખાતાઓ જે અસંતોષકારક મુદ્દાઓ તેમજ પૂર્વ સાવધાની જેમા દર્શાવતા હોય તેને લપસતા બચાવવા માટે NPA ના લીસ્ટ હેઠળ દર્શાવવા પડે છે. આ ખાતાઓ નું વર્ગીકરણ નીચે મુજબના લીસ્ટ હેઠળ કરી શકાય છે.

- સ્ટોકપત્રક તેમજ અન્ય નિયંત્રણ પત્રકો, નાણાકીય પત્રકો રજૂ કરવામાં વિલંબ.
- ધિરાણ મેળવનાર દ્વારા આપવામાં આવેલ ચેક પરત.
- યોગ્ય સમય મર્યાદા માં DPG ના હપ્તાઓ ભરપાઈ ન થાય.
- વારંવાર LC નો વિકાસ અને યોગ્ય સમય મર્યાદામાં તે ન ચુકવાય.
- વારંવાર BGS નો વિકાસ અને યોગ્ય સમય મર્યાદામાં તે ન ચુકવાય
- ડિસ્કાઉન્ટ કરેલ બિલ તેમજ ચેક પરત.
- ડિસ્કાઉન્ટ બિલ ચુકવવામાં નિષ્ફળતા.
- નાણાકીય સ્થાનમાં ઘટાડો.
- ઘટતા વેચાણ નફો વતા નુકસાનના કરાર છે.
- અધુરા દસ્તાવેજો, નોંધણી અને ગીરોના અનુસંધાનમાં
- શરતોનું પાલન ન કરવું.

૪. Special Mention Accounts : (ખાસ સ્પષ્ટ કરેલ ખાતાઓ)

પૂર્વ ઓળખાણ માટે જે પધ્ધતી અપનાવવામાં આવેલ છે તે લપસતી NPA ના અનુસંધાનમાં છે. આના અનુસંધાનમાં એવી સુચના આપવામાં આવેલ છે કે બેંકે નવી સંપત્તિ વર્ગીકરણ પધ્ધતી બનાવવી જોઈએ. જેથી જે પોતાની રીતે કાર્ય કરી શકે. આ પધ્ધતી આંતરરાષ્ટ્રીય પધ્ધતી ખાસ સ્પષ્ટ કરેલ સંપત્તિને અનુલક્ષી ને હોવી જોઈએ. જે જુદા જુદા દેશોમાં જેમ કે USA, સીગાપોર વગેરે આપનાવેલ છે. સ્થાનિક જરૂરીયાતોને ધ્યાનમાં રાખી આ સંપત્તિની તખ્તીલી જુદી-જુદી વર્ગીકરણ હેઠળ કરવી જોઈએ ખાસ કરીને જ્યારે અયોગ્યતાના ચિહ્નો જોવા મળે જેના કારણે આ તમામ સમસ્યાઓ જાણવામાટે બેંક ખાતાઓનું નિરીક્ષણકરી શકે છે અને તેનું સમાધાન કરી શકે છે. એકવાર આ તમામ ખાતાઓનું વર્ગીકરણ થયા બાદ અને રિપોર્ટ તૈયાર થયા બાદ યોગ્ય સર્વશ્રેષ્ઠ ધ્યાનની ખાત્રી આપવામાં આવે છે. NPA ને લગતી અન્ય માહિતીમાં જે ધિરાણ ની રકમ છ માસિક સમય કરતા ઓછી તેમજ ત્રિમાસિક સમયમાં રજૂ કરવી પડે છે. બેંક આ માહિતીની સરખામણી સર્વશ્રેષ્ઠ સંચાલન દ્વારા કરી તેમાથી સમસ્યા શોધે છે. આ ખાસ સ્પષ્ટ કરેલ સંપત્તિઓની બાકી રહેતી રકમ અન્ય કારણસર પણ હોય શકે છે. ખાસ સ્પષ્ટ કરેલ ખાતામાં નીચે મુજબની વિશિષ્ટતાઓ હોવી જોઈએ.

- સંપત્તિમાં જે ખાતી હોય તેને કાઢવા માટે નજીકનું સંચાલન તેમજ ધ્યાન આપવું જોઈએ તેમજ યોગ્ય પગલા લેવા જોઈએ.

- જો આખીને સુધારવામાં ન આવે તો સંજોગો ખુબ ખરાબ આવે અને પરિસ્થિતી ઉલટી થઈ શકે છે.
- આ ખાસ સ્પષ્ટ કરેલ વર્ગની ખામી ટેકનિકલ મુદ્દાના કારણે પણ હોય શકે.
- અનિયમિતતા સિવાય નબળા સંચાલન અને રોકડના અછતના કારણે સ્પષ્ટ કરેલ ખાતાઓમાં ખામી જોવા મળે છે.
- ખાસ સ્પષ્ટ કરેલ સંપત્તિ NPA ના હોવાના કારણે તેની ઉપર વધુ તો સંચાલન પધ્ધતિને સાવધાન કરે છે. જેથી સમયસર યોગ્ય પગલ લઈ શકાય છે.
- ખાસ સ્પષ્ટ કરેલ વર્ગને RBI ની આવક ઓળખાણ અને સંપત્તિ વર્ગીકરણ ના નિયમ હેઠળ સ્થાન આપવામાં આવેલ છે. જેનું પાલન ભવિષ્યમાં કરવામાં આવશે.

૫. Identifying borrowers with genuine intent : (શુધ્ધ ઈરાદે ધારણ કરનાર વ્યક્તિઓની ઓળખ)

બેંક માટે ખુબજ મુશ્કેલ કાર્ય છે કે, કોઈપણ ધિરાણ મેળવનાર ના શુધ્ધ ઈરાદો ઓળખવો. બેંકમાં ઉપરની કક્ષાના અધિકારીઓ ખુબજ હોશિયાર હોય છે. જેઓ ધિરાણ મળવનારની ક્ષમતા તેમજ તેની પ્રમાણિકતા નિરીક્ષણ કરી તેના ઈરાદાઓને ઓળખે છે. આ નિરીક્ષણના આધારે બેંકે તાત્કાલિક નકકી કરવું જોઈએ કે શું આ વ્યક્તિને વધુ નાણાકીય સહાય કરવી કે કેમ ? આના અનુસંધાનમાં બેંક "ખાસ નિરીક્ષણ ઓડિટ" (Special investigative Audit) દ્વારા તમામ વ્યવહારો ખાસ નાણાકીય વ્યવહારો ચોપડા ઓનું નિરીક્ષણ કરાવે છે જેથી બેંક કંપનીની ખામીઓ અને અન્ય મુદ્દાઓ જાણી શકે છે. ધિરાણ મેળવનારના પ્રોજેક્ટનો અભ્યાસ કરવા માટે બેંક પાસે નિમણુક કરેલ ટેકનિશ્યન તેમજ નિષ્ણાતો હોય છે. જે નિરીક્ષણ કર્યા બાદ તે અંગનો રિપોર્ટ તૈયાર કરી આપે છે.

જે ધિરાણ મેળવનારને સામાન્ય મુશ્કેલો હોય તેનું સમાધાન તે બ્રાન્ચ દ્વારા થઈ શકે છે. જેમા બ્રાન્ચ એક ખાસ મર્યાદા સુધી તેની જરૂરિયાતો પુરી પાડે છે. તેમજ વધુ ભંડોળની આવશ્યકતા હોય તો અમુક સંજોગોમાં નાણાકીય સહાય કરી ઘણા ખાતાઓને NPA વર્ગમાં જતા અટકાવે છે.

૬. Timeiness and adequacy of response : (સમયસર અને યોગ્ય જવાબ)

જવાબ દેવામાં જેટલો લાંબો સમય લાગે ખાતા ઓ મિલકતને એટલી વધુ નુકસાની જાય સમય ખુબજ મહત્વપૂર્ણ ભાગ ભજવે છે. તે ઉપરાંત ધિરાણ મેળવનારની ખાત્રી વધુ નાણાકીય સહાય આપવા માટે સંજોગો ઉભા કરે છે. જો ધિરાણ મેળવનાર યોગ્ય જવાબ તેમજ ખાત્રી આપેતો બેંક તેને વધુ નાણાકીય સહાય કરે છે.

૭. Focus on cash Flows : (રોકડ પ્રવાહ પર કેન્દ્ર)

કંપનીને ફરીવાર ઉભી કરવા માટે બેંક દ્વારા નાણાકીય સહાય આપવામાં આવે છે. તે આપતા પહેલા રોકડ પ્રવાહ માટેનું માર્ગદર્શન ધ્યાન પર રાખવું જોઈએ. તેમજ કંપનીનું રોકડ પ્રવાહનું નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ. કારણકે જેના કારણે તે કંપનીને બેંકને ગેરમાર્ગે દોરી શકે છે. વધુ ધિરાણની જરૂરિયાત માટે રોકડપ્રવાહનું નિરીક્ષણની સાથે સાથે ભંડોળ પ્રવાહનું નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ.

૮. Management effectiveness : (સંચાલનની અસર)

સામાન્ય રીતે એવી માન્યતા છે કે કોઈપણ સંસ્થા નાણાના અભાવે મુશ્કેલીઓનો સામનો કરે છે અથવા નીષ્ફળ જાય છે. પરંતુ બધા સંજોગો આવા હોતા નથી. વેપારના ખરાબ સમય માંથી પસાર થવા માટે સારા સંચાલનની જરૂરીયાત હોય. બેંક વધુ નાણાકીય સહાય આપતા પહેલા સંસ્થાના સંચાલન અંગે ખાત્રી કરે છે. તે ખાત્રી કરવા માટે તે ખુબજ ઉડો અભ્યાસ નિરીક્ષણ અને ઓડિટ કરે છે. તે કરવા માટે નિષ્ણાતોની નિમણુક કરે છે. આ નિરીક્ષણ દ્વારા તે નક્કી કરે છે કે વધુ સહાય કરવી કે કેમ ?

૯. Consortium/multiple Financing : (સહચાર્ય/સામુહિક ધિરાણ)

- કોઈપણ ધિરાણ આપતી બેંક ફરીવાર ઉભી થાતી સંસ્થાને ધિરાણ આપતા પહેલા ધિરાણ મેળવનાર ધિરાણ અંગેની તમામ માહિતી મેળવે છે અને ખુબજ ધ્યાનપૂર્વક તેનો અભ્યાસ કરે છે. ધિરાણ આપતી વખતે બેંકે જોખમી બાબતોનો મુદ્દો ધ્યાન પર રાખવો પડે છે. જેમા સફળતા અને નિષ્ફળતા બન્નેનુ પ્રમાણ ૫૦% કહી શકાય.
- અમુક સંજોગોમાં જ્યા કંપની હજૂ ચાલુ હોય ત્યા બેંકે તેના રોકડ પ્રવાહ અંગે નિરીક્ષણ કરવુ જોઈએ અને ખાત્રી કરવી જોઈએ કે તે રોકડ પ્રવાહનો ઉપયોગ કાર્યકારી મૂડી માટે થાય છે. સમયપૂર્ણ થતા નિયમિત રીતે માહિતી સહચાર્ય સભ્યોને મળવી જોઈએ. જે બેંક સહચાર્ય સભ્ય નથી તે ધિરાણ મેળવનારને ધિરાણ આપી શકતુ નથી. તેમજ તેને ચાલુ ખાતાની સુવિધા પણ ગ્રાહકોને આપી શકતા નથી. ધિરાણ મેળવનારની તમામ યોગ્ય-માહિતી મેળવવા માટે Credit information Bureau of India Ltd. ખુબજ મદદકારી બને છે.
- કોઈપણ કંપનીમાં ધિરાણ આપનારને મહત્વપૂર્ણતા જુદી-જુદી છે. અમુક પોતાની રકમ વસુલવા માટે લાંબાસમય માટે પ્રતિક્ષા કરવા માટે તૈયાર હોય છે અને અમુક ખુબજ ટૂંકા સમયમાં પોતાની રકમ વસુલવા માટે કામગીરી કરતા હોય છે. જેથી ધિરાણ માટેની યોજના માટે બધાનો મત જુદો હોય છે.
- સને-૨૦૦૧ માં Corporate Debt Restructuring Mechanism ની સ્થાપના થયેલ હતી. જે ૨૦ કરોડ અથવા તેનાથી વધુના બોજા માટે સમયસર કામગીરી માટેની પધ્ધતી બેંકને સુચવે છે. આ પધ્ધતી દ્વારા બેંકને ધિરાણની રકમ વસુલવા માટે ખુબજ સહાય મળે છે અને સહચાર્ય અથવા સામુહિક બેંકિંગ ગોઠવણીમાં સહેલાઈથી કાર્ય કરી શકે છે.

૧૦. Change in mindset regarding legal action : (કાયદાકીય પગલા દ્વારા વિચારમાં ફેરબદલી)

બેંક એક વખત એવા નિર્ણય પર પહોચી જાય કે ધિરાણ આપેલ રકમ પરત મળવાની શક્યતા નથી અને તે વસુલવા માટે કાયદેસર પગલા લે છે. તેના કારણે ધિરાણ મેળવનાર પર ખુબજ બોજો આવે છે અને ધિરાણ રકમ ભરપાઈ કરવા માટે તેઓ ગમે તે રીતે સંજોગોનુ સમાધાન કરે છે. તે ઉપરાંત નવા

જામીનગીરીના આદેશ જ બેંક પાસે સતા છે કે તેઓ ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ દ્વારા આપવામા આવેલ જામીનગીરીનો નિકાલ કોર્ટ ને પુછયા વગર સતાનો ઉપયોગ કરી આવા ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિઓનો ધંધાનુ સંચાલન પોતાના હાથ પર લઈ શકે છે. બેંક પોતાના ખાસ સતાનો ઉપયોગ કરી આવા ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિઓને સુચવે છે કે તે તેની સાથે કોઈપણ પ્રકારનુ વર્તન કરી ધિરાણની રકમ વસૂલી શકે છે.

બેંક ફોજદારી તેમજ દિવાની દાવા કોઈપણ ધિરાણ મેળવનાર વ્યક્તિ પર માંડી શકે છે. જો તે ધિરાણ મેળવનારે કોઈપણ પ્રકારની ખોટી માહિતી માંડેલ હોય તેમજ જો ધિરાણ મેળવનારે ધિરાણ રકમ કરતા ઓછા મૂલ્યાંકન વાળી જામીનગરી આપેલ હોય અથવા ભંડોળનો દુર ઉપયોગ કરેલ હોય તો તેઓ ફોજદારી પગલા લઈ શકે છે. તે ઉપરાંત ધિરાણ આપતી વખતે બેંક ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી તેની તમામ મિલકત, સંપત્તિ, જવાબદારી તેમજ અન્ય માહિતી અંગે સોગંદ નામા પર જાહેર કરાવતી હોય છે. જેથી ભવિષ્યમાં જો કોઈપણ પ્રકારની ખોટી માહિતી બેંક સમક્ષ આવે તો બેંક કાયદેસર પગલા ધિરાણ મેળવનારની સામે લઈ શકે.

૧૧. Auditor's Responsibility : (ઓડિટરની જવાબદારી)

જો બેંક દ્વારા ધિરાણ મેળવનારના કોઈપણ ખાતા અંગે કોઈપણ પ્રકારની ભુલ અથવા છેતરપિંડી દેખાય તો બેંક ભારતની ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ સંસ્થા (Institute of Chartered Accountants of India) ને તે ઓડિટર સામે ફરિયાદ દાખલ કરી શકે છે. કારણકે ધિરાણ મેળવનાર પોતાના ખાતા કોઈપણ ઓડિટર પાસે તૈયાર કરાવતો હોય છે. જો એવું જાણવામાં આવે કે તેમા ઓડિટર ની બેદરકારી હતી અથવા તેની કામગીરીમાં ખામી હોય તો તેનુ નિરીક્ષણ ICAI દ્વારા કર્યા બાદ ઓડિટર ની જવાબદારી ઠરાવવા માં આવશે. જો ધિરાણ આપનાર ધિરાણ મેળવનારા ના ઓડિટર પાસેથી ભંડોળ ના અન્ય ઉપયોગ અંગે અથવા તેના આવક અંગે પ્રમાણ પત્ર મેળવવા હોય તો તેને ઓડિટર ને અલગ થી અદેશ આપવો જોઈએ બેંકે પણ કરાર ની જોગવાઈઓ અંગે ખાત્રી કરવી જોઈએ. ત્યારબાદ ધિરાણ મેળવનાર/ઓડિટર ને આ અંગે આદેશ આપવાનો રહે છે.

RBIના ઉપર જણાવેલા માર્ગદર્શનનું અનુસરણ કર્યા બાદ બેંકો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓએ નીચે જણાવ્યા મુજબની આગળની કાર્યવાહીઓ કરવી જોઈએ. જેથી NPA વિશે સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવી શકે કે જેથી તે ઘટાડવા માટેના કે લપસતી અટકાવવા માટેના યોગ્ય પગલાઓ લઈ શકાય.

NPA ને લપસતા અટકાવવા માટેના યોગ્ય પગલાઓ :

૧. Restructuring / Resheduling of Loans: (ધિરાણો ની ફરીવાર ગોઠવણી)

કોઈપણ પ્રમાણિક મિલકતમાં જ્યા ધિરાણ માટેનો કરાર વ્યાજ અને મુદ્દલના અનુસંધાનમાં ઉત્પાદનની કામગીરી ચાલુ થયા બાદ ફરીવાર ગોઠવવામાં આવેલ હોય તેને પ્રમાણિક ધિરાણ કહેવાય છે. જે એક વર્ષસુધી તે જ સ્થિતિમાં રહે છે. શંકાશીલ મિલકતમાં પણ બેંક આપમેળે જ્યાં સુધી કામગીરી સંતોષકારક ન હોય ત્યા સુધી ધિરાણ ની પ્રામાણિકતા વધારતી નથી બ્લેક બેંકની ગોઠવણી માટે કામગીરી તેમજ નિયમો

અલગ હોય છે. તેમ છતાં જો નિયમોમાં ફેરફાર ન હોય તો ધિરાણ મેળવનારે રકમ ચુકવવા માટેની ખાત્રી આપવાની રહે છે. પ્રમાણિક મિલકતની ગોઠવણી માટેના નિયમોના માર્ચ ૨૦૦૧ માં ફેરફાર થયેલ હતા. ખાતાઓની ગોઠવણી માટે નીચે મુજબના મુદ્દો ધ્યાનમાં રાખવા પડે છે.

- વાણિજ્ય ઉત્પાદન શરૂ કરતા પહેલા.
- વાણિજ્ય ઉત્પાદન શરૂ કર્યા પછી. પરંતુ મિલકતનું વર્ગીકરણ કરતા પહેલા.
- વાણિજ્ય ઉત્પાદનની શરૂઆત પછી અને મિલકતનું વર્ગીકરણ થયા પછી.

ઉપર મુજબના તમામ મુદ્દાઓમાં મુદ્દલ રકમ તેમજ વ્યાજની ગોઠવણી ગમે ત્યારે થઈ શકે છે.

૨. Treatme of Restructured Standard Account : (પ્રમાણિક ખાતાઓની ગોઠવણી માટેના વર્તવ)

જો ધિરાણની સુવિધાસંપૂર્ણ રીતે સુરક્ષિત ન હોય તો ઉપર મુજબના બે મુદ્દાઓના કારણે કોઈપણ મિલકતનું વર્ગીકરણ પ્રમાણિક વર્ગમાં આવતી નથી. જો વ્યાજની ગોઠવણી ઉપર મુજબના બે મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખી કરવામાં આવે તો મિલકતની પદવી નીચી થતી નથી અને તેમા કોઈપણ શરત હોય તો વ્યાજની ગણતરીનું મૂલ્યાંકન હાલના નિયમો મુજબ થાય છે અથવા રદ થઈ જાય છે. જો વ્યાજની રકમ જતી કરવાની હોય તો હાલની જોવાઈઓ મુજબ તે રકમ રદ થઈ જાય છે.

૩. Treatment of restructued sub-standard accounts : (ગોઠવણી કરેલ પ્રમાણિક ખાતાઓનો વર્તવ)

- જો ધિરાણની સુવિધા સંપૂર્ણ રીતે સુરક્ષિત હોય તો મુદ્દલ રકમના હપ્તાની ગોઠવતી પ્રમાણિક મિલકતના આધારે ચોક્કસ સમય માટે કરી શકાય.
- વ્યાજની રકમની ગોઠવણી પ્રમાણિક મિલકત તરીકે એક ચોક્કસ સમય માટે ચાલુ રહે જો તેમા રકમ જતી કરવા માટેની શરત હોય તો, તેમજ હાલની મૂલ્યાંકનમાં વ્યાજની રકમ રદ કરવાની હોય તો અથવા જતુ કરવા માટેની જોગવાઈ હોય. ભવિષ્યના બાકી રહેતા વ્યાજના મુળ ધિરાણ કરારના અનુસંધાનમાં ખાતાને હાલની યોગ્ય કિંમત તેમજ જોખમના દર મુજબ અને ધિરાણ મેળવનારના જોખમે ડિસ્કાઉન્ટ કરવું જોઈએ. એટલે કે હાલનો PLR + યોગ્ય જોખમ પ્રીમિયમ ધિરાણ મેળવનારના ખાતે જેની સરખામણી હાલની બાકી રહેતી રકમના મૂલ્યાંકન સામે થતી હોય.

જો વ્યાજની રકમ જતી કરવા માટેનો સમાવેશ થતો હોય તો તે રકમ રદ થવી જોઈએ. જો કોઈપણ સંજોગમા જતી કરેલ રકમ ભુતકાળની બાકી રહેતી વ્યાજની રકમ તરીકે રદ કરેલ હોય તો તે મિલકતને પ્રમાણિક ગણાય છે.

૪. Upgradation of Restructured Accounts : (ફરીવાર ગોઠવેલ ખાતાઓને ઉચ્ચપદવીમાં લઈ આવવા)

અનુસંધાનમાં ફરીવાર ગોઠવેલ હોય તેને ઉચ્ચ પ્રમાણિક પદવીમાં ફેરવવા માટે ચોક્કસ સમય હોય છે. એટલેકે જે તારીખે સૌપ્રથમ વાર વ્યાજની રકમ અથવા મુદ્દલ હપ્તાની રકમ ભરપાઈ થયેલ હોય.

બન્નેમાંથી જે પહેલા આવે તે તારીખથી એક વર્ષ પછી અગાઉ થયેલ જોગવાઈઓ મુજબ ચોખ્ખી રકમ જે વ્યાજની રકમ માટે જતી કરેલ હોય અને હાલની કિંમત મુજબ એક વર્ષ પછી માંડવાળ કરી નાખેલ હોય. જો આ એક વર્ષ દરમિયાન ખાતાનું સંતોષકારક પ્રમાણ મળે તો મિલકતનું વર્ગીકરણ થતું જાય છે.

૫. Genreal : (સામાન્ય)

આ સુચનાઓ તમામ પ્રકારની ધિરાણ સુવિધાઓને લાગે પડે છે. જેમા ઓધોગીક વિભાગોના મૂડીની મર્યાદામાં જે અદૃશ્ય જામીનગીરીથી ઢંકાયેલ હોય તેનો સમાવેશ થાય છે. વ્યાપારમાં માલની ખરીદ તેમજ વેચાણનો સમાવેશ થાય છે. પરંતુ વાણિજ્ય ઉત્પાદનમાં જેમ કે બોટલનું ઉત્પાદન કરવા માટે સમય અને ખર્ચ બન્ને નો સામનો કરવો પડે છે. જેથી આ માર્ગદર્શન તેને લાગુ પડતું નથી. તેનો અમલ માત્ર વ્યાપારીને ધિરાણની સુવિધા ફરીવાર ગોઠવવા માટે થાય છે. ધિરાણની સુવિધા ફરીવાર ગોઠવતા પહેલા જામીનગીરીની આકરણી કરવી જરૂરી છે.

૬. Corporate Debt Restructuring : (ધિરાણની ફરીવાર ગોઠવણી મંડળ માટે)

- ખુબજ સારી મહેનત અને સારા ઈરાદા હોવા છતાય મંડળને નાણાકીય મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડતો હોય છે. તેના માટે અંદરના કારણો હોય છે. આવા સમયે બેંક મંડળોને ફરીવાર ધિરાણની ગોઠવણી કરી સહાય કરતી હોય છે.
- થાઈલેન્ડ, કોરીયા જેવા દેશોમાં અનુભવના આધારે મંડળે જે પ્રમાણે ધિરાણ માટે ગોઠવણી કરવામાં આવતી હોય તેવી જ રીતે ભારતમાં તેવી જ પધ્ધતિ નીચે મુજબ અમલમાં આવેલ છે. જેનો કોર્પોરેટ કેપ્યરીગ પધ્ધતિ કહેવાય છે.

(CDR) = (Corporate Debt Restructing)

OBJECTIVE : લક્ષ્ય

CDR, DRT અને અન્ય કાયદાકીય કાર્યવાહીના કારણે થતી મુશ્કેલીઓ ન થાય તે મુજબ સમયસર મંડળ માટે ફરીવાર ધિરાણ માટેની ગોઠવણી માટે ખાત્રી આપે છે. તેની રેખા માં તમામ એવા મંડળો જે બહાર તેમજ અંદરના મુદાઓના કારણે નુકસાન થયેલ હોય તેની મદદ કરે છે.

STRUCTURE : (બંધારણ માળખું)

આપણા દેશમાં CDR પધ્ધતિ ત્રણ પ્રકારમાં છે.

- CDR Standing Forum. □ CDR Empowered Graoup. □ CDR cell.

□ CDR Standing Forum.

a. CDR પધ્ધતિમાં ભાગ લેતી તમામ બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓની પ્રતિનિધી છે. તમામ નાણાકીય સંસ્થાઓના તેમજ બેંક પોતાના હિત માટે આ પધ્ધતિમાં ભાગ લેવો જોઈએ. CDR Standing Forum પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરી ધિરાણ અંગેની જોગવાઈઓ તેમજ માર્ગદર્શન બનાવી તેનો અમલ કરી શકે છે. આ Forum કાયદેસર લેણદાર તેમજ દેવાદાર માટે એક મંચ બનાવે છે. જેમા તમામ માર્ગદર્શન નિયમો અને યોજનની ઘડતર હોય છે.

CDR Standing Forum માં ચેરમેન તેમજ મેનેજીંગ ડાયરેક્ટર હોય છે. તે ઉપરાંત આ પધ્ધતિમાં ઈન્ડસ્ટ્રીયલ ડેવલોપમેન્ટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાનાં મેનેજીંગ ડાયરેક્ટર, ઈન્ડસ્ટ્રીયલ ક્રેડિટ એન્ડ એકઝીક્યુટીવના ડાયરેક્ટર, રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા તેમજ તમામ બેંકોના તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓના ચેરમેન તથા મેનેજીંગ ડાયરેક્ટરો સભ્ય બને છે. ફોરમ એક વર્ષ માટે પોતાના ચેરમેન પસંદ કરે છે અને દર વર્ષે તે બદલાતાં હોય છે. પરંતુ ફોરમ એક ચેરમેન એવો નિમણુક કરે છે જે તમામ સમય માટે માર્ગદર્શન આપે છે અને CDR Standing Forum નું કાર્ય સંભાળે છે.

- b. CDR Standing Forum માંથી એક જુથ નિમણુક કરવામાં આવે છે. જે ફોરમ વતી તમામ કાર્ય કરે છે. જેમકે સભા ગોઠવવી યોજના અંગે નિર્ણય લેવા વગેરે આ જેમા IDBI, ICICI, SBI બેન્ક એસોસિએશન અને RBI ના પ્રતિનિધી મુખ્ય કાર્યકર તરીકે કામ કરશે.

CDR Standing Forum છ મહિનામાં એકવાર મળશે અને પધ્ધતિ અંગે તેમજ વિકાસ અંગે ચર્ચા વિચાર કરશે. ફોરમ CDR Empowered ગ્રુપ અને CDR Cell માટે માર્ગદર્શન તૈયાર કરશે જેથી તેઓ ખુબ જ સહેલાઈથી કામ કરી શકશે.

- c. CDR Standing Forum, CDR Empowered Group and CDR Cell IDBI હેઠળ આવે છે. વહીવટી કાર્યો તેમજ અન્ય ખર્ચાઓ તમામ નાણાકીય સંસ્થા તેમજ બેંક વચ્ચે વહેંચાઈ જશે. આ વહેંચણી Standing Forum દ્વારા નક્કી થશે.

□ **CDR Empowered Group and CDR Cell :**

- a. ભંડોળના વ્યક્તિગત ધિરાણ ફરીવાર ગોઠવવા માટે કેશનો નિર્ણય CDR Empowered Group દ્વારા કરવામાં આવે છે. જેમા જેના પ્રતિનિધી તરીકે IDBI, ICICI અને SBI ના સભ્યો હોય છે. તે ઉપરાંત બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓના અન્ય સભ્યો તેના પ્રતિનિધી તરીકેના સમાવેશ થાય છે. CDR Empower Group ને વધુ અસરદાર બનાવવા માટે અને વધુ વ્યવસ્થિત કામ કરવા માટે બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓએ ખાત્રીપૂર્વક CDR પધ્ધતિમાં ભાગ લેવો જોઈએ. તેમજ ૨ અથવા ૩ સભ્યોને નિમણુક કરવા જોઈએ. જે કોઈપણ ચોક્કસ સભાનું સંચાલન કરી વ્યક્તિગત ધિરાણ અંગેના કેશ અંગે સંચાલન કરે છે. જો નાણાકીય સંસ્થા અથવા બેંકમાં એક ડાયરેક્ટર હોય તો બોર્ડના અન્ય સભ્યો સિનિયર અધિકારી હોવા જોઈએ.

Empowered Group CDR SELL દ્વારા રજુ કરેલ તમામ કેશોને ધ્યાન પર લઈ અભ્યાસ કરી નક્કી કરે છે કે કંઈ કંપનીને ધિરાણ આપવું અથવા જે તે કંપની ધિરાણની રકમ ભરપાઈ કરવા માટે સક્ષમ છે કે કેમ? તે ઉપરાંત Standing Forum દ્વારા આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શન હેઠળ તે ખરા ઉત્તરે છે કે કેમ?

CDR Empowered Group તમામ ધિરાણ અંગેના કેસ ધ્યાન પર લઈ તેનું નિરીક્ષણ કરે છે અને ઓછામાં ઓછા ૯૦ દિવસ અને વધુમાં વધુ ૧૮૦ દિવસમાં તે કેસનો નિકાલ કરે છે.

- b. જે તે બોર્ડના સભ્યો જે તે બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાના પ્રતિનિધી હોય તેઓએ CDR Empowered Group ને નિર્ણય લેવામાં મદદ કરવાની હોય છે.
- c. CDR Empowered Group દ્વારા લેવામાં આવેલ નિર્ણય અંતિમ હોય છે અને કોઈપણ પ્રકારની ખામી જોવામાં આવે તો કંપનીને ફરીવાર ધિરાણ અંગેની સુવિધા અંગે મદદ આપવામાં આવે છે. પરંતુ જો ધિરાણ અંગેની કાર્યવાહીમાં કોઈપણ પ્રકારની ખામી જોવા ન મળે તો વસૂલાત અંગેની કાર્યવાહી ઝડપથી હાથ પર લેવામાં આવે છે.

□ **CDR Cell :**

- a. CDR Cell પોતાની કામગીરી માં મદદ કરવા માટે Standing Forum અને CDR Empowered Group તમામ માર્ગદર્શન આપે છે. ધિરાણ મેળવનારની તમામ અરજીઓ ને ગોઠવે છે અને તમામ માહિતી ભેગી કરી એક મહિનાના સમય દરમિયાન CDR Empowered Group સમક્ષ ધિરાણ આપવા અંગે નક્કી કરવા રજુ કરે છે. જો ધિરાણ માટેની યોજના યોગ્ય ન જણાય તો તમામ વિગતવાર માહિતી નિષ્ણાતો દ્વારા મેળવવામાં આવે છે અને જો યોગ્ય ગણાય તો ધિરાણની રકમ વસૂલાત કરવા અંગેની કાર્યવાહી તાત્કાલિક હાથ પર લેવાશે.
- b. CDR Cell ધિરાણ અંગેની યોજનાઓ CDR Standing Forum દ્વારા આપવામાં આવેલ માર્ગદર્શન તેમજ નિયમો હેઠળ તૈયાર કરે છે. જેમા ૩૦ દિવસની અંદર Empowered Group સમક્ષ નિર્ણય લેવા માટે મૂકે છે. Empowered Group તેમાં મંજૂરી આપી શકે છે અથવા સુધારા વધારા કરી શકે છે. અંતિમ નિર્ણય લેવા માટે ઓછામાં ઓછુ ૯૦ દિવસ અને વધુમાં વધુ ૧૮૦ દિવસનો સમય હોય છે.

OTHER FEATURES : (અન્ય મુદ્દાઓ)

- CDR કાયદાકીય સંસ્થા નથી.
- CDR સ્વેચ્છિક પદ્ધતિ લેણદાર તેમજ દેવાદાર વચ્ચેના કરાર પર આધારીત છે.
- CDR ની યોજના માત્ર એક બેંક અથવા એક નાણાકીય સંસ્થાને લાગુ પડશે નહિ. તે તમામ સહચાર્ય ખાતાઓ જેની રકમ ૨૦ કરોડથી વધુ હોય તેને તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓને લાગુ પડે છે.
- CDR ની પદ્ધતિ માત્ર પ્રમાણિક ખાતાઓને લાગુ પડશે પરંતુ કામચલાઉ ખાતાઓ દ્વારા RBI દ્વારા ધિરાણ આપવાની પરવાનગી આપવામાં આવે છે. જેમા RBI ચોકકસ ભલામણ આપે છે. જો ૭૫% ધિરાણ આપતી બેંક સહમતિ આપે તો કોઈપણ ચોકકસ સમય માટે NPA માં ખામી હોય તો ખાતાની જરૂર પડતી નથી.
- ભંડોળ CDR ૬ઘટ્ટીમાં ભાગ લેવા માટે પરવાનગી આપવામાં આવશે. જો લેણદાર પાસે મુડીમાં લઘુત્તમ ૨૦% નો ભાગ હોય તો અથવા કોઈપણ બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થા તેને મદદ કરતી હોય તો.

LEGAL BASIS : (કાયદાકીય આધાર)

CDR લેણદાર દેવાદારના કરાર પર કાયદાકીય આધાર રાખે છે. દેવાદારે આ કરાર અસલ ધિરાણ વખતે દસ્તાવેજો રજુ કરતી વખતે અથવા CDR ના અનુસંધાનમાં રજુ કરવું પડે છે. Standing Forum ના બધા સભ્યો કરાર માં બંધાયેલા છે અને તે કરાર માં આપેલ તમામ જોગવાઈઓનું પાલન કરવું પડે છે.

Stand - Still Clause : (સ્થિર કલમ) લેણદાર-દેવાદાર કરાર એક ખુબજ અગત્યનો મુદ્દો છે. જેને સ્ટેન્ડ સ્ટિલ કરાર પણ કહેવાય છે. જે બન્ને પક્ષકારો ને ૯૦ દિવસ અથવા ૧૮૦ દિવસ માટે બાંધીને રાખે છે. જેના બન્ને પક્ષકારો કાયદાકીય રીતે બંધાયેલા હોય છે અને ખાત્રી આપે છે. કે તેઓ આ સમયગાળામાં કોઈપણ અન્ય કાયદાકીય પગલા લેશે નહિ. જેના કારણે CDR પધ્ધતી બહારની કોઈપણ રૂકાવટ વગર ધિરાણ અંગેની કાર્યવાહી કરી શકે છે.

આ કરાર રક્ષણ કરેલ લેણદારોને બાંધીને રાખે છે જે CDR પધ્ધતી સાથે બંધાવા માટે ખાત્રી આપે છે. જેમા ૭૫% લેણદારો ધિરાણ અંગે તેમજ મૂલ્યાંકન અંગે બાંહેધરી આપવા સહમત હોય છે.

ACCOUNTING TREATMENT FOR RESTRUCTURED ACCOUNTS : (ફરીવાર ગોઠવેલ ખાતાઓની નામા પધ્ધતી)

CDR હેઠળ ગોઠવામાં આવેલ ખાતાઓને DBOD ના પત્રક નંબર BP/BC/ 1998:21:048/ 2000-01 તારીખ ૩૦ માર્ચ ૨૦૦૧ ની જોગવાઈઓ મુજબ તેના ખાતાઓ લખવામાં આવે છે. જેમાં નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે છે.

- વાણિજ્ય ઉત્પાદન શરૂ કરતા પહેલા
- વાણિજ્ય ઉત્પાદન શરૂ કયા પછી. પરંતુ મિલકતનું વર્ગીકરણ કરતા પહેલા.
- વાણિજ્ય ઉત્પાદનની શરૂઆત પછી અને મિલકતનું વર્ગીકરણ થયા પછી.

CDR દ્વારા ગોઠવવામાં આવતું ધિરાણ અંગેના ખાતા નીચે મુજબની જોગવાઈઓ હેઠળ અસરમાં આવશે.

- Treatment of Standard Accounts restructured under CDR : (CDR હેઠળ ગોઠવાયેલ પ્રમાણિક ખાતાઓ અંગે નો ઉતારો)
 - a. જો ધિરાણની સુવિધા સંપૂર્ણ રીતે સુરક્ષિત હોય તો મુદ્દલ રકમના હપ્તાની ગોઠવણી પ્રમાણિક મિલકતના આધારે ચોક્કસ સમય માટેની કરે શકાય.
 - b. વ્યાજની રકમની ગોઠવણી પ્રમાણિક મિલકત તરીકે એક ચોક્કસ સમય માટે ચાલુ રહે જો તેમા રકમ જતી કરવા માટેની શરત હોય તો તેમજ હાલની મૂલ્યાંકનમાં વ્યાજની રકમ રદ કરવાની હોય તો અથવા જતું કરવા માટેની જોગવાઈ હોય. ભવિષ્યના બાકી રહેતા વ્યાજના મુળ ધિરાણ કરારના અનુસંધાનમાં ખાતાને હાલની યોગ્ય કિંમત તેમજ જોખમાના દર મુજબ અને ધિરાણ મેળવનારના જોખમને ઘટાડવું જોઈએ. (એટલે કે હાલનો PLR + યોગ્ય જોખમ પ્રીમિયમ ધિરાણ મેળવનાર ખાતે) જેની સરખામણી હાલની બાકી રકમના મૂલ્યાંકન સામે થતી હોય.

c. જો વ્યાજની રકમની જતી કરવા માટેનો સમાવેશ થતો હોય તો તે રકમ રદ થવી જોઈએ. જો કોઈપણ સંજોગોમાં જતી કરેલ રકમ ભૂતકાળની બાકી રહેતી વ્યાજની રકમ તરીકે રદ કરેલ હોય તો તે મિલકતને પ્રમાણિક ગણાય છે.

□ Treatment of Sub-Standard accounts restructured under CDR : (CDR હેઠળ ગોઠવાયેલ પેટા પ્રમાણિક ખાતાઓ અંગે ઉતારો)

a. જો ધિરાણની સુવિધા સંપૂર્ણ રીતે સુરક્ષિત હોય તો મુદલ રકમના હપ્તાની ગોઠવણી પેટા પ્રમાણિક મિલકત ના આધારે ચોક્કસ સમય માટેની કરી શકાય.

b. વ્યાજની રકમની ગોઠવણી પેટા પ્રમાણિક મિલકત તરીકે એક ચોક્કસ સમય માટે ચાલુ રહે. જો તેમા રકમ જતી કરવા માટેની શરત હોય તો તેમજ હાલની મૂલ્યાંકનમાં વ્યાજની રકમ રદ કરવાની હોય તો અથવા જતુ કરવા માટેની જોગવાઈ હોય. ભવિષ્યના બાકી રહેતા વ્યાજના મુળ ધિરાણ કરારના અનુસંધાનમાં ખાતાને મેળવનારના જોખમે ડિસ્કાઉન્ટ કરવુ જોઈએ. (એટલે કે હાલનો PLR + યોગ્ય જોખમા પ્રીમિયમ ધિરાણ મેળવનારના ખાતે) જેની સરખામણી હાલની બાકી રહેતી રકમના મૂલ્યાંકની સામે થતી હોય.

c. જો વ્યાજની રકમની જતી કરવા માટેનો સમાવેશ થતો હોય તો તે રકમ રદ થવી જોઈએ. જો કોઈપણ સંજોગોમાં જતી કરેલ રકમ ભૂતકાળની બાકી રહેતી વ્યાજની રકમ તરીકે રદ કરેલ હોય તો તે મિલકતને પેટા પ્રમાણિક ગણાય છે. ઉપર મુજબના મુદાઓ હેઠળ કોઈપણ પેટા પ્રમાણિક ખાતાઓ વ્યાજ અને હપ્તાના અનુસંધાનમાં ઉચ્ચ સ્થાને ફેરવવામાં આવશે પરંતુ તેની માટે એકવર્ષની સમય માર્યાદા રાખવી પડે છે. જો એકવર્ષ દરમિયાન ખાતાનુ સંતોષકારક પ્રમાણ મળે તો અગાઉ કરેલ જોગવાઈઓ મુજબ વ્યાજની રકમ જતી થાય છે અને તમામ અસરો ઉલટાવી નખાય છે.

CDR હેઠળ મિલકતનુ વર્ગીકરણ બેંક દ્વારા ચોક્કસ સમય પર વસુલાતના રેકોર્ડ આધારે નિયમો અનુસાર દરેક બેંક દ્વારા કરવામાં આવશે.

૭. Projects Under Implementation : (અમલ મુકેલ યોજનાઓ)

એવુ જોવામાં આવેલ હતુ કે પૂરતો સમય હોવા છતા અમલમાં મુકેલ યોજનાઓ હજુ પ્રમાણિક વર્ગીકરણ હેઠળ પ્રમાણિકતા પર ઉધી અસર થયેલ હતી આવા સમયે એક ચોક્કસ સમય માર્યાદા યોજનાઓને પૂર્ણ કરવા માટે બનાવવા માટેની જરૂરિયાત દેખાતી હતી. જેથી યોગ્ય વર્ગીકરણના કારણે મિલકતની ખરી પ્રમાણિકતા સામે આવી આવક ઓળખાણના આધારે તેમજ મિલકત વર્ગીકરણ માટે અને યોજનાઓના અમલ કરવા માટે યોગ્ય જોગવાઈઓ તેમજ નિયમોનુ પાલન કરવુ પડે છે, જે નીચે મુજબ છે.

□ અમલમાં મુકેલ યોજનાઓ ત્રણ પ્રકાર હેઠળ યોજનાની પૂર્ણ થયાની તારીખના અધારે ગોઠવાઈ છે.

(પ્રકાર-૧) આ પ્રકારમાં જે યોજનાઓને મંજૂરી મળી ગયેલ હોય અને દસ્તાવેજો રજુ થઈ ગયેલ હોય તેનો સમાવેશ થાય છે.

(પ્રકાર-૨) આ પ્રકાર હેઠળ જે યોજનાને ૧૯૯૭ હેઠળ મંજૂરી મળી ગયેલ હોય અને તેનો ખર્ચ રૂ. ૧૦૦ કરોડ અથવા વધુ હોય પરંતુ દસ્તાવેજો રજુ ન થયેલ હોય તેનો સમાવેશ થાય છે.

(પ્રકાર ૩) આ પ્રકાર હેઠળ જે યોજનાઓને ૧૯૯૭ પહેલા મંજૂરી મળી ગયેલ હોય અને તેનો ખર્ચ રૂ. ૧૦૦ કરોડ કરતા ઓછો હોય પરંતુ તેના દસ્તાવેજો રજુ ન થયેલ હોય તેવી યોજનાનો સમાવેશ થાય છે.

□ આ ત્રણ પ્રકારમાં ધિરાણની મિલકત અંગેનું વર્ગીકરણ યોજનાની પૂણ થયાની તારીખના અધારે નીચે મુજબ થાય છે.

(પ્રકાર-૧) (Projects where financial closure had been achieved and formally documented) આવા સંજોગોમાં અસલ નાણાકીય સહાય કરતી વખતે યોજનાની પૂર્ણ થવાની તારીખ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે છે. કારણકે આ તારીખથી બે વર્ષ કરતા ઓછા સમય માટેની મિલકતોને પ્રમાણિક મિલકત કહેવામાં આવે છે. જો આ યોજના ૧૯૯૭ પછી થયેલ હોય તો નીચે આપેલ પ્રકાર ત્રણ તેમા લાગુ પડશે.

(પ્રકાર-૨) (Projects Sanctioned Before 1997 with Original Project cost of Rs.100 Crore or more where financial closure was not Formally Documented) નિષ્ણાતો હોય તેને નિમણૂક કરવામાં આવેલ હતા, તે તમામ સંસ્થા ઓના સભ્યો હોય છે અને યોજનાને પૂર્ણ કરવામાં મદદ કરે છે. આ જુથ તમામ સંજોગો અને હકિકતો સામે લઈ આવી યોજનાઓને તેની તારીખ પર પૂર્ણ કરે છે. આવા સંજોગોમાં મિલકત પ્રમાણિક મિલકત જુથ દ્વારા તૈયાર કરેલ રિપોર્ટ મેળવી યોજવા અંગેની તમામ માહિતી મેળવે છે.

(પ્રકાર-૩) (Projects Sanctioned before 1997 with Original Project cost of less than Rs. 100 Crore where Financial closure was not Formally Documented. આ સંજોગોમાં ધિરાણની મંજૂરી ૧૯૯૭ પહેલા થયેલ હોય છે. પરંતુ યોજનાની તારીખ નક્કી થયેલ ન હોય. આવા સંજોગોમાં મંજૂર થતી વખતે મિલકતને બે વર્ષના સમય કરતા ઓછા સમય માટે પ્રમાણિક મિલકત તરીકે ઓળખાય છે.

□ ત્રણેય ઉપર મુજબના પ્રકારમાં જો સમય મર્યાદા બે વર્ષ વટી જાય તો મિલકતનું વર્ગીકરણ પેટા પ્રમાણિક થશે.

- ભવિષ્યમાં બેંક દ્વારા યોજના માટે નાણાકીય સહાય કરતી વખતે યોજનાની પૂર્ણ થયાની તારીખ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવામાં આવશે. જો પૂર્ણ થયાની તારીખ પછી છ મહિનાનો સમય વધુ વીતી જાય તો તે ખાતુ પેટા-પ્રમાણિક મિલકત તરીકે ઓળખાશે.
- આવકની ઓળખાણની સુચનાઓમાં કોઈપણ પ્રકારની સુચનાઓનો ફેરફાર થતો નથી. મિલકત પ્રમાણિક હોય તો પણ બેંક આવકની ઓળખ યોજનાના આધારે કરવી જોઈએ. બેંક મિલકતનું વર્ગીકરણ જો પ્રમાણિક કરે તો પણ જ્યાં સુધી બેંકને રોકડ રકમ ન મળે ત્યાં સુધી તે આવક ઓળખવાપાત્ર નથી. નોન પરફોર્મિંગના સંજોગો માં તા ૩૧ માર્ચ, ૨૦૦૪થી ૧૮૦ દિવસની જગ્યાએ ૯૦ દિવસનો કાયદો અમલમાં રહેશે.

જો બેંકે આવકની ઓળખ ખોટી કરેલ હોય તો વ્યાજની રકમ ઉલટાવી પડે છે. જો તે ચાલુ વર્ષની ઓળખ તરીકે હોય તો જો આવકને (Funded interest (ભંડોળ વ્યાજ) તરીકે ઓળખાવેલ હોય તે તેને ઈકિવટી અથવા ડિબેન્યરમાં તબદીલ કરી નાચે મુજબની જોગવાઈઓ ધ્યાનમાં રાખવી પડે છે.

□ **Funded Interest : (ભંડોળ વ્યાજ)**

NPA ના અનુસંધાનમાં થયેલ આવકની ઓળખાણ ધિરાણ કરારને અનુલક્ષીને રોકડના આધારે, જ્યારે રોકડ વાસ્તવિક રીતે મળે ત્યારે થવું જોઈએ. જો ભંડોળ વ્યાજની રકમને આવક તરીકે ઓળખવામાં આવે તો તે તેટલી જ રકમની જોગવાઈ રાખવી પડે છે.

□ **Conversion into Equity, Debentures or any other instrument:**
(બાકી રહેતી રકમને અન્ય દસ્તાવેજોમાં ફેરવી શકાય છે)

આ રકમમાં મુદલ અને વ્યાજની રકમનો સમાવેશ થાય છે. વ્યાજની રકમને ઈકિવટી માં ફેરવી શકાય છે અને તે રીતે આવકની ઓળખાણ થાય છે અને તેવી આવક માટે સંપૂર્ણ જોગવાઈ કરવી પડે છે. તેમજ ઈકિવટી ના મૂલ્યાંકનમાં ધસારા માટેની જોગવાઈ પણ હોય છે. જેમા રોકાણ મૂલ્યાંકનના નિયમ લાગુ પડે છે. તબદીલી ની તારીખના દિવસે વ્યાજની આવક ને ઈકિવટીની બજાર કિંમત તરીકે ઓળખાય છે. જેમાં તેકિંમત વ્યાજની રકમ કરતા વધારે ન હોવી જોઈએ. ત્યારબાદ આવી ઈકિવટી વેચાણ પાત્ર થવી જોઈએ અને બજાર કિંમત કરતા તેની કિંમત ઓછી હોવી જોઈએ. જો આવકને ડિબેન્યરમાં ફેરવવામાં આવે તો તે ડિબેન્યર NPA તરીકે ઓળખાશે અને મિલકત વર્ગીકરણના નિયમો તેમાં લાગુ પડશે. આવા ડિબેન્યરની આવક જ્યારે મળે ત્યારે જ ઓળખાય છે. તબદીલીના કારણે ઓળખવામાં આવતા ઈકિવટી શેર, ડિબેન્યર અથવા અન્ય દસ્તાવેજો જોગવાઈઓ મુજબ મુદલ ધિરાણ રકમ તરીકે ગણાશે અને તે મુજબના નિયમો લાગુ પડશે.

- NPA ના નિયમોમાં ફેરફાર ન હોવાથી બેંક તમામ ખાતાઓને પ્રમાણિક વર્ગ હેઠળ મુકે છે.

૮. Availability of Security/net Worth of borrower/ guarantor :

કોઈપણ ધિરાણને NPA આવકની ઓળખ કરવા માટે જામીન તેમજ જામીન રાખેલ વસ્તુઓના અનુસંધાને કરવામાં આવતી નથી.

૯. Take-out Finances:

Take-out Finance લાંબા સમયની યોજનાઓ માટે ભંડોળને અનુલક્ષીને એક યોજના છે. જેમાં કોઈપણ બેંક જે યોજનાના માળખા માટે ધિરાણ આપતિ હોય. તેઓ બાકી રહેતી રકમની ગોઠવણી તેના ચોપડામાં કરતી હોય છે. જેના ચોપડામાં ખાતુ ખોલવામાં આવે તે બેંકે મિલકત વર્ગીકરણની તમામ જોગવાઈઓનું પાલન કરવું પડે છે. ધિરાણ આપતિ સંસ્થા વસુલાત રેકોર્ડના આધારે જોવે કે મિલકત NPA તરીકે તબદીલ થયેલ છે તો તેનું વર્ગીકરણ કરવું જોઈએ જ્યાં સુધી બાકી રહેતી રકમ વાસ્તવિક રીતે સંસ્થાએ NPA માં તબદીલ થવા જોગવાઈઓ બનાવવી જોઈએ. જ્યાં સુધી બાકી રહેતી રકમ વાસ્તવિક રીતે મળે નહિ ત્યાં સુધી તે આવક તરીકે ઓળખાતી નથી ધિરાણ આપતિ સંસ્થા એ NPA માં તબદીલ થતા જોગવાઈઓ બનાવવી જોઈએ જે સંસ્થા આ મિલકત લઈ લે તેને NPA ની નોંધ અસલ તારીખથી પોતાના ચોપડામાં કરવી જોઈએ અને જે સંસ્થા આપે છે તેને NPA અંગેની જોગવાઈઓ ઉલ્ટાવવાની હોય છે.

૧૦. Post-Shipmentsupplier's credit :

આ પ્રકારના ધિરાણમાં નિકાસને લગતી કાર્યવાહી અંગે બેંક ધિરાણ આપતિ હોય છે. EXIM બેંક જામીનગીરીની સુવિધા આપેલ છે કે જો ધિરાણ મેળવનાર ધિરાણની રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ જાય તો તે તારીખથી ૩૦ દિવસ સુધીમાં તે રકમ EXIM બેંક દ્વારા ચુકવવામાં આવશે.

૧૧. Export Project Finance :

આ પ્રકારના ધિરાણ એવા સંજોગો ઉભા થયા હોય છે કે જ્યારે આપનાર જે-તે સ્થળે જે-તે બેંકને રકમ ચુકવતા હોય છે. પરંતુ બેંક તે રકમ ફરીવાર અમુક સંજોગોના કારણે મોકલી શકતી નથી. જેમ કે યુધ્ધ વગેરે. આવા સમયે ધિરાણ આપનાર બેંક દસ્તાવેજ પૂરાવા ન હોવાના કારણે સાબિત કરી શકતી નથી કે આયાતકારે તમામ રકમ બેંકને ચુકવી આપેલ છે અને આયાતકારની બેંક તે રકમ સંજોગોના કારણે પાછી આપી શકતી નથી જેથી મિલકતનું વર્ગીકરણ એક વર્ષમાં થતું હોય છે.

૧૨. Advance under rehabilitation approved by BIFR / Term Lending Institution:

બેંક કોઈપણ પ્રકારના વર્ગીકરણ કોઈપણ પ્રકારના ધિરાણ અનુસંધાનમાં ઉચ્ચકક્ષાએ લઈ શકતી નથી. જ્યાં સુધી એક વર્ષ દરમિયાન સંતોષકારક પ્રમાણ જોવામાં ન આવે હાલની ધિરાણ સુવિધાઓ BIFR દ્વારા પ્રમાણીક થયેલ હોય તે પેટા-પ્રમાણીક સુવિધાઓ આપવામાં આવશે. આવક ઓળખાણ તેમજ મિલકત વર્ગીકરણ ની જોગવાઈઓ એક વર્ષ પછી અમલ માં આવશે.

Practical Tips for Taking Action Under the SRFAESI Act

SRFAESI કાયદા હેઠળ લેવાતા પગલાઓ માટે વહેવાર મુદ્દાઓ

બેંક દ્વારા ધિરાણ વસુલાત અંગે જે કાર્યવાહી કરવામાં આવે છે તે અંગે મારા મંતવ્ય મુજબ નીચે મુજબના પગલાઓને વ્યવહાર મુદ્દાઓ ઉપયોગી થશે.

SRFAESI કાયદા હેઠળ લેવાતા પગલાઓ માટે ના વહેવાર અને કાયદેસરના મુદ્દાઓ અંગે વિસ્તૃત ચર્ચા

1. Identification of Account (ખાતાની ઓળખ)

- RBI ના માર્ગદર્શન મુજબ જે ખાતુ NPA હેઠળ આવતુ હોય તેને ઓળખ આપી તેની સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવે છે.
- ખાતામાં દર્શાવેલ સંપત્તિ કાયદા ની કલમ ૩૧ હેઠળ ના હોવુ જોઈએ.
- બેંક અથવા નાણાકીય કંપની ની જે NPA ના ખાતા રૂ એક લાખ અથવા તેનાથી વધારેની રકમના હોય અને જેની સામે જંગમ અથવા સ્થાવર મિલકત ગીરો મુકેલ હોય તેને જ ઓળખ આપવામાં આવે છે.
- જ્યારે સમય મર્યાદા પુરી થાય ત્યારે દાવા માઠી શકાય છે તેમજ Securitisation હેઠળની કાર્યવાહી સાથો-સાથ કરી શકાય છે.

2. Agricultural Security (ખેતી માટે ધિરાણ)

ખેતી ધિરાણ અંગે નો મુદ્દો ખુબજ ગંભીર મુદ્દો છે બેંક અને નાણાકીય સંસ્થાને અસર કરે છે. ઘણા સંજોગો માં ધિરાણ મજૂર/રીન્યુ કરતી વખતે જે ખેતી ની મિલકત દર્શાવામાં આવેલ હતી તેને ઘર અથવા ફેક્ટરીમાં તબદીલ કરી નાખવામાં આવેલ છે. યોગ્ય અને સ્પષ્ટ માર્ગદર્શન ન હોવા ના કારણે બેંક નકકી કરી શકતી નથી કે આ પ્રકારની ગીરો મિલકત સામે પગલા લેવા કે કેમ? કાયદેસરની જોગવાઈઓ નિચે મુજબ છે.

C.P.C ની કલમ ૬૦(b) and (c) ની જોગવાઈઓ મુજબ ખેડુત નુ ખેતી ઉત્પાદન, ઘર, ઈમલો, અને વસ્તુઓ ને કબજે કરી શકાતી નથી C.P.C ની કલમ ૬૦ (II & VI) મુજબ "ખેડુત" ની વ્યાખ્યા આપવામાં આવેલ છે. "ખેડુત" (Agricltarist) એટલે કે એવો વ્યક્તિ જે પોતે જમીન ખેડે છે. અને જે પોતાનુ ગુજરાન ખેતીવાડી કરીને ચલાવે છે. તે પછી માલિક, ભાડુત અથવા મજૂર હોય શકે.

વધુમાં તે પોતે જ જમીન ખેડે છે, અથવા તેના પરિવાર ના કોઈપણ સભ્ય પાસે ખેડાવે અથવા તેના નોકરો અથવા મજૂરો પાસે એડાવે અને તેની સેવા માટે પગાર/મજૂરી ચુકવે.

ગીરો મૂકેલ ખેતીની જમીન, હવે ખેતીની જમીન નથીતે સાબીત કરવા માટે ત્રણ રસ્તાઓ છે, જેથી કાયદા હેઠળ પગલા લઈ શકાય.

- કોઈપણ પ્રકારનો લેખીત પુરાવો જે મિલકતના માલિક એ સરકારી અધિકારીને/પંચાયતને/સરકારી ખાતાને જમીન ના હેતુ ફેર માટે આપેલ હોય અને કોઈપણ અરજી/સોગંદનામાથી જમીનના હેતુ ફેર માટે માંગણી કરેલ હોય અને કોઈપણ પ્રકારનો દાખલો/લાઈસન્સ/સબસીડી વિગેરે મેળવેલ હોય.

- અધિકારી પાસેથી મેળવેલ જમીન હેતુકેર અંગેનો દાખલો જે સ્પષ્ટતા કરે છે કે ગીરો મુકેલ જમીન હવે ખેતીની જમીન રહેલ નથી અને જેથી અમલમાં આવે છે.
- બીજો વીકલ્પ તે છે કે Patwari Tehsildar પાસેથી જમીન હેતુકેર અંગેનું પ્રમાણપત્ર મેળવવો અને ગીરો જમીનના ફોટા લેવા જેથી એવું સાબીત કરી શકાય છે કે :-
 - a. □ જમીન બીન ખેડવાણ છે.
 - b. □ તે વિસ્તાર પ્રતિબંધીત છે.
 - c. □ ફેક્ટરી/ઈમલો તે જમીન પર સ્થાપિત થએલ છે.

3. Negative Lien (નકારાત્મક પૂર્વધિકાર)

Negative Line એક પ્રકારનું કબુલાતનામું છે, જે સ્થાવર મિલ્કત ના માલિક પાસેથી લેવામાં આવે છે, જેથી જ્યાં સુધી કોઈપણ સ્પષ્ટ કરેલ લોન નો સમય ચાલુ હોય. ત્યાં સુધી તે મિલ્કત નો નિકાલ થઈ શકતો નથી, પરંતુ અમુક સંજોગોમાં કાયદાકીય સહાઈ મુજબ બેંક તેનો હાથ તે મિલ્કત પર મુકી શકે છે.

Allottee/Ist Owner : (ખરીદનાર/પ્રથમ માલિક) :- જો કોઈપણ સંજોગોમાં ધિરાણ મેળવનાર સ્થાવર મિલ્કતનો ખરીદનાર/પ્રથમ માલિક હોય, જેમા દસ્તાવેજો બાકી હોવા ના કારણે Negative Line બનાવામાં આવેલ હોય, તેવા સંજોગો માં નીચે મુજબની ઓપચારિકતા પૂર્ણ કર્યાબાદ, કાયદાની જોગવાઈઓ નો અમલ કરશે.

- Allotment પત્ર અથવા/કબજા પાવતી અસલ મેળવેલ હોય અને પોતાના રેકોર્ડ રાખેલ હોય, મિલ્કતનો ભોતિક કબજો માલિક પાસે હોવું જરૂરી છે.
- મિલ્કતની પુરી અવેજ ની રકમ ભરપાઈ થઈ ગયેલ હોવી જોઈએ તે ભાડાપટ્ટા પર ન હોવી જોઈએ, તેમજ તેની ખરીદી મુલમુખત્યાર ના અધારે ન હોવી જોઈએ.
- જ્યાં સુધી ધિરાણની રકમ સંપૂર્ણ રીતે ભરપાઈ ન થાય ત્યાં સધી ચાલુ ધિરાણના સમય દરમ્યાન તેનું વેચાણ થઈ શકતું નથી, તેમજ તેને ગીરો મુકી શકાતી નથી.
- ધિરાણ મેળવનાર એ મિલ્કતને ગીરો મુકતી વખતે મિલ્કત અંગેના તમામ દસ્તાવેજો તેમજ તે અંગેનું સોગંદનામું જે Notary/Ist class magistrate દ્વારા એટેસ્ટીક કરેલ હોય તે બેંક સમજ રજુ કરવું પડે છે.
- જે તે અધિકારી પાસેથી મિલ્કત ગીરો મુકવા અંગે NOC (no-Objection certificate વાઘો ન હોય તવો દાખલો) મેળવવો જો મિલ્કતનો કબજો તેમજ વેચાણ કુલ મુખત્યારના આધારે લિધેલ હોય તો કાયદાની આ જોગવાઈઓ અમલમાં લપવી શકાતી નથી.

4. Service of Notice (નોટીસની બજવણી)

- નોટીસ અધિકૃત ઓફીસર દ્વારા સહી કરેલ હોવી જોઈએ, અને મોકલતા પહેલા તેમાં લખેલ વિગતની ચકાસણી થવી જોઈએ.

- કલમ ૧૩(૨) હેઠળ નોટીસ ધિરાણ મેળવનાર તેમજ જામીન બંને ને બજાવવી પડે છે.
- જો ધિરાણ મેળવનાર કોઈપણ મંડળ હોય તો નોટીસ તેની નોંધાએલ અથવા શાખા ઓફીસના સરનામે બજાવી પડે છે.
- આ કાયદાની કલમ ૩૧ મુજબ જે મિલકત પર સલામતી વ્યાજ (Security Interest) ની રકમ લાગુ કરવાની હોય તેની સ્પષ્ટતા નોટીસમાં કરવી.
કલમ ૧૩(૨) હેઠળ નોટીસની બજવણી ધિરાણ મેળવનારને અથવા તેના અધિકૃત એજન્ટ ના સરનામે Register A.D./Speed Post/Courier/Fax message/E-mail દ્વારા કરવી પડે છે. જો ધિરાણ મેળવનાર નોટીસ નસ્વીકારે અથવા ટાળે તો જે તે અધિકારીએ નોટીસને તે મિલકત પર ઓળખવી પડે છે, અને બે સ્થાનિક સમાચાર પત્રોમાં પ્રસિધ્ધ કરાવી પડે છે.
- નોટીસ મોકલ્યાના પુરાવાઓ POD/AD સાથે દસ્તાવેજો સાથે ભવીષ્ય ની યાદી માટે રાખવા જો નોટીસ Fax/E-mail દ્વારા મોકલાવામાં આવેલ હોય તો પુરાવા તરીકે, તે બજી ગએલ છે, તેની ખાત્રીની નકલ (Conformation Copy)
જો ધિરાણ મેળવનાર નોટીસની બજવણી ટાળતો હોયતો નોટીસની બજવણી કરવા માટે, નોટીસની નકલ ધિરાણ મેળવનારના ઘરના પહેલા દરવાજાના બહારના ભાગમાં બે સાક્ષીઓની હાજરીમાં ઓળખાવી, અને સ્થાનિક બે સમાચાર પત્રોમાં જેમાંથી એક સ્થાનિક ભાષામાં હોય તેમાં પ્રસિધ્ધ કરવી.
- જો લેણદાર ને જાણ થાય કે ધિરાણ મેળવનાર કોર્ટ પાસેથી મનાઈ હુકમ મેળવવા માટેની તકમાં છે, તો તેને આવા સંજોગોમાં કેવીએટ અરજી દાખલ કરી દેવી જોઈએ.
- આપેલ નોટીસ નો એક ફોટો લઈ લેવો તેમજ જે સમાચારપત્રો માં જાહેર નોટીસ આપેલ હોય તેની એક એક નકલ તેમજ અસલ સમાચારપત્રો રાખવા, અને ફોટાની નેગેટીવ સાચવવી.
- ધિરાણ મેળવનાર ની રહેઠાણની જગ્યાએ, અથવા તેના વ્યવસાયના સ્થાને અથવા તે અને તેનો એજન્ટ જે સ્થાને કામગીરી કરતા હોય તે સ્થાને નોટીસ ચોળવી.
- જ્યાં ધિરાણ મેળવનાર એક કરતા વધારે વ્યક્તિઓ હોય ત્યારે નોટીસ બધા ધિરાણ મેળવનારો ને બજાવી પડે છે.
- દિવસ ૬૦ ની નોટીસ ધિરાણ મેળવનાર ને તેમજ દેવાદાર ને સૂચના આપવામાટે Reg. Act./Courier/UPC દ્વારા તેના સરનામે બજાવી પડે છે.
- નોટીસ જીવીત ધિરાણ મેળવનાર/જામીન ને અથવા તેના અવસાનબાદ તેના કાયદેસરના વારસદારોને મોકલવી પડે છે.
- જો ધિરાણ એક કરતા વધારે લેણદારો દ્વારા સંયુક્ત રીતે આપવામાં આવેલ હોય તો ૭૫% લેણદારો ની સહમતી મુજબ કાર્ય થશે.

5. Effect of Non-Payment of Amount Nentioned in notice: (નોટીસ મુજબની રકમ ભરપાઈ ન થાય તો)

જો ધિરાણ મેળવનાર કલમ ૧૩(૨) મુજબ પોતાની જવાબદારી સંપૂર્ણ રીતે પુરી કરવા માં નિષ્ફળ જાય તો લેણદાર નિચે મુજબના પગલાઓ લઈ શકે છે.

- ગીરો મિલકતનો કબજો મેળવવી શકે છે.
- ગીરો મિલકતનું સંચાલન નો કબજો મેળવવી શકે છે.
- સંચાલકને નિમણૂક કરી ગીરો મિલકત નુ સંચાલન કરાવુ મોકલી ધિરાણ મેળવનારની બાકી રહેતી લેણી રકમ તેના વતી વસુલી શકે છે.

Section 13(h)(b) આ કલમની જોગવાઈ મુજબ લેણદાર ધિરાણ મેળવનારના કોઈપણ દેવાદારોને નોટીસ મોકલ શકે છે. જેને ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી કરજો લીધેલ હોય અને ધિરાણ મેળવનારની પરત ન કરેલ હોય, આ રકમ લેણદાર ધિરાણ મેળવનાર વતી વસુલ કરે છે.

Precautions : (સાવચેતી) : કલમ ૧૩(૨) મુજબની નોટીસમાં જણાવેલ ગીરો મિલકત અંગે, ધિરાણ મેળવનાર કલમ ૧૩(૨) મુજબ કોઈપણ પ્રકારે મિલકત ની તબદીલી વેચાણ ભાડાપટ્ટાથી કે અન્ય રીતે લેણદારની પરવાનગી વગર કરી શકતો નથી, તે અંગે બેંક એ નીચે મુજબની સાવચેતીઓ રાખવી પડે છે.

- મિલકત પર કોઈપણ પ્રકારનો ગીરો બોજો થતો નથી, અને મિલકત નો નિકાલ થતો નથી.
- કલમ ૧૩(૨) હેઠળ નોટીસ આ થયાબાદ મિલકત ભાડે આપેલ નથી.
- જો ઉપરોક્ત જણાવેલ ન કરવાના કામ, ધિરાણ મેળવનાર કરે તો તેની સામે Contemptની ફરીયાદ Metropolitan Magistrate અથવા Judicial Magistrate of First Class સમક્ષ દાખલ કરી શકાશે.

6. Physical Possession of Secared Assets through Com Courts / District Magistrate: (ગીરો મિલકતનો ભૌતિક કબજો CMM કોર્ટ/જિલ્લા કોર્ટ દ્વારા મેળવવા અંગે)

Chief metropolitian Magistrate/District Magistrate સમક્ષ અરજી ક્યારે દાખલ કરવી?

- જ્યારે ગીરો મિલકતનો કબજો લેણદારો એ મેળવવો હોય ત્યારે અને CMM/District Magistrate (DM) સમક્ષ લેખીત અરજી દ્વારા નીચે મુજબની રજૂઆત કરવી.
 - a. મિલકત તેમજ તે અંગેના દસ્તાવેજો નો કબજો મેળવવા માટે.
 - b. લેણદારના હાથ પર માંગેલ મિલકત અને દસ્તાવેજોની સોંપણી કરવી.
- CMM સમક્ષ અરજી દાખલ કરતા પહેલા Security enforcementના નિયમ ૮(૧) અને (૨) ની કાર્યવાહી સંપૂર્ણ રીતે પુરી થએલ હવી જોઈએ. એટલે કે સ્થાવર મિલકત પર કબજા નોટીસ ચોડવવી અને જાહેર નોટીસ બે સમાચારપત્રોમાં પ્રસિધ્ધ કરાવી.
- CMM સમક્ષ અરજી અંગે ની રજૂઆત Annexure VI માં સુચવેલ તે મુજબ કરવી, જેમાં મિલકત પર લાગેલ તાળાઓ તોડી-ખોલી નખાવા માટે ની પણ રજૂઆત કરેલ હોય.

6.1 Filing of Application before CMM (CMM સમક્ષ અરજી દાખલ કરવા અંગે)

- CMM સમક્ષ અરજી દાખલ કરતી વખતે Demand Notice, Possession Notice, સમાચાર પત્રોની અસલની અરી નકલો નોટીસ ૧૩(૨) હેઠળ બજાવવામાં આવેલ છે, તે સમ્પૂર્ણ કરવા માટે, પુરાવા તરીકે રજૂ કરવી પડે છે. તેમજ Appendix iv માં સુચવેલ મુજબનું જે તે અધિકારી જે કબજો મેળવવા માટે રજૂઆત કરતો હોય તેનું સોગંદનામું.
- CMM દ્વારા હુકમ આપ્યા બાદ તુરંતજ કેસ કોર્ટ દ્વારા નિમણૂક કરેલ Reciver સંભાળે છે. જે ધિરાણ મેળવનાર અથવા માલિક ને નોટીસ દ્વારા મિલકતનો કબજો મેળવવા માટે સમય અને તારીખ અંગે જાણ કરે છે.
- કબજો મેળવવા માટે ની શાખા કચેરીની તારીખે Reciver અધિકૃત ઓફીસર તેમજ અન્ય ઓફીસર પોલીસ સુરક્ષા સાથે મિલકત નો ભૌતિક કબજો મેળવવા માટે જોવવું પડે છે.

6.2 Possession of immovable assets : (સ્થાવર મિલકત નો કબજો)

ગીરો સ્થાવર મિલકત નો કબજો મેળવવા માટે:

- Appendix iv (Annexure v of chapter on Annexures) ની સુચના મુજબ Possession Notice (કબજા માટેની નોટીસ) ઓળવી તેની પ્રસિધ્ધી સાથે.
- આપેલ નોટીસ નું પાલન કરી દેવાદાર મિલકતનો હક્ક છોડી દેશે અને બંક દ્વારા જણાવેલ તારીખ મુજબ ચોક્કસ દિવસે અથવા તારીખે મિલકત નો ખાલી કબજો સોંપી આપશે.
- નોટીસમાં જણાવેલ મુજબ મિલકત નો ભૌતિક કબજો સોંપી દેવામાં આવશે.

6.3 Service of Possession Notice : (કબજાનોટીસ ની બજાવણી)

Appendix iv ના નિયમો અને Annexure v નિયમો મુજબ કબજા નોટીસ ધિરાણ મેળવનાર ને બજાવી પડે છે. જેમાં ગીરો સ્થાવર મિલકત નો કબજો હોવા અંગેના કારણે દર્શાવાના હોય છે. તેમજ સ્થાવર ને મિલકત પર યોગ્ય જગ્યાએ ચોડવી પડે છે.

ઉપરોક્ત કાર્ય કરતી વખતે પૂરાવા માટે ફોટા લેવા, તેમજ ઓળખ નોટીસની બાજુમાં જે સમાચારપત્ર માં નોટીસ પ્રસિધ્ધ થએલ હોય તે રાખવી અને ફોટો લેવો, ત્યારબાદ ધિરાણ મેળવનાર પાસેથી મિલકતના કબજા અંગે માંગણી કબવી જો તે ન આપે તો તેજ સમય એ બે સાક્ષી રૂબરૂ કબુલાત કરાવી, માટે સમાચાર પત્રોની અસલ cmm સમક્ષ રજૂ કરવા ની હોય તે માટે સાચવી ને રાખવી.

6.4 Publication of Possession Notice (કબજા નોટીસની પ્રસિધ્ધી)

કબજા નોટીસ ની પ્રસિધ્ધી ને મુખ્ય સમાચાર પત્રોમાં કરવાની હોય છે, જે માંથી એક સ્થાનિક ભાષા માં હોવી જોઈએ કબજો લેતી વખતે મિલકત ની સાવધાની પૂર્વક કાળજી રાખવી. મિલકત પર વિમો હોવો જોઈએ.

6.5 Valuation of immovable seared Assets : સ્થાવર મિલકત નુ મૂલ્યાંકન

મિલકતનુ મૂલ્યાંકન, અપૂર્વક વેલ્યુઅર પાસે કરાવવુ વેલ્યુઅર બેંક ની ચેનલ માં હોવો જોઈએ. જે SRFAESI Act ની કલમ ૨(d) મુજબ મિલકતનુ મૂલ્યાંકન કરવા માટે Board of Directors દ્વારા નિમણુક થએલ હોવો જોઈએ. આખી મિલકત અથવા મિલકત કોઈપણ ભાગનું વેચાણ કોઈપણ પ્રકારે થઈ શકે છે, જેમકે હરરાજી દ્વારા Tender/Quotation દ્વારા વિગેરે.

6.6 Possession Kit (કબજા સાધનોનો સંઘ)

Possession Kit માં નીચે મુજબ ના સાધનો નો સમાવેશ થાય છે, જે મિલકતનો ભૌતિક કબજો લેવા જતી વખતે લઈ જવાના હોય છે.

- ૮ થી ૧૦ સારી ગુણવત્તા વાળા Pad Lock અને Steel Chain.
- તાળા ને સીલ કરવા માટે, કાપડ, લાખ, મીણબત્તી, બાક્સ/લાઈટર/દોરો, બેંક ની પિત્તળની મહોર વીગેરે જેવી વસ્તુઓ.
- નોટીસ ઓળવા માટે બેંકના સ્ટીકર, ફ્લીકોલ, ગુંદ, વીગેરે.
- કબજો લેવાની કાર્યવાહી રેકોર્ડ કરવા માટે અને મિલકતની સ્થિતિ નો પુરાવો રાખવા માટે ફોટોગ્રાફર/કેમેરાની સેવા રાખવી.
- Annexure XIII મુજબની કબજા નોટીસ (Possession Notice)
- નિયમ મુજબના કોરા કાગળો, પંચનામા ઈન્વેન્ટરી અને અન્ય ફોર્મ.
- પેન્ટરની વ્યવસ્થા પેહલેથી કરી રાખવી
- મોબાઈલ ફોન અને અગત્યના ફોન નંબરો જેમકે પોલીસ સ્ટેશન, ફાઈયર સ્ટેશન સેકરીટી એજન્સી અને વિમા કંપની.
- બેંકના લેટર હેડ, રબ્બર સ્ટેમ્પ, સ્ટેમ્પ પેડ.
- મિલકતનો કબજો લીધાબાદ ૨૪ કલાક ની સેક્યુરીટી નિમણુક કરવી અને મિલકત પર વિમો લેવો.

7. Possession of Movable Secured Assets (જગંમ ગીરો મિલકતનો કબજો)

- નોટીસ આપ્યા બાદ મિલકતનો કબજો મેળવવી શકાય છે, તેમ છતાં ન્યાયના હિતમાં ભૌતિક કબજો મેળવવામા આવા માટેની તારીખ અને સમય અંગે જાણ કરી શકાય છે, જે લેખીતમાં ધિરાણ મેળવનારને બજાવવી પડે છે, તેમજ મિલકત ના બહાર ના દરવાજા પર તેની એક નકલ ઓળવી પડે છે. (Annexure vii)
- Appendix 1 અને annexure viii મુજબ પંચનામુ થયા બાદ બે સાક્ષીઓ ની હાજરી માં જે તે અધિકત ઓફીસર ગીરો મિલકતનો કબજો સંભાળે છે.

- Annexure ix ની Appendix 2 મુજબ inventory (સવિસ્તાર યાદી) કરવા માં આવશે જેની એક નકલ ધિરાણ મેળવનાર ને આપવામાં આવશે અને આ અંગેની પહોચ તેની પાસેથી મેળવવા માં આવશે.
- મિલકતના માલિકની જેમ, મિલકતની સારી સારસંભાળ રાખવી અને વિમા તેમજ સુરક્ષા અંગે ખાસ ધ્યાન રાખવું.

8. Valuation of Movable Secured Assets : (જંગમ ગીરો મિલકતનું મૂલ્યાંકન)

- નિયમ ૪(૧) મુજબ કબજો મેળવવા બાદ અધિકારી મિલકતની આશરે કિંમત મેળવશે, અને જો જરૂરી પાત લાગશે તો મિલકતની Reserve કિંમત નક્કી કરશે. (લેણદારની સહમતી થી)
- Security Interest Rules 2(d) હેઠળ અને બેંક દ્વારા નિમણુક કરેલ Valuer પાસે મિલકતનું મુલ્યાંકન કરાવું.

9. Procedure for sale of Movable seacured Assets : (જંગમ મિલકત ના વેચાણ માટે ની કાર્યવાહી)

Caution (સાવધાની): અધિકત ઓફીસરએ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે ધિરાણ મેળવનાર કબજો મેળવ્યાની તારીખ થી ૪૫ દિવસ દરમ્યાન DRT સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી શકે છે. જેથી ઓફીસરે કબજા લેવાની તારીખ અને મિલકત વેચાણ ની તારીખ વચ્ચે ઓછા માં ઓછો ૪૫ દિવસ નો સમય રાખવો પડે છે.

- જંગમ મિલકત નું વેચાણ નીચે જણાવેલ ચાર વિકલપો માંથી કોઈપણ એક રીતે થઈ શકે છે.
 - a. જે પક્ષકારો ને ગીરો મિલકત ખરીદ કરવામાં રસ હોય તેના Quotation સ્વીકારવા.
 - b. જનતા પાસેથી Tender સ્વીકારવા.
 - c. જાહેર હરાજ દ્વારા.
 - d. ખાનગી વેચાણ.
- વેચાણ નો અમલ કરતા પહેલા ધિરાણ મેળવનાર ને ૩૦ દિવસની નોટીસ આપવી.
- જો વેચાણ Tender જાહેર હરાજ દ્વારા કરવાનું હોય તો બે મુખ્ય સમાચાર પત્રોમાં નોટીસ પ્રસિધ્ધ કરવી, જેમાં એક સ્થાનિક ભાષામાં હોવું જોઈએ.
- વેચાણ નોટીસમાં નીચે મુજબની સંપૂર્ણ વિગત આપવી પડે છે.
 - a. ધિરાણ મેળવનાર અંગે વિગત.
 - b. ગીરો મિલકત અંગે વિગત જેમકે, સંખ્યા ઓળખ વીગેરે.
 - c. નક્કી કરેલ કિંમત પાત્ર રકમ ની વિગત.
 - d. હરાજ માટે નું સ્થળ અને સમય
 - e. કોઈપણ અન્ય વિગત.

9.1 Certificate of sale : (વેચાણ નુ પ્રમાણપત્ર)

વેચાણ થયા બાદ અને વેચાણ કિંમત મેળવયાબાદ અધિકત અધિકારી Appendix 3 અને Annexurex મુજબ વેચાણ પ્રમાણપત્ર આપશે.

10. Notice for sale of Immovable seared Assets (સ્થાવર મિલકત ના વેચાણ અંગે નોટીસ)

Caution: (સાવધાની) : ઓફીસરે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે ધિરાણ મેળવનાર કબજો મેળવયાની તારીખથી ૪૫ દિવસ દરમ્યાન DRT સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી શકે છે. જેથી ઓફીસર કબજો મેળવયાની તારીખ અને વેચાણ ની તારીખ વચ્ચે ૪૫ દિવસનો સમય રાખવો જોઈએ.

- વેચાણ કરતા પહેલા ધિરાણ મેળવનાર ને ૩૦ દિવસની નોટીસ આપવી.
- નોટીસ મિલકતના બાહાર ના ભાગ પર ઓળવા માં આવશે. જો વેચાણ Tender / જાહેર હરાજી દ્વારા કરવાનું હોય તો બે મુખ્ય સમાચાર પત્રોમાં નોટીસ પ્રસિધ્ધ કરાવી, જેમાં એક સ્થાનિક ભાષા માં હોવું જોઈએ. જેમા નિચે મુજબ ની વીગતો ની સ્પષ્ટતા હોવી જોઈએ.
- સ્થાવર મિલકતની વીગત, લેણદાર ને જાણ હોય તેવા તમામ દાવા અંગે ની વીગતો સાથે.
- મિલકતનું વેચાણ જે કરજ ની રકમ માટે થાય છે તેની વીગત.
- નક્કી કરેલ કિંમત જેની નીચે કિંમત નહી જાય.
- પ્રસિધ્ધી માટે નો સમય અથવા વેચાણ કોઈપણ અન્યા રીતે પ્રરૂ કરવા માં આવશે તો તે માટે નો સમય.
- જેમા કરાવવા પાત્ર રકમ ની વિગત.
- કોઈપણ અન્ય વિગત જે અધિકારી ને યોગ્ય લાગે જેથી ખરીદનાર મિલકત ના મૂલ્યાકન અંગે અદાજો લગાડી શકે.
- સમાચારપત્રોમાં પ્રસિધ્ધી ની તારીખથી ૩૦ દિવસ બાદ અને કબજો મેળવેલ તારીખ થી ૪૫ દિવસ ના સમય બાદ વેચાણ થવું જોઈએ.
- લેણદાર ની સંમતિથી, જે ખરીદનાર ઉચાં માં ઉચી કિંમત આપે તેને વેચાણ કરવું.
- વેચાણ કીમંત ના ૨૫% ની રકમ રકમ ઓફીસ પાસે જમા કરાવી પડે છે.
- બાકી ની રકમ સોદાની તારીખ થી દીવસ ૧૫માં ચુકવવાની રહેશે.
- જો આમ કરવામાં કસુર થશે તો જમા થએલ રકમ જપ્ત કરવામાં આવશે અને મિલકતનું ફરીવાર વેચાણ થશે.
- વેચાણ કિંમતની સંપૂર્ણ રીતે ચુકવયા બાદ Annexure xi હેઠળ Appendix v ના નિયમો મુજબ ખરીદનાર ને વેચાણ અંગેનું પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવશે.
- જો કોઈપણ પ્રકારનો દાવો હોય તો ખરીદનાર એ તે અંગેની રકમ ઓફીસ પાસે જમા કરવી પડે છે. જેથી તે દાવા મુક્ત બને છે.
- ઓફીસર એ બોજામાંથી મુક્ત અંગેની નોટીસ જે તે વ્યક્તિને બજાવી પડે છે.
- ઓફીસર એ બોજા મુક્ત મિલકતનો કબજો સોંપવો.

- વેચાણ અંગેની નોટીસની નકલ ઘર વેરા, પાણી અને વીજ વીભાગ ને કોઈપણ બાકી લેણા અંગે આપવી જોઈએ.
- જો મિલકત ભાડાપટ્ટાવાળી હોય તો બાકી રહેતા બોજા અંગે નોટીસ ની નકલ ભાડૂત ને આપવી પડે છે.
- નોટીસ જે સમાચારપત્રમાં પ્રસિધ્ધ થએલ હોય તેની અસલ રેકર્ડ તરીકે રાખવી અને નકલ ધિરાણ આપનાર તેમજ મેળવનારને મોકલવી.

10.1 Appointment of manager (સંચાલક ને નિમણુક કરવા)

ધિરાણ મેળવનાર ની સંમતી થી Board of irector / Trustee કોઈપણ વ્યક્તિ ને મિલકતનુ સંચાલન કરવા માટે સંચાલકને નિમણુક કરે છે.

10.2 Proceclure for necovery of Shartfall : (બાકી રકમ વસુલ કરવા માટે ની કાર્યવાહી)

બાકી રહેતી ધિરાણની રકમ વસુલ કરવા માટે DRT અથવા જે તે કોર્ટ સમક્ષ અરજી કરવી પડે છે. આ અરજી Annexure xii GF Appendix 6 ના નિયમો મુજબ થાય છે. આ કાર્યવાહી કાયદાની કલમ ૧૩ (૧૦) ના અનુસંધાનમાં છે.

11. **Overriding Effect of the act: (કાયદા ની અધિરોહણ કરતી અસર)**

Secunitisation નો કાયદો Transfer of Property act ની કલમ ૬૮ થી ૬૮ A ની જોગવાઈઓ ને અધિરોહણ ની અસર આપે છે. જેમાં ગીરો મિલકત નુ વેચાણ લેણદાર દ્વારા બાકી રહેતી રકમ વસુલ કરવા માટે કોર્ટ ની દરમ્યાનગીરી વગર કરી શકાય છે.

12. **Refese of Security (ગીરો/જમીન મિલકત ની મુક્તી)**

કોઈપણ સંજોગોમાં ધિરાણ મેળવનાર/જમીન નોટીસ બજાયા ની તારીખ થી ૬૦ દિવસમાં બેંક ને ગીરો/જમીન મિલકત ને મુક્તી આપવા માટે રજુઆત કરી શકે છે. બેંક સમક્ષ જમા કરાવી પડે છે, તેની માટે મિલકત નુ મૂલ્યાકન Approved Valuer દ્વારા કરાવુ પડે છે. પરંતુ તેમ છતા ધિરાણ મેળવનાર/જમીન ધિરાણની બાકી રહેતી રકમ ભરવા અંગે ની જવાબદારીમાંથી મુક્ત થતો નથી અને જ્યાં સુધી સંપૂર્ણ રીતે બેંકને પોતાની રકમ પછી ન મળે ત્યાં સુધી વસુલાત અંગેની કાર્યવાહી બેંક ચાલુ રાખશે. મુક્તી આપતી વખતે બેંક જામીન ને વાઘાઓ અંગે જાણ કરશે.

13. **Appointment of Enforcement Agent: (અમલ કરવા અંગે એજન્સી ને નિમણુક)**

બેંક/નાણાકીય સંસ્થાઓ મિલકતના કબજા લેવા અંગેની કાર્યવાહી કરવામાં નિષ્ણાત ન હોવાના કારણે તેઓ જે એજન્સીઓ મિલકતનું સંચલાન કરવા અને કબજા અંગે ની કાર્યવાહી માં નિષ્ણાત હોય તેને નિમણુક કરે છે. જે લેણદાર થતી આ કાર્ય કરતા હોય છે.

14. **Conclusion :**

અમારો પ્રયાસ બેંક/ નાણાકીય સંસ્થાઓ ની કામગીરી ના ક્ષેત્રે આધુનિક વિકાસ આપવાનો છે.

આ કાયદા હેઠળની કામગીરી એક પ્રકારનુ સાધન બની ગયુ છે. જે બેંક/નાણાકીય સંસ્થાઓ ઉપયોગ રોજીંદા કરે છે. જેનો પ્રયોગ નામદાર Supreme Court એ Mardia Chemicals ના કેસ પર કરેલ છે.

બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ આગળ જણાવેલા SRFAESI એક્ટ હેઠળના વ્યવહાર પગલાઓ અને મુદ્દાઓ સિવાય પણ કોર્ટ કાર્યવાહી કે જપ્તીની કાર્યવાહી દરમિયાન કોઈપણ સમયે લોકઅદાલત દ્વારા પણ N.P.A.ના કેસોનો તાત્કાલિક નિકાલ કરી શકે છે અને N.P.A.ખાતાની રીકવરી સરળતાથી કરી શકે છે. જેમાં બંને પક્ષને લાભ થાય છે. જેની વિગતે સમજૂતી નીચે મુજબ છે —

Lok Adalat (લોક અદાલત)

બંધારણની કલમ ૩૨ A મુજબ, ન્યાય, સમાન રીતે બધાને આપવા માટે એક કાયદાકીય તંત્રની રચના કરવા માં આવેલ છે. જે માં બધા ને સરખો ન્યાય મેળવવા માટે તક આપવામાં આવે છે, અને જેમા જુદી જેદી યોજનાઓ આપવામાં આવે છે, જેમાં કોઈપણ પ્રકાર ની રકમ નો ખર્ચ થતો નથી હોતો જેથી કોઈપણ વ્યક્તિ નાણા ના અભાવએ ન્યાય મેળવવી શકે નહિ, એવો પ્રશ્ન ઉભો થતોજ નથી. ન્યાયમૂર્તિ શ્રી P.N. Bhagwati ના માર્ગદર્શન હેઠળ ભારત સરકારે એ કાનુની સહાય યોજના (Legal Aid Scheme) અમલ માં મુકેલ છે, જેની માટે કમીટી એ રીપોર્ટ આપેલ હતો, અને આ યોજના માટે Legal Services Authorities Act 1987 લાગુ કરવામાં આવેલ છે. ભારત ના ઘણા રાજ્યો એ આ કાયદા નો અમલ કરેલ છે.

આ કાયદા હેઠળ રાષ્ટ્રીય કમીટી તેમજ રાજ્ય કમીટી ને કાનુની સહાય યોજનાઓ નુ દેખરેખ કરવા માટે, નિમણુક કરવામાં આવેલ છે. આ કાયદા હેઠળ દેશ ના જુદા જુદા રાજ્યો માં લોક અદાલતોની સ્થાપના કરવામાં આવેલ છે. જેના દ્વારા દાવાઓનો નિકાલ ઝડપથી સમાધાન દ્વારા કરવામાં આવે છે. લોક અદાલત ની કામગીરી સ્વચ્છ તેમજ સમાધાનકારક પતિથી થાય છે. જેથી તે ન્યાય મેળવવા માટે તે ખુબ ઝડપી પદ્ધતિ છે. લોક અદાલત ના કારણે ગરીબ વર્ગ ના વ્યક્તિઓ ને ઓછા ખર્ચે અને ઝડપથી ન્યાય મેળવવી શકે છે. તેની માટે લોક અદાલત એક વરદાન છે.

સીવીલ કોર્ટ ના હુકમનામાને જે રીતે અમલમાં લાવી શકાય છે, તેજ રીતે લોક અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમના અમલ કરાવી શકાય છે, આ આપવામાં આવેલ હુકમ અંતીમ હોય છે, અને તેની સામે કોઈપણ પ્રકારની અપીલ કરી શકાતી નથી.

સીવીલ, ફોજદારી, સમાધાન દ્વારા મહેસુલ કોર્ટમાં તેમજ ન્યાયપંચમાં પડેલ તકરારોનો નિકાલ કરવા માટે લોક અદાલત સમક્ષ મૂકી શકાય છે. પરંતુ ફોજદારી કેસોના સમાધાન લોક અદાલત કરી શકે નહિ કારણકે તે બિન સમાધાન પાત્ર છે.

Permanent Lok Adalats (કાયમી લોક અદાલત)

The Legal Rerrices Act ૧૯૮૭ ના ૨૦૦૨ ના સધારા મુજબ કાયમી લોક અદાલતની સ્થાપના થએલ છે. જેથી જાહેર ઉપયોગ સેવાઓ અંગેની તકરારો ના અનુસંધાનમાં સમાધાનકારક અને સ્વૈચ્છિક કામગીરી કરવા માટે સક્ષમ છે. કાયમી અને સતત ચાલતી લોક અદાલતોની સ્થાપના દેશ ના તમામ જિલ્લાઓ માં કરવામાં આવેલ છે. જેથી જાહેર જનતા ને તકરારો અંગે ઝડપી સમાધાન કારક ન્યાય મળી શકે ઉદારહણ તરીકે બીજલી લોક અદાલત જેમા વીજ અંગેના તકરારોનુ સમાધાન કરવામાં આવે છે, મિલકત વેરો અદાલત (Property tax Adalats) જેમા મિલકતના વેરા અંગે ની તકરારોનુ સમાધાન કરવામાં આવે છે. MTNL લોક અદાલત વીગેરે.

બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ તકરારો અંગે સમાધાન કરવા માટે જીલ્લા કાનુની સેવા સમીતી તેમજ DRT દ્વારા યોજાએલ લોક અદાલતો સમક્ષ રજુઆત કરી શકે છે. કાનુની સેવા સમીતી પાસેથી કોણ કાનુની સેવા મેળવવા પાત્ર છે? નીચે મુજબના વ્યક્તિઓ કોઈપણ મૂલ્ય વગર કાનુની સેવા મેળવી શકે છે :-

- (S.C/S.T Caste) અનુસૂચિતજાતિ અને જનજાતિ ના સભ્યો
 - ભારતીય બંધારણના નિયમ ૨૩ હેઠળ "ભીખારી" (Begger)
 - કોઈપણ સ્ત્રી અથવા બાળક
 - Persons With Disabilities act 1995 (Equal Oppourtunities Protection of Rights and Full Participation act) ની કલમ ૨(i) મુજબ કોઈપણ નિયોગિયત વ્યક્તિ (Disable Person)
 - કોઈપણ એવો વ્યક્તિ જે ખતરનાક આપતિ, હિંસા, જાતી બદનકી દુકાળ, પૂર, ઘરતીકંપ અથવા ઓઘૌગિક આપતિ નો ભોગ બનેલ હોય.
 - કોઈપણ મજૂર વ્યક્તિ.
 - કોઈપણ એવો વ્યક્તિજે Juvenile home, Prychiatric hospital, Psychiatric nu-rsing home, અથવા Protective home ના કબજા માં હોય.
 - કોઈપણ એવો વ્યક્તિ જેની વાર્ષિક આવક રૂ. ૮૦૦૦/- થી ઓછી હોય અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા સુચીત કરેલ રકમ જેટલી હોય (અમુક રાજ્યોમાં High Court સમક્ષ જવા માટે આવક ની રકમ ૨૫૦૦૦/- નક્કી થએલ છે. અને Supreme Court સમક્ષ જવા માટે રૂ. ૫૦,૦૦૦ વાર્ષિક આવક નક્કી થએલ છે)
 - Recovery Through Lok Adalats / DRT Lok Adalats. (લોક અદાલત તેમજ DRT લોક અદાલત દ્વારા વસુલાત) :
- જ્યારે કરજદાર અને બેંક વચ્ચે કોઈપણ પ્રકારનું સમાધાન ન થયું હોય, અને બન્ને કરજની રકમ અંગે સમાધાન કરવા માંગતા હોય ત્યારે બન્ને પક્ષકારોએ પોતાની તકરાર લોક અદાલત સમક્ષ રજુ કરવી જોઈએ. લોક અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલ સમસર સમાધાનો અંગેની માહિતી R.B.I. મંગાવતી હોય છે. લોક અદાલત વીના મૂલ્યે અને ઝડપથી કામ કરવા વાળી સંસ્થા છે. જેમા કેસનો નિકાલ બન્ને પક્ષકારોની સહમતી મળ્યા બાદ થાય છે. લોક અદાલત દ્વારા આપવામાં આવે ચુકાદો અંતિમ હોય છે, અને બન્ને પક્ષકારો ની બંધનકર્તા હોય છે. લોક અદાલત ના હુકમ સામે અપીલ થઈ શકે નહિ.

Securitisation And Reconstruction of Assets through ARCS ARCS દ્વારા સંપત્તિનું રક્ષણ તેમજ પૂનર્નિર્માણ Secarty Interest (Enrorcement) Rules 2002 ની કલમ ૩ થી ૧૨ હેઠળ Asset Reconstruction Company (ARC) અંગે ની તમામ કાર્યરીતી ની સ્પષ્ટતા કરવા માં આવેલ છે, જેમકે, તેની કાર્યપદ્ધતિ શરતો, લક્ષ્ય, ભંડોળ, અને કાયદેસર ઘડતર વીગેરે, આ તમામ જોગવાઈઓનું પાલન બન્ને પક્ષકારો એટલેકે મૂળ વ્યક્તિ અને ARCS એ કરવું પડે છે. ARC ની સ્થાપના એ બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ માટે એક વિકલ્પ છે, જેના દ્વારા બેંક પોતાના ચોપડા સાફ કરી શકે છે, અને પોતાની Bad Assets G ARC ને તબદીલ કરી શકે છે. ARC VFJF NPA અંગે ઝડપી અને ચોકસાઈ પુરવક કામગીરી કરી શકે છે. આ વીકલ્પ દ્વારા NPA ની વસુલાત જ્યાંબંદ રીતે કરી શકાય છે. ARCSને નાણાકીય મિલકતની તબદીલી SRFAISI act

2002 ની કલમ ૫(૧) અથવા કલમ ૧૦(૧) હેઠળ કરવામાં આવે છે. સ્થાપિત કરેલ "Trust" હેઠળ ARC તબદીલ કરેલ મિલકત ને ધારણ કરી શકશે. Bad Assets ને ARC ને તબદીલ કરવા માટે ના નિર્ણય કોર્પોરેટ/બોર્ડ લેવલ એ બેંક દ્વારા લેવામાં આવે છે. (અનુસંધાન-RBI નો પત્રક DOD G\ P BPBC 96/ 21.04.048/2002-03 તારીખ 23 April 2003)

બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ લોક અદાલત સિવાય પણ Asset Reconstruction Company ને પોતાના N.P.A.ના ખાતાની સોંપણી કરી અને N.P.A.ના ખાતાની રીકવરી સરળતાથી કરી શકે છે. જેની વિગતે સમજૂતી નીચે મુજબ છે —

Asset Reconstruction Companies (ARC) :-

RBI એ ARCS ની સ્થાપના થવા માટે પરવાનગી આપેલ છે. ARCS ની સ્થાપના PSU બેંકો અને અન્ય પ્રતિષ્ઠિત સંસ્થાઓ ના સાહયર્ય થી સ્થાપિત થાય છે. ARC પાસે ચોક્કસ લઘુત્તમ મૂડી નો આધાર હોવો જરૂરી છે. ARC ની મુખ્ય કામગીરી/લક્ષ્ય/દ્રષ્ટી નીચે મુજબ છે:-

- NPA ને ફરીવાર Performing asset by ફેરવી ભારત ની આર્થિક : સ્થિતિ માં સુધારો કરવા માટે સહાય કરે છે.
- NPAS માટે ની એક માત્ર બારી છે. જે NPA અંગેના કઠણ મુદ્દાઓ અંગે સમાધાન કરી બેંકો અને નાણકીય સંસ્થાઓ ને ફાયદો આપે છે.
- NPA અંગે નિર્ણય આપવા માટે યોગ્ય રીતે વ્યવસાય કરે છે.
- અન્ય ગૌણ બજાર દ્વારા NPA માટે બજાર તૈયાર કરવી.

એવી આશા બંધાય છે કે ARCSની સ્થાપના થવાથી નાણકીય ક્ષેત્રે વિકાસ માટે નો એક નવો રસ્તો મળશે. આજ સુધીમાં RBI એવી ત્રણ કંપનીઓને લાઇસન્સ આપેલ છે.

NPA ના વેચાણ થી બેંક અને નાણકીય સંસ્થાઓને મળતા ફાયદાઓ (Advantages to Banks FIs from sale of NPAS)

- બેંક તેમજ નાણકીય સંસ્થાઓ જો ARC ને નાણકીય સંપત્તિનું વેચાણ કરી આપે તો તેના ચોપડામાંથી NPA નીકળી જશે અને રોકાયેલ મુડી છુટી થશે.
- RBI ના માર્ગદર્શન, જોગવાઈઓ અને શરતો મુજબ જો NPA નું વેચાણ Portfolio ના આધારે થશે તો મુડી મેળવવા માટે કોઈપણ એક સંપત્તિ ના વેચાણ પર નુકશાની કરવી પડે છે.
- ધિરાણ આપનાર ને ઉપજ થતી કિંમત NPA ની યોગ્ય કિંમત દ્વારા નક્કી થાય છે. (સામાન્ય રીતે સ્વતંત્ર વેલ્યુઅર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે)
- ARC દ્વારા આપવામા આવતી Security Receiptpt (srs) (સુરક્ષિત પહોચ) NPA ના સંપદાન ના અનુસંધાનમાં Quaified Institutionl Buyers (QIBS) તરીકે ઓળખાતા વેચનારાઓ માટે જવે આ પહોચ ધરાવતા હોય રોકાણ કરવા માટે ઉત્તમ તક મળે છે.
- Bank અને નાણકીય સંસ્થા NPA ના વેચાણ કરવાથી જવાબદારી મુક્ત બને છે. અને વેચાણ કરવાથી તેઓ તે પોતાના રોકાએલ નાણા ઉપજે છે.

- RBI બેંકને ના અનુસંધાનમાં March ૨૦૦૫ ના નવા નિયમો નુ પાલન NPA ના વર્ગિકરણ કરવા માટે સુચના આપેલ છે. જેમા જો ૩ વર્ષ કરતા વધુ સમય વીતી જાય તો એવો અનિયમીત કરજાઓ અંગે ૧૦૦% કાર્યવાહી કરવી ત્યાર થી બેંકો આવા કરજાઓ ને ARC ને તબદીલ કરે છે અને પોતાના સર્વયા (Valance Shet) પર થી ભાર ઉતારે છે.

સંપતિની તબદીલી અંગેના માર્ગદર્શન (Guidelines for Transrer of Assets)

- જે બેંક અથવા નાણાકીય કંપની ના બોર્ડ પોતાના Bad Assets ARC ને તબદીલ કરવા માટે ઈચ્છતા હોય, તેને આવી સંપતિનુ લીસ્ટ ARC ના કોષ્ટક મુજબ બનાવી ARC ની સમક્ષ રજુ કરવુ પડે છે.
- ARC સંપતિ ઓળખવાની કામગીરી જેમકે લોન ડીબેન્યર મુઢી જે તેઓ સરક્ષ ના મૂલ્યે અને જામીનના આધારે સંભાળી શકે, શરૂ કરી વેચનારો ને ઓફર આપી શકે છે.
- ભંડોળહીન જવાબદારીઓ સ્વીકારવા માં આવતી નથી.
- સંપતિનુ મૂલ્યાંકન જુદી-જુદી પદ્ધતિ થી નકકી કરવામાં આવે છે. જેમકે Enterprise Value જે હાલ અમલમાં હોય અથવા Discounted case Flow.
- સંપતિનો કબજો વેચાણ અથવા એજન્સી ના આધારે અમુક વટાવની રકમ નો અમલ થયા બાદ લેવામાં આવે છે. વટાવ ની રકમ ની ગણતરી બેંક અને નાણાકીય કંપની સાથે અમુક મુદ્દાઓ ધ્યાન પર લઈ કરવામાં આવે છે, જેમકે મૂલ્ય, સંપતિની હાલ સ્થિતી, ઉમર, વસ્તુ, બજાર, વીગેરે, કીમંતની ગણતરી થી કરવાની તમામ પ્રક્રિયા એક બીજાની સમજુતી થી કરવામાં આવશે.
- સહાયાર્ય બેંકોના સંજોગોમાં જો ૭૫% બેંકો નકકી થએલ મૂલ્ય અંગે સહમતી આપે તો બાકી રહેતી બેંકો એ ARC દ્વારા આપવામાં આવેલ ઓફર અંગે સહમત થવુ પડશે. અને ઓફર સ્વીકારવી પડશે.
- જો બેંક અથવા નાણાકીય સંસ્થાઓ ના બોર્ડ દ્વારા તબદીલી અંગે કોઈ વાઘો ઉઠાવામાં ન આવે, તો સંપતિ ની ARC ને આપવામાં આવતી તબદીલી અંગે ધિરાણ મેળવનાર કોઈપણ પ્રકારનો વાઘો ઉઠાવી શકશે નહિ.
- બેંકો અને ARC વચ્ચે ની તકરારો લવાદ દ્વારા નિકાલ કરવામાં આવશે, કોઈપણ પક્ષકાર કોર્ટ ની શરણે જઈ શકશે નહિ.

આ લઘુશોધ નિબંધના અંતે આગળ નિષ્કર્ષમાં જણાવ્યા મુજબના N.P.A. અંગેના જે જુદા-જુદા પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે અને જેના કારણે બેંક તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓ N.P.A.ની રીકવરી કરી શક્તી નથી તે અંગે યોગ્ય કાર્યવાહીઓ થવી જોઈએ અને N.P.A.ની રીકવરી અંગે યોગ્ય પ્રોત્સાહક પગલાઓ લેવાવા જોઈએ તેવું મારું માનવું છે. જે અંગે પ્રોત્સાહક પગલાઓ અને સૂચનો આગળ જણાવેલા SRFAESI એક્ટ હેઠળના વ્યવહારૂ પગલાઓ અને મુદ્દાઓ તેમજ લોકઅદાલત દ્વારા તેમજ Asset Reconstruction Company ને પોતાના N.P.A.ના ખાતાની સોંપણી કરી N.P.A.ના કેસોનો તાત્કાલિક નિકાલ કરી શકે છે. અને N.P.A.ખાતાની રીકવરી સરળતાથી કરી શકે છે. જેનો લાભ બેન્કોને તથા નાણાકીય સંસ્થાઓને થશે અને બેન્કો તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓની જે મુડી N.P.A.માં માંડવાળ કરેલી છે તેને ઝડપથી પરત મેળવી શકાશે અને બેન્કની તરલતામાં અને સદ્ધરતામાં તેના કારણે વધારો થઈ શકશે.

પરિશિષ્ટ : કાર્યવાહીઓના નમુના

પરીશીષ્ટ-ક

(ધીરાણ મેળવનારની મિલકત તારણમાં હોય તો)

નોટીસ

જામીનગીરી હિતના અમલ બાબતનો કાયદો-૨૦૦૨

જા.નં....., તા.....

પ્રતિશ્રી,

બાબત : ભારત સરકારના સીક્યુરાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી કાયદો-૨૦૦૨ ના સેક્શન ૧૩/૨ અન્વયે નોટીસ

બેન્ક તરફથી તમોને નીચે દર્શાવેલ રકમોના ધિરાણ આપવામાં આવેલ છે.

ક્રમ	ખાતાનો પ્રકાર(કેશ ક્રેડીટ/લોન વિગેરે)	મંજૂર થયેલ રકમ રૂ.	વ્યાજ સાથેની બાકી રકમ રૂ.
૦૧			
૦૨			

ઉપર દર્શાવેલ ધિરાણો, સામે તમે તમારી નીચેની મિલકતો બેન્કને તારણમાં આપેલી છે :

બેન્કના ધિરાણની પરત- ચુકવણી તમે સમયસર કરી ન હોવાથી તમારા ખાતાઓને અમે તા.....થી રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયાના ધોરણો અને સુચના મુજબ એન.પી.એ. તરીકે વર્ગીકૃત કરેલ છે.

ઉપર જણાવેલ કારણોસર, અમે તમોને ભારત સરકારના સીક્યુરાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી કાયદો-૨૦૦૨ ની કલમ ૧૩(૨) ની જોગવાઈ અન્વયે નોટીસ આપી છીએ કે, તમારા ખાતામાં બાકી નીકળતી કુલ રકમ રૂ...../- અંકે રૂપિયાપુરા (નોટીસની તારીખ સુધીની વ્યાજ સાથેની કુલ બાકી) હવે પછીના કરાર મુજબના વ્યાજ સાથે આજથી ૬૦ દિવસની મુદતમાં ભરી દેવા, અને જો તે રકમ ભરવામાં કસુર થશે તો બેન્કને તારણમાં આપેલ જંગમ અને સ્થાવર મિલકત સામે ઉપરના કાયદાથી અમોને મળેલ સત્તા મુજબ તમારે હિસાબે અને જોખમે જપ્તી તથા વેચાણની કાર્યવાહી કરવામાં આવશે.

ઉપરની કાર્યવાહીમાં તમારી જંગમ/સ્થાવર મિલકતના વેચાણથી ઉપજેલ રકમો, પહેલા આ કાર્યવાહી માટે થયેલ ખર્ચ/ચાર્જ સામે જમા લેવામાં આવશે અને ત્યારબાદ વધેલી રકમો બેન્કના જે તે તારીખે બાકી નિકળતા ધીરાણ / વ્યાજ પેટે જમા લેવામાં આવશે. બેન્કની વ્યાજ અને ખર્ચ સાથે બાકી નિકળતી રકમોને પુરી વસુલાત બાદ, તારણના વેચાણથી મળેલ રકમમાંથી વધેલ રકમ તમોને ચુકવવામાં આવશે.

જો તારણમાંની જંગમ / સ્થાવર મિલકતના વેચાણથી બેન્કની વ્યાજ અને ખર્ચ સાથેના ધિરાણની પુરી રકમ વસુલ નહી થાય તો, બાકીની રકમની વસુલાત માટે નોમીની કોર્ટમાં કેઈસ કરી વસુલાતની કાર્યવાહી કરવાનો હકક બેન્કને રહેશે.

તમોને ખાસ જણાવવામાં આવે છે કે, ભારત સરકારના ઉપર દર્શાવેલ કાયદાની કલમ ૧૩ ના સબ સેક્શનમાં થયેલ જોગવાઈ મુજબ આ નોટીસ મળ્યા પછી તમારી તારણમાંની મિલકતને તમે વેચાણ, લીઝ કે અન્ય રીતેથી કોઈ અન્યને તબદીલ કરી શકતા નથી તેની નોંધ લેવી.

નામ.....

હોદ્દો.....

.....બેન્ક

નકલ રવાના :

૧. જામીનશ્રી

૨. જામીનશ્રી

બાબત : બેન્કના કરજદારશ્રી.....ના જામીન દરજજે આપની થતી જવાબદારી બાબત

આપને જણાવવામાં આવે છે કે, બેન્ક તરફથી શ્રી / મેસર્સ.....ને કુલ રૂા...../- અંકે રૂપિયા..... પુરાનું ધિરાણ કરેલ છે આ ધિરાણોની વ્યાજ તથા ખર્ચ સાથેની પરત ચુકવણીની જામીનગીરી માટે તમે તા.....ના રોજ જામીનગીરી ખત લખી આપેલ છે.

બેન્ક તરફથી આપવામાં આવેલ ધિરાણો, જેની તમે જામીનગીરી આપેલ છે તેની વિગતો નીચે પ્રમાણે છે.

ક્રમ	ખાતાનો પ્રકાર (કેશ ક્રેડીટ/લોન વિગેરે)	મંજૂર થયેલ રકમ રૂા.	વ્યાજ સાથેની બાકી રકમ રૂા.
૦૧			
૦૨			

ઉપરના ધિરાણોની વસુલાત સમયસર આવેલ ન હોવાથી અમે તે ખાતાઓને રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડીયાના નિયમ પ્રમાણે નોન પરફોર્મીંગ એસેટ્સ તરીકે જાહેર કરેલ છે. ધિરાણ લેનારે પરત ચુકવણીમાં કસુર કરેલ હોઈ આ બધી રકમોની પરત ચુકવણી કરવાની તમારી સંયુક્ત અને ભિન્ન ભિન્ન રીતે જવાબદારી છે.

ઉપરના દર્શાવેલ કારણોસર અને તમે આપેલા જામીનગીરીની જવાબદારી નીચે બેન્કના વ્યાજ સાથેની બાકી નિકળ તી પુરી રકમ રૂા...../- અંકે રૂપિયા..... પુરા તથા તેના પરના કરાર મુજબના વ્યાજની રકમ આ નોટીસ મળ્યેથી સાત દિવસની અંદર બેન્કમાં જમા કરાવવા જણાવીએ છીએ, જો આ રીતે રકમ જમા કરાવવામાં કશુર થશે તો બેન્ક તરફથી તમારી સામે વ્યાજ અને ખર્ચ સાથે વસુલાત માટે નોમીની કોર્ટમાં કેસ દાખલ કરી વસુલ કરવાની કાર્યવાહી કરવામાં આવશે. આ અંગે થનાર ખર્ચની જવાબદારી તમારી રહેશે.

સ્થળ :

તારીખ :

આપનો વિશ્વાસુ

પરીશીષ્ટ-ખ

(જામીન દરજજે મિલકત તારણમાં હોય તો)

નોટીસ

જામીનગીરી હિતના અમલ બાબતનો કાયદો-૨૦૦૨

જા.નં....., તા.....

પ્રતિશ્રી,

બાબત : ભારત સરકારના સીક્યુરાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી કાયદો-૨૦૦૨ ના સેક્શન ૧૩/૨ અન્વયે નોટીસ

તમે જાણો છો કે બેન્ક તરફથી શ્રી / મેસર્સ
ને ધીરાણો આપવામાં આવેલ છે અને તે ધિરાણોની વ્યાજ સાથે સમયસરની વસુલત માટે તમે જામીન થયેલા છો. આ અંગે તમે જામીનગરીનો દસ્તાવેજ (લેટર ઓફ ગેરેટી) તા..... નો સહી કરી આપેલ છે. ધિરાણ લેનાર બેન્કની રકમ ભરવામાં કસુર કરે તો તે વ્યાજ અને ખર્ચ સાથે ભરપાઈ કરવા તમે કબુલ થયેલા છો. આ રકમો ભરપાઈ કરવાની તમારી સંયુક્ત અને ભીન્ન ભીન્ન જવાબદારી છે.

આજની તારીખે બેન્ક તરફથી અપાયેલ ધિરાણ અને બાકી રકમની વિગતો નીચે મુજબ છે.

ક્રમ	ખાતાનો પ્રકાર (કેશ ક્રેડીટ/લોન વિગેરે)	મંજૂર થયેલ રકમ રૂા.	વ્યાજ સાથેની બાકી રકમ રૂા.
૦૧			
૦૨			

આ ધિરાણની પરત ચુકવણીમાં તમે જામીનીગીરીની જવાબદારી સ્વીકારીને તેના તારણરૂપે તમે તમારી નીચેની મિલકતનો લખી આપેલ છે.

.....
.....
.....
.....

મુળ ધિરાણ લેનારે, બેન્કના ધિરાણની પરત ચુકવણીમાં કસુર કરેલ છે અને તેથી રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયાના નિયમો તથા ધોરણો નીચે તેના ખાતાને અમે તા..... થી નોન પરફોર્મીંગ એસેટ તરીકે વર્ગીકૃત કરેલ છે.

આથી તમોને જણાવવાનું કે, અમે વારંવાર ઉધરાણી કરેલ હોવા છતા, ધીરાણ લેનારે આજ સુધી રકમ ચુકતે કરેલ નથી. આ રકમોની પરત ચુકવણી માટે તમારી જવાબદારી છે.

ઉપર દર્શાવેલ કારણસર, અમે ભારત સરકારના ઉપર જણાવેલ કાયદાની કલમ ૧૩(૨) નીચે નોટીસ આપીએ છીએ કે બેન્કની આજ સુધીની બાકી નિકળતી કુલ રકમ રૂા..... તથા તેના પરના કરાર મુજબના

વ્યાજની રકમ, આ નોટીસની તારીખથી ૬૦ દિવસમાં ભરી જવી અને તેમ કરવામાં કસુર કરશો, તો ભારત સરકારના સીક્યુરાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફાયનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી કાયદો-૨૦૦૨ ની કલમ ૧૩ નીચે મળેલ સત્તાઓ અન્વયે, તમારે ખર્ચ અને જોખમે, બેન્ક પગલા લેશે.

ઉપરની કાર્યવાહીથી તમારી જંગમ / સ્થાવર મિલકતના વેચાણથી ઉપજેલ રકમો, પહેલા આ કાર્યવાહી માટે થયેલ ખર્ચ / ચાર્જ સામે જમા લેવામાં આવશે અને ત્યારબાદ વધેલી રકમો બેન્કના જે તે તારીખે બાકી નીકળતા ધિરાણ / વ્યાજ પેટે જમા લેવામાં આવશે. બેન્કની વ્યાજ અને ખર્ચ પેટે બાકી નીકળતી રકમોની પુરી વસુલાત બાદ, તારણના વેચાણથી મળેલ રકમમાંથી વધેલ રકમ તમોને ચુકવવામાં આવશે.

જો તારણોમાંની જંગમ / સ્થાવર મિલકતોના વેચાણથી બેન્કની વ્યાજ અને ખર્ચ સાથેના ધિરાણની પુરેપુરી રકમ વસુલ ન થાય તો બાકીની રકમની વસુલાત માટે નોમીની કોર્ટમાં કેઈસ કરી વસુલાતની કાર્યવાહી કરવાનો હકક બેન્કને રહેશે.

તમોને ખાસ જણાવવામાં આવે છે કે, ભારત સરકારના ઉપરોક્ત દર્શાવેલ કાયદાની કલમ - ૧૩ ના સબ સેક્શનમાં થયેલ જોગવાઈ મુજબ નોટીસ મળ્યા પછી તમારી તારણમાંની મિલકતને તમે વેચાણ, લીઝ કે અન્ય રીતથી કોઈ અન્યને તબદીલ કરી શકતા નથી તેની નોંધ લેવી.

આ નોટીસમાં સહી કરનારને ભારત સરકારના ઉપર દર્શાવેલા કાયદાની કલમ ૧૩ નીચે ખાસ સત્તા મળેલ છે.

આ નોટીસ આપ્યા છતાં, બેક વસુલાત માટે જે કાયદેસરના પગલા લઈ શકે છે તે લેવા બેન્કના હકક અબાધીત રહેશે તેની નોંધ લેવી.

આપનો વિશ્વાસુ

નકલ રવાના : પ્રતિ,

(જેને મિલકત તારણમાં આપેલ નથી તે જામીન)

૧. શ્રી
૨. શ્રી

આથી તમોને જાણ કરવામાં આવે છે કે, તમે જે રકમની પરત ચુકવણી માટે જામીન થયેલ છો અને / અથવા ધીરાણ લેનાર છો તેની પરત ચુકવણી ધીરાણ લેનારે કરી નથી. તેથી તમે સહી કરેલ જામીનીગીરીના દસ્તાવેજોની શરતો અનુસાર ૭ દિવસની અંદર ઉપર દર્શાવેલ બાકી રકમ તથા તેના ઉપર ચડત વ્યાજ ભરી જવા તમોને નોટીસ આપવામાં આવે છે. આ પરત ચુકવણીમાં કસુર થશે તો તેની વસુલાત માટે કાયદેસરના પગલા ભરવામાં આવશે.

પરીશીષ્ટ - ૧

પંચનામું (જંગમ મિલકત)

જામીનગીરી હિતના અમલ નિયમો-૨૦૦૨ ના નિયમ ૪(૧) અન્વયે

આથી અમે

ક્રમ	પંચનું પુરૂ નામ	પંચનું સરનામું	ઉમર	ધંધો / વ્યવસાય
૧.				
૨.				

ઉપર જણાવી દર્શાવેલ પંચો સીક્યુરરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફીનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરરીટી(સેકન્ડ) ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ-૨૦૦૨(ઓક્ટોબર, ૩ ઓફ ૨૦૦૨) હેઠળ બેન્કના અધિકૃત અધિકારીશ્રી દ્વારા બોલાવવામાં આવેલ ઉપર દર્શાવી જણાવેલ પંચો, અને ઉક્ત ઓર્ડીનન્સ ના સેકશન ૧૩(૪) હેઠળની સત્તાઓનું અમલીકરણ કરતા આજે શ્રી / મેસર્સ

ના રહેઠાણો

આવેલ તેમાં પ્રવેશ- દાખલ થઈને લોન ખાતા નંબરના સંબંધમાં અને નોનપેમેન્ટના કારણે તા.....ની માંગણી કરેલ છે અને અમારી રૂબરૂમાં..... કલાક અને કલાક વચ્ચે આ પંચનામા સાથે જોડેલ - સામેલ રાખેલ ઈન્વેન્ટરીમાં વિગતે દર્શાવ્યા મુજબ જંગમ મિલકતનો કબજો - પજેશન લીધેલ છે. આથી અમે એમ પણ જણાવીએ છીએ કે,

અહીયા દર્શાવેલ હકીકતો અમારી જાણકારી અને નિરીક્ષણો મુજબ સાચી અને ખરી છે.

ક્રમ	નામ / સરનામું	સહી	તારીખ	સમય
------	---------------	-----	-------	-----

૧.

૨.

મારી સમક્ષ તૈયાર કર્યું

અધિકૃત અધિકારી

પરીશીષ્ટ - ૧

પંચનામું (સ્થાવર મિલકત)

જામીનગીરી હિતના અમલ નિયમો-૨૦૦૨ ના નિયમ ૪(૧) અન્વયે

આથી નીચે સહી કરનાર શ્રી.....તે
..... બેન્કના અધિકૃત અધિકારી હોય, સીક્યુરીટી
ઈન્ટરેસ્ટ(એન્ફોર્સમેન્ટ) રૂલ્સ, ૨૦૦૨ ના રૂલ - ૯ સાથે સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (સેકન્ડ) એક્ટ, (ઓર્ડીનન્સ ૩ ઓફ
૨૦૦૨) ને વંચાણે લેતા તે હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલ સત્તાઓનું અમલી કરણ કરતા કરજદાર શ્રી / મેસર્સ.....

ને નોટીસમાં ઉલ્લેખ કરેલ જે રૂા...../- અંકે રૂપિયા
..... પુરા ઉક્ત નોટીસ મળ્યાની તારીખથી ૬૦ દિવસોની અંદર ભરપાઈ કરી દેવા
તારીખ..... ના રોજ નોટીસ ઈશ્યુ કરવામાં આવેલ.

આથી અમે

ક્રમ	પંચનું પુરૂ નામ	પંચનું સરનામું	ઉમર	ધંધો / વ્યવસાય
૧.				
૨.				

ઉપર જણાવી દર્શાવેલ પંચો સીક્યુરિટી ઈજેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફીનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ
ઓફ સીક્યુરિટી(સેકન્ડ) ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ-૨૦૦૨(ઓક્ટોબર, ૩ ઓફ ૨૦૦૨) હેઠળ હેઠળ
બેન્કના અધિકૃત અધિકારીશ્રી દ્વારા બોલાવવામાં આવેલ
ઉપર દર્શાવી જણાવેલ પંચો, અને ઉક્ત ઓર્ડીનન્સના સેકશન ૧૩(૪) હેઠળની સત્તાઓનું અમલી કરણ કરતા આજે
શ્રી / મેસર્સ

ના રહેઠાણો

આવેલ તેમાં પ્રવેશ-દાખલ થઈને લોન ખાતા નંબરના સંબંધમાં અને નોન-પેમેન્ટના કારણે તારીખ.....ની
માંગણી કરેલ છે અને અમારી રૂબરૂમાં કલાક અને કલાક વચ્ચે આ પંચનામામાં નીચે
દર્શાવ્યા મુજબની સ્થાવર મિલકતનો કબ્જો-પહેચન લીધેલ છે.

સ્થાવર મિલકતનું વર્ણન

.....
.....
.....
.....

સ્થાવર મિલકતની ચર્તુ:સિમા

ઉત્તર :

દક્ષીણ :

પુર્વ :

પશ્ચિમ :

અહિયા દર્શાવેલ પંચનામાની હકીકતો અમારી જાણકારી અને નીરીક્ષણો મુજબ સાચી અને ખરી છે.

અહીયા દર્શાવેલ હકીકતો અમારી જાણકારી અને નીરીક્ષણો મુજબ સાચી અને ખરી છે.

ક્રમ	નામ / સરનામું	સહી	તારીખ	સમય
------	---------------	-----	-------	-----

૧.

૨.

મારી સમક્ષ તૈયાર કર્યું

અધિકૃત અધિકારી

પરિશિષ્ટ - ૨

શોધ યાદી

જામીનગીરી હિતના અમલ નિયમો-૨૦૦૨ના નિયમ ૪(૨) અન્વયે

લોન ખાતા નંબર અંગેની મિલકતના લીધેલ કબજાની યાદી

નાણાકીય અસ્કયામત જામીનીકરણ અને પુનઃરચના અને સીક્યુરીટી હિતના અમલ બાબત અધિનિયમ, ૨૦૦૨ ની કલમ ૧૩(૪) અને તે હેઠળ કરેલા સીક્યુરીટી હિત (અમલ) નિયમો, ૨૦૦૨ હેઠળ શ્રી / મેસર્સ

ના રહેઠાણો

જે આવેલા છે તે સ્થળેથી કબજામાં લેવામાં આવેલ જંગમ મિલકતો શોધ યાદી / ઈન્વેન્ટરી જે સીક્યુરરીટાઈઝેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફીનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી(સેકન્ડ) ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ-૨૦૦૨ ના સેકશન ૧૩(૪) હેઠળ તેમજ તે હેઠળ ધડી કાઢવામાં આવેલ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (એન્ફોર્સમેન્ટ) રૂલ્સ ૨૦૦૨ હેઠળ, ઉક્ત ઓડીનન્સ હેઠળ બેન્કના અધિકૃત અધિકારીશ્રી દ્વારા આજના દિવસ માસ ૨૦..... વર્ષના રોજ કલાકો વચ્ચે લીધેલ કબજો.

ક્રમ	વસ્તુનું વર્ણન	અંદાજીત મુલ્ય	સલામત કસ્ટડીમાં તે સ્થળ / વ્યક્તિનું નામ
------	----------------	---------------	--

૧.

૨.

૩.

પંચો,

ક્રમ	નામ / સરનામું	સહી	તારીખ	સમય
------	---------------	-----	-------	-----

૧.

૨.

આજના દિવસ માસ ૨૦..... વર્ષના રોજ કલાકે કરજદારની / પ્રતિનીધીની

સહી

અધિકૃત અધિકારી

હરરાજીનું પ્રોસીડીગ

જામીનગીરી હિતના અમલ નિયમો-૨૦૦૨ના નિયમ ૮(૧) અન્વયે

આથી નીચે સહી કરનાર શ્રી..... તે

..... બેન્કના અધિકૃત અધિકારી હોઈ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ (એન્ફોર્સમેન્ટ) રૂલ્સ સાથે સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ(સેકન્ડ) એક્ટ, (ઓડીનન્સ ૩ ઓફ ૨૦૦૨)ને વંચાણમાં લેતા તે હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલ સત્તાઓનું અમલીકરણ કરતા મેસર્સ / શ્રી

ના બાકી લેણાની વસુલાત માટે નીચે જણાવેલ મિલકત.....

વેચાણ કરવા તા..... ના રોજ જાહેર પ્રસીધ્ધી..... દૈનિકમાં કરવામાં આવેલ હતી. તે સંદર્ભે પંચો / સાક્ષી શ્રી

૧.

૨.

ની રૂબરૂમાં નીચેના સ્થળે

જાહેર હરરાજીની શરતો વાંચી સંતુષ્ટાવી જાહેર હરરાજીની કાર્યવાહીનો આરંભ તારીખ..... વાર..... સમય..... કરવામાં આવે છે.

અપેસેટ પ્રાઈઝ પાયાની કિંમત રૂા..... અંકે રૂા..... પુરા

લેખિત બોલી મોકલનાર શખ્સો સમક્ષ બંધ કવરો ખોલવામાં આવેલ તેની વિગત

ક્રમ લેખિત બોલી મોકલનાર શખ્સનું નામ બોલીની રકમ રૂા. બોલી મોકલનારની સહી

૧.

૨.

૩.

હું હરરાજીમાં સૌથી વધુ માંગણી કરનાર લખાવુ છું કે, મજકુર હરરાજીમાં મે છેવટની માંગણી રૂા..... માં કરી છે તે મારે કબુલ મંજુર છે અને ૨૫% લેખે આજરોજ રૂા..... ભર્યા છે તે બદલ મે પાવતી લીધી છે અને બાકીની રકમ આજથી પંદર દિવસમાં મને ભરવા સમજુતી થઈ છે અને

બાકીની રકમ પંદર દિવસમાં ભરવા ચુક કરૂ તો મે ભરેલ રકમ આપ ખાલસા કરી શકશો અને મિલકત ફરીથી લીલામ કરી વેચવામાં આવશે અને તેમાં ઓછી રકમ ઉપજશે તો રકમ મારે ભરવી પડશે તેની સ્પષ્ટ સમજૂતી આપી છે તે બદલ આ નીચે સહી કરી છે.

કબુલાત આપનારનું નામ

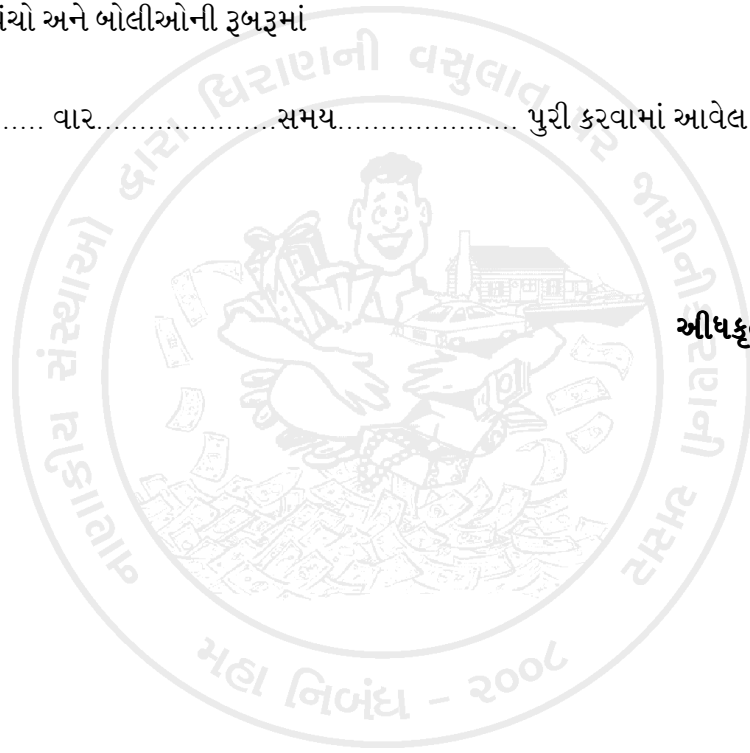
કબુલાત આપનારની સહી

ઉપરોક્ત કાર્યવાહી પંચો અને બોલીઓની રૂબરૂમાં

તારીખ વાર..... સમય..... પુરી કરવામાં આવેલ.

પંચોની સહી

અધિકૃત અધિકારીની સહી

પરીશિષ્ટ - ચ

સીક્યુરિટી ઈજેશન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફીનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરિટી(સેકન્ડ) ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ-૨૦૦૨ મુજબ

મિલકતનું વેચાણ

તા..... ના રોજ નીચે સહી કરનારને મળી શકે તે મુજબનું સીલબંધ કવરમાં નીચેની મિલકતો જે બેન્કના કબજામાં છે અને જે સ્થિતિમાં અને જે રીતે છે તે ધોરણે અમારા લેણા રૂા..... /- અંકે રૂપિયા
..... પુરા તા..... સુધીના
મેસર્સ શ્રી

પાસેથી બાકી પડે છે તે વસુલાત માટે હરરાજી કરવાની હોય સબબ ભાવપત્ર (બોલીઓ) મંગાવવામાં આવે છે

મિલકતનું વર્ણન

તબીયાની કિંમત

.....
.....
.....
.....

દરેક ઓફર (ઉછામણી-બોલી) સાથે ઈ.એમ.ડી.ની રૂા..... /- ની રકમનો બેન્ક ડ્રાફ્ટ
..... બેન્ક ની તરફેણમાં નાણા મળી શકે તે મુજબનો બીડવો.

નીચે સહી કરનાર તરફથી આવેલ બોલીઓના કવર આ બેન્કની મુખ્ય કચેરી ખાતે તા..... ના રોજ સવારના ૧૧/૦૦ કલાકે ખોલવામાં આવશે. જાહેર હરરાજી-લીલામ તે જ વખતે તે જ સ્થળે બોલીને હાજરીમાં કરવામાં આવશે. બોલીઓ પોતાની રકમ વધારી શકશે. જે બોલી ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવશે. જે ખરીદનાર સફળ થશે તેને ૨૫% રકમ તે વખતે બીડીગમાં બીડીગની રકમ તરીકે જમા કરાવાની રહેશે અને બાકી રહેલ ૭૫% ની વેચાણ રકમ ૧૫ દિવસની અંદર મા કરાવવાની રહેશે અને તેમ કરવામાં કશુર થાય તો બેન્ક વેચાણ લેનારે જમા કરેલ રકમ ફોરફીટ-જપ્ત કરશે.

જો કોઈ કાયદાકીય અને અન્ય બાકી હોય તે રકમો આ મિલકત અંગેની બાકી હોય તા..... ના રોજ બપોરના ૨/૦૦ થી ૫/૦૦ વાગ્યા દરમ્યાન સ્થળ પર કરી શકશે. જો કોઈ વધુ માહિતી જોઈતી હોય તો
..... શાખાનો સંપર્ક કરવો.

બેન્ક આવેલ બોલીઓ રદ કરવાનો કે સ્વીકારવાનો તમામ હકક પોતાની પાસે અબાધીત રાખે છે.

સ્થળ :

તારીખ :

અધિકૃત અધિકારીની સહી

પરીશીષ્ટ-૩

જંગમ મિલકત વેચાણ અંગેનું પ્રમાણપત્ર

જામીનગીરી હીતના અમલ નિયમો-૨૦૦૨ ના નિયમ ૭(૨) અન્વયે

આથી નીચે સહી કરનાર શ્રી..... તે
..... બેન્ક ના અધિકૃત અધિકારી હોઈ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ
(એન્ફોર્સમેન્ટ) રૂલ્સ, ૨૦૦૨ ના રૂલ ૮ સાથે સીક્યુરિટી ઈજેક્શન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફીનાન્સીયલ એસેટ્સ
એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ ઓફ સીક્યુરીટી(સેકન્ડ) ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ-૨૦૦૨ ને વંચાણે લેતા રૂા...../- અંકે
રૂપિયા ના ચુકવણાને ધ્યાનમાં
લઈ ની તરફેણમાં.....

..... બેન્ક વતી , નીચે દર્શાવેલ જંગમ મિલકત જે
..... ની તરફેણમાં શ્રી / મેસર્સ

નાણાકીય સગવડ પરત્વે (વર્ણન) આપેલ છે તેનું વેચાણ કરવામાં આવેલ
છે. નીચે સહી કરનાર પુરેપુરી વેચાણ કિંમત મળ્યાની પહોંચ આપુ છું અને નીચે યાદી કર્યા મુજબની આઈટેમ્સની
ડીલેવરી તેમજ કબ્જો સુપ્રત કરૂ છું.

જંગમ મિલકતનું વર્ણન

સ્થળ :

તારીખ :

અધિકૃત અધિકારીની સહી

પરીશીષ્ટ - ૫

સ્થાવર મિલકત વેચાણ પ્રમાણપત્ર

જામીનગીરી હીતના અમલ નિયમો-૨૦૦૨ ના નિયમ ૯(દ) અન્વયે

આથી નીચે સહી કરનાર શ્રી.....તે
.....બેન્ક ના અધિકૃત અધિકારી હોઈ સીક્યુરીટી ઈન્ટરેસ્ટ(એન્ફોર્સમેન્ટ)
રૂલ્સ, ૨૦૦૨ ના રૂલ સાથે સીક્યુરિટી ઈજેક્શન એન્ડ રીકન્સ્ટ્રક્શન ઓફ ફીનાન્સીયલ એસેટ્સ એન્ડ એન્ફોર્સમેન્ટ
ઓફ સીક્યુરીટી(સેક્ન્ડ) ઈન્ટરેસ્ટ એક્ટ-૨૦૦૨ ના સેક્શન ૧૩ સાથે તે દ્વારા પ્રાપ્ત સત્તાઓનું અમલીકરણ કરતા
..... બેન્ક, નાણાકીય સગવડ
સામે શ્રી / મેસર્સ

દ્વારા આપેલ નીચે મુજબની
તરફેણમાંને વેચવા માં આવેલ
છે. નીચે સહી કરનાર આથી સંપૂર્ણ વેચાણ કિંમતની અને કબજો-પોજેશન સુપ્રત કરેલ છે સીક્યોર્ડ લેણદારની જાણમાં
હોય તેવા તમામ બોજાઓમાંથી મિલકતને મુક્ત કરી વેચવામાં આવેલ છે, જે નીચે યાદી કર્યા મુજબ, નીચે સહી કરનારે
માગ્યા મુજબ નાણા ડીપોઝીટ કર્યા અનુસાર વેચાણ કરવામાં આવેલ છે.

સ્થાવર મિલકતનું વર્ણન

સ્થાવર મિલકતની ચર્તુ:સિમા

ઉત્તર :

દક્ષીણ :

પુર્વ :

પશ્ચિમ :

બોજાઓની યાદી

સ્થળ :

તારીખ :

અધિકૃત અધિકારીની સહી

૪૪૦